LIBRARY OF PRINCETON
AUG 30 1961
THEOLOGICAL SEMINARY
BX3701
.M8L93
v. 2

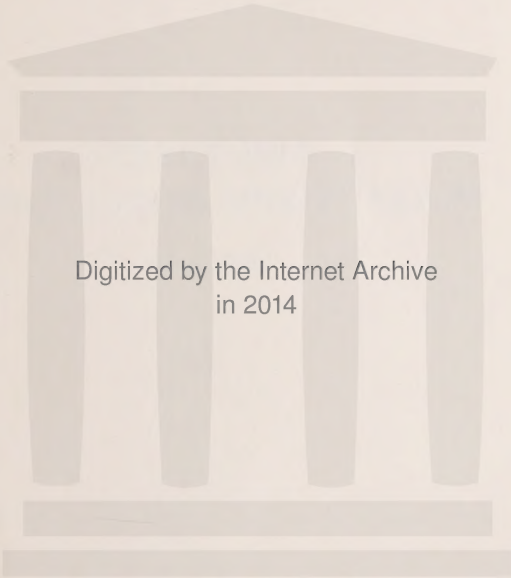

Digitized by the Internet Archive
in 2014

https://archive.org/details/monumentaignatia02igna

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU
A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA
VOL. 76

DIRECTORIA EXERCITIORUM SPIRITUALIUM

(1540-1599)

MONUMENTA HISTORICA SOCIETATIS IESU
A PATRIBUS EIUSDEM SOCIETATIS EDITA

VOLUMEN 76

I. de Loyola

MONUMENTA IGNATIANA

SERIES SECUNDA

EXERCITIA SPIRITUALIA SANCTI IGNATII DE LOYOLA ET EORUM DIRECTORIA

NOVA EDITIO

TOMUS II

DIRECTORIA

(1540-1599)

ROMAE
APUD "MONUMENTA HISTORICA SOC. IESU"
VIA DEI PENITENZIERI, 20
1955

LIBRARY OF
SEP 8
THEOLOGICAL S

DIRECTORIA EXERCITIORUM SPIRITUALIUM

(1540-1599)

EDIDIT, EX INTEGRO REFECIT ET NOVIS TEXTIBUS AUXIT

IGNATIUS IPARRAGUIRRE S. I.

ROMAE

APUD "MONUMENTA HISTORICA SOC. IESU,,
VIA DEI PENITENZIERI, 20
1955

IMPRIMI POTEST

Romae, 11 feb. 1955

P. R. MENDIZABAL
Delegatus Praep. Gen. S. I.

IMPRIMATUR

Tiferni Tiberini, die 26 aprilis 1955

QUINTILIUS BIANCHI
Vic. Gen.

IURA PROPRIETATIS RESERVANTUR

CITTÀ DI CASTELLO (PERUGIA) — TIPOGRAFIA UNIONE ARTI GRAFICHE, 1955

IOSEPHO PIGNATELLI

NUPER INTER SANCTOS RELATO

QUI ALTER SOCIETATIS IESU PARENS

IN EANDEM RENASCENTEM

AVITUM EXERCITIORUM SPIRITUM

INTEGRE FIDELITERQUE TRANSFUDIT

INDEX GENERALIS

DIRECTORIA EXERCITIORUM STI. IGNATII

(1540-1599)

PAG.

Signa compendiaria 1

Index operum 3

Praefatio generalis 8

Caput I. De antiquissimis normis ad exercitia dirigenda et de earum origine . . . 11
Art. 1 Varii ordines scriptorum de Exercitiis . 11
Art. 2 De primis normis earumque natura . . 13
Art. 3 De primis conatibus ad Directorium officiale conficiendum habitis 14

Caput II. De laboribus R. P. Acquaviva in directorium conficiendum susceptis . . 17
Art. 1 Antiqua Directoria iterum examini subiciuntur 17
Art. 2 Directoria et Annotata Romam missa ante annum 1587 20
Art. 3 Recognitio romana Directoriorum et confectio Directorii a. 1591 21
Art. 4 Observationes e Provinciis missae . . . 23
Art. 5 Recognitio et promulgatio Directorii officialis 25

Caput III. De aliis Directoriis 27
Art. 1 Normae variae 27
Art. 2 Normae ad iesuitarum Exercitia datae . . 28
Art. 3 De Directoriis amissis 29

Caput IV. De Directoriorum editionibus . . . 30
Art. 1 De editionibus Directoriorum ante annum 1919 factis 30

PAG.

Art. 2 De editione Exercitiorum in Mon. Hist. S. I. anno 1919 facta 32
Art. 3 Scripta de Directoriis post editionem a. 1919 34
Art. 4 Ratio nostrae editionis 35

Caput V. Notitia codicum manuscriptorum . . 38

DOCUMENTA

Pars 1ª : Normae ignatianae 65

Doc. 1 Directoria ignatiana autographa 67
Doc. 2 Quaedam a Sto. Ignatio in memoriam revocata 79
Doc. 3 Alterum Directorium a Sto. Ignatio traditum 81
Doc. 4 Directorium Patri Vitoria dictatum . . 88
Doc. 5 Ordinationes et Instructiones S. Ignatii . 105
Doc. 6 Dicta S. Ignatii ex Memoriali P. Ludovici Gonçalves da Câmara excerpta 113

Pars 2ª : Annotationes et instructiones antiquae . . 117

Doc. 7 Excerpta ex Monumentis P. Hieronymi Nadal 119
Doc. 8 Annotationes S. Petri Canisii 133
Doc. 9 Ex Directorio spirituali Vitae Mixtae (c. 1560) 135
Doc. 10 Monita P. Eduardi Pereyra (a. 1562) : I 141
Doc. 11 Modus tradendi Exercitia. Dictata P. Alfonsi Ruiz (c. 1568) 167
Doc. 12 Excerpta ex Instructione ignoti auctoris 172
Doc. 13 Monita P. Doménech ut cum fructu fiant Exercitia (a. 1569) 178
Doc. 14 Annotationes ex meditationibus P. Hieronymi Doménech (a. 1569) 182
Doc. 15 Summa Directorii P. Iacobi Miró . . . 186

Pars 3ª : Directoria confecta tempore R. P. Mercuriani (1572-81) 189

Doc. 16 Informatio P. Antonii Valentino (c. 1575-1582). 191

PAG.

Doc. 16 bis Meditationes et Exercitia spiritualia P. Antonii Valentino (saltem a. 1579) 204
Doc. 17 Instructiones ad Magistrum exercitantium a P. Hoffaeo traditae (c. 1575-1580). . . 218
Doc. 18 Brevis Instructio de modo tradendi Exercitia (probabiliter R. P. Everardi Mercuriani) 240
Doc. 18 a R. P. Everardi Mercuriani Instructiones : AA. 265
Doc. 19 Monita R. P. Everardi Mercuriani tradita P. Fabio De Fabi 266
Doc. 19 a Directorium B in archivo inventum : B. 270
Doc. 20 Directorium P. Ioannis Alfonsi de Polanco (1573-1575) : A 272
Doc. 20 bis Summarium eorum Exercitiorum quae scripto relinquenda sunt, licet verbo magis declaranda, auctore Ioanne Alfonso de Polanco. 328
Doc. 20 a Directorium P. Claudii Matthieu : D (1574-1581) 346
Doc. 20 b Tractatus de Exercitiis : L 347
Doc. 20 c De modo dandi Exercitia : M . . . 347
Doc. 20 d De usu libri Exercitiorum : N . . . 347

Pars 4ª : Directoria confecta tempore R. P. Acquaviva 349

Doc. 21 Responsiones Patris Laurentii Nicolai . . 351
Doc. 22-23 Directoria P. Iacobi Miró (non post a. 1582) : C 365
Doc. 24 Directorium P. Fabii De Fabi : K . . . 419
Doc. 25 De modo tradendi Exercitia a P. Fabio de Fabi (c. 1580-1590) 430
Doc. 25 a : Epistola P. Michaelis De Torres 5 martii 1585 : O 438
Doc. 25 b-f : Scripta parvi momenti : P, Q, T, V, X 438
Doc. 25 h : Directorium Hispanicum 438
Doc. 25 i : Scriptum P. Román : V 439
Doc. 26 Breve Directorium (c. 1580-1590) . . . 440
Doc. 27 Praxis et Ordo ad Exercitia spiritualia communicanda 459

PAG.

Doc. 28 Annotationes P. Iosephi Blondo (1587) . 464
Doc. 29 Observationes P. Ripalda 475
Doc. 30 Varia de Exercitiis (c. 1585-1590) . . . 481
Doc. 31 Annotationes P. Aegidii González Dávila : BB (c. 1587) 483
Doc. 32 Directorium Exercitiorum P. Cordeses . . 529
Doc. 33, 34, 43 Directoria conscripta iussu et auctoritate R. P. Claudii Acquaviva 562
Doc. 33 Directorium variorum (versus 1590) . . 562
Doc. 34 Directorium editum a. 1591 562
Doc. 43 Directorium definitive approbatum (1599) 562

Pars 5ª : Observationes factae in directorium a. 1591 et aliae instructiones. 753
Doc. 35 Notata P. Fabiani Quadrantini in Directorium Exercitiorum (intra aa. 1591-1593) 755
Doc. 36 Desiderata in Directorio a P. Alberto Theobolski 773
Doc. 37 Avvertimenti sopra il Direttorio degli Essercitii 776
Doc. 38 Dubia circa Directorium (1591-1593) . . 783
Doc. 39 In Directorium Exercitiorum (c. aa. 1591-1593) 785
Doc. 40 Observata circa Directorium Exercitiorum P. Gasparis Sawicki (c. aa. 1591-1593) . . 786
Doc. 41 Circa Directorium Exercitiorum 789
Doc. 41 a Responsa Mediolano missa 793
Doc. 41 b Annotata missa e provincia Germaniae Superioris (a. 1597) 794
Doc. 42 Iudicium deputatorum ad Directorium conficiendum (c. 1595-1598) 794
Doc. 43 Directorium definitive approbatum (a. 1599). Editum simul ac Doc. 33, 34 . . 562
Doc. 44 Modus tradendi Exercitia spiritualia eis qui sunt de Societate et eos in cultu interiore promovendi a P. Achille Gagliardi . 801
Doc. 45 De cura interiore noviciorum P. Ach. Gagliardi 808
Doc. 45 a Instructio P. Iulii Mancinelli 814

Index personarum, rerum et locorum 815

SIGNA COMPENDIARIA

a. = annus ; in apparatu critico significat *ante*.
add. = additum.
AHSI = *Archivum Historicum Societatis Iesu*. Periodicum editum in Instituto Historico S. I. Romae.
annot. = annotatio.
ARSI = Archivum Romanum S. I.
BM = MHSI. Bobadillae Monumenta.
ca. = circa.
C.B.E. = *Collection de la Bibliothèque des Exercices*, Enghien.
cf. = confer.
cod., codd. = codex, codices.
Const. = Constitutiones S. I.
corr. = correctum.
del. = deletum.
Doc. = Documentum.
ed. = editum.
EN = MHSI. Epistolae Nadal.
ep., epp. : epistola, epistolae.
ES = MHSI. Epp. Salmeronis.
EX = MHSI. Epp. Xaverii.
Ex. = Exercitia S. Ignatii.
Exerc. = MHSI. Exercitia et Documenta.
f., ff. = folium, folia.
FM = MHSI. Fabri Monumenta.
ib. = ibidem.
id. = idem.
illeg. = illegibile.
lin. = linea.
litt. = littera.
LQ = MHSI. Litterae Quadrimestraes.
LM = MHSI. Lainii Monumenta.
m. 1 = manus prima.
Manr. = *Manresa*, Periodicum nunc ed. Matriti.

marg. = margo.
MB = MHSI. Epp. Broeti.
MHSI = *Monumenta Historica Societatis Iesu.*
MI = MHSI. Monumenta Ignatiana.
MI. Epp. = MHSI. Epistolae S. Ignatii.
MI. FNarr. vel Font. narr. = MHSI. Fontes Narrativi.
Mon. = Monumentum.
ms., mss. = manuscriptum, manuscripta.
n., nn. = numerus, numeri.
(n.) = numerus libri Exercitiorum.
[n.] = numerus Constitutionum S. I.
om. = omittitur.
p., pp. = pagina, paginae.
PCh. = MHSI. Polanco Chronicon S. I.
PCo. = MHSI. Polanci Complementa.
P. G. = Patrologia graeca (Migne).
P. L. = Patrologia latina (Migne).
prius = lectio ante correctionem.
Prov. = Provincia Societatis Iesu.
r. = rectum (in foliis).
RAM = *Revue d'Ascetique et Mystique*, Periodicum ed. Enghien.
ras. = rasura.
s., ss. = sequens, sequentes.
SFB = MHSI. Sanctus Franciscus Borgia.
S. I. = Societatis Iesu.
v. = vide, versum.
verb. = verbum.

[1], [2]... numeri Directorii missi aliquibus Patribus a. 1582.

INDEX OPERUM

Abad, Camilo Mª, S. I. — *Un centro ejemplar de ejeicios espirituales en la antigua Compañía : el colegio de Alcalá.* Manr. 21 (1949) 325-354.

AA. SS. : *Acta Sanctorum quotquot toto orbe coluntur . . . collegit, digessit notis illustravit Ioh. Bollandus.* — [Usi sumus editione Veneta S. Coleti, 1734-1770].

Aguilera, Emmanuel, S. I. — *Provinciae Siculae Societatis Iesu Ortus et Res gestae.* 2° vol. Panormi, 1737-1740.

Aicardo, José Manuel, S. I. — *Comentario a las Constituciones de la Compañía de Jesús.* 6 vol. Madrid, 1919-1932.

Alegambe, Philippus. — *Bibliotheca Scriptorum Societatis Iesu.* Antverpiae 1643.

Alberti, Domenico St., S. I. — *Dell'Istoria della Compagnia di Gesú. La Sicilia.* Palermo, 1702.

Acquaviva, Claudio. — *Esercizi spirituali del R. P. Claudio Acquaviva. Manoscritto inedito dato oggi alla luce dal P. Gaetano* Filitti. Acireale, 1908.

Astráin, Antonio, S. I. — *Historia de la Compañía de Jesús en la Asistencia de España,* 7 vol. Madrid 1902-1925.

Augustinus, S. — *Opera.* Apud PL. 32-47.

Beguiristáin, Justo, S. I. — *S. Ignacio primer apóstol de la comunión frecuente en España a principios del siglo XVI.* Buenos Aires, 1922.

Bernard, *Henri*, S. I. — *Essai historique sur les Exercices spirituels de Saint Ignace depuis la conversion d'Ignace (1521) jusqu'à la publication du Directoire (1599).* Louvain, 1926 (: Museum Lessianum. Section ascétique et mystique N° 21).

Bernardus, S. — *Opera,* Apud PL. 182-184.

Bernard, Paul, S. I. — *Une importante découverte. Le texte original du Directoire de S. Ignace.* Etudes, 152 (1917) 360-364.

Bohr, Josef, S. I. — *Das Direktorium zu den Geistlichen Übungen des hl. Ignatius von Loyola. Seine Geschichte und seine Weisungen.* Innsbruck, 1924 (: Exercitienschriften für Priester und Laien. Heft, 10/11).

Bonaventura, S. — *Opera Omnia.* Quaracchi vol. 10, 1882-1902.

— *Seraphici Doctoris et Sancti Patris Joannis Eustachii Bonaventurae Opera Omnia,* Venetiae, 1584.

Braunsberger, Otto, S. I. — *Beati Petri Canisii Societatis Iesu Epistulae et Acta,* 8 vol. Friburgi Br., 1896-1923.

— *San Pedro Canisio y los ejercicios.* Manr. 1 (1925) 327-339.

Bremond, Henri. — *Saint Ignace et les Exercices*. La Vie spirituelle, 20 (1929) Supplément [1-47 ; 79-111 ; 147-190].

Brou, Alexandre, S. I. — *Les Exercices spirituels de Saint Ignace de Loyola. Histoire et psychologie*. Paris, 1922.

— Zeiger. Ivo, S. I. — *Seelisches Werden und erstes Wirken der Exerzitien. Ein psychologisch-geschichtlicher Beitrag. Nach dem Studien von A. Brou bearbeitet von I. Zeiger*. Innsbruck, 1925. (: Exerzitienschriften für Priester und Laien. Heft 17).

Cassianus, *Collationes*, Apud PL. 49.

Ceccotti, Io. Bapt. — *Apparatus ad Meditationes vitae D. N. Iesu Christi Exercitiis S. P. Ignatii accomodatus. Eiusdem vitae misteria distributa in quatuor tempora ecclesiasticae partitioni congruentia et meditationes de votorum renovatione in aliquibus misteriis inaicata*. Romae 1631.

Codina, Arturo, S. I. — *Los orígenes de los ejercicios espirituales de S. Ignacio de Loyola. Estudio histórico*. Barcelona, 1926 (: Biblioteca histórica de la Biblioteca Balmes, Serie II, vol. 1).

— *Del Directorio del P. Vitoria para los ejercicios de S. Ignacio*. Manr. 12 (1936) 45-61.

Dictionnaire de Spiritualité. Ascétique et Mystique. Doctrine et Histoire, publié sous la direction de Marcel Viller assisté de F. Cavallera et J. de Guibert avec le concours d'un grand nombre de collaborateurs. Paris, 1937 sqq.

Dionysius Areopagita (PS.) — *De Hierarchia caelesti*. PG. 3.

Dionysius Carthusianus — *De quatuor hominis novissimis liber. Opera omnia*. Monotrelli (Montreuil-sur-Mer) — Tornaci, vol. 49 pp. 499-595 [A. 1591 Lugduni ed. simul cum opere P. Polanco *Ad adiuvandos morituros methodus*].

Dudon, Paul, S. I. — *Saint Ignace de Loyola*. Paris, 1934.

Duhr, Bernard, S. I. — *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge*. 4 vol. Freiburg im Br., 1907. München-Regensburg, 1928.

Fouqueray, Henri, S. I. — *Histoire de la Compagnie de Jésus en France*. 5 vol. Paris, 1910-1925.

Gagliardi, Achilles. — *S. P. Ignatii de Loyola de discretione spirituum regulae explanatae*. Neapoli 1851.

— *Commentarii seu Explanationes in Exercitia spiritualia Sancti Patris Ignatii de Loyola, a P. Achille Gagliardi, e Societate Jesu, olim conscripti ; nunc primum integri in lucem editi, curante* Constantino van Aken *eiusdem Societatis presbytero*, Brugis, 1882.

Gerson, *Opera omnia, opera et studio Lud. Ellies du Pin*. Antwerpiae, 1706.

Granada, Luis de, O. P. — *Obras. Edición crítica y completa por Fr. Justo Cuervo*, 14 vol. Madrid. 1905 ss.

Hernández, Eusebio, S. I. — *Los ejercicios espirituales de Verronio*. Manr. 5 (1929) 184-205.

Innocentius III. — *De contemptu mundi*. Pl. 217, 701-746.

— *Institutum Societatis Iesu*, 3 vol. Florentiae, 1892-1893.

Iparraguire, Ignacio, S. I. — *Historia de los Ejercicios Espirituales de S. Ignacio de Loyola*. Vol. 1, *Práctica de los Ejercicios de S. Ignacio de Loyola*

en vida de su autor, Roma-Bilbao, 1946 ; vol. 2. *Desde la muerte de S. Ignacio hasta la promulgación del Directorio oficial*. Roma-Bilbao, 1954.

— *Para la historia de la oración en el colegio romano durante la segunda mitad del siglo XVI*. AHSI. 15 (1946) 77-126.

— *Las Casas de ejercicios en el siglo XVI*. Manr. 20 (1948) 321-342.

— *Orientaciones sobre la literatura de Ejercicios de S. Ignacio en los tres ultimos decenios*. Manr. 21 (194) 257-279.

La Palma, Luis de, S. I. — *Camino espiritual de la manera que lo enseña el Bienaventurado Padre S. Ignacio en su libro de los Ejercicios. Primera parte*. Alcalá 1626.

Leturia, Pedro de, S. I. — *Lecturas espirituales durante los Ejercicios según S. Ignacio de Loyola*, Manr. 20 (1948) 295-310.

— *Lecturas ascéticas y lecturas místicas entre los jesuítas del siglo XVI*, Archivio italiano per la Storia della Pietà 2 (1953) 1-50.

Loarte, Gaspar. — *Instruttione e avvertimenti per meditare la Passione di Christo nostro Redentore con alcune meditazioni intorno a essa*. Roma 1571.

Lopetegui, León, S. I. — *Antonio Possevino, S. I, promotor de los Ejercicios*. Manr. 16 (1944) 359-371.

Manareo, Oliverius, S. I. — *De vita et moribus Everardi Mercuriani*. Bruxelles 1882.

Marín, Canutus-Hilarius, S. I. — *Spiritualia Exercitia secundum Romanorum Pontificum Documenta. Documenta collegit, concinnavit, annotavit . . .* Barcelona [1941] (: Bibliotheca « Manresa » Ser. III. Documenta. Vol. 1).

Martini, Angelo. — *Gli studi teologici di Giovanni de Polanco alle origine della legislazione scolastica della Compagnia di Gesù*. AHSI 21 (1952) 225-281.

Mateos, Francisco. — *Historia general de la Compañía de Jesús en la provincia del Perú*, 2 vol. Madrid 1944 (:Bibliotheca « Missionalia Hispanica »).

Monumenta Historica Societatis Iesu. Matriti, 1894 ss. ; Roma, 1933 ss.

MHSI. *Polanci Complementa. Epistolae et commentaria P. Joannis Alphonsi de Polanco e Societate Jesu addenda caeteris ejusdem scriptis dispersis in his Monumentis*, 2 vol. Matriti 1916, 1917.

Epistolae P. Alfonsi Salmeron Societatis Jesu, ex authographis vel originalibus exemplis potissimum depromptae, 2 vol. Matriti, 1906, 1907.

Epistolae S. Francisci Xaverii aliaque eius scripta. Ediderunt G. Schurhammer S. I. et I. Wicki S. I. 2 vol. Romae, 1944-1945.

— *Epistolae P. Hieronymi Nadal Societatis Jesu*. 4 vol. Matriti, 1898-1905.

— *Epistolae PP. Paschasii Broet, Claudii Jaji, Joannis Codurii et Simonis Roderici, Societatis Iesu, ex autographis vel originalibus exemplis potissimum depromptae*, Matriti, 1903.

— *Fontes Narrativi de S. Ignatio de Loyola et de Societatis Iesu initiis*. vol. 1. *Ediderunt Dionysius Fernández Zapico S. I. et Cándidus de Dalmases S.I. cooperante Petro Leturia S. I.* Romae 1943 ; vol. 2 *Edidit Candidus de Dalmases*. Romae 1951.

— *Lainii Monumenta. Epistolae et Acta Patris Jacobi Lainii, secundi praepositi generalis Societatis Jesu, ex autographis vel originalibus exemplis*

potissimum deprompta, a Patribus eiusdem Societatis edita. 8 vol. Matriti, 1912-1917.

— *Litterae Quadrimestres, ex universis, praeter Indiam et Brasiliam, locis, in quibus aliqui de Societate Jesu versabantur, Romam missae.* 7 vol. Matriti-Romae, 1894-1932.

— *Monumenta Ignatiana, ex autographis vel ex antiquioribus exemplis collecta. Series prima. Sancti Ignatii de Loyola epistolae et instructiones.* 12 vol. Matriti, 1903-1911.

— *Monumenta Ignatiana. Series secunda. Exercitia et Directoria.* 1 vol. Matriti, 1919.

— *Monumenta Ignatiana. Series tertia. Constitutiones Societatis Iesu.* 3 vol. Romae, 1934-1938.

— *Monumenta Ignatiana. Series tertia. Regulae Societatis Jesu (1540-1556). Edidit Dionysus Fernández Zapico S. I.* Romae, 1948.

— *Sanctus Franciscus Borgia, Quartus Gandiae Dux et Societatis Jesu Praepositus Generalis tertius.* 5 vol. Matriti, 1894-1911.

— *Vita Ignatii Loiolae et rerum Societatis Iesu historia. Auctore Joanne Alphonso de Polanco* [= *Chronicon*] 6 vol. Matriti, 1894-1898.

Nicolau, Miguel, S. I. — *Los escritos espirituales de Jerónimo Nadal (1507-1580).* Archivo Teológico Granadino, 5 (1942) 29-62.

— *El P. Jerónimo Nadal (1507-1580) y los Ejercicios espirituales de San Ignacio.* Estudios Eclesiásticos, 16 (1942) 99-133.

— *Pláticas espirituales del P. Jerónimo Nadal, S. I., en Coimbra (1561). Editadas, con introducción y notas por . . .* Granada, 1945. (= Biblioteca Teológica Granadina, serie I, 2).

— *Jerónimo Nadal, S. I. (1507-1580). Sus obras y doctrinas espirituales.* Madrid, 1949.

Orlandinus, Nicolaus, S. I. — *Historiae Societatis Iesu Pars prima, sive Ignatius,* Antverpiae, 1620.

Pastor, Ludwig von. *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters.* 16 vol. Freiburg im Br. 1891-1931.

Piatti, Girolamo. — *De bono status religiosi.* Colonia 1590.

Pirri, Pietro, S. I. *Il P. Achille Gagliardi, la dama milanese, la riforma dello spirito, e il movimento degli zelatori.* AHSI 14 (1945) 1-72.

Polanco, Joannes Alfonsus, S. I. — *Breve directorium ad Confessarii ac confitentis munus rite obeundum.* Romae, 1554.

R[atti], A[chille] S[acerdote]. *S. Carlo e gli esercizi di S. Ignazio* in ephemer. « San Carlo Borromeo nel terzo centenario della canonizzione » n. 23, sept. 1910. Transcrip. in C. B. E 32 (1911) et Marín, Enchiridion 397-403.

Regulae Societatis Iesu. Romae, in Collegio eiusdem Societatis, 1580.

Reiffenberg, Fridericus, S. I. — *Historia Societatis Iesu ad Rhenum Inferiorem.* 1 vol. Coloniae Aggripinae, 1764.

Resch A. — *Agrapha ausserkanonische Schriftfragmente.* Leipzig 1906, 2ª ed. (: Texte und Untersuchungen ed. Gebhardt et A. Harnack, s. XXX fasc. 3-4).

Ribadeneyra, Petrus. — *Vita Ignatii Loiolae, Societatis Iesu fundatoris,*

libris quinque comprehensa ; in quibus initia ipsius Societatis in annum usque Domini 1556 explicantur. Neapoli 1572.

Rodrigues, Francisco, S. I. — *História da Companhia de Jesus na Assistência de Portugal.* 4 vol. Porto, 1931-1950.

Rouquette, R., S. I. — *Le Directoire des Exercices. Histoire du texte.* RAM, 14 (1933) 395-408.

Schinosi, Francesco, S. I. — *Istoria della Compagnia di Giesù appartenente al regno di Napoli. Parte prima.* In Napoli 1706.

Schmidl, Ioannes, S. I. — *Historiae Societatis Iesù Provinciae Bohemiae. Pars prima.* Pragae, 1747.

Schroeder, Fridericus, S. I. — *Monumenta quae spectant primordia Collegii Germanici et Hungarici, collecta et illustrata a Friderico Schroeder, S. I.* Roma, 1896.

Severin, Tony — *Mercurian.* Liège, 1946.

Sola, J. — *El Beato Fabro y los ejercicios espirituales de S. Ignacio.* Manr. 19 (1947) 42-62.

Tacchi Venturi, Pietro, S. I. — *Storia della Compagnia di Gesù in Italia narrata col sussidio di fonti inedite.* Vol. 1, 3ª ed. vol. 2, Roma, 1950-1951.

Valle, Antonio, S. I. — *Los Directorios de los ejercicios.* Manr. 3 (1927) 326-334 ; 4 (1928) 41-49.

Vincentius Ferrer, S. — *Tractatus seu instructio de vita spirituali.* Augustae, 1729.

Yanguas A.-Iparraguirre I. — *Antonio Cordeses, autor del Directorio Granatense.* Manr. 22 (1950) 351-367.

PRAEFATIO GENERALIS

Caput I.

DE ANTIQUISSIMIS NORMIS AD EXERCITIA DIRIGENDA ET DE EARUM ORIGINE

Articulus 1.

Varii ordines scriptorum de exercitiis.

De Exercitiis spiritualibus, praeter ipsum textum a Sto. Ignatio confectum, complura scripta variae indolis primis Societatis Iesu annis sunt exarata.

Alia ipsius Exercitiorum libri verba, instar commentarii, illustrant, eorumque sensus patefacere intendunt. Hoc tamen genus explanationum, quod saeculis futuris late diffusum est, paucissimos fautores hoc primo tempore habuit : neminem fere praeter Polanco et Gagliardi [1].

Alii auctores sententias a Sto. Ignatio breviter et summatim adumbratas, aliasque quae cum eis congruere videntur, amplificant, atque ea omnia quae ad meditationes declarandas vel tradendas usui esse possunt, annotant et colligunt. Cum hoc genus scriptorum tam utile sit non paucis directoribus labore obrutis, nihil mirum si, tempore progrediente, multa eiusmodi prodierint. Primis vero annis, quod nostra nunc interest, non tam multa orta sunt, ideo praesertim quia Exercitia tradebantur in modum colloquii potius quam publicae contionis seu amplificationis, ad illa vero colloquia haec auxilia non adeo necessaria erant. Praecipui auctores qui sae-

---

[1] Scriptum P.is Polanco invenitur in ARSI, hunc titulum habet : *Exercitia spiritualia P. Ioannis Polanco a S. P. N. Ignatio revisa*. Codex in nulla sectione catalogi inscriptus est. Descriptio codicis in MHSI, *Exerc.* 202-204. Quaedam ex eo edita apud Iparraguirre, *Historia*, I, 256-258. De operibus Gagliardi in Doc. 44.

culo XVI hoc laboris genus susceperunt sunt Blondo, Gagliardi, Acquaviva, Ceccotti [2].

Simili modo alii scriptores meditationes libri Sti. Ignatii declarabant, qui tamen non instructorem, sed eum potius qui Exercitia faciebat, iuvare intendebant. Non pauci enim, quibus a directore verbo dictata ad meditationem faciendam non sufficiebant, subsidia in ipsum orationis tempus quaerebant. Unum ex his subsidiis erat ad manum in cubiculo, dum meditarentur, quaedam puncta indicata habere. Miró ait : « in principio Societatis multi nullo scripto dato illa [Exercitia] faciebant » [3] Tamen scripta tradenda commendat atque id usu receptum tunc apud omnes esse supponit [4]. Eorum vero scriptorum usitatissimum illud fuit quod Polanco confecit (Doc. 20 bis). Sed alia quoque fuerunt, ut quae Valentino pro noviciis scripsit (Doc. 16 bis). Quae P. Cordeses suo Directorio (Doc. 32 nn. 38-58) includit, etiam has partes agere poterant.

Tandem aliis scriptis, instructoris laborem et rationem agendi dirigere intendebatur. Haec ante oculos directoris ponunt finem ad quem spectare debet, viam quae ad culmen ducit, modos per eam transeundi, atque omnia quae in itinere sive iuvare sive impedire possunt. Primis tamen temporibus potius quam totius rationis agendi descriptionem, monita singularia de quibusdam rebus inconnexis continebant. Paulatim tantum ad perfectionem et ad rem funditus tractandam perventum est. Quare, quae primis annis scripta sunt, paucis sententiis clauduntur, de multis quae magni quidem sunt momenti, ne verbum quidem faciunt. Posteriora vero, quatuor hebdomadas percurrentia, singula considerant, de omnibus, consilia, monita, exhortationes praebent. Progressus enim sensim fiebat, cum alii directores aliorum labores perficerent, et semper nova ac perpolitiora scriberent.

In hac praefatione generali tantum agemus de his postremis scriptis, quorum auctores rationem Exercitia dirigendi docere in-

---

[2] Blondo J. *Essercitii spirituali del P. Ignatio. Accommodati per huomini di nostra Compagnia. Con altri aggionti conforme alla mente del medesimo.* Milano 1587 (cf. Doc. 28). Gagliardi, *Commentarii seu Explanationes in Exercitia*, Brugis 1882 ; Acquaviva, *Esercizii spirituali del R. P. Claudio Acquaviva quinto Preposito Generale della Compagnia di Gesù. Manoscritto inedito dato oggi alla luce dal P. Gaetano Filitti*, Acireale 1908 ; Ceccotti, *Exercitia spiritualia per octo dies a P. I. B. Ceccotti.* CBE 91 (1925).

[3] Doc. 22-23 n. 12.

[4] Doc. 22-23 n. 13.

tendunt. Ea enim tantum ad hoc volumen pertinent, ut tractantes de ratione nostrae editionis accuratius declarabimus.

Et de eis quidem in hac praefatione generali summatim disserimus. Animum enim ad id unum intendimus, ut ostendamus quomodo Directoria inter se connectantur et in unum conspirent, quam vim in eorum progressionem habuerit series eventuum et continuatio, qui labores suscepti sint ad directorium officiale conficiendum.

Omittimus sequi singula de uniuscuiusque Directorii auctore, natura, aliisque quaestionibus, quae ad propriam cuiusque documenti praefationem tractanda reicimus. Haec enim minuta generalem totius progressionis conspectum obscurarent ; si vero separatim tractentur, clarius omnia etiam minutissima de singulis declarari possunt.

In propria ergo uniuscuiusque Directorii praefatione inveniet lector rationes multarum rerum quae hic strictim obiterque significantur.

Articulus 2.

De primis normis earumque natura.

Normarum ad Exercitia recte tradenda necessitas Stum. Ignatium non fugit. In ipso enim Exercitiorum libro quasdam annotationes et observationes ad Exercitia tradenda utiles scripsit, quae Directorii stirps ac semen considerari debent. Immo his non contentus alias quoque explicationes variis occasionibus addidit (Doc. 1-3), quae tamen paucas tantum quaestiones attingunt. Neque aliter esse poterat ; ille enim non sibi proposuerat tractatum perpolitum et integrum de Exercitiis tradendis, sed potius monita disiuncta praebere de iis quae sive maioris momenti esse considerabat, sive, ob quasdam rerum condiciones, singulariter commendanda esse ducebat. Ipse quidem, non raro iesuitis, Exercitia aliorum dirigentibus, normas de modo sese gerendi dabat, ut cum P. Vitoria egit (Doc. 4). Quae tunc proponebat, accommodanda erant condicionibus eius qui Exercitia faciebat et temporibus in quibus versabatur. Non ergo omnia omnibus semper ac necessario utilia esse poterant.

In his S. Ignatius potius quam ordinem et modum externum, internam naturam et vim Exercitiorum perspiciebat ; qua de causa in suis annotationibus multa tradit quae maximi sunt momenti ad intima et arcana Exercitiorum perscrutanda, gravissima consilia dat etiam de ratione agendi directoris ut eum qui se exercet ad

Deum sublevet, de electione praecipue, cum sit Exercitiorum medulla, et generatim de coniunctione cum Deo.

Omnia quae quomodocumque Stus Ignatius tradidit, sive ore, sive etiam scripto, cum de his consulto agit, vel in litteris in quibus ea cum aliis commiscet, in sex primis monumentis edimus.

Quae vero Stus. Ignatius fecit, primi quoque et antiquissimi Patres imitati sunt. Etiam illi normas ad Exercitia perfectius tradenda conscribere opportunum duxerunt, sive cum, discendi causa, haec ab eis quaerebantur, sive cum occasiones ultro se offerebant. Hi pariter non ordinatim et distincte, quemdam praefinitum modum sequendo, rem tractabant, sed de disiunctis quaestionibus verba pro tempore faciebant. Hoc modo sunt orta primis illis annis Monita seu Annotationes S. Petri Canisii (Doc. 8), P. Ruiz (Doc. 11), P. Doménech (Doc. 14), P. Mercuriani (Doc. 19), plura alia ignoti auctoris (Doc. 9, 12, 13) et sine dubio alia non pauca quae perierunt vel quae forsitan nobis incognita latitant.

Nam mirum non erat, quod novi directores — sicut scimus P. Fabium de Fabi se gessisse erga P. Ruiz et P. Mercurianum — a spiritus magistris quaererent quo modo agere deberent cum Exercitia aliis proponerent, et ea, ne ex memoria exciderent, scripto consignarent, vel a magistris peterent ut ipsi, quae maioris esse momenti iudicabant, conscriberent. Haec vero scripta, ut initio significavimus, paulatim maturiora et perpolitiora evaserunt. Auctores enim non iam regulas de rebus disiunctis praebere, sed totam rationem agendi consulto et ordinatim tractare coeperunt.

Itaque iam anno 1562 P. Pereyra (Doc. 10) consilio ductus cuiusdam Superioris, ut ipse refert[5], exponit quae homini docto Exercitia tradens fecerat, quae omnia ita describit ut exinde disci possit modus generatim habendus in Exercitiis tradendis.

Articulus 3.

De primis conatibus ad Directorium officiale conficiendum habitis.

Haec omnia a directoribus sponte et privatim facta sunt. Sed iam ab initio necessarium visum est quaedam publica auctoritate ordinare. His desideriis obsecundans, prima Congregatio Generalis anno 1558 Patri Generali commisit, ut Directorium confici curaret

[5] Doc. 10 n. 3.

in quo ratio Exercitiorum tradendorum describeretur[6]. Ait P. Miró, qui Congregationi interfuit et sine dubio illi decreto ferendo allaboravit, eo consilio hanc praescriptionem factam esse, ut Societati traderetur genuinus et proprius modus quem S. Ignatius habebat in Exercitiis proponendis.

R. P. Laínez, Praepositus Generalis in ea Congregatione electus, ut mandata Congregationis exsequeretur, ad opus faciendum accessit. Immo quibusdam Patribus praescripsit ut quae de hac re collecta servarent, ad se mitterent. Haec a scriptore illius temporis traduntur :

« Placuit Congregationi Generali ut haec omnia et modus etiam eis utendi curarentur per Praepositum Generalem. Ipse vero censuit Commissariis et Praepositis Provincialibus scribendum esse, ut unusquisque inquirat ab iis qui in sua provincia versantur, num aliquid experimento compererint utile in praedictis rebus exercendis, et ut illud scripto, per suos Rectores, ad Praepositum suum Provincialem vel Commissarium transmittant, et quamvis praecipue quae experti sunt, scribere debeant, quidquid tamen eis occurrerit quod valde proficuum sentiant, in his actionibus adnotent. Provinciales vero et Commissarii ad Praepositum Generalem quae videbuntur ad rem facere, ex illorum scriptis et imprimis ex sui sententia transmittant. Interim etiam et hic curabitur idem negotium, ut quo fuerit diligentius res tractata, eo exactius scribi et Societati communicari utile aliquid possit »[7]. Nescimus quousque labor progressus fuerit, nam ex iis quae Laínez fecit et fortasse scripsit, nihil ad nos pervenit.

Congregatio Generalis secunda, post mortem P. Generalis convocata, mandata Congregationis praecedentis de Directorio conficiendo iteravit[8]. Praepositus Generalis in hac Congregatione electus, S. Franciscus de Borja, aliam viam ingressus est : commissionem peritorum virorum constituit, ad quam constituendam vocavit PP. Miró, Polanco et Alfonsum Ruiz[9]. Sed de laboribus ab hac commissione perfectis nihil remansit.

Post annum 1573, cum iam R. P. Mercurianus, Generalis munere fungeretur, primum demum Directorium scriptum est, in quo, argumentum consulto suscipitur et de ratione Exercitia dirigendi

---

[6] *Institutum S. I.* vol. 2, 181-182 Decr. 28.

[7] ARSI, *Hisp. 90*, 101. Eadem repetuntur in *Inst. 220*, 304-505*r*.

[8] *Institutum S. I.*, vol. 2, 211.

[9] Cf. Iparraguirre, *Historia* II. pp. 420-422. Cf. etiam MHSI. *Exerc.* 753.

diserte et distincte agitur. Quod quidem Directorium (Doc. 18), ut in Prolegomenis eiusdem documenti dicimus, nobis videtur, ab ipso P. Generali esse conscriptum.

Immo hoc opus videtur esse fructus laboris ad P. Mercuriani suscepti desideratum Directorium conficiendum. Atque id quidem, etsi in multis non satisfaciat, perfectione longe alia eiusmodi scripta superat, praesertim quia materiam in capita ordinatim distribuit, secundum rationem tractandi in exordio propositam. Agitur enim, ut initio documenti significatur, primum de excellentia Exercitiorum, deinde de fructibus, postea de natura, denique de ratione sese gerendi.

Hoc Directorium medium locum obtinet inter praecedentes normas et posteriora Directoria, in quibus descriptus apparet nexus omnium quaestionum in unum conspirantium ; horum primum considerari potest quod confectum est ab alio membro Commissionis, iussu R. P. Mercuriani constitutae, videlicet a P. Polanco (Doc. 20), qui eundem laborem in ordinem omnia redigendi et ex partibus distinctis corpus construendi perfecisse dicendus est, quem in Constitutionibus tempore Sti. Ignatii confecerat.

In suo Directorio, suadente P. Mercuriano composito [10], imaginem definitivi Directorii satis perfecte adumbravit. Iis enim quae a S. Ignatio audierat, iis quae ipse viderat et experientia didicerat distincte et gradatim collectis et explicatis, corpus quoddam coagmentavit in quo et partium variarum nexus et omnium in unum conspiratio satis perfecte conspiciuntur.

Omnia vero haec, sive a se sive a membris Commissionis facta, R. P. Mercurianus consideravit ut conatus et labores ad Directorium definitivum praeparandum, quod ipse facere sperabat. Obrutus vero laboribus, cum videret se huic desiderio satisfacere non posse, rem commisit homini, cui maxime fidebat, Patri Iacobo Miró. Mercurianus quidem antiquas traditiones amabat, omniaque eis accommodare volebat ; Miró vero earum omnium in primis studiosissimus custos erat [11]. Hic Pater opus statim aggressus est, et Directorium saltem anno 1582 iam perfectum habebat. Ante oculos sibi proposuerat Directorium P.is Polanco [12], ex quo rerum ordinem et connexum sumpsit. Utrumque tamen opus valde inter se dif-

---

[10] Ipse hoc dicit Doc. 20 n. 2.

[11] De hoc agimus in vol. 2 nostrae Historiae pp. 422-426.

[12] Acquaviva in scripto mox edendo dicit : « después de aver visto el del P. Polanco ». Cf. textus ad annotationem 17.

fert et in non paucis etiam discrepat. Nam Polanco a Miró iudicabatur ad accommodandas regulas nimis proclivis, et timebat ne eo modo, tempore progrediente, multa corrumperentur, quod ex eius sententia in aliis iam acciderat. Volebat quidem quam fidelissime ipsam litteram sequi, ex eaque quasi succum extrahere, ut quam arctissime S. Ignatii desideriis obsecundari posset. Quapropter ea omnia quae sibi pura, antiqua, genuina videbantur, summopere extollit, austeram praxim prae mitiore generatim praefert, accommodandi pericula manifesta facit, multa minutiora agenda praescribit. Directorium Patris Miró insignitum est hoc titulo : *Directorium Exercitiorum spiritualium auctoritate primae Congregationis confectum*, quod, ut videtur, notam peculiarem et singularem auctoritatem ei conferebat. Nihil mirum si hoc Directorium, quod quodam modo appellari potest primum Directorium officiale, fuerit, ut affirmat P. González Dávila, « a multis receptum et usu paene quotidiano nostrorum probatum » [13].

Caput II

DE LABORIBUS R. P. ACQUAVIVA IN DIRECTORIUM CONFICIENDUM SUSCEPTIS

Articulus 1.

Antiqua Directoria iterum examini subiciuntur.

Directorium a P. Miró praeparatum, atque in Societate tam late propagatum, non eam perfectionem assecutum erat, ut proponi posset regula definitiva cui Exercitia tradentes accommodare omnia deberent. Peculiarem enim indolem unius hominis nimis prodebat, qui etsi in multis interpretationem puram et rectam exponebat, non raro tamen quaedam significabat quae, non paucis et quidem magnae auctoritatis Patribus, minus iusta videbantur.

Hac de causa vix R. P. Acquaviva post mortem P. Mercuriani in Praepositum Generalem est electus, iterum totam rem examinare et ex integro reficere constituit. Volebat enim ille in Directorio non unius viri, quamvis maximae auctoritatis, sed quam plurimorum sententias et consilia recipere, modo in eis purus sensus et recta interpretatio traderetur, et ut quae antiquissimi Patres iudicaverant

[13] Doc. 31 n. 10.

puriorem praxim referre et cum modo agendi Sti. Ignatii magis congruere, ea in novo Directorio, omnium antiquarum traditionum summa, suum locum haberent.

Ad quod consequendum necesse erat, iterum antiquas normas et annotationes examinare, et a Patribus primae aetatis, qui adhuc consuli poterant, quaerere quae ipsi de ratione et de modo agendi Sti. Ignatii cognoscerent, ut ex his omnibus in unum collectis aliquid perfectum confici posset.

Hac de causa, ut Miró testificatur, P. Generalis « pro conficiendo Directorio horum Exercitiorum Patris Ignatii consuluit antiquissimos quosque Patres de Societate, ut de modo ea tradendi et de tota re, quod eis videbatur, ad eum scriberent »[14] vel, ut in Prooemio Directorii variorum notum fit, ea quae P. Generalis a pluribus Patribus de Exercitiis tradendis, partim iussu Superiorum, partim sponte scripta invenerat, voluit « committere quibusdam ex antiquioribus Patribus in Societate, magisque in hac re versatis, ut ea viderent et iudicium de iis ferrent, et praeterea si quid occurreret, quod addi possit, id scriptis mandarent »[15].

Quae vero essent ea scripta missa ad antiquiores Patres et quae ad conficiendum directorium adhibita fuerunt, indicantur in sequenti annotatione, quam, quia summi momenti est, integram transcribimus :

[*Titulus in folio externo*] : « Indice degli scritti che sono serviti per formare il Direttorio. Va unito un foglio di notizie intorno al Direttorio notato nello stesso indice, e segnato colla lettera B ». [*Titulus hic recentior est*].

[*F. 1r*] « Indicatur quaenami Directoria, seu rationes tradendorum Exercitiorum spiritualium, quibus signata sint notis, ut notis eisdem PP. AA. [Patres Assistentes] in adhibendis in illa censuris ad maiorem claritatem utantur : A. P. Polanci Directorium ; B. in Archivio inventum ; C. 1. P. Mironis, quod initio dedit et in Hispaniam cum reliquis A. B. D. transmissum fuit ; D. Provincialis Franciae.

Quae sequuntur non fuerunt in Hispaniam missa : C. 2. P. Mironis quod ultimo dedit, visis praecedentibus et sequentibus Directoriis.

E. Schedulae exercitiorum p.ae F. Schedulae 2.ae G. 1 Schedulae 3.ae	Hebdomadae	Similiter et P. Polanci compendia punctorum ad meditationem accomodatorum in parvo libello una cum directorio.
G. 2 Schedulae 4ae Hebdomadae H. De schedulis seu formulis meditationum	Sunt P. Mironis	

[14] In defensione Exercitiorum edita in MHSI, *Exerc.* 687.

L. P. Eduardi Periyra [*sic pro* Pereyra] hispanice ; K. P. Fabii de Fabiis ; L. Tratado sobre los Exercicios ; M. De modo dandi Exercitia spiritualia ; N. De usu libri Exercitiorum ; O. Carta del P. Miguel de Torres de 5 de Marzo 1585 ; P. Q. T. V. X. Parvi momenti scripta in eandem sententiam ; AA. B. P. Everardi instructiones ; BB. Quae P. Aegidius e Boetica provincia usque misit. Est censura de omnibus Directoriis in Hispaniam missis ; CC. Nota d'alcuni sopra gli Essercitii ; V. P. Romani ».

[*F. 1v purum*].

[F. *2r*] « Nomina Patrum ex quorum scriptis confectum est hoc directorium, ut citantur in margine. Ever. P. Everardus ; Pol. P. Polancus ; Mir. P. Mironis ; Aeg. P. Aegidius ; Hisp. Hispanicum quod est breve quoddam Directorium hispanice scriptum sine nomine ; Arch. Archivium, quod est item aliud Directorium repertum in Archivio sine nomine.

Ubi nihil in margine est appositum, additum est ab auctore huius directorii quando visum est necessarium ad complementum doctrinae ».

[*F. 2v et 3r pura*].

[*F. 3v*] « Indice delli scritti sopra l'Essercitii ».

Haec omnia complentur iis quae P. Acquaviva die 10 octobris 1583 ad P. Gil González Dávila scripsit :

« Porque la impresión de las Constituciones está ya al fin, y después della con la divina gracia se avrá de imprimir el compendio de los privilegios, y luego un Directorio o méthodo de dar los Exercicios espirituales, me ha parecido comunicar a V. R. algunos diversos que aquí tenemos, para que sacándose de todos lo mejor, se haga un buen Directorio qual se dessea, acerca de lo qual deseo entender lo que a V. R. parece que se haya de dexar y tomar: supponiendo que acá nos queda copia de todo lo que aquí se embía para que con más facilidad pueda por carta dezir lo que se le ofreciere. Van señalados los quatro Directorios que a V. R. se enbían con letras A. B. C. D.

A. es de la buena memoria del P. Polanco. B. se ha hallado en el Archivio y se cree le abrá dado alguno de los Padres electores de la 4ª Congregación general. C. ha hecho el P. Mirón después de aver visto el del P. Polanco. D. nos dexó el P. Claudio Mathei, provincial de Francia. Si a V. R. pareciere comunicar esto con algún Padre antiguo lo podrá hazer, y encomiendo a V. R. la brevedad de la respuesta, porque acá no pierda tiempo la impressión.

En las oraciones y santos sacrificios de V. R. mucho me encomiendo.

De Roma X de otubre 1583 » [17].

---

[15] Doc. 33 n. 12.

[16] *Bibl. Vitt. Emman., Fond. Ges.* n. *1594*, fasc. *7*.

[17] ARSI. *Tol. 1*, 201*r*.

Articulus 2.

Directoria et annotata Romam missa ante annum 1587.

Haec scripta a P. Generali missa sunt Patribus Miró, González Dávila et Doménech, cui ipse P. Generalis eandem epistolam ac Patri González Dávila misit.

Nescimus num etiam cum aliis ea fuerint communicata. In documentis quidem illius temporis nullum aliud nomen invenimus; sed cum Patres licentiam a P. Generali acceperint ea aliis tradendi, nihil mirum si haec scripta etiam ad alios, uti statim videbimus, pervenerint.

P. Miró, acceptis his documentis, novum Directorium confecit (Doc. 23) valde simile ei quod ante aliquos annos composuerat et nunc cum ceteris remissum acceperat.

In hoc novo scripto ea capita sui antiqui Directorii fulsit, quae non in praxi observabantur, et in quibus eius animus angustus et tenax atque ad severiores opiniones pronus, apertius ostendebantur. Suum esse duxit genuinas traditiones, quae iam iam labefactabantur, suis adhortationibus et argumentis roborare, ut eas ex imminenti ruina liberaret.

Alius Pater ex iis quos P. Generalis consuluerat, P. Gz. Dávila, qui tunc temporis munere Praepositi Provinciae Toletanae fungebatur, opus perfecit quod summi momenti est (Doc. 31). In primis de quatuor Directoriis sibi missis iudicium fecit, distinguens ea quae reprobanda essent ab eis quae utiliter poterant adhiberi; postea ipse ex eisdem Directoriis atque ex aliis documentis non pauca colligendo, aliaque usu cognita adiciendo, Directorium confecit, quod sine dubio inter perfectissima et utilissima est collocandum, et ex quo multa in Directorium definitivum transierunt.

Num P. Doménech, tertius Pater a Generali consultus, suas observationes fecerit et miserit, nobis non constat.

Hi vero Patres, usi licentia a P. Generali concessa, cum aliis Directoria communicarunt. Ita P. Doménech, Patri Alfonso Román ea tradidit, qui ea non solum vidit et suas observationes, confecit (Doc. 25*i*) sed etiam in collegium Barcinonense mittere curavit [18]. Scimus etiam Patrem Acquaviva concessisse ut eadem Directoria

---

[18] Epistola P. Román data die 8 sept. 1585. ARSI, *Hisp. 130, 298v.*

Patri Cordeses ostenderentur [19], qui ut credendum est hac occasione suum Directorium (Doc. 32) P. Generali transmisit. Sine dubio alii quoque Patres in consilium adhibiti sunt, nam etiam alii suas observationes seu desiderata ad P. Generalem miserunt. Ita Michael de Torres (Doc. 25*a*) [20].

Articulus 3.

Recognitio romana Directoriorum et confectio Directorii anni 1591.

Iam anno 1587 R. P. Acquaviva scribere potuit : « Hánse recogido Directorios y pareceres de muchos Padres antiguos que en el tiempo de la santa memoria de Nto. P. Ignacio se exercitaron en este ministerio, y los tenemos juntos para reverlos y sacar en limpio lo que fuere más a propósito, cuando hubiere tiempo para ello » [21].

Immo, ipse P. Generalis cum segetem tam copiosam ante oculos haberet et ex examine Directoriorum concluderet, eorum quaedam valde perfecta esse, alacri animo credidit se rem totam cito absoluturum [22]. Sed negotia in dies graviora et ingentiora quae illis annis Societatem premebant — inter quae, postulata et machinationes quorumdam Patrum qui Memorialibus Principibus ac Summo Pontifici inscriptis in Societatis regimen atque institutum mutationes inducere conabantur, initium pugnarum theologicarum quae paulo post in magnam et ardentem Controversiam de Auxiliis profluerunt, vehemens impugnatio PP. Peredo et Avendaño, dissensiones cum hispana inquisitione — impedierunt, quominus P. Generalis suis desideriis satisfacere posset, et sua promissa cito rem conficiendi servaret.

Anno demum 1591, sine dubio ab aliis Patribus adiutus, Directorium (Doc. 33) finire potuit, quod, ut dicitur in eius praefatione, « quasi centonis more confectum est » [23].

Directoria ex quibus hoc compactum est, ut indicatur a testi-

---

[19] Epistola R. P. Acquaviva ad P. Doménech 28 ian. 1585. ARSI, *Arag. 4*, 28*v*.

[20] Cf. testimonium supra in hoc cap., in ea textus parte ad quam apponitur annot. 16.

[21] ARSI, *Congr. 43*, 254*r*.

[22] « Cito conficietur » ARSI. *Congr. 43*, 101*r*.

[23] Doc. 33 n. 12.

monio in eadem praefatione incluso, ea fuerunt quae scripserant PP. Mercurianus, Polanco, Miró et Gz. Dávila, atque Directorium Hispanicum, sive Breve Directorium hispanice sine nomine scriptum, et aliud in archivo inventum [24]. « Ex quorum omnium sententiis ac iudiciis, — ut in Prooemio eiusdem Directorii Variorum annotatur — ea quae ad nostrum propositum accommodatiora visa sunt, in hoc Directorium selecta, et suis locis digesta sunt, ad Dei Domini gloriam et Societatis nostrae, proximorumque spiritualem profectum » [25].

In margine novi Directorii posita sunt nomina Patrum ex quibus praecipuae sententiae sumuntur. « Ubi nihil — adiungit annotator — in margine est appositum, additum est ab auctore huius Directorii, quando visum est necessarium ad complementum doctrinae » [26].

Quisnam vero fuerit qui hoc Directorium confecerit, vel ut accuratius loquar, excerpserit, nobis non est compertum. Si inter testes allatos non commemoraretur P. Gz. Dávila, diceremus hunc Patrem laborem perfecisse. Eius enim sensa et opiniones praeferuntur in iis quaestionibus de quibus auctores discrepabant, et ad eius rationem res animo concipiendi ita singula componuntur ut possit dici Directorium Variorum constructum esse super fundamentum et ad lineamenta Directorii Gz. Dávila.

Hoc vero Directorium non fuit statim ad provincias missum. Antea voluit P. Generalis id PP. Assistentibus et fortasse aliis Patribus recognoscendum tradere. Secundum ea sine dubio quae hi animadverterunt, quaedam mutata sunt, alia addita, alia deleta. Immo hac occasione Directorium iterum retractatum est eique extrema manus imposita.

Directorium vero ita retractatum (Doc. 34) parum differt a praecedenti, id est a Directorio Variorum, quod Assistentibus inspiciendum traditum erat. Praeter quaedam quae minimi sunt momenti, ut verborum vel sententiarum correctiones, eo consilio factae ut res clarius vel pressius significarentur, ea tantum sunt mutata quae pertinebant, ad visitationes eius qui se exercet earumque frequentiam, ad modum impensas solvendi, et praesertim, ad Exercitia iesuitarum ; quod postremum caput funditus innovatum est, multis utilibus adiunctis, aliis enucleatius expositis, fere omnibus accuratius perpolitis.

---

[24] In hac Praefatione cap. 2 art. 2.

[25] Doc. 33 n. 12.

[26] In testimonio adducto in hac Praefatione cap. 2 art. 2.

Praeterea in novo Directorio maior libertas concessa est viris spiritu provectioribus in ratione Exercitia agendi. Directorium per tot annos dilatum tandem aliquando post tot consultationes, labores, tentamina, interruptiones editum est et in Provincias missum, non vero tamquam opus perfectum atque ultimum, sed tantum ut a Directoribus usu probaretur. Secretarius Societatis, Iacobus Ximénez, his verbis rem significabat :

« Quod si alicui ex usu, atque experientia quidpiam occurrerit, quod vel addi, vel commodius dici posse videatur, id per suos Superiores ad eius Paternitatem deferant, quo multorum iudiciis cognitis suprema manus huic operi imponi possit. Nunc enim typis excussum mittitur, ad evitandam operam et impensam describendi tot exemplaria, quot necessaria erant. Est autem optandum ut res talis et tam utilis quam perfectissime absolvatur » [27].

Articulus 4.

Observationes e Provinciis missae.

Non post multum temporis e Provinciis petitae observationes Romam venerunt. Quae adhuc servantur edimus in Doc. 35-41. Etsi paucae quidem sunt, credimus in eis contineri fere omnia quae hac occasione sunt scripta et cum Patre Generali communicata. Nam ex iis, quae postea Commissio ad Directorium officiale conscribendum (Doc. 42) examini subiecit, id unum documentum nobis deest, quod a Provincia Mediolanensi confectum est. Vix autem credi potest Deputationem non examinasse omnia quae perficiendi Directorii causa erant elaborata.

Nec mirum si paucae illae observationes sint. Pauci enim Patres ex antiquioribus remanebant, qui suis consiliis in causa iuvare possent, et hi fere omnes prioribus annis suum iudicium iam tulerant. Non ergo utile iudicabant iterum eadem exponere.

Praeterea eo tempore multi Patres, nimis fortasse indulgentes iis quae tunc praeferri ac pluris aestimari solebant, elegebant ministeria splendida ac magnifica, verborum pompa insignia et externo apparatu praeclara. Contra vero colloquia simplici et humili modo, ut in Exercitiis, habita, a non paucis minoris iudicabantur aliisque maioribus operibus postponenda.

His et aliis de causis Exercitiorum usus, exeunte saeculo XVI,

[27] Epistola edita initio Dir. 43.

decrevit et Patrum studia in alia se converterunt, ut in iuventutis educationem, in contiones magnificas, in missiones publicas atque externis spectaculis instructas. Inde ergo evenit ut pauca tantum iudicia de Directoriis Romae reciperentur. Ex his vero unum missum est a P. Fabiano Quadrantini (Doc. 35), qui librum Exercitiorum ita perscrutatus est ac si de artis cuiusdam enchiridio ageretur, indicans verba et sententias, quae intellectu difficilia aut falsa aut non satis clara sibi videbantur.

Textum ipsum Exercitiorum potius quam Directorium respiciunt etiam observationes factae a P. Theobolski (Doc. 36), quamquam hic quaedam praeterea improbat in forma externa Directorii: locutiones minus latinas vel obscuras, divisiones capitum, modum adducendi auctores et alia id genus.

Sawicki, contra, suis « Desideratis » (Doc. 39) — sic enim ille suum scriptum appellat — Directorium ipsum percurrens observat ea quae sibi non satisfaciunt vel quae magis declaranda aut perficienda esse videntur.

De aliarum observationum auctore nobis non constat. Quaedam exstant a Provincia Neapolitana (Doc. 37) missa, in quibus nonnulla valde utilia de praxi ipsa annotantur. Alia brevissima sunt (Doc. 39, 41) in quibus capita quaedam de variis rebus indicantur. Scimus etiam alios libellos cum Mediolano tum aliquot annis postea e Provincia Germaniae Superioris esse Romam missos. Commissio enim testimonium libelli Mediolanensis affert [28]. Provincia vero Germaniae Superioris in Congregatione provinciali anno 1597 habita haec in Memoriali ad P. Generalem mittendum, dicenda duxit: « Diu desideratum est atque a multis petitum, aliquod ut extaret Exercitiorum spiritualium Directorium per quod homines Societatis facilius atque utilius Exercitia peragerent, neque dum videtur huic rei adeo in Societate necessariae sufficienter prospectum. Rogatur itaque R. P. N. ut sive prius Directorium recognitum, sive aliquod aliud in eo genere tutum atque accuratum ad nos trasmittat. Et quaedam quae quibusdam Patribus super hac re occurrebant, ea Congregatio a certis quibusdam deputatis Patribus colligenda curavit » [29]. Hi tamen libelli perierunt.

Scripta a Provincia Germaniae Superioris missa serius quidem Romam pervenerunt; nam, ut P. Acquaviva in responsione dicit, postquam gratum animum patefecerat ob studium quod in hac re

---

[28] Doc. 42 n. 1.

[29] ARSI. *Congr.* 47, 293v.

posuerat Congregatio. « Iam autem recognitum est Directorium brevique recudendum, ubi adiecta vel explicata fuerunt quae observata sunt a deputatis »[31].

Articulus 5.

Recognitio et promulgatio directorii officialis.

Tandem Romae huic rei finis positus est. Anno 1593 Congregatio Generalis ob gravissima negotia quinto est coacta, quae Patri Generali commisit ut Directorio recognoscendo Patres aliquos designaret. Pater Aequaviva nominavit PP. Laurentium Maggio, Aegidium Gz. Dávila, Alfonsum Rodriguez, Ludovicum Gagliardi, Ioannem Dominicum Candela, Fabium de Fabi, Bernardinum Rossignoli, Bartholomaeum Ricci, Iosephum Blondo et Petrum Maior[32].

Quidam ex his, de Exercitiis annotata vel Directoria scripserant. Ita PP. Gz. Dávila, praefectus deputationis, Fabius de Fabi, Iosephus Blondo, de quibus aliis in locis huius operis sermo est. Sed etiam alii in hac re versati erant. Fere omnes viri spirituales, et rebus spiritualibus occupati erant. Laurentius Maggio, S. Ignatium cognoverat et Exercitia, duce P. Vitoria, fecerat[33], cui ipse Conditor modum sese in eis gerendi docuerat. Alfonsus Rodriguez, Bartholomaeus Ricci, Bernardinus Rossignoli opera spiritualia scripserant, quae optimum successum habuerunt. Alii gubernandae Societati dediti erant, ut Ioannes Dominicus Candela, Fabius de Fabi, Petrus Maior, Iosephus Blondo. Neque deerant addicti noviciorum institutioni, ut PP. Alfonsus Rodriguez, Bartholomaeus Ricci, Fabius de Fabi.

P. Generalis his eximiis viris fidere quidem potuit. Hi ergo Patres ea quae ex provinciis allata erant diligenter expenderunt, de iisque iudicium tulerunt (Doc. 42). Laborem ad finem adduxerunt ante diem 18 ianuarii 1594, quo die Congregatio Generalis absoluta est.

His peractis nihil aliud restabat nisi, quae deputati indicaverant, examini subicere, ut Directorium definitive promulgari posset. Nihilominus id usque ad annum 1599 non est editum. Sine dubio

---

[31] ARSI, *Congr.* 47, 206v.

[32] ARSI, *Congr.* 19 365-366v. Nomina eorum exstant in actione quarta die 6 novembris 1593 habita.

[33] Cf. MHSI. *Font. narr.* I. 688.

assidui labores P. Generalem impedierunt quominus ipse observata deputationis inspiceret.

Etsi fere decem annorum spatium intercesserat inter utrumque Directorium, illud experimenti causa in provincias missum et hoc definitivum, discrimina tamen minora sunt, quam ex laboribus insumptis et tempore interposito suspicari quis possit. Praeter quaedam, potius ad externam formam pertinentia, — ut divisionem capitum et paragraphorum, quae distinctius est facta, et verba quaedam minus latina aliis purioribus commutata — correctiones inductae quatuor omnino sunt. Quaedam clarius de electionis modis indicantur, in explicanda applicatione sensuum aliquid est mutatum, quod tamen parvi momenti est, additae sunt quaedam sententiae de invisendis iis qui se exercent et — quod praecipuum est et unum fere in quo alterum ab altero Directorio valde discrepat — alius modus impensas solvendi commendatur.

Ita post tot annos indefessi laboris, in quibus tot Patres consulti sunt, tot Commissiones constitutae, Directoria examinata, tentamina facta, postquam tota res ter ex integro inspecta est, tres Congregationes Generales, complures Congregationes Provinciales, quatuor Praepositi Generales se eo conficiendo egerunt, tandem aliquando Directorium definitivum cum tota Societate communicatum est et auctoritate publica promulgatum.

Tot tamen tantique labores non inutiles fuerunt. Nam Directorium hoc, omnium perfectissimum sine dubio est. Per amplius ter saecula et dimidium usque ad hodiernum diem immutatum, in millia et millia eorum qui Exercitiis faciendis, dirigendis, explanandis, interpretandis, operam dederunt, magnam vim habuit.

Verum quidem est non omnia in eo esse perfecta, praesertim quia plus aequo indultum est timori orationis nimis affectivae et falsae mysticae, qui eo tempore serpebat. Auctores, hoc timore moti, aliquid praeiudicati quandoque attulerunt, v. gr. ad applicationem sensuum et secundum modum electionis exponendum.

Nihilominus, opus P. Acquaviva vere optimum, normas certas, et utiles ad Exercitia dirigenda praebet, difficultates incidentes solvit, rationem habendam in omnibus fere meditationibus et quaestionibus recessui propriis docet.

Caput III

DE ALIIS DIRECTORIIS

Articulus 1.

Normae variae.

Praeter breviores normas, de quibus in capite 1 egimus, et praeter scripta quae, ad Directorium definitivum auctoritate publica promulgatum conficiendum, adhibita sunt, aliae quoque exstant normae aliaque Directoria a pluribus Patribus variis ex causis conscripta, quae quidem ad ipsa Exercitia intelligenda eorumque praxim investigandam multum conferunt.

Nam non pauci Directores sive ad suam utilitatem sive ad alios docendos, tum ex Directoriis quae iussu Praepositi Generalis quoquo modo fiebant, tum ex iis quae ipsi usu didicerant utiliora colligentes, dissertationes de ratione Exercitia dirigendi scripserunt.

Eminet inter haec Directorium P. Hoffaei (Doc. 17), quod, ut in titulo monemur, scripsit dum munere Praepositi Provincialis fungebatur. Sine dubio rectum cursum rationi tradendi Exercitia in sua Provincia praebere volebat. Hoc vero Directorium claritate, distinctione, amplitudine rerum de quibus agit non multum distat a perfectione primorum Directoriorum Romae confectorum.

Etsi non formam Directorii, sed responsionis ad quasdam quaestiones sibi propositas induat, scriptum P. Nicolai (Doc. 21) multum valet ad praxim ipsam Exercitiorum cognoscendam. Hic enim, dum interrogationibus respondet, quid ipse faciat, quid faciendum esse putet, describit. Immo hac ratione fere de omnibus quae ad Exercitia spectant, loquitur.

Perfectiorem speciem prae se fert quod appellatur Breve Directorium (Doc. 26) ab incognito auctore scriptum. Auctor tamen non ex suis promit, sed aliorum sensa fere semper refert. Quare hoc Directorium summa aliorum, instar centonis, est potius dicendum, eique tribui potest iudicium quod Gz. Dávila de Directorio P. Matthieu tulit: « ex priori usu consarcinatum . . . brevem tamen et perutilem satisque digestam continet institutionem »[33].

---

[33] Doc. 31 n. 11.

His etiam addi debent annotationes P. Fabii de Fabi de modo tradendi Exercitia (Doc. 25), et alii commentarii ignotorum auctorum (Doc. 27, 30) qui potius experimenta sua proferunt atque ad suam utilitatem scribere videntur.

Articulus 2.

Normae ad iesuitarum exercitia datae.

Aliud genus scriptorum de Exercitiis, tempore progrediente, ortum est. Initio enim Directoria pertinebant ad omnes qui Exercitia faciebant, cuiuscumque generis essent, aliis aliorum condicionibus in ipso scripto accommodatis. Ita Doc. 18 quod, ut suo loco dicimus, nobis videtur a P. Mercuriano scriptum esse, considerat quomodo Exercitia tradi debeant, si is qui se exercet est valetudinarius, ingeniosus, religiosus alterius ordinis vel religiosus Societatis Iesu, puer, femina ; Directorium P. Hoffaei (Doc. 17) in plura genera eos qui se exercent distribuit ; Doc. 12, postquam hoc principium statuit : « Multiplex est modus tradendi Exercitia diversis hominum generibus », quaedam annotat de modo ea singulis eiusmodi generibus proponendi.

Alia Directoria, etsi separate de generibus eorum qui Exercitiis se subiciunt non loquantur, quaedam tamen propria iesuitarum exponunt [34]. Haec vero amplificata sunt ab iis qui iesuitarum curam praecipuam habebant, ut erant Magistri noviciorum et Patres Spirituales ; ita paulisper orta sunt scripta, in quibus tantum de modo iesuitis Exercitia tradendi agebatur.

Primum omnium Directoriorum huius generis, nobis cognitum, a P. Blondo (Doc. 28) est exaratum. Separatas enim meditationes ad Exercitia iesuitarum scripsit, in quarum prolegomenis normas et rationem Exercitia faciendi tradit. Ibi specialiter docet quae a iesuitis facienda, quae vero praecavenda sint.

P. Achilles Gagliardi, nescimus qua occasione, fortasse cum in Collegio Romano magister, curam noviciorum ibi studentium habebat, plura monita scripsit de tradendis Exercitiis Spiritualibus, tam iis qui in prima et in secunda probatione versantur, quam etiam scholasticis. Edimus quaedam ex his monitis (Doc. 44 et 45) nam solum scriptum est in quo describitur ratio dispertiendi Exer-

[34] Manr. 11 (1935) 258-265 ; 352-358 ; 12 (1936) 274-280 ; 15 (1943) 79-82 ; 16 (1944) 372-375 ; 17 (1945) 87-89 ; 18 (1946) 284-287.

citia per hebdomadas, quae non continuo sed interiectis temporis spatiis proponantur.

Magister noviciorum per 26 annos, P. Antonius Valentino scripsit quamdam « Informatione del modo d'instituir i Novitii della Compagnia », in qua initio exponit quo modo ipse novicios in Exercitiis spiritualibus instituat. Id etiam in Doc. 16 edimus. Nonnulla enim utilia habet ad praxim et ad ipsam doctrinam Exercitiorum cognoscendam, praesertim cum de accommodandis meditationibus egit.

His absolvuntur Directoria quae cognoscimus saeculo XVI scripta. Alia quoque exstant, inter quae primum locum obtinet Directorium P. Ceccotti, editum in periodico Manresa [34] sine nomine auctoris ; sed sine dubio hoc Directorium scriptum est ineunte saeculo XVII, ut annotatur initio codicis in Bibliotheca Vittorio Emmanuele Romae servati [35].

Articulus 3.

De directoriis amissis.

Quamquam cum de aliis Directoriis locuti sumus, non semel de amissis verba facere debuimus, necesse est hic quaedam separate de his dicere. Multa enim Directoria ad nos non pervenerunt, quae nonnullius momenti fuisse videntur.

Plura ex his constant ex annotatione quam supra in hac Praefatione edimus [36]. Difficile tamen dictu est quot ex his nos lateant, cum non pauca, nullo inscripto auctoris nomine, fuerint divulgata. Fieri quidem potest ut eorum quaedam ab aliquo ex memoratis in illa annotatione Patribus fuerint scripta. Ut pressius loquamur, dicere debemus latere nos, sive auctores, sive Directoria ipsa, sequentibus litteris signata.

D. : Directorium Provincialis Franciae (P. Matthieu) (Doc. 20*a*).

E, F, G 1, G 2 : Schedulae Exercitiorum quatuor hebdomadarum P. Miró (Doc. 15*a*).

H. Schedulae seu formulae meditationum P. Miró (Doc. 15*b*).

L. Tratado sobre los Exercicios (Doc. 20*c*).

M. De modo dandi Exercitia (Doc. 20*d*).

N. De usu libri Exercitiorum (Doc. 20*e*).

O. Carta del P. Miguel de Torres de 5 marzo 1585 (Doc. 25*a*).

---

[35] *Fondo Ges.* n. 29.

[36] In cap. 2 art. 2.

P. Q. T, V. X. Parvi momenti scripta in eandem sententiam (Doc. 25*b-f*).

AA. R. P. Everardi Instructiones (Doc. 18*a*). Nisi agatur de Doc. 18, vel de Doc. 13, vel de utroque simul.

CC. Nota d'alcuni sopra gli Essercitii (Doc. 32*b*).

Praeterea nobis ignota sunt duo Directoria in conficiendo Directorio definitivo adhibita : Directorium Hispanicum (Doc. 25*g*), quod secundum annotationem ex qua omnem fere notitiam hic sumimus, « est breve quoddam Directorium hispanice scriptum sine nomine ». In praecedentibus recensebatur etiam unum hispanum nulli auctori assignatum, cui titulus : *Tratado sobre los ejercicios*. Nescimus utrum hoc an aliud in illa annotatione significetur.

De altero Directorio haec tradunt : esse repertum in archivo sine nomine. Ex his tam generaliter dictis nullum indicium haberi posse videtur ad reperiendum auctorem scripti. Quaedam his duobus Documentis contenta, intellegi possunt ex locis inde allatis in Directorio variorum.

De alio Directorio nihil praeter titulum et auctorem cognoscimus (Doc. 45*a*). Scriptum est ab illo magno mystico et apostolo P. Iulio Mancinelli, cuius multa scripta perdita sunt.

Stus. Carolus Borromaeus in unum collegit regulas quas S. Ignatius spargit in suo libro ad Exercitia tradenda. Ipse haec Patri Achilli Gagliardi dederat, ut perpolirentur. P. Gagliardi vero cum discedere Mediolano deberet, Sancti Cardinalis desideriis satisfacere non potens, scriptum Patri Adorno tradidit, qui illud recognosceret et perficeret [37].

Caput IV

DE DIRECTORIORUM EDITIONIBUS

Articulus 1.

De editionibus directoriorum ante annum 1919 factis.

Sedulo distingue inter Directorium officiale et alia priora Directoria. Illius enim editiones latinae factae sunt, quas in praefationibus Doc. 33, 34, 43 recensemus, cetera vero fere numquam ante hoc saeculum XX sunt edita. Nam haec Directoria, cum novum et a

[37] A. Ratti, *S. Carlo e gli esercizi di S. Ignazio* CBE 32. Etiam prostat in Marín, *Enchiridion* 397-403.

P. Generali officiale declaratum Directorium in publicum datum est, in oblivionem venerunt. Antea vero ab auctoribus communicata tantum fuerunt cum eis quibus fidebant, vel quorum spiritum dirigebant. Non erant nisi transcriptiones ab his discipulis manu factae : si excipias Directorium anno 1591 a P. Acquaviva in Societatem experimenti causa missum, quod propter ingentem numerum transcriptionum quae faciendae erant, quamvis privatim, typis impressum est, et quidem non semel, sed septies, ut videre poteris in Praefatione Doc. 33.

Hac de causa in archivis latuerunt usque ad annum 1919, cum P. Codina in Monumentis Historicis Societatis Iesu ea typis impressit, exceptis tantum quatuor, antea, cura potissimum Patris Watrigant, e latebris extractis. Hic enim Pater, restitutor Exercitiorum in Gallia, inter alia multa quae ad Exercitia redintegranda fecit, curavit omnia antiqua documenta quae cum eis rationem haberent, congregare, et pro viribus divulgare. Id quidem perfecit in periodica libellorum serie, a se in Angiensi collegio condita, cui nomen *Bibliothèque des Exercices*. In ea haec quae sequuntur edita sunt : 1) anno 1908 n. 15 *Breve Directorium ad danda utiliter Exercitia* (Doc. 26) ; 2) anno 1911 n. 35 *Duo antiqua Exercitiorum Directoria*, Hoffaeus et Ceccotti. Primum horum edimus Doc. 17, alterum saeculo XVII est scriptum.

Nec satis. Nam ipse P. Watrigant, ut P. Codina in sua praefatione scripsit « complura etiam inedita monumenta manu scripta, ex iis maxime Directoriis, quae in romana bibliotheca *Vittorio Emmanuele* asservantur, nominatim Directoria Polanci et Aegidii González, in nostris Monumentis primam lucem aspicere, potius quam in sua Collectione Bibliothecae Exercitiorum, iure cedens suo voluit »[38].

Alius iesuita gallicus P. Bouvier invenit Directorium Sti. Ignatii (Doc. 1), quod edidit anno 1916 in periodico « Recherches de science religieuse » 6 (1916) 248-269 : *Directoire composé par Saint Ignace à l'usage de celui qui donne les Exercices et publié pour la première fois*, ex quo quidem Directorio P. La Palma quaedam excerpta in suo opere *Camino espiritual* protulerat.

Cum ipsa Directoria vix fuerint cognita, nihil mirum si de eis lucubrationes et commentaria pauca exstiterint. Immo scriptores et directores, potius quam dissertationes ad Directoria, seu unum fere notum directorium officiale declarandum, ad hoc accedebant

[38] MHSI., *Exerc.* 777.

tamquam discipuli qui exinde genuinam rationem tradendi Exercitia discere volebant. Multi quaedam ex Directorio officiali deligebant quae suos commentarios vel explanationes confirmarent. Quare dicendum est usque ad hoc saeculum, cum P. Watrigant priora Directoria edidit et — quod praecipuum est — oculos peritorum ad ea convertit, nullam dissertationem de ipsis Directoriis editam esse. Postremis vero temporibus haec tantum commentariola in publicum data sunt.

Bernard Paul. *Une importante découverte. Le texte original du Directoire de S. Ignace.* Études 152 (1917) 360-364.

Bohr Josef. *Das Direktorium zu den Geistlichen Übungen des Hl. Ignatius von Loyola. Seine Geschichte und seine Weisungen.* Innsbruck 1924 (: Exerzitienschriften für Priester und Laien, Heft. 10-11).

Articulus 2.

De editione exercitiorum in mon. hist. s. i. anno 1919 facta

Omnes labores et editiones Directoriorum ad perfectionem adducta sunt in accuratissima et, iuxta normas perfectissimas directa, editione, quam P. Codina, anno 1919, fecit Matriti in librorum serie, cui nomen «Monumenta Historica Societatis Iesu». Omnia Directoria quae cognoverat, additis annotationibus de auctoribus et documenti natura, in publicum dedit. Quam editionem nos novis documentis inventis complere et ad postulata artis criticae hodiernae reficere volumus. Si enim Patris Codina editionem cum nostra conferas, non parum hanc ab illa discrepare invenies, tam in numero quam in ordine documentorum. Ut res clarius pateat et auxilio omnibus sit, ante oculos documenta utriusque editionis ponemus. In prima columna referemus documenta eo ordine quo in editione anni 1919 inseruntur, indicatis etiam paginarum numeris, in altera vero indicabimus numeros ordinis quibus eadem documenta in nostra editione distinguuntur.

Editio anni 1919			*Editio nostra*
A. I	p.	778-782	Doc. 1
A. II (1)	p.	782	Doc. 2
A. II (2)	pp.	783-784	Doc. 3
A. III	pp.	785-794	Doc. 4
B. I	pp.	795-846	Doc. 20

B. II	pp. 846-882	Doc. 23-24
B. III	pp. 883-896	Doc. 18
B. IV	pp. 896-898	Doc. 19
B. V	pp. 898-935	Doc. 31
B. VI	pp. 935-938	Doc. 12
B. VII	pp. 938-947	Doc. 24
B. VIII	pp. 947-971	Doc. 32
B. IX	pp. 972-985	Doc. 26
B. X	pp. 986	Doc. 8
B. XI	pp. 987-1001	Doc. 17
C. I	pp. 1003-1078	Doc. 33, 34
C. II	pp. 1079-1091	Doc. 35
C. III	pp. 1091-1093	Doc. 36
C. IV	pp. 1093-1097	Doc. 37
C. V	pp. 1098-1099	Doc. 38, 39
C. VI	pp. 1100-1102	Doc. 40
C. VII	pp. 1102-1105	Doc. 41
C. VIII	pp. 1105-1110	Doc. 42
C. IX	pp. 1111-1178	Doc. 43

Omnia ergo Directoria a P. Codina edita hic afferimus, etsi alia ratione disposita, id est servato ordine temporum quibus scripta sunt. P. Codina accuratissime quidem et maxima fidelitate ea transcripsit, quod comprobare potuimus cum, ut nostrum erat, quae Pater edidit cum codicibus contulimus.

In hac ergo re nihil mutare debuimus. Addenda vero erant Directoria his postremis annis inventa, potissimum in archivo Universitatis Gregorianae, in sectione quam Pater Codina perscrutari non potuit, et alia quoque in aliis locis servata quae eum fugerunt. Ita desunt in eius editione et inedita sunt haec quindecim nostra sive Annotata sive Documenta : 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 25, 27, 28, 29, 30, 44, 45.

Non inveniuntur quidem in illa editione, alibi tamen edita iam erant Doc. 5, 6, 7, 21. Hoc postremum Doc. 21 divulgatum est in libello periodico Manresa 6 (1930) 67-74 ; reliqua tria in aliis voluminibus Monumentorum historicorum Societatis Iesu : in epistolis Sti. Ignatii, in Memoriali P.is Gonçalves da Câmara et in Monumentis P.is Nadal. Nam visum est necessarium, quae in aliis scriptis de ratione tradendorum Exercitiorum erant, ea in hoc uno volumine colligere, ut ex collatione res clarior evaderet et omni ex parte tractata inveniretur. Multorum aliorum Documentorum, id

est nn. 1, 3, 4, 7, 18, 19, 20, 20 bis, 22-23, 33, novos codices vidimus, quorum scrutatio nobis usui fuit ad textum puriorem redigendum.

Invenimus etiam auctores aliquorum documentorum — non omnium — quae in Patris Codina editione anonyma dicuntur, quod, ut patet, ad totum scriptum melius intelligendum multam lucem affert. Ita Anonymum B 2 (Doc. 19) scimus continere Monita Patris Mercuriani tradita P. Fabio de Fabi; Observationes collegii Cracoviensis (Doc. 40) scripta esse a P. Sawicki, et valde probabiliter Anonymum B 1 tribuendum esse eidem Patri Mercuriano. Etiam comperimus Directorium appellatum Provincialis Franciae esse scriptum a P. Matthieu, quamquam ipsum documentum quod sit nos latet.

Tandem ex historia et adiunctis scriptionis Directorii officialis nunc primum investigatis, non pauca documenta nova luce collustrantur et omnia melius intelliguntur.

Articulus 3.

SCRIPTA DE DIRECTORIIS POST EDITIONEM ANNI 1919.

Magnum opus a P. Codina impigre et accuratissime paratum, fuit initium ac fundamentum novae et florentis aetatis in investigandis omnibus quae ad Exercitia eorumque sensum ac doctrinam pertinent [39]. Ex eo enim tempore omnia omnibus patebant, viaque aperta erat ad commentaria solida facienda. Nota facta sunt quae Stus. Ignatius et primi directores de ratione Exercitiorum cogitaverant et docuerant, quae quidem prius latebant. Conjecturae factis comprobatis cedebant.

Nunc nostra intersunt ea tantum commentaria de Directoriis, quae tamen pauca omnino sunt eoque potius consilio scripta ut divulgarentur quae Patris Codina editione continebantur, quam ut res altius investigaretur. En eorum elenchus:

Bohr Joseph, *Das Direktorium zu den Geistlichen Übungen des hl. Ignatius von Loyola. Seine Geschichte und seine Weisungen*, Innsbruck, 1924.

Sinthern Peter, *Die Direktorien zum Exerzitienbüchlein, ihre Geschichte und ihr Inhalt*, Innsbruck, 1925.

Valle Antonio, *Los Directorios de los Ejercicios*, Manr. 3 (1927) 326-334 y 4 (1928) 41-49.

[39] Cf. Iparraguirre, *Orientaciones sobre la literatura de ejercicios*, praesertim pp. 265-268.

ROUQUETTE R., *Le Directoire des Exercices*, RAM 14 (1933) 395-408.
CODINA Arturo, *Del Directorio del P. Vitoria para los Ejercicios de S. Ignacio*, Manresa 12 (1936) 45-61.

Praeter haec, quaedam Directoria iterum edita sunt vel in alias linguas versa, ut eorum notitia latius propagaretur.

Edita sunt Directoria Sti. Ignatii autographa et tradita in *Obras completas de S. Ignacio de Loyola. Edicion manual*. Madrid B. A. C. 1952 pp. 248-252.

Conversum est Directorium officiale (Doc. 43) in linguam anglicam et quaedam eius excerpta in linguam italam [49].

Articulus 4.

Ratio nostrae editionis.

1. Edimus Directoria scripta ante annum 1599, cum promulgatum est Directorium officiale, qui fuit scopus praecedentium laborum, eorumque quasi corona. Et edimus quidem, ut fecit P. Codina, non solum Directoria quae ad officiale componendum adhibita sunt, vel eo consilio fuerant scripta, sed ea quoque quae a directoribus ad usum privatum conscribebantur. Omnia enim nobis ad intelligendam primam rationem Exercitia tradendi, multum luminis conferre possunt. Non vero nostrum esse duximus hic afferre labores qui de usu, doctrina, explanatione Exercitiorum agunt, ut initio huius praefationis indicavimus. Haec enim explanatio potius ad oratorem, cetera ad vitae spiritualis rationem pertinent, quae cum indole et natura nostrorum Monumentorum non congruunt. Nullum documentum omittimus intra hos temporis limites scriptum, quod verum sit Directorium.

Documenta integra, quoad fieri potest, edimus, nisi cum pars sola totius scripti de Exercitiis tradendis agit, ut fit in informatione P. Valentino (Doc. 16) et in Monitis P. Blondo (Doc. 28), quae ad introducendas meditationes data sunt.

In documentis disponendis sequimur ordinem temporum quibus scripta sunt. Quodsi tempus ipsum scriptionis ignoretur, documentum inter ea alia documenta collocamus, quae sive ex indole sive ex aliis indiciis, de quibus in singulorum praefatione, tempore viciniora videantur.

---

[49] Cf. praefationem in Doc. 33, 34, 43.

2. Textibus singulis praemittimus *peculiares praefationes*, in quibus haec potissimum explicantur. Initio recensemus manuscripta seu *codices* in quibus textus servatur, ea descriptione addita quae necessaria ad documenti naturam declarandam videatur, omissa tamen ampliore et perfectiore descriptione codicum, quam in fine huius praefationis facimus. Secundo loco indicamus *editiones* documenti; quodsi monumentum ineditum mansit, id quoque significamus. Tertio, sub titulo *Auctores*, scripta recensemus quibus documentum explanatum vel commentariis ornatum est. Praeterea, ubi necessitas id postulet, disceptationem instituimus de documenti auctore, de tempore quo scriptum sit, de eius natura, de aliis condicionibus quas explicare opportunum videatur. Etiam cum opus fuerit ad illustrandum documentum, de adiunctis historicis disserimus. Denique indicamus *rationem editionis* singulorum documentorum, ut lectorem edoceamus de textu adhibito, de modo eum edendi et, si integer non afferatur, de partibus quas edimus.

3. Textus, quanta maxima potuimus diligentia, ex ipsis manuscriptis, non ex editione praecedenti, transcribimus, exceptis Doc. 26, 41, 42, quorum textum manuscriptum invenire non potuimus. Sed, ut patet, lectio a P. Codina facta magno nobis auxilio fuit. Rationem scribendi manuscriptorum retinemus, mutatis tantum ad normam in nostris Monumentis nunc adhibitam litteris i j, u v. In textibus hispanis et italicis apices accentus litteris imponimus secundum harum linguarum regulas hodie usu receptas.

Duo vel tria Directoria valde similia simul edimus (Doc. 23-24 et Doc. 33, 34, 43) quia in unum coniuncta ea in quibus inter se discrepant melius apparent. Eorum partes seu paragraphos dissimiles in columnis parallelis ponimus, verba autem ab alio addita, ab alia omissa s p a t i s i n t e r i e c t i s vel *typis italicis* (*corsivo*) imprimimus, ut singillatim significamus in ratione editionis unius cuiusque documenti explicanda. Additiones vel correctiones ab auctore factas, quo facilius animadvertantur, in textu *typis italicis* ponimus.

Ad lectionem faciliorem et clariorem reddendam, textum in paragraphos dividimus, etiamsi in manuscripto desint. Paragraphos vero continuis numeris signamus. Cum hi numeri in manuscripto non inveniuntur, eos intra uncinos quadratos [ ] includimus. Indicamus etiam numeros, cum eos habebant et invenire potuimus in manuscripto B. ad Hispaniam misso, de quo vide supra in cap. 2° art. 2°, nam saepe hi numeri commemorantur a Gz. Dávila, de Fabi et aliis.

4. *In apparatu critico*, si codex manuscriptus unus est, annota-

mus ómnes correctiones, additiones, cetera quae in eo inveniuntur. Indicamus etiam verba quae in margine vel supra lineam scripta fuerint, quae vero ab auctore deleta sunt vel in alia mutata, praemissis vocabulis *del.* *prius* vel *corr.* *ex* pro re significamus. Si codices plures sint, discrepantias in apparatu notas facimus.

5. *Annotationes* huius voluminis ab annotationibus usitatis in plerisque voluminibus Monumentorum Historicorum S. I. natura differunt, congruunt vero cum annotationibus factis in voluminibus Constitutionum, Regularum et prioris editionis Exercitiorum et Directoriorum. Illa enim volumina, documenta historica continent, haec vero potius ordinationes, regulas, normas ad usum pertinentes, quae tamen in luce historica collocantur. Hac de causa annotationes, ut in memoratis voluminibus Regularum et Constitutionum, usum et rationem Exercitiorum tradendorum quae in ipsis documentis latet, magis declarare debent.

De rebus historicis, de quibus raro quidem in hoc opere agitur, id tantum declaramus quod necesse est ad textus sensum et praecipuas temporum condiciones intelligendas. Quo vero singula utiliora et clariora evadant, in una annotatione omnia colligimus quae in reliquis documentis de eadem quaestione dicuntur, in reliquis vero lectorem reicimus ad locum in quo omnia simul collecta sunt. Ita statim uno aspectu poterit lector contemplari quae de unaquaque quaestione in omnibus Directoriis inveniuntur. Ad quod etiam index rerum sub finem voluminis collocatum conferet.

Ita speramus fore ut haec editio ex integro refecta, cum ad Exercitiorum naturam perfectius indagandam, tum ad rationem ea tradendi accuratius intelligendam, firmum auxilium ferre possit, quod Deus faxit.

Iam iam huic introductioni finem imposituri debemus pergrato muneri satisfacere, gratias agendo iis qui nos ad id conficiendum adiuvarunt, praesertim vero P. Antonio M.ae de Aldama, qui assiduo studio in hoc opere perpoliendo ac perficiendo nobis pretioso auxilio fuit.

Non possumus etiam nostrum animum gratum non ostendere omnibus et singulis sociis Instituti Historici S. I. praesertim PP. Candido de Dalmases et I. Wicki, simul ac PP. P. de Leturia, I. Zameza, G. Dumeige, et praefectis archivorum, qui magna comitate nobis praesto fuerunt, ut PP. I. Teschitel, L. Lukács, V. Monachino, F. Mateos, C. García Goldáraz, P. Delattre. Neque oblivisci possumus F. Marii Arana qui per plures annos sollerter diligenterque nobis ad manum semper fuit.

Caput V

NOTITIA CODICUM MANUSCRIPTORUM

N. B. Eos tantum codices hic describimus, qui aliquod documentum a nobis in hoc volumine editum continent. Post titulum codicis referimus inter uncinos parentheses numerum quo documentum, ex eo codice desumptum, in nostra editione designatur. Si codex iam in alio volumine MHSI descriptum est, lectorem ad illud volumen reicimus.

Non ergo indicamus codices quibus tantum in annotationibus usi sumus.

I. codices servati in archivo romano societatis iesu (: arsi).

Epp. NN. 50 (Doc. 2).

Regesta litterarum S. Ignatii vol. 1. Descriptus in *MI. Epist.* I, 39 et *EN.* I, LI.

Epp. NN. 52 (Doc. 5, VI).

Continet potissimum apographa epistolarum Sti. Ignatii. Codex descriptus in *MI. Epp.* I, 33 (codex 5).

Hisp. 90 (Doc. 7).

Volumen in duas partes divisum et ligatum, quae constant ff. 1-219 et 220-459. Magnitudinis 212 × 160 mm. Titulus modernus in utriusque dorso: *Hispan. / Ordinat.* Dorsus antiquus servatur in aversa parte operculi: *Hispania / Ordinat.* In prima pagina titulus scriptus erat: *Ordenaciones de nros. Pes Gnales / de la Proa de Toledo / 1593* et in inferiore parte eiusdem paginae: *Variae Ordinationes / Provinciarum / Toletanae, Baeticae et Castellanae / Item Aragoniae / 145.* Codex continet, ut indicatur in f. 2*v*, ordinationes a PP. Generalibus missas ad Provinciam Toletanam, iussu P. Provincialis Francisci

Porres, in unum collectas a PP. Ribadeneyra, Ioanne Sigüenza, Iacobo Mendoza, Antonio Mendoza, Francisco Antonio et Valentino López. Adiunguntur postea ordinationes ad alias Hispaniae provincias.

Ordinationes ita dividuntur :

ff. 3*r*-53*v* Ordinationes R. P. Acquaviva.
ff. 54*r*-55*v* Ordinationes S. Francisci de Borja.
ff. 56*r*-59*v* Ordinationes R. P. Everardi Mercuriani.
ff. 60*r*-61*v* Visitatio P. Ibáñez visitatoris provinciae Toletanae approbata a R. P. Mercuriano.
ff. 62*r*-65*r* Visitatio facta Compluti a P. Gz. Dávila a. 1591.
ff. 67*r*-91*r* Ordinationum summa ordine alphabetico disposita.
ff. 93*r*-117*v* Ordinationes RR. PP. Laínez et Borja.
ff. 119*r*-125*r* Ordinationes R. P. Mercuriani.
ff. 126*r*-139*v* *Mandados de N. P. General* (plurium PP. Generalium) *de la provincia de Aragón sacados en la visita hecha por el P. Mirón.*
ff. 140*r*-148*v* Ordinationes S. Ignatii, Laínez et Borja.
ff. 149*r*-154*v* Responsiones S. Francisci de Borja ad Congregationes Prov. Aragoniae (1568, 1571).
ff. 155*r*-158*v* Ordinatio visitationis Prov. Aragoniae facta a P. Aegidio Gz. Dávila (1568) approbata a R. P. Francisco de Borja.
f. 159*r*-187*v* *Constituciones sive Ordinationes et Consuetudines pro omnibus Hispaniae provinciis.*
ff. 188*r*-219*v* *Orden general para los collegios. Sacado del orden general que se dió en el de Coimbra dexado lo particular del.*
Ita absolvitur prima pars et incipit altera.
ff. 220*r*-255*v* Monita ac ordinationes de variis officiis et consuetudines.
ff. 256*r*-270*v* *Avertimenti del P. Bartolomeo Hernández per il buon governo al P. Borgia*, 22 augusti 1566.
ff. 271*r*-318*r* Visitatio provinciae Toletanae facta a P. Gz. Dávila (1592).
ff. 319*r*-364*v* Visitatio provinciae Peruanae facta a P. Plaza (1579).
ff. 366*r*-376*v* Responsiones P. Nadal ad dubia proposita Cordubae de ordinationibus. Exemplar correctum manu P. Nadal.
ff. 377*r*-380*v* Visitatio Valenciae a. 1591.

ff. 381*r*-390*v* *Compendio de las ordenaciones que pertenecen a los Padres missioneros desta provincia de la Compañía de Jesús de la Nueva España.*

ff. 391*r*-421*v* Instructiones ad plures Visitatores provinciarum Americae.

ff. 422*r*-429*v* *Usos y costumbres de la Provincia de la Andalucía* (1625).

ff. 430*r*-451*v* *Que pueden los regulares ser curas de españoles.*

ff. 452*r*-459*v* *Rationes quae persuadent abolendas esse omnes scholas scribendi et legendi in Provinciis Hispaniae introductas.*

Inst. 17 (Doc. 1, 4).

(*Sentimenti del B. Ignatio nel far le Costitutioni*). Continet etiam epistolas et acta S. Ignatii. Descriptus in *MI. Epp.* 1, 34 et copiosius in *MI. Fontes narr.* II, 44*-46*.

Inst. 25 b (Doc. 22-23).

De rebus ad Institutum S. I. pertinentibus agit. Descriptus in *MI. Const.* III, CXVI-CXVII.

Inst. 97 (Doc. 7, IV).

Continet instructiones varias P. Nadal. Descriptus in *EN.* I, XXX-XXXII.

Inst. 98 (Doc. 7, I).

Fuse descriptus in *EN.* I, XXXIII-XXXVII et secundum folia recentius numerata in *MI Fontes narr.* II, 46*-47*.

Inst. 109 (*Doc.* 11, 13, 14).

Codex continet scripta spiritualia collecta et manu propria scripta a P. Fabio de Fabi annis 1568-1580, exceptis P. Nadal exhortationibus, quae alia manu scripta sunt. De quibus vide descriptionem codicis in *MI. Fontes narr.* II, 47*-48*.

Inst. 120 (Doc. 5).

Epistolae Praepositorum Generalium a. 1549-1583. Codex descriptus in *MI. Epp.* I, 34.

Inst. 188 (Doc. 1, 12, 18, 19).

Codex magnitudinis 325 × 220 mm. ff. 1-318. Refectus die 20-VI-1925. In dorso externo inscribitur : *Varia / De Instituto / Instructiones / 1536-1596*. In parte infima aversa operculi, servatur antiquus dorsus in quo scriptum est : *Instructiones / An. 1577-96*. Nomine instructionum in codice veniunt varia documenta : Orationes, litterae, monita de fere omni genere negotiorum. Nostra tantum intersunt Directoria in fol. 4*r*-17*v* posita. Cetera, cum de argumentis diversis et ab indole documentorum huius voluminis alienis agant, non est cur minutius describamus. Iudicamus hunc codicem excriptum esse iussu P.is Possevino, munere Secretarii Societatis tunc fungentis, et postea a sequentibus Secretariis Societatis PP. Iulio Fazio, Didaco Ximénez et Fabio de Fabi continuatum. De hoc codice cf. Mon. Paed. S. I. p. 16 cod. X.

Inst. 208 (Doc. 1, 4, 7 III).

Instructiones et Monita P. Hieronymi Nadal pro collegiis Hispaniae et Lusitaniae. Codex descriptus in *EN.* I, XXVII-XXIX, *EN.* IV, 59-92 et iterum quia in recentiore codicis refectione multa folia loco mutata sunt in *MI. Reg.* 45*-46*. Hic invenies quomodo antiquis foliorum numeris novi numeri respondeant.

Inst. 219 (Doc. 7, IV).

Continet instructiones antiquas P. Nadal. Habetur hic prima rapida perscriptio unde excripti sunt codices *Inst. 223* et *Inst. 224*. Descriptio codicis in *EN.* IV, 39-41.

Inst. 221 (Doc. 1, 3).

Continet varia documenta collecta a P. Nadal et quae ei usui erant. Descriptio minutissima codicis in *EN.* IV, 2-10.

Inst. 222 (Doc. 1).

Continet Constitutiones, Bullas et alia huius generis Documenta ad institutum Societatis pertinentia. Bis in MHSI descriptus est. Primum in *EN.* IV, 34-37 et postea, refecto codice et documentis meliore ordine concinnatis, secundum hunc novum ordinem accuratissime a P. Codina in *MI. Const.* I, CCL-CCLX.

Inst. 223 (Doc. 7, IV).

Hic codex est transcriptio codicis *Inst. 219*, sed in eo iterum Nadal multa emendavit, adiunxit, detraxit. Codex sic castigatus nitide et accurate transcriptus est in *Inst. 224*. Descriptio codicis in *EN*. IV, 37-39 (Codex 65).

Inst. 224 (Doc. 7, IV).

Transcriptio codicum *Inst. 219* et *Inst. 223* cum emendationibus a P. Nadal factis in hoc postremo. Iterum nonnulla Nadal sua manu in hoc codice emendavit, etsi brevissima. Pauca etiam quae maioris sunt momenti, cura P.is Nadal, addidit amanuensis alius ab eo qui totum codicem transcripsit. Codex descriptus in *EN*. IV, 37-39 (Codex 65).

Ital. 105 (Doc. 5, I).

Continet regestum epistolarum S. Ignatii a. 1553-1554. Codex descriptus in *MI. Epp.* I, 30-31 et *EN*. I, LI-LII.

Ital. 106 (Doc. 5, II, III, IV, V).

Continet regestum epistolarum S. Ignatii a. 1554-1556. Codex descriptus in *MI. Epp.* I, 31 (Vol. III) et *EN*. I, LII-LIII.

Vitae 26 (Doc. 19).

Codex magnitudinis 202 × 155. Habet ff. 1-270. In dorso externo scriptum est : VITA / P. EVERARDI MERCVR. Ff. 1, 2*r* pura. In f. 2*v* est index eorum quae in hoc volumine continentur, scriptus manu P.is Possevino, secretarii Societatis tempore R. P. Mercuriani. Sine dubio ille, haec varia documenta quae cum P. Mercuriano rationem habent, hic colligere curavit. En index documentorum :

ff. 3-12*r* *Oratio habita in Congregatione Generali in electione R. P. Everardi Generalis*, oratio habita a P. Possevino ut in margine superiore scriptum est, manu, ut videtur, ipsius P.is Possevino.

ff. 13*r*-27*v* *Vita Everardi Mercuriani Praepositi Generalis Societatis Iesu*. In margine superiore scripsit manu sua suum nomen *P. Possevino*, indicans se huius vitae auctorem esse.

ff. 27*v*-29*r* *Quae Everardus Mercurianus Societatis Iesu Praepositus Generalis pro variis occasionibus ad eiusdem Societatis instructionem dicere solebat.*

ff. 29*v*-31*v* *Everardi Mercuriani Praepositi Generalis monita de Exercitiis spiritualibus tradita, ore P. Fabio de Fabiis, dum esset*

Magister Novitiorum, qui testatus est ex his brevibus monitis plus lucis hausisse, quam ex usu eorum per annos multos. Haec edimus in Doc. 19.

f. 32 Purum.

ff. 33*r*-35*v* *Exhortatio R. P. Nostri Everardi Generalis ad Congregationem Generalem habita cum ei iam finis esset impositus.*

f. 36 Purum.

ff. 37*r*-50*r* *Exhortatio R. P. Everardi Praepositi Generalis ad Collegium Romanum, ab eo quidem italice habita, sed collecta et latine ab alio facta.*

f. 50*v* Purum.

ff. 51*r*-165*v* *Everardi Mercuriani Praepositi Societatis Iesu. Considerationes de eiusdem Societatis Instituto, quas ille secum ipse habebat ac scribebat, dum Assistens Societatis ad visitanda Galliarum Collegia missus esset.*

ff. 166-167 Pura. Folia quae sequuntur ab alio scriba sunt exarata, et desunt in indice initio a P. Possevino posito. Charta quoque alius generis est ; praecedentes enim carent « filigrana », quae dicitur, seu signo officinae chartariae ; quae sequuntur vero usque ad f. 262, idem omnes signum habent. Ex quo apparet duos codices in unum esse compactos. A ff. 263 usque ad extremum f. 270 tertius est scriba, alius praeter primum et secundum, et tertium genus chartae adhibetur, quae etiam « filigrana » caret.

ff. 168*r*-180*v* Alia transcriptio Vitae P. Mercuriani, quae invenitur in ff. 13*r*-27*v*.

ff. 181*r*-262*r*. Alia transcriptio Considerationum, quae inveniuntur in ff. 51-165*v*.

f. 262*v* Purum.

ff. 263*r*-270*r* Exhortatio ad collegium Romanum facta a P. Mercuriano, quae invenitur etiam in ff. 37*r*-50*r*, sed hic inseritur textus italicus.

II. — CODICES AD ARCHIVUM ROMANUM SOCIETATIS IESU NON PERTINENTES

1. In Belgio.

Archiv. gen. Royal, Bruxelles ms. (Doc. 26).

Fasciculus pp. 15 qui invenitur in : Archives de Jésuites (province) fasc. 1070 [2] n. 7. Habet p. 15. Scriptus saeculo XVI. Incipit

titulo : Jesus. *Breve Directorium ad danda utiliter Exercitia Spiritualia Societatis.* In ultima pagina manuscripti, in parte aversa legitur : *Breve Directorium pro Exercitiis spiritualibus dandis.* Inferius alia manu : *Tit. 17. Catal. D. N. 6.*

Bibliothèque Royal, Bruxelles, ms. 3957 (2847) (Doc. 1).

Magnitudinis 195 × 131 mm. ; assutus et pergamena membrana coopertus. Constat 75 ff. eadem manu scriptis, excepta fortasse annotatione gallica f. 3*v* quae alia scribendi ratione (gothica) exarata est. Difficile iudicatu utrum eadem an alia manu.

Continet haec quae sequuntur :

f. 1 Supra signum †. Inferius legitur : *Hic liber datus est a R. P. Manarneo* [sic, pro « Manareo »] *domui probationis Tornaci, cum esset visitator utriusque Germaniae.*

ff. 1*v*-2*v* : Pura.

f. 3*r* *Quando N. P. Ignacio escrivía las constituciones, tuvo grandes y muchas visitaciones de Dios, y en la oración, Missas y elecciones iba pensando y tractando con N. S. cada punto : entre otros fué uno. Si las Iglesias de las casas professas podian tener alguna renta para la sacristía y fábrica, y sobre solo punto* [sic] *dixo quarenta missas y notó en un quaderno de su propria mano lo que le avía el Señor comunicado cuya copia es esta saccada del original.*

f. 3*v* Eadem annotatio f. 3*r* gallice conversa.

ff. 4*r*-26*v* Ephemerides S. Ignatii, in quas referebat interna mentis sensa, cum Constitutiones scribebat. Abrumpitur die mercurii 8 octobris 1544 verbis : *con mucha abundancia.*

f. 27 Constitutio S. Ignatii de applicatione bonorum temporalium.

f. 27*v* Epistola S. Ignatii ad Elisabeth Roser, 1 oct. 1546. Postea *De la providencia, authoridad y cuidado que la Compañía deve haver cerca el Prepósito General.* Inferius parvum scriptum, quo petit S. Ignatius ut sibi significetur quid de se et de aliis quisque iudicet.

ff. 28*r*-29*r* Peccata reservata in Societate.

f. 29*r* Epistola ad P. Miona.

ff. 29*v*-30*r* *Traslado de un pliego de mano de N. P. sacado del original. Para dar exercicios.* In margine : *Trasl*[ado].

f. 30*r-v* *Directorio de los exercicios de la 2ª semana. De N. P. Ignatio.*
f. 30*v* *Directorio acerca de las elecciones.* In margine : Transl[ado].
ff. 31*r*-39*v* Varia documenta S. Ignatii de oboedientia.
f. 42 Ep. S. Ignatii ad P. Gonçalves da Câmara 17 ian. 1555.
ff. 42*v*-67*r* Dicta et facta S. Ignatii.
ff. 67*v*-75*v* Epistolae variae S. Ignatii.

Bibliothèque Royal, Bruxelles ms. 2263 (5026) (Doc. 21).

Magnitudinis 158 × 100 mm. Constat ff. 1-116. Antea paginae notabantur, postea vero deletis numeris paginarum positi sunt numeri foliorum. Coopertum pergamena membrana. Continet sequentia :

f. 1 Quod ad modum frontis codicis se habet : EXERCITIA / *vere spiritualia Societatis* / IESV. Post parvum ornamentum continuatur inferius : ISAIAE 58 / *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem* / *tuam, et annuntia populo meo scelera eorum* / *et domui Iacob peccata eorum.* Inferius ita ut mediam partem totius paginae occupet, satis magna figura angeli tubam canentis. Sub figura : PSALMO 33 / *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo* / *vos. Quis est homo qui vult vitam, diligit* / *dies videre bonos ? Declina* [sic] *a malo et fac* / *bonum, inquire pacem et persequere eam* / BRUNNAE / *scribebat* / *I. D. 3. B. P. S. I.* / *Anno* / *MDLXXX* / Parvum ornamentum.
f. 2 Magna figura cum instrumentis passionis Domini nostri et sententiis latine, germanice et gallice scriptis.
ff. 3-6 Index eorum quae hoc libello continentur.
ff. 7-8 Pura.
f. 8*v* Figura Sti. Pauli, quae totum folium implet. Infra figuram EXERCITIA SPIRITU - / *alia Societatis Iesv.*
ff. 9-111*v* *Modus et ratio in Traditione Exercitiorum spiritualium a Rdo. Patre Ioanne Paulo Campano Domus Probationis Brunnensis Societatis Iesu Rectore ac Novitiorum Magistro.*

ff. 112-116 *Brevis responsio Rdi. P. Laurentii Norwegii Pbri. Societatis Iesu, ad interrogationes quasdam de Ratione tradendi Exercitia spiritualia.*

2. In Germania.

Can. 5 (Doc. 8).

Continet scripta S. Petri Canisii. Codex descriptus apud Braunsberger, 7, lxxiv.

Monac. II (Doc. 5).

Codex qui exstat Monachii in Archivo Nationali. (Hauptstaatsarchiv) excerpta litterarum quatuor primorum Generalium S. I. Descriptus Continet in *MI. Epp.* I, 65-66 codex 79.

3. In Hispania.

Archiv. antiquae Prov. Cast. S. I. (Oña) *8-1-26 Ms. 37* (Doc. 29).

Codex corio religatus. Magnitudinis 150 × 110 mm. In fronte codicis, in parte sinistra superiore, charta alba glutinata est, in qua machina dactylographica est scriptum : *37*. Aliquantulum inferius, atramento nigro signatum est : *8 / 1 / 26*. In dorso, antiquiore scribendi ratione : *1582 / Villagarcía / Apuntamientos espirituales.* In parte interiore operculi eadem manu : † *en Villagarcía en Mayo de 1582*, et postea manu posteriore, eadem quae 8/1/26 scripsit, legitur graphio scriptum : *de 1582 a 1588 del H. Juan Poveda.* Codex habet ff. 1-171 + alia non numerata in quibus ordine aphabetico, annotationes variae colliguntur. Continet ergo codex annotationes ad spiritum pertinentes quas Ioannes Poveda colligebat, cum noviciatum agebat et cum studiis operam dabat. Fere omnia quae brevia et parvae aestimationis sunt, desumuntur ex Patribus, et ex SS. Ignatio ac F. de Borja. Alia habet minus cognita, ut satis multa ex P. Balthasare Alvarez et quaedam ex PP. La Puente, Vázquez, Arias, Trigoso, et Ripalda. Haec postrema edimus in nostro volumine.

Matriti, Bibl. Nat. Ms. 6336 (Doc. 7, II).

Continet exhortationes P.is Nadal. Descriptio codicis in *MI. Fontes narr.* II, 57*.

Archiv. Prov. Tolet. S. I. (Madrid-Chamartín) *ms. 1287* (Doc. 1, 4, 12, 18, 19).

Videtur esse transcriptio primae partis cod. ARSI, *Inst. 188*, id est Directorii B, nam eadem documenta et eodem ordine disposita ac ille codex habet. Descriptio codicis in *Exerc. 206*, Codex 9.

Ms. 1389 (Doc. 32).

Codex non ligatus magnitudinis 220 × 160 sine operculo. In prima pagina manus recentior scripsit : (*Procedente del Archivo de Málaga*). *Instrucción para el Director de ejercitantes, 1389, 229 bis.* Prima duo folia recentioris papyri pura. Pagina quae statim sequitur signata est numero 1. Continet :

p. 1 : *Del Director de exercitantes.*

p. 3 : *Directorio de los Exercitios Spirituales.* (Directorium P. Cordeses).

Ultimum folium antiquum et alia duo addita pura.

4. In Italia.

MUTINAE : BIBLIOTHECA ESTENSE [1]

Ms. α F. 2, 45 (Doc. 16 bis)

Signaturae antiquae : Ms. XI * 8. - VII. T. 11. - XII. DD. 29. I. 1268. Magnitudinis 153 × 112 mm. Ligatus pergamena. Constat 228 ff. numeratione coaeva signatis, plus 2 initio ubi Index habetur ; ff. 226-228 pura. In dorso titulus hic inscriptus est : *P. Anton. / Valentin. / Medit.* Postea charta codici agglutinata, apposita est signatura : T. XVI. 40. In fronte primi folii legitur. † *Constitutiones et Regulae* Soc. Jesv / *Meditat.es et Exercitia Spiritualia / Rdi Pris. Antonii Valentini Rectoris Dom. Prob. / Novellariae* / IHS et circa hanc figuram circumscribitur : Domus probationis novellariae societ. Jesv/ *Novellariae per me Candidum Emilianum / eiusdem Societatis Novitium / M. D. LXXIX.* Alia manu inferius : *Coll. Mut. Soc. Jesu.* Cat. rel. 1639. Bibl. Cois [Communis].

[1] Huius codicis imaginem photographicam a P. Candido de Dalmases accepi, qui de documentis in eo contentis, me certiorem fecit.

Continet haec quae sequuntur :

f.	1	*Summario di quelle Constitutioni ch'appartengono alla spirituale institutione de nostri et da tutti si hanno da osservare.*
f.	15	*Lettera del P. Ignatio scritta alli Padri et Fratelli di Portugallo.*
f.	21	*Regole Communi.*
f.	24	*Purum.*
f.	25*v*	*Essercitii spirituali.*
f.	25*v*	Figura cuiusdam angeli.
f.	26*v*	*Regole utili per far meglio gli Essercitii et conseguir quello che in essi desideriamo* [Aliquae additiones libri Exercitiorum].
f.	28	*Primo Essercitio dell'ultimo fine, il quale come fundamento degli altri diviso per quarti in 4 hore a guissa de ponti.*
f.	30	*2° Essercitio della caduta del primo angelo et del 1° huomo et di Salomone.*
f.	32	*3° Essercitio de peccati proprii.*
f.	34*v*	*Quarto Essercitio che è la repetione de passati.*
f.	37	*Quinto Essercitio della morte.*
f.	39	*Essercitio della continua presenza di Dio.*
f.	40*v*	*Essercitio della presenza reale di Christo nel Santissimo Sacramento.*
f.	43	*Essame della conscientia al quanto più dilatato.*
f.	49-50	Pura.
f.	51	Variae orationes.
f.	53	*Regulae Rdi Pis. Ignatii.*
f.	53*v*-62	Indulgentiae variae.
f.	63	*Modo per fare bene et soavemente la sua meditatione.*
f.	68	*Della natura et essercitii dell'Ape.*
f.	71	*Quale deve esser l'essercitio dell'huomo per immitar quello dell'Ape.*
f.	73*v*	*Regole della modestia.*
f.	74*v*	*Alcune brevi regole molto utili. Verso se stesso. Verso il prossimo. Verso il superiore.*
f.	75*v*	*Ordo Domus Probationis.*
f.	77	*Modo di considerare stando a Messa.*
f.	79	*Contra il peccato.*
f.	87	*Modo fruttuosissimo da meditare.*

f. 96 Meditationes a prima domenica Adventus usque ad Quadragesimam.
f. 128 Purum.
f. 129 *Dichiarazione del Simbolo Apostolico in modo di lettioni al popolo.* Inc.: « *Si legge sul s. Evangelio.* Expl.: « 2° *per conoscere il miracolo della Ressurrettione etc.* ».
f. 165-200 78 Meditationes breves de vita religiosa Societatis Iesu.
f. 201-225*v* *Trattato della gratia.* Inc.: *A tre cose è utile et necessario trat'ar della gratia . . .* Expl.: *et non per debito alcuno, altrimenti la gratia non saria gratia. Deo gratias.*

ROMAE

1) In « Fondo Gesuitico » olim « Al Gesù », nunc in Curia S. I.

Collegia 83/1452 (Imola) fasciculus 7 (Doc. 16).

Fasciculus magnitudinis 310 × 210, ff. 28. In parte superiore primi folii, quod ex charta est, eiusdem generis atque reliqua folia, scripsit P. Benedictus Palmio: *Informatione del modo | d'instituire novitii | del p. An^no Valentino | M° di novitii in | Novillara.* In angulo superiore dextro, alio atramento scriptus est numerus: *41.* F. 2 purum. Ff. 3-18*r* *Informatione del modo d'instituir i Novitii della Compagnia.* f. 18*v* purum. Ff. 19*r*-23*v*. *De Societatis institulo et multis ad eam pertinentibus.* Ff. 24*r*-28*v*. Pura.

Mss. 12, 13, 14 (Doc. 22-23).

Tres codices similes. Sunt tria exemplaria cuiusdam editionis manuscriptae, factae ab scribis Curiae Generalis Societatis Iesu, qui unum archetypum pluries transcribebant. Omnes tres codices magnitudinis 210 × 140. Manuscripta signata sunt recentioribus numeris in sinistro angulo superiore, 12, 13, 14, sed antiquitus in parte superiore frontis codicis, qui ex crassiore charta erat, in omnibus idem est scriptum, quod nunc conservatur: *C 2 1586.* In exemplari signato n. 12 adiungitur infra: *Directorium P. Mironis posterioris.* In n. 13: *P. Mironis Directorium posterius.* In n. 14 nihil adiungitur. In nullo codice folia numerantur. In singulis duo

vel tres manus scribarum inveniuntur. Videtur unusquisque scriba plures transcriptiones unius tantum partis archetypi fecisse. Cum vero coniunctae sunt partes a pluribus scriptae non semper bene inter se congruebant. Ita in ms. n. 12, ultima pars n. 129 et n. 130 a duobus exscripta est. In ms. n. 13 ultima pars n. 90 et nn. 91 ac n. 92 bis etiam scripti inveniuntur, eo quod quae ab altero scriba in ima ultima pagina transcriptae erant, ea etiam alter in parte superiore primae suae paginae scripsit ; fuit vero necessarium utrumque relinquere, ne omitterentur quae nova erant in eadem pagina. Eadem ratione in ms. n. 14 pars n. 87 et nn. 88-92 repetuntur. In tribus invenitur idem titulus in primo folio : *Directorium ad Exercitia Spiritualia Patris nostri Ignatii tradenda.* In ms. n. 12 super lineam post verbum *Directorium* additum est : *P. Mironis.*

2) In instituto historico societatis iesu.

Cod. *Domenici* (Doc. 1, 4, 12, 18, 19).

In archivo operis Mon. Hist. S. I. Codex magnitudinis 213 × 134. Habet folia 11 non signata + 425. Religatus membrana pergamena. In dorso scriptum est : *Memorie / del Nro S. P.e.* In dorso etiam tribus chartis agglutinatis : *Cod. / Domenici / 51 / D-f - 13.* In dorso posteriore charta etiam agglutinata : COMPRADO A MONTES HOY 8 DE MAYO DE 1894 EN 20 RS. In secundo folio non signato : *Della Libraria / Del Collegio di Termine / della Comp.a di Giesù / 1664 / Q° Libro fu dono del P. / Giacomo Domenici, e havuto / dall Coll° come sua Patria.* In ff. 3 et 4 non signatis, index rerum.

ff. 5-7	Non signata. Pura.
f. 8	Non signatum. *Documentos para todas conversationes / y modos de proceder spirituales.* Inc. : *Con mucha humildad y vigilancia.* Exp. : *ex iniuncto de haereticis.*
f. 9*r*	Non signatum. Epistola Sti. Ignatii ad P. Miona (ed. *MI. Epp.* I, 111-113).
ff. 9*v*-11*v*	Non signata. Pura.
ff. 12*r*-177*v*	Exercitia spiritualia Sti. Ignatii hispanice.
ff. 178*r*-180*v*	Pura.
ff. 181	Iterum epistola Sti. Ignatii ad P. Miona.
ff. 181*v*-184*r*	Annotata ignatiana autographa. (Doc. 1).
ff. 184*r*-195*r*	Directorium P.i Vitoria dictatum (Doc. 4).

ff. 195*r*-196*r* Pars ultima documenti primi cui inscripsimus : Annotata ignatiana autographa.

ff. 196*r*-201*v* Cap. 7 et 8 Directorii P.is Polanco (Doc. 20).

f. 202-204*v* Monita R. P. Everardi Mercuriani tradita P.i Fabio de Fabi (Doc. 19).

f. 204*v*-207*v* Excerpta ex Instructione ignoti auctoris (Doc. 12).

ff. 208*r*-224*r* Brevis Instructio de modo tradendi Exercitia (probabiliter R. P.is Everardi Mercuriani (Doc. 18).

ff. 224*v*-225*r* Pura.

ff. 225*v*-255*r* Pars ephemeridis Sti. Ignatii. (Ed. *MI. Const.* I, 86-158).

f. 256 Purum.

ff. 257-259*r* Deliberatio Sti. Ignatii de paupertate. (Ed. *MI. Const.* I, 78-81).

ff. 259*r*-268*v* Alia pars ephemeridis Sti. Ignatii.

ff. 269*r*-276*v* Quaedam epistolae Sti. Ignatii.

ff. 277*r*-290*v* Instructio P.is Nadal de oratione. (Ed. *Epp. Nadal* IV, 672-681).

ff. 291*r*-294*v* Epistola R. P. Everardi Mercuriani ad P. Antonium Cordeses die 25 novembris 1574 (Ed. Astràin, *Historia* 3, 190-193).

ff. 295*r*-300*r* Epistolae Sti. Ignatii.

ff. 300*v* Purum.

ff. 301*r*-361*r* Dicta et Facta Sti. Ignatii. (Ed. MI. FNarr. II, 465-499).

ff. 361*v*-362*r* P. Ribadeneyra Collectanea. *De orationis spiritu ac devotione Patris.* Et varia de Actis S. Ignatii ipsius P. Ribadeneyra. (Ed. MI. FNarr. II, 415, 362-363).

ff. 362*r*-363*r* Quaedam collecta a P. Nadal. Inc. : « Dixit nihil esse ». Expl. : « ac ipsa daretur expleto anno ».

f. 363 Excerpta ex Memoriali P.is Gonçalves da Câmara. (Ed. in MI. FNarr. I, 609-610).

f. 364 Purum.

f. 365 *Nota delle cose che furono mostrate al N. S. P. Ig.° nell'estasi che hebbe 8 giorni.* In marg. additur : *Haec exscripsi ex quodam mm.ss. P. Ludovici Mancovii manu ipsius scripto et tradito Patri Fra.co Spavacino a quo accepi 31 Maii 1638.*

f. 366 Purum.

ff. 367*r*-368*v* *De los papeles del Pre Nadal que dize son de Nro. Padre.* Inc. : *Ay dos maneras de obediencia.* Expl. : *havendo sempre più rispetto al bene universale che al partic^re.*

ff. 369*r*-381*v* Dicta Sti. Ignatii de oboedientia, et epistola Sti. Ignatii de oboedientia diei 26 martii 1553.

ff. 382 Purum.

ff. 383-388*r* Epistolae Sti. Ignatii.

ff. 388*v* Purum.

ff. 389*r*-419*r* Meditationes Sti. Fr. de Borja. Inc. : *Meditación sobre el voto de la santa obediencia. La oración preparatoria será pedir gratia al Espiritu Santo para alcançar el verdadero conocimiento de sí.* Sequuntur meditationes de votis et de anno liturgico. Postrema meditatio « de la sexagessima » quae expl. : *porque desta manera habitabit gloria in terra nostra. Amen. Laus Deo.* Meditationes de votis ed. C. DALMASES in Manr. 22 (1950) 337-349.

ff. 419*v*-425 Pura.

Ms. 122 - E - 5, 6.

CASTRO Christóval de, S. I. - *Historia del collegio complutense de la Compañia de Jesús.* 2 vol. (Secundum vol. a P. Alfonso Ezquerra). In Bibliotheca *Inst. Hist. S. I.* Ms. descriptus in MHSI. *Reg.* 52*-53*.

3) IN ARCHIVO UNIVERSITATIS GREGORIANAE

Ms. 199 (Doc. 1, 3, 9, 13, 20 bis).

Avvisi di Ignatio et Lainii. Descr. in *Exerc.* p. 604 cod. 6. Cf. MI FNarr. I, 82*.

F. C. 409 (Doc. 44).

Codex magnitudinis 190 × 140. Habet ff. 1-130*v*, 143-154 + 3 fol. indicis non signata. Ligatus charta lineari satis tenui. In dorso ratione scribendi, ut videtur, saec. XIX, *424 b Gesuiti.* In fronte libri eadem manu atque in dorso : *Questa è una delle molte copie / che si trovano nell'Archivio di un libro sopra gli Esercizi / composto dal P. Achille Gagliardi.*

Continet haec quae sequuntur :

ff. 1-130*r* *In libellum Exercitiorum Bti. Patris Ignatii.*
ff. 131-142*v* Desunt.
ff. 143*r*-146*r* MODVS TRADENDI / EXERCITIA SPIRITVALIA IIS / QUI SVNT DE SOCIETATE, ET / EOS IN CVLTV INTERI-/ ORI PROMOVENDI. Post quamdam figuram foliorum arboris : DE NOVITIIS / IN PRIMA PROBA / TIONE.
ff. 146*r*-152*r* *De secunda probatione.*
ff. 152*r*-154*r* *De scholasticis.*

F. C. 777 (Doc. 33).

Codex magnitudinis 205 × 140, pp. 119. In fronte codicis chartae crassioris scriptum est ratione scribendi, ut videtur, exeuntis saeculi XVI, *Directorium / Variorum / pro Exercitiis Spiritualibus.* Inferius scripsit manus, ut videtur, saeculi XVIII : *Hoc Directorium est illud / quod indicatur littera B / in indice. / Sed hoc non est, sicut videtur, originale / exemplar, sed est, ut italice dicitur, copia.* In prima pag. non numerata legitur : *Inclusum in folio, quod est index eorum, quae scripta sunt ad formandum Directorium Exercitiorum tradendorum, habetur folium in quo habentur sequentia : Nomina Patrum ex quorum scriptis confectum est hoc Directorium, ut citantur, in margine. Ever. P. Everardus ; Pol. P. Polancus ; Mir. P. Mironis ; Aeg. P. Aegidius ; Hisp. Hispanicum, quod est breve quoddam Directorium hispanice scriptum sine nomine ; Arch. Archivium, quod est item aliud Directorium repertum in Archivio sine nomine. Ubi nihil in margine est appositum, additum est ab auctore huius Directori quando visum est necessarium ad complementum doctrinae.*

Sequuntur 7 pag. purae. Postea p. 1 numerata : DIRECTORIUM EXERCITIORUM. Totus codex eiusdem manus, cuiusdam scribae Curiae S. I. Multae additiones supra lineam, verba deleta et correcta, sed fere omnia eiusdem manus. Tantum pauca quaedam alio atramento sunt scripta et probabiliter alia manu.

F. C. 1.000 (Doc. 18).

Codex religatus membrana pergamena quae litteris gothicis rubri coloris est ornata, magnitudinis 135 × 102, ff. 1-378 + 21 folia typis scripta + figura + 7 folia indicis non numerata. In dorso scriptum est *Varia Splia.* In eodem dorso de transverso, repe-

tuntur eadem verba. In f. 3 : *Anno Dni. MDLXXX, 27 Ian . . . anni 17*. Haec duo postrema verba deleta sunt. Manus in toto codice est P.is Hieronymi Bencio, ut videtur. Hic est codex usus privati, in quo ille colligebat quae de rebus spiritualibus, praesertim de oratione et meditatione, audiebat vel legebat, et digna quae conservarentur iudicabat. Continet haec quae sequuntur :

ff. 1-7 *Regole della modestia.*

ff. 8-9 *Regole per conoscere un vero obediente.*

ff. 9-10 *Regole dell'Obedienzia cieca.*

f. 11*r* *Avisi del N. P. Ignatio.*

ff. 11*v*-13*v* *Avisi utili.*

ff. 13*v*-20 Pure.

ff. 21*r*-26*v* *Divisione dell'hore del giorno per chiedere l'osservatione delle regole della Compagnia, la qual si può far secondo la devotione - Meditatione per le hore del giorno ; Meditationi ripartite per l'hore et esercizi ne quali li novitii s' occupino ogni giorno.*

ff. 27*r*-57*r* *Alcune cose che ha da osservare il religioso.* Varia de religiosis ; excerpta ex Patribus ; Orationes ; Examen conscientiae.

ff. 58*v*-62*v* *Meditat. del conoscimento de se stesso e dell'humiltà.*

ff. 63*r*-68*r* *Modo utile et breve per fare oratione.* Inc. : « *È cosa chiara e manifesta, che l'anima . . .* Expl. : *o attendere a contemplare Iddio nella immaginativa.*

ff. 68*v*-70*v* Pura.

ff. 71*r*-73*v* *Modo di far l'oration mentale* : Inc. : « *Essendo l'oratione mentale una elevation di mente . . .* Expl. *Passione et morte del Signor suo Ihesu Christo.*

ff. 74*r*-85*v* Per recitar la corona, ponti della passione. Puncta meditationum.

ff. 85*v*-86*r* Pura.

f. 87 Folium magnitudinis 278 × 178 mm. codici alligatum. Habet titulum : *De modo orandi seu meditandi, sicut in libro Exercitiorum, plus minus capita in genere attingendo.*

f. 88 Folium idem ac 87 sine titulo, scriptum forma synoptica cum pluribus clavibus seu lineis in modum tabellae. Inc. : *Vitae genus quod quisque in oratione exercita, sequi potest.* (Doc. 18 n. 107 ss.).

ff. 88*r*-91 *Brevis narratio de oratione, tanquam utiliorem omnibus qui in religione fructum facere volunt.*

Inc. : *Novitius est ; ut tenera arbor quae curari debet . . .* Expl. : *fortitudinem hanc acquirebant.*

f. 91*r* *Modo di meditare.*

ff. 92*r*-93*r* *Considerationi che deve far il religioso.*

ff. 93*v*-95*v* Pura.

ff. 96*r*-98*r* *Remedii per l'afflitione che danno li pensieri al tempo dell'oratione composto dal R. P. Borgia.*

f.' 99 Ex S. Ioanne Damasceno.

ff. 100*v*-103*v* : Pura.

ff. 104*r*-118*r* *Alcune ragioni per eccitar l'anima a considerare spesso alla morte e passione de Christo.*

f. 118*v* Pura.

f. 119*r* In Natale Dni.

ff. 120*r*-127*v* Varia de santa missa.

ff. 128*r*-142*v* *Punti della passione del N. S.*

ff. 143*r*-151 Pura.

ff. 152*r*-168*v* Considerationes de peccato, morte etc.

f. 169 Pura.

ff. 170*r*-187*v* *Meditationi per li giorni della settimana. Meditationi de novissimis.*

ff. 188*r*-195*v* Pura.

ff. 196*r*-207 *De l'honore e memoria de Santi, apostoli, angeli.*

ff. 208-209*v* Pura.

ff. 210*r*-211*v* *De Patre Familias.*

ff. 212*v*-213*v* Pura.

ff. 214*r*-229 *Meditandi materia in singulos dies quadragesimae.*

ff. 230*r*-253*r* *Corona della religiosa* - Meditationes super vota et vocationem.

ff. 254*r*-259*r* Exhortatio P. Mercuriani, 2 aug. 1574.

ff. 259*v*-261*v* Pura.

ff. 262*r*-266 Meditationes variae.

ff. 266*v*-268*v* Pura.

ff. 269*r*-270*v* *Meditatione delli beneficii de Dio ricevuti.*

ff. 271-275*v* *Dell'ingratitudine del homo, delli peccati degli huomini, della vanità del mondo, delle molte vocationi che usa N. S. con noi. De S. G. Damasceno.*

ff. 275*v*-289*r* *De determinatione status.* Meditationes de oratione dominicali.

ff. 289*v*-292*v* Pura.

ff. 293-300*v* Meditationes et considerationes de B. M. Virgine et ad coronam recitandam.

ff. 301-305*v* Ad Sacramentum Eucharistiae praeparatio et actio gratiarum.
ff. 306-316*v* Pura.
ff. 317-323*v* Medit. de Smo. Sacramento.
ff. 324*r*-329*v* Pura.
ff. 330-337*r* *Lettera della indifferentia* et varia ascetica.
ff. 337*v*-346*v* Pura
ff. 347*r*-359*r* *Omelia Origenis* : « *Maria stabat ad monumentum foris plorans* ».
ff. 359*v*-364*v* *Rosarium vitae Xti., Auctore R. P. Hieronymo Natali S. I. defuncto anno Dni. 1580, die resurrectionis Domini 3ª aprilis.*
ff. 365*r*-369*v* Pura.
ff. 370*r*-372*r* *Alfabeto spirituale per imparare alcune virtù utili per il buon cristiano.*
ff. 372*v*-377*v* Pura.
ff. 378 *De maximis Christi beneficiis pia gratiarum actio . . . D. Vicentio Monacho Coenobii S. Severini Casinensis Congregationis auctore,* Neapoli, 1568, fol. 21.

F. C. 1.037 (Doc. 22-23).

Codex ligatus membrana pergamena magnitudinis 136 × 100, ff. 1-260. Nihil in fronte codicis est scriptum. In dorso quatuor versus scripti sunt, sed atramentum ita palluit, ut vix remaneat aliud praeter quandam adumbrationem verborum quae legi non possunt. Infra in dorso in charta alba agglutinata, posteriore scribendi ratione, saec. XIX : *54 a Gesuiti.* Incipit primum folium sine numero et sine titulo : *Quibus integra exercitia dari possunt,* quae est pars Directorii Pⁱˢ. Miró. In fol. 2 sequitur alia manus. Quae in extremo fol. 1*v* et initio fol. 2*r* a duobus scribis scripta sunt inter se non congruunt. Directorium Pⁱˢ. Miró continuatur usque ad f. 16.

ff. 16*r*-130 Textus italicus Exercitiorum.
f. 131 *Ex Dir. P. Polanco.*
ff. 133-192 *Esercitii sp. per religiosi.* Inc. : *Preparatione per l'esercitii. Considera quanti sono entrati . . .* Expl. : *se il giogo dell'obedientia lascia insieme la vocatione et torna miserabilmente alli agli et cepolli d'Egitto. Laus Deo, Virginique Matri.*
ff. 193-196 Pura.
ff. 197-260 *Li Misteri della vita et Morte di N. S. Gesù Christo de quali si tratta nella 4ª settimana, ma qui si pon-*

gono distesamente, a modo di composito esercitio. Inc. : 1ª *Med. Dell'incarnatione.* Expl. : *et poi pregare per li amici et benefattori.*

ff. 261-262 Summa annotationum et additionum.
ff. 263-264 *Passioni undici secondo Sto. Toma.*
ff. 265-292 Pura.
ff. 293-296 Index.

F. C. 1055 (Doc. 15, 25, 30).

Codex eiusdem generis ac *F. C. 1.000*, et eadem ratione scriptus, id est, ut credimus, manu P. Hieronymi Bencio, qui, sicut in illo fecerat, in hoc etiam collegit multa ex lectionibus et exhortationibus. Magnitudinis 140 × 155 mm. pp. 667 aliae non numeratae. In dorso: *Medit.es Sentª Exepla* / (his duobus postremis verbis subducitur linea rubra) *Diversa ex diversis* / *M. S.* Et infra manu posteriore : *Miscel. Asce.* In dorso posteriori pergamenae, aliqua verba sunt quae legi non possunt, nam atramentum fere evanuit et tantum remanent obscurissima signa. Continet sequentia :

pp. 1-16 Pura.
17-50 Desunt.
51-56 *Avisi per meditare bene, di una exhortatione del P. Pes[cato]re.*
57-62 Ex P. Granada.
63-78 *Alcuni essercitii per religiosi.*
79-116 Varia excerpta ex SS. Patribus et historica.
117-171 Ex P. Gagliardi.
172-173 Ex exhortatione P. Acquaviva (1591).
174-209 Excerpta varia ex Patribus, et ex Savonarola.
210-214 Ex P. Francisco de Torres.
215-282 Varia excerpta brevia ascetica et historica.
283-284 *N. P. Claudio Acquaviva nella exhortatione della casa, 28 set. 1590.*
285-292 Modus recitandi coronam B. M. V.
293-537 Plurima brevissima ex pluribus scriptoribus sumpta vel in pluribus allocutionibus audita. In eis haec sunt quibus nomen auctoris apponitur.
293 *P. Carolus Reggio,* in renovatione votorum 1591.
307-316 Affetti di meditazione del evangelo.
316 *P. Vitelleschi.*
348 *P. Carminata,* 1592.
357 *Ex Sto. Ignatio.*

367	*P. Toledo.*
371	Exhortatio R. P. Acquaviva de renovatione votorum, 29 oct. 1589.
379-381	Directorium P^is^ Miró.
383-390	Directorium P^is^ de Fabi.
392-394	*Ex Bto Fabro* (excerpta ex Memoriali).
399	*P. Alfonsus Agazzari,* 19 oct. 1595.
411	*P. Carolus Reggio.*
415-444	*Quod bonum sit ingredi religionem, etiam invitis parentibus.*
453-456	*Meditazioni del giudizio e inferno.*
497	*P. Carolus Reggio*
511	*Del P. Maggio. Quando visitava la casa professa Romana sopra le regole. 1592.*
536	*P. Nadal.*
537-584	Diarium. Annis 1588-1592. In eo dies vel nomina nonnulla indicantur. Ita 549 : *A 28 di maggio 1590. In Sto. Andrea.* 565 : *29 ag. 1592 sub P. Lud. Montoya.* 569 : *a 5 di settembre, 1592 in domo professa Romana.*
590	*P. Ioannes Bruno.*
599-601	Temporis partitio.
619	*Lud. Gagliardi a. 1597.*
620	*Rossignoli,* 1596.
621-638	*Esplicatione della dottrina christiana cominciata dal P. Gioseffo Fabritio . . . al 1° novembre 1592.*
642	*Borgia, Polanco.*
642-665	*Alcune risposte di N. P. in marzo 1582.*
665-666	*Ord. del P. Morales 1578 in coll. romano.*
666	*P. Borgia.*
667	*P. Morales.*

Post p. 667 non numerantur paginae. In reliquis inveniuntur : Quaedam ex Bellarmino et Sacchini — *Sette esercitii spirituali* : *Distributione personale* — *Lettera del P. Nicolo Longobardi, 18 oct. 1598* — *Modo di recitare devotamente il rosario* — *De sacramentis ex P. Agazzari, 9 nov. 1597* — *Doctrina christiana del Bellarmino* — *Dell'allegrezza spirituale.*

F. C. 1139 (Doc. 20, 20 bis, 27).

Codex corio ligatus. Manus P. Horatii Torsellini. Magnitudinis 142 × 82 mm. post ff. 6 pura sed cum figura orthogonia rubra in uno-

quoque folio, quae figura adest in pp. 137-220 : 249-251 [252-262]. Intra eam includuntur quae sunt scripta, extra eam margo purus relinquitur. In dorso : *Directorium Exercitiorum / M. S. / A.* alio atramento. In fronte libri : *I. P. Polanci Directorium.*

Continet haec quae sequuntur :

pp. 1-95 *Directorium Exercitiorum Spiritualium tradendorum ad usum ipsius instructoris accommodatum. P. Polanco auctore.*

[96] Purum.

[97-135] *Summarium eorum Exercitiorum quae scripto relinquenda sunt, licet verbo magis declaranda.*

[136] Purum.

[137-175] *Exercitia Spiritualia R^do Admodum in chro Pre Nro M. Ignatio de Loyola, Societatis Iesu Institutore, et primo Generali Praeposito auctore.*

[176] Purum.

[177-209] *Modo de orar del P. M. Ignacio sacado de un quaderno escrito de su misma mano.* Haec scripta sunt litteris multo minoribus, ab alio scriba, ut videtur.

[210] Purum.

[211-220] *Acta quaedam P. Ignatii a P. Nadal.*

[221-248] Pura cum figura orthogonia lineis rubris descripta.

[249-251] *Praxis et ordo ad Exercitia sp. communicanda.*

[251-262] Pura cum figura orthogonia lineis rubris descripta.

IN « ARCHIVIO DI STATO »

Ms, 76 (Doc. 22-23).

Codex magnitudinis 274 × 210 mm. Habet ff. 21 scripta omnia eadem manu, saeculo XIX. FF. 19-21 pura. Coopertus charta crassiore. Inscribitur : *Directorium / ad Exercitia spiritualia Patris nostri Ignatii tradenda / Patre Mirone auctore.*

Ms. 79 (Doc. 33).

Codex magnitudinis 278 × 212 mm., religatus crassiore charta. Continet ff. 1-39 + duo initio pura. Scriptum una eademque manu saec. XIX. Initio legitur annotatio haec : *Directorium variorum pro Exercitiis spiritualibus. Hoc Directorium est illud quod indicatur lit-*

tera B in indice. Sed hoc non est, sicut videtur, originale exemplar, sed est, ut italice dicitur, copia. Ut videtur hic codex est transcriptio manuscripti *Univ. Greg. F. C. 777.* Fieri quidem potest ut sit transcriptio illius exemplaris ex quo exscriptus est codex gregorianus ; sed tunc non videtur annotatio, qua indicatur eum esse apographum, iisdem verbis proferri posse.

Ms. 89 (Doc. 10).

Codex magnitudinis 226 × 173 mm. Habet folia 90, quorum 83-90 pura + duo initio, quorum unum non signatum, alterum numero 1 signatum est. Ligatus pergamena. In operculo externo legitur : *Directorium P. Eduardi Pereyra.*

IN BIBLIOTHECA NATIONALI « VITTORIO EMMANUELE II »

Fond. Ges. n. 742 (Doc. 10).

Volumen religatum pergamena, magnitudinis 226 × 173 mm. ff. 1-91. In fronte primi folii legitur : *I Directorium P. Eduardi Pereyra.* Continet duo ff. pura. Primum signatum est n. 1. In f. 2 scribitur : *Prólogo. De la importancia y dificultad de dar bien los ejercicios.* Folia scripta 2-82 ; folia pura 83-90.

Fond. Ges. n. 1353 fasc. 15 (Doc. 35).

Continet triginta fasciculos separatos in involucro inclusos. Nostra interest is qui signatur n. 15. Sunt 10 folia servata in involucro, in cuius parte externa scriptum est manu recentione, fortasse saec. XIX : *Questa è copia di un manoscritto che contiene molte cose circa il Direttorio degli Esercizi, notate dal P. Fabiano Quadrantino.* Et alia transcripta in Praef. Doc. 35.

Fond. Ges. n. 1439 fasc. 4 (Doc. 45).

Involucrum chartae crassioris magnitudinis 220 + 157 mm., nullo titulo continens quatuor fasciculos separatos. Quartus fasciculus, in quo invenitur nostrum Directorium in alio involucro papyri albae tenuioris, magnitudinis 212 × 151 mm. servatur, in cuius fronte legitur : *Carte varie di sacri esercizi ed altre cose ascetiche princ. riguardanti la Comp. di Gesù. Sec. XVII.* Intra hoc involucrum multa folia soluta et libelli parvi nulla numeratione distincta, nullo ordine dispo-

sita et multa sine titulo. Fere omnia ad P. Achillem Gagliardi pertinent: nonnulla autographa, alia multa eorumdem transcriptiones, quarum aliqua exhibent correctiones manu P^is^ Gagliardi factas. Inter has chartas invenitur fasciculus 12 foliorum non numeratorum. Pagina externa primi folii in parte sinistra signatur littera : *C.* ; in parte superiore media : *n. 4.* Aliquantulum inferius : *Pro novitiis 1 et 2 anni*, eadem manu ac quae correctiones in margine scripti fecit id est manus ipsius P^is^. Gagliardi. Textus exaratus est ab alia manu exeuntis saec. XVI, quae etiam alia opera P^is^. Gagliardi, transcripsit. In f. 2 titulus apponitur : *De cura interiori novitiorum.*

Fond. Ges. n. 1594 (Doc. 1, 3, 22-23, 24, 31, 36, 37, 38, 39, 40).

Viginti fasciculi in involucro e charta crassiore magnitudinis 225 × 170 mm. servati. Singuli fasciculi recentius involuti sunt chartis albis, in quibus uniuscuiusque documenti summa, ut statim clarius indicabimus, describitur.

Fasc. 1. In pagina externa chartae involventis mag. 208 × 165, clausae ex omni fere parte cera obsignatoria in qua impressa est figura IHS, scriptum est litteris recentioribus saec. XIX, ad mediam paginam : *In his scriptis continentur aliqua de Exercitiis praesertim de Fundamento et de 1 et 2 Exercitio : postea habentur multa de vitiis et de eorum mortificatione. Omnia bona, sed superflua, quae confusionem ingerunt. Extra Exercitia legi poterunt, sed ad Exercitia bene obeunda melius est vitare multitudinem praeceptorum et abundantiam doctrinae.* Quae continentur non sunt nisi P^is^. Gagliardi explanationes Exercitiorum primae hebdomadae, editae in *Commentarii seu Explanationes in Exercitia spiritualia*, Brugis 1882 pp. 68-75, et alia scripta eiusdem P^is^. Gagliardi de virtutibus et vitiis.

Fasc. 2. Fol. 6 non numerata. Titulus in primo folio : *Ratio tradendi Exercitia.* Inc. *Director ea tradens 1 Prudens sit . . .* Expl. : *ad collegii fores humanissime deducat.* Facit mentionem Directorii officialis. Non ante saec. XVII. Magnitudinis 223 × 167 mm. Videtur auctorem natum esse in Flandria.

Fasc. 3. Magnitudinis 196 × 135 mm. Ff. 6 non numerata ; ff. 4*v*-6*r* pura. Versio italia partis libri Exercitiorum quae est de electionibus. Postea : *Avvertimento intorno a l'oratione mentale.* Inc. : *L'Oratione mentale o meditazione non consiste in altro, che mettersi nella memoria . . .* Expl. : *negl'affetti proportionati alla materia che si tratta.*

Fasc. 4. Pars Directorii P^is^ Miró (Doc. 22-23). In involucro ex papyro alba, magnitudinis 217 × 145 mm., legitur scriptum manu

recentiore : *Haec scripta continent partem magnam Directorii P^is Mironis.* 10 fol. magn. 277 × 299. Tres manus. Comprehenduntur nn. 93-130 illius Directorii.

Fasc. 5. Magnitudinis 220 + 157. Ff. 1-4, sed 2*v*-4 pura. Continet autographum P^is. Nadal : *In autographum exercitiorum observationes.* Ineditum.

Fasc. 6 (Doc. 31). Magnitudinis 218 × 162 mm. Ff. 1-22. Scriptum a duobus scribis, quorum alter partem latinam, alter partem hispanam scripsit. Continet Directorium P.^is Gz. Dávila, cum amplius triginta emendatis manu ipsius P.^is Gz. Dávila. In involucro, manu recentiore, saec. XIX, haec annotata sunt : *Questo è un manoscritto prezioso assai. È opera del P. Egidio Gonzalez, e tratta di tutte le 4 settimane. Si vede che a contribuito assai alla formazione del Direttorio che abbiamo.* Fol. 1 in parte sinistra *BB.* Titulus : *Annotationes pro Directorio ex probincia Betica missae a R. P. Egidio Gonzales.* In dextero margine eadem manu sed deletum : *P. Egid.*

Fasc. 7. Magnitudinis 215 × 151. Ff. 4, sed 1*v*, 2*v* et 3*r* pura. Duae manus. In folio externo manu recentiore scriptum est : *Indice degli scritti che sono serviti per formare il Direttorio. Va unito un foglio di notizie intorno al Direttorio notato nello stesso indice, e segnato colla lettera B.* In parte externa ultimi folii : *Indice delli scritti sopra l'esercitii.* Textum huius fasciculi edimus in Praef. Generali cap. 2 art. 2.

Fasc. 8. (Doc. 20) Magnitudinis 219 × 151. In parte externa involucri manu recentiore scriptum est : N. 8 — *Questo é il Direttorio del P. Polanco — Si unisce un altro foglio di cose che vanno aggiunte allo stesso. = Nell'indice questo scritto è segnato con la lettera A.*

Continet haec quae sequuntur :

ff. 1-2 Directorium S. Ignatii quod in Doc. 3 ponimus.

ff. 3-4 Alia trascriptio eiusdem Doc. 3 cum emendationibus P.^is Polanco In f. 4*v* legitur : *De modo dandi exercitia spiritualia P. Polanci. Pertinent ad ipsius Directorium* c. *5* § *8 de tradendis Exercitiis.* Postea in 6 libellis quorum singuli constant 2 fol. magn. 180 × 210 mm. Directorium autographum P.^is Polanco. Haec quator folia inclusa in alio involucro in cuius parte externa legitur : *Queste sono due copie di una aggiunta al Direttorio del P. Polanco fatta dallo stesso.*

Fasc. 9. (Doc. 24) Involucrum magnitudinis 212 × 148 mm. Ff. 4 magn. 180 × 210 quorum ultimum purum. Continet Directorium P. Fabii de Fabi. Partim scripsit ipse P. de Fabi, partim alius scriba.

In involucro manu recentiore : *Direttorio del P. Fabio de Fabiis segnato nell'indice colla lettera K.* In ultimo folio : *Directorium Exercitiorum tradendorum. Videtur esse P. Fabius de Fabiis.*

Fasc. 10. Involucrum magn. 100 × 220. Ff. 2 plicata 198 × 240 et alia 2, 100 × 157. Continet observationes P.is Theobolski Inveniuntur duo exemplaria, quorum alterum a scriba, alterum, ut videtur, ab ipso Theobolski scriptum. In involucro additum est manu recentiore : *Questo manoscritto contiene alcune osservazioni sul Direttorio, del P. Alberto Theobolcio.*

Fasc. 11. Magnitudinis 190 × 135. Ff. 10. Etsi in codice non indicatur nomen auctoris, documenta haec sunt scripta a P. Pavone.

In involucro legitur : *Questo manoscritto contiene* :

1) *Avvisi per chi da gli esercizi spirituali* ;

2) *Avvisi da darsi a chi ha fatto gli esercizi spirituali per mantener il frutto cavato, e fervore* ;

3) *Materia degli esercizi della prima settimana* ;

4) *Avvisi per chi fa gli esercizi spirituali.*

Fasc. 12. (Doc. 37) Magnitudinis 198 × 136 mm. Ff. 4 non numerata. In involucro scriptum est : *Questi sono due fogli che contengono N. 18 avertimenti o dubi intorno a un Direttorio di Esercizi proposto ad esaminarsi, prima che si formasse il Direttorio che abbiamo.*

Vi sono in margine le risposte di carattere difficile a capirsi e che deb'essere d'uno dei Padri contemporanei a S. Ignazio, come si può capire dalle risposte stesse, dalle quale si hanno alcune notizie importanti, come al n. 7, 12, 16.

Ad alcuni numeri in luogo di risposta c'è la lettera O ; pare che dica optime. Ad altri nulla si risponde.

Confrontato il carattere, si trova che le risposte sono del P. Polanco.

Ut suo loco dicimus, illud O significat : omittatur, manus vero non P.is Polanco, iam mortui, sed alius Patris nobis ignoti est.

Fasc. 13. (Doc. 1) Magnitudinis 211 × 140 mm. Ff. 4 sed 2, 3 pura. In involucro legitur : *Manoscritto intorno alla 2ª Settimana, segnato colla lettera Q a tergo dell'ultimo foglio. Nell'indice dei manoscritti per formare il Direttorio si dice que questo è parvi momenti.* In folio 4*v* : *Q.*

Fasc. 14. (Doc. 38) Magnitudinis 198 × 168 mm. Ff. 2. In involucro manu recentiore : *Questo manoscritto contiene alcuni dubbi circa il Direttorio degli Esercizi di S. P. Ignazio.*

Si vedono in margine alcune risposte, una delle quali è sicuramente del P. Polanco. In f. 2*v* : *Dubi sive notae circa Directorium Exercitiorum P. N. Ignatii.*

Postea folium (198 × 131 mm.) solutum alia manu scriptum, quod continet Doc. 39.

Fasc. 15. (Doc. 40) Magnitudinis 215 × 168. Ff. 4 sed 3, 4, pura. Manu P.is Sawicki. In involucro scriptum est. : *Questo manoscritto contiene certe osservazioni circa il Direttorio degli esercizi e alcuni dubbi circa gli Esercizi medesimi inserti all'occasione di formarsi il Direttorio.* In f. 4*v* haec exstant eadem manu : *Observata circa Directorium exercitiorum, et dubia quaedam circa ipsa exercitia spiritualia, occasione Directorii oborta.* Et paulo inferius : *Domus Probationis Soc. Jesu. Cracovia ad S. Stephanum.*

Fasc. 16. Collectanea P. Ioann. de Lugo de Privilegiis S. I. seu Vivae Vocis oraculis. Autographa.

Fasc. 17 Exhortationes : De oboedientia caeca, Colleg. Rom. 1664 ; in Domo professa, 23 ian. 1609 ; altera de eadem materia, in domo professa 31 augusti 1618. Alia parva folia soluta eiusdem manus quae locos ex Patribus allatos et alia annotata continent.

Fasc. 18. Exhortationes pro ingressu Superioris ad regimen.

Fasc. 19. Cap. 6-8 Directorii spiritualis P. La Puente.

Fasc. 20. Tres fasciculi inclusi cum annotationibus ad contionandum, octo meditationibus de Exercitiis, considerationibus de Iesu Christo crucifixo. Videntur esse saec. XVII.

Fond. Ges. n. 1622 (Doc. 14).

Magnitudinis 201 × 138 mm. Folia non numerata. Ligatus pergamena molli coloris obscuri. In dorso per longitudinem : *Lib. de P. Sptuas.* Manus plurimorum scribarum, quorum singuli pauca generatim scribunt. Continet res diversas ad spiritum pertinentes, meditationes, monita et praesertim multa de renovatione votorum. En praecipua : Adhortationes P. Ledesma 6 ian. 1569 *de statu religioso* — P. Ben. Palmio *de vocatione* — Duae exhortationes P. Ioannis de Avila de sacerdotio (editae) — Ex R. P. Laínez de examine — Richardi a Sto. Victore *de praeparatione animi ad contemplationem* — Contiones lusitanae scriptae — Exhortationes P. Toledo *de quotidianis exercitiis pietatis* — Exhortatio S. Francisco de Borja *de renovatione votorum* — 12 mortificationes ex Henrico Herpio — Opus Bti. Ioannis de Avila « Audi filia » latine conversum — P. Doménech meditationes de miseria hominis et peccatorum — Annotationes scholasticae de natura et divisione virtutum — *Compendio del modo d'aiutare a bene morire raccolto da li pareri di alcuni Padri della Compagnia di Iesu* — Industriae P. Polanco italice redditae — *De modo docendi doctrinam christianam* — Contiones lusitanae variae — *Concordantiae quatuor Evangelistarum de resurrectione Christi tractantium.*

DOCUMENTA

PARS PRIMA

NORMAE IGNATIANAE

DIRECTORIA IGNATIANA AUTOGRAPHA

Praefatio.

I - TEXTUS :

A : HISPANICE SCRIPTI.

1ª. — *Inst. 188*, f. 4*r-v*. Apographum scriptum a socio Secretarii Societatis Iesu, dum P. Polanco hoc munere fungebatur. Incipit hoc titulo « Translado de un pliego de mano de N. P. sacado del original » ; ad fol. 12*r* invenitur n. 25 titulo « Ex scripto P. Polanco De electione ».

1ᵇ. — *Inst. 188* ad f. 8*r* iteratur transcriptio cap. 3 seu « Directorio cerca de las electiones ».

2. — *Inst. 17* ff. 50*r*-52*r*. Documentum exaratum manu P. Didaci Ximénez, amanuensis P.ⁱˢ Nadal. Eodem titulo ornatur quo textus 1ª.

3. — *Inst. 222* f. 193*v*, prius f. 167*r*. Apographum transcriptum a socio P.ⁱˢ Polanco in Secretariatu Societatis Iesu. Incipit simpliciter : « Para dar ejercicios » neque aliud quid adiungit ante prima verba documenti, quod ita incipit : « Puódense mostrar . . . ».

4ª. — a) *Inst. 221* ff. 214-215. Manu P.ⁱˢ Didaci Ximénez cum emendationibus et additionibus autographis P.ⁱˢ Nadal. Incipit a capite secundo Directorii : « Directorio de los exercicios de la segunda semana ». Sequitur caput tertium : « Directorio acerca de las electiones ». Haec omnia in ff. 214*r*-215*v*. Primum vero caput, quod inscribitur : « Para dar exercicios », est in f. 248.

4ᵇ. — *Inst. 221* : In eodem codice post aliquot folia iterantur cap. primum et tertium Directorii, scilicet in ff. 248 et 254, sed nunc sine ullis annotationibus P.ⁱˢ Nadal.

5ª. *Cod. Domenici*, ff. 181*r*-184*r*. Manu, ut videtur, P. Didaci Ximénez. Titulus ut in textu 1ª : « Translado de un pliego . . . ».

5ᵇ *Cod. Domenici* : in eodem codice iteratur cap. tertium in ff. 195*r*-196*r*.

6. — *Bibliothèque Royale, Bruxell. ms. 2847* ff. 29*v*-31*r*. Manu nobis ignota. Fortasse exaratum ab aliquo socio P. Oliverii Manare, qui hoc codice per multus annos usus est. Titulus ut in textu 1ª.

7ª. — *Inst. 208*, f. 491*r-v*. Apographum scriptum ante 1570. Pendet ab *Inst. 221*, sed hic desiderantur emendationes Pⁱˢ Nadal. Incipit ut ibi a capite 2°, quod sequitur etiam caput tertium.

7[b]. — *Inst. 208* ff. 495*v*-496*r*. Alia transcriptio cap. 3[i] in ff. 495*v*-496*r*.

8. — *Archiv. di Stato 135*, f. 3. Transcriptio moderna facta saec. XIX, probabiliter ex textu 1[a].

9. — *Tol. 1287, 7 bis*, ff. 37*v* et 38*v* et f. 57*v* n. 25 sed itala lingua. Prodit non raro scribam ignarum rerum quas transcribit.

B - Latine scripti.

10. — *Bibl. Royale, Bruxelles ms. 3957* ff. 29-31*v*. Versio latina parum accurate facta primis decenniis Societatis Iesu.

C - Italice scripti.

11. — *Bibl. Naz. Roma. Fond. Ges. n. 1594. 13.* Incipit a capite secundo, sub titulo : « Direttorio della seconda settimana ». Deest ergo versio primi capitis. In tegumento externo signatus est littera *Q*, quae littera habet rationem ordinis inter varia scripta de Exercitiis asservata in secretariatu.

12. — *Arch. Univ. Greg. n. 199*, ff. 265*r-v*. Etiam incipit a secundo capite haec transcriptio, facta saltem, ut videtur, quo tempore R. P. Laínez munere generalis ordinis fungebatur.

13. — *Cod. Domenici*, ff. 207*v*-208*r*. Tantum exstant capita 2 et 3.

14. — *Tol. 1287*. Tantum citatur in loco n. 25. Habet titulum : *Ex scripto P. Polanco de electione*. Idem itala lingua transcribit *Inst. 188* (ms. 1).

II - Typis impressum.

Editio textus hispani : MHSI. *Exerc.* 778-782 ; *Obras completas de S. Ignacio* 244-247. Versio latina : P. Bouvier, *Recherches de science religieuse*, 6 (1916) 249-252 ; P. Bouvier, *Directoire composé par Saint Ignace*, Paris, 1917.

N. 25 est ineditus.

III - Auctores.

MHSI. *Exerc.* p. 747-750 et *Epp. Nadal* IV, 76-77 ; Gs. da Câmara, *Memoriale* 3 aprilis 1555 apud MHSI. *Fnarr.* I, 708 ; La Palma, P. IV, c. 24 ; Bernard, *Etudes* 152 (1917) 360-364 ; Bohr, *Das Direktorium*, p. 5 ; Valle, *Los Directorios*, manr. 3 (1927) 328, 332-334 ; 4 (1928) 41-42 ; Rouquette, *Le Directoire*, 395-398 ; Iparraguirre 1, 129-130.

IV - De natura documenti.

Non agitur in hoc monumento de instructione quadam perpolita, sed tantum de annotationibus dispersis, quae methodi cognitionem et praesertim institutionem specialem coram a Sto. Ignatio factam, supponunt. Nam ipse S. Fundator potius quam scribere Directoria, maluit praesens cum singulis directoribus colloqui ut

melius modum accomodandi Exercitia explicaret. Exercitia enim vitam in animum inserere intendunt. Modus vero hoc faciendi in aliis condicionibus alius esse debet. S. Ignatius occasionibus singulis eas condiciones perpendebat. Non ergo in hoc scripto quaerenda perfecta doctrinae explanatio, sed tantum complementum observationum et annotationum quae in libro Exercitiorum positae sunt.

V - Ratio editionis.

Propter singularem praestantiam huius documenti et propter antiquitatem versionis latinae edimus hoc Directorium tam hispanice quam latine. Edimus textum hispanum 1ª (Inst. 188) correctum tamen ex variatis in textibus 1ᵇ (Inst. 188), 2 (Inst. 17), 3 (Inst. 222), 4 (N), 5ª (Do), 5ᵇ (Do), 6 (Br.), 9 (T).

Ad editionem latinam utimur unico textu antiquo nobis cognito n. 10 (R). Ultimum n. 25 sumimus ex codice 12 (G) indicatis variatis textus 1ª (Inst. 188) et 9 (T).

Textus

[4*r*] Translado de un pliego de mano de N. P., sacado del original. Para dar exercicios.

I.

[1] [581] Puédense mostrar las primeras annotaciones, y antes puede ayudar que el contrario.

[2] [582] Sea el lugar donde los ha de hazer quanto menos pueda ser visto, ni platicar con ninguno, dándose exactamente[1] los Exercicios.

[3] [583] Ni coma ni beba sino lo que pidiere [2].

[4] [584] Mejor es, podiendo, que otro le confiese, y no el que le da los Exercicios [3].

[5] [585] Siempre el que le da [los Ejercicios] le demande de consolación y desolación, y lo que ha passado por él en el exercicio o Exercicios que ha hecho después que la última vez le habló [4].

[6] [586] Entrando en los tres o cuatro [5] tiempos de eletión, especialmente se encierre, sin querer veer ni sentir cosa que non sea de arriba [6].

[7] [587] Antes de lo qual, inmediate le disponga a estar en todo resignado a consejo[s][7] o a preceptos.

[8] [588] Para estar más dispuesto a mayor gloria divina y a su mayor perfetión, le disponga a desear más los consejos que los preceptos, si Dios fuese más dello servido.

---

1 Translado de un pliego de mano de *om. Inst. 222* | N.P.] P. Ign. ? || 5 menos] monos *Br.* || 6 los] dos *Inst. 188* || 8 coma] como *Br.* | ni] ne *Inst. 188, Do* || 9 pudiendo *Br.* | le¹] lo *Br.* | y] que *Inst. 222* || 11 demande] remande *Br.* || 13 que²] de *Inst 222* | vez *add.* que || 17 inmediate *add.* mente *Br.* | le] lo *Br.* || 18 resignando *Inst. 188*, resignado *corr. ex* resignando *Do* | o a] que para *T* || 20 los¹ *om. Inst. 17, 221, 222* || 21 Dios *add.* que *alia manu Do*

---

[1] Hoc significare intendit : cum Exercitia fiunt eo modo qui in annotatione 20 libri Exercitiorum (n. 20) describitur. Cum enim aliis modis in annotationibus 18 et 19 praevisis, Exercitia fiebant, tunc nec silentium servabatur, neque in aliam domum se convertebant ii qui se exercere volebant. Cf. Doc. 4 annot. 9.

[2] De victu in Exercitiis in Doc. 2 annot. 1.

[3] P. Polanco ita asserit : alii quam instructori confiteri « ut plurimum, convenire censetur ». Doc. 20 n. 56 ; idem repetit González Dávila, Doc. 31 n. 81 ; P. Cordeses, Doc. 32 n. 63 ; Miró, qui tamen addit « nisi eius devotio, aut alia causa aliud exigeret » Doc. 22-23 n. 18 ; in *Brevi Directorio*, Doc. 26

Textus

Directorium Exercitiorum spiritualium « manu S.P.N. conscriptum ».

I

[1] [581] 1. Monstrari possunt primae annotationes potius adiumentum quam nocumentum adferentes.

[2] [582] 2. Locus Exercitiis destinatus secretus esto, nec cum aliquo verba misceat exercitans, si exactam Exercitiorum normam sequi velit [1].

[3] [583] 3. Non comedat nec bibat praeter quod petierit [2].

[5] [585] 4. Qui praeest Exercitiis dandis, exercitantem roget an aliquas desolationes aut consolationes senserit, et quid in illo Exercitia operata sint, a tempore quo illi ultimo locutus esset [4].

[4][584]5. Magis expedit ut alteri, si fieri potest, quam ei qui Exercitia subministrat, confiteatur [4].

[6] [586] 6. Exercitans tertium aut quartum [5] electionis tempus ingressurus ab omni tumultu secrete secludatur, quippe qui nihil nisi res supremas debeat videre, sentire ac desiderare[6].

[7] [587] 7. Immediate ante ingressum in has electiones, illum sic disponat ut omnino resignatus sit tam ad consilia[7] quam ad praecepta.

[8][588] 8. Ut ad maiorem Dei gloriam et ad sui perfectionem seipsum magis disponat et determinet, sic dirigatur ut magis ad con-

---

n. 58 dicitur : hoc « praestare videtur », ut confessionem « fructuosius faciat et acque libere ac minori cum verecundia cum suo postea instructore tractet » ; ex P. Polanco sumpsit Doc. 33, 34, 43 n. 138, cap. 16 n. 5 ; Hoffaeus, Doc. 17 n. 97 dicit unicuique externo liberum esse quem malit confessarium eligere.

[4] Cetera Directoria, fere omnia, cum loquuntur de visitando eo qui exercetur, huius Sti. Ignatii praescriptionis obliviscuntur. Tantum de ea verba faciunt Miró, Doc. 23 n. 18 et Canisius, Doc. 8 n. 7. De visitandis iis qui se exercebant tempore Sti. Ignatii cf. Iparraguirre, *Historia*, 1, pp. 177-178.

[5] Unicus locus in Directoriis ubi sermo fit de « quatuor » temporibus electionis. Alibi in ipso Exercitiorum libro (n. 178), duo modi tertii temporis electionis semper commemorantur.

[6] Affert hunc locum Miró, Doc. 22-23 n. 64 ; Doc. 33, 34, 43 n. 173. Cf. Doc. 20 annot. 152.

[7] Intelliguntur maxime consilia evangelica paupertatis, castitatis, et oboedientiae.

[9] [589] Le disponga y haga capaz, que son menester mayores señales de Dios para los preceptos que para los consejos, pues Cristo N. S. aconseja a los consejos, y pone difficultad en el posseer haziendas, lo que se puede en los preceptos[8].

[10] [590] Declarando la primera parte[9] de la elección, donde no se puede hacer fundamento para buscarla, deve venir a la segunda.

[11] [591] La segunda, que es de consolación y desolación, debe declarar mucho qué cosa es la consolación, yendo por todos sus miembros, como son : paz interior, gaudium spirituale, esperança fee, amor, lágrimas y elevación de [4v] mente, que todos son dones del Espíritu Sancto [10].

[12] [592] La desolación es el contrario, del espíritu malo, y dones del mismo, así como guerra contra la paz, tristeza contra gaudio spiritual, esperanza en cosas baxas contra la esperança en las altas ; así el amor baxo contra el alto, sequedad contra lágrimas, vagar la mente en cosas baxas contra la elevación de mente [11].

II

[593] DIRETTORIO DE LOS EXERCICIOS DE LA SEGUNDA SEMANA. DE N. PRE. INATIO.

[13][594]Los que en la primera semana no mostrasen mucho fervor y deseo de ir adelante para determinar del estado de su vida, mejor será dexar de dar los de la segunda semana, a lo menos por un mes o dos [12].

---

23 los[2] *om. Inst.* 17, 221, 222 ‖ 24 el *om. Inst. 222* ‖ 30 membros *Inst. 188* ‖ 36 amor] más *Br.* ‖ 37 elevación] devoción *Br.* | mente] monte *Br.* ‖ 40 de N. Pre. *om. Inst. 221*

---

[8] Hunc locum affert GONZÁLEZ DÁVILA, Doc. 31, n. 108 ; Doc. 33, 34, 43, n. 172. Idem dicunt, etsi S. Ignatii verba non transcribant, POLANCO, Doc. 20, n. 76 ; CORDESES, Doc. 32, n. 133 et MIRÓ, Doc. 22-23 n. 74. Cf. etiam POLANCO, Doc. 20 n. 78 et GONZÁLEZ DÁVILA, Doc. 31 n. 17.

[9] Verbis « prima parte » designatur primum tempus electionis in n. 175 libri Exercitiorum descriptum.

[10] Cf. descriptionem consolationis, quam tertia regula ad spiritus cognoscendos primae hebdomadae affert (n. 316). Ipse etiam S. Ignatius in capite tertio huius Directorii n. 18 fere eadem repetit. Neque his dissimilia sunt, quae scribit POLANCO, Doc. 20 c. 8, n. 81. Cf. etiam Doc. 22-23 n. 85 ; Doc. 26 *Breve Dir.* n. 75 ; Doc. 33, 34, 43 n. 192.

[11] Cf. quartam regulam ad spiritus cognoscendos primae hebdomadae (n.

silia quam ad praecepta feratur, modo hoc ad maius Dei servitium futurum sit.

[9] [589] 9. Sic illum dirigat et disponat praeterea multo maiora divina signa requirere praecepta quam consilia : nam Christus suadet consilia, difficultatem ponit in possidendo, quod tamen licet per praecepta [8].

[10] [590] 10. Declaret primam partem [9] electionis, et ibi si compos mentis non reddatur, ad secundam progrediatur.

[11] [591] 11. Secunda est de consolatione et desolatione : propterea bene declarandum est quid sit consolatio et eius membra, nimirum, pax interior, gaudium spirituale, spes, fides, amor, lacrymae, elevatio mentis, quae omnia sunt dona Spiritus Sancti [10].

[12] [592] 12. Huic contraria est desolatio, et haec spiritus mali donum, cuius membra sunt : bellum ut opponitur paci, tristitia ut gaudio spirituali, spes rerum infimarum ut spei rerum supernarum, ariditas ut lacrymis, distractio in rebus minimis ut devotioni in rebus maioribus [11].

II.

[593] De Directione Exercitiorum secundae septimanae.

[13] [594] 1. Convenientius est ut illi qui in prima septimana singularem fervorem non demonstrant, nec desiderium satis vehemens sentiunt ut ad aliquem vitae statum se determinent, Exercitia secundae septimanae ad minimum ad unum mensem aut ad duos menses differant [12].

---

317). Polanco, Doc. 20, cap. 8 n. 81 fere eadem repetit. Cf. Doc. 26, *Breve Dir.* n. 76 ; Doc. 33, 34, 43, n. 193.

[12] Cf. Doc. 2 n. 5, et rationes quas pro interruptione affert Gz. Dávila, Doc. 31, n. 85. Cfr. etiam Polanco, Doc. 20 n. 79 ; Doc. 33, 34, 43 n. 144. Doc. 37 n. 9 supponit aliquibus noviciis propter valde teneram aetatem et debiles vires in duas partes Exercitia dividenda esse. Tempore Sti. Ignatii Exercitia, saltem cum a iesuitis fiebant, non raro interrupta sunt. Sed, ut videtur, huius interruptionis ratio in aliqua re, ipsi methodo extrinseca, est quaerenda, ut mentis defatigatione, collegiorum penuria, directoris defectu et id genus aliis. Cf. Nadal, Doc. 7 n. 8. Semper ergo haec interruptio imperfectione notabatur, quamquam aliquot annis post Sti. Ignatii mortem, quidam auctores, in quibus P. Gagliardi, Doc. 45, hanc agendi rationem, tamquam statui psychologico saltem noviciorum eorumque mentali capacitati magis accommodatam propugnarunt. In hanc ultimam sententiam nuper venit E. Hernández,

[11] [595] Los que tienen mucho deseo de passar adelante para determinar de su estado, después que acabaren su confessión general, aquel dia y el que se comunicaren, pueden dexarse reposar hasta la mañana siguiente, sin darles Exercicio ninguno a modo de Exercicio, aunque alguna cosa ligera podría dárseles, como de pr[a]eceptis Dei [13].

[15] [596] El que da los Exercicios, no debe llevar el libro dellos para de allí leérselos [14], sino que tenga bien estudiado lo que ha de tratar [15].

[16] [597] Mejor es, a quien tiene tiempo, no llevar escriptos los puntos, sino, haviendo declarado la materia, dictárselos a él mesmo de su mano [16]. Quien no tiene tanto tiempo, puede llevárselos en escripto y dexárselos. Pero de una o de otra manera debe, el que da los Exercicios, declararlos conforme al libro dellos, y dexar solamente los puntos en escripto succintamente puestos [17].

III

[598] Directorio acerca de las elections.

[17] [599] Primeramente se debe insistir en que éntre en las elections, el que las ha de hazer, con entera resignatión de su voluntad ; y, si es possible, que llegue al 3º grado de humildad, en que

---

45 tienen] tenien *Do* ‖ 47 se *om. Inst. 221* | puedan *Br.* | repozar *Br.* ‖ 48 hasta la mañana singuiente *del. Inst. 221* ‖ 48 exercicios ningunos *T* ‖ 50 Dei *add. manu Natalis* porque, ultra de reposar del trabaio passado, se han de recrear en dar gracias a Dios por la merced rescebida, y alegrarse y gozar de la misericordia del Señor. *Inst. 118* ‖ 55 dictárscla *Inst. 221*, dictárselos *Inst. 17*, ditárselos *Br.* | a] y *Inst. 221* | mesmo *add.* que los escriva *Inst. 17, 221, Br.* ‖ 56 llevarlos *Inst. 221* | en *om. Inst. 221* ‖ 57 escriptos *Inst. 221* ‖ 58 al] del *Br* | dellos *om. Inst. 221* ‖ 62 primieramente *Do* | se debe] ha de *alt. Inst. 188, T* | en *om. alt. Inst. 188* ‖ 64 llege *Br.* | en *om. alt. Inst. 188*

La manera tercera de ejercicios completos, según S. Ignacio, Manresa, 18 (1946) 101-132. De hac re agit Iparraguirre, *Historia* 2 pp. 281-284, 288-290.

[13] Miró, Doc. 22-23, n. 50 meditationem de filio prodigo proponit « et quidem non pro aliqua hora, sed ut eam hoc tempore in mentem verset ». Doc. 22-23 n. 69. Cfr. etiam in eodem Doc. 22-23 nn. 93, 103, 122, et GZ. Dávila, Doc. 31, n. 87 ; Doc. 25 n. 18 ; Doc. 26 n. 60.

Doc. 33, 34, 43, n. 140, quae omnia accommodatissimam huic diei meditationem de filio prodigo esse iudicant. De Fabi hanc aut meditationem « de Lazaro resuscitato vel simili » proponit, et S. Ignatium improbat quod in hoc loco id « leve » consideret quod Exercitia « proponantur de praeceptorum observatione », quae Patri De Fabi Doc. 24 n. 46, neque levia, neque huic tempori accommodata videntur. Polanco vero in Doc. 20, n. 62, meditatio-

[14] [595] 2. Qui anhelanter determinare aliquem suae vitae statum desiderant, eodem die quo generaliter sua crimina expiarunt et sese coelestibus dapibus munierunt, quies in sequentem septimanam detur, nec detur aliquod Exercitium per modum Exercitii, licet nonnunquam res levior dari possit, ut est de praeceptis Dei [13].

[15] [596] 3. Qui dat Exercitia ne secum sumat Exercitiorum librum [14], verum ante ita praevideat ut intelligat et norit materiam tractandam [15].

[16] [597] 4. Melius est ut secum puncta scripta asportet, verum, illis declaratis, substantiam illorum ipsis scribentibus dictare potest [16]; cui tamen tempus non suppeditaret, eadem secum scripta asportare potest et apud exercitantem relinquere. Interim, sive hoc sive istud agat, saltem ipsis puncta declaranda sunt et quam maxime fieri potest libro conformanda; breviter autem tantum ipsis puncta scripta relinquantur [17].

III.

[598] Directio circa electiones.

[17] [599] 1. Det operam ut in electionibus, quae fieri debent cum plena voluntatis resignatione, et, si possibile est, cum approximatione ad tertium gradum humilitatis, ut exercitans magis propen-

---

nem de regno Christi huic diei assignat. In Doc. 38 n. 8 proponitur ut, cum de meditatione filii prodigi, tum de aliis quae in Exercitiis adduntur, Directorium solida puncta seu formulas conficeret. Doc. 36 n. 13 proponit exempla conversi e peccatis, uti v. g. S. Petri, Pauli, Magdalenae, Zacchaei, vel etiam filii prodigi.

[14] Cf. Doc. 4 n. 14; Miró, Doc. 22-23 annot. 17; Doc. 25 n. 29, 6°; Gz. Dávila, Doc. 31, n. 56.

[15] Cf. Doc. 4, n. 14 et n. 28; Doc. 20, n. 70, ubi Polanco ait: librum « valde familiariter esse notum et tritum illum optandum est ». Cf. etiam in ipso Doc. 20, n. 97 et Doc. 22 n. 5 et Doc. 23 n. 6. Doc. 31 n. 49, iubet ut « perspectum habeat diligentissime totum librum »; Doc. 26 nn. 1 et 2 iubet ut « totum librum . . . . . probe noverit »; Doc. 18, n. 90 affirmat necessarium esse « diligentissime » omnia notare et perpendere; Doc. 33, 34, 43 n. 50, 66, 86 asserunt esse « in primis necessarium » totum cognoscere, et debere « omnia accurate, immo singulas paene voces expendere » Cf. etiam Doc. 18 n. 80; Doc. 21 n. 24; Doc. 24, n. 58; Doc. 25, n. 29,1°; Doc, 32, n. 2. In Doc. 10, n. 2 et 3, de difficultatibus recte cognoscendi nexum Exercitiorum sermo fit. Generatim de qualitatibus Directoris cf. Doc. 20 annotatione 54.

[16] Cf. Doc. 4 n. 14, et Doc. 20 n. 32.

[17] De punctis scriptis relinquendis ei qui exercetur in Doc. 3 annot. 6.

de su parte esté más inclinado, si fuesse ygual servicio de Dios, a lo que es más conforme a los consejos y exemplo de Cristo nuestro Señor. Quien no está en la indiferencia del 2° grado, no está para ponerse en electiones, y es mejor entretenerle en otros Exercicios hasta que venga a ella [18].

[18] [600] Entre los tres modos de hazer electión, si en el primero Dios no moviese [19], débese insistir en el segundo, de conocer su vocación con esperiencia de consolaciones y desolaciones; en manera que procediendo en sus meditaciones de Cristo nuestro Señor, mire, quando se hallará en consolación, a quál parte Dios le mueva, y asímesmo en desolación [20]. Y débese bien declarar qué cosa sea consolación, que es tanto como alegría espiritual, amor, esperança de las cosas de arriba, lágrimas y todo movimiento interior que dexa el ánima en el Señor nuestro consolada. Lo contrario desto es desolación: tristeza, desconfiança, falta de amor, sequedad, etc. [21].

[19] [601] Quando por el segundo modo no se tomasse resolución, o no buena al parecer del que da los Exercicios (de quien es ayudar a discernir los effectos de buen espíritu y de malo), tómese el terzero modo, del discurso intellectivo por los seis puntos [22].

[20] [602] Ultimamente se tomará el modo que tras éste se pone, de quatro puntos [23], como el último que puede tomarse.

[21] [603] Se podría usar de presentar un día a Dios nuestro Señor una parte, otro día otra, como sería un día los consejos y otro los preceptos, y observar adónde le dá más señal Dios nuestro Señor de su divina voluntad, como quien presenta diversos manjares a un príncipe y observa quál dellos le agrada [24].

[22] [604] Lo que se propone para deliberar es: primero, si consejos o preceptos; segundo, si consejos, en religión o fuera della; ter-

---

65 fuere *alt. Inst. 188* ‖ 66 consejos *add.* evangélicos *alt. Inst. 188 et alt. Inst. 221. T* ‖ 68 mejor *Inst. 188* ‖ 73 procediendo *alt. Inst. 188* ‖ 74 hallare *alt. Inst. 188. Br. T* ‖ 77 arrivas *Inst. 188*, arriba *corr. ex* arrivas *Do* | y *om. Inst. 221* | movimiento *alt. Inst. 188* ‖ 81 tomasse] trovasse *T* ‖ 82-83 *signum parenthesis desider. in utroque Inst 221.* ‖ 83 tomará *Inst. 221*, tómase *alt. Inst. 221* ‖ 84 intellectivo] intellectual *Inst. 221* | puntos *add. manu Nat.* y ahun este será bueno hacerle después que se hiziera la determinación buena con el 2°, por maior satisfactión del entendimiento y razón, *Inst. 221* ‖ 85 Ultimamente] al fin *Inst. 221* | puone *Inst. 188*, Do. ‖ 87 potria *alt. Inst. 188* ‖ 92 prepone *alt. Inst. 188* | para deliberar, *om. Inst. 221* | si *om. Inst. 221* ‖ 93-94 segundo, tercero, quarto *om. Inst. 188*

---

[18] Affert haec verba GZ. DÁVILA, Doc. 31, n. 107. Cf. etiam Doc. 32 cap. 8, nn. 122-123 et 128; Doc. 22, n. 51: Doc. 23, n. 78; Doc. 33, 34, 43, n. 171.

[19] Cf. GZ. DÁVILA, Doc. 31, n. 119; Doc. 33, 34, 43, n. 187.

deat, si aequale Dei servitium fore videretur, ad ea quae magis conformia sunt consiliis et exemplo Christi. Qui non haberet indifferentiam illam secundi gradus non est quod electionem faciat, sed melius erit interim aliis ipsius animam Exercitiis conformare, donec ad illam indifferentiam pervenerit [18].

[18] [600] 2. Inter tres modos electiones instituendi, si in primo modo Deus non moveat [19], insistat secundo, ut vocationem suam manifeste cognoscat, cum per consolationes tum per desolationes: hoc modo in meditationibus de Christo Domino nostro sese exercens, offerentibus sese consolationibus videat in quam a Deo partem moveatur. Idem in desolationibus faciendum [20]. Propterea illi bene declarandum est quid sit consolatio, quae est quaedam quasi laetitia spiritualis, amor, spes rerum supernarum, lacrymae et omnis motus interior qui relinquit animam in Domino plene consolatam. Huic contraria est desolatio, quae est quaedam tristitia, defectus spei et amoris, ariditas, etc [21].

[19] [601] 3. Quod si ex secundo modo resolutio plene non arripiatur, aut saltem non talis quae sufficienter respondeat iudicio eius qui dat Exercitia, cuius est discernere effectus boni spiritus et mali, arripiatur tertius modus, discursus intellectivus per sex puncta [22].

[20] [602] 4. Arripiatur modus qui post tertium ponitur, quatuor punctorum, [23], postremus qui arripi potest.

[21] [603] 5. Potest etiam uti hoc modo, ut uno die offerat Domino consilia, alio vero praecepta, simul observans ubinam Dominus maiora suae voluntatis divinae signa manifestet. Haud aliter quam qui principi alicui diversa apponit fercula, simul observat quaenam palato ipsius magis arrideant. [24].

[22] [604] 6. Ea autem quae deliberanda proponuntur hic sunt:

---

[20] De modo instituendi electionem hoc secundo tempore vide Doc. 20 annot. 160.

[21] Cf. annot. 10 et 11.

[22] Haec methodus in libro Exercitiorum (nn. 178-183).

[23] Haec methodus in libro Exercitiorum (nn. 184-188). De modo faciendi electionem tertio tempore cf. POLANCO, Doc. 20 nn. 83-91; MIRÓ, Doc. 22-23, nn. 85, 87, 88; GZ. DÁVILA, Doc. 31, nn. 129-143; CORDESES, Doc. 32 nn. 135-139; NICOLAI, Doc. 21 n. 14, et Doc. 33, 34, 44 nn. 198-201.

Exempla personarum, quae tempore Sti. Ignatii secundum horum trium temporum regulas electionem fecerunt, invenies apud IPARRAGUIRRE, *Historia* 1 205-211.

[24] Haec similitudo in variis Directoriis repetitur. Ita MIRÓ, Doc. 22-23, n. 89, in Doc. 26, n. 77; GZ. DÁVILA, Doc. 31, n. 124; in Doc., 33, 34, 43, n. 195.

çero, si en ella, en quál ; cuarto, después, cuándo y en qué manera. Si preceptos, en quál estado o modo de vivir, y va discurriendo [25].

57*v* [23] *Additione.*

Nella seconda settimana dove si tratta de elettionibus, alli già risoluti nello stato della vita non accade fargli deliberare del stato di vita : ma in luogo di quella deliberatione, si potrà proporre una di due cose qual vogliano elegere.

La prima è essendo eguale servitio divino et senza offensa sua nè danno del prossimo desiderare ingiurie et opprobri et esser abassato in tutto con Christo per vestirsi di sua livrea et imitarlo in questa parte de sua croce, o vero esser disposto a patire patientemente ogni cosa simile quando gli accadesse per amor di Christo Nostro Signore.

---

95 discurriendo *add.* etc. *T* ‖ 98-106 *deest in omnibus praeter Inst. 188, G, T* ‖ 97 Nella — elettionibus] in 2ª hebdomada ubi de electionibus *Inst. 188* ‖ 98-99 del — vita] de statu vitae *Inst. 188* ‖ 100 qual — eleggere *om. T* ‖ 101 divino] a Dio S. N. *Inst. 188, T.* ‖ 102 nè danno] et *Inst. 188, T* ‖ 102-103 ribassato *T*

---

[25] Affert hunc locum GZ. Dávila, Doc. 31 n. 112. Cf. etiam, Doc. 2 n. 4 ; Polanco, Doc. 20, n. 82 ; Miró, Doc. 22-23 n. 81, et GZ. Dávila, Doc. 26 n. 73 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 179-183, et etiam quae ipse S. Ignatius, Patri Gonçalves da Câmara dixit Doc. 6 n. 12. Aliter tamen materiam dividebat Nicolai Doc. 21 n. 9.

1° consilia an praecepta ; 2° si consilia, an in religione, an extra illam ; 3° si in illa, in quali ; 4° quando et quo modo ; 5° si praecepta, in quo statu aut modo vivendi ; et ita vadat discurrendo [25]. 95

2

QUAEDAM A STO. IGNATIO IN MEMORIAM REVOCATA

Praefatio.

I - TEXTUS : *Epp. NN. 50* f. 218*r* Patris Polanco manu exaratus.

II - TYPIS IMPRESSUM : Editio MHSI. *Exerc.* 782 ex unico textu. *Obras completas de S. Ignacio* 249.

III - AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 750, IPARRAGUIRRE, *Historia*, 2, p. 415-418.

IV - DE NATURA DIRECTORII : Quae in Doc. 1 de natura illius monumenti protulimus, hic repeti possunt. Immo, quaestiones hic simplicius etiam et brevius tractantur. Continet enim hoc documentum tantum quinque annotationes quas sine dubio S. Ignatius occasione oblata, alicui Patri, fortasse eidem Polanco, consulenti dictavit ; in quibus non de methodo generali Exercitiorum, sed tantum de quibusdam capitibus agere intendebat. Polanco vero ea ipsemet notavit. Inde apparet momentum quod ille his, quamvis brevibus annotationibus, tribuebat, quod voluerit ea posteris scripta mandare. In eis enim mens auctoris libri Exercitiorum de quibusdam, etsi paucissimis quaestionibus, lucide demonstrabatur, quod certe magni momenti est.

V - RATIO EDITIONIS : Edimus autographum Patris Polanco.

Textus

SOBRE EXERCITIOS.

Síguense algunas cosas que N. P. Mtro. Ignatio quiere queden por recuerdo en el libro.

Sobre Exercitios. — Primero. Quando uno haze Exercitios, siempre le sea demandado qué quiere comer, y désele, aunque pida una gallina o nonada, como él tubiere devotión ; en tal modo que, quando hubiere acabado el comer, él mesmo diga al que le quita los platos, o le lleva el comer, lo que quiere cenar ; y así, después de cena, lo que querrá comer el día siguiente ; porque esto juzga ser de las cosas que más ayudan [1]. 5 10

[1] Cf. Regulam octavam de victu in libro Exercitiorum (n. 217). Dandum esse eum cibum quem petierit qui se exercet, et non alium, repetunt

2. Quanto a las otras penitentias, decláresele lo que dizen los Exercitios, y en lo que podría pedir algún instrumento, como disciplina, cilicio, etc., en general se ofrezca el que da los Exercitios que le dará lo que pidiere [2].

15 3. Quanto a los Exercitios de la primera semana, no siente el Padre que se den juntos, ni él los dió nunca, sino uno a uno, hasta la fin que se hagan todos cinco [3]. Y así se entiende de los otros de otras semanas.

---

multa alia Directoria. Inter ea Doc. 1 n. 3 ; Doc. 4 n. 7 ; Polanco, Doc. 20 nn. 26, 38 ; Miró, Doc. 22-23, n. 46. Ab Hoffaeo, alia agendi ratio quae postea communior fuit, indicatur, nempe ut victus eius qui exercetur victui communitatis accommodetur, Doc. 17 n. 28. Quadrantinus, Doc. 35, n. 53, quaerit num etiam a iesuitis qui se exercent quaerendum sit quid manducare velint. De variis methodis in victus ratione adhibitis cf. Iparraguirre, *Las casas de ejercicios* pp. 339-340. Hoffaeus Doc. 17 n. 51, qui unus loquitur de Exercitiis a pluribus simul factis, ait : « cibum suum in cubiculo singuli capient ». Vide quae animadvertit Doc. 41, n. 2.

[2] Cf. Polanco, Doc. 20, n. 54 ; De Fabi, Doc. 25, n. 29, 7° ; Pereyra, Doc. 10, n. 47 ; Miró, Doc. 22-23, n. 45, qui indicat expedire ut paenitentia « sit voluntaria et ad uniuscuiusque naturam accommodata », percontari tamen « oportere quomodo erga eam se habeat is qui exercetur. Fere eadem Doc. 26 n. 54. Vide etiam de paenitentia facienda post Exercitia apud Miró Doc. 22-23 n. 143. Modo generaliori de ea re agitur in Doc. 18 n. 105. GZ. Dávila eadem ac Polanco significat, scilicet « tardiores et negligentiores incitandos esse » Doc. 31 n. 13. Fere eadem repetit P. Ruiz : « negligentes ac tepidi incitandi » Doc. 16 n. 7. Doc. 27 n. 10 dicit proponendam esse paenitentiam, cum sunt commoti, nisi eam petant ». Cordeses, vero vult ut stimulentur etiam ii qui sponte ad eam inclinant, Doc. 32, n. 35. Cf. etiam GZ. Dávila, Doc. 31 n. 77. Doc. 44 n. 24 commendat moderationem. Nihil de paenitentia in Directorio officiali. Quomodo primis temporibus paenitentia adhibebatur in Doc. 6 annot. 9 et apud Iparraguirre, *Historia* 1, 5-6, 191 **et 2, 340-342.**

[3] Polanco vero, Doc. 20, n. 51, etsi ipse haec transcripsit in suo Directorio, videtur contrariam methodum significare, motus sine dubio cum exercitiorum textu, in quo quinque illa Exercitia uno die proponenda traduntur, tum Directorio altero autographo ipsius Sti. Ignatii, in quo idem atque in libro ordo proponitur (Doc. 3 n. 3). Miró, hanc alteram praxim in primo suo Directorio defendit (Doc. 22 n. 27), contrariam vero, id est, eam, quam Stus. Ignatius est secutus, in altero Doc. 23 nn. 54-58, quam postremam, id est, textui Exercitiorum contrariam, sustinet Hoffaeus, Doc. 17, nn. 86-88 ; Doc. 18 nn. 38-40 ; Cordeses, Doc. 32 n. 24, et praesertim GZ. Dávila, qui eam nonnullis rationibus corroborat, Doc. 31, n. 61. Ex hac paragrapho pendet Dir. Variorum Doc. 33, n. 118, quod fere eadem repetit quae a GZ. Dávila erant

4. Acerca de las electiones, le pareze que la primera cosa que se proponga es, si seguirá consejos o preceptos, declarando consejos, *vende qu[a]e habes et da pauperibus et sequere me*[4]. Lo 2º, si determinó consejos, si en relligión o no ; porque podría en hospitales, etc. 3º Si en relligión, en quál, etc. Esto determinado, 4º, quándo se començará, etc., y otras particularidades [5].

5. Que a los que toman Exercitios solamente de la primera semana, se les dé después el examen particular y general, y el primer modo de orar [6].

3

ALTERUM DIRECTORIUM A STO. IGNATIO TRADITUM

Praefatio.

I - TEXTUS :

1ª) *Bibliot. Naz. Roma, Fond. Ges. 1594, 8 bis.* Exemplar a socio secretarii Societatis Iesu exaratum et compluribus in locis manu Polanci auctum vel emendatum. In margine primae paginae manu ignota : « Pertinent ad cap. 5, § 8 Directorii tradendorum Exercitiorum P. Polanci ».

1ᵇ) *In eodem cod.* alterum exemplar sine emendationibus Pⁱˢ Polanco.

2. *Inst. 221*, ff. 213-214. Documentum a Iacobo Ximénez exaratum et manu Pⁱˢ Nadal paucis in locis amplificatum. Textus transcriptus a P. Ximénez est omnino similis textui 1ᵇ et 3. In titulo manu Pⁱˢ Nadal : « Iⁿᵃˢ id est Ignatius ».

3. *Arch. Univ. Greg. 199*, f. 264*r-v*. Exaratum saltem tempore Pⁱˢ Laínez generalis. Textus similis 1ᵇ, sine ullis emendationibus nec Pⁱˢ Nadal nec. Pⁱˢ Polanco.

II - TYPIS IMPRESSUM : Editio MHSI. *Exerc.* 783-785 ex textu 1ª ; *Obras completas de S. Ignacio*, 249-252.

III - AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 752 ; VALLE, *Los Directorios*, 42.

IV - DE NATURA DOCUMENTI : Nihil addere debemus iis iam dictis ad Doc. 1. Nam eiusdem naturae hoc est, eademque methodo

---

dicta. Uterque vero rem totam prudentiae instructoris committit. Directorium vero revisum et Directorium officiale Doc. 34, et 43 n. 118 revertuntur ad alteram opinionem libro quidem magis consonam, praxi vero Sti. Ignatii adversam. Doc. 37 iudicat libri rationem nimis difficilem praxique contrariam esse. RUIZ, Doc. 11 n. 9 obiter hanc supponit posse saltem adhiberi. Commisio ad Directorium recognoscendum designata non ausa est in hac lite sententiam ferre, et Doc. 42 n. 9 ad P. Generalem rem defert, ut ipse respondeat.

[4] Mt. 9, 21, Mc. 10, 21.

[5] Textus Directoriorum de hac re in Doc. 1 annot. 25.

[6] De modis orandi cf. Doc. 18 annot. 25.

idem finis intenditur. In hoc tantum differunt : quod observationes Doc. 1, scripto, huius vero, ore tradita sunt.

V - Ratio editionis : Edimus textum 1ª. Additiones P. Polanco *litteris italicis*, tam in textu, quam in titulis distinguimus. In annotationibus ad imam paginam referimus additiones a P¹ˢ. Nadal factas in textu 2 (Na).

Textus.

Jesus. Quomodo in dandis exercitiis se quis habere debeat, cum exacte dantur.

1. — *De ordine.*

[1] Quod ad ordinem attinet, ante omnia fundamentum propo-
5 natur ; 2° examen contra particularem *aliqu·m* defectum ; 3° examen generale ; 4° illud quotidianum, quinque continens puncta[1]. *Deinde* proponatur primo die *primum* Exercitium. sub vesperam (si fieri potest), ut media nocte tractari incipiat.

[2] Die sequenti mane proponatur secundum Exercitium. Eo-
10 dem die a prandio tertium et quartum simul, *dëinde, si comode possit fieri eodem* 2° *die* post caenam declarentur additiones[2], ut cum illis incipiat sequenti nocte *media, unde incipit tertius dies,*

---

4 *ante* quod *del.* p° *ms.* ‖ 6-7 puncta *del.* 5° *ms.* ‖ 8 incipiat *del.* 6° *ms.* ‖ 9 Exercitium *del* 7° *ms.* ‖ 10 simul *del.* 8° *ms.*

---

[1] Ipse S. Ignatius, in Directorio dictato P.j Vitoria, haec omnia indicat, nonnullis additis animadversionibus, Doc. 4 nn. 22, 23. Cf. Polanco, Doc. 20 nn. 45, 46 ; Cordeses, Doc. 32 nn. 19-22.

[2] De additionibus aliter alia Directoria. Miró, Doc. 22 n. 28 ait eas proponendas esse post coenam tertii diei et sequenti die ; ipse vero Miró, Doc. 23, nn. 39, 55, 94, 104 die quo quinque Exercitia incipiunt, omnes additiones simul censet esse declarandas, aut saltem earum magnam partem, ita ut sequentibus diebus reliquae additiones tradantur ; Directorium Variorum Doc. 33 n. 132 fere eadem dicebat. De Fabi, Doc. 24 n. 56 suadet ut saltem aliquae cum principio et fundamento explicentur ; ipse tamen in alio Directorio Doc. 25, nn. 13, 14 indicat tres primas, secundo die Exercitiorum, alias vero, tertio die exponendas esse. Secundum Doc. 27 n. 1 primo die « a prandio et a coena legi debent donec sint infixae memoriae » ; Polanco, Doc. 20, n. 52 vult ut meditationibus ita interserantur, ut omnes explicatae sint antequam quintum Exercitium absolvatur ; idem proponit Doc. 18 n. 41. Cordeses, Doc. 32 nn. 25, 26 indicat quinque primas post primum Exercitium, reliquas, praeter decimam, simul cum secundo Exercitio esse tradendas, et modum valde similem proponit de illis qui Exercitia secundum annotationem 19 faciunt ; Hoffaeus, Doc. 17, n. 94 secundo die post primum Exercitium ; Doc. 26,

primum Exercitium : in aurora secundum ; ante prandium tertium ; post prandium quartum ; post vesperas dabitur, *si fieri potest*, eodem tertio die quintum Exercitium.

[3] Die sequenti, qui *quartus* est, media nocte incipiendo, quinque peraget Exercitia cum additionibus (additiones autem declarentur diligentius, cum is qui exercetur non videtur multum proficere), id est, media nocte primum ; in aurora secundum ; post missam tertium ; sub vesperam quartum ; ante caenam quintum ; si capax sit, *qui exercetur, huius laboris* [3].

[4] *Deinde cum primum eum inviset*, proponat examen super universa Exercitia, *et incipiat* declarare regulas spirituum discernendorum in prima hebdomada [4] ; et demum aliquid novi semper afferatur [5].

14 quartum *del.* 9° *ms.* ‖ 15 Exercitium *del.* 10° *ms.* ‖ 16 quartus *corr. ex* tertius *ms.* ‖ 17 additionibus *del.* ut 3° die *corr. ex* 2° die *ms.* ‖ 22 inviset *del.* 11 ‖ 23 et — regulas *corr. ex* 12 declarantur regulae

n. 45 post coenam tertii diei ; Ruiz, Doc. 11, n. 8 et Doc. 33 n. 132 eo die quo Exercitia incipiunt ; Doc. 34 et 43 n. 132 pridie quam Exercitia incipiant, excepta decima additione quae ad sequentem diem differri potest. Cf. de hoc Doc. 35 n. 18 ; Doc. 18 n. 41 intra primam hebdomadam. Nullum assignat tempus Doc. 18 n. 103. Polanco, Doc. 20 n. 15 indicat posse expositionem aliquarum additionum post primam meditationem incipere, et n. 53 dicit posse additiones scriptas relinqui iis qui exercentur. Secundum Doc. 21 nn. 31, 32 Nicolai non exponebat initio additiones saltem omnibus ; Blondo, Doc. 28 nn. 7 et 8 potius quam in tempore definiendo, moratur in necessitate accommodandi explicationem capacitati eius qui se exercet. Cf. etiam GZ. Dávila, Doc. 31 n. 77 ; Pereyra, Doc. 10 n. 46 significat eas esse tradendas postquam primum Exercitium absolutum fuerit. Cf. Doc. 35 n. 16, et dubia proposita a Quadrantini, Doc. 35 n. 9a. De additionibus in secunda hebdomada cf. Polanco, Doc. 20 n. 68.

[3] In his supponitur, ut apparet, consuetudo repetendi primae hebdomadae meditationes pluribus diebus. Cf. Doc. 2 annot. 3 de duobus modis primam hebdomadam interpretandi.

[4] De tempore quo illae regulae sunt tradendae haec dicunt Documenta ante secundum Exercitium « si ve que las comienza a aver menester » Doc. 4 n. 25 ; post diem tertium Miró, Doc. 22, n. 28 ; diebus subsequentibus diei quo incipiunt fieri omnia quinque Exercitia Miró, Doc. 23 n. 39 ; « interdum necessitas postulat ut vel ipso primo die aliqua ex illis dictentur » de Fabi, Doc. 24 n. 57 ; « cum necessitas postulare videbitur » Hoffaeus, Doc. 17, n. 97 ; post primum diem Doc. 33, 34, 43 n. 132 ; Polanco, Doc. 20 n. 15 nullum assignat diem, neque Ruiz, Doc. 11 n. 10 qui hoc tantum animadvertit, ut « capacioribus dentur ». De ipsis regulis discretionis spirituum cf. Doc. 22-23 annot. 83.

[5] Fere eadem alii repetunt. Polanco, Doc. 20 n. 53, 98 et Nicolai, Doc.

2. — *De modo.*

[5] Quod ad modum proponendi attinet, puncta proponantur succincte satis, non diffuse[6].

---

21 n. 35 qui dicunt : « semper aliquid novi expedit afferri » ; Cordeses, Doc. 32 n. 34 qui scribit : « tráigale cada vez que lo visita algo de nuevo » ; Doc. 41 n. 22 quaerit quid sit illud novum, quod semper afferri debeat, utrum nova Exercitia, an novae instructiones, an novae explicationes fundamenti. De materia in visitationibus afferenda in Doc. 20, annot. 63.

[6] Eadem dixerat S. Ignatius, Doc. 1 n. 16 : « dejar . . . los puntos en escripto succintamente puestos ». Doc. 4 n. 15 explicat quid haec brevis expositio, in ipso libro Exercitiorum in annot. 2ª commendata, significet. Nadal, Doc. 7 n. 24 significat bonum esse « puncta dictare vel scripta relinquere sub brevitate, quae tamen verbis latius explicabuntur ». Polanco, Doc. 20, n. 32 hortatur ut hoc fiat postquam verbis ea paulo explicatius declarata fuerint — quod etiam repetit Doc. 27 n. 7 — et in n. 42 dicit ea sola esse relinquenda quae memoriae serviant ad praxim eius qui exercetur, non alia quae in libro Exercitiorum continentur et ad usum potius instructoris pertinent ; Doc. 18, n. 45 significat scribenda esse rerum capita, ne excidant e memoria ; Miró, Doc. 22-23 n. 12, vult ut haec scripta dentur declaratione praemissa, sed adiungit : « In principio tamen Societatis multi nullo scripto dato illa faciebant, et nunc etiam idem aliquando fieri poterit ». GZ. Dávila, Doc. 31, n. 56 addit : « nisi is qui exercetur ea scripto accipere maluerit ». Doc. 24, n. 23 dicit scripta iis tantum esse danda qui Exercitia integra faciunt. Cordeses, Doc. 32 dicit scripta relinquenda haec esse : Exercitium primum et secundum nn. 25, 26, regulas n. 34, mutationes additionum in secunda hebdomada n. 144. In n. 145 tamen prohibet quominus scriptae tradantur regulae ad victum temperandum. Doc. 18 n. 83 commendat praesertim iesuitis Summarium factum a Polanco, (Doc. 20 bis), quod, ut notum est, saepe relinquebatur. Vide duriorem praxim Nicolai, in Doc. 21 n. 37 ; Doc. 33, 34, 43 n. 252 affirmant semper debere aliquid novi in scriptis afferri ; eadem Doc. in n. 158 indicant mysteria Christi posse in scriptis tradi iis qui in meditatione magis sunt versati ut ipsi ea contemplentur et in n. 217 committunt prudentiae instructoris definiendum utrum modos recte eligendi, scripto an voce, tradat. Eadem tamen Doc. in n. 251 dicunt non esse cur regulae de victu temperando in scriptis dentur. Secundum Miró, Doc. 22-23, n. 150, finitis Exercitiis ea scripta instructori restituenda sunt. Vide etiam opinionem P. de Fabi, in Doc. 24 n. 23 et in Doc. 25 n. 27, ubi idem Pater indicat conceptus et meditationes praecipuas scribendas esse ab eo ipso qui exercetur. Cf. Doc. 40, n. 6. Hoffaeus, Doc. 17 n. 61 monet, ut, si difficile sit singulis puncta scripta relinquere, saltem unum exemplar Exercitiorum in communi loco affigatur. Vide quae de Exercitiis exscribendis quaerit Doc. 36 n. 8 ; Doc. 45 n. 18 dicit licere puncta scripta relinquere ut qui exercetur ea postea relegere possit et, si opus fuerit, ante oculos habeat, cum meditatur. In Exercitiis vero mulierum Doc. 18 n. 78 prohibet quominus scripta

[6] 2° Quando invisitur qui exercetur, ratio punctorum est exigenda[7]; et praecipue de iis, quae quaeruntur in tali Exercitio interrogare oportet, ut de contritione, quando de peccatis agitur, etc. [8].

[7] 3° Si bene respondet, non oportet diu manere cum eo qui exercetur, nec multa alia interrogare. Si non plene invenit quod quaeritur, tunc de agitationibus et additionibus diligenter interrogari debet[9].

[8] 4° Moneri poterit, ut scribat suos conceptus et motiones qui exercetur [10].

3. — *De numero Exercitiorum.*

[9] *Quod attinet ad* numer*um* Exercitiorum quae proponenda sunt, ut *utile est* ultra quinque praedicta, alia quaedam addere, ut de morte, de judicio, et similibus, *si ad id quod quaeritur inveniendum, scilicet, dolorem etc. opus erit*; ita si invenitur quod quaeritur per praedicta quinque, alia non sunt necessaria [11].

---

35 agitationibus *add.* mentis ac tentationibus praeterea *Na* ‖ 40 Quod — numerum *corr. ex* Jam de numero *ms.* ‖ 41 utile est *corr. ex* non prohibetur *ms.* ‖ 43 scilicet — etc. *del. ms.*

saltem longiora eis tradantur ne in suspicionem veniat agi de epistolis. Doc. 33, 34, 43 n. 83 etiam maximam prudentiam in scriptis dandis mulieribus commendant « ne homines existiment aliquas esse epistolas ».

[7] Idem prorsus dicunt Miró, Doc. 22-23 n. 18; de Fabi, Doc. 25 n. 29, 9°; Doc. 26, n. 6; Cordeses, Doc. 32, n. 33. GZ. Dávila, Doc. 31 n. 58 haec scribit: « Rogandus est quomodo se gesserit, quid senserit, quid dubii occurrerit, an observet omnia quae ei praescribuntur ». Cf. etiam Doc. 18, n. 88; Doc. 33, 34, 43 nn. 55, 58, 88 et n. 222 in quo iubent Directorem exigere ab eo qui exercetur rationem motionum quas tempore electionis habuerit.

[8] Haec enucleatius inveniuntur in Doc. 26 n. 6.

[9] Repetit haec, et aliqua praeterea adiungit, Miró, Doc. 22-23 n. 19 et Doc. 33, 34 43 n. 56.

[10] Fere eadem habet Miró, Doc. 22-23 n. 21 et Doc. 33, 34 43 n. 56. De scribendis tempore Exercitiorum in Doc. 21, annot. 23.

[11] Fere eadem repetit Miró, Doc. 22-23 n. 24. Polanco, Doc. 20 n. 55 indicat has meditationes adici posse, si animadvertitur eadem Exercitia toties iterata fastidium parere. Eadem repetit Cordeses, Doc. 32, n. 37. Multa alia Directoria, vulgatam versionem sequentia, de possibilitate sive liceitate huius additionis tantum loquuntur. Ita Doc. 4, n. 19; Polanco, Doc. 20, n. 15; de Fabi, Doc. 25, n. 4 qui indicat alia adiungi posse ad timorem incutiendum. Vide etiam Doc. 25 n. 16; Hoffaeus, Doc. 17, n. 95; Doc. 26, nn. 4, 49 et Doc. 33, 34 43 n. 128.

Alia Directoria vel includunt has meditationes vel eas supponunt, ut Doc.

4. — *De confessione generali.*

[10] *In primis*, quod ad confessionem generalem attinet, non debet ad eam parari usque dum Exercitia praedicta absolverit [12]. Quod autem dicitur in primo puncto secundi Exercitii, ut ad multitudinem peccatorum considerandam discurratur per loca, tempora etc., potius generali quam particulari examine id est agendum ; non enim ad dolorem tam expedit subtilia exacte disquirere, quam gravia simul ante oculos proponere [13].

[11] 2° Dum vacat concinnandae huic confessioni generali, non debet in ullis aliis Exercitiis [14], *quae ad eam non faciant*, occupari [15].

---

47 absolverit] ter aut quater fecerint, praesertim si aliquem fructum referant sensibilem ; modus tamen adhiberi debet, ut post sex[tum] tandem vel etiam 5 diem sese ad generalem confessionem parent, etiamsi nullum sensibilem fructum senserint, *Na* ‖ 51 subtilia *add.* ac levia *Na* ‖ 54 quae — faciant *corr. ex* extra eandem

---

18 nn. 40, 67 ; Hoffaeus, Doc. 17 n. 95 ; Polanco in suo *Summario* Doc. 20 bis nn. 10-12 ; Cordeses, Doc. 32 nn. 41-58 ; Doc. 34 n. 1.

Alia affirmant ea « rarissime esse omittenda ». Ita GZ. Dávila, Doc. 31 n. 76 ; Doc. 33, 34 43 n. 128.

Multi, ut ait Commissio ad Directorium conscribendum congregata, Doc. 42 n. 10, petierunt harum meditationum formulas, « ne liceret cuique pro suo arbitrio eas formare ». Haec inter alia petivit Doc. 36, n. 17 ; Doc. 37, n. 16 ; Doc. 38 n. 7. Commissio vero his verbis respondit : « meditationem de morte iam inde a P. Ignatii tempore esse conscriptam et tribui D.ri Petro Ortiz, meditationem de iudicio opus esse Pis. Polanco et ex eius Directorio petendam » Doc. 42 n. 10. Vide antiquissimas meditationes de morte in Doc. 8 bis n. 18 et in Doc. 32 nn. 41-50 ; Doc. 18 n. 67 observat pueros magis allici meditatione mortis quam inferni.

[12] De praeparatione confessionis generalis repetit eadem Miró, Doc. 22-23 n. 47. Eandem praxim indicant Doc. 4, n. 29 ; Polanco, Doc. 20, n. 56 ; GZ. Dávila, Doc. 31 nn. 69, 78 ; Doc. 26 nn. 32, 58 ; Hoffaeus, Doc. 17 n. 97. Cordeses vero Doc. 32 n. 62 aliam viam significat : ut praeparatio incipiat tertio die. De Fabi, Doc. 25 n. 22 loquitur de modo quo praeparari debeat, qui exercetur. Iudicat enim eum debere meditationes ad tempus interrumpere, ut uni confessioni parandae vacet. Vide quomodo ad confessionem praeparet Nicolai, Doc. 21 n. 8 et quae de examine ante eam faciendo dicit De Fabi, Doc. 24 n. 31 ; Ruiz, Doc. 11 n. 9 generaliter loquitur. Cf. etiam Doc. 33, 34, 43 nn. 134-138. Eadem Doc. 33, 34, 43 n. 92 indicant quando sit valde utile ut eam iesuitae faciant.

[13] Iisdem fere verbis utitur Miró, Doc. 22-23 n. 47 et Doc. 26 n. 57. Cf. etiam Doc. 4 n. 26 ; GZ. Dávila, Doc. 32 n. 72 et Doc. 33, 34, 43 n. 125.

[14] Ita etiam Doc. 4, n. 29 ; Miró, Doc. 22-23 n. 48 ; Doc. 26 n. 58.

[15] Aliud sentit GZ. Dávila, Doc. 31 n. 32. Contrarium affirmant Cordeses, Doc. 32 n. 62 ; Doc. 33, 34, 43 n. 134.

5. — *Annotationes aliquae.*

[12] Advertendum est quod, si quis non obediret ei qui proponit Exercitia, et vellet suo judicio procedere, non oportet in dandis ei Exercitiis perseverare [16].

[13] 2° Si qui non ita dispositi animo videntur, ut multum ab eis possit sperari fructus, satis erit primae hebdomade dare Exercitia, et relinquere cum hac siti, donec ad sperandum profectum uberiorem dederint pignora maiora [17].

[14] 3° Talibus modus aliquis orandi proponi posset, praecipue primus, supra decem praecepta et peccata mortalia etc. [18]. Et cum consuetudine faciendi examina primo dicta relinqui poterunt [19].

[15] 4° Quia victus ratio multum confert ad mentis elevationem vel depressionem, ut sobrietas ac abstinentia voluntaria sit, et ad cuiusque naturam accomodata, moneat, qui Exercitia tradit, eum qui exercetur, ut a prandio petat quod vult sibi parari ad caenam, et a caena quod ad prandium sequentis diei; et ei qui ministrat dicat ut semper, cum removet mapam et vasa cibaria a prandio, petat quod volet in sequenti caena, et cum a caena, quod in sequenti prandio; et quod petierit, praecise ferat sive *communem vel etiam communi meliorem cibum* petat, sive solum panem et aquam vel vinum. Curet tamen, qui Exercitia tradit, intelligere quomodo se habeat circa hanc victus rationem, ut excessus in utramque partem vitetur [20].

[16] 5° Iuvat etiam non parum, tum ob interpolationem mentalium Exercitiorum, quae continuari commode nequeunt, tum ob humilitatis bonum, ad quam confert humiliatio, ut quisque, etiam qui delicate vivere et multorum ministeriis uti consuevit, sibi cubiculum everrat, et si opus est riget, lectulum etiam sternat, et demum functionibus huiusmodi omnibus se occupet, quae famulorum ministerio confici solent [21].

---

59 qui *add.* autem ‖ 60 possit — fructus] sperari fructus possit *Na* | possit *manu P. Nadal* ‖ 62 dederit *ms.* ‖ 74 sive[1] *del.* pullum.

---

[16] Fere eadem verba repetit Miró, Doc. 22-23, n. 16. Commendant oboedientiam erga instructorem Doc. 33, 34, 43 n. 26.

[17] De interruptionibus Exercitiorum in Doc. 1, annot. 12.

[18] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

[19] Cf. Doc. 4 n. 1.

[20] Ab hoc pendet Miró, Doc. 22-23 n. 46. De victu in Exercitiis in Doc. 2 annot. 1.

[21] De officiis humilibus obeundis ab eo qui exercetur, in Doc. 26 annot. 49.

4

DIRECTORIUM PATRI VITORIA DICTATUM

(intra aa. 1549-1556 ; fortasse a. 1555)

Praefatio.

I - Textus :

1. *Inst. 188*, ff. 5*r*-8*r*. Manu alicuius socii P.is -Polanco.

2. *Inst. 17*, ff. 97*r*-107*r*. Manu Didaci Ximénez, socii P.is Nadal.

3. *Inst. 221*, ff. 249*r*-254*r*. Manu ignota quae saepe scribam ignarum prodit. Incipit titulo generali : « Jesús. Annotaciones sobre los exercicios » omissis verbis quae sequuntur : « y la manera que se ha de tener etc ».

4. *Cod. Domenici*, ff. 184*r*-195*r*. Manu saec. XVI nobis ignota.

5. *Archiv. Prov. Tol. ms. 1287*, ff. 39*v*-48*r*. Transcriptio cum multis mendis orthographicis quae scribam italum prodere videntur.

6. *Inst. 208 II*, ff. 490*r*-491*r* et 492*r*-495*v* incipiendo f. 492*r* ab illis verbis paragraphi [3] « traer en religión, porque mejor es dezirles . . . ».

II - Typis impressum : Editio MHSI. *Exerc.* 785-794 ex textu 1.

III - Auctores : MHSI. *Exerc.* 750-751 ; Codina, *Del Directorio del P. Vitoria* ; Bohr, *Das Direktorium*, pp. 5-6 ; Valle, *Los Directorios*, 42-43 ; Rouquette, *Le Directoire*, 396-397 ; Iparraguirre, *Historia*, 1, 130.

IV - Historia et natura documenti : Cum Patres qui tempore Sti. Ignatii Romae versabantur Exercitia tradebant, antequam ad eum qui exerceri volebat accederent, ipsum Stum Ignatium non raro adibant, ut de eo discerent puncta et quomodo ea explicare deberent. Vespere autem de rebus gestis cum eo qui se exercebat, de difficultatibus inventis, et de aliis eiusmodi, cum fundatore conferebant [1]. Hoc modo directores methodum discebant.

Unus ex his, P. Alfonsus de Vitoria [2], cum quondam Exercitia traderet, quae a Sto. Ignatio audierat, fortasse anno 1555, quo

---

[1] Cf. Iparraguirre, *Historia* 1, 150-151.

[2] Ioannes Alfonsus de Vitoria natus ut videtur Burgis — saltem eius familia ibi vitam degebat . Romae, factis Exercitiis, mense martio 1549, ingressus est in Societatem. Studuit Bononiae (1549-1551). Hoc anno postquam brevi tempore Ferrarae Patrem Broet est comitatus. Viennam se contulit in quo collegio grammaticam graecam legit. A. 1552 sacerdos factus in templo Sti . Ioannis eiusdem civitatis contiones italice habebat, et italos diebus festivis doctrinam christianam docebat. A. 1553 Vienna Romam missus est ad studia in collegio romano complenda. A. 1556 mortuo patre, Burgos petivit ad componenda negotia domestica. Plures contiones felici cum successu habuit ibi, Bilbai, ubi consangui-

Laurentium Maggio se exercentem direxit, primum breviter annotavit, postea vero « uberiori orationis stilo digessisse videtur »[3].

Non ergo ea verba semper S. Ignatius dictavit, sed ut ipse titulus indicat, « eorum maximam partem vel substantiam ». Ex his concluditur Patrem Vitoria tantam curam habuisse in consiliis Sti. Ignatii quam fidelissime transcribendis, ut sensu quodam latiore ea uti iacent, dictata dici possint, quod etiam in ipsa inscriptione positum est. Aliquando vero clarissime apparet non Sti. Ignatii, sed Patris Vitoria verba esse, v. g. n. 28 ubi dicit : « y a mí quando los daba, me fué assí encomendado de nuestro Padre ». Sed non potest dubitari quin, sin minus semper ipsa verba, certo certius sensa mentis et etiam modus ea exponendi Sti. Ignatii sint.

Quod si hoc Directorium cum ceteris Sti. Ignatii Directoriis conferas, maiorem ordinem, nexum, perfectionem statim in eo conspicies. Non continet animadversiones dispersas, vel consilia varia, sed methodum elaboratam et completam. Docet enim imprimis quales esse homines debeant, quibus integra Exercitia tradi possint ; aperit deinde viam eos ad haec optanda inducendi. Et prius quam ad rationem ipsorum Exercitiorum tradendorum veniat, praemonet quae ad sese exercentis locum, victum, ministrum, socium ei fortasse designandum, sermones denique cum eo miscendos pertinent.

His absolutis ita aggreditur modum Exercitia tradendi in prima hebdomada, ut annotationes praecipuas, omnes fere eiusdem hebdomadae meditationes percurrat et de additionibus quaedam verba

---

neos habebat, et in vico Frías, in quibus locis ad frequentiam sacramentorum non paucos excitavit. In Ognatensi collegio Patribus auxilio fuit. Etiam Loyolae semel contionatus est. Mense septembri a. 1556 cum P^e^. Nadal, Romam rediit. A. 1557 Viceprovincialis Germaniae superioris in locum Sti. Petri Canisii, colloquio Wormatiensi et aliis occupationibus distenti, nominatus est. Anno sequenti Viennam est missus rector collegii. Hoc vero officio perfuncto (1558-1561) nominatus est a. 1561 superintendens collegiorum Vindobonensis, Pragensis, et Tyrnaviensis simul. A. 1563 procurator collegii Vindobonensis remansit, anno vero sequenti Romam perrexit procurator generalis Societatis nominatus (1564-1565). A. 1565 Messanae rectoris munere functus est, sed mense februario anni 1566 id munus reliquit Sardiniam Visitator illustraturus. Visitatione finita, mense decembri eiusdem anni 1566 superintendens collegiorum Sardiniae nominatus est. A. 1567 Romam accersitus, iterum Procuratorem Generalem egit (1568-7 iun. 1570). Hoc anno comitatus est Marcum Antonium Colonnam, cui erat a confessionibus, in expeditione ad Cyprum contra turcas. Annis 1570-1577 peragravit plures dioeceses praesertim Calabriae, Campaniae, Candiae et Siciliae, fere constanter in eis contionando, etsi Patri Provinciali Doménech eius contionandi, immo et agendi modus, non multum placuerit. Tandem mortuus est Neapoli die 22 maii anni 1578. Vir multis virtutibus praeditus, traditionis amantissimus, nimis tamen austerus et durus non solum erga se, sed etiam erga ceteros.

[3] Verba P^is^ GZ. DÁVILA, quae invenies in Doc. 31, n. 6.

proferat. Pro dolor, de aliis hebdomadis hoc pretiosum scriptum nihil dicit. Fortasse quia ea occasione P. Vitoria tantum primae hebdomadae Exercitia tradidit.

Quanti semper hoc scriptum antiqui Patres fecerint, inde demonstratur, quod ex eo multa in Directorium definitivum transtulerunt, ut ex annotationibus huic Documento ad imam paginam appositis clare elucebit.

V - Ratio editionis : Edimus textum 1, indicando paucas legendi discrepantias quae adsunt in textibus 2 (I. 17), 3 (I. 221), 4 (Do), 5 (T), et his textibus quaedam clara menda corrigendo.

Textus.

[5*r*][570] Annotaciones sobre los exercicios, y la manera que se ha de tener en darlos, sacados del original del P. D. Victoria, ditado de nuestro P. Maestro Ignacio sanctae memoriae lo mas, o la substancia dello

[1][571] Non parece que conviene exhortar a ninguno que se encierre para hazer los Exercicios, si no tuviere estas condiciones o las más notables dellas [1]. Primero, que sea subiecto de quien se tenga concepto que será no poco fructuoso en la casa del Señor, si fuere llamado a ella. 2° Que ya que non tenga talentos tan aventajados de arte o sciencia adquirida o otras cosas semejantes, que a lo menos tenga edad y competente ingenio para poderse aprovechar. 3° Que sea tal que pueda determinar de su persona, etiam para estado de perfectión, si Dios fuere servido de llamarlo a ella. 4° Que tenga buena y honesta presencia, etc. 5° que non esté tan affecionado a alguna cosa, que sea difficil traerlo a que se ponga en ygual balança delante de Dios, mas antes que esté angustiado en alguna manera, con el desseo de saber qué aya de hazer de su persona y ambiguo ; y quanto más apto fuere para el instituto de la religión y para la Compañia, simplemente ha-

---

1 maniera *T* ‖ 3 vittoria *T* | Ignacio *add.* de *Do* ‖ 6 si] se *T* ‖ 7 las] la *T* ‖ 9 no *T* ‖ 10 adquisida *T* | o] y *Do, T* | outras *I. 221* | 11 lo] los *T* | poterse *T* ‖ 13 Dios] nos *T* | de] di *T* ‖ 15 traerlo] trahere *T*

---

[1] Loquitur hic S. Ignatius de *qualitatibus* quibus ornatus sit oportet, is qui Exercitia quam perfectissime per integrum mensem solus facere vult. Transcribitur totus hic numerus in Doc. 33, 34-43 n. 19 ; Doc. 6 n. 3 et Nicolai, Doc. 21 nn. 2-5 ; GZ. Dávila, Doc. 31 nn. 3-8 ubi de varia indole eorum qui exercentur. Valentini, Doc. 16 n. 7 advertit Exercitia variis condicionibus exercitantium accommodanda esse. Cf. etiam Constitutiones S. I. P. VII c. 4, n. 8 [648].

blando, es más apto para encerrarse a hazer los Exercicios. Los que non tienen estas disposiciones, ni se espera que con facilidad se podrán traer a equilibrio en sus cosas, o son casados o religiosos o inhábiles, no se les han de dar los Exercicios [2], en especial quando haviese otros a quien los dar, o otras legítimas occupaciones, pero déseles el ayuda competente, coms la primera semana, exhortándolos que se recojan en alguna parte lo más que pudieren, si no fuere quando fueren a missa, vísperas, o vinieren a casa a tomar los Exercicios. Puédeseles dar otra ayuda de algunos Exercitios de las otras semanas, del modo de orar y examinar la consciençia, y otras cosas semejantes [3].

[2][572] Quando hauviesse algún buen sugeto, y no estuviesse tan dispuesto a hazer los Exercitios, como parece que sería menester para que hiziesse frutto ; ayudarse ha con freqüentes confessiones y con pláticas y familiares colloquios con cautela, porque non tome sospecha que se haze para engañarle (aunque este es un santo engaño y del que S. Pablo se loa, cum astutus essem, dolo vos cepi)[4] porque por esta causa se suelen exacerbar, y non hazer fructo[5].

[3][573] Por ordinario tenemos por experiencia, que no ay modo mejor de exhortar a los Exercitios, que en la confessión ; y esto no ex abrupto, sino a su tiempo. También quando per la conversación que con nosotros tienen entendemos que están con alcún descontento del estado que tienen en el común vivir de los seglares (dexando casados, etc.), o porque non se hazen bien sus negocios, o porque sus padres o parientes non lo trattan bien, o otra cosa semejante[6] entonces se les potría dezir : Creo certo que para vestro consuelo y para saberos governar en toto lo que hiziéredes, que importaría mucho que os recojésedes alcunos días a hazer los Exercicios ; y esto vendría bien haviéndole dado a entender cómo sean miserables todos los hombres que trabajan per solo

20 encerarse *ms.* ‖ 23 enhables *T* | les] los *T* ‖ 26 racojan *T* | pudérseles *T* ‖ 30 semajiantes | 35 engañarlo *T* ‖ 36 que] che *T* ‖ 37 suolen *T* ‖ 41 tempo *T* | 42 con²] en *I. 17*, así *I. 221* | 44 dexando *add.* los *T* ‖ 47 para] por *T* consueto *ms.* | totos *ms.*

[2] Cf. Doc. 22-23 n. 4 ; Doc. 32, n. 85.

[3] Cf. Doc. 3 n. 5.

[4] 2 Cor. 12, 16.

[5] Cf. infra n. 19 et IPARRAGUIRRE, *Historia* 1, p. 133 annot. 16.

[6] Numerus tertius usque ad hunc locum transcribitur a Doc. 33, 34, 43 n. 15.

contentar a otro que Dios, o per riquezas o otras cosas. Y quando no supiesse qué cosa son los Exercicios, se le potría dizir esto: Acá sabemos dar ciertos Exercicios, etc., loándolos como requiere la bondad dellos, y dando algunos exemplos de algunos que se han hallado en semejantes tragos o desconsuelos, y que después de haverlos hecho, se hallan consolados[7]. Aunque la persona no se nombre, basta que sea verdad lo que se dize, y aun es mejor; ni tampoco se le ha de dizir, que se resolvió [5*v*] para entrar en religión, porque mejor es dezirles que después se halló consolado y alliviado, y esto basta. Otros muchos modos ay de exhortar a ellos; y quanto más de lexos tanto mejor, salvo que ellos entiendan la excellencia dellos y la paz que queda en el ánima a los que bien los hazen; y el gran frutto y lumbre que se saca dellos para saberse governar en qualquiera estado que esté, bien y en servicio de Dios: dando exemplos de algunos que los han hecho, que no han determinado de entrar en religión, porque este temor de pensar, que se entrarán en religión, o que no los hazen otros sino religiosos o tales personas, suelen ser causa que tengan aversión para no los hazer[8].

[4][574] Estando un tal sugetto persuadido de hazerlos como se requiere, harto mejor es, si puede ser, que fuera de casa los haga en lugar recogido[9] y donde tuviesse commodidad de oyr missa, o vésperas o a lo menos missa[10].

[5][575] Se al fin se le diere cámara en casa, sea en la parte más

---

52 dezir *T* ‖ 58 decir *T* ‖ 61 de] da *T* ‖ 62 entienden *T* ‖ 63 lumbe *T* ‖ 68 suele *T* 74 sea] esta *T*

---

[7] De inducendis viris ad Exercitia peragenda cf. Cordeses, Doc. 32 n. 11; Doc. 33, 34-43, nn. 16, 17.

[8] Doc. 33, 34, 43 nn. 15-17.

[9] De loco ad Exercitia facienda accommodato, in libro Exercitiorum (n. 20): Doc. 1 n. 2; Nadal, Doc. 7 nn. 19, 20, 22, 38, 39; Doc. 12 n. 19; Polanco, Doc. 20 n. 11; Miró, Doc. 22-23 n. 9; De Fabi, Doc. 25 n. 21; Doc. 36, n. 6 in quo P. Theobolski vult ut in Directorio officiali inseratur praescriptum construendi cubicula iuxta templum in singulis collegiis, ad recipiendos eos qui se exercere volunt. Cf. etiam Doc. 33, 34, 43 n. 36, 79, 80. De locis in quibus Exercitia fiebant cf. Iparraguirre, *Historia* 1, pp. 141-148.

[10] De missa in Exercitiis cf. Polanco, Doc. 20 nn. 26, 57; Hoffaeus, Doc. 17 n. 31; Doc. 41, n. 4 affirmat missam celebrandam esse privatim pro eo qui exercetur. Hoffaeus, Doc. 17, nn. 66, 76, 86 praecipit ut audiantur una, duae vel tres missae pro varietate eorum qui exercentur et ut explicentur mysteria et caerimoniae. Vide quae dicit Cordeses, Doc. 32 n. 18.

recogida que huviere ; y dándole a entender, cómo se la da, porque él no pierda el fructo espiritual por falta de lugar [11] ; pero esta es la orden que se tiene, que siendo hombre que pueda gastar de sus dineros, que no se le dé más de lo espiritual sólo y la cámara ; y también cama, quando a él le faltasse o no la pudiesse traer sin difficultad [12]. Para el comer dará dineros y el comprador o dispensiero tiene cuenta con lo que le da y con lo que gasta ; y después de acabados los Exercitios, le da cuenta de todo [13].

[6][576] Que es bien que dé tanto dinero o más, que baste para el tiempo que allí estuviere, porque si algo sobrare se le bolverá ; salvo que se haze esto, porque el cuydado de proveer no le impida el que de hazer bien los Exercicios ha de tener.

[7][577] Desde el día que comença el primer Exercicio, el que le llevare de comer ha de tener este aviso : que a la mañana le demande, quando aya quitado la mesa después de comer, qué quiere que se le trayga para la cena ; y después de cena qué quiere para el comer a la mañana ; y no se le traer más ni menos ni otra cosa ninguna, salvo lo que él expressamente pidiere y a la hora que quisiere que se lo dé, y no antes ni después ; y no se contente con que le diga : dadme lo que dan a los hermanos, sino que se escuse diziendo, que aquello es contra la orden de los Exercicio[s] y que es menester que pida expressamente lo que quiere ; y si sólo pan li pidiesse, y desto sólo una onça, no le ha de traer ni dar otra cosa. Assí que en qualidad y quantidad y tiempo, ha de guardar estrechamente lo que el exercitante le dixere [14]. Item, non le ha de hablar en cosa ninguna, salvo en lo que toca a su servicio, como darle camisa, y que ya está adereçado de comer,

---

78 dineros] dientros *T* ‖ 82 de] da *T* ‖ 87 que²] quale *T* ‖ 89 domande *T* ‖ 91 se *om. I. 17, I. 221* | le] lo *T* ‖ 92 que] che *T* | a *om. T* ‖ 93 lo²] le *T*

---

[11] Cf. in hoc ipso Doc. 4 annot. 9.

[12] Vide quae de lecto afferendo ad Exercitiorum domos, dicimus in *Historia*, 2, 241-242,

[13] Fere eadem repetuntur a Miró, Doc. 22-23 n. 11. Vide etiam Hoffaeum, Doc. 17 n. 28 ; Doc. 41 n. 2 ubi iniungitur ut nihil pro expensis exigatur ; Doc. 33 n. 37 ubi dicitur : « si ipse pecuniam dare voluerit ad suos sumptus, non erit prohibendus », ac potius iudicio superioris res relinquitur, et Doc. 43 n. 37 in quo norma generalis prudentiae superioris commendatur, adiecto consilio nihil generatim recusandi nihilque requirendi. Nadal Doc. 7 nn. 19, 21, 38 iubet ut impensae exigantur, nisi aliud superiori aliquando videatur. De his omnibus cf. Iparraguirre, *Historia*, 2, 245-249.

[14] Cf. Doc. 2 annot. 1.

o otra cosa semejante, como es dicho. Item, se informará a qué hora va a missa el exercitante, y aquella hora le haga la cama y limpiará la cámara y adereçará lo que ha de adereçar. Item no dexará que ninguno le hable sin licentia del que le da los Exercicios. Item, cada día a lo menos una vez avisará al que le da los Exercicios lo que ha comido y quánto, etc. Item, cada dia assentará por memoria todo lo que le diere, para que se le dé buona cuenta quando acabare. Item, tendrá mucho cuydado de edificarle con la humildad y composición de su persona, y diligencia en servirlo por Jesu Cristo en toto lo que hauviere menester con mucha muestra de charidad y con la observación del silentio santo y discreto, y hazer cada día particular oración por él, y por quien le da los Exercicios, para que entrambos cumplan la voluntad divina [15]. [6r].

[8][578] Si al que da los Exercicios paresciere que para su mayor fructo espiritual será bien que vaya de quándo en quándo alguno de los hermanos o sacerdotes a visitar, lo podrá hazer, pero ninguno de fuera no, si no fuere cosa inexcusabile [16]. Y quando alguno de los nuestros le hablare, sea avis[ad]o que no ha de tratar con él sino cosas comunes y universales del servicio de Dios ; pero ninguna cosa de la qual se pueda colligir que directe o indirecte le quieren traer a la Compañía ; y así no ha de hablar della nada, ni preguntarle si se ha determinado, o qué dubdas tiene ; y si él le preguntasse algo o quisiesse comunicar alcuna cosa, puode dizir que el que le da los Exercicios le responderá ; y que él no

---

102 informerá *T* ‖ 104 limpierá *T* ‖ 105 dexará — ninguno *om. ms.* ‖ 106 aviserá *T* | al] el *ms.* ‖ 105 le[1]] lo *ms. T* ‖ 109 acabre *ms. T*, accabare *I. 221* ‖ 109-110 edifarle *T* ‖ 116 parasciere *T* ‖ 117 vaya *om. I. 17, I. 221, T* | en] in *T* | en quando *add.* le vaya *I. 17, I. 221, T* ‖ 119 inexcusable *T* ‖ 119-120 alguno *om. Do, T* ‖ 120 de tratar] da trattar *T* ‖ 122 se] si *T* ‖ 126 dizir] dezir *T* | y *om. I. 17, I. 221* | él *add.* que *I. 221*

---

[15] De ministro eorum qui exercentur cf. Miró, Doc. 22-23, n. 22 ; de Fabi, Doc. 25 n. 29, 1° ; GZ. Dávila, Doc. 31 n. 50 ; Hoffaeus, Doc. 17 n. 31 et 58 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 38-41.

[16] GZ. Dávila, Doc. 31 n. 28 annotat ad hunc locum : « Magna cum circunspectione et rarissime istae visitationes, etiam nostrorum permittendae sunt ». Cf. Miró, Doc. 22-23 n. 17 ; quae proponit Doc. 41, n. 8 de aliquo qui fere quotidie relaxationis causa invisat eum qui exercetur et in Hoffaeo, Doc. 17 n. 35 vide normas pro illis qui conversantur cum iis qui se exercent. Cf. Doc. 33, 34, 43 nn. 42 et 43 ; Nicolai, Doc. 21 n. 10 periculosum esse dicit incitare ut vitam religiosam eligant. Vide praxim huius Patris in eodem Doc. 21 n. 36.

tiene licentia de tratar de aquellas cosas; y si la tuviere, hable cautamente y cosas pensadas, de que se pueda edificar; y no le esfuerçe a que aya de tomar un estado o otro, salvo si él se sintesse inclinado a algún estado, y esto le comunicasse; entonces sobre bien pensado, le podría dezir, tuviendo como digo licentia para ello, lo que sentiere coram Domino, si pensasse que dizirselo entonçes le puede confirmar en el buen propósito, o ayudar a apartarse del menos bueno, y ponerse de nuevo en manos de Dios para que le guie, guardándose, como digo, siempre de no trattar cosa en que aya sospecha que le quiere incitar a la Compañía; porque es contra la regla de los Exercicios [17] y puridad del espiritu de la Compañía, que non quiere sino que liberamente y por divino instinto y beneplácito, etiam se fuere possible tan notorio que non aya que dudar, se muevan a entrar en la Compañía y no otramente. Aliende que hazer al contrario es meter la hoz en la mies de Dios N. S., que a la hora se quiere haver con su ánima a su beneplácito; y aun siendo en tal tiempo movido el exercitante por consejos o industria de algún hombre mortal, siempre quedaría abierta la puerta al demonio para le tentar, diziendo y sugeriéndole que si él no se moviera por consejo del tal, etc., que nunca huviera hecho tal cosa; y que al fin consejo era de hombre, y que quasi siempre yerra; y así le queda la tentación en la mano [18].

[9][579] Esta mesma forma de se governar ha de tener el que da los Exercicios, solicito que no ponga otra cosa de su casa, salvo el ministerio de darle los Exercicios, como se han de dar, con mucha charidad y sollicitud y oración, encomendándole muy de veras

128 se] si *T* ‖ 135 guardandosi *T* ‖ 138 no quiero *T* ‖ 146 no *add.* de *Do, T* ‖ 148 siempre *add.* le *I. 17, I. 221* ‖ 152 ministero *T* de¹] da *T*

[17] In libro Exercitiorum (n. 15). Cf. etiam verba ipsius S. Ignatii in Doc. 5, VI n. 5; RUIZ, Doc. 11 n. 14; GZ. DÁVILA, Doc. 31, n. 105, qui affirmat nullum ad electionem esse admittendum « sin que él la pide y desee ». Vide in eodem Doc. 31 nn. 115-117 et CORDESES, Doc. 32, n. 127; Doc. 33, 34, 43 n. 174. POLANCO, Doc. 20, n. 75 dicit « si non libet » ad alia transeundum esse.

[18] De prudentia in loquendo de electione adhibenda ab eo qui se exercenti ministrat, fere eadem dicuntur ab HOFFAEO, Doc. 17 n. 35; Doc. 33, 34, 43 n. 43. POLANCO, Doc. 20 n. 84 monet ne animum eius qui exercetur in alterutram partem director inclinet. MIRÓ, Doc. 22-23 nn. 77 et 83 commendat, ut electio proponatur tantum iis qui eam desiderent et ut in ea liber animus relinquatur; Doc. 26 n. 69 docet ut iis tantum proponatur qui plene indifferentes et in manu Dei resignati inveniantur. Cf. etiam GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 149; Doc. 33, 34, 43 nn. 48, 174.

a Dios para que no permitta que por los pecados del que le da los Exercicios, aquella ánima non sea engañada [19]. Item, se le puede dezir, antes que comiençe, que en oración con tota su intención demande a Nuestro Señor gracia, primero, para no pretender consolación ni desolación en estos Exercicios, ni por otra cosa dessearlos hazer, salvo por amor divino, etc. 2°, para poder con diligencia hazerlos, venciendo toda cosa que le pueda impedir; 3° para sacar dellos aquel fructo de que más gloria redunde a Dios y utilidad a las ánimas, etc.

[10][605] QUANTO AL MODO DE DARLOS EN LA PRIMERA SEMANA.

[11][606] 1. La noche que se recogiere no ha de hazer otra cosa, salvo que se prepare i disponga con oración a hazer dichos Exercicios perfectamente y como noble cavallero de Jesu Cristo [20], como en cosa que tanto le va, animándole para que sea muy solícito según aquello: [6v] (Maledictus homo qui facit opus Dei negligenter) [21] y símplice como la paloma, interpretando siempre en buona parte todo lo que con él se haze y dize, y prudente como la serpiente [22], no teniendo cosa encubierta de todos los pensamientos que el demonio o el buen espíritu le dieren, pero comunicándolos con el que le diere los Exercicios, para que no sea engañado [23]; y para esto si no se ha confessado y comulgado [24], y lo suele hazer a menudo, lo puede hazer antes que entre en el fundamento, etc. [25].

---

155 non *del. I. 17, Do, om. I. 221, T* ‖ 156 comince *T* ‖ 160 le] lo *T* ‖ 162 etc. *om. T* ‖ 2 recongiere *ms. Do, T* ‖ 3 se] si *T* ‖ 9-10 pensiamientos *ms.* ‖ 10 le *om. T* ‖ 11 con] en *T* | diere] da *I. 17, I. 221, T* ‖ 13 lo] le *ms. T* | puede] podrá *I. 17, I. 221*

[19] De precibus effundendis pro eo qui se exercet, in Doc. 18 annot. 64.

[20] Haec eadem similitudo equitis usurpata est a S. Ignatio in Exercitiorum libro (nn. 74, 94) ad alia argumenta illustranda.

[21] Ier. 48, 10. Sacrae Scripturae editio clementina pro « negligenter » quod ex versione graeca Septuaginta depromptum est, posuit « fraudulenter »; verum, hoc quoque verbo in hoc loco negligentiam significari monent interpretes. Cf. KNABENBAUER, *Commentarius in Jeremiam prophetam*, Paris 1889, 527.

[22] Mt. 10, 16.

[23] De colloquiis eius qui exercetur cum Directore in Doc. 11 annot. 14.

[24] De communione in Doc. 17 annot. 7.

[25] MIRÓ, Doc. 22-23 n. 10 dicit non solum eum « posse », sed etiam « debere » id facere. Vide etiam GZ. DÁVILA, Doc. 31 nn. 47, 59; Doc. 12 n. 27. In nullo alio Directorio hoc consilium apponitur.

[12][607] También se le podrá dizir quasi como annotación o aviso, que se acuerde que tanto maior fructo sacará de dichos Exercicios, quanto más resignado estuviere en las manos del Señor para que haga dél según su beneplácito [26], según aquello: Fili mi, praebe mihi cor tuum [27] et implebo illud [28].

[13][608] 2. Si es docto, se ha de mostrar más doctrina, pero con charidad et humildad [29].

[14][609] 3. Importa esto mucho para que él tome buen crédito de quien se los da, y por el mesmo caso no ha de llevar el libro de los Exercicios en las manos, sino llevar muy bien sabido lo que le ha de dizir [30]; y hazérselo escrevir allí luego con gran brevedad y succintamente más que está en los Exercicios [31].

[15][610] 4. Como está en las reglas [32], no se ha de detener mucho con él, si no fuesse a necessidad, ni amplificar tanto lo que le dize, que ya él no quiera más saber, o piense que no puode él tanto trabajar, que halle más que dezir; pero deve darle alguna ocasión y forma para que él sepa hallar, porque aquello parece que suele ayudar [33].

[16][611] 5. Si puede yr a la mañana, parece que es mejor, por

---

15 dezir *T* ‖ 22 esto mucho] mucho esto *I. 17*, *I. 221* ‖ 23 da] das *T* ‖ 25 dezir *T* | escrivir *T* ‖ 29 puede *T* ‖ 31 sapa *ms.*

---

[26] Fere eadem Polanco, Doc. 20, n. 23. Cf. librum Exercitiorum n. 15; Doc. 33, 34, 43 n. 23.

[27] Prov. 23, 26.

[28] Ps. 80, 11.

[29] Cf. Doc. 33, 34, 43 n. 46.

[30] Doc. 1 annot. 15.

[31] De punctis scripto dandis in Doc. 3 annot. 6.

[32]. Annotationes Exercitiorum praesertim secunda et sexta (nn. 2, 6).

[33] De punctis breviter declarandis cf. Doc. 3 n. 2, Polanco, Doc. 20 n. 53; Miró, Doc. 22-23; n. 12; GZ. Dávila, Doc. 31 n. 56; Doménech, Doc. 14 n. 9; Doc. 18, n. 82; Cordeses, Doc. 32, nn. 31 et 32: Mercurianus, Doc. 19, n. 8; Doc. 33, 34, 43 n. 63. Polanco, Doc. 20 n. 31 advertit non proponenda esse puncta «nimis breviter et ieiune, sed ad eam mensuram ut... via meditationi aperiatur» et ipsemet in n. 70: «cum minus versatis... ad particularia magis descendetur». Hoffaeus, Doc. 17 n. 29 iudicat utilius ac gratius tardioribus esse ut puncta magis a Directore illuminentur. Secundum Doc. 27, n. 13, Director debet omnia puncta et singula verba explicare et quasi manuducendo tangere puncta e quibus maior fructus elici possit. Blondo, Doc. 28 n. 21 distinguit pro personarum capacitate modum breviorem et longiorem puncta exponendi. Doc. 33, 34, 43 n. 94 indicat posse proponi quasdam veritates theologicas.

parte que están más dispuestos entonces los ánimos a penetrar más las cosas, etc. Aunque a la tarde suelen tener más necessidad porque entonces más suelen crescer las tentaciones o desolaciones por parte de estar el ánimo menos apto a contemplar, y por esta razón fastidioso y más sujeto a tentación, y así ha menester más consolación [34].

[17][612] 6. Suele ir de tres a tres dias [35], pero esto raro me parece que conviene hazello; y de la experiencia que tengo parece que conviene que vaya cada dia una vez y no más tanpoco, si no uviese alguna incidente necessidad. Empero con algunos hombres graves, y muy repusados bien potria dexar algún dia de yr, y quasi sería más provechoso, etc. [36].

---

35 etc. *om. T* ‖ 38 tentaciones *T* ‖ 40 suélese *I. 17, I. 221* ‖ 44 reposados *T*

---

[34] His rationibus moti, cetera fere omnia Directoria assignant tempus ad visitationem aptissimum « statim a prandio vel ad coenam ». Ita Miró, Doc. 22-23 n. 17; GZ. Dávila, Doc. 31 n. 55; Doc. 26 n. 5; Doc. 37 n. 8. Etiam hora vespertina aptior videtur Doc. 38 n. 3 et Commissioni Directorii, Doc. 42 n. 6; Polanco, Doc. 20 n. 69 generatim loquitur: « sub vesperam ». Haec hora vero non apta ad colloquendum de rebus seriis videtur Patri De Fabi, Doc. 24 n. 40. Tandem Doc. 33, 34, 43 n. 53 loquuntur fere ut hoc nostrum Directorium.

[35] GZ. Dávila, Doc. 31 n. 29 huic loco sequentem animadversionem apponit: « Frequentius eos invisendos qui exercentur, et cetera omnia Directoria praescribunt, et antiqua iam olim Patrum consuetudine et usu paene quotidiano nostrorum confirmatur ».

[36] Non eodem modo de frequentia qua invisendi sunt ii qui exercentur, loquuntur Directoria. Semel in die esse visitandos, affirmant Polanco, Cordeses, Miró, Breve Directorium et Directorium tam variorum quam revisum et officiale. Sed inter se differunt in iis quae huic normae generali addunt. Miró, Doc. 22-23 n. 17 dicit « semel aut saepius »; Doc. 26 n. 5 « semel aut saepius »; Polanco, Doc. 20 n. 53 indicat satis esse semel invisere, sed Doc. 20 n. 69 et Cordeses, Doc. 32, n. 88 adiungunt tempore electionis invisendos esse bis in die. GZ. Dávila, Doc. 31 n. 54 « semel saltem quotidie et bis in prima hebdomada, saepius vero raro; etsi in n. 98 ipse adiungat tempore electionis invisendos crebrius esse, et Cordeses, Doc. 32 n. 33 indicat frequentius invisendos esse iam a quarto die. Doc. 38 n. 3 affirmat generatim esse nimis parum eos invisere semel in die. Doc. 18 n. 92 « bis in die . . . ad minus vero semel ». Doc. 33, 34, 43 n. 52 non saepius quam quotidie « nisi aliqua occurreret necessitas » alioque in loco, n. 161, modo generaliori concludit visitandos esse « saltem in die », excepto tempore electionis quo crebrius invisendi sunt et n. 110 dicunt debere « aliquoties » visitari. Nicolai, Doc. 21, n. 35 contra « quater in die », sed in hoc tempore includit spatium ad puncta

[18][613] 7. Con el exercitante, procure de alcançar a tener una gravedad sancta; y si fuesse alguna persona grande, tanto más, pero con señales de mucha humildad y charidad[37]; y que él entendiese que aquello conviene para su maior provecho[38]; et non debet esse sicut scribae et pharisaei sed tanquam potestatem habens[39].

[19][614] 8. En la primera semana no es menester mucho con hombres que caminan muy adelante en la vía del espíritu, que ha mucho que freqüentan la confessión y comunión y que tienen deseo de entender en qué estado podrían más servir a Dios; imo se fuesse possible, en quatro o cinco días acaben su confessión general y toda la primera semana[40]. Contrario se ha de hazer con los no tan dispuestos, de tal manera que a los tales, para que loren sus peccados y sepan quánto importa haver offendido al Dios, se les pueden [7r] añadir otros Exercicios, come de la muerte, del particular juizio, del universal, etc.[41].

[20][615] 9. Los tales y todos los que no estuvieren aun resignados en las manos de Dios N. S., etc., para que él haga dellos y los eche a aquella parte que más les conviene, y entran con algunos disegnos y intentos, conviene mucho poner toda diligencia para que se deshagan de tal imperfeción, porque es una polilla, que apolilla aquella preciosa ropa de la verdadera vocación, y no dexa conocer por ninguna manera la verdad, y el que se cono-

---

48-49 entendisse *ms.* entendesse *T* ‖ 53 adelantes *ms.* | que²] y *T* ‖ 54 que¹] che *T* ‖ 56 acabe *T* ‖ 59 haver *om. T* ‖ 65 intentos] intensos *ms.*, ententos *I. 221*

---

proponenda. Doc. 37 n. 7 indicat invisendos esse semper ac novum Exercitium proponitur, ne res misceantur. HOFFAEUS, Doc. 17 n. 107 generaliter dicit « nonnumquam » esse invisendos. Postea addit hoc faciendum esse « secundum occurrentium tentationum exigentias ».

Alia Directoria ut Doc. 38 scribunt « semel in die visitare ... ordinarie nimis parum videtur ». Immo iudicium deputatorum ad Directorium officiale recognoscendum Doc. 42 n. 5 dicit ita « omnes, sed praesertim inexpertos visitandos bis, et ita in prima hebdomada faciebat P. Ignatius, et saepius etiam in materia electionis. Denique hoc relinquendum prudentiae instructoris ». Doc. 41, n. 9 credit opus esse frequentiore visitatione, ne res alioquin in nimiam melancholiam degeneret. Cf. quae dicit Doc. 44, n. 20.

[37] De benevolentia Directoris erga eum qui exercetur in Doc. 18 annot. 77.

[38] Cf. Doc. 33, 34, 43 n. 46.

[39] Mt. 7, 29, Mc. 1, 22.

[40] De prima hebdomada brevius absolvenda in Doc. 17 annot. 63.

[41] De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11.

ciesse estar muy pertinaz en esto antes que entrasse en los Exercicios, ne se avía de incitar a ellos ni admittir hasta que por freqüentes confessiones, come dicho es, estuviesse más maduro[42]. Pero todavía, ya que es entrado a los hazer, es menester intentar de le ayudar, y para esto ayuda mucho detenerle en la consideración del fundamento, y en los exámenes particular y general, y en el conoscimento de cómo se peca con pensamientos, obras y palabras, tres o quatro días o más, que se vaya madurando ; y quando estuviesse la primera semana muy pertinaz, paréceme que yo no passaría con él adelante, o a lo menos le daría los Exercicios que quedassen con la brevedad possible. Non obstante esto, se avría de despedir de tal manera que no fuesse causa que por aquello él dexasse de freqüentar la confessión y colloquios familiares y espirituales. Esto se entiende siendo tal sujeto, de quien se esperase mucho, y no haviendo otros más dispuestos que él, con quien se uviesse de poner diligencia.

[21][616] X Antes que le dé el fundamento, después que aya bien visto aquellas 20 reglas que ex principio de los Exercicios se ponen para instruction del que los da, le relatará quatro reglas que allí están, en este orden : primero, la primera que comença : Prima est annotatio ; segundo, la 20, toda, o aquella parte que viere más convenir ; tercero la 5ª que comencia : Quinta est, quod mirum in modum etc. ; quarto loco la 1ª quod licet Exercitiis[43]. Después se le da el fundamento, declarándosele de manera que él tenga occasión de hallar lo que busca. Convendría hazerle el camino

72 es^2] e *ms.* ‖ 73 detenerle] de tenerle *T* ‖ 74 fundamento] fundamiento *T* ; *add. in marg.* En esto hacía N. P. no poca fuerça *I. 221* ‖ 80 que^1] che *T* ‖ 83 quien] quienes *I. 17, I. 221* ‖ 86 ex] en *T, I. 17, I. 221* ; en *corr. ex* ex *Do* ‖ 87 relatará *T*

[42] De praeparatione animi ad Exercitia facienda in Doc. 12 annot. 14 et de interruptione Exercitiorum in Doc. 1 annot. 12.

[43] Vide normas ab aliis Directoriis traditas de ordine quo annotationes sunt tradendae. Secundum hoc nostrum Directorium, ante fundamentum tradi debent annot. 1, 20, 5, 4, post fundamentum annotationes 3, 11, 12, 13 (cf. infra n. 24). Fere omnia alia Directoria quae de hac re loquuntur, scilicet Miró, Doc. 22-23 nn. 25, 53 ; Doc. 33, 34, 43 n. 101 hunc ordinem proponunt : annotationes 1, 5, 17, 20. Miró adiungit : « reliquae, cum opus fuerit ». Quadrantini, Doc. 35 n. 7 credit initio praeter has, explicandas etiam esse 12 et 13, et saltem valde opportunum esse ut explicetur tertia. Doc. 26 nn. 21-35 haec habet : ante fundamentum annotationes 4, 17, 1 et pars 20 ; sub finem secundi diei, alia pars annotationis vigesimae ac praeterea 12, 13, 16. Polanco, Doc. 20 n. 21 tantum loquitur generatim communicandas esse annotationes « vel eam partem quae videbitur ».

desta manera : Para que sintáis la difficultad que ay en usar indifferentemente de los medios que Dios nuestro Señor nos ha dado, para que podamos conseguir el fin para que nos crió : y para que conociendo esto os pongáis totalmente en sus manos, pues aquí está el fundamento de que hallemos lo que desseamos ; mirad que algunos, tomando la via de la religión, por no haver perseverado en ella, ne querido sujetarse al suave yugo[44] del Señor, se han ydo al infierno, porque se han salido della, y appóstatas muerto por su culpa. Otros entrados en la religión, que en el mundo no podían vivir sino peccando y offendiendo a Dios o crescían poco en el Señor etc., han venido a ser sanctos ; y si se casaran pudiera ser que se fueran al infierno : y assí per orden de todos los otros estados, unos con las riquezas han ganado el cielo, y otros con ellas el infierno. Pues siendo esto así, y que de parte de los estados no venga esta malicia, cierto viene da parte nuestra, que sin pensar nos entramos en cosas y inclinamos nuestros ánimos sin considerar si conviene al servicio de Dios, si es mi vocación, si por aquella vía podré mejor ir y conseguir el fin para que Dios me crió. No todos pueden ser religiosos, quia, qui potest capere, capiat[45], dize el Señor ; dando [7*v*] a entender que ay algunos que no lo pueden ; y que los que lo pueden, que si quieren ser perfectos[46], imo etiam salvos en cierto modo, que es menester que lo tomen ; porque parece que sea precepto, pues dize : qui potest capere, capiat[47], en caso que juzgassen que en el siglo no podían guardar la ley de Dios N. S., o que la evidencia de la vocación les obliga a seguirla. Pues cierto es que aviendo esta difficultad y no sabiendo lo que nos conviene, que es menester que totalmente nos resignemos en las manos de Dios nuestro Señor ; para lo qual consideraréis este fundamento bien. Podrále dividir en tres partes : 1° el fin para que Dios lo crió ; 2° los medios ; 3° la difficultad que ay en tomar éste o aquel, sin saber cierto

97 os pongáis] espongáis *T* ‖ 104 si se] si si *T* ‖ 105 per] por *T* ‖ 109 inclanamos *ms.* ‖ 110 mi *om. ms.* ‖ 111 podré] podié *ms.* | el] al *ms.* ‖ 118 el siglo] al seglo *T* | podían] puedan *T*

[44] Cf. Mt. 11, 30.

[45] Mt. 19, 12.

[46] Mt. 19, 21.

[47] GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 30 haec annotat : « Quod in illis verbis *qui potest capere capiat, aliquando præceptum contineatur absolute necessarium*, et falsum existimo et indigere censura, et quae hic traduntur de electione, multo melius in aliis Directoriis tractata sunt ».

el que más conviene, según lo ya dicho, y el daño que desto viene, para que de aquí nazca el ponerse en equilibrio[48].

[22][617] XI. Si está dispuesto, en aquel mismo día tras el fundamento se le puede dar el examen particular que se siegue con sus annotaciones; pues para sembrar el buen grano, es menester desarraigar primero las malas yervas y espinas etc.; para lo qual será este Exercicio[49] y tras él el que se sigue para la noche declarán-

127 XI *om. T* ‖ 128 sigue *I. 221* ‖ 131 él *om. ms. Do, T.* ‖ 131-132 declarándose *ms. T*

[48] Aliae declarationes principii et fundamenti: Polanco, Doc. 20 n. 15; Miró, Doc. 22-23 n. 31; Cordeses, Doc. 32 nn. 19, 20; Doc. 26 nn. 26, 33 quod idem dicit ac De Fabi, Doc. 25 n. 10, scilicet, nullum certum tempus assignandum esse ad illud considerandum; Ruiz, Doc. 11, n. 8 iubet ut neque tempus neque modus praescribantur; GZ. Dávila, Doc. 31, n. 68 asseverat fundamenti considerationem cum examinis generalis explicatione esse intexendam; Cordeses, Doc. 32 nn. 19, 20 conveniens esse ait ut in brevia puncta dividatur; Pereyra, Doc. 10, n. 32 assignat unum diem declarationi fundamenti et in tres partes illud dividit. Cf. etiam hoc idem Doc. 10 n. 23; Theobolski, Doc. 36 n. 14 vult ut tres quatuorve horae insumantur. Hoc nimis videtur Doc. 37 n. 12. Cf. etiam Sawicki, Doc. 40 n. 8; Canisius, Doc. 8 n. 4; Mercurianus, Doc. 19 n. 2; GZ. Dávila, Doc. 31, n. 63; Doc. 33, 34, 43 nn. 103-109. Cf. etiam Iudicium deputatorum ad Directorium perficiendum Doc. 42 n. 8, ubi inter alia dicitur: « P. Ignatium solitum fuisse in eius consideratione duos dies ponere » Hoffaeus, Doc. 17 n. 76 dicit hominibus secundae condicionis » fundamentum omittendum esse, a ceteris vero, dicit n. 88, unum diem integrum ei tribuendum. Vide partitionem quam ipse Hoffaeus proponit nn. 91, 92, 93. Doc. 18 n. 20 indicat rudioribus « forte » fundamentum tradendum esse; n. 35 litteratis qui occupationibus variis sunt distenti esse proponendum « per horam duobus diebus aut tribus, eisque conandum esse ut ad praxim illud deducant; in n. 66 addit pueris proponendum esse « fundamentum finis ultimi ». Polanco, Doc. 20 n. 45 monet ut qui se exercet reputet secum et consideret quomodo hactenus ad finem et media se habuerit et quomodo in posterum se habere velit; Blondo, Doc. 28, n. 3 adiungit iesuitis proponendum esse finem Societatis Iesu et considerationem mediorum propriorum instituti. Vide quomodo Gagliardi, Doc. 44 n. 2 indicet accommodanda esse Exercitia noviciis cum iterantur; et n. 20 indicat superiores debere fundamentum meditari addita consideratione vocationis et officii sui.

[49] De examine particulari in libro Exercitiorum (nn. 24-31); cf. Polanco, Doc. 20 nn. 10, 15, 46; Miró, Doc. 22-23 n. 39, 53, 141; GZ. Dávila, Doc. 31 n. 64, secundum quem hoc examen traditur in altero congressu; De Fabi, Doc. 24 n. 41 et Doc. 25 n. 10; Cordeses, Doc. 32 n. 22; Pereyra, Doc. 10 n. 33; Hoffaeus, Doc. 17 n. 92; Doc. 26 n. 21; Blondo, Doc. 28

dole en quántos modos se puede peccar y merecer en los pensamientos, según está en los Exercicios[50]. Si fuere menester, le puede dar cada cosa en su día, para mayor ayuda espiritual.

[23][618] 12. Hase de notar que aquel examen particular. convendría dársele quando uviere començado los Exercicios, para desarraigar de sí y no admitir cosa que le impida a hazerlos bien.

[24][619] 13. Para esto se le han de declarar antes del primero Exercicio quatro reglas de las veinte primeras : es la terciera que comença : tertia est quod cum in sequentibus ; segunda es la undécima ; tercia la duodécima ; quarta es la décima tercia[51] ; y tras esto dezirle cómo conviene hazer la confessión general per las razones que allí se puonen, y otras, se quisiere[52] ; y para mejor hazerla se dan ciertos Exercicios ; y darle el primero con quatro repeticiones el primer día ; y tras él luego darle las diez adiciones que se ponen para hazer bien los Exercicios ; y el segundo, el segundo día ; y el tercero, el tercero día, con repeticiones etc. Pero si fuesse persona, como dicho es, espiritual y que uviesse llorado sus peccados etc., se pueden dar todos en brevíssimo tiempo[53].

[25][620] 14. Podránsele dar, se vee que las comença a aver menester, las 14 reglas que se dan ad discretionem spiritus de la primera semana, que están quasi en fin de los Exercicios[54].

132-133 pensiamientos *ms.* ‖ 133 le] se *I. 17, I. 221* ‖ 136 uvier *ms.* ‖ 138 le *T*, les *ms. I. 17, I. 221, I. 208, Do* ‖ 139 de las *om. I. 221* | veintes *ms.* ‖ 140 tertia] tercera *T* ‖ 143 ponen *T* | se¹] si *T* ‖ 147 el tercero *om. Do*

n. 11, 26 qui loquitur de examine particulari, prout iesuitis applicatur. Vide etiam dubium indicatum a De Fabi, Doc. 24 n. 21. Insuper cf. Quadrantini, Doc. 35, n. 9 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 111-114.

[50] De examine generali in libro Exercitiorum (nn. 33-42). Cf. Ruiz, Doc. 10 n. 8 ; Hoffaeus, Doc. 17 n. 93 ; Miró, Doc. 22-23, nn. 54, 141 ; Cordeses, Doc. 32, n. 22 ; Pereyra, Doc. 10, n. 33 ; Polanco, Doc. 20 nn. 10, 15 ; Doc. 26 n. 31 ; De Fabi, Doc. 25 n. 11 ; GZ. Dávila, Doc. 31 n. 65 ; dubium indicatum a De Fabi, Doc. 24 n. 21 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 115-117. Blondo, Doc. 28, n. 6, componit ad usum iesuitarum Exercitium de malis habitibus ut complementum examinis generalis.

[51] Cf. de annotationibus hoc Doc. 4 annot. 43.

[52] De explicandis ei qui exercetur utilitatibus confessionis generalis quae inveniuntur indicatae in libro Exercitiorum (n. 44), cf. Polanco, Doc. 20 n. 50 ; Miró, Doc. 22-23, post. n. 39 (30) ; GZ. Dávila, Doc. 31, n. 66, 78 ; Cordeses, Doc. 32, n. 23 ; Nicolai, Doc. 21 n. 8 ; Doc. 33, 34, 43 n. 135.

[53] Alii testes qui affirmant primam hebdomadam posse breviter absolvi in Doc. 17 annot. 63 et supra in hoc Doc. 4 n. 19.

[54] De regulis ad discretionem spirituum in Doc. 3 annot. 4.

[26][621] 15. El segundo Exercicio desta semana non se da para que comiençe a examinar su consciencia para confessarse, sino para que a bulto, viendo los muchos peccados que ha cometido, y su mala vida passada, tome horror, y saque arrepentimiento etc.[55]

[27][622] 16. Quando se diere sólo un Exercicio cada día, puédele compartir que haga un puncto o más en cada hora, con una o dos repeticiones de todo junto.

[28][623] 17. Conviene que el que dé los Exercicios, aya visto primero todas las reglas que en [8r] ellos ay, y aun passados todos una o dos vezes[56]; y en el darlos, guarde la orden dellos, que importa mucho, y a mi quando los dava me fué assí encomendado de nuestro Padre; porque de otra maniera hará muchos errores y el exercitante non hará el provechio que conviene, como se parece per esperiencia[57].

[29][624] 18. Como en los Exercicios se dize, quando el exercitante se prepara para la confessión, no ha de hazer ningún Exercicio[58]; y el prepararse alla confessión ha de ser después de haverle dado todos los Exercicios della primera semana[59]; y darle orden que use de método en el escrevir los peccados y accordarse dellos; y el Directorio del Padre Maestro Polanco[60] es harto bueno para este negocio.

---

155 muchos] mujos *ms.* ‖ 156 etc. *om. T* ‖ 160 dé] da *Do, T, I, 17, I. 221* ‖ 171 el *om. I. 17, I. 221*

---

[55] De aliis qui eadem repetunt in Doc. 3 annot. 13.

[56] Quam cognitionem libri Exercitiorum director habere debeat in Doc. 1 annot. 14, 15.

[57] Eadem invenies repetita in Doc. 22-23, n. 15. De methodo ignatiana cf. GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 60; MERCURIANUS, Doc. 19 n. 5, affirmat hunc ordinem servavisse P. Ignatium, Laínez, Favre, Broet etc. Deputatio ad Directorium recognoscendum designata Doc. 42 n. 19 affirmat « ordinem Exercitiorum, tamquam a P. Ignatio institutum, esse venerandum ». Doc. 33, 34, 43 n. 28 aiunt debere directorem omnem diligentiam ponere in regulis libri servandis, quia quo diligentior in eo fuerit, tanto uberiorem fructum inveniet; eadem Doc. n. 67 asseverant: « quo exactius eam methodum servabit director, eo magis concurret Dominus ». Vide etiam liberiorem praxim indicatam a BLONDO, Doc. 28, n. 2 et ss. De modo quo methodum ignatianam servabant primi directores et de variis modis eam interpretandi cf. IPARRAGUIRRE, *Historia*, 2.

[58] Nullibi, ni fallimur, dicitur hoc in libro Exercitiorum, sed dicitur a S. Ignatio in Doc. 3 n. 11. Vide de hoc, Doc. 3 annot. 14.

[59] De praeparatione confessionis generalis in Doc. 3 annot. 12.

[60] *Breve Directorium ad Confessarii ac confitentis munus rite obeundum.*

[30][625] 19. En guardar las reglas o diez addiciones que se dan para hazer los Exercicios bien, téngase cuenta con hazerlas muy bien guardar, como se manda, teniendo respecto a que non aya excesso ni dimasiada remissión ; y cuenta también con las naturas de los que se exercitan ; si son melancónicas, para no les estrechar tanto, antes darles larga en la maior parte dellas ; y lo mesmo con algunas personas delicadas y poco usadas a tales cosas ; pero téngase cuenta con bien pensar lo que en esto más les podrá aprovechar[63]. Yo con algunos he usado liberalidad en ellas, y les ha aprovechado ; y con otros, de no poca estrecheza, pero con la suavidad que he podido, y también por gracia del Señor, he notado que les ha aprovechado.

5

ORDINATIONES ET INSTRUCTIONES S. IGNATII

I

P. Ioannis de Polanco ex commissione S. Ignatii ad P. Philippum Leerno, 3 feb. 1554

Praefatio.

I - Textus : 1. *Ital. 105* I, 46*r* : Originale. 2. *Monac. 11*, 13*v* : Transcriptio. 3. *Inst. 120* : Apographum.

175 cuenta] aventa *ms.* ‖ 177 cuenta] eventa *ms.*, quenta *corr. ex* eventa *Do* ‖ 179 estrachar *T* ‖ 182 usado *add.* de *I. 17*, *I. 221*, *T*

Editum primum Romae 1554, deinde variis in locis fere quinquagies. Cf. MHSI, *Epp. Ign.* 6, 205-206, Sommervogel, 6, 930-944.

[63] Fere eadem transcripta sunt in Doc. 33, 34, 43 n. 155. Cf. etiam in his Directoriis nn. 67, 139 et quae generatim de accommodatione dicit Hoffaeus Doc. 17 n. 1 ; Blondo, Doc. 28 nn. 1, 20 ; Ruiz, Doc. 11 n. 1 ; Polanco, Doc. 20 n. 31 ; Nicolai, Doc. 21 nn. 2, 3 ; Doc. 18 n. 102 ; Cordeses, Doc. 32 n. 32, ubi sermo fit de habenda in punctis exponendis ratione condicionis eius qui exercetur ; De Fabi, Doc. 25 n. 6 ; GZ. Dávila, Doc. 31, n. 49 ; Miró, Doc. 22-23, n. 38. Doc. 36, n. 12 affirmat accommodare iesuitis Exercitia, cum ea faciunt, esse gratum et utile. Vide etiam quomodo Gagliardi, Doc. 44 nn. 3-9 indicet Exercitia noviciis accommodari posse, et in n. 11 affirmet hoc prudentiae magistri noviciorum relinquendum esse. Commendant etiam accommodationem Doc. 33, 34, 43 n. 50. Haec Directoria, nn. 71-78 explicant quomodo Exercitia religiosis, coniugatis, ecclesiasticis, magnatibus aptari debeant. Eadem Doc. n. 88 indicant in iesuitis exercendis indifferentiam applicandam esse iis eventis quae in Societate accidere solent.

II - Typis impressum : MHSI. *Mon. Ign. Epp.* VI, 281 ex textu 1.
III - Auctores : Iparraguirre, *Historia*, 1, 75-79.
IV - Ratio editionis : Edimus textum 1 seu originale.

Textus.

[46*v*] [1] Circa li Essercitii spirituali, m'ha comesso N. P. de esser' ricordo in ogni banda [1] che vedessero di adoperarli con huomini et etiam donne (quali però vengano alla chiesa a pigliarli [2]), intendendo delli Essercitii della prima settimana, lassandoli qualche modo di orare secondo il capto loro [3].

[2] Et questo s'intende sanza [sic] serrare le persone, anzi che piglino alcune hore il giorno per tal effetto, perchè in questo modo si può communicar a molti la utilità delli Essercitii insino alla confessione generale et qualche modo d'orare come è detto [4].

[3] Et dice N. P. ch'ogni settimana vuole se li scriva se niente si fa circa li Essercitii, cioè quanti li pigliano o vero quanti hanno mosso a farli, come anche del numero delli scholari [5].

[4] Per dar li Essercitii exactamente non bisogna stendersi tanto, anzi si doveriano darsi solamente a persone molto capaci, come sarebbe ad alcuni idonei per la nostra Compagnia o altre persone d'importanza, perchè alli tali sarebbe un singular aiuto, et si collocarebbe bene il tempo in loro [6].

[5] Et non si maraveglie la R. V. che tanto strettamente si raccomandi questa cosa delli Essercitii, perchè fra li mezzi ch'usa

---

[1] Maximum momentum huius documenti in eo consistit quod cum tota Societate communicatum est tamquam Sti. Ignatii voluntatem continens. Exinde factum est ut tunc quidem cum in Societate Iesu collegia tantum efficacitatis habere incipiebant, ut cetera ministeria fere obruerent, haec scholarum institutio, Exercitiorum progressui non solum non obstaret, sed etiam faveret. De his omnibus Iparraguirre, *Historia* 1, 74-82.

[2] De locis aptis ad Exercitia mulierum in hoc ipso Doc. 5 annot. 12.

[3] De iis qui primam hebdomadam facere possunt cfr. Doc. 2 n. 5 ; Doc. 4 n. 1 ; Miró, Doc. 22-23 n. 4 ; hoc Doc. 5 nn. 4, 7, 11, 16, 18. Vide etiam quae S. Ignatius de se ipso dicat in hoc Doc. 5 n. 22 et cf. Nadal, Doc. 7, n. 35 ; Doc. 12 n. 22 ; Doc. 18 nn. 74-78.

[4] Cf. Doc. 33, 34, 43 n. 19 in fine.

[5] Idem iubet infra S. Ignatius, Doc. 5 n. 9.

[6] De Exercitiis integris non tradendis nisi paucis hominibus, infra nn. 6, 12, 18 ; Miró, Doc. 22-23 n. 4 ; Doc. 33, 34, 43 n. 19. Vide etiam qualitates quae in iis qui integra Exercitia faciunt, desiderantur, in Vitoria, Doc. 1, n. 1 et quae ipse S. Ignatius se facturum indicat in hoc Doc. 5 n. 22.

nostra Compagnia, questo li è molto proprio, e per quello Dio N. S. si è servito grandemente in innumerabili anime[7], et la maggior parte delli buoni supposito, che sono hoggi nella Compagnia, si sonno ridotti del seculo a quella per questa via di modo che pare, per volerla ampliare de buoni supposito, sie questa una optima via, et per maritati et altri secolari o relligiose persone etiam utilissima, massime la prima settimana. [...]

In margine scripti : « Questo capitolo delli Essercitii etc. si mandò nelle altre bande ».

II

P. Ioannis de Polanco ex commissione S. Ignatii ad P. Ioannem Pelletier. 30 mai 1556

Praefatio.

I - Textus : 1. *Ital. 106*, f. 74*r* : Originale. 2. *Monac.* II, f. 20*v*. 3. 3 *Inst. 120*, f. 74*r*.

II - Typis impressum : MHSI. *Mon. Ign. Epp.* XI, 471, ex textu 1.

III - Ratio editionis : Edimus textum 1.

Textus.

[74*v*] [6]. Delli Essercitii, non essendo tempo de darli, non sarà necessario darli ; e fra le persone a chi doveriano darsi, quelli sono in primo luogo, che potrian esser' atti delle religioni, non havendo resolutione del suo stato, come sono alcune persone in-

3 religione *ms.*

[7] Praecipui fructus Exercitiorum enumerantur a Polanco, Doc. 20 n. 2 ; Miró, Doc. 22-23 in Praefatione ; Doc. 18 nn. 4, 5 ; Doc. 12 nn. 6-8 ; Doc. 26 n. 22 ; GZ. Dávila, Doc. 31 n. 44 ; Cordeses, Doc. 32 n. 11 ; Doc. 18 nn. 4, 5 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 7, 8, 16, 17, 18. Nadal eorum efficacitatem appellat « admirabilem » Doc. 7 n. 2, et hoc ministerium « imprimis efficax » Doc. 7 n. 41. Cf. etiam quae ipse Nadal, dicit in Exhortatione sexta MHSI, *Epp. Nadal*, IV, 667-668 et Doc. 10 n. 1 et De Fabi, Doc. 24 n. 51 et Valentini, Doc. 16 nn. 38-41. Mercurianus, Doc. 19 n. 1 indicat fructus qui aliquando ex sola fundamenti consideratione capti sunt. Doc. 27 n. 1 ostendit fructuum varietatem. Etiam indicatur summa praecipuorum fructuum in Doc. 34 n. 16. In eodem Doc. 34 n. 1 significatur has utilitates proponendas esse initio Exercitiorum. Cf. etiam n. 1 et Gagliardi, Doc. 45 n. 21.

geniose o erudite, o altre, quali, essendo agiutati, potranno agiutare molti altri, quando ci fossi comodità di tempo et luogo[8].

[7] Li essercitii della prima settimana si estendono a molte persone, etiam donne et maritate; ma, fatta la confessione generale et lassato qualche ricordo et instructione del modo di orare et examinar sua conscienza, non si passa oltre[9].

[8] La seconda et terza setimana è per le persone che di sopra ho detto, atte per esser' operarii. Il luogo per li tali potria essere nel medesimo collegio, se fossero boni soggetti o in qualche casa vicina [10].

[9] E perchè questo è un mezzo di guadagnar assai gente per il servitio divino, et molto proprio della Compagnia nostra, N. P. vuole che si dia aviso in una parola si son proposti o datti li Essercitii a qualche uno o a nessuno, di che si po avisar in breve, come del numero delli scholari [11].

III

S. Ignatii ad P. Gasparem Loarte
5 iun. 1556

Praefatio.

I - Textus : 1. *Ital. 106*, f. 78*r*.
II - Typis impressum : MHSI. *Mon. Ign. Epp.* XI, 495.
III - Ratio editionis : Edimus textum unicum.

Textus.

[78*v*] [10] Quanto al dar gl'Essercitii, se si trata de donne non acade darli in altro luogo che in chiesia publica, et se non vengano loro ogni dí, o vero ogni tre dí che non se li diano [12].

[11] Quanto agl'huomini maritati, et altri finalmente che non sonno atti al stato di religione, se gl' potran dare, venendo loro

---

2 bublica *ms.*

---

[8] Vide supra hoc Doc. 5 annot. 6.

[9] Vide supra hoc Doc. 5 annot. 3.

[10] De loco ad Exercitia facienda in Doc. 4 annot. 9.

[11] Idem commendatur supra hoc Doc. 5 n. 3.

[12] De loco in quo Exercitia mulieribus tradenda sint cf. supra n. 2; Miró, Doc. 22-23 n. 9; Nadal, Doc. 7 n. 35; Doc. 12 n. 22; Doc. 33, 34, 43 n. 83.

alla chiesa o casa : et tanto alle done, quanto alli tali, bastano quelli della prima settimana, agiongendo qualche cosa del modo di orare et essaminar sua conscienza [13].

[12] Per pasar innanzi alle altre settimane, non ogni' huomo è capace, nè in ogn'uno è ben speso tanto tempo come ci va ; ma in persone che, essendo loro agiutate, potrano loro giovare molti altri, come sono specialmente persone atte per esser buoni operarii, che non hanno risolutione del suo stato ; et questi saria bene che li facessero exactamente, insino alla resolutione almeno. Benchè, si si risolvano male, et non si accomodano non si passa inanzi, nè anche con loro [14].

[13] Se per simili si trovassi alcuna camera vicina, saria meglio. In casa etiam qualch'uno buono supposito potria accetarsi per tale effetto, se c'è luogo ; se non, faciassi il meglio che si può [15].

[14] Et [se] non si troverà comodità de dar li Essercitii, si potrà scrivere questo stesso, id est, che non si danno li Essercitii a nessuno.

IV

P. Ioannis de Polanco ex commissione S. Ignatii ad P. Caesarem Helmi. 4 iulii 1556

Praefatio.

I - Textus : 1. *Ital. 106*, 107*v*-108*r*.
II - Typis Impressum : MHSI. *Mon. Ign. Epp.*, XII, 77.
III - Ratio editionis : Edimus textum unicum.

Textus.

[107*v*] [15] Il non passare li Exercitii della prima settimana si potria ordinare per una de due cause : cioè, per non essere capace quelli che li fanno, nè essere expediente perdere molto tempo con loro, non se sperando molto frutto, o vero perchè chi donna li tali Exercitii non è troppo exercitato in darli.

[16] Per la prima causa non conviene darli a persone che non

[13] De materia quae mulieribus in Exercitiis apta esse possit cf. Nadal Doc. 7 n. 35 ; Doc. 18 nn. 20-27, 75-78 ; Hoffaeus Doc. 17 n. 3 ; Doc. 33, 34, 43 n. 83.

[14] De personis quibus omnia Exercitia tradi possint supra Doc. 5 a nnot. 6.

[15] De loco Exercitiis apto in Doc. 4 n. 9.

sono acte per la religione communemente, in fora de quelli della prima settimana et de alchuni modi di orare [16].

[17] Per la seconda haveriano difficultà de darli quelli che non hanno la pratica in sè stessi [17]; pur quanto alli nostri non ce seria inconveniente in darli etiam quelli delle altre settimane, non intrando pur nella materia delle electioni con loro quanto al stato [18], benchè se potria applicare ad alchun altre electioni quel modo che se insegna nelli Essercitii, non toccando nel stato.

V

P. Ioannis de Polanco ex commissione S. Ignatii ad P. Fulvium Androzzi. 18 iul. 1556

Praefatio.

I - Textus : 1. *Ital. 106*, 119*v*.
II - Typis impressum : MHSI. *Mon. Ign.* XII, 141-142.
III - Ratio editionis : Edimus textum unicum.

Textus.

[119*v*] [18] Fra le cose che sogliono molto aiutar' et intrinzecamente gli homini, V. R. sa che una è molto principale, li Essercitii [19]. Gli ricordo adunque di adoperar quest'arme, molto familiari alla Compagnia nostra[19a], benchè la prima settimana se può stendere a molti con qualche modo de orar' agionto [20]; et per darli exattamente bisognaria trovar suggetti capaci et idonei ad aiutare li altri quando loro fussino aiutati, et altrimente non se dovria passare inanzi della prima settimana [21]. V. R. volti un poco gli occhi a guadagnar'alchuni buoni sugietti per il servicio del Signore, per li quali è ottima la detta via.

---

[16] Repetuntur quae dicta sunt in annot. 6 et 14.

[17] S. Ignatius in Constitutionibus P. IV, cap. 8 n. 5 [n. 408] dicit : « postquam quisque in se ea expertus fuerit ». Cf. GZ. Davila, Doc. 31 n. 49 ; Doc. 33, 34, 13 n. 44. De praeparatione ad Exercitia tradenda in Doc. 7 annot. 39.

[18] De electione religiosis iesuitis proponenda in Doc. 11 annot. 21.

[19] De Exercitiorum utilitatibus supra hoc Doc. 5 annot. 7.

[19a] Exercitia esse Societatis arma, repetunt testes allati in Doc. 18 annot. 10

[20] De iis quibus Exercitia primae hebdomadae tradi possint, supra in hoc Doc. 5 annot. 3.

[21] Quibusnam omnia Exercitia dari possint, indicatur supra, annot. 6.

VI

Instructio S. Ignatii ad Patres Lusitanos

Praefatio.

I - Textus : 1. *Epp. NN. 52* n. 39, f.1. Apographum tempore P.is Vitelleschi, ex Lusitania, ut videtur, missum. Paulo ante hanc epistolam, hic titulus appositus est : « Copias de algunas de las cartas de N. P. San Ignacio en la forma en que se hallan en el libro o quaderno que está en el archivo de esta casa professa de Roma ». In parte superiore huius documenti legitur : « fol. 33 a la vuelta de la oja ». Et in fine, haec annotatio additur : « No tiene data ni firma ».

2. *Epp. NN. 52* n. 303. Transcriptio facta etiam, ut videtur, saec. XVII. Titulum adhibet : « Copia de una de nuestro santo P. Ignacio ».

II. - Typis impressum : MHSI. *Mon. Ign. Epp.* XII, 293-295 ex textu 1 ; Iparraguirre, *Historia* 1, 253-254.

III - Tempus : Nullum huic documento assignatur, neque ulla adiuncta externa adsunt ex quibus quandonam scriptum fuerit concludi possit, sed ex comparatione cum aliis S. Ignatii documentis suspicari licet instructionem hanc primis annis commorationis romanae S. Ignatii scriptam fuisse scilicet annis circiter 1541-1544.

IV - Ratio editionis : Editur textus 1 (A) cum variatis textus 2 (B).

Textus.

A los nuestros de Portugal, para guardarse y aprovecharse in Domino.

[19] Yo, con aquella seguridad que de vosotros tengo, y teniendo por cierto que mis palabras serán tomadas con la misma intención y sana voluntad con que las escribo, diré algunas cosas en modo de advertir, como a mi ánima misma advertiría.

[20] Si yo allá me hallase, procuraría de escribir primero lo que después avéis de predicar, y no predicando cosas dubias, ni en las quales hallase difficultad alguna, mas llanamente corrigiendo vizios y peccados con modestia y concierto.

[21] Si diese todos los Exercicios, daríalos a muy pocos, y letrados o personas muy deseosas de perfección, o de mucha manera, o que podrían ser para la Compañía [22].

9-10 corrigiendo *B*, corriendo *A* ‖ 11 los *om. B*

[22] Vide annot. praecedentem 21 et annot. 6.

[22] Daría comúnmente los Exercicios de la primera semana, y, confesándolos generalmente y dándoles algunos exámenes, no pasaría en general más adelante [23].

[23] En dar elecciones sería rarísimo, y con personas muy deseosas de letras, o de quienes no nos podría venir embarazo alguno ; porque acaeze, quando salen de los Exercicios y no an hecho todo el provecho que se esperaba, ser tentados, y decir y publicar que nosotros los querríamos hacer pobres, moviéndolos a pobreza y religión [24].

[24] No conversaría con mugeres mozas y de poca manera, sino en iglesias y muy público [25], porque a una mano son leves ; y hora sea vero o falso, frequenter se levanta mal humo de las tales conversaziones, por ser ellas en general más ligeras y no constantes en el servicio de Dios N. S. ; y después sus devoziones muchas vezes se convierten, quándo en carne, quándo en fatiga, para que las haian limosnas para sus necessidades corporales.

[25] Si combersare con mugeres en las cosas espirituales, sería con nobles, y con quienes ningún rumor se pudiesse levantar, sobre todo no hablando a ninguna muger a puertas cerradas, ni apretadas, mas en público, que lo puedan ver, para quitar todo murmurar y suspición [26].

[26] En todas conversaciones espirituales procuraría de ganar más un grado de provecho seguro, que, por ganar ciento, ponerme en peligro por hacer yo al otro más adelante, o desconcertado con él, aunque yo tuviese mucha razón ; porque un escándalo, sea vero, sea falso, nos haze mucho más daño que si no hiziesse más de la mitad de provecho que Dios nuestro Señor haze por nosotros, máxime en este tiempo y en tales lugares.

[27] Tomaría por tema, de contentar a todos y a todas que combersase y hablase, de modo que sintiessen en mí quando [hiciere esto, que me muevo] por bajo y por humildad, y no por porfías algunas, máxime en cosas que poco o ninguna cosa importan [27].

---

15 confesando *B* | dándole *B* | alguno *A* || 16 en general *om. A* || 17 En *add.* encerrar o *B* || 20 todo — provecho] provecho todo *B* || 25 sea] quier *B* || 39 sea vero sea] quier vero quier *B* || 40 de] *om. B*.

---

[23] Vide annot. 20 et annot. 3.

[24] De libertate relinquenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

[25] De loco Exercitiorum mulierum cf. supra, annot. 12.

[26] Vide quomodo revera S. Ignatius haec Exercitiorum colloquia cum mulieribus habuerit Compluti, apud IPARRAGUIRRE, *Historia* 1, pp. 2-5.

[27] De arte et prudentia a Sto. Ignatio adhibitis in colloquiis cf. IPARRAGUIRRE, *Historia*, 1 pp. 10-12.

6

DICTA S. IGNATII EX MEMORIALI P. LUDOVICI GONÇALVES DA CÂMARA EXCERPTA

Praefatio.

Cum nuper et perfectissime quidem in MHSI. *Fontes narrativi de S. Ignatio* integrum hoc documentum editum sit, superfluum videtur iterum repetere quae ibi de codicibus, et de editionis ratione indicatur. Sufficiat hic, ut in hoc Exercitiorum volumine omnia quae de sua methodo S. Ignatius cogitobat collecta inveniantur, testus qui nostra intersunt ex illo monumento transcribere. Quidquid ceterum de eo scire cupiet, ibi lector accuratissime declaratum inveniet.

Textus.

I

[MI. *F. narr.* p. 658 n. 226] [1] Hablando de los exercicios dicía que de los que conocía en la Compañía, el primer lugar en darlos tuvo el P. Fabro [1], el segundo Salmerón [2], y después ponía a Francisco de Villanueva [3] y a Jerónimo Doménech [4]. Dicía tambipn que Estrada[a] daba bien los de la primera semana.

---

[1] Petrus Favre, ut notissimum est, primus fuit socius S. Ignatii in condenda Societate Iesu. Natus in vico Villaret (in Sabaudia) anno 1506, Parisios venit anno 1525, ubi se S. Ignatio tradidit. Post itinera in Germania, Flandria, Gallia, Hispania, Lusitania et Italia, obiit Romae die 1 augusti 1546. Inter beatos relatus est anno 1872. De modo quo Exercitia tradebat cf. J. Sola, *El beato Fabro y los Ejercicios espirituales de S. Ignacio*, Manr. 19 (1947) 42-62.

[2] Alfonsus Salmerón natus Toleti anno 1515, Ignatio Parisiis se adiunxit anno 1533. Ter concilio Tridentino interfuit. Multis in oppidis contionatus est multisque in locis Exercitia tradidit, praecipue vero Neapoli, ubi mortuus est anno 1585. MHSI. *Salmer.* I, pp. V-XIX.

[3] Franciscus Villanueva natus in vico Villanueva prope Plasentiam (in Hispania), Societatem ingressus est Romae anno 1541, ubi ab ipso S. Ignatio modum Exercitia tradendi didicit. Anno 1546 erexit collegium Complutense, cuius rector fuit ; ibi laboravit per reliquam suam vitam et multos selectosque viros per Exercitia spiritualia excoluit. Obiit Compluti 6 maii 1557. Cf. Ipparraguirre, *Historia* 1, pp. 60-67 ; C. Abad, *Un centro ejemplar de Ejercicios espirituales en la antigua Compañía. El colegio de Alcalá.* Manr. 20 (1948) 153-180.

[4] Hieronymus Doménech natus Valentiae (in Hispania) anno 1516, canonicus ecclesiae metropolitanae valentinae, anno 1539 Parmae ingressus est

[2] De una casa me acordaré, scilicet, quántas veces he natado cómo el Padre en todo su modo de proceder observa todas reglas de los Exercicios exactamente, de modo que parece primero los haber plantado en su ánima, y de los actos que tenía en ella, sacadas aquellas reglas.

II

[MI. *F. narr.* p. 676 n. 254] [3] Los Exercicios son mejores para quien no está determinado en el estado de vida, porque entonces hay más variedad de espíritus [6]; y también quando alguno se viene a tentar y está atribulado, por la misma razón. El modo que se tiene en España de darlos al principio, in génere es bueno.

[4] Acordarme he de lo que el Padre me dixo un día, que ninguno querría que fuese al colegio sin haber primero hecho los exercicios, a lo menos los de la primera semana, con los modos de orar [7]; y acordarme he también de preguntar al Padre del dar Exercicios, lo que le parece resolutamente.

III

[MI. *F. narr.* I 704 n. 305] [5] Hablando el Padre comigo de

---

in Societatem Iesu. Romae fuit secretarius Societatis annis 1544-1545, mense maio 1546 Bononiam se contulit indeque anno 1547 in Siciliam, quam provinciam per multos annos rexit, scilicet annis 1551, 1553-1561, 1570-1576. Postea in Hispaniam missus, vitam degit Valentiae, ubi iam antea annis 1550-1551 commoratus erat, ibique obiit anno 1593. Cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 1 praesertim pp. 40-41.

[5] Franciscus de Estrada (c. 1519-1584) natus in oppido Dueñas (dioec. Palentinae). Cum Romae esset ephebus Cardinalis Carafa, S. Ignatium novit. A Cardinale dimissus, post varios eventus Sto Ignatio anno 1538 se adiunxit. Primum in pluribus Italiae oppidis magno successu contionibus habendis et Exercitiis tradendis vacavit. Anno 1541 Parisios missus ut studia perficeret, inde Lovanium se contulit et tandem in Lusitaniam et Hispaniam perrexit. In his nationibus primis decenniis, cum inusitata animorum commotione, ministerio apostolico functus est. De arte qua pollebat in tradendis Exercitiis cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 1 praesertim pp. 17-21.

[6] De qualitatibus eorum qui se exercent cf. Doc. 4 annot. 1.

[7] Cf. Const. P. III cap. 1 n. 20 cum declaratione R [n. 277, 279]. Iam Polanco anno circiter 1553 questus erat quod negligeretur Exercitia sociis romanis traderentur. MHSI. *Pol. Compl.* I 85, 6°. Cf. etiam NADAL, Doc. 7 n. 37. Doc. 18 nn. 56, 60 alloquitur de iesuitis qui vel nondum Exercitia fecerant vel tantum primam hebdomadam meditati fuerant. De modo quo iesuitae romani primis annis Exercitia peragebant cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 2, pp. 260 ss.

los Exercicios del abad[8], me dixo lo que se sigue : Primeramente, que agora ya no valía nada, hablando del rigor con que se daban los Exercicios al principio[9] ; que entonces ninguno los hacía que no estuviese algunos días sin comer (nemine tamen persuadente) ; y que agora esto no se atrevería a consentillo más de un día [a] algún subjecto recio, aunque de lo pasado no tenía algún escrúpulo. Todos los primeros Padres hicieron los Exercicios exactamente y apartados ; y el que menos abstinencia hizo, estuvo tres días sin comer ni beber ninguna cosa, excepto Simone, que, por no dexar sus estudios y no andar bien sano, no dexó su casa, ni hizo ninguno destos estremos, sino que le daba el Padre las meditaciones etc.

[6] Fabro hizo los Exercicios en el arabalde de S. Iaques, en una casa a mano esquierda, en tiempo que el río Secana se pasaba con carretas por estar helado. Y aunque el Padre tenía esta advertencia de mirar en los labios si se pegaban, para conocer si no comía el que se exercitaba, quando examinó a Fabro halló que ya había seis días naturales que no comía ninguna cosa, y que dormía en camisa sobre las barras que le traxeron para hacer fuego, el qual nunca había hecho, y que las meditaciones hacíalas sobre la nieve en un cortil. Como el Padre esto supo, le dixo : « Yo pienso cierto, que vos no habéis pecado en esto, antes habéis merecido mucho : yo volveré antes de una hora a vos, y os diré y lo que habéis de hacer ». Y ansí se fué el Padre a una iglesia cercana a hacer oración ; y su deseo era que Fabro estuviese tanto tiempo sin comer, quanto el mismo Padre había estado[10], para lo qual le faltaba poco. Mas, aunque esto deseaba, no se atrevió el Padre a consentillo después de hecha oración ; y así volvió a hacelle fuego y de comer.

[306] [7] Maestro Francisco[10a], ultra de su abstinencia grande, porque era en la isla de París uno de los mayores saltadores, se ató todo el cuerpo y las piernas con una cuerda reciamente ; y ansí atado, sin poderse mover, hacía las meditaciones.

[8] se ató todo

Parece que na meditação se lhe offerecião ao pensamento os saltos e festa que avía passado na ilha como cousa de que naturalmente gostava : e pera se vencer na raiz desta payxão, atava os membros, atormentando-os com as ataduras, contrarias à ligeyreza e abilidade dos saltos.

---

[8] Agitur de Hieronymo Martinengo. Cf. MHSI, *Fontes narr.* I 691 annot. 3.

[9] Huius rigoris mentionem faciunt Miró Doc. 22-23 n. 45 ; GZ. Dávila Doc. 31 n. 77. Miró etiam loquitur de eadem re in Apologia Exercitiorum in MHSI. *Exerc.* p. 693. De paenitentia quae in Directoriis praescribitur cf. Doc. 2 annot. 2. Cf. etiam Iparraguirre, *Historia* I 190, II 243-244, 340-342 ; et de paenitentia quae in Exercitiis commendatur in Doc. 2 annot. 2.

[10] Id est per septem integros dies, ut refert ipse S. Ignatius. Cf. MHSI. *Fontes narr.* I 398.

[10a] Agitur de S. Francisco Xavier.

[9] [307] Pedro Codacio [11], a quien también el Padre dió los Exercicios, estuvo tres días sin comer, aunque era grande comedor y regalado, y hombre que en el tiempo de Clemente governaba a uno que governaba al mismo papa Clemente [12].

IV

[10] [*F. narr.* p. 708 n. 311] El Padre juzga que a personas de quien se espera que pueden venir a seguir la vía de perfección aunque pidan los Exercícios, no se le[s] den a b i e r t o s.

a b i e r t o s

[11] Chamo Exercicios abertos, quando o que os toma não está de todo recolhido, e somente tem algum tempo pera as meditações, saindo todavia a entender em suas occupações.

[12] [312] En los Exercicios no se ha de dar nada por escrito [13]. Iten, no se ha de hablar en religión, sin que primero se hayan propuesto los preceptos y los consejos in genere, y se haya determinado a los consejos [14]. Y así dixo el Padre, sabiendo hoy de uno que no observaba esta regla, que no los sabía dar.

[13] [313] Dixo el Padre que quería hacer un Directorio de cómo se habían de dar los Exercicios, y que Polanco le preguntase las dudas a qualquiera hora, porque en cosas de los Exercicios no le sería necesario pensar mucho pera responder a ellas.

Este direitorio fez N. P. logo, e eu trouxe hum treslado pera esta provincia [15].

---

[11] Petrus Codacio (Codazzo) natus in oppido Lodi, canonicus Cathedralis eiusdem loci, curialis Pauli III, primus italus Societati anno 1539 nomen dedit, cui primam ecclesiam (S. Maria della Strada) domumque obtinuit. Rebus temporalibus praefectus multum nascentem Societatem iuvit. Obiit die 7 decembris 1549. Cf. Tacchi Venturi, *Storia* v. II p. 2ª, 21-24.

[12] Significare videtur Vicarium Urbis Philippum Archinto. Cf. Tacchi Venturi *Storia* v. II p. 2ª, 21-22.

[13] Contrarium dicunt ipse S. Ignatius in Directorio autographo et nonnulla alia Directoria antiqua. Vide textus Doc. 3 annot. 6.

[14] Ut electionis materia gradatim proponatur, commendant testes adducti in Doc. 1 annot. 25.

[15] Agitur sine dubio de Directorio autographo Doc. 1. Exemplar allatum a P.e Gonçalves da Câmara in Lusitaniam, vel saltem illius apographum videtur esse codex qui invenitur in *Archiv. Rom. S. I. Inst. 221.*

PARS SECUNDA

ANNOTATIONES ET INSTRUCTIONES ANTIQUAE

7

EXCERPTA EX MONUMENTIS P. HIERONYMI NADAL

Praefatio.

P. Hieronymus Nadal [1] nullum, quantum scimus, Exercitiorum Directorium scripsit. Sed in suis multiplicibus instructionibus et exhortationibus non raro regulas de eorum momento, utilitate, usu tradidit.

Cum vero eximius hic vir magnae auctoritatis sit, atque intime genuinum Societatis spiritum, ipso Sto. Ignatio magistro, hauserit, fere necessarium nobis visum est, hic ea colligere quae de modo Exercitia tradendi et de eorum efficacitate in medium ille protulit.

I

Ex exhortationibus habitis in Hispania a. 1554

I. Textus : *Inst. 98*, ff. 128*v*-129*r*. Apographum scriptum manu P. Emmanuelis de Saa, socii P.[is] Nadal in itinere, correctum non raro manu ipsius P.[is] Nadal. In f. 102 titulus positus a P. Saa : « Ad declarationes Constitutionis Societatis Iesu », correctus est ita a P.[e] Nadal : « Meditationes quas habuit in Hispania anno 1554 ».

II. Typis impressum : Nicolau, *Jerónimo Nadal, Obras*, 476-77.

III. Auctores : Nicolau, *Jerónimo Nadal, Obras*, 75-77 ; *Mon. Ign., Fontes narr.* I, 302-304.

---

[1] Ortus Palmae (in insula Mallorca), 1507, in Societatem Romae 1545 a Sto. Ignatio, quem anno 1535 Parisiis cognoverat, est admissus. Tempore Sti. Ignatii fuit rector Coll. Messanensis (1548-1552), et Commissarius Generalis in Hispania (1553-1554). Destinatus ad Constitutiones Societatis promulgandas, peragravit Germaniam atque Italiam (1555), et Hispaniam (1555-56). Mortuo Sto. Ignatio, Collegio Romano praefuit. Tempore P. Laínez fuit Assistens Germaniae, visitavit Hispaniam et Lusitaniam (1561-62), Galliam, Belgium et Germaniam (1563). Fuit postea Collegii Romani Superintendens (1564-66), Visitator Germaniae (1566-68), Assistens Hispaniae (1568-1571), et Vicarius Generalis (1561-1573). Ultimis vitae annis versatus est Halae in Austria et Romae in domo probationis S. Andreae, ubi pie obiit die 3 aprilis 1580. Cf. MHSI. EN. I, VI-XIV.

IV ADIUNCTA HISTORICA.

P. Nadal, Commissarius Generalis Hispaniae die 10 aprilis 1553 constitutus, plura collegia visitavit, in quibus, exhortationes de novo Instituto sociis faciebat. Inter alia quae explicabat, etiam de Exercitiis spiritualibus agebat et quidem hac prima occasione valde generaliter, indicando eorum naturam, indolem, efficacitatem. In sequentibus vero documentis, cum sine dubio iam hoc instrumentum spirituale melius cognoscebatur, ad singula, de usu et tractatione, capita descendit.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus unicum apographum sed notamus typis italicis quae ipse Nadal adiunxit.

Textus.

[1] ⌈128*v*⌉ [Est concursus quidam] supernaturalissimus quo quaeritur cordis puritas et perfectio ; idque facimus, sequendo Ecclesiam et quod Doctores tradunt, *per Exercitiorum praxim et eius fructum*. Quaerimus, inquam, hoc concursu radicitus veritatum intelligentiam.

[2] Ad quod iuvamur Exercitiis, quibus Deus et admirabilem contulit efficaciam [1], cuius praecipua causa est divina voluntas, ut in aliis Dei operibus. Dat enim Deus quibus vult verbis efficaciam quamdam, suam in hoc potentiam manifestans, ⌈129*r*⌉ quod apparet in sermone illo Stephani [2]. Cum enim nihil fere habeat, quam quod in Scriptura alias continetur ; mirabilem tamen videmus efficaciam habuisse, cuius rei non aliam quam Dei voluntatem possumus reddere rationem [3].

[3] Sic etiam de Exercitiis (quae nihil fere habent quod non in aliis libris reperiatur) sentiendum est, quod, scilicet, a Dei voluntate, hanc, quam videmus, habeant efficaciam.

[4] Potest nihilominus reddi ratio quaedam ut consequens[4]. Tollunt enim Exercitia, optimoque ordine, perfectionis impedimenta atque eo modo qui a doctoribus sanctis traditus invenitur. Nam primo purgatur animus per confessionem generalem etc., atque ita ut etiam venialia sollicite extirpentur, vincantur passiones, debilitentur inclinationes (quae est prima Exercitiorum pars).

---

6 Deus *del.* maximum ‖ 8 aliis *del.* multis ‖ 10 apparet *sup. lin.* | enim *sup. lin.* ‖ 12 habuisse *prius* habuisset, *seq. del.* cum ad illos loqueretur

[1] De vi et fructu Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[2] Cf. *Act.* 7, 2-53.

[3] Valde similiter sed clarius loquitur Doc. 18 n. 4.

[5] Adde quod sacramentis adiungit et usum *frequentem examinum* idque diligentissime, neque enim, etsi re ipsa parva haec videantur *examina* contemnenda sunt, sed sunt plurimi facienda. Purgatur autem mens per examina, ne possit oratio impediri. Est autem notandum quod habet examen mirabilem ordinem, ut patet.

[6] Non est autem silentio praetereundum quod coniungit ibi sacramenti virtus dum quis proponit confiteri et satisfacere . . .

[7] [130*v*] Modus et ordo Exercitiorum est purgatio, illuminatio, unio, procediturque in ipsis ut oportet, scilicet, ab infimis humiliter et sine curiositate cum magna fide et spe.

II

Ex Exhortatione 8ª habita Conimbricae a. 1561

Praefatio.

I. Textus : Ms. 6336 *Biblioth. Nationalis Madrid.* Apographum saec. XVI. Exhortationes Patris Nadal transcriptae fuerunt tempore et loco quo habitae sunt, ut nobis constat ex testimonio P.is Vanegas qui scripsit : « Excogitata ratio fuit ut ab aliquo exciperentur, nobisque saepius per otium pervolutandae manerent, tamquam reconditi quidam nostrae Religionis thesauri » MHSI. *Epp. Nadal* I, 804.

II. Typis impressum : Nicolau, *Pláticas espirituales* pp. 100-101.

III. Auctores : Nicolau, *Jerónimo Nadal, Obras* pp. 86-91 ; Nicolau, *Pláticas espirituales,* 13-30 ; MHSI. MI.F.Narr. II, 140-143.

IV. Adiuncta historica : Habes ea perspicue indicata in MHSI. MI. *F. Narr.* II, 141-142.

V. Ratio editionis : Edimus textum unicum, correctis tamen nonnullis parvis mendis manifestis scribae.

Textus.

[8] [31*v*] Quanto a la primera [prueba] de Exercicios devemos todos tomarles yuntamente, o si uno es malo de cabeza que los haga poco [a poco][1], y ser bueno que se agan es claro,

24-25 usum — examinum *prius m. 1* examen quotidianum ‖ 26 examina *in marg.* | sunt *del.* (sed ut quodquam verbum evangelii veneramur) ‖ 31 satisfacere *del.* Est et aliud examen ad omnimodam purgationem, quo et nunc utitur P. Ignatius, ut videatur quantum sit necessarium, secundum quod insurgit primo quis mane, quasi ad bellum se accingens, ad quod Dei gratiam postulat.

[1] De interruptione Exercitiorum in Doc. 1 annot. 12.

pues es menester gran yndustria y modo en que uno dexe las malas costumbres con que viene del século, y para esto grandemente aprovecha la oración para la qual en ellos toma principios; y desto diremos abaxo.

[9] Házense también los Exercicios al principio para que se tome de cada uno probación, si puede algo en las cosas spirituales y si es apto para la oratión pues tanto [35*r*] releva[5] a nuestro instituto, que si uno nada prestase para ello, no sería de parecer que se admittiese.

[10] Releva también para que sepa el Superior que le deve de ayudar attendendo a la semana en que más se aprovechará, si en la primera, si en la segunda etc. exercitándole en las cosas de ellas[6].

III

Ex Ordinationibus pro Collegiis

Praefatio.

I. Textus.

1. *Inst. 208*, f. 130*r-v*, 133*v*, 137*v*. Apographum eiusdem temporis. In fol. 129*v* titulus sequens: « *Respuestas de las dudas que preguntó el P. Miguel de Sosa* ». Dubia proposita fuerant occasione visitationis factae in collegio Conimbricensi anno 1561. Ex hoc documento transcribimus quae nn. 11-20 inseruntur.

2. *Inst. 208*, f. 167*v*. Aliud documentum, et si in ipso codice inveniatur, transcriptum a scriba nobis ignoto, sed aequali Patri Nadal. In eo transcribuntur regulae quas P. Nadal annis 1561 et 1562

3 buenos *ms.* ‖ 11 nada] nadie *ms.*

[5] Verbum « releva » quod scriba lusitanus e sua lingua desumpsit in hoc loco idem valet ac « interest » vel hispanum verbum « importa ».

[6] In exhortatione habita in Hispania anno 1554, haec dixit P. Nadal: « Oportet probetur quicumque ad nostrorum consortium admittitur, aptusne sit an ineptus ad orationem. Ideoque Exercitia dantur (quae est prima probatio) quibus non solum praetendimus eum in spiritu adiuvare (quod cum extraneis et omnibus facimus), sed multo magis ad tentandum sumendumque de eo experimentum quantum valeat in spiritualibus, ideoque admonendus is qui dat Exercitia probando, ut in hoc maxime invigilet attendens quomodo se habeat in qualibet parte Exercitiorum v. gr. in prima hebdomada quam penitenter, in secunda quanto cum fructu, [fructu : *corr. Nadal, prius* gustu] quomodo Christum meditetur, utque in illis meditationibus cum gratia concurrat. Similiter in tertia, quarta etc., quae omnia deinde referat Superiori » *ARSI. Inst. 98*, f. 120*r-v*. Cf. etiam hoc Doc. 7 nn. 30-34.

Provincialibus Hispaniae dederat. Titulus fol. 157*v* « *Resoluciones del P. Mto. Nadal que se dieron a los provinciales* ». Et in margine sinistro : « *Al provincial de Aragón* », qui tunc temporis erat P. Antonius Cordeses. Ex hoc monumento sunt nn. 22, 23.

3. *Hisp. 90*, f. 241*r-v*. Codex saec. XVI exeuntis, in quo ordinata fuerunt secundum materiae varietatem, multa a P. Nadal pluribus in domibus et pro re ac tempore praescripta. Nostra intersunt quae sub rubricis « *Exercitantes* » (fol. 241*r*) et « *Exercicios* » sunt collecta. Ad hunc codicem pertinent nn. 21-28.

II. *Ineditum.*

III. AUCTORES : NICOLAU, *Jerónimo Nadal, Obras*, 101-102.

IV. DE ORIGINE HARUM ORDINATIONUM :

P. Hieronymus Nadal cum collegia visitabat, non solum exhortationes ad totam communitatem habebat, ut dictum est, sed etiam instructiones cum generales tum speciales de domus vel provinciae regimine et de aliis ad Institutum pertinentibus, scriptas relinquebat.

Simul cum his ordinationibus in multis domibus servabantur responsa quae idem Visitator dederat ad dubia, ab aliquibus Patribus proposita, ut hic a P. Michaele de Sousa[7].

Ordinationes, monita, responsa in unum collecta fuerunt ut superioribus facilius ad manum essent. Unum ex his codicibus in Lusitania compositum hic referimus : textum primum.

Ex hac congerie, alia ordinata collectio orta est, quam nobis offert cod. N. Ex his etiam multa sumpsit P. Miró ad suum documentum elaborandum, quod postea melius ab alio compactum nomine « Ritus et Traditiones Societatis » apparuit, et summa atque compendium primigeniarum Societatis traditionum est habitum.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus, praepositis eisdem numeris qui in codicibus scribuntur, textum cod. 1 (I) et 2 (N) indicando variata textus 3 (H). In postremis numeris 23-26 edimus textum unicum (H).

Textus.

QUE TODOS HAGAN LOS EXERCICIOS.

[11] [130*r*] Dar los Exercicios espirituales a los que se reciben a la Compañia es necessario por la Constitución[8], y no paresce

[7] P. Michael de Sousa natus in oppido Santaréin (in Lusitania) c. 1524 e nobili progenie. Cum Stus. Franciscus Xaverius et P. Simon Rodrigues a. 1540 Ulyssipone in regia laborabant, Michael unus e pueris aulicis erat. Ingressus in Societatem die 24 dec. 1545, fecit professionem sollemnem die 15 sept. 1560 et fere per totam vitam Ulyssipone operam dedit contionibus et confessionibus. Fuit Praepositus Domus Professae Sti. Rochi (1574-1575) ; Rector Collegii Conimbricensis, Vicepraepositus Provinciae. Mortuus est 7 feb. 1582. ARSI *Lus. 43*, f. 256*r*. A. FRANCO, *Imagem da virtude em o noviciado ... de Coimbra*, I, 761-768.

[8] Examen cap. 4 n. 9-10 [nn. 64, 65].

avrá causa porque le comuten en otras experiençias, como las otras se pueden comutar con juizio y dispensación.

[12] Y ansí todos avrán de passar por los Exercicios, con esta observación, que a los que son determinados a la Compañía no se den electiones[9], y que a todos más fácilmente se den los Exercicios de la primera semana con alguna miditación de la 2ª semana para que tengan introductión del modo de miditar.

[13] Et tamen que no se dexen de dar todos (sin las electiones como se ha dicho) a qualquier que no se vea cosa porque no se los ayan de dar, como sería notable incapacidad o notable inutilidad, o indispusición de cabeça o otra corporal [10].

[14] Quanto tamen se ayan de dar todos o parte como se ha dicho, esto verán, considerando los particulares, los superiores ordinarios, y para esto se advierta que los Exercitios se dan en una manera por probationes, de otra por necessidad de [30v] los subiectos.

[15] Los que se dan por necessidades, ternán la neçessidad por regla; los que por probación se dan, hablando de los Exerçiçios de la primera semana a los que entran en la primera probaçión en el tiempo della por siete o ocho días, y esto luego en entrando en la primera probación [11].

[16] Y con estos Exercicios agan la confessión general, y echa harán lo más que se toca en el 4º capitulo de la primera parte [12], y ansí los Exerçiçios y la confessión general será su primera cosa y la última reconciliarse y tomar el Santísimo Sacramiento, y todo ello se puede hazer en doze o quinze días como se dize en el dicho capítulo 4º [13].

[17] Si darán por probación los otros Exercicios, estará a juizio del Superior; todavía paresce que al ordinario, después de aver uno entrado en casa y servido algunos officios, se les podrían dar los Exerçiçios todos, sendo ellos capazes, como se ha dicho.

[18] Y si se hiciessen todos los Exerçiçios antes de la primera probación, sería mejor comúnmente [14].

34 si] se I

[9] De electione iesuitis non proponenda in Doc. 11 annot. 21.

[10] De rationibus cur Exercitia aliquando interrupta sunt in Doc. 1 an. 12.

[11] Cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 2 cap. 8 nn. 11-12 pp. 273-276.

[12] In Const. P. 1ª c. 4 n. 3 litt. D [n. 196] et n. 6 [n. 200].

[13] Const. P. 1ª c. 4 n. 1 [n. 190].

[14] Cf. supra hoc Doc. 7 nn. 8, 9.

[19] [133*v*] Los Exerçiçios no se den en casa a ningún forastero. Podráse tamen hazer diligentia de tener algún amigo que tenga algunas cámaras que pueda tener algunos que quieren hazer Exerçiçios y no allándose esto, se podian dar en el collegio de abaixo [15] en alguna cámara apartada.

[20] [241*r*] Los forasteros que hizieren los Exercicios en casa es necessario que paguen la costa [16], y pudiendo no se hagan en casa [17], y quando se hizieren, sea en el collegio de abajo.

[21] Quando cómodamente no se pudieren dar los Exercicios a los de fuera, fuera de casa, entonces se les podria dar algun aposento dentro della, lo más apartado que se pudiere de la conversación de los hermanos, specialmente siendo de quien se espere mutación para la Compañía [18].

[22] Ordinariamente, por el principio que tenemos de pobreza, deven los forasteros que hazen los Exercicios pagar la costa ; pero donde el collegio fuesse rico, o en caso juzgasse el Rector rationabiliter que no se deve pedirles nada, se puede hazer. Y no será menester pedirles nada quando probabiliter se juzga que después ellos lo satisfarán [19].

[23] Y la consuetud que aya en Spanha de hazerlos en casa no se mude, si no uviesse gran comodidad fuera.

[24] [241*v*] An Exercitia quae traduntur, in scriptis tradi debeant ? Responsum : Bonum est puncta dictare, vel scripta relinquere sub brevitate, quae tamen verbo latius explicabuntur [20].

[25] Que los Exercicios se diesen en rigor como se solia asi en clausura como en otras cosas, que por falta de eso se piensa no se

---

42 podiendo *I* ‖ 49-54 Ordinariamente — satisfaran] En el aviso que los forasteros que, hazen los exercicios en casa, es necessario que paguen la costa entiendese ordinariamente, hoc est, por el mismo principio de pobreza que tenemos, no devemos ser ansi largos en cosa que no debemos espender. Todavia en donde el collegio fuese rico o en caso juzgase el rector raçionabiliter que no se deve pedirles nada, quando probabiliter se juzgara que después ellos lo satisfaran *H* ‖ 55 consuetud *add.* que av en España *H* ‖ casa *add.* que es en España *H* ‖ que — España *om. H* ‖ España *H*. Spanha *N* ‖ 56 uviesse] es aviendo *H*

---

[15] Hoc verbo « de abaixo vel de abajo [cf. n. 20] significatur aliud collegium Societatis quod Conimbricae in recessu quodam erat, nam haec monita pro collegio Conimbricensi data fuerunt.

[16] De expensis solvendis in Exercitiis in Doc. 4 annot. 13.

[17] De loco ad Exercitia facienda apto in Doc. 4 annot. 9.

[18] De loco in quo Exercitia fieri poterant in Doc. 4 annot. 9.

[19] De expensis solvendis in Exercitiis in Doc. 4 annot. 13.

[20] De scriptis relinquendis in Exercitiis in Doc. 3 annot. 6.

haga ya tanto fruto [21]. Responsum : Parece bien se den exactamente según la qualidad de las personas, conforme a lo que dizen las 18, 19 y 20 anotaciones de los mismos Exercicios.

[26] La palabra de los Exercicios se enmiende, y a de dezir etiamsi planum compertumque est [22].

[27] Tametsi regulis ultimis Exercitiorum [23] caveatur non esse quid publice praelatis hominibus aut principibus obloquendum, posse tamen nostros privatim eos admonere sui offitii, verum haec admonitio cautio est ne exeat in publicum acerbitatem et infamationem.

[27a] Quod si timeatur, supersedendum potius est illa privata admonitione et omnino quidem animadvertendum est, primum ut haec admonitio fiat per alium, quod si necessitas urgeret et alius non sit qui admoneat tanta cum prudencia atque moderatione, res est transigenda, ut plane amonitio suaviter accipiatur et fructum pariat.

IV

Ex Instructione generali recognita a. 1576.

Praefatio.

I. Textus :

1. *Inst. 219*, f. 43*v*-45*v* ; Codex ab ipso Nadal appellatus « πρωτότυπον » in quo continetur prima documentorum adumbratio, ut haec ab illo primum scripta est, sed ab alio scriba transcripta. Postea vero ipse Nadal in eodem codice multa emendavit, addidit, oblitteravit.

2. *Inst. 223*, ff. 256*v*-258*v*. Prae se fert secundum documentarum gradum. Ea quae Nadal in priore codice emendaverat, scribo in ipso textu transcripsit. Iterum tamen ipse Nadal novas emenda-

[21] De defectibus commissis in Exercitiis tradendis in Doc. 24 annot. 1

[22] Regula decima quarta ad sentiendum cum Ecclesia (n. 366), quae hispane ita se habet : « Dado que *sea* mucha verdad que ninguno se puede salvar sin ser predestinado . . . » a P. Frusio modo condicionali in latinum ita est versa : « etiamsi plane compertum definitumque *esset* » loco temporis praesentis subiunctivi. P. Thomas Pedroche O. P. et alii praeclari theologi ex hoc modo condicionali concluserunt in Exercitiis opinionem Ambrosii Catharini defendi, qui asserebat etiam non praedestinatos salvari posse. Ut mala inde provenientia vitarentur, Nadal his monitis iubet ut loco vocabuli « esset » verbum « est » in transcriptionibus poneretur. Cf. de hac controversia MHSI *Exerc.* 154-158, et Iparraguirre, *Historia* 1, 100-001.

[23] Regula ad sentiendum cum Ecclesia (n. 362).

tiones huic secundo textui apposuit, sive delendo, sive adiungendo, sive mutando, sicut prius fecerat.

3. *Inst.* 97, ff. 140-143. Hic codex fere omnia quae in secundo a Nadal correcta erant, in ipso textu praebet. Sed praeterea alia, etsi paucissima, in textu leguntur, quae ipse Nadal postea et in codice sequenti iterum emendavit. Et si scriba eiusdem temporis esse videtur, nullum tamen vestigium P^is^. Nadal hic adest.

4. *Inst.* 224, ff. 310*r*-313. Ultimus documentorum status. Omnia quae in cod. 2 Nadal emendaverat et auxerat, nunc in unum nitide et accurate coagmentata inveniuntur. Novae tamen correctiones alia manu nobis ignota factae etiam in hoc codice reperiuntur, quae vero et paucissimae sunt et generatim eo tantum spectant, ut manifesta scribae menda corrigantur. Aliquando tamen quibusdam clarioribus verbis verbum addit ad vocis obscurioris vel generalioris sensum enucleandum aut falsas rei explicationes evitandas.

II. TYPIS IMPRESSUM : *Epp. Nadal*, IV, 596-598.

III. AUCTORES : NICOLAU, *Jerónimo Nadal, Obras*, 53-58, 108-109.

IV. NATURA DOCUMENTI : Congregatio generalis secunda [1] iussit P^em^. Nadal, ex innumeris Instructionibus, quas pro variis domibus conscripserat, ea quae maioris momenti essent ac toti Societati utiliora, excerpere, et in novam ampliorem et universaliorem Instructionem collecta, Provincialibus tradere. In illis enim multa continebantur quae eis adiumento esse possent ad subditorum directionem.

Sed P. Nadal novis visitationibus distentus, atque in aliis gravioribus negotiis occupatus, haec Congregationis mandata exsequi non potuit, etsi ipse P. Generalis S. Franciscus Borja ut his instructionibus finem imponeret, eum urgeret [2].

Tandem aliquando postremis vitae suae annis in Halensi secessu quietem et otium habuit ad hunc laborem perficiendum, ibique, minutis et rebus ad domus singulas pertinentibus ablatis, priores suas instructiones ordinavit atque disposuit.

Proferimus hic ergo normas quas in hac generaliore instructione de Exercitiis spiritualibus ille collegit. Sed, ut in descriptione codicum indicavimus, suo labore numquam contentus, simul ac scriba instructionem transcribebat, ipse alia et alia addebat.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus textum 4, id est definitivum (N), ita tamen ut in eo emendationes variis temporibus a Nadal factae, conspici possint. Itaque omnia quae primo codici (A) ipse manu propria addidit, i n t e r i e c t o s p a t i o transcribimus, quae vero tertio codici (In.) etiam manu propria adiunxit, *typis italicis* notamus. In apparatu vero tam ea quae ipse delevit quam ea in quibus ceteri codices 1 (A), 2 (I), 3 (In.) variant indicamus. Quaedam manifesta menda quae in nostrum codicem 4 (N) irrepserunt, ex aliis codicibus corrigimus.

---

[1] Instit. S. I., II, 206-207.

[2] Cf. EN. III, 551, 581-87, 734.

Textus

[28] [310*v*] Si aliquis per conversationes externas iacturam sentiret spiritus et aliqua ex parte secularis fieri, et parum aedificare proximum, seipsum iuvare contendat ordinariis Societatis remediis, diligenter et industrie in spiritus suavitate.

[29] Remedia autem ea intelligo, quae adhiberi solent : nempe, legere libros spirituales, saepius communicare, plus habere temporis ad orandum, et, si opus esset, facere Exercitia spiritualia vel partem eorum, externas etiam mortificationes exercere ; omnia vero ex consilio vel confessarii vel superioris ; qui, ex rei et personarum varietate, varia addere poterunt vel etiam *mutare* media, *et curent omnino* ne negligatur mentis dissipatio ac devotionis iactura.

[30] Exercitia spiritualia dentur iis, qui in Societatem admittuntur, nec videtur causa ulla esse posse cur mutentur in alias experientias seu probationes, sicut ceterae mutari possunt cum iudicio et dispensatione superiorum [24].

[31] *Nam et iis, qui pro coadiutoribus corporalibus recipiuntur, dari debent, moderatione tamen adhibita* [311*r*] *pro eorum captu* [25]. Itaque omnibus erit per Exercitia transeundum, cum hac obser-

---

3 iuvare contendat *prius* iuvat *A* ‖ 4 diligenter *prius* diligentia *A* | industrie *prius* industria *A* | in *prius* et *A* ‖ 5 Remedia] media *A*, *In* | remedia *prius* media *N* | solent *add. 1 m 2 N* ‖ 6-7 saepius — spiritualia *om. N* ‖ 9-10 personarum *del.* qualitate *I* ‖ 10 mutare] adimere *A* | mutare *sup. lin.*, *prius* adimere *I* | 11 et — omnino] modo *A*, *In* | et — omnino *in marg. prius* modo *I* ‖ 12 iactura *add.* ut *A*, *In* ; iactura *del.* ut *I* ‖ 13 Societatem *del.* necesse est *A* ‖ 14 esse — cur *prius* fore qua *A* ‖ 15 mutari *del.* solent *I* ‖ 17 coadiutoribus *add. et del. Nadal* spiri[tualibus] ‖ 17-18 Nam — captu *om. A*, *In*.

---

[24] Cf. supra hoc Doc. 7 n. 11.

[25] S. Ignatius dicit in Const. P. III, cap. 1 n. 20 litt. R [n. 279] : « ea quae ipsorum captui conveniant ». Repetit eadem Miró Doc. 22-23 n. 4 ; Doc. 18 n. 58 distinguit inter coadiutores « qui valent ingenio », quibus potest proponi prima hebdomada simul cum aliis ibi accurate indicatis, et « rudiores », quibus paucissima tradenda sunt. Non multum differunt quae Hoffaeus Doc. 17 nn. 11, 12 praecipit. Deputatio ad Directorium recognoscendum destinata Doc. 42 n. 11 affirmat certum esse « ordinarie non danda [Coadiutoribus] Exercitia per mensem integrum, sed tantum Exercitia primae hebdomadae cum modis orandi ». Cf. etiam Quadrantini, Doc. 35 n. 4 ; Doc. 37 n. 17 ; Sawicki, Doc. 40 nn. 1 et 5 ; Doc. 39 n. 7 vult ut puncta italice pro coadiutoribus edantur. Quomodo haec in usum sint redacta, vide apud Iparraguirre, *Historia* 2 cap. 10 n. 11 pp. 344-348.

vatione, ut iis, qui sunt ad Societatem determinati, non dentur electiones, *saltem de statu* [26].

[32] Facilius autem d a b u n t u r omnibus Exercitia primae hebdomadis cum aliquibus meditationibus, ut introducantur in rationem meditandi : nec tamen omittatur quin dentur universa, exceptis electionibus, ut dictum est, cuivis idoneo ; *neque videtur* esse ratio *ulla posse cur omnia non dentur* idoneis. Haec ita in universum dicuntur : particularia ordinarii superiores viderint.

[33] Exercitia nostris dari solent duobus modis : uno ad probationem simul et fructum spiritualem, alio tantum ad fructum spiritualem. Priori modo dantur, vel in prima probatione Exercitia primae hebdomadis, vel, ubi sunt i n g r e s s i secundam, statim *etiam* reliqua [27]. Hoc priori modo sumitur experientia, quantum et qua ex parte [311*v*] spiritu possit, is qui exercetur ; non solum quaeritur fructus spiritualis.

[34] Secundo modo dantur Exercitia, vel propter necessitatem, ubi aliquis fieret remissior in rebus spiritualibus, vel infirmior ; vel etiam ad maiorem fructum comparandum in spiritu ; quae omnia erunt sita i n iudicio et gubernatione superiorum [28].

[35] Mulieribus ne dentur Exercitia sine consensu maritorum aut *parentum*, *aut tutorum*, neque monialibus absque consensu suorum superiorum. *Liberis vero mulieribus ut dentur, eo maius erit consilium et providentia adhibenda.* Et aliis q u i d e m mulie-

---

20 iis *add.* scilicet *A* ‖ 21 electiones *del.* et, ut, *add.* facilius, *del.* dentur, *add. in marg. Nadal* vero *A* | saltem — statu *om. In* ‖ 22 autem] vero *I*, *A*, *In* ; autem *m2 N* ‖ 25 cuivis] cuius *A*, *In* ; cuivis *prius* cuius *I* ; cuivis *m2 in ras. N* | idoneo *om. A*, *I* ; *m2 in marg. N* neque — videtur] in quo non videatur *A* ; neque — videtur *sup. lin.*, *prius* in quo non videatur *I* ‖ 26 ulla — dentur] cur ei non dentur *A* ; cur ei non dentur *In* ; ulla — dentur *prius* cur ei non dentur *I* | dentur *add.* omnibus *Nadal I* | idoneis *m2 in ras. N* ‖ 30 vel *del.* ut *A* ‖ 32 reliqua *del.* ut *A*, *add.* ubi videbitur superioribus necessarium fore vel utile, vel etiam omnia *A* ; *verba* necessarium fore vel, vel etiam omnia *add. manu propia Nadal in marg.* ; reliqua *del.* ubi videbitur Superioribus necessarium fore vel etiam omnia *I* ‖ 33 possit] posceit *In*; possit *prius* poscit *N* ‖ 36 aliquis *add.* ut *A* ‖ 39 ne *prius* non *A* ‖ 40 parentum — tutorum] patrum *A*, *In* ; parentum — tutorum *prius* patrum *I* ‖ 41 suorum *om. A*, *I*, *In* ; *m2 in marg. N* | superiorum *add.* atque haec magna cum animadversione [animad *in marg. manu Nadal*, *prius* ad [versione]] dentur *A* ; superiorum *del.* atque haec magna cum animadversione dentur *I* ‖ 41-42 Liberis — adhibenda *om. A* ‖ 42 quidem *sup. lin. I* ; quidem *om. A* ‖ 42-43 mulieribus *add. Nadal I*

---

[26] De electionibus proponendis in iesuitarum Exercitiis in Doc. 11 annot. 21.

[27] Cf. Iparraguirre, *Historia* 2 cap. 8° nn. 11, 12, 16 pp. 273-276, 285-289.

[28] Ita revera factum esse ostenditur apud Iparraguirre, *Historia* 2, cap. 9 nn. 4-7 pp. 299-312.

ribus *dantur fere* primae hebdomadae paulo amplius sine electionibus [29]. Monialibus autem plura etiam, cum iudicio tamen et sine electionibus, saltem status. Aliis *item* mulieribus, non nisi in ecclesia [30]; monialibus, ubi designabunt earum superiores, *modo in* sua [312r] clausura *ipsae sint, nostri exterius, intercedente ferreo cancello, et velo, ut solet* [31].

[36] Eligantur ad danda Exercitia, qui ad hoc talentum acceperint [32], et dentur cum magna exactione cum dantur integra; quando vero integra non dantur, serventur ultimae regulae *ex iis*, quae habentur in principio Exercitiorum [33].

[37] Qui hactenus e nostris Exercitia non egerint [34], illa transigant et exacte quidem, si eorum patiatur valetudo vel capacitas, adhibito iudicio superioris, absque electione status; poterit fieri electio de eo quemadmodum in Societate proficiant magis, omnia subiiciendo superiorum arbitrio, quicquid in hoc genere elegerint [35].

[38] Externi (si fieri potest) domi Exercitia non accipiant [36]; si qui tamen domi accipiant, ii solvant impensam. [312v] Quod ut plurimum fieri ita debere, ex eo principio deducitur, quod nimirum profitemur paupertatem. Quamobrem cavendum est ne simus profusi in expensis, ad quas non obligamur, nihilominus tamen, si vel collegium esset dives vel rector honesta ratione agendum aliter censeret, vel non dubitaretur quin ille esset facturus satis ex se, non opus foret quicquam exigere [37].

---

43 dantur *om. A, In* | fere *om. A* | hebdomadae *add.* et *I, In* ‖ 44 autem *sup. lin., prius* tamen *In* | plura etiam *prius* quidem *I* ‖ 46 eorum *A* ‖ 47 modo *om. A* ‖ 47-48 ipsae — solet *om. A* ‖ 47 exterius *del. Nadal* obiecto *I* ‖ 47-48 intercedente solet — *om. In* ‖ 51 quando *litt.* n. *m2 In.* | integra — dantur *sup. lin. et in marg., prius* non *A* ‖ 52 ex iis *om. A, In* ‖ 56 proficiant] proficeremus *A* ‖ 59 domi *ante* si *A* ‖ 60 tamen *sup. lin., prius* spiritualia exercitia *A* | accipiant[2] *del.* necesse est ut *A* ‖ 61 impensam *del.* et si fieri possit non exerceantur domi *A* ‖ 62 quod *prius* illud autem *A* ‖ 65 non *sup. lin. I* ‖ 66 se] sese *A*

---

[29] De materia quae mulieribus in Exercitiis convenit in Doc. 5 annot. 13.

[30] De loco ad Exercitia mulierum apto in Doc. 5 annot. 12.

[31] De Exercitiis monialium in Doc. 18 annot. 60.

[32] De praeparatione directorum Exercitiorum cf. infra in hoc Doc. 7 annot. 39 et de qualitatibus directorum in Doc. 20 annot. 54. Cf. etiam quae Pereyra Doc. 10 n. 1 dicit.

[33] Annotationes 18 et 99 (nn. 18, 99).

[34] De usu Exercitiorum apud primos iesuitas in Doc. 6 annot. 7.

[35] De electione in Exercitiis iesuitarum in Doc. 11 annot. 21.

[36] De loco Exercitiis aptissimo in Doc. 4 annot. 9.

[37] De expensis solvendis in Exercitiis in Doc. 4 annot. 13.

[39] Consuetudo *tamen* exercendi intra collegii septa meditationibus externos *sicubi fuerit*, non immutetur, nisi extra collegium idem fieri commode queat. *Quod si intra collegium dentur Exercitia, id fiat separato ab habitatione fratrum loco, quoad eius fieri poterit.*

[40] Ubi essent externi, quibus Exercitia primae hebdomadae essent subministranda eam ob causam tantum, ut generalem rectius instituerent confessionem, vel [313r] alioqui si non exacte Exercitia traderentur, non expedit ut domi vel in collegio excipiantur [38].

[41] Magna diligentia adhibeatur, ut qui talentum videntur habituri ad tradenda Exercitia, illis exacte tradantur [39], et in hoc sciant omnes magnam esse vim positam, hinc ingentem sperari *debere* fructum [40], hoc esse primarium ministerium Societatis et imprimis efficax [41]; habeatur igitur delectus eorum, qui hac

68 consuetudo *del.* igitur, de, igitur, autem *A* | tamen *om. A, In* ‖ 68-69 meditationibus *del.* spiritualibus *A* ‖ 69 sicubi fuerint *om. A, In* ‖ 71 fiat *in ras. m2 N* ‖ 70-72 Quod — poterit *om. A, In* ‖ 73 Ubi *del.* multi *A* ‖ 77 excipiantur *del.*

40 bis. Assignetur autem in ipso aedificationis collegiorum exempiari, *locus*, a ubi fieri *possint*, huius rei causa, habitationes in remotiori parte fieri [sic]. Illis vero b qui magnum spiritus pollicerentur fructum et essent electionibus sedulam daturi c operam, posset locus aliquis nihilominus (interea temporis donec designata fabri- d cando perficiantur) dari, veluti esset locus aliquis qui a communi nostrorum conver- e satione esset in collegio remotus. *del. A* f

40 ter. Quando externis Exercitia spiritualia commode non poterunt dari extra g domum, tunc poterit illis dari aliqua habitatio domi separata, quantum fieri poterit h a conversatione fratrum maxime si fuerint tales de quibus speretur vitae mutatio *A*. i

40 quater. Omnes quotquot Exercitia spiritualia non fecerunt, curetur ut fa- j ciant singuli quidem pro suo captu et opportuno tempore. *del. A* k

79 et *in sup. lin., prius* at *A* ‖ 81 ingentem *del. Nadal* sperari, *add. ipse Nadal in marg.* sperari debere *I* | sperari *del. Nadal* illud *A* | debere *om. A, In* | esse *sup. lin., prius* esse *I* ‖ 83 efficax *del.* vim esse positam in Exercitiis spiritualibus ac faciendum ministerium dandi Exercitia *A*

a collegiorum *del.* locus *A* ‖ b possint *sup. lin., prius* poterunt *A* ‖ e perficiantur *del.* illis *A* ‖ e-f conversatione *del.* amplius *A* ‖ g-i Quando — mutatio *del. I* ‖ g Quando *del.* igitur *A* ‖ i conversatione *prius* ad conversationem *A* ‖ mutatio *del.* ad Societatem *A*.

[38] De loco Exercitiorum in Doc. 4 annot. 9.

[39] De modo quo director ad Exercitia praeparari debeat cf. Const. P. IV cap. 8 n. 5 [n. 408], GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 49; Doc. 18 n. 90; Doc. 33, 34 43 nn. 44, 86. VALENTINI, Doc. 16 n. 1 loquitur de momento huius institutionis. De qualitatibus Directoris generatim cf. POLANCO, Doc. 20 annot. 54. Doc. 18 n. 59 commendat iesuitis ut discant tradere Exercitia.

[40] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[41] Fere eadem dicit POLANCO, Doc. 20 annot. 4.

facultate valent[42], et *hi* primum *nostris dent Exercitia* ex superio-
85 rum observatione et instructione ; dein externis, ut superioribus videbitur[43].

V

Alia scripta P[is]. Nadal de exercitiis

Aliis in locis P. Nadal de Exercitiis praeterea agit. Sed cum in eis potius ad usum vel defensionem vel historiam respiciat quam ad modum ea tradendi, qui nostra interest, documenta illa non edenda videntur. Sufficiat tantum praecipua loca hic indicare.

1. *Apologia Exercitiorum.*

Edita tribus in locis inter MHSI hoc ordine. Initium in *Epp. Nadal* IV 820-826. Quae sequuntur in Polanco. *Chron.* III, 527-573, et ultima pars *Epp. Nadal*, IV ab extremo versu p. 820 usque ad p. 873. Cf. quae de ea dicitur in MI *F.Narr.* 315 [1].

De natura et occasione huius Apologiae vide Nicolau, *Jerónimo Nadal, Obras* 79-81, et MHSI, MI. *F. Narr.* I, 314-316.

Textus praecipui ad primigeniam Exercitiorum methodum illuminandam, sunt illi in quibus Nadal ut facilius et radicitus impugnationes P. Pedroche reicere possit, sensum quarundam partium libri Sti. Ignatii explicat. Tunc enim nonnulla obiter refert, de modo quo ad effectum adducebantur.

En elenchus horum textuum :

De materia, ordine et tempore quatuor hebdomadarum : PCh. III, 544-545.

De diversitate quatuor hebdomadarum : PCh. III, 554-555.

De principio et fundamento generatim et de indifferentia, EN. IV, 828, 834-835.

De electione, EN. IV, 840-842, 844-845.

De modo accommodandi Exercitia infidelibus : EN. IV, 849.

De modo tradendi Exercitia haereticis, EN. IV, 850.

De contemplatione ad obtinendum amorem, EN. IV, 863-865.

2. *De la oratión, specialmente para los de la Compañía.*
Editum in EN. IV, 672-681.

In hoc documento aliqua invenies de Exercitiis consideratis ut orationis schola.

---

84 hi *om. A* | nostris dent Exercitia] domi exerceantur *A*, domi *sup. lin. et add. in lin.* exerceantur *In* ; nostris dent Exercitia *sup. lin., prius* domi exerceantur *I* | 85 instructione *add.* in dandis Exercitiis *A*, *In* ; instructione *del.* in dandis Exercitiis *I* | externis] foris *A* ; externis *sup. lin., prius* foris *I*.

---

[42] Cf. supra hoc Doc. 7 n. 36.

[43] Cf. Const. P. IV cap. 8 n. 5 litt. E [n. 409] et Iparraguirre, *Historia* 1, 155.

3. *Excerpta ex Adhortatione 6ª.*

Quae in hac Exhortatione ad Exercitia pertinent, edita sunt in EN. IV, 666-670. De origine huius adhortationis cf. Nicolau, *Jerónimo Nadal, Obras*, 112-113.

Quae hic de Exercitiis dicuntur, pulcherrima quidem, sed potius ad libri et praxis historiam, quam ad methodum spectant. Aliqua quidem quae sub finem adduntur nostra magis intersunt; sed ea in instructione generali recognita a. 1576 quam in paragrapho IV edimus, repetuntur.

4. *Dialogus secundus a. 1565.*

De hoc documento cf. Nicolau, *Jerónimo Nadal, Obras* 104-108 et MI. *FNarr.* II, 219-229. De Exercitiis in *Inst. 98*, f. 361*r-v*. Continet breves sententias in quibus exponitur fructus Exercitiorum et causa cur noviciis Exercitia tradantur.

5. *Scholia in Constitutiones et Declarationes S. Ignatii.*

Opus fere totum conscriptum annis 1559-1561 sed ante annos 1574-1576 non perpolitum. Cf. Nicolau, *Jerónimo Nadal, Obras* pp. 84-86. Editum primum anno 1883.

In scholiis Part. VII cap. 4 Constitutionum cum illa verba « tradendis Exercitiis spiritualibus » commentatur, aliqua de libri Exercitiorum fructu, historia, approbatione pontificia tradit. In editione supra memorata facta Prati in Etruria a. 1883, 153-154.

8

ANNOTATIONES S. PETRI CANISII.

Praefatio.

I. Textus: *Can. 5* f. 23*v*: Autographus. Totus, etiam titulus « Modus tradendi Exercitia », ipsius Canisii[1] manu scriptum. Idem dicas de correctionibus indicatis in apparatu critico.

II. Typis Impressum MHSI. *Exerc.* 986.

III. Auctores. MHSI. *Exerc.* 770-771.

IV. Ratio editionis: Edimus autographum.

---

[1] Cf. librum Exercitiorum n. 1.

[2] Cf. librum Exercitiorum n. 1, 21.

[3] Cf. librum Exercitiorum n. 5.

[4] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[5] De examine generali in Doc. 4 annot. 50 et de examine particulari in eodem Doc. 4 annot. 49.

[6] Vide quaenam quaeri possint in visitandis iis qui se exercent in Doc. 1 annot. 4.

[1] Stus. Petrus Canisius natus Noviomagi die 8 maii 1521 studuit Coloniae. A. 1543 factis Exercitiis duce Bto. Favre, ingressus est in Societatem.

Textus.

MODUS TRADENDI EXERCITIA.

1. Alia esse Exercitia corporalia, alia spiritualia hominis, quae tamen pulchre conveniant in multis ex parte corporis et animae illius qui exercetur, ob utilitatem et necessitatem operantis.

2. Finis Exercitiorum spiritualium in tribus consistit : ut homo seipsum vincat ; 2, ut mala affectione non moveatur ; 3, ut affectiones in Deum ordinet.

3. Meminerit magnum adferre animum, seque totum offerre Creatori.

4. Fundamentum in 3 punctis statuat. Cur homo conditus, quae officia creaturarum, quomodo ipse se in utendo habeat.

5. Utrumque examen sibi proponat generale et particulare.

6. Horas canonicas devotius et pacatius recitare.

7. Explicare breviter examen generale.

Quaerendum quo modo se habeat in modo meditandi ex parte corporis ; 2, in colloquiis ad Deum et sanctos ; 3, circa seipsum ut quaeratur contritio, dolor et lachrymae de peccatis ; 4, de proposito se offerendi totum Creatori ; 5, an sentiat spirituales animi commotiones et cogitationes a vario spiritu immissas ; 6, de 10 additionibus.

---

6 *add. del* malis affectionibus liberetur ‖ 9 statuat *add. in marg.* De hominis fine et ratione ‖ 11 examen *corr. ex* exercitium ‖ 12 canonicas *sup. lin* | pacatius *lect. prob.* ‖ 15 corpore ‖ 18 et — immissas *sup. lin.*

A. 1547 Tridentum theologus Episcopi Augustani mittitur. Tridento Romam venit ubi sub S. Ignatio magna humilitate in rebus spiritus instruitur. A. 1548 mense martio Messanam petit, ex qua urbe reversus, professionem sollemnem Romae facit die 4 sept. 1549 et in Germaniam destinatur. Die vero professionis, dum ad Sti. Petri in Vaticano preces funderet, in memorabili visione, sentiit quomodo Cor Iesu sibi ad germanum apostolatum benediceret. Germaniam totam perlustravit verbum Dei in ea seminando et contra novatores pugnando. Praecipui agri ab eo culti fuerunt : Monachium, Colonia, Vienna, Praga, Oenipons, Argentoratum, Ingolstadium, Augusta, Ratisbona, Dilinga, Friburgum Helv. Docuit in Universitatibus Ingolstadii (1549-552) et Viennae (1552-1569). Primus Praepositus Provinciae Germaniae Superioris fuit (1556-1569). Condidit plurima collegia (Pragae, Ingolstadii, Monachii, Oeniponte, Herbipoli etc.). Ab anno 1580 laboravit Friburgi Helvetiorum, ubi defunctus est die 21 dec. 1597. A Pio XI in sanctorum et simul doctorum numerum recensitus est die 31 maii 1925. Cf. BRAUNSBERGER, *Beati Petri Canisii S. I. Epistolae.*

9

EX DIRECTORIO SPIRITUALI VITAE MIXTAE

(probab. c. 1560 P^is. POLANCO vel P^is. LAÍNEZ)

Praefatio.

I. TEXTUS: *Archiv. Univ. Greg.* n. 199 f. 105*v*-106*v*. Collectio documentorum facta Patre Lainez Generali. Praeter alia invenitur tractatus ita (f. 171) inscriptus: *Enchiridion seu Directorium spirituale Vitae Mixtae, scilicet, partim contemplativae, partim activae.* Opus in tres partes dividitur, vita mixta quod ad Deum, quod ad se ipsum, quod ad alios. In capite secundo partis tertiae agitur de Exercitiis spiritualibus, nullo titulo proprio praemisso.

II. *Ineditum.*

III. AUCTORES: IPARRAGUIRRE, *Para la historia de la oración*, p. 83.

IV. DE AUCTORE TRACTATUS: Auctor huius tractatus alius videtur esse non posse, praeter P^em. Polanco aut P. Iacobum Laínez. En rationes praecipuae nostrae sententiae:

1) *Natura codicis.* Titulus quidem codicis *Avvisi di S. Ignazio. Lainez*, omnia refert Sto. Ignatio et Patri Lainez. Si vero inspicias Documenta quae in codice, certo auctori inscribuntur, videbis ea omnia, exceptis brevissimis quibusdam punctis P.^is Broet, revera ad illos duos Patres pertinere. Inter ea vero quae sine nomine transcribuntur, insertas videbis Industrias P.^is Polanco.

Examinanti indolem codicis, clare apparet scriptum eum esse ad usum P.^is Polanco, qui, dum Patre Lainez Praeposito Generali, officio Secretarii Societatis fungeretur, colligere et annotare solebat quae sibi utiliora videbantur. Documenta huius codicis omnia quidem intime cum Secretario Polanco connectuntur, sed etiam cum Praeposito Generali Laínez.

Cum igitur manifestum sit hoc Documentum non esse a Sto. Ignatio scriptum, videmus posse legitime concludere scriptorem aut P.^em Polanco aut P.^em Laínez esse.

2. *Natura Documenti.* Tractatus hic virum denotat doctrina theologica praestantem, qui res lucide, clare, sagaciter exponere scit, quique Patrum et magnorum theologorum doctrinam bene novit. Integra capita ad quaestiones theologicas explicandas, ut dona Spiritus Sancti, gradus iustificationis impendit.

Theologiam contentam in Symbolo Apostolorum clare patefacit et illustrat, capita praecipua de gratia et libero arbitrio breviter sed perspicue proponit. Haec omnia in Patrem Laínez optime quadrare, nemo est, qui negare audeat. Sed, ni fallimur, etiam ad P.^em Polanco referri possunt, qui, etsi non eo theologico ingenio pollebat, quo P. Laínez, nihilominus theologiae maxima cum diligentia

studuerat, ut videre poteris in codicibus ab eo Patavii scriptis [1]. Immo, in principia theologica et quaestiones praecipuas tunc temporis agitatas alte penetraverat, adeo ut in Collegio Romano Sacram Scripturam docere posset.

Quare hic Tractatus, in quo, potius quam novae lucubrationes, summa doctrinae traditae comprehenditur, a Polanco quoque scribi bene potuit.

Utique de aliis rebus in eodem tractatu agitur quae vel Patri Laínez cordi erant, ut de scholarum institutione, vel melius a P. Laínez, viro eminenti et maximae auctoritatis tractari poterant, ut de officiis magistratum civilium, Ecclesiae metropolitanae et collegialis, quam a P. Polanco, extra Societatem vix noto.

Sed e contrario alia plura de vita spiritus, de monitis ad usum spectantibus, magis cum P. Polanco conveniunt, qui multa de his in aliis suis scriptis — uti in Industriis — praebet ; cum P. Laínez etiam spirituales quaestiones canonice et moraliter potius tractare soleat, ut videre potes in eius Tractatu de oratione.

Est aliud praeterea quod P.em Polanco scriptorem indicat : Documentum sine nomine auctoris transcriptum esse. In operibus enim P.is Laínez nomen generatim denuntiatur ; opera vero P.is, Polanco, uti Societatis Secretarii, saepe saltem tacito nomine inseruntur. Praesertim vero, si hic codex ,ut subiunxi, ad usum Secretarii Societatis, quod erat ipse Polanco, confectus est, facile intelligitur cur ipse suum nomen non apposuerit. Mirum autem esset, si nomen P.is Laínez hic omiserit, cum in aliis Documentis codicis, ab eodem Patre Generali scriptis, id accurate consignaverit.

3. *Stilus*. Etiam stilum huius Documenti examinavimus et cum eo modum dicendi cum P.is Polanco, tum P.is Laínez contulimus. Ex his tamen minutis indagationibus nihil certo concludi potuimus.

Verum est usum satis frequentem synonimorum, quandam redundantiam verborum, crebras divisiones, quae in hoc scripto inveniuntur, rationem scribendi Patris Polanco potius quam Patris Laínez redolere ; sed haec nimis generalia esse videntur, ut argumenta certa exinde eruantur.

Verba vero, eorumque consecutio, genus scribendi, locutiones huius tractatus non videntur adeo singularia, ut comparatio institui possit. Inveniuntur quidem quaedam peculiaria. Ita qui tradit Exercitia, practicus seu ductor Exercitiorum appellatur ; Exercitiorum praeludia, praeambula dicuntur ; compositio loci, imaginatio rei meditandae vocatur. Sed haec apud nullum notum auctorem invenimus.

Alia autem verba quae in aliis suis scriptis sive Polanco sive Laínez usurpare solent, raro in nostro scripto inveniuntur. Non iudicamus esse nostrum, minutiora hic indicare, nec catalogos verborum proferre quos ad has comparationes instituendas confecimus, cum exinde nihil certi vel probabilis inferre potuerimus, et cum

---

[1] Cf. A. Martini, *Gli studi teologici di Giovanni de Polanco alle origini della legislazione scolastica della Compagnia di Gesù* AHSI, 21 (1952) 225-281.

similia P. Codina in prolegomenis voluminis Constitutionum, cum modum dicendi P.[18] Polanco diligenter, ut solet, examinet, iam produxerit [2].

Ex his omnibus tamen hoc saltem ut certo concludi iudicamus : auctorem tractatus esse aut Patrem Laínez aut Patrem Polanco. Et in praesenti id satis esse videtur, eo vel magis quod alia duo cognoscantur, quae magni sunt momenti : tempus scriptionis et natura Documenti.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus textum unicum. *Typis italicis* imprimimus rei tractandae summam ab auctore in margine positam.

Textus.

CAP. II.

DE EXERCITIIS SPIRITUALIBUS.

[1] f. 105*v*. Exercitia spiritualia. Commode ac fructuose dantur, his qui potissimum iam quodam modo dispositi sunt [1], ut puta, inspiratione divina ad conversionem moti. Attamen vel de electione vitae, vel aliis perplexi et adhuc dubii vel aliter impediti, his Exercitiis plurimum iuvare [sic] possunt [2].

[2] Attamen possunt omnibus dari qui exercere spiritualiter volunt ; praeparanti enim se non denegatur gratia.

[3] *Modus dandi Exercitia.* Praeambula Exercitiorum. Sunt haec videlicet quod in quolibet exercitio seu meditatione debent fieri orationes praeparatoriae et praeludia. Item adhibenda compositio loci et imaginatio rei meditandae. Deinde oratio praeparatoria seu petitoria gratia contemplandi. Deinde puncta materiae meditandae. Tandem colloquia et oratio. Necessaria est solitudo, tranquillitas curarum et negotiorum vacuitas, occasionum et impedimentorum fuga, temporis partitio, animi dispositio et elevatio mentis extra librum, ductor.

[4] Haec Exercitia brevitatis et commoditatis causa ad octo dierum tempore contraximus. Poterunt tamen pro personarum et negotiorum qualitate ad 15 dies vel longioris temporis spatium protrahi et extendi [3].

---

[2] MHSI, *Const.* III, p. L-LIV.

[1] De dispositionibus eorum qui se exercent. Cf. Doc. 12 annot. 11.

[2] De utilitate Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[3] Cf. Doc. 17 annot. 2 de Exercitiis rudiorum, et totum illum Directorium a n. 44 usque ad finem.

[5] [106r] 1. Die lunae, videlicet, feria 2ª, puncta meditanda sunt haec[4]: Consideratio omnipotentiae, sapientiae et bonitatis Dei. Creatio coeli et elementorum ac creaturarum et angelorum, hominum, bestiarum, arborum et herbarum etc. Caelestis beatitudo, patria, felicitas, vita aeterna. Gloria, gaudium, splendor et dotes animarum et corporum beatorum ut in prima parte[5]. Primorum parentum primus status videlicet inocentiae et iustitiae. Lapsus hominis duplex per originalem peccatum, concupiscentiam et peccatum actuale. Hinc terrena et humana miseria: fames, sitis, bella, tempestas, frigus, calor, passiones, paupertas, angustia. Supposita puncta possunt considerari in pluribus horis et extendi ab eo qui practicus est et ductor exercentis. Sic dicendum de infrascriptis.

[6] *Consideratio sui ipsius* 2. Die Martis, sive feria 3ª. Puncta sunt haec: Consideratio sui ipsius et presentiae ac loci; ubi nunc es?, quis es? Item aetatum suarum singularum consideratio temporis et loci ac status et condicionis in quibus tunc peccator vivens in qualibet aetate erat et quidquid accidit videndum, et quo modo tam cito et inconsiderate omnia transierunt, et quo animo erat et nunc sit.

[7] *Consideratio conversationis*. Consideratio conversationis. Cum quibus personis. In quo studio. In qua civitate. In qua tubulatione, vel latrina, in quo negotio, in qua conditione et statu.

[8] *Mortis consideratio*. Mors amicorum consideranda et familiarum, sodalium, cognatorum, vicinorum, concivium, et inhabitantium, parentum etc.

[9] *Lectio*. Lectiones proderunt ex Job, Ecclesiastici, Threnis Ieremiae et aliis prophetis.

[10] 3. Die mercurii, sive quarta feria. Puncta meditanda. Consideratio vanitatis et transitus antiquorum, videlicet: primo, hominum, scilicet hebraeorum, graecorum, romanorum, regum, philosophorum; 2º aedificiorum, ut palatiorum, theatrorum, castrorum, turrium, arcium et civitatum, ut Romae, Carthaginis, Troiae, Constantinopolis, Hierusalem, Babilonis.

[11] *Temporalium consideratio*. Consideratio tertia est praesentium, 1º temporalium, ut arcium, castellorum, villarum, ubi

---

[4] In iis quae sequuntur videntur Exercitia accommodari iis qui, cum integra iam antea praegustassent, ut Societatis Iesu scholastici, ea iterum repetere, vel potius, quod tunc quandoque fiebat, cum studiorum vita permiscere volebant. Cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 2 pp. 276-284.

[5] In cap. 15 primae partis *De Gloria et Inferno* (f. 192) egerat de gloria speciali corporum et animarum beatorum.

sunt tot familiae, viri, mulieres, pueri et servi, qui privatim plusquam solitarie viventes in rebus mundanis aetatem frustra consumunt et raro de Deo cogitant.

[12] *Spiritualium.* 2° spiritualium, scilicet, monasteriorum, domorum, capellarum, ecclesiarum, hospitalium, heremitoriorum. Per varia loca : civitates, montes, sylvas, colles, et heremos, ubi multi religiose Deo serviunt.

[13] Elevatio oculorum et mentis extra librum et extra aedificia proximi loci usque ad horizontem : campaniam, messes, sylvas, flumina, provintias et mundi regionum descriptionem. Ex his tandem eleva mentem et oculos ad coelum. Summaria collectio varietatum et miseriarum mundi.

[14] 4. Die iovis, sive feria 5ª. Puncta consideranda sunt haec, videlicet : Consideratio et ponderatio singulorum vitiorum et peccatorum propriorum totius vitae ex locis, temporibus, personis et aliis circunstantiis, ut supra feria 3ª.

[15] Secundo. Exempla ultionum. Iuditia et iustitia Dei. Peccata ante conversionem, peccata cordis, oris, operis et omissionis. Peccata a conversione. Poenitentia, contritio, confessio et satisfactio ac restitutio. Ieiunia, oratio, vigiliae, disciplinae, bona et utilia opera. Emendatio. Fides, spes, charitas.

[16] Consideratio triplex est mortis, cuius hora incerta est, suspecta et improvisa. Infirmitas praecedens, naturae violentia, peccatorum conscientia, totius corporis mala dispositio, demonum expectatio, vitae brevitas, amissio gaudiorum, separatio amatorum, animae accusatio, timor, sepultura, planctus, oblivio.

[17] 5. Die veneris, sive feria 6ª. Puncta contemplanda : Consideratio prima est inferni. Hinc chaos confusum et profundum. Locus obscurus, igneus et fumorum. Tenebrae, clamor, ululatus, planctus, blasphemiae, stridor, fetor, tormenta aeterna, ut frigus, calor. Aspectus horridus. Passiones [106*v*]. Poenae singulorum peccatorum, privatio visionis Dei.

[18] Consideratio 2ª est iudicii. Hinc signa horrenda, ut fulgura, tonitrua, motus syderum et elementorum, tuba angelica, resurrectio, timor, curiae caelestis et daemonum praesentia, examinatio, separatio, operum merita, conscientiae manifestatio, sententia.

[19] 6. Die sabbati, sive feria 7ª. Puncta meditanda sunt haec : Repetitio et epilogus lapsus hominis feriae secundae. Consideratio prima est redemptionis generis humani et vitae Christi. Primo recordanda est Christi humanitas. Hinc annuntiatio, conceptio, nativitas, baptismus, conversatio, et praedicatio, traditio, caena

ultima, lotio pedum, horti ingressus, apprehensio, accusatio, flagellatio, coronatio, crucifixio, mors, sepultura. Sed in his omnibus considera dicta et facta Christi et virtutes, ut sunt humilitas, paupertas, patientia, obedientia, parsimonia, charitas, castitas, oratio.

[20] 2° contemplanda est Christi divinitas. Hinc prophetiae, signa et miracula in nativitate, transfiguratio, miracula, resurrectio, ascensio, Spiritus Sancti missio, apparitiones.

[21] Consideratio 3ª est de vita sanctorum, apostolorum, martirum, confessorum, virginum, patrum monachorum, heremitarum humilitas, magnanimitas. Item illorum peregrinationes, tribulationes, naufragia, fames, sitis, tentationes, casus, virtutes, ut paupertas, patientia, longanimitas ; miracula, martiria, iniuriarum et tormentorum tollerantia, contumeliae, morsi. Loci, ecclesiae, cathecumbae, speluncae, sepulturae etc. Omnia haec sunt consideranda.

[22] 7. Die dominica, sive feria prima. Hanc ultimo reservavimus propter iucundam misteriorum ipsius diei aptissimorum meditationem.

[23] *Vita aeterna.* Consideranda est vita aeterna ; Sancta Trinitas contemplanda est et laudanda. Item Dei potentia, sapientia, bonitas. Item consideranda et contemplanda sunt haec, videlice, gloria, praemium, gaudium et dotes, ut in prima parte[6].

[24] *Remuneratio.* Remuneratio beatorum, ut consolatio, liliatio divina, regnum, possessio. Glorificatio beatorum ut sapientia, amicitia, honor, potestas, securitas, gaudium, aeternitas, visio, splendor, cantus, aureola.

[25] Haec Exercitia, ut diximus, possunt contrahi et extendi pro personarum, negotiorum, temporis et commoditatis qualitate. Interim in Exercitiis possunt dubia et perplexitates resolvi, ut de electione vitae, studio, conversione, opere bono gerendo, elemosinis dandis. Item negotiis mutandis vel omittendis. Item de votis emittendis. Religionis ingressu, conversatione et familia regenda. Huc pertinet etiam spirituum discretio ad cognoscendum a quibus spiritibus exercens vexetur, seu tentetur.

---

[6] In eodem cap. 15 primae partis (f. 192) egerat etiam de gaudio et dotibus beatorum.

10

MONITA P. EDUARDI PEREYRA

(a 1562 excerpta)

Praefatio.

1. TEXTUS : 1. *Bibliot. Naz. Roma. Fond. Ges. 742.* Apographm eiusdem temporis. In marg. : « El modo que un Padre (a quien el P. Villanueva dió los exercicios) ha tenido en darlos, al qual P. Villanueva se los avía dado nuestro P. M. Ignacio ». 2. *Archiv. di Stato ms. n. 89.* Versio itala.

II. *Ineditum.*

III. AUCTORES : IPARRAGUIRRE, *Historia* 2, p. 333.

IV. DE NATURA DOCUMENTI : P. Eduardus Pereyra [1] in hoc documento plura commiscet. Non solum enim monita dat de Exercitiis tradendis, ut in primi capitis initio indicat, sed etiam non raro alia tria includit : explicationes meditationum quas ipse faciebat, interpretationem exegeticam quorundam capitum seu verborum nec non historicas Exercitiorum declarationes quas ipse cuidam viro praebuerat. Cum vero nos in hoc volumine Directoria tantum edamus, nostra in praesenti non intersunt, nisi ea monita quae de ipsa tradendorum Exercitiorum methodo agunt. Cetera, quae potius ad exegesim vel usum Exercitiorum pertinent, merito hic omittimus.

Verum tamen est non semper haec omnia perfecte separari posse. Quibus in rebus maluimus plura potius quam pauciora transcribere. Aliqua enim ita erant inter se connexa, ut si quid omitteretur, reliqua de ipsa methodo minime intelligerentur.

His quae de prisca Exercitiorum methodo, quamvis cum aliis permixta, in eo inveniuntur, aliud etiam adiungitur argumentum ad

---

[1] Eduardus (Duarte) Pereyra natus Ulyssipone anno 1527, ephebus nobilis feminae Eleonorae de Mascarenhas, studuit grammaticae Compluti, in qua civitate, peractis Exercitiis duce P. Villanueva, ingressus est in Societatem anno 1547 mense februario. Finitis studiis in Universitate complutensi, ab anno saltem 1551 curam spiritus novorum iesuitarum habuit. Ut P. Castro scribit : « tuvo mucha mano en criar novicios ». Ideo nihil mirum, sicut ipse P. Castro scribit, si fere per totam suam vitam noviciorum magister fuerit. Anno 1560 praefuit collegio Matritensi, quod eodem anno ab illustri femina Eleonora de Mascarenhas fundatum est. A. 1564 rediit Complutum, ubi die 28 maii 1561 professionem solemnem fecit. Rector etiam fuit collegii Ocaniensis (Ocaña) annis, ut suspicamur, 1564-1567. Reliquo vitae tempore, id est, per viginti annos, in Toletana domo degens curam noviciorum habuit per aliquot saltem annos, et multorum confessiones audivit. Mortuus est Toleti die 3 februarii 1587. Cf. ARSI. *Tol. 12,* CASTRO, vol. 1, lib. 2, cap. 7 f. 19 v.

hoc Directorium edendum, etiamsi propria ipsum excellentia careret : annumeratum esse Romae inter ea scripta, quae ad Directorium officiale conficiendum separata suisque numeris signata servabantur, ut videri potest in Praefatione nostri voluminis cap. 2° art. 1 p. 19. Directorium hoc signatum est littera I.

V. Ratio editionis : Edimus ex cod. 1 excerpta quae de ipso modo Exercitia tradendi agunt.

Textus.

Prologo.

[1] [2*r*] El saber dar bien los Exercicios es una cosa en la qual mucho se sirve Dios nuestro señor, por resultar dello grande aprovechamiento de las almas, como la experiençia lo tiene bien enseñado ; y assi es cosa muy importante a la Compañía que aya en ella quien sepa exerçitar este ministerio, tan proprio suyo como él lo pide [1].

Porque de dar los Exerçiçios personas que no lo sabían hazer, se an seguido muchos inconvenientes [2] y hazer esto bien a de ser cosa difficultosa, a lo menos a los que comiençan a darlos. Porque claro está que no luego caerán en la travazón que ay en la primera y segunda semana, en la consonançia y harmonía que ay entre ellas, que pareçe más divina que humana.

[3] Porque caer cómo en el fundamento de los Exerçiçios está el fundamento de la electión, y cómo desde entonçes se comiença a disponer al exerçitante para la electión, cuyo fundamento es la indifferençia, que es un puncto que en él se trata muy essençial, es cosa difficultosa [3], y assí por esto como por otras difficultades que ay en este negoçio, le pareçió a un Superior que un padre que avía muchos años que exerçitava este offiçio [4] apuntase algunos avisos en los quales diese alguna luz, para los que començavan a exerçitar este ministerio, y ésta fué la causa de hazerlo, poniendo aquí algunos, del modo que él tenía en darlos. Aquí hallará la materia el que dellos se uviere de aprovechar y él le dará la forma según el talento que [2*v*] el Señor le uviere comunicado.

---

9 *in marg.* La dificultad que ay en este negocio ‖ 17 *in marg.* obediencia

---

[1] De cura eligendi aptos directores in Doc. 7 n. 36 cum annot. 32.

[2] De defectibus commissis in Exercitiis tradendis in Doc. 24 annot. 1.

[3] De cognitione libri Exercitiorum directori necessaria in Doc. 1 annot. 15.

[4] Hic pater nemo alius est nisi ipse Eduardus Pereyra. Quisnam vero superior ille fuerit, ignoramus.

[4] Aquí hallará algunas proposiçiones, en las quales algunos an tropeçado (aunque sin causa alguna) por ser la doctrina clara y llana, assentadas en la doctrina de Santo Thomás, lo qual le podía escusar algún estudio y trabaxo.

[5] Aquí en la segunda semana puse todo un discurso cómo a mí me passó a la letra con una persona grave y muy docta, Doctor en sancta theologia, la qual conosçiendo claramente cómo N. S. lo llamaba a la Religión, resistía a la tal vocación bravamente. Fué un discurso graçioso y para él muy provechoso, porque a cabo fue prevenido de una muy particular graçia del Señor, de tal manera que vino a poner por obra su vocación entrando en la Religión para la qual fué llamado, en la qual vivió y murió con grande edificación, y agora es de creer que está en la gloria gozando de su Dios; a la qual sea el Señor servido de llevarnos, para que allí todos juntos le veamos claramente, amemos, y gozemos alabándole por una eternidad, Amen.

[Cap. I]

[6] ALGUNOS AVISOS PARA EL QUE A DE DAR LOS EXERÇIÇIOS. PODRÍAN APROVECHAR PARA LOS QUE LOS COMIENÇAN A DAR. SON PARA LAS DOS PRIMERAS SEMANAS.

[3v] *En el nombre del Señor.*

[7] Lo primero que ay que advertir es que el que da los Exerçiçios advierta primero mucho la calidad de la persona a quien los a de dar. Advertiendo la edad, doctrina, ingenio, complexión etc.[5]. Porque, conforme a la calidad de las personas se a de acomodar el que los da[6]. Como lo advierte nuestro Padre de buena memoria en las annotaçiones[7].

[8] Y hagamos cuenta que aquel a quien los queremos dar es una persona muy docta, Doctor en theologia, a la qual desseo que

---

28 *in marg.* Un discurso. ‖ 2 *in marg.* El modo que un Padre (a quien el P. Villanueva dió los exercicios) a tenido en darlos, al cual P. Villanueva los avía dado N. P. Mtro. Ignacio ‖ 11 *in marg.* Annotación 18 ‖ 12 *in marg.* Hagamos cuenta que es un doctor en theologia una persona de mucha authoridad

---

[5] De qualitatibus eius qui exercetur in Doc. 4 annot. 1.

[6] De accommodandis Exercitiis in Doc. 4 annot. 61.

[7] In libro Exercitiorum (n. 18).

nuestro Señor llamase al estado de perfectión, paresciéndome que el tal serviría mucho a nuestro Señor en el tal estado, y que él pide que le den todos los Exerçiçios.

[9] Agora lo primero que este Padre hazía era declararle qué es lo que aquí se entiende por este nombre de Exerçiçios, cómo por él se entiende qualquier modo de examinar la propria conssiençia, también qualquier modo de meditar, orar, contemplar, orar assí vocalmente como interiormente, y finalmente qualquier otra spiritual operación. Porque, assí como solemos llamar Exerçiçios corporales el pasearse, caminar, correr, saltar, assí acá llamamos a estotras operaçiones spirituales, Exerçiçios spirituales[8] y deste nombre usó el santo Rey David quando dixo, *et meditatus sum nocte cum corde meo, et exercitabar et scopebam spiritum meum*[9], y pareçe que habla del examen de la conssiençia.

[3v] *Con este principio començava entablar los Exerçiçios.*

[10] Y luego solía començar a entablar los Exerçiçios y a disponer para ellos, diziendo cómo estos Exerçiçios eran unos medios que mucho ayudavan a traer al hombre al conoscimiento de su Dios y Criador, y a su propio conoscimiento, y que tanto más ayudavan quanto el que los reçibía más se disponía ayudarse dellos[10] [. . .].

De la humildad.

[11] [1r] Y la virtud que mucho ayudará para que él se disponga (mediante la graçia del Señor) para que su divina Magestad se le communique será la virtud de la humildad, la qual según sancto Thomás es una virtud que inclina al hombre y le hase prompto para sujetarse a Dios por Dios y al hombre por el mismo Dios[11].

[12] La qual virtud nasçe del conoscimiento de Dios y conoscimiento proprio. Porque de conoscer su nada y el infinito ser de Dios, su bajeza, y su alteza, su pobreza y sus riquezas, su flaqueza

17 *in marg.* Annotación 1 ‖ 20 *in marg.* Lo que se entiende por este modo de exercitios ‖ 22 *in marg.* similitud ‖ 26 *in marg.* Ps. 76 ‖ 28 *in marg.* Con este principio comenzaba entablar los Exercicios ‖ 35 *in marg.* Humildad ‖ 38 *in marg.* Deffinición de la humildad. S. Th. 2, 2 q. 161

[8] Annotatio prima Exercitiorum (n. 1).

[9] Ps. 76, 7.

[10] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[11] 2ª 2ªe q. 161 a. 3 in c.

y su omnipotençia, y en fin su ignorançia y la infinita sabiduria de Dios viene a decir : *abyssus abyssum invocat* [12]. Como el abismo de las miserias del hombre llama al abysmo de las infinitas perfecçiones de Dios, y de aquí viene a sujetarse a su Dios. [. . .]

[13] [5*v*] Y luego conviene darle a entender cómo mucha parte del aprovechamiento del que recibe los Exerçiçios depende del communicarse con el que se los da, dándole cuenta del modo de proçeder en su oraçión y de las dudas y difficultades que se le offreçen, y de todo lo que le impide su aprovechamiento, y de lo que nuestro Señor le communica.

[14] Dándole a entender cómo en esto él no pretende saber sus pensamientos ni desseos que sean pecados, sino aquello que es neçessario para guiarle en las cosas de su aprovechamiento, para ayudarle con remedios contra las tentaçiones que el demonio le traerá, assí claras y manifiestas como encubiertas con apparençia de bien, transformándose en Angel de luz [13]. Porque assí como el médico no podría curar al enfermo si él no le dijese y descubriese las causas de su enfermedad, assí acá el médico spiritual no le podría ayudar si él no se communicase con él [14].

[6*r*] *De la sciencia prática y especulativa.*

[15] Aquí importa mucho darle a entender quán differente cosa sea saber una cosa speculativamente o práticamente, como el médico que sabe qué cosa sea la leche porque sabe en qué consiste su essençia y accidentes, con todas sus calidades y propriedades, mas a él no le sabe la leche, no la a gustado como el niño que mama, que no sabe esto, mas sábele a él la leche ; y assí es muy differente la sabiduría de Dios, de la sçiençia speculativa, porque ésta es

45 *in marg.* Ps. 41 ‖ 66 *in marg.* similitud, ‖ 70 *in marg.* Porque la sabiduría que es don del Spíritu Santo no solamente es speculativa sino prática.

[12] Ps. 41, 8.

[13] In libro Exercitiorum (nn. 17 et 332). Quid dicere debeat Director cum eum qui exercetur invisit in Doc. 20 annot. 63.

[14] Ut is qui exercetur cum Directore sua communicet, commendatur in libro Exercitiorum (nn. 17, 326). Idem indicatur etiam infra et in aliis Directoriis commendatur. Vide Doc. 12 n. 27; Ruiz, Doc. 11 n. 6 ; Hoffaeus, Doc. 17 n. 92 ; Polanco, Doc. 20 n. 34 ; Miró, Doc. 22-23, n. 24 ; GZ. Davila, Doc. 31, nn. 47, 59 ; Quadrantini, Doc. 35 n. 8. Commissio ad Directorium recognoscendum designata Doc. 42 n. 16, cf. etiam Doc. 33, 34, 43, n. 26.

una sçiençia sabrosa que da gusto de las cosas de Dios, un conosçimiento prático y amoroso que inflama y enciende la voluntad [15] [. . .]

[Cap. II]

DEL FIN DE LA PRIMERA SEMANA

[16] [7*r*] Haviéndole ya dispuesto con las consideraçiones dichas, conviene darle a entender qué es lo primero que emos de procurar de alcançar, qué fin; y para esto se le podía platicar cómo todos los Exerçiçios contienen quatro semanas en las quales se tratan cosas diversas [16], como se verá quando ayamos praticado lo que en ellas se trata, y cómo las tres corresponden a tres vidas que los doctores llaman purgativa, yluminativa, y unitiva [17]. Y assí como cada vida destas tiene su fin que por ella se pretende alcançar, assí acá en estas tres semanas, de las quales agora començaremos a tratar con el favor del Señor, cada una tiene su fin [18].

[17] Agora, el fin que en esta semana primera se pretende alcançar con la graçia del Señor, es que el hombre se conozca, y conoçiéndose conozca que a andado errado caminando por el camino de su perdición, andando apartado de su Dios y todo su bien, y deste conosçimiento nazca un vivo desseo de su remedio, que será de alcançar una verdadera penitençia [19].

[18] Y para esto conviene agora darle a entender cómo la raiz y causa de la perdición del hombre a nasçido de falta de este conosçimiento, que es de andar el hombre fuera de sí, y cómo [7*v*] de lo contrario con el favor del Señor a de nasçer su bien y su remedio. [. . .]

---

71 *in marg.* S. Thom. 2, 2 q. 45 a. 3. ‖ 2 *in marg.* Annot. 4 ‖ 3 *in marg.* Del fin. ‖ 8 *in marg.* S. Bon. in opusculo Viae Sion lugent ‖ 9 *in marg.* Annot. 10 ‖ 12 *in marg.* El fin de la 1ª Semana es el fin de la vida purgativa ‖ 21 *in marg.* Agora tomar medios para entrar dentro de nosotros

---

[15] 2ª 2æ q. 45 a. 3 in c.

[16] Cf. annotationem quartam (n. 4).

[17] Cf. annotationem decimam (n. 10). Agitur de celebrato opuscolo *De mystica theologia*, quod nunc generatim Hugoni de Balma tribuitur. Cf. *La France Franciscaine* 15 (1932) 227-265, 311-359. De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

[18] De utilitate indicandi finem Exercitiorum ei qui se exercet in Doc. 11 annot. 2.

[19] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27 et infra n. 23.

[10*v*] *De la oraçion y meditaçion.*

[19] Agora lo que ay que haçer es tomar medios para entrar dentro de nosotros al proprio conosçimiento, pues emos dicho que de aquí, mediante la graçia del Señor, como de raíz a de nasçer nuestro bien y remedio, como lo vimos en el hijo pródigo. Y el medio para ello grandemente neçessario y provechoso es el de la oración, y juntando con ella la meditación [. . .].

[20] [15*v*] He dicho que el fin desta primera semana era que el hombre entrase dentro de sí al propio conosçimiento, porque de aquí, mediante la graçia del Señor, como de raiz avía de nasçer el bien del hombre, y cómo este fin correspondía al fin de la vida purgativa, a la qual correspondía esta primera semana. Este fin consiste en un aborresçimiento grande del peccado por ser offensa de Dios, en un propósito efficaz de la enmienda, en un aborresçimiento de sí mismo, en un amor de menospreçio de sí, y en fin en un desseo vivo de la verdadera penitençia, de donde nazca el obrarla con la graçia divina ; y para esto emos tomado por medio la meditación y oración, y hemos visto quán neçessaria era para remedio de los males de el hombre y a sido un medio para conoçerse el hombre.

[16*r*] *De otro medio.*

[21] Agora con el favor del Señor trataré de otro medio para que el hombre entre dentro de sí y se conozca. Allá dize Aristóteles que ay dos maneras de demonstraçión, *propter quid, et quia* [20]. Dos maneras de conoçerse una cosa, por sus causas, o por sus effectos ; y dize que entonçes tenemos conosçimiento de una cosa quando conosçemos las causas della. *Scire est rem per causas cognoscere* y pone quatro causas : efficiente, final, exemplar e material [21], y porque en el fundamento de estos Exerçiçios se pone el

---

24 *in marg.* Agora tomar medios para entrar dentro de nosotros ‖ 27 *in marg.* Oración y meditación ‖ 28 *in marg.* fin de la primera semana ‖ 32 *in marg.* En qué consiste este fin ‖ 46 *in marg.* Duplex demonstratio propter quid et quia. Arist. 1. Posteriora, cap 2 ‖ 49 Phsicorum 2º libro cap. 4 ‖ 50 *in marg.* Cuatro causas, efficiente, final, exemplar y material ‖ 49 *in marg.* S. Tho. 1 p. q. 44, 45 a. 5 ; S. Tho. 1 p. q. 2 a. 2 ‖ 51 *in marg.* el fundamento destos Exercicios

---

[20] Agitur de his in libro cui titulus : *Analytica Posteriora* lib. 1 cap. 2. *Aristotelis Opera*, Paris, Didot, 1862, I, 123.

[21] *Aristotelcs Naturalis aus cultationum* lib. 2 cap. 4, *Opera* II, 264-265.

un modo y el otro de conoçerse el hombre, assí por sus causas, como por sus effectos, començaremos a tractar dél [22].

[22] Comiença assi; el hombre es criado para que loe a su Dios, y para que le reverençie y sirva, y assí haçiéndolo venga a conseguir su fin [23].

El fundamento.

[23] El uno, que es el *propter quid* del conoçerse por sus causas, se pone en deçir que el hombre es criado, porque criar *est ex nihilo aliquid facere* y de aquí sacaremos las quatro causas del hombre la efficiente, final, exemplar y materia . . . [17*r*] luego se dize que le crió Dios para loarle y servírle . . . y que esto se haga no solamente con el coraçón, sino con la lengua también y con las obras, attribuyendo al Señor y a su graçia los dones reçebidos, haçiendo todas nuestras obras para gloria y honrra suya; y la reverençia y cortesía que se deve a este Señor se llama latría, que es una cortesía a solo Dios devida. Esta se da al Señor, como diçe Sant Agustín, con la fee, sperança y charidad [24]. Porque dellas nasçen las virtudes y donnes, y assí la obidiençia y guarda de sus mandamientos y de todo aquello a que el hombre está obligado.

[24] En lo dicho consiste la primera parte deste fundamento, y la 2ª es conoçer cómo todo quanto el Señor crió en este mundo, todas las cria-[17*v*]turas, fué por respecto del hombre para que le ayudasen y fuesen medios para conseguir este fin para el qual fué criado [. . .]

[25] [18*r*] Agora vengamos a lo prático y al cómo nos emos de aprovechar de este medio, para el fin que pretendemos del propio conosçimiento. Pongamos delante de nuestros ojos este fin para el qual crió Dios al hombre, y mirémonos en él como quien se mira en un espejo en el qual ve lo que está limpio o lo que está suzio, lo que está compuesto o descompuesto[25] [. . .]

---

55 *in marg.* Magister sententiarum lib. 2 disp. 17 pone lo mismo ‖ 66 *in marg.* S. Tho. 2ª 2æ q. 84 a. 1 et 81 a. 1 ad 3 et a. 5 ‖ 68 *in mvrg.* S. Agustin. in inchirid. cap. 3 ‖ 72 *in marg.* 2ª Parte del Fundamento ‖ 77 *in marg.* La práctica de este fundamento ‖ 80 *in marg.* Jacobi 1.

[22] In margine commemoratur: 1 q. 44, 45 art. 5, 1 q. 2 a. 2 et Magister sententiarum lib. 2 disp. De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[23] Ut non raro antiquissimi directores vel auctores, memoriter refert textum Exercitiorum aliquibus verbis mutatis. Cf. (n. 23).

[24] S. Augustinus *Enchiridion sive de fide, spe et charitate, liber unus*, ubi sequentia leguntur: « Hic si respondero, fide, spe, charitate colendum Deum » PL. 40, 232.

[25] Conf. Jac. 1.

Cotejar los medios con el fin.

[26] [18*v*] Agora mirándonos en este fin como en un espejo, comencemos a cotejar los medios con el fin, a ver y conoçer la proporçión y desproporçión con estos medios que emos tomado para con este fin, cotejando el uso de todas las criaturas con él, cómo e usado dellas de manera que me fuesen medios para conseguir este fin, de los manjares, de las vestiduras, de la hazienda, de la honrra, offiçio o dignidad, cómo de mis sentidos, de mis fuerças, salud [19*r*] cómo de la imaginación, apetito, irasçible y concupiscible, cómo de la memoria, entendimiento y voluntad, cómo de los pensamientos y desseos, palabras y obras, cómo e usado de la fee, esperança y charidad, cómo de los sacramentos, cómo de la sangre de Christo, y de todas sus obras exemplares, las quales él hizo para que le ymmitásemos en ellas, y en fin de todos los beneffiçios de Dios.

[27] Agora ponderar la desproporçión de todos estos medios que el Señor nos dió, con el fin para que nos los dió y de aquí se conoscerá el desorden de nuestra vida y se començará a conosçer el hombre y entrar dentro de sí: *In se autem reversus dixit etc.* De aquí nasçerá el desseo del remedio que era la verdadera penitençia.

[28] Y este es el segundo modo de conoçerse el hombre por sus effectos, como se conosçe el árbol por su fructo [. . .]

[21*v*] *De la Indifferençia.*

[29] El terçero puncto deste supuesto y fundamento destos Exerçiçios es, que conviene mucho al hombre hazerse indifferente a todas las cosas criadas, (en quanto a lo que le es conçedido a la libertad de nuestro libre alvedrío y no le está prohibido) en tal manera que no queramos de nuestra parte más salud que enfermedad, riquezas que pobreza, honrra que deshonrra, vida larga que corta, y assí en todo lo demás, solamente eligiendo lo que nos ayudará para el fin que somos criados.

[30] Açerca de esto se advierta mucho lo que nuestro Padre de buena memoria dize en la Annotaçión 5ª y 15 y 16, porque es un punto muy esençial en el qual ay bien que hazer. Esta indifferençia es una resinación con la qual el hombre se pone en las manos

82 *in marg.* Cotejar los medios con el fin ‖ 97 Ponderar mucho la desproporçión de los medios con el fin. ‖ 102 *in marg.* 2° modo de conoçerse el hombre ‖ 109 *in marg.* 3° puncto del fundamento ‖ 111 *in marg.* Ex omnibus ea demum quae ad finem ducunt eligere ac desiderare ‖ 114 *in marg.* Annot. 5, 15 y 16 ‖ 116 *in marg.* Qué cosa es esta indifferençia.

de su Dios y Señor, diziendo : Señor mío y Criador mío vé [21*v*]is aquí Señor toda mi libertad, todas mis potençias, mis sentidos y mi cuerpo y todo quanto tengo, todo lo pongo en vuestras manos ; ordenad vos, Señor, dello y de mí como conviene más para gloria y honrra vuestra y salvaçión de mi alma.

[31] Esto hecho de veras de todo coraçón ayuda mucho a que se le communique Dios, porque es abrir la puerta del coraçón para que el Señor obre en él grandes cosas [. . .].

[32] [21*v*] Agora platicado el fundamento al modo dicho, y hecho que él medite en él por un día entero señalándole en él los tres puntos dichos, los dos del propio conosçimiento, assí por las causas, que es el primero, como por los effectos, que es el segundo, con este 3° de la indifferençia, aquí se acaba lo del fundamento [26].

Examen.

[33] Síguese platicarle el examen general y particular antes de las meditaçiones, y platicados a la letra, conviene darle a entender la necessidad, assí del uno como del otro [. . .] [27].

Primera meditación.

[34] [26*r*] Agora se puede començar a platicar la primera meditación de las tres potençias. Este exerçiçio se llama de las tres potençias porque en él se exerçitan los actos de todas tres, que son memoria, entendimiento y voluntad. Contiene la oración preparatoria, que es común para todos los Exerçiçios, dos preámbulos y tres punctos y un colloquio. En este Exerçiçio conviene declararlo todo, para que se quede hecho para todos los demás. [. . .] [28]

[35] [30*r*] Agora es menester darle a entender cómo el fin destas meditaciones, que agora emos de platicar es alcançar las dos cosas que platicamos en el fundamento, la una el conosçimiento propio, conosçiendo el desorden de nuestra vida, cotejando los

123 *in marg.* Los tres punctos del fundamento ‖ 129 *in marg.* Aquí se a de advertir se comience a aparejar para la confessión general ‖ 135 *in marg.* Primera meditaçión ‖ 142 *in marg.* Fin de las meditaçiones

[26] In Exercitiis (nn. 23). De principio et fundamento vide supra in annot 22 et Doc. 4 annot. 48.

[27] De examine generali in Doc. 4 annot. 50, de examine particulari in eodem Doc. 4 annot. 49.

[28] De meditatione trium potentiarum in libro Exercitiorum (n. 50).

medios con el fin, como está dicho ; allí deziamos que el fin desta primera semana [29] era el de la vida purgativa, el qual es conoçerse el hombre assí conoçiéndose [30*v*] por peccador, offendedor de la Magestad de Dios, conosçiéndose por traidor, pues el peccado mortal propiamente es una traición cometida contra su Magestad, pues quanto es de su parte haze a la criatura por la qual dexó a su Dios, su dios, y querría que Dios no fuese Dios, pues todo estoençierra en sí el peccado mortal, como lo dizen los Doctores.

[36] De aquí a de sacar un aborresçimiento contra sí, conociéndose por enemigo de sí mismo, pues que así lo manifiestan sus obras, que son obras de verdadero enemigo, como son averse quitado la vida spiritual de su alma echando a Dios de su coraçón, reçibiendo en él a Sathanás, privándose de la graçia de su Dios, de las virtudes y dones, y en fin de todo su bien ; obras son estas de enemigo.

[37] De aquí a de nasçer el aborresçimiento del peccado por ser offensa hecha contra su Dios.

[38] De aquí an de nasçer unos desseos vivos y efficaçes de la verdadera penitençia, de querer vengar en sí las offensas de su Dios, y en fin de aquí el amor del menospreçio de sí mismo, el desseo de que todas las criaturas le maltraten, pues que esto es lo que se deve al peccador por aver offendido y injuriado a su Dios quanto es de su parte ; assí lo dize Cayetano : *Peccator hostiliter se habet ad Deum* [30], pues que con la obra que haze le quiere quitar el ser, y assí la vida y todas sus perfectiones. Esto incluye el peccado mortal.

[39] Lo 2º, que se trató en el fundamento fué lo de la indifferençia y resinación que el hombre avía de tener en las cosas que pueden tener buen fin o malo, de las quales podía el hombre usar bien [31*r*] o mal. Pues esta es la segunda cosa que el que haze os Exerçiçios de esta primera semana a de procurar de alcançar con la graçia del Señor, y el que da los Exerçiçios a de procurar con la graçia del Señor por las vías possibles de traer el exerçitante a

---

147 *in marg.* Fin de la primera semana ‖ 155 *in marg.* Que se conozca el hombre por enemigo de sí mismo ‖ 169 *in marg.* Caietano 2, 2 q. 34 a. 2 in fine. Peccator hostiliter se habet ad Deum ad deiiciendum a statu et natura ‖ 173 *in marg.* Indifferençia ‖ 175 *in marg.* Annot. 5 y 16

---

[29] Supra in textu cui apponitur annot. 19.

[30] Ut in margine dicitur : Caietano ad 2am 2ae q. 34 a. 2 in fine.

esta indifferencia porque de aqui depende la buena election, y el ir bien dispuesto para ella ; y si le sintiere afficionado a alguna cosa que le impida esta indifferencia, procure muy de veras assi con las platicas como con los Exercicios, darle un golpe y otro hasta que el Señor por su bondad le traiga a ella ; y advierta que este es un punto de los más essenciales de los Exercicios.

[10] Porque de aqui depende la materia de la election de que tan de veras se tracta en la segunda semana. A la qual election pareçe que se ordena todo lo passado como a un punto de los más essenciales de la salvaçión de un alma, como es tomar un estado de la mano de Dios, y no movido de la passión o affection desordenada.

[11] Y adviértase que no se le de a entender en esta primera semana a que se ordena esta indifferencia, sino quando ya no se pueda hazer más en la 2ª semana. Porque, si lo supiese, por ventura no se animaria tanto a procurarla, como no lo entendiendo claramente[31]. De manera que a estas dos cosas dichas se ordenan los Exercicios de esta primera semana, y dellas se le a de pedir cuenta particular.

[Cap. III.]

[12] DE LAS COSAS DE QUE SE LE A DE PEDIR CUENTA CADA DIA O DE [31v] ALGUNAS DE ESTAS

1. Del modo con que procede en la oraçión.
2. Cómo en el recogimiento y attençión.
3. De las dudas que se le offreçen y tiene.
4. De lo que le impide su aprovechamiento.
5. De lo que nuestro Señor le communica.
6. De las tentaciones, porque agora es tiempo de sentirlas más que antes.
7. Como le va en el conosçimiento de su vida passada.
8. Como en el aborresçimiento de quien le hizo tanto mal, como es el peccado, y él mismo causa dél.

---

182 *In matu.* Nótese esto mucho — 187 *in marg.* Del fin de la segunda semana. Hoja 47 ‡ 188 *in marg.* Nótese esto ‡ 200 *in marg.* Nótese esto. ‡ 1 *in marg.* De las cosas de las quales se a de pedir cuenta

---

[30] Cf. annotationem undecimam (n. 11).

[31] De rebus de quibus loquendum est cum invisitur is qui Exercitia facit in Doc. 2º annot. 63.

9. Cómo en el desseo de hazer satisfaçión a su Dios por las injurias hechas contra su Magestad.

10. Cómo en la indifferençia, y resinaçión en el ponerse en las manos de su Dios, para que dél y de sus cosas el Señor ordene lo que más conviene para gloria y honrra suya y bien de su alma.

11. Qué es lo que le impide más a lo de la indifferençia, procurar de sacarle en particular esto, para que por allí más le ayude a despegarse de aquello, si es honrra, si riqueza, si algun offiçio, si alguna amistad; esto importa mucho saber para ayudarle en ello [32*r*].

Cómo sería bien que se aparejase el que a de dar el Exerçiçio para que el Señor obrase por él y le hiziese idóneo instrumento suyo.

[43] Este es un puncto muy essençial. Para esto sería bueno que procure muy de veras retificar la intençión en esta obra, y no querer ni buscar en ella más de aquello que sea para mayor honrra y gloria del Señor, y el mayor bien de aquella alma. Offiçio es de la charidad hazer que el hombre no se busque a sí, buscando algún interés proprio, sino la gloria de su Dios: *quia charitas non quaerit quae sua sunt, sed quae Jesu Christi* [33]; y la perfecta charidad passa adelante, la qual haze que no sólamente no busque el hombre su propio interés, sino que busque la gloria y honrra de Dios, y no sólamente aquesto, mas que busque aquello que sea más gloria y honrra de su Dios, y el alma que con este ojo derecho mira al Señor, dizese en los Cantares: *Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa, in uno oculorum tuorum* [34].

[44] Lo 2º sea que vaya desconffiado de sí, de sus fuerças y industria y muy confiado en las fuerças del Señor y en el auxilio speçial que Dios tiene prometido a los de la Compañía para poder exerçitar sus ministerios. La graçia de la Religión es un auxilio y concurso speçial de Dios para poder cumplir con los ministerios de la tal Religión y especialmente para éste, como se a visto y ve cada día en lo mucho que nuestro Señor a obrado en las

23 *in marg.* Cómo será bien se apareje el que a de dar el Exercicio ‖ 25 *in marg.* Lo primero el fin que a de tener ‖ 28 *in marg.* 1 ‖ 30-31 *in marg.* 1 Cor. 13 ‖ 31 *in marg.* 2 ‖ 35 *in marg.* 3 ‖ 37 *in marg.* Cant. 4 ‖ 38 *in marg.* desconfiar de sí y confiar en su Dios ‖ 40 *in marg.* La gracia de la Religión es un auxilio y concurso special de Dios para poder cumplir con los ministerios de la tal religion

[33] 1 Cor. 13, 5.

[34] Cant. 4, 9.

almas por este medio, en lo qual no faltará nuestro Señor si nosotros no ponemos algun impedimento de nuestra parte, y para esto advierta que el demonio a de venir a pelear contra él en esta obra y a impedirla, hecho un Philisteo, porque sabe el fructo que la tal alma puede sacar destos Exerçiçi [32*v*] os ; y por tanto procure con la graçia del Señor yr hecho un David y diga : *Tu venis ad me cum hasta et gladio, ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum* [35]. Tu, Sathanás, enemigo de Dios, vienes a mi confiado en tus fuerças, yo vengo a ti confiado en las fuerças de mi Dios, en quien tengo puesta toda mi sperança y confiança, cuya gloria y honrra busco, *et sic omnia possum in eo qui me confortat* [36].

[45] Lo 3º procure primero hazer el Exerçiçio y meditarlo antes que le dé al exerçitante [37], para que lo pueda dar con más fuerça y con mayor affecto, y para esto quando pudiese seria bueno usar primero un poco de los ramales, que assi lo hazia uno que los dava, por quien el Señor obró por su bondad grandes cosas en los Exerçiçios, como fueron grandes conversiones de hombres muy peccadores ; y assi mucho depende el aprovechamiento del exerçitante del que da los Exerçiçios. Porque claro está que el que estuviere más aprovechado y más herviente en el amor de Dios, que tendrá mayor zelo de la honrra del Señor y del aprovechamiento de las almas y assi hará más provecho : *Zelus domus tuae comedit me etc.* [38]. [...]

[34*v*] *Las addiçiones, estas ayudan mucho para hazer los Exerçiçios mejor y para alcançar el hombre lo que dessea.*

[46] Estas pareçe que conviene darse despues que el exerçitante a hecho por lo menos el primer Exerçiçio de las tres potençias y el de los peccados [39], aviéndose exerçitado en cada una destas meditaçiones su dia entero, haziéndola cada dia 4 vezes, dos a la

---

47 *in marg.* S. Tho. 3 q. 62 a. 2 quoli. 12. q. 26. S. Tho. 2 Cor 3 ‡ 52 *in marg.* Primo Regum 17 ‡ 60 *in. marg.* Philipens. 4 ‡ 61 *in marg.* Lo tercero ‡ 67 aprovechamiento *del.* de la honra ‡ 72 *in marg.* Ps. 68 ‡ 73 *in marg.* Las addiçiones

---

[35] 1 Reg. 17, 45.

[36] Phil. 4, 13.

[37] Oportere ut director antequam Exercitium exponat, illud meditetur, dicitur etiam in Doc. 18 annot. 63.

[38] Ps. 68, 10.

[39] De tempore quo additiones Exercitiorum explicari possint in Doc. 3 annot. 2.

mañana y dos a la tarde. A la mañana la primera hora en levantándose, y la otra hora antes de comer, etc. Porque agora ya tendrá desseo de tomar medios para hazer mejor los Exerçiçios y proceder con más orden, y también porque ya de las meditaçiones y Exerçiçios hechos, tendrá alguna devoçión y desseos de hazer alguna penitençia y de alcançar verdadera contrición de sus peccados; y assí aora pareçe que biene bien y no antes.

[47] Aquí conviene darle a entender quán neçessarias [34v] son para esto las asperezas corporales, como son ayunos, disciplinas y çilicios, vigilias, y la cama áspera[40]. Porque el Señor da a cada uno la graçia del Señor, y aquél pareçe que se dispone mejor a ella que no sólo con el spíritu, sino también con el cuerpo se esfuerça y trabaxa por alcançarla. [...]

[36r] *De otras cosas que ay que avisar al exerçitante*[41].

[48] Açerca de la meditaçión se le advierta que trabaje por escusar en este Exerçiçio la demasiada speculaçión del entendimiento, y procure de tractar este negoçio con affectos de la voluntad, que no con discursos y speculaçiones del entendimiento. Y para esto es de saver que el entendimiento por una parte ayu[36v] da y por otra puede impedir la operaçión de la voluntad, que es el amor de las cosas divinas. Porque, assí como es neçessario que vaya delante guiándola y dándole conoçimiento de lo que a de amar, assí quando es mucha la speculaçión impide el affecto de la voluntad, porque no le da lugar ni tiempo para poder obrar. La razón de esto es ser la virtud del alma finita y limitada, y assí quanto más emplea su virtud por una parte, tanto menos le queda que emplear por otra. [...]

[37r] *También se le avisará cómo dos son los más principales impedimentos de la oraçión.*

[49] Que son guerra de pensamientos importunos y falta de la consolaçión y devoçión; y para lo uno y para lo otro conviene tenerle prevenido con remedios, para que sepa cómo se a de aver

82 *in marg.* Nótese esto | 87 *in marg.* Quan necessaria sea para esto la penitencia | 93 *in marg.* Acerca de la meditaçión | 108 *in marg.* Guerra de pensamientos

[40] De paenitentia in Exercitiis in Doc. 2 annot. 2.

[41] De rebus quas director dicere debeat ei qui se exercet, vide inter officia directoris in Doc. 22-23 annot. 38.

en lo uno y en lo otro ; y açerca de la guerra de los pensamientos importunos que nos distraen y quitan la attenção de la oração.

[50] Esto da pena al hombre, porque el rato que se pone a tractar con su Dios, al mejor tiempo le buelve las espaldas y se va a passear ; y çierto que quando esto acaesçe por culpa propia y negligençia y descuido, que es bien que reçiba pena ; porque no ay a donde mejor se emplee la pena que adonde ay culpa.

[51] Mas quando esto no viene por culpa nuestra, sino por parte de la naturaleza corrupta, como muchas vezes acaesçe, no hay por qué reçebir mucha pena, pues que la naturaleza quedó por el peccado tan desordenada, que las potençias y fuerças inferiores no obedeçen perfectamente a la parte superior del alma, que es la razón y voluntad, y de aquí viene que la ymaginación se va sin liçençia de casa sin que lo eche más de ver. Lo qual es tan natural y ordinario [37*v*] que por muy perfectos que sean los hombres no pueden estar del todo libres de esta passión. [. . .]

[Cap. IV].

[49*v*] LA SEGUNDA SEMANA DESTOS EXERCICIOS

Ego sum via, veritas, et vita[42].

[52] Hasta aquí en la primera semana emos tractado el buscar el dolor de nuestros peccados, el propio conosçimiento, la indifferençia etc., y por la bondad del Señor emos llegado a este término a que V. M. se a confessado, reçebido el sanctíssimo Sacramento ; agora, ya que emos dejado al hombre viejo y vida vieja, es menester vestirnos del hombre nuevo[43] y tractar de la vida nueva que emos de vivir en el breve tiempo que nos queda de vida. Desto emos de tractar agora con el favor del Señor.

[53] Para esto mucho ayudará la indifferençia que a V. M. nuestro Señor le a dado por su bondad, tiniendo desseo de que nuestro Señor le inspire y mueva a aquello que será para mayor honrra y gloria de su divina Magestad y salvación de su alma.

111 *in marg.* Acerca de la guerra de los pensamientos ‖ 119 *in marg.* De parte de la naturaleza corrupta ‖ 2 *in marg.* Joann. 14 ‖ 8 *in marg.* Ad Colossens. 3

[42] Io. 14, 6.

[43] Cf. Col. 3, 9.

[54] Y para esto trataremos agora de la vida de Christo nuestro Señor, el qual dize por Sant Joan *yo soy camino, verdad y vida*[43a] [. . .]

[50v] *Agora veamos cómo caminaremos por este camino que es Christo nuestro Señor.*

[55] Respóndese que de tres maneras: conosçiéndole, amándole, y immitándole en las obras exemplares que el Hijo de Dios hizo para que le immitásemos en ellas. Y quanto a lo primero del conosçimiento que emos de tener de Christo nuestro Señor, en quanto Dios y en quanto hombre, ya por la bondad de Dios, por la lumbre de la fee tenemos el que basta para salvarse una alma, siendo la fee viva que haze obrar por amor.

[56] Y a lo 2º, las verdades que la fee nos enseña de quién sea Christo en sí, y de quién sea y a sido para con nosotros, bien consideradas y rumiadas mediante la graçia del Señor, engendran amor, del qual a de venir la ymmitaçión en las virtudes; y éste a de ser el fin desta semana, que es el fin de la vida ylluminativa, a la qual corresponde ella, que es aspirar al amor de Christo nuestro Señor y procurar de yr cresçiendo en este amor, porque de aquí a de venir lo terçero de la ymmitación[44].

[57] De manera que este camino es el Hijo de Dios natural, la segunda persona de la sanctíssima Trinidad, Dios y hombre verdadero, Redemptor y salvador del mundo. ¿Y quién no [51r] desseará caminar por un tal camino tan ameno y deleitoso, tiniendo un tal paradero? Los pies con los quales emos de caminar este camino, conforme a lo dicho, son entendimiento y voluntad, son buenos pensamientos y desseos. Sant Agustín: *Pondus meum, amor meus*; *eo feror quocumque feror*[45].

[58] Desto se tracta en esta segunda semana, de que conozcamos a Christo nuestro Señor. No solamente para conosçerle, sino para amarle, y en quanto nos sea possible, con la graçia del Señor, ymmitarle en las virtudes, que es aquello que dize St. Pablo:

19 *in marg.* De tres maneras se camina por Cristo conosçiéndole, amándole y ymmitándole ‖ 30 *in marg.* El fin de esta semana corresponde al fin de la vida iluminativa ‖ 34 *in marg.* Cristo Nuestro Señor camino ‖ 39 *in marg.* Los pies con los quales se camina por este camino ‖ 41 *in marg.* S. Agustín 13 confessiones cap. 9

[43a] Io. 14, 6,

[44] De fine secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137. De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

[45] Confessionum S. Augustini lib. 13 cap. 9 (PL. 32, 849).

Induimini Dominum nostrum Iesum Christum[46]; lo qual se haze ymmitando su pobreza, su humildad, su paçiençia, su obediençia, y en fin, siguiendo sus virtudes. Porque vestirse a Christo es representar la persona de Christo, según que le es possible al hombre con la graçia del Señor.

[59] Porque agora después que se hizo hombre *formam servi accipiens*[47], da passos en que le podemos ymmitar y él los dió para que le ymmitásemos en ellos y pudiésemos cumplir nuestro desseo de querer ser como Dios: *Eritis sicut dii*[48]; [dijo] el sancto Rey David: *Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, Regis mei qui est in sancto*[49]. Los passos que dió el Hijo de Dios del çielo a las entrañas de la Virgen, de las entrañas de la Virgen al establo, del establo a la çircunçissión, de allí al templo, de allí a Egipto, al desi[51*v*]erto y, en fin, a la cruz; y a esta ymmitaçión nos exhorta el Prínçipe de los Apóstoles S. Pedro, diziendo: *Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius*[50].

[60] Agora entraremos en las meditaçiones de la vida de Christo nuestro Señor, las quales tomaremos por medio para alcançar, con la graçia del Señor, el fin dicho, poniéndole agora delante, como a blanco a donde tiremos con todas nuestras saetas.

Aquí se advierta mucho cómo se an de dar los Exerçiçios desta segunda semana, porque ay difficultad en ello.

[61] El orden que este Padre tenía en esto era éste[51]. El primer día daba el Exerçiçio de la Encarnaçión y el de la Natividad.

[62] El segundo día el de los Pastores y el del Rey, porque aquí comiença a llamar gente este Rey.

[63] El 3º día el Exerçiçio de la Circunçissión, y tres differen-

---

46 *in marg.* Rom. 13 ‖ 52 *in marg.* Ad Philipens. 2 ‖ 54 *in marg.* Gen. 3 ‖ 56 *in marg.* Ps. 67 ‖ 61 *in marg.* 1 Petr. 2 ‖ 62 *in marg.* Poner este fin como blanco al qual se endereçen nuestras saetas ‖ 68 *in marg.* Orden de dar los Exerçiçios en esta segunda semana | *in marg.* 1 ‖ 70 *in marg.* 2 ‖ 72 *in marg.* 3

---

[46] Rom. 13, 14.

[47] Philip. 2, 7.

[48] Gen. 3, 5.

[49] Ps. 67, 25.

[50] 1 Petr. 2, 21.

[51] Vide quae de ordine Exercitiorum secundae hebdomadae dicuntur in libro Exercitiorum (nn. 132-136, 158-161).

çias de hombres, porque el Exerçiçio pide despegamiento y, si doliere, también dolió a Christo el çircunçidarse.

[64] El 1° día el Exerçiçio de los Reyes y los tres grados de humildad, para offreçerlos por los tres dones al Señor.

[65] El 5° día el Exerçiçio del templo; aquí la primera elección por [52*r*] punctos, para que medite en ella.

[66] El 6 día el Exerçiçio de la huída de Egipto y el de quedarse en el templo.

[67] El 7° día el Exerçiçio del Baptismo y del desierto.

[68] El 8 día ir caminando por la vida de Christo nuestro Señor hasta llegar a la vocaçión de los Apóstoles, y aquí darle el Exerçiçio de las dos vanderas, o más adelante, guardando la última elección para quando viere que está ya bien dispuesto para concluir con la elección. En estos Exerçiçios el orden dellos depende mucho de la disposiçión del exerçitante, de cómo anda en el primer modo de elegir.

[69] Y antes que desçendamos a los días en particular, conviene poner aquí dos cosas que servirán para todos los Exerçiçios desta segunda semana.

[70] La primera es avisarle açerca de aquella palabra que dize al cabo del puncto: y referirle he a mí, que es que saque fructo dél; que procure con la graçia del Señor sacar una de tres cosas, o todas tres: amor, temor, confusión. Desta manera, del conosçimiento de la bondad de Dios que allí resplandesçe y del beneficio que allí se me haze, sacar amor, y de mi ingratitud para con este Señor, confusión, temor si no me aprovechase aora de tanto bien, porque sería todo por ventura para más con[52*v*]denación mía. En lo del amor se incluye el desseo de la ymmitaçión de Christo nuestro Señor, pues, como emos dicho, del amor a de naçer el desseo de la ymmitación.

Açerca de el colloquio que se a de hazer al cabo de el Exerçiçio[52].

[71] Aquí se a de proçeder desta manera: al cabo de el Exerçiçio ayuntar con aquel benefic[i]o particular que en la tal medita-

---

75 *in marg.* 4 ‖ 77 *in marg.* 5 ‖ 79 *in marg.* 6 ‖ 81 *in marg.* 7 ‖ 82 *in marg.* 8 ‖ 89 *in marg.* Dos cosas que servirán para los Exercicios desta segunda semana 90 todos *sup. lin., del. verb. illeg.* ‖ 92 *in marg.* Açerca de aquellas palabras y referirlo he a mí ‖ 105 *in marg.* 1° ‖ 106 *in marg.* Açerca del colloquio

[52] De colloquio in Doc. 17 annot. 12.

ción pienso, todos los demás beneffiçios de la creaçión, conservaçión, governaçión, redempçión, vocaçión, con todos los demás, y conosçiendo cómo yo solo no basto a dar graçias al Señor por el mismo beneffiçio, quánto más por tantos. Haré una convocaçión de todas las criaturas, para que me ayuden a alabar a Dios y a darle graçias, pues que yo no puedo por tantos beneffiçios, diçiendo: *Benedicite omnia opera Domini Domino* etc.[53].

[72] Y dezir con el sancto rey David: *Quid retribuam domino pro omnibus quae retribuit mihi* [54], y con affecto de gratitud hazer de mí y de todas mis cosas un offreçimiento al Señor diziendo: Véis aquí Señor, Dios mío, toda mi libertad, memoria, entendimiento y voluntad, mi alma y mi cuerpo, y todo quanto tengo. Hazed dello y de mí todo quanto quisiéredes, que eso quiero yo[55]. Offrézcoos también, Dios mío, Padre eterno, los méritos de vuestro sanctíssimo hijo Redemptor nuestro, Jesu Christo, su encarnaçión, su vida y muerte etc. [53*r*] y acabar con lo terçero que será la petiçión. Aquí pedir las virtudes que más e menester, y lo que agora pretendo, que es me enseñe qué sea su voluntad; y acabar pidiendo su amor con los mayores affectos que pudiere diçiendo: O Dios mío, o Señor mío, o todo mi bien, quándo te amaré de todo coraçón, de todas mis entrañas, etc.

[73] De lo dicho tracta nuestro Padre en los Exerçiçios del Rey y en el Exerçiçio del amor de Dios[56], porque es bien en todo proçeder conforme a ellos.

[74] Y *desçendiendo a los dias de la segunda semana en particular.*

[75] El modo de dar el Exerçiçio será, como dize nuestro Padre, que con toda brevedad se refiera la historia del Exerçiçio[57], y los punctos dél; y lo que más le a de apunctar el que da el Exerçiçio, an de ser siempre punctos ordenados al fin que aquí se pretende, que es al conosçimiento de Christo nuestro Señor, a su amor, y ymmitaçión, y al corresponder a la vocaçión [. . .].

---

113 *in marg.* Daniel 3 ‖ 114 *in marg.* 2 ‖ 115 *in marg.* Ps. 115 ‖ 123 *in marg.* 3 ‖ 128 *in marg.* Nuestro Padre en el Exercicio del Rey y del amor de Dios ‖ 135 *in marg.* Annotaçión 2

---

[53] Dan. 3, 57.

[54] Ps. 115, 12.

[55] Cf. in Exercitiis (n. 234).

[56] In Exercitiis (nn. 98, 234).

[57] In Exercitiis (n. 2).

[55r] *Aquí se le advierta que acabada la quarta y última hora de la oraçión de la tarde, resuma lo que a sacado de todas las cuatro horas de la oraçión que a hecho aquel día*[58].

[76] Desto se trató arriba en la primera semana del modo de tomar cuenta. Aquí de lo que se le puede pedir cuenta es :[59]

[77] De lo que nuestro Señor le a communicado açerca de la luz y conosçimiento suyo, y de su Dios, de los beneffiçios y misericordias que le a hecho, de la devoçión que le a communicado.

[78] Cómo le va en los desseos de ymmitar a este Señor, de los desseos de pelear debaxo de su vandera.

[79] Cómo le va en la indifferençia, açerca del ponerse en las manos del Señor, para que él y de sus cosas ordene lo que más le conviene para gloria y honrra suya y bien de su alma.

[80] Procurar de entender a qué esté más pegado ; quál sea el mayor impedimento que tenga, para procurar de ayudarle a despegar de la tal affectión, hasta que el Señor le traiga [55v] a una verdadera indifferençia y resinación.

[81] Cómo le va en el desseo de açertar en una cosa que tanto le va, como es tomar un estado de la mano de su Dios.

Açerca de el segundo dia de esta segunda semana.

[82] Aquí encaxava el Exerçiçio del Rey, desta manera [60]. Diziendo cómo los niños, hijos del rey de la tierra, no nasçen reyes, ni nasçen con discreçión ni uso de razón, y assí para venir a ser reyes es menester passar muchos años, para poder tener prudençia para el govierno. Mas en este niño Jesús no ay esto, porque nasçe rey, y assí lo confiessan los reyes diçiendo : *ubi est qui natus est rex Judeorum* [61].

[83] Lo 2°, no tiene neçessidad de sperar tiempo ni años para el uso de la razón, ni para la prudençia y discreçion, porque este niño desde el instante de su conçepción fué bienaventurado, por-

142 *in marg.* fol. 31 | *in marg.* 1 ‖ 144 *in marg.* 2 ‖ 145 *in marg.* 3 ‖ 147 *in marg.* 4 ‖ 149 *in marg.* 5 ‖ 152 *in marg.* 6 ‖ 159 *in marg.* Aquí como se encaxa el Ex. del Rey en este segundo día ‖ 165 *in marg.* Matthaei 2

[58] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[59] De iis quae director dicere debeat ei qui exercetur, vide inter alia officia directoris in Doc. 22-23 annot. 38.

[60] De Exercitio regis temporalis in Doc. 22-23 annot. 92.

[61] Mt. 2, 2.

que luego en aquel instante vió la divina essençia, y assí es sapientíssimo, prudentíssimo, poderosíssimo; es rey que govierna los çielos y la tierra, a quien obedesçen las criaturas, porque es Dios y hombre verdadero.

[84] Y este niño, rey desde el pesebre, comiença a hazer guerra al mundo, demonio y carne, y de aquí comiença a llamar gente, pastores, reyes.

[85] Agora se puede platicar el Exerçiçio de el Rey. Aquí cómo la Iglesia de acá se llama militante y la del [56*r*] çielo triumphante, porque acá es pelear, acá la victoria, allá el triumpho y corona. Aquí cómo ay dos exércitos muy contrarios, el de Luçifer y el de Christo nuestro Señor; cosa espantosa el odio que Lucifer con todos los demonios tienen a Christo nuestro Señor, y assí a los suyos, y de aquí la guerra cada uno por llegar gente a que pelee debajo de su vandera, etc.

El Exerçiçio de los Pastores.

[86] Açerca deste Exerçiçio considerar a qué personas escogió Dios, a las quales los ángeles primero diesen la buena nueva del evangelio. Pastores, pobrezitos, ignorantes que estavan haziendo su offiçio guardando su ganado, y de noche. No escogió para esto los ricos que avía en Hierusalén, no los sabios, no los nobles, no los que tenían sus consolaçiones y regalos en la tierra.

[87] Cómo correspondieron a la vocación divina, al divino llamamiento: *Pastores loquebantur ad invicem: transeamus usque Bethlem etc.*[61]. *Et venerunt festinanter etc.* Qué difficultades hallarán otros para corresponder a la tal vocación? cómo les impidierá la honrra, riquezas, regalos, la sabiduría humana etc.

[88] Aquí, cómo las personas que en la casa de Dios, an de ser promo[56*v*]vidas a mayor vocación son aquellas que hazen lo que es en sí, dando buena cuenta de sus offiçios, y de la menor vocación en que Dios los avía empleado. Assí vemos cómo llamó a Moysén quando sylvava sus ovejas como buen pastor y diligente, guiándolas a la mayor espesura y más secreta del desierto, le llama Dios para ser governador de su pueblo, y a David, estando occupado en el ganado de su padre, le llama Dios al reyno[63]. A

169 *in marg.* S. Tho. 3 P. q. 34 a. 4 ‖ 186 *in marg.* 1. Puncto ‖ 191 *in marg.* 2. Puncto ‖ 196 *in marg.* 3. Puncto

[62] Lc. 2, 15.

[63] Cf. 1 Reg. 16, 11.

Saul quando andava a buscar los jumentos de su padre, etc.[64]. A tales personas haze Dios grandes misericordias.

[89] *Y viniendo a la noche, al tomar de la cuenta al modo dicho en el día passado, procurando advertir de cómo le va en el desseo y fuerças de corresponder a las inspiraciones divinas y vocación del Señor*[65].

[90] Y si sintiere en él contradición en esto y rebellión al estado de la perfectión, si se conosçe que Dios llama, procure ayudarle en esto, con la graçia del Señor ; y para ello ayudará lo que se sigue.

[91] Los daños grandes que neçessariamente se an de seguir al hombre que no quiere conformar su voluntad con la divina ; porque la divina voluntad es la primera y ynfalible regla ; porque, como sea la primera, ella no tiene con quien reglarse, y todas las demás se an de reglar por ella. Y assí toda voluntad a de ser medida y reglada [57*r*] por esta regla ; y esto, quiera el hombre o no quiera.

[92] Porque si no quiere seguir el orden de su misericordia, experimentará el de su justiçia, porque en no querer siguir esta divina voluntad esta primera regla, a de seguir la de su propria voluntad, causa de todo su mal, raíz y fuente de toda perdición. [. . .].

Terçero día.

[93] [59*v*] Aquí se le puede platicar el Exerçiçio de las tres differençias de hombres[66], de los quales cada uno dellos a ganado diez mil ducados, y no con el fin y pura intención que deviera de el serviçio de Dios y bien de su alma ; y aora dessea tener propiçio a Dios y salvarse, quitando de sí la affición desordenada que siente tener a la hazienda que le es [60*r*] impedimento para su salvación.

[94] Ponderándole mucho el peligro grande de los dos primeros, para que con la graçia del Señor venga a ponerse en el terçero grado, y a esto e yo de procurar de tractarle con la graçia

213 *in marg.* Començar a dar la batería ‖ 224 *in marg.* S. Tho. 1, 2 q. 19 a. 9 19 et 22 q. 154 a. 2 ad 2. La voluntad divina es la primera regla ‖ 202 si *del.* la hacienda digo

[64] Cf. 1 Reg. 9, 3.

[65] De exigenda ratione conscientiae, quod unum est ex officiis directoris, in Doc. 22-23 annot. 38.

[66] De tribus binariis in Doc. 22-23 annot. 101.

del Señor, que es aquel desseo de que nuestro Señor le llamase a lo más perfecto, a aquello que es mayor honrra y gloria de Dios nuestro Señor y mayor bien de su alma; y esto le enseña a pedir nuestro Padre en el Exercicio del Rey, y aquí en este Exercicio[65].

[95] *Tertium optatur rei petitio, nimirum gratiae, per quam id eligam quod et Deo acceptissimum, et mihi saluberrimum futurum sit*[66]. Y assi exhortalle que no se contente con servir a Dios bien y mejor, sino perfectamente, segun aquello de Sant Pablo, *Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra, hostiam vivantem Deo placentem* etc., *ut probetis quae sit voluntas Dei, bona, beneplacens, et perfecta*[67].

[96] Aquí se viene a entender si está el tal apegado a alguna cosa, si a las riquezas o a alguna honrra, alguna dignidad etc. y advertir como anda la indifferencia, porque aquí está la prueva della. Agora se va descubriendo para qué era la indifferencia que nuestro Padre puso en el fundamento de la primera semana. Agora se va manifestando el artificio de los Exerçicios, que pareçe más divino que humano, cómo puesto un hom[60v]bre indifferente, resinándose en las manos de su Dios con desseo de escojer y elegir aquello que sea para mayor gloria y honrra de Dios y mayor bien de su alma, a lo qual el alma aspira por ser tan capaz de lo bueno, sabiendo que solo puede hinchir su capaçidad.

[97] Y assi, quando nuestro Señor ha dado esta indifferençia, comunmente llama la tal alma a lo más perfecto; y a esto comunmente le mueve la razón, aunque es verdad que no se sigue: *hoc est melius et perfectius, ergo mihi melius*, si no interviene la vocación del Señor; porque aquel estado es mejor al hombre a que Dios le llama, aunque en sí no sea más perfecto; y con esto respirará el que se vía ya apretado. [...]

Acerca de el Exerçicio de la circunçissión.

[98] [...] [61*r*] En este día pareçe que viene muy a propósito este Exercicio, y podíasele platicar lo que se sigue: Aquí nos enseña [62*r*] nuestro Rey y nuestro Criador y Señor nuestro gran capitán.

---

240 *in marg.* N. Padre | 243 *in marg.* En el Ex. del Rey y aquí | 247 *in marg.* Rom. 12 | 248 *in marg.* Nuestro Padre | 253 agora — artificio. *Linea subducta in ms.* | *in marg.* Nótese esto | *in marg.* El admirable artificio de los Ex.

---

[65] In libro Exercitiorum (nn. 97, 98, 157).

[66] In Exercitiis (n. 152).

[67] Rom. 12, 1, 2.

con qué armas an de pelear sus soldados para vençer sus enemigos, demonio, mundo y carne. Estas son humildad, paçiençia, obediençia etc.

[99] Aquí el exemplo que nos da de obediençia y humildad; el qual se humilló tanto, que vino para nuestro exemplo y remedio a obedesçer a un precepto de la ley tan difficultoso de guardar, y a tomar señal de peccador, no se le dando nada que por la señal que tomaba le tuviesen por peccador [. . . .

[62*v*] *El quarto día de esta semana.*

[100] Se puede dar el Exerçiçio de los Reyes con los tres grados de humildad[78]. Acerca del primero, cómo correspondieron a la vocaçión de Dios: *Vidimus stellam eius et venimus adorare eum*[79]; en viendo la estrella y conosçiendo por instinto del Spíritu [62*v*] Sancto que era señal de Dios, luego comiençan a caminar, rompiendo por todas las difficultades que se offrecerían, que no serían pocas, ni pequeñas. [. . .]

[63*v*] *Los tres grados de humildad.*

[101] Dárselos por manera de meditaçión y Exerçiçio.

[102] La composiçión sea ver al niño tan humilde puesto en un lugar tan baxo y humilde, puesto en tanta pobreza, prétendiendo con esto inclinar nuestro coraçón al amor desta virtud de la humildad y pobreza de spíritu.

[103] Petiçión; supplicar a la Reina de los Angeles me alcançe graçia del Señor para que yo offrezca a su divina Magestad estos [64*r*] tres grados de humildad.

[104] Los tres grados de humildad servirán de tres punctos sobre los quales meditaré mirando el exemplo que desto nos dieron estos varones sanctos.

[105] Aquí, cómo Christo nuestro Señor en quanto hombre no solamente se sujetó y humilló al Padre eterno, sino también a los hombres, y no solamente a la Virgen y Joseph, mas a peccadores, humillándose a ser baptizado de su siervo Sant Joan.

[106] Más, humillóse tanto que vino a querer ser tenido por

278 *in marg.* Quarto dia | 285 *in marg.* Composiçion | 292 *in marg.* Petiçion | 295 *in marg.* tres punctos | 298 *in marg.* Exemplo de Christo Nuestro Señor

[78] De tribus humilitatis modis in Doc. 20 annot. 146.

[79] Mt. 2,2.

peccador, como en la Circunçisión, en el Baptismo, tomando señal de peccador; y en fin vino a humillarse tanto, que vino a querer ser tenido por loco, como lo fué en su passión; y con tal exemplo procurarè de humillarme todo lo possible, ymitando a mi Dios y Señor y todo mi bien.

[107] Supplicar a la Reina de los Angeles me alcançe graçia del Señor para ello, acordándome de la humildad con que ella tanto agradó al Señor; la qual en su cántico de la Magnifica trató de dos cosas: de la misericordia del Señor y del medio por el qual se alcança, que es la humildad.

El quinto día de esta semana.

[108] En este dia se puede platicar el Exerçiçio de quando fué [64*v*] presentado en el templo el Señor. [. . .].

[65*r*] *La primera elección se le podría dar en este día por manera de meditaçión en este modo*[72].

[109] [65*v*] La oraçión preparatoria será la solita.

[110] La composición será la del Exerçiçio platicado en este dia, de la Presentación del hijo dé Dios en el templo.

[111] Lo 3º Pedir al Señor me de graçia para inclinar mi coraçón, por mayor repugnançia que tenga, a lo que conoçiere que es su voluntad, hasta que de mí haga un sacrifiçio agradable a su divina Magestad.

[112] Lo 4º será ir por la elección como por punctos, ponderando cada puncto della. [. . .]

[78*v*] [113] *Aquí parece que viene muy a propósito* el Exerçiçio de las vanderas de los dos supremos capitanes[73], assí por la vocación que ay de soldados, como por la doctrina del Exerçiçio de la pobreza de spíritu que viene bien con la vocación [79*r*] de los hombres pobres, porque pobres es bien que sean los que an de predicar pobreza, y pobres de spíritu an de ser los que an de predicar tal pobreza.

[114] Dando a entender a los hombres que es más alto estado éste que el de los ricos. Assí lo dize el glorioso Apóstol Sanctiago. *Glorietur frater humilis in exaltatione sua, dives autem in humi-*

308 *in marg.* Acudir a la Reina de los Angeles

[72] De initio electionis in Doc. 20 annot. 132.

[73] De duobus vexillis in doc. 22-23 annot. 93.

litate sua[74]. Porque el estado de los pobres es más semejante al de Christo nuestro Señor y de su madre que el de los ricos; y él mismo: *Audite, fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, et haeredes regni quod repromisit Deus diligentibus se*[75]. Estos son los elegidos de Dios, herederos de su reyno y verdaderos ricos de las verdaderas riquezas spirituales, celestiales y eternas.

[115] Y quando se avrá allegado aquí a este Exerçiçio, ya esta semana irá al cabo, y también es de creer que ya nuestro Señor avrá acabado con el que quiera lo que su Dios dél quiere y que quiera seguir su vocación y assí para concluir su elección no falta sino darle la última elección. Para que con ella mediante la graçia del Señor concluya del todo y se determine en el tal estado con determinación efficaz de ponerla por obra.

[116] Todo este discurso arriba dicho passé yo a la letra en esta [79*v*] segunda semana con una persona grave y muy docta, doctor en theología, la qual en esta última elección se determinó a ser religioso, siendo prevenido de una graçia muy particular de el Señor, de tal manera que aquí hizo voto de ser de la Compañía; y assí vino a vivir y morir en ella con grande exemplo y edificación, y agora es de creer que está en la gloria gozando de su Dios, a la qual sea él servido de llevarnos para que allí todos juntos le veamos claramente, amemos, gozemos y alabemos por una eternidad Amen. Esto passó en Jesús del Monte en el año del Señor de 1562.

11

MODUS TRADENDI EXERCITIA. DICTATA P. ALFONSI RUIZ.

(Fortasse a. circ. 1568)

Praefatio.

I. TEXTUS: *Inst. 109*, f. 1*v*. Autographum P. Fabii De Fabi. Annotationes sumptae ab hoc Patre, dum studiis in collegio romano vacabat.

337 *in marg.* Jacobi 1° || 338 *in marg.* Cómo los pobres de spíritu son verdaderamente ricos || 357 a — él *sup. lin.*

[74] Iac. 1, 9.
[75] Iac. 2, 5.

II. Ineditum.

III. AUCTORES : IPARRAGUIRRE, *Para la historia de la oración*, pp. 88-93.

IV. NATURA ET MOMENTUM DOCUMENTI.

Fabius De Fabi primis vitae religiosae annis multa ex eis quae sive in exhortationibus et instructionibus audierat, sive in scriptis legerat, in quodam codice, quem secum semper habebat, transcripsit. Hic codex servatur in archivo Societatis Iesu romano signatus Inst. 109.

Cum ergo P. Alfonsus Ruiz[1] eius noviciatus magister esset, ex eo plures instructiones de oratione aliisque virtutibus in suum codicem retulit. Nostra nunc tantum intersunt quaedam consilia quae in ultima pagina exemplaris manu scripti libri Exercitiorum, quod sine dubio eodem noviciatus tempore sibi comparaverat, celerrime et litteris saepe obscurioribus scripsit. Haec consilia de modo tradendi Exercitia agunt.

---

[1] Alfonsus Ruiz natus Cordubae in Hispania anno 1530, ingressus est in Societatem Hispali anno 1553, ut ipse scripsit, «con muy gran deseo de servir a Nuestro Señor y con grandísima moción desde que supe la entrada del P. D. Antonio [de Córdoba] y ví unas cartas de las Indias» (Nadal, *Informationes* 1, 58). Post duos menses Hispali transactos, in noviciatum Granatensem, paulo ante fundatum, translatus est, ibique propter magnam penuriam sacerdotum, exeunte mense februario, sacerdos ordinatus est (EM. 1, 563) et die 25 martii primam missam litavit (PCh. 5, 212). In collegio Granatensi confessionibus audiendis et Exercitiis tradendis magno cum fructu se dedit. Iam ab anno 1556 Patrem Plaza, noviciorum Magistrum, adiuvabat. Anno vero 1558 ipse Magister noviciorum renuntiatus est (LM. 3, 505, 609) et ab ineunte anno 1561 usque ad mensem februarium 1562, praeter Magistri noviciorum munia, in se suscepit officium Vicerectoris domus. Mense septembri anni 1564 a R. P. Lainez accersitus, Romam se transtulit ut noviciorum institutioni in nova probationis domo romana praeesset. Inter novicios quos his annis direxit annumeratus est Stus. Stanislaus Kostka (1567-1568). A. 1566 vel 1567 designatus est una cum PP. Miró et Polanco ad Directorium Exercitiorum conficiendum. Dum magistri noviciorum munus obiret, die 21 septembris 1566 professionem sollemnem fecit; in eodem autem munere septem annos mansit, usque ad annum 1571, quo Praepositus Provinciae romanae nominatus est. Anno 1571 in Hispaniam ad Collegium Granatense regendum venit. Mense septembri anni 1577 Granota exivit ad Peruanam Provinciam versus, in qua fuit rector collegiorum in urbibus Arequipa (1582-1585), Chuquiabo (1585-1588), Quito (1588-1591). Anno 1591 Panamam petivit ut munere visitatoris fungeretur. Anno 1593 novo tirocinio paululum praefuit. Tandem in collegium Arequipensem quietis causa se contulit, in quo postremis vitae annis confessionibus audiendis pro viribus operam dedit, donec die 18 decembris 1599, post acerrimos dolores patienter toleratos, in Domino quievit. Cf. *Historia del colegio de Granada* cap. 6, 7 ; F. MATEOS, *Historia General de la Compañía de Jesús en la provincia del Perú*, cap. 11, pp. 210-211.

Ex ipso titulo, quem De Fabi his annotationibus apposuit : « Ex P. Ruizio accepi modum dandi Exercitia », videntur illa cum eo privatim esse communicata ; dicit enim « accepi ». Quonam tempore hoc colloquium inter magistrum et discipulum fuerit habitum, nescimus. Fortasse iam eo ipso anno 1568, quo incepit Magistrum noviciorum in directione suorum fratrum adiuvare, vel saltem ineunte anno 1571, quo designatus est ut in locum Patris Ruiz, Magistri noviciorum, succederet.

Ad hoc difficillimum officium obeundum, cum se valde iuvenem atque inexpertum videret, eum a suo venerato magistro quaedam consilia petivisse, verisimile est.

Monumentum ergo hoc nihil perfectum sive ordinatum tradit. Potius collocutionem redolet, in qua ea tantum proferuntur quae pro tempore in mentem occurrunt. Plura etiam eaque meliorem in ordinem digesta nobis ipse P. Ruiz tradidisset, si de hoc argumento tractatum scripsisset. Hic enim nihil aliud exponit nisi summam eorum rerum quae sibi tot annos directoris Exercitiorum munere fungenti, singulari aestimatione dignae in animo fixae remanserant. Quamobrem pauca quidem sed vere selecta atque ad usum et tractationem accommodatissima in hoc brevi documento collecta invenies.

V. Ratio editionis : Edimus textum unicum.

Textus.

[1*v*] Ex P. Ruizio accepi modum dandi exercitia.

[1] Primo legat documenta illa P. Ignatii, ut servanda melius curare possit, quaedam tamen ex eis iuxta naturam atque conditionem exercendi moderando atque accommodando [1].

[2] 2° Proponat volenti facere Exercitia, finem Exercitiorum [2], quod nimirum intendat vitam ordinare atque animum disponere ad voluntatem Dei perfectius intelligendam et exsequendam. Moneat ergo discipulum ut colligatur intra se, intret

[1] Vide quae de accommodatione dicuntur in Doc. 1 annot. 61.

[2] Indicandum esse finem Exercitiorum dicunt etiam Polanco Doc. 20 n. 21; Nicolai Doc. 21 n. 20 ; Pereyra Doc. 10 n. 16 ; Hoffaeus Doc. 17 n. 91. P. De Fabi Doc. 24 nn. 3, 12 animadvertit defectus qui de fine et connexione Exercitiorum notari possunt et ipse Doc. 24 n. 28 finem dicit mensuram et regulam in ipsa materia applicanda. Idem ait Nicolai Doc. 21 n. 6 et Blondo Doc. 28 n. 5. Etiam P. De Fabi Doc. 25 n. 24 indicat directorem debere ab eo qui exercetur quaerere quid in Exercitiis intendat, ut secundum eius intentionem apte eum dirigere possit. Vide quomodo finem describat Gz. Dávila Doc. 31 n. 53. Generatim quo tendant Exercitia in Doc. 19 annot. 14.

in considerationem, famem habeat divini colloquii et conversationis. Sic enim Deus multa communicare solet [3].

[3] Reliqua omnia negotia curasque deponat, tantum salutem propriam procuret ut bene fundetur in spiritu ac recto statu [4]; nam si per totum annum nihil aliud confessarii praetendunt atque student a poenitentibus obtinere, quanto magis efficiet qui dat Exercitia[5].

[4] 3° Diffidat omnino suo ingenio dans Exercitia; in Deo confidat; Deo commendet negotium totum, oret, orationesque aliorum pro discipulo postulet[6]. Pauca loquatur cum illo nisi tamen ad melancoliam expellendam, ad bonam corporis valetudinem, ad tentationes manifestandas utile iudicaretur, eumque commonefaciat ne se inspiciat; ineptum enim ac indignum instrumentum divinae gratiae reperiet multisque defectibus maculatum, sed Deum omnium bonorum principium cognoscat.

[5] Ab angelo divinitus misso omnia sibi tradi existimet[7]. Non humana sapientia et prudentia sed simplici oculo suscipiat tamquam a Deo sibi ordinata, quamvis simplicia.

[6] Familiariter cum Deo conversetur, tractet confidenter, captet eius benevolentiam[8] ut sibi omnia aperiat[9], moneat item ut breviter connotet puncta et discursum meditationis, caveat tamen interim a curiositate inter orandum, sed in examinatione post orationem colligat atque retineat [10].

[7] Negligentes ac tepidi excitandi sunt poenitentia v. g.: relicta disciplina vel cilicio latenter in cubiculo, idque maxima dexteritate praesertim erga ultramontanos; ferventiores e contra de somno, cibo, praesertim interrogandi reprimendique [11].

8] 4° Primo loco detur fundamentum, ut aliquo tempore me-

[3] Indicatur hic unum ex officiis directoris. Vide quae de his officiis generatim dicuntur in Doc. 22-23 annot. 38.

[4] De necessaria solitudine interiori in annotatione vigesima (n. 20). Cf. Doc. 20 annot. 152.

[5] Cf. Doc. 33 n. 21.

[6] Preces pro eo qui se exercet esse fundendas et ab aliis quaerendas in Doc. 18 annot. 64.

[7] Directorem considerandum esse angelum, asseritur etiam in Doc. 13 annot. 1.

[8] De benevolentia directoris erga eum qui se exercet in Doc. 18 annot. 77

[9] De aperienda conscientia directori in Doc. 10 annot. 14.

[10] De labore proprio eius qui Exercitia facit in Doc. 18 annot. 68.

[11] De paenitentia in Exercitiis in Doc. 2 annot. 2.

ditetur non praescribendo spatium nec modum praeparationis [12]. Deinde invisatur : si nil excerpsit utilitatis, reiterari iubeat : vesperi additiones praebeat [13] et examen generale quinque punctorum [14] ac pro die sequenti primam meditationem seu Exercitium de tribus potentiis, eoque ediscitur usus trium potentiarum in meditatione.

[9] Singulis meditationibus unius horae spatium impendatur, etiamsi eodem die 4 percurrerentur diversae [15], ut easdem quotidie ad confessiones usque repetat ; interim ad eam se accingat : atque infra primam hebdomadam absolvat [16].

[10] Regulae discretionis spiritus capacioribus dentur [17].

[11] 5° Meditatio regis est prima in secunda hebdomada quae in incarnatione atque nativitate per duas horas poterit exerceri [18] : caetera vero vitae Christi mysteria unam sibi horam tantum assument ; applicatio quinque sensuum melius fiet in ipsorum meditatione mysteriorum quam extra.

[12] 6°. In passionis meditatione maxima diligentia requiritur. Magnus enim colligitur fructus [19].

[13] De amore spirituali non detur nisi in fine, cum pertineat ad vitam unitivam [20].

[14] 7° Ingresso Societatem, sive in eam admisso, sive ei qui vota fecit, nihil de electione detur [21]. Aliis detur, at maxima cum

[12] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[13] De additionibus proponendis in Doc. 3 annot. 2.

[14] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[15] Supponit posse saltem adhiberi formulam meditandi primo die omnia quatuor prima Exercitia primae hebdomadae eaque diebus subsequentibus repetendi. Vide de hoc in Doc. 2 nota 3.

[16] De tempore confessionem generalem faciendi in Doc. 3 annot. 12.

[17] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[18] De meditatione Regni Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[19] De meditationibus passionis Christi in Doc. 18 n. 24. Miró Doc. 22-23 n. 139 ad perseverandum proponit partem passionis Christi quotidie meditari.

[20] De tempore apto huic exercitio contemplationis ad amorem obtinendum in Doc. 20 annot. 196.

[21] Religiosis iesuitis Stus. Ignatius Doc. 5 n. 16 dicit electionem proponendam non esse. Idem dicunt Doc. 34, 43, n. 96. Doc. 33 n. 96 docet non esse proponendam « ordinarie », posse autem contingere ut interdum expediat. Nadal Doc. 7 nn. 12, 31, 37 indicat idem, adiungit vero posse fieri electionem de modo quo in Societate magis proficere possint. Neque Nicolai electionem iesuitis proponebat. Cf. Doc. 21 n. 14. Sawicki interrogat num noviciis in vocatione fluctuantibus illa tradi possit. Blondo Doc. 28 n. 11 accommodat Exercitia electionis reformationi iesuitarum.

industria, ne quisquam velis persuadere exercenti videatur [a], idque toto tempore Exercitiorum observent ii qui omnino deliberandi de vitae statu Exercitia aggrediuntur.

12

EXCERPTA EX INSTRUCTIONE IGNOTI AUCTORIS

Praefatio.

I. TEXTUS: 1. *Inst. INS* ff. 11*r*-12*r*. Transcriptio facta in Curia Generalicia S. I. annis circiter 1575-1580. — 2. Cod. *Domenici* ff. 204*b*-277*r*. Transcriptio aliquanto posterior, dependens, ut videtur, a textu 1. — 3. *Archiv. Prov. Tol.* mss. 1287, 55*b*-57*b*.

II. TYPIS IMPRESSUM: Editio MHSI. *Exerc.* 935-938, ex textu 1.

III. AUCTORES: MHSI. *Exerc.* 765-766.

IV. DE AUCTORE HUIUS DOCUMENTI:

Non desunt indicia, nec quidem levia, quibus P. Nadal dici possit auctor huius Documenti. Haec affirmatio in eo potissimum nititur quod omnia vel fere omnia quae usque ad n. 23 dicuntur, a P. Nadal aliis locis sunt repetita. Immo prima pars nihil aliud esse videtur quam explanatio eorum quae in Exhortatione sexta Patris Nadal habentur (MHSI. *Epp. Nadal IV*, 666-668). Ea praesertim quae de Exercitiorum utilitate initio legimus, Nadal libenter repetebat. In ipsis scholiis Constitutionum eadem indicat.

Quae tertio loco de modo dicuntur (nn. 17-22) non inveniuntur quidem in Exhortatione sexta supra memorata, sed leguntur in aliis Instructionibus eiusdem Nadal, praesertim in Instructione generali recognita anno 1576, quod est nostrum Doc. 7, IV. Quamquam oratio magis discrepat et res alio ordine sunt dispositae, magna tamen est, etiam in hac parte, inter utrumque documentum similitudo.

Aliud dicendum est de iis quae in nn. 24-31 de dispositione adduntur. In nullo scripto Patris Nadal, quantum scimus, argumenta eiusmodi inveniuntur. Nec mirum. Nam Doc. loquitur de eo qui se exercet. Nadal vero fere semper de eo solo verba facit qui Exercitia tradit.

Alia autem ratio dissimilitudinis afferri potest, quod haec extrema pars Documenti alius auctoris sit. Profecto initio Instructionis, cum rerum tractandarum argumentum indicatur, tantum de natura, utilitate, modo, id est, de iis quae usque ad hanc partem exponuntur, mentio fit, nec memoratur dispositio de qua in his numeris quaeritur. Alius etiam modus notiones rerum concipiendi, aliud dicendi genus. Ex quibus suspicari possumus haec ab alio scriptore addita esse. Cui additioni locum dare facile potuit ipsa codicis natura. In

[a] De discretione adhibenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

hoc enim codice multa et varia eaque minuta transcribuntur, nulla inter ea sufficienti separatione facta. Quare cum utrumque Documentum anonymum esset et de Exercitiis ageret, scriba novum titulum tantum intericiens, secundum primo subiungere potuit. Hoc ideo confirmari possit, quia Gz. Dávila ea tantum quae usque ad n. 24 tractantur tribuit Directorio, quod, ut statim dicemus, hoc esse videtur, nec de postrema parte ullum verbum adiungit.

Ut ex inscriptione apparet, continet hoc Documentum excerpta ex alia Instructione ampliore. Primi tres numeri rerum summarium seu indicem tantum referunt. In aliis vero videntur omnia vel fere omnia esse transcripta.

Dixerim Documentum vel potius Instructionem ex qua hoc eductum est, esse Directorium de quo GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 5 ita loquitur: « Aliud Directorium est, ut titulus ipse indicat: [ergo primum non Instructio sed Directorium inscribebatur]; pauca quaedam habet quae excipi possunt, et ad hanc institutionem conferent, cetera in aliis copiosius traduntur ». Identitas exinde probatur, quod quae ex illo GZ. DÁVILA excipit, in hoc Directorium perfecte quadrant. Sunt enim haec.

Doc. adductum a P. GZ. DÁVILA	Nostrum Directorium
540 : Quid sint Exercitia	n. 2.
544-46 : Fructus Exercitiorum	nn. 4-6
548-52 : Ratio utilitatis Exercitiorum	nn. 10-14
555-59 : Diversae classes Exercitantium	nn. 17-22

Dixi convenire cum instructione ex qua haec capita sunt excerpta. Quod consideranti patent. In Directorio explicationi naturae Exercitiorum quatuor numeri [540-543] reservantur. In hoc Documento index tantum rerum indicatur. Alii vero numeri inter se perfecte congruunt. Vide quae de hac re in Doc. 19ª dicimus.

V. RATIO EDITIONIS: Edimus textum 1 (I) cum variationibus textus 2 (D) et 3 (T).

Textus.

EXCERPTA EX INSTRUCTIONE IGNOTI AUCTORIS.

[1][illegible] [11r] *Sopra gl'Esercitii cavato da una Instruttione.*

[2][illegible] 1. Quid nomine Exercitii. 2. Utilitas. Fructus 3 Modus. dandorum et capiendorum.

[3][illegible] [I] Qui dat, hilari vultu, signo † facto, ei, qui facturus est magno animo Exercitia, debet ipsi exponere, quid nomine Exercitiorum etc.

---

3 fructus om. I, T 6 animo T. nro I. lect. obscura D

[4][542] [II. Deinde dicat fructus.

[5][543] Nostris autem Societatis potest dici quod Societas per Exercitia initium habuerit, Deusque Ignatio, quo tempore penitentiam agebat atque orabat, dedit Exercitia. Quo ipse modo, cupidus salutis animarum, postea collegit et dedit aliis, motus, ut pie credi potest, hoc instinctu a Deo, ut daret aliis eadem Exercitia. Deinde, Parisiis studens, per haec collegit alios socios, et initio Societatis, quicunque volebant admitti ad Societatem, per hoc medium probabantur [1]; et ita in Constitutionibus de examinandis est una ex experientiis [2].

[6][544] Iis autem, qui non sunt de Societate, poterit dici quinam fructus et quantus perceptus est a multis doctis, indoctis, religiosis, saecularibus, iuvenibus, senibus, viris, foeminis, virtuosis, dissolutis, etc. Et ita, quamvis unus magis, alter minus profecerit, omnes tamen adepti sunt magnam mentis claritatem et lucem in via spirituali et perbonam voluntatem et fervorem in spiritu Dei [3].

[7][545] Et sane videtur manifeste operari Spiritus Sanctus in iis qui ea agunt, et etiam cognitionem peccatorum, dolorem eorum, voluntatem vitae mutandae, contemptum mundi, et desiderium mortificationis etc. Hoc sunt experti qui magis versati sunt in iis dandis ea diligentia qua oportet.

[8][546] Et sane videtur singularis gratia et donum, quod Dominus Societati dedit horum Exercitiorum tradendorum; et videtur item quod potissimum Deus concurrit cum nostris in iis dandis.

[9][547] Declarato autem nomine et fructu dictorum, ne quid dubii restet in mente eius, qui accipit, possunt afferri *aliquae causae huius fructus* [4].

[10][548] Prima, quod cum 3 viae sint, quibus quisque iu-

---

16 probantur *T* ‖ 23 perbonam — fervorem] per bona et per vocem *T* | voluntatem *om. D.* ‖ 26 agunt] agit *codd.* ‖ etiam] cum *I, D* ‖ 37 quisque *om. D, I*

---

[1] Haec saepe repetita sunt a Nadal in Exhortationibus et Instructionibus. Cf. verbi gratia Exhortationem sextam, MHSI. *Epp. Nadal, IV, 666-667* et *Scholia in Constitutiones* Parte VII cap. 4 p. 154.

[2] Const. Examen cap. 4 n. 10 [n. 65].

[3] Proferuntur his similia in MHSI. *Epp. Nadal IV, 667-668.* De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[4] Etiam de causis fructus Exercitiorum loquitur memorata Exhortatio sexta, MHSI. *Epp. Nadal, IV, 668.* Cf. Doc. 20 annot. 8.

vari possit in via spirituali, lectio, auditio verbi Dei, meditatio et oratio[5]; haec ultima excellentior atque efficacior est; quod experimur, qui loquendo saepe aliquid aut audiendo, non gustamus ita rem, ut meditantes etc. Exemplum ab eo qui videt cibum aut contrectat aut gustat; hic enim magis etc.

[11]^{549} 2ª. causa. Qui dat Exercitia est viva vox, quae habet energiam tanto maiorem, quanto homo magis est dispositus et semotus a distractionibus.

[12]^{550} 3ª. Quia cum auditione habet item lectionem brevi scriptam eorundem punctorum sine multiplicitate aliarum rerum. Itaque concurrunt lectio, auditio, meditatio.

[13]^{551} 4ª. Quia, ut sancti aiunt, ac precipue S. Vincentius in suo libro de via spirituali, nemo putet se profecturum in via spirituali nisi magistrum et instructorem habuerit in ipsa[6]. Nam si in artibus et scientiis etc., quanto magis in hac via ubi tot pericula, difficultates, daemon decipiens etc. Itaque dator Exercitiorum est dux, et securiorem viam ostendit et faciliorem, et maiore cum fructu. Deinde perplacet Domino humilitas, cum quis etiam doctior docetur ab alio indocto, quod et experti sunt aliqui literati in ordinibus S. Dominici et Hieronimi, qui mirifice profecerunt[7]. Et credendum est, quanto eius, qui accipit, maior fuerit

40 qui] quia *T* ‖ 46 brevi] brevem *T* ‖ 48 auditio *add.* et *T* ‖ 49 sancti ut *transp. D, T* ‖ 50 via] sua I ‖ 53 daemon] demum *I, T*, daemon *lect. probabil. D* ‖ 54-55 maiori *T* ‖ 55-58 deinde — profecerunt *om. D, T*

[5] Iam inde a Guigone carthusiano (PL. 184, 475) facta est classica divisio illa inter lectionem, meditationem, orationem et contemplationem. Divisio a nostro auctore proposita aliquantulum dissimilis est. Alia formula valde similis in Doc. 21 n. 43.

[6] Vide quae S. Vicentius Ferrer scribit: «Quod per instructorem idoneum citius et facilius pervenitur ad perfectionem quam per se ipsum.

Sciendum igitur quod homo facilius et in breviori tempore posset ad perfectionem pertingere, si haberet instructorem, cuius regimine duceretur, cuius oboedientiam in omnibus actibus parvis et magnis totaliter sequeretur, quam si aliquis conetur se ipsum perficere, quantumcumque vigeat acumine intellectus et libros habeat, in quibus videat virtutum omnium structuram exaratam. Immo, plus dico, quod numquam Christus suam gratiam ministrabit, sine quo nihil possumus, si homo habet a quo possit instrui et deduci, et negligit vel non curat alterius ducatum amplecti, se credens sibi sufficere et per se posse investigare et invenire quae sunt utilia ad salutem». *Tractatus seu Instructio de vita spirituali*, ed. Augustae 1729, c. 4 p. 7.

[7] Sine dubio auctor designat Patrem plus quam doctiorem P. Mancium de Corpore Christi C. P., qui, Exercitia, duce Patre Villanueva, vere etiam

humilitas, tanto uberiorem sine dubio fructum futurum ; cumque cogitaverit se nihil scire, magnaque reverentia affectus sit erga eum, qui dat Exercitia etc. per quem saepe Deus illum docebit multa, etc.

[14][552] [11*b*] 5ª. Quod qui facit Exercitia, relinquit alias occupationes et consuetudines ac recreationes et commoda, et solum Deo vacat ; atque ita his Deus sua solet conferre dona, gratias et secreta etc. ; et ita, quanto magis se removebit ab his commodis et rebus humanis, tanto liberaliorem erga se Dominum sentiet.

[15][553] Iuvat vero habere locum secretum, tempus, horas ordinatas, quibus agat cum Deo.

[16][554] III De modo.

[17][555] Multiplex est modus tradendi Exercitia ac [sic] diversis hominum generibus[8]. Exacte iis, qui mense separantur ab omnibus etc., extra suum domicilium, habens qui ei cibum ministret aut afferat ; item et sacrum sine impedimento possint audire, cum 5 horis cum dimidia meditationis etc.[9].

[18] Hic modus dari solet adolescentibus magnae expectationis cum electionibus, quia hi nondum statum elegerunt.

[19][556] 2. Minus exacte in aliquo cubiculo dicti domicilii, qui 4 horas cum dimidia et cum examine ; et hic modus communior est nostris, qui iam sunt in Societate, aut admitti volunt ; et hoc in aliquo collegio aut domo, in aliquo cubiculo separato et aliis commoditatibus[10].

[20][557] 3. Aliis, quibus neque haec commoditas est, neque otium omnino se recipiendi, aut tantum temporis spatium habent, dantur 3 horae Exercitiorum aut duarum horarum aut una, pro

---

62 etc[2] *om. T* ‖ 70 III *om. I, T* ‖ 72 mense] non se *codd. sed falso*

« indocto », fecit. P. Villanueva aliis quoque praeclaris dominicanis Exercitia tradidit, ut P. Ioanni de la Peña, itemque Hieronymitanis oppidi Tendilla, qui bini et bini Complutum eo consilio pervenerant. In eis erant etiam religiosi vere « docti », ut Petrus de Aragón. Cf. Iparraguirre, *Historia* 1 pp. 117, 138, 268-70.

[8] De variis modis Exercitia tradendi secundum annotationes Exercitiorum 18 et 19 in Doc. 17 annot. 1.

[9] Quot horae tribui possint meditationi in Exercitiis in Doc. 17 annot. 18.

[10] De loco Exercitiorum in Doc. 4 annot. 9 et de Exercitiis iesuitarum in Doc. 17 annot. 5.

cuiusque hominis commoditate, et omnes proficient sed illi magis, qui plus temporis et maiore cum fervore impendent [11].

[21][558] Iis autem, qui iam statum delegerunt, qui mutari nequit, ut coniugibus et religiosis [12], non sunt dandae electiones, sed curandum ut reformentur et perfectioni operam dent quatenus poterunt.

[22][559] Mulieribus dabuntur Exercitia in ecclesia [13], et sat erit ut bis terve veniant ad ea accipienda, si quidem poterunt sine murmuratione; quod si sequi posset murmuratio, sat erit semel, ac vero duas horas Exercitiorum faciant.

[23] *Dispositio, quae in eo requiritur, qui Exercitia facit, haec est* [14].

[24] 1. Ut magno desiderio et fervore, tanquam in re summi momenti. Atque ita iuvat interdum, ut non subito dentur, sed probetur eorum desiderium differendo traditionem Exercitiorum.

[25] 2. Ut in eo maxime, qui vult aliquem statum eligere, sit vera quaedam resignatio, et magna sui ipsius in voluntate Dei; dictum: « Domine quid me vis facere? » [15].

[26] 3. Magna attentio in intelligendis Exercitiis, quae sibi proponuntur et diligentia in scribendis statim punctis, et multo maior in faciendis, nihil praetermittendo eorum, quae proponuntur.

[27] 4. Cor habeat valde apertum, nihil celans tradenti Exer-

---

100 differendo] deferens *I, D,* conferens *T sed vid. corrigendum* ‖ 106 praetermittendum *T*

---

[11] De eorum Exercitiis qui aliis occupationibus distinentur in Doc. 17 annot. 4.

[12] De Exercitiis religiosorum in Doc. 18 annot. 38.

[13] De loco apto ad Exercitia mulierum in Doc. 5 annot. 12.

[14] Qua dispositione cum divina gratia generatim cooperari debeant qui exercentur, praeter statim nn. 24-27 dicenda, cf. Doc. 9 n. 1; Doc. 4 n. 20; Doménech Doc. 13 n. 7 et 8; Polanco Doc. 20 nn. 21-24, 29; Miró, Doc. 22-23 n. 7; Gz. Dávila Doc. 31 nn. 47, 88 qui indicat obtinendum esse ab eo qui exercetur ut ipse sponte contendat ad id quod est perfectius. Idem repetunt Doc. 33, 34, 43 n. 148. Vide etiam haec Doc. 33, 34, 43 nn. 20-26 cum observationibus Doc. 36 n. 5. Cf. Nicolai Doc. 21 nn. 2-5 ubi agitur de adversis dispositionibus et quomodo in eis se gerere debeat Director. In Doc. 1 n. 14, Gz. Dávila Doc. 31 n. 85 et in Doc. 33, 34, 43, n. 144 de dispositione necessaria ad secundam hebdomadam.

[15] Act. 9, 6.

citia, nec desolationem neque consolationem, desiderans ut ab eo, qui tradit Exercitia, possit integre dirigi [16].

[28] 5. Observandum est quod initio, praesertim qui non soliti sunt meditari, solent item sentire multas distractiones, difficultates in mente applicanda et tentationes ; et propterea debet patientia et magna in Dominum confidentia sequi, sperans se, si perseveret, maiorem facilitatem et auxilium a Domino assecuturum.

[29] 6. Dum facit Exercitia nullos alios libros habere debet, nec velle sequi alias meditationes, sed tantum his operam dare, ac si nullae essent aliae, nec ab eo intellectae aliae fuissent ; sed totum animum ad eas convertere etc. Libri quos solent habere, sunt : vitae sanctorum, et Gerson De imitatione Christi [17].

[30 7. In actibus affectus, maior diligentia et studium quam intellectus, ita ut, non tantum operam det aut [12*r*] curam habeat se diffundendi aut dilatandi in iis punctis, in quibus multa ipsi occurrent aut suppeditabuntur, quae cogitet, sive conceptus varii, ut solent quidam perspicacioris ingenii, sed magis in eo debet versari, ut applicet voluntati, et desiderare ac procurare, ut moveatur affectus. Et hoc est magni atque adeo potissimi momenti, ut moveatur affectus.

[31] 8. Qui non est solitus dare Exercitia, debet primo legere adnotationes propositas Exercitiis spiritualibus etc.

13

MONITA P^is^. DOMÉNECH UT CUM FRUCTU FIANT EXERCITIA

(1569)

Praefatio.

I. TEXTUS : 1. *Inst. 109*, 118*v*. Annotata a Fabio De Fabi, scholastico Collegii Romani, occasione Exercitiorum spiritualium, quae an-

---

119 nullae essent] mille centum *T* ‖ 120 etc] et *T*, ei *D* ‖ 122 affectus] affectibus *codd. sed videtur corrigendum* ‖ 125 quae] quam *T* ‖ 130 debet *om. T*.

---

[16] De communicatione cum Directore in Doc. 18 annot. 68.

[17] De librorum lectione in Doc. 18 annot. 99.

no 1569, duce Patre Doménech, scholastici romani fecerunt. – 2. *Archiv. Univ. Greg. 199*, 277*v*. Summarium Instructionis P.is Doménech [1] factum a scholastico nobis ignoto, fortasse eadem occasione Exercitiorum anni 1569.

II. Ineditum.

III. NATURA DOCUMENTI : Annotationes hae referunt sine dubio Instructionem P. Doménech Exercitiis praecedentem. Nobis vero ipsa Instructio non est conservata, sed quaedam ex ea a duobus scholasticis annotata, qui tantum summarium rerum transcripserunt. Quare un um scriptum ab alio omnino differt in textu. Ordo tamen argumentorum eorumque nexus idem est. Neque certum est de eadem Instructione eodem tempore facta agi. Fieri potest ut P. Doménech easdem sententias in pluribus Exercitiis pro varia occasione traditis repetierit, et alius scholasticus aliam instructionem retulerit.

IV. RATIO EDITIONIS : Cum textus adeo inter se discrepent, ut nequeat utrumque in unam contextam orationem redigi iis tantum subnotatis in quibus differunt, in duabus paginis parallelis alterum ab altero separatum edimus ; parte sinistra textum 1, dextera vero 2 ponimus.

---

[1] Hieronymus Doménech, quem Stus. Ignatius inter peritissimos ad Exercitia tradenda recensebat (*MI. F Narr.* I, 658), natus est Valentiae a. 1516. Iuvenis sacerdos et canonicus ecclesiae valentinae, Romam iter fecit. Ex qua urbe a. 1539 revertens, cum Parmam transiret, Patres Favre et Laínez invenit, ibique Exercitiis factis in Societatem ingressus est. Illico incepit Exercitia tradere, quorum semper magnus propagator fuit (IPARRAGUIRRE, *Historia* 1, 40-41, 58). Magister artium ante ingressum in Societatem, Lutetiam Parisiorum missus est a. 1541 ad studia perficienda. Anno vero 1542 causa belli inter Carolum I et Franciscum I Lovanium confugere debuit. Anno 1544 Romam rediit ubi a S. Ignatio secretarius Societatis nominatus est (1544-1545). Mense maio 1546 Bononiam est missus indeque in Siciliam a. 1547. Praeter quam quod Visitator provinciae Siculae fuit (1570-1571), eamque quater Provincialis rexit (a. 1551, 1553-1556, 1567-1568, 1572-1576). Bis officium vix inceptum interrumpere debuit : a. 1568 ut Romano collegio praeesset (1568-1570), a. 1551 Valentiam navigaturus ut rebus suis rite abdicaret ante quam professionem solemnem emitteret, quam fecit Romae die 20 oct. 1555. Bis praeterea e Sicilia Valentiam navim egit : mense decembri a. 1556 matre eius defuncta, ut hereditatem in fundando collegio collocaret, et tandem a. 1576 cum definitive in patriam rediit. Valentiae primum fuit rector collegii (1576-1579) et postea fundator et Praepositus domus professae (1579-1583). Postremis vitae annis in ea domo mansit, ibique mortuus est die 20 decembris anni 1592. ARSI. *Arag. 10*. Cf. RIBADENEYRA, *Historia de la Compañía de Jesús en las provincias de España* lib. 8 cap. 6.

Textus 1.

[118*v*] PUNCTA OBSERVANDA UT CUM FRUCTU FIANT EXERCITIA SPIRITUALIA.

Primo. Invocare Smam. Trinitatem ut cum fructu et profectu animae nostrae illa faciamus.

2º. Persuasum sibi habere quasi numquam legeris, scieris, audieris, quae tibi proponentur, et de novo ea velle addiscere ad animae tuae salutem.

3º. Cogitare eum qui tibi Exercitia tradit esse velut angelum de coelo elapsum et hac motum compassione ut faceret te participem eorum quae ad animae tuae salutem pertinent [1].

4º. Scire quid est Exercitium spirituale ; quod nihil aliud est quam certa quaedam via et modus examinandi suam conscientiam, reformandi potentias animae et eligendi certum aliquem vitae statum, per quod pervenit in cognitionem Dei et sui ipsius.

Et dictum est Exercitium spirituale ad similitudinem corporalis [2].

Textus 2.

[277*v*] QUAEDAM PUNCTA SEU PRAELUDIA ANTE INGRESSUM EXERCITATIONUM.

Primum punctum est invocatio Sanctissimae Trinitatis ut successum in Exercitiis bonum dare velit.

2um est sibi persuadere, nec scivisse, nec audivisse, nec legisse se umquam aliquid. Immo quod hucusque hominem non videris. Et ideo propones te nunc primum velle incipere addiscere ea quae potiora sunt.

3um est ut tibi pariter persuadeas quod is qui daturus est Exercitia sit angelus quidam e coelo veniens, sola motus charitate ad impartiendum tibi quae scit, et cognoscit utilia ad salvandam animam tuam [1].

4um est scire quid sit spirituale Exercitium, et quare sic dictum. Nam nihil est aliud, quam certa quaedam via et modus examinandi conscientiam, reformandi animae potentias, eligendum certum vitae genus cognoscendi Deum. Dicitur Exercitium spirituale a similitudine corporalis Exercitii [2]. Nam sicut per corporale Exercitium vitiosi humores consu-

[1] De qualitatibus quibus ornatus esse debeat qui Exercitia dirigit in Doc. 20 annot. 54. Directorem considerandum esse angelum dicitur etiam in Doc. 16 annot. 7.

[2] Cf. definitionem Exercitiorum spiritualium in libro Exercitiorum annotatione prima (n. 1).

Sicut enim in corporali consumuntur mali humores, et cruda indigestaque digeruntur, praeterea purificatur et renovatur sanguis, ita per Exercitia spiritualia potentiae animae tam superiores quam inferiores, externae et internae renovantur, et finaliter homo pervenit ad veram animae puritatem quae est finis vitae nostrae.

5o. Praeterea in Exercitiis utendum est duabus potentiis, intellectu et voluntate seu affectu, sed magis secunda quam prima.

6o. Ut de tuo proximo semper bene iudices interpretando omnia in meliorem partem, si fortasse diceret aut fecerit aliquid inconveniens.

7o. Quandoquidem plena datur occasio bene faciendi, abiicere omnem torporem et negligentiam et omni studio et diligentia tempus concessum bene transigere [3].

8o. Mirum in modum conferet omne suum studium et totum animum integre suo Creatori offerre ut omnes res tuas disponat secundum divinum suum beneplacitum, non secundum tuum, et sicut ad maiorem sui gloriam et utilitatem tuam facere novit [4].

muntur, indigesta et cruda quoque in stomacho haerentia digeruntur, sanguis purgatur et renovatur, sic per illud, tres animae vires superiores, duae inferiores, sensus tami nterni quam externi renovantur, et tandem pervenit homo ad veram animae puritatem et scopum totius vitae nostrae.

5um est duabus potissimum animae pot entiisin Exercitiis utendum, intellectu videlicet et voluntate seu affectu, magis vero hoc quam illo.

6um est de proximo suo optime semper et cum charitate sentire interpretando semper in melius, si quid secus quam deceat, dicat, faciat etc.

7um est quod cum omnes nunc habeas bene agendi occasiones, non velis esse negligens, sed quod fieri possit studio et sollicitudine eas amplecti [3].

8um est quod mirum in modum iuvaveris, si magno animo ac liberali accedens totum studium et arbitrium tuum offeras Creatori tuo, ut de te tuisque omnibus id statuat, in quo ipsi potissimum [278r] servire possis, iuxta eiusdem beneplacitum [4], idque ut fiat pe-

54 nunc *sup. lin. post corr.*

[3] De dispositione apta ad Exercitia in Doc. 12 annot. 14.

[4] Cf. annotationem quintam Exercitiorum (n. 5).

tere a Deo dicens : *Dona mihi quaeso Domine ut altissimum beneplacitum tuum in omnibus circa me perficiatur. Amen.*

14

ANNOTATIONES EX MEDITATIONIBUS P. HIERONYMI DOMÉNECH

(1569)

Praefatio.

I. TEXTUS : 1. *Inst. 109*, 56*r*-57*v*. Annotata a Fabio De Fabi occasione Exercitiorum spiritualium, quae P. Doménech scholasticis collegii romani anno 1569 tradidit. Hunc titulum apponit : « *Avisi per il modo di meditare li punti assegnati delle meditationi precedenti* ». 2. *Bibliot. Naz. Roma. Fond. Ges. 1622* ff. 269-270 non signatis. Annotationes sumptae ab scholastico nobis ignoto de iisdem P. Doménech Exercitiis, ut videtur.

II. Ineditum.

III. NATURA DOCUMENTI : Fere eadem dicas atque in praecedenti Documento indicata sunt, nam de eisdem Exercitiis agitur, etsi alius sit secundus annotator huius ac praecedentis Documenti. In illo, uterque Instructionem quae Exercitiis antecesserat, transcripsit ; in hoc, monita quaedam ad eandem meditationem faciendam valde utilia consignat. Dicendum nobis est annotatores huius Documenti magis inter se differre quam illius. Nam in hoc alter latine, alter italice scribit, et — quod praecipuum est — non raro alias res alius refert vel aliter amplificat, quamquam fere semper de minutis agitur.

Hae annotationes considerari possunt commentarium additionum quas Stus. Ignatius Exercitiis ad melius ea facienda praeposuit (nn. 73-86). Alia vero valde utilia ad naturam Exercitiorum cognoscendam, commiscentur.

IV. RATIO EDITIONIS : Edimus textum 2.

Textus.

[269*r*] ANNOTATIONES QUAEDAM OBSERVANDAE IN MEDITATIONIBUS INFRA ASSIGNANDIS.

1° Advertat ut bene percipiat puncta quae meditaturus est eaque memoria teneat, ita ut celerrime occurrant ac prompte in hora ipsa meditationis [1].

[1] Huc spectant quae S. Ignatius in additione secunda Exercitiorum indicat (n. 71).

2° Intelligat finem et fructum qui ex unaquaque meditatione sibi colligendus, ut illum acquirat atque ad eum tamquam ad scopum in meditatione semper attendat.

3° Sciat etsi unumquodque Exercitium seu meditatio, proprium ac immediatum finem praetendat, ut humilitatem, contritionem, confidentiam, timorem etc., tamen proprium est uniuscuiusque, nos ad amorem Dei tanquam ad ultimum finem ac praecipuum fructum diligere, ut sic ad illam Beatam unionem perveniamus, in qua voluntas nostra voluntatis divinae perfectissime subordinetur atque adhaereat, ita ut unus spiritus et una voluntas efficiamur cum Eo, nam ad hoc tamquam ad ultimum scopum, omnes meditationes, orationes et operationes nostrae diriguntur [2].

4° Antequam ad meditandum accedat, debet attendere num spiritum libertatis illius qui proprius est adoptionis filiorum Dei [3], et spiritualem laetitiam ac animi resignationem sentiat se possidere, quod si aliquam ex his tribus conditionibus animadvertat sibi deficere, eam omni qua potest diligentia ac studio procuret acquirere, ut his assotiatus accedat ad meditandum [4], ad quas acquirendas plurimum proderit si cum debita attentione, reverentia atque devotione illi versiculi praemittat: *Averte faciem tuam a peccatis meis* usque ad illum *Docebo iniquos eius* etc.[5].

5° Procuret omni studio intra semetipsum intrare atque ostium omnibus aliis cogitationibus claudere, ideoque antequam meditationem ingrediatur paulisper attendat in principio quid sit facturus, quippe cum ante tronum omnipotentis Dei atque in conspectu sanctorum omnium angelorum ac Beatorum spirituum assistat orando, quorum omnium oculi in ipsum unum contendunt, respicientes quomodo in re tam gravi, atque in tam serio negotio suae salutis se gerat, atque saepissime hac eadem reflexione considerationis inter meditandum utatur, ut in oratione, qua decet reverentia atque attentione et devotione permaneat [6].

6° Cum variis cogitationibus hinc inde distrahitur, sive diversis animi desolationibus [269*v*] atque maeroribus premitur,

---

[2] Cf. orationem praeparatoriam S. Ignatii in libro Exercitiorum (n. 46).

[3] Cf. Rom. 8, 15.

[4] De reverentia Deo praestanda ante meditationem cf. additionem tertiam Exercitiorum (n. 75).

[5] Ps. 50, 11-14.

[6] Cf. additionem secundam et tertiam Exercitiorum (nn. 74-75).

caveat ne in inpatientiam aliquam sive aliquam pusillanimitatem incidat, sed humili quadam reflexione suam miseriam atque vilitatem cognoscat atque variis colloquiis sive erga animam suam, sive erga Deum utatur, post quae iterum ad puncta suae meditationis revertatur.

7° Caveat praecipue ne meditando vim aliquam sive conatum capitis, pectoris, vel potentiarum adhibeat, ut attentionem vel lacrimas vel consolationem ex ipsa meditatione percipiat, sic enim nihil proficiet, quin immo defatigabitur atque ab ipsa oratione averteretur atque cum maiori difficultate iterum ad meditandum accederet, si in ea intellectus et reliquae animi potentiae senserit se tantopere defatigari, sed patienter expectet adventum Domini qui radios sui splendoris infundat, atque ita se gerat sicut si aliquis in matutino crepusculo inmaginem aliquam cum magno desiderio videre concupisceret quam in manibus habet, intense solares radios expectaret, cumque iterum atque iterum volveret versum eam partem qua melius posset per adventum luminis ipsam videre, sic meditans diversimode puncta illa secum revolvit, atque ardenter adventus spiritualis exoptatur luminis, atque efficaciter petat quoad devotionem atque ad attentionem excitaturus, interimque donec veniat, cum magno desiderio, patienter tamen, expectet, se indignum tanti Domini visitatione ac Sancti Spiritus illustratione cognoscens.

8° Divinae Maiestatis praesentia non est in coelis inmaginanda, atque ad eam ibi permanentem intellectus est elevandus, difficillime enim talem inmaginationem sine concursu atque animi defatigatione (quae omnino cavenda est) firmare posset atque immobilem retinere, sed Dei tronum atque totius suae coelestis curiae conspectum intra semetipsum attendat, quia scriptum est : *Regnum Dei intra vos est*[7], et *numquid coelum et terram ego impleo*[8], ex quo fit ut ipse magis nobis intimus sit quam nos nobis ipsis, *in ipso enim vivimus, movemur et sumus*[9].

9° Plurimum confert meditationis puncta praecedentis diei attendere ac praeparare breviter[10], ut prompte ex ipsis aliqua meditandi materia colligatur atque in meditatione ab ipso Spiritu Sancto se duci permittat, nullum ei praescribens terminum, sed ~270*r* in illis punctis persistat, ex quibus per influentiam Spiritus

[7] Lc. 17, 21.
[8] Jer. 23, 24.
[9] Act. 17, 28.
[10] De punctis meditationis in Doc. Annot. 33.

maiorem percipit utilitatem, ut consolationem, motionem, vel animi illustrationem, neque ad aliud transeat donec in eo talis spiritus influentia durat [11], eumque fructum inde percipiat ad quem ab ipso Sancto Spiritu invitatur.

Varii enim varios fructus ex eadem meditatione atque ex eodem puncto percipiuntur, ut spiritus unicuique tribuere sibi complacet ; aliud enim incipiens, aliud proficiens, aliud demum perfectus ex eodem puncto recolligetur.

X. Neque sufficit meditationis materiam praeparatam hodie, sed certum atque statutum meditandi modum atque ordinem aliquem cognoscere est necessarium, quo facilius atque attentius et fructuosius medullam in punctis ipsis absconditam profundius colligat, eoque meditandi modo atque ordine semper utatur, nisi alius, ut dictum est, a Domini benignitate atque Spiritus Sancti unctione praeventus fuerit.

XI. Meditandi autem modus nec omnibus communis, nec quibuscumque meditationibus aptus unus aliquis certus praescribi potest, diversimode enim sancti homines suas meditationes exercent, atque alius huic, alius aliae meditationis modus est praefigendus, sicut etiam alius praefigitur finis, indeque exhoriuntur diversi contemplationum gradus. Quod tamen in genere atque in communi super hoc dici potest in tribus illis meditandi rationibus a Beatae Memoriae P. N. Ignatio libro suorum Exercitiorum praestitis continetur [12].

---

[11] Cf. annotationem secundam Exercitiorum (n. 2).

[12] De meditationis methodis. In libro Exercitiorum plures meditationis methodi, ut compertum est, exponuntur : meditatio secundum tres animae potentias (nn. 46-54), repetitio (n. 62), exercitium quo priores meditationes summatim recoluntur (n. 64), contemplatio (nn. 102-109), applicatio sensuum (nn. 121-126), tres peculiares modi orandi (nn. 238-260). In Directoriis non semel commendatur, ut saltem aliquam meditandi methodum cognoscant ii qui exercentur. Ita Doc. 18 n. 111 et n. 117 ; Doc. 19 n. 3, 8 ; Polanco Doc. 20 n. 67 ; Nicolai Doc. 21 n. 13 ; Blondo Doc. 28 nn. 15, 19, 22. Gz. Dávila Doc. 31 n. 71 explicat methodum trium potentiarum et n. 92 commendat methodum contemplationis, nn. 94-96 applicationem sensuum.

Totum Directorium Ripalda Doc. 29 nihil aliud est nisi compendium methodi meditationis ignatianae. Cf. etiam Gagliardi Doc. 45 nn. 4-10, ubi significat novicios ad varios modos orandi instituendos esse, et quae tam Doc. 33 quam Doc. 34, 13 n. 268 de oratione iesuitarum dicunt. Haec Doc. n. 3 Exercitia considerant « directionem ad orationem faciendam ». Doc. 37 n. 2 desiderat in Directorio tractatum de oratione. Vide responsum Commissionis in Doc. 42 n. 1.

In tribus tamen id est commune, quod ipsis punctis tres animae nostrae potentiae sunt applicandae et ipsi etiam quandoque sensus cum materia meditationis sensibus est subiecta. Ita v. g. memoria puncta ipsa commemoret, eorum intelligentias attente perpendat, intellectu vero illa consideret, discurrat, ruminet atque dilatet, voluntate autem afficiatur aliciendo ex ipso intellectus discursu, diversos actus proprio uniuscuiusque meditationis fini accommodatos, ut timoris, admirationis, humilitatis, confusionis, amoris etc. ita ut ad illam unionem perveniat de qua supra iam diximus [13]. At qum fructus meditationum maxime in actibus voluntatis consistit, ideo frequentiores hi multo esse debent quam actus intellectus, qui quidem parvum fructum afferunt, nisi actibus voluntatis subordinentur.

15

SUMMA DIRECTORII P. IACOBI MIRÓ

Praefatio.

I. Textus : *Archiv. Univ. Greg.* F. C. n. 1055 p. 379-380. Autographum Hieronymi Bencio, qui in Curia Generalicia, secretarium Societatis adiuvabat. Pertinet ad librum de diversis rebus spiritualibus scriptum. Nostro documento titulum apposuit Bencius : *Directorium Exercitiorum tradendorum a P. Iacobo Mirone dispositum.*

II. Ineditum.

III. Auctores : Iparraguirre, *Historia* 2, pp. 426-430.

IV. Natura documenti : R. P. Mercurianus Patri Miró Exercitiorum Directorium conficiendi curam commiserat. Hoc quidem Directorium iam confectum edimus in Doc. 22-23. Sed antea P. Miró aliquas rerum notiones collegerat ut summam eorum, quae postea accuratius explanaturus erat. Quare hoc nostrum scriptum prima est adumbratio operis posterioris.

V. Ratio editionis : Edimus textum unicum. Quodsi sententiae cum sententiis Directorii perfecti Doc. 22-23 congruant, id numeris inter uncos inclusis significamus.

Textus.

Directorium Exercitiorum tradendorum
A P. Iacobo Mirone dispositum.

[1] Ad Exercitia spiritualia aliis tradenda iuvabunt videre loca Constitutionum p. 4, c. 8 § 5. Ibidem littera E ; p. 7 c. 4, § 8 et

[13] In hoc Doc. 14 n. 8.

ibidem litt. *F.* et 4, 10, §§ 10 et p. 1 c. 4 litt. *D.* in declaratione et in examine ex c. 4 § 10 et p. 3 c. 1 §§ 20. Ibid. litt. *R.* et examine c. 4 §§ 41 et alibi iuxta indicem impressum in novis Constitutionibus [1].

[2] Expedit ut tradens Exercitia prius ea in se expertus fuerit, totum librum perlegerit, et ea quae tradit in promptu habeat [6].

[3] Unus sit qui tradat Exercitia, vel si ex necessitate sint duo, non sint discordes inter se. [11]

[4] Tradens Exercitia memoriter dicat puncta, vel tradat scripta annotatione 20. [12]

[5] Quanto libentius Exercitia fiunt, eo fructus copiosior accipietur et e contra. [16]

[6] Antequam detur fundamentum, explicentur annotationes 1, 5, 17, 20. [25]

[7] Tradantur Exercitia eo ordine quo sunt, ut in 20 annotatione. Alioquin qui exercetur non proficiet, ut dicebat P. Ignatius [380] [15]

[8] 1° detur fundamentum, tamquam finis propositus, quem impediunt peccata, ad quem diriguntur Exercitia primae hebdomadae, consideratio peccatorum, examen particulare et praecipue peccatorum quae magis gravant, et examen generale, ad cognoscenda omnia peccata. [27]

2° dentur, primum, 2, 3 Exercitia. [36]

[9] Additio decima de poenitentia relinquetur libere exercitanti.

[10] Iuvat ut exercens suum cubiculum verrat, cubile sternat, etc. [125]

[11] Semel aut bis post mensam visitet, quia tunc non est tempus meditationis, et fortasse indiget consolatione, et eo tempore exigat rationem punctorum Exercitii.

[12] Si non vult obedire, non est ultra procedendum.

[13] Expediret ut alius ab eo qui tradit Exercitia, audiret confessionem. [48] In confessionibus particularibus usus Exercitiorum caute proponendus. Ex hoc enim multi vocati ad religionem. Qui vero sint apti ad Exercitia, annotationibus 18, 19, 20.

[14] P. Ignatius dicebat quod in secunda hebdomada cum quis ingreditur tria tempora electionis, plus solito recedere deberet, ita ut nihil videret neque sentiret, nisi quod coeleste et divinum sit. [84]

[15] Electuro declaretur bene quid sit desolatio et consolatio, ut habetur regulis de discernendis spiritibus. [85]

1 Notae inveniuntur in correspondenti numero Doc. 22-23.

[16] Electurus uno die proponat Deo consilia, alio die praecepta, et unice advertat quid Deo sit acceptius, sicut is qui Principi plura fercula offert. [89]

[17] [381] Peractis Exercitiis possunt dari haec documenta et similia. Praesentia Dei continua, orationes iaculatorias [sic], recta intentio in omnibus, consideratio beneficiorum, consideratio finis nostri peccatorum : peccata nostra plangere et aliena, ruminatio locorum Scripturae. [135-140]

[18] Si manserit in saeculo, oret mane de vita et passione Christi iuxta formam Exercitiorum, examen conscienciae mane et vespere, rosarium, frequentia sacramentorum cum certa practica spirituali, devotio sanctorum, angeli custodis et proprii nominis, libri spirituales, iuvet proximos pro suo talento. [142-145]

PARS TERTIA

DIRECTORIA CONFECTA TEMPORE R. P. MERCURIANI (1572-1581)

16

INFORMATIO P^is^. ANTONII VALENTINO

[c. 1575-1582)

Praefatio.

I. Textus: *Archivo del Gesù, Collegia.* Busta 83/1452 involucro 1 n. 7

Fasciculus constans ex 28 foliis. In parte superiore primi folii scriptum est manu P. Benedicti Palmio : *Informatione del modo d'instituire novitii del P. Antonio Valentino M° di novitii in Novellara*[1]. Incipit Tractatus hoc titulo : *Informatione del modo d'instituir i novitii della Compagnia.* Pars vero quae a nobis editur ita inscribitur : *Primo capo degli Essercitii spirituali.*

II. Ineditum.

III. Tempus compositionis : Est haec spiritualis quaedam compositio noviciorum, in qua P. Valentino, eorum Magister, exponit, ut credimus, P.[i] Benedicto Palmio, Visitatori Provinciae Venetae, quomodo ipse eos in spiritu Societatis imbuat.

Diximus Patrem Valentino hanc Instructionem scripsisse iussu P.[is] Benedicti Palmio, quia hoc modo incipit : « Per dar principio con l'aiuto divino all'informatione la quale V. R. mi commanda ch'io dia del modo d'instituire i Novitii della Compagnia . . . » Omittit quidem nomen eius qui se scribere iussit, sed possumus id exinde inferre quod in prima documenti pagina P. Benedictus Palmio, manu propria, titulum scripserit, ut in descriptione codicis significavimus.

Hanc ergo Instructionem factam iussu cuiusdam, penes se P. Palmio, qui Novellariae Visitator fuit servabat quod ipsum Patrem Palmio iubentem indicare videtur. Id evenit, annis 1581-1583, quibus ille Visitator Provinciae Venetae, domum Novellaniensem invisit.

---

[1] Curriculum vitae Patris Antonii Valentino simplicissimum est. Natus Patavii anno 1540, ingressus est in Societatem Iesu die 11 ianuarii 1557. Studiis absolutis in Collegio Romano, transiit Novellariam die 16 augusti 1570 cum 16 noviciis ad Domum Probationis in ea civitate erectam, ibique per totam vitam mansit. Primum per annos novem simul Rector ac Magister noviciorum, postea per 17 annos solo munere Magistri noviciorum functus est ita ut per 26 annos curam noviciorum haberet. Tandem viribus fractis in eadem domo confessarius mansit, usque ad mortis suae diem 24 novembris 1611. Arsi, *Rom. 78B, 170* ; *Ven. 37, 71, 115, 121.*

Quod his annis scriptum fuerit Documentum, ex eius indole confirmatur. In eo enim auctor apparet usu atque exercitatione praeditus, in instructione noviciorum versatus, qui refert ea quae iam a non paucis annis fecerat. Quae omnia cum his annis congruunt, cum iam P. Valentino a die 16 augusti anni 1570, quo erecta erat Domus Probationis, curam noviciorum habebat.

Sine ulla dubitatione scripta est haec instructio, cum Pater Valentino munere Magistri noviciorum fungebatur, nam in ea saepe loquitur de rebus, quae dum scriberet, faciebat ad novicios instruendos et informandos. Ipse vero hoc munere functus est ab anno 1570 usque ad annum 1596.

IV. Natura documenti: In his quae de tempore quo scripta Instructio est, iam quaedam de eiusdem natura sunt indicata. In hac Informatione agit Pater Valentino de omnibus iis quae noviciis exponit: de instructionibus, de lectione, de meditatione, de modo bene sese gerendi, de progressu vitae spiritualis, et de aliis eiusmodi, sed in primis antequam alia aggrediatur, disserit de Exercitiis spiritualibus.

Ut patet, hoc propositum tenet, ut suum agendi modum Patri Visitatori explicet. Non ergo ratione et tamquam ex artis praeceptis res declarat, sed ita eas proponit, ut ipse novicios dicere solebat, significans quomodo difficultates noviciorum solvit et singula ingenio eorum accommodaret. Sed in his includuntur principia generalia quibus eius agendi ratio fulciebatur.

Momentum ergo huius Instructionis consistit in hoc quod in ea exponitur modus Exercitia cuidam coetui, id est, noviciis accommodandi, et eliciuntur principia quibus huiusmodi accommodatio ordinari potest, non solum si de noviciis, sed etiam de aliis hominum generibus, agantur.

V. Ratio editionis: Transcribimus caput primum integrum Informationis, quo unice de Exercitiis agitur. Edimus textum unicum.

Textus.

[3*v*] Primo capo

Degli Essercitii spirituali.

[1] Nella prima Probatione dunque cerco conoscere lo spirito et intentione dei Novitii, dando loro le bolle et essame solito, essaminandoli conforme all'Instituto et regole, et non ritrovando alcuno impedimento, passo più oltre all'altre prove nella 2ª probatione, procurando di conoscerli meglio et fondarli in spirito, per il che uso i soliti mezi di nostra Compagnia, d'Essercitii spirituali, di confessione generale, essortationi sopra l'Instituto et Regole, di abnegatione dei proprii giudicii et volontà, et dell'altre virtù, et specialmente dell'obedienza, humiltà et semplicità.

[2] Circa il dar gli Essercitii avertisco di non darli ne nei gran freddi, ne nei gran caldi, havendo etiandio riguardo alla capacità, età et forze di ciascuno [1], servando l'istesso ordine del P. Ignatio di s. m. [2], se bene non in tutti con tutto quel rigore di cinque hore il giorno et di levarsi la notte [3].

[3] Mi vo però accommodando alla capacità loro con viva voce, et con qualche additione scritta [4], per aprir loro l'intelletto et eccitare l'affetto, per metter poi in pratica quanto havrano meditato, acciò non pensino che nei bei concetti consista la meditatione.

[4] Per questa causa fo loro sapere lo scopo di ciascuna settimana di detti Essercitii[5], conforme a quello che dice il P. Pietro Fabro nel suo Memoriale[6], cioè che come quatro sono le settimane con diverse materie, così è diverso lo scopo di ciascuna, conciosiachè nella prima settimana si cerca l'odio del peccato et conseguentemente l'annegatione della propria voluntà, madre di così horribil mostro[7], onde convenientemente, secondo la soggetta materia de peccati, nei colloquii, che sono al termino della meditatione[8], si addimandano quelle tre gratie. Prima una vera cognitione et contritione de peccati di tutta la vita passata. 2ª una vera cognitione del modo che ho da ordinar la mia vita per l'avenire, 3ª un fermo proposito di una vera emendatione, et vera ordinatione dell'istessa vita per l'avenire.

[5] Nella 2ª lo scopo delle contemplationi è l'imitatione della vita di Cristo che si contempla[9], onde nei colloquii principali con la Beata Vergine, con Cristo et col Padre eterno [10] altre tre gratie s'addimandano. Prima l'abnegatione propria. 2ª il disprezzo del mondo. 3ª il perfetto amore del servitio [4r] di

---

17 alla capacità loro *sup. lin. del.* al tempo ? loro ‖ 26 l'annegatione *sup. lin.*

---

[1] De accommodatione in Doc. 4 annot. 61.

[2] De methodo ignaciana sequenda in Doc. 4 annot. 57.

[3] De oratione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[4] De scriptis dandis in Doc. 3 annot. 6. Sine dubio, additiones de quibus loquitur, sunt eae quas edimus in Doc. 16 bis.

[5] De fine Exercitiorum in Doc. 19 annot. 14.

[6] In n. 303 Memorialis edit. in MHSI. *Fabri Mon. 639.* Editio accuratior huius paragraphi in « Manresa » 18 (1946) 377.

[7] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 37.

[8] In libro Exercitiorum (n. 63). P. Valentino mutat aliquantulum conceptus quos Stus. Ignatius colloquio allato exprimit.

[9] De fine secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137.

[10] In libro Exercitiorum (nn. 147, 157, 168).

Cristo Nostro Signore, poiché molti sono che li par sentir' bene del servitio di Cristo et amar la persona sua, ai quali però no cosí piacciono gli officii et negotii, ne quali consiste esso servitio.

[6] Per ciò questi tali, spesse volte, non senza consolatione, pensano molte cose di Cristo, della sua vita, virtù et perfettione, ma niente pensano all'opere varie nelle quali esso Signore desidera d'essere servito et imitato da suoi ministri, accioché dove esso fu, essi siano, i quali di poi hano da essere dove egli adesso è in cielo, il quale prima fu nella stalla et in croce, et adesso è in gloria.

[7] Lo scopo della 3ª settimana è la compassione di Cristo quanto all'affetto et in parte quanto all'effetto del patire qualche cosa per suo amore, secondo la soggietta materia della passion sua santissima [11], onde nei colloquii si addimandano quelle tre gratie [12]. La prima la compassion di Cristo circa le pene corporali; 2ª compassion di Cristo circa la povertà, nudità et abandono di tutti i suoi cari, sino all'essere derelitto dal Padre; 3ª la compassione circa i vituperii et ignominie, con desiderio di seguitarlo non solamente sino alla mensa, il che molti fano, ma etiandio sino alla croce, il che è di pochi et de veri amanti [13], che stano saldi con lui nelle tentationi, poscia che sono molti huomini che non hano ne sano havere cotal sentimento in spirito et nel suo corpo, fugendo la croce come demonii, et amando gli honori et quanto il mondo ama, et non quanto amò et abbracciò Cristo Nostro Signore [14], et questo crucifisso.

[8] Nella 1ª settimana, secondo la soggietta materia, lo scopo et fine è la perfettione nell'orare et operare, havendo sempre con soavità per longo habito Iddio inanzi agli occhi, et di lui havendo memoria quando pensiamo, parliamo et operiamo, perché cosi Dio viene a essere ogni cosa in ogni cosa [15], et si fano a questo modo tutte le opere nella Divina presenza, come vuole il P.

---

49 et — effetto *sup. lin.*

---

[11] De fine tertiae hebdomadae in Doc. 18 annot. 17.

[12] In libro Exercitiorum non iubetur ut in colloquiis ea petantur quae auctor hic indicat, quae tamen cum spiritu et S. Ignatii desideratis in hac hebdomada optime congruunt. Ceterum fieri vix potest ut a P. Valentino sensa indicata, his diebus non habeantur.

[13] Cf. Imitationem Christi lib. 2° cap. 11 « Multi Iesum sequuntur usque ad fractionem panis, sed pauci usque ad bibendum calicem passionis ».

[14] Cf. Examen cap. 4 n. 44 [n. 101].

[15] De fine quartae hebdomadae in Doc. 18 annot. 18.

Ignatio [16], et quasi vediamo Dio in ogni cosa, conforme a quella bella contemplatione dell'amor spirituale.

[9] Per questo effetto cerchiamo di conoscere Cristo glorioso et glorificato, et dimandiamo quelle 3 gratie, le quali comprendono molti beni. Prima, quanto al premio, l'amor di Dio et di Cristo; 2ª un gaudio pieno et perfetto in Cristo solo [17]; 3ª la vera pace che non può essere se non in lui solo, et da lui solo, et così con bell'ordine ne gli Essercitii cominciando i Novitii dal timor santo di Dio, che è principio di sapienza [18], et passando per il desiderio delle virtù cristiane finiscono nell'amor del medesimo et desiderio di conoscerlo perfettamente, et di unirsi con esso lui come si conviene, cercando in ogni cosa lui solo.

[10] Insegno ancora loro il modo che osserva N. P. Ignatio di meditare et operare in ciascuno Essercitio, congiungendo la meditatione con l'oratione; tra quali è questa differenza, che la meditatione è come causa et dispositione per l'oratione, et l'oratione è com'effetto della meditatione [19].

[11] Però fo quattro parti d'ogni Essercitio. La prima l'oration preparatoria. La 2ª i preludii. La 3ª i ponti. La 4ª i colloquii. Nell'oration' preparatoria l'huomo presenta a Dio brevemente la sua intentione et gli addimanda aiuto, cercando gloria et gratia. Gloria per Dio, et gratia per se [20].

[12] Al che può servire quel bellissimo aviso di Santo Bonaventura: *Flectat anima devota divinae contemplationis amore accensa genua mentis ante Thronum Beatissimae Trinitatis, pulsans humiliter, et postulans sapienter Dei Patris confortatricem potentiam, ne labore depressa succumbat; Dei filii regulatricem sapientiam, [lv] ne errore seducta a veritate deviet; Dei Spiritus Sancti consolatricem bonitatem et clementiam, ne taedio devicta quoquo modo defficiat ab incepta meditatione, et intenta Dei laude et gloria* [21]. La qual preparatione serve ancora al principio d'ogni operatione.

---

92 *in marg.* Sollilo, de 4 menta. exer. [prolog. 44] ‖ 95 succombat *ms.*

---

[16] V. gr. in epistola ad Antonium Brandao datam die 1 iun. 1551. MHSI. *Epp. Ign.* 3, 510, in Monitis Generalibus MHSI, *Reg.* 142.

[17] Hoc petitur in quarta hebdomada in libro Exercitiorum (n. 221).

[18] Cf. Ps. 110, 10; Eccli. 1, 16.

[19] De methodis meditationis in Exercitiis in Doc. 14 annot. 12.

[20] De oratione praeparatoria in Doc. 34 annot. 9.

[21] S. Bonaventura, *Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis. Prologus n. 1. Opera Omnia*, Quaracchi 1898 vol. 8, 28.

[13] Nei preludii, poiché sono come preamboli della meditatione, l'huomo comincia dalla memoria soavemente dell'historia, et passa all'immagine corporale del misterio nella fantasia, et inde all'intelligenza dei ponti per profonda et firma consideratione. Et cotal modo di procedere è conaturale all'huomo et molto conveniente agli incipienti, i quali caminano più per senso et imaginatione che per intelletto.

[14] Si bene i più proveti et essercitati per ellevation' di mente in Dio vanno subito al ponto della verità, et al nervo dell'affetto, onde Santo Bonaventura dice a questo proposito : *Quaedam est meditatio ab inferioribus ad superiora ascendens. Quaedam e converso a superioribus ad inferiora descendens, multo tamen excellentior et amabilior, et ad obtinendum facilior est ardor amoris, ad quem attingendum duplex est modus, unus communis, alter mysticus et secretus. Primus enim est per modum inquisitionis et elevationis, et incipit ab inferioribus usque ad summum per exercitium diuturnius ascendendo v. g. modus amandi Deum per meditationem praeviam iste est. Primo enim fidelis discipulus sensu exteriori, sine oculo conspicit creaturas exteriores, deinde etiam aliquantulum ascendendo, quod iam percipit oculo exteriori, in imaginatione repositum conservat. Deinde magis elevando, ratiocinando et conferendo, una causa creatrix omnium invenitur ; et sic pervenerunt Philosophi ad cognitionem Dei, nam ipsi videntes tantam creaturarum magnitudinem, tam decoram ordinationem, tantam utilitatem earum, per hoc unum Creatorem potentissimum optimum infallibiliter cognoverunt, et hoc per potentiam animae, quae ratio nuncupatur sensu exteriore et imaginatione superiore. Deinde ex ista consideratione creaturarum quidam habitus per praedicta in intellectum relinquitur, ubi primordiale creaturarum fundamentum relinquitur, et non tantum per conspectionem creaturarum, sed per irradiationem immissam a Deo mens ad contemplanda Divina praeclarius elevatur, et haec potentia vocatur intellectiva, sive intellectus, qui solum in meditatione pura consistit.*

Ultimo omnis meditatio sine affectione amoris subsequente vana est, qualis Philosophorum fuit, qui cum cognovissent Deum, non sicuti Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis[22].

Alter modus consurgendi in Deum est multo iis omnibus nobilior, et ad habendum facilior, qui dicitur sapientia unitiva in amoris

109 *in marg.* Qu. D° misti. theo. 3 cs ‖ 114 *prius* ellevationis ‖ 120 *prius* ellevando

[22] *Rom* 1, 21.

desiderio consistens per affectiones flammigeras sursum aspirando, scilicet, per orationes iaculatorias frequentes [23].

[15] *Dicuntur Patres*, inquit D. Augustinus, *in Aegipto crebras quidem orationes habere, sed eas brevissimas tamen et raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quae oranti plurimum necessaria est, per productiores moras evanescat, atque hebetetur intentio* [24].

[16] E ben vero che non si debbe insistere troppo in questi preludii nelle imagini corporali a guisa di parvoli et d'animali, ma passare come huomini ragionevoli dalle cose visibili alle invisibili, eccet-[5r]tuando però l'humanità di Christo, la quale è porta della Divinità, in cui, come in specchio, desiderano risguardare gli Angeli, et noi dobbiamo specchiarsi, figurando quel specioso et bello tra tutti i figlioli degli huomini [25], hor sotto una figura, hor sotto un'altra, hora di bambino gratioso, hora di giovane, hora d'huomo maturo, hora di crocifisso, hora di sepolto, hora di glorioso et risurgente come l'aurora, hora in un sembrante et hora in un'altro v. g. di peregrino, *qui fingit se longius ire* [26]; di orante: *et erat pernoctans in oratione Dei* [27]; in atto di servo obediente: *et descendit cum eis et erat subditus illis* [28], et simili altri.

[17] Quanto poi alla consideratione dei ponti, non conviene andar' vagando in incerto per varii concetti, ma si debbono considerare cose certe et ordinate, et non molte ma poche, et ben penetrate, si che procuriamo sentirle et quasi vederle, et all'hora fermar' il piede dell'intelletto et passar' inanzi col piede dell'affetto, procurando di cavare qualche frutto per noi dalle cose considerate [29].

[18] È necessaria la pacienza et perseveranza di scacciare le fantasie et tentationi che perturbano, et il buon modo di disimularle et disprezzarle, attendendo al fatto suo.

---

140 *in marg.* Aug. ad Probam.

---

[23] In margine apponitur *Qu. D° Misti. theo.* Opus, ut videtur ab Hugo de Palma scriptum. Noster auctor non eadem verba semper affert, sed aliquantulum ea mutat. Locum invenies in opere adducto infra in annot. 31 vol. 2°, pp. 466-467. Cf. *Dict. de spir.* 1, p. 1855 n. 28.

[24] S. Augustinus, *ep. 130 ad Probam, de oratione* cap. 10 n. 20 PL. 33, 493.

[25] Ps. 44, 3.

[26] Lc. 24, 28.

[27] Lc. 6, 12.

[28] Lc. 2, 51.

[29] De punctis meditationis proponendis in Doc. 4 annot. 33.

[19] È molto conveniente fra altri modi il considerare Iddio nella meditatione sotto concetto di Padre, al qual si porta riverential timore et amore et fiducia figliale, per impetrar tutte le cose necessarie et utili.

[20] La meditatione si finisca per oratione, et la devotione acquistata si conservi col silentio et humiltà, et mostrisi il profitto spirituale nel guardarsi da peccati et nella prontezza al ben operare et desiderio della perfettione.

[21] A cotal fine ogn'essercitio si termina nel colloquio [30] et nell'oratione dominicale, quando già il core è caldo, et gli affetti sono eccitati, et l'intentione immediatamente tende in Dio, come in seconda persona qui presente ; il qual movimento è perfettissimo et efficacissimo, secondo che dice S. Bonaventura : *Intentio recta tripliciter movetur, aliquando pro Deo, aliquando ad Deum, aliquando in Deum. Pro Deo movetur in actione, quam pro ipso principaliter facimus, licet de ipso interim non cogitemus. Ad Deum movetur in lectione, meditatione et collatione, quae de Deo est, quia tunc mente versamur quodammodo circa Deum, licet in ipsum quasi ad secundam personam mentis intuitum non dirigamus. In Deum movetur oratione quando mens ipsum cogitat et ipsum ut secundam personam alloquitur, ipsum complectitur, eique affectu devotionis adhaeret* [31].

[22] Per tanto si può dire che il colloquio sia una lingua del core, la quale parla quelle cinque parole col sentimento che dice S. Paolo, cioè, oratione, petitione, obsecratione, attioni di gratia, et laude di Dio [32]. Ma l'oration dominicale che si pone in fine del colloquio [33] é come una lingua divina propria di Cristo fatta con infinito artificio, piena di sentimenti del figliolo di Dio, la quale si divide in tre parti, nell'essordio, trattato et conclusione.

[23] L'essordio procura queste 6 conditioni in colui che ora. La prima è attentione ; la 2ª confidenza ; la 3ª humiltà et timore figliale, dicendo : *Pater* ; la 4ª carità et amor comune dicendo : *noster* ; la 5ª elevatione di [5*v*] mente in Dio dicendo : *qui est in*

---

180 *in marg.* De process. Reli. c. 2 ‖ 186 dirrigamus *ms.*

[30] De colloquio in Doc. 17 annot. 12.

[31] In margine apponitur : *De process. rel. c. 2.* Agitur de opere ignoti auctoris falso S. Bonaventurae tributo. Illud habes apud *Seraphici Doctoris et Sancti Patris Iohannis Eustachii Bonaventurae Opera Omnia*, Venetiae, 1584 pp. 120-121 in cap. 2° operi *De processu religionis. De septimo processu.*

[32] I Tim. 2, 1.

[33] In libro Exercitiorum (n. 51).

coelis; la 6ª riverenza alla presenza di cosí gran Signore nel conspetto di tutta la corte celeste.

[24] L'attentione è di 4 sorti. La 1ª alla lettera; la 2ª al senso della lettera et significato della parola, onde nascono quei bei modi d'orare del P. Ignatio [34]. La 3ª al fine, cioè a quello perchè facciamo oratione, come all'honor di Dio, perdono dei peccati, gratia et gloria; la 4ª a chi si fa oratione, cioè a Dio, la cui presenza a questo modo si assuefacciamo ad haver sempre inanti agli occhi, o quanto all'humanità o quanto alla Divinità, potendolo haver presente, o nel cielo empireo, o inanzi a nostri occhi, o dentro di noi, o sotto concetto di Padre o di Segnore o di medico o di sposo etc.

[25] La 2ª parte, cioé, il trattato contiene le 7 demande con mirabile ordine, brevità et efficacia. La conclusione sta in quell'*Amen*, che è come una confirmatione di tutto il sudetto, come in una parola sola riducendo la mente all'unità perfetta; et ciò basti haverlo acennato.

[26] Quanto al modo generale di considerare i misterii di Cristo per imitare le sue virtú et specialmente l'humiltà, obedienza et carità, è tale che mirando prima con l'occhio della fede et della ragione il fatto che contiene l'historia con le circostanze delle persone et luoghi, l'huomo si faccia talmente presente al misterio o il misterio a sè, come se con gli occhi vedesse ogni cosa et udisse ciò che si parla [35].

[27] 2º attenda alla persona di Cristo, vero Dio et vero huomo, che patisce o che opera tale et tale cosa, facendo qualche riflessione a se stesso, considerando come la sua divina natura lascia patir' l'humana [36], con sospendere etiandio l'aiuto che suol dare agli altri

[28] 3º Risguardi il modo del patire o fare, nel quale sta la virtú dell'humiltà, mansuetudine, pacienza, severità verso di sé, benignità verso i prossimi, obedienza verso Dio, sforzandosi d'imitarlo.

[29] 4º. Considerisi la causa perchè ciò fa et patisce, cioè per l'honor di Dio, nostra instruttione, eccitatione et salute, et ancora la causa motiva, cioè l'amore senza misura et desiderio di nostra somma felicità, vedendo che cosa dovessimo noi rendergli,

203 alla *prius* halla

[34] De modis orandi in Doc. 26 annot. 71.

[35] Cf. librum Exercitiorum (n. 114).

[36] Cf. librum Exercitiorum (n. 196).

et concludere con l'oratione conforme alla motione generata dalla meditatione et simili.

[30] In particolare, venendo al fondamento degli Essercitii sopra il fine della creatione dell'huomo, procuri di fare un saldo fondamento nella cognitione, amore et desiderio della gloria divina per cui fu creato [37], notando che lo scopo et fine prossimo di tutti gli Essercitii spirituali, secondo tutti i santi Padri, deve continuamente essere negli occhi nostri, come un bersaglio, cioè la purità del core come ultima dispositione per haver la perfettione, la quale consiste nella carità, fine della legge, et vincolo di perfettione, secondo l'Apostolo [38], che ci fa diventare uno spirito con Dio per unione di volontà, havendo un medessimo volere et non volere et sentire con Dio et co' i superiori, onde ne seguita la beatitudine nostra et l'honor divino in noi, che è l'ultimo fine nostro.

[31] Et mentre non siamo certi qual sia la volontà di Dio et di superiori, starsene per allhora in una perfetta indifferenza di volontà, aspettando d'essere mossi, et pregandolo che ci illumini a conoscerla, dicendo due volte col Propheta : *paratum cor meum Deus, paratum cor meum* [39].

[32] Et vista che havremo la stella, seguitarla coi tre Magi sino al ritrovar' Cristo nella stalla, cioè nella [6*r*] simplicità di bambini ribambiti, nell'humiltà et abnegatione perfetta di noi stessi, *in novissimo loco*, sotto tutti nel servitio di Dio. Quivi è trovato Cristo da Magi, che non fu trovato nei palazzi regali ; la quale indifferenza essalta sommamente Adamo nell'Homelia dei Tre Re, et dice essere un ottimo mezo per capir' la volontà di Dio nell'oratione et essercitii santi, com'insegna la b. m. del P. Ignatio, a quelli che vogliono fare la sua elettione dello stato et conoscere la sua vocatione.

[33] *Ecce, inquit, magi ab oriente venerunt Hierosolimam etc.*[41]. *Non erant altigati loco vel patriae, carni aut sanguini. Nos haec tenent omnia. Volumus servire Deo, sed in hoc loco, sed in hac civitate, sed apud cognatos, sed inter notos etc. Non hoc est sequi ductum fulgentis stellae, sed affectum corruptae carnis. Non hoc est : paratum cor meum Deus, paratum cor meum*[42]. *Non satis habuit*

[37] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[38] 1 Tim. 1, 5 et Col. 3, 14.

[39] Ps. 107, 2.

[40] In libro Exercitiorum (nn. 169, 170, 179).

[41] Mt. 2, 1.

[42] Ps. 107, 2.

propheta dixisse : paratum cor meum, adiecit secondo paratum. Quare, nisi ut significaret in omnem se eventum paratum ad laeta et ad tristia, suavia et aspera. Hoc modo affectum esse oportet, qui inveniet quo stella vocat eundum. Stellam, dico, lucem caelitus menti infusam qua cognoscitur natus Salvator, qui est Cristus Dominus, quaque via ad hunc perducens mostratur, quae in varia scinditur discrimina.

Si cupis igitur nosce[re] quo vocat stella, hoc age. Nuda cor tuum hoc est purgare stude ab omni affectione, qua vel carni vel sanguini vel loco vel patriae, vel denique ulli rei carnaliter afficeris. Hoc ubi egeris, huque perveneris, ut promptum te sentias in omnem eventum paratumque sequi quo vocat Deus (omnino enim huc primo veniendum est), oportuna tempora tum captato, quibus absque impedimento spiritum Deo presentem reddas. Primum ipsius Maiestatis artem vide, deinde quae summa illa Maiestas tui causa subiverit, denique quibusdam modis effundes cor tuum ante Deum, et cum nihil loquaris, multum loqueris, totiusque sermonis tui contextus hic erit. Ecce ego, id est, quid me vis facere ? etc. Hoc ubi feceris si non statim, tandem saltem vehementer, adeo in hoc aut illud senties trahi, impelli, atque urgeri te ut nihil supra ut dicas : eo vocor, eundum est. Hoc sane fecerunt Magi atque istud tercium est quod evangelista advertere nos vult in descriptione historiae, quae ait : Ecce Magi ab Oriente venerunt Hierosolimam dicentes, ubi est qui natus est Rex Iudaeorum[43].

[34] Questo è l'ottimo fondamento della vita spirituale, onde è nata quella bella regola del P. Ignatio : Quando uno desidera qualche cosa dal superiore per sapere se vé conforme alla volontà divina, prima che dimandarla si meta in una indifferenza della volontà, poi faccia oratione, et giudicando che si debba presentarla lo faccia, lasciando tutta la cura a lui, et pensando che è ordina-

[43] Sine dubio hic Adamus a quo textus desumitur, est Adamus de Dryburgh, qui saec. XII primo praemostratensem ordinem ingressus est, postea in carthusiam Withaemensem transiit, postremo episcopus Lincolnensis electus est. Praeclarus orator, multas contiones habuit, quas etiam scriptis mandavit. Inter eas, a Ghiselbert a. 1659 editas, et iterum a Migne a. 1855 (Pl., 198, 11-842), inveniuntur duae de Epiphania Domini. Sed neque in his duabus, neque in aliis — quas omnes vidimus – reperimus locum allatum a P. Valentino. Vidimus etiam aliqua ascetica florilegia seu excerpta in quibus antiqui collegerunt plura ex Patribus et scriptoribus spiritualibus, et ex quibus sine dubio, non ex ipsis Adami operibus nondum editis, Pater Valentino verba commemorata sumpsit. Sed ne in his quidem ea verba invenimus.

tion divina tutto quello ch'egli ordinarà, intesa che havrà la cosa[44]. Chi ciò osservasse non si turbaria mai di cosa alcuna, ma habitaria in una continoua pace et tranquilità di mente.

[35] Non voglio, per non essere troppo longo, descendere ad altro particolare essercitio spirituale, avertendo solamente che non si manca d'instruire i novitii nel modo d'essaminarsi, confessarsi et orare secondo i modi di detti Essercitii, dicchiarando loro quelle regole per discernere i movimenti et varii spiriti[45], conducendolo talmente la prima settimana de gli Essercitii per la consideratione dei quatro novissimi, che non si movano a odiare il [6v] peccato per timore delle pene a guisa di servi, et ad amar' la virtù per speranza del premio, come mercenarii, ma per puro amore et gloria della Divina Bontà, come buoni figlioli[46].

[36] Et quantunque il timore sia propio degli incipienti che li fa odiare et fugire il peccato, tuttavia il procedere in spirito d'amore è proprio di nostra Compagnia ; ma perchè diversa è la dispositione dell'animo et complessione di corpi, et altra è la carità di incipienti, altra di proficienti, altra di più provetti, di qui è che un' essercitio più si confa con uno che con un'altro, et la prima settimana più quadra ai novamenti conversi, come quelli che stando nella via purgativa ancora sentono i stimoli della conscienza, et gridano col Propheta : *confige timore tuo carnes meas, a iuditiis enim tuis timui*[47].

[37] Onde nel principio questi tali pongono quasi tutta la loro perfettione nella penitenza et nella mortificatione della carne, ma passando poi più oltre alla purità et letitia della conscienza, mediante l'essame et confessione generale et vera contritione, satisfattione et emendatione de suoi peccati, scuoprono come già purgati maggior lume, onde più li quadra la seconda settimana nella via illuminativa, conoscendo un'altra sorte di mortificatione più perfetta che è della parte propria dell'huomo come huomo, cioè del proprio senso, proprio giuditio et volontà, per vera et intiera indifferenza et resignatione di se stessi nelle mani dell'obedienza, commettendosi tutti alla Divina providenza et volontà, ad imitatione di Cristo, il quale vegono così humiliato et sog-

---

[44] *Reglas generales sacadas de las Constituciones* n. 58 MHSI. Reg. 330-331. Vide etiam Const. P. 3 cap. 2 n. 1 [n. 292].

[45] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[46] Cf. *Reglas generales sacadas de las Constituciones* n. 49 MHSI. *Reg.* 329 et Const. P. 3 cap. 1 n. 26 [n. 288].

[47] Ps. 118, 129.

gietto, non solo alla legge del Padre, ma all'obedienza etiandio della Madre et di Gioseffo, etc.[48].

[38] Qui cominciano a scuoprire la perfettione dell'Instituto di nostra Compagnia, fondato totalmente sopra la pietra stabile dell'obedienza, cosí del Sommo Pontefice, come di tutti gli altri superiori subordinati, et indrizzato alla salute et perfettione propria et di prossimi, con mezi cosí bene ordinati et potenti. Qui vegono che *melior est obedientia quam victimae*[49], et che meglio è mangiar per obedienza, che digiunar per propria volontà.

[39] Finalmente, perfettionandosi in questa virtú dell'obedienza, vengono a perfettionarsi nella carità, che è il fine della Religione. La qual carità, trovandosi negl'incipienti, proficienti et perfetti fa che i primi habbino in odio il peccato, i secondi desiderino la virtú et specialmente l'obedienza per far la volontà di Dio in tutte le cose et in ogni miglior modo, i terzi che amino Dio puramente per se stesso, cercando la sua gloria in ogni cosa per la via ordinata dell'obedienza, et il prossimo per amor di Dio, procurando la salute sua in tutti quei modi che ordinarà l'istessa obedienza.

[40] I primi hano l'odio del peccato come un primo principio, dal quale procedono a far tutte le loro buone opere per scacciar' esso peccato con tutte le sue radici, usando quei mezi ordinati che per quest'effetto tiene la Compagnia, come sono essami di conscienza generali, particolari, quotidiani, confessione etc.; i secondi hano un fervente desiderio delle virtú, come principio delle loro operationi; i terzi hano l'amor divino come primo principio d'ogni loro pensiero, parola et opera.

[41] Gl'incipienti procurano con ogni diligenza spogliarsi dell'huomo vecchio; i proficienti vestirsi dell'huomo novo per comparire poi in pubblico a conversare honestamente con utilità dell'anime; i perfetti finalmente vestiti già della veste nuttiale aspirano ardentemente all'unione con Dio suo ultimo fine [7r] et a quello cercano condurre tutte l'anime, et come già infiammati infiammano ogn'uno dell'amor divino, cooperando con Dio nella reduttione dell'anime a lui, il che è cosa divinissima et propria di nostra Compagnia, come hanno fatto i nostri primi Padri[50].

350 *in marg.* P. Pietr. Fab.

[48] Cf. Lc. 2, 51.

[49] 1 Reg. 15, 22.

[50] Ut auctor in margine indicat, in his tribus numeris 39-41, pendet a Memoriali Bti. Favre. Cf. MHSI. *Fabr. Mon.* 526.

375 [12] Per tanto faccio gran fondamento in questi Essercitii et vi metto ogni diligenza, et li do a molti insieme ne migliori tempi, perchè non posso sempre fare questa fatica non havendo molta forza di testa.

[13] Faccio anco che gl'essercitanti qualche volta facciano al-
380 cune conferenze tra loro, me presente, del modo di procedere negli Essercitii, et di quelle cose che si possono dire a instruttione et edificatione d'altri, lasciando l'altre cose segrete che ogn'uno me le dica appartatamente a suoi tempi[51], dal che ne nasce la scienza spirituale et pratica del ben vivere, et si scorge la moltiplice ope-
385 ratione dello Spirito Santo, che nella meditatione d'una medesima materia conduce per diverse vie al medesimo fine, come per diverse linee al medesimo centro, dando tutti in brocca nella verità et virtù, et così si fano pratichi nelle cose spirituali, imparando l'uno dall'altro.

16 bis

MEDITATIONES ET EXERCITIA SPIRITUALIA P. ANTONII VALENTINO

(Saltem anno 1579)

Praefatio.

I. Textus : Modena. Bibliotheca Estense Ms. α F. 2, 45. Hic titulus ponitur initio : « *Constitutiones et Regulae Soc. Iesu. Meditationes et Exercitia Spiritualia Rev.di Patris Antonii Valentini Rectoris Dom. Prob. Novellariae IHS. Novellariae per me Candidum Emilianum eiusdem Soc. Iesu Novitium* ». M. D.LXXIX.

II. Ineditum.

III. De natura documenti : P. Valentino in sua relatione, quam edimus in parte prima huius documenti 16 n. 3, dicit se in Exercitiis tradendis praeter explicationes, quas coram faciebat, quaedam scripta noviciis solitum esse dare ad eos in meditatione iuvandos. Sine dubio quae in suo codice scripsit novicius Candidus Aemilianus ea a suo Magistro noviciorum accepta erant. Eodem ergo consilio haec scripta sunt ac Summarium P. Polanco (Doc. 20 bis) et aliae formulae antiquae quae non explicationes aliis Directoribus propositae considerabantur, sed potius complementum explicationis factae eis qui se exercebant.

IV. Ratio editionis : Edimus textum novicii Candidi Aemiliani.

---

[51] De colloquiis cum directore in Doc. 10 annot. 14.

1. Hic transcriptor qui in hoc loco se ipsum nominat Candidum Aemilianum, appellabatur Candidus Miari. Natus erat Belluni (ita omnes catalogi praeter elenchum noviciorum, in quo dicitur natus esse in Cividal, quod non est oppidum Bellunensis, sed Utinensis provinciae) anno 1562 et ingressus est in Societatem Novellariae die 16 iunii anno 1579. Studuit philosophiae Patavii. Absolutis studiis docuit ibidem per quatuor annos litteras humanas. A. 1595 Mutinae Ministrum et Praefectum Studiorum egit. Die 13 octobris 1602 professionem quattuor votorum emisit in collegio Brixiensi, ubi tunc professor erat. A. 1603 nominatus est Rector collegii Placentini. Postea eodem munere functus est in collegiis Castillionensi et Mirandulano, in quo etiam confessarius Principum et Praefectus oratorii Nobilium fuit. Senio confectus mansit ultimis vitae annis in collegio Placentino, ubi mortuus est probabiliter anno 1634. *Ven. 37, 38, 71.*

Textus.

[1] Regole utili per far meglio gli Essercitii et conseguir quello che in essi desideriamo [1].

P^a^. Che l'huomo essendo nel letto per tanto spatio di tempo quanto si direbbe una Ave Maria pensi dell'hora, che s'ha da levare, et dell'essercitio ch'ha da fare.

2^a^ Che subito che l'huomo è svegliato, applichi l'animo alla meditatione che ha da fare, scacciati da se tutti gli altri pensieri, et per maggior sua confusione et vergogna propongasi inanzi questo essempio : Con quanta confusione starebbe un soldato avanti al suo Re, con tutta la sua Corte ; il quale havendo ricevuto da lui molti e grandi beneficii, tuttavia fosse ritrovato haver comesso alcun delitto et peccato contra di lui, et con simile pensiero o altri accommodati alla meditatione l'huomo si vestirà.

3^a^ È che uno o dui passi lontano dal luogo dove ha da far la meditatione, per spatio d'un Pater noster elevando l'animo, consideri il Signore suo Giesù Christo, il quale stia a vedere, che [26*r*] cosa lui habbia da fare, al qual con alcun humil gesto facia alcuna riverenza.

4^a^ Sarà di stare di modo quanto al corpo, che non impedisca la meditatione, la strancchezza o altra cosa, et ancora nel ponto nel qual l'huomo rittroverà divotione, si deve un pocco fermare senza curarsi di passare inanzi, sinchè sia soddisfatto.

5° Sarà che l'huomo finita l'oratione o vero meditatione, sedendo o passeggiando per un quarto d'hora, consideri, come gli sia successo la meditatione, et se ritrova che gli habbia successo bene, rendi gratia a Dio, forzandosi di osservare il medesimo modo nell'altre meditationi.

---

[1] His regulis accommodat quae dicit S. Ignatius in additionibus libri Exercitiorum (nn. 73-89).

6ª Sarà che l'huomo, mentre fa gli Essercitii stii piú raccolto in sè che può, astinendosi dal ridere, et da parole che provochino a riso ; et ancora nel tempo dell'oratione si privi della luce, chiudendo le fenestre.

7ª Che l'huomo facia alcuna sodisfacione de' peccati, qual può essere interiore o esteriore [27*v*] l'interiore è un dolore de proprii peccati con fermo proposito di guardarsene per l'avenire ; l'esteriore è frutto dell'interiore, cioè alcun castigo delli peccati passatti, il che si può fare, o nel vitto, o nel modo di riposare e dormire, o nella maccerattione della carne con consiglio del proprio Padre Spirituale.

Il frutto della penitenza è sodisfare per gli peccati passatti, et vincere se medesimo, domando la sensualità, et impettrar gratia da Dio per qual si voglia cosa honestamente desiderata.

8ª Sarà bene scrivere gli concetti et affetti per poter esser meglio aiutato.

[28*r*] [2] Primo Essercitio dell'ultimo fine, il quale è come fondamento degl'altri, diviso per quarti in 4 hore a guisa de ponti [2].

Preparatione.

P° Una delle cose piú necessarie alla salute è la consideratione del fine, il quale è il fondamento di tutto l'edificio spirituale, poichè dal fine prendono tutti i mezzi la sua regola et misura.

2° Nel principio donque della vita spirituale, deve porre per fondamento la cognitione et amore dell'ultimo fine, cavando ben sotto, et nettando ben prima i rovinazzi dell'amor proprio, sin tanto che si trova il sodo della divina gratia, alla quale indrizarò come a ultimo fine l'intentione di tutta la mia buona vita, la quale intendo di cominciar con l'aiuto d'Iddio.

3° E se bene dal cercar solamente et puramente in tutte le cose la divina gloria, io ritrovo insieme con la sua la mia eterna gloria, nondimeno nell'operare haverò solamente l'occhio alla sua et non alla mia. Imperochè egli è degno per se stesso d'esser servito, se ben egli non fosse come è veramente eterna mercede de [28*v*] suoi servi fedeli.

4° Per questa caussa pigliarò dalle creature solamente il necessario uso, lasciando come a mensa il superfluo, che non conserva la sanità, ma toglie la vita.

[3] *Prima hora.*

P° Quarto : starò fisso in questo solo pensiero, che Dio è indifferente et increato fonte d'ogni essere creato, dal quale come da primo et sommo principio vengo per creatione, et al quale come ad ultimo fine ritorno per conversione d'amore caritativo e fruitivo, non altrimente che fanno i fiumi, li quali tutti procedono dal mare et corrono al mare, et ivi si fermano.

---

[2] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

2° Quarto, staro pensando come se adesso la SSma. Trinità di niente creasse l'anima mia a sua imagine et similitudine, con infinito consiglio, a sua gloria et a mia eterna salute.

3° Quarto. Pensarò che tutte l'altre creature non capaci di raggione sono fatte da Iddio per condurre la mia raggione alla cognittione, dilettione et fruitione dell'eterno Fonte, d'onde tutte derivano, et nel quale tutte con bellissimo ordine rittornano, mostrando ogni dì bellissimi effetti la sua prima et bellissima causa.

4° Quarto. Che gli Angeli d'Iddio capaci et in Dio be[29*r*]ati mi sono dati da sua Divina Maestà per ministri della mia salute, acciò per dritti et bei sentieri della virtù mi conduchino dalla terra al cielo, dalla creatura al Creatore, et dal bene infimo et muttabile al sommo et inconmuttabile bene. Quive farò prima con Dio et poi con gli angelici spiriti il mio colloquio, vedendo come le migliaia de migliaia d'angeli gli ministrano a mia salute, et miglioni de miglioni gli assistono a sua gloria.

[4] *Secunda hora.*

P° Quarto. Pensarò ch'il corpo con tutti i cinque sensi mi fu datto da Dio per servitio dell'anima, perchè insieme si salvassero, contemplando di dentro con l'intelletto la sapienza, et di fuori co'l senso in questo mondo l'opere della Sapienza.

2° Quarto. Pensarò, come per contentar il senso ho perso mille volte il corpo et l'anima insieme, con infinita offesa del Creatore.

3° Quarto. Pensarò che non posso piú lavar l'anima senza prima ridurre il corpo, di cui son fatto schiavo in servitú del spirito, imittando l'Apostolo il quale non correva in vanno, nè percoteva l'aria, ma castigando il suo corpo per gionger una volta al de[29*v*]siderato fine del Creatore.

4° Quarto. Pensarò che essendomi io servito male, iusta cosa è, ch'io stia con l'animo preparato ad esser primo, secondo ch'Iddio vedrà esser piú espediente a mia salute ed a sua gloria ; farò fine il colloquio domandandogli queste indifferenze di volontà.

[5] *Tertia hora.*

P° Quarto. Pensarò che la mia volontà è necessaria tra dui fini contrarii, cioè tra Dio et il peccato, tra il paradiso et l'inferno, tra le creature et il Creatore, et ch'è libera voltarsi a qual banda glie piace più.

2° Quarto. Pensarò come sempre alla volontà mia è presentissima la Divina gratia per aiutarla a convertirsi dal peccato in Dio suo ultimo fine, et che se non si converte è per sua mera et sola colpa.

3° Quarto. Pensarò quanto sia ville quello a cui contemplatione la mia volontà si parte da Dio sommo et eterno bene, accostandosi alla creatura, la quale ha da mancare, et nella quale ha da trovar l'inferno suo.

---

[a] Cf. 1 Cor. 9, 26, 27.

4° Quarto. Pensarò per qual via et mezzi gli Santi sono [30*r*] arrivati al suo fine, et che mi è necessario imittare le lor vestigie, se voglio salvarmi.

[6] *Quarta hora.*

La quarta hora sarà una repetitione delle tre suddette hore [4], con una applicatione de suoi sensi imaginarii, come s'io vedessi Iddio presente, come un fonte, un fiume, un lago, che d'ogn' intorno m'allaga con la sua presentia et beneficii infiniti [5].

[7] 2° Essercitio della caduta del primo Angelo et del primo huomo et di Salomone.

Prima hora.

1° Quarto. Io pensarò che cosa era inanzi la constitutione del mondo, quando Iddio inhabitava l'eternità solo et una luce inaccessibile, senza compagnia d'angeli o di huomini, in se stesso beatissimo et sufficientissimo : all'hora io era niente.

2° Quarto. Pensarò a quel ponto, che fu principio del tempo, quando di niente creò la terra, il cielo empireo, et in quello un'infinita moltitudine d'angeli in nuove ordini bellissimamente distinti [30*v*].

3° Quarto. Pensarò come tutti gli angeli per gratia erano ordinati alla eterna gloria, lasciati però in libertà da pigliarsi a quello che piú gli piaceva, o a Dio o a se stesso. Qui vedrò come Lucifero, capitano generale de tutti gli angeli, volle esser adorato per Dio, et fece così gran divisione, trahendo a se la terza parte delle stelle.

4° Quarto. Pensarò che la malitia del diavolo fu di superbia et buggia, la quale principio hebbe dalla prosontione, aumento d'ambitione e compimento dell'odio d'Iddio ; perchè prima s'inamorò di se stesso et presumete dalla propria virtù, v[e]dendo la sua bellezza ; secondo ambì la gloria de sommo Iddio, 3° non potendo conseguirla, si messe a guereggiare contro a Dio et contra il resto delli angeli buoni. Qui vedrò come la giustitia d'Iddio crea l'inferno, spoglia Lucifero con suoi seguaci et lo manda in rovina.

[8] *Seconda hora.*

P° Quarto. Pensarò, che per riparrar l'angelica rovina, dispose Iddio dalla sua idea di far una nuova creatione, composta di fango et spirito acciò non havesse occasione d'insuperbirsi, et collocarla nelle [31*r*] sedie delli angeli ribelli ; per il che il sesto giorno creò Adam ed Eva, et puoseli nel paradiso terrestre. Qui andró discorrendo per le delitie di quello, et vedrò l'innocentia et stato felice loro.

---

[4] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[5] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

2° Quarto. Pensarò all'invidia del diavolo in vedersi preferire una creatura di fango, et della tentatione che astutamente diede ad Eva, come alla più debole parte della natura humana, con chi armato buttò a terra Adam, et lo privò dell'obedientia et d'innocenza.

3° Quarto. Sentirò la voce d'Iddio, il quale doppo il peccato chiama Adam, dicendo, dove sei ? per cavargli di bocca la confessione del peccato, ma invece di confessione venne fuori l'escusatione et deffensione, incolpando l'autore d'ogni bene, che gli havesse datto cotal compagna.

4° Quarto. Vedrò come la giustitia d'Iddio sfodrò la spada, et ferisse Adam ed Eva di ferita mortale, sottomettendogli alla necessità del morire, et caciandogli dal paradiso in questa valle di lachrime. Qui andrò discorendo per le miserie humane del corpo et dell'anima con l'infelice fine della morte [31*v*].

[9] *Terza hora.*

P° Quarto. Attenderò a qualche mio peccato particolare, il quale Dio habbia rigorosamente castigato in altri simili, come in quelli che morirono nell'aqua del diluvio [6] o nelle fiame di Sodoma, [7], ma specialmente havrò inanzi gl'occhi la gran caduta di Salomone [8], il quale avanzò di sapientia tutti gli huomini [9].

2° Quarto. Veduta la sapienza et gloria di Salomone con le sue opere magnificentissime et a Dio gratissime, vedrò poi il miserabile fine che fece, lasciando Iddio per le donne, et convertendosi alla idolatria senza lasciar segno di penitenza.

3° Quarto. Vedrò il sapientissimo Salomone come stoltissimo huomo con le donne sue, ardere al presente, con le sempre vive, ed sempiterne fiame dell'inferno ; et che gli giova hora la sua gloria ? ed dove è itta la sua sapienza con gli momentanei piaceri ? Mutati in eterni tormenti.

4° Quarto. Avertirò che da un picciolo fonte, nasce un gran fiume, et da una picciola occasione un gran peccato con una manifesta et sempiterna rovina [32*v*] ; perchè la morte ascenderà per le fenestre, ed l'occhio molte volte mi ha robata la volontà et da un picciolo boccone di pomo nacque la perditione del mondo.

[10] *Quarta hora.*

P° La prima meza hora sarà una repetitione de tutte le 3 suddette hore, riccordandomi di quel che piú m'ha mosso con ruminarlo meglio, et far in quello l'habito.

2° L'altra meza hora sarà la visione imaginaria della rovina angelica, d'Adamo et Salomone insieme.

[6] Gen. 7, 17-24.
[7] Gen. 19, 24-25.
[8] 3 Reg. 11, 1-10.
[9] 3 Reg. 4, 30.

3° In fine seguirà il colloquio attendendo quanta sia la gravità d'un sol peccato, et quanta [sic] migliaia d'anime siano perso [sic] da quell'hora che peccò Adam insino a questa. Pater noster.

[11] 3° Essercitio de peccati proprii.

Prima hora.

P° Quarto. Starò fisso in questo pensiero, che Lucifero una sol volta peccò in cielo, insuperbendosi per occasione di tanta bellezza et sapienza che in se vedeva [32*v*], et io tante volte mi son insuperbito in terra tra tante miserie, peccati et ignoranze. Qui procureró d'haver in odio me stesso, si come ho anco in odio il diavolo.

2° Quarto. Pensarò ch'una sol volta Eva mangiò il pomo contra la volontà d'Iddio a persuasione del serpente [10], et per quel sol boccone perse se stessa, Adam et tutto il mondo ; et io tante volte ho fatto contra il comandamento d'Iddio, et della Chiesa con questo vitio della gola.

3° Quarto. Pensarò che Cain una sol volta contra la giustitia et carità per invidia amazzò il suo fratello Abel, [11], et io infinite volte ho ãmazzato il prossimo, se non realmente, almeno co'l core, invidiando al bene così spirituale come corporale de miei confratelli.

4° Quarto. Pensarò ch'Iddio non ha il maggior inimico del diavolo, nè io di me stesso, perchè così nell'opere del corpo come del anima, dentro le quali habita l'amor proprio, non cerco Iddio ma me stesso, et molte volte tanto nascostamente che ne manco io lo conosco, perilchè con la lussuria corrompo l'innocentia dell'anima et la purità del corpo [33*r*].

[12] *Seconda hora.*

P° Quarto. Pensarò in quanti modi et quante volte habbia crocifisso Cristo con gli chiodi della mia malitia, ripugnando all'ispiratione dello Spirito Santo et feritolo con la lancia dell'ira, et forse della biastema o detrattione, o giuramenti falsi o parole obscene.

2° Quarto. Pensarò, quanto le mie viscere siano state empie e crudeli verso poveri per avaritia, verso gli Superiori per disobedientia, verso l'inferiori per asperezza, verso gli eguali [per] inhumanità, verso me stesso per negligenza, lasciando morir di fame spirituale la mia anima, et mandando tanti beneficii d'Iddio in oblivione con grande accidia.

3° Quarto. Pensarò che 7 spiriti maligni m'hanno spinto contro gli 7 spiriti d'Iddio a far tutti gli 7 peccati mortali contra tutti gli commandamenti divini et humani, senza timor d'Iddio et rispetto d'huomo.

---

[10] Gen. 3, 6.

[11] Gen. 4, 8.

4° Quarto. Attenderò la malitia, sporcitia et abominatione di ciascuno peccato per se stesso, quantonque non fosse prohibito per legge alcuna, nè divina nè humana [33*v*].

[13] *Terza hora.*

P° Quarto. Pensarò, che peccare altro non è che distrugere e rovinare quello ch'Iddio ha fatto in me per sua bontà. Qui vedrò i danni che dal peccato ne vengono all'anima et al corpo insieme, partendomi io dal sommo bene et incorrendo nel sommo male.

2° Quarto. Considererò chi et quale io vermicello sia in comparatione de tutti gli huomini, di tutti gli Angeli et dell'istesso Iddio, il quale ho avuto pure ardire d'offendere così gravemente et in tanti modi tale et tanta Maestà. Qui vedrò il mio niente et la mia infinita malitia.

3° Quarto. Pensarò chi, quale et quanto in potentia, sapienza et bontà sia Dio mio Creatore et giudice, ch'ho così offeso. Qui vedrò l'infinita Maestà d'Iddio presente ne cui occhi non ho hauto rispetto di far mille sceleratezze.

4° Quarto. Mi maravigliarò grandemente che tutti gli angeli, huomini et altre creature d'Iddio non habbino vendicato in me l'ingiuria del suo Creatore, et tanto più, quanto che invece di [34*r*] vendetta non cessano di servirmi continuamente per commandamento del loro et mio Signore. Qui vedrò la bontà d'Iddio et la mia malitia.

[14] *Quarta hora.*

P° La prima mez'hora farò la repetitione delle 3 suddette hore, dimorando più in quello ch'havrò più sentito muovermi: et cercherò Dio etiam fuori della meditatione, ridurmelo spesso alla mente per far un'habito di pensare bene con soavità.

2° L'altra mez'hora farò l'applicatione de' sensi immaginarii, come s'io vedesse presentialmente et realmente lo Spirito Santo a guisa di candidissima colomba per il peccato uscir del mio petto, con la carità et giustitia sua et paterna custodia, et in suo luogo entrarmi il Demonio come negrissimo corvo con mille immunditie a farmi stalla de porci infernali.

3° Farò il mio colloquio con Cristo, come s'io l'havessi inanzi gl'occhi presente in croce, che per miei peccati sparge sangue con tanto dolore et ignominia. Pater noster. [34*v*].

[15] Quarto essercitio che è la repetitione de' passati.

Prima hora.

P° Quarto. M'imaginerò due carceri, l'una de' quali sia il mondo, l'altro il corpo mio; nel primo vedrò diversi luoghi, alcuni affumati, tenebrosi et solfurei, ne' quali habitano gli brutti et spaventevoli peccatori circondati et incatenati da' diavoli in diverse et horribili

forme di leoni, orsi, serpenti et draconi dai quali sono tirati in ogni sorta de peccati. Alcuni altri luoghi belli et ameni dove il sole manda i suoi ragi, et habitano huomini belli et giusti, et accompagnati et custoditi dalli angeli, che gli spronano ad ogni sorte de buone opere.

2° Quarto. Nell'altra prigione del mio corpo vedrò l'anima mia diversamente rinchiusa, sbandita dal paradiso, et peregrina dalla sua patria, ove è legata con gli vincoli delle male consuetudini, con le manete delle male opere, et co' ceppi delle passioni et necessità corporali. [35*r*]

3° Quarto. Farò una breve repetitione del primo Essercitio, cioè del mio ultimo fine, dal quale son miseramente caduto per il peccato.

4° Quarto. Farò la repetitione del 2° Essercitio, cioè del peccato di Lucifero, d'Adamo et di Salomone, li quali non ostante ch'erano così grandi in virtù et sapienza, caderono non dimeno da così alto fine per il peccato in così gran rovina.

[16] *Seconda hora.*

P° Quarto. Farò la repetitione del 3° Essercitio delli peccati da me commessi, et vedrò come ancor io doppo tanti aiuti, tante esperienze et tanti esempii avanti gl'occhi, sono però caduto dal mio altissimo fine infinite volte, et pocco mancò che l'anima mia non sia profondata nell'inferno.

2° Quarto. De tutti 3 gli Essercitii farò un consumato spirituale, cavandone solamente il succo, cioè quello che più m'ha dato sostantia, et m'ha messo il cervello più a segno, et questo sarà il fine et il frutto della meditatione, per potermi essercitar in questi non un'hora o un giorno solo, ma i mesi et gl'anni, et acquistar tal habito, ch'ogni [35*v*] mio bisogno et beneplacito possa a ciò servirmi, con ogni facoltà et prestezza, contra tutti gli insulti del diavolo, del mondo et della carne.

3° Quarto. Farò un'altra repetitione della repetitione suddetta, cavandone un sol ponto, et in quello fermandomi per un quarto et anco per più, se più sarò mosso, per tener etiam maggior frutto, la mente più unita in una cosa sola et non divisa in molte, il che suole essere causa alle volte di distrattione et confusione.

4° Quarto. Faró 3 colloquii, il primo col Padre Eterno, il 2° con Cristo, il 3° con la Beatissima Vergine, dimandandole 3 gratie: primo, odio di me stesso et dolori de miei peccati con una perfetta confession generale et emendatione della mia vita passata. 2° Cognitione del stato nel quale hora mi ritrovo, et di quello, al quale il Signor vuole chiamare, se già non fossi chiamato. 3° Dono di perseverare nel bene incominciato.

[17] *Terza hora.*

P° Quarto. Pensarò quanto sia a me utile et necessario l'essame di conscienza non solo generale [12] per far [36*v*] la confession generale,

303 possa possa *ms.*

[12] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

ma etiamdio per il cotidiano, per tener netta et monda l'anima da tutto ciò che dispiace a gl'occhi divini, perchè, come in quella città dove non è la corte, il giudice et la giustitia, non vi può essere pace nè bene alcuno, così in quell'anima dove non è essame, giudicio et giustitia nè vi può essere bontà ne purità alcuna.

2° Quarto. Imparerò il modo d'essaminar la conscienza contenuto nel seguente verso, cioè.

Ringratia, chiedi, pensa, humil proponi,

cioè : rendi prima gratie a Dio de benefitii ricevuti, 2° domanda gratia et vero lume per cognoscere et odiar il peccato, 3° domanda conto a l'anima tua di tutto quello in che hai offeso Dio in questo giorno, in pensieri, parole, opere et ommissioni, et principalmente attendi a quei diffetti che sei più inclinato. Guarda, come hai ben speso il tempo et custodito le porte de cinque sentimenti, 4° chiedi humilmente perdono, 5° fa un fermo proposito con l'aiuto divino di guardarti per l'avenire.

3° Quarto. Pensarò quanto sia utile et necessario l'essame particolare [12] per estirpar dalla mia anima alcun vitio particolare, che più m'infesta, p° rinovando la mat[36*v*]eria nel levarmi dal letto il buon proposito di resistere a cotal vitio ogni volta che batterà alla porta del cuore ; 2° tenendo conto delle volte che esso viene alla mente col cattivo pensiero o movimento, et notandolo nella memoria o in carta ; 3° facendo il conto de pensieri già notati al meno due volte il dì, come doppo il disnare et doppo la cena ; 4° comparando un essame con l'altro, un giorno con l'altro, et una settimana con l'altra, per veder se vi è qualche profitto, secondo l'antico proverbio : *Nulla dies sine linea.* [14]

4° Quarto. Dimanderò conto alla mia anima non solo dei mali commessi, ma etiam dell'amministratione de tanti beni riceuti da Dio, che come il figlio prodigo ho dissipati, donando me stesso a Iddio.

[18] *Quarta hora.*

Farò un'applicatione de sensi, vedendo quanto sia divenuto brutto il diavolo et l'anima mia per il peccato, et sentendo la puzza loro intollerabile [37*r*].

[19] QUINTO ESSERCITIO DELLA MORTE [15]

Prima hora.

P° Quarto. Fissarò il pensiero in quel boccone di pomo d'onde nacque la morte, et per esso come per un veneno entrò non sola-

[12] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[14] Notum proverbium, quod Plinius in sua Historia naturali ascribit clarissimo pictori graeco Apelli : « Apelli fuit alioqui perpetua consuetudo, numquam tam occupatam diem agendi, ut non lineam ducendo exerceret artem, quod ab eo in proverbium venit » PLINIUS, *Hist. Nat.* lib. 35 cap. 36.

[15] De meditatione mortis in Doc. 3 annot. 11.

mente in Adamo et Eva, che contra la volontà d'Iddio lo mangio - no, ma etiamdio in tutti gl'huomini che da loro scendano. Qui vedrò s'il morso di pomo fu piccolo, la disobedienza però fu grande et ra pena della morte condegna. 1

2° Quarto. Pensarò che sia gionta la mia hora, et ch'il dì d'hoggi sia l'ultimo de miei giorni, nel quale se ben io sono, pure non di meno può essere ch'Iddio chiami la morte et gli commandi che mi ferisca, et che lei obedisca. Qui vedrò qual consiglio devo pigliare.

3° Quarto. Pensarò che inanzi viene l'infirmità, noncio della morte, per avisarmi che su la porta sta la morte ; et ch'io disponga le cose mie, conciosiachè ho da morire, nè posso scam[37*v*]pare dalle sue mani.

3° Quarto. Vedrò la morte presente che m'assalta d'ogni intorno con segni horribili, come già molte fiate ho visto in altri. O che spetacolo horrendo. Il cuore è ferito di dolore, la vista manca, il polso è intermesso, la loquella si perde, la voce diviene rauca, tremano le membra, il corpo incomincia a puzzar di morto, s'oscurano l'occhi, si confondono et turbano gli sentimenti, l'inteletto s'offusca, et il respirare si rende molto difficile et s'affretta, et me è già appresso il fine.

[20] *Seconda hora.*

P° Quarto. Pensarò alla maggior battaglia di questa vita, cioè all'agonia della morte, che mi soprasta, la quale non posso fuggire et le sue angustie sono tante, che a Cristo fece sudar sangue et a me farà uscir un sudor fredo, et impallidirà tutto il volto. Qui sentirò l'horribil voci de circonstanti nelle orecchie di me povero infermo, dicendo : fratello, è gionta la tua [138*v*] hora et ti bisogna partir da questa vita. Ecco l'oglio santo.

2° Quarto. Vedrò li demonii ch'in fretta volano alla mia morte horribili et spaventevoli di forma, li quali mi tentano hora di desperatione, hora di presontione, hora d'infedeltà, hora d'una complacentia, hora di timore o amore soverchio.

3° Quarto. Pensarò al grand'affanno ch'havrò in lasciar tante cose care di questo mondo, se alle volte ho sentito tanto dolore partendomi per alcuni giorni dalla patria et dalli miei amici, quale sarà il tormento ch'hora o all'hora sentirò nella separatione dell'anima dal corpo che tanto ho amato.

4° Quarto. Finalmente pensarò che l'anima si separa dal corpo con gran dolore et timore, questo resta nel letto, pallido, ho[r]rido et puzzolente come una carogna, che da tutti è fuggita. Quella lasciando il presente, come cosa che non appartiene a lei, passa a un nuovo mondo, et per nuovi paesi entra nè confini dell'eternità. O pazzo di me, che non penso all'altra vita.

[21] *Terza hora* [38*v*]

P° Quarto. Pensarò la diversa sorte che tocca al corpo et all'anima, quello è portato via dall'huomini alla sepoltura, questa è rapita dalli angeli buoni se è buona, se è cattiva da cattivi al tribunal d'Iddio.

Quello è gittato nella fossa della sepoltura in bocca de vermi a essere devorato. Questa nell'abisso è precipitata in bocca del infernal dracone, essendo ingiusta.

2° Quarto. Pensarò quanto sia diversa la morte de' giusti et de' peccatori. Quella è preciosa nel cospetto del Signore, questa è pessima. Il giusto invece di morire dorme in pace, et si riposa. Il peccatore morendo di vera morte, va a morire nell'inferno la sempiterna morte che è morte viva. L'anima del giusto esce di prigione alla libertà del paradiso. L'anima del peccatore va dalle delitie all'essilio, et dalla libertà alla prigione perpetua.

3° Quarto. Pensarò fra me stesso, che ordinariamente che una buona vita va inanzi a una buona morte, et che se desidero ben morire, immittando la sorte del giusto, mi convien prima ben vivere, et non mi metter a quel pericolo de molti che dicono : voglio darmi [39*v*] buon tempo, sin che ho tempo, et poi pensarò all'anima nella mia morte quando havrano [sic] perso il cervello.

4° Quarto. Pensarò alla crudel morte che Cristo fece in croce, per tuormi il spavento della morte, vivendo bene. Qui metterò tutta la mia speranza nel suo sangue, nè suoi chiodi, nelle sue spine, nella sua lancia, nella sua croce, nelle sue piaghe, et nella sua morte.

[22] *Quarta hora.*

P° Per la prima mez'hora farò la repetitione delle 3 hore sudette.

2° Per l'altra mez'hora farò l'applicatione de sensi, come s'io vedessi qui la morte presente.

ESSERCITIO DELLA CONTINUA PRESENZA DI DIO.

L'oratione preparatoria domandando a Dio che la memoria, l'inteletto et la volontà nostra si essercitino nella presenza di Dio per sua maggior gloria.

Il p° preludio pensar che Dio è qui presente et che mi vede.

Il 2° dommandar gratia a Dio che, sicome egli mi [39*v*] vede così io lo vega presente et gli porta la debita riverenza, et che non facia mai cosa indegna de suoi occhi divinissimi.

P° Ponto. Sicome l'anima è presente al mio corpo, senza la qual non vivo, così Iddio. Così Iddio è qui presentissimo all'anima et al corpo, anima dell'anima mia, vita della vita, et luce della luce. Et sicome il ferro infocato è tutto penetrato dalla presenza del foco, così io qui tutto son penetrato dalla divina presenza.

2° Sicome il sole con la sua luce e presentissimo, a tutto questo universo mondo, la cui presenza causa il giorno et absentia la notte, così Dio è qui presente a me con la sua Bontà, Essentia et Potentia, causando il giorno della mia vita con la sua presenza, et la morte dell'anima et del corpo temporale et eterna con la sua assentia ; et sicome il foco è presente all'aqua che scalda, et alla legna ch'abbruscia, così Dio è qui presentissimo a me, il quale illumina con la sua luce, riscalda col suo amore, vivifica con la sua vita, sostenta

con la sua vita, sopporta con la sua bontà et gli da l'esser con il suo esser.

3° Sicome il padre di famiglia è presente alla sua casa et il re al suo regno, nel quale habita, commanda [40*v*] governa et vede le cose come vanno et le dispone, così Iddio è presentissimo alla casa et al regno dell'anima mia et del mio corpo, habitando in quelli, come nel suo tempio, et essercitando la potestà regia come nel suo regno, disponendo ogni cosa con somma sapienza et con sommo amore. Et sicome l'occhio è presente a quella cosa che vede, et così la SSma. Trinità è a me, et in me, et intorno di me presentissima, a guisa del sole, mirandomi sempre col suo lucidissimo occhio, il qual sempre contempla i buoni et i cattivi.

4° Siccome il reccamatore è presente al bel reccamo che fa, così Dio è presente alle sue gratie virtuose che fa nell'anima mia, presente alla fede, speranza et carità et l'altre virtù tutte. Et se Dio è presente a me, come egli è, per chè non lo vedo io, per chè non lo riverisco, per chè non lo temo, per chè non risguardo di far mal in sua presentia, come mi risguarderei in presentia del superiore et d'un minimo fratello ?

5° Se Dio è presente a me con la sua infinita Virtù, Sapienza et Bontà, per chè tanto pocco opera Dio in me, tanto pocco mi illumina, tanto pocco mi scalda ? Tutto questo vien per mancamento mio et non per difetto della divina presenza.

6° Secondo che più o meno l'homo coopera con Dio, così più o meno opera la virtú di Dio in quello, più o meno illumina la sua [41*v*] sapienza, più o meno si communica la sua bontà et più o meno virtuoso, più o meno savio, più o meno buono diventa l'huomo. Procuriamo donque di cooperar con Dio, perchè Dio operarà et cooperarà con noi.

In fine, 3 colloquii, l'uno con la Madonna pregándola che ci impetri questa gratia di haver innanzi a gl'occhi la divina presentia, et dir un Ave Maria ; il 2° con Cristo, pregandolo che mostri le sue piaghe al Padre, acciò mi conceda questa gratia, et dir Anima Christi ; il 3° co'l Padre, domandogli la medesima gratia, et dirgli un Pater noster.

[23] Essercitio della presenza reale di Cristo nel Santissimo Sacramento

L'oratione preparatoria quella medesima di sopra.

Il P° preludio immaginarmi la persona di Cristo realmente presente sotto specie di pane nel Santissimo Sacramento.

Il 2° immaginarmelo alle volte in quella forma che fa in croce vestito di sangue et tutto impiagato, alle volte in forma di resuscitato risplendente, come il sole, alle volte in forma [42*v*] di morto iacente nel sepolcro.

Il 3° preludio. Dimandar gratia a Dio di vederlo presente, come è nel SSmo Sacramento, et di riccordarmi spesso di lui.

Il P° Ponto. Che così è presente Cristo fra noi in terra, come in

cielo fra gl'angeli, et che così è presente Cristo nella Communione, come il pane nella nostra bocca, quando mangiamo.

2° Che così è presente a me, quando mi communico, Cristo N. Signore in forma bellissima d'huomo, come è presente il sole alle stelle et fra le stelle, illuminandole tutte, et che Cristo è a noi presente in anima et in corpo et nella divinità, come è presente in cielo alla B. Vergine et a tutti i Santi, benchè revellato a loro, et a noi velato sotto vello di pane et di vino.

3° Che il Signore è presente alla Santa Chiesa militante a guisa di un grandissimo fuoco che riscalda tutti di carità; et che, come il fonte è presente alla bocca de chi beve, così Cristo è presente ai santificati, come primo fonte di santità.

4° Che così è presente Cristo a noi et alla sua Chiesa [41*v*] come causa conservante alla cosa conservata, come la luce all'occhio, come la Madre al figliolino, come l'acqua al pesce, come l'aria a quello che respira, et finalmente come la vita a colui che vive, che senza vita non può vivere; così senza Cristo nel SSmo Sacramento non si può haver vita di gratia. Et quando io vedo un'huomo iusto, devo in quello veder Cristo N. Signore presente come causa efficiente et conservatrice et meritoria di quella justitia et santità; come parimente quando si vede la terra e qualsivoglia altra creatura, devo parimente considerar esser vivi presente la divinità di Dio, che gli da l'esser et la sostanza.

P° Sicome il giorno dipende della continua presentia del sole, così il giorno spirituale della gratia dipende dalla continua presentia del SSmo Sacramento in mezzo della Chiesa, dal quale come da principal fonte riceve ogni santità. Et sicome il legno della vita era piantato in mezzo del paradiso terrestre per far la vita dell'huomo immortale, così in mezzo della S. Chiesa è piantato l'arbore della Sapienza increata et incarnata et vellata sotto le foglie de' Sacramenti, per far che chi la mangia, viva qui vita di gratia insino alla morte, et doppo morte vita di gloria in paradiso con l'angeli eternamente.

In fine il colloquio al medesimo Cristo per ottener gratia d'haverle sempre nella memoria presente, come l'haveva la Maddalena et gl'apostoli doppo che salì in cielo, per il memoriale della sua passione, cioè per il SSmo Sacramento, nel quale restò con essi noi invisibilmente per dar merito alla fede, et visibilmente si partì da loro in cielo per darli speranza [42*r*] di far il medesimo anco essi per mezzo d'esso Sacramento. Il quale da la vita a morti, et nel giorno novissimo ci farà risuscitar a vita immortale per ascender insieme con Cristo alla destra del Padre, dove senza vello, a faccia a faccia, mangiaremo il pane delli angeli senza fastidio a satietà, et a nostra voglia, vivendo per lui vita eterna, sicome egli vive per il Padre suo.

[24] ESSERCITIO PER CAPTIVAR L'INTELLETTO ET VOLONTÀ ECC.

P° Preludio. Considera il buon Giesù sino alli 30 anni essersi captivato sotto il parer et voler di una donna.

2° Preludio. Si ricordi come la Madonna et tutti i Santi si sono captivati.

P° Ponto. Se l'huomo non captiva il suo intelletto sotto l'intelletto di Dio, et delli intelletti illuminati da Dio, quale sono gli angelici, et de' Santi et de' suoi Superiori, perderà la fede et diverrà infedele.

2° Se l'huomo non captiva la sua volontà sotto la volontà di Dio et de' suoi Superiori mossi da Iddio, diventerà con Adamo transgressore, et con Iuda diverrà apostata. Et se l'huomo nella persona del Superiore non conoscerà la persona di Dio, perderà presto l'obedienza [42*v*].

3° Se il religioso considerasse che il Superiore gli parla come Moysè da parte di Dio, non repplicheria et non sentirebbe tanta repugnantia. Et se l'huomo considerasse ch'il mormorare contro il suo Superiore è mormorare contra di Dio, et non udir il Superiore è un dispreggiar ' Iddio, non sentirebbe dentro il suo cuore tanto fele e amaritudine, nè saria scaciato dalla religione.

4° Considera che Dio commandò al popolo d'Israel che seguitassero il angelo nella colonna di foco movendosi al moto di quello et fermandosi al fermarsi di quello, et che udissero la sua voce come voce di Dio, per esser il nome di Dio in esso, perchè alli obedienti la colonna di foco saria guida et luce et alli disobedienti saria foco et fiamma devorante, et non perdonerà ad alcuno, così il Superiore a te, se lo ascolterai, sarà luce illuminante, se lo dispreggierai, foco abbruggiante et consummante.

Il colloquio sarà con Cristo, dimandandogli la santa obedienza.

17

INSTRUCTIONES MAGISTRO EXERCITANTIUM A P. HOFFAEO TRADITAE [1]

(c. 1575-1580)

Praefatio.

I. TEXTUS. Petrus Roger (1763-1839) exscripsit, aut Monachii aut Friburgi Helvetiorum, ut credimus, Directorium P. Hoffaei. Nescimus autem utrum ex ipso archetypo an ex aliquo apographo id fecerit.

---

[1] P. Paulus Hoffaeus — cum enim eius verum cognomen ignoremus, hac forma latina eum appellare cogimur — natus est Monasterii (Münster bei Bingen, in Rhenania) anno circiter 1525. Ad studia perficienda quae in oppido Emmerich et in urbe Colonia inierat, Romam in collegium Germanicum, anno 1552, pervenit. Die 14 aprilis anni 1554 in Societatem a Sto. Ignatio est admissus. Studiis perfectis et doctor die 1 septembris 1557 creatus, subsequenti die Viennam versus se contulit. Ibi laboravit in tradenda theologia et crebris contionibus habendis, sed anno sequenti 1558 nominatus est rector collegii Pragensis. Triennio exacto (1561) renuntiatus est rector primum collegii Viennensis (1561-1564) postea collegii Monacensis (1564-1567); anno 1567 consti-

P. Watrigant hoc Patris Roger exemplar in archivo Provinciae Lugdunensis invenit et transcripsit, eamque transcriptionem, in Angiensi Collegio Societatis Iesu (Enghien in Belgio) nunc servatam, postea in publicum dedit in « Collection de la Bibliothèque des Exercices ».

Ex his clare constat tres fuisse codices :

1) Codex primigenius. Monachii quidam cum in ' Staatsbibliothek ' tum praesertim in 'Hauptstaatsarchiv ' multa P. Hoffaei scripta servantur ; sed inter ea non potuimus invenire Directorium Exercitiorum.

2) Transcriptio facta a P. Roger. Inveniebatur inter : *Ecrits et débris des papiers du P. Roger.* Sed hanc nos invenire non potuimus Paredii (Paray-le-Monial), ubi nunc est archivum Provinciae Lugdunensis.

3) Transcriptio facta a P. Watrigant, quae nunc in Bibliotheca Angiensi *Bibl. Mss. 8° 175* invenitur.

II. Typis impressum : C. B. E. n. 35 (1911) 7-30 ; MHSI. *Exerc.* 987-1001.

III. Auctores : C.B.E. n. 35 (1911) 7-8 ; MHSI. *Exerc.* 771.

IV. Ratio Editionis : Transcribimus codicem tertium (E), seu transcriptionem a P. Watrigant factam.

Textus.

R. P. Pauli Hoffaei sacerdotis S. J. praepositi provincialis superioris Germaniae instructiones pro magistro exercitantium.

[1] Cum omnium, qui exerceri cupiunt, non possit eadem esse vitae ratio, conditio, valetudo, ingenii capacitas, neque idem omnium otium : ideirco opus erit ut magister singulis suam specialem occupationem prudenter attemperet, non solum quoad res ipsas tractandas, sed et quoad rationem et ordinem temporis [1].

7 quoad] quod

tutus est Viceprovincialis, et duobus annis postea (1569) Provincialis Germaniae Superioris, quo munere functus est usque ad annum 1581, quo Assistens Germaniae electus est. Anno 1591 ab hoc officio liberatus, annis 1594-1597 provincias Rhenaniae et Germaniae Superioris visitavit. Ultimis vitae annis Landsbergii et Ingolstadii mansit. Die 17 decembris anni 1608 Ingolstadii pie defunctus est. Cf. Duhr, *Geschichte* I, 780-798.

[1] De vario genere personarum quae Exercitia facere possunt, praeter ea quae dicuntur in annotationibus 18-19 Exercitiorum (nn. 18-19) vide Doc. 12 nn. 16-20, Doc. 18 nn. 19-27 ; Polanco Doc. 20 cap. 2 ; Doc. 33, 34, 43, nn. 68-83 ; Blondo Doc. 28 n. 21.

[2] De personis et rebus in quibus pro sua quisque conditione exercendus videtur.

[3] 1ª. *Conditio est rudium*, qui ad meditandum nihil fere apti sunt. His, Exercitiorum loco, satis erit proponere examen particulare et illud generale de quinque punctis, modum communicandi et missam audiendi et orandi, una cum sufficienti instructione catechistica, quoad praecipua et magis necessaria religionis christianae capita, praesertim ad mores pertinentia. Item per dimidium horae tantum quotidie in primo orandi modo, loco Exercitii, se exercebunt [2].

[4] 2ª. *Conditio illorum est, qui praecedentibus paulo, etsi non multo, capaciores sunt.* His omnia supradicta, si in illis versati non sunt, etiam proponenda sunt, una cum Exercitiis primae hebdomadae illorum captui accommodatis, ut duabus quotidie horis illis vacent [3].

[5] 3ª. *Conditio illorum est qui, etsi litterati et ingeniosi sunt, publicis tamen vel etiam aliis negotiis ac curis impediuntur.* His itaque una cum Exercitiorum fundamento, proponi possunt omnia primae hebdomadae Exercitia, ac quotquot ipsi velint mysteria vitae Christi, cum duplici examine conscientiae, modis orandi, saepius confitendi et communicandi, atque amorem spiritualem procurandi : hac tamen moderatione, ut non nisi quotidie horam (nisi amplius ipsi velint et possint) meditationi, et duos distinctos horae quadrantes examinibus conscientiae tribuant [4].

[6] 4ª. *Conditio est hominum, qui ingenio quidem valent, sed tamen statum eligere nolunt.* His igitur, exceptis de electione documentis, universa Exercitia cetera et quaeque alia in Exercitiorum libello continentur, quousque et quot horis quotidie ipsi cupiunt, tractare poterunt.

[7] 5ª. *Conditio est illorum, qui vitae statum eligere volunt.* Quibus, praeter primae hebdomadae Exercitia et electionis docu-

15 cathechista | 17 tantum ‖ 34 Hi

[2] De modo tradendi Exercitia rudioribus in Doc. 18 nn. 19-27 ; Polanco Doc. 20 n. 10 ; Nicolai Doc. 21 n. 19 ; Doc. 33, 34, 43 n. 82 ; cf. iisdem Doc. n. 256. Vide modum Exercitia magis perspicua reddendi in Doc. 21 n. 4.

[3] His similes sunt imbecilli seu valetudinarii, de quibus loquitur Doc. 18 nn. 33-42.

[4] De eorum Exercitiis qui aliis occupationibus distinentur, praeter ea quae in annotatione decimanona (n. 19) dicuntur cf. infra nn. 76-79, Doc. 2 n. 20 ; Doc. 18 nn. 33-42 ; Polanco Doc. 20 n. 15.

menta, tantum ex reliquis Exercitiis proponendum est, quantum illorum conditio seu occupatio, vel etiam vires et voluntas, ferre possunt; quibuscum etiam de horis transigendum est quot velint.

[8] 6ª. *Conditio est eorum, qui desiderant universa Exercitia quinque horis quotidie perfecte absolvere.* His igitur sequendus est ordo in Exercitiorum libello descriptus.

[9] 7ª. *Conditio illorum est qui, etiamsi sint capaces, nihil tamen aliud fere in Exercitiis consequi cupiunt, quam ut conscientiam suam per generalem confessionem perfecte expurgent.* Huiusmodi hominibus, postquam de horis conventum est, proponenda sunt examina conscientiae, modi orandi et amorem spiritualem procurandi, una cum Exercitiis primae hebdomadae et quae ad illa communiter requiruntur.

[10] 8ª. *Conditio est nostrorum fratrum studiosorum, sive novitii sint, sive non.* His eadem praescribi possunt, quae hominibus quartae conditionis, sed secundum arbitrium ac dispositionem superiorum[5].

[11] 9ª. *Conditio pertinet ad nostros coadiutores, sive novitii illi sint sive non.* His ea fere competunt quae hominibus secundae conditionis.

[12] Tamen si capaces meditationis essent, eadem quae fratribus studiosis proponi possent, si praesertim ipsi hoc cupiant. Communiter autem fere expedit huiusmodi coadiutoribus fratribus quotidie, ante et post prandium, unius et dimidiae horae exercitium corporale cum silentio, et quidem ab aliis separatim, praescribere, maxime si legere nesciunt[6].

[13] Omnibus primis septem conditionibus prudenti modo instandum est, ut reliquae vitae tempore statuant aut velint octavo quoque die confiteri, et decimo quinto, vel et octavo, si affectus impellat, communicare[7].

55 sed] sit

[5] De Exercitiis religiosorum Societatis Iesu cf. infra nn. 22, 26, 49-55 81; Doc. 18 nn. 55-61; Doc. 12 n. 19; Nicolai Doc. 21 n. 18; Quadrantini Doc. 35 n. 4, Theobolski Doc. 36 n. 12; Doc. 33, 34, 43, nn. 84-96, et praesertim Blondo Doc. 28 qui singula Exercitia iesuitis accommodat; Doc. 41 n. 15 indicat bonum esse ut iesuitae Exercitia saepius faciant. Vide etiam Iparraguirre, *Historia* vol. 2, cap. 8-10 pp. 257-348.

[6] De Exercitiis fratrum coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[7] Cf. regulam secundam ad sentiendum cum Ecclesia (n. 354). Ceterum ut compertum est, Ignatii tempora vix ferre poterant, ut quotidiana communio palam commendaretur, cum etiam hebdomadalem multi reprehenderent.

[14] Duabus vero sequentibus omnibus conditionibus praescribendum videtur ut, saltem sub fine, Exercitiorum tempore, generaliter confiteantur et saltem semel communicent.

[15] Item ut contemplationem de amore spirituali cum tribus orandi modis exerceant, et ut veluti epilogi loco, ad Exercitiorum finem, unam saltem diem integram quisque, secundum rationem sui status, tribuat rectius ordinandae suae vitae, suisque quotidianis piis actionibus, vocali et mentali orationi, spiritualibus iaculationibus ceterisque devotionibus disponendis, sibique formandis certis quibusdam memorialibus quibus, suis temporibus, admoneatur alicuius divini cultus actus exercendi, vel aliquorum mysteriorum vitae beneficiorumque Christi[8].

[16] Docet enim experientia plerosque saepe multa bona ad profectum suum spiritualem facere posse, adeoque cupere, sed cum agendi ordine ac modo careant, cumque ipsis memorialia desint, quibus ad officia pietatis et devotionis excitentur, idcirco fit, ut aut nihil prorsus horum faciant, aut certe ordine confuso, qui nauseam ac negligentiam paulatim creare solet.

[17] Cavendum tamen est, ut ne devotionum multitudine ac varietate seipsos nimium onerent, quin potius, magistri consilium sequentes, paucula initio sibi proponant, quibus alio tempore, si ita in Domino videbitur, alia adiiciant.

[18] Consultum quoque esset, devotionum rationem et ordinem et modum aliquoties singulis annis circa magnas festivitates renovare, si opus est.

---

71 semel] simul ‖ 80 factum

Cf. MI. *Scripta* I, 71, PCb. II, 121, MB, 477, Tacchi Venturi, *Storia* I, 1, 213-214. Stus. Ignatius vero fuit unus ex praecipuis apostolis non solum hebdomadalis communionis, sed etiam quotidianae pro delectis hominibus commendandae. Itaque socii Ignatii, cum Parisiis in Italiam iter facerent anno 1536, quotidie sacerdotes sacrum litabant, reliqui communionem sumebant. Idem anno 1537 faciebant cum Venetiis Romam venirent. MI. *Fontes narr. I, 191.* Cf. Beguiristain, *S. Ignacio primer apóstol.* Aliae commendationes frequentis communionis hoc Doc. 17 n. 86 et in Doc. 18 n. 25, 27, 31; Polanco Doc. 20 n. 10, 12; Miró Doc. 22-23 n. 149; Cordeses Doc. 32 nn. 5, 6. De communione ante Exercitia accipienda cf. Miró Doc. 22-23 n. 10. De communione suscipienda sub finem primae hebdomadae, praeter ea quae in n. 44 dicuntur, apud Gz. Dávila Doc. 31 n. 82 et in Doc. 33, 34, 43 n. 140. Vide etiam infra n. 91.

[8] De consiliis quae ad perseverandum dabantur iis qui se exercebant in Doc. 18 annot. 92 et Doc. 33, 34, 43 n. 283.

[19] Expedit externis secularibus hominibus usque ad peractam confessionem generalem, legere libellum de quatuor novissimis[9], tempore vero electionis libellum aliquem de contemptu mundi [10], et vero post electionem, aut, si non eligunt, post confessionem generalem, legant libellum de imitatione Christi [11].

[20] Denique P. Ignatius non absque magna causa, post Exercitia singula, pia quaedam colloquia subicienda praescripsit, quia haec tardioribus ingeniis viam aperiunt ad orationem mentalem, in qua plerumque languemus : ideo haec colloquia nostris fratribus iudicarem esse bene inculcanda et tradenda [12].

[21] Distributio temporum, quibus peragenda sunt Exercitia

[22] Etsi spiritualia Exercitia in quatuor hebdomadas distributa sunt, ut in prima de peccatis, iudicio et poenis inferni agatur, in secunda de Domini nostri Iesu Christi vita usque ad ingressum ejus solemnem in Ierusalem, die Palmarum, in tertia de Passione eius, in quarta de eiusdem Resurrectione et Ascensione, non tamen sunt illae hebdomadae sic accipiendae ut necesse sit unamquamque continere septem vel octo dies. Cum enim alios aliis contingat esse tardiores vel expeditiores ad consequendum id quod quaerunt : verbi gratia, in prima hebdomada

108 primo ‖ 109 agitur

[9] De hac re notissimus erat liber S. Dionysii Carthusiani, *De quatuor hominis novissimis liber.*

[10] De contemptu mundi sive de miseriis humanae condicionis scripsit Innocentius III, cum cardinalis, munere consiliari pontificis a Caelestino III privatus (1191-1198), Anagniae versabatur. Hic liber apud primos scholasticos Societatis Iesu valde usitatus fuit. Immo ipse P. Doménech meditationes quasdam de miseria hominis et de peccatis in collegio romano anno 1569 proposuit, quae sunt huius tractatus summa. Cf. Iparraguirre, *Para la historia de la oración*, pp. 93-94. Textus tractatus Innocentii III apud P. L. 217 pp. 701-746.

[11] Notissimum opus communiter Thomae a Kempis ascriptum. De libris tempore Exercitiorum legendis in Doc. 18 annot. 99.

[12] Colloquiorum usum inculcant etiam Miró Doc. 22-23 n. 42 ; Polanco Doc. 20 nn. 33 et 100 ; de Fabi Doc. 24 n. 11 ; Doc. 26 nn. 43 et 65 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 71 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 129-131. Doc. 30 n. 2 indicat colloquia mente quoque posse fieri. Vide exempla colloquii in Pereyra Doc. 10 nn. 71-72.

contritionem, dolorem ac lacrymas de peccatis, et animi terrorem ex iudicii et poenarum severitate [13], idcirco nonnumquam expedit hebdomadarum tempus minui vel etiam prorogari. Solet tamen Exercitiorum tempus, si integre et perfecte fiant, plus minus triginta diebus concludi [14].

[23] Ceterum quod attinet ad nostros fratres, qui inter media studia aliasve occupationes spiritum suum per Exercitia renovare, et non integra omnia Exercitia peragere cupiunt, his communiter arbitror satis esse, si decem aut duodecim diebus Exercitiis vacent [15].

[24] Nullum vero externum hominem ad electionem admittendum putarem, quin initio declaret saltem duodecim vel quindecim diebus se velle in Exercitiis perseverare [16].

[25] Varia quoque partitio horarum esse solet; nempe ratione virium, ingeniorum, occupationum [17]: alii tantum mediam horam qualibet vice, alii integram horam, et alii unam tantum, alii plures, usque ad quinque, se quotidie exercent [18].

[26] Nostris autem occupatis fratribus non ultra quatuor horas [19], externis autem Germanis non ultra tres imponendas esse censerem, nisi ipsi sponte plura postularent, aut alioquin magna causa id suaderet. De his omnibus paulo post plura subiiciuntur.

[27] Nunc quaedam generalia addamus Pro superioribus erga Exercitantes.

[28] Priusquam externi ad Exercitia admittantur, ex ipsis intelligendum videtur, an ratione nostri victus et quo potu contenti

126-127 admittendus ‖ 136 pauli pos

[13] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[14] Cf. annotationem quartam (n. 4).

[15] De his Exercitiorum repetitionibus, quae post noviciatus experimentum iam initio Societatis fieri inceperunt et quo modo illae fierent cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* vol. 2 cap. 9 pp. 292-320.

[16] De dispositione ad electionem necessaria in Doc. 20 annot. 148.

[17] De classibus eorum qui se exercent vide supra hoc Doc. 17 annot. 1.

[18] Hoc Doc. 17, a numero 36 ad finem usque, varias proponit materiae partitiones pro varietate horarum quae Exercitiis quotidie tribuantur. In numero meditationum quae quovis die fieri debeant, aliqui auctores maximam abertatem concedunt. Cf. praeter annotationes 18 et 19 (nn. 18 et 19) et alias normas in ipso libro Exercitiorum, ad eos qui integra Exercitia faciunt (nn. 72, 129, 133, 205, 227). Doc. 18 n. 34 et n. 98; Doc. 12 nn. 17, 19, 20, 22; NICOLAI, Doc. 21 n. 1.

[19] De Exercitiis iesuitarum vide supra hoc Doc. 17 annot. 5.

esse velint [20]. Ac ne gravetur collegium (si videbitur expedire) convenit, ut intelligant nullius lucri, sed tantum paupertatis nostrae causa, pro victu et potu quod honestum fuerit solvendum esse [29].

[29] Discedentes, habito tamen delectu, ad nostram mensam invitari, honestoque deinde patrum colloquio recreari, ac in Domino dimitti possunt.

[30] Cum tres aut plures fratres exercitati fuerint in communi, mensa prima vel secunda cibum capere possunt, atque tunc quidem communis lectio sicut et cetera quae in triclinio fiunt, omnia ipsis prudenter accommodata esse debent [22].

[31] Pro ministro qui servit exercitantibus externis [23].

Intelligat quibuscum exercitantes libentius conversentur, nullum tamen ad ipsorum colloquium vocet sine magistri consensu. Subinde procurabit preces ad Deum pro ipsis fundi per se aut alium. Eos de temporibus monebit, quibus aliquid vel inchoare vel finire debent. Magistrum monebit cum sibi ipsis nimium austeri, vel etiam deambulatione in horto egere videantur. Curabit ut statis temporibus, certoque et constanti ordine, sua ipsis ministeria, ceteraque necessaria praestentur. Cavebit ne, si plures sint qui electionem facturi putentur, inter se unusquisque conveniat; ideo et diversa sacra audiat, in quibus non concurrant; attamen sua sacra simul audire possunt [24].

[32] Pro ministro fratrum exercitantium.

Cavebit ne quisque nostrorum cum fratribus exercitantibus, ac ne ipsi quidem inter se, etiam tempore recreationis [25] colloquan-

152 conversantur ‖ 155 vel] aut ‖ 160 putantur ‖ 165 ipsis

[20] Variae normae de victu in Doc. 2 annot. 1.

[21] De impensis solvendis in Exercitiis in Doc. 4 annot. 13.

[22] Hic habes primam significationem in Directoriis factam Exercitiorum a pluribus coniunctim peractorum. Etiam Valentino Doc. 16 n. 42 ita aliquando Exercitia dirigebat. Affirmat enim « et li do a molti insieme ne megliori tempi ».

[23] De ministro eorum qui exercentur in Doc. 4 annot. 15.

[24] De missa in Exercitiis in Doc. 4 annot. 10.

[25] Hoc loco et inferius, recreatio intelligitur communitatis, non eorum ii qui Exercitia faciunt. Hoc enim tempore nullos sermones inter se miscebant i qui exercebantur. Cf. infra annot. 39.

tur. Quidquid autem scripto ab ipso petent, hoc magistro quoque ostendendum erit. Quae ministro externorum exercitantium scripta sunt de praescriptis temporibus, ministeriis, et austeritate cavenda, fratribus quoque praestari curabit.

[33] Cum multi fuerint fratres simul ab eodem magistro exercentur : commune signum dabit ad initium et finem meditationis, ac sacrum, ad conferentias. Dabit quoque signum circa medium decimae matutinae et secundae et quintae pomeridianae ad communem repetitionem novaeque materiae praescriptionem ; ac ne illorum recreatio ab aliis turbetur cavebit ; quotidie aut saltem alternis diebus aliquot in hortum, causa relaxandi animum, mittet, praescripto tempore revertendi secundum arbitrium magistri.

[34] Pro magistro exercitii.

Diligenter servare convenit decimam quintam annotationem R. P. N. Ignatii piae memoriae, quae est huiusmodi :

[Transcribit fere annotationem decimam quintam ex textu Vulgatae].

[35] Qui cum exercitantibus conversabuntur, perspectum habeant cuius modi Exercitiorum genera eo tempore tractent, ut colloquia sua rite accommodare possint [26]. Inconsulto magistro, nullus exercitantibus liber legendus exhibeatur [27], neque de rebus Societatis quicumque obtrudat ; sed neque facile ad eorum dubia, praesertim quae Societatem attingerent, respondeatur, verum persuadeantur in huius modi consilia petere a solo magistro. [28]

[36] Ingeniosis et in meditando exercitatis fideliter narranda est meditationis historia, obiter duntaxat tactis breviterque declaratis praecipuis illius partibus, ut exercitans suo proprio marte meditando discurrat ac ratiocinetur : quo fiet ut si quid invenerit quod elucidationem vel aliquanto maiorem historiae sensum praebet (sive ex discursu proprio, sive ex divina mentis illustratione id contingat) gustum delectabiliorem uberioremque fructum percipiat, quam si res ipsa ab alio diffusius ei narrata ac declarata

---

173 primae decimae *ed.* | tertiae quintae *ed.* ‖ 174 praescriptionem *ed.* ‖ 192 elucidatione

---

[26] De officio ministri eorum qui exercentur in Doc. 4 annot. 15.

[27] De libris legendis in Doc. 18 annot. 99.

[28] Similia de prudentia adhibenda in colloquiis de electione dicuntur in Doc. 4 annot. 18.

esset. Non enim abundantia scientiae, sed sensus et gustus rerum interior desiderium animae explere solet [29].

[37] Attamen qui tardioris sunt ingenii, ac meditationi nihil fere assueti, solent fere tempus et horam in Exercitiis perdere, nisi proposita materia paulo fusius, et quidem et varia pro numero repetitionum, explicetur. Sic enim simul inflammantur et similibus discursibus sibi [propriis] assuefiunt facilius. Ideo sicuti ingeniosi propriis potius inventionibus quam alienis oblectari solent, sic tardioribus, minusve in hoc genere exercitatis, magistri manu duci, eiusque lumine illustrari, cordeque inflammari, quam in propriis tenebris excurrere, ac sine ordine et modo, longe sine fructu vagari, utilius ac fere gratius esse solet [30].

[Sequuntur annotationes septima, octava, nona, decima, undecima, decima sexta et decima septima, tantum non ad verbum, ex Vulgata desumptae, non habita ratione emendationum a congregatione V factarum].

[38] ADMONEATUR EXERCITANS DE FINE, MODO ET USU EXERCITIORUM

[Sunt hoc loco annotationes prima, tertia et quinta non prorsus ad verbum].

Cum in quolibet Exercitio certum et praescriptum temporis spatium impendi debeat, curandum est illi qui exercetur, ut animi sui quietem potius in hoc reperiat, quod plus temporis quam minus sibi insumpsisse conscius sit. Frequenter enim daemon hoc conari solet, ut tempus orationi et meditationi praefixum minuatur [31].

[Sequitur annotatio decima tertia ad sensum].

[39] Vacans Exercitiis, dum abundat consolatione magnoque fervore, cavere debet, ne se obstringat aliquo promisso vel voto inconsulte ac praecipitanter facto. Attente enim considerandum est quid commodi, aut incommodi possit occurrere, ad illud praestandum, quod promissurus sit [32].

[40] Qui exercetur tanto maiorem facit progressum spiritualis vitae, quanto magis ab amicis, notisque omnibus, et ab omni rerum humanarum sollicitudine sese vive abduxerit : v. g. si ab

---

201 explicet ‖ 219 sit] est *ed.* ‖ 222 vive *om. ed.* adduxerit

---

[29] Cf. annotationem secundam (n. 2).

[30] De punctorum declaratione in Doc. 4 annot. 33.

[31] Cf. annotationem duodecimam (n. 12).

[32] Cf. annotationem decimam quartam (n. 14).

aedibus pristinis migret in domum cellamve secretiorem, ex qua quidem oci secessione praecipue tres habentur [commoditates] :

[41] 1.ª, quod seclusis amicis et familiaribus, negotiis[que] minus recte ordinatis ad Dei cultum, gratiam apud Deum non mediocrem meretur ;

[42] 2.ª, quod sic intellectu minus quam antea distracto in diversas partes, et collecta redactaque omni cogitatione ad rem unam, scilicet ad obsequendum Deo Creatori suo, salutique animae suae consulendum, multo liberius et expeditius utitur naturae viribus in quaerendo [eo], quod tantopere desiderat ;

[43] 3.ª, quod quanto se magis reperit anima segregatam ac solitariam, tanto aptiorem seipsam reddit ad quaerendum, attingendumque Creatorem ac Dominum suum, ad quem insuper quo propius accedit, eo melius ad suscipienda bonitatis divinae dona disponitur [33].

[44] ORDO DIURNUS ILLORUM QUI TRIBUS HORIS QUOTIDIE EXERCENTUR.

[45] Mane surgunt hora quarta. Cum excitati fuerint, proponent sibi de cavendo peculiari vitio, deinde cogitabunt qua de re, die proxima, meditandum : interim sua expedient [34].

[46] A media quinta [35] usque ad mediam sextam de re proposita meditabuntur.

[47] Inter quadrantem ante sextam et quadrantem ante octavam, Sacrum audivisse oportet.

[48] Cum moniti fuerint, aliam horam ante prandium meditationi tribuent.

[49] Quadrante ante prandium conscientiam examinabunt.

[50] Quidquid temporis, a meditatione matutina usque ad prandium, vacuum fuerit, hoc tribuendum est orationi, piae lectioni, parandae confessioni, aut scripto colligendis iis quae inter meditandum placuerunt.

225 qua ‖ 228 qua ‖ 233 qua | segregata ‖ 234 solitaria ‖ 249 Quadrantem

[33] Hi nn. 32-35 ex annotatione vigesima (n. 20) sunt desumpti.

[34] Cf. additionem secundam (n. 74).

[35] His verbis videtur reddi locutio germanica, quae patria auctoris lingua erat, « halb fünf ». Quare intelligenda sunt de hora quarta cum semihora. Eandem interpretationem suadet totius partitionis necessaria connexio. Idem dicas de sequentibus similibus locutionibus. Itaque « media sexta » horam quintam cum semihora significat, et sic de reliquis.

[51] Finito prandio, recreationi [36], ad minimum per horae spatium, vacare licet.

[52] A medio horae tertiae usque ad medium quartae meditandum est.

[53] A coena vacabunt recreationi usque ad horam octavam.

[54] Ad medium nonae, per quadrantem horae, examinabunt suam conscientiam, prius litaniis recitatis.

[55] Qui horis quatuor meditantur, illis duae horae post prandium assignentur ; nempe ad tres dictas, a medio quintae usque ad medium sextae [37].

[56] Horae praedictae mutari possunt : v. g. ut sumatur hora a medio quintae usque ad medium sextae, et hora nona usque ad decimam, aut medium decimae ; item a tertia usque ad quartam, aut medium quartae, a sexta usque ad septimam, aut medium septimae.

[57] ORDO TOTIUS DIEI PRO FRATRIBUS NOSTRIS EXERCITANTIBUS [38].

[58] Silentium erit perpetuum et strictum [39].

---

[36] Haec recreatio, saltem cum agitur de iesuitis, silentio deambulando aut sedendo extra cubicula fiebat, ut explicatur infra n. 51. Doc. 33, 34, 43 n. 55 relinquunt prudentiae instructoris, ut, videat num aliquando ex peculiari causa aliquis post prandium ad honestam recreationem maneat cum eo qui exercetur.

[37] En summa partitionis indicatae :

4. E lecto surgere
4,30-5,30 Meditatio
Missa
Meditatio (per horam)
Examen (per 1/4 h.)
Prandium
Recreatio (per horam)
2,30-3,30 Meditatio
Cena
Recreatio
8,00 Litaniae
8,30 Examen

Eis qui quatuor horas meditationi tribuunt, adicitur una hora 4, 30-5, 30.

[38] De Exercitiis iesuitarum cf. supra hoc Doc. 17 annot. 5.

[39] Silentium commendatur iterum infra n. 72, etiam cum extra domum ad vesperas audiendas exeat qui exercetur. Recreatio, ut dictum est, saltem a iesuitis silentio fiebat. Cf. supra annot. 36. De modo servandi silentium in Exercitiis saeculo XVI cf. IPARRAGUIRRE, *Historia*[2] pp. 339-340.

Si quid a ministro suo petere, aut eidem indicare velint, scripto hoc faciant [40].

[59] Cibum suum in cubiculo singuli capient [41]; ac temporibus consuetis, sed locis a communi recreatione separatis, ac singuli soli, et quidem cum silentio. Sedendo aut ambulando extra sua cubicula se recreabunt, aut etiam in cubiculo, si expediat.

[60] Reliquus diei ordo cum externorum exercitantium ordine communis ipsis erit, sive tribus, sive quatuor, sive quinque horis ipsis meditandum sit.

[61] Quod si tres, quatuorve aut plures sub eodem magistro exercentur, qui ob alias occupationes singulis seorsim vacare non possit, tamen hi tribus aut quatuor, et non amplius, horis exercendi erunt, praeter quas unam tribuent conferentiis, si expedire videbitur, et quidem illam a media quinta pomeridiana usque ad medium sextae. Porro propositam, et ut cuique explicatam materiam, omnibus magister repetet, si expedierit, confirmandae omnium memoriae causa, cum illa singulis in scripto non facile communicari queat, etsi in communi loco unicum saltem exemplar affigi debeat [42].

[62] Reliquum diei ordinem cum aliis supra dictis ipsi quoque communem habeant.

[63] Patribus tamen iam provectis, et per se idoneis, ac exercitatis, relinqui [debent] in scriptis meditanda, ut ipsi per se legant, non egentes ullo magistro aut ductore [43].

[64] Distributio Exercitiorum in dimidias horas, cum totius diei ordine Pro hominibus primae conditionis.

[65] A medio quintae usque ad quintam in primo modo orandi se exercebunt, quemadmodum pridie sub noctem ipsis praescriptum fuerit.

[66] Post horam quintam, facta coram magistro praecedentis orationis repetitione, explicabuntur mysteria missae ac caeremoniarum eius. Dein audient, si fieri potest, tria sacra, sed non con-

285-286 materiam *add.* ex ‖ 303 explicantur *ed.* ‖ 303 audiant *ed.*

[40] De ministro eorum qui se exercent in Doc. 4 annot. 15.

[41] De prandio in Exercitiis in Doc. 2 annot. 1.

[42] De relinquendis scriptis meditationibus in Doc. 3 annot. 6.

[43] De Exercitiis sine directore proprio faciendis in Doc. 18 annot. 50.

tinua ; atque sub illis applicabunt mysteriorum explicationem antea factam[44]. 305

[67] Temporibus inter haec sacra incidentibus, component ac verrent suum cubiculum[45]. Quodque reliquum est temporis, tribuent orationi ac piae lectioni, vel scriptioni.

[68] Sacris absolutis, denuo, si opus sit, aliquid in primo modo orandi, quantum pro duabus vicibus satis esse potest, declarabi- 310
tur. Mox inde in re explicata, per aliam mediam horam, sese exercebunt[46].

[69] Postea vel legent[47], vel scribent, vel laborabunt[48], vel ambulabunt usque ad tempus examinis.

[70] Tempore primae mensae ipsi quoque prandebunt. 315

Recreatio ipsorum usque ad horam primam durabit.

Deinde ad secundam usque legent, vel orabunt, vel scribent, vel laborabunt aliquid.

[71] Ab hora secunda usque ad medium tertiae, suo modo orandi denuo se exercebunt. 320

[72] Postea, si magistro videbitur, ad vesperas se conferent in aliquod vicinum templum[49], ita tamen ut foris cum nemine loquantur[50].

[73] Ante horam quartam explicabuntur illis mysteria rosarii[51], ac circa eadem se exercebunt, a quarta usque ad medium 325
quintae.

Inde usque ad sextam legent, scribent, aut laborabunt. Denique quadrantem ante coenam orationi impendent.

---

[44] De missa in Exercitiis in Doc. 4 annot. 10.

[45] Ut qui exercetur cubiculum verrat et similia humilitatis exercitia faciat repetitur a testibus allatis in Doc. 26 annot. 49.

[46] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25 et infra nn. 63, 66, 67.

[47] De legendis libris in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[48] De labore proprio subeundo ab eo qui se exercet, praeter ea quae infra nn. 65, 69, 73, 78 dicuntur, in Doc. 18 annot. 68.

[49] Etiam S. Ignatius in annotatione vigesima (n. 20) iubet cubiculum ita dispositum esse ut qui exercetur vesperis quotidie interesse possit. Vide etiam infra n. 78 ; Polanco Doc. 20 n. 26, 57.

[50] De silentio supra hoc Doc. 17 annot. 39.

[51] De rosario in Exercitiis recitando, praeter ea quae in hoc Doc. 17 n. 75, 77, 81 adiunguntur, in Doc. 18 n. 24, 27. In hoc eodem Doc. 18 n. 58 suadetur ut coadiutoribus temporalibus tradatur exercitium mysteriorum rosarii. Vide etiam Miró Doc. 22-23 n. 149; Quadrantini Doc. 35 n. 4, Commissio ad Directorium recognoscendum, Doc. 42 n. 11 ; Gagliardi Doc. 44 n. 8 docet coronam meditari secundum tertium modum orandi.

Coenabunt sub prima mensa, ac dein usque ad octavam se recreabunt.

[74] Mox de primo modo orandi aliquid ipsis explicabitur, de quo postridie mane sit ipsis meditandum.

Denique recitatis litaniis, et a medio nonae per quadrantem examinata conscientia, mox lecto se committent[52].

[75] Absoluto semel modo primo orandi, idem repeti potest; et explicatis, quantum satis est, iis quae pertinent ad eumdem modum orandi, missam audiendi, rosarium recitandi, progrediendum est ad cetera catechistica documenta. Totum vero huius Exercitii tempus magistri discretione, et exercitati possibilitate, metiendum est; quod etiam [de] aliis hominibus dictum sit[53].

---

339 magister

---

[52] En summa partitionis temporis in his numeris nn.64-74 propositae

4,30 - 5,00 Meditatio secundum primum modum orandi
5,00 Repetitio meditationis coram instructore
Explicatio missae et caerimoniarum
Tres missae non continuae
Compositio cubiculi
Tempus liberum
Puncta secundum primum modum orandi
Per dimidium horae meditatio secundum primum modum orandi
Tempus liberum
Examen
Prandium
Recreatio
Tempus liberum
2,00 - 2,30 Meditatio secundum primum modum orandi
Vespere explicatio mysteriorum rosarii
4,00 - 4,30 Meditatio rosarii secundum primum modum orandi
4,30 - 6,00 Tempus liberum
Oratio per quadrantem
Cena
Recreatio
8,00 Puncta secundum primum modum orandi ad meditationem matutinam
Litaniae
8,30 - 8,45 Examen.
Quies.

[53] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

Item ex additionibus ea quoque praescribentur, quae magister ipsis convenire iudicaverit.

[76] DISTRIBUTIO EXERCITIORUM PRIMAE HEBDOMADAE IN DUAS HORAS, UNA CUM ORDINE TOTIUS DIEI PRO HOMINIBUS SECUNDAE CONDITIONIS.

Mane a medio quintae usque ad medium sextae, omisso Exercitiorum fundamento [54], ordine de ceteris Exercitiis primae hebdomadae meditabuntur.

Duo audient sacra, sed non continua [55].

Intermediis vero spatiis, idem facient quod primi.

[77] Sacris finitis et priori meditatione repetita, lectionem magister faciet, de iis rebus, ordine quo primae conditionis hominibus praescriptae sunt, si necdum satis in illis versati sunt, incipiendo a mysteriis missae, rosarii. Reliquum tempus usque ad examen tribuent lectioni, orationi, parando confessionem generalem, vel labori aut deambulationi.

[78] Se examinabunt et prandebunt iisdem temporibus sicut primi.

Recreatio extenditur usque ad medium primae.

Inde usque ad medium secundae idem facient, quod a lectione matutina usque ad examen.

[79] Hora secunda, priori meditatione coram magistro repetita, nova vel eadem meditatio praescribitur.

Postea ad vespertinas preces se in vicinum templum conferent, si hoc probet magister.

[80] Ab hora tertia usque ad quartam meditabuntur.

A medio quintae fiet lectio de rebus antedictis.

[81] A quinta usque ad medium sextae rosarium recitabunt, adhibita consideratione mysteriorum. Inde laborabunt aliquid ad ultimum quadrantem ante coenam, quo vacabunt orationi.

[82] Coenabunt tempore primae mensae; deinde usque ad octavam se recreabunt. Tunc repetita coram magistro meditatione, novum Exercitium ipsis praescribitur.

[83] Recitatis litaniis et examinata conscientia, cubitum ibunt.

Additiones aliae iudicio magistri ipsis accommodari poterunt.

341 praescribuntur

[54] De principio et fundamento in Doc. 1 annot. 18.

[55] De missa in Exercitiis in Doc. 4 annot. 10.

[84] DISTRIBUTIO EXERCITIORUM PRO UNICA HORA TANTUM[56].

Quadrat hominibus publicis negotiis occupatis, qui, cum mane surgunt, idem tunc quod ceteri facient.

[85] Aliqua autem [hora] ante meridiem, quae ipsis certa et commoda sit, meditabuntur, et quadrantem bis quotidie examini conscientiae donabunt.

[86] Reliquis totius diei temporibus ab occupationibus vacuis, sacrum unum vel alterum[57] cum vesperis audient[58], orabunt, confessionem parabunt, legent, et scribent suas devotiones. Cetera etiam a magistro discent, quae ad orandi, riteque ac saepius confitendi, atque communicandi[59], suamque vitam rectius ordinandi modos pertinent[60].

[87] Dabunt etiam operam ut, quantum per occupationes licet, domi certo in loco sese contineant, easque observationes sive additiones servent, quas magister iudicabit ab ipsis servari posse. Cumque domi suae fere totum Exercitii tempus transacturi sint, vix alius ipsis ordo praescribi poterit.

[88] DISTRIBUTIO EXERCITIORUM IN QUATUOR VEL QUINQUE HORAS.

In tota serie Exercitiorum, sicut in singulos dies et horas mox sequenti ordine trium horarum distributa nihil immutandum est, quam quae in plures horas partienda sunt, ita tamen ut fundamento Exercitiorum unus integer dies tribuatur[61].

[89] Verum cum nostri fratres non multum utilitatis communiter ex illis Exercitiis, quae de peccatis et inferno agunt, sumant[62], idcirco, omissis illorum repetitionibus, minus temporis illis tribuere possent, si ad alia transire, et in illis non diu inhaerere cupiant[63].

---

378 faciunt *ed.*

[56] De eorum Exercitiis qui aliis occupationibus destinentur, hoc Doc. 17 annot. 4.

[57] De Missa audienda in Doc. 4 annot. 10.

[58] De vesperis audiendis vide supra annot. 49.

[59] De communione in Exercitiis supra in hoc Doc. 17 annot. 7.

[60] De iis quae commendabantur ad perseverandum in Doc. 18 annot. 92.

[61] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[62] De Exercitiis iesuitarum supra in hoc Doc. 17 annot. 5.

[63] Brevi absolvi posse primam hebdomadam a provectioribus in vita spirituali affirmant etiam Doc. 1 nn. 19 et 24 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 89, 139.

[90] DISTRIBUTIO EXERCITIORUM IN TRES QUOTIDIE HORAS.

1.ª DIES.

[91] Pridie huius diei, sub noctem, proponendae sunt admonitiones de modo et fine Exercitiorum [64], una cum Exercitiorum fundamento [65], pro prima hora matutina diei sequentis meditationi a magistro deputata.

[92] Hora secunda meditationis ante meridiem, de eodem fundamento meditandum est, praecedente tamen, convenienti tempore, meditationis matutinae coram magistro repetitione, priusquam nova praescribatur materia. Communiter praecedentis Exercitii peracti reddenda est ratio ipsi magistro [66], qui pro hac hora secunda, novo quodam modo, idem fundamentum declarabit, simulque formulam particularis examinis praescribet [67]. Et notandum est : quoties is, qui exercetur, praecedens Exercitium denuo sequenti hora meditari iubetur, toties expedit idem Exercitium ipsi aliter atque aliter a magistro explicari.

[93] Tertia hora meditationis (quinta tandem illa post meridiem a magistro assignabitur) de fundamento denuo meditandum est, reddita prius suo tempore secundae meditationis ratione, ac nova pro hac hora eiusdem fundamenti explicatione facta, cum praescriptione formulae examinis generalis [68].

2.ª DIES.

[94] Pro prima hora, reddita ratione ultimae meditationis hesternae, proponendum est primum Exercitium de peccatis alienis una cum additionibus [69].

Pro secunda hora, Exercitium proponendum de peccatis propriis, una cum illo scripto de utilitate confessionis generalis et communionis [70].

409 meditationi ‖ 415 praescribit

[64] Indicandum esse finem Exercitiorum dicunt testes allati in Doc. 11 annot. 2.

[65] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[66] De claritate conscientiae erga Directorem habenda in Doc. 10 annot. 14.

[67] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[68] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[69] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[70] In Exercitiis (n. 44).

Pro hora tertia, proponi debet Exercitium tertium, quod aliud non est quam repetitio duorum Exercitiorum praecedentium [71]. Item examen generale, quo utendum est ad parandam confessionem[72].

3.ª DIES.

[95] Pro prima hora, Exercitium de morte[73], nisi magister iudicet tertii Exercitii meditationem denuo vel saepius esse repetendam, vel de discernendis animi motibus.

Pro secunda hora, Exercitium de iudicio particulari[74]; nisi, secundum libellum Exercitiorum, transeundum videatur ad meditationem de inferno, aut nisi magis libeat denuo de morte meditari.

Pro tertia hora, de iudicio generali, nisi quis malit repetere meditationem utramque simul de morte et iudicio particulari.

4.ª DIES.

[96] Pro prima hora, de inferno, aut certe repetitio meditationis de iudicio generali.

Pro secunda hora, de purgatorio, aut repetitio de inferno.

Pro tertia hora, repetitio de purgatorio, aut tunc inchoatur seria praeparatio ad confessionem generalem[75].

Toto hoc die, vacandum est serio confessioni generali parandae, ac nonnihil requiescendum a labore meditandi.

[89] Cum autem, praecedentibus diebus, ut supra notatum est, necessitas postulare videbitur, proponendae erunt instructiones de discernendis animae motibus, quae primae hebdomadae Exercitiis maxime quadrare solent, quanquam etiam, nulla expectata necessitate, cum diei tertiae horae primae Exercitio proponi possint[76].

Antemeridiano postridie tempore generaliter est confitendum,

450 *ante* Toto Quarta dies

---

[71] Supponitur hic, ut videtur, ea primae hebdomadae formula, qua omnia Exercitia primi diei simul tradantur. Vide Doc. 2 annot. 3.

[72] In Exercitiis (n. 43).

[73] De meditatione mortis in Doc. 3 annot. 11.

[74] De meditatione iudicii in Doc. 20 bis annot. 6.

[75] De tempore destinato confessionis generalis praeparationi in Doc. 3 annot. 12.

[76] Quo tempore hae regulae proponendae sint in Doc. 3 annot. 4.

et unicuique externo liberum erit quem malit confessarium eligere[77].

5.ª DIES.

[98] Mane confitendum est, ut iam est dictum.

Pro secunda hora pomeridiana, contemplatio de regno Christi et regis aeterni[78].

Pro hora tertia, eiusdem contemplationis repetitio, nisi confessio generalis tantum temporis sibi vindicet, ut semel tantum haec contemplatio pomeridianis horis exerceri queat.

6.ª DIES.

[99] Pridie sub noctem, pro prima diei sequentis hora, proponenda est meditatio de incarnatione Domini, una cum generali ordine ac dispositione Exercitiorum de vita Christi. Simul tunc etiam proponentur novae observationes, seu additiones, nonnihil immutatae[79].

Pro hora secunda, nulla videtur iam esse praescribenda meditatio, sed vacandum sacrae communioni[80]. Solummodo proponendum est de colligendo fructu ex meditatione mysteriorum Christi.

Pro tertia hora, praescribenda est formula applicandi quinque sensus ad historiam praecedentis meditationis seu mysterii[81].

7.ª DIES.

[100] Pro prima hora, de nativitate Christi.

Pro secunda, applicatio sensuum ad nativitatis Christi historiam, nisi magis placeat exercitanti, omissa applicatione simplici, tantum quadam mysterii repetitione uti.

Pro tertia, de tribus regibus.

8.ª DIES.

[101] Pro prima hora, applicatio sensuum seu simplex repetitio de tribus regibus, nisi exercitans de novo mysterio meditari malit.

463 contempratio ‖ 466 vindicat

[77] Quocum confessio generalis institui possit in Doc. 1 annot. 3.

[78] De meditatione regni Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[79] Id est, ea quae notanda dicuntur in Exercitiis nn. 127-131.

[80] De sacra communione vide supra annot. 7.

[81] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

Pro secunda, de fuga in Aegyptum, vel de reditu, vel de praesentatione Domini in templo, vel quid egerit Iesus Christus usque ad trigesimum vitae suae annum.

Pro tertia, videtur esse proponenda meditatio de puero Iesu duodecim annorum, si tamen spes sit fore, ut qui exercetur vitae suae statum velit eligere ; quia si id facere nolit, quodvis aliud, vel etiam hoc ipsum Exercitium tractare potest.

Quandocumque autem magistro visum fuerit, praescribenda sunt documenta de cognoscendis bonis malisque spiritibus, quae in hac secunda hebdomada quadrare solent[82], nisi magister malit cum diei octavae secunda applicatione, seu repetitione, illa proponere.

9.ª Dies.

[102] Pro prima hora, Exercitium de duobus vexillis[83], cum sua praefatione de consideratione statuum diversorum, qua exercitantis animus ad electionem paulatim praeparetur.

Pro secunda et tertia, eiusdem Exercitii de vexillis repetitio.

10.ª Dies.

[103] Pro prima hora, de tribus hominum classibus differentibus[84].

Pro secunda, omissis nonnihil iis quae ad electionem pertinent, de transitu Domini ad Iordanem eiusque baptismo.

Pro tertia, applicatio sensuum ad historiam baptismi, seu simplex repetitio eius, cum tribus illis ad finem colloquiis, quae habentur in Exercitio de duobus vexillis.

11.ª Dies.

[104] Pro prima hora, de tentatione in deserto.

Pro secunda, de vocatione apostolorum.

Pro tertia, de octo beatitudinibus.

Horum vero trium Exercitiorum colloquia erunt tria supradicta de vexillis, quibus etiam concludentur alia Exercitia de mysteriis vitae Christi, si tamen plura mysteria, pluribusque diebus, ante electionem tractare libeat, vel expedire videatur. Quotquot myste-

---

[82] De regulis discretionis spirituum secundae hebdomadae in Doc. 22-23 annot. 83.

[83] De duobus vexillis in Doc. 22-23 annot. 93.

[84] De binariis in Doc. 22-23 annot. 101.

ria circa electionis tempus dabuntur, pie accommodentur futurae electioni, prudenter tamen, ne affectatio rem odiosam ac suspectam reddat[85].

12.ª DIES.

[105] Pro prima hora, tres modi humilitatis[86].

Pro secunda et tertia, eorumdem modorum repetitiones, una cum instructione seu praeludio, ad electionem bonam faciendam, cum introductione ad cognoscendas res eligendas, cui, si Exercitanti profuturum videtur, addi possunt duae illae tabellae de variis mundi statibus et officiis[87], eorumque perfectionibus diversis.

13.ª DIES.

[106] Pro prima et secunda et tertia hora, proponendus est modus pro bona electione facienda, una cum quinque salutaribus consiliis, quae ad quintum punctum eiusdem modi adhibita sunt, ut ratiocinatio rectius fiat[88]. Simul etiam proponendum est scriptum de tertio electionis tempore.

In horum omnium consideratione et usque ad expeditam electionem, totus hic dies, et etiam amplius, si exercitans voluerit, transigendus est.

[107] Nonnunquam vero a magistro visitandus est[89] ut, si tentatio aliqua incidens sic postulet, particularibus quibusdam Exercitiis excogitatis, et praesenti tentationi convenientibus, iuvari ac dirigi rectius possit[90]: quod etiam in universo Exercitiorum tempore, secundum occurrentium tentationum exigentiam, fieri expedit. Ceterum qui statum eligere nollet, et prima vitae Christi Exercitia, sicuti ordine superius a die septima sunt posita, omittere,

---

[85] Qui nexus intercedat inter meditationes vitae Christi et electionem in Doc. 20 annot. 137.

[86] De tribu humilitatis modis in Doc. 20 annot. 146.

[87] Nescimus de quibus tabellis agat.

[88] Aut textus est corruptus aut Hoffaeus minus accurate loquitur. Ex contextu concluditur hunc « modum pro bona electione » esse priorem modum tertii temporis electionis (n. 178). Difficilius intelligi potest quae sint illa quinque salutaria consilia. Fortasse designare vult posteriorem modum tertii temporis (n. 184) ubi quatuor regulae et una annotatio exponuntur (nn. 184-188), praesertim cum annotatio illa nihil aliud sit quam punctum sextum primi modi.

[89] Quoties visitandus sit is qui se exercet in Doc. 4 annot. 36.

[90] De officio directoris in Doc. 22-23 annot. 38.

ac de Domini passione aliisque Christi mysteriis meditari mallet,
550 huic videtur indulgendum esse, servata tamen eadem dispositione, perductoque horum Exercitiorum tempore, quousque per exercitantem licebit.

18

BREVIS INSTRUCTIO DE MODO TRADENDI EXERCITIA (probabiliter P. Everardi Mercuriani),

Praefatio.

I. Textus : 1. *Inst. 188*, ff. 12-16. Transcriptio facta a scriba Curiae Generaliciae S. I., annis circiter 1575-1580. 2. *Cod. Domenici* ff. 208-222. Transcriptio facta ultimis decenniis saec. XVI, omnino similis n. 1 a quo pendere videtur. 3. *Archiv. Univ. Greg. F. C. 1.000* in folio interiecto numerato f. 88 sine titulo. Tantum affert ultimam partem de perseverantia (nn. 107-118). Scriptum forma synoptica, in una magna pagina cum pluribus clavibus seu lineis in modum tabellae, in qua, omnia uno aspectu facile conspici possint. 4. *Archiv. Prov. Tolet n. 1287*, 7 bis ff. 52*v*-72*v*.

II. Typis Impressum : MHSI. *Exerc.* 883-898.

III. Auctores : MHSI. *Exerc.* 764-765 ; Rouquette, 400.

IV. De Auctore : Probabilis huius Documenti auctor videtur dicendus esse P. Everardus Mercurianus [1].

Ratio potissima consistit in testimonio Deputationis ad Directorium recognoscendum designatae, quae in margine trium paragraphorum Directorii, id est nn. 34, 83, 106, nomen P. Mercuriani scripsit. Nomen vero ibi appositum semper indicat Directorium ex quo locus ille sumptus est.

Nunc vero nn. 34 et 83 Directorii officialis, ad nn. 96-98 et 75-78 nostri Documenti pertinent, et n. 106 ad n. 2 sequentis Doc. 19, quod ex aliis testibus, Patris Mercuriani esse scimus. Praesertim vero n. 83 Directorii officialis tam manifeste refert non pauca verba tantum, sed expositionem ampliorem nostri Documenti in re peculiari, de qua eodem modo nullum aliud Directorium egit, ut nihil dubii remanere possit quin ad nostrum Documentum legentem reiciat.

Difficultas oriri potest ex eo quod etiam alia paragraphus nostri Directorii (nn. 47-54) ad Directorium officiale transiit, id est ad nn. 69-74, et tamen in margine horum numerorum non P. Mercuriani nomen refertur, sed verbum « Archivum » scribitur. Hic etiam nullum dubium oriri potest quin hae paragraphi e nostro Documento dependeant. Agitur enim de methodo enucletius amplificata, et omnia nostri Directorii dictis accommodantur.

---

[1] Curriculum vitae Patris Mercuriani in Doc. 19 Praef. annot. 1.

Ex multis quidem aliis locis in quibus hoc nomen « Archivum » appositum est, scimus eo designari Directoria S. Ignatii. In nullo vero eorum quidquam ne simile quidem invenitur his quae hic dicuntur. Nulla ergo alia solutio remanere videtur, nisi errorem scribae intercessisse.

Alias tamen rationes addere liceat, quae hanc opinionem fulciri videntur.

P. González Dávila una eademque littera B signat tam paragraphos quae ad hoc Documentum, quam quae ad sequens Doc. 19, cuius auctor certe est P. Mercurianus, pertinent ; utrumque Documentum « incerti auctoris » esse iudicat, etsi reapse alia quoque ex Sto. Ignatio commisceat. Ac profecto sequens Documentum appendix seu complementum huius considerari potest.

Praeterea in archivo, ubi, apposita littera *B*, ut indicavimus, et aliis adiunctis (cf. Doc. 19 a) servabantur, ambo documenta simul erant, ut ex numeris constat, et fortasse unum efficiebant. Numerus enim 367 assignatur ultimae paragrapho Doc. 19 — quod praecedebat — et n. 368 primae paragrapho Doc. 20. Quare maior separatio inter haec duo Directoria non videtur fuisse quam inter singulas uniuscuisque Directorii paragraphos.

Quodam modo haec roborari fortasse etiam possunt considerata natura praecipui codicis, in quo utrumque Documentum invenitur, id est, *Inst. 188*. Hic enim codex nihil aliud est nisi transcriptio, facta a scriba Curiae generaliciae, documentorum quorundam, quae Pater Possevino, eo tempore Secretarius Societatis, servare volebat. Haec omnia evenerunt cum Praepositus Generalis erat P. Mercurianus. Quae vero transcribuntur aut sunt ignoti auctoris aut Sti. Ignatii, Patris Polanco, eiusdem P. Mercuriani, aut res quae maxime intersunt ut consuetudines, instructiones, similia. Sequuntur statim post nostrum Documentum : « Ricordi che Nro. P. Generale va dando ai Superiori » ex quo elucet indoles specialis huius codicis.

Praecedunt, in unum omnia simul cum hoc Directorio coalescentia, litterae S. Ignatii ad P. Miona, Directoria a S. Ignatio scripta vel P. Vitoria dictata, selecta quaedam ex P. Polanco vel ex alia instructione deprompta.

Similia etiam concludi possint ex dispositione et contexta documenti oratione, quae multo perfectior et perpolitior est quam cetera antea exarata, et refert potius indolem Documentorum quae in Curia pluribus Patribus in consilium adhibitis conscribebantur. Quare suspicari licet servari hic adumbrationem Directorii cuiusdam officialis in Curia paratam. Omnia enim clare, concinne referuntur, tractantur multae quaestiones quae in nullo alio Directorio agitatae erant, ut de Exercitiis religiosorum, feminarum, puellarum, et quae declarationem officialem exigere videbantur. Fortasse ipse Possevino ea primo conscripsit - quaedam enim eum redolent - et postea P. Generalis extremam manum imposuit, ut saepe fit in eiusmodi Documentis.

Scimus etiam auctorem huius Documenti Patavium transiisse, ibique — ut ipse dicit in n. 117 — exhortationem de oratione habuisse, quae omnia in P. Mercurianum convenire possunt. Ipse enim cum

Assistens Galliae esset, provincias Gallicas visitavit (1569-1571), multasque exhortationes fecit. Non vero improbabile videtur etiam Patres italos, cum domi haberent hunc Patrem in Societate antiquiorem, qui ex primis Patribus plura cognoverat et auctoritate multum valebat, instructionem spiritualem ab eo petere.

Tandem in animadversione Documentorum, quae ad conficiendum Directorium officiale adhibita sunt, Directorium P. Mercuriani titulo « Everardi instructiones » insignitur. Nostro autem documento titulus similis : « Brevis instructio » apponitur ; immo codex *Inst-188* antiquitus inscribebatur : « Instructiones ».

V. Ratio editionis : Edimus textum 1 (I), indicantes variationes, quae manifesta menda ignari scribae non sint, textus 2 (D) 4 (T) et in ultima parte omnes variationes textus 3 (G).

Cum vero in quatuor codicibus non pauca menda irrepserint eo quod signa compendiaria saepe non recte fuerint lecta — ex quo concludi videtur tria manuscripta pendere a tertio (G), omnium antiquissimo, vel quatuor ab alio, facto a scriba qui male autographum legit — in textu quidem corrigimus menda — ut iam fecit P. Codina — in critico autem apparatu indicamus quomodo codices verba scribant.

Textus.

[12*r*] De modo tradendi exercitia spiritualia brevis instructio, magna ex parte sumpta ex ipso libro Exercitiorum, capita dumtaxat attingendo pro iis qui dare debent exercitia.

[1] [368] Primo agemus de excellentia seu dignitate, utilitate ac necessitate horum Exercitiorum spiritualium. 2.° Quid sint hec Exercitia spiritualia et quas partes habeant. 3.° Quibus personis, et que Exercitia, quibus personis. 4.° De modo dandi ipsamet exercitia. 5.° Si opus fuerit, brevi decursu per omnia et singula Exercitia progrediemur, aliqua quibusdam locis annotando.

[369] Excellentia seu dignitas, utilitas et necessitas.

[2] [370] 1. Sunt primi institutoris nostrae religionis, cuius vitam et praecepta sequi et imitari oportet.

[3] [371] 2. Christus ipse eademmet Exercitia dedit Patri nostro Ignatio, et eodem ordine et modo plus minus quo scripta sunt. Atque haec est causa cur tantam vim et efficaciam habeant, quia sunt Christi etc.

---

10 progrediamus *codd.* ‖ 12 institutores *codd.*

[4] [372] 3. Unde sunt similia in hac re magna ex parte sacris literis [1]. Nam ut illae lectae simpliciter non ita movent ac si considerantur et perpenduntur sunt plena mysteriis, ita haec Exercitia lecta tantum videntur quidem bona esse precepta, tamen non ita movent ; at facta tum maximam habent vim et efficaciam ad conversionem animarum et fructum spiritualem, ut experientia ostendit [2].

[5] Quare hec Exercitia non sunt vulgo tradenda ut legantur, sed, si quis petat, hortandus erit ut prius faciat, si quidem ex lectione parum fructus capiet, et ex parte impediet fructum, si velit ea facere postea.

[6] Et excussa sunt, ut nostri solum, qui dare debent, utantur, non ut aliis dentur excussa, ut admonet etiam epistola prefixa eisdem Exercitiis [3]. Forte autem perfecto alicui viro et in oratione

---

19 ac *sic codd.* ; *fortasse legendum* at ‖ 20 perpendantur *codd.* ‖ 29 excussa] ex caussa T

---

[1] In hunc locum Gz. DÁVILA Doc. 31 n. 20 haec annotat : « Quod Christus dederit illo ordine P. N. Ignatio Exercitia, et quod ea valde similia sint divinis scripturis etc., tollerem omnino ne aliqui cogantur in nostris desiderare modestiam in earum rerum commendatione ». Illa quidem - et quae statim sequuntur - NADAL in sua Adhortatione sexta repetit, sed cautius loquitur. Ait enim : « auctor P. Ignatius Dei beneficio atque instinctu » MHSI. *Epp. Nadal, IV*, 666. In *Scholiis* tamen audactius loquitur : « Haec sunt Exercitia, quae Dominus tunc primum inspiravit ». *Scholia ad Const.* Parte VII cap. 8 p. 154. Commissio Deputationis ad Directorum conscribendum iudicat librum esse tantum Patribus, non scholasticis iesuitis dandum, Doc. 41 n. 16. Quae in Instructione postremo loco dicuntur, etsi obscurius, indicata iam fuerant ab eodem NADAL in Exhortatione habita in Hispania anno 1554. Cf. Doc. 7 nn. 2-3.

[2] NADAL quoties de Exercitiis locutus est, toties fere de hac etiam vi, seu « efficacia », ut ipse scribit, tractavit. Testimonia Nadal et aliorum auctorum, qui de hac re egerunt in Doc. 5 annot. 7.

[3] Epistola haec invenitur typis impressa in MHSI. *Exerc.* 218-219. Quae ab auctore hic indicantur, usu priscae Societatis confirmantur. S. Ignatius paucissimis concessit librum penes se habere, etiam postquam hic editus est. Cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 1, 157-161. MIRÓ Doc. 22-23 n. 61 dicit posse librum communicari cum externis qui Exercitia fecerunt, ut postea ipsi se exercere valeant. Contrarium fere in n. 150 eiusdem Directorii indicatur. Doc. 42 seu deputati ad Directorium officiale componendum, interroganti Pi. THEOBOLSKI Doc. 36 n. 8 responderunt librum exscribendum concedi posse « cum prudentia et paucis ». In Doc. 33, 34, n. 74 dicebatur posse communicari librum, finitis Exercitiis, si iiqui exercentur id cuperent et eo bene usuri viderent-

multum versato, dari possent, ut ipse legeret, presertim amico, et docendo eum quae essent [4].

[7] [373] 4. Per haec Exercitia X primi Patres nostrae Societatis ad Christum et Societatem a P. Ignatio aducti, et per hos innumeri alii [5] [12*v*].

[8] [374] 5. Hodie, ubicunque istorum Exercitiorum viget usus, magnus apparet fructus in populo et in nostris. Plurima centena hominum, ne dicam milliaria, per hec Exercitia ingressa sunt alias religiones, plurimi etiam nostram religionem ; plurima etiam hominum centena vitam recte instituerunt vel in melius eam mutarunt ex iis, qui in seculo remanserunt [6].

[9] [375] 6. Sunt a Pontifice approbata, precedente examinatione eorum, ut constat in bulla[7] approbationis prefixa : quare tutissima sunt et certissima[8].

[10] [376] 7. Est etiam in eadem bulla Pontificis luculentum testimonium de his Exercitiis : esse plena pietate et sanctitate, et preterea, quod plus adhuc utilitatem et excellentiam ostendit,

---

41 recte *om.* T

---

tur. In Doc. vero 44 n. 74 additum est hoc faciendum esse « cum delectu et spe fructus nec sine facultate provincialis ». Infra hoc Doc. 18 n. 53 indicatur posse religiosis, finitis Exercitiis, librum tradi. GZ. DÁVILLA Doc. 31 n. 24 annotata librum rarissime dandum esse et iis tantum qui Exercitia accuratissime fecerunt.

[4] Apud IPARRAGUIRRE, *Historia*, I 157-161 invenies nomina eorum quibus S. Ignatius Exercitiorum librum concesserat habere et legere.

[5] Similibus verbis repetit haec NADAL in Exhortatione sexta (MHSI. *Epp. Nadal*, IV, 666-667) et in Scholiis ad Constitutiones Parte VII cap. 4 p. 154. Cf. etiam POLANCO Doc. 20 n. 2 et GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 44.

[6] Duobus locis Pis. Nadal, in annot. praecedenti memoratis, etiam haec repetuntur. Vide etiam rationes statisticas eorum qui in alias religiones post Exercitia sunt ingressi, apud IPARRAGUIRRE, *Historia* I pp. 224-225 et praesertim pp. 297-298.

[7] Hic et paulo post designat Breve « Pastoralis officii » 31 iulii 1548. Textus apud MARÍN, *Spiritualia Exercitia* pp. 11-15.

[8] Haec quoque libenter repetebat P. Nadal. Historiam approbationis breviter memoriae mandavit ipse in *Scholiis* p. 154. Cf. etiam Exhortationem VI (EN. IV, 666) « auctoritate apostolica *certior* facta est ». Apologiam anni 1564 (EN IV, 157-158) ; Apologiam pro Exercitiis « tota Exercitia ab romana Ecclesia probata » (EN. IV, 842) et in eadem Apologia (EN. IV, 822-823) ; Exhortationes quartam et octavam quas anno 1561 Conimbricae habuit. (NICOLAU, *Pláticas espirituales* pp. 76, 112). Etiam Doc. 33, 34, 43 n. 6 approbationem Pauli III memorant.

hortatur ipse pontifex omnes Christi fideles, ut in eis se velint exercere etc. Ita ad verbum, si placet[9].

[11] [377] 8. Necessarium est itaque, ut nostri non solum in eis sint exercitati, quod est primum ac maxime necessarium, sed etiam ea dare sciant, cum sint propria ac potissima arma Societatis[10].

[2[6]] QUID SINT EXERCITIA SPIRITUALIA.

[12] [376] « Nomine spiritualium Exercitiorum intelligitur modus quilibet examinandi propriam conscientiam ; item meditandi, contemplandi, orandi secundum mentem et vocem ; ac postremo alias quascunque » et usque « spiritualia »[11] ut in prima annotatione Exercitiorum. Cape, vide et transcribe ad verbum.

[379] Ut uno ergo verbo dicamus, spiritualia Exercitia sunt omnis mentis nostrae actio erga Deum, sive intellectu Deum cognoscere et que ad Deum attinent, sive voluntate Deum amare et aliis divinis affectibus affici, sive sensum et appetitum ac corpus comprimere et subiugare propter Deum, sive demum operare propter Deum. Est itaque spirituale Exercitium actio spiritualis mentis nostrae propter Deum, et quidem non momentaneum tantum, sed actio assidua, ut Exercitii nomen merere possit.

---

68 mereri nomen *T* | potest *codd.*

---

[9] Cf. ipsum textum Brevis « Fastoralis Officii » : « . . . pietate ac sanctitate plena, et ad aedificationem et spiritualem profectum fidelium valde utilia et salubria . . ., hortantes plurimum in Domino omnes et singulos utriusque sexus Christi fideles ubilibet constitutos, ut . . . uti et illius instrui devote velint » MARÍN, *Spiritualia Exercitia* pp. 12, 13.

[10] Haec etiam in suis visitationibus P. Nadal urgebat. Cf. Doc. 7 nn. 11, 12, 30, 37, 41, EN. IV, 669. Exercitia esse arma Societatis, ipse S. Ignatius in Constitutionibus affirmat P. IV cap. 8 n. 5 [n. 408] et alii auctores saepe repetunt. Nadal dictum S. Ignatii in memoriam revocat : « Maxima arma solebat [S. Ignatius] . . . praedicare » EN. IV, 669 : « armorum genus spiritualium » *Scholia* p. 153. POLANCO Doc. 20 n. 2 dicit « haec arma spiritualia velut propria, et singulari Dei dono nostrae Societatis ad animarum singularem profectum concessa ». Doc. 33, 34, 43 n. 1 appellant ea « instrumenta data a Deo ad Societatem », et n. 9 « esse praeclarum quoddam donum ac munus a Deo datum Societati nostrae ».

[11] Virgulis includimus quae ex prima annotatione Exercitiorum (n. 1) sunt desumpta.

[380] DIVISIO SEU PARTITIO EXERCITIORUM.
QUAS HABENT PARTES HAEC EXERCITIA SPIRITUALIA.

[13] [381] 1. Dividuntur in tres partes Exercitia spiritualia : in partem seu viam purgativam, illuminativam, perfectivam [12] ; cuius divisionis fit mentio in aliquibus locis Exercitiorum [13], que etiam antiqua est divisio doctorum et perfectorum virorum spiritualium, ac D. et[iam] Dionisii *De coelesti et De ecclesiastica Hyerarchia*, omnes actus hyerarchicos in hos dividentis : purgare, illuminare, perficere [14].

[14] [382] 2. Sic autem intelligitur, si quis forte non intelligit quae haec sint : in anima nostra spiritualia mala sunt, vel errores in intellectu, vel peccata in voluntate cum pravis habitibus, affectibus, imperfectionibus. Cum haec ergo mala amoventur, purgari anima seu mens nostra dicitur ; errores mentis per catechismum auferuntur, ut cum quis haereticum vel infidelem a suis erroribus liberaret, de qua parte purgationis in his Exercitiis non agitur, quia pro catholicis sunt conscripta tantum, postquam quis iam credit ; altera pars purgationis est ea, per quam auferuntur peccata et illi pravi habitus et affectus mentis, et haec traditur et continetur in prima hebdomada istorum Exercitiorum, que tota tendit ad extirpanda haec peccata [15], inducens primum examen

79 sint — sunt] sint spiritualia mala in anima nostra sunt T ‖ 86 pars *om.* T ‖ 88 et continetur *del. sed rep. in marg. alia man., Seq. pura* 59*v*-60*v et iterum rep.* et continentur *f. 61r* T

[12] Reliqui omnes auctores Societatis Iesu saeculi XVI, quos vidimus, Nadal non excepto, hanc viam non « perfectivam » — sicut eam S. Bonaventura iam appellaverat (Cf. *De Triplici via* cap. 1 Ed. Quaracchi VIII, 3), ex quo fortasse noster auctor pendet — sed « unitivam » vocant. Unum tantum Documentum invenimus in quo haec vox ad hanc viam indicandam adhibetur : quod dicitur *Sommario del modo d'orare cavato dagli Esserciti del Nro. Santo Padre* ab auctore ignoto, discipulo, ut videtur, Patris Ceccotti, exeunte saeculo XVI vel ineunte saec. XVII scriptum. In eo sermo est de via « perfettiva o sia unitiva » *Archiv. Univ. Greg. F. C. n. 1701* f. 23*v*. De tribus viis loquuntur etiam GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 21 ; CORDESES Doc. 32 nn. 91, 92, 149 ; PEREYRA Doc. 10 n. 56 ; Doc. 33, 34, 43, n. 253, et copiosius in nn. 272-279 et GAGLIARDI, harum viarum eximius defensor, Doc. 44 n. 4.

[13] Exercitia semel tantum diserte de hac divisione loquuntur, et tunc quidem de « vita » — non de « via » — purgativa et illuminativa (n. 10).

[14] PS. DIONYSII, *De Hierarchia caelesti* cap. 3, PG. 3, 165.

[15] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

et confessionem generalem, cognitionem peccatorum et gravitatis eorum et penas peccatorum.

[15] [383] 3. Iam deinde, ablatis erroribus ab intellectu et peccatis, superest primo ut intellectus illuminetur [13r], ut scilicet cognoscat Deum et que ad Deum attinent, divina scilicet, nec non se ipsum et rerum humanarum vanitatem et vilitatem ; nam voluntas non tendit in incognitum ; Et haec est secunda pars dicta illuminationis, que incipit tradi in secunda hebdomada Exercitiorum, in qua incipit meditari vitam Christi, incarnationem, nativitatem etc. ; usque ad passionem, et datur praeterea cognitio vilitatis nostrae et rerum omnium huius vitae et huius mundi, et excitatur ut Christum ducem suum et eius vexillum sequatur, et ostenditur, non solum quis sit status et bona via, sed que etiam perfecta, ut eam, si Dominus vocaverit, eligat. Et facta electione status et vitae huius, finitur hebdomada secunda [16].

[16] [384] 4. Sequitur deinde ut, sic iam illuminato intellectu, facta hac electione, perficiatur voluntas, et tantum in virtutibus crescat, usque ad charitatem etiam perfectam, in qua est ultimum perfectionis. Atque ita perficitur aliquis, cum in humilitate crescit magis, ac magis fit humilis ; crescit in patientia, in obedientia, in fortitudine et in omnibus virtutibus, et tandem in fide, spe et charitate huic perfectioni attendit [17].

Quarta hebdomada postrema, que tota posita est in inflammando divino amore, ita incipit a meditatione resurrectionis usque ad finem vitae et mysteriorum Christi [18], et datur deinde Exercitium amoris Dei et regulae altiores discretionis spirituum, et modus orandi. Puto autem ad hanc proficiendi partem spectare quoque precedentem hebdomadam tertiam, que tota est de passione Domini et amore, et omnes augentur virtutes, et vivum ibi omnium virtutum et omnis perfectionis exemplar ponitur Christus Redemptor noster in cruce [19].

[17] [385] 5. Tandem perfectus quis factus, egreditur ut alios

95 vilitatem] utilitatem *codd.* | 99 etc. *om.* T || 100 nostrae] naturae T

[16] De fine et natura secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137.

[17] Haec omnia in mente auctoris intelliguntur praecipue de tertia hebdomada, de qua praeter ea quae dicuntur statim, vide Polanco Doc. 20 n. 41 ; Nicolai Doc. 21 n. 12 ; GZ. Dávila Doc. 31 n. 52, 157 ; Cordeses Doc. 32, n. 93 ; Doc. 33, 34, 43 n. 240.

[18] De quarta hebdomada vide statim n. 18 ; Polanco Doc. 20 n. 18 ; GZ Dávila Doc. 31 n. 52 et n. 171 ; Doc. 33, 34, 43 n. 253.

[19] De tertia hebdomada vide supra annot. 17.

perficiat, ut scilicet iuvet proximum, atque ita in fine Exercitiorum quaedam etiam regulae ponuntur ad consentiendum cum ortodoxa Ecclesia et mente et verbo, et presertim nostra etate, ad pugnandum e diametro adversus nostri temporis hereses [20].

[18] [386] 6. Sed tandem animadvertendum est, has tres partes non ita separari ab invicem, quin aliqua etiam ex parte misceantur. Nam quo tempore purgantur a peccatis, quod fit in prima hebdomada, etiam aliquo pacto illuminantur, videlicet in cognitione peccatorum et sui cognitione et iustitiae Dei ; et aliquo etiam modo perficiuntur in augmento virtutum, vel acquisitione earum vitiis suis praesertim contrariarum, et contritione peccatorum propter Deum ex Dei amore. Et similiter, cum illuminantur in Christi cognitione ac Dei, quo incipitur secunda hebdomada, etiam peccatorum purgandorum habetur cura ; semper enim quasi sinister oculus tenditur eo, ut que sint maneantve peccata, auferantur ; et ideo examen conscientiae semper relinquitur ; similiter ad perfectionem contenditur in augmento virtutum et amoris Dei. Et tandem, cum postremo perfectioni attenditur, scilicet amoris Dei et aliarum virtutum, tum etiam maxime illuminantur in Dei ac divinarum rerum cognitione, et aliqua semper manent peccata, affectus vel imperfectiones, que purgare et extirpare oporteat. Tamen verum hoc est, in prima parte precipuam curam et primam esse purgationis, extirpandorum scilicet peccatorum, et primo ac per se in prima hebdomada ; deinde illuminationis potissimum, tertio perfectionis [21].

[19] [387] [3°] QUAE EXERCITIA QUIBUS PERSONIS DANDA [22] ; AC PRIMO SI SIT RUDIS ET ILLITERATUS [23], HAEC ET HOC ORDINE.

[20] Primo. Datur particulare examen ; forte etiam fundamentum [24] [13*b*].

---

131 quo] quod *codd.* ‖ 136 maneantur *codd.* ‖ 143 vero *codd.* ‖ 144 purgationis *om.* T ‖ 147 ac] et T ‖ 148 si — rudis *om.* T

[20] De regulis ad sentiendum cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207.

[21] En quae ad haec GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 21 animadvertit : « Placent quidem illa, quae de divisione Exercitiorum secundum triplicem viam, purgativam, illuminativam et unitivam traduntur, quae consentanea maxime sunt iis, quae P. N. Ignatius in annotationibus docuit, distinctius tamen et copiosius haec explicanda sunt, ut nostri, instructi magis, accedere possint ad Exercitia tradenda ».

[22] De vario genere eorum qui se exercent in Doc. 17 annot. 1.

[23] De Exercitiis rudium et illiteratorum in Doc. 17 annot. 2.

[24] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[21] 2.° Generale examen ad generalem confessionem.

[22] 3.° Modus quotidie examinandi conscientiam.

[23] 4.° Modus orandi mane per hore dimidium ex praeceptorum Dei et peccatorum mortalium consideratione.

[24] 5.° Primus orandi modus, qui est circa finem Exercitiorum; est enim ille proprius pro rudibus et illiteratis [25]. Poterit postea adiungi meditatio passionis Christi sumendo eius praecipua quedam mysteria, sudoris sanguinis, flagellationis, coronationis, ferenti[s] crucem, crucifixionis, depositionis in ulnis Virginis, et sepulture [26]; vel meditatio quindecim misteriorum rosarii [27]. Item hoc medio tempore possent dari, aut dici verbo tenus, aliqua ex annotationibus, que ad illam spectant.

[25] 6. Octavo quoque die confiteatur, et communicet saltem quindecimo, et detur ei modus bene confitendi et comunicandi [28].

[26] 7. Exponenda eis erunt singula precepta Dei atque Ecclesiae, mortalia peccata, quinque sensus et opera misericordie, tres animae potentiae, idque tum singulatim exponenda, cum singula seorsim meditantur.

[27] 8. Tandem ipse, dimissus, hoc vitae genus sequetur, si manserit in seculo. Ut mane per mediam horam oret de iis dictis. 2.° Examen generale faciat, vel ante vel post prandium, et post cenam. 3.° Ut communicet et confiteatur singulis octo diebus. Poterit etiam praescribi, preter haec, aliqua oratio vocalis, aut corona [29].

157-158 praecipua] principia *codd.* ‖ 161 possunt T ‖ 173 perscribi *codd.*

---

[25] Saepe ab aliis auctoribus hic primus modus orandi (nn. 238-243) commendatur, et quidem non tantum rudibus sed omnibus. Cf. Doc. 2 n. 5; Doc. 3 n. 14; Polanco Doc. 20 nn. 10, 104-105; Miró Doc. 22-23 nn. 4, 129-132; GZ. Dávila Doc. 31 nn. 173, 174; Cordeses Doc. 32 nn. 5, 156, 157; Doc. 33, 34, 43 nn. 257-263; Gagliardi Doc. 45 n. 6. Hoc eodem Doc. 18 n. 58 hic modus coadiutoribus commendatur. Blondo Doc. 28 n. 29; Quadrantini Doc. 35 n. 44, loquuntur de hoc modo orandi iesuitis accommodato.

[26] De passione Christi in Doc. 11 annot. 19.

[27] De rosario in Doc. 17 annot. 51.

[28] De communione in Exercitiis in Doc. 17 annot. 7.

[29] Corona in honorem Beatae Mariae Virginis, quam rosarium vocant. Vide Doc. 17 annot. 51. Normae ampliores de perseverantia, infra in hoc Doc. 18 annot. 92.

[28] Si sit imbecillus seu valetudinarius et de quo parum fructus speramus, hoc ordine dabuntur.

[29] 1. Aliqua ex dictis levioribus Exercitiis primae hebdomadae, quousque faciat confessionem peccatorum.

[30] 3. Postea nonnulla conscientiae examina.

[31] 3. Dare methodum confessionis et ut frequenter communicet.

[32] 4. Non est progrediendum cum illis ad electionem, presertim cum alii sint tunc exercendi, cum quibus maior fructus speratur. Si tamen hic imbeccillis vel valetudinarius esset doctus, vel in oratione mentali quovis modo fuisset exercitatus, possemus ei dare omnia Exercitia primae hebdomadae cum aliquibus meditationibus vitae Christi.

[33] Si sit ingeniosus vel literatus, tamen occupatus negociis publicis vel aliis convenientibus, ut iudex, pater familias [30]

[34] 1. Impetrabimus ab eo saltem horam cum dimidia quotidie [31]. Dabimus ex annotationibus aliquot ex iis, que attinent ad eum, qui facit Exercitia, ut ea videat et consideret.

[35] 2. Fundamentum per horam duobus diebus aut tribus, et ut ad praxim conetur deducere, ut omnia agat propter illum finem ultimum, et ea que ad illum conducunt, non alia [32]; et hoc propositum innovet in initio saltem praecipuarum actionum [33].

[36] 3. Examen particulare per mediam horam.

[37] 4. Examen generale cum modo confitendi et sumendi sanctissimum sacramentum; ut confiteatur generaliter [14*r*].

[38] 5. Mane postea per triduum spatio unius hore, dabit meditationem primam de triplici peccato, secundum tres animi

---

186 ei *om.* T ‖ 195 praxim] proximum *codd.*

---

[30] De Exercitiis eorum qui aliis occupationibus sunt distenti in Doc. 17 annot. 4.

[31] De vario modo distribuendi tempus diei ab iis qui exercentur in Doc. 17 annot. 18.

[32] De Principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[33] Hoc fit per orationem praeparatoriam, quae omnibus meditationibus praecedere debet (n. 46), de qua in Doc. 34 annot. 9.

potentias ; prima die de primo peccato ; 2ª de secundo peccato ; 3ª de 3°, ut in primo Exercitio primae hebdomadae [34].

[39] 6. Per tres alios dies, eadem hora, secunda de poenis quae peccatis respondent, scilicet de inferno, cum altero Exercitio de peccatorum gravitate et poena.

[40] 7. Item postea de morte, iudicio similiter [35].

[41] 8. Dictandae illi erunt intra harum meditationum tempus decem additiones primae hebdomade ad Exercitia melius agenda ; sunt enim in eis optima consilia ad recte meditandum [36].

[42] 9. Observabitur eadem ratio circa misteria Domini nostri Iesu Christi, quamvis fortasse postea, cum sit paulo exercitatior, posset una die meditari ; altero meditationem repetere, cum Exercitio quinque sensuum.

[43] SI SIT INGENIOSUS VEL ETIAM LITERATUS ET NEGOCIIS LIBER ET FRUCTUM OPTAT EX EXERCITIIS, QUEM POTEST MAXIMUM.

[44] 1. Tradenda sunt illi omnia Exercitia eodem ordine, quo procedunt.

[45] 2. Et quidem scribi rerum capita, ne excidant e memoria, expedit [37].

[46] 3. De modo autem dandi singula Exercitia tum istis tum aliis, mox dicetur.

SI SIT RELIGIOSUS ALTERIUS QUAM NOSTRAE RELIGIONIS [38].

[47] [419] 1. Si hic religiosus non est mentali orationi deditus, eadem eius est ratio, que alterius cuiusvis secularis ex iis, que diximus [39].

---

1 208 morte *add.* de T || 214 possit T

[34] Hic supponitur ratio tradendi singula Exercitia primae hebdomadae separatim. Cf. Doc. 2 annot. 3.

[35] De meditatione mortis in Doc. 3 annot. 11, de meditatione iudicii in Doc. 20 bis annot. 6.

[36] De additionibus tradendis in Doc. 3 annot. 2.

[37] De scribendis meditationis punctis in Doc. 3 annot. 6.

[38] De Exercitiis religiosorum cf. Doc. 12 n. 21 ; De FABI Doc. 24 n. 15 ; NICOLAI Doc. 21 nn. 18, 31 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 69-75 et quae annotat Doc. 41 n. 12. De religiosis qui Exercitio tempore Sti. Ignatii fecerunt cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 1, 318.

[39] Reicit auctor ad ea quae dixit in nn. 33 et 43. In hunc locum haec annotat GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 22 : « Corrigerem quae hic dicuntur de insti-

[48] [420] 2. Si vero est mentali orationi deditus, tunc quidem primam hebdomadam, in qua de purgatione peccatorum agitur, breviter poterimus percurrere, et in modo meditandi totam Christi vitam diligentius inhaerere.

[49] [421] 3. Datis etiam omnibus aliis Exercitiis ordine, cum additionibus et regulis discretionis spirituum, et amoris Dei tandem Exercitio, nec non altero beatitudinis, quamvis hoc non sit in libro Exercitiorum [40].

[50] [422] 4. Item secundus orandi modus ei indicandus, ut cum postquam in vita Christi et eius mysteriis fuerit diligentissime versatus, si voluerit, in eo se exerceat, accipiendo orationem dominicam, salutationem angelicam, psalmum aliquem, vel cantica, vel evangelium, vel quippiam aliud, quod ea ratione meditetur[41].

[51] [423] 5. Item non dare electionem status, nam posset turbari, sed tamen docere ea omnia, que de electione dicuntur, ut ipse legat et sciat quo pacto fieri debet ab eis, qui non habent firmum et immutabilem vitae statum [42].

[52] [424] Posset dari electio inter duas virtutes vel inter 2[m] et tertium gradum humilitatis ex tribus qui in secunda hebdomada in quadam meditatione ponuntur[43], vel quid mallet:

233 tandem *om.* T ‖ 234 altera *codd.* | hic *codd.* ‖ 236 cum *om.* T ‖ 241 potest T ‖ 246 secunda| prima T

tuendis religiosis, nam, etsi ii aliquando orationi mentali dediti non sint, alia tamen ratione et peculiari modo, quam saeculares, instituendi et tractandi sunt ».

[40] De addendis meditationibus, quae in libro Exercitiorum non inveniuntur in Doc. 25 annot. 1.

[41] De secundo modo orandi Polanco Doc. 20 n. 106 ; Nicolai Doc. 21 n. 14 ; Miró Doc. 22-23 n. 129 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 175 ; Doc. 27 n. 5 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 264-266. Gagliardi Doc. 40 n. 7.

[42] Vide casus in quibus electiones proponi non debent, vel saltem melius est ut non proponantur, in Doc. 33, 34, 43, nn. 73, 81, 84, 96 et praesertim n. 169-173. Haec Doc. nn. 149, 238 simul ac P. Polanco Doc. 20 n. 92 affirmant etiam iis qui electionem non faciunt, posse exponi meditationes de regno Christi et de duobus vexillis et in n. 238 cum Polanco Doc. 20 n. 92 adiungit etiam iis posse proponi praeludium electionis. De non proponenda electione iesuitis in Doc. 16 annot. 21.

[43] Cf. quae Gz. Dávila Doc. 31 n. 23 annotat : « Non probarem modum eligendi, qui in negotiorum tractatione et deliberatione valde commendandus est, at inter duas virtutes, aut inter duos gradus humilitatis, tantum consultationis adhiberi non consulerem ».

dissolvi et esse cum Christo[43bis], an manere diutius et Christo servire, vel quid aliud simile.

[53] [425] 6. Finitis Exercitiis communicari poterit liber Exercitiorum, ut ipse legat, et, se ipsum exercens, proficiat [44].

[54] [426] 7. Item ultimo, cum in lectione libri Exercitiorum aliquantulum sit progressus, docere modum dandi aliis Exercitia [1 1*n*]

[55] [427] SI SIT RELIGIOSUS NOSTRAE SOCIETATIS IESU[45].

[56] [428] Aut sunt novitii aut antiquiores; et hi quidem coadiutores temporales et qui parum valeant ingenio, vel alii ingeniosiores et doctiores, et qui semel fecerunt saltem primam hebdomadam aut qui non fecerunt, etiam si diutius manserunt in Societate et multum in oratione et devotione profecerunt, de quibus singulis dicamus.

[57] [429] Si sint ergo novitii, cum primum Societatem ingrediuntur, et valeant ingenio ac literis, et vires eis suppetant, omnia, si fieri posset, Exercitia eodem ordine; sin autem, primam saltem hebdomadam et initium secundae, exercendo eos in modo meditandi vitam Christi cum aliquibus presertim mysteriis vitae Christi precipuis[46].

[58] [430] Si sint coadiutores temporales qui valeant ingenio, forte prima hebdomada et deinde primus orandi modus[47], explicando eis praecepta et peccata singulatim, quotidie 3. Deinde Exercitium vexillorum, nativitatis, pastorum, resurrectionis, assump-

250 communicare *codd.* ‖ 258 manserunt diutius, *transp.* T ‖ 263 ordine *supplendum* faciant ‖ 268 modus *supplendum* dari potest

[43bis] Phil. 1, 23.

[44] De tradendo Exercitiorum libro, supra in hoc Doc. 18 annot. 3. Gz. DÁVILA Doc. 31 n. 24 haec animadvertit: « Rarissime liber Exercitiorum communicari debet, et iis tantum qui iam Exercitia omnia spiritualia exactissime fecerint, et eo libro ad maiorem profectum uti posse viderentur ».

[45] Vide quae Gz. DÁVILA Doc. 31 n. 25 de tota hac paragrapho observat: « A numero 428 usque ad 433 omittenda censerem, quae de instituendis nostris in Exercitiis spiritualibus traduntur, ea potius ad constitutiones et regulas magistri novitiorum remitterem ». Quo modo iesuitae Exercitia tempore Sti. Ignatii facerent vide IPARRAGUIRRE, *Historia*, 2 cap. 8-10 pp. 257-348.

[46] De Exercitiis noviciorum apud IPARRAGUIRRE, *Historia*, 2, pp. 265-284.

[47] De primo modo orandi in hoc Doc. 18 annot. 25.

tionis, Beatae Virginis et coronationis eius vel quidem mysteriorum rosarii[48], quae ferme sunt haec eadem.

Si vero sint rudiores coadiutores, ut de rudioribus dictum est[49].

[59] [431] Si nostri fecerunt semel omnia Exercitia, tunc ipsi ex se legant librum ipsum Exercitiorum, et considerent et faciant ipsi, et inde sumant quod ipsis prodest[50] et discant preterea dare Exercitia[51].

[60] [432] Si nostri fecerunt tantum primam hebdomadam, presertim si sint devoti, iis modus videtur conveniens, quem diximus religiosorum esse, qui profecerant in spiritu, et orationi mentali erant dediti: ita ut prima hebdomada breviter absolvatur, et secunda aut tertia die confiteatur generaliter ab ultima confessione generali ante facta. Deinde, absoluta prima hebdomada, in meditatione vitae Christi, multum proficiat, et diligenter exerceatur et caetera, quae dicta sunt de illis religiosis.

[61] [433] Si nostri non fecerunt Exercitia[52], sed tamen in spiritu profecerunt, ut aliquis qui diutius sit in Societate, si presertim non sint firmo corpore; ut legant ipsi et considerent, ut inde proficiant et ea meditentur, sed tamen utantur alicuius opera in iis experti, qui eos dirigat[53].

[62] [434] Si sunt pueri[54].

[63] [435] Iamvero, si sunt pueri, hoc est a septimo anno usque ad duodecimum, plus minus, ut multi ex nostris scholasticis, qui singulis mensibus confiteantur, a suis confessoribus saltem semel

---

271 quidem *sic, fortasse legendum* quindecim ‖ 277 sumant *add.* id D | quod D. T. que I ‖ 281 oratione *codd.* ‖ 288 Societate *add.* manserant *codd.* ‖ 289-290 proficiantur *codd.* ‖ 294 qui *add.* in T. ‖ 295 confiteatur *codd.*

---

[48] De rosario Beatae Mariae Virginis in Doc. 17 annot. 51.

[49] De Exercitiis coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[50] Alii quoque de Exercitiis factis a iesuitis sine Directore loquuntur. Sic HOFFAEUS Doc. 17 n. 63. Commissio Directorii conficiendi approbat etiam hanc methodum. Doc. 41 n. 17. Statim infra n. 61 commendatur haec methodus iis qui diutius sunt in Societate et nondum Exercitia fecerunt. Hi vero uti debent consilio alicuius viri experti.

[51] De praeparatione Directoris Exercitiorum in Doc. 7 annot. 39.

[52] De usu Exercitiorum apud primi temporis iesuitas in Doc. 6 annot. 7.

[53] Cf. supra annot. 50.

[54] Hic est solus Directoriorum locus in quo de Exercitiis puerorum agitur

aut bis in hebdomada possunt quaedam eis dari pro ratione capacitatis eorum, non quidem per modum meditationis, nescirent enim meditari, sed per modum sententiae alicuius, ut eius recordentur frequenter, vel matutino tempore per aliquam partem temporis, puta decimam vel vigesimam [partem horae], non enim possunt pueri firmam imaginationem conservare diutius.

[64] [436] Possunt autem haec potissimum, ut videtur, proponi aut ex iis aliqua ; istis etenim maxime solent delectari et commoveri ac proficere pueri.

Tradetur eis et prescribetur oratio vocalis quotidie mane et vesperi aliqua, ut Pater, Ave, Salve, Credo ; item praeces Beatae Virginis et orationis eius aliquot vel corona [55].

[65] [437] Examen generale quotidianum vesperi.

[66] [438] Fundamentum finis ultimi [56] [15*r*].

[67] [439] De morte, iudicio, inferno, paradiso ; licet mortis consideratio et paradisi potius eos movere solet et allicere, quam inferni [57].

[68] [440] De nativitate, pastoribus ac regibus.

[69] [441] De passione Christi.

[70] [442] De Beatae Virginis assumptione et coronatione.

[71] [443] De beneficiis Dei.

[72] [444] Item vitae sanctorum, eas illis referendo, et ut ipsi legant ; et exempla eis proponere, presertim eorum, qui a primis incunabulis sancti fuerunt ; et virginum ac angelorum devotio, ut suimet angeli, etc [58].

[73] [445] Tandem dare eis sententias vel dicta aliqua egregia sanctorum Patrum de aliquibus virtutibus, ut de virginitate, poenitentia, etc. ; quae ipsi discant et scripta habeant ac memorentur ; et dare eis imagines quas habeant in suo cubiculo coram oculis, vel ut ipsi emant, nam iis multum delectantur et afficiuntur.

[74] [446] Si sint foeminae [59].

[75] [447] Cum foeminis ut cum pueris agendum, que frequenter

---

297 nesciret *codd.*

---

[55] De corona B. Mariae Virginis seu rosario in Doc. 17 annot. 51.

[56] De Principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[57] De meditatione mortis in Doc. 3 annot. 11.

[58] De devotione erga angelum custodem infra n. 112. Miró Doc. 22-23 n. 145, Doc. 27 n. 19,

[59] De Exercitiis mulierum in Doc. 5 annot. 12 et 13.

presertim nostris confitentur, ut proxime dictum est, vel ut cum rudioribus diximus faciendum.

[76] [448] Quod si magno pollere videantur ingenio et spiritu, posset servari consimilis ratio eorum, qui ingeniosi sunt vel literati, sed tamen occupati negociis, ut horam cum dimidia istis daret aut duas horas.

[77] [449] Fortasse si esset religiosa [60] et liceret ei toto die meditari, et magno polleret spiritu et ingenio, possent omnia Exercitia serio ei ordine dari plene, quod tamen raro puto.

[78] [450] Cavendum ne in scriptis dentur ita, ut possit quis dicere nostros non Exercitia sed epistolas dare [61].

[79] [451] Modus dandi singula exercitia.

[80] [452] *Ante meditationem.* Legere in ipso libro Exercitiorum ipsa Exercitia et diligenter considerare, imo in initio cuiusvis hebdomadae totam hebdomadam legere in ipso libro Exercitiorum [62].

[81] [453] Meditari deinde idem Exercitium, quod dari debet [63]; orare deinde, ut Dominus Iesus det gratiam, ut ex iis, que meditatus sum, ipse eligam quod alteri dicam, et quidem optime, et alteri maxime utilia [64].

[82] [454] Petere quomodo se gesserit in preterito Exercitio, quid senserit etc., ac iuvare, dare consilium, opem etc., ut opus est [65];

---

330 spiritus *codd.* ‖ 332 occupatus *codd.* ‖ 335 et] ut *codd.*

---

[60] De Exercitiis monialium etiam loquitur Doc. 7 n. 35.

[61] De scriptis Exercitiorum tempore danda in Doc. 3 annot. 6.

[62] Quam cognitionem libri Exercitiorum Director habere debeat in Doc. 1 annot. 15.

[63] Idem consilium Exercitium faciendi antequam exponatur, indicatur infra n. 70 et a Miró Doc. 22-23 n. 6; Pereyra Doc. 10 n. 45; Gz. Dávila Doc. 31 n. 57; Cordeses Doc. 32 n. 2; Doc. 33, 34, 43 n. 51.

[64] Directorem orare, immo impetrare ut alii etiam orent pro eo qui exercetur, iubent etiam hoc Doc. 18 infra n. 90; Doc. 4 n. 9; Polanco Doc. 20 n. 29; Miró Doc. 22-23 n. 6; De Fabi Doc. 25 n. 29, 1°; Doc. 26 n. 3; Gz. Dávila Doc. 31 n. 49; Cordeses Doc. 32 n. 2; Nicolai Doc. 21 n. 39; Doc. 33, 34, 43 n. 45. Eadem Doc. 33, 34, 43 n. 39 commendant etiam ministro se exercentis ut pro eo oret.

[65] De officio Directoris erga eum qui exercetur in Doc. 22-23 annot. 38.

explicare verbo alteri futuram meditationem seu Exercitium fa- 350
ciendum, breviter [66].

[83] [455] In scriptis id postea dare breviter. Ac quidem, cum non sit omnium ad compendium breve et commodum reducere Exercitia, annotando precipua puncta illi tradenda, diserte et utiliter ad meditandum; optimum erit uti illis, quibus Societas 355
communiter uti solet, italico sermone conscriptis, que puto sic a Patre Polanco vel ab ipsomet Pre. Ignatio in eam brevitatem redacta [67].

[84] [456] Accipit alterum scriptum datum, et legit ac considerat, et transcribat [68]. 360

[85] [457] Item noctu, cum it cubitum, Exercitium legit matutinum; et in lecto existens, per spatium salutationis angelicae memoria repetat quid et qua hora matutina debeat surgere et meditari; et expergefactus [15*v*] statim eiusdem recordatur, et se

---

351 breviter *om.* T ‖ 353 et] se *codd.* ‖ 355 uti] *codd.* ‖ 356 conscripta *codd.* | sit T ‖ 359 alterum *sic codd. sed fortasse legendum* alter, *id est qui se exercet* 364 expergefactus T, experrefactus I, D

---

[66] De punctis breviter declarandis in Doc. 4 annot. 33.

[67] Haec scripta P. Polanco inveniuntur italice in *Archiv. Univ. Greg. n. 199*, 267*r*-277*r*, latine infra Doc. 20 *bis*. His similia scripsit etiam in schedulis vel « formulis » P. Miró, de quibus agitur supra p. 18.

[68] Incipit hic Directorium indicare quae facienda sunt ab eo qui se exercet. De huius labore proprio aliter alia Directoria monent. Miró Doc. 22-23 n. 26 hortatur ne alias meditationes sequatur, Doc. 26 n. 15 vult ut puncta pro suo arbitrio disponat, De Fabi Doc. 25 n. 25 varia docet de modo quo in oratione et examine habere se debeat, et in n. 27 suadet ut scribat sensa et meditationes memoratu dignas. Ruiz Doc. 11 n. 6 vult etiam ut puncta breviter annotet. Secundum Miró Doc. 22-23 n. 21 debet etiam mentis sensa, animi motiones, atque in primis praecipuas consolationes et desolationes consignar. Doc. 33, 34, 43 n. 32 optant ut lumina et proposita propria scribat, sed cum moderatione. Ut hoc revera accidat, Doc. 37 proponit ut ea quae scribuntur, Directori ostendantur. Doc. 26 n. 35 vult ut saepe legat et ruminetur summarium saltem praecipuarum annotationum. Cordeses vero, Doc. 32 n. 25, ut ipse repetat puncta meditationis coram Directore. Hoffaeus Doc. 17 nn. 61, 65, 69, 73, 78 iterum asserit eum qui exercetur debere legere, scribere, laborare. Non pauca Directoria commendant in primis colloquia cum Directore. Ita Cordeses Doc. 32 n. 17 indicat omnia in structori aperienda esse. Doc. 4 n. 11 monet ne quid in his colloquiis celetur. Idem repetit Polanco Doc. 20 n. 34; Miró Doc. 22-23 n. 24; Doc. 12 n. 27; Doc. 26 n. 21. Vide etiam Doc. 33, 34, 43 nn. 29-34. Ex hoc commercio magnam partem fructus Exercitiorum pendere affirmat Pereyra Doc. 10 nn. 13, 14,

parat ad orationem [69]. In meditatione et post meditationem se primum preparet hoc modo.

[86] [458] Facit Exercitium, scilicet meditatur per horam integram, genibus flexis, vel aliter, quo attentius et devotius meditetur.

[87] [459] Examinat postea per quartum horae plus minus, qualiter successerit ; et quidem, si male successit, notat causas, ut eas caveat ; si bene, agat Deo gratias et eodem modo se gerat[70].

[88] [460] Ita notat simul que sensit, affectus, discursus, consolationes etc. ut ea breviter ei referat, qui dat Exercitia, et in scriptis etiam ea postea brevissime notare memoriae causa[71].

[89] [461] Refert tandem successum, ut ea que fecit ac sensit, breviter danti Exercitia ; et ille dirigit, atque ita ad singula alia fit progressus.

[90] [462] Maximum autem omnium est, ad recte aliis dandum Exercitia, fecisse ea primum diligenter, et meditatum antea fuisse [72]. 2.° Item, de novo meditari cum daturus est. [73].

Item legisse ipsum librum Exercitiorum, et diligentissime omnia antea notasse et perpendisse, et tunc etiam cum Exercitia dat [74] ; et tandem se experientia pollere, aliquoties videlicet dedisse aliis Exercitia [75].

[91] [463] QUAEDAM IN COMMUNI OBSERVANDA DANTI EXERCITIA.

[92] [464] Invisitur bis in die qui facit Exercitia, ad minimum vero semel [76].

376 ac] et T ‖ 379 maximus *codd.*

[69] Cf. additionem secundam (n. 74).

[70] De examine orationis in libri Exercitiorum additione quinta (n. 77). POLANCO Doc. 20 n. 36 qui dicit « peculiari cura » id commendandum esse et curandum ut in effectum adducatur.

[71] De labore proprio eius qui exercetur et de colloquiis cum Directore cf. supra hoc Doc. 18 annot. 68.

[72] De praeparatione ad Exercitia tradenda in Doc. 7 annot. 39.

[73] Directorem debere Exercitium antequam proponat facere, dicunt etiam testes allati supra in hoc Doc. 18 annot. 63.

[74] De cognitione libri Exercitiorum cf. Doc. 1 annot. 15.

[75] Exercitia aliis tradita praeparationem esse ad graviora Exercitia, dicunt etiam Constitutiones P. IV c. 8 n. 5 E [p. 409].

[76] De visitandis iis qui Exercitia faciunt in Doc. 4 annot. 36.

[93] [465] Postquam intellexit successum, non reprehendat acriter aut damnet id, quod fecit, vel in meditatione accidit, quod valde nocet, et animum ac spem ab illis auferre solet ; sed suaviter doceat et instruat quomodo postea se gerat [77] ; sed neque nimium laudet, ne in superbiam efferatur ; verum moderate ostendat sibi placere et in spem erigat.

[94] [466] Locus, ubi fieri debent Exercitia, esse debebit separatus et secretus, et expediret ut cum nullo prorsus loqueretur, nisi cum eo, qui dat Exercitium ; sed in cubiculo clausus maneret, saltem si quis serius vellet ea agere multumque proficere, ut solus cum Deo rem transigat [78].

[95] [467] Tempus, quo dantur Exercitia, est dierum quidem spatio 30 plus minus, vel 20, aut 18 ; vel 8 tantum si prima tantum hebdomada, vel etiam aliquando 40 [79].

[96] [468] Singulis vero diebus, cum plene fiunt, quinque horae meditationis praescribuntur, circa mediam noctem ; 2. sub aurora ; 3, circa tempus sacri ; 4, sub vesperam ; 5, ante cenam ; ac preterea post singula Exercitia successum considerare et examinare per quartum horae, ut in libro Exercitiorum dicitur [80].

[97] [469] Item examen particulare post prandium et post coenam [81].

[98] [470] Aliis, qui non ita pollent viribus, vel per tempus non

404 pscribuntur D, perscribuntur I, T

[77] Similia de benevolentia Directoris erga eum qui exercetur alii affirmant. Ruiz Doc. 11 n.6 indicat debere Directorem captare eius benevolentiam. Gz. Dávila Doc. 31 n. 56 vult ut prae se ferat « hilarem vultum », et n. 49 ut sit « potius suavis quam austerus ». Doc. 4 n. 18 suadet ut ei praebeat signa caritatis. Miró Doc. 22-23 n. 11 desiderat ut Director sit gratus ei qui exercetur et in n. 18 ut eum « magno caritatis affectu » dirigat. Cf. etiam Doc. 33, 34, 43 n. 45 et n. 133 ubi legitur : « semper tamen mixtus suavitate ». Eadem Doc. n. 226 repetunt quae iam Gz. Dávila Doc. 31 n. 149 dixerat eum qui exercetur non debere semper stimulari et fatigari, sed potius concedendum ei esse ut interdum respiret.

[78] De loco ubi Exercitia fieri possunt in Doc. 4 annot. 9.

[79] De tanta varietate temporis in Exercitiis impensi vide Iparraguirre *Historia* 2 pp. 275-276. Fuerunt enim qui et 40 et 62 dies agerent. Auctor praeter triginta dies eorum qui integra Exercitia faciebant, et octo dies, qui unam tantum hebdomadam in ea insumebant, commemorat etiam 20 aut 18 dies eorum non paucorum, qui per duas vel tres tantum hebdomadas se exercebant.

[80] In additione quinta libri Exercitiorum (n. 77).

[81] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

licet, quatuor horis omisso mediae noctis tempore ; vel tribus, semel mane sub auroram, vel circa sacrum, et bis a prandio ; vel contra, bis matutino tempore, et semel a prandio : aut certe duabus horis, altera matutina, altera vespertina ; aut saltem ut minimum una hora matutino tempore, presertim sub auroram cum primo surrexit, et per mediam alteram examen generale vel particulare, ut supra diximus in hominibus negociis gravibus occupatis [82].

[99] [471] Corporis situs esse poterit genibus flexis vel prostratus vel stans vel sedens decenter vel obambulans vel in quavis alia positione, in qua sit maxime devotus et attentus, servata [16*r*] decentia et reverentia, ut in libro Exercitiorum dicitur [83]. At ut in plurimum genibus flexis expediat, vel, si nequeat semper ita manere, saltem in initio per parvum aliquod tempus genua flectat ; postea stans vel sedens ; prostratus vero, nisi forte devotio ad id impellat nec noceat vel, si alias habeat consuetudinem illam, per aliquod tempus, sed rarius, nam solet memoria et ingenium turbari [84] ; obambulare vero proprius convenit cum successum Exercitii facti examinat ; animo tamen semper debebit esse prostratus et humilis ac reverentia debita etc ; oculi sint vel clausi vel fixi et immobiles circa aliquem locum immutabilem [85].

[100] [472] Item repetitio Exercitiorum fit hoc modo : ut post duo Exercitia sequenti 3° [sic] hora meditationis repetat utrumque simul, in iis potissimum locis, in quibus consolationem aliquam deprehendit aut desolationem. Aliquando datur unum, deinde iubetur repeti, et deinde alterum similiter, imo aliquando bis repeti, si magnam in eo semper sensit consolationem vel alium Dei affectum et hoc potissimum in prima hebdomada fieri consuevit [86].

[101] [473] Possent etiam aliquando transmutari Exercitia, si necessitas vel utilitas facientis postularet, vel etiam aliqua omitti.

[102] [474] Differri etiam et elongari primae hebdomadae tempus poterit, ut et aliarum, ac contra adstringi, ut in 4ª annotatione

---

424 in *om.* T ‖ 429 semper *om.* T ‖ 430 etc] et T ‖ 433 3° *sic codd. sed vid. legendum* 3ª ‖ 438 affectum D, T, affectus I

---

[82] De varietate temporis Exercitia insumendi in Doc. 17 annot. 18 et de meditatione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[83] In additione quarta libri Exercitiorum (n. 76).

[84] Aliquantulum diverse loquitur S. Ignatius in additione quarta (n. 76).

[85] Hoc ultimum S. Ignatius praescribit ad secundum orandi modum (n. 252).

[86] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

dicitur, quandoquidem alii citius, aliqui tardius reperiunt contritionem ; devotionem et meditandi modum quoque citius vel tardius alii aliis assequuntur[87].

[103] [475] Additiones dandae loco et tempore[88].

[104] [476] Regulae discretionis spirituum adhibendae et etiam dandae suo tempore, maxime vero iis est opus in prima et 2ª hebdomada tempore potissimum electionis status[89].

[105] [477] Penitentiae sunt aliquot praescribendae, ut in additione primae hebdomade. Cita et vide[90]. Et cum non recte succedit meditando, sed aride et ieiune, expedit subinde mutare penitentiae genera per duos aut tres dies, ut ibidem dicitur[91] ; item videre causas et auferre ; item instruere in meditandi modo, indicando quedam, que consideret, ut causas, effectus seu utilitates eius mysterii, et virtutes aliquas, quas ibi deprehendat, et alia aliqua inventu faciliora ; tandem hortari ut perseveret, etiam aridus et ieiunus ; nam Deus tandem aderit, si perseverat humiliter, et non desistit ab oratione et spiritualibus Exercitiis.

[106] [478] Finitis tandem Exercitiis, relinquatur in posterum cum hoc vitae genere in quo etiam Exercitiorum tempore deberet quoque exerceri.

Vitae genus in quo quis post exercitia relinquitur, posset ut in plurimum [hoc esse][92].

[107] [479] Praesentiam Dei semper habere debeat uno ex iis modis : vel primo, Christi humanitatem sacratissimam coram oculis ac si Christum crucifixum videret coram se semper, vel imaginem mysterii eius diei, quod meditatus est mane. In corde effigiem seu imaginem Christi crucifixi gestare, ibi illam intuendo,

---

445 assequantur *codd.* ‖ 449 eligendi T ‖ 450 perscribendae *codd.* ‖ 466 vel] sacratissimam I G ‖ 467 vel *om.* G ‖ 468 mane] matutino tempore 2 vel G

---

[87] De accommodatione Exercitiorum in Doc. 4 annot. 61.

[88] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[89] De regulis discretionis spirituum in Doc. 3 annot. 4.

[90] In additione decima (nn. 82-87). De paenitentia adhibenda tempore Exercitiorum cf. Doc. 2 annot. 2.

[91] In annot. tertia post additionem decimam (n. 89).

[92] Aliae normae ad fovendam perseverantiam cf. supra hoc Doc. 18 n. 27 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 177 ; Miró Doc. 22-23 nn. 135-148 ; Hoffaeus Doc. 17 n. 15 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 280-284.

aut Beatam Virginem cum Christo in ulnis. Vel in celo ad dexteram Dei Patris, ubi sedet et unde nos aspicit. In coelis existentem et inde omnia gubernantem. Vel ubique existentem in omni loco et coram nobis, ut creator omnium et omnia conservans ac gubernans. Vel intra nos ipsos et essentia animae nostrae existentem dansque ei essentiam et vivere ac esse etc. Vel sub aliquo alio conspectu, prout plus expediet[93].

[108] [16*v*] Orationibus uti iaculatoriis interdiu frequentibus, saltem in initio omnium operum paulo maioris momenti, aut etiam in fine et in medio, ut puta gratias agendo, petendo gratiam et auxilium faciendi, referendo Deo que facit, laudando Deum, orando pro se et pro proximo etc., item quotidie renovando vota si sit religiosus, cum communicat vel audit sacrum.

[109] Finis ultimi praxim omnibus operibus adhibere, ut scilicet omnia faciat propter Deum et eius gloriam, alia non ; et sic se facturum proponat mane et deinde aliquoties in die, et actu semper ita faciat, vel quasi semper, videndo intellectuali visione, vel contemplando intellectuali consideratione, vel memoria recordando eius frequenter, vel adhuc perfectius proponat sibi se facturum quod melius possit semper omni loco et tempore ad maiorem gloriam Dei, secundum illud dictum Pauli : Sive manducetis, sive bibatis, sive aliquid aliud facitis, omnia in Dei gloriam facite[94]. Et ita agat semper, saltem ad id conetur pro viribus.

[110] Nota. Facienda sunt omnia propter Deum, tum maxime propter se ipsum, scilicet ex amore puro charitatis, tum ob beneficia recepta, scilicet ex gratitudine, atque ob haec duo potius

---

470 ulnis *add.* 3 G ‖ 471 aspicit *add. in alia clavi separatim* divinitatem vel 1 G ‖ 472 gubernantem *add.* 2 G ‖ 473 ac] et G ‖ 473-474 gubernans *add.* 3 G ‖ 474 et *add.* in G | nostrae *om.* T ‖ 476 expediet *add. et transp.* et haec quasi semper videndo intellectuali visione vel considerando intellectuali consideratione, vel memoria recordando eius frequenter G ‖ 477 *ante* orationibus *add.* 2 G ‖ 480 facit *add.* in G ‖ 483 *ante* Finis *add.* 3 G ‖ 486-488 faciat — frequenter *om. et transp.* G 490 dictum *add.* D, G ‖ 490-491 manducatis sive bibitis G

---

[93] Ita hunc locum commentatur Gz. DÁVILA Doc. 31 n. 26 : « Ut commendatum maxime oportet, vitam in conspectu Domini sempre instituere, ita non facile probarem quae hic docemur de praesentia Dei corporali quadam imagine, ea enim meditandi ratio vehementer laedit caput, et eo nomine ab huius vitae spiritualis magistris reprehenditur, et praeterea illusioni et daemonum praestigiis facilem aditum parat ».

[94] Cf. 1 Cor. 10, 31.

quam ex timore inferni aut ob spem gloriae, quamvis istis quoque interdum nos iuvari oporteat[95].

[111] Cum sciant meditandi modum, in eo optime se exercere[96], in meditatione videlicet vitae mysteriorum Christi per unam, duas aut plures horas quotidie, et preterea duplici examine, ante prandium et post coenam, imo etiam breviori examine aliquoties vel post recreationem vel aliud negocium.

[112] Item devotio particularis aliquibus sanctis, virginibus, angelis et custodi[97], ac Societatis angelo et collegii, et sui nominis sancto ; et ante omnia Beatae Virginis devotio[98].

[113] Cura sit precipua ut in virtutibus crescat, presertim in istis, in quibus vitae spiritualis fundamenta consistunt, et Deo magis placent ; ut in humilitate, obedientia, patientia, paupertate, puritate et castitate corporis, et mentis reverentia et amore superiorum, maxime vero in Dei amore et Christi et Beatae Virginis. Iuvaret etiam in una prius, magis desiderata, plus incumbere et maiori cum diligentia, deinde in altera atque alia.

[114] Item legat aliquando libros devotionis, ex quibus utilitatem capiat, et potissimum Gersonem de Imitatione Christi, et Aloysium Granatam, De oratione [99], et alios ; atque etiam Novum

498 *ante* Cum *add.* 4 G ‖ 503 Item — devotio *transp. post* alia *in 1. et add.* 2° [sic] sciendo eorum vitam eorum vitam tum memoria et consideratio eorum factorum. 2° immitando eorum vitam. 3° orando vel aliqua in eorum gratiam faciendo et petendo ut intercessores sint. Item linguae custodia ac mortificatio eius, tum sensuum externorum custodia et cordis. Item si religiosus observantis suae regulae et instituti exacta et perfecta. Item aliquid poenitentiae G ‖ 503 sanctis virginibus G ‖ 504 angeli *codd.* ‖ 507-508 et — placent *om.* G ‖ 512 cum *om.* G ‖ 514-515 et Aloysium *om.* G

[95] Cf. Summarium Constitutionum S. I. Regula 17. Cf. MHSI. *Reg.* p. 329 n. 49.

[96] De methodis meditationis in Doc. 14 annot. 12.

[97] De devotione erga angelum custodem, supra in hoc Doc. 18 annot. 58.

[98] De devotione erga Beatam Mariam Virginem, praeter ea quae in numero sequenti dicuntur cf. Miró Doc. 22-23 n. 145. Doc. 33, 34, 43 n. 260 commendant ut in primo modo orandi consideretur quomodo Beata Virgo usa sit potentiis et sensibus.

[99] En libri a Directoriis commendati praeter *Breviarium* vel *Horas Beatae Mariae Virginis*, quod in cubiculo habebant qui exercebantur. Cf. Miró Doc. 22-23 n. 14 ; Cordeses Doc. 32 n. 18 ; De Fabi Doc. 25 n. 26 ; Doc. 33, 34, 43, n. 29.

1. *Evangelium* : Ita Miró Doc. 22-23 n. 14 ; De Fabi Doc. 25 n. 26 ; Doc. 27 n. 3 ; Polanco Doc. 20 n. 64 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 86 ; Doc. 33, 43, 44 n. 29.

et Vetus Testamentum, si sit paulo doctior, non ob curiositatem, sed ut inde proficiat et meditetur [100].

[115] Item corporis externa compositio ex regulis modestiae [101].

[116] Cum talis sit factus paulo perfectior, poterit postea (ut Deus moverit pro ratione talenti et status) egredi ad iuvandum proximum in aliquo misericordiae spiritualis vel corporalis opere ad hospitalia, carceres etc., ad concionandum, docendum doctrinam christianam, et ad danda haec ipsa aliis spiritualia Exercitia etc., audiendas confessiones etc.

---

522 etc. *om.* G

---

2. *Vitae Sanctorum* : Iidem testes atque in 1, excepto Polanco.

3. *Imitatio Christi* : Iidem testes atque in 2, excepto Doc. 27, et praeterea Polanco Doc. 20 n. 64 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 59 ; Doc. 12 n. 29 ; Doc. 33, 34, 43 n. 160.

4. *Confessiones Sti. Augustini* : Iidem testes atque in 1 excepto Polanco. Sed Gz. Dávila non n. 86 sed 59 de hoc loquitur.

5. *Dyonisii Carthusiani, De quatuor novissimis* : Hoffaeus Doc. 17 n. 19 ; Nicolai Doc. 21 n. 23 ; Doc. 27 n. 82 ; Doc. 33, 34, 43 n. 31.

6. *Aliquis liber de contemptu mundi* : Hoffaeus Doc. 17 n. 19. Nicolai Doc. 21 n. 23 commendat notissimum Innocentii III.

7. *Aliqua ex S. Bernardo* : Polanco Doc. 20 n. 64 ; Doc. 33, 34, 43, n. 160.

8. *Ex P. Granada* : Praeter hoc nostrum Doc. 18, Doc. 33, 34, 43 n. 160.

9. *Taulerus de passione.* Nicolai Doc. 21 n. 23 ; Doc. 27 n. 4.

10. Alii libri Marci Maruli et aliorum a Nicolai commendati, vide Doc. 21 n. 23.

Generatim 1 et 2 commendantur post primam hebdomadam, et 4-10 tantum si otio abundet is qui se exercet. Polanco Doc. 20 n. 57 iudicat prima hebdomada non expedire ullum librum legere. Blondo Doc. 28 n. 15 et n. 30 iesuitis commendat lectionem Constitutionum ordinis et regularum. Doc. 33, 34, 43 n. 29 affirmant Imitationem Christi etiam prima hebdomada posse legi. Hoc non placet Patri Quadrantini, secundum ea quae ipse exponit Doc. 35 n. 46, nec placet auctori Doc. 38 n. 1. Doc. 37 n. 3 desiderat ut vitae Sanctorum ad Exercitia accommodatae collectae edantur, et Doc. 38 n. 2 ut indicetur quae vitae singulis hominum generibus, ut sacerdotum et uxoratorum, aptiores sint.

[100] P. Ludovicum de Granada O. P. (1504-1588) significat, cuius opera iam ab initio multum et lecta et commendata sunt a iesuitis. Pulcherrimum opus *Libro de la oración y meditación* aptissime editum et in plurimas linguas conversum est. De ratione quae Patri Granada cum Societate Iesu intercessit cf. Astráin I, 668-670 et II, 81.

[101] Vide regulas modestiae in MHSI. *Reg.* 514-523.

[117] [488] Meditandi et orandi modus quis qualisve esse debeat [102], in genere exposuimus in ultima exhortatione Patavi habita : inde sumatur. Patri Carolo reliqui in quadam cartula per modum tabellae [103].

[118] [489] Annotanda quedam circa nonnulla particulatim Exercitia 1ae, et 2e et 4e hebdomade, per tempus mihi non licuit ea notare et scribere.

18 a

R. P. EVERARDI MERCURIANI INSTRUCTIONES

Hoc Directorium perditum fuisse constat ex annotatione allata in Praefatione Generali, cap. 2 art. 2, in qua inter alia Directoria hoc ita commemoratur : *AA. R. P. Everardi Instructiones.*

Infra, iterum hoc idem inseritur inter illa, quae ad Directorium variorum conficiendum sunt adhibita. In margine Directorii 33 ter memoratur « Ever », id est, noster P. Everardus Mercurianus.

Quae ibi afferuntur hoc modo cum aliis aliorum Directoriorum congruunt.

Doc. 33 n. 34 = Doc. 18 nn. 96-98
Doc. 33 n. 83 = Doc. 18 nn. 75-78
Doc. 33 n. 106 videtur simile esse Doc. 19 n. 2.

Ex his concludi posse videtur has instructiones esse simul Doc. 18 probabiliter a P. Mercuriano scriptum, et Doc. 19 ab eodem certo dictatum. Fortasse alia etiam continebat.

525-531 Meditandi — scribere *om.* G ‖ 525-526 in genere esse debeat *transp.* T ‖ 531 scribere *add.* Sumendo eorum memoria et consideratione factorum. Imitari eorum facta vel aliqua in eis. Orando gratiam faciendi et petendo intercessores sint. Item linguae custodia et mortificatio eius et instituti observantia exacta et perfecta. Item aliquid poenitentiae G.

[102] De methodo meditandi in Doc. 14 annot. 12.

[103] Sine dubio auctor loquitur de tabella adiuncta in cod. 1.000 F. C. Universitatis Gregorianae f. 87 proxime ante monita quae in Doc. 18 nn. 107-116 transcribuntur. Titulus huius tabellae adiunctae : *De modo orandi seu meditandi, sicut in libro Exercitiorum plus minus capita summatim attingendo.* In ima pagina ad modum tituli : *Vitae genus quod quisque in oratione exercitatus sequi potest.* Postea sequitur primum verbum tabellae sequentis, id est numerorum iam indicatorum 107-116.

19

MONITA P. EVERARDI MERCURIANI TRADITA P. FABIO DE FABI

(intra aa. 1573-1578)

Praefatio.

I. Textus : 1. *Vitae 26*, 29*v*-31*v*. Apographum factum sine dubio cura P. Possevino, Secretarii Societatis tempore P. Mercuriani[1], qui et indicem et aliquas additiones in codice posuit. Fol. 2*v* in indice haec Possevino scripsit : *Monita brevissima, sed succi plena, quae P. Fabio de Fabiis tradidit dum esset Magister Novitiorum.* 2. *Inst. 188*, ff. 10*r-v* . Transcriptio facta in curia generalicia S. I. annis circ. 1575-1580. 3. *Cod. Domenici*, f. 202. Transcriptio ali, quanto posterior dependens, ut videtur, a textu 2. 4. *Archiv Prov. Tol. ms. 1287* 54*r*-55*r*.

II. Typis impressum : Editio, MHSI. *Exerc.* 896-898 ex textu 2.

III. Auctores : MHSI. *Exerc.* 764-765 ; Iparraguire, *Influjo de los ejercicios* 71-90.

IV. Ratio editionis : Edimus textum 1 (V) qui auctori propior est, cum variationibus textus 3 (D), 4 (T) et praesertim 2 (I).

---

[1] Everardus Mercurianus natus in oppido Marcourt a. 1514. Studuit Leodii (Liège) (1536-1541) et in Universitate Lovaniensi (1541-1544). Ibi praeter Btum. Favre per eam transeuntem cognovit alios quoque iesuitas ex Universitate Parisiensi exsules, inter quos Pem. Estrada, cuius contionibus valde permotus est et ad Societatem inclinatus. Credidit tamen in paroeciis fructuosius ad Dei gloriam se esse laboraturum. Magister artium effectus, nominatus est parochus oppidi Waillet (1546-1548). Sed sua sorte non contentus Parisios ire decrevit et Exercitia facere. His peractis ingressus est in Societatem (a. 1548) ac statim incepit et ipse aliis Exercitia tradere. A. 1552 Romae sub P. Ignatio subministrum domus professae egit, eodemque anno Perusium ad novi collegii iacienda fundamenta missus est. Finito munere rectoris in hac civitate (1552-1557) Tornacum (Tournai) (1557-1558) causa collegii fundandi se contulit. Res vero felicem exitum non habuit. Postea Praepositus Provinciae Germaniae inferioris (1558-1564) et Provinciae Belgicae (1564-1565) factus est et mense iulio 1565 electus est Assistens Germaniae. Dum hoc munere fungeretur, provincias Franciae Visitator lustravit. Tandem die 23 aprilis 1573 electus est Praepositus Generalis in quo munere obiit Romae die 1 augusti 1580. Cf. Possevino, *Vita Ev. Mercuriani* ; ARSI *Vita 26* ff. 13-27*v* ; Manare, *De vita et moribus Everardi Mercuriani*, Bruxellis 1882; Severin, *Mercurian*, Liège, 1946.

Textus.

[1] [357] [29*v*] Societatis Exercitia spiritualia accipi et tradi utiliter solent modo sequenti, atque ad eundem finem universa officia et ministeria nostrae religionis ordinari debent, predicatio, sacramentorum administratio, doctrina [1].

[2] [358] Primo. Fundamentum hominis finem ob oculos ponit, nempe, Deum cognoscere et cognitum revereri, amare, colere, quod cunctis hominibus commune est, bonis et malis, fidelibus et infidelibus etc. Huc spectat materia creationis, conservationis, redemptionis etc., ut fine cognito, quisque vitam suam, operationes et omnes crea[30*r*]turas ad illum consequendum applicet; quod omnis generis, facultatis et conditionis hominibus convenit, et unusquisque iuxta suum statum edoceri debet, ita ut media licita et convenientia ad id adhibeant [2].

[3] [359] Occurrunt itaque primo impedimenta removenda per poenitentiam, ut solutis debitis nostris, et liberati a vinculis, liberius finem assequi valeamus. Ideirco immediate examen ad cognitionem peccatorum cogitatione, verbo et opere commissorum accipitur, et meditatio de peccatis succedit, ut ex cognitione et detestatione eorum poenitentia vera deleantur [3]. Deinde vitae Christi Domini exemplo dirigimur, atque instituendae vitae modum docemur; atque ibidem, certum vitae statum iis qui nullum habent atque decernere cupiunt, per electionis puncta eligendi modus praescribitur [4]. Qui vero in certo quodam statu consistunt, dummodo bonus atque utilis existat, in eodem confirmandi ac perficiendi se ipsos [5]; demum orandi modi proponuntur, ut habeant aliquam formulam et instructionem oratio[30*v*]nis exercendae [6].

---

2 *in marg. manu P.is Possevino* Monita | 5 *in marg. manu P.is Possevino* Exercitia || 11 hominibusque T | 20 modum] nondum I, T | 21 statum I, T | 24-25 perficiendi] praecipiendi I, T

---

[1] Nadal appellat Exercitia « maxima arma » et « insigne illud ministerium » MHSI, *Epp. Nadal* IV, 669, 666. Apud Polanco Exercitia « primas tenent ». Polanco Doc. 20 n. 2. Cf. etiam Doc. 18 annot. 10.

[2] De Principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[3] De hoc labore primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[4] De fine secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137.

[5] De emendatione seu reformatione vitae in libro Exercitiorum (n. 189). Polanco Doc. 20 n. 92; Blondo Doc. 28 n. 12; Doc. 33, 34, 43 nn. 236-239. Eadem Doc. n. 90 indicant materiam reformationis iesuitarum et nn. 91-93 varia de ea addit.

[6] De meditandi methodis in Doc. 14 annot. 12.

[4] [360] Similiter qui audiunt confessiones, concionantur, docent literas, diligenter curare oportet, ut animas per hanc viam ad finem suum dirigant, hunc Societatis scopum sibi praefixum in cunctis habeant, ad salutem, atque ad beatitudinem alios iuvent, sicut de Exercitiis spiritualibus dictum est ; nimirum ut hac ratione in omni re et actione nostra maior Domini nostri cognitio habeatur, et nomen illius magis illustretur. Quamvis autem videantur Exercitia quodammodo arida et insulsa ; saepius tamen, quinimo semper, si debito modo suscipiantur, fructus apparet uberrimus, ita ut interdum ex solius fundamenti consideratione anima tota emendetur, reformetur dum se colligit atque in sui finis speculatione haeret [7].

[5] [361] Modus dandi Exercitia servari debet simpliciter, et eodem ordine quo a Patre Ignatio praescribitur in documentis, idque 'servasse P. Ignatium, P. Lainez, Fabrum, Paschasium etc. [constat][8] [31*r*].

[6] [362] Repetionem Exercitiorum, licet videatur supervacanea, ad multa valere : primo, ad patientiam et obedientiam exercendam ; 2°, ad fructum meditationis intentum consequendum ; saepe enim fit ut curiositate et novitate rerum et materiarum aliqui pascantur ; quare provisum est his repetitionibus, ne excursiones fierent ; sed tractata frequentius et diligentius examinata retineantur melius [9].

---

30 salutem *add.* ad Creatorem I, T, *add. et. del.* ad Creatorem, V. ‖ atque *corr. man. P.is Possevino ex* ad V, ad I, T ‖ 31 nimirum *sup. lin. man. P. Possevino* V, *om.* I, T ‖ 37 emendatur I, T ‖ 38 haeret] maeret T

[7] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[8] Mercurianus hos omnes Patres hic allatos cognoverat. Est ergo testis primae notae. Omnes illi e primis S. Ignatii sociis fuerunt. Paschasius est P. Paschasius Broet natus in oppido Bertrancourt in Picardia (Gallia) ca. 1500, sacerdos anno 1521, Parisios venit exeunte anno 1534. Laboravit pluribus in civitatibus primum Italiae, postea Galliae, praecipue vero Parisiis, ubi peste correptus obiit die 14 septembris 1562. Cf. Fouqueray *Histoire* I, 56-57, 315-317. De Lainez et Favre cf. MHSI. *Fontes narr.* I, 38 annot. 26 et 37 annot. 24.

[9] De repetitionibus cf. Polanco Doc. 20 nn. 54, 96, 100 ; Miró Doc. 22-23 n. 40 et valde similia apud De Fabi Doc. 25 n. 17 et apud eundem De Fabi Doc. 24 n. 36 ; Pereyra Doc. 10 n. 75 ; Nicolai Doc. 21 n. 3 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 73 ; Doc. 18 n. 100 ; Doc. 26 n. 50 Doc. 27 n. 8; Quadrantini Doc. 35 n. 14 ; Doc. 33, 43, 44 nn. 126-127. Cordeses Doc. 32. n. 8 suadet ne proponantur omnes saltem repetitiones iis qui Exercitia secundum annotationem 19 faciunt.

[7] [363] Doceri in omnibus Exercitiis omnium hebdomadarum varietatem materiarum universarum, quae meditari posunt [9] ac proinde et nostris et aliis omnibus religiosis utilem esse discursum per omnia.

[8] [364] Instrui debent omnino exercitantes, quomodo potentias in meditatione applicent ad usum, intellectum, memoriam, voluntatem ; aliter enim nescient quid agant [11], in reliquis vero, quod ad historiam spectat, quam brevissime proponi debet [12].

[9] [365] Exercitia nostra spiritualia in materia electionis [31*v*] complecti omnia, quae in doctoribus et sanctis universis ea de re inveniri possent ; imo pleraque nova et inaudita ibi proponi [13], presertim ubi de triplici tempore ad electionem faciendam, tertium illud tempus ex discursu in animi tranquillitate, admirabile esse ac plenum vera sapientia.

[10] [366] Exercitia spiritualia Societatis mirum in modum ad id conducunt ; cum enim eorum intentio praecipua sit hominem ad finem suum, beatitudinem, se dirigere [14], primo finem ostendunt ; 2° per poenitentiam de peccatis animam expurgant [15] ; denique per amorem, ad quem ex consideratione operum Dei, incarnationis, conversationis Christi inter nos, redemptionis excitamur, eo pervenire docemur [16].

[11] [367] Non solet autem meditatio Regis dari externis, nisi electionem certi status vitae facturis [17].

---

52 proinde I, T, perinde V | et[1] *om.* I, T ‖ 54 exercitantes] exercitationes T ‖ 55 memoriam *add.* et T ‖ 56 quod *om.* T. ‖ 69 redemptionis *add.* etc. I, T.

---

[10] Cf. annotationem quartam (n. 4).

[11] De meditationis methodis in Doc. 14 annot. 12.

[12] De punctis breviter proponendis in Doc. 4 annot. 33.

[13] Gz. DÁVILA Doc. 31 n. 20 his verbis hanc annotationem apposuit : « Tollerem omnino, ne aliqui cogantur in nostris desiderare modestiam in earum rerum commendatione ».

[14] De fine Exercitiorum generatim : Doc. 27 nn. 17-21 indicat quae sint in Exercitiis quaerenda. Doc. 36 n. 11 desiderat in Directorio uberiorem finium declarationem. Doc. 42 n. 8 loquitur de momento Principii et fundamenti ad consequendum Exercitiorum finem.

[15] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[16] Conveniunt haec cum iis quae Nadal Doc. 7 nn. 4-7 de causis fructus Exercitiorum significat. De his causis in Doc. 20 annot. 8.

[17] De meditatione regis temporalis in Doc. 22-23 annot. 92.

19 a

« DIRECTORIUM B IN ARCHIVIO INVENTUM »

Testimonium de hoc Directorio : In introductione generali cap. 2° pag. 18 : « Indicantur quaenam directoria . . . utantur : B. in Archivio inventum » et in fine eiusdem Annotationis : « Archivium, quod est item aliud Directorium repertum in Archivio sine nomine ».

Signatum ergo erat littera B. Huic externae notae, alia de iis quae hoc Directorium continebat addere possumus. Nam P. Gz. Dávila nonnulla de hoc Directorio animadvertit.

En iudicium generale quod de eo dat Gz. Dávila Doc. 31 n. 3 : « Directorium B. secundo loco positum, incerti authoris, multa quidem continet notatu digna et in usum operariorum nostrorum valde utilia ; opus tamen non videtur absolutum ; quae enim spectant ad orandi et meditandi modos, et ad Exercitia primae, secundae et tertiae hebdomadae ab authore praetermissa sunt, ut ipse testatur numero 488 et 489, quae vero sequuntur usque ad numerum 493 nullam prorsus habent connexionem cum praecedentibus ».

R. P. Claudius Acquaviva scripsit die 10 octobris 1583 ad P. González Dávila : « Directorio . . . B. se ha hallado en el archivo y se cree le habrá dado alguno de los Padres electores de la cuarta congregación general »[1].

Ex hoc testimonio concluditur iam anno 1583 huius Documenti nomen ignorari. Nos tamen credimus id non solum a quarta congregatione generali, id est ab anno 1581, sed iam ab anno 1578, id est ab anno quo P. Possevino Curiam reliquit, hoc scriptum in archivio iacere. Scimus enim Patrem Possevino antiqua de Exercitiis scripta percensuisse, « varia a B. Ignatio dictata de spiritualibus Exercitiis » invenisse[2], et erga ignatianam methodum maximo studio et amore affectum esse. Nihil ergo mirum si tunc quae invenire potuit, transcribenda curavit in eo codice, quem penes se, ut videtur, habebat, cum Secretarii munere fungebatur, id est in *Inst. 188*, ut in Introductione ad Doc. 18 diximus, iuxta ea quae ad P. Mercurianum pertinebant.

Eo ergo in codice, etsi aliter disposita, omnia quae nomine Directorii B appellata sunt, inveniuntur.

Ut clarius appareat quomodo scripta a P. Possevino in codice *Inst. 188* collecta congruant cum iis quae P. Gz. Dávila Directorio B tribuit, subiciemus indicem scriptorum codicis *Inst. 188*, additis numeris quibus in Directorio B signabantur ; nam hi numeri ostendunt ordinem quo ibi disposita erant.

Cum vero, ut ipse P. Gz. Dávila significat, multa ex aliis Directoriis vel locis sumpta fuerint, ea quoque indicabimus, quae ad alia Directoria nostrae editionis pertineant.

---

[1] ARSI. *Tol. 1*, 201*r*.

[2] ARSI. *Opp. NN. 336*, 87.

Inst. 188	*Nostra editio*	*Direct. B*
4r (Epistola P. Miona)		n. 579
4r-v	Doc. 1	nn. 581-604
5r-8r	Doc. 4	nn. 570-78 et 605-25
8r-v Iterum	Doc. 1 nn. 17-22	nn. 598-604
8v-9v	Doc. 20 nn. 73-83	nn. 494-505
10r-10v	Doc. 19	nn. 357-367
10v : Fructus exerc. sp.		
11r-12r	Doc. 12	nn. 539-568 ?
12r	Doc. 1 n. 25	
12r-16v	Doc. 18	nn. 368-489
17r	Doc. 20 nn. 65, 66	
17v	Pura	

Quidquid de hoc sit, certum est hoc Directorium B continere ea quae a Sto. Ignatio erant scripta vel dictata (Doc. 1, 4), quaedam ex Polanco sumpta (ex Doc. 20) et alia ex Doc. 19 et 18 quorum primum certo, alterum probabiliter a Mercuriano scriptum vel dictatum est.

En contextus Directorii B, ex descriptione P. Gz. Dávila Doc. 31 nn. 3-9.

nn. 357-493 : primae paragraphi huius Directorii, ni fallimur, quae tamen, sicut alia scripta a Gz. Dávila commemorata — ex quo eorum argumentum scimus — numeratae erant secundum totam Directoriorum seriem. Nihil aliud sunt quam nostra Doc. 19 et 18 seu directoria B2 et B1, ut P. Codina in editione praecedenti Monumentorum Historicorum S. I. ea appellavit.

nn. 494-505 : Ex Polanco Doc. 20 nn. 73-83 in quo, ut ait Gz. Dávila : « tota illa tractatio de electione, ex abrupto, vix integra periodo absoluta, desinit » ; sine dubio post verba n. 83 : « Si praedicto modo secundi temporis non conficitur electio » Directorium abrumpitur, potius quam absolvitur.

nn. 506-538 : Directorium nobis ignotum. De his, Doc. 31 n. 4 : « Numero . . . 518 citatur P. Everardus generalis, quae vero hic in summam contracta brevissime annotantur, in aliis multo plenius tradita sunt ». Nescimus de quo Directorio agatur, nam in nullo a nobis cognito, excepto in P. Polanco, nomen P^is. Mercuriani invenitur.

nn. 539-569. Inclusum hic erat aliud Directorium. En quae de his scribit P. Gz. Dávila n. 5 : « Aliud Directorium est, ut titulus ipse indicat ; pauca quaedam habet quae excipi possunt, et ad hanc institutionem conferent ; caetera in aliis copiosius traduntur ». Postea ipse Gz. Dávila quosdam ex his numeris adducit, ex quibus scimus documenti argumentum. En numeri allati :

n. 540 : Quid sint Exercitia
nn. 544-46 : Fructus Exercitiorum
nn. 548-52 : Ratio utilitatis Exercitiorum
nn. 555-59 : Diversae classes exercitantium.

Hi ita conveniunt cum nostro Doc. 12, ut dubitari non possit de eo agi, vel potius de Instructione ex qua illud est excerptum. Nam ipso titulo « Puncta instructionis » significatur ex alio longiore scripto

quaedam in epitomen esse redacta. Primi numeri videntur summam tantum rerum referre. Reliqui vero enucleatius singula tractant. Animadverte tamen documentum a P. Gz. Dávila allatum « Directorium » quidem, illud vero « Instructio » inscribi. Sed de cetero, ita inter se congruunt, ut — sicut indicavimus — de uno eodemque scripto agi videatur.

nn. 570-578 : Doc. 4 nn. 1-9. Epistola P. Miona. Eam habes in MHSI. *Mon. Ign. Epp. I*, 111

n. 579 In nullo Doc. nobis cognito.

nn. 581-604 Doc. 1.

nn. 605-625 Doc. 4 n. 10-30.

Quae omnia confirmantur ex eo quod in Doc. 33 saepius ad hoc Directorium reicitur lector, apposito in margine verbo : « Arch ». Nunc vero omnia quae ibi significantur in hoc nostro Documento inveniuntur.

En series numerorum in quibus Directorium in archivo inventum commemoratur, cum locis nostri Directorii quibus respondere videntur :

Doc. 33 n. 15	Doc.	4. n. 3.
33 n. 19		4. n. 1
33 n. 37		4. n. 5
33 n. 69	forte	18 nn. 47, 48, 51, 52
33 n. 104		4 n. 21 in fine
33 n. 127		18 n. 100
33 n. 129		Quae ibidem de colloquio dicuntur in nullo nobis cognito Directorio inveniuntur
33 n. 133	Doc.	4 n. 30
33 n. 139		4 n. 19
33 n. 172		1 nn. 8, 9
33 n. 179		1 n. 24 et Doc. 2 n. 4
33 n. 199		1 nn. 19, 20

20

DIRECTORIUM P. IOANNIS ALFONSI DE POLANCO

(annis circ. 1573-1575)

Praefatio.

I. Textus : 1. *Bibl. Naz. Roma, Fond. Ges. 1594* n. 8. Autographum P.is Polanco [1], locis non paucis ab ipso Polanco vel emenda-

[1] Ioannes Alfonsus de Polanco, natus Burgis in Hispania die 16 dec. 1517. Cum quartum decimum annum ageret, adivit Universitatem Parisiensem ubi studuit litteris humanis et philosophiae. Versus 1539 Romam per-

tum vel suppletum. In involucro haec alia manu scripta leguntur : *N. 8 Questo è il Direttorio del P. Polanco. — Si unisce un altro foglio di cose che vanno aggiunte allo stesso : Nell'indice questo scritto è segnato colla lettera R^c 2. Archiv. Pont. Univ. Greg. F. C. n. 1139.* Transcriptio facta a P. Horatio Torsellini. 3. *Inst. 188* ff. 8*v*-10*r* tantum, idem ac codex quis equitur (T) cap. 7 et quaedam cap. 8 id est nn. 73-83. 4. *Archiv. Prov. Tol. Ms. 1287,* tantum cap. 6 nn. 4, 5 in fol. 72*r*-73*v* et cap. 7 cum initio cap. 8 (nn. 73-83) in fol. 49*r*-53*r*. Transcriptio facta, ut videtur, exeunte saec. XVI, probabiliter ex codice superiore.

II. TYPIS IMPRESSUM : Editio MHSI. *Exerc.* 795-829, e textu 1. N. 60 ineditum.

III. AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 757 ; BERNARD. *Essai historique,* 215-217 ; ROUQUETTE, 399-400 ; DE GUIBERT, *La spiritualité,* 234-236 ; IPARRAGUIRRE, *Historia* 2, cap. 14, pag. 420-425.

IV. DE NATURA DOCUMENTI : Longe lateque de hoc Directorio in Introductione agere debuimus. Quae dicenda erant de historia, temporum condicionibus, praestantia huius Documenti ibi invenies. Liceat hic tamen iudicium GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 2 adicere : « Directorium A, a Patre Polanco compositum, reliquis praeponerem propter orationis perspicuitatem, doctrinae methodum, et quod copiosius et multo uberius ea tradat, quae ad hanc institutionem necessaria sunt. Manca caetera sunt et mutila si cum hoc uno conferantur ».

V. RATIO EDITIONIS : Edimus textum autographum cum omnibus iis quae ipse Polanco adiunxit, indicatis etiam verbis quae ab

---

venit. Scriptor apostolicus et Notarius Sedis Apostolicae, post Exercitia duce P. Laínez facta, etiam adversante eius potenti familia, in Societatem anno 1541 ingressus est. Anno 1542 Patavium ad studia perficienda missus est ; dein peragratis post medium annum 1546 Bononia, Pistoria, Senis, Florentia, Romam rediit ineunte anno 1547 et paulo post secretarius Societatis constitutus est, in quo munere per amplius viginti et quinque annos (1547-1573) tribus Patribus Generalibus fidelissime et mira dexteritate servivit. Sed alia quoque munera praeter secretarii obivit : fuit enim Procurator generalis Societatis, procurator domus professae (1555), professor Sacrae Scripturae in collegio romano (1557-1560), Assistens Hispaniae et Admonitor P. Generalis (1558-1564), comes in itinere P. Laínez in oppidum Poisy (1561-1562), et in Concilium Tridentinum (1562-1563) et Sancti Francisci de Borja in Hispaniam (1571-1572), Vicarius Generalis S. I. post mortem Sti. Francisci de Borja (1572-1573). Post electionem novi Praepositi Generalis, R. P. Mercuriani, suffecto in eius locum secretario P. Possevino, per biennium Chronici sui volumina perpolivit, anno vero 1575 mense martio in provinciam Siculam se contulit eam Visitator lustraturus ; inde reversus anno 1576 in finem vertente, paulo post die 21 decembris 1576 Romae pie vitam obiit. Cf. *Pol. Compl.* VI-XXIV. TACCHI VENTURI, *Storia,* 2, 2, 266-271 ; A. MARTINI, *Gli studi theologici.* De eius scriptis MI *Fontes narr.* II, 23-41.

eo deleta sunt. Quae addita sunt a Polanco in margine, *litteris italicis seu obliquis* notamus. Aliquando referimus variationes apographi 2 (G), praesertim cum in eis corriguntur aliqui lapsus calami autographi.

Textus.

Jhs

1 * Prooemium Directorii tradendorum exercitiorum spiritualium P. Polanci ad lectorem de Societate nostra.

2. Inter ea media, quibus iam inde a suis primordiis, uberiori cum fructu, Societas nostra ad nostri instituti finem (scilicet gloriae Dei et profectus animarum) usa est, Exercitia sane spiritualia primas tenent [1]. Quamvis enim sacramentorum penitentiae et sanctissimae eucharistiae ministerium, verbi Dei praedicatio, rudium ac puerorum in cathecismo institutio, iuventutis in litteris et pietate eruditio, *et aliae charitatis functiones* latissime, Dei gratia cooperante, patuerint, per haec tamen spiritualia Exercitia, velut epilogum quemdam aliorum mediorum continentia, et penitius ad animae ac virium eius quasi intimos sinus penetrantia, et ad Dei gratiam excipiendam efficacissime animos disponentia, copiosior, solidior ac constantior fructus in horrea Domini reportatus est, *et operarii, qui per alia omnia media eum colligerent, ad Domini vineam excolendam vocati et misi sunt.* Testis est Pater noster bonae memoriae Ignatius, qui, a Domino edoctus et illustratus his Exercitiis, plurimum initio suae conversionis profecit ; testes et primi Patres, qui per eadem et spiritum Domini et vocationis beneficium acceperunt ; testes et alii, fere omnes, ex nostris, qui primos hos Patres sunt consecuti, qui per ea-

3 P. Polanci *alia manu* ‖ *ante* ad *del.* spiritualium ‖ quibus *del.* Societate nostra ‖ 4 uberiori *del.* de stabiliore fructu ac solidiori (*haec duo verba del. sup. lin.*) in vinea Domini ‖ 5 Societas nostra *sup. lin.* | finem *del.* attulit, usa est ‖ 7 enim *del.* et ‖ 7-8 poenitentiae — eucharistiae *sup. prius.* confessionis ac communionis | 8 ministerium *del.* et praedicatio *del.* et ‖ 9 institutio *del.* et | 11 patuerint *sup., prius.* pateant ‖ 13 ad. *del.* intimos ‖ 13-14 penetrantia *sup., prius* se insinuantia ‖ 14 animos *sup. lin.* ‖ 16 est *sup. lin.* ‖ 19 et illustratus *sup. lin.* multum | Exercitiis *del.* ab eodem illustr. | plurimum *sup. lin.* ‖ 21-22 fere — nostris *sup. lin.*

* Cum in hoc Documento et numeri paragraphorum et numeri Directorii missi Roma a. 1582 iidem sunt, hos ultimos non collocamus ut exponentes aliorum numerorum, sicut in aliis Documentis facimus, sed omnino omittimus.

[1] Cf. Doc. 19 annot. 1.

dem a divina providentia ad mundi huius contemptum, *aeternorum amorem* et idem institutum amplectendum, sunt adducti; testes omnium statuum et utriusque sexus homines seculares, imo et ecclesiastici, qui, a nostris per haec eadem ad Dei ac sui cognitionem adiuti, ad vitae mutationem ac reformationem insignem, et aliis prorsus admirandam pervenerunt; testes et religiosi viri et foeminae diversorum ordinum, apud quos nec praedicatio publica, nec exhortatio familiaris, nec poenarum timor, nec cuiusquam auctoritas profuerat, ut ad instituti sui observationem se colligerent, his tamen ipsis Exercitiis exculti, ad vitam spiritualem, et suae religiosae vocationi ac professioni congruentem, sponte, et quidem cum magno animi affectu, traducti sunt [2].

Cum ergo ex ipsa experientia *nostrorum et externorum multiplici*, et ex testimonio etiam Sedis Apostolicae [3], in nostri instituti litteris et Exercitiorum huiusmodi approbatione peculiari id constet; cumque haec arma spiritualia velut propria, et singulari Dei dono nostrae Societati *ad animarum singularem profectum* concessa sint [4]; non aequum est ut qui ex ipsius instituti ratione ad eum curandum tenemur, vel ea obliviscamur vel negligenter tractemus, sed potius omni studio in eis bene utendis nos exerceamus, et eadem in proximorum utilitatem et Dei gloriam convertamus.

Et quia ex auctoritate congregationis generalis [5], et ex obedientia Patris nostri Everardi [6] praepositi, *et iuxta Patris nostri Ignatii (qui hoc inchoaverat quidem, sed non absolvit)* [7] *mentem*, hic Directorii conficiendi labor, in auxilium nostrorum, qui tra-

---

26 ac sui *sup. lin.* ‖ 27 adiuti ad *sup.*, *prius* attracti ‖ 27-28 insignem *del.* et conflantem ‖ 28 pervenerunt *del.* immo | testes *sup. lin.* ‖ 30 publica *sup. lin.* | familiaris *sup. lin.* ‖ 31-32 observationem *del.* ac tanto religiosa ac spirituali sua vocatione dignum ‖ 32 tamen *sup. lin.* ‖ 35 ex *sup. lin.* ‖ 38 haec *sup. lin.* spiritualia *sup. lin.* | *ante* velut *del.* hac ‖ 39 dono *del.* nobis | singularem *sup.*, *prius* tantum ‖ 42 utendis *sup.*, *prius* exercendis ‖ 43 exerceamus *del.* ut ‖ 46 Everardi *sup. lin.* ‖ 48 nostrorum *sup.*, *prius* eorum ‖ 48-49 tradunt *prius* tradendi aliis haec

---

[2] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7, ubi nonnullos auctores simillime ac Polanco loquentes invenies, ut Miró, Nadal, González Dávila.

[3] In Brevi *Pastoralis Officii* 31 iulii 1548 apud Marín *Spiritualia Exercitia* pp. 11-15. Valde huic similia dicuntur a Nadal Doc. 7 n. 41.

[4] Exercitia esse arma Societatis indicant testes allati in Doc. 18 annot. 10.

[5] Congregationis Generalis Primae decretum 107. Quomodo ortum sit hoc Directorium vide apud Iparraguirre *Historia* 2 cap. 14 pp. 426,431.

[6] R. P. Everardus Mercurianus, quartus Praepositus Generalis S. I.

[7] Intelligit Directorium autographum Doc. 1.

dunt spiritualia Exercitia, susceptus est, eum pius lector boni consulat ; et si quid ipsi in hoc genere a Domino dabitur, in commune, pro sua charitate, conferat. [2]

3. Caput 1m.

Unde accidat ut in iis spiritualibus exercitiis tantum profectum homines experiantur [8].

4. Mirari aliqui non immerito solent, unde proveniat quod in Exercitiis, tam brevi tempore, tam insolitus spiritualis profectus, tantaque vitae ac morum et quodammodo totius hominis in alium mutatio cernatur ? Sed profecto si res attentius consideretur, unde tam copiosus gratiae Dei (a quo omne datum optimum et donum perfectum)[9] proventus accidat, non difficile intelligitur. Illud enim imprimis de Deo sentire debent qui altissime et pientissime (ut par est) de ipsius bonitate sentiunt, quod non tam sol ad illuminandum, vel aliae causae secundae ad suos effectus naturales producendos, quam ipse, sapientiae [10] totius ac iustitiae [11] sol, *liberrimus quidem, sed pro sua natura, quae bonitas est, effusissimus*, ad mentes hominum suae gratiae radiis illustrandas ac perficiendas sit paratus. Imo et quod ex se promptior existat, intra limites et captum suae creaturae, ad maiora dona potius quam ad minora, prout decet divinam ipsius maiestatem ac magnificentiam, conferenda. Sed quod homines vel gratiam non accipiant, vel minorem accipiant, ex eo est, quod vel nubem suorum peccatorum divinae bonitatis radiis obtendunt, vel quod, ad res terrenas et viles conversi, nec intellectum nec affectum ad influxum do-

---

49 spiritualia *sup. lin.* | Exercitia *del.* sunt | lector *del.* de nostra Societate cui soli confectum est) ‖ 50 in hoc genere *sup., prius* opportune ‖ 54 profectum *del.* brevi tempore ‖ 55 non immerito *sup. lin.* | quod *sup., prius* ut ‖ 56 profectus *del.* quis cernat ‖ 57 morum *prius* moribus *del.* mutatis ‖ 58 attentius *sup., prius* pacatius 62 bonitate *sup. lin.* | sol *del.* paratus sit ‖ 63 secundae *del.* et naturales ‖ 64 sapientiae *del.* sol ad I. | totius *sup. lin.* ‖ 66 radiis *sup. lin.* | ac *del.* inflammandas ‖ 67 Imo *sup., prius* Si se illae ‖ 67-68 ex — creaturae *sup. lin.* ‖ 68 ad *del.* maiora dona ‖ 68-69 minora *del.* conferendo ‖ 69 ut — divinam *sup. lin.* | *ante* ipsius *del.* infinita sua ‖ 70 conferenda *sup., prius* paratus est ‖ 71 nubem *sup., prius* obviam divinae bonitati ‖ 72 radiis *sup. lin.*

---

[8] De causis fructus Exercitiorum cf. Nadal Doc. 7 nn. 4-7 ; Doc. 12 nn. 9-14 ; Mercurianus Doc. 19 n. 10 ; Miró Doc. 22-23 Praefatio ; De Fabi Doc. 24 n. 52 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 45 ; Doc. 33, 34, 43 n. 8.

[9] Cf. Sap. 5, 6.

[10] Mal. 4, 2.

norum divinorum excipiendum convertunt, vel certe quod parum diligenter, et quasi aliud agentes, se ad divina dona obtinenda componunt, nullam *aut certe non magnam a liberalissimo quidem, sed iustissimo donatore*, gratiam impetrant.

5. Ut autem ex parte nostra bene nos disponamus, *cum divino auxilio*, ad magna dona excipienda, tria imprimis facere videntur. Primum est, ut generoso animo et digno adoptione Patris nostri aeterni, magna, et cum intentione recta Deo placendi, expetamus. 2m. Ut mediis convenientibus et a divina providentia ordinatis ea obtinere studeamus. 3 . Ut ipsi, conatum nostrum strenue conferendo *et quod in nobis est faciendo*, eidem divinae providentiae ad illa obtinenda, ut oportet, cooperemur [11].

6. Iam in his spiritualibus Exercitiis, *si fiat quod fieri debet*, haec tria egregie observantur. Nam, imprimis, in illis ea expetuntur ac quaeruntur, quae filios Dei decent ; animam scilicet a peccatis et viciis et eorum reliquiis purgare et ad puritatem in posterum disponere ac firmare ; eandem ad Christi summi mediatoris, *et nostrae reparationis* et Patris aeterni bonitatem, sapientiam, misericordiam ac iustitiam cognoscendam illuminare, *eamdem* ad vitae statum et viam, quae ad ultimum finem beatitudinis nostrae et gloriae Dei *ducit*, *eligendam* et ad discernendos auxiliatores et adversarios spiritus in hac via instruere ; demum eandem in iis, quae ad Dei amorem in nobis accendendum [3] et ad rectam operationem in quovis statu exercendam [spectante], ex sincero dilectionis divinae affectu perficere. Iis autem quid melius vel altius expeti potest ?

7. Quod etiam 2° loco necessarium dicebamus, in Exercitiis profecto videmus, optima scilicet et efficacissima media ad hunc

74-75 parum diligenter *sup.*, *prius* negligenter ‖ 76 componunt *del.* vel | nullam *del.* aut non (*hoc verb. sup. lin. del.*) magnam certe ‖ 77 gratiam *del.* ab eo. ‖ 79 imprimis *del.* conferre ‖ 81 placendi *del. in marg.* et magno cum desiderio ‖ 82 convenientibus *sup. lin.* . 84 providentiae *sup.*, *prius* gratiae | 86 Iam *corr. ex* tria ; 89 viciis *del.* purgata 90-91 mediatoris *del.* misteria cognoscenda 91 bonitatem *del.* ac ‖ 92 illuminare *del.* et | vitae *sup. lin.* ‖ 93 quae — ultimum *sup.*, *prius* tenendam ‖ 94 nostrae *sup. lin.* | Dei *in marg. del.* eligendam ‖ 95 *ante* et *del.* ducit ‖ 95-96 eandem in iis *sup. lin.* ‖ 97 statu *del.* ad Dei honorem ‖ 97 exercendam *del.* et quibus omnia haec | spectant *Hoc vel simile verbum supplendum esse, tota oratio ostendit* ‖ 98 affectu *del.* illustrare ‖ 100 dicebamus *sup.*, *prius* erat

[11] Polanco aliquantulum explanat haec quae in antiqua quadam annotatione legimus : « Ad dona Dei excipienda tria necessaria sunt. Animus generosus, media sive instrumenta convenientia, cooperatio nostra, haec omnia per Exercitia » ARSI *Inst. 188*, 10*v*.

finem exerceri. Talis nimirum est meditatio, et quidem rerum valde opportunarum et ordine valde concino digestarum, *quae in eis traditur. Talis oratio*, quae tum ad incipientes tum ad proficientes instruendos, maxime idonea ibi docetur; talis usus sacramentorum poenitentiae et eucharistiae, ac modus ad ea (praesertim per generalem confessionem) bene ad praxim deducenda; talis castigatio corporis per abstinentiam vel alias afflictiones, quarum (ut et victus temperandi) ratio hic explicatur; *talis prudens instructoris consilium et directio, cui se subiicit qui exercetur*; tales demum regulae ad conscientiam bene examinandam, spiritus varios discernendos, electiones recte secundum Deum faciendas, *bona pie dispensanda*, scrupulos animae dignoscendos, et demum recte cum Ecclesia catholica sentiendum. His autem instrumentis vel mediis divina providentia voluit sibi ad optima quaeque homines cooperari, ut Sacrarum Scripturarum et sanctorum hominum exempla testantur [12].

8. Iam tertium illud, de conatu nostro strenue conferendo ad cooperandum divinae gratiae in Exercitiis, praesertim cum exacte fiunt, optime praestatur. Imprimis removendo impedimenta, quae ab hominibus et negociis possent accidere, dum eligitur locus idoneus, ubi solitudine frui possit qui se exercet, et soli Deo ac sibi vacare [13]. Deinde voluntatem magnam profectus spiritualis satis se habere ostendit qui, omnibus aliis intermissis, ad illum

---

102 est *del. sup. lin.* in eis meditatio | et *sup., prius* meditatio et quidem || 103 ordine *corr. ex* ordinatissima | Digestarum *del. sup. lin.* meditatio | *ante* quae *del.* talis oratio || 105 instruendos *del.* i | ibi docetur *sup. lin.* | *ante* talis *del.* hic habetur || 105-106 sacramentorum *del.* confessionis || 106 modus — ea *sup., prius* potissimum ea || 107 confessionem *del.* instituendam || 109 explicatur *sup., prius* docet || 109-110 prudens *del. in marg.* humilitas qua se || 110 directio *corr. ex* directione || 113 pie *sup. lin., in marg.* demum *sup., prius* ad || 115 vel mediis *sup. lin.* || 116 Sacrarum *sup. lin.* | Scripturarum *del.* testimonia || 119 gratiae *sup. lin.* | praesertim *sup. lin.* || 124 aliis *sup., prius* relictis

---

[12] Cf. antiquam illam annotationem: « Instrumenta efficacia, oratio, usus sacramentorum penitentiae et eucharistiae, castigatio corporis per abstinentiam vel alias afflictiones, ratio ad conscientiam examinandam, spiritus varios discernendos, electiones recte secundum Deum faciendas, bona dispensanda, scrupulos animae dignoscendos, recte cum Ecclesia sentiendum, et haec omnia in Exercitiis docentur » *Inst. 188*, 10*v*.

[13] Cf. illam antiquam annotationem: « Cooperatio nostra et conatus nostri quomodo adhibendi docere, primo removendo impedimenta quae ab hominibus et negociis possent accidere dum eligitur locus idoneus etc. » *Inst. 188*, 10*v*.

solum omnes cogitationes et actiones suas transfert. Spes nihilominus magni huius profectus voluntatem illam comitatur, *resignatio sui omnimoda in manus Dei, humilis instructionis susceptio, labor, industria ac diligentia, quam potest ad suum profectum adhibere. Ut, iuxta praedictorum* mensuram, Dei benignitas gratiam conferre solet. Adde quod unitur tota vis animae cum suis potentiis, ut huic uni profectui vacet, et unita virtus, tam in intellectu quam in affectu, fortior redditur ; quod cogitationes bonas et desideria non relinquit incepta, sed usque ad bonum aliquem terminum persequitur ; quod diligenti examine se supra Exercitia adhibita reflectit, ut, si quid bene successisse animadvertit, in posterum observet ; sin minus, emendet [14]. Demum actus se disponentis ad profectum magnum sunt intensi et secundum rationem optime ad finem illum ordinati, et cum praedicta facere sit totum conatum suum exerere, et quod in homine est, facere ad gratiam uberem consequendam ; consentaneum est rationi, ut infinita Dei bonitas, quae talibus praevenit auxiliis, ut bene se homo disponat ad gratiae influxum excipiendum, uberem illam et largam, ut suam decet largitatem [1], infundat ; et hinc insolita illa et admiranda mutatio dexterae Excelsi [15], quae in iis, qui se exercent, conspicitur ; ut uno mense et maiorem illustrationem circa vitae suae statum, et altiorem sui ac Dei cognitionem, et puriorem ac ferventiorem Dei ac rerum aeternarum amorem, et in omnibus donis internis maiorem ac solidiorem profectum *consequatur*, quam antea multis annis, remissius agens ac minus se disponens, fuerat consecutus. Et, corde per Dei operationem sic immutato, quid mirum est si in omnibus externis mutatio cernatur ? [16].

125 actiones *sup., prius* opera ‖ 126 profectus *del. sup. lin.* illam | illam *sup. lin.* | comitatur *del.* secundum ad quae | *ante* resignatio *in marg. del.* et ‖ 127 Dei *del. in marg.* ad praedictorum autem et ‖ 127-128 susceptio del. *in marg. derum.* ad praedictorum autem et ‖ 131 uni *sup. lin.* 131-132 tam — affectu *sup. lin.* ‖ 132 redditur *del.* adde ‖ 133 sed *del.* persequitur ‖ 135 successisse *del.* observat ‖ 141 talibus *sup., prius* fuit [?] ‖ 147 ac — aeternarum *sup. lin.* ‖ 148 profectum *del.* ad [?] ‖ 149 annis *del.* fuerat | agens — minus *sup. lin.*

[14] Cf. quae in illa annotatione sequuntur : « Sic fides, spes, humilitas, labor, industria, diligentia, vires et praesentia animi ». *Inst. 188*, 10*v*.

[15] Cf. Ps. 76, 11.

[16] In hac ultima parte Polanco a suo archetypo indicato in annotatione 11 aliquantulum discrepat. Ita enim scriptum illud absolvitur : « Anima a peccatis purgatur, illuminatur ad mysteria nostrae redemptionis, et Patris aeterni attributa cognoscenda et ad vitae statum eligendum qui ad finem

9. Caput 2m.

De quattuor modis proponendi spiritualia exercitia iuxta quattuor hominum genera [17].

10. At delectus habendus est circa personas, quibus Exercitia spiritualia tradenda sunt, et iudicio utendum circa modum ea tradendi; et ad id annotationes 18ª, 19ª, et 20ª *libri Exercitiorum* multum lucis afferunt. Ad maiorem tamen explicationem, quattuor distinguenda sunt personarum genera, quibus spiritualia Exercitia tradi possent. Primum est eorum, quibus *satis esse videtur, si eos adiuveris, ut ad aliquem usque gradum proficiant*, sive quod minus perspicacis ingenii ac iudicii sint, sive quod eis videtur *sufficere*, si aliquam instructionem in via spirituali accipiant, sive quod ab eis magnus fructus sperandus non esse apparet, sive quia non vacat, vel non expedit, multum temporis cum eis consumere; *iis ergo* primo particulare examen proponatur contra eos defectus qui magis eos urgent [18]; 2° generale et etiam quotidianum [19]; 3° doceantur uti primo modo orandi per mediam horam quotidie et exponantur eis praecepta (si sint illis *parum nota*) et peccata mortalia [20]; 4° suadeatur eis, ut octavo quoque die confiteantur, si comode fieri id posset, et decimoquinto quoque die communicent, si non videbitur octavo quoque die magis id expedire [21]. Aliquae ex additionibus, prout personarum ratio feret [22], proponi etiam poterunt [23].

---

157 iudicio utendum *sup. lin.* | ea *corr. ex* earum | 158 id *del.* regulae | 160 distinguenda *sup. lin.* || 161 quibus *del.* partim || 162 si — adiuveris *sup. in marg., prius* auxilium aliquem || 164 eis *del.* usus | videtur *del. in marg.* sibi satis esse instructionem *del.* accipiant || 165-166 sive — apparet *sup. lin.*, || 165 fructus *del. in marg.* non sit || 167 consumere *del.* satis erit et aliquem gradum usque proficiant | examen *del.* eis || 173 non *del.* fiet

bonitatis nostrae et gloriae Dei nos ducat, et ad discernendum spiritus auxiliatores et adversarios nostros instruere, demum ad Dei amorem in nobis accendendum et ad recte operandum ex sincero dilectionis Dei amorem perficere ». *Inst.* 188, 10v.

[17] De vario exercitantium genere in Doc. 17 annot. 1.

[18] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[19] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[20] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

[21] De communione frequenti in Doc. 17 annot. 7.

[22] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[23] De Exercitiis rudium in Doc. 17 annot. 2.

11. 2m. genus hominum est, cui non deest intellectus ad capienda Exercitia spiritualia idoneus, sed tantum se disponunt ut, ad purgandam suam conscientiam, et capiendam instructionem qua suam vitam secundum suum statum in melius mutent, octo vel decem dies velint impendere : iis vero, si expediti sint, et domi nostrae vel alibi [24] liceat ac libeat hos dies integros iis Exercitiis tribuere, primo dari poterunt post fundamentum examina et omnia Exercitia primae hebdomadae usque ad confessionem generalem, et consequentem communionem ; et simul additiones eis proponantur, ut fieri solet cum exacte omnia Exercitia fiunt. Et regulae de discernendis spiritibus primae hebdomadae *congruentes*, si opus erit, declarari eis poterunt [25] [5].

12. 2° proponatur eis modus orandi primus, prout habetur in 4a hebdomada [26], *et tertius utilis eisdem fore videtur* [27].

13. 3° Suadendum eis ut confiteantur et communicent, ut paulo ante dictum est [28].

14. 4° Si videbitur eis necessarium vel valde opportunum de modo distribuendi eleemosinas [29], vel discernendi scrupulos [30], vel sentiendi cum Ecclesia catholica [31], vel victum etiam temperandi [32], aliqua, prout discretio dictabit et tempus feret, proponi poterunt, et dimittantur. Si non possent integrum hoc tempus Exercitiis dare, proponantur eis Exercitia primae hebdomadae eo modo quo tertio hominum generi convenire iam dicetur, et ex iis quae, loco 4°, modo dicta sunt, quantum expedire videbitur, et cum exhortatione ad crebro confitendum et communicandum (ut supra) dimittantur.

---

177 disponunt *del. sup. lin.* ut videtur ‖ 178-179 capiendam — suam *sup. lin.* ‖ 179 vitam *del.* eius | mutent *corr. ex* mutando *del.* di ‖ 180 velint *sup. lin.* ‖ 182 post fundamentum *sup. lin.* ‖ 185 Et *del.* adhibendae ‖ 188 habetur *sup. lin.* ‖ 191 est *del.* dimittat ‖ 192 videbitur *del.* | 196 non *del.* debent ‖ 197 eo — quo *sup., prius* prout ‖ 198-199 iis — 4° *sup., prius* regulis iis[?] si ‖ 199 dicta *corr. ex* dictis | sunt *sup. lin.* ‖ 199 videbitur *del.* si

---

[24] De locis ad Exercitia facienda idoneis in Doc. 1 annot. 9.

[25] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[26] In libro Exercitiorum (n. 238). De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

[27] De tertio modo orandi infra hoc Doc. 20 annot. 200.

[28] In n. 11 in parte textus annot. 21 respondente.

[29] De regulis eleemosynas distribuendi in Doc. 26 annot. 84.

[30] De regulis ad scrupulos dignoscendos in Doc. 26 annot. 85.

[31] De regulis sentiendi cum Ecclesia cf. infra annot. 207.

[32] De regulis victus cf. infra hoc Doc. 20 annot. 187.

15. 3^m genus hominum est, qui valent quidem intellectu, et sperari potest ab eis, ex factis his Exercitiis, fructus non poenitendus. Sed vel quia publicis negociis sunt districti, vel alias honestas ob causas non ita possunt Exercitiis his vacare, ut totum eis tempus tribuant, quo versari in eis oporteret ; non possunt etiam vel non expedit, ut a domo sua in locum alium a convictu hominum et negociorum strepitu separatum, se transferant [33]. Iis ergo, in solita sua habitatione manentibus, sive ad eos veniat qui Exercitia proponit, sive ipsi (ut alii celentur) ad domum nostram vel ad condictum alium locum veniant, primo fundamentum proponatur, quod per unum vel alterum diem ruminent, tribuendo ei tempus aliquod opportunum [34].

2° Proponatur ei examen particulare, applicandum illis defectibus, qui magis eum premunt, cum suis additiunculis, ut, saltem per unum diem alium, mediam horam ei a prandio et caena (praeter propositum matutinum) impendat [35].

3° Proponatur modus generaliter examinandi conscientiam [36], ad confessionem generalem *faciens, et examen quotidianum etiam proponendum est* per unum vel alterum diem exercendum *cum modo bene communicandi.*

4° loco primum Exercicium primae hebdomadae per triduum meditandum, unam, *ut minimum*, horam quotidie ei impendendo, et incipiat aliquas ex 10 additionibus eidem explicare [37].

5° loco 2^m Exercitium de processu peccatorum, totidem diebus et horis ruminandum, aliis additionibus etiam explicatis.

6° loco 5^m Exercitium de poenis peccatorum [38], tribus etiam

---

203 factis *sup.*, *prius* sumptis — 205 ut *del.* au ‖ 206 tempus *del.* at non | versari *sup.*, *prius* exerceri | 207 vel - ut *sup. lin.* | expedit *del.* eis | in *del.* se | 208 hominum *sup. lin.* | 215 ut *sup. lin.* — 216 caena *del.* impendendus | 219 ad - generalem *sup.*, *prius* et quotidianum | et *del. in marg.* ad | examen *del. in marg.* etiam | quotidianum *del. in marg.* quod ‖ 222 loco *del.* proponat ei ‖ 224 10 *sup. lin.* | eidem *del.* dictas ‖ 226 etiam *del.* dictas

---

[33] De eorum Exercitiis qui aliis occupationibus sunt distenti in Doc. 17 annot. 4.

[34] De Principio et fundamento in Doc. 1 annot. 48.

[35] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[36] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[37] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[38] Haec meditatio de poenis peccatorum non invenitur in textu Exercitiorum. Sed in annotatione versionis vulgatae post (n. 71) indicatur, posse, si visum fuerit, expedire ut addantur aliquae meditationes, inter quas « de morte et de aliis peccati poenis ». De meditationibus quae in Exercitiis adiunguntur in Doc. 25 annot. 4.

diebus et totidem horis faciendum ; et si quid ex additionibus supererat, declarandum erit. Non datur eis tertium et quartum Exercitium, quia repetitiones sunt duorum praecedentium, et earum loco est quod triduo idem Exercitium meditantur. Quod si videbitur expedire, ut aliqua alia eodem pertinentia ; ut de morte et de iudicio, Exercitia addantur, id facere licebit, prout *is qui exercetur vide[bi]tur* indigere [39]. Si enim ex trium meditatione nactus fuerit eam suorum peccatorum contritionem, quae sufficere videatur, non aliis erit opus. Si maior desiderabitur, adiungi poterunt aliae meditationes ad scopum eumdem pertinentes. Quae autem ad discretionem spirituum faciunt et primae hebdomadae quadrant, prout videbitur ei qui se exercet convenire, declarari ei possunt [40].

[6] 7° loco sequetur generalis confessio, et communio, si sacerdos non sit ; quod si sacerdos exerceretur, missae sacrificium etiam antea, pro sua devotione, celebrare posset [41]. Deinde meditationes ad vitam Christi pertinentes, modo simili per biduum vel triduum tractandae, cum suis additionibus proponi possunt, tam quae ad 2^am^, quam quae ad 3^am^ et 1^am^ hebdomadam pertinent, si procedendum in Exercitiis spiritualibus ultra primam hebdomadam videbitur ; et ex eis, quae conveniunt exacte facientibus Exercitia, ea poterunt huic tertio hominum generi adhiberi quae pro ratione personae et temporis opportuna videbuntur.

16. Quod si de electione aliqua ad officium vel munus aliquod relinquendum vel suscipiendum, aut etiam de vitae statu, agere vellet qui se exercet, et illa etiam Exercitia, quae ad electiones faciunt, eis in secunda hebdomada sunt proponenda [42]. Si tamen

229 eis *sup. lin.* | 230 exercitium *sup. lin.* || 233 prout *del.* videbitur | 235 contritionem *del.* de | 239 exercet *del.* indigere | convenire *del.* propo | 243 Deinde *sup., prius* Quod 8° loco. | 243-244 meditationes : tationes *sup. lin. corr. ex* tetur | 245 possunt *sup., prius* debent et de reliqnis ter || 254 eis *del.* approbare

[39] De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[40] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[41] De sancto sacrificio missae faciendo vel communione accipienda in prima hebdomada alii aliter loquuntur. Polanco paulo post in n. 57 huius Doc. 20, etiam missae celebrationem supponit. P. De Fabi Doc. 24 n. 45 opportunius suadet ut celebratio libera sacerdoti relinquatur. Contra Miró Doc. 22-23 n. 49 mavult ut « desiderio humilitatis », nisi « devotio aut profectus spiritualis aut alioqui obligatio impellat », a quotidiano sacrificio cessent. Doc. 33, 34, 43 n. 99 repetunt ea quae Miró dixerat. In Doc. 37 n. 11 quaeritur num hoc etiam de iesuitis intelligendum sit.

[42] Vide infra hoc Doc. 20 annot. 132 de tempore quo electio incipi possit.

non se *huiusmodi homines* egregie disponerent, et resignationem animi veram ad Dei voluntatem exquirendam nacti essent, non expediret (in his praesertim quae ad statum vitae spectant) ad conclusionem progredi, sed in aliud tempus, quo liberiores essent ab omni propensione amoris proprii, differre[43]; et si peragi posse electio videbitur, ea, quae inferius de ea dicuntur, observentur.

17. Si aliqui ex hoc 3° genere hominum, non tantum horam unam quotidie, sed plures, mane scilicet et vesperi vel noctu, Exercitiis impendere vellent[44], breviori tempore conficere huiusmodi Exercitia possent, et ad modum exactum magis accedere, prout expedire *in re praesenti discretio dictabit.*

18. Si etiam post primae hebdomadae Exercitia, spiritu Dei gustato, dispositus esset quis ad Exercitia reliqua exacte facienda, et sine incomodo id fieri posset, utile id esset, ad *deliberationem* praesertim de statu vitae instituendam.

19. Quartum genus hominum est, qui, cum sint liberi ab aliis occupationibus, ut se totos his Exercitiis exacte obeundis impendere possint, idonei ad uberiorem ex eis fructum ad Dei gloriam percipiendum videntur, et proficere ipsi serio cupiunt. *Iis expedit* (*praecipue si de statu rerum suarum* secundum Dei voluntatem deliberare volunt) Exercitia exacte proponi eo modo qui in sequentibus dicetur. [7]

[20] Caput 3um.

De iis, quae agenda sunt antequam incipiant exercitia qui exacte ea facere volunt[45].

21. Quod attinet ad eos, qui exacte Exercitia spiritualia facere

256 non *del.* esset ‖ 260 posse *sup., prius* de ‖ 263 unam quotidie *sup., prius* eius dimidiam ‖ 264 vellent *sup., prius* possent ‖ 266 expedire *del.* viderent ‖ 269 deliberationem *in marg., prius* electionem ‖ 271-272 ab — occupationibus *sup., prius* ad statum libere eligendum et sine occupationibus exactius ‖ 272 his *sup. lin.* ‖ 273 possint *sup., prius* vellint et ‖ idonei *del.* videntur ‖ 274 cupiunt *sup. lin.* ‖ 274-275 iis — suarum *in marg., prius* et de rerum suarum, *sup. lin. del.* de statu suo] si de statu rerum suarum ‖ 275 voluntatem *del.* constituere ‖ 276 volunt *del.* et his expedit.

[43] De animi dispositionibus ad electionem incipiendam infra hoc Doc. 20 annot. 148.

[44] De varietate temporis Exercitiis impendendi in Doc. 17 annot. 18.

[45] De dispositione animi ad Exercitia incipienda in Doc. 12 annot. 14.

volunt, antequam incipiant, eis aliqua curanda sunt, ut se magis ad Dei gratiam excipiendam disponant. Imprimis de scopo ipsorum Exercitiorum admoneantur[46], et annotationes primae, *quae numero viginti sunt initio libri Exercitiorum*[47], vel ea pars 285
earum quae videbitur, possunt eis communicari; et id agatur, primo, ut magno animo, et magnum progressum in rebus spiritualibus cupiente, et in Dei bonitate confidente, hoc negocium sui profectus quisque aggrediatur.

22. 2° Ut proponat, quod in ipso fuerit, strenue cooperari 290
divinae gratiae; et ad eam excipiendam (cum Domini eiusdem auxilio) omnes nervos sui conatus intendere statuat.

23. 3° Ut ad hoc ipsum voluntatem suam omnino, *et omnes affectus* in Dei manus resignare studeat et liberali animo se Domino committat, eius beneplacentem et perfectam voluntatem[48] 295
sincere intendendo.

24. 4° Ut, si potest commode, tam eleemosinis in pauperes et pietatis opera impensis, quam orationibus aliorum procuratis, se ad influxum gratiae Dei disponat.

25. 5° Ab omnibus aliis negociis et sollicitudinibus se ita expe- 300
diat (sive ea praescindendo, sive concludendo, sive aliis committendo), ut mentem ab eis prorsus revocare, et ad suae salutis et profectus negocium *totum se convertere*, et soli Deo et sibi vacare possit[49].

26. 6° Ut melius id fieri possit, locus idoneus eligendus est, 305
ubi nec a familiaribus, nec ab aliis, quibuscum versari solitus erat, *videatur nec* interpelletur[50], et ubi audiendi sacrum[51], *et vespertinum officium, si libeat* [52], et deambulandi, et reliqua in Exer-

---

282 antequam incipiant *sup., prius* antequam incipiant | eis *sup. lin.* | magis *del.* di ‖ 286 possunt *corr. ex* potest ‖ 289 quisque *sup. lin.* ‖ 290 proponat *sup., prius* paratus sit ‖ 291 et *del.* iuvari | eiusdem *sup. lin.* ‖ 293 3° *del.* Uti intent | ipsum *sup., prius* imprimis | suam *del. verb. illeg.* ‖ 294 resignare *corr. ex* resignat | studeat *sup. lin.* | liberali *corr. ex* liberatum ‖ 298 procuratis *del una littera* ‖ 300 5° *del.* ut ‖ 301 sive ... sive ... sive *sup., prius* vel ... vel ... vel ‖ 302 ut *sup. lin.* ‖ 303 negocium *del.* convertere | vacare *corr. ex* vacet ‖ 307 interpelletur *del.* n. possit ‖ 308 et[1] *del.* ubi

[46] Indicandum esse Exercitiorum finem admonent etiam alia Directoria. Cf. Doc. 16 annot. 2.

[47] In libro Exercitiorum (nn. 1-20).

[48] Cf. Rom. 12, 2.

[49] De secessu necessario, in Doc. 16 annot. 5.

[50] De loco Exercitiis idoneo in Doc. 4 annot. 9.

[51] De missa audienda in Exercitiis in Doc. 4 annot. 10.

[52] De vesperis in Doc. 17 annot. 49.

citiis agenda libere exequendi, comoditatem habeat ; quo etiam is qui Exercitia proponit non incomode venire, et is victus, quem ipse requiret, sine eius sollicitudine, ad eum deferri queat[53]. Et si oportuerit, rationes addat, quae in annotatione 20ma attinguntur, *de bonis quae ex solitario huiusmodi loco eligendo sequuntur, sive locus domi nostrae, sive alibi assignetur.*

27. 7° Advertendum, quando facultas suppetit, hunc vel illum ex nostris designandi, ad Exercitia alicui tradenda, rationem esse habendam ingenii, eruditionis, prudentiae, et etiam affectus eius qui exercetur, ut, quoad eius fieri possit, is designetur ad eum exercendum, qui apud eum auctoritatem habere, et gratus fore, et, omnibus consideratis, magis idoneus instructor esse possit[54]. [8]

28. Caput 4^m^.

De iis quae in universum curanda sunt ei, qui alicui in exercitiis spiritualibus exacte tradendis instructor datur [55].

29. Quaedam in universum ad omnia Exercitia tradenda, praescribi possunt, quaedam ad singulas hebdomadas sunt magis accomodata. In universum id curet qui Exercitia tradit, ut tam ipse quam qui exercetur, sic se comparent, ut bene cooperentur divinae gratiae, et, quod in ipsis est, *instructor ad eam inducendam, instructus ad excipiendam illam*, sedulo faciant. Conferet ad hoc, tum ut qui tradit Exercitia magno affectu charitatis salutem et spiritualem profectum eius qui exercetur desideret, propter Dei honorem, et ut ipsius beneplacitum in illo quam optime impleatur ; tum ut, agnoscendo quod ad supernaturalem hunc effectum

---

311 eius *sup. lin.* ‖ 318 designetur *del. verb. illeg.* ‖ 319 fore *sup. lin.* ‖ 323 alicui *corr. ex* aliqua ‖ 325 omnia *sup., prius* universa *et sup. lin.* qualibet ‖ 330 faciant *del.* ut qui exercetur ad eam copiose excipiendam se disponet | hoc *del.* ipsi ins. ‖ 331 tum *sup. lin.* | exercitia *del.* sibi ‖ 334 tum *sup. lin.* | *ante* ut *del.* et

---

[53] De victu in Doc. 2 annot. 1.

[54] De qualitatibus quibus generatim ornatus esse debeat instructor, loquuntur Miró Doc. 22-23 n. 6 ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 49 ; Cordeses Doc. 33, 34, 43 n. 45. Cf. etiam Doc. 1 n. 15, Nadal Doc. 7 n. 35 ; Doménech Doc. 13 n. 3. Apud Pereyra Doc. 10 nn. 43-45 quo spiritu accedere debeat Director ad eum qui se exercet.

[55] Quo modo Dei voluntati se tradere debeat is qui exercetur et cum Dei gratia generatim cooperari cf. Gz. Davila Doc. 31 n. 47.

gratiae in illum inducendum, virtutem ipse in se non habeat, sed tamen a Dei bonitate infinita eam impetrare et *ei cooperari* possit; oret diligenter, toto tempore quo Exercitia tradit, *pro eo qui se exercet*, et in sacrificiis suis eius sit memor, praecipue cum id magis esse necessarium viderit, et hinc etiam aliorum mendicare suffragia conveniet[56].

30. 2° Admoneat etiam eum qui se exercet opportunis temporibus et occasionibus, ut ad bonorum omnium fontem et desiderii et fiduciae oculos elevet, et omnia media ad eius gratiam obtinendam, sic adhibeat, ut non in eis, sed in Domini bonitate ac largitate spem constituat, hoc intelligendo, quod providentia Dei ab ipso exigit, ut diligenter *per adhibita media sibi* cooperetur, anchoram tamen confidentiae non in mediis, sed in ipso bonorum omnium donatore defigat. Porro media illa, quae in memoriam ei qui exercetur suo loco et tempore *redigi debent*, ea sunt de quibus 2° capite diximus, quod hominem, ad Dei gratiam uberem accipiendam, strenue conatum exerendo, disponunt.

31. 3° Si prius non novisset, curet eius qui exercetur ingenium et naturales mores et proprietates, vel ab aliis discendo, vel ab ipso, cum dexteritate interrogando, perspectos habere, ut ei se melius accomodare possit. Gravibus enim et eruditis, breviter et erudite: simplicioribus et qui in rebus spiritualibus parum sunt versati, explicatius; utrisque, ordinate ac distincte sunt Exercitia proponenda[57]. Hoc tamen observetur, habita ratione ingeniorum *et maioris vel minoris eruditionis ac exercitationis eius qui exercetur*, ut proposita puncta nimis non declarentur, tum ut magis gustent quae ipsi invenerint, iuxta annotationem 2am, tum ut illustrationibus ac motionibus desuper missis maior locus relinquatur; nec contra nimis breviter et ieiune, *sed ad eam mensuram*, ut intelligantur rectius, et via meditationi aperiatur[58]. 9

337 Exercitia *del. sup. lin.* et | pro *del.* ipso ‖ 338 memor *del.* et ‖ 342 et occasionibus *sup. lin.* ‖ 344 sic *sup. lin.* ‖ 345 intelligendo *in marg., prius* est sibi persuadendo ‖ 346 diligenter *del.* sibi sibi ‖ 348 defigat *sup., prius* faciat illa *del.* sibi ‖ 349 exercetur *del.* redigenda sunt ‖ 352 Si — novisset *sup., prius* qui nunc ‖ 353 et *del.* ali ‖ 355 Gravibus enim *sup., prius* cum prudentibus enim ‖ 356 erudite *del.* cum | Simplicioribus *del.* expli. | et qui in *sup. lin.* ‖ 357 ac distincte *sup. lin.* ‖ 358 observetur *del.* ut non minus fructuose ‖ 359 eruditionis *del. in marg.* ut nec nimis 361 tum *sup., prius* et ‖ 363 ieiune *del.* quae *et sup. lin.* ut ‖ 364 aperiatur *del.* tunc[?] magis vel minus pro eruditionis et exercitationis ac ingeniorum ratione

[56] Directorem debere pro eo qui exercetur precari dicunt testes allati in Doc. 18 annot. 64.

[57] De accommodatione in Exercitiis quaerenda in Doc. 4 annot. 61.

[58] De punctis breviter declarandis in Doc. 4 annot. 33.

32. 4° Ut memoriae consulatur eius qui se exercet, si scribere novit, dictentur ei puncta Exercitiorum ad eum modum, qui in fine huius instructionis *subiiciuntur*[59], et id fiet postquam verbo ea paulo explicatius, ut dictum est, declarata sint ; quamvis autem melius est dictare, ut is, qui exercetur, in scribendo propria manu se humiliet, quam scripta puncta dare ; ex causa *tamen* conveniet aliquando magis scripta dare, ut cum urget temporis angustia vel non bene scribit qui se exercet, vel non bene memoria retinet puncta qui ea tradit[60]. Curet nihilominus etiam tunc ut declaret memoriter, ut magistri auctoritatem retineat ; ne dum parum versatus in huiusmodi ministerio habetur, minus ei credatur. Si non relinqueret puncta scripta propterea quod forte legere vel scribere recte nescit qui exercetur (quod raro accidet), repetat quae semel dixit, et repetere faciat, si opus est, eum qui exercetur.

33. 5° Admonendus est praeterea iuxta 3^am^ annotationem qui exercetur, ut in colloquiis et aliis orationibus reverentiam maiorem quam in meditationibus adhibeat, quamvis enim utrobique *agi soleat* cum Deo, magis proprie in orationibus cum Deo loquimur, corde vel ore, quam in speculationibus, adde quod meditatio non semper est de Deo[61].

34. 6° Non ignoret qui exercetur quod inter ea quae valent plurimum ad promerendam Dei gratiam (ut primo capite dicitur)[62], humilitas est, qua suo instructori se docendum exhibet, *eique credit ; ut contra, sibi plus aequo tribuere, et caelare res suas instructorem, vel eius consilium non sequi, exigui profectus et errandi causa esse posset. Spiritualis* prudentia igitur est in unoquoque, in proprio negocio alium quam se iudicem quaerere, ut primo capite

---

365 Ut *add.* bene tradantur Exercitia, liber totus P. nostri Ignatii legendus est, et prae manibus habendus instructori, quam lectionem hoc Directorium supponit, et eius praxim declarat. Ut autem *G* ‖ 367 instructioni *del.* ponuntur ‖ 368 quamvis autem *sup., prius* et advertat quoque ‖ 369 est *sup. lin.* ‖ 370 dare *del.* sed ‖ 377 vel — recte *sup. lin.* ‖ 380 praeterea — annotationem *sup. lin.* ‖ 387 colloquiis — aliis *sup., prius* istius voluntatis in ‖ 383 agi *in marg. corr. ex* agerer | *ante* cum *del.* agat | magis *sup. lin.* ‖ 384 quam in speculationibus *sup. lin.* | 388 *ante* ei *in marg. del.* vel contra ‖ 389 res suas *in marg. sup. lin.* ‖ 391 igitur *sup., prius* nihilominus | *ante* in proprio del eum ‖ 392 alium quam se *sup., prius* alium | iudicem *corr.* ex iudex sit, qui | se *sup., prius* et

---

[59] Haec puncta dictata servantur in apographo Pont. Univ. Greg. ser. *F.C. 1139,* pp. 97-135 et eduntur infra Doc. 20 *bis.*

[60] De punctis scriptis reliquendis in Doc. 3 annot. 6.

[61] De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[62] In n. 7.

dicitur ; sed iis praecipue ducatus alterius est necessarius, qui in rebus spiritualibus non versati, *spiritualem viam ingrediuntur* ; unde doctores potius hanc novam viam non ingredi, quam sine magistro ingredi, suadent. Aperiat ergo qui exercetur instructori suo, quomodo in Exercitiis se gesserit, *et eorum rationem reddat* ; *tum, si quid* minus intelligit, ut discat ; tum animi conceptus et illustrationes, ut examinentur ; tum consolationes ac desolationes, ut discernantur ; tum poenitentias quas facit, et tentationes, quibus pulsatur, ut consilio iuvetur[63].

35. 7° Instructor etiam diligens sit in eo suis horis convenientibus invisendo[64], in ratione confectorum Exercitiorum, postquam ab eo recessit, exigenda ; in modo meditandi et additionibus utendi, in illustrationibus intellectus ac motionibus affectus observandis ; ut, si bene procedit, probet, *si minus bene, examinet, quam diligenter et Exercitia et additiones peragat*[65]. Si, propter debilem vel parum exercitatum in rebus spiritualibus intellectum, non invenit ille quid meditetur, ut viam aperiat, *aliquos conceptus attingendo, quos is prosequatur*. Si contra, intellectui plus aequo, affectui exercitando minus vacat, ut *quasi aequis gressibus in utroque incedendum* admoneat, si in alterutram partem quid erraret, ut dirigat. Si quid dubitat et interrogat, ut ei satisfaciat, *interrogationes etiam praeveniendo, si cum ingeniosis vel eruditis praesertim agat, aliquorum ex iis, quae dicit, rationem reddat,*

398 reddat *del. in marg.* et si quid | *ante* minus *del.* quae | ut *sup., prius* et [?] || discat *del.* illum quod intellectum | 399 et illustrationes *sup. lin.* | tum[1] *sup. lin.* | 401 iuvetur *del.* et dirigatur || 402 eo *del.* qui exercetur || 404 exigenda *del. sup. lin.* scriptis tradendis | utendi *del. in marg.* et haec praecipue | 405 in *sup., prius* et || 406 procedit *del.* laudet *ms.* approbet G || 409 ille *sup. lin.* || 410 is *in marg sup., prius* ipse | intellectui *sup., prius* conceptibus | 411 vacat *del.* ad | ut *del.* ipsum | 413 dubitat *del.* qui exercitatur || 415 quae *del. in marg.* proposito

[63] De rebus quae cum Instructore sint communicandae et ab illo quaerendae, praeter ea quae dicuntur statim in n. sequenti 35 et in nn. 53 ac 98 et Doc. 3 annotationibus 5 et 6 ; cf. Doc. 18 nn. 82 et 88 ; Nicolai Doc. 21 nn. 20-21, Miró Doc. 22-23 n. 18 ; De Fabi Doc. 25 n. 29, 9° ; Doc. 26 nn. 6-12 ; GZ. Dávila Doc. 31 n. 58, Cordeses Doc. 32 n. 33, Pereyra Doc. 10 nn. 13, 14 et praesertim n. 42 ubi indicantur series quaestionum quae quotidie proponi possint ei qui exercetur. In eodem Doc. 10 nn. 48-49 nonnulla monita de oratione quam director tradere potest ei qui se exercet et nn. 76-81 de variis rebus quas ab eo quaerere debet.

[64] Quo tempore visitationes fieri debeant in Doc. 4 annot. 34.

[65] Cf. annotationem 17 (n. 17) et de exigenda ratione ab eo qui exercetur in Doc. 3 annot. 7.

et tunc maxime cum aliqua, quae nova videri possunt, proponit. Si tepide in Exercitiis vel additionibus se gerit, ut animet; si contra, ferventer nimis, ut moderetur. Si desolatus est, ut consoletur; *si consolationibus abundat, ut eas diiudicet. Si tentationibus vel variis spiritibus agitatum invenit, inquirat quae ad discernendos spiritus faciunt, et ad praxim deducat, cum his, primae; cum illis, 2ae hebdomadae regulis, iuxta 9m annotationem ac decimam.*

36. 8° Peculiari cura quintam additionem, de reflexione super ipsa Exercitia et examinatione facienda, commendet et ad praxim deduci curet[66].

37. 9° Si animadvertit longum videri tempus unius horae in singulis Exercitiis ob insolitum meditandi studium vel tentationem, hortetur ut perseveret etiam ultra horam, se ipsum superando, et hoc praecipue cum desolationem experitur, iuxta annotationem 12am et 13am [10].

38. 10° In iis, quae ad cibum et potum pertinent, non detur iis qui se exercent nisi quod ipsi petent, nisi observaret instructor in alterutram partem modum excedi; *tunc enim quod discretio et charitas postulant suggeret*[67].

39. 11° Exercenti se non tantum in una hebdomada, sed etiam uno die, vel etiam unius horae Exercitio, non expedit ea dicere quae alia hebdomada, vel die, vel Exercitio, sunt tractanda, ne animus, ad futura se convertens, minus fructus ex praesentibus capiat[68].

40. 12° Quando quis devotione fervet, admoneatur ne vota tunc ulla emittat (et praecipue si naturae praecipitis vel minus stabilis esse, observatum est), quamvis enim bona ea et sancta sint, considerate tamen sunt agenda, ut gratius Deo offerantur et firmius observentur[69].

---

416 aliqua *sup. in marg., prius* de aliquibus ‖ 417 tepide *del.* vel ‖ 418 contra *sup. lin.* ‖ 419 diiudicet *del. in marg.* et ‖ 421 his *sup. in marg., prius* crassioribus ‖ 422 cum *del.* subtilioribus ‖ 423 cum regulas *G* ‖ 428 ob *sup., prius* ut | *ante* insolitum *del.* desuetudi ‖ 434 modum *sup. lin.* ‖ 436 non tantum *sup. lin.* sed etiam *sup., prius* vel ‖ 437 vel — Exercitio *sup. lin.* | etiam *add.* in G. ‖ 439 ad ad *mss.* ‖ 441 12 *del.* Si | quis *del.* de iis quae in Exercitiis primae hebdomadae | admoneatur *del.* sunt instrue. observanda ‖ 444 ut *sup., prius* et fit [?]

---

[66] Quinta additio in libro Exercitiorum (n. 77). De examine orationis in Doc. 18 annot. 70.

[67] De victu in Exercitiis in Doc. 2 annot. 1.

[68] Cf. annotationem undecimam (n. 11).

[69] Cf. annotationem decimam quartam (n. 14).

11. 13° Quamvis in quattuor hebdomadas Exercitia sint distributa, non numero dierum singulae censendae sunt, sed tunc quaelibet erit absolvenda, cum id, quod intenditur, fuerit qui se exercet consecutus: ut, verbi gratia, prima hebdomada finietur, cum sufficientem peccatorum cognitionem et contritionem nactus esse, et ad generalem confessionem adducendus, videbitur[70]; 2ª, cum quis in meditationibus vitae Christi profectum non poenitendum, vel *in electionibus* (*si de eis agitur*) *Dei voluntatem assecutus censebitur*[71]; 3ª, cum in meditatione passionis Domini sufficienter se exercuisse, et modum bene concepisse, quem postea in ea meditanda observet, videbitur[72]; 4ª, cum in his, quae ad resurrectionis mysteria, et amorem Dei inflamandum, et modos orandi pertinent, profecisse satis iudicabitur[73]. Et iuxta finis mensuram (aliis etiam circumstantiis consideratis) plura vel pauciora in singulis hebdomadis Exercitia dari, et plures vel pauciores dies in singulis earum consumi oportebit[74].

12. 14° Quamvis verbo declarentur fusius puncta Exercitiorum, et rationes rerum quarumdam propositarum reddantur, *ut dictum est*[75], in scriptis, tamen sola ea sunt relinquenda, quae memoriae serviant ad praxim eius qui exercetur, ut in fine huius instructionis videbitur[76], non alia quae in libro Exercitiorum continentur, et ad praxim potius instructoris faciunt; *et quidem in vernacula vel in latina lingua*[77]; *et declarari et scripta relinqui oportet, prout ei qui exercetur magis convenit, et instructori comodum erit.*

---

450 et *sup. lin.* | contritionem *del.* et ad ‖ 451 esse *del.* videbit | 452 Christi *del.* et in electionibus (si de iis agitur) ‖ 452-453 poenitendum *del.* assecutus est censebit | 457 mysteria *sup. lin. del.* pertinent | et *del.* iisque vel | inflammandum *del.* et qui ‖ 458 pertinent *sup. lin.* ‖ 459 consideratis *del.* vel ‖ 461 dies *del.* singulae hebdomadae ‖ 463 et *del.* eorum ‖ 465 eius qui exercetur *sup. lin.* | *ante* ut *del.* sive ad ‖ 466-467 alia — faciunt *sup., prius* annotationes primas nec alias Exercitiis inspersas quae ad praxim eius qui se exercetur non serviunt 469 exercetur *del. in marg.* vel instructioni

---

[70] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[71] De fine secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137.

[72] De fine tertiae hebdomadae in Doc. 18 annot. 17.

[73] De fine quartae hebdomadae in Doc. 18 annot. 18.

[74] Cf. annotationem quartam (n. 4).

[75] De his egit supra n. 31.

[76] De punctis scriptis relinquendis egit supra n. 32. Vide annot. 59 et generatim quae de hac re testes Doc. 3 annot. 6 allati dicunt.

[77] Re vera puncta a Polanco dictata servantur scripta et italice et latine, ut in Doc. 20 ***bis***, videri potest.

43. 15° Regulae de temperanda victus ratione, quamvis in tertia hebdomada proponantur, adhiberi possunt, cum opportunum instructori videbitur ad eius qui se exercet necessitatem vel utilitatem[78]. *Idem intellige de regulis*, quae de scrupulis discernendis, in fine habentur[79]. Quae ad distributionem bonorum pertinent, *in fine* 2ae *hebdomadae*[80], quae ad bene sentiendum cum orthodoxa Ecclesia, in fine Exercitiorum proponenda videntur[81]. Et de iis quattuor hoc in genere dici potest, quod non omnibus proponi debent, sed iis qui eis indigere, et quibus ea dari opere precium fore existimabitur. [11]

44. Caput 5m

De iis quae circa primae hebdomadae exercitia observanda videntur.

45. Ante omnia consideratio ultimi finis proponitur, quod ideo fundamentum vocatur, quia totius edificii moralis basis est; et, punctis declaratis breviter, admoneatur qui se exercet ut reflectat ad se considerationem, quomodo scilicet hactenus se habuerit ad finem et media, et quomodo se habere velit in posterum[82].

46. 2° In secundo congressu examen particulare proponatur; et significetur quod fere unum vel alterum esse soleat in quovis homine peccatum vel vicium praecipuum, et ex quo alia oriantur multa. Et licet multa essent vicia huiusmodi, expedit tamen singulare certamen cum uno vel altero tantum instituere, ita ut peculiari diligentia contra illud armemur, et eo superato, vel valde enervato, contra aliud conatum hunc peculiarem convertamus. Suggerendum est autem, ut examen hoc particulare faciat qui exercetur, contra illum defectum, qui magis eum premit, deinde

---

473 necessitatem *sup. lin.* ‖ 474 vel *sup., prius* sive | utilitatem *del. sup. lin.* de scrupulis ‖ 475 habentur *del.* cum necessitas vel commoditas eius qui exercetur | 476 pertinent *del.* et ‖ 479 indigere *del.* constabit. ‖ 484 finis *del.* (fundamentum vacat) ‖ 493 Et *del.* tamen ‖ 495 eum *ms.*, illud *G* | eo *add.* vel *G* ‖ 497 ut *del.* con.

---

[78] De regulis victus cf. hoc ipso Doc. 20 annot. 187.

[79] De regulis ad scrupulos cognoscendos in Doc. 26 annot. 85.

[80] De regulis eleemosynas distribuendi cf. Doc. 26 annot. 84.

[81] De regulis cum Ecclesia sentiendi infra in hoc Doc. 20 annot. 207.

[82] De Principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

contra alium atque alium. Interim contra reliqua omnia peccata et vicia, in universum, animi voluntatem confirmando[83].

17. 3° An expediat additiones I examinis dictare, an tantum verbo dicere, instructoris discretioni relinquitur[84]; sed si viris gravibus dictentur, addatur utilitatis ratio, quae in eo est, partim quod homo, dum saepe reflectitur supra aliquem actum vel omissionem, a qua vult liberari, per renovationem propositi, et voluntatis confirmationem contra talem defectum, facilius malam consuetudinem vincit; partim quod, diligentiam hanc exactam adhibendo, et quod in se est faciendo, promeretur a Deo gratiam, per quam liberetur a tali defectu. Nam de communi lege, iuxta hominis conatum, gratia ei a Deo confertur.

18. 4° Quae de examine generali dicuntur per cogitationes, verba et opera, si agatur cum eruditis, satis erit attingere; rudioribus magis ea erunt explicanda, non tamen scripto relinquenda sunt, nisi ipsi peterent vel indigere viderentur. Utriusque autem significandum, quod aliae species peccatorum sint in verbis, sed *eae attinguntur, quae frequenter accidunt*; *alias autem ab auctoribus, qui de huiusmodi ex professo scribunt, peti posse*[85].

19. 5° Examen quotidianum, quinque puncta continens, prout iacet, dictetur[86]; ad quod exercendum iuvant quae dicta sunt de peccatis, per cogitationem, locutionem et opus perpetratis.

20. 6° Utilitates, quae ex confessione generali totius vitae consequuntur[87], verbo explicandae sunt, quando, post sequentia Exercitia tradita, opportune de confessione generali instituenda mentio fiet.

21. 7° Circa Exercitia primae hebdomadae illud est advertendum: imprimis, quod sigillatim sunt proponenda (praeter tertium et quartum, quae simul proponi possunt), ut singula bene retineantur, et ad praxim seorsum reducantur[88];

---

499 reliqua *sup. lin.* ‖ 522 post *del.* primum et 2um. ‖ 523 opportune *del.* mentio si fiet ‖ 524 fiet *add.* Nisi aliquis ab initio de confessione generali admonendus videretur *G* ‖ 525 Circa *add.* sequentia *G*

[83] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[84] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[85] Agit de examine illo quod describitur in libro Exercitiorum nn. 32-42. De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[86] In libro Exercitiorum (n. 43).

[87] In libro Exercitiorum (n. 44). De his utilitatibus confessionis generalis in Doc. 4 annot. 52.

[88] De modo tradendi Exercitia primae hebdomadae in Doc. 2 annot. 3.

2° quod quae post quintum Exercitium, de horis ea faciendi, *dicuntur, scilicet, media nocte, in aurora etc.*, non eo tempore quo proponuntur, sed postquam omnia erunt proposita, observari debent[89].

3° Cum proponitur 2^m^ colloquium tertii et quarti Exercitii ad Christum ut mediatorem [12] ut impetret a Patre quae ibi habentur, minus eruditis explicari debet, quod licet personae Christi, secundum divinam naturam, in qua aequalis est Patri, conveniat concedere, non impetrare, tamen secundum humanam, in qua minor est Patre, potest impetrare a Patre et a seipso secundum divinam naturam, et a Spiritu Sancto. Et sic ostendit oratio ad animam Christi, quae ibi ponitur, id est, ad Christum secundum naturam assumptam[90]. Et tamen non est necessarium, ut ea oratio, scilicet « Anima Christi », proponatur, si alia *ei qui se exercet*, magis convenire videtur[91].

52. 8° Modus dandi additiones hic esse poterit : ut cum primum Exercitium proponitur, additio prima, 3^a^ et 4^a^, post illud proponantur. Cum 2um Exercitium, additio 2^a^, 5^a^ et 6^a^ ; cum 3^m^ 7^a^, 8^a^ et 9^a^ additio ; cum 5^m^, additio 10^a^ declaretur[92]. Si tamen comodum esset aliter additiones partiri, non excluditur commoditas, dummodo cum 5° Exercitio, si quae reliquae sunt, absol-

529 quod *del.* ea | quae *del.* dicuntur ‖ 530 scilicet *del. sup. lin.* prima' ‖ 532 debet *mss.* et *del.* r[?] ‖ 545 illum *ms.* ‖ 546 3^m^ *del.* Exercitium ‖ 548 excluditur *sup. prius* autem amittatur ‖ 549 Exercitio *del.* cum sint de se datae sunt *del.* declare

[89] De meditatione nocturna cf. infra hoc Doc. 20 annot. 107.

[90] De ratione alloquendi Christum Dominum, vide observationes factas a QUADRANTINI Doc. 35 n. 17.

[91] Re vera, ut nemo ignorat, haec nota oratio « Anima Christi » in autographo non invenitur. Immo textus Reginensis — qui probabiliter continet annotationes sumptas ab Helyar, dum Parisiis Exercitia faciebat — non hanc orationem praescribit sed tantum « aliquam orationem dedicatam Filio pro mea devotione » MHSI. *Exerc.* 631, 638. Huius orationis usus commendatur in ipso autographo et in utraque versione Summo Pontifici ad approbationem oblata (MHSI. *Exerc.* 292-293, 356-357), nec non in antiquissimo Bti. Favre exemplari. Textus tamen eiusdem orationis neque in antiquioribus manuscriptis, neque in primis quatuor libri editionibus invenitur. Cf. LETURIA, *Libros de horas*, pp. 35-50. QUADRANTINI Doc. 35 n. 16 indicat convenire ut in libro Exercitiorum et in Directorio ipse textus orationis inseratur « ne tam devota oratio nostraeque Societati propria cum tempore elabatur ».

[92] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

vantur, *ut a sequenti media nocte, cum suis additionibus, omnia quinque Exercitia inchoari possint.*

53. 9° Tempus, quo proponuntur Exercitia, in genere loquendo, sit quam breve esse comode poterit, *supposito quod singillatim proponi debent, ita ut prius unum fiat quam sequens proponatur, ut dictum est*; et si domi nostrae esset qui exercetur, vel tam vicinus, ut sine incomodo crebro eum posset instructor invisere, posset vespere proponi primum, ut fiat primo quoque tempore: 2m mane, ut fiat ante prandium; 3m a prandio, ut fiat sub vespertini officii tempus; 5m post vesperas, ut fiat ante caenam; et tunc esset admonendus, ut incipiat die sequenti, media nocte, primum; in aurora 2m; ante prandium 3m; sub horam vesperarum 4m; ante caenam 5m[93]. Et satis erit in reliquis diebus hebdomadae semel eum qui se exercet invisere[94], et quomodo se gesserit examinare. Et quia semper aliquid novi expedit adferri, *vel de illis notandis quae post additiones ponuntur*[95], *dicet aliquid quod ad rem faciat*, vel de discernendis spiritibus aliqua ad primam hanc hebdomadam accomodata, vel de scrupulis, vel aliis de rebus, prout, habita ratione personae, quae se exercet, convenire iudicabit[96]. *Non tamen in scriptis relinquat aliud quam Exercitia et additiones*[97]. Si in loco remotiori esset qui exercetur, satis erit initio bis eum invisere, hoc modo: ut sub vesperam [*proponat*] primum Exercitium pro die sequenti faciendum sub auroram; 2m mane, ut faciat ante prandium; 3m a prandio, *quod cum iterum fit* 4m dicitur; die sequenti, ante vel post prandium, proponet 5m; et admonebit, ut, incipiendo a media nocte, faciat die sequenti quinque Exercitia praedicta.

54. 10° Quando eum inviset, postquam uno die Exercitia peregerit, observet an expediat, ut die sequenti eadem repetat (quod

---

551 Exercitia *del.* huiusmodi esse poterit | 553 supposito *del. in marg.* ut dictum est | quod *del. in marg.* sit || 555 exercetur *del. litt. illeg.* || 556 sine *sup., prius* comod. || 560 die sequenti *sup. lin.* || 563 se[2] *del.* habeat || 568 prout *del.* occas. || 572 faciendum sub auroram *sup., prius* ante prandium | 573 prandio *del.* iterum fa. bis faciat et ita erit 3 et 4 || 576 quinque *sup. lin.* || 577 10 *del.* Si | uno die *sup. lin.* || 578 eadem *del.* videbitur

---

[93] Cf. librum Exercitiorum (n. 72).

[94] Quoties invisi debeat is qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

[95] In libro Exercitiorum (nn. 87-90).

[96] De quibus in his visitationibus verba fieri possint in hoc Doc. 20 annot. 63.

[97] De argumentis scriptis relinquendis vide supra hoc Doc. 20 annotationibus 76 et 77 et Doc. 3 annot. 6.

fere accidet) ; et nullum oportebit addere novum, si in iis invenit quod quaeritur, scilicet contritionem peccatorum [13] ; et libenter eadem retractaturus videtur ; quin potius quae dicuntur in prima annotatione post additionem 10am explicet, scilicet utilitatem vel fructum triplicem exterioris poenitentiae. Et si petit ipse vel cilicium vel flagellum, ei dare expediet ; et si non peteret, ne tunc quidem cum fructus penitentiae dicuntur, nec in cibo et lecto aut alia in re, exteriorem ullam corporis castigationem subire intelligitur ; interrogari posset, an vellet aliquid tale ; sunt enim qui vellent quidem, sed petere erubescunt. Aliquis etiam ex primis Patribus flagellum, quasi excidisset, relinquebat in cubiculo, ut ad utendum eo invitaretur sponte sua qui se exercebat. Quatenus autem sit progrediendum in huiusmodi, prudentiae instructoris (qui personae se exercentis circumstantias considerabit) relinquitur, an scilicet debeat *animare ad castigationem corporis, aut etiam moderari, si excedi mensuram videret*[98].

55. 11° Cum sequentibus diebus redibit, si animadvertet quod fastidium quodammodo ex eisdem totiens iteratis Exercitiis generatur, et tamen adhuc in iis, quae ad contritionem faciunt peccatorum, exercendus poenitens videbitur, mortis et iudicii meditationem, et alia etiam ad eundem finem pertinentia, *loco alicuius ex primis quinque, proponere* posset, prout expedire in Domino videbitur[99].

56. 12° Sive in primis quinque Exercitiis, versetur, sive alia adiungantur, cum iam id satis consecutus videbitur, quod ut finis in hac hebdomada proponitur, scilicet cognitionem et contritionem peccatorum [100], et ad id serio conatus, et cooperatus divinae gratiae, tam per Exercitia quam per additiones iudicabitur, dici ei

---

581 videtur quin *sup. lin.* | *ante* potius *del.* si autem ea ‖ 584 flagellum *del.* aut disciplinam ‖ 587 intelligitur *sup.*, *prius* videretur *et sup. lin. del.* cernitur ‖ 589 flagellum *sup. lin.* | excidisset *del.* flagellum ‖ 590 sponte sua *sup. lin.* ‖ 593 scilicet *sup. lin.* ‖ 598 mortis et iudicii *sup.*, *prius* Exercitium de mortis vel iudicii ‖ 599 pertinentia *del.* proponere posset aliorum *sup. lin.* priorum partes ammissa vel ut ‖ 600 prout *sup. lin.* ‖ 604 scilicet *del.* ut. ‖ 606 tam *sup.*, *prius* et [?]

---

[98] De paenitentia in Doc. 2 annot. 2. Gz. Dávila Doc. 31 n. 3 in hunc locum haec annotat : « Illud est observandum, tardiores et negligentiores incitandos esse ad poenitentiam aliquam externam, quae non solum ad sumendam vindictam de peccatis et ad satisfactionem necessaria est, sed ad parandam contritionem et consequendum dolorem de anteactae vitae offensis mirum in modum animum hominis disponit ».

[99] De his meditationibus in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis*, annot. 6.

[100] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

poterit ut se ad confessionem generalem disponat, non omittendo interim Exercitia consueta vel partem eorum, et reliquum tempus recogitandis peccatis, et si ipsi videbitur etiam scribendis, impendendo [101]; quam confessionem alii facere quam suo instructori, ut plurimum, convenire censetur. Sed si eius devotio, vel sacerdotum penuria, vel aliae causae, quae momentum haberent, id exigerent, eidem instructori posset confiteri [102].

57. 13° Admoneatur, ticet secum tulerit libellos aliquos, qui se exercet in hac prima hebdomada, non expedire ut eos legat, sed uniat cogitationes et affectus suos ad purgandam conscientiam per ea quae proponuntur ad contritionem excitandam [103]; et si loci comoditas et solitudo invitaret, nec aliorum colloquia timerentur, potius expediret ut missae sacrificio audiendo, vel dicendo [104], et aliis divinis officiis (si ad ea afficitur) interesset [105], ut 20ma annotatio insinuat.

58. 14° Quamvis non dictentur 14 regulae de motibus animae discernendis, quae ad primam hebdomadam pertinent, *nec etiam omnes explicentur verbo, adhibeat nichilominus instructor explicationem aliquarum, quibus indigere viderit* eos qui se exercent, ut animentur vel instruantur, vel consolationem accipiant, prout motus animorum, qui in ipsis cernuntur, occasionem dederint, vel ipsi qui exercentur requirent, vel utilitas spiritualis eorum id exiget [106] [14

59. 15° Temporum distributio, ut scilicet media nocte, in aurora etc., fiant quinque Exercitia, variari, et tempus unius horae in singulis augeri, et aliquando in aliquo minui, in hac hebdomada et sequentibus potest, prout unicuique subservit corporis et animi dispositio; sed in prima hac hebdomada numerus quinque

---

608 interim *del.* alia | consueta *del.* si || 610 confessionem *sup. lin.* || 612 haberent *del. sup. lin.* exigerent || 617 et si *sup. lin.* || 623 pertinent *del.* prout videbit instructor indigere suum | etiam *sup. lin.* || 624 verbo *del.* cum portem illarum quies || 626 consolationem *del.* eius det operam id faciet iuxta regulas illas, quae non omnes omnibus, sed aliae aliis || 628 eius *ms.*, eorum G | vel eorum spiritualis utilitas exiget *transp. G.* || 629 15 *del.* Haec || 630 quinque *sup. lin.* | variari *del.* potest || 632 potest *sup. lin.*

---

[101] De modo ad confessionem generalem se praeparandi in Doc. 3 annot. 12.

[102] Confitendum esse plerumque alii sacerdoti qui non sit ipse Director ndicant etiam Directoria commemorata in Doc. 1 annot. 3.

[103] Cf. tamen quae alibi in Doc. 18 annot. 99 de libris legendis dicuntur.

[104] De missa audienda in Doc. 4 annot. 10.

[105] De vesperis audiendis in Doc. 17 annot. 49.

[106] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

Exercitiorum non facile minuendus est, ut nec horae in singulis
635 spacium [107].

60. Cum proponitur 2um Exercitium de meditatione peccatorum, admoneatur qui se exercet, ne in primo puncto admodum subtili discussioni vacet, discurrendo scilicet per singula tempora, negotia et loca etc. Hoc enim postea fiet, cum se ad generalem
640 confessionem praeparabit exactius. Dum autem fit hoc Exercitium satis est graviora peccata et quae ad confusionem et dolorem magis faciunt, in memoriam revocare et ob oculos ponere [108].

61. Caput 6m

De quibusdam circa 2ae hebdomadae exercitia
645 considerandis.

62. Peracta confessione generali, cum ulterius progrediendum est, ut respiret qui exercetur, meditatio de regno Christi ei proponetur, quae bis fiet, mane scilicet et vesperi [109]; et *pro illo*

636-642 Cum — ponere *deest ms., in marg. alia manu* desideratur ‖ 64 quibusdam *sup., prius* quibus quae ‖ 645 considerandis *corr. ex* considerando ‖ 646 Peracta *sup., prius* post | generali *corr. ex* generalem ‖ 647 ut *sup., prius* postquam | respiret *corr. ex* respiraverit | exercetur *del.* per medium diem vel unum (prout indigere videbitur) ‖ 648 vesperi *del.* et id antequam

[107] De nocturna meditatione alii paulo aliter. Nec obliviscendum est ipsum S. Ignatium permisisse ut saltem aliquando ea omitteretur (n. 129). Polanco aliis quoque locis supponit eam, pro re et tempore, esse faciendam. (Hoc Doc. 20 nn. 51, 62). Miró Doc. 22-23 indicat « expedire aliquoties non surgere media nocte ». Quadrantini Doc. 35 n. 5 affirmat experientiam docere omnes, etiam robustiores, quotquot noctu surgunt, non posse Exercitia continuare. Similia notat Doc. 37 n. 6. Doc. 18 n. 98 supponit eam omittere eos qui viribus non pollent. Hoffaeus Doc. 17 n. 60 supponit aliquos saltem scholasticos Societatis Iesu, quinque horas meditationi tribuere, etsi ipse alio loco eiusdem Directorii (n. 26) iudicat amplius quatuor horas meditationi tribuere non oportere. Cordeses Doc. 32 nn. 59-60, assignat primae hebdomadae quinque horas. Indicat tamen cum debili et aegroto dispensandum esse. Nicolai Doc. 21 n. 1 capacibus meditationem nocturnam proponebat. Doc. 35 n. 1 loquitur de quinque meditationibus ut de re saltem aliquibus diebus necessaria. Cfr. etiam Doc. 33, 34, 43 n. 35, 159 cum observatione facta a Quadrantini Doc. 35 n. 2 et a Doc. 37 n. 6 et responsum Commissionis Doc. 12 n. 15. De antiqua praxi huius meditationis cf. Iparraguirre *Historia* 2 pag. 337-339.

[108] In libro Exercitiorum (n. 56).

[109] De meditatione regni Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

die alia non proponantur [110]; *deinde sub vesperam* Exercitium incarnationis proponetur, *postridie faciendum in aurora*; *eodem sequenti die, mane proponatur Exercitium nativitatis, ut fiat ante prandium et sub vesperam.*

Vel postquam Exercitium de regno Christi semel fecerit, Exercitium incarnationis proponetur et fiet; et post illud iterabitur meditatio regni, antequam Exercitium nativitatis proponatur. Deinde simul proponi possunt 3[m] Exercitium et 5[m], *ut fiat 3[m] sub vespertinum officium et 5[m] ante caenam, omisso eo die 4[o], quod est repetitio tertii*; *et admoneatur ut sequenti die (qui, quamvis tertius sit post confessionem generalem, primus dicitur, quia quinque Exercitia tum primum fieri de Christi meditationibus incipiunt)*, media nocte primum de incarnatione, in au[ro]ra 2[m] de nativitate, 3[m] ante prandium, 4[m] sub vesperarum tempus, 5[m] ante caenam, fiant. Demum sic distribuatur in proponendo tempus, ut sive simul 3[m] et 5[m] proponatur, sive 5[m] seorsum, cum aliqua ex additionibus, quae mutantur hac hebdomada, incipiat is dies, qui primus dicitur, et fiat media nocte prima meditatio de incarnatione, et aliae consequentibus horis, ut dictum iam est [111].

649-650 incarnationis *del.* nativitatis ‖ 650 postridie *del. sup. lin.* die sequenti ‖ 653 Exercitium — Christi *sup. lin.* ‖ 654 incarnationis *sup. lin.* | fiet *del.* incarnationis | illud *del.* f ‖ 655 antequam *del.* fecerit | nativitatis *sup., prius* incarnationis ‖ 656 Exercitium *del.* et 4 | 5[m] *delet* cum additionibus et illis factis demum 659 quinque *sup., prius* omnia [?] ‖ 663 fiant *del.* 2° Si accideret ut semel tantum a meditatio regni facta esset, cum Exercitium incarnationis proponitur, vel omitti potest b repetitio, vel meditationes incarnationis repetet antequam meditatio nativitatis c proponatur et sic *del.* proponatur ‖ 664 et *del.* 4 | 5 *del.* decla ‖ 665 is *sup., prius* ter ‖ 666 fiat *del.* i ‖ meditatio *sup. lin.* ‖ 666 horis — est *sup., prius* in aurora, ante prandium, sub vesperarum tempore, ante coenam d

a meditatio *sup., prius* Exercitium ‖ b incarnationis *sup., prius* nativitatis | c meditationes *del.* nat.

[110] De meditationibus quae hoc die quietis fieri possint in Doc. 1 annot. 13.

[111] Duae rationes implendi primos duos dies secundae hebdomadae proponuntur: 1) *Prima ratio*: 1° die *a*) Fit bis meditatio regni Christi; b) Proponitur contemplatio Incarnationis ut subsequenti die fiat. 2° die: a) Primo mane fit Exercitium Incarnationis; b) Contemplatio Nativitatis proponitur et fit ante prandium et sub vesperam.

2) *Altera ratio*: 1° die: a) Fit Exercitium regni Christi semel; **b**) Contemplatio Incarnationis proponitur et fit; c) Iteratur meditatio regni Christi; d) Contemplatio de nativitate proponitur, ut subsequenti die fiat. 2° die: a) Primo mane fit contemplatio Nativitatis; b) Proponuntur simul tertium et quartum Exercitium; c) tertium fit sub vespertinum officium; d) quintum ante coenam.

63 2° Si viderit defatigatum esse eum qui se exercet, vel minus gustare quam vellet proposita Exercitia, licet valeat corpore, non incomode aliqua ei relaxatio fiet horarum, quae meditationi tribuuntur, et tunc non surgendo media nocte, primum faciat Exercitium in aurora, 2^m^ ante prandium, 3^m^ et 5^m^ aliis horis 4° omisso, quod est semper repetitio tertii in omnibus hebdomadis [112].

64. 3° Admoneatur quod, absolutis meditationibus, potest in hac et sequentibus hebdomadis aliquid legere, quod pietatem nutriat, potius quam intellectum exerceat, ut sunt aliqua ex Evangelio, ex Bernardo, vel Joane Gersone [113] *De imitatione Christi*. Sed *si liber contineret tractatum de Christi mysteriis*, non expediret legere eorum tractationem, quae meditaturus [15] est postea, secus de iis, quae iam esset meditatus ; non enim noceret legere quae Evangelium, vel pii libri et spirituales, de talibus tractare solent [114].

65. 1° Exercitium 5^m^, quod est applicatio sensuum, vel potest accipi de sensibus imaginariis (et sic convenit *in meditatione minus exercitatis*, quibus haec Exercitia potissimum proponuntur), vel de sensibus superioris rationis aut mentalibus [115], et sic proficientibus et versatis in vita contemplativa magis quadrant. Si primo modo, nulla difficultas est in visu imaginario personarum cum

668 2° *corr. ex* 3° | minus *del.* prop. || 669 licet — corpore *sup. lin.* || 671 tunc *sup. lin.* || 672 et *del.* 4 | 4° *sup., prius* rep | 673 semper *sup. lin.* | tertii *del.* et eodem mo. || 673 hebdomadis *del.* repetitionibus || 674 3° *corr. ex* 4° || 677 Evangelio ex *sup. lin.* || 679 legere *del* libros qui tra. misteriorum | eorum *sup. lin.* | quae *del.* postea | 680 postea *del.* qui se exercetur | non — noceret *sup., prius* profectum enim de iis || 681 Evangelium vel *sup. lin.* || 684 convenit *del.* incipientibus *et del. sup. lin.* via contemplativa || 685 potissimum *sup. lin.* || 686 aut *sup., prius* vel vel | mentalibus *del.* qui || 687 et versatis *sup., prius* perfectis | 688 imaginario *sup., prius* et auditu | personarum *del.* suorum verborum

[112] Cf. librum Exercitiorum (n. 129).

[113] Notum est Sti. Ignatii tempore aureum librum de Imitatione Christi, nunc satis communiter Thomae a Kempis attributum, fere ab omnibus Ioanni Gerson, universitatis parisiensis olim cancellario ascribi, quae opinio etiam hodie patronos habet, non secus ac illa quae auctorem dicit Gerardum Groot.

[114] De libris tempore Exercitiorum legendis in Doc. 18 annot. 99.

[115] Sensus superiores sive spirituales, secundum Maréchal, optimum huius argumenti explanatorem, intelliguntur hic varii modi perceptionis intuitivae rerum immaterialium ope intellectus. Haec vero facultas intuitionis intellectivae in nobis oriri non potest nisi speciali Dei gratia. Ideo hic modus ab antiquis auctoribus inter gratias mysticas recensebatur. Maréchal, *Dict. Spir. Catholique* I, 827.

suis circumstantiis, et *in auditu* verborum, quae loquuntur, vel decenter loqui posse imaginamur. In tactu parum est etiam difficultatis, cum imaginamur nos osculari vestigia, ubi fuerunt pedes Christi vel vestes. Sed si aliquid amplius osculari imaginamur, sit cum reverentia coniuncta imaginatio, ut esset osculando pedes Christi, veri et summi pontificis nostri (cuius vicarius Petrus et eius successores, quibus ut Christi locum tenentibus pedes osculamur), vel manus ut nostri summi et veri patris, regis ac Domini, sicut patribus, regibus et dominis manus hic osculari filii et subditi solent. In olfactu et gustu, super imaginationem, ad rationem est ascendendum, considerando fragrantiam quasi absentium, et gustum quasi presentium donorum Dei in anima sancta, et sua suavitate reficientium nos. Et imaginatio odorum et saporum, quae olfactui et gustui corporis obiiciuntur, deducit ad hos sensus internos rationis in huiusmodi meditationibus exercendos [116].

689 in[a] *del. in marg.* visu ‖ 690 posse *del.* conside. ‖ 693 ut *del.* esset ‖ 696 patris *sup. lin.* ‖ 697 patribus *sup. lin.* | filii *sup. lin.* ‖ 700-701 in — sancta *sup. lin.* ‖ 702 corporis *sup. lin.* ‖ 703 hos *sup. lin.* | huiusmodi *del.* Exercitii

[116] Cum de applicatione sensuum loquitur CORDESES Doc. 32 nn. 86 87 fere eadem dicit. Non tamen omnibus visum est in textu Sti. Ignatii agi etiam de sensibus spiritualibus. Contra hanc interpretationem surrexit in primis Gz. DÁVILA Doc. 31 qui primum (n. 14) negative hanc opinionem exprobavit, postea vero (nn. 94, 95) suam sententiam exposuit. En quae Gz. DÁVILA Doc. 31 n. 14 scribit: Quae dicuntur de applicatione sensuum ex Bonaventura, abstractiora sunt a communi hominum sensu et curiosa magis quam quae oporteret communiter tradi harum rerum rudibus et inexpertis, eiusmodi sunt fere qui ad Exercitia facienda accedunt: pro his tamen qui exercitatos habent sensus, satis fuerit indicare locum apud Bonaventuram. Quod vero multi prorsus usum hunc applicandi sensus in meditatione ignorent, aut infructuosius praestent, opere praecium erit, si haec dilucide magis, et accommodatius ad vulgarem hominum praxim declarentur». Quomodo facile et simpliciter applicatio fieri debeat, exponit ipse Gz. Dávila nn. 94 et 95. In Directorio e variis collecto ad officiale parandum, Doc. 33 n. 154, utraque sententia exponebatur. Primus vero modus ut solidior simplicior et planior praeferebatur. P. Acquaviva tamen in Directorio recognito Doc. 34 n. 154 omnia quae de secundo modo dicebantur, sustulit, et ea tantum reliquit quae de sensibus imaginariis ibi exponebantur. Ita transit in Doc. 43 n. 154, id est in Directorium officiale.

Neque hoc omnibus placuit. Ita QUADRANTINI Doc. 35 n. 28 indicat hunc modum loquendi a ratione contemplandi quam S. Ignatius praescribit discedere. Etiam huic modo loquendi contrarium se ostendit Doc. 37 n. 15

66. 5° Si de sensibus mentalibus et ad rationem superiorem pertinentibus interpretamur, iuxta B. Bonaventurae doctrinam, I capite *Itinerarii mentis in Deum* [117], explicari possunt hi sensus de anima, in qua Dei imago per gratiam Dei, fide, spe et charitate, reformata est. Dum enim per fidem credit in Christum, per eum tanquam per Verbum increatum, quod est splendor Patris et candor lucis aeternae [118], recuperat et exercet spirituale visum ad considerandum ipsius lucis splendores, et sic Christus est ei veritas [119]. Dum per fidem credit in Christum, ut Verbum incarnatum, *quae ad salutem et perfectionem nostram pertinent docentem*, recuperat per eum et exercet auditum, ad eius sermones suscipiendos, et sic Christus ei est via [120]. Dum autem spe suspirat ad Christum suscipiendum ut Verbum inspiratum, *per sua dona in nobis habitantem* [121] *et ad potiora charismata* [122] *et demum ad plenam sui fruitionem invitantem, per desiderii et spei affectum, recuperat homo spirituale olfactum, quem exercet currens in odorem unguentorum* [123] *Christi, qui ei hoc modo est vita* [124]. Dum charitate coniungitur Christo ut Verbo incarnato, tanquam suscipiens ab ipso delectationem *etiam in hac peregrinatione, gu-*

707-708 sensus *del.* hoc modo ‖ 708 anima *del.* perfectionis ‖ 710 per eum *sup. lin.* ‖ 711 et exercet *sup. lin.* ‖ 712 ad *del.* quidquid ‖ 713 ei *sup. lin.* | per fidem *sup., prius* cum fi. | Christum *del.* per fidem ‖ 715 per — exercet *sup. lin.* ‖ 716 Christus *del.* ei ‖ 717 Christum *sup. lin.* | inspiratum *del.* per desiderium, et affectum recuperat spirituale olfactum ‖ 721 currens *sup., prius* cum ambulant ‖ 722 charitate *del.* complectitur | Christo — tamquam *sup., prius* Deo ut

---

et quidem rationibus validioribus. His vero desideriis Directorium officiale non acquievit, et cap. 20 eundem textum Directorii recogniti confirmavit. Quamobrem explicatio P. Polanco omissa est in textu officiali. Nihilominus alii graves Directores etiam post Directorium officiale promulgatum, eam sunt secuti, ut Gagliardi, La Palma, La Puente, Alvarez de Paz, Suarez, Surin. Cf. MARÉCHAL, *Dict. Spirit. Cathol.* I col. 810-828.

Vide etiam quae dicunt MIRÓ Doc. 22-23 n. 68; Doc. 30 n. 5. Doc. 38 n. 9 credit in nullo alio Exercitio esse tantum periculi laedendi capitis, quam in hoc.

[117] Textus Sti. Bonaventurae in ed. Quaracchi T. V. 306*b*. Quae in nostro Directorio sequuntur, sunt paraphrasis huius loci Sti. Bonaventurae.

[118] Sap. 7, 25-26.

[119] Cf. Io. 14, 6.

[120] Ibid.

[121] Eph. 3, 17.

[122] 1 Cor. 12, 31.

[123] Cant. 1, 3.

[124] Io. 14, 6.

stans quam suavis est Dominus [125], recuperat et exercet gustum spiritualem. Dum eumdem complectitur et in eum transit per purum amorem in *eum transformantem, qui ab eo divelli non permittit, nec aliud quam ipsum cogitare nec amare sinit, nisi propter ipsum et in ipso*, recuperat et exercet spiritualem tactum.

Quatenus autem haec attingi vel explicari oporteat, prudentia instructoris dictabit.

67. 6° Cum datur primum Exercicium, scilicet incarnationis, declaratis praeludiis, admoneatur quod simili modo in Exercitiis huius et sequentium hebdomadarum, tam oratio praeparatoria quam tria praeludia fiunt, materia mutata. Cum autem 2^m^ Exercitium, scilicet nativitatis, datur, punctis tribus et colloquio proposito, admonendus erit qui exercetur eamdem formam, scilicet considerationis personarum, verborum et factorum, cum *colloquio* (quamvis materia mutetur) tenendam esse [126]. *Idem cum 3^m^, 4^m^ et 5^m^ Exercicium proponetur; scilicet, quod in sequentibus misteriis eamdem meditandi et orandi formulam, mutata materia, tenere debeat.* Et ita in sequentibus misteriis satis erit materiam ipsam, de qua meditandum est, proponere, et monere ut formam primi diei teneant [16].

68. 7° Additiones, quae in hac hebdomada immutandae sunt, scilicet, 2ª, 3ª, 6ª 7ª et 10ª, dividi possunt; et dum primi diei Exercitia proponentur, omnes declarentur; vel, si quid superest, 2ª die id expediatur, et dictari possunt, ut et ipsa Exercitia [127].

69. 8° Post primum diem huius hebdomadae satis erit si semel invisatur quotidie sub vesperam qui se exercet, *quamdiu de misteriis Christi tantum agitur; si enim de electionibus, bis in die expediet, si vacat, eum invisere* [128]. Et simul proponi possunt duo misteria, de quibus meditari debet toto die sequenti, licet non

724 et exercet *sup. lin.* ‖ 725-726 purum *sup. lin.* | amorem *del.* extaticum ‖ 734-735 amare *del.* libeat ‖ 728 et — spiritualem *sup. lin.* ‖ 729 attingi vel *sup. lin.* | 724 2^m^ — nativitatis *sup., prius* hoc ipsum vel sequens Exercitium de nativitate *et in marg. del.* vel cum secundi diei Exercitium ‖ 739 misteriis *del. in marg.* quae proponentur ‖ 745 dici *del.* vel secundi — 747 id expediatur *sup., prius* proponat | 749 sub vesperam *sup. lin.* | 750 tantum agitur *sup. in marg., prius* aliquid meditatur ‖ 751 duo *sup. lin.* ‖ 752 meditari *del.* aliud quod

[125] Ps. 33, 9.

[126] Loquitur de methodo contemplationis a Sto. Ignatio in Exercitio de Incarnatione (nn. 102-109) proposita. De methodis orationis in Doc. 14 annot. 12.

[127] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[128] De visitandis iis qui exercentur in Doc. 4 annot. 36.

debeat meditari posterius Exercitium antequam prius fuerit meditatus. Si tamen esset domi nostrae qui exercetur, posset sub vesperam dari Exercitium primum, quod facturus est noctu, mane 2^m^ quod fiat 2° loco ; et cum 4 tantum horae sunt tribuendae meditationi, facilius hoc fieret. Sed nihil oberit si duo simul proponantur, cum non vacat instructori bis venire eodem die.

70. 9° Cum proponitur 3^ii^ diei Exercitium, quo modo scilicet puer Iesus subditus esset parentibus tota eius vita privata, id est usque ad 30^m^ annum, potest considerari, excepto eo misterio quod sequitur, scilicet de iis quae in templo cum sapientibus, et deinde cum matre, acta narrantur, cum esset 12 annorum, quod peculiarem habet considerationem. Et cum quis tradere volet misteria Christi meditanda, praeter ea quae prima die traduntur, querat versus finem Exercitiorum, ubi misteria Christi suis punctis distincta traduntur. *Et non videtur expedire, ut illorum summarium conficiatur* ; *liber enim Exercitiorum in manibus esse debet eorum, qui instructores sunt* ; *et quidem valde familiariter eis esse notum et tritum illum optandum est*[139]. Et iis, qui magis versati sunt in meditationibus, satis erit dictare puncta prout ibi habentur, admonendo (*ut paulo ante dictum est*) ut eandem formam quam prima die teneant. Cum minus versatis ad particularia magis descendetur in accomodandis praeludiis ad materiam, et distinguendis punctis tribus : primo scilicet, visus imaginarii personarum cum suis circumstantiis ; 2°, auditus verborum ; 3°, considerationis facti cum colloquio. Et sic forma tertii et quinti explicetur, donec ipsi per se possint ad praxim deducere meditationem mysterii quod simpliciter proponitur[140].

71. 10° Quod in enumeratione dierum huius hebdomadae ad duodecimum usque pervenitur (praeter unum vel potius duos praecedentes eum, qui primus dies nominatur), non est mirandum, quia Exercitia electionis bonam partem huius temporis sibi vindicabunt ; ideo *post tertiae diei meditationem et quarti* (*in quo non de misterio aliquo particulari, sed de duobus vexillis et tribus clas-*

753 Exercitium *sup. lin.* ‖ 755 noctu *del.* vel in aurora ‖ 756 2° loco *sup., prius* ante prandium *et sup. lin. del* in aurora | et *del.* ita ‖ 757 Sed *del.* non ‖ 761 usque ad *sup., prius* ante ‖ 765 Christi *sup. lin.* ‖ 766-767 punctis *del.* me ‖ 770 tritum *del. in marg.* optandum est | qui *sup. lin.* | versati (*corr. ex* versatis) ‖ 771 sunt *sup., prius* expertis | ibi *sup. lin.* ‖ 772 formam *del.* teneant ‖ 773 teneant *sup. lin.* ‖ 777 colloquio *del.* donec ‖ 781 duos *sup. lin.* ‖ 782 praecedentes *del.* primus ‖ 784 ideo *del.* in quibusdam diebus *et del. sup. lin.* post tertium

[139] Quemadmodum Director librum Exercitiorum cognoscere debeat in Doc. 1 annot. 15.

[140] De punctis explicandis in Doc. 4 annot. 33.

sibus agitur) una tantum proponitur meditatio singulis diebus. Si tamen non ageretur de status vitae vel alia gravi electione, possent duorum dierum meditationes in uno die dari, et brevior fieret hebdomada 2ª praeterquam quod dicitur in annotatione prima post 12 dierum enumeratas meditationes [131], iuxta temporis facultatem et utilitatem personae se exercentis posse alias meditationes proponi, ut de misterio visitationis, de pastoribus, de circumcisione etc., et substrahi ex iis quae ibi enumerantur: adde etiam quod possent uno die plura consideranda proponi, ut de pastoribus simul cum Exercitio nativitatis, et sic de aliis si in uno non inveniret qui meditatur materiam expendendi utiliter horam unam. [17]

72. 11° Si ad meditandum misteria Christi, aliqui parum oculati inveniuntur, et maiori manuductione indigere videntur, admoneri possent ut 3° puncto, scilicet facti, *pensato*, oculos converterent ad modum et causam finalem eius facti. Hoc enim, iuxta piorum ac sanctorum doctrinam et experimentum, ad utilem meditationem viam magis aperiet. Si bene procedit qui exercetur, non opus *erit*, ut hoc ei suggeratur, sed sibi et Deo relinquatur.

73. Caput 7m

DE QUIBUSDAM CIRCA ELECTIONES ADVERTENDIS, ANTEQUAM IN PARTICULARI INCHOENTUR.

74. 1° Quod dicitur, inchoandam esse electionum discussionem a contemplatione tertiae diei [132] usque ad contemplationem

786 meditatio *del.* in reliquis ‖ 787 de *del.* electione ‖ 790 enumeratas meditationes *sup. lin.* ‖ 796 materiam *sup., prius* occasioni ‖ 797 unam *del.* et si ad r (*dimidia pars litt. m.*) ‖ 799 inveniuntur *sup., prius* videretur ‖ 804 opus *del.* habebit ‖ 807 quibusdam *corr. ex* aliquibus

[131] Polanco sequitur textum editionis tertiae factae Viennae anno 1563, ubi in n. 163 post verba « inchoanda est electionis discussio a contemplatione » addita erant haec duo « tertii diei », quae nec in autographo nec in vulgata inveniuntur. Iudicium deputatorum ad Directorium conficiendum iudicavit haec verba « debere expungi » (Ex. 1108, 13) et re vera fuerunt omissa.

[132] Ad hoc dicendum nititur Polanco verbo illo « tertii » addito in editione anni 1563, ut dictum est in annotatione praecedenti. Eodem falso verbo nisus Cordeses Doc. 32 n. 120 etiam tertium diem secundae hebdomadae statuit. Miró Doc. 22-23 n. 75 quintum diem dicit. Idem ait Pereyra Doc. 10 n. 108, Gz. Dávila Doc. 31 n. 151. Doc. 33, 34, 43 n. 209 quartum vel quintum diem indicant. Cf. etiam Iudicium deputatorum Doc. 42 n. 13.

quintae diei inclusive, non tam dies, quam meditationes, quae in talibus diebus proponi dicuntur, debent attendi. Nam si dies 2ae hebdomadae consideres, antequam ad eum venias, qui primus dicitur (quia tunc omnia quinque Exercitia simul uno in die fieri incipiunt), duo dies vel tres sunt expendendi, dum Exercitium de regno Christi [133] et de incarnatione ac nativitate, cum repetitionibus et sensuum applicatione proponuntur. Sic ergo intellige, quod cum proponitur Exercitium de puero Iesu, qui cum esset 12 annorum substitit in templo, vel de eodem Domino a Nazareth ad baptismum veniente (quae meditatio 5a die proponitur, licet immediate sequatur praedictam meditationem, quia 4° die interponitur Exercitium de duobus vexillis et tribus classibus); *tunc inquam*, inchoëtur tractatio electionum, propter rationem, quae adducitur in praeludio circa considerationem statuum, videlicet quod sicut dedit Christus exemplum status vitae communis dum erat subditus parentibus, ita formam exhibuit secundi status, qui consiliorum evangelicorum perfectionem sectatur, dum, relictis parentibus, in templum se contulit; *et ita inde ordiri considerationem status, in quo debeamus Deo servire, opportune poterimus.* Non est autem intelligendum quasi a Nazareth eo se contulerit, insciis parentibus, Iesus; imo cum eis ascendit; sed cum illi ex domo, ubi Hierosolimis divertebant, redirent Nazareth, hic, eis relictis, in templum se contulit puer 12 annorum.

75. 2° Hoc praeludium [134] non dictandum est, sed verbo explicandum, cum constat quod qui exercetur agere de vitae suae statu cupit. Quod si de eo non constaret, posset nichilominus qui Exercitia proponit, hoc ei suggerere, *vel hoc in loco, vel post quartae diei Exercitium de vexillis (quod etiam eis, qui non constituerunt agere de electionibus, utile erit* [135]*), si is videretur ad statum perfectionem idoneus, et statum non habet immutabilem, aut si non de statu, sed alia de re magni momenti ad commune vel privatum ipsius bonum, secundum instructoris iudicium, seria deliberatio esset ja-*

811 non *del.* debent | meditationes *del.* nunc || 812 debent attendi *sup. prius* considerari 815 duo (*del.* saltem) dies (*del.* forte) vel tres sunt *sup., prius* Unus vel alter est | 819 vel *del* cum — Domino *sup. lin.* | 821 praedictam *del.* inter | meditationes *ms.* meditationem *G oblitus emendare* meditationes, *deleta particula* inter | 824 praeludio *del. in marg.* quod non dictandum sed explicandum est | videlicet *sup. lin.* | 831 Iesus *sup. lin.* | ex *del.* hospitio | 833 annorum *del.* Iesus || 836 nichilominus *sup. lin.*

[133] De regno Christi in Doc. 22-23 annot 92.

[134] Id est in praeludio circa considerationem statuum (n. 135).

[135] De duobus vexillis in Doc. 22-23 annot. 93.

cienda. Et si paratus erit, procedat ut cum iis, qui initio hoc se velle significassent. Si non libet [136], vel non expedit agere de statu vitae, *nec de aliis electionibus magni momenti*, et tamen cum eo ulterius progrediendum censetur, ad baptismi meditationem procedendum est. [18]

76. 3° Quamdiu de electionibus agitur, non sunt relinquendae omnino meditationes vitae Christi, *ut superius attigimus* [137], sed miscendae sunt cum Exercitiis ad electionem pertinentibus ; et tamen quarto die nullum particulare mysterium Christi proponatur ; sed si 4 fiunt Exercitia in toto die, illud de vexillis fiat, scilicet sub auroram, ante prandium, et sub vespertinum officium ; et ante coenam fiat illud de tribus hominum classibus. Si quinque fiunt, fiat Exercitium de vexillis media nocte et in aurora, cum duabus repetitionibus ante prandium et sub vesperarum tempus, iuxta annotationem, quae sequitur Exercitium vexillorum [138].

Quod autem annotatur post Exercitium trium classium, ut qui sentit affectum adversantem paupertati reali, petat a Deo, ut se ad paupertatem inclinet [139], dicendum est, non dictandum. Et ratio *huius rei*, est illa, propter quam, ut ait philosophus [140], virga ad contrariam partem flectitur, ut recta relinquatur.

845 vitae *del.* nihi ‖ 846 progrediendum *sup., prius* procedendum ‖ 853 prandium *del.* cum una repetitione ‖ 861 paupertatem *del.* se

[136] Non esse cogendum eum qui exercetur ad electionem faciendam repetunt etiam testes allati in Doc. 4 annot. 18.

[137] In n. 71. Non esse omittendas meditationes electionis tempore, sed earum numerum minuendum, affirmant Miró Doc. 22-23 n. 71 ; Gz. Dávila Doc. 31 nn. 90 et 151 ; Doc. 26 n. 72, Doc. 33, 34, 43 n. 219, 221. Cf. iisdem Doc. n. 215, 218. De Fabi Doc. 25 n. 19 vult ut una aut duae meditationes hoc tempore tradantur. Doc. 26 n. 72 et 74 commendat ut quae tunc in contemplationibus considerentur iuvent « ad maiorem ipsius directionem in hoc negotio electionis » et in n. 71 etiam adiungit quo tempore meditationi vacatur non esse expendendos modos eligendi, quod etiam Miró, Doc. 22-23 n. 80 dicit. Cordeses vero Doc. 31 n. 136 indicat his diebus unam tantum contemplationem cum repetitione faciendam esse. Hoffaeus, Doc. 17 n. 104 adiungit mysteria horum dierum electioni esse accommodanda. Gagliardi Doc. 44 n. 5 vult ut cum electione contemplationes misceantur, sed in repetitionibus Exercitiorum aut misceantur aut omittantur.

[138] In Exercitiis (n. 148).

[139] Textus dicit : « ut ad paupertatem . . . nos eligat » (n. 362).

[140] Πολὺ γὰρ ἀπαγαγόντες τοῦ ἁμαρτάνειν εἰς τὸ μέσον ἥξομεν ὅπερ οἱ τὰ διεστραμμένα τῶν ξύλων ὀρθοῦντες ποιοῦσιν. Aristoteles, *Ethica Nicomachea*, II, 9 (ed. acad. berolinensis a. 1831, 1109, b, 5-7).

Et monendus est qui exercetur, quod maiora signa voluntatis
865 Dei exquirenda essent ut in via communi, quam praeceptorum vocamus, [141], subsistat (*cum Christus difficile esse dicat possidentes pecunias in vitam ingredi*) [142], quam ut viam consiliorum eligat, *quam idem Christus, aeterna sapientia, consulit, licet non praecipiat* [143], *quia* securior, haud dubie, et perfectior est : unde pro-
870 pensior esse debet (quod in ipso est) ad consiliorum viam, quam praeceptorum, capessendam, si Deo magis illa quam haec placeret [144]. Quia tamen non omnes capiunt hoc verbum [145], nec omnes ad statum consiliorum Dominus vocat, diligenter exquirenda est voluntas Domini eo modo, qui inferius traditur.
875 77. 4° Quinta die, postquam proposita ibi contemplatio de transitu Christi a Nazareth et de baptismo, fuerit media nocte vel in aurora facta, proponantur tres modi humilitatis, ut toto eo die eos versat animo qui exercetur [146]. Et bis vel ter horam

---

865 essent *sup., prius* sunt | communi *del.* pr. ‖ 867 pecunias *sup., prius* bona | eligat *del.* quae et ‖ 868 consulit *del. in marg.* quia ‖ 871 capessendam *sup., prius* tenendam ‖ 874 Domini *del.* ut ‖ 877 facta *del.* toto vel sal. ‖ 878 eo *sup. lin.* | die *del.* sequenti

---

[141] GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 15 haec annotat in hunc locum : « Vitam mediam et communem vocat viam praeceptorum. Sensum probo, locutionem non admodum, cum in observatione praeceptorum sita sit omnis christianae vitae perfectio ».

[142] Mt. 19, 23-24 ; Mc. 10, 24-25 ; Lc. 18, 22.

[143] Mt. 19, 12-21 ; Mc. 10, 21 ; Lc. 18, 22.

[144] Haec, nonnullis omissis trənstulit MIRÓ in suum Directorium Doc. 22-23 n. 74. Cf. etiam Doc. 1 annot. 8. His verbis hanc annotationem apposuit GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 16 : « Agit autem de sequendis consiliis Christi, quae absque ullo dubio placent magis, quia meliora et perfectiora, qui enim non nubit, teste Paulo (1 Cor. 7, 38) melius facit. Sed multi impedimenta habent, quibus ad ea sequenda, quamvis alioqui animo parato retardentur ».

[145] Mt. 19, 11.

[146] In aliis Directoriis et in ipso Exercitiorum libro (n. 164), ita proponuntur modi humilitatis ut per diem considerentur. Ita MIRÓ Doc. 22-23 nn. 76, 99, 108 ; Doc. 33, 34, 43 n. 215. Alii tamen auctores, quamvis ambigue, de meditatione quadam loqui videntur. Ita GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 152 appellat id : « el exercicio ». CORDESES Doc. 32 n. 124 affirmat illos modos esse proponendos « para que medite sobre ellos dos o tresvezes », ac repetit quae Polanco in hoc loco iubet, ea tamen omittens quae ille adiungit de consideratione extra tempus praescriptum. Nam Polanco utramque rationem et meditationis et considerationis commendat. Doc. 26 n. 71 hortatur ut « declarentur diligenter ». PEREYRA Doc. 10 n. 100-107 includit in contemplatione Epiphaniae hanc considerationem

integram eis considerandis et sequentibus colloquiis tribuat ; sed extra praescriptum hoc tempus, loco lectionis, de re eadem considerare expedit. Quod autem annotatur post quinti diei meditationem [147], ut scilicet examen a prandio et caena fiat de defectibus, qui in meditationibus accidissent, tam de meditatione mysteriorum Christi quam de aliis ad electiones spectantibus intellige.

78. 5° Sub vesperam quinti diei, postquam rationem exiget instructor illorum, quae acta sunt eo die, observet an qui exercetur dispositus sit (quod ad affectum attinet) ad aggrediendas electiones [148] ; dispositio autem ea esse debebit, ut voluntas resignata sit in manibus Domini ad viam praeceptorum vel consiliorum sectandam, quasi in quodam aequilibrio [149] ; vel potius (*quod in ipso est*) ad partem consiliorum inclinet, si talem intelligetur esse Dei voluntatem [150]. Quod si cernitur voluntas ad praecepta potius pendere, et a via consiliorum abhorrere, non est bene dispositus, nec sperandum esset, quod bonam faceret electionem ; ille enim affectus aversus a via perfectiori et ad imperfectiorem conversus, intellectum traheret ad excogitandas rationes tali affectui consonas. Cum talibus ergo non oportet progredi ad tempora tria electionum, sed posset dari eis 6ae diei Exer-

879 eis *del.* cum se | et *del.* eum | sequentibus *sup. lin.* ‖ 886 5° *del.* hoc serio animadvertat instructor (*corr. ex* qui instruit) ‖ 887 illorum *sup., prius* eorum ‖ 888 sit *sup., prius* est ‖ 889 ut *del.* dispositio ‖ 891 sectandam *del.* prout ‖ 892 inclinet *corr. ex* inclinanda ‖ 897 intellectum *sup., prius* rationem

et dicit conferendam ei esse formam meditationis. Miró Doc. 22-23 n. 64 indicat hanc considerationem etiam non facientibus electionem proponi posse. Blondo Doc. 28 n. 13 et 31 accommodatiores iesuitis ait tres gradus perfectionis quam hos humilitatis modos.

[147] In libro Exercitiorum (n. 160)

[148] De recta dispositione ad electiones necessaria et de condicionibus ad eam incipiendam requisitis cf. infra hoc Doc. 20 n. 86 ; Miró Doc. 22-23 n. 78 ; GZ. Dávila Doc. 31 n. 88, 104-108 ; De Fabi. Doc. 25 n. 18 ; Doc. 26 n. 69 ; Cordeses Doc. 32 nn. 122, 123, 128 ; Doc. 33, 34, 43 n. 169-173. Cordeses Doc. 20 n. 9 supponit hanc dispositionem haberi posse in iis qui secundum annotationem 19 leviori modo Exercitia peragunt.

[149] GZ. Dávila Doc. 31 n. 17 observat : « Non dicerem in aequilibrio, sed ut ad consilia potius anima perpenderet, quod ipsum docuit Pater noster Ignatius . Re vera paulo post eadem indicat, cum textum Sti. Ignatii a GZ Davila commemoratum repetit.

[150] Cf. Doc. 1 annot. 8.

citium, *ut die sequenti id meditarentur* ; et praeludium etiam declaretur ad electionem faciendam [19] cum declaratione introductionis ad eligendarum rerum notitiam (quae non sunt dictanda, sed verbo explicanda) ; et admoneantur ut, repetendo Exercitium de tribus classibus hominum et de tribus modis humilitatis, curent se ad resignationem impetrandam a Deo disponere, petendo, ut supra est dictum, ut si magis vel aeque Deo gratum sit, ad consilia eligenda, potius quam ad praecepta, ipsius affectum inclinet.

79. 6° Die eodem sexto post prandium, invisens eum qui exercetur, videat an ad resignationem pervenerit, vel ad eam accedat magis, an potius recedat ; et si recedere vel non proficere observat, non pergat ad electionum tria tempora, sed vel relinquatur tota electionum tractatio, et aliqua alia Exercitia proponantur, prout expedire in re praesenti iudicatum erit, vel, si non operae precium videbitur in Exercitiis procedere, cum dexteritate, aliqua occasione quaesita, tunc vel post aliquod breve tempus, dimittatur. Si accedet ad resignationem, et tamen nondum eam assecutus erit, alia Exercitia, vel ad hanc hebdomadam vel ad tertiam [151] pertinentia, proponi poterunt, exhortando ut illam resignationem perfectam a Domino impetrare studeat : et quocumque tempore ad eam perveniet, et ad tria tempora electionum faciendarum accedendum erit, curandum est peculiari modo, ut segregetur ab eis omnibus, qui eius sinceram electionem impedire possent [152] ; nec quicquam videat vel audiat, *quoad eius fieri possit* quod a superiori parte non proveniat, a Patre luminum descendens [153].

900 etiam (*del.* debet) declaretur *sup. lin.* — 903 explicanda *sup.*, *prius* dicenda | 906 vel — sit *sup.*, *prius* Deo placet || 909 eodem *sup. lin.* | post prandium *sup.*, *prius* sub vesperam | qui *del.* se — 910 an *sup.*, *prius* ve. . 912 pergat ad *sup.*, *prius* tentet | 916 quaesita *del.* dimittatur || 916-917 dimittatur *sup. lin.* || 917-918 assecutus erit *corr. ex* assequetur || 918 *ante* alia *del.* non ad *sup.*, *prius* as | ad *del.* se . 921 perveniet *corr. ex* pervenerit | electionum *corr. ex* ad (ad *sup. lin.*) electiones

[151] Miró, qui hoc Directorium vidit, Doc. 22-23 n. 90 improbat etiam tertiae hebdomadae Exercitia his tradere, quia haec « tristitiam et moerorem secum afferre solent et post absolutam electionem tradendam videntur ».

[152] De animi recollectione et solitudine electionis tempore necessaria cf. annotationem vigesimam (n. 20). Doc. 1 n. 6 ; GZ. Dávila Doc. 31 n. 110 ; Miró Doc. 22-23 n. 84 ; Doc. 33, 34, 43 n. 173.

[153] Iac. I, 17.

80. Caput 8m

De quibusdam circa electionum faciendarum rationem in particulari considerandis.

81. 1° Si constituet instructor ad electiones procedendum esse, 930
septimi diei Exercitium proponet, *et etiam* (*si non esset rediturus mane*) simul octavi, ut faciat primum primo loco, 2m 2°, cum una vel duabus repetitionibus; et explicabit interim quae de primo et 2° tempore electionum dicuntur, *omissis quae de tertio consequuntur*; et declarando primum obiter, ad 2m transibit, ut exquiratur sci- 935
licet Dei voluntas circa rem de qua deliberare debet, per experientiam consolationum et desolationum.

Et bene declaret quid sit consolatio, descendendo ad particularia, scilicet quod est interius gaudium spirituale, pax animi, spes *in Deo fixa et de rebus sublimibus*, fides in eodem *et ad al-* 940
tiora se convertens, amoris sancti, scilicet, rerum aeternarum sensus, ex eodem lachrimae, mentis in Deum elevatio, quae omnia dona sunt Sancti Spiritus [154]. Quid etiam desolatio, scilicet tristitia, perturbatio mentis, spes in rebus vel personis terrenis, fides in eisdem, amor rerum inferiorum et vilium, ariditas et depressio 945
mentis ad res terrenas, quae opposita sunt prioribus, utpote a spiritu malo provenientia [155]. Haec autem omnia verbo dicenda, non dictanda sunt.

82. 2° Si de statu vitae agitur, proponat imprimis an conveniat ipsi qui exercetur viam consiliorum amplecti (quod enim 950
simpliciter est melius non unicuique melius est) [156], de qua via Christus ait: Si vis perfectus esse, vade, vende quae habes et

928 quibusdam *sup.*, *prius etiam* quibusdam *corr. ex* quaedam — 929 rationem *del.* considerandis *corr. ex* consideranda ‖ 930 *del.* ad tempora ‖ 932 mane *del. in marg.* etiam ‖ 933 duabus *sup.*, *prius* pluribus ‖ repetitionibus *del.* et sensuum app. ‖ 939 scilicet quod est *sup. lin.* — pax animi *sup. lin.* ‖ 940 in eodem *sup. lin.* ‖ 942 *ante* lachrimae *del.* amoris sti sensus cf. 3 et 4 regularum, ‖ 943 tristitia *del.* apposita ‖ 944 rebus *del.*, terrenis — 949 2° *del.* Si de statu — imprimis *sup.*, *prius* primo loco

154 De consolatione vide Doc. 1 annot. 10.

155 De desolatione in Doc. 1 annot. 11.

156 GZ. Dávila Doc. 31 n. 18 hanc annotationem hic addit: « Sed contrarium docet S. Thomas 2ª 2æ q. ultima, articulo ultimo. Quare haec iuxta illius doctrinam corrigenda viderentur ». Nihil tamen est corrigendum, nam St. Thomas illo loco, scilicet q. 189 a. 10, de eo tantum agit, qui iam a Deo ad religiosum statum vocatus est.

da pauperibus, et veni, sequere me [157]; an viam praeceptorum, scilicet communem, de qua idem ait: Si vis ad vitam ingredi, serva mandata [158]. Et admoneat, ut sine ratiociniis, dum facit meditationem et colloquia, coram Deo constitutus, *proponat* [20] ante oculos mentis suae viam consiliorum, et observet an sentiat in anima sua motus aliquos consolationis, an desolationis, *erga illam*; idem observet, dum proponit sibi viam praeceptorum. Nec necesse est ad hoc particulare Exercitium; sed dum versatur in meditationibus et oratione consueta, ut diximus, coram Deo hoc proponat, cum omnimoda resignatione voluntatis suae, Dei voluntatem in se sentire cupiens [159]. Et extra consuetorum Exercitiorum tempus, hoc ipsum mente pertractans, simili modo observet motus praedictos, non vacans discursibus propriis, sed se disponens ut optime poterit ad excipiendam inspirationem Sancti Spiritus [160].

Cum autem venerit instructor, exigat ab eo rationem *huiusmodi motionum*; et si boni vel mali spiritus signa deprehendet, utatur regulis de discernendis spiritibus, sed iis praecipue, quae 2ae hebdomadae conveniunt, et declaret ei, quantum satis esse iudicabit ad ipsum dirigendum, vel, si opus sit, erigendum [161]; et si bene procedere hac via videtur, alia meditatione proposita, hortetur ut eandem viam teneat circa electionem propositam, ut experiatur an perseverent eaedem motiones, *an contrariae aliae succedant*; *et postea, rediens, si videat easdem perseverare et a bono spiritu profectae illae videntur, habet unde probet electionem.* Si contrariae occurrerent, per regulas praedictas discernere nitatur,

---

955 ratiociniis *del.* observet ‖ 956 meditationem *sup.*, *prius* Exercitia ‖ 957 *ante* ante *del.* an dum proponit | mentis suae *sup. lin.* | consiliorum *del. sup. lin.* et praeceptorum | et observet an *sup. lin.* ‖ 960 dum *del.* med. ‖ 961 ut diximus *sup. lin.* ‖ 965 propriis *sup. lin.* ‖ 966 excipiendam *sup. lin.* | *ante* inspirationem *del.* viam ‖ 968 exigat ab eo *sup.*, *prius* examinet de ‖ 969 signa *del.* et motiones 970 spiritibus *del.* quae primae hebdomadae ‖ 971 hebdomadae *sup. lin.* | ei *del.* qui se exercet ‖ 972 ipsum *corr. ex* eum | si opus sit *sup. lin.* si[2] *sup. lin.* 974 viam *sup. lin.* ‖ 975 motiones *del.* et ‖ 976 et[1] *del.* et die se. | perseverare *del.* habet ‖ 978 occurrerent *del.* ut

---

[157] Mt. 19, 21. Cf. Mc. 10, 21; Lc. 18, 22.

[158] Mt. 19, 17.

[159] Fere eadem repetuntur in Doc. 33, 34, 43 nn. 5-6.

[160] De modo faciendi electionem ad normas secundi temporis cf. Miró Doc. 22-23 nn. 85-89, Gz. Dávila Doc. 31 nn. 120-127; Cordeses Doc. 32 nn. 130-131; Doc. 33, 34, 43 n. 181-198. Blondo Doc. 28 n. 33 indicat hoc tempus aptius esse eis qui orationem affectivam intellectivae praeferant.

[161] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 n. 83,

quae sit voluntas Dei in re proposita, an scilicet sequendi consiliorum, vel praeceptorum viam. *Si bene procedere videtur etiam tunc electio in primo puncto, proponatur* 2^m^, *scilicet an in relligione, an extra illam, consilia Christi sequi conveniat ipsi? Posset enim quis in paupertate et castitate, sine obedientia, consilia aliqua servare in ministerio hospitalium et aliis piis operibus.* 3° *Si relligionem eligit, an contemplativam vel mixtam et quam ex eis* [162].

83. 3° Si praedicto modo secundi temporis non conficitur electio, quia qui exercetur nullam notatu dignam motionem in se sentit, vel certe in utramque partem sentit, adhibendi sunt modi tertii temporis, ubi tranquilla mente et ultimo fine sibi proposito, exquiritur quod medium sit eligenti convenientius secundum voluntatem Dei, ut ad finem illum perveniatur [163]. Et ut supra imprimis proponatur an conveniat eligenti via consiliorum, an potius praeceptorum. 2° loco, an in relligione an extra illam. 3° si in relligione, an in contemplativae vitae instituto, an mixtae, et in qua [164]. Et declaretur prior et posterior modus huius tertii temporis, ut in singulis punctis, postquam priori modo quidquam constituet, per posteriorem idem alia hora expendat, et si idem resultat ex utroque, satis bonum signum est bonae electionis. Hoc tempore 3°, cum quis in discursu ad electionem faciendam occupatur, satis superque erit, si unam meditationem ex his quae in 2ª hebdomada proponuntur, cum una repetitione faciat; nam reliquo tempore in sua electione discutienda versabitur [165]. Et moneatur, ut scripto ea, quibus in utramque partem movetur, complectatur, ut cum instructore conferat, et ab eo melius dirigi possit [166].

84. 4° Cum ratio redditur instructori discursus facti, et vi-

979 re — an *sup.*, *prius* primo puncto — 982 illam *del.* verbi | Christi *del.* et demum in qua fi. || 986 praedicto *corr. ex* praedictis his | modo *sup. lin.* | 986-987 non — exercetur *sup.*, *prius* bene inclinari mens eius qui se exercet videat, et magis adhuc si || 993 an *del.* debeat | 994 si in relligione *sup. lin.* || 995 et *del.* Cum autem ad hunc discursus || 999 in discursu *sup. lin.* || 2 faciat *sup.*, *prius* habeat || 5 melius *del.* constitui | possit *del.* Si autem ille || 6 instructori — facti *sup. lin.*

[162] Vide de gradibus in electione servandis in Doc. 1 annot. 25.

[163] De modo faciendi electionem ad normas tertii temporis cf. Doc. 1 annot. 23.

[164] De gradibus in electione servandis vide locum allatum supra annot. 162.

[165] De meditationibus faciendis tempore electionis supra hoc Doc. 20 annot. 137.

[166] De iis quae scribenda sunt Exercitiorum tempore in Doc. 21 annot 23.

detur solide et recte procedi, probet. Si tam in 2° tempore, quam in 3° videt quod ex aliquo falso principio *vel ex affectu aut spiritu non bono, qui se immiscet, procedat discursus, aut voluntas* moveatur, admoneat eum *et dirigat*, ne ex malis vel falsis principiis malam vel falsam conclusionem inferat, quam sequatur mala electio. Caveat autem instructor ne ipse pro animi sui affectu, eligentem ad unam potius quam ad aliam partem inclinet. Sed hoc officium suum esse intelligat, creaturam disponere ut a suo Creatore vel per inspirationem et motionem affectus, vel per discursum intellectus praedictum, doceatur, et ei relinquatur totum negocium vocandi eligentem ad hunc vel illum statum, in quo solus ipse potest eum conservare et perficere [167]. [21]

85. 5° Est animadvertendum quod licet excellentior sit modus electionis secundi temporis quam tertii [168], si constat a Deo esse motiones, illustrationes vel consolationes, quae in animam eligentis immittuntur, quia tunc immediatius suam ipse voluntatem per hos gratiae suae effectus, quam per discursus terti temporis, ostendit; nihilominus, si non cognoscitur spiritus ille movens per modum superiorem a Deo esse, et dubium est apud eligentem, vel apud instructorem, vel utrumque, an illae illustrationes ac consolationes spirituales sint a bono spiritu, an a malo, se in angelum lucis transfigurante [169], saltem ex parte, licet peracta sit electio in secundo tempore, potest per duos illos modos tertii temporis eadem examinari. Nam illi et naturales vires exercent, et hominem simul ad supernaturalem motionem Dei et illustrationem disponunt; unde de electione sic facta optimam rationem eligens Deo reddere potest, cum fecerit quod in se est ad Dei voluntatem cognoscendam, cum 2° modo non potuerit

---

7 procedi *corr. ex* procedere | 8 principio *sup. lin.* | affectu *del. in marg.* non bono | 9 *ante* moveatur *del.* procedat et | 10 eum *del.* quia sive erroris intellectus sive fraudis mali spiritus (si quam ille admiscat) | 11 inferat *del.* ut eligat | 12 eligentem *sup. lin.* || 20 a Deo *sup., prius* ab ipso | 21 illustrationes *sup. lin.* || 23 hos | effectus *sup., prius* inspirationes et motiones | 25 modum *del.* affe | 26 vel utrumque *sup. lin.* | 30 eadem *sup. lin.* | 34 cognoscendam *del.* et

[167] De libertate concedenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

[168] De discrimine inter secundum et tertium electionis tempus cf. GIL. DÁVILA Doc. 31 nn. 129 et 142; MIRÓ Doc. 22-23 n. 87; CORDESES Doc. 32 n. 132; Doc. 33, 34, 43 nn. 189, 190. Quia vero faciendum sit cum secundo et tertio tempore in contrarias decisiones inclinemur, dicitur in testibus allatis in annotatione 172.

[169] Cf. 2 Cor. 11, 14 et Regulam quartam secundae hebdomadae ad spiritus cognoscendos: « sub angelo lucis » (n. 332).

certus esse quod eam invenisset. Nam si de ea constaret in 2°, superflua esset tertii temporis inquisitio; a meliore enim lumine quam sit ratio humana, directus esset et illustratus intellectus, et motus affectus eius. Quod si in tertio tempore idem eligendum videretur quod in 2°, sufficiens omnino ex utroque lumine, supernaturali et naturali, certitudo haberetur.

86. 6° Observet instructor, dum exigit ab eligente rationem suae electionis, sive in 2°, sive in 3° tempore ea fiat, an bene eius affectus sit dispositus, ita scilicet ut, vel ad perfectiorem viam sit propensus, vel certe tamquam in aequilibrio quodam modo sit constitutus, et paratus ad eam, quae melius ducet ad finem ultimum, et quae Deo sit futura gratior, eligendam; quod si intelligeret, ad imperfectiora affectum propensum, licet ante quam inchoaret electionum tractationem, bonam dispositionem ostendisset, non est in electionibus progrediendum, donec affectus ad rectitudinem redigatur, *alioqui de bona electione facienda nihil probabiliter sibi polliceri posset*, licet multae rationes et motiones ad eam moverent: affectus enim ad imperfectiora inclinans ne a non bono spiritu inclinetur *merito timeri potest*; *et tamen, si inclinatur, periculum esset manifestum, ne potius* rationem ad se traheret quam ab ea traheretur [170]. Secus est si ad perfectiora propendeat, quia non est huiusmodi spiritus a carne et sanguine; nec probabile est quod a malo sit spiritu talis propensio; et si a Deo est, non impediet cognitionem voluntatis Dei. Si tamen contra rationem videretur electio quae fieret ab homine propenso ad perfectiora, examinetur per priorem et posteriorem modum tertii temporis, et non solum per regulas discernendorum spirituum, ad maiorem eligentis et instructoris satisfactionem.

87. 7° Quicquid eliget 2° vel 3° tempore, moneatur ne votum ullum emittat, praesertim si fervens et naturae praecipitis vel parum stabilis videatur, quamdiu in Exercitiis erit [171]; [22] si

---

35 certus esse *sup., prius* sibi satisfacere | in 2° *sup lin.* 38 in *del* 2° et · 39 sufficiens omnino *sup., prius* maior | utroque *del.* su ‖ 41 exigit *del.* rationem | rationem *sup. lin.* ‖ 44 tamquam *sup., prius* ut ‖ 45 eam — ducet *sup., prius* meliora media et ‖ 46 gratior *corr. ex* gratiora ‖ 50 redigatur *del.* alioqui bona electio non esset ab eo speranda ‖ 52 imperfectiora *del.* perfectus inclinans *sup.lin. et del. sup. lin.* vel de merito ‖ 54 non *del. ms. sed falso* ‖ 52-53 ne — potest] merito timeri potest, ne a spiritu non bono inclinetur *G* ‖ 54 potius esset *del. in marg.* ne potius | *ante* rationem *del.* de | 55 quam *corr. ex* quantum · 56 huiusmodi spiritus *sup. lin.* ‖ 61 per *del.* modos

---

[170] De recta dispositione ad electionem cf. supra hoc Doc. 20 annot. 148.

[171] Cf. annotationem decimam quartam (n. 14).

tamen eligens, maturo consilio, et re cum magna claritate iam electa (*praesertim si aetas et ingenium hominis de levitate non sint suspecta*), vellet suam electionem voto firmare, ut se contra oppugnationes demonis, mundi et carnis firmaret, non potest instructor nec debet id prohibere, sicut nec ad id ulla ratione impellere [172].

88. 8° Si accideret ut 2° tempore aliquid eligeretur; et quia dubitatur an sit illa motio a Deo, proponuntur ei tertii temporis duo illi modi, et contrarium tunc eligitur; diligenter examinetur per regulas discernendi spiritus, *et rectam rationem ac doctrinam sanam*, quod 2° tempore et quod 3° elegit, et pondus rerum moventium utroque modo pensetur. Quod si constaret clare quod ratio astipulatur electioni tertii temporis, securius est eam sequi, propter dubitationem, quam habet instructor de motione secundi temporis, an esset a Deo necne; contra, si rationes essent debiles, quae 3° tempore moverunt, et motiones secundi temporis elucesceit magis quod fuerint a bono spiritu, et recta ratio eis non repugnat; tunc enim electio secundi temporis est praeferenda. Licet enim prius non clare constiterit per eam de voluntate Dei, rebus magis agitatis et discussis, accedente rationis testimonio, potest constare [173].

89. 9° Notet instructor, quod ne tertio quidem hoc tempore potest agi de electione, etiamsi in 2° non clare constiterit de Dei voluntate, si adhuc anima eius, qui exercetur, variis motionibus agitari cernitur. Tranquillitate enim et pace opus est, ut vires suas anima exerceat priori et posteriori modo tertii temporis; et in aliis Exercitiis vel 2ae vel tertiae hebdomadae detineri potest qui se exercet, donec animi pax redeat, sine qua in electione rei gravis non est procedendum, *quia probabiliter non constaret recta illam esse factam*.

66 re *del.* optima | iam *sup. lin.* || 74 duo illi *sup. lin.* || 76-77 rerum — modo *sup., prius* aliarum rationum || 80 an *sup., prius* quod | essent *del.* valde || 81 tempore *del.* ad || 81-82 elucesceit *corr. ex* elucesceat — 83 tunc *sup. lin.* | enim *sup. lin.* — 85 discussis *del.* potest constare — 87 quidem *sup. lin.* | tempore *del.* modis duobus || 88 etiamsi *sup., prius* quando — 89 voluntate *del.* sed etsi || 90 pace *del.* animi || 91 anima *sup. lin.* || 93 qua *del.* non bene || 94 gravis *del.* fieret | non *Gz. del. ms.* | non² *del. in marg.* constaret illam esse

[172] Haec, paucis mutatis, repetuntur in Doc. 33, 34, 43 n. 228. Cf. etiam GZ. Dávila, Doc. 31 n. 154 et Miró Doc. 22-23 n. 91.

[173] Fere eadem apud Cordeses Doc. 32 n. 139; Miró Doc. 22-23 n. 87, Doc. 33, 34, 43 n. 207. Cf. etiam GZ. Dávila Doc. 31 n. 142.

90. 10° Puncta modi prioris electionis, et etiam posterioris in hoc tertio tempore dictanda sunt ; et advertendum, cum post conclusam electionem, ad orationem se confert (iuxta ultimum punctum) [174], an sentiat mentem suam confirmari a Domino in electione facta ; et si motiones aliquas *vel illustrationes desuper immissas*, in oratione senserit, examinentur iuxta regulas discretionis spirituum. Et si boni spiritus signa deprehenduntur et confirmatur electio per discursum facta, satis plenum argumentum divinae voluntatis inventae haberi debet. Si motiones, affectus vel illustrationes intellectus tunc acciderent, quae infirmarent electionem per discursum factam, et examinatae praedicto modo a malo spiritu viderentur vel dubio, non est mutanda electio ; demonis enim opera posset huiusmodi tentatio provenire. Si autem boni spiritus et superioris motio vel illustratio clare ostenderetur *in parte opposita factae electioni*, signum est discursum non fuisse bonum, et electionem denuo faciendam esse. Quod si in oratione, quae ultimo loco fit, nihil notabile accidit in utramvis partem, nec in affectu nec in intellectu, et voluntas eligentis rationibus mota, ad electionem alterius partis rei propositae perseverat, non est mutanda electio, sed iudicandum est quod Deus, per discursum rationis, suam voluntatem voluit inveniri [175]. Et si posteriori modo huius temporis probetur electio, priori modo conclusa, tanto certius tenendum est inventam esse Dei voluntatem. [23]

91. 11° Dicitur in puncto primo posterioris modi [176], quod convenit persentiscere [177] in se, quidquid affectionis ad rem

97 advertendum *del.* quod ‖ 100 si *del.* habi | aliquas *del.* a Domino ‖ 103 facta *del.* signum est ‖ 107 modo *del.* potius | 109 vel *sup., prius* et | 114 ad *del.* alt. | electionem *del.* rei ‖ 118 conclusa *del.* nih [?] ‖ 120 11 *del.* Quod

[174] In libro Exercitiorum (n. 183).

[175] Fere eadem in Doc. 33, 24, 13 nn. 229-232.

[176] In libro Exercitiorum (n. 184).

[177] GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 19 haec observat : « Vocabulum hoc multi in iudicium vocant. Et quidem si iuxta sanam doctrinam explicetur, nihil periculi est ; sed quoniam eo modo dicendi, qui in Hispania aut illuminati, aut derelicti vocati sunt, abutuntur, explicarem potius P. N. Ignatii mentem, quam eo voce sine distinctione uterer ». Vocabulum illud adhibet versio vulgata (n. 184). Thomas de Pedroche O. P. vehementer hunc locum in sua censura Exercitiorum exagitavit (PCh. 3, 516-518). Nadal recte explicat locutionem (EN. 4, 855-859). Pedroche et Nadal legunt « praesentiscere ». De impugnatione illuminatorum vide IPARRAGUIRRE, *Historia* 1 89-101.

electam eligens habet, ex Dei solius amore proficisci; ubi notandum est quod dicit convenit; perfecte enim fit electio in hoc genere cum solius Dei amor movet. Sed si non solus Dei amor, et tamen is praecipue movet, et praeter illum aliquid aliud ad eamdem electionem inclinat, quod non contrarium divino amori, et in se honestum est, ut, puta, consolatio propria spiritualis, et ratio valetudinis, vel quid huiusmodi, non propterea improbanda est electio; quamvis alia, quae ad illam moverent praeter Deum, non praecipue movere, et ea ipsa ad Dei amorem referri deberent.

92. 12° Cum non agitur de electione status vel officii assumendi vel relinquendi, et tamen iudicat instructor eum, qui se exercet, de emendatione vel reformatione vitae et rerum suarum agere debere (quia vel ei *impendendum videtur*, ut benemerito, hoc pium officium, vel eius profectus ad alios iuvandos momentum habiturus creditur) non omissis aliis Exercitiis 2ae vel tertiae hebdomadae, proponi ei possunt deliberanda quae post modum posteriorem electionis, de familia, expensis, etc., dicuntur [178]. Praeter Exercitia disponentia ad electiones (ut illud est de duobus vexillis, et tribus hominum classibus et tribus gradibus humilitatis, et praeludium ad electionem faciendam, *quae licet non necessario, utiliter tunc praemitterentur*), prior et posterior modus electionum tertii temporis *potius quam secundi*, exercendus *et ei dictandus est*. Et post unum punctum discussum, ad aliud transeat, in eadem hora vel diversis, prout res maioris vel minoris momenti et difficultatis erunt [179]. Et nihil dictare oportet de iis, quae ad vitae emendationem in quovis statu dicuntur, sed verbo explicare satis erit.

---

122 electam *del.* pertineat | eligens habet *sup. lin.* | ubi *sup. lin.* ‖ 124 non *del.* esset ‖ 125 movet *sup., prius* esset | aliud *sup. lin.* | *ante* ad *del.* moveret ‖ 126 inclinat *sup., prius iterum sup. lin.* moveret ‖ 127 est *sup., prius iterum sup. lin.* esset | propria *sup., prius* sua ‖ 128 huiusmodi *del.* quod moveret ad id, ad quod Dei amor movet ‖ 129 quae *del.* praeter Deum | praeter Deum *sup. lin.* ‖ 130 ea ipsa *sup. lin.* ‖ 132 tamen *del.* expedire ‖ 134 ei *del.* debet ‖ 135 eius *del.* fructus ‖ 138 electionis *del.* dicuntur | dicuntur *sup. lin.* ‖ 141 faciendam *del.* sed ‖ 142 tunc *del. in marg.* proponerentur ‖ 143 temporis *del. sup. lin.* dictandus eis est | exercendus *del.* videtur potius quam secundi ‖ 144 alium *ms., G* ‖ 145 maioris *del.* minoris | vel minoris *sup. lin.*

---

[178] In libro Exercitiorum (n. 189). De reformatione in Doc. 19 annot. 5.

[179] Cf. Doc. 33, 34, 43 nn. 238-239.

93. CAPUT 9^m^

UBI SUNT ALIQUA, IN 3^a^ HEBDOMADA NOTATA.

94. Quod dicitur in primo puncto de aspectu personarum caenantium, et in 2° de auditu eorum [180], non videtur omnino cum primo praeludio historiae quadrare, ubi etiam de lotione pedum, confectione sacramenti sanctissimi et sermone post caenam habito loquitur, et non tantum de caena [181]; sed respondetur quod possent haec omnia, quae in praeludio attinguntur, in uno Exercitio meditanda proponi; et quod dicitur de aspectu caenantium, et auditu eorum quae dicuntur, *et consideratione eorum quae aguntur*, debet extendi ad alia verba et actus, quae ibi acciderunt, et non tantum ad ea quae in caena. Sed certe, communiter caena et lotio pedum et confectio sanctissimi sacramenti pro uno Exercitio satis erunt; ideo in tribus punctis de aliis non fit mentio. Nec absurdum esset tamen, si paulo latius pateret proposita historia (in genere tamen) quam meditatio, quae ad pauciora colligitur, quae melius in uno Exercitio poterunt considerari. [24]

95. 2° Quamvis, ut ostendit 3^m^ praeludium, in Exercitiis passionis Domini quaeratur peculiari modo dolor compassionis, indignatio contra nos et confusio, cum propter nos Dominus noster passus fuerit [182], et non solum incipientibus, sed omnibus, etiam exercitatis in contemplatione, sint hi affectus valde utiles, cum praesertim honorare volumus Christi humiliationem, afflictiones et dolores, per memoriam gratam, et susceptionem similium poenarum, saltem per compassionem; *nichilominus* non excludi debent alii affectus sancti, praecipue qui menti nostrae occurrerint, cum reflectimus meditata ad nos, quales amoris, spei, desiderii

151 94 *del.* P° | 152 omnino *sup. lin.* | 155-156 respondetur *corr. ex* responderi *et del.* potest | 157 meditanda proponi *sup.*, *prius* considerari | 159 verba et actus *sup. lin.* | ibi *del.* gesta sunt || 160 Sed certe communiter *sup.*, *prius* vel fortasse [?] || 161 pedum *sup. lin.* || 162 erunt *del.* Ubi personae sunt eadem *del.* tribus *sup lin.* || 163 mentio *del.* sed vere personae eae dentur in coena et in sermone Christi nec in convent | 164 proposita *sup. lin.* | 168 peculiari modo *sup. lin.* || 170 omnibus *del.* sint

[180] In libro Exercitiorum (n. 194).
[181] In libro Exercitiorum (n. 191).
[182] In libro Exercitiorum (n. 193).

imitationis in patientia, humilitate et obedientia, charitate, et sic de aliis.

96. 3° Est advertendum in repetitionibus, tam huius quam praecedentis et sequentis hebdomadae, quod non tantum expedit immorari in locis illis ubi gustum maiorem in meditationibus primis habuimus, sed etiam in illis punctis magis haerere, et diligentius ea ruminare, per quae prius brevius transivimus, dum in aliis immoramur [183].

97. 4° Ex his quattuor annotationibus, quae post 2m Exercitium ponuntur [184], 3a tantum erit dictanda, caeteras satis erit verbo declarare. Ex meditationibus autem dierum sequentium tantum oportebit (*nisi aliqua causa extraordinaria aliud exigeret*) dictare quae uno die sunt meditanda, prout attinguntur in posteriore parte libri, quae agit de misteriis vitae Christi. Sed si agitur cum magis exercitatis, satis erit attingere misteria meditanda *ut ibi ponuntur*, admonendo ut formam eam teneant, quae in primo Exercitio fuit proposita. Si cum parum exercitatis agatur, declaretur magis praxis de aspectu personarum, et verborum auditu, et factorum consideratione, et qualium praecipue, ubi sunt multa [185]. Alia autem anotata in libro Exercitiorum, diligenter perspecta habeat instructor, et sibi familiarem faciat librum ipsum vel compendium eius [186]; ad eum enim et eius praxim declarandam observationes huius Directorii traduntur, non quod sine illis sufficiat.

98. 5° Quae de regulis ad victum bene temperandum, in fine huius tertiae hebdomadae traduntur, non dictanda sunt, sed verbo explicanda; et non omnia simul, sed per partes, nec omnibus eodem modo, sed, adhibita discretione, sunt proponendae hae regulae [187]. Aliqui anim avidiores et corpore robustiores his magis

---

177 imitationis *del.* et alii | obedientia *del.* et alii ‖ 183 per quae *sup., prius* in quibus ‖ 187 autem *sup. lin.* ‖ 191 exercitatis *sup., prius* expertis ‖ 192 agatur *sup. lin.* ‖ 194 auditu *del.* et qualia (*corr. ex* qualium) ea sint (*haec duo del. in marg.*) inter verborum ‖ 197 sibi *corr. ex* disposita[?] ‖ 198-199 declarandam *del.* hae ‖ 203 nec *sup., prius* et non

---

183 De repetitionibus apud Mercurianum Doc. 19 annot. 9.

184 In libro Exercitiorum (nn. 204-207).

185 De punctis declarandis in Doc. 4 annot. 33.

186 Quemodmodum Instructor librum Exercitiorum cognoscere debeat in Doc. 1 annot 15.

187 De regulis victus cf. in hoc eodem Doc. 20 supra n. 43. Miró Doc. 22-23 n. 92 qui indicat has regulas de more proponendas non esse, sed tunc solum cum ratio personarum id exigat. Fere idem asseverat, Doc. 26 nn. 78

opus habent ad temperandum affectum et usum alimenti; alii non perinde. Circa I^am praecipue regulam, videat instructor cui et quomodo eam explicet, et quomodo ea utatur, ne quid nimis. Tempus autem proponendi has regulas non solum est in tertia hebdomada, sed etiam in prioribus hebdomadis opportune ali- 210
quae eorum proponi possent, *si is qui exercetur se opus habere eis significat, vel ipse instructor id observat.* Hic tamen declarentur, si prius non sunt declaratae, quia pauciora documenta, extra ipsa Exercitia, in hac hebdomada, quam in aliis traduntur, unde magis vacabit instructori ea declarare, cum expediat aliquid novi 215
afferre, cum se exercentem invisit[188]. [25]

99. CAPUT 10^m

DE QUIBUSDAM ANNOTATIS IN 4^a HEBDOMADA.

100. 1° Quae dicuntur notanda post primum Exercitium 4^ae hebdomadae[189], dictare non oportet (nisi, propter memoriae co- 220
moditatem, mutatio additionum dictetur), sed satis erit verbo explicare. Quod autem dicitur in 3° notando, ad plura vel pauciora puncta redigi posse meditationem[190], non tantum in Exercitiis huius hebdomadae intellige, sed aliarum etiam; et in quemcumque numerum dividantur, si in uno vel duobus inveniet qui 225
exercetur id quod quaeritur, non est quod properet ad omnia

207-208 cui et *sup. lin.* ‖ 215 novi *del.* semper ‖ 217 10^m *corr. ex* 9 ‖ 223 non *sup. lin.* ‖ 224 hebdomadae *del.* sed ‖ 224-225 quemcumque *corr. ex* quocumque *del.* modo

---

et 146, ubi additur eas praesertim posse proponi cum agitur de vitae statu reformando. De FABI Doc. 25 n. 20 indicat non esse proponendas nisi cum de vitae reformatione agatur. CORDESES Doc. 32 n. 89 supponit proponendas esse. Dicit enim posse extra tertiam hebdomadam cum opportunius iudicabitur, communicari, immo debere communicari cum iis qui illis egeant. In n. autem 145 adiungit posse proponi singillatim distinctis diebus pro Directoris discretione. In quarta regula explicanda specialis prudentia requiritur. Doc. 33, **34,** 43 n. 252 notat has regulas proponendas esse non solum tertia hebdomadə sed etiam antea, si opportunum tempus huic expositioni fuerit. De FABI Doc. 24 n. 47 indicat communicari posse cum decima additio explicatur.

[188] Semper aliquid novum in visitationibus afferendum esse dicunt auctores alləti in Doc. 3 annot. 5.

[189] In libro Exercitiorum (nn. 226-229).

[190] In libro Exercitiorum (n. 228).

percurrenda ; sed cum hora finietur (vel si quid amplius meditationi temporis tribuit), ad colloquium unum vel plura, se transferet : in repetitione vero poterit minus meditata puncta melius ruminare [191] et colloquium (si videbitur) ad aliam personam quam prius, convertere poterit, scilicet, si prius ad Patrem, in alio Exercitio ad Filium, vel Spiritum Sanctum, vel ad ipsam Beatam Virginem, vel ad duas aut etiam tres simul, si devotio id exiget, convertere licebit [192].

101. 2° Dicitur in contemplatione ad amorem excitandum, primo, quod amor magis ex operibus quam ex verbis pendet : 2° quod in mutua quadam facultatum, rerum et operum communicatione consistit [193]. Pendere intellige demonstrari, quia effectus amoris opera sunt potius quam verba. Quod autem consistat in communicatione facultatum etc., sic intellige, non quod communicatio talis sit amor per essentiam, sed per efficientiam. Nam amor ipse proprie in affectu amantis ut actus vel passio illius, est ; sed quia amare est bonum velle, effectus et finis amoris est illud bonum, quod amato volumus, sive sit communicatio facultatum, sive rerum aliarum, quae bona sunt, amato. Unde illud Gregorii [194] quasi proverbiale est : probatio amoris, exhibitio est operis. Et quod amor, ubi est, magna operatur, et ubi non operatur, non est. Et de amore amicitiae sermo est, *quod volumus aliis bonum propter ipsos*, non de amore concupiscentiae, quo dicimur amare id quod propter nos amamus, ut divitias, voluptatem et huiusmodi.

102. 3° Hoc Exercitium ad amorem excitandum proponi poterit postquam unum vel alterum diem, qui exercetur, in misteriis Resurrectionis (*sub Resurrectione autem, Ascensionis et Pentecostes etiam misteria intellige*) versatus erit. Et licet una hora impendatur meditationi alicuius ex his misteriis, alia impendi poterit huic, quae ad amorem excitandum proponitur [195]. Et

228-229 transferret *del.* vel reli ‖ 231 si prius *sup. lin.* | in alio Exercitio *sup. lin. et del.* de ‖ 233 Virginem *del.* convertere (*corr. ex* convertet) ‖ 235 2 *del.* Quod ‖ 241 talis *sup., prius* facultatum ‖ 242 ut *sup., prius* esse et | vel passio *sup. lin.* ‖ 255 impendatur *del.* Exercitio

[191] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[192] De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[193] In libro Exercitiorum (n. 231).

[194] S. Gregorius Magnus, *Homiliarum in Evangelia*, lib. II Hom. 30 n. 1 apud PL. 76, 1220.

[195] Posse meditationes resurrectionis simul cum contemplatione ad amorem obtinendum tradi, repetit fere iisdem verbis Cordeses Doc. 32 n. 151. Ut unum ex duobus modis eam proponendi, admittunt idem Doc. 33, 34, 43

quia puncta quattuor sunt faecundissima, qui in uno pro una hora satis habuerit, in sequenti poterit alii vel aliis vacare. Et colloquium in fine meditationis addetur, licet non omnia puncta percurrerit [196]. Quod si videbitur seorsum de mysteriis resurrectionis et de hoc Exercitio ad excitandum amorem agere, primis duobus diebus vel tribus, absolventur misteria haec usque ad Ascensionem et Penthecostem, et tertio vel quarto hoc per diem integrum in diversis horis tractetur, ut modis orandi exercendis aliqui dies huius hebdomadae supersint [26].

103. Caput 11^m^

De annotatis circa modos orandi.

104. Primus modus orandi, prout iacet, simplicioribus congruere magis videtur et non meditationem profundam in praeceptis, et peccatis mortalibus, potentiis et sensibus, sed potius praxim inquirentibus : quomodo scilicet observaverint et imposterum observare velint circa ea, quod oportet, ut, scilicet veniam transgressionum et gratiam faciendi quod debent, postulent ; et est oratio media inter vocalem et mentalem, quia de utraque participat, sed magis ad mentalem accedere videtur [197].

---

260 si *del.* vel ‖ 261 agere *del.* ex agendo ‖ 263 et *del.* quar ‖ 266 11 *corr. ex* 10 ‖ 267 annotatis *corr. ex* annotato ‖ 269 videtur *del.* ideo | profundam *sup. lin.* ‖ 270 et *del.* aliis | sensibus *del.* profundam ‖ 272 velint circa ea *sup., prius* debeant | oportet *del.* circa ea | scilicet *del.* postulent ‖ 273 postulent *sup. lin.* ‖ 274-275 mentalem — videtur *sup., prius* vocalem accedit. Sicuti brevem et non

---

n. 254. Hoc tamen Patri Quadrantini Doc. 35 n. 43 a mente S. Ignatii alienum videtur. Vide etiam quae indicat P. De Fabi Doc. 25 n. 4 et quomodo, cum Exercitia repetuntur, posse eam tradi proponat Gagliardi Doc. 15 n. 44.

[196] Repetunt haec Cordeses Doc. 32 n. 152 ; Doc. 33, 34, 43 n. 254. Alii auctores aliter de tempore quo haec contemplatio tradi possit loquuntur. Miró Doc. 22-23 nn. 60, 102, 111, 120 indicat hanc contemplationem sub finem Exercitiorum semper proponendam esse, etiam cum Exercitia post secundam vel post tertiam hebdomadam absolvuntur. Ruiz Doc. 11 n. 14 dicit non esse tradendam nisi sub finem. GZ. Dávila, Doc. 31 n. 172 affert opinionem aliorum qui defendebant proponendam eam esse ante electionem. Ipsi vero P. Dávila videtur tempus aptum finis quartae hebdomadae. Secundum Doc. 26 n. 84 tradi potest in secunda, tertia vel quarta hebdomada « pro necessitate meditantis et prudentia directoris ». Cfr. etiam Miró Doc. 22-23 n. 128.

[197] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

Quamvis autem in singulis praeceptis aut peccatis dicatur quod haerere debeat per spacium, quo ter dicitur Pater noster (communi modo scilicet vocaliter dictum), si quis gustum inveniret in aliquo vel utiliter sibi videretur in eo haerere magis, nihil id prohiberet; et si non posset una hora vel eo tempore, quod huic orationi dare decrevit, percurrere omnia praecepta vel peccata, posset subsistere, ubi finis illius praescripti temporis instaret, et colloquio ad Deum directo finire. Et inde in sequenti oratione incipere, ubi substitisset.

105. Si cui tamen ex iis, qui exercitatos magis habent sensus, et ad profundius meditanda huiusmodi magis sunt idonei, hic primus orandi modus proponeretur, haec formula eis tradi posset in praeceptis; ut post 3am additionem et orationem praeparatoriam, quae ibi habetur [198], primo consideret praeceptum, quam in se sit sanctum et bonum; 2°, quam utilis sit eius observatio; 3°, quomodo observaverit. *Sequetur deinde colloquium, in quo*, dolens de mala observatione, petet veniam; et, proponendo meliorem observationem in posterum, ad id gratiam postulabit. Deinde, si hora non est absoluta, transibit ad aliud praeceptum, et formulam eamdem tenebit. Et herebit ubi tempus praescriptum finietur; et in sequenti oratione prosequetur quae supersunt. Ubi tamen videt se non peccasse, tra[n]seat expeditius, *praecipue* per 3m punctum, et in colloquio gratias agat Deo, et proponat in posterum etiam abstinere, gratiam ad id petendo.

Cum ad mortalia transierit peccata, mutanda mutabit; formulam eamdem tenebit, ut primum punctum sit videre quam malum et quam iuste prohibitum sit peccatum superbiae; 2m quam noceat huiusmodi si non caveatur; 3m quomodo caverit ipse, et consequetur oratio. Inde ad aliud et aliud transitus fiet, herendo magis ubi sibi opus esse quisque iudicat.

Cum ad potentias et sensus transeundum erit, praemissa oratione praeparatoria, primum punctum sit considerare quam preciosa et quam nobis utilis sit potentia intellectus; 2° ad quem finem data et quomodo illa Christus usus fuerit, vel Beata Virgo;

---

276 aut *del.* se ‖ 278 dictum *corr. ex* dicat ‖ 282 subsistere *del.* et colloquio ‖ 285 cui *sup., prius* quis ‖ 286 sunt *sup. lin* ‖ 287 proponeretur *del.* hio modus teneri ‖ 288 in praeceptis *sup. lin.* ‖ 289 ibi hebetur *spp. prius* petit cognoscendi gratiam ad observa. | consideret *del.* singula puncta ‖ 290 sit *sup., prius* rationalis (lis *corr. ex* les) ‖ 292 dolens *corr. ex* dolendus | observatione *del.* et proponentes meliora *del sup. lin* in posterum | petet *del.* ad id ‖ 293 posterum *del.* petet | postulabit *sup. lin.* ‖ 297s trascat *ms., G* ‖ 299 petendo *corr. ex* petat ‖ 301 tenebit *del.* fiat | ut *sup. lin.* ‖ 302 superbiae *sup., prius* capitale ‖ 303 ipse *sup. lin.* ‖ 305 sibi *sup. lin.*

[198] In libro Exercitiorum (nn. 239-240).

3° quomodo non usi fuerimus, et dolendo quod male intellectu simus usi, et proponendo emendationem ad imitationem exemplaris quod nobis proposuerimus, consequetur [27] colloquium, veniam petens de peccatis, et gratiam ad bene utendum in posterum hoc dono Dei. Et sic in aliis potentiis et sensibus procedemus. Et addi poterit de loquendi facultate, imo de *virtute etiam* motiva, ut incessu et gestu, prout ad modestiam et edificationem pertinent.

106. In 2° modo orandi duo tantum occurrunt dicenda : primum, quod, cum una vox sensum *non facit, quem meditari possimus*, una sententia sumi potest loco unius vocis, ut : « qui es in celis » : et « sanctificetur nomen tuum » ; *et ita de singulis petitionibus orationis dominicae* : nam in voce « Pater », et « Pater noster » satis habet quod meditetur orans, et ubi haereat intellectus et affectus. Et non solum hae orationes, sed et multi psalmi comodam praebent huic orationi materiam ; 2^m^ est, quod, cum instructor viderit quod bene procedit qui exercetur in hoc orandi modo, non debet exspectare ut finiat, sed ut imposterum sic procedat, admoneat. In praecedenti modo idem intellige : quia tamen ille aliquanto magis variam formulam habet, uno Exercitio circa praecepta, alio circa peccata, alio circa potentias animae, alio circa sensus exerceri poterit, si tempus suppetet. Et tunc, si non seorsum proponet instructor quae seorsum est oraturus, ea saltem dictabit, ut bene retineat formulam, in qua exerceri debet [199].

107. In tertio modo orandi, duo tantum notanda videntur ; alterum est quod haec oratio media etiam est inter vocalem et mentalem, et quod illud interstitium respirationum dat tempus oranti, quo intellectu magis penetret veritatem eorum, quae per voces vel sententias significantur, et affectu magis ad intellecta moveatur ; alterum, quod non est ita praecise interstitium respirationum assumendum, quin possit aliquanto plus aliquis immorari, quam duret respiratio (cum praesertim aliqui crebrius aliis respirent), sed plus minus in talibus immorandum est, quantum communiter durare solet respiratio ; si enim quis profundius in-

313 in *sup., prius* ad ‖ 315 de² *del.* virtu ‖ 316 gestu *del.* et | 317 duo *corr. ex* dice ‖ 317-318 primum *sup. lin.* ‖ 318 sensum *corr. ex* sententiam *del.* non facit ‖ 319 potest *del.* ut | vocis *corr. ex* vocet ‖ 323 et² *del.* 2*m* | multi *sup. prius* quivis ‖ 326 qui exercetur *sup. lin.* ‖ 328 aliquanto *sup. lin.* | variam *del* ha. aliquanto ‖ 330 exerceri *corr. ex* exercebatur *del.* in | non *del.* simul sed 331 ea *sup., prius* vel ‖ 333 tandum *ms.* tm. *G* ‖ 334 etiam *sup. lin.* ‖ 335 illud *del.* est. ‖ 336 oranti *sup. lin.* ‖ 337 ad *del.* significata ‖ 338 praecise *del.* est

[199] De secundo modo orandi in Doc. 18 annot. 41.

telligere vel affici et immorari magis vellet, ad 2^m orandi modum in eo iam accederet. Postquam autem quis semel aut iterum orationem huiusmodi probaverit, et quomodo in ea procedat instructor viderit, et quod opus esse iudicabit admonuerit, non est quod amplius immoretur *qui se exercet, sed instructor* eum adhortetur, ut in eo modo *in posterum* magis se exerceat, quem sibi magis utilem experietur [200].

108. Quamvis hi tres modi orandi hic tradantur, non existimandum est quod alii excludantur, non solum quos Spiritus Sanctus edocere solet, sed etiam quos viri, in spiritu exercitati, secundum experientiam suam et rationem ac sanam doctrinam, tradere solent, vel quos quisque sibi utiles ad profectum suum ipso usu deprehenderit [201]. Sed interim hi tres idonei sunt, alius alio magis pro orantium varietate, imo et pro diversa in eodem homine diversis temporibus dispositione [28].

109. Caput 12^m

De iis, quae circa scrupulos dignoscendos, et de regulis servandis ut cum Ecclesia catholica vere sentiamus, notantur.

110. 1. Si non videtur is, qui se exercet, scrupulis ullis agitari, non est quod ei hae annotationes de scrupulis dignoscendis proponantur [202]. Si videbitur agitari scrupulis primo modo sumptis, ut scilicet deffiniat aliquid esse peccatum, quod non est, admoneri debet, non tantum de eo iudicio erroneo in particulari, sed ne facile huiusmodi iudicia imposterum faciat; quia, *praeterquam quod torquetur frustra de praeteritis* propter conscientiam; si contra eam quid faceret iam peccaret, etiamsi in re ipsa peccatum non esset:

---

346 iudicabit *sup.*, *prius* viderit ‖ 347 immoretur *del.* sed ut postea exerceat hos modos | *ante* qui *in marg. del.* nec instructor ‖ 352 spiritu *del.* doctrina ‖ 356 diversa *sup.*, *prius* varia ‖ 358 12 *corr. ex* 11 ‖ 359 quae *corr. ex* quadam | scrupulos *del.* et ‖ 363 ei *sup. lin.* | annotationes de scrupulis *sup.*, *prius* regulae de eis ‖ 367 imposterum *sup. lin.* faciat *del.* nisi constet sed ‖ 368 contra *del.* quae ‖ 369 esset *del.* ergo sed *del. sup. lin.* ut

---

[200] De tertio modo orandi vide Miró Doc. 22-23 nn. 129, 134; Nicolai Doc. 21 n. 14; GZ. Dávila Doc. 31 n. 175; Cordeses Doc. 32 n. 155; Doc. 27 n. 5; Doc. 33, 34, 43 n. 267; Gagliardi Doc. 45 n. 9.

[201] Fere eadem traslata in Doc. 33, 34, 43 n. 267.

[202] De regulis scrupulorum in Doc. 26 annot. 85.

admoneatur ergo ut intra limites dubitationis (si res est dubia) se contineat, *et interim abstinere* [203] *nitatur. Sed* si a viris doctis intellexerit ibi peccatum nullum esse, deponat conscientiam omnino et nullum ibi peccatum esse sibi persuadeat, potius aliorum auctoritati (qui fide digni sint), quam suae rationi credendo, quod tam in primi quam in secundi generis *scrupulis est ei serio commendandum.*

111. 2. Cum vel nimis delicata vel nimis crassa animadverti potest eius qui exercetur, conscientia, ei dicatur quartae annotationis sensus [204], vel ea pars quae ad ipsum attinet, addita exhortatione ut ab eo extremo, in quo versatur, ad mediocritatem se transferat, quod ut possit obtinere, ad contrarium extremum eius, quo est, declinare nitatur, iuxta quintam annotationem [205] ; ita tamen ut ne quid nimis, semper ad medium intentionem dirigendo, quae ut etiam quod 6ª annotatio continent) [206] verbo, non scripto, satis erit proponerè.

112. 3. Quod attinet ad regulas servandas, ut cum catholica Ecclesia sentiamus [207], hoc notandum est : quod ea hic merito commendantur, quae horum temporum heretici, vel ad hereticorum doctrinam accedentes, suis libris, vel concionibus, vel colloquiis solent oppugnare vel contemnere. Et ideo ut antidota haec documenta sunt eius potissimum commendanda, qui in locis vel cum personis suspectis versantur. Nec solum ad id conferunt, ut quis

---

371 contineat *del.* vel ‖ 372 omnino *sup. lin.* 377 2 *del.* Quae quinta regula et continet verbo dicenda non est cu[sic !] in altera ex | Cum — ni[mis] *sup. lin.* ‖ 378-379 a notationis *sup., prius* regulae ‖ 380 extremo *del.* ad medi ‖ 381 transferat *del.* et non opus erit in scriptis ei quicquam ei dictare | obtinere *del.* ut | extremum *del.* declinet ‖ 382 annotationem *sup., prius* regulam ‖ 383 quae *del.* tamen ‖ 387 merito *sup. lin.* ‖ 388 ad *sup. lin.* ‖ 391-392 vel cum personis *sup. lin.*

---

[203] A re dubia scilicet exsequenda.

[204] Quarta regula de scrupulis (n. 332).

[205] Quinta regula de scrupulis (n. 333).

[206] Sexta regula de scrupulis (n. 334).

[207] Etiam iis, qui cum personis suspectis versantur, has regulas quam aptissimas esse, fere iisdem verbis repetunt Doc. 33, 34, 43 n. 271. Miró Doc. 22-23 n. 92 dicit eas communiter « non esse proponendas, sed quando oportuerit, id est, « quando ratione personae opus erit » et tunc, ut ab utroque Directorio indicatur, in secunda hebdomada, ubi de vitae reformatione agitur. Doc. 26 n. 79 repetit ea quae Miró dicit. De Fas: Doc. 25 n. dicit 20 proponendas non esse nisi cum de reformatione status agitur Doc. 26 n. 79 praesertim cum de reformatione vitae agitur. Cordeses Doc. 32 n. 89 observat tantum esse communicandas cum iis qui illis egeant quo tempore aptius iudicabitur

non erret, aliter sentiendo, vel privatim aut publice loquendo vel scribendo, quam oportet, sed etiam ut dicta vel scripta ab aliis, si declinarent a modo sentiendi et loquendi Ecclesiae catholicae, discernat, et alios ut caveant admoneat. Ideo non solum verbo dicenda talia, sed in scriptis relinqui eis, qui exercentur, expedit, praecipue in locis praedictis.

113. Quod dicitur decima regula « operae precium fore, si privatim admoneantur hi, qui, si velint mederi huic malo possunt »[308], ita intelligendum est si certo constat de malo, quod non levis momenti est nec putatur probabiliter quod alii eo charitatis officio functi sint vel fungi velint, et si sperari potest quod non inutiliter ei, qui mederi potest, referetur.

20 bis

SUMMARIUM EORUM EXERCITIORUM QUAE SCRIPTO RELINQUENDA SUNT, LICET VERBO MAGIS DECLARANDA AUCTORE IO. ALF. DE POLANCO

Praefatio.

I. Textus :

A : Latine. 1. *Archiv. di Stato ms. 79.* Apographum saec. XIX, anno circ. 1835, sed exscriptum ex aliquo antiquissimo codice Curiae Generalis Societatis Iesu, fortasse ex ipso autographo Patris Polanco, vel saltem ex aliqua transcriptione nomine Pii[s]. Polanco facta. — 2. *Archiv. Pont. Univ. Greg. F. C. 1139.* Transcriptio facta a P. Horatio Torsellini († 1599).

B : Itala lingua. 3. *Archiv. Pont. Univ. Greg. n. 199* ff. 267*r*-277*v*. Transcriptio facta, ut videtur intra annos 1560-1565.

II. Typis impressum : Editio MHSI. *Exerc.* 829-846 e textu 1.

III. De natura documenti : Ipse titulus indolem documenti declarat. Mos erat ut ei qui exercebatur, post puncta oretenus explanata, aliqua scripto traderentur, quae ei viam ad meditandum

393 sentiendo vel *sup., prius* sentiendo vel loquendo quam oportet | 393-394 loquendo — oportet *sup. lin.* || 395 sentiendi *del.* cum | et loquendi *sup. lin.* || 396 discernat *sup., prius* cognoscat et curet || 397 dicenda *corr. ex* dici | relinqui *corr. ex* relinquenda sunt || 399 113 del. *sup. lin.* Quod in regulae undecimae fine dicitur de admonendis || 401 de *del.* defectibus || 403 vel || potest *sup., prius* etsi sperarit

GZ. Dávila Doc. 31 n. 671 asseverat has regulas pro iis qui in vinea Domini laborant esse utilissimas. Cordeses vero Doc. 32 n. 159 indicat eas esse utiliores iis qui inter haereticos degunt.

[308] In libro Exercitiorum (n. 362).

faciliorem redderent [1]. Quaedam eorum ex ipso libro Exercitiorum sumebantur. Sed aliquibus nimis ieiuna illa videbantur. Quare nonnulli — ut Miró Doc. 22-23 n. 13 — petebant ut formulae harum meditationum conficerentur. Id perfecit P. Polanco, de quo GZ. Dávila Doc. 31 n. 2 hoc iudicium fert : « Summarium Exercitiorum, quod in fine huius Directorii positum est, omnino retinerem ad nostrorum usum, qui Exercitia traditurі sunt, nam quod in secunda annotatione libri Exercitiorum scriptum quidem est, sed hactenus non observatum, author in hoc compendio praestitit, ut habeat ad manum instructor, quod scripto relinquat, ei, qui exercetur. Apud nostros enim Exercitia scripta eo modo hactenus relinquuntur, quo a Patre nostro edita in libro Exercitiorum circumferuntur ».

IV. Ratio editionis : Edimus textum latinum, sumptum ex textu 1 (S), nam etsi hic multo posterior textu 2 (G) sit, tamen, ut videtur, ex codice antiquiore et puriore exoritur. Annotamus tamen praecipuas variationes codicis G.

Textus.

Summarium

eorum exercitiorum quae scripto relinquenda sunt licet verbo magis declaranda

[1] De fundamento

Primo. Ad hunc finem homo creatus est ut Deum suum laudet ac revereatur, eique serviens salvus fiat.

Secundo. Reliqua super terram creata sunt hominis causa, ut eum ad finem praedictum iuvent.

Tertio. Hinc sequitur esse creaturis utendum vel abstinendum, prout ad finem iuvant vel obsunt.

Quarto. Unde quantum in nobis est, indifferentes esse debemus ad creata omnia, nec quaerere magis sanitatem quam aegritudinem, divitias quam paupertatem, honorem quam contemptum, vitam longam quam brevem. Sed ex omnibus ea magis desiderare, quae ad finem magis ducunt.

[2] Examen particulare.

Mane ut surgit a somno, proponat diligentem sui custodiam circa illud peccatum, contra quod pugnare vult, cum Dei gratia.

7 caussa *G*

[1] Cf. v. g. Doc. 18 n. 83.

Post meridiem. Primo petat gratiam reminiscendi quoties peccaverit in eo.

Secundo discussionem faciat discurrendo per singulas diei partes ab ea hora qua surrexit ; et quoties invenerit se peccasse, tot puncta signet in linea priori subscripta, et proponat in reliqua diei parte abstinere.

Tertio a coena simili modo procedat et signet puncta in secunda linea.

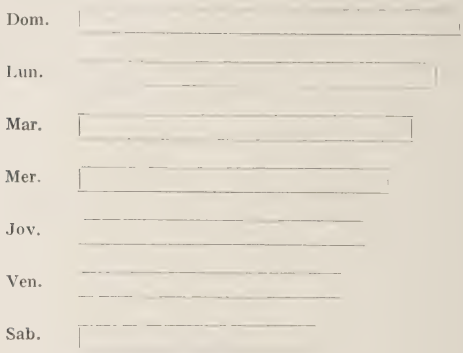

[3] Additiones.

Primo. Quoties id peccatum commiserit, manum pectori admoveat, si interdiu id advertet.

Secundo. Ante somnum comparet puncta prioris lineae et posterioris, ut videat an aliqua emendatio sit facta.

Tertio. Comparet hoc modo secundi et primi diei puncta.

Quarto. Eodem modo sequentis hebdomadae et praecedentis.

[4] Primum exercitium.

Fiat oratio praeparatoria, qua petitur gratia ut vires et operationes nostrae omnes sincere ad Dei gloriam et cultum tendant.

Prius praeludium. Per imaginationem cernere animam nostram in corpore isto corruptibili, ut in carcere constitutam, hominem quoque in hac miseriae valle inter animalia exulantem.

Secundum praeludium. Petere pudorem et confusionem mei

22 inveniet *G*

ipsius attendendo quam multi ob unum peccatum mortale sint damnati, et quod ego toties sim damnationem, peccando, commeritus.

Primum punctum est meminisse primi omnium peccatorum ab angelis commissi, qui in gratiae statu creati, non volentes Creatori suo reverentiam et obsequium praestare, sed contra eum insolescentes, conversi sunt in malitiam, et in infernum praecipitati.

Discursu intellectus pensiculatius hoc penetrandum, attendendo angelorum perfectionem, peccatum et poenam. Deinde insistendum motui affectus concitando ; dum ea volvuntur animo per quae totus confundar, facta unius tantum peccati angelorum cum tot meis comparatione.

Secundum punctum est, memoria revolvere, quomodo Adam de limo terrae factus, in paradiso terrestri positus ; et Eva ex eius costa formata, cum de prohibito fructu arboris scientiae boni et mali, ea suggerente, comedissent de paradiso eiecti et iustitia originali privati, reliquum tempus in aerumnis exegerint.

Intellectu penitius consideretur quam diuturnam poenitentiam ipsi egerint, quae penae genus hominum sequutae, in hac vita et sequenti, fuerint.

Affectus etiam excitabitur, ut in primo puncto.

Tertium est, ut simili modo exerceatur memoria, intellectus et affectus circa quodlibet peccatum mortale, ut eorum qui in diluvio perierunt [1], vel Sodomis igne conflagrarunt [2], quodque forte multi ob peccata nostris pauciora aeternis poenis addicti sint.

Intellectus consideret quanta sit peccati gravitas, Deum infinitae bonitatis et universorum Dominum offendentis. Unde iuste supplicium aeternum pro eo irrogatur.

Colloquium fiat cum Christo, ac si crucifixus in conspectu meo esset ; et quaeram rationem quare Creator meus ad talem se mortem demiserit pro meis peccatis. Arguam me percontans quid egerim hactenus pro Christo, quid agere debeam in futurum, et ea quae suggeret affectus loquar.

Colloquium est sermo, ut amici ad amicum, vel servi ad Dominum, gratiam petendo vel incusando me, vel quaevis communicando.

In fine Pater noster.

[5] SECUNDUM EXERCITIUM DE MEDITATIONE PECCATORUM.

Oratio praeparatoria et prius praeludium ut supra.

Secundum poscit dolorem de peccatis et abundantem fletum.

Primum punctum est totius vitae peccata in memoriam revocare, discussis temporum spatiis, consideratis locis habitationis nostrae, conversationum modis et negotiorum generibus.

[1] Gen. cap. 6 et 7.

[2] Gen. 18, 20-33 ; 19, 1-25.

Secundum. Perpendere peccata et eorum foeditatem ex natura sua, licet non essent prohibita.

Tertium. Considerare seipsum, quis aut qualis sit, et ad suum contemptum iuvetur, comparando se cum omnibus hominibus, et hos cum angelis ac beatis, et omnem creaturam cum Deo ; et demum quis ipse sit comparatus Deo, sui corruptionem considerando, ut ulceris, ex quo tanta sanies peccatorum fluxerit.

Quartum. Quis sit Deus offensus, collectis et comparatis eius perfectionibus cum oppositis meis defectibus, et eius potentia, sapientia, bonitate, cum mea infirmitate, ignorantia, malitia.

Quintum. Prorumpere in exclamationem admirando quomodo creaturae me sustinuerint tam diu et iuverint, tam angeli et sancti, quam coelum, elementa et mixta, nec vindictam fecerint.

Colloquio terminabitur extollendo Dei misericordiam et gratias agendo, quod vitam ad resipiscentiam conservarit, emendationem proponendo.

Pater noster.

[6] Tertium exercitium.

Hoc erit repetitio quaedam primi et secundi, notatis locis in quibus maiorem senserimus spiritualem affectum ; et in illis diutius immorando ; et occurrente motione, veniemus ad colloquia sequentia.

Primum colloquium ad Christi Matrem, petendo intercessionem apud Filium, et ut gratiam impetret, primo ad internam cognitionem et detestationem peccatorum ; secundo ad emendationem ut nostra secundum Deum recte ordinemus ; tertio ut a rebus mundanis nos recipiamus, damnata mundi pravitate. In fine, Ave Maria.

Secundum ad Christum, ut mediatorem, ut ea nobis impetret a Patre. In fine, Anima Christi.

Tertium ad Patrem, ut eadem largiatur. In fine, Pater noster.

[7] Quartum exercitium.

Est etiam velut ruminatio quaedam eorum, quae in prioribus Exercitiis sum meditatus, additis tribus colloquiis.

[8] Quintum exercitium de meditatione inferni.

Post consuetam orationem praeparatoriam, prius praeludium est subiicere oculis imaginationis inferni longitudinem, latitudinem et profunditatem.

Posterius vero, petit poenarum, quas luunt damnati, cognitionem : ut, si amor Dei non me cohibet a peccatis, supplicii timor cohibeat.

Primum punctum est spectare per imaginationem incendia inferni et animas igneis corporibus, ut ergastulis, inclusas.

99-100 potentiam, sapientiam, bonitatem *S*, *G* ‖ 102 creaturae me, *transp. S*

Secundum. Audire per imaginationem planctus, vociferationes, blasphemias.

Tertium. Odorare fumum, sulphur et putredinis graveolentiam.

Quartum. Gustare simili imaginatione lachrymas, rancorem et conscientiae vermem.

Quintum. Tangere ignes illos, quibus animae amburuptur, eadem imaginatione.

Ultimo fiat colloquium cum Christo, in quo considerando eorum animas, qui ante Christi adventum, vel ipso in terris agente, vel post ascensionem damnatae sunt, quia non crediderunt, vel quia praeceptа eius non servaverunt, gratias agam, quod in tale exitium non permiserit me ruere, sed in hunc usque diem servaverit. In fine Pater noster.

[9] Additiones.

Prima. Post cubitum, ante somnum, spatio unius Ave Maria, cogitabo qua hora mane surgendum erit, et de Exercitio tunc faciendo.

Secunda. Expergefactus, exclusis aliis cogitationibus, animum applicabo ad Exercitium primo faciendum, cogitando quomodo miles erubesceret et anxius esset, qui post multa beneficia accepta graviter regem offendisse convictus esset.

In secundo Exercitio, reputans quantum peccaverim, fingam me a catenis vinctum et statim ante iudicem praesentandum, ut quispiam reus mortis.

Tertia. Prope locum meditationis, per spatium unius Pater noster, considerabo Iesum ut praesentem, et spectantem quid acturus sim, et reverentiam ei exhibebo.

Quarta. Vel prostratus, vel genuflexus, vel eo me componam modo, aggressurus meditationem, quo sperem facilius consequi quod quaero ; et si uno modo compos voti fio, alium non tentabo.

Quinta. Completo Exercitio, per quartam horae partem, sedens aut deambulans, dispiciam quomodo successerit meditatio ; ut si quidem male, causas quaeram cum poenitudine et proposito emendationis. Si vero bene, gratias Deo agam, eumdem postea modum observaturus.

Sexta. Cogitationes quae gaudium afferunt, ut de resurrectione, subterfugiam ; quia dolorem et fletum impediunt, et potius de morte aut iudicio cogitabo.

Septima. Privabo me lucis claritate ob eamdem causam, nisi cum legendum aut vescendum erit.

Octava. A risu et verbis risum provocantibus abstinebo.

Nona. In neminem oculos intendam, nisi salutandi occasio id postulet.

Decima. Aliquam satisfactionem exteriorem vel castigationem addam, quae tripliciter sumi potest. Primo circa victum, non tan-

---

137 amburuntur] ambiuntur *G* ‖ 174 postulet] poscat *G* ‖ 176 tripliciter *G*, triplici *S*

tum subtractis superfluis, sed etiam convenientibus alimentis ; et eo melius fit, quo plura subtrahuntur, vitata interim debilitate gravi vel infirmitate. Secundo circa somni et strati modum, non tantum mollibus vitatis, sed etiam opportunis, quantum valetudo feret ; de necessario tamen somno nihil est demendum. Tertio circa carnem ,admotis, ut dolorem sentiat, ciliciis, verberibus et aliis austeritatibus, in quibus eae magis probantur, quae dolorem carni inferunt, nec ossa penetrant cum infirmitatis periculo. Talia sunt flagella ex minutis funiculis.

Exercitia quae sequuntur vel aliqua eorum in prima hebdomada eis proponi poterunt, qui pluribus quam quinque praedictis egere videbuntur.

[10] Sextum exercitium de meditatione mortis.

Post orationem praeparatoriam et praeludium, quale in primo Exercitio traditum est, secundum erit petere gratiam ad utilem meditationem mortis.

Primum punctum considerare mortem esse inevitabiliter obeundam cuiuscumque gradus hominibus [3], et incertissimam [4] horam, qua obeunda est ; qui enim surgit, nescit an ad vesperas sit perventurus ; et qui cubitum concedit, an sit ex lecto mane sequenti surrecturus.

Secundum quod in morte omnia, quae in hoc mundo amantur, sunt relinquenda, etiam illa quae cum magna sollicitudine, labore et periculis quaeruntur, etiam corpus ipsum ; nec animam ab eo recedentem aliud sequitur, quam opera bona vel mala ad salutem vel damnationem.

Tertium consideretur quod in hora mortis saepissime sensus obstupescunt, et intellectus tantopere doloribus aut vi morbi impeditur, ut vix possint exercitati homines attendere et vacare rebus ad salutem necessariis cogitandis. Daemones nihilominus valde oppugnant. Terret etiam Iudex, ante cuius tribunal brevi qui moritur ad reddendam vitae suae rationem praesentandus est [5].

Finietur per colloquium ad Christum, rogando ut ita me per veniam peccatorum disponere dignetur, ut mortem sine timore expectare valeam. Pater noster. Ave Maria.

[11] Septimum exercitium de meditatione iudicii [6].

Post orationem praeparatoriam ac praeludium simile praecedenti, secundum erit praeludium, gratiam petere ad iudicium, tam universale, quam meum particulare, bene considerandum.

---

[3] Hebr. 9, 27.

[4] Mt. 24, 42 ; Mt. 25, 13 ; Lc. 12, 40.

[5] Hebr. 9, 27.

[6] Aliae meditationes de iudicio apud Cordeses Doc. 32 nn. 51-58. Omnia,

Primum punctum considerare, quod ante tribunal Christi omnes nostrae cogitationes, affectus, verba, opera et omissiones nuda erunt et aperta[7], quod quam de omnibus Deo exactam reddere rationem debeamus[8]; et quidem habita consideratione omnium donorum, tum naturalium animae et corporis, tum supernaturalium gratiae, virtutum et auxiliorum Dei omnium, etiam bonorum externorum, quae a Deo accepimus.

Secundum considerare quod expectanda est sententia illa tanti momenti, qua vel beatitudo aeterna obtinebitur, vel perpetua miseria erit subeunda[9], prout bene aut male dispositi inveniemur, cum ex hac vita decedemus.

Tertium quod Iudex erit inflexibilis tunc a rectitudine[10], quem nec fugere, nec ei resistere, quisquam potest, cum sit omnipotens; nihilque eum celare, cum non tantum exteriora opera, sed intimi etiam recessus cordis eius sapientiae oculis sint manifesti. Hinc autem, Iudex, ut nec verbum quidem otiosum sine discussione[11], ¡ta nec malum ullum sine punitione relinquet; idemque erit et Iudex et pars, cum contra ipsum peccata admittantur.

Quartum. Iudicium illud erit severissimae iustitiae, in quo multi accusatores, nullus amicus vel advocatus erit ei qui in peccato mortali moritur. Quid ergo mihi faciendum de tot delictis laesae maiestatis convicto? Id nimirum ut tempore huius vitae, in quo exercetur iudicium misericordiae, ad eam petendam me convertam.

Finiam per colloquium ad Christum mediatorem vel ad Beatam Virginem, ut misericordiam impetrent. Pater noster. Ave Maria.

[12] OCTAVUM EXERCITIUM DE MEDITATIONE PENAE AETERNAE.[12]

Oratio praeparatoria et prius praeludium ut supra.

Secundum praeludium. Petere gratiam bene meditandi poenam peccati.

---

230 hinc] hic *G*

---

quae in Doc. 3 annot. 11 de mortis meditatione adhibenda dicuntur, etiam meditationi iudicii sunt applicanda. Omnes enim auctores ibi allati simul et de morte et de iudicio loquuntur. Cfr. etiam HOFFAEUS Doc. 17 n. 95.

[7] Hebr. 4, 13.

[8] Mt. 12, 36; Lc. 16, 2; Rom. 4, 10; 2 Cor. 5, 10; 1 Petr. 4, 5.

[9] Mt. 25, 31-36.

[10] Ps. 7, 12; Ps. 118, 137.

[11] Mt. 12, 36.

[12] Versio vulgata (n. 72) dicit posse adiungi meditationes de « aliis peccati poenis ». P. De FABI in quibusdam annotationibus quas transcripsit, ponit Exercitium de poena peccati ante considerationem mortis post meditationem inferni. ARSI *Inst. 109*, 58*r*.

Primum punctum considerare id quod amittitur per quodvis peccatum mortale, scilicet, in hac vita gratia Dei et omnes virtutes infusae, ac omnia merita et spiritualis consolatio ; in futura vero, beatitudo aeterna, propter quam creatus et redemptus erat homo, quae poena, omnium gravissima, damni dicitur.

Secundum. Considerare quid acquiratur, scilicet, reatus poenae aeternae in inferno, quae dicitur poena sensus, cuius expendenda est acerbitas in visionibus horrendis, clamoribus diris, foetore intollerabili, fame et siti perpetua, ignique inextinguibili exterius ; interius autem vermis conscientiae et ignominia aeterna.

Tertium. Attendatur poenarum universalitas in omnibus partibus corporis et sensibus ac viribus animae. Qui ergo in uno membro dolorem aegre fert, quomodo cruciatus tam universales feret ?

Quartum. Attendatur etiam continuitas sine interpellatione, sine refrigerio, sine fine. Quod si quis validam febrim vel acutum dolorem lateris continuum per paucos annos nollet ferre, licet mundi dominus esset futurus, quomodo inferni dolores perpetuos feret ?

Ultimo, considerata hominum stultitia, qui propter exiguam delectationem vel utilitatem ad peccatum inclinantem se exponunt periculo tantae calamitatis, et quod cuivis peccato mortali ea debita est, imo quod evitari non possit, si quis in peccato moriatur.

Colloquium ad Christum convertatur, veniam humiliter petendo et gratias agendo, quod hactenus non me punierit ; et gratiam postulando ad evitandum in posterum peccatum, ac punitionem quae ipsum consequitur.

[13] Secundae hebdomadae principium meditatio de Regno Christi.

Oratio praeparatoria ; ut supra.

Prius praeludium constructio locorum, ubi Christus solitus erat versari, scilicet, synagogarum, montis etc.

Secundum. Petere ne obsurdescamus, sed vocati, Christo prompte obtemperemus.

Primum punctum. Imaginationis oculis proponam regem divinitus datum, cui omnes christiani obedire debeant.

Secundum. Considerabo quasi audiam loquentem ad omnes subditos, quod velit infidelium nationes sibi subiugare ; et qui velit ipsum sequi, paratus sit eodem victu et vestitu uti ac eisdem in laboribus vigiliis et casibus persistere in quibus ipse erit, ut particeps fiat quilibet victoriae, prout laborum etc. extiterit.

Tertium. Quid respondere debeant tali regi fideles subditi, et quam ignavus miles esset, qui conditionem propositam recusaret.

Pars secunda huius Exercitii applicat similitudinem huius regis ad Christum circa triplex illud punctum, hoc modo, scilicet :

Primo. Si terrenus ille rex dignus est cui attentio et obsequium

---

251 perpetuae *G, S* ‖ 255 attenditur *G* ‖ 284 Quid *G*, Quod *S* ‖ 285 miles *om.*

praestetur, quid Christus rex aeternus, qui suos invitat his verbis? Mea voluntas est totius mundi dominium, inimicis debellatis, vindicare. Quisquis mecum venire cupit, laboret mecum necesse est, et labori praemium respondebit.

Secundo. Ratiocinabimur neminem sanae mentis fore, qui se totum Christo non offerat.

Tertio. Quid respondere debeant, qui se prorsus obsequiis Christi mancipaverint, scilicet, maiora quaedam offerendo contra amorem proprium, volendo Christum cui ipsius gratia, propius sequi imitarique in iniuriis adversisque omnibus ferendis, cum spirituali, et si Christo placet, etiam reali paupertate.

[14] PRIMAE DIEI MEDITATIO PRIMA. — DE INCARNATIONE.

Oratio praeparatoria semper est eadem.

Primum praeludium. Contemplandae rei historia, quomodo Sancta Trinitas, aeternum consilium de homine per incarnationem secundae personae redimendo exequens, destinat Gabrielem ad Beatam S. Mariam.

Secundum. Imaginari terrae ambitum, et in quadam eius parte Galilaeam, Nazareth, Domum Mariae.

Tertium. Petere gratiam ad cognoscendum, quomodo Filius Dei, mei causa, factus sit homo, ut ipsum amem et sequar studiosius.

Primum punctum est, speculari personas, de quibus hic agitur, ut homines tam varie se habentes super terram : Personas divinas quasi ex regali solio intuentes homines, qui caecorum more viventes, ad infernum descendebant ; Virginem Mariam et Angelum salutantem eam ; aliquid ex hoc intuitu ad nos reflectendo, ut fructum aliquem capiamus.

Secundum. Auditu interno excipere quid loquantur personae praedictae, praecipue angelus et Maria ; et reflectendo ad nos, ut supra.

Tertio. Actiones personarum attendere, praecipue Verbi incarnati et Mariae concipientis, Deoque gratias agentis. Reflectendo ad nos similiter.

Colloquium subiicietur, studiose Personas divinas, Verbum incarnatum et eius Matrem compellando et petendo aliqua secundum affectum quem in me sensero, quae ad imitationem Christi iuvent. Pater noster.

[15] MEDITATIO SECUNDA. — DE NATIVITATE.

Oratio praeparatoria ut supra.

Primum praeludium, historia ab egressu Virginis cum Iosepho ex Nazareth usque ad Bethleem, ubi censum erant soluturi Augusto.

Secundum. Consideratio itineris, et loci nativitatis.

---

302 historiae *G, S* ‖ 305 Mariam *G.*, Virginem *S*

Tertium. Petit gratiam ad intime cognoscendam Christi nativitatem, eamque mei causa, ut ipsum ardentius et amem et sequar.

Primum punctum. Aspectus personarum, ut Virginis, Ioseph, Christi nati. Inter quos ego me imaginabor ut pauperculum, eorum necessitatibus reverenter famulantem ; et videbo quid ad me utilitatis ex tali spectaculo redire possit.

Secundum. Verborum quae ibi dicuntur apprehensio.

Tertium. Negotiorum, quae geruntur consideratio ; ut itineris et causarum ob quas omnium Dominus in tanta egestate natus, victurus in tanta paupertate etc., propter me, reflectendo ad me, ut supra.

Colloquium ad personas quae ibi considerantur. Pater noster.

[16] Tertia et quarta contemplatio.

Repetuntur duae praecedentes meditationes cum oratione praeparatoria et praeludiis, notando et fixius considerando eas partes, in quibus aliquid illustrationis vel consolationis acceptum sit ; et colloquium cum Pater noster finietur.

[17] Quinta contemplatio quae est applicatio sensuum ad praedicta.

Oratio praeparatoria et tria praeludia, ut supra.

Primum punctum, secundum imaginationem respicere omnes personas ; et notatis circa eas circumstantiis, utilitatem elicere propriam.

Secundum. Velut audire quid loquantur, aut eas loqui deceat. Omnia in usum nostrum trahendo.

Tertium. Interno quodam affectu et gustu sentire quanta sit suavitas et dulcedo animae divinis donis imbutae, ad nos reflectendo, ut supra.

Quartum. Per internum tactum attrectare et osculari vestimenta, loca, vestigia et caetera personis coniuncta, ex quibus nobis fiat boni alicuius spiritualis accessio.

In fine, post colloquium Pater noster, Ave Maria.

[18] Additiones secundae hebdomadae.

In secunda hebdomada variari debet additio secunda, sexta, septima et decima ex parte.

Pro secunda erit, Meditationem sequuturam menti obiicere, et desiderare cognitionem maiorem mysteriorum Christi, ut tanto magis ei serviam.

---

344 praecedentes *del.* contemplationes *G* ‖ 346 sit] erit *G* ‖ 347 colloquio *G* ‖ 302 noster *add.* ut supra *G*

Pro sexta, versabo memoria vitam Christi ab incarnatione usque ad mysterium, quod iam prae manibus habeo.

Pro septima, luce vel tenebris utar, quatenus ad scopum desideratae rei mihi confert.

In decima, sic me geram, ut requirit mysterium contemplandum ; aliqua enim poenitentiam requirunt, alia vero non item.

In omnibus Exercitiis, praeterquam mediae noctis et aurorae, aliquid, quod tertiae additioni et secundae aequivaleat assumendum erit. Ut scilicet, cum adest hora meditationis, prospiciam quo ferar et coram quo sim appariturus.

[19] Secundae diei contemplatio.

Prima. Praesentatio in templo.

Secunda. Fuga in Aegiptum, cum duplici repetitione et sensuum applicatione.

[20] Tertiae diei contemplatio.

Prima. Quomodo Iesus in Nazareth subditus esset parentibus.

Secunda. Quomodo repertus in templo, ut in fine libri Exercitiorum.

[21] Quartae diei contemplatio.

Oratio praeparatoria solita.

Primum praeludium est historica consideratio : hinc Christi, inde Luciferi, omnes ad suum vocantis vexillum.

Secundum. Imaginari campum amplissimum prope Hierusalem, ubi Christus bonorum dux ; et alium prope Babylonem, ubi Lucifer dux malorum est.

Tertium, petere gratiam, ut exploratas habeamus et vitemus fraudes mali ducis, et boni mores ingenuos cognoscere ac imitari possimus.

Primum punctum, quasi aspicere ducem impiorum in campo Babiloniae in cathedra ignea et fumosa sedere, horribilem.

Secundum. Advertere quomodo vocat daemones impuros, et per orbem spargi iubet ad nocendum omnibus hominum generibus.

Tertium. Quomodo instruit, ut in primis trahant homines ad cupiditatem divitiarum, deinde ad honoris mundani ambitionem, et demum in superbiae barathrum, unde ad vitia fit decursus proclivis.

[22] Alia ex parte in Christo.

Primum punctum, quasi aspicere eum in amoeno campo, humili loco sedentem, vultu speciosum et amabilem.

---

369 versabor *S*

Secundum. Speculari, quomodo discipulos et ministros per orbem mittit, ut omnibus hominum generibus doctrinam salutis impertiant.

Tertium. Quasi audire concionem, qua instruit suos ad omnes iuvandos et in primis inducendos ad affectum paupertatis. Et si divini obsequii ratio et electio coelestis eo ferat, ad sectandam actu paupertatem, deinde ad opprobrii et contemptus desiderium alliciant, unde vera humilitas et omnes virtutes consequantur.

Primum colloquium fiat ad Beatam Virginem, ut gratiam impetret, qua recipiar et maneam sub vexillo Christi per spiritualem paupertatem et etiam per realem, si vocare ad eam Dominus dignabitur. Deinde per abiectionem, ut ipsum imiter vicinius, deprecando tamen culpam aliorum, ne contemptus mei cedat in alicuius detrimentum et Dei offensam. In fine, Ave Maria.

Secundum, ad Christum hominem, ut mihi a Patre impetret illa ipsa. In fine, Anima Christi.

Tertium, ad Patrem, ut concedat eadem. In fine, Pater noster.

Eodem die repetitur hoc idem Exercitium bis aut ter.

[23] Meditatio de tribus hominum classibus.

Oratio praeparatoria solita.

Primum praeludium, proponere ante oculos, tres hominum classes, de quibus infra ; quarum singulae decem millia ducatorum sibi, non Deo, paraverint ; et nunc vellent Deum habere placatum.

Secundum. Me coram Deo et sanctis considerabo, desiderando scire quomodo Deo placere possim.

Tertium. Petere gratiam ad id eligendum, quod Deo maxime placeat.

Prima classis optat exuere affectum non bonum et Deo reconciliari, sed media nunquam adhibet.

Secunda auferre vellet talem affectum, sed rem interim tenere et Deum trahere ad proprium votum potius quam relicto impedimento ad eum tendere.

Tertia volens affectum non sincerum abiicere, rem ipsam auferre vel tenere prout ad divinum cultum id facere animadvertet.

Colloquia tria, ut supra.

[24] Quinta die.

Fiet contemplatio de transitu Domini a Nazareth ad Iordanem et baptismo ; fiet autem prout in prima die, praecedentibus praeparatoria oratione et tribus praeludiis ac colloquiis, ut circa classes etc.

Sexta die, quomodo post baptismum ierit in desertum et ibi fuerit, et quomodo tentatus est post quadraginta dies.

Septima die, de vocatione sancti Andreae et aliis sequentibus.

---

424 idem *om. S*

Octava, de sermone Domini in monte, octo beatitudines edisserentis.
Nona, cum apparuit navigantibus.
Decima, cum in templo docuit.
Undecima, de suscitatione Lazari.
Duodecima, de gestis in die Palmarum.

[25] Exercitium de tribus modis humilitatis.

Primus est ad salutem necessarius, ut me penitus subdam legi Divinae, nec pro dominio mundi vel ullo vitae discrimine velim deliberato animo mandatum ullum divinum vel humanum, quod ad mortale obligat, transgredi.

Secundus est maioris perfectionis, ut fixo animo ad divitias et paupertatem, honorem et ignominiam sim aeque propensus, ubi aequalis est Divinae gloriae occasio : et nulla spe vel timore adducar ut culpam etiam venialem committere decernam.

Tertius est humilitatis absolutissimae, prioribus habitis, quae est, si par Dei gloria esset, ut ad maiorem imitationem Christi, eligam potius cum eo pauperiem et contemptum, quam opes et honores amplecti. Addantur tria colloquia, prout in Exercitio de duobus vexillis habetur, petendo ut si maior vel aequalis gloriae Dei proventus subsit, ad electionem talem perducar.

[26] Praeludium ad electionem faciendam.

Ad bene eligendum aliquid, oculo puro finem spectemus ad quem creati sumus, gloriam scilicet Dei et salutem nostram. Unde eligenda sunt ea tantum quae ad hunc finem conducunt ; et prius finis ob oculos ponatur, deinde media, scilicet, uxorem ducere, vel sacerdotium, prout expedit ad talem finem consequendum.

[27] Modus prior electionis.

Primum punctum est, proferre in medium rem deliberandam, quae ad electionem pertinet.

Secundum. Adducto ante oculos creationis fine, in neutram declinabo partem amplectendae rei de qua delibero vel repudiandae. Sed quasi in aequilibrio subsistam, paratus in eam partem ferri, quae ad finem aptior erit.

Tertium. Orabo Deum, ut mentem illuminet et voluntatem impellat ad id quod magis ad finem confert per ratiocinationem eligendum.

Quartum. Perpendam quot commoda mihi ad finem consequendum accedent ex ea re de qua delibero suscepta ; quot etiam in-

---

462 est] et *S*

commoda. Contra vero, ea omissa, quot commoda vel damna expectari possunt.

Quintum. His ergo praemissis, ratiocinari oportet in utramque partem, et iuxta rationis dictamen, sepositis affectibus, electio concludenda.

Sextum. Electione facta, ad orationem statim est recurrendum, ut Deo offeratur quod electum est, tunc perfecte recipiendum, si ei placere intellectum erit.

[28] Posterior modus electionis.

Prima regula est quod, cum oporteat ex affectu amoris Dei fieri electionem, convenit eligentem praesentiscere in se quidquid affectionis ad rem electam tenet, ex Dei solius amore proficisci.

Secunda. Considerare, si quis, cui omnem perfectionem opto, dubius esset super electione huiusmodi, quidnam ei consilii darem; quod enim alteri suaderem, mihi agendum est.

Tertia. Si mors ingrueret, quem mallem observasse modum in hac deliberatione; et iuxta illum eligere nunc debeo.

Quarta. Quando pro tribunali Dei sistar iudicandus, quo consilio in hac re vellem usus esse, ut eo nunc utar.

Demum, iuxta sextum punctum prioris modi, electionem factam offerre Deo in oratione, et diffinire ibi debeo.

TERTIA HEBDOMADA

[29] Prima contemplatio media nocte facienda.

Oratio praeparatoria solita.

Primum praeludium ex historia: quomodo missi a Bethania discipuli Hierosolymam, coenam pararunt, et Christus post esum agni pedes lavit discipulorum, et sanctissimum sacramentum Corporis et Sanguinis sui confecit et largitus est, ac sermonem habuit post coenam.

Secundum. Consideratio itineris et coenaculi, ubi coena fuit peracta.

Tertium. Petit dolorem et indignationem contra se et confusionem, quod propter mea peccata Dominus omnium tantis se tormentis obiiciat.

Primum punctum, aspectus personarum coenantium; et aliquid in suum usum elicere, quod in secundo et tertio fiet semper.

Secundum. Eosdem audire quid loquantur.

Tertium. Attendere quid agant.

Quartum. Advertere quid iam inde Christus pati appetat et incipiat, unde incipiam et ipse dolere, et me affligere.

---

496 oportet *S* 506 ut] et *S* ‖ 523 fiet] fiat *S*

Quintum. Considerare quomodo se abscondat Divinitas, nec adversarios perdat, sed pati humanitatem sinat tam acerba.

Sextum. Cum talia ferat pro peccatis meis, quid agere vel pati pro eius causa debeam.

Colloquium in fine ad Christum, vel si devotio instiget, ad Matrem, Filium et Patrem : petam quod maxime desidero : certam, scilicet, aliquam rem, ut virtutes vel statum vitae ipsi gratum scire, vel aliud iuxta praesentis tractationis rationem.

[30] Secunda meditatio in aurora

Oratio praeparatoria eadem.

Primum praeludium, historia a transitu ex monte Sion, ubi coenati fuerant, in hortum usque ad comprehensionem et deductionem in Annae domum.

Secundum est consideratio loci, id est, itineris et horti.

Tertium. Petere moerorem et planctum ut Christo pro me patienti compatiar.

Reliqua huius diei Exercitia sunt repetitiones cum applicatione sensuum : et ita in sequentibus huius hebdomadae diebus fiet.

Mutanda est additio secunda, ut dum surgo et induor, percogitans meditationem statim faciendam, nitar me ad dolorem excitare, compatiendo Christo.

Sexta additione excludere cogitationes iucundas : angores vero et Christi poenas ab ipsa nativitate usque ad mortem mente revolvere.

QUARTA HEBDOMADA

[31] Prima meditatio.

Oratio praeparatoria solita.

Praeludium primum ex historia, quomodo postquam expiravit Christus, anima Divinae personae unita descendit ad inferos : et liberatis iustorum animabus, rediens ad sepulchrum, corpus sibi univit ; et surgens, Matri primo apparuit, ut pie creditur.

Secundum. Considerare sepulchri situm et domus Beatae Virginis et eius cellam.

Tertium. Petit participationem gaudii Christi et Matris eius.

Primum punctum. Consideratio personarum.

Secundum. Auditus verborum quae loquuntur.

Tertium. Factorum meditatio cum reflexione ad se, ut in aliis hebdomadis.

Quartum. Quomodo Christi Divinitas passionis tempore abscondita, se in resurrectione manifestet per tot miracula.

Quintum. Quam copiose Christus functus sit consolatoris officio, ad similitudinem amicissimi hominis.

Colloquio uno vel pluribus, ut in primo Exercitio tertiae hebdomadae, terminetur. Et in fine, Pater noster.

[32] CONTEMPLATIO AD AMOREM DEI IN NOBIS EXCITANDUM.

Primo, notatur quod amor magis ex operibus quam verbis pendet, et consistit in quadam mutua facultatum, rerum et operum communicatione.

Oratio praeparatoria ex more.

Primum praeludium, ut coram Deo, angelis et sanctis mihi propitiis stare me videam.

Secundum. Gratiam petere ut perspiciendo beneficiorum magnitudinem, ad amorem et cultum Dei totum me impendam.

Primum punctum. Revocare in memoriam beneficia creationis et redemptionis et privata mihi impensa, perpendendo quantum mei causa egerit et passus fuerit Dominus, quantum bonorum suorum communicaverit, quamquam seipsum mihi dare velit quantum potest.

Deinde vertam me ad meipsum, et disquiram, quae meae sint partes, quid aequum sit ut offeram Deo, scilicet, me totum ; et sic offeram memoriam, intellectum, voluntatem, et omnia, restituendo ipsi quidquid ipse dedit ; solam ipsius gratiam requirendo.

Secundum punctum. Considerare Deum in singulis creaturis existentem, elementis dantem esse, plantis vivere, animalibus sentire, hominibus etiam intelligere ; et quod mihi dedit haec omnia, et insuper templum me suum esse voluit, ad imaginem et similitudinem suam. Et reflectam ad me, ut in primo.

Tertium. Contemplari Deum in creaturis propter me operantem et laborantem quodam modo, dum eis dat esse et conservat propter me id quod sunt, habent, possunt, agunt ; et ad me reflectam, ut supra.

Quartum. Intueri quomodo dona omnia coelitus descendunt : scilicet, potentia, iustitia, bonitas, scientia, terminis quibusdam definita, quae ab infinito illo totius boni thesauro, ut lumen a sole, ut a fonte aqua derivantur ; et addatur reflexio, ut supra.

Colloquium fiet in fine, terminandum per Pater noster.

[33] PRIMUS EX TRIBUS MODIS ORANDI

Primus deducitur ex praeceptis, peccatis mortalibus, animae potentiis et sensibus consideratis.

Tertia additio semper praemittitur, pensando paulisper quo mihi accedendum sit, et quid faciendum.

Oratio praeparatoria petit gratiam cognoscendi ad melius intelligenda praecepta et in quo peccavero contra illa, ut me emendem et melius observem.

Primum deinde mandatum discutiam, et attendam quomodo servaverim illud ; et de occurrentibus contra illud delictis veniam petam. In fine, Pater noster.

---

591 et[1] *add.* et *S* | 612 illum *S*

Et transibo ad sequentia, tamdiu in singulis, ut minimum, manendo, quamdiu ter recitabitur Pater noster. Ubi tamen rarius peccavimus, haerendum minus; magis autem ubi saepius. Post completum discursum circa praecepta cum mei accusatione et gratiae imploratione, colloquio ad Deum directo finiam.

Secundo. Circa mortalia peccata similem modum tenebo, mutata orationis materia, quia ad ea devitanda tendit, ut superior ad praecepta servanda. Iuvat autem notitia vitiorum et peccatorum per contrariorum habituum et actuum considerationem, virtutum scilicet quae parandae sunt.

Tertio. Circa tres animae potentias idem modus teneatur, mutata materia orationis.

Quarto. Idem circa quinque sensus, in quibus si quis cupiat Christum imitari, in praeparatoria oratione se super eo debet commendare Deo, et singulorum sensuum considerationi Pater noster subiicere. Si Beatam Virginem imitari volet, ei se commendet, ut id sibi a Deo impetret, finiatque per Ave Maria.

[34] Secundus modus orandi

Additio tertia, ut prius.

Oratio praeparatoria congruens personae ad quam dirigitur.

Secundus hic modus eo situ, quem ad devotionem experiemur commodiorem, recitat orationem dominicam, et in prima voce, ut Pater figit pedem quamdiu circa illam variae comparationes, conceptus aut motiones, spirituales incident; et ita in sequentibus vocibus eiusdem vel alterius orationis. Et in ruminatione cuiusvis vocis cum expleverit horae unius tempus, dicat Ave Maria, Credo, Anima Christi, Salve Regina communi modo percurrendo.

Si in una voce vel duabus affluet meditatio et interna delectatio, postponatur transcurrendi cura; et, hora elapsa, reliqua cursim recitet.

Si in una vel paucis vocibus hora effluet, die sequenti his vocibus percursis, ruminet sequentes; et hoc modo excussa oratione dominica, succedet Ave Maria, deinde alia atque alia oratio. Quavis autem oratione sic finita, personam ad quam dirigitur paucis compellabimus, gratiam vel virtutem aliquam petendo, qua maxime nos egere senserimus.

[35] Tertius modus orandi

Additio et oratio praeparatoria, ut supra.

Hic modus in eo consistit, ut inter singulas respirandi vices, singula orationis dominicae vel alterius verba transmittamus, expensa interim vel prolatae vocis significatione, vel personae ad quam dirigitur dignitate, vel nostra vilitate, vel utriusque differentia. Caetera ut supra.

---

655 vilitate] utilitate *S*.

Finita autem hoc modo oratione dominica, sumatur alio die salutatio angelica, simili respirationum intervallo tractanda, aliis orationibus usitato more recitatis : quae tamen eodem modo per inter-
660 stitia huiusmodi dici deinde possunt.

FINIS

20 a

DIRECTORIUM P. CLAUDII MATHIEU

(1574-1581).

Testimonium de hoc Directorio in epistola R. P. Cl. Acquaviva scripta ad P. Doménech 10 oct. 1583 exstat.

« (Directorio) *D* nos dexó el P. Claudio Mathieu[1] provincial de Francia ». In indice Documentorum quae ad Directorium definitivum conscribendum adhibita [2] sunt, generaliter dicitur : « D. Provincialis Franciae »[3].

P. Aegidius González Dávila Doc. 31 n. 11 haec de hoc Directorio animadvertit : « Directorium D. postremo loco positum, ex prioribus consarcinatum est ; brevem tamen et perutilemsatisque digestam continet institutionem ».

De quaestionibus in eo tractatis paucissima scimus. Tantum ea quae sequuntur. In quodam loco, nobis ignoto, quaedam de religiosorum electione dicebat, quae sequens commentarium P.i Gz. Dávila meruit in Doc. 31 n. 34 :

« Si quis videtur ad religionis statum capessendum ineptus admodum propter naturae infirmitatem et alia impedimenta, quae tam facile superari non posse videantur, ad eum statum non esset ullo modo incitandus. Experimur enim conceptum illum fervorem postea refrigescere, et naturae illa impedimenta ac difficultates multum negotii iis hominibus facessere, ac proinde, successu

---

[1] P. Claudius Mathieu, natus in vico Gugney-aux-Aulx in Lotharingia, ingressus est in Societatem Romae die 18 iunii 1558. Finita probatione reversus est in Galliam ubi professionem sollemnem fecit Lugduni die 29 augusti 1568. Gubernationi ordinis a superioribus muneribus Provincialis Aquitaniae (1571-74) et Franciae (1574-1582) functus est. Aliquandiu confessarius Henrici III fuit. Eius opera in causa publica notissima est ; ipse fuit praecipuus internuntius inter duces Foederis Catholici (Ligue) et Pontifices Gregorium XIII ac Sixtum V. Post electionem R. P. Acquaviva (1582) mansit in Italia, Laureti, ubi laboribus apostolicis, potissimum Exercitiis spiritualibus dirigendis operam dedit. Ibidem obiit die 24 decembris 1587.

[2] *Archiv. Rom. S. I. Tol. 1*, 201*r*.

[3] Cf. Introduct. generalem cap. 2 pag. 18.

temporis aut religionis desertores sunt, aut in ea cum suo et aliorum detrimento perseverant. Quanquam enim facile sit in oculis Domini subito honestare pauperem, haec tamen quae diximus, frequentius contingere videmus ; nisi vocatio Dei ea esset, ut sperare possimus omnes difficultates uberiori quodam gratiae superandas ».

N. 713 agebat de ministro eorum qui se exercebant.
N. 717 de eo qui exercetur a Directore invisendo.
N. 721 de divisione Exercitiorum.
N. 745 de vario genere eorum qui exercentur.
N. 756-757 de iis quae post Exercitia fieri debent.

In nullum autem ex monumentis quae servamus haec quadrare videntur.

20 b

TRACTATUS DE EXERCITIIS

De hoc amisso tractatu nihil aliud scimus praeter titulum in annotatione Directorio variorum praecedenti conservatum.

Vide Introd. generalis cap. 2 pag. 19 ubi editur ex *Bibl. Naz. Roma, Fond. Ges. 1594.*

Ibi dicitur : « L. Tratado sobre los Exercicios ».

20 c

DE MODO DANDI EXERCITIA

Etiam de hoc amisso Directorio nihil scimus praeter titulum in eodem Documento ac praecedenti Doc. 20 b servatum.

Ita in Directorio illo scribitur.

« M. De modo dandi Exercitia spiritualia ».

20 d

DE USU LIBRI EXERCITIORUM

Idem atque in duobus praecedentibus amissis Instructionibus, hic dicendum est. In eodem Documento titulus hic servatur :

« N. De usu libri Exercitiorum ».

PARS QUARTA

DIRECTORIA CONFECTA TEMPORE R. P. ACQUAVIVA

21

RESPONSIONES P^is LAURENTII NICOLAI

(anno circ. 1587)

Praefatio.

I. Textus : *Bibl. Royale Bruxelles n. 5.026* ff. 112-116*v* (p. 204-214). Apographum ignoti scribae saeculi XVI, litteris germanicis scribentis. In codice qui hoc Directorium P.is Nicolai [1] continet, paginae numeris 1-215 notabantur, postea vero deletis numeris qui in paginis rectis scripti erant, folia numeris 1-116 signata sunt. Quare in versa foliorum parte adhuc numeri antiqui paginarum conservantur, quos tamen nos in textu non indicamus. En vero quemadmodum foliis paginae respondeant : F. 112*v* est p. 204, 113*r* p. 205 n. deleto, 113*v* p. 206, 114*r* p. 207 n. deleto, 114*v* p. 208, 115*r* p. 209 n. deleto, 115*v* p. 210, 116*r* p. 211 n. deleto, 116*v* p. 212, 112*r* p. 204 n. deleto.

---

[1] P. Laurentius Nicolai, ab aequalibus « Norwegus » a nonnullis Kloster-Lasse, ab aliis Nellsen, Nicolai appellatus, contradicente tamen viro in hac re non parvae auctoritatis (A. Pereius, apud *Kristiana* (Oslo) 1896) natus erat in urbe Oslo (in Norvegia) anno 1538, e familia protestantismo iam infecta. Lovanium venit theologiae discendae causa, ibique primum religionem catholicam, et postea, die 26 ian. 1564, Societatem Iesu est amplexus. Facta sollemni professione die 18 octobris 1574, missus est anno 1575 a P. Mercuriano simul cum P. Possevino in Sueciam. Ipse enim rex Ioannes III catholicam religionem amplecti volebat. Noster P. Nicolai theologiam in facultate theologica nationali docuit. Tandem ad irritum res venit, et P. Nicolai die 10 augusti 1578 Sueciam reliquit. Post aliquot annos Romae et Viennae transactos, anno 1582 Olomucium pervenit, ut theologiam traderet. Hinc anno 1587 Pragam se convertit praefectus scholarum ac praefectus spiritus. A mense novembri 1589 in collegio Graecensi docuit, ibique mansit usque ad annum 1600 quo Braunsbergam (Braunsberg) et in Daniam transiit. Variis perfectis operibus in regionibus septentrionalibus Europae, obiit Vilnae die 5 maii 1622. Multiplices disciplinas docuit : mathesim, humanitatem, rethoricam, philosophiam, casus conscientiae, theologiam. Fuit praeterea Cancellarius Universitatis, Decanus facultatis theologiae, Magister artium, Doctor theologiae, Magister artium ; gradu Doctoris theologiae insignitus est ab Universitate Pragensi. Cf. ARSI *Austr. 24, 25*, Amann, *Dict. Theolog. Cathol.*, 497-499 ; Hansteen Knudsen *De relationibus inter Sanctam Sedem et Norvegiam*, 87-94.

112*v* p. 205, 113*r* p. 206 n. deleto, 113*v* p. 207, 114*r* p. 208 n. deleto, 114*v* p. 209, 115*r* p. 210 n. deleto, 115*v* p. 211, 116*r* p. 212 n. deleto, 116*v* p. 213, 117*r* ultima p. 214 n. deleto.

II. Typis impressum : In libello periodico Manresa (tunc Barcinone, nunc Matriti) 6 (1930) 67-73, editum a P. J. M. Buck.

III. Auctores : Manresa 6 (1930) 65-66.

IV. De tempore et occasione compositionis : Probabilis nobis videtur annus circiter 1587, ut ex variis adiunctis historicis concludi potest. Imprimis non est obliviscendum alia huius codicis documenta Brunnae esse scripta anno circiter 1580. Transcriptionis Exercitiorum quae in primis foliis huius codicis invenitur expressis verbis et locus et annus commemoratur. Transcribitur post Exercitiorum textum aliud Documentum P.is Nicolai, in quo eius munus magistri noviciorum notatur, quo munere usque ad annum 1581 ille est functus. Statim post id Documentum, hoc Directorium includitur.

Noster vero P. Nicolai, numquam, quod sciamus, modo stabili Brunnae mansit, sed per plures annos degit in collegio Pragensi, in quod scholastici, finito noviciatu, ad philosophiam discendam se conferebant. Unde non sine probabilitate colligi potest hunc codicem esse miscellanea spiritualia incepta ab aliquo novicio in noviciatu Brunnensi et postea in philosophatu Pragensi continuata.

Alia duo sunt quae hanc suspicionem confirmant. Primum, Patrem Nicolai, Olomucii et Graecii (Olmütz et Graz, ubi his annis est versatus, fere solis studiis et lectionibus intentum fuisse, in hoc autem collegio Pragensi munere Praefecti rerum spiritualium et confessarii iuvenum iesuitarum functum esse.

Alterum, P. Georgium Bader, Praepositum Provinciae Austriae hoc eodem anno 1587 similes de collegiis et seminariis quaestiones quae nobis sunt servatae [2], aliis quoque Patribus proposuisse. Suspicamur ergo has de Exercitiis quaestiones ab eodem P. Provinciali esse propositas. Neque enim mirum si consilii vel melioris ordinis causa similem de studiis atque de aliis rebus, ut de Exercitiis, methodum adhibuerit. Ac de cetero nullum vestigium eiusmodi interrogationum factarum a Praeposito Generali neque in regesto epistolarum R. P. Acquaviva horum annorum integre servato et attente a nobis perlustrato, neque alibi remanet.

Fieri quidem potest — et forsitan ad verum propius accedat — ut non a P. Provinciali hae quaestiones propositae sint, sed vel ab alio Patre vel ab aliquo scholastico qui methodum Exercitiorum quam P. Nicolai a P. Possevino didicerat, cognoscere vellet.

P. Nicolai postea usque ad annum 1594 quaestionibus tantum litterariis et lectionibus tradendis fuit intentus. Verum quidem est id munus Praefecti spiritus annis 1594-1599 iterum obiisse, sed eo tempore habebatur potius vir eruditus quam in Exercitiis versatus, ac praeterea, si tunc de Exercitiis scripsisset, potius in Directorium Roma missum annotationes fecisset quam eiusmodi diversis interrogationibus respondisset.

---

[2] ARSI, *Opp. NN. 339.*

V. RATIO EDITIONIS: Edimus apographum quod aliquanto discrepat a textu edito, in quem aliqui errores inciderunt, praesertim cum minus recte explicata sint aliqua verba in compendium scripta.

Textus

BREVIS RESPONSIO REVERENDI P. LAURENTII NORWEGII PRESBYTERI SOCIETATIS IESU AD INTERROGATIONES QUASDAM DE RATIONE TRADENDI EXERCITIA SPIRITUALIA.

1ª INTERROGATIO

[1] *Quot horis indie, et quibus tradere soleat* [1].

Respondetur: Ordinarie quatuor horis. 1ª erat matutina a 5ª in 6ªm. Secunda a medio 10ª usque ad medium undecimae, quo media illis esset hora pro collectione ante prandium, quod instituebatur 11ª hora. Tertia hora erat a a 2ª in 3ª. Quarta a medio 5ªe usque ad medium 6ªa. Illis qui capaces videbantur (curavi enim ne cuiquam molestus viderer) tempore Exercitiorum primae septimanae addidi unam horam nocturnam [2]. Aliis vero non solum hanc laxavi; verum etiam ubi valetudo, aut nimius eorum impetus requirebat, aliquot diurnas horas illis sustuli, quo alacrius proficerent Exercitia.

2ª INTERROGATIO

[2] *Quot et quae Exercitia in quavis hebdomada* ?

Respondetur: Neutrum hoc definiri potest, propter variam conditionem eorum qui se exercent [3]. Nam alii tardiores sunt, alii celeriores in singulis Exercitiis expediendis. Alii in repetendis Exercitiis semel factis, alacriores sunt; alii magno taedio repetunt. Alii rursus stimulo ulteriori indigent. Alii ex paucis fructum, quem Exercitia propositum habent, concipiunt; alii denique capaciores sunt, alii minus capaces.

[3] Numquam igitur Exercitia tempore, sed tempus Exercitiis, Exercitia vero uti [205*r*]litate exercitantis metiri consueveram. Tardioribus itaque tantum temporis dedi, quantum eis ad fructum consequendum satis esset; quem quidem in eo esse semper existimavi, ut finem praesentis Exercitii in secundo praeambulo

[1] De numero horarum meditationibus impendendo in Doc. 17 annot. 18.

[2] De hora nocturna meditationis in Doc. 20 annot. 107.

[3] De accommodatione Exercitiorum in Doc. 4 annot. 61.

indicatum, consequeretur. Illos, qui repetionis impatientes videbantur, inducebam ad repetenda exercitia, ostensa illius utilitate et necessitate. Aliis novi aliquid communmisceba, maxime ad affectum faciens, ut nova illis quodammodo meditatio appareret. Ubi vero me hac ratione parum proficere videbam, duo Exercitia simul repetenda dedi, idque potissimum in Exercitiis de vita Christi.

[4] Illis qui maiori stimulo indigebant, aut quibus stupidiora Exercitia videbantur (quamvis praecipue illis hoc contingere soleat qui semel Exercitia antea fecerunt, vel qui ex spirituali vita ad carnalem defecerunt), illis nunc acuebam Exercitia expositione aliqua, administratione rationum, aut narratione ad hoc idonea; nunc interserebam loca apta ex Sacra Scriptura collecta, eaque tanquam nova Exercitia meditanda tradebam, nunc vero nova eudebam Exercitia, quae eiusdem formae essent cum aliis Exercitiis [1].

[5] Aliis qui teneriores videbantur, et haec, et ex consuetis aliquot subinde subtrahebam. Capacioribus denique sublimiora, acutiora et perfectiora committebam, quae aliis occultabam.

[6] Quantum vero ad Exercitia, quae cuique septimanae Exercitiorum conveniunt, ex fine cuiusque septimanae iudicandum ent. Quid interim ipse secutus fuerim, generatim dicam.

[7] In prima septimana, quae poenitentiae est, quaeritur dolor de peccatis et novae vitae efficax quoddam propositum. Quare ea his adhibui Exercitia, quibus ea consequi posse sperabam, habita semper ratione personarum. Verum huic septimanae finem imponit confessio generalis, quam optime fieri plurimum refert ad totam vitam componendam [6].

[8] Experientia autem didici, mora illa quam plerique trahunt [113] in praeparatione ad confessionem generalem, plurimum affectum tota septimana conquisitum distrahi; hinc consuevi nonnullis iniungere, ut proprio marte ad unam horam ex praecedentibus Exercitiis, unam aliquam meditationem instituant; aliis vero novam meditationem in eumdem finem compositam tradebam [7]. Item peracta confessione proponebam illis parabolam il-

---

[1] Cum his aliquo modo convenire possunt quae de Exercitiis rudiorum dicuntur. Cf. Doc. 17 annot. 2.

[5] De fine Exercitiorum cf. Doc. 11 annot. 2 et Doc. 19 annot. 14. De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27, secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137, tertiae in Doc. 18 annot. 17, et quartae in Doc. 18 annot. 18.

[6] De confessionis generalis utilitate in Doc. 4 annot. 52.

[7] De praeparatione et tempore confessionis generalis in Doc. 3 annot. 12.

lam Christi de daemonio expulso, quod vagabatur per loca inaquosa [8].

[9] In 2ª septimana quaeritur praecipue lumen ad Christum recte imitandum, itemque cognitio et affectus definiti status secundum imitationem vitae Christi [9]. Tot igitur hic utebar Exercitiis, quot ei sufficere existimabam. Hoc autem mihi proponebam hac septimana, ut quousque capaces essent, singulis perfectam virtutem cum ratione, regiamque viam ostenderem et ad ipsius amorem iuvarem ; deinde ad perfectam resignationem eos inducerem ; quantum vero ad particularem statum eligendum, Deo illos committerem.

[10] Rationem tamen esse vidi, qua is, qui dat Exercitia, posset per instructionem de variis institutis, et obliquam quandam insinuationem, gratiae Dei cooperari, ut religionem expetant. Verum hanc nemo docere potest, et saepe periculosum est tentare, quod saepe hac ratione magis alienentur, aut si eligant magis humano id agant, quam ex gratia vocationis [10].

[11] Si tamen hoc donum a Domino accepissem, haec mihi observanda iudicarem. Primo ut semper hoc propositum maneret, ne alio truderem, nisi quo Deus traheret. Deinde ex toto Exercitiorum tempore attenderem ad vocationis indicia. His habitis Exercitiis et colloquio hoc agerem, ut planius mihi innotesceret vocationis donum, quod quidem apertius circa finem vocationis ; nam primo fere incipiunt affici fini certi status, deinde mediis. His consecutis caute ulterius pergerem.

[12] In 3ª septimana quaeritur mors quaedam vitiosorum affectuum, et affectus quidam erga Christum hominem eiusque imitationem in omni virtute [11]. Hic igitur, prout R. P. Ignatius ordinabat, propono ea quae ad Christi [113*v*] passionem spectant ad longum et sub compendio. Ea quoque Exercitia inserebam, quae eos de pura intentione verisque christianis virtutibus instruerent [12].

[13] In 4ª septimana quaeritur divini amoris affectus ac quasi quaedam unio cum Deo [13]. Huc deducitur homo per considerationem

---

[8] De meditationibus primae hebdomadae adiunctis in Doc. 25 annot. 4.

[9] De fine secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137.

[10] De gradibus servandis in materia electionis proponenda in Doc. 1 annot. 25, de libertate in ea relinquenda in Doc. 4 annot. 18.

[11] De fine tertiae hebdomadae in Doc. 18 annot. 17.

[12] De meditationibus Exercitiorum a libro alienis in Doc. 25 annot. 4.

[13] De fine quartae hebdomadae in Doc. 18 annot. 18.

Christi gloriosi ipsiusque Dei perfectionem et magna in nos beneficia. Hac igitur septimana ea Exercitia adhibebam quae et affectum Deo coniungerent, et eumdem in operationibus tam mentalibus quam externis expeditum redderent. Sed de hac quaestione satis.

3ª Interrogatio

[14] *Quae Exercitia illis qui statum vitae eligere cupiunt, quos cuperet esse nostros.* — R. His perfecte tradere nitor Exercitia primae septimanae. Ex 2ª septimana ea item diligenter trado quae ad electionem spectant. Aliquot vero, eaque pauca, insero de vita Christi. Si vero sine discursu elegerint, non do Exercitium de modo eligendi [14], nisi suspectam habeam eius electionem ; sed tantum posteriorem modum [15] do, velut probationem electionis factae. Post electionem, ex 3ª septimana tantum compendium passionis do et quaedam de virtutibus nobis peculiaribus, maxime vero de obedientia. Ex 4ª vero non do nisi 2ᵐ et 3ᵐ modum orandi.

[15] Nam ita illis danda videntur Exercitia, ut si deficiant in spiritu, secundo reustaurari possint. Si autem resoluti venerint vel recepti ad Societatem, vix praeter Exercitia primae septimanae illis dedi, et de passione Domini [16].

4ª Interrogatio

[16] *Quae illis qui statum vitae elegerunt, et vitam in melius mutare desiderant.* — R. Hos vel iudicabam esse aptos ad illum statum, aut magis ad alium. Si bene elegisse eos iudicabam, illa Exercitia non attingebam, quae de electione status agunt, sed tantum ad eorum statum aptabam per partem, vel per integra Exercitia, iuxta consilium R. P. Ignatii in Exercitiis.

[17] Si iudicabam aptos illos ad alia, aut certe religionem elegisse, quae illis non conveniret, vel cui parum idoneos esse iudicabam, perfectius [114*r*] 2ªᵉ septimanae Exercitia illis tradebam, eosque ad indifferentiam revocare conabar, sollicitudine

---

113 4ª *corr. ex* 3ª

---

[14] Significat hic primum modum tertii temporis (nn. 178-183). Verbis «eligere sine discursu» significat, ut patet, electionem ad normas primi vel secundi temporis.

[15] Secundus modus tertii temporis (nn. 184-188). De electione facienda ad regulas tertii temporis in Doc. I annot. 23.

[16] Ut videtur ergo, his electionem non dabat. De qua re in Doc. II annot. 21.

simul illis ingesta de statu consulto eligendo, aut experiendo saltem utrum prius elegerint bene.

5ª INTERROGATIO

[18] *Quae illis qui in nostra vel in alia religione constituti cupiunt proficere in spiritu* [17]. - R. His dedi primam septimanam quousque opus erat. Exercitia omnia 2ae septimanae aptavi electioni perfectionis in eorum statu, nonnullis Exercitiis parum immutatis. Reliqua aliarum septimanarum integre dedi pro ratione personae. Hic tamen profuerit animadvertere praecipuos eorum defectus, et contra eos dirigere meditationes.

6ª INTERROGATIO

[19] *An doctis aeque ac indoctis omnia Exercitia explicet, an aliqua tantum, et quae potissimum in quavis hebdomada* [18]. — R. Doctos inter capaciores recenseo, ideoque eis perfecte Exercitia do, si aliud non obstet. Indoctis do prout video capaces. Si ineptos video, qui statum eligant, illa quae statum concernunt, praetereo, alia tempero. Interim quos vidi notabile quid non consecuturos, non facile ad Exercitia admisi, sed extra Exercitia eos per confessionem generalem adiuvare conabar [19].

7ª INTERROGATIO

[20] *An finito quovis cuiusque septimanae Exercitio quemvis exercitantem examinet et in quibus potissimum?* [20] R. Omnes interrogo quomodo successerint, an ex animi sententia. Gravioribus viris indico, in quo totius Exercitii vis consistat, ut ipsi sciant, an verum eius fructum consecuti sint [21]. Hortor etiam, ut libere semper conferant de fructu quem sentiunt, ut rationem qua methodum Exercitiorum moderari oporteat rectius intelligam; vel etiam si quid Deus suggesserit ad fructum perceptum conservandum in medium adferam. Cum his vix ulterius ago, ne molestus videar.

---

[17] De Exercitiis religiosorum generatim cf. Doc. 18 annot. 38. De Exercitiis iesuitarum in Doc. 17 annot. 5.

[18] De vario exercitantium genere vide Doc. 17 annot. 1.

[19] De Exercitiis rudium vide Doc. 17 annot. 2.

[20] De quibus rationem quaereret Director in Doc. 20 annot. 63.

[21] Indicandum esse Exercitiorum finem, significant testes allati in Doc. 11 annot. 2.

[21] Alios vero libere interrogo, sic tamen ut intelligant quorsum id agam, ne molestum illis sit. Hos etiam de aliis interrogo, hoc est, non solum de fine Exercitii ; sed [114*v*] etiam de distractionibus, de taedio, de examine et aliis quae in additionibus praescribuntur, sed quousque opus videro. Verum haec examino, ubi nihil aut parum animadverto proficere. Omnes autem admoneo ut ex singulis Exercitiis aliquod pium propositum sibi eliciant pro vitae emendatione, consideratis a pueris vitae defectibus et propensionibus. [22].

8ª Interrogatio

[22] *An faciat illos scribere successum Exercitiorum, et an singulorum* [23]. — R. Hortor ut sancta proposita, lumen, pium affectum cum suis rationibus sive incitamentis notent ; adeoque paucis vim totius fructus sibi exprimant, ut olim inde restaurari spiritus possit.

9ª Interrogatio

[23] *Quos et quot libros spirituales tradat exercitantibus in quavis hebdomada* ? [24] — R. In prima septimana do libros clamantes poenitentiam, ut exempla Marci Maruli [25] (quanquam hic omnibus septimanis inserviat), item Carthusiani de novissimis, [26] Innocentii

[22] De officio directoris generatim in Doc. 22-23 annot. 38.

[23] De scripto consignandis tempore Exercitiorum luminibus, motionibus, consolationibus et propositis cf. Doc. 3 annot. 6 et 8 ubi agitur de punctis meditationis scriptis relinquendis ei qui exercetur, Miró Doc. 22-23 n. 21 ; Doc. 26 n. 13 ; Doc. 27 n. 8 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 32, 56, cum desideratis a Quadrantini Doc. 35 n. 6 et a Doc. 37 n. 5, ut director videat ea quae scribuntur. De scribendis tempore electionis rationibus in utramque partem, loquuntur Polanco Doc. 20 n. 83 ; Miró Doc. 22-23 n. 88 ; Cordeses Doc. 32 n. 137 ; Doc. 33, 34, 43 n. 32.

[24] De libris legendis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[25] Agit de libro sub variis titulis saepius edito Marci Maruli (1450-1524) *De ratione vivendi per exempla sanctorum, libri sex*. Cf. Hurter, *Nomenclator* II 1361. Primis decenniis Societatis hic liber saepius fuit adhibitus. S. Franciscus Xavier in suis itineribus hoc unum fere librum, praeter Breviarium, secum portabat. Polanco summam eius fecit. P. Aquaviva inter libros Patribus tertiae probationis commendatos eum adnumerat. Cf. Leturia, *Lecturas espirituales* pp. 19, 37 et *Doc. Ind.* III p. 202.

[26] Dionysii Rickiel (Carthusiani) *De quator hominis novissimis*. Cf. de hoc libro a Possevino et etiam ab aliis Directoriis commendato Doc. 18 annot. 99, S. Autore, *Dict. de théol. cathol.* 444-446.

tertii de contemptu mundi [27], Carthusiani de contemptu mundi [28], Directorium [29] et similes, sed nonnisi paucos simul. In 2ª septimana quosdam ex his do ut de contemptu mundi et Directorium propter remedia peccatorum. His vero tum addo novum testamentum, Thomae de Imitatione Christi, et Bonaventuram de Vita Christi [30], vel similem aliquem. Pro 3ª do Taulerum de passione [31] vel similem. Si opus sit, do aliquando Lomum aliquem Aloysii de Vitis sanctorum [32].

[24] Qui autem dat, diligenter legat librum Exercitiorum [33] et maxime illa quae habentur de discretione spirituum. Utilis quoque est libellus cuiusdam, ut puto, Gerardi Schutphaniensis, de reformatione vitae et spiritualibus ascensionibus [34]. Item opuscula Bonaventurae [35], et illi qui de virtutibus tractant, quo cuiusque virtutis vim perspectam habeat.

---

[27] INNOCENTIUS III, *De contemptu mundi*, celebratissimum opus, medio aevo late divulgatum, quod scripsit cardinalis, cum a Caelestino III (1191-1198) amotus a consiliis pontificis Anagniae versabatur.

[28] DIONYSII RICKJEL (Carthusiani), *De arcta via salutis ac mundi contemptu*, *Opera omnia* 39, 133-486.

[29] Sine dubio agitur de Directorio P. Is Polanco cui titulus *Breve Directorium ad Confessarii ac Confitentis munus rite obeundum*, ed. primum Romae anno 1554. Cf. MI. *Epp.* VI, 205-206 et SOMMERVOGEL, 6 col. 939-944.

[30] S. BONAVENTURA scripsit *Commentaria in Evangelium Ioannis* (S. Bonaventurae Opera, Quaracchi 1893 VI, 237-532), *Commentarium in Evangelium Lucae* (VII, 1-604), *Collationes in Evangelium Ioannis* (VI, 533-634). Sed sine dubio Nicolai non haec opera significare intendit, sed celebratissimas *Meditationes vitae Christi*, nomine quidem Sti. Bonaventurae editas, a monaco quodam etrusco scriptas. Cf. C. FISCHER, *Dict. de spiritualité* I, 1818-1853.

[31] SURIUS edidit Coloniae anno 1548 hoc opus: *Ioannis Thauleri de vita et passione Salvatoris nostri Iesu Christi pissima exercitia ex idiomate germanico reddita latine a Laurentio Surio.* Huic editioni multae aliae paucorum annorum spatio sunt secutae. Etiam Doc. 27 n. 10 hoc opus commendat.

[32] ALOYSII LIPOMANO *De Vitis Sanctorum*. Opus editum Romae iam anno 1551. Alia editio huius auctoris propinquior regionibus ubi Nicolai degebat, facta est Venetiis anno 1573 a Surio emendata et aucta.

[33] Quemadmodum librum Exercitiorum director cognoscere debeat in Doc. 1 annot. 15.

[34] GERARDO ZERBOLT DE ZUTPHEN, *De spiritualibus ascensionibus*, Coloniae, 1539.

[35] Praecipua opuscula Sti. BONAVENTURAE sunt *De Triplici Via, sive Incendium amoris* (S. Bonaventurae Opera, Quaracchi, 1908, VIII, 3-27), *Soliloquium de quatuor mentalibus exercitiis* (VIII, 28-67), *Lignum vitae* (VIII, 68-87), *De perfectione vitae ad sorores* (VIII, 107-127), *Vitis mystica* (VIII,

10a Interrogatio

[25] *Quae per experientiam repererit communiora impedimenta, distractiones seu turbationes exercitantium et quae his remedia adhibeat* [36] [115*r*]. — R. Magnum impedimentum expertus sum esse, cum definito animo veniunt ad Exercitia, ne aliud statuant, quod olim statuerint, sine deliberatione, et ut plurimum ex inordinato affectu, aut ut certum statum evitent. Antequam igitur ad Exercitia illos admitto, examino illos an serio quid de statu constituerint, et qua via. Deinde interrogo, an perspectum ipsis sit eam esse divinam vocationem, et quibus argumentis.

[26] Si non usque adeo certum illis sit, interrogo, an eius animi sint, ut si Deus alio vocet, gratiam eius sequi velint, quocunque tandem vocaverit. Postea ostendo huius propositi necessitatem; deinde animo illos ad hoc idem, ostendendo quam tritum quanque facile sit Deum sequi ad quod vocat. Si hoc non obtinuero, ad Exercitia vix admitto, nisi forte ad primam septimanam spe melioris animi.

[27] Alterum impedimentum est, si certum tempus sibi definierint maxime si ante tres septimanas discedere statuerint. Tantum enim tempus constituendum illis existimo, qui perfectius exercebuntur. Hos igitur antequam admittantur, admoneo, ut ita de negotiis suis constituant ne temporis angustia fructum suum impediant.

[28] 3m impedimentum est, cum omnem fructum ponunt in hoc, ut multa intelligant, vel ut alios iuvent. Quamobrem indico illis fructum in eo consistere, ut affectus conformetur cognitioni, et hoc agi in Exercitiis, ut ipsi primi fiant, de aliis vero iuvandis satis esse in generali cogitare.

[29] 4m impedimentum est, cum ipsi putant se esse sapientes, et ideo sibimet servant iudicium de omnibus. Hos si praevideam tales esse, vix admitto, quod fere insanabiles sint. Vel in Exercitiis interrogando de fructu, vel alia occasione tacite confundo, cum propria adfero. Alias quoque liberius illorum ignorantiam et superbiam ostendo, sed dextre hoc nitor agere, idque potissimum taxando eos per iocum quasi.

159-229), *Breviloquium* (Quaracchi, 1891, V, 199-291), *Itinerarium mentis in Deum* (V, 293-316).

[36] Loquitur hic de perversis animi dispositionibus in eis qui se exercent et de modo eas auferendi. De dispositionibus in genere in Doc. 12 annot. 14.

[30] 5m impedimentum [est], quod intra fines praesentis meditationis se non contineant. Ostendo igitur illis Exercitia, methodum habere, et ex singulorum fructu velut laterum ordinibus exstrui spirituale aedificium.

[31] 6o turbari quosdam video [115v] quod omnia nimis horrida in Exercitiis imaginentur. His igitur non do additiones, sed pedetentim indico praecipua, non tamquam iubens, sed ostendens ea utilia fore, si observare velint. Illis quoque non detraho lumen [37], nihil de poenitentiis dico, nisi ubi dispositos video. Cum his quoque maxime alacris videri conor, saepius accedo, et in summa tracto eos ut fractum ovum, donec consolidentur.

[32] Magnis quoque viris non do additiones, aut vix. A minutis abstineo, et eos ubique liberaliter tractare conor cum quadam observantia. Magnos et simul doctos non volo videri docere, nisi ea quae manifestum est eos discere oportere. Alia oblique indico, dicendo me tale quid cogitasse in Exercitiis, vel expertum esse tale quid opportunum ut eo loco cogitetur.

[33] Contra omnes autem distractiones ab initio hortor, ut saepius assuescant cogitare omnia se in conspectu Dei agere, eumque considerare qua cura in salutis nostrae negotio versemur.

11a Interrogatio

[34] *Quae Exercitia soleat tradere coniugatis, quae religiosis, quae medicis, quae iurisconsultis* [38]. — R. Omnibus his communia sunt Exercitia primae septimanae. Aliae quoque septimanae. Illi communes cum aliis (si alioqui expediat ut omnia dentur) excepta 2a septimana. Loco igitur electionis, quid religiosis faciam, prius dixi [40]. Aliorum quoque vocationis finem attendo, quatenus divinae gloriae inserviat, illique Deo in officiis suis cooperantur. Hunc igitur illis propono, et loco electionis conor ut se omniaque sua in hunc finem, quo perfectiori modo poterint [sic], ordinent atque disponant. Huc igitur spectat etiam illud P. Ignatii in Exercitiis, de familiae bonorumque dispositione [47]. Vitia quoque propria talium

---

[37] Ad normam septimae additionis (n. 79). De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[38] Cf. annotationem septimam (n. 7).

[39] De varietate eorum qui se exercent in Doc. 17 annot. 1. De Exercitiis religiosorum in Doc. 18 annot. 38.

[40] Supra ad quartam interrogationem n. 16.

[41] Id est, ubi agit de emendatione seu reformatione status vitae (n. 189).

hominum considero, et illis opportuno loco mederi conor, applicando eo Exercitia.

12ª Interrogatio

[35] *Quot horis in die visitet exercitantes* [42]. – R. Qui dabit Exercitia, prodigum esse oportet temporis. Quater in die ordinarie accedere consuevi singulos. Nam si simul pro diversis horis detur, facile taedium illis adferet et occasionem dabit distractionis. Deinde quandocunque redeo, etiamsi tantum repetiturus sit, conor novi aliquid afferre [43]. Nunquam [116r] autem dico, quid sequenti hora habiturus sit, quod nova magis placeant, et praecognita distrahant [44]. Conor etiam ne obiter cum illis agere videar. Quantumcunque igitur occupatus sim, apud illos tamen cum quiete ago, et illorum consolationi, quantum possum, indulgeo. Si vero aliquando festinandum sit, promitto me alias diutius cum illis acturum, idemque praesto.

13ª Interrogatio

[36] *An soleat aliquos mittere ad exercitantes tempore recreationis, qui cum illis colloquantur de rebus spiritualibus?* [45] – R. Mitto aliquando, sed ipse plerunque eo. Si mittam aliquem, cum potissimum mitto qui natura laetus et alacris sit, dexteritatemque habeat agendi, et spirituali [sic!] praeditus sit.

14ª Interrogatio

[37] *An faciat singulos scribere Exercitia et an permittat ut illa secum auferat ex collegio* [46]. – R. Nullis permitto scribere, nec licet. Si autem ipse indigeam et exercitans bene pingat, curo ut pauca aliquot mihi exscribat, ne eum onerem. Ex consensu autem superioris subinde coram quaedam illis dedi ut secum auferrent, sicut est illud de spirituali amore, vel simile, tota vita utile.

---

[42] De visitandis iis qui exercentur in Doc. 1 annot. 36.

[43] Directorem debere semper aliquid novum afferre repetunt testes adducti in Doc. 3 annot. 5.

[44] Cf. annotationem undecimam (n. 11).

[45] De invisentibus eos qui se exercebant in Doc. 4 annot. 16.

[46] Mittus de hac re alii testes Doc. 3 annot. 6 memorati, etsi potius quam de ipsa meditatione, de eius summa loquuntur.

[38] Initio vero indicavi illis non licere exscribere. Attendi quoque ab initio quantum chartae haberent et quantum consumpsissent. Si suspicabar aliquid illos scribere, occasione data velut per iocum narravi, qua arte deprehendere consueverim illos qui occulte scribunt, et dixi me circa finem in confessione ante communionem interrogare eos solere, an aliquid scripserint sibi, sicque eos deprehenderem ; quod nulli tam crassi sint qui in malitioso mendacio audeant ad sacramentum accedere. Alias ipsis existentibus in sacro, perlustravi cubiculum, an aliquid occultaverint : aliquando enim deprehendi sub stragulo.

15ª Interrogatio

[39] *Si demum alia quaepiam habeat scitu* [116v] *et notatu digna de modo tradendi Exercitia tam ex parte dantis quam accipientis, et ipsa quoque Exercitia quae apud se habet rogo ut ostendere et communicare nobis velit.* — R. Nihil fere aliud nunc succurrit, quod in prioribus responsionibus non indicaverim, aut ex libro Exercitiorum intelligi non possit. Nisi admonendum iudicarem, ut is qui dabit Exercitia, rationem illius methodi quam servare constituet, nitatur intelligere, et initio maxime cum alio, quem in hac re prudentem ac sagacem animadvertet, conferat de modo quem servat [47].

[40] Deum autem sedulo roget, ut et ipse ab eo dirigatur, et exercitanti sua gratia adesse dignetur [48]. Ubi etiam maior res tentanda est, ut electio vel simile difficilis, convenit ut excitet exercitantem ad diligentem orationem et ut se sana mente praemuniat.

[41] Quia etiam illi qui ad Exercitia veniunt variis cogitationibus ut plurimum distracti accedunt, hinc utile foret mox initio ipsis quasdam summas ex Sacra Scriptura ad colligendum et excitandum animum aptas dare. Verum nunquam multas simul dare oportet, sive hoc fine, sive alio dentur, quod tum omnia levi brachio pertranseant.

[42] Pro initio igitur dare consuevi summam ex 1º Isaiae : *Filios enutrivi et exaltavi etc.* [49]. Item ex novo testamento illam : *Hierusalem, Hierusalem quae occidis etc.* [50]. Vel illam, ubi describitur

[47] Eam praxim commendat S. Ignatius in Constitutionibus P. IV cap. 8 n. 5 litt. E [n. 409]. De directoris institutione in Doc. 7 annot. 39.

[48] Orandum esse pro exercitante repetitur in Doc. 18 annot. 64.

[49] Is. 1, 2.

[50] Mt. 23, 37. Lc. 13, 34.

Christus flens dixisse : *Si cognovisses et tu tempus etc.* [51]. Hisce aliquando oportune iungi posset illa sententia ex dictis Isaiae : *Vae genti peccatrici etc.* [52]. Sed quoniam omnes hae sunt exprobratoriae vel comminatoriae, hinc exhortationem aliquam subiicere oportet ut illam : *Derelinquat impius viam suam* [53]. Vel illam : *Venite ad me omnes etc.* [54].

[43] De modo quoque meditandi, haec notari possunt [55]. In omni Exercitio certus aliquis finis propositus est, quem consectabitur is qui exercetur. Ad hunc autem finem hisce actibus pervenitur [56], nempe lectione eorum quae meditationem iuvare et ad eam disponere apta sunt.

[44] Deinde cogitatione, qua accedens ad meditationem, materiam sibi proponit, et iuxta eam conceptus effingit.

[45] 3° meditatione, qua perpendit rem propositam et discurrit [116*v*] in ordine ad finem.

[46] 1° Contemplatione qua inhaerendo iis quae discursu adinventa sunt, mentem quodammodo in illis pascit, et pro dignitate ea aestimare nititur. Unde hic actus ad gustum spiritualem pertinet, disponitque animum ad spiritualem motum atque affectum.

[47] 5° affectu spirituali, quo pro contemplationis diversitate prorumpit nunc in admirationem suae malitiae sive ingratitudinis, nunc divinae misericordiae, bonitatis, maiestatis pulchritudinis etc.

[48] 6° oratione, qua omnia concluduntur, sive colloquio. Sed quia hic ordo plane naturalis est, quo tenditur in finem, diligenter admonendus est qui exercetur, ut suae industriae hic non fidat. Sed quoniam haec sine Dei auxilio inefficacia omnino sunt, semper assuescat inniti Dei auxilio. Apud se tamen constituat, Deum non sine proprio conatu adiuturum.

[49] Qui etiam dat Exercitia, modum ostendat necesse est iis qui exercentur, qua ratione omnibus dictis actibus recte utantur, et quam rationem observare oporteat in discursu, qui meditationi proprius est. Pro hac re, haec notanda sunt : materia quae meditanda proponitur, vel dictat quid fieri oporteat, vel alterius generis est, nempe speculativa.

[51] Lc. 19, 42.
[52] Is. 1, 4.
[53] Is. 55, 7.
[54] Mt. 11, 28.
[55] De meditationis methodis in Doc. 14 annot. 12.
[56] Nonnulli ex his actibus memorantur in Doc. 12 annot. 5.

[50] Si generis prioris sit, talis est ordo meditandi : primo ut consideret quid a nobis requiratur ; deinde ut quaeramus rationes quibus id animo consequi possimus ; tunc aestimandae sunt rationes per contemplationem etc.

[51] Si posterioris generis sit materia, primo singula in ea consideranda sunt, singularumque partium vis scrutanda est. Deinde expendendum est quid inde consequens sit ad vitam componendam utile, et maxime ad se spectans. Quod quidem commode admodum subinde fit, si considerentur ea, quasi a Deo dicerentur. 3° Consideranda sunt quae ad tale excitare animum possunt, iis ex ipso Exercitio vel aliunde petitis. Postremo ad contemplationem et alia transeundum erit. Sed haec rudi, ut inquiunt, Minerva [57].

Laus Deo Virginique Matri.

22-23

DIRECTORIA P. IACOBI MIRÓ

(non post a. 1582)

Praefatio.

I. TEXTUS : A) *Directorium primum, auctoritate 1ae congregationis generalis revisum.*

1. *Inst. 25b*, 179*r*-186*v*. Apographum ignoti scribae.

2. *Archiv. Univ. Greg. F. C. n. 1037* ff. 1*r*-16*r*. Autographum Hieronymi BENCIO, qui in Curia P. Generalis, secretarium Societatis adiuvit. Fortasse transcriptum paulo ante 1590 occasione novi Directorii conficiendi. De hoc Directorio P.is Miró [1] dicitur in cod.

[57] Id est : haec ismplicius, rudius, indoctius sunt dicta. Scriptores classici non rudi dicebant, sed « pingui vel crassa Minerva ». Cf. CICERO, *De Amicitia* 5, 19, HORATIUS *2 Sat* 2, 3, CICERO *Lael.* 5, 19 scribit « Agamus igitur pingui Minerva, ut aiunt ».

[1] Iacobus Miró — haec enim erat forma vera eius cognominis quae iam in antiquissimis monumentis ut in *Rom. 78B*, 3*r*, etsi communiter Mirón appellaretur — natus est Ruzafae (Valentiae) a. 1516. Studuit artibus et theologiae Valentiae et Parisiis, ubi a. 1541, factis Exercitiis duce P. Doménech, ingressus est in Societatem Iesu, et statim coepit Exercitia aliis tradere. Hoc ipso anno 1541 in Lusitaniam missus est et primus Conimbricensis collegii rector nominatus est. A. 1548 Gandiam missus, fecit ibi professionem sollemnem die 25 martii 1549. Hoc anno 1549 iterum Valentiae invenitur, ubi « fructum egregium in horreum Domini reportavit » (*PCh.* 1, 444). A. 1550 Romam cum

1 : « Est aliud Directorium, et forte antiquius, ex quo aliqua in hoc omissa transferre huc operae pretium duco ». *Inst. 25 b* f. 186r et in infima pagina adiungitur : « Dixi supra *forte antiquius*, quia alterum, quod habes hic, est, ut mihi videtur, limatius et copiosius, in rebus praesertim spectantibus ad secundam hebdomadam ». Equidem dixerim hanc transcriptionem esse probabilius posteriorem, eo quod in hac sermo non raro corrigitur et purior redditur, quaedam adiunguntur, argumenta et complementa orationis accuratius indicantur.

Ultimae lineae fol. 1 non cohaerent cum prima fol. 2, quod solum ab alio scriba est scriptum ; aliqua verba omissa esse videntur. Manus quae praeter ea quae in fol. 1 includuntur, totum Directorium transcribit, sine sensu a medio n. 4 incipit. Initio tradit summam quandam primorum numerorum Directorii, in quibus colliguntur Constitutionum paragraphi, quae de Exercitiis agunt. Ceterum desunt in hoc codice, praeter tres primos numeros, etiam nn. 14, 29, 30, 32, 33, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 52, 61, 62, 63, 64, 65, 70.

In numerorum ordine hic codex a codice 1 multum discrepat. En quomodo numeri utriusque codicis inter se congruant.

Cod. 2 (G)	Cod. 1 (I)	Cod. 2 (G)	Cod. 1 (I)
4	2	16	13
5	4	17	15
6	4	18	deest
7	5	19	22
8	6	20	16
9	7	21	17
10	8	22	11
11	5	23	18
12	9	24	19
13	10	25	20
14	11	26	21
15	12		

Borja venit. A. 1551 redux ex Urbe, per Gandiam, Valentiam et Salmanticam transiens, Conimbricam pervenit, ubi Superintendens collegii nominatus est. Anno subsequenti Provincialis Lusitaniae munere fungitur (1552-1556). A. 1556 rediit Valentiam, ubi iterum illius et Gandiensis collegii simul curam sumpsit, immo aestate anni 1556, ea cura non dimissa, officio Viceprovinciali Aragoniae functus est. A. 1561 iterum perrexit in Lusitaniam, in qua natione a. 1563 post mortem Provincialis Vas de Melo, Viceprovincialis munus accepit. Romam petiit a. 1565 ad Congregationem Generalem in qua Assistens Lusitaniae nominatus est. Etiam a S. Francisco de Borja designatus est ad parandum Exercitiorum Directorium. A. 1573 finito officio Assistentis mansit Romae in Curia. Patri Mercuriano in conficiendis regulis et in antiquis traditionibus defendendis magno adiumento fuit. Mortuus est Romae 25 augusti 1590. Cf. ARSI. *Vit. 24*, 237.

Cod. 2 (G)	Cod. 1 (I)	Cod. 2 (G)	Cod. 1 (I)
Cap. 2		Cap. 3	
1	23	1	42
2	24	2	51
3	25	3	49
4	26	4	43
5	27	5	(n. 75)
6	28	6	48
7	31	7	54
8	34	8	50, 55
9	35	9	57
10	35, 36	10	59
11	35	11	58
12	35	12	53
13	37	13	60
14	38	14	56
15	39	15	66
16	41	16	67
		17	68
		18	69

B) *Alterum Directorium.*

3. *Bibl. Naz. Roma, Fond. Ges. n. 1594 n. 4.* Transcriptio saec. XVI. Titulus in involucro inscriptus : *Haec scripta sunt pars magna Directorii P. Mironis.* Continet cap. 5 ad cap. 8 (nn. 93-130).

4, 5, 6. *Fond. Ges. al Gesù ms. 12, 13, 14.* Tria manuscripta inter se omnino simillima. In cuiusque codicis exteriore involucro est scriptum *C. 2 1586.* In ms. 12 et 13 praeterea adicitur : *P. Mironis Directorium posterius.* Videntur esse exemplaria in curia transcripta, ut in provincias mitterentur. Probabiliter haec tria exemplaria, quae videntur eodem tempore facta, ab archetypo, nobis ignoto, dependent. In ms. 14 desunt nn. 52-61.

7. *Archiv. di Stato, Roma ms. 76.* Apographum factum saec. XIX. Hunc titulum habet : *Directorium ad Exercitia spiritualia Patris nostri Ignatii tradenda, Patre Mirone auctore.* Haec postrema tria verba videntur alia manu scripta. Etiam in codicis fronte scriptum est, sicut in manuscriptis supra indicatis, C. 2, 1586. Videtur esse transcriptum aut ab aliquo illorum, aut ab archetypo unde illa tria procedunt.

II. Typis impressum : Textus primus editus est in MHSI. *Exerc.* p. 846-882. Textus secundus in imis eisdem paginis, sed ea tantum sunt edita in quibus a textu primo discrepant.

III. Auctores : MHSI. *Exerc.* 758-763 ; Bernard, *Essai historique* 212-214, 249-250 ; Iparraguirre, *Historia* II 426-439.

IV. De numeris directoriorum : Omnia alterius Directorii manuscripta eandem numerorum seriem habent, aliam omnino a serie numerorum primi Directorii. Quare praebemus utriusque seriei consensum. Primae familiae seriem numerorum ex codice 1 sumimus, qui perfectior videtur. Convenientiam vero numerorum codicis I et G supra exhibuimus.

Dir. 1	Dir. 2	Dir. 1	Dir. 2	Dir. 1	Dir. 2
Praef.	22	34	0	74	48
1	49	35	0	75	0
2	1	36	27	76	0
3	3	37	0	77	50
4	4	38	0	78	51
5	2	39	28	79	56
6	5	40	31	80	57
7	16	41	32	81	54
8	0	42	33	82	55
9	17	43	0	83	0
10	0	44	34	84	53
11	6	45	35	85	59
12	7	46	36	86	0
13	0	47	37	87	61
14	8	48	38, 39	88	58
15	9	49	40	89	60
16	10	50	42	90	63
17	11	51-53	0	91	0
18	12	54	27	92	66
19	13	55	27	93-131	0
20	14	56-60	0	132	64
21	61	61	21	133	65
22	18, 19, 20	62	43	134	65
23	0	63	44	135-140	67
24	23	64	0	141	68
25	24	65	46	142	0
26	0	66	0	143	67
27	25	67	45	144	67
28	25	68	0	145	69
29	25	69	0	146	0
30	26	70	49	147	69
31	26	71	0	148	0
32	0	72	0	149	68
33	0	73	47	150	0

V. De natura directorii : Recole introductionem generalem in qua de hac re praesertim pp. 16-18 disserere debuimus. Nam haec Direc- toria inter praecipua recensentur, quae ad Directorium definitivum faciendum adiumento fuerunt.

Addam hic tantum durius iudicium prolatum a Gz. Dávila Doc. 31 n. 10 : « Directorium C a P. Mirone ante nonnullos annos editum est, de quo ego semper iudicavi quod non contineret plenam institutionem, quae Directorio satis futura sit in usum nostrorum, quamquam a multis receptum, et usu paene quotidiano nostrorum probatum sit ».

VI. Ratio editionis : Ita haec duo Directoria simul edere voluimus, ut quoad fieri potest, uno aspectu utrumque quis legere valeat, satis discernens, quae ad primum, quae vero ad alterum pertineant.

Ad hoc facilius et simplicius consequendum, textum alterius Directorii eligimus, qui completior et perfectior est, illumque integre ex apographo edimus, eam ex variis lectionibus praeferentes quam omnium optimam iudicamus.

Directorium primum in textu, quantum possumus, inserimus. Ut vero distincte appareat quid cuius sit, has normas sequimur :

1) Quae tantum in primo Directorio leguntur, litteris i n t e r s e m a g i s s e p a r a t i s transcribimus.

2) Quae tantum in Directorio altero inveniuntur, *litteris italicis* edimus ; quae vero in Directorio « antiquiore » (textus 2) Inter signa 〈 〉 includimus.

3) Cum duo Directoria de eadem re diversas sententias ferunt, utriusque Directorii textum in columnis parallelis ponimus. Ex modo quo numerus paragraphi scriptus est — cum vel sine uncinis — apparet de quo Directorio agatur.

4) Ad imas paginas referimus tantum varias lectiones quae solum loquendi modum mutant. Proferimus lectiones omnium codicum : 1 (I), 2 (G), 3 (BN), 4 (GE), 5 (GES), 6 (GESU), 7 (S).

5) Numerum alterius Directorii primo loco praebemus, postea vero uncis quadris inclusos numeros primi Directorii ex codice I.

Textus

Directorium ad exercitia spiritualia Patris nostri Ignatii tradenda P. Iacobi Miron

[22] Exercitia spiritualia *Patris nostri Ignatii* a Sede apostolica approbata sunt [1], et quicumque zelum salutis animarum habet, omnem occasionem quaerere deberet, prudenter tamen, movendi homines ad ea peragenda ; *nam ad excipiendam gratiam Dei efficacissime animos disponunt* [2], *et* ubicumque horum usus hactenus viguit, fructus magnus in Domino tum in nostris tum in externis apparuit ; et diu, praesertim in principio Societatis nostrae, hoc experti sumus ; et antiqui Patres eiusdem Societatis per haec Exercitia beneficium vocationis acceperunt ; imo et ipsamet Societas fundata fuit [3]. Nam Pater noster Ignatius hanc methodum

4 Exercitia] Constat quod Exercitia *G*, *I*, *G* | spiritualia *om. G* ‖ 5 sunt] sint *I*, *G*, ‖ 8 ubicumque *add.* enim *I*, *G* ‖ 9 viguit] vigebat *I*, *G*

[1] Exercitia approbata fuerunt a Paulo III Brevi *Pastoralis Officii cura* die 31 iulii 1548. C. H. Marín, *Enchiridion Exercitiorum*, 10-15 ; Iparraguirre *Historia* 1 pp. 87-90.

[2] De causis cur Exercitia ad gratiam disponant in Doc. 20 annot. 4 et de causis fructus Exercitiorum in Doc. 20 annot. 8.

tradendi Exercitia primus invenit, et per eum singulari Dei beneficio illa velut arma spiritualia ad profectum animarum nostrarum et aliorum nobis concessa sunt, *et in constitutionibus commendata. ita ut per ea nostri in disciplina Societatis primum instituantur.* quibus nos ad divina dona capienda perfecte parari possimus[4]. *Aequum est igitur ut omni studio ex ipsius instituti ratione in eis bene utendis nos exerceamus, ad idque praestandum hoc Directorium ea tradendi iuxta mentem eiusdem P. N. Ignatii ex decreto Congregationis generalis confectum est*[5].

Cap. I

De quibusdam quibus iuvari possit tam is qui exercitia traditurus, quam is qui ea accepturus est

1. [49] In his Exercitiis spiritualibus non agitur in particulari de his qui de Societate nostra sunt, sed in genere de omnibus, ut per ea quivis homo dirigatur ut vincere se ipsum possit, et vitae suae rationem instituere, ut ex multis huius libri locis manifeste constat[6].

2. Ad Exercitia spiritualia aliis tradenda, postquam quisque in se ea fuerit expertus, assuescant, et dent operam omnes iuxta ordinem superioris, ut et eorum reddere rationem, et in hoc armorum spiritualium genere tractando (quod Dei gratia ad ipsius obsequium tantopere conferre cernitur), dexteritatem habere possint[7].

3. [3] Possent aliqui arbitrio superioris ad Exercitia aliis tradenda assuescere, nonnullis ea tradendo, in quibus minor iactura esse possit, si quid erretur, et conferre cum aliquo

---

16 *in marg.* P. 4. c. 8 § 5 et E ‖ 22 *in marg.* Decr. 28 tit. 60 Cong. 1 ‖ 26 His — spiritualibus] libro Exercitiorum *I*, ‖ 32 *in marg.* P. 4. c. 8 § 5 ‖ 32-33 iuxta ordinem] cum facultate *I* ‖ 38 minor] minus *I* | *in marg.* P. 4 c. 8 E

---

[3] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[4] Const. P. IV cap. 8 n. 5 litt. E [n. 409]. Hic locus commemoratur in margine Directorii.

[5] Decretum 107 primae Congregationis Generalis habitae anno 1558 sic se habet : « An Directorium Exercitiorum tradendorum . . confici oporteat, et uni vel pluribus hoc oneris imponi. Placuit Congregationi ut per Praepositum Generalem haec omnia et modus etiam eis utendi curarentur ». *Inst. S. I.*, Florentiae 1893, T. II p. 181.

[6] De hoc fine Exercitiorum loquuntur praecipue Exercitia in numeris 1, 21, 87, 189, 233.

[7] In margine lector reicitur ad Const. P. IV, cap. 8 n. 5 [n. 408]

magis exercitato, p r a e s e r t i m c u m s u p e r i o r e, suum procedendi modum, bene adnotando quod magis vel minus convenire deprehenderint[8].

1. [1] Exercitia plene nonnisi paucis, iisque huiusmodi ut ex eorum profectu non vulgaris ad Dei gloriam fructus speretur, vel qui de vitae suae statu deliberare velint, tradenda sunt. Primae vero hebdomadae Exercitia ad multos, et aliqua conscientiae examina, et modi orandi (praesertim primus trium illorum, qui in libro Exercitiorum proponuntur) ad multo plures etiam extendi possent. Quivis enim bona praeditus voluntate ad haec idoneus erit. *De variis autem modis tradendi Exercitia, agitur in annotatione 18, 19 et ultima ex viginti*

〈Expedit aliquando ad eos, qui Societatem nostram ingredi volunt magis cognoscendos, ut Exercitia spiritualia illis tradantur[9]; et oportet novitios in initio sui ingressus mensem unum plus minus in spiritualibus Exercitiis versari[10], ac exactis duobus annis, per unius hebdomadae spatium, antequam sua vota illi emittant, aliqua spiritualia Exercitia facere iuxta Constitutiones. Eis qui ad huiusmodi exercitationes apti non esse viderentur, qualis ex coadiutoribus temporalibus aliquis esse posset[11], proponi debent ea, quae ipsorum captui conveniant, et quibus ad servitium Dei ac Domini nostri illi iuventur[12]〉.

5. [2] Cum horum Exercitiorum ratio redditur (ad quod expediret rationes in promptu habere), non solum id agatur, ut aliis satisfiat, sed etiam ut in illis desiderium excitetur, ut eisdem iuvari velint[13], e t s i o p o r t e t media orationum et bonorum operum i p s i adhibeant, quibus hoc a Deo impetrent.

---

43 *in marg.* P. 7 c. 4 F et P. 4 c. 8 E — 47 qui] quae *G* | libro Exercitiorum] Exercitiis *G* || 49 erit] est *I* || 62 *in marg.* P. 4 c. 8 E || 63 iisdem *I*, *G*

---

[8] In margine commemoratur Const. P. VII cap. 4 litt. F [n. 649] et P. IV cap. 8 litt. E [n. 409]. Methodum in hoc loco indicatam initio Societatis servatam fuisse, probatur apud IPARRAGUIRRE, *Historia* 1, p. 154-155.

[9] NADAL repetit eadem Doc. 7 n. 33.

[10] In margine adicitur: Exam. cap. 4 nn. 10 et 41 [nn. 65 et 98].

[11] De Exercitiis coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[12] In margine indicatum: Const. P. III cap. 1 litt. B [n. 279].

[13] In margine indicatum: Const. P. IV cap. 8 n. 5 [n. 408]. De his numeris Constitutionum ita coniunctis haec GIL. DÁVILA Doc. 31 n. 31 animadvertit: « Non probo, omnia quae in Constitutionibus dicuntur de Exercitiis spiritualibus, in unum locum coacervare, sed ea suis locis, servato rerum ordine, disponenda sunt ».

6. [5] Expedit ut qui traditurus est Exercitia totum librum Exercitiorum perlegat et prae manibus habeat, sed praecipue *primas* viginti adnotationes et illa quae pertinent ad Exercitia quae tunc temporis aliis tradit [14], et antea Exercitium illud quod daturus est, aliquantulum meditetur, *et magno charitatis affectu spiritualem profectum eius qui exercetur, desideret atque procuret.* Et rogare pro se et illo debet, ut ambos Dominus dirigere dignetur et interdum superiori in memoriam redigat, ut pro eo a nostris oratio fiat [15].

7. [16] Quanto quis maiori desiderio et animo proficiendi in spiritu Exercitia aggressus fuerit, tanto maiorem ex illis fructum consequetur [16]. E contrario vero qui inviti ad illa facienda trahuntur, nisi postea mentem mutaverint, parum aut nihil *communiter* proficient.

8. Curandum igitur valde est ut qui exercendi sunt, bene disponatur eiusmodi desiderio proficiendi in spiritu et resignatione in Dei voluntatem. Ne vero deterreantur aut retrahantur, non est in principio res haec nimium exaggeranda, sed postea dum gustu spirituali paulatim moventur, ad perfectiorem Exercitiorum, iuxta suas additiones, observationem inducendi sunt [17].

9. [17] Quantum ad locum attinet, si is est qui facturus est Exercitia non sit e Societate, nec in illam ingredi decreverit, in domo aliqua *seu habitatione* foris, ab omni negotiorum genere remota, iuxta ultimam annotationem ex viginti, ut liberius agat Exercitia, illi tradi poterunt, aut in aliquo cubiculo separato domus vel collegii nostri, si commode fieri potest, et superiori videbitur, et hic secundus locus, si inveniretur, aptior esset [18]. Alicui vero mulieri prudenti, in ecclesia, cum aedificatione tamen, etiam dari possunt, ut postea psa in locum secretiorem domus suae ad ea facienda se recipiat [19].

| 66 traditurus est Exercitia, *transp. GESU* ‖ 68-74 illa — fiat] illius hebdomadae, ut in promptu habeat multa, quae eum qui exercet, iuvari possint *G* ‖ 68-70 Exercitia meditetur] aliquantulum meditetur Exercitium quam illud proponat *I* ‖ 73 redigat in memoriam superioris *transp. I* | nostris] nobis *S* ‖ 86-87 si ille qui vult Exercitia facere *I*

---

[14] De libri Exercitiorum cognitione necessaria directori in Doc. 1 annot. 15

[15] Orare ante punctorum expositionem, iubetur etiam alias. Vide Doc. 18 annot. 63.

[16] Cf. annotationem quintam Exercitiorum (n. 5).

[17] De dispositione eorum qui exercendi sunt in Doc. 12 annot. 14.

[18] De loco Exercitiis facientibus aptiore in Doc. 4 annot. 9.

[19] De locis ad Exercitia mulierum aptis in Doc. 5 annot. 12.

⟨Si homo hic pauper non esset, satis erit si nos illi spiritualia dederimus, et pro victu poterit emptori domus pecunias dare, ut pro illo, quae necessaria sint, emat ; emptor vero summam pecuniarum quam recepit, et expensas scribere debet, ut post peracta Exercitia illi rationem reddat, aut superior videat, si haec aliter fieri aliquando expediat⟩ [20].

10. Si is qui facturus est Exercitia solet frequenter confiteri et communicare, deberet id facere antequam ea incipiat, ut his sacramentis munitus, promptiori et ardentiore animo illa aggrediatur [21].

11. [6] *Facienti Exercitia instructor unus idoneus et eidem gratus, quantum fieri poterit, assignandus est* [22], *qui quidem multis simul tradere non debet, sed cum unoquoque seorsum agat* [23]; si *vero* aliqua de causa qui coepit dare Exercitia impeditus fuerit, et alius eius loco successerit, advertendum erit, ne qua contradictio aut varietas inter eos, quae possit parere confusionem ei qui exercetur, deprehendatur.

[6] Alicui facienti Exercitia tantum instructor unus est assignandus, qui illa det, nam, facilius quis in re aliqua, praesertim spirituali, intelliget unum directorem, quam plures ;

12. *Qui dat Exercitia non debet secum ferre librum, ut ea quae traditurus est, alteri legat, sed potius quod dicturus sit, memoriter teneat* [24], *et rerum capita breviter narret, adiecta so-*

[7] Qui tradit Exercitia non debet secum ferre librum, ut ea quae traditurus est, alteri legat ; sed antea quod dicturus sit, memoriter teneat [24], et postea breviter narrando, rerum

---

114 varietas] diversitas *I, G* ‖ 115 deprehendatur *ante* quae *transp. I, G* ‖ 118 alteri *om. G* ‖ 121 postea *add.* si opus est *G* | narrando *om. G*

---

[20] De communione in Exercitiis in Doc. 17 annot. 7.

[21] De qualitatibus directoris generatim in Doc. 20 annot. 54 et singillatim de benevolentia in Doc. 18 annot. 77.

[22] Initio Societatis Exercitia singulis seorsim tradebantur. Iam ipso S. Ignatii tempore paulatim inceperunt aliqui directores monialibus in earum coenobiis simul collectis Exercitia proponere. Atque adeo scholasticis iesuitis non raro saltem ab anno 1558 occasione tridui renovationis in unum congregatis, Exercitiorum materia exponebatur. Postea hic usus ad collegium germanicum aliaque clericorum seminaria immo ad ipsos sacerdotes patuit, et tandem iam saeculo XVII communior factus est.

[23] De hac quaestione oeconomica vide Doc. 4 annot. 13 ubi fere eadem dicta erant.

[24] Valde similia dicuntur in Doc. 1 annot. 16.

lum brevi declaratiuncula, iuxta secundam annotationem ex viginti [25].

capita percurrat, adiecta solum brevi declaratiuncula iuxta secundam annotationem libri Exercitiorum [25] et eadem scripta tradat iuxta vigesimam annotationem eiusdem libri.

Simplicibus tamen et iis qui in rebus spiritualibus parum sunt versati, explicatius proponenda sunt. Eadem vero omnibus, ratione personae vernacula vel latina lingua, scripto tradere expedit, iuxta ultimam adnotationem ex viginti [26], *quod quidem scriptum, nisi declaratione praemissa, tradere non debet.*

In principio tamen Societatis multi nullo scripto dato illa faciebant; et nunc etiam idem aliquando fieri poterit, si instructor aliquibus ita convenire iudicaverit. Item si is qui exercetur legere nesciat, ea, quae ei dixerit, mox summatim repetat, ut postea eorum melius recordari possit; idemque faciat qui sine scriptis Exercitia accepit.

13. Formulae harum meditationum et adnotationum, quae iis qui exercentur singillatim in scriptis dari solent, sicut alibi seorsim in schedulis describuntur, tradendae sunt, quae ex contextu Exercitiorum relictis documentis fideliter sunt excerptae, ut harum formularum unicum sit exemplar, quo omnes uti debeant, ne earum varietas confusionem pariat. Hinc etiam intelligi poterit, quid ex Exercitiis scripto iis qui ea faciunt, arbitrio tamen instructoris, tradendum sit [27].

14. *Legere non debet qui exercetur, nisi scripta quae ei traduntur, nec libros praeter breviarium, si sacerdos est, aut librum precum B. Virginis Mariae, in cubiculo (ut legendi oc-*

[8] Legere non debet qui exercetur, nisi scripta, quae ei traduntur, nec libros (ut legendi occasio tollatur) praeter breviarium, aut librum precum B. Virginis Mariae, in cubiculo

122 percurrat] dictet *G* | 122-125 adiecta — eadem *om. G* — 126 scripta] vel scripta *G* | 127 eiusdem *om. G* | libri *add.* Exercitiorum et qui accipit postea transcribat *G* | 129 proponenda *corr. ex* exponenda *GES.* | 142 sunt *del. et add. post.* excerptae *GE.*

[25] Annotationem secundam (n. 2). De punctis breviter explanandis in Doc. 4 annot. 33.

[26] Haec leguntur in versione vulgata annotationis vigesimae (n. 20), non in ipso autographo. De scriptis relinquendis Doc. 3 annot. 6.

[27] Ut huic necessitati satisfaceret Polanco, puncta aliqua ei qui exercetur tradenda scripsit, quae eduntur in Doc. 29 bis. Exstant etiam aliae quae appellantur « Formulae », quae tamen alio consilio factae esse videntur.

casio tollatur) *habeat, sed in prima hebdomada librum Gersonis de Imitatione Christi legere poterit. In secunda vero aliquid ex evangelico codice et de Imitatione Christi et Sanctorum vita, ut in annotatione post primam meditationem de rege temporali dicitur* [28].

habeat, sed in prima hebdomada librum Gersonis de Imitatione Christi vel librum confessionum D. Augustini legere potest; in secunda vero librum evangeliorum, et illos de quibus in annotatione ultima primae meditationis de rege temporali fit mentio [28].

Sed in evangelico codice nullum debet legere mysterium, nisi quod eadem hora vel die considerandum sit, ut habetur in primo notabili post quinque contemplationes secundae hebdomadae [29].

15. [9] Tradenda sunt omnia Exercitia, secundum uniuscuiusque dispositionem, eodem quo procedunt ordine, *ei qui fructum maximum ex his consequi optat*, ut dicitur in ultima annotatione ex viginti [30].

Et ideo nemo sive ipsa Exercitia, sive ordinem praescriptum illa tradendi, iuxta suum sensum mutare debet.,

Et saepe Pater noster Ignatius admonebat, tamquam de re magni momenti, ut hunc ordinem servaremus,

alioqui qui exercetur parum proficiet, ut experientia satis docet. *Hoc enim ordine et mediis rationabilibus quidem experimur, quod divina sapientia ad egregia dona capienda sibi homines cooperari voluit, in qua sola confidentia tota constituenda est* [31].

16. *Advertendum est etiam quod in dandis Exercitiis non erit ultra progrediendum, si is qui exercetur suo Instructori iuxta praedictum ordinem non obediret:*

[10] Advertendum est, quod si is qui exercetur non obediret illi qui tradit Exercitia, sed vellet suo iudicio procedere, in dandis ei Exercitiis non erit ultra progrediendum.

Nam in hac via spirituali qui suo magistro se docendum cum

155-156 vel — Augustini *om. G* ‖ 157-158 librum — et *om. G* ‖ 165-166 secundum — dispositionem *om. etiam G* ‖ 168 ultima] vigesima *G* ‖ ex viginti] libri Exercitiorum *I, G* ‖ 173 proficit *G* ‖ 177 quod] ut *G* | 180 procedere *add.* quod *G* 181 b Exercitiis *add.* ei *G*

---

[28] De libris legendis Exercitiorum tempore in Doc. 18 annot. 99. Annotatio in textu indicata habetur in libro Exercitiorum (n. 100).

[29] In libro Exercitiorum (n. 127).

[30] In libro Exercitiorum (n. 20).

[31] Ignatianum ordinem accurate sequi iubent etiam testes adducti Doc. 4 annot. 57.

humilitate non exhibet, facile errare poterit ; superbis enim Deus resistit, humilibus autem dat gratiam [32].

17. [11] Invisi debet semel aut saepius quotidie is qui facit Exercitia, iuxta arbitrium eius qui illa tradit [33] (cum quo solo, quantum fieri potest, hoc tempore illi agere licet [34]) et expediret potius statim a prandio vel a caena ; nam hoc tempus ad meditandum aptum non est, et ille est minus occupatus et interdum consolatione tunc eget [35].

18. [12] Quando invisitur qui exercetur, ratio punctorum exigenda est, et quaeratur a eo, quomodo in iis se gesserit, et quid magis senserit, *et de consolatione ac desolatione, si quam habuit* [36] et qui tradit Exercitia iis, quae ab illo proponuntur etiam satisfaciat, et quando opus erit eum in omnibus magno charitatis affectu [37] dirigat *ac perspicue doceat ; atque iis, quae ab eo quaeruntur, etiam satisfaciat.* Advertat autem in modo procedendi, ne nimium ille sibi vim faciat aut in attollenda mente aut in compositione loci aut applicatione potentiarum *sic sibi vim faciat,* ut caput laedat [38].

---

186 Invisi debet] Invisitur *I, G* ‖ 187-188 cum — licet *om. G* ‖ 188 illi] ille *I* | licet] debet *I* ‖ 193 iis] his *G* ‖ 193-194 est — senserit *om. G* ‖ 195-196 iis — et *om. G* ‖ 196 quando] quomodo *G* ‖ 197 in — affectu *om. G* ‖ 199 advertat autem] et advertat *I, G* | nimium] nimirum *S*

---

[32] De dispositionibus eius qui exercetur in Doc. 12 annot. 14.

[33] Quoties invisi debeat qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

[34] De aliorum visitationibus in Doc. 4 annot. 16.

[35] De tempore opportuniore ad visitationes faciendas in Doc. 4 annot. 34.

[36] De agendis in visitationibus in Doc. 20 annot. 63 et Doc. 1 annot. 4.

[37] De amore directoris erga eum qui exercetur in Doc. 18 annot. 77.

[38] De officio directoris. Omnia quae dicunt Directoria quodam modo huc pertinent ; ad Directori enim viam monstrandam et opem ferendam sunt scripta directoria. Nihilominus ex fere innumerabilibus quae ei commendant, seligam quae praecipua et maioris momenti esse videntur.

Director debet auctoritatem seu dignitatem semper retinere, Doc. 33, 34, 43 n. 46 ; cognoscere eum qui exercetur et se ei accommodare Doc. 20 n. 31, Doc. 21 n. 3 ; Doc. 22-23 n. 38 ; Doc. 25 nn. 6, 24 ; Doc. 26 n. 48 ; omnia eius perspecta habere Doc. 33, 34, 43n. 19 ; eum dirigere Doc. 17 n. 107 ; Doc. 18 n. 82 ; Doc. 22-23 n. 18, cum consolatum Doc. 33, 34, 43 n. 56 tum desolatum Doc. 33, 34, 43 n. 58 ; examinare motus gratiae Doc. 28 n. 9 ; observare processum generalem et motus animae Doc. 20 n. 35 ; excitare desiderium Exercitia peragendi cum omni perfectione Doc. 33, 34, 43 n. 27, vigilare ad detegendas fraudes Doc. 33, 34, 43 n. 176 ; removere impedimenta, affectiones et his similia Doc. 33, 34, 43 n. 174 ; monstrare viam

19. [13] Si bene respondet cum pace et animi quiete, *et satisfacit*, non oportet diu cum eo manere, qui exercetur, nec multa alia *circa conceptus meditationum explicare*, interro- 205
gare, aut docere, iuxta secundam annotationem ex viginti [39], nisi secundum rerum exigentiam, illum instruere opus sit, aut eidem satisfacere, sed sinat, ut citra medium Creator ipse cum creatura et haec vicissim cum illo rem transigat, ut ibidem dicitur in decima quinta adnotatione libri Exer- 210
citiorum [40]. Si vero non plene invenit ille quod quaerit, *percunctetur diligentius, quomodo ipsa Exercitia et eorum additio-* tunc de diversorum spirituum motionibus, iuxta regulas dis-

203 cum — quiete *om. etiam G* ‖ 204 manere *ante* cum *transp. I, G* ‖ 206-207 ex viginti] libri Exercitiorum *I, G* ‖ 207-211 nisi — Exercitiorum *om. G* ‖ 208 sed] alioqui *I* ‖ 210 ibidem *om. I* ‖ quinta] sexta *I* ‖ 211 quaeritur *I, G* ‖ 213 motionibus] agitationibus *G* ‖ 213-215 iuxta — hebdomadae *om. G*

meditationis cum exponuntur puncta : passim v. g. Doc. 33, 34, 43 n. 59, quod ea cura faciendum est qua decet Doc. 20 n. 31, 32, breviter Doc. 4 annot. 33, cum praemeditatione et spiritu Doc. 31 n. 52, sine festinatione Doc. 21 n. 36 ; docere modum orandi Doc. 21 n. 39 ; praeterea eum qui se exercet consolari, eiusque animum erigere Doc. 20 n. 35, Doc. 22-23 n. 20, Doc. 26 n. 11 ; Doc. 18 n. 82 ; eum hortari ad patientiam Doc. 33, 34, 43 n. 60 ; roborare in conflictu Doc. 26 n. 28 ; gradatim singula ita proponere ut utiliter et iucunde ille Exercitia accipiat Doc. 33, 34, 43 n. 27 ; cooperari cum motione divina non eam antevertendo, sed sequendo Doc. 33, 34, 43 n. 17 ; instituere et docere Doc. 26 n. 79, Doc.22-23 nn. 18 19 ; Doc. 33, 34, 43 nn.46, 56 ; si occasio tulerit nova praescribere Doc. 24 n. 16 ; respondere ad difficultates Doc. 20 n. 35,-Doc. 22-23 n. 18 ; nihil indiscreto zelo suadere, sed sincere Deum de sua creatura disponere Doc. 33, 34, 43 nn. 48, 174 ; exigere rationem, de quo in Doc. 3 annot. 7 ; considerare num aliqua re indigeat qui exercetur, num satis dormiat etc. Doc. 22-23 n. 13 ; curam habere ne caput laedat vel in aliqua re modum excedat Doc. 26 nn. 19, 20 ; Doc. 33, 34, 43 n. 65 ; nonnulla monere Doc. 11 nn. 59, 60, Doc. 33, 34, 43 nn. 46, 61, 66 ; inter alia singillatim monere ut scribat Doc. 22-23 n. 21, Doc. 26 n. 13, ut labores sustinendos esse sciat Doc. 32 n. 16 ; ut se praeparet ad tempus desolationis Doc. 33, 34, 43 n.57. Cf. etiam de visitationibus quas debet facere in Doc. 4 annot. 31, 36 ; de animi lenitate qua affectus esse debet in Doc. 18 annot. 77 ; de scriptis dandis ei qui exercetur in Doc. 21 annot. 23 ; de labore peragendo in electione in Doc. 20 annot. 132, 137, 172, Doc. 4 annot. 18 ; de orationibus quas fundere debet pro suo discipulo in Doc. 18 annot. 64.

[39] In libro Exercitiorum (n. 2). De punctis breviter declarandis in Doc. 4 annot. 33.

[40] In libro Exercitiorum (n. 15).

nes egerit, ut ibidem in sexta annotatione [41].

cretionis spirituum primae hebdomadae, et de additionibus Exercitiorum diligenter percontari debet, ut in sexta annotatione libri Exercitiorum praescribitur [41]. Et videat an expediat mutare rationem victus vel poenitentiae, iuxta tertium et quartum notabile post decimam additionem libri Exercitiorum [42].

20. [14] Caveat ne umquam det occasionem ei, qui exercetur, suspicandi quod minus bonam opinionem de ipso habeat, etiamsi non ita bene ille se gesserit : quin potius semper ei animum addat ad diligenter procedendum in via incoepta divini servitii [43].

21. *Si is qui exercetur aliqua in re notabiles consolationes habuerit, admonendus est, si ita expedire videbitur, ut eas sibi scribat* [44].

[15] Si expedire videbitur, admonendus est qui exercetur ut scribat suos conceptus et motiones, et praecipue notabiles consolationes et desolationes [44].

22. [18] *Instruendus est is* qui inservit facienti Exercitia, *tum ut* servet cum eo silentium, exceptis iis quae ad illius servitium pertinent, et nisi qui tradit Exercitia, ut ei loquatur expresse iniunxerit [19], *tum ut* ab ipso intelligat qua hora sacrum auditurus sit, ut eo tempore parare illi lectum et componere cubiculum possit ; nisi haec ipsemet faceret, [20] *tum etiam* curet ut ex sua humilitate, modestia et diligentia ille aedificetur, et quotidie particulari oratione pro eo et pro illo, qui tradit Exercitia, oret

215 de *om. G* ‖ 216-217 percunctari *G* ‖ 218 Exercitiorum] eiusdem *G* ‖ 219-221 Et — Exercitiorum *om. etiam G* ‖ 227 semper *add.* faciat *I* ‖ animos *I, G* ‖ addat *om. I* ‖ 228 incoepta] coepta *S, GE* ‖ 229 Si — videbitur *om. G* ‖ 233 et] ac *G* ‖ 234 inservit facienti] servit ei qui facit *I, G* ‖ 235 iis] his *G* ‖ quae] qui *G* ‖ 236 ei loquatur] illi loquitur *G* ‖ 237 intelliget *G ante,* ab *transp. I, G* ‖ sacrum *ante* ut eo *transp. I, G* ‖ 239 possit *ante* parare *transp. I, G* ‖ 241 oret *ante* pro eo *transp. I, G*

[41] In libro Exercitiorum (n. 6). De iis quae interrogare oportet in Doc. 20 annot. 63.

[42] In libro Exercitiorum (n. 89). In quarto notabili, id est in n. 90, de alia re agitur.

[43] De officio directoris erga eum qui exercetur supra hoc Doc. 22-23 annot. 38.

[44] De labore quem obire debet ipse qui Exercitia facit in Doc. 18 annot. 68

ut in ambobus divina voluntas adimpleatur [45].

CAPUT II

DE QUIBUSDAM QUAE AD EXERCITIA PRIMAE HEBDOMADAE POTISSIMUM PERTINENT

23. In praecedenti capite quod ad recte faciendum Exercitia iuvat, in genere dictum est, annotationes vero quae in hoc et reliquis capitibus adducuntur, locis Exercitiorum iuxta eorum ordinem in particulari applicandae sunt, ita ut quae primae meditationi de fundamento conveniunt, primo loco ponantur, postea quae ad examina, deinde quae ad quinque Exercitia, quae sequuntur, pertinent, et sic consequenter quae ad alia.

24. [23] In libro Exercitiorum ante fundamentum ponitur illud documentum quod incipit : « Imprimis, ut per huiusmodi Exercitia » etc. [46] ut ille qui facit Exercitia, de eo, si opus fuerit, admonitus, omnia quae fiunt et quae dicuntur bonam in partem, nihil celando ex iis, quae spiritus bonus vel malus illi suggesserit, interpretetur ; sed omnia cum eo qui ei tradit Exercitia, communicet, ne decipiatur, iuxta decimam septimam annotationem libri Exercitiorum, et decimam tertiam regulam de discernendis spiritibus primae hebdomadae [47]. Alia etiam ratione dicitur fuisse hoc annotatum ; quia in principio nostrae Societatis non erant Patres tantae authorita-

212-243 implcatur *G* ‖ 9 examina — quae *om. S* ‖ 12 illud — quod] illa annotatio quae *I, G* ‖ 13 eo] ea *I, G* ‖ 13-14 opus fuerit] oportuerit *I, G* ‖ 16 interpretur *ante* nihil *transp. I, G*

[45] De ministro eorum qui exercentur in Doc. 1 annot. 15. De officiis humilibus obeundis ab eo qui se exercet in Doc. 26 annot. 27.

[46] In libro Exercitiorum n. 22. De praesupposito in Doc. 31 annot. 92. De regulis discretionis spirituum cf. infra hoc Doc. 22-23 annot. 83.

[47] In libro Exercitiorum (nn. 17 et 326). De conscientia directori aperienda in Doc. 10 annot. 14.

tis apud homines, ut in omnibus facile fidem illis adhiberent. et propterea admonebant, si opus erat, eos qui faciebant Exercitia, ut si quid displiceret, aperte dicerent, ne huiusmodi silentii causa profectus spiritualis eorum impediretur.

25. [24] Antequam principium vel fundamentorum Exercitiorum *ei* tradatur, quatuor annotationes ex primis viginti libri Exercitiorum, quae hominem ad Exercitia auspicanda bene disponunt, explicandae sunt, videlicet, prima, quinta, decima septima et vigesima, *de loci secessione, in quo ab aliis negociis et solicitudinibus ita expeditus esse debet, ut solum Deo et saluti suae vacare possit.* Reliquae annotationes, cum opus fuerit, suo tempore declarentur.

26. *Qui facit Exercitia totum animum ad ea convertere, nec velle sequi vel cogitare alias meditationes debet, sed tantum his operam dare, ac si nullae essent aliae, nec ab eo intellectae aliae fuissent.*

27. [25] Quod ad ordinem attinet, fundamentum spiritualis aedificii in quo finis hominis continetur, ante omnia proponatur *fundamentumque ideo vocatur, quia totius moralis aedificii basis est*; eo igitur tamquam fine proposito, impedimenta perveniendi ad illud, quae sunt peccata, per dolorem et contritionem de eisdem tollenda sunt, ad quam perfecte habendam Exercitia primae hebdomadae *diriguntur* [48].

28. [25] In consideratione *autem* peccatorum ab examine particulari *incipiendum est*; ut particularia et praecipua peccata ac vitia nostra, *ex quibus alia oriuntur*, et quae nos magis premunt, primum consideremus *et expugnemus* [49]. Sicut enim homines uno vel altero morbo corporali potissimum laborare solent, ita spiritualiter sunt aliqua particularia vitia velut morbi in nobis, quibus considerandis et medendis praecipua cura adhibenda est. *Et si hoc examen diligenter fiat, multum iuvat, ut ab eiusmodi vi-*

---

29 facile *om. G* | 39 explicandae sunt] explicentur *I, G* | prima *add. et I, G* 48-49 spiritualis-omnia *om. G* || 50 eo igitur] fundamento enim *I, G* || 52 eisdem *I, G* | ad quam] et ad hanc *I, G* — 54 In] Incipiendo a *I, G* | ab] per *I, G, GES.* || 54-55 examen particulare *I, G* || 55 ac] et *I, G* || 58 potissimum *ante* corporali *transp. I, G*

[48] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[49] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

tiis tiberemur : nam de communi lege iuxta hominis conatum vel dispositionem gratia ei a Deo confertur.

29. [25] Praecipuus usus huius examinis *de particularibus vitiis post peracta Exercitia esse debet*, ut quisque toto tempore vitae suae eo utatur. *Inchoatur tamen his primis duobus diebus, tum ut aliquis illius habeatur usus, tum ut in aliis examinibus de his praesertim vitiis emendandis recordemur, tum etiam quia hoc examine circa Exercitia et eorum additiones uti oportet, ut mox dicetur.*

30. [26] Deinde *eadem et sequenti die* reliqua examina dantur, ut per illa in cognitionem peccatorum totius anteactae vitae veniamus, et ad meditationes primae hebdomadae melius faciendas iuvemur. *Examen autem generale per modum meditationis non datur sicut reliqua examina, sed potissimum ut per illud peccata totius vitae, quocumque modo fiat, in memoriam revocemus* [50].

31. [26] Animadvertendum est, t a m e n, quod dum examina consideranda traduntur, e t i a m meditatio prima de fundamento durat, *in qua qui se exercet, considerationem ad se reflectere debet, quomodo hactenus ad finem et media se habuerit, et quomodo in posterum se habere velit*, e t i n h i s p e r d u o s d i e s i m m o r a r i p o s s e m u s ⟨i n q u i b u s c e r t a s h o r a s a d m e d i t a n d u m p r a e s c r i b i n o n o p o r t e t [51]⟩.

32. In hoc autem biduo horae in quibus vacare debemus huic meditationi et examini generali, non praescribuntur, sicut fit in quinque Exercitiis sequentibus, ut in fine quinti Exercitii dicitur [52], sed ut facili initio inchoemus unusquisque pro viribus et modo suo ad id tempus sibi assumat, vel instructor, si opus erit, eum dirigat.

33. Examen quotidianum quinque puncta complectens, et particulare fit a prandio et a coena per quartam horae partem, et specialiter de negligentiis circa haec Exercitia et eorum additiones fieri debet, ut dicitur in ultima annotatione primae hebdomadae,

---

64 praecipuus — examinis] quod quidem examen *I, G* | huius *om. S* ‖ 65-66 ut — utatur] etiam toto tempore vitae suae quisque facere deberet *I, G* ‖ 70 Deinde *ante* dantur *transp. I, G* | reliqua] alia *I, G* ‖ 72 et] qua *I, G* | hebdomadae *add.* quae sequuntur primae *G* ‖ 73 iuvemur *ante* ad *transp. I, G* ‖ 81 possumus *G* ‖ 81-83 in — oportet *om. S*

---

[50] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[51] De principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[52] In libro Exercitiorum (n. 72).

et in secunda quintae diei secundae hebdomadae, et in quarto notabili tertiae hebdomadae [53].

34. Notandum quod ad examina recte facienda multum iuvat, si remedia, quae quisque cognoverit suis vitiis adhibenda, statim vincens seipsum fortiter et magno animo exequatur, favente gratia divina, quae agenti quod in se est, numquam denegatur, et in his faciendis nostri spiritus infirmitatem saltem intelligamus, ut sic optatam illius salutem ac fortitudinem a Domino humiliter petamus et eo adiuvante consequamur.

35. Utilitates quae ex confessione generali totius vitae consequuntur [54] verbo explicandae sunt, et si opus erit, scripto tradendae iuxta personae dispositionem, quando de generali confessione instituenda mentio fiet; quae saltem antequam primum Exercitium detur, facienda est [55].

36. [27] In secundo die sub vesperum, si fieri potest, proponetur primum et secundum et tertium Exercitium, ut primum media nocte sequentis diei qui exercetur tractare incipiat et secundum mane ubi primum surrexerit, et tertium ante prandium, et a prandio dabitur quartum, ut hora vesperarum, et quintum ut hora ante coenam fiant iuxta annotationem libri Exercitiorum, quae post quintum Exercitium primae hebdomadae ponitur [56].

37. Si propter defectum memoriae aut aliqua rationabili causa aliquis non posset quinque haec Exercitia uno die accipere, dentur illi per duos dies, ita ut die secundo suis praescriptis horis ea facere possit.

38. Singula haec Exercitia per horam integram iuxta duodecimam et decimam tertiam annotationem ex viginti [57], et suis praescriptis temporibus, praecipue media nocte cum exacte dantur, facienda sunt, nec sine experientia contradicente aliqua hora ex his facile relinquenda esset, saltem in prima hebdomada, ut innuit P. N. Ignatius in tertio notabili post quinque contemplationes secundae hebdomadae [58]. Nihilominus iuxta eius qui exercetur habitudinem, puta pro viribus, aetate, doctrina vel ingenio,

98 fovente *GES*.

[53] In libro Exercitiorum (nn. 90, 160, 207).

[54] Intelligit (n. 44). De utilitatibus confessionis generalis in Doc. 4 annot. 52.

[55] Quonam tempore confessio generalis facienda sit in Doc. 3 annot. 12.

[56] In libro Exercitiorum (n. 72).

[57] In libro Exercitiorum (nn. 12 et 13).

[58] In libro Exercitiorum (n. 129).

accomodari debent Exercitia, ut dicitur in decima octava annotatione ex viginti, et in alia quae post quintum Exercitium primae hebdomadat ponitur [59].

39. *Postea eo die quo incipit omnia quinque Exercitia facere; sub vesperum additiones ad melius Exercitia facienda, aut earum bona pars illi tradatur. Deinde sequentibus diebus reliquae additiones et regulae de discernendis spiritibus, quae conveniunt primae hebdomadae eidem dilucide explicandae sunt* [60].

[28] Post caenam[61] diei tertii, et sequenti etiam die additiones Exercitiorum illi tradantur, et proponatur etiam examen particulare[62] super omnia Exercitia bis quotidie, post prandium et caenam faciendum, de quo agitur in ultima annotatione primae hebdomadae, et in secunda annotatione quinti diei secundae hebdomadae, et in quarto notabili tertiae hebdomadae[63]; et una cum illo examen quotidianum; deinde sequentibus diebus regulae de discernendis spiritibus primae hebdomadae declarentur iuxta octavam et nonam annotationem libri Exer-

131 diei tertii *om. G* ; 139 hebdomedae *add* quae *GE* ¶ 143-144 et — quotidianum *om. G*

[59] In libro Exercitiorum (nn. 18, 72). De accommodatione quaerenda in Doc. 4 annot. 61.

[60] Quibus diebus additiones proponi debeant in Doc. 3 annot. 2. De regulis discretionis spirituum infra hoc Doc. 22-23 n. 83.

[61] Haec animadvertit De Fabi : Doc. 25 n. 33 : « Non videtur esse tempus aptum ad colloquendum de rebus seriis post coenam, neque post prandium immediate ; interim enim uterque, tam qui tradit, quam qui accipit Exercitia, debent sese colligere atque summam attentionem his quae tractantur adhibere, quod tunc et corporis valetudini obesse et rei gravitati derogare posset. Quare potius videtur ante cibum vel danda esse Exercitia, vel rationem de factis exigendam. Tempus vero post coenam relaxationi concedendum vel per modum domestici colloquii cum eo qui facit Exercitia interdum agendum, si charitas exigat ac se exercentis condicio ». Vide de hora aptiore visitationi in Doc. 4 annot. 34.

[62] De Fabi Doc. 24 n. 31 has observationes in hunc locum facit : « Videtur simul addendum esse, cum aliqua ipsius explicatione et fructus qui tam in Exercitiis quam toto tempore vitae ex illo percipi potest. Consueverunt enim ea, quae primo loco proponuntur, facilius et attentius percipi, et diutius retineri ». De examine particulari in Doc. 4 annot. 19.

[63] In libro Exercitiorum (nn. 90, 160, 207).

citiorum, ⟨et demum semper aliquid novi afferatur⟩.

[29] Quamvis singula Exercitia iis, qui ea faciunt, adiecta brevi declaratiuncula, tradenda sunt, iuxta secundam annotationem libri Exercitiorum ; nihilominus breviter et obiter aliqua explicari aliquando poterunt ; sicuti nunc, traditis fere iam Exercitiis primae hebdomadae, si expedire videbitur, explicari poterit quod malitia et sordes peccati cognoscuntur : 1° Ex eo quod Deus summe odit peccatum, illudque punit asperrime etiam in excellentissimis creaturis, quas summe diligebat, ut in angelis et primis parentibus. 2° Ex gravitate paenarum, quae ob peccatum infliguntur. 3° Ex eo quod totam inficit animam. Quae omnia proponuntur in his Exercitiis primae hebdomadae.

[30] Si videbitur, explicari etiam hic poterit quod ad purgationem animae tria sunt necessaria, sicuti ad cubiculi purgationem : primum est, ut sordes animi videantur et cognoscantur ; secundum, ut aqua contritionis et doloris aspergantur ; tertium, ut scopis confessionis et satisfactionis mundentur. Quae omnia consequi possumus per Exercitia primae hebdomadae, et confessionem generalem, cuius utilitates breviter explicandae sunt, ut in libro Exercitiorum continentur [64].

40. [31] Repetitiones quae in Exercitiis adducuntur, multum faciunt ad profectum in spiritu, quem intendimus consequendum [65]. Saepe enim fit ut curiositate et novitate rerum et materiarum, inter meditandum aliqui pascantur, et excursiones potius ab intellectu quam a voluntate fiant, et postea haec fastidiunt si alia meditanda non dentur ; ideo his repetitionibus provisum est ne amplius excursiones intellectus sine utilitate fiant, sed potius, quae tractata sunt, et frequentius et diligentius examinata, efficaci voluntate retineantur et ruminentur, ut cum gustu et optata affectione illa in Domino sentiamus et gustemus ; *non enim abundantia scientiae, sed* sensus et gustus rerum interior, desiderium animae explere solet, ut in secunda annotatione ex viginti dicitur, et movere affectum et voluntatem praecipuus finis

149-150 et — afferatur *om. S* ‖ 160-161 quae — Exercitiis] Exercitiorum quae a P. N. Ignatio *I, G* ‖ 174 potius *om. G* ‖ 181 sensus] nam sensus *I, G* ‖ 182-183 ex viginti] libri Exercitiorum *I, G*

[64] In libro Exercitiorum (n. 44). De utilitatibus confessionis generalis in Doc. 4 annot. 52.

[65] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

Exercitiorum est, et res magni momenti [66]. *Hac igitur repetitiones iuxta modum quem adduxit P. N. Ignatius in Exercitiis, faciendae sunt; et ideo in prima hebdomada unum Exercitium dari non debet, ut per unum diem cum suis repetitionibus fiat, et aliud per alium diem et sic consequenter, nam talis modus non traditur in Exercitiis*

41. [32] Quod in tertio Exercitio primae hebdomadae dicitur, ut repetitio fiat de iis, in quibus antea maiorem consolationem aut desolationem senserimus [67], ita intelligendum est, quod praecipue debeat fieri repetitio eorum ex quibus magis consolamur, ut in Domino proficiamus; sed expedit aliquando illa puncta in quibus nos aridos senserimus, fixius et profundius etiam repetere, ut loco praeteritae desolationis consolationem aliquam inveniamus; nam forsitan Dominus postea ibidem fontem gratiae suae aperiet.

42. [33] Colloquium in fine uniuscuiusque Exercitii semper fieri debet, ut *ibidem* in libro Exercitiorum praescribitur; sed non prohibetur, ut iuxta cuiusque spiritualem motum aut devotionem, in principio vel in medio meditationis vel Exercitii, ut aliquando alia colloquia et petitiones fieri non possint, *immo aliquando expedit* [68].

43. In colloquiis autem et orationibus maior reverentia quam in meditationibus et speculationibus a nobis exigitur, quia in illis loquimur cum Deo vel cum Sanctis eius, et praecipue utimur actibus voluntatis, ut in tertia annotatione ex viginti dicitur [69]. Quemadmodum etiam in veneratione et osculatione locorum, in quibus Christus vel sancti in terris morabantur, maior reverentia eadem ratione adhibenda est, et sic in similibus.

44. *Ultra quinque Exercitia quae ponuntur in prima hebdomada, alia quaedam addi pos-* [34] De numero Exercitiorum, quae in prima hebdomada proponenda sunt, in fine quinti exer-

192 debeat *G* ‖ 193 aliquando] etiam *I*, *G* ‖ 197 suae gratiae *transp. I*

[66] Suis in hunc locum annotationibus De Fabi Doc. 24 n. 36 haec confirmat. Dicit enim: «Multis datur occasio amittendi fructus, qui ex oratione percipi posset, si nulla ratio reddatur harum repetitionum, praesertim quia in plures dies eadem semper Exercitia cum suis repetitionibus reiterantur, quare non esset absque re repetitionum harum necessitatem et fructum indicare ei, qui facit Exercitia, prout hic declaratur».

[67] In libro Exercitiorum (n. 62).

[68] De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[69] In libro Exercitiorum (n. 3).

sunt, ut de morte et aliis peccati poenis, et de iudicio, si ad profectum illius qui se exercet, expedire videbitur, ut in fine quinti Exercitii eiusdem hebdomadae dicitur;[70] citii eiusdem hebdomadae dictum est; sed, ut non prohibetur, ultra quinque praedicta alia quaedam addere, ut de morte, de iudicio et similibus;

sed si per illa quinque invenitur quod quaeritur, scilicet desideratus dolor intensus de peccatis, alia addere opus non est; et si eiusmodi Exercitia adderentur, loco quarti aut quinti Exercitii primae hebdomadae ponenda sunt, *nam reliqua tria, quia ad consequendum dolorem multum faciunt, mutanda non sunt.*

15. [35] Quamvis iuxta id quod in decima additione Exercitiorum de poenitentia dicitur, nobis liceat eum qui exercetur, ad eam inducere et eius utilitates proponere ut ea facere velit; tamen ut illa *omnia quae ibidem adducuntur*, omnino faciat, ab eo exigendum non est. Percontari nihilominus oportet, quomodo in illis se habeat; nam victus ratio cum sobrietate multum confert ad mentis elevationem, vel depressionem, ut sobrietas et abstinentia, sed expedit ut sit voluntaria et ad uniuscuiusque naturam accommodata. *Aliquando vero flagellum vel aliquid simile, iuxta personae circumstantias, arbitrio instructoris, offerri poterit*[71]. In principio nostrae Societatis, in peragendis Exercitiis, praesertim primae hebdomadae, multum viguit abstinentia et usus huius decimae additionis, adeo ut *nostri* qui Exercitia absolvebant, sub cura infirmarii constituerentur.

Et merito quidem viguit; nam si ex parte nostra eiusmodi poenitentiis bene nos disponamus, infinita Dei bonitas mentes nostras illuminabit et perficiet; et hodie timendum est ne huius rei negligentia fructus spiritualis Exercitiorum ex parte impediatur.

〈In regulis antiquis infirmarii dicebatur, quod ille per aliquod

221 sed] ita *I, G* ‖ 222 opus — est] necessaria non sunt *I, G* ‖ 223 eiusmodi] haec *G* ‖ 226 Quamvis — quod] Quae *I, G* ‖ 226-227 Exercitiorum *om. G* ‖ 227 dicitur] dicuntur *I, G* ‖ 228 eam] ea *I, G* ‖ 229 illa] ea *I, G* ‖ 230 faciat] adimpleat *I, G* | exigenda *I, G* | Nihilominus percontari *transp. I*, nihilominus percunctari *G* ‖ 231 nam] Quia *G, I, G* ‖ ‖ 232-233 vel — abstinentia *om. I* ‖ 233 sed] tamen *ante* ut, *I* | expedit ut *om. G* ‖ 234 uniuscuisque] cuiusquam *G* ‖ 236-250 In — impediatur *om. G*

[70] Hoc dicitur in versione vulgata post n. 71, non in autographo. De his quae dictionibus in Doc. 3 annot. 11.

[71] De poenitentia in Doc. 2 annot. 2.

tempus eorum, qu Exercitia absolvebant, peculiarem curam haberet[72] : unde colligere licet quam diligenter et exacte haec Exercitia superioribus temporibus a nostris fieri solerent⟩.

46. [36] Moneat a principio instructor eum qui exercetur, ut *si aliquando causa poenitentiae a quotidiano alimento aliquid subtrahere voluerit*, a prandio petat quid sibi vult parari ad coenam, et a coena quid ad prandium sequentis diei *afferri vult*, et is qui ministrat, ut hoc ab illo petat et quod *ille* petierit *praecise* ferat[73].

nisi ipse instructor debitum abstinentiae modum excedi observaret.

Curet tamen, qui Exercitia tradit, intelligere quomodo circa hanc victus rationem ille se habeat, ne forte aliquis excessus fiat.

⟨Iuvat non parum tum ob interpolationem mentalium Exercitiorum, quae continuari commode nequeunt, tum ob humilitatis bonum, ad quam confert humiliatio, ut quisque, etiam qui delicate vivere, et multorum ministeriis uti consuevit, cubiculum everrat, et si opus est, riget, lectulum etiam sternat, et demum functionibus huiusmodi omnibus se occupet, quae famulorum ministerio confici solent : verum qui tradit Exercitia videat an aliquando aliud fieri expediat⟩[74].

47. [37] Quod ad confessionem generalem attinet, qui facit Exercitia non debet se ad eam parare usque dum Exercitia primae hebdomadae absolverit : quod autem dicitur in primo puncto secundi Exercitii eiusdem hebdomadae, ut ad multitudinem peccatorum considerandam discurratur per loca, officia et personas cum quibus quisque egit, potius generali quam particulari examine id est agendum[75] ; non enim ad dolorem adeo expedit subtilia exacte disquirere, quam gravia simul ante oculos proponere.

---

250 principio *om. G* | instructor] qui Exercitia tradit *G* ‖ 254 is] ei *I*, *G* | ministrat *add.* dicat *G* | ut *add.* tunc *G* ‖ 257-258 quomodo se ille habeat circa hanc victus rationem *transp. G* ‖ 259-260 ne — fiat] ut excessus in utramque partem vitetur *G* ‖ 270 non debet *ante* qui *transp. G* ‖ 273 et personas] etc. potius *G* 274 quisque *om. S*

---

[72] Hoc etsi de infirmario, non in infirmarii, sed in ministri regulis dicebatur. Vide ea in MHSI. *Reg. S. I.* 174.

[73] De officiis humilibus obeundis ab eo qui exercetur in Doc. 26 annot. 1°.

[74] Fere eadem dicuntur in Doc. 3 n. 5.

[75] Fere eadem in Doc. 3 n. 1. Quo tempore debeat ad confessionem generalem praeparari ille qui se exercet in Doc. 3 annot. 12. Haec suis observationibus De Fabi Doc. 21 n. 37 ita complet : Ad confessionem generalem

48. [38] Dum vacat concinnandae huic confessioni generali non debet in ullis aliis Exercitiis extra eandem occupari ; et ita sub finem primae hebdomadae postquam qui exercetur desideratum dolorem peccatorum suorum senserit, iuxta quartam annotationem libri Exercitiorum, iniungendum est ei ut a meditationibus Exercitiorum cesset et a reliquis rebus quantum fieri poterit[76], et solum in confessione generali praeparanda, ut illam plene et perfecte faciat occupatus sit, in qua re, tradens Exercitia, poterit illum instruere, prout opus esse iudicaverit [39], quam confessionem, si commode fieri poterit, alii facere quam suo instructori ut plurimum convenire censetur, *nisi eius devotio aut alia causa aliud exigeret*[77].

49. [40] In prima hebdomada, ubi de purganda anima per contritionem et confessionem agitur, homo ex consideratione peccatorum se ipsum tunc praesertim abiectum, et perceptione divina indignum reputat ; et nisi devotio aut profectus spiritualis, aut alioqui obligatio impellat, expediret ut hoc tempore sacerdotes, qui Exercitia faciunt, desiderio humilitatis a quotidiano sacrificio cessarent ; ut postea, confessione generali peracta maiori cum praeparatione, fiducia ac reverentia, ad sacramentum altaris accederent. *In secunda vero et reliquis duabus hebdomadis pro cuiusque devotione et Instructoris consilio sacerdotes sacrum facere et alii communicare poterunt*[78].

[41] Iis qui Exercitia primae hebdomadae absolverunt, etiamsi

---

282 cesset *ante* a meditationibus *I, G* | a *om. G* || 284 ut] et *G* || 284-285 sit occupatus *ante* per *transp. I, G* | 286 quam *add.* quidem *G* | confessionem *add.* si cum aliquo presbitero Societatis nostrae fecerit, plenariam indulgentiam semel in vita consequetur, sed prius in honorem passionis Christi Domini Nostri preces fundere debet *G* — 294 expediret] bonum esset *I*

qui se disponunt, quia non inveniunt in illo examine generali particulares peccatorum species et circumstantias necessarias ad exprimendum in confessione, petere solent aliquod confessionale, quibus non videtur denegandum ». De his confessionalibus in Doc. 24 annot. 43.

[76] Hic animadvertit GZ. DÁVILA Doc. 31 n. 32 ea quae sequuntur : « Consulerem uti aliquando repetione alicuius ex meditationibus iam factis eo tempore, quo parandae confessioni generali vacat, eum, qui exercetur, potissimum si diutius in ea re immorandum sit, ne arida sit et ieiuna examinatio vitae anteactae et peccatorum discussio ».

[77] De confessario in Exercitiis in Doc. 1 annot. 3.

[78] Quantopere oporteat communionem accipere aut missam celebrare in prima hebdomada in Doc. 20 annot. 41.

non ultra admodum progressuri sint, aliqua Exercitia secundae, hebdomadae communiter tradi solent.

50. Qui absolutis Exercitiis primae hebdomadae ad reliqua omnia peragenda processurus est, postquam generaliter confessus fuerit et communicaverit, a labore Exercitiorum saltem per unum diem vacare debet, sed interim meditationem de filio prodigo, applicatione ad se facta, in mente versare convenit[79].

12] Qui, absolutis Exercitiis primae hebdomadae, efficaci voluntate desiderat ultra progredi ad Exercitia secundae hebdomadae peragenda, ut statum vitae suae determinet, vel alia de causa, postquam confessionem generalem fecerit, illo et sequenti die, in quo communicabit, vel si sacerdos est, sacrum fecerit[80], a labore Exercitiorum quiescere debet, quamvis aliquid eo tempore ei tradendum sit, quod leviter[81] meditetur ut de filio prodigo.

51. Si quis Exercitia primae hebdomadae antea fecerit et denuo redit ut reliqua peragat, a prima hebdomada iterum illum inchoare expedit, ita ut secunda aut tertia die generaliter confiteatur, ab ultima generali confessione antea facta ; et sacram communionem accipiat, atque sic prima hebdomada breviter absoluta, Exercitia secundae aggrediatur. Imo et illi qui Exercitia omnia fecerunt, si aliquando eorum partem repetere velint, a prima hebdomada saltem praedicto modo illos incipere convenit, accepto etiam alio magis exercitato pro directore, si commode fieri

[79] Alii alias meditationes ad hunc diem proponunt. Cf. Doc. 1 annot. 13. Quae Miró dicit non placent Patri GZ. Dávila, qui Doc. 31 n. 33 haec annotat : « Si meditatione de filio prodigo utendum est aliquando, multo opportunius, et tempore ipso accommodate magis, ante peractam confessionem ea utemur ».

[80] De Fabi Doc. 24 n. 38 haec annotat in hunc locum : « Videtur innui, non esse celebrandum ante id temporis, cum tamen multi peculiari devotione, ad celebrandum potius quam abstinendum, etiam tempore primae hebdomadae, inclinentur, quibus forte expediret liberum relinquere, ut suam sequerentur in hac re devotionem ». De hac re vide Doc. 20 annot. 41.

[81] De hoc verbo « leviter » haec annotat De Fabi Doc. 24 n. 39 : « Non videtur leve, quod proponatur de praeceptorum observatione, nec tempori illi accommodatum, in quo, peracta confessione peccatorum et dolore ex illorum recordatione percepto, potius quiescendum esset ab eiusmodi materia, et iucundioribus incumbendum, vel per modum beneficii accepti aliquid meditandum, sicuti de filio prodigo, vel de Lazaro resuscitato vel simili ».

poterit. Nam in iis habere magistrum in rebus spiritualibus versatum ad uberiorem fructum capiendum multum iuvat.

Caput III.

Exercitia primae hebdomadae quo ordine tradenda sunt[82]

52. In dandis Exercitiis primae hebdomadae ordo sequens communiter obeservandus est, ut ex variis locis libri Exercitiorum et ex antiqua traditione colligitur, praesuppositis his quae in superioribus duobus capitibus dicta sunt.

53. Prima die ante vel post prandium explicentur ei qui exercetur quatuor annotationes ex viginti, scilicet, prima, quinta, decimaseptima et vigesima, ubi agitur de secessione loci; deinde tradatur meditatio de fundamento, ut eo die saltem bis eam faciat. Post coenam proponatur examen particulare, ut sequenti die mane illud facere incipiat cum meditatione de fundamento quam semel saltem tunc repetet.

54. Secunda die post prandium tradatur examen generale et aliud quotidianum cum meditatione etiam de fundamento quam semel a prandio faciet; post coenam vero pro media nocte sequenti detur primum Exercitium, et pro hora matutina secundum, et pro hora ante prandium tertium, vel summo mane haec duo ultima dentur.

55. Tertia die post prandium detur quartum Exercitium pro hora vesperarum, et quintum pro hora ante coenam, et post coenam explicandae sunt additiones ad Exercitia melius agenda, et sequenti die media nocte et mane et ante prandium eadem Exercitia eisdem horis, ut hodie, sunt repetenda.

56. Quarta die post prandium tradantur aliqua notanda circa poenitentiam; et de cetero a prandio et coena per quartam horae partem cum examine quotidiano semper fiat examen particulare ad tollendos defectus circa Exercitia et additiones; et hodie quar-

---

[82] Multa ex iis quae in hoc capite dicuntur, iam antea potissimum in nn. 27-44 exposita erant. Sed ibi quidem non raro de ipsa indole meditationis, examinum et aliorum Exercitiorum agebatur, variaque de modo ea tradendi adiungebantur. Hic vero fere tantum de ipso ordine Miró loquitur, veluti si meditationum summam faciat. Quoniam vero auctor haec repetit, nos cum eo eadem repetemus. Annotationes autem de locis parallelis in anterioribus numeris videri possunt.

tum et quintum Exercitium praescriptis horis ut heri repetantur. Item post coenam explicentur primae septem regulae de discretione spiritus primae hebdomadae[83]; et sequenti die media nocte et mane et ante prandium repetet Exercitia eisdem horis ut etiam die praecedenti factum est.

57. Quinta die post prandium loco quinti Exercitii de inferno tradatur ei meditatio mortis, et post coenam explicandae sunt reliquae septem regulae de discretione spiritus primae hebdomadae, et sequenti die media nocte et mane et ante prandium agat eisdem horis eadem Exercitia, quae praecedenti die facit.

58. Sexta die post prandium tradenda est meditatio iudicii loco meditationis de morte, et post coenam iniungendum est ei ut a meditationibus Exercitiorum cesset et sequenti tempore, prout opus erit, solum ad confessionem faciendam se praeparet.

59. Si quis taedio afficeretur ob has frequentes repetitiones Exercitiorum, monendus est ut vincat seipsum credens expertis spe maioris spiritualis profectus; alioqui qui haec fastidit, non admodum ea penetrare nec compunctionis affectum gustare videtur.

60. Septima vel octava die, post confessionem peractam, tradatur meditatio de filio prodigo, non pro aliqua hora, sed ut eam hoc tempore in mente verset, et post sacram communionem detur tandem contemplatio ad amorem spiritualem in nobis excitandum, sed ei qui progressurus est ad alia Exercitia secundae aut tertiae hebdomadae facienda, haec contemplatio hic non detur, sed postea ultimo loco cum Exercitiis faciendis finem imponet[84].

41 est *om. GES.* ‖ 46 alioquin *GES*

[83] De regulis discretionis spirituum primae hebdomadae, praeter ea quae in libro Exercitiorum (n. 9) dicuntur, vide numerum sequentem et n. 39 huius Directorii. Ruiz Doc. 11 n. 10; Polanco Doc. 20 nn. 11, 15, 58; De Fabi Doc. 24 n. 36 et Cordeses Doc. 32 nn. 6, 8, 34; praesertim vero Doc. 26 n. 47 ubi commendatur directori ut has regulas familiares faciat ei qui exercetur et, si id opportunum iudicaverit, ut illas vel illarum summarium scripto tradat. Vide etiam Blondo Doc. 28 nn. 20-22 ubi de his regulis ad iesuitas applicandis sermo est. De regulis vero secundae hebdomadae, praeter ea quae dicuntur in Exercitiis (n. 9) et in hoc Doc. nn. 79, 99, 108 vide etiam Hoffaeus Doc. 17 n. 101; Polanco Doc. 20 n. 82; Doc. 26 nn. 71, 78 et Doc. 33, 34, 43 n. 222 qui dicunt debere eas directorem declarare quantum satis esse iudicabit ad ipsum [qui electionem facit] dirigendum, vel erigendum, si opus fuerit. De tempore aptiore ad regulas primae hebdomadae exponendas agitur in Doc. 3 annot. 4.

[84] Quo tempore contemplatio ad amorem obtinendum tradi possit in Doc. 20 annot. 195.

61. Exercitia primae hebdomadae praedicto modo ordinarie tradenda sunt cum exacte iuxta ultimam annotationem ex viginti dantur:[85] Si vero extraordinarie iuxta eius qui exerceretur habitudinem illa tradi oporteat, assumi poterit aliquis modus ex iis qui in decima octava et decima nona annotatione ex viginti a P. N. Ignatio ponuntur, ut capite primo praecedenti, paragrapho quarto, annotatum fuit[86].

[21] In his adnotationibus huius Directorii, potissimum agitur, quo modo in dandis Exercitiis quis se habere debeat, cum exacte dantur; nam de aliis modis tradendi illa, satis dicitur in decima octava et decima nona adnotatione libri Exercitiorum.

⟨Finitis Exercitiis nostri librum Exercitiorum legant, et ex eo, quod ipsis proderit, sumant, et praeterea dare aliis Exercitia discant[87]; tunc etiam liber Exercitiorum externis communicari poterit, ut seipsos exercentes magis in Domino proficiant[88]⟩.

Caput IV.

De quibusdam quae ad exercitia secundae hebdomadae potissimum pertinent

62. [43] Exercitiis primae hebdomadae in quibus via purgativa comprehenditur, peractis, Exercitia secundae hebdomadae, in qua de vita Christi agitur, tradenda sunt, quae viae illuminativae respondent, ut in decima annotatione ex viginti dicitur[89]. Anima enim bene a vitiis purgata longe capacior est divinae illustrationis quam antea; *atque etiam eradicatis per poenitentiam in agro cordis nostri spinis peccatorum, bonum semen solidarum virtutum faciendum est*, quae quidem a *Iesu* Christi Do-

5 comprehenditur] deprehenditur *S* | peractis *ante* Exercitiis *transp. I* ‖ 7 ex viginti] libri Exercitiorum *I* ‖ 8 enim] nam *ante* anima *I* ‖ 11 quidem *add.* illustratio *I*

[85] In libro Exercitiorum (n. 20).

[86] In n. 4 huius Directorii.

[87] De institutione directoris in Doc. 7 annot. 39.

[88] De licentia ipsum Exercitiorum librum communicandi in Doc. 18 annot. 3.

[89] In libro Exercitiorum (n. 10).

mini nostri vitae *exemplo* in primis petenda sunt, ex cuius consideratione perspicimus, quid nobis *in omni virtutum genere* agendum sit, ut christianam perfectionem consequi possimus; certissimum *namque* est eam vitae rationem, quam Christus in hoc mundo complexus est, esse omnium perfectissimam, perfectissimumque deinde vitae hominis statum eum esse, qui maxime ad Christi Domini nostri vitam accedit.

⟨Advertendum, quod in secunda hebdomada expedit aliquoties non surgere media nocte, et quatuor vel quinque Exercitia uno die tunc fieri poterunt iuxta notabile tertium post quintum Exercitium[90] applicationis quinque sensuum, et iuxta notabile, quod in secundo die ponitur[91], sed in prima hebdomada haec concedenda non videntur, nisi maioris necessitatis causa moveret⟩.

63. [4] Notandum, quod contemplatio de rege temporali, quae ponitur in principio secundae hebdomadae, est veluti fundamentum omnium meditationum vitae Christi Domini nostri, quae sequuntur[92]; nam *ea tota nihil aliud nisi eiusdem* Christi Domini nostri imitationem continet, in qua hominis perfectio consistit *quae quidem in omnibus aliis item quaerenda est.*

64. Meditationes de rege temporali et de duobus vexillis[93] et

---

12 vita *I* | sunt] est *I* ‖ 13 perspicimus] perspiciamus *ante* ut *I* ‖ 16 amplexus *I* ‖ 16-17 perfectissimumque] Itaque perfectissimus *I* ‖ 17 statum eum esse] status is est *I* | maxime *sup. lin. del.* proxime, *GE*, proxime *I*, *GESU* ‖ 28 nam *add.* continet *I* ‖ 29 continet *om. I*

---

[90] In libro Exercitiorum (n. 129).

[91] In libro Exercitiorum (n. 133). De hac meditatione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[92] De regni Christi meditatione vide in hoc ipso Directorio nn. 93, 103, 113; Cordeses Doc. 32 n. 81; Polanco Doc. 20 nn. 62, 74; Gz. Dávila Doc. 31 n. 88; Doc. 26 p. 61; Mercurianus Doc. 19 n. 11; Doc. 33, 34, 43 nn. 147-149. Haec eadem Doc. n. 149 indicat hoc Exercitium posse tradi etiam iis qui non faciunt electionem et n. 208 de dispositionibus quae ex eo emanent in eum qui exercetur. Pereyra Doc. 10 nn. 82-84 eam in meditatione Epiphaniae includit. Gagliard. Doc. 44 n. 5 et Doc. 45 n. 37 loquitur de meditatione regni Christi iesuitis accommodanda.

[93] De duobus vexillis vide in hoc ipso Doc. 22-23 nn. 98, 107; Pereyra Doc. 10 n. 113-115; Hoffaeus Doc. 17 n. 102; Polanco Doc. 20 n. 75 qui affirmat esse hoc Exercitium utile etiam eis qui non constituerunt de electionibus agere; Gz. Dávila Doc. 31 nn. 107, 152; Cordeses Doc. 32 n. 121; Doc. 33, 34, 43 n. 209. Haec Doc. 33, 34, 43 nn. 149, 238 affirmant hanc meditationem posse dari etiam iis qui non faciunt electionem.

de tribus modis humilitatis [94] tradi poterunt etiam iis qui non sunt facturi electionem sicut et meditatio prima de fundamento. Nam in iis omnibus in genere agitur de iis quae ad maiorem Dei gloriam ab unoquoque fieri possunt, et non in particulari de electione aliqua tunc serio facienda.

65. Mysteria vitae Domini nostri Iesu Christi, quae fere in fine Exercitiorum ponuntur, singulatribus punctis distincta, loco historiae ei qui exercetur, in singulis meditationibus proponenda sunt, quae quidem iis qui in evangelico codice ea non legerint, praesertim simplicioribus, explicatius tradi poterunt, percursis obiter duntaxat punctis praecipuis cuiusque mysterii, et adiecta solum brevi declaratiuncula, ut in secunda annotatione ex viginti dicitur[95].

[46] Ex summario mysteriorum Domini nostri Iesu Christi, quod est in libro Exercitiorum, accipienda sunt puncta historiae pro singulis Exercitiis : sed peritis aut bene versatis in historia evangelica non oportet haec tradere ; nam ipsimet ex libro Evangeliorum eadem colligere poterunt.

66. In compositione loci homo constituit se quasi praesentem loco ubi res gesta fuit vel alibi, et oculis imaginationis videt omnia quae illic sunt, dicuntur et fiunt vel fieri creduntur, atque haec eadem ut praesentia sibi in loco ubi ipse est eodem modo considerare poterit, et hoc ultimum communiter fieri expedit. Sed in huiusmodi loci compositione non est nimis immorandum ne caput defatigetur, sed transeundum ad rei propositae meditationem [96].

67. [45] In prima meditatione secundae hebdomadae quae est de incarnatione, tria ponuntur puncta : scilicet contemplari personas *et* earum *verba et* actiones. In per-

---

61 ponuntur] sunt *I* . 62 scilicet] primum *I* | personas *add.* secundum, quid illae loquantur *I*

[94] De humilitatis modis in Doc. 20 annot. 146.

[95] In libro Exercitiorum (n. 2). De punctis breviter exponendis in Doc. 1, annot. 33.

[96] De compositione loci Doc. 26 n. 41 dicit in ea multos multum laborare et vim magnam capiti inferre, et subicit ut fingant « in mente historiam aliquam pictam ». Vide etiam GZ. Dávila Doc. 31 n. 71, 93, 161 ; Doc. 33, 34, 43 nn. 121-124, 242. Vide etiam quae annotat Quadrantini Doc. 35 nn. 10-13 ; dubium propositum a P. De Fabi Doc. 24 n. 17. Cf. etiam ipsum De Fabi Doc. 25 n. 2).

sonis cogitationes, in verbis vero et factis modi et causae et reliquae circumstantiae comprehenduntur et considerandae sunt. Et quando videbitur expedire, hoc poterit explicari ei, qui Exercitia facit. *Et quamvis in reliquis secundae hebdomadae meditationibus ordinarie ita fieri debeat, his tamen alia puncta addi possunt, iuxta tertium notabile post primam contemplationem quartae hebdomadae*[97], *ut verbi gratia tres potentiae animae et virtutes, earum personarum modus et finis, item causa, effectus, tempus et reliquae circunstantiae actionum, quae ad easdem spectant, ut plures inde conceptus, quando opus erit, in meditatione inveniantur. Et idem modus contemplandi poterit observari in meditatione vitae Dominae nostrae et cuiusvis sancti.*

68. In quinta contemplatione secundae hebdomadae in tertio puncto circa applicationem sensuum olfactus et gustus, supra imaginationem ad rationem est ascendendum, considerando suavitatem et dulcedinem donorum Dei in anima sancta reficientium nostrum olfactum et gustum spiritualem : imaginatio vero odorum et saporum, quae olfactui et gustui corporis obiiciuntur, deducere nos poterit ad hos sensus internos et mentales exercendos[98].

69. Advertendum maxime in consideratione uniuscuiusque puncti Exercitiorum, praesertim vitae Christi, ut fructum aliquem spiritualem semper nobis elicere conemur, ita ut ad profectum nostrum in iis potissimum quibus consolamur, aliquid facere proponamus, et postea in fine Exercitii sive eo absoluto, huiusmodi fructus in memoriam redigere, et quantum in illo profecimus colligere expedit[99].

70. [49] Nostris qui faciunt Exercitia non sunt ex hoc libro ea tradenda quae ad electionem pertinent sicut externis, nam nostri *Dei beneficio* statum religionis iam elegerunt, nec licet hoc revocare in dubium[100], nec ut indifferentes sint ad actualem aut spiritualem paupertatem, nam nos actualem paupertatem iam habemus, *et eadem ratione cum coniugatis et religiosis externis de electione*

90 nostris] ideo nostris, *I, G* | 91 ea *ante* quae *I, G* | ad – externis] solum ad alios pertinent, ut modi faciendi electionem. *I, G* | 92 nam] quia *I, G* | 95 habemus *add.* nec his similia *I, G*

[97] In libro Exercitiorum (n. 229).

[98] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

[99] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[100] De electione iesuitis non proponenda in Doc. 11 annot. 21.

status non est agendum, si vero nostri de re aliqua quam superior in manu eorum relinquere deliberare vellent, eiusmodi modis eligendi uti poterunt.

71. Meditatio de tribus hominum classibus [101] ad hoc tendit ut iuxta eas examinemus et cognoscamus affectum nostrum maiorem vel minorem erga res mundanas, et ut illo ablato eas relinquere vel tenere aeque parati simus, prout ad divinum cultum sive per divinum instinctum sive per rationis dictamen commodius fore assequemur.

72. Post meditationem de tribus hominum classibus dicitur: Ubi affectum sentimus paupertati perfectae adversantem, multum confert petere a Deo ut ad eiusmodi paupertatem sectandam nos eligat, servata tamen libertate ad convenientiorem servitio Dei viam invadendam [102]. Hoc sic intelligendum est, ut voluntas nostra sit quasi in quodam aequilibrio ita ut potius, quod in nobis est, ad partem perfectiorem inclinet, si talem intellexerimus esse Dei voluntatem. Quod si cernatur voluntas ad divitias nimium pendere et parum ad paupertatem, talis non est bene dispositus nec sperandum quod bonam faceret electionem. Ille enim affectus aversus a via perfectiore et ad imperfectiorem conversus intellectum traheret ad excogitandas rationes tali affectui consonas, et monendus esset quod maiora signa voluntatis Dei exquirenda sunt, ut in via communi, quam praeceptorum vocamus, aliquis subsistat, cum Christus difficile esse dicat possidentes pecunias in vitam ingredi, quam ut viam perfectiorem consiliorum eligat, quam idem Christus consulit, licet non praecipiat [103], quia sine dubio securior via et perfectior est. Unde propensior quisque esse debet, quod in ipso est, ad consiliorum viam quam praeceptorum capessendam.

73. [47] Expedit *igitur* ut qui facit Exercitia, in his meditationibus praesertim secundae hebdomadae, quoad fieri poterit, conetur voluntatem suam semper inflectere ad id quod est perfectissimum [104]. Nam quanvis in re ipsa

[101] De meditatione binariorum vide in hoc ipso Doc. 22-23 n. 98; PEREYRA Doc. 10 n. 92-97; GZ. DÁVILA Doc. 31 nn. 107, 152, Doc. 33, 34, 43 nn. 209-214. Eadem Doc. 33, 43, 44 nn. 149, 238 affirmant posse hanc meditationem eis tradi qui non faciunt electionem.

[102] In libro Exercitiorum (n. 157).

[103] Cf. Mc. 10, 23; Lc. 18, 24; Mt. 19, 21.

[104] De hac dispositione tendendi ad id quod perfectissimum est vide Doc. 33, 34, 43 n. 172, 208.

id non sit consecuturus, nihil tamen ei nocebit tale desiderium, imo plurimum proderit, ut saltem longius ab eo, quod est imperfectum, recedat. Proinde in his Exercitiis semper proponitur id quod est perfectius, tanquam imprimis optandum, et a Deo obnixe petendum.

71. Quando de electione non agitur, duo mysteria vitae Christi quotidie meditanda sunt, ad exemplum meditationum de incarnatione et de nativitate Christi, quae uno die fiunt ; tempore tamen electionis unum mysterium meditandum, iuxta etiam exemplum contemplationis baptismi, quae ponitur quinta die secundae hebdomadae. Sed cum hoc non praecipiatur, credi potest quod iuxta profectum uniuscuiusque unum vel duo etiam Exercitia electionis tempore meditari licebit [105].

[48] Tempore electionum uno die meditari poterit unum mysterium, iuxta exemplum meditationis baptismi in libro Exercitiorum ; sed ibi non dicitur, duo eodem die non posse meditari, sicut factum est in meditatione de incarnatione et nativitate in hac secunda hebdomada ; et ita iuxta profectum uniuscuiusque unum vel duo Exercitia eodem die hoc tempore tradi poterunt. Quando autem de electione non agitur, duo mysteria communiter pro uno die tradenda sunt.

75. In secunda hebdomada in secundo notabili ante tres modos humilitatis sic dicitur : Usque ad eam quae fit quinto die simul comprehendendam [106]. Hoc intelligitur de eadem contemplatione, nempe de baptismo Christi, quae eodem quinto die fit, et de his quae in ea comprehenduntur, a qua quidem inchoatur electionum discussio.

76. Proponuntur tres modi humilitatis, ut toto die eos verset animo qui exercetur [107] ; nihilominus unum vel duo mysteria vitae Christi eodem die sicut in reliquis meditanda sunt. Nam hi tres modi non dantur pro certa hora loco alicuius meditationis, cum non contineant nisi punctum unum praecipuum, scilicet, desiderium attingendi tertium modum humilitatis, quod per totum diem mente revolvendum est, etiam in meditatione, oppor-

151 hebdomada *add.* libri Exercitiorum *G* ‖ 152 sic] quod *G* ‖ 153 hoc intelligitur] intelligendum est *G* | eadem *om. G* ‖ 154-155 nempe — comprehenduntur] Baptismi quae simul comprehendet Nazareth et Iordanem et haec fit quinto die ‖ 155 quidem inchoatur] inchoanda est *G*

[105] De meditationibus cum electione contexendis in Doc. 20 annot. 137.

[106] In libro Exercitiorum (n. 163).

[107] De tribus humilitatis modis in Doc. 20 annot. 146.

tuno tamen tempore, adhibito usu triplicis colloquii de vexillo, ut ibidem dicitur [108].

77. [50] Electio status non est proponenda nisi his qui eam desiderant, aut libenter eam facere velint. Nam aliter, *cum* externi *alioqui sint* facile turbari possent, quasi nos hac via e t r a t i o n e ad religionem nostram eos inducere velimus [109].

78. [51] Qui de statu vitae suae determinare desiderat, si non fuerit indifferens ad sequenda consilia vel praecepta resignatus *vere* in manibus Domini, ut illi magis placuerit ; tota tractatio de modo bene eligendi omnino relinquenda est [110], *et tunc si expedire videbitur, procedat ille in Exercitiis faciendis, vel post breve tempus eis finem imponat, vel in aliud tempus differat.*

79. [56] Regulae de discernendis spiritibus secundae hebdomadae *omnibus qui se exercent, sed* ei *potissimum*, qui de electione agit, iuxta *octavam*, nonam et decimam adnotationem exviginti, *ante praeambulum ad electionem faciendam* tradi debent, *et dilucide explicandae*, ut e t i a m de a l i i s multis *contra humani hostis astutias* in Domino instructi sint [111].

80. [57] Quando verbo vel scripto considerationes sive modi recti eligendi *facienti Exercitia* dantur, non est de eis p o t i s s i m u m agendum *toto* tempore, quo vacandum est meditationi ; sed, peracto unoquoque Exercitio *sive in aliqua eius parte* dum animus est iam p a c i f i c u s e t quietus, tunc de iis agendi et ratiocinandi proprium tempus est ; et ideo diligenter procurandum ut meditationes suo tempore fiant, quae animam consolantur et ad bene eligendum disponunt [112].

166 Electionem *I, G* | est proponenda] oportet proponere *I, G* ‖ 167 velint] volunt *I, G* ‖ 168 facile *om. G* ‖ 168-169 et ratione *om. etiam G* ‖ 169 velimus] cupiamus *I, G* ‖ 170 de suae — *ante* si *transp. I, G* ‖ 172-173 tota — est] non sunt ei tradendae regulae de modo bene eligendi quae incipiunt a praeambulo ad faciendam electionem *I*, non sunt ei tradendae regulae de modo bene eligendi, nec omnia Exercitia secundae hebdomadae *G* ‖ 176 de - spiritibus] discernendorum spirituum ‖ 178-179 iuxta-viginti] post omnes modos recte eligendi *G* | ex viginti] libri Exercitiorum *I* ‖ 180 ut] et ut *I, G* ‖ 181 instructi sint] instructus sit *I, G* ‖ 182 verbo — scripto *om. G* considerationes] annotationes *I, G* | sive modi] de modo *I, G* ‖ 183 dantur *ante* annotationes *I, G* ‖ 185 dum] cum *I, G* ‖ 186 iis] his *G* ‖ 188 animus *S. I*

[108] In libro Exercitiorum (n. 168).

[109] De libertate in electione in Doc. 4 annot. 18.

[110] De dispositione ad electionem faciendam necessaria in Doc. 20 annot. 148.

[111] De regulis discretionis spirituum supra in hoc ipso Directorio 22-23 annot. 83.

[112] De non omittendis meditationibus tempore electionis in Doc. 20 annot. 137.

81. [54] Ei qui de statu suo deliberare vult, *duo singillatim proponi solent: primum si paupertatem actualem sequi velit, quae in rerum expoliatione sita est, an non. Alterum est, si hanc sequi iam statuerit, in qua religione eam servare vult, nam extra religionem nunc servari illa vix potest. Hoc idem quod summatim dictum est et in usu positum, explicatius iuxta dispositionem animae proponi poterit hoc modo.* Primo si consilia aut praecepta sequi conveniat ipsi. Secundo, si consilia eligit, an servare illa in religione aut extra eam debeat. Tertio, si in religione vult, in qua iterum religione servabit. Quarto, quando et quomodo in illam ingredietur. Et rursum, si servare praecepta eligit, in quo statu aut qua ratione vivendi, illa servare vult. Et singula haec dubia *si instructori proponenda videbuntur*, per omnes modos eligendi *ab eo qui facit Exercitia separatim* discutienda sunt, ut eorum altera pars *ab illo* stabiliatur et eligatur [113].

82. [55] De re aliqua, praesertim si esset magni momenti, quam quis deliberare vult *etiamsi non sit* de statu vitae, aliquando electio fieri posset: ut si *quis* religiosus de professione ad indos, si eam superior in manu sua relinqueret; vel si externus aliquis de peregrinatione aut cura aliqua suscipienda electionem faceret; aut si de acquirenda perfectione in statu suo, aut de vitae reformatione iuxta ultimum notabile secundae hebdomadae libri Exercitiorum [114], aut de alia re simili electionem facere vellet.

83. Facientes Exercitia sinantur libere determinare quod de se statuere voluerint iuxta decimam quintam annotationem ex viginti [115], non enim violenta durant, idque maxime cum de mutando statu agitur [116]. Nec vero mutatio eiusmodi aut status alicuius assumptio eis suadenda est, sed via recta bene eligendi proposita,

---

190 Ei — vult] Res quae ad deliberandum de statu suo alicui] proponuntur, sunt huiusmodi *I, G* ‖ 196 sequi | ipsi] sunt ei sequenda *I, G* ‖ 197 eligit *ante* servare *transp. I, G* ‖ 198 eam] religionem *I, G* ‖ 200-201 statu vult illa servare aut qua ratione vivendi *transp. I, G* ‖ 201 haec dubia] hae propositiones *I, G* ‖ 203 discutiendae *I, G* | eorum — pars] altera pars earum *I, G* ‖ 205 De] item de *G* | aliqua re *transp. I, G* ‖ 206 quam] de qua *I* | vult] vellet et non *I, G* ‖ 212-213 aut — Exercitiorum *om. G* | 212 reformatione vitae *transp. I* | ultimum notabile] ultimam annotationem *I* ‖ 213 aut] vel *I, G* | de] in *G* ‖ 213-214 alia — vult] aliis rebus aliquis ageret *I, G*

113 De gradibus servandis in facienda electione in Doc. I annot. 27.

114 In libro Exercitiorum (n. 189).

115 In libro Exercitiorum (n. 15).

116 De libertate in electione in Doc. I annot. 18.

admonendi sunt, ut rem diligenter considerent, Deique gratia potissimum et rationis lumine adiuti, id quod melius in Domino iudicaverint, amplectantur, et hoc ad eorum quietem et constantiam multum confert, nec ipsi postea nisi de se, si non perseveraverint, iure conqueri poterunt.

[52] Licet eligens, antequam inchoaret electionum tractationem praemissam, bonam dispositionem ostendisset, nihilominus instructor observet in progressu electionum, dum exigit ab eo rationem suae electionis, sive in secundo sive in tertio tempore ea fiat, an bene eius affectus sit dispositus ita ut ad perfectiorem viam sit propensus, vel certe tanquam in aequilibrio quodammodo sit constitutus, et paratus ad eam, quae melius ducat ad finem ultimum, et quae Deo sit futura gratior, eligendam [117]; alioqui de bona electione facienda nihil probabiliter sibi polliceri posset, affectus enim ad imperfectiora inclinans ne a spiritu non bono inclinetur, merito timeri potest: et tamen si a tali spiritu inclinatur, periculum esset manifestum, ne potius rationem et intellectum ad se traheret; secus si ad perfectiora propendeat affectus, quia non est huiusmodi spiritus a carne et sanguine: nec probabile est, ut plurimum, quod a malo sit spiritu talis propensio; et si a Deo est, non impediet cognitionem voluntatis Dei.

84. [53] Cum quis tria tempora recte faciendi electionem ingreditur, plus solito se colligere deberet, ut P. N. Ignatius censuit, ita ut nihil, quoad fieri possit, *eligens* videret neque sentiret, nisi quod coeleste aut divinum sit [118].

85. [59] In secundo tempore recte faciendi electionem in libro Exercitiorum dicitur quod vocatio per experientiam consolationum et desolationum cognoscitur, et ideo illi qui exercetur quae sint haec duo declarare plane oportet. Consolatio itaque est alacritas spiritualis, amor et spes rerum supernarum, et omnis motio, quae relinquit animam consolatam, ut dicitur in tertia regula de discernendis spiritibus primae hebdomadae. Huic contraria est desolatio, quae est tristitia, diffidentia, defectus amoris, et siccitas, ut ibidem dicitur *in* quarta regula [119].

241-242 ingreditur ante tria *transp. I, G* ‖ 242 colligere] recipere *I, G* | ut — censuit] Pater noster Ignatius dicebat quod in 2ª Hebdomada *ante* cum *I, G* ‖ 247 cognoscitur *ante* per *transp. I, G* ‖ 248 quae] quid *I, G* | declarare plane] bene declarare *ante* quid *I, G* | oportet *ante* illi *transp. I, G* ‖ 249 itaque] autem *I, G* ‖ 253 quarta regula *ante* illi *transp. I, G*

[117] De recta dispositione ad electionem in Doc. 20 annot. 148.

[118] De recollectione animi in electione in Doc. 20 annot. 152.

[119] De consolatione agitur in libro Exercitiorum (n. 316) et de desolatione (n. 317). Vide etiam Doc. 1 annot. 10.

86. *Quando iuxta* secundum tempus bene eligendi quis eligit, in meditatione vel extra eam coram Deo, id quod deliberare vult, proponat cum omnimoda resignatione voluntatis propriae, divinam in se voluntatem sentire cupiens, non vacans discursibus propriis, sed se disponens, ut optime poterit, ad excipiendam motionem Sancti Spiritus per experimenta consolationum et desolationum, ut ibidem dicitur [120].

87. [61] Animadvertendum est quod, licet modus electionis secundi temporis excellentior sit, quam tertii, si constat a Deo esse motiones, consolationes et illustrationes quae in animam eligentis immittuntur; quia tunc immediatius suam ipse voluntatem per hos gratiae suae effectus, quam per discursus tertii temporis ostendit: nihilominus, si spiritus ille, movens secundi temporis, non *bene* cognoscatur a Deo esse, et dubium sit apud eligentem, vel apud instructorem, an illae illustrationes et consolationes spirituales sint a bono spiritu an a malo se in angelum lucis transfigurante; saltem ex parte, licet peractasit electioinsecundo tempore, debet *electio* etiam fieri per illos duos modos tertii temporis, Nam illae regulae et naturales vires exercent, et homines simul ad supernaturalem motionem Dei et illustrationem disponunt.

Itaque electiones non solum in secundo sed etiam in tertio tempore communiter fieri debent; et in electione sic facta optimam rationem eligens Deo reddere potest, cum in secundo et tertio tempore fecerit quod in se est ad Dei voluntatem agnoscendam [121].

Unde de electione sic facta optimam rationem eligens Deo reddere potest, quod facere videatur, quod in se est ad Dei voluntatem cognoscendam, cum secundo modo non potuerit certus esse; nam si hoc secundo modo de ea constaret, superflua esset tertii temporis inquisitio; a meliore enim lumine, quam sit ratio humana, directus esset et illustratus intellectus, et mo-

262 excellentior *ante* modus *transp. I* | 263 illustrationes et consolationes *transp. I* | 266-267 secundi temporis] per secundum modum *I* | 267 non — cognoscatur] non cognoscitur *ante* spiritus *I* | 268 sit] est *I* | an] vel *I* | 272 debet] expedit *I* etiam fieri] eandem examinari *ante* Nam *I*

[120] De electione secundi temporis in Doc. 20 annot. 160.

[121] De discrimine inter secundum et tertium tempus electionis in Doc. 20 annot. 168.

tus affectus eius; et ideo in secundo et tertio tempore idem eligendum videtur, ut securior et sufficiens omnino ex utroque lumine, supernaturali et naturali, certitudo haberi possit [121].

[62] Si acciderit ut secundo tempore aliquid eligeretur, et quia dubitatur an sit illa motio a Deo, proponuntur eligenti tertii temporis duo illi modi, quibuscum quoddam contrarium ab eo eligitur; tunc diligenter examinetur per regulas discernendi spiritus, et rectam rationem, et sanam doctrinam quod secundo tempore et quod tertio eligitur, et pondus rerum moventium utroque modo pensetur. Quod si constaret clare quod ratio adstipulatur electioni tertii temporis, securius est eam sequi, propter dubitationem quam habet eligens vel instructor de motione secundi temporis, an esset a Deo, necne. Contra, si rationes essent debiles quae tertio tempore moverunt, et elucescit magis quod motiones secundi temporis fuerint a bono spiritu, et recta ratio eis non repugnet, tunc electio secundi temporis est praeferenda; licet enim prius non clare constiterit per eam de voluntate Dei, rebus tamen postea magis agitatis et discussis, accedente rationis testimonio; iam poterit constare.

88. [58] In quarto puncto modi prioris bonae electionis faciendae dicitur in libro Exercitiorum, ut perpendantur commoda et incommoda, quae ex officio suscepto vel omisso accidere possent [122]. Expediret quando haec discussio facienda sit, ut rationes uniuscuiusque partis quae se offerunt, seorsum simul scriberentur; nam omnes *cuiusque partis simul* collectae, si perleguntur magis veritatem ostendunt, et maiorem vim *ad movendum* habent, *quae etiam cum instructore conferendae sunt, ut vacantem Exercitiis melius ille dirigere possit.*

89. [60] Iuvat tempore electionis die uno partem unam rei, quae proponitur, et alio die aliam Deo Optimo Maximo repraesentare; verbi gratia, quodam die consilia, et alio die praecepta, et observare in quam partem Deus magis per istos modos eligendi, signum suae voluntatis ostendat, sicut qui offert varia fercula cuidam principi, et observat quod ex illis magis ei placeat [123].

313 facienda sit] fit *I*, *G* ‖ 314 uniuscuiusque partis] pro unaquaque parte *I*, *G* simul] sic *I* ‖ 316 ostendunt] manifestant *I*. *G* ‖ 319 iuvat] bonum esset *I*, esset bonum *G* ‖ 320 Deo — maximo *ante* partem *transp. I*, *G* ‖ 321 quadam *G*

[122] In libro Exercitiorum (n. 181).

[123] De hac similitudine vide in Doc. 1 annot. 24.

90. In quocumque tempore fiat electio, tranquillitas mentis requiritur, ad quam habendam variis Exercitiis secundae hebdomadae utimur, et in iis immorandum quousque facta fuerit electio. Exercitia vero tertiae hebdomadae, quae tristitiam et moerorem secum afferunt, et ideo ad eligendum non ita conferunt, post absolutam electionem tradenda sunt.

[63] Si in secundo tempore per experientiam consolationum et desolationum, in re proposita de Dei voluntate non clare constiterit, in quo quidem sine animi quiete electio fieri non potest; sic nec in tertio tempore potest agi de electione, si adhuc anima, eius qui exercetur, variis motionibus agitari cernatur: tranquillitate enim et pace opus est, ut vires suas anima plane exerceat; et interim tempore electionis in variis Exercitiis secundae hebdomadae qui eligit detineri debet; nam Exercitia tertiae hebdomadae tristitiam et moerorem secum afferre solent, et post absolutam electionem tradenda videntur.

91. Quamvis obviandum sit, iuxta decimam quartam annotationem ex viginti[124], ne quis vacans Exercitiis, voto inconsulte et praecipitanter se obstringat, tamen si aliquis maturo consilio et re cum magna claritate iam electa, vellet suam electionem voto firmare, ut se contra impugnationes daemonis, mundi et carnis firmaret, non debet instructor id prohibere[125].

92. [66] Regulae ad victum temperandum[126] et regulae servandae in distribuendis eleemosynis[127], et quaedam quae notantur de scrupulis[128], et regulae ad vere sentiendum cum Ecclesia[129], ei, qui exercetur, communiter non dantur; sed quando *ratione personae* opus erit, *praesertim in fine* secundae hebdomadae, ubi

---

334 non] nos, *GES*, *S*, *sed in hoc not. in marg. mendose esse script.* | ita] *sup. lin. del.* aeque *GE*, aeque *S*, *GES* | 355 opus erit] oportuerit *I*, *G* | secundae hebdomadae] in secunda hebdomada *I*, *G*

---

[124] In libro Exercitiorum (n. 14).

[125] Posse in eiusmodi casu electionem voto firmari, asserunt textus adducti Doc. 20 annot. 172.

[126] De regulis ad victum temperandum in Doc. 20 annot. 187.

[127] De regulis ad distributionem eleemosynarum in Doc. 26 annot. 84.

[128] De annotationibus ad scrupulos dignoscendos in Doc. 26 annot. 85.

[129] De regulis ad sentiendum cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207.

de statu vitae reformandae agitur, tradi poterunt; n a m h a e r e g u l a e a d h o c t e n d u n t, *sed non omnibus proponi debent, sed iis qui eis indigere videbuntur.*

Caput V

Exercitia secundae hebdomadae cum de electione agitur, quo ordine tradenda sint.

93. Qui aggressurus est Exercitia secundae hebdomadae, postquam Exercitia primae absolverit et confessus et communicatus fuerit, praesuppositis his, quae praecedenti capite dicuntur, post coenam illius diei, qua sacram communionem acceperit, et meditationem de filio prodigo [130] finierit, tradatur ei contemplatio de rege temporali, ut sequenti die mane semel eam faciat; et eadem die a prandio iniungendum est illi, ut ante coenam illam repetat; et post coenam tradenda est meditatio prima de incarnatione Christi Domini nostri pro media nocte sequentis diei, et contemplatio secunda de eius nativitate pro hora matutina, et etiam contemplatio tertia pro hora ante prandium.

94. Prima die meditationum vitae Christi post prandium tradenda est quarta contemplatio pro hora vesperarum, et etiam quinta de applicatione sensuum pro hora ante coenam; et post coenam explicandae et tradendae sunt additiones secundae hebdomadae [131]; ac pro media nocte sequentis diei detur ei contemplatio de Christi praesentatione in templo; et pro hora matutina de fuga in Aegyptum, et repetitio harum duarum fiat hora ante prandium eodem modo et forma, qua hodie mane in duabus primis meditationibus factum est.

95. Advertendum tamen est quod si in eo, qui exercetur, deprehendatur, fervorem quem conceperat in prima hebdomada aliquo modo remitti, tunc relinquendae sunt hae meditationes secundae diei, et fiat transitus ad eas, quae tertia die dantur, ut citius ille perveniat ad faciendam suam electionem.

96. Secunda die post prandium (de cetero a prandio et coena

---

356 reformando *1, G, GESU* ‖ 10 iniungendum] coniungendum *GE* ‖ 16-17 et — coenam *om. GE*

---

[130] De hac meditatione filii prodigi in Doc. 1 annot. 13.

[131] Sine dubio intelligit hoc nomine, additionum secundae hebdomadae annotationes illas positas in libro Exercitiorum (nn. 127-131).

per quartam horae partem cum examine quotidiano semper fiat examen particulare ad tollendos defectus circa Exercitia et additiones), hora vesperarum fiat repetitio praesentationis in templo et fugae in Aegyptum ad modum quartae contemplationis praecedentis diei; et hora ante coenam fiat applicatio sensuum harum duarum contemplationum; et post coenam pro media nocte sequentis diei tradatur quo pacto puer Iesus subditus erat parentibus; et pro hora matutina quo modo ab eis repertus fuerit in templo; et repetitio harum duarum contemplationum fiat hora ante prandium iuxta modum praecedentis diei.

97. Tertia die post prandium tradatur ei praeludium quoddam circa considerationem statuum, et hora vesperarum fiat repetitio, quo pacto puer Iesus subditus erat parentibus, et quo modo ab eis repertus fuerit in templo, ad modum quartae contemplationis primae diei, et hora ante coenam fiat applicatio sensuum harum duarum contemplationum ut in eadem prima die; et post coenam pro media nocte et primo mane, et pro hora ante prandium sequentis diei tradenda est meditatio de duobus vexillis.

98. Quarta die post prandium, hora vesperarum, repetenda est etiam meditatio de duobus vexillis; et pro hora ante coenam tradenda est meditatio de tribus hominum classibus; et post coenam tradatur adnotatio quaedam, quae sequitur meditationem praedictam; et detur contemplatio de baptismo Domini quae media nocte sequentis diei facienda est, et primo mane, et etiam hora ante prandium, repetenda.

99. Quinta die post prandium tradantur tres modi humilitatis, per totum diem considerandi; et hora vesperarum repetatur eadem contemplatio de baptismo; et ante coenam applicabuntur circa eam quinque sensus; et post coenam dentur octo regulae de discretione spiritus secundae hebdomadae [132]. Deinde pro media nocte sequenti tradenda est meditatio, quo modo Iesus Christus a flumine Iordanis petierit desertum, cum duabus repetitionibus eiusdem pro hora matutina et hora ante prandium.

100. Sexta die post prandium tradendum est praeludium ad electionem faciendam; et hora vesperarum repetenda est eadem contemplatio de deserto; et ante coenam fiat applicatio quinque sensuum circa eam; et post coenam detur adnotatio de tempore triplici ad electiones recte faciendas; et pro media nocte sequentis

[132] De regulis discretionis spirituum in hoc ipso Doc. annot. 83. In his numeris usque ad n. 130 nihil aliud Miró facit quam transcribit ordinem in ipso Exercitiorum libro indicatum.

diei tradatur meditatio quo modo Beatus Andreas et alii successive Christum secuti sunt, cum duabus repetitionibus eiusdem, pro hora matutina et hora ante prandium.

101. Septima die post prandium tradatur modus prior bonae electionis faciendae; et hora vesperarum repetenda est eadem contemplatio de vocatione apostolorum; et ante coenam applicabuntur circa eam quinque sensus; et post coenam pro media nocte sequentis diei, detur quo modo sermonem fecit Dominus in monte octo beatitudinis modos edisserens, cum duplici repetitione pro hora matutina et pro hora ante prandium.

102. Octava die post prandium tradatur modus posterior bene eligendi et hora vesperarum repetatur eadem meditatio de sermone Domini in monte; et ante coenam fiat applicatio sensuum, circa eam, et post coenam, si electio non fuerit omnino conclusa quod saepe evenire poterit, pro nono die sequenti tradatur meditatio, quo modo navigantibus discipulis Dominus se ostendit ambulans super aquas maris, servata omnino precedentium dierum forma. Et sic consequenter fieri potest, sumendo singulis diebus unam meditationem usque ad duodecimam diem, si opus erit, iuxta ordinem meditationum, qui in eadem secunda hebdomada post quintam diem a Patre nostro Ignatio traditur. Et si oportuerit per plures adhuc dies quam duodecim in electionibus immorari, sumantur etiam aliae meditationes ex secunda hebdomada, iuxta id quod in praecedenti capite, § 79 [133] adnotatum fuit. Ac post factam electionem sequenti die, cum gaudio et laetitia in Domino fiat contemplatio de gestis in die palmarum. Et si hic faciendis Exercitiis finis imponitur, etiam tradatur ultimo loco contemplatio ad amorem spiritualem in nobis excitandum [134].

Caput VI

Exercitia secundae hebdomadae cum de electione non agitur, quo ordine tradenda sint.

103. Postquam Exercitia primae hebdomadae quis absolverit, saltem breviter, ut in ultimo paragrapho secundi capitis huius Directorii dictum est, et confessus et communicatus fuerit, praesuppositis multis, quae in quarto capite praecedenti dicuntur;

[133] In n. 90 huius Directorii.

[134] Quo tempore haec contemplatio ad obtinendum amorem proponenda sit in Doc. 20 annot. 196.

post coenam illius diei, qua sacram communionem acceperit, et meditationem de filio prodigo finierit, tradatur ei contemplatio de rege temporali, ut sequenti die mane semel eam faciat, et eadem die a prandio iniungendum est illi, ut ante coenam illam repetat : et post coenam tradenda est meditatio prima de incarnatione Christi Domini nostri pro media nocte sequentis diei, et contemplatio secunda de eius nativitate pro hora matutina, et etiam contemplatio tertia pro hora ante prandium.

104. Prima die meditationum vitae Christi, post prandium tradenda est quarta contemplatio pro hora vesperarum, et etiam quinta de applicatione sensuum pro hora ante coenam ; et post coenam explicandae et tradendae sunt additiones secundae hebdomadae ; ac pro media nocte sequentis diei detur ei contemplatio de Christi praesentatione in templo ; et pro hora matutina de fuga in Egyptum, et repetitio harum duarum fiat hora ante prandium eodem modo et forma, qua hodie mane in duabus primis meditationibis factum est.

105. Secunda die post prandium (de cetero a prandio et coena per quartam horae partem cum examine quotidiano semper fiat examen particulare ad tollendos defectus circa Exercitia et additiones), hora vesperarum fiat repetitio praesentationis in templo et fugae in Aegyptum ad modum quartae contemplationis praecedentis diei ; et hora ante coenam fiat applicatio sensuum harum duarum contemplationum ; et post coenam, pro media nocte sequentis diei tradatur quo pacto puer Iesus subditus erat parentibus ; et pro hora matutina quomodo ab eis repertus fuerit in templo ; et repetitio harum duarum contemplationum fiat hora ante prandium iuxta modum praecedentis diei.

106. Tertia die post prandium, hora vesperarum, fiat repetitio, quo pacto puer Iesus subditus erat parentibus, et quomodo ab eis repertus fuerit in templo, ad modum quartae contemplationis primae diei, et hora ante coenam fiat applicatio sensuum harum duarum contemplationum, ut in eadem prima die ; et post coenam, pro media nocte et primo mane, et pro hora ante prandium sequentis diei, tradenda est meditatio de duobus vexillis.

107. Quarta die post prandium, hora vesperarum et hora ante coenam repetenda est etiam meditatio de duobus vexillis ; et post coenam detur ei contemplatio de baptismo Domini, pro media nocte sequentis diei ; et quomodo Iesus Christus a flumine Iordanis petierit desertum, pro hora matutina ; et repetitio harum duarum contemplationum fiat hora ante prandium.

108. Quinta die post prandium tradantur tres modi humilitatis per totum diem considerandi; et hora vesperarum repetatur contemplatio de baptismo Domini et de deserto; et ante coenam applicabuntur circa eas quinque sensus; et post coenam dentur octo regulae de discretione spiritus secundae hebdomadae; deinde pro media nocte sequenti tradenda est meditatio quomodo Beatus Andreas et alii successive Christum secuti sunt; et pro hora matutina quomodo sermonem fecit Dominus in monte, octo beatitudinis modos ediserens; et repetitio harum duarum meditationum fiat hora ante prandium.

109. Sexta die post prandium, hora vesperarum, repetenda est contemplatio de vocatione apostolorum et de sermone Domini in monte; et ante coenam fiat applicatio quinque sensuum circa has duas contemplationes; et post coenam pro media nocte sequentis diei tradatur meditatio quomodo navigantibus discipulis Dominus se ostendit ambulans super aquas maris; et pro hora matutina quomodo in templo docuit; et repetitio harum duarum meditationum fiat hora ante prandium.

110. Septima die post prandium hora vesperarum, repetendae sunt contemplationes, quomodo Dominus se ostendit discipulis et quomodo docuit in templo; et ante coenam applicabuntur circa eas quinque sensus; et post coenam pro media nocte sequentis diei detur contemplatio de Lazari suscitatione; et pro hora matutina, de gestis in die palmarum; et fiat hora ante prandium repetitio harum duarum contemplationum.

111. Octava die post prandium, hora vesperarum, repetantur hae due meditationes, de Lazari suscitatione et de gestis in die palmarum; et ante coenam fiat applicatio quinque sensuum circa eas; et post coenam, si faciendis Exercitiis iam finis imponitur, tradatur ei ultimo loco contemplatio ad amorem spiritualem in nobis excitandum.

112. Notandum quod in hac secunda hebdomada, ut ait Pater noster Ignatius, iuxta temporis facultatem et utilitatem personae sese exercentis, possunt aliquot meditationes, vel adiici, ut de misteriis visitationis, pastorum, circumcisionis, et trium regum: vel subtrahi ex supra positis, quippe quae pro introductione tantum detineantur ad formandam melius contemplationem.

CAPUT VII

EXERCITIA TERTIAE HEBDOMADAE QUO ORDINE COMMUNITER TRADENDA SINT.

113. Qui Exercitia primae et secundae hebdomadae sine intervallo fecerit, dubium non est quin Exercitia etiam tertiae consequenter ei tradi possint. Tamen, si, peractis primis duabus hebdomadis, longa intermissio Exercitiorum facta fuerit, et de novo quis Exercitia tertiae hebdomadae aggredi vult, expedit ut a prima hebdomada incipiat, ita ut, illa breviter absoluta, ut in ultimo paragrapho secundi capitis dictum est, tertiam inchoët. Igitur, postquam Exercitia primae hebdomadae absolverit, et confessus et communicatus fuerit, et meditationem de filio prodigo finierit, tradatur ei contemplatio de rege temporali, quae est veluti fundamentum omnium meditationum vitae Christi Domini nostri, ut sequenti die mane semel eam faciat ; et eadem die a prandio iniungendum est illi, ut ante coenam illam repetat ; et post coenam tradenda est prima contemplatio de coena Domini et de rebus ante et post coenam gestis, pro media nocte sequentis diei ; et contemplatio secunda de rebus post coenam et in horto gestis, pro aurora ; et fiat repetitio harum duarum contemplationum hora ante prandium.

114. Prima die meditationum passionis Christi post prandium, hora vesperarum, repetantur hae duae contemplationes de coena Domini et de rebus in horto gestis ; et ante coenam fiat applicatio quinque sensuum circa eas ; et post coenam explicandae et tradendae sunt additiones tertiae hebdomadae ; postea tradatur contemplatio de gestis in domo Annae, media nocte sequenti transigenda ; sub auroram vero de secutis rebus in domo Cayphae ; deinde fiat repetitio harum duarum contemplationum hora ante prandium.

115. Secunda die post prandium (de cetero a prandio et coena per quartam horae partem cum examine quotidiano semper fiat examen particulare ad tollendos defectus circa Exercitia et additiones), hora vesperarum fiat repetitio contemplationis de gestis in domo Annae et in domo Cayphae ; et hora ante coenam fiat applicatio sensuum circa has duas contemplationes ; et post coenam in media nocte sequenti, contemplandum quomodo Christus Dominus noster ductus est ad Pilatum, et quid ibi actum sit ; diluculo vero de iis, quae gesta sunt transmisso Christo ad

Herodem. Subdetur postea repetitio harum duarum contemplationum hora ante prandium.

116. Tertia die post prandium, hora vesperarum repetenda est contemplatio quomodo Christus ductus est ad Pilatum et de gestis in domo Herodis ; et ante coenam applicandi sunt quinque sensus circa has duas contemplationes ; et post coenam tradatur meditatio pro sequenti media nocte, de reditu ab Herode usque ad mediam partem misteriorum, quae apud Pilatum sequuta sunt ; reliquam vero partem circa primam lucem matutinam prosequatur ; et hora ante prandium fiat repetitio harum duarum contemplationum.

117. Quarta die post prandium, hora vesperarum, fiat repetitio de reditu ab Herode usque ad mediam partem misteriorum, quae apud Pilatum secuta sunt, et etiam de reliqua parte ; et ante coenam fiat applicatio quinque sensuum ad has duas meditationes ; et post coenam, sub noctis sequentis medium, contempletur a sententia Pilati usque ad crucifixionem ; sub auroram deinceps ab elevatione crucis usque ad Christi expirationem ; et hora ante prandium hae duae contemplationes repetantur.

118. Quinta die post prandium, hora vesperarum, fiat repetitio contemplationis a sententia Pilati usque ad crucifixionem, et ab elevatione crucis usque ad Christi expirationem ; et hora ante coenam applicentur quinque sensus circa has duas contemplationes ; et post coenam tradatur pro media nocte sequentit quomodo mortuus Dominus, sublatus de cruce, ad monumentum delatus est ; et primo mane meditetur ex quo Dominus sepultus fuit donec Beata Virgo in domum aliquam se recipit ; et hora ante prandium fiat repetitio harum duarum contemplationum.

119. Sexta die post prandium, hora vesperarum, repetenda erit contemplatio quomodo mortuus Dominus, sublatus de cruce, ad monumentum delatus est, et ex quo sepultus fuit, donec Beata Virgo in domum aliquam se recepit ; et hora ante coenam applicabuntur quinque sensus ad has duas meditationes, et post coenam, pro media nocte sequenti, tradatur ut dimidiam partem misteriorum passionis Christi contempletur, et mane reliquam eius partem prosequatur ita ut inter noctu et mane passionem totam revolvat, postea repetitionum et sensuum vice, per diem totum sequentem considerabit, quam licebit frequentissime, quo pacto sanctissimum Iesu Christi corpus remanserit ab anima seiunctum, et ubinam aut quomodo sepultum. Item, quae fuerit

---

70 est *om. GES*

beatae Matris solitudo, desolatio qualis, et quanta afflictio, quam acerbus quoque discipulorum moeror extiterit.

120. Septima die post prandium idem considerabit, sicut modo praedictum est ; et post coenam si faciendis Exercitiis iam finis imponitur, tradatur ei ultimo loco contemplatio ad amorem spiritualem in nobis excitandum.

121. Meditationes passionis Christi, praedicto modo exactius praescribuntur a Patre nostro Ignatio ; nihilominus aliis modis tradi possunt, ut ipsemet in fine tertiae hebdomadae adnotavit.

Caput VIII

Exercitia quartae hebdomadae quo ordine communiter tradenda sint.

122. Peractis tribus hebdomadis Exercitiorum, si quis ad longum tempus ea intermiserit, et postea de novo Exercitia quartae hebdomadae aggredi velit, expediret ut a prima hebdomada incipiat, ita ut, illa breviter absoluta, ut in ultimo § secundi capitis dictum est, quartam inchoaret ; igitur, postquam Exercitia primae hebdomadae absolverit, et confessus et communicatus fuerit, et meditationem de filio prodigo finierit, tradatur ei post coenam, pro media nocte sequenti, contemplatio prima, quomodo Iesus Dominus post resurrectionem apparuit sanctae Matri suae ; et pro aurora, quomodo summo mane ad monumentum profecta est Maria Magdalena cum aliis mulieribus, cui Christus apparuit, quae, aliis digressis, iuxta sepulcrum remanserat ; et hora ante prandium fiat repetitio harum duarum contemplationum.

123. Prima die post prandium, hora vesperarum, repetenda est contemplatio quomodo Iesus apparuit Matri suae, et quomodo Mariae Magdalenae ; et ante coenam applicandi sunt quinque sensus circa has duas contemplationes, et post coenam explicandae et tradendae sunt additiones quartae hebdomadae ; et pro media nocte sequentis diei tradatur quomodo apparuit in via Christus mulieribus redeuntibus de monumento, et ait : « Avete »[135], et illae, accedentes ac prostratae ad pedes eius, ipsum adorarunt ; et pro hora matutina quomodo Petrus, audita ex mulieribus Christi resurrectione cucurrit ad monumentum, et illi super his cogitanti Christus se ostendit : unde dicebant apostoli : « Sur-

---

83 est *om. GES.*

[135] Mt. 28, 9

rexit Dominus vere, et apparuit Simoni »[136]. Et hora ante prandium repetitio harum duarum meditationum facienda est.

124. Secunda die post prandium (de cetero a prandio et coena per quartam horae partem cum examine quotidiano semper fiat examen particulare ad tollendos defectus circa Exercitia et additiones), hora vesperarum, repetenda est contemplatio, quomodo Christus apparuit mulieribus de monumento redeuntibus, et quomodo Beato Petro ; et hora ante coenam fiat applicatio sensuum circa has duas meditationes ; et post coenam tradenda est contemplatio, quomodo apparuit Christus duobus discipulis cum irent in Emaus, pro media nocte sequenti ; et quomodo apparuit discipulis, domi congregatis, propter metum iudeorum et ait illis : « Pax vobis »[137], pro aurora. Deinde repetendae sunt hae duae meditationes hora ante prandium.

125. Tertia die post prandium, hora vesperarum, fiat repetitio contemplationis quomodo Dominus apparuit discipulis cum irent in Emaus, et quomodo apparuit discipulis congregatis ; et hora ante coenam applicandi sunt quinque sensus circa has duas contemplationes ; et post coenam tradenda est contemplatio pro media nocte sequentis diei, quomodo post dies octo, iterum, clausis ianuis, obtulit se videndum Christus, et Thomae dixit ; « Infer huc digitum tuum, et vide, et noli esse incredulus sed fidelis »[138] ; et pro hora matutina, quomodo palam se denuo fecit Christus piscantibus discipulis, qui cum tota nocte nihil caepissent, iactum ad mandatum eius rete extrahere iam non valebant prae piscium multitudine ; et hora ante prandium fiat repetitio harum duarum contemplationum.

126. Quarta die post prandium, hora vesperarum, repetendae sunt praecedentes duae meditationes, quomodo post dies octo apparuit discipulis, et quomodo discipulis piscantibus palam se fecit ; et ante coenam fiat applicatio per quinque sensus circa has duas meditationes ; et post coenam tradenda est contemplatio pro sequenti media nocte, quomodo ex Domini mandato abeunt discipuli ad montem Thabor, et, eis apparens, inquit : « Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra : ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti »[139] ; et deinde pro hora matutina, quomodo visus est plus

---

[136] Lc. 24, 34.

[137] Lc. 24 36 et Io. 20, 19.

[138] Io. 20, 27.

[139] Mt. 28, 18, 19.

quam quingentis fratribus simul, ac Iacobo ; et hora ante prandium fiat repetitio harum duarum contemplationum.

127. Quinta die post prandium, hora vesperarum, repetendae sunt praecedentes duae meditationes, quomodo apparuit Christus discipulis dicens : « Data est mihi omnis potestas in coelo et in terra » ; et quomodo visus est plusquam quingentis fratribus simul, ac Iacobo ; et hora ante coenam applicandi sunt quinque sensus circa has duas meditationes. Et post coenam tradenda est contemplatio quomodo apparuit Christus Beato Paulo post ascensionem : « Novissime vero tamquam abortivo visus est et mihi »[140], inquit ipse ; pro media nocte sequenti ; et de ascensione Christi Domini nostri, pro hora matutina, et repetendae sunt hae duae meditationes hora ante prandium.

128. Sexta die post prandium fiat repetitio praecedentium duarum contemplationum, quomodo apparuit Beato Paulo, et de ascensione Domini ; et hora ante coenam applicandi sunt quinque sensus circa has duas contemplationes ; et post coenam tradenda est contemplatio ad amorem spiritualem in nobis excitandum, pro media nocte ; quae et hora matutina et hora ante prandium repetenda est[141].

129. Septima die post prandium, pro hora vesperarum detur primus modus orandi[142], et hora ante coenam fiat eius repetitio ; et post coenam tradendus est pro media nocte sequenti secundus orandi modus, quem bis repetet, et in aurora et etiam hora ante prandium[143].

130. Octava die post prandium, pro hora vesperarum tradatur tertius orandi modus[144] ; et ante coenam fiat illius repetitio ; et post coenam tandem proponi possunt aliqua, pro dispositione personae, ex his, quae ei, qui absolvit Exercitia, commendata sunt, iuxta ultimum caput huius Directorii.

Caput IX

De tribus orandi modis.

131. Hi tres modi orandi particulares sunt, nam non excludunt alios quos Spiritus Sanctus docet, et viri in spiritu exercitati

1 IX *corr. ex GE, GESU, 4 GES.*

[140] 1 Cor. 15, 8.

[141] Quo tempore haec contemplatio ad obtinendum amorem sit tradenda vide in Doc. 20 annot. 196. De ipsa contemplatione in Doc. 20 annot. 196.

[142] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

[143] De secundo modo orandi in Doc. 18 annot. 41.

[144] De tertio modo orandi in Doc. 20 annot. 200.

tradere solent, vel quisque sibi utiles deprehenderit, sed inter alios hi tres pro orantium varietate et dispositione etiam idonei sunt, iuxta quos praecepta Dei, precationes sacras et psalmos percurrere orando possumus.

132. [64] In primo modo orandi, ubi dicitur : « Porro in excutiendis singulis praeceptis, satis fuerit insumi spatium temporis, quo ter posset oratio dominica percurri »[145], hoc intelligendum est iuxta quartam additionem, quod in puncto in quo assecutus quis fuerit quaesitam devotionem, conquiescere debet, sine transcurrendi anxietate, donec sibi satisfecerit, ut etiam in secunda regula sequentis modi *orandi* dicitur[146].

133. In secundo et tertio modo orandi notandum quod pro una voce vel verbo potest etiam accipi una sententia pro cuiusque devotione, ut Pater, et Pater noster, et qui es in coelis, et sanctificetur nomen tuum. Et sic in reliquis verbis vel petitionibus orationis dominicae et aliarum.

[65] In tertio modo orandi duo notanda videntur : alterum est, quod illud interstitium respirationum dat tempus oranti, quo intellectus magis penetret veritatem eorum, quae per voces vel sententias significantur, ut affectus ad intellecta magis moveantur, alterum, quod non est ita praecise interstitium respirationum assumendum, quin possit aliquanto plus immorari, quam duret respiratio, cum praesertim aliqui crebrius aliis respirent, sed plus minus in talibus immorandum est quantum communiter durare solet respiratio. Si enim quis profundius intelligere, vel affici, et immorari magis vellet, poterit quidem pro sua devotione, sed tunc potius ad secundum praedictum orandi modum iam accedere ac pertinere videtur, quam ad hunc tertium.

134. Tertius orandi modus, ut in considerandis singulis vocibus alicuius orationis tantum tempus insumamus, quantum communiter respiratio una durare solet.

Quod si quis pro sua devotione magis in his voluerit immorari, poterit quidem, sed tunc potius ad secundum orandi modum, quam ad hunc tertium pertinere videtur.

---

[145] In libro Exercitiorum (n. 241). Quarta additio (n. 76).

[146] In libro Exercitiorum (n. 254).

CAPUT X

QUAE COMMENDANDA SINT EI QUI ABSOLVIT EXERCITIA.

135. [67] Cum post peracta Exercitia quis relinquitur, *pro aetate, doctrina, ingenio ac animi dispositione, aliqua ex his, quae sequuntur, proponi ei poterunt, ut deinde ea memoria teneat, et in spiritu accepto perseveret* [147].

136. [67] 1° Primo ut praesentiam Dei frequenter consideret, et quod ille semper nos conspiciat, *paratus sua dona in nos effundere, magis quam sol radios suos, si nos ipsos disponamus, cum nos diligat plus quam nos ipsi.*

137. [67] 2° Orationibus iaculatoriis ad Deum saepe utatur, nunc veniam peccatorum aut gratiam aut auxilium petendo, nunc gratias agendo etc. v e l a l i u d f a c i e n d o *cum ipse magis conferre nobis sua dona quam nos recipere desideret.*

138. [67] 3° Ex amore puro caritatis omnia interiora et exteriora sua in gloriam Dei pro viribus dirigere et facere conetur, *ad hoc enim creati sumus.*

139. [67] 4° Perspiciat magnitudinem ac multitudinem beneficiorum Dei in se collatorum, *et ex corde ei gratias agat* ; *ab ipso enim totius boni thesauro, sicut lumen a sole et ex fonte aqua, cuncta bona derivantur.* Ac de *beneficio* passionis Christi quotidie aliquid meditetur, *et cum talia ille passus est pro peccatis nostris, quid nos agere et pati eius causa debeamus* [148].

140. [67] 5° Consideret quod peregrini et mortui sumus in hoc saeculo ; non enim habemus hic civitatem permanentem, sed futuram inquirimus ; *nam novissima memorari utilissimum est.*

141. [68] 6° U t examine particulari quotidie e t i a m utatur *ad tollenda praecipua ipsius vitia et peccata,* n a m E x e r c i t i o r u m t e m p o r e h u i u s e x a m i n i s p r a e c i p u u s u s u s f u i t a d t o l l e n d a s n e g l i g e n t i a s, q u a e c i r c a E x e r c i t i a f i u n t, p o s t e a v e r o u t i e o d e b e m u s a d t o l l e n d a s c u l p a s e t v i t i a, q u a e

2 Quae — Exercitia] De iis rebus, quae peractis Exercitiis tradi poterunt *I* ‖ 3 relinquitur *add.* possunt (posset *G*) haec in memoriam reduci *I, G* ‖ 12 aut²] et *I, G* ‖ 18 perspicere *I, G* ‖ ac] et *I, G* ‖ 21 ac] et *I, G* ‖ passione *I, G* ‖ 22 meditari *I, G* ‖ 24 considerare *I, G* ‖ morituri *I, G* ‖ 27 etiam *ante* particulari *transp. G* ‖ 28-29 tempore Exercitiorum *transp. G* ‖ 31 eo uti *transp. G*

147 De mediis ad perseverandum in Doc. 18 annot. 92.

148 De passione Christi in Doc. 11 annot. 19.

in quotidiano vitae cursu, et praeser'tim in virtutibus acquirendis, cuiquam accidere solent[149]. *Et examine quotidiano breviter facto reputans se indignum colloquio, ac familiaritate divina ad meditationem se praeparet*[150]. *Nam oratio humiliantis se penetrat coelos, et post meditationem ea in quibus notabilem consolationem senserit, praesertim quae ex usu meditandi ei pervia et facilia sunt, frequenter in memoriam redigat.*

142. 7° Convenit summopere ut in oratione et meditatione, inter alios conceptus qui de Deo habentur, cogitemus quod sit Pater noster, ut ipse in oratione dominica nos docuit, erga quem reverentialem timorem et amorem maximum ac filialem fiduciam habere debemus.

143. [67] 8° Peccata propria et aliorum frequenter lugere et misericordiam a Domino implorare, et quotidie saltem aliquid poenitentiae sumere, *et tribulationes quas patitur, tamquam dona Dei in poenitentiam ac* profectum suum accipere nitatur[151].

144. [67] 9° Ruminet et frequenter etiam in oratione consideret, *vitam Christi Domini nostri* ac egregia dicta aut exempla sanctorum et Scripturam Sacram, in quibus antea notabilem consolationem senserit, *legatque, audiat, loquatur et quaerat diligenter quando commode poterit omnia, quae ipsum ad devotionem magis movent, relictis multis aliis, quae ad rem non faciunt.*

145. [69] 10° Devotio ad sanctos omnes *et angelos* est etiam valde commendanda, ut ex vitae illorum meditatione, facta eorum imitemur et *ut apud Dominum nostri advocati sint, cum quibus etiam conversari debemus, ut nostra conversatio in coelis sit.* Et in primis devotio specialis ad B. Virginem Dominam nostram habenda est[152], et ad proprium angelum custodem[153], et ad sanctum sui nominis, et ad *sanctos, quorum reliquiae sunt in loco ubi ipse habitat, et ad eos qui in martyrologio*

51 ac] et *I* ‖ 52 Scripturam Sacram] sententias et loca Scripturae Sacrae *ante* et egregia *I* ‖ 57 ad — omnes] sanctis omnibus *I, G* | etiam] et *I, G* ‖ 61 et imprimis] sed ante omnia *I, G* | specialis] particularis *I, G* ‖ 61-62 ad — nostram] Beatae Virgini *G* ‖ 62-63 et ad proprium — nominis et ad] proprio angelo Custodi et sui nominis sancto et aliis *G*

[149] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[150] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[151] De paenitentia in Doc. 2 annot. 2.

[152] De devotione erga Beatam Virginem in Doc. 18 annot. 98.

[153] De devotione erga angelos in Doc. 18 annot. 58.

singulis diebus leguntur, et ad alios iuxta particulares cuiusque pias affectiones, *ubi poterit considerare se ipsum spiritu ac virtute pauperem et mendicum, petentem bonorum spiritualium eleemosinam a paradisi civibus, tamquam intercessoribus apud Deum omnipotentem, coram quo comparere dignus non est, convertens se humiliter modo ad unum, modo ad alium, modo ad omnes, adducendo in medium propriam necessitatem et indigentiam, atque eorum magnam gratiam ac dona.*

146. 11° Summam doctrinae christianae memoriter teneat, et interdum aliquid de ea recitet, et meditetur iuxta tres modos orandi qui in Exercitiis continentur[154].

147. [69] 12° Cura sit praecipua ut in virtutibus *ipse* profectum faciat, praesertim *in humilitate, patientia ac charitate et in reliquis*, in quibus vitae spiritualis fundamenta consistunt, iuveritque prius in una magis optata plus et maiori cum diligentia se ipsum exercere, deinde in alia atque alia. *Res suas spirituales et procedendi modum, praesertim si ex Societate nostra fuerit, cum superiore vel praefecto rerum spiritualium vel confessario conferre debet, nolens proprio sensu duci, iuxta Constitutiones.*

148. 13° Quotidie aliquam orationem vocalem sibi praescribat, ut officium parvum vel rosarium vel coronam Dominae nostrae[155], aut septem psalmos poenitentiales, coronam Domini nostri Iesu Christi, litanias vel aliquid simile. Aliquando etiam poterit in meditatione paulatim dicere et contemplari aliquem psalmum, praesertim unum ex septem dictis, vel hymnum, ut Veni Creator, vel Veni Sancte Spiritus, Te Deum laudamus, aut Ave maris Stella ; vel canticum Benedictus, aut Magnificat, vel alia, potissimum ex Sacra Scriptura, quae omnia iuxta secundum et tertium orandi modum percurri poterunt.

149. [68] 14° Admonendus est etiam *qui exercetur*, si manserit in saeculo ut quotidie m a n e per dimidiam horam aut integram, si fieri potest, oret, u b i p r a e c i p u e m e d i t e t u r v i t a m e t p a s s i o n e m C h r i s t i D o m i n i n o s t r i i u x t a f o r m a m i n E x e r c i t i i s e i t r a d i t a m . 2° U t singulis diebus examen conscientiae *per quartam horae partem* faciat a n t e

65 alios *add.* sanctos *I* ‖ 76-77 profectum faciat] crescat *I*, *G* ‖ 77 praesertim *add.* in iis *I*, praecipue in his *G* ‖ 78-79 in una prius *transp. G* ‖ 79 optata] desiderata *I*, *G* | se ipsum exercere] incumbere *I*, *G* ‖ 83 *in marg.* P. 3 c. 1 § 12 et c. 2 § 5 *I* ‖ 94 est etiam] erit etiam *I*, etiam erit *G* | 95 aut integram horam *transp. G* | 96 meditetur] meditari debet *G* ‖ 99 faciat *ante* et *transp. I*, *G*

[154] De tribus modis orandi simul sumptis in Doc. 26 annot. 71.

[155] De rosario in honorem Dominae nostrae in Doc. 17 annot. 51.

vel post prandium et antequam cubitum eat. 3° Octavo quoque die confiteatur et communionem accipiat, et saepius, si sacerdos esset[156]. 4° Ut Deus moverit, aliquo misericordiae spiritualis vel corporalis opere, pro ratione status et talenti iuvet proximum. 5° Ut cum idoneo instructore, res, quae ad animam suam pertinent, tractare curet. 6° [69] Pios libros legat aliquando, et frequenter Scripturam Sacram, ut inde meditetur et proficiat in Domino, *bonas conversationes sectetur, malas vel distractivas fugiat.*

[70] Oratio mentalis, iuxta modum Exercitiorum[157], in Constitutionibus valde nobis commendatur, in qua fit reflexio semper ad nos et ad spiritualem profectum nostrum; quae quidem orationem vocalem semper praecedere, et comitare, et etiam sequi deberet, ut illud evangelicum dictum implere possimus: oportet semper orare et nunquam deficere[158].

150. Nostri finitis Exercitiis librum eorumdem Exercitiorum habere debent, ut illo familiarissime utantur, et ut hanc rationem orandi nostri instituti in posterum servent, iuxta regulas Magistri novitiorum et Praefecti rerum spiritualium[159]. Externis autem qui ea fecerunt, is liber concedi non debet, ne postea evulgetur, nec illis est necessarius, cum multi alii eiusmodi libri spirituales reperiantur, quibus uti poterunt[160]. Scripta enim, quae Exercitiorum tempore traduntur illis, reliquenda non sunt, sed curandum ut ipsi, peractis Exercitiis, ea instructori restituant[161].

---

101 octavo — die] singulis octo diebus *ante* et *transp. I* ‖ 101-102 confiteatur — esset] ut communicet, et confiteatur, si sacerdos non est, singulis octo diebus *G* 102 ut] Poterit postea ut *I, G* ‖ 103-104 aliquo — proximum] pro ratione talenti et status egredi ad iuvandum proximum, in aliquo misericordiae spiritualis et corporalis opere *G* pro ratione talenti et status iuvare proximum aliquo misericordiae spiritualis vel corporalis opere *I* ‖ 105 suam animam *transp. I, G* | tractare curet] tractet *I, G* ‖ 106 Pios libros] libros devotos *I*, libros devotionis *G* | legat aliquando ante libros *I, G* | et frequenter] praecipue *G* ‖ 107 non — sed *om. etiam I* ‖ 108 in Domino *om. G* ‖ 116 nostri *ante* librum *transp. G* | eorumdem *om. G* ‖ 117-119 habere — spiritualium] legant et ex eo quod ipsis proderint, sumant, et praeterea dare aliis Exercitiis discant ‖ 119 *in marg.* Reg. 28, Reg. 4 ‖ 119-122 Externis — poterunt] tunc etiam liber Exercitiorum externis communicari poterit, ut seipsos exercentes, magis in domino proficiant *G*

---

[156] De communione in Doc. 17 annot. 7.

[157] De oratione mentali in Doc. 14 annot. 12.

[158] Lc. 18, s

[159] Reg. 5ª Magistri Nov et 4ª Prafecti rerum sp. in editione a. 1588 (pp. 98, 147).

[160] De propagatione libri Exercitiorum in Doc. 18 annot. 3.

[161] De scriptis Exercitiorum tempore relinquendis in Doc. 3 annot. 6.

24

DIRECTORIUM P. FABII DE FABI : K

(fortasse versus a. 1575)

Praefatio.

I. TEXTUS. *Bibl. Naz. Roma, Fondo Ges. 1594* n. 9. Documentum partim, id est, a linea 237 usque ad finem, autographum. Sed etiam in prima parte non raro ipse P. De Fabi propria manu aliqua adiecit. Constat quatuor foliis, quorum ultimum purum. In involucro indicatur : *Direttorio del P. Fabio de Fabiis segnato nell'indice colla lett. K.* In ultima pagina : *Directorium Exercitiorum tradendorum. Videtur esse P. Fabii de Fabiis. K.*

II. TYPIS IMPRESSUM : MHSI. *Exerc.* 938-947.

III. AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 759, 766.

IV. DE ORIGINE HUIUS DIRECTORII. Hoc Documentum, potius quam commentarium a P. De Fabi concinne et ordinate elabora-

---

[1] Fabius De Fabi saeculo XVI unus e praeclarissimis viris Provinciae romanae, ortus et ipse e nobilissima stirpe anno circiter 1545, ingressus est in Societatem Iesu anno 1567. Nondum sacerdos, nominatus est anno 1571 Rector et noviciorum magister ad S. Andreae in monte Quirinali, ubi mansit usque ad annum 1577, quo anno ad Seminarium Romanum regendum transit. Anno 1582 nominatus est primum Visitatur Sardiniae, postea Socius Provincialis et paulo post anno 1584 Praepositus Provinciae, quo munere functus est per quinque annos usque ad annum 1589, cum iterum Rector et noviciorum Magister in domo S. Andreae est renuntiatus. Sed paucis mensibus post, secundo Sardiniam visitavit. Vix Romam reversus, munia Secretarii Societatis pro P. Ximénez infirmo sustinuit, ac simul Vicepraepositi Domus Professae Romanae munere functus est. Anno 1594 Provinciam Siculam visitavit et anno 1596 Provinciam Mediolanensem ; anno 1597 tertio Rector et Magister noviciorum fuit : sed nec tunc quidem pluribus pacis mensibus usus est, nam anno 1598 Neapolim profectus est Visitator, et, visitatione finita, anno 1600 eiusdem Provinciae Praepositus designatus est. Anno 1604 nominatus est Assistens Italiae, quo officio post quatuor annos relicto, anno 1608 iterum Vicepraepositus Provinciae romanae est constitutus. Duobus annis postea, etsi viribus confectus, pro Collegii Romani Rectore aliquandiu suffectus est. Anno 1613 tandem Admonitor P. Generalis est nominatus. Postquam in tot et tantis officiis Societati per multos annos fidelissime servierat, dum in basilicam Sti. Pauli pie peregrinaretur, miserabiliter occisus est a tauro, qui subito ei ferociter occurrens, eum in terram eiecit, et pedibus vehementissime hinc inde concussum, semimortuum ac gravissime contusum reliquit. Septem diebus postea die 12 novembris 1615 in Domo Professa Romana obiit.

tum, praebet nobis seriem quandam observationum, quae ei in mentem venerunt dum Directorium P.is Miró legeret.

Attamen P. De Fabi non usus est Directorio P.is Miró, uti nunc iacet, sed in statu magis informi. Nondum in capita in quae nunc dividitur, distributum erat, et multa alia paucis tantum verbis erant indicata. De Fabi cogitavit in primis quomodo singula clarius distribui possent, et duos modos materiam dividendi in suo scripto explanavit. Sed non contentus his indicationibus alia addidit. Primum proponit quae sive aliis sive ipsi in dubium venerant de sensu vel usu Exercitiorum. Postea vero Directorium P. Miró percurrens nonnulla minuta et concreta animadvertit, quae sibi non satisfaciunt.

Hoc ergo Documentum dicendum est iudicium et annotationum congeries in Directorium P.is Miró. Qui ante oculos non habeat Patris Miró scriptum, hoc intelligere non potest. Hac de causa, etsi sine dubio P. De Fabi ante definitivum Directorium P.is Miró suum scripsit. — fortasse cum romano noviciatui praeerat — nos post P.is Miró opus id ponimus.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus textum unicum. Imprimimus *litteris italicis* ea quae P. De Fabi propria manu supra lineam vel in margine adiecit.

Textus.

DIRECTORIUM EXERCITIORUM MAIOREM UTILITATEM ALLATURUM SI IN CERTA CAPITA DISTRIBUATUR

[1] Nomen ipsum Directorii ordinem aliquem indicare videtur in iis quae ibi traduntur, quod etiam varietas ipsa rerum explicandarum merito sibi postulat; ut habeat quisque in promptu suo capite repositum id quod quaerit; et legenti facilius pateant *atque haereant* omnia, ita in partes digesta, ut quae ad idem caput spectant, seorsim ab aliis ponantur, nec ullum fastidium saepius lecta cuique parere possint.

DIVIDI POSSE DIRECTORIUM IN SEPTEM CAPITA

[2] Cum Patris nostri Ignatii memoria recens adhuc sit, et vix unus aliquis inter nostros habeatur, qui Exercitiorum traden-dorum artem perfecte norit[1], iure censendum erit progressu tem-

[1] GZ. DÁVILA quoque in suo Directorio Doc. 31 nn. 40-42 severe loquitur de statu Exercitiorum et de pauca directorum dexteritate. Non potest dubitari quin annis 1570-1580 in non paucis regionibus, Exercitiorum usus multum decreverit et non pauci a methodo Sti. Ignatii propria, et hic cum a P. Gz. Dávila tum a P. De Fabi descripta, aberraverint. De hac varietate interpretandi et De hoc Exercitiorum discrimine, loquimur in nostra Historia Exercitiorum vol. 2, 321-334. Alia quoque Directoria supponunt in nonnullis

poris fore *ut omnia oblivioni tradantur; quapropter opere pretium est ea, quae* de hac materia hactenus ex sancti Patris memoria, licet pauca, vigent vel ab eodem tradita vel ex aliorum relatione ac traditione ad nos delata, posteris consulendo, in hoc Directorio congerere; ita tamen ut non omittantur quae in Examine et Constitutionibus Societatis de hoc proprio nostri Instituti medio sparsim dicuntur[2]. Nec minoris momenti erit loca obscuriora libri Exercitiorum aliqua declaratione elucidare. Praeterea, dubiis quibusdam, quae in his Exercitiis nunquam pene non se offerunt, satisfacere.

[3] Denique toti huic negotio satisfactum plene fuerit, si quod maxime necessarium esse apparet de ratione, connexione Exercitiorum, tum in particulari, tum in communi, nonnulla tractarentur. Nam ex ignorantia finis et intenti, ad quem dirigitur haec vel illa pars, examen, fundamentum, Exercitium, etiamsi textus prout iacet legatur ac dictetur et eodem ordine tradatur, facile possent multi errores promanare; et a mente Patris Ignatii recedendo, posset unusquisque novum sibi sensum atque intellectum fingere, aliosque non bene instruere nec secundum veritatem. Sicut enim Patrem Ignatium in singulis Exercitiis aliquem peculiarem scopum habuisse credendum est, ita etiam non casu neque temere hoc ordine illa disposuisse existimari debet, ut ipsemet in decima adnotatione libri Exercitiorum subnotat[3].

[4] *Septem capita Directorii.* — Commodum igitur putaverim fieri posse huius Directorii divisionem in septem capita, in quorum primo totum illud reponeretur, quod in Constitutionibus et Examine circa fructum, modum, ac debitum faciendi Exercitia traditum est. In 2° documenta quaedam circa praeparationem, progressum et ordinem in dandis Exercitiis servandum, tam pro eo qui tradit, quam pro eo qui accipit. In 3° tractari posset de Exercitiis in communi breviter, et deinde in specie de fine peculiari, de intentione singulorum, eorum saltem quae praecipua sunt, ac de ratione quare ita disposita se consequantur. In 4°, loca difficiliora ex libro Exercitiorum aliqua explicatiuncula illustrari. In 5°, dubia non-

---

Directoribus defectus fuisse. Ita NADAL. Doc. 7 n. 25 qui huius rei causam in eo invenit, quod Exercitia non ea fidelitate traderentur qua antea, et PEREYRA. Doc. 10 n. 2 qui illa mala ascribit deficienti institutioni Directorum.

[2] Re vera in Directorio P. MIRÓ Doc. 22-23 n. 4. Haec vero Patri Gz. DÁVILA. Doc. 31 n. 31 non placebant. Vide Doc. 22-23 annot. 13.

[3] In libro Exercitiorum (n. 10). Quid in Exercitiis intendatur, in Doc. 19 annot. 11. Etiam alia Directoria indicant necessitatem finis. Vide Doc. 11 annot. 2.

nulla solvere ad uberiorem fructum ex hac exercitatione colligendum, cuiusmodi hic aliqua subscribentur. In 6° collocari possent quaecumque extarent vel ab ipsomet P. Ignatio expresse accepta, vel, dum ille viveret, ab aliis de consensu illius observata, tam circa spiritualem quam corporalem rationem eorum, et qui faciunt et qui tradunt Exercitia. In 7°, media et consilia apponentur, quibus iuvari possent et conservari qui Exercitia iam peregerunt.

Redditur ratio de singulis capitibus

[5] Ut autem non temere id exigi videatur, rationes, quae id suadent, subiiciuntur aliquae.

[6] Caput 1^m^. Et de primo quidem capite, nulli est dubium nostris eo gratiora fore haec Exercitia, si intelligant tanti [1*v*] fieri in nostris Constitutionibus, tamque honestis titulis insigniri, ut tanquam medium proprium ac necessarium ad finem propriaent vocationis diligentius amplectantur.

[7] Caput 2^m^. *Primum Documentum.* — De 2°, ut nostri possid inoffenso pede legere ac practicare quae in libro Exercitiorum traduntur, praemonendi sunt de quibusdam ac rectam et germanam Exercitiorum intelligentiam necessariis; falli namque facile posset religiosus, *ut ad particularia descendamus*, si omnia, quae in libro habentur, ad litteram servare vellet, idque exemplis *declarabitur*. Habetur enim in prima ex viginti adnotationibus[4], quaeremlam etiam voluntatem Dei per haec Exercitia circa vitae suae institutionem; quae res posset alicui dubiam facere suam vocationem, cum tamen verum sit locum illum intelligi debere de iis, qui certum vitae statum non habent.

[8] *Item*, quod dicitur in fine fundamenti de indifferentia ad paupertatem et divitias[5], et in 3° puncto contemplationis regni Christi de paupertate voluntaria[6], et in colloquio de duobus vexillis[7]. Ubi et in aliis similibus locis, si qua inveniuntur, cum iis agi docendum esset, qui statum aliquem eligere optant non cum iis, qui iam in religione consistunt.

[9] *2^m^. Documentum.* — Similiter non potuit Pater Ignatius singula documenta et adnotationes in libro Exercitiorum describere

61 tanque *ms.* ‖ 69-70 declarabitur *corr. ex* rem aperiamus ‖ 75 item *corr. ex* similiter.

[4] In libro Exercitiorum (n. 1).

[5] In libro Exercitiorum (n. 23).

[6] In libro Exercitiorum (n. 98).

[7] In libro Exercitiorum (n. 147).

quae in singulis casibus opus essent, sed praecipua tantum et magis necessaria posuit, relinquens prudentiae ac iudicio magistri, ut, iuxta occasionem, nova praescribat, sequutus experientiam aliorum, dummodo a proposito et fine Exercitiorum non discedat, iuxta 17^m^ adnotationem, ubi dicitur, « praescribat nonnulla Exercitia presenti animae necessitati opportuna »[8].

[10] Ad hoc etiam fingam casum. Dicitur in 6^a^ adnotatione. « Si nullae facienti Exercitia incidant consolationes, etc., interrogetur an suis temporibus omnia faciat, et additiones servet », etc.[9], et tamen fieri posset ut cum his omnibus servatis nihilominus non sentiant illos affectus, propter alias causas, quarum una tangitur in 20^a^ adnotatione[10], et externis est frequens, quia non abducunt animum ab omni rerum humanarum sollicitudine.

[11] *3.^m^ Documentum.* Tertium Documentum esse posset non ita alligatos esse oportere ad litteram et ordinem in libro Exercitiorum traditum, quin maiori cum fructu pro spiritus libertate, et gratiae divinae lumine mutari aliquando possit. Nam, verbi gratia, in fine cuiuslibet Exercitii ponitur colloquium, in principio petitio ; potest evenire, immo fit saepissime, ut ipso meditationis ingressu ad colloquium sollicitetur spiritus[11] ; et e contra quod meditationis initio faciendum est, occurrat in fine ; itaque non videtur alienum ab Exercitiorum proposito, immo maxime illis et rationi consentaneum, ut, pro devotione ac impulsu spiritus, partes Exercitiorum disponantur, et eo in loco unaquaeque collocetur, unde maior speratur fructus.

[12] CAPUT 3^m^. De 3° capite, cum ex supradictis ante septem capitum divisionem, tum ex uno tantum argumento res poterit clarius innotescere. Si quis ignoret quo tendat fundamentum, quid item sibi velit primum et secundum Exercitium et quomodo inter se differant, quid examina et additiones ; non poterit tam bene applicare animum ad fructum inde colligendum, qui ex huiusmodi Exercitiis praetenditur, sed confusa quadam cognitione ad omnia Exercitia feretur et ad singula haerebit ; at si contra intelligat ad quem finem singula destinentur, quomodo inter se connecten-[2]tur, et aliae illorum rationes, poterit solertius in assequendo peculiari cuiusque fine invigilare[12].

---

[8] In libro Exercitiorum (n. 17).

[9] In libro Exercitiorum (n. 6).

[10] In libro Exercitiorum (n. 20).

[11] Hoc posse evenire in colloquiis affirmant aliqui testes adducti, Doc. 17 annot. 12.

[12] De cognitione et usu finis Exercitiorum in Doc. 11 annot. 2.

[13] Caput 4.[m] De 1° Primo, adnotatione 18[a] dicitur: methodum confessionis frequentioris praescribere[13]. Quaeritur quae sit illa methodus et si ex libro Exercitiorum vel examine aliquo conscientiae vel aliunde desumenda.

[14] 2° Adnotatione 19 dicitur: «per horam dimidiam examen particulare et generale»[14]. Dubium est an dimidia hora sit accipienda continua, et utrique examini eodem modo et tempore impendenda; nam differunt illa examina plurimum inter se, *etiam in usu et modo faciendi*.

[15] 3° Eadem adnotatione 19 dicitur servandum eumdem ordinem circa mysteria vitae Christi, qui in primae hebdomadae Exercitiis servatus fuit, cum sit varius modus meditandi in 2[a] hebdomada ab eo qui traditur in prima; explicetur clarius quomodo id fieri possit.

[16] 4° Adnotatione 20 dicitur «et scribi rerum capita»,[15] ubi videtur significare non esse danda capita Exercitiorum scripta omnibus, sed tantum iis, qui exacte illa faciunt[16].

[17] 5° In compositione primi exercitii secundum tres animae potentias, ubi dicitur: «si meditatio est de re incorporea, ut consideratio peccatorum, debet talis esse constructio, ut animas in carcere inclusas imaginemur» etc.[17]; an in quacunque meditatione spirituali illa compositio eo modo fieri debeat, an vero solum in consideratione peccatorum[18].

[18] 6° In 5[a] additione, post Exercitia primae hebdomadae, ubi dicitur: «si bene successerit contemplatio»[19], quaerunt aliqui num bene intelligat succedere orationem, cum nullis inter orandum molestis cogitationibus infestantur, aut spiritibus malis impugnantur; an vero, si strenue ac fortiter adversus eiusmodi malos motus dimicent. Sic enim videtur maior successus et profectus orationis, quam si nullam pugnam vel contrarietatem patiantur.

[19] 7° Ex punctis primae meditationis secundae hebdomadae et aliarum meditationum sequentium, quomodo reflecti ad nos

---

[13] In libro Exercitiorum (n. 18).

[14] In libro Exercitiorum (n. 19). De examine particulari in Doc. 4 annot. 49 et de examine generali in eodem Doc. 4 annot. 50.

[15] Haec inveniuntur non in autographo, sed in vulgata versione (n. 20).

[16] De relinquendis scriptis punctis in Doc. 3 annot. 6.

[17] In libro Exercitiorum (n. 47).

[18] De compositione loci in Doc. 22-23 annot. 96.

[19] In libro Exercitiorum (n. 77).

possit illa consideratio pro referendo fructu, prout ibidem praescribitur [20].

[20] 8° Ibidem quomodo illa applicatio sensuum, quae fit in 5° Exercitio [21] differat a superioribus seu conveniat; videtur enim confundi cum prima et 2ª quia nihil aliud in consideratione personae, verborum et operationum, efficitur, nisi applicatio sensuum seu potentiarum sensitivarum. Ideo explicatius declaretur prout in 2° notabili quartae hebdomadae [22], vel simili modo.

[21] 9° In 5° notabili secundae hebdomadae [23] videtur sibi contradicere, cum ait in omnibus aliis meditationibus assumendum esse aliquid quod aequipolleat secundae et tertiae additioni; praeterquam in prima et secunda, cum tamen supra in 1° notabili [24] contrarium dici videatur.

[22] 10. Inter primam et secundam classem, ex tribus post meditationem de duobus vexillis, quae differentia constituatur [25]. Utraeque enim in idem videntur recidere.

[23] CAPUT 5.^m^ De 5° dubitant nonnulli quomodo repetitio fiat circa contraria [26], et indifferenter, tam in iis, ubi consolatio, quam ubi desolatio contigerit. Explicetur ergo quare circa contraria et cum quo fructu repetitio commode fiat.

[24] [2v] 2° Quando aliquis pro confessione generali se parare debet, non satisfacit sibi solo examine generali, cum in illa debeat circumstantias et species peccatorum exprimere; quinimmo examen generale neque habetur ex libro Exercitiorum positum esse pro confessione generali, sed potius pro particulari vel quotidiana, et propterea subiungitur examen quotidianum; quia quae ibi dicuntur sunt fere communiora quae in dies committuntur, neque videtur ad generalem confessionem sufficiens ratione iam dicta [27].

[25] 3° An protrahere orationem ad duas horas liceat vel ultra; et videtur iuxta mentem P. Ignatii paulo plus quam horam

---

[20] Significare vult illa Sti. Ignatii verba «aliquid ad nos semper reflectendo» quae in pluribus punctis leguntur, ut in nn. 106, 107, 108 etc.

[21] Loquitur de meditatione «sensibili» inferni, in qua varia sensuum tormenta considerantur (n. 65).

[22] In libro Exercitiorum (n. 227).

[23] In libro Exercitiorum (n. 131).

[24] In libro Exercitiorum (n. 130).

[25] Loquitur de primo et secundo binario. In libro Exercitiorum (nn. 153, 154).

[26] Significat ea quae S. Ignatius dicit cum de repetitione in genere agit. (n. 62). De repetitione videri potest in Doc. 19 annot. 9.

[27] De confessione generali in Doc. 3 annot. 12.

durare debere ; [28] quia facile fatigantur, et sic fastidiunt orationem.

[26] 4° An quacunque hora possit post prandium vel coenam fieri Exercitium. Videtur quiescendum a cibo per tres vel ad minus per duas horas.

[27] 5° An omnia Exercitia mentaliter fieri debeant necne ; nam licet ex prima viginti adnotationum [29] videatur colligi ; et ex decem additionibus et ex ipsis Exercitiis mente facienda esse ; tamen non prohibetur ex abundantia devotionis in vocalem prorumpere orationem, ut in tertia adnotatione expresse habetur de colloquio [30].

[28] 6° Ex lectione libri Exercitiorum videtur colligi omnia, quae ibi traduntur ad saeculares proprie pertinere. Nam ubi agitur de indifferentia ad paupertatem et divitias [31], et ad electionem status via aperitur ; et 14ª adnotatione, ubi vota non emitti debere dicitur [32], manifeste patet non loqui nisi de saecularibus. At contrarium habetur in examine Societatis generali, ubi inter probationes Societatis primo loco numeratur [33], et in Constitutionibus frequens mentio fit de hoc saluberrimo Societatis ministerio [34].

[29] 7° De iis, qui electionem status non faciunt, dubitatur an danda sit adnotatio illa quae ponitur in fine secundae hebdomadae circa reformationem vitae [35], quae si danda esset, dubium est an in genere, prout ibi ponitur, dari debeat, an vero magis specifice, iuxta obligationem, quae statui cuiusque convenit.

[30] CAPUT 6.m 6.um Habetur in Directorio aliquibus in locis [36]

[31] CAPUT 7.m 7.um In tribus postremis capitibus Directorii [37]

[32] Si quis tamen vellet omnia redigere in quinque capita

---

[28] Vide annotationem 12 et 13 in libro Exercitiorum (nn. 12, 13).

[29] In libro Exercitiorum (n. 1).

[30] In libro Exercitiorum (n. 3).

[31] In libro Exercitiorum (n. 23).

[32] In libro Exercitiorum (n. 14).

[33] Examen cap. 4 n. 10 [n. 65].

[34] Praeter memoratum locum examinis cf. in eodem Ex. cap. 4 n. 18 [n. 73] Constitutiones P. III cap. 1 n. 20 l. Q. [nn. 277 et 278], P. IV cap. 9 n. 5 [n. 408]. In ceteris locis loquitur S. Ignatius de Exercitiis externorum vel de institutione Directoris Exercitiorum.

[35] In libro Exercitiorum (n. 189).

[36] Iam diximus in introductione Patrem De FABI loqui de Directorio Pis. Miró, qui Sti. Ignatii facta in mentem libenter revocabat. In ipsa praefatione Directorii Doc. 22-23 aliqua eiusmodi inveniuntur. Etiam in eodem Doc. 22-23 nn. 12, 15, 24, 45.

[37] In Directorio definitivo Doc. 43 in cap. 10 nn. 135-150.

posset, quae in 5° capite dicuntur, partim secundo, partim quarto inserere; quae autem in 6°, ad suum locum accomodare in quotumvis inciderent. *Etiam, si placeret, primum caput posset in alia quatur iuxta subiectam rem collocari.*

IN DIRECTORIUM LOCA QUAEDAM ADNOTATA

[33] N° 21 ubi dicitur, « post coenam »[38], et habetur simile quid in tertio adnotando. Non videtur esse tempus aptum ad colloquendum de rebus seriis post coenam neque post prandium immediate; interim enim uterque, tam qui tradit, quam qui accipit Exercitia, debent sese colligere atque summam attentionem his quae tractantur adhibere, quod tunc et corporis valetudini obesse et rei gravitati derogare posset. Quare potius videtur ante cibum vel danda esse Exercitia, vel rationem de factis exigendam. Tempus vero post coenam relaxationi concedendum, vel per modum domestici colloquii [3] cum eo qui facit Exercitia interdum agendum, si charitas exigat ac se exercentis conditio.

[34] Ibidem, ubi dicitur, « proponatur examen particulare »[39], videtur simul addendum esse, cum aliqua ipsius explicatione et fructus, qui tam in Exercitiis quam toto tempore vitae ex illo percipi potest. Consueverunt enim ea, quae primo loco proponuntur, facilius et attentius percipi, et diutius retineri.

[35] Ibidem, circa regulas spirituum tradendas[40], forte praestaret dari, non omnes omnibus, sed vel omnes vel aliquas, pro re nata, iuxta cuiusque necessitatem.

[36] N° 22[41]. Multis datur occasio amittendi fructus, qui ex oratione percipi posset, si nulla ratio reddatur harum repetitionum, praesertim quia in plures dies eadem semper Exercitia cum suis repetitionibus reiterantur; quare non esset absque re repetitionum harum necessitatem et fructum indicare ei, qui facit Exercitia, prout hic declaratur.

[37] N° 36[42]. Ad confessionem generalem qui se disponunt, quia non inveniunt in illo examine generali particulares pecca-

215 interim *corr. ex* tunc

[38] Agit de n. 39 Dir. MIRÓ Doc. 22-23. Ut iam indicavimus, semper de Directorio P. Miró loquitur. De tempore aptiore ad eum qui exercetur invisendum in Doc. 4 annot. 34.

[39] In eodem n. 39 Doc. 22-23. De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[40] In eodem n. 39 Doc. 22-23. De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[41] Commentatur n. 40 Doc. 22-23. De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[42] Agitur de n. 47 Doc. 22-23. De confessione generali in Doc. 3 annot. 12.

torum species et circumstantias necessarias ad *exprimendum in confessione*, petere solent aliquod confessionale[43], quibus non videtur denegandum.

[38] N° 13. Ubi dicitur, « si sacerdos est, sacrum fecerit »[44], videtur innui non esse celebrandum ante id temporis, cum tamen multi peculiari devotione, ad celebrandum potius quam abstinendum, etiam tempore primae hebdomadae, inclinentur; quibus forte expediret liberum relinquere, ut suam sequerentur in hac re devotionem.

[39] Ibidem[45], non videtur leve, quod proponatur de praeceptorum observatione, nec tempori illi accomodatum, in quo, peracta confessione peccatorum et dolore ex illorum recordatione percepto, potius quiescendum esset ab eiusmodi materia, et iucundioribus incumbendum, vel per modum beneficii accepti aliquid meditandum, sicuti de filio prodigo, vel de Lazaro resuscitato vel simili.

[40] N° 51[46]. Regulae ad victum temperandum referuntur ad christianam additionem in Exercitiis primae hebdomadae, ubi de poenitentia agitur, in victu praesertim temperando.

[41] Praeter haec, nonnulla tanguntur in superiori divisione, quae ad huius Directorii cognitionem clariorem spectant[47].

[42] *Aliud Directorium.* — Alius modus dividendi Directorii occurrebat, qui posset et utilitatem maiorem et facilitatem afferre. Esset autem huiusmodi: si primo capite ageretur de utilitate Exercitiorum, tum privata uniuscuiusque tum pro aliis capienda, ubi significandum esset qua ratione possent nostri per haec Exercitia finem Societatis quaerere atque obtinere, in salute et perfectione, cum propria, tum aliorum, positum.

[43] Nam ut dicitur c. 13 Directorii, confessariis datur occasio movendi poenitentes ad Exercitia; et magnus fructus initio So-

257-325 *Omnia scripta manu Pis De Fabi*

[43] Libri eo tempore saepius adhibiti ad confessionem parandam in quibus summa doctrinae christianae et praeceptorum Ecclesiae continebatur. De usu confessionalium et de eorum ratione cum Exercitiis vide Calveras, *Los « Confesionales » y los Ejercicios de S. Ignacio* AHSI 17 (1948) 51-101.

[44] Reicit ad n. 50 Doc. 22-23. De celebranda missa tempore Exercitiorum in Doc. 20 annot. 41.

[45] Commentatur eundem numerum 50 Doc. 22-23. De meditatione filii prodigi in Doc. 1 annot. 13.

[46] Haec annotat occasione numeri 92 Doc. 22-23 in quo Miró affirmat has regulas tunc tantum esse proponendas, cum ratione personae opus esse directori videatur. P. De Fabi in contrarium credit de his regulis agendum esse cum decima addito ei qui exercetur exponitur.

[47] In praefatione Doc. 22-23.

cietatis ex eisdem viguit, et in nostris, quorum multi per illa beneficium vocationis acceperunt, et in aliis[48], verum hic posset tractari in communi, quomodo confessarii Exercitiorum adminiculo animas dirigere possent in via Domini, finem praemonstrando, ac media consulendo, statui et vocationi poenitentium convenientia, quibus ad illum perducantur. Quid etiam concionatores, quid magistri et omnes alii Societatis operarii, et in se et in aliis procurare debeant, dum Societatis ministeriis vacant. Cum enim tantus insignium personarum numerus hisce Exercitiis Deo sit acquisitus, vel in religionis vel in christianae vitae statu, non est dubitandum vim quandam in illis latere[49], utpote in sanctorum doctrina, in Scripturae veritate et in diuturna experientia fundatis, quae si divino favore exerceatur, in uberem fructum non erumpat ?

[44] CAPUT 2^m. In 2° documenta addi possent modo supra tradita.

[45] CAPUT 3^m. In 3° de fine et connexione Exercitiorum in communi et in particulari.

[46] CAPUT 4^m. In 4°, dubiis responderi.

[47] CAPUT 5^m. In 5° obscuriora loca tractari.

[48] *3b* N° 21. Ubi dicitur « additiones decem dari oportere una cum examine particulari »[50] etc. non est a ratione dissonum si aliquae ex additionibus cum fundamento proponantur, praesertim iis, qui ad Exercitia novi ac rudes accedant, puta 3ª ubi de praesentia Christi habenda in meditatione ; item 1ª de modo se ad meditationem componendi etc. Quod multum iuvare posset illos.

[49] Ibidem de regulis spirituum tradendis, ultimo loco[51], interdum necessitas postulat ut vel primo ipso die aliqua ex illis dictetur, dum meditatur fundamentum et examina illa exercet Sic enim impetitus aliqua mali spiritus invasione, sive boni spiritus instinctu ductus, poterit facilius utilitati animae suae prospicere, malos repellendo et bonos admittendo ; hoc autem non videtur explicandum, nisi necessitas, ut dictum est, in discipulo appareat ; et ab illo detur occasio seu id requirat. Nisi enim primis occurratur tentationibus, animus solet despondere.

[50] N° 8. Ubi dicitur « qui Exercitiis tradendis aptus esse volu-

---

280 non *im marg.*, — erumpat *prius* erupturani

---

[48] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[49] De causis fructus Exercitiorum in Doc. 20 annot. 8.

[50] In n. 39 Doc. 22-23.

[51] In eodem n. 39 Doc. 22-23.

erit, expedit ut perlegat librum Exercitiorum »[52]. Hic etiam videtur necessarium ut mysteria illa, de quibus in 2ª et 3ª et 4ª hebdomada agitur, vitae Domini nostri ex Evangelii familiari et crebra lectione calleat, ut ex tempore possit dubitationibus discipulorum satisfacere, quae non raro ex sólius libri lectione non potest haberi.

[51] Ad eamdem rationem videtur non satis esse in materia de peccatis, et aliis varii generis Exercitiis, quae in libro Exercitiorum traduntur, litteram et sensum eorum dumtaxat, quae ibi scripta sunt, discere, sed cognitio amplior et studium sedulum in eiusmodi requiritur, et ex observatione librorum, qui de simili materia editi sunt, et potissimum ex crebra ac frequenti meditatione harum rerum, ut in 2ª et 8ª adnotatione dicitur.

[52] N° 48. Ubi explicatur secundum notabile, positum ante tres gradus humilitatis[53], quando sit inchoanda discussio electionis, et dicitur « ita accipienda esse verba illa, ut sit sensus omnino intra meditationem baptismi, quae fit quinto die »,[54] inchoari debere ; videtur ex 3° sequenti notabili contrarium colligi, ubi dicitur, « antequam aggrediamur materiam electionum »[55], etc., per totum diem revolvendos esse tres illos gradus humilitatis, qui tamen considerantur eadem quinta die ; ubi videtur significare ante omnem electionum discussionem hos tres gradus ruminandos esse, et perinde non eo die, sed alio oporteret electionem aggredi[56].

Doc. 25.

DE MODO TRADENDI EXERCITIA AUCTORE P. FABIO DE FABI

(c. 1580-1590)

Praefatio.

I. Textus : *Archiv. Univ. Greg. F. C.* n. 1055 pp. 383-390. Annotationes autographae sumptae ad usum proprium a P. Hiero-

[52] In n. 6 Doc. 22-23. Quemadmodum librum Exercitiorum cognoscere debeat Director in Doc. 1 annot. 15.

[53] In libro Exercitiorum (n. 163).

[54] Agit de n. 74 Doc. 22-23.

[55] In libro Exercitiorum (n. 161).

[56] De hoc respondet Iudicium deputatorum, Doc. 42 n. 13. Etiam Congregatio generalis Quinta ita hunc numerum verti iussit ut omne dubium auferretur : « Quod inchoanda est electionum discussio a contemplatione discessus Christi ex Nazareth Iordanem versus inclusive, quae fit quinto die, ut in sequentibus declarátur ».

nymo Bencio, simul cum multis aliis annotationibus de exhortationibus auditis, lectionibus habitis, sententiis spiritualibus et narrationibus autobiographicis. Post Directorium Patris Miró et ante aliqua anonyma documenta hoc Directorium transcribitur.

II. Ineditum.

III. De Auctore documenti : In margine superiore p. 383, a qua incipit nostri Documenti transcriptio, et iterum in margine p. 389, qua invenitur « De Instructione dantis Exercitia » ipse Bencio has litteras posuit : *Fab.* Nunc vero his litteris nullus alius ex Patribus eo tempore Romae degentibus significari potuisse videtur nisi P. Fabius De Fabi. Ad Beatum enim Favre, alterum Patrem cuius cognomen his litteris incipit, minime haec pertinere possunt. Nam omnino aliena sunt ab eius modo loquendi et cogitandi. Praeterea multa quae hic dicuntur evolutiorem Exercitiorum praxim supponunt quam quae tempore Bti. Favre in usu erat. Adde Patrem Bencio cum eius testimonium affert (p. 392, 394), integro nomine « P. Petro Fabro » eum nominare.

Adeo intimam rationem cum Patre De Fabi habuit P. Bencio, ut nihil mirum si Documentum ex illo habuerit et servare voluerit. Illi enim, ut ipse in hoc codice indicat, confessionem generalem die 11 maii 1587 fecit (p. 358), cum illo Exercitia ad Sti. Andreae exeunte mense maio et ineunte iunio anni 1590 peregit, meditationesque quas illo Patre dirigente fecit, in eodem codice annotavit (p. 549-554). Alia etiam Patris De Fabi documenta transcribit in hoc codice : exhortationes in renovatione votorum anni 1586 habitae et monita ad bene studendum (p. 358).

IV. De natura documenti : Sine dubio annotationes hae ab ipso P. De Fabi communicata sunt cum Patre Bencio sive Exercitiorum tempore sive alia eiusmodi occasione.

Hoc Documentum eandem loquendi rationem eandemque mentem ac praecedens Directorium denuntiat, potestque considerari illius complementum. In utroque scripto studium divisionum, claritas, ordo ; in utroque modus quidam amplus interpretandi Stum. Ignatium, considerato potius spiritu et vi verborum quam ipsis verbis. In utroque tandem potius quam tractatio quaedam perpolita et conclusa, indicationes dissociatae inveniuntur. Quae omnia optime in ea quadrant quae de Patris De Fabi natura aliunde scimus. Virum enim dicunt fuisse nobilem, ad grandia et ardua proclivem, magis ad magna proposita animo concipienda quam ad incepta patienter perficienda aptum.

Etsi breviter et ieiune loquatur et, more suo, auctor res potius significet quam describat, hoc tamen Documentum ad maiorem quandam perfectionem et unitatem adducit. Hic non commentatur aliud Directorium — sicut in primo Documento fecit — sed aliquid de suo atque suo modo ab initio afferre intendit. Nec solum, ut fere in primo, doctrinam tradit vel dubia de libro interpretando solvit, sed ad usum descendens, de modo agendi cum eo qui exercetur et de Directoris officio aliqua exponit quae magni sunt momenti atque utilitatis.

Potius ergo quam absoluta quaedam dissertatio, in qua, ut in

aliis Directoriis, singula exponantur, est hoc Documentum brevis annotatio, in qua ea tantum explanantur quae auctori sive praecipua sive aliis ex causis digna commentarii videbantur. Eas tamen quaestiones, de quibus opportunum iudicavit agere, satis integre et absolute tractat.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus textum unicum.

Textus

[p. 383] DE MODO TRADENDI EXERCITIA

1 . Dicam quinque, scilicet, de numero Exercitiorum, de ordine, de loco, de dispositione suscipientis et de instructione tradentis. In universum autem modus tradendi debet esse idem qui in libro describuntur [sic !], si perfecte fiat ut habetur annotatione 20.

|2 . Si vero ex parte fiunt, servetur modus iuxta annotationes 18 et 19.

PRIMO IGITUR NUMERUS

|3|. Continet 4or hebdomadas non dierum sed Exercitiorum, 30 circiter diebus comprehensus (annotatio 4ª)[1] quae dividuntur in tres vias spirituales, ut tangitur annotatione 10.

|4|. Poterunt autem propter particulares considerationes quae in libro Exercitiorum habentur, alia quaedam adhiberi, (videatur p. 3ª Constitutionum, cap. 1°)[2] ad timorem et amorem Dei et virtutum et consecutionem earum incitantes, ideo in prima hebdomada sequitur aliquid de morte et iudicio dari posse ad timorem incutiendum[3]. Similiter in 2ª et 3ª posse dari aliqua de humilitate, patientia, castitate, paupertate, et aliis virtutibus[4], in 4ª de bene-

16 posse *corr. ex* posset

[1] In libro Exercitiorum (n. 1).

[2] In parte 3ª Const. cap. 1, in litt. R [n. 279] fere ad verbum inveniuntur quae postremo loco scripsit.

[3] De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[4] Ex eodem saeculo XVI et ineunte XVII aliquae Exercitiorum explanationes extant, ut quae scriptae sunt a PP. Acquaviva, Ceccotti, Blondo, in quibus inveniuntur hae meditationes virtutum in secunda et tertia hebdomada, loco earum quas S. Ignatius in suo libro affert. Agitur tamen non de Exercitiis primum integre tradendis, sed potius de Exercitiorum repetitionibus quae reliquo vitae tempore fiebant. Cf. de hac quaestione IPARRAGUIRRE, *Historia* 2 pp. 327-331 Etiam in aliquibus Directoriis sermo est de meditationibus diversis ab iis quas S. Ignatius proponit. Doc. 18 n. 49 loquitur de me-

ficiis divinis multa possent extendi supra meditationem de amore divino.

5]. Tres autem modi orandi ad 1^m hebdomadam spectant, ut habetur annotatione 4^a[5].

[6]. Habenda est autem ratio intentionis, complexionis, aetatis, capacitatis et successus iuxta quae, diminui vel augeri dierum numerus [p. 384] tam in universum quam in particulari cuiusquam hebdomadae potest, ut habetur annotatione 4^a et 18 et 19 et not. 1 post 2 hebdomadam[6] in pag. 135[7].

2° QUOAD ORDINEM

[7]. Ordo Exercitiorum procedit ab imperfecto ad perfectum more naturae, scilicet, a poenitentia ad perfectionem. Imitatur vero

---

ditatione beatitudinis. POLANCO, Doc. 20 n. 15 proponit meditationem de poenis peccatorum, de qua etiam mentio fit in versione vulgata Exercitiorum post n. 71. NICOLAI, Doc. 21 n. 8 peracta confessione proponebat parabolam de daemonio expulso et, ut dicit in eodem Doc. 21 n. 12, in tertia hebdomada alia Exercitia inserebat « quae de pura intentione verisque christianis virtutibus instruerent ». Doc. 26 n. 4 indicat meditationem de effectibus peccati et de gloria caelesti, et n. 49 generaliter affirmat alia adiungi posse. BLONDO, Doc. 28 nn. 10-13 tradit elenchum aliarum meditationum. QUADRANTINI, Doc. 35 n. 6 proponit iesuitis meditationes de tribus votis et de causis cur vota renoventur, provocans ad Doc. 33, 34, 43 n. 93, ubi alia praeter haec indicantur de ipsa formula votorum nostrorum, de divinis beneficiis, de periculo teporis et huiusmodi. BLONDO, Doc. 28 nn. 4-11 addit multa iesuitis utilia ut « della nobiltà dell'anima » « della vocazione », « della tepidezza et ingratitudine », « de' mali habiti » « del paradiso », « dell'annichilatione et perfetta spropriatione et annegatione », « della oblatione, donatione, consecratione ». Doc. 37 n. 16 proponit meditationes de gloria et de felicitate futura iustorum. In Doc. 38 n. 8 commendatur meditatio quae ad sacram communionem animum praeparet et in hoc eodem Doc. 38 nn. 6, 7, 8, 10 petitur ut Directorium officiale indicet puncta, vel saltem formulas meditationum, quae addi possint ad evitandos abusus et aequabilitatem sectandam. Simile quid petivit SAWICKI, Doc. 40 n. 2. Commissio deputatorum Doc. 42 n. 14 respondit id quidem Directorem facere posse, has vero meditationes non debere Exercitia vocari. Cf. etiam Doc. 37 n. 14. Vide etiam GAGLIARDI, Doc. 45 n. 1 et n. 13 in quo indicat meditationem de tepore et de pravis habitibus.

[5] In libro Exercitiorum (n. 4). De tribus modis orandi in Doc. 26 annot. 71.

[6] In libro Exercitiorum (nn. 4, 18, 19, 162). De accommodatione quaerenda in Exercitiis in Doc. 4 annot. 61.

[7] Hic numerus paginae reicit ad editionem Exercitiorum factam Romae anno 1576, quae semper commemoratur in hoc Directorio.

agentium naturalium operationes, quae semper intendunt finem aliquem, quem sibi propositum habent.

[8]. Hiccine primo consideratur in Fundamento Exercitiorum, finis ultimus hominis; et media ad illum perveniendi in communi per rectum creaturarum usum proponuntur ibidem; tum impedimenta curat removeri, quae sunt propriae passiones et affectus inordinati, per examen particulare, per poenitentiam exteriorem et interiorem. Datur deinde opera virtutum Exercitiis, denique Deo fit coniunctio per amorem.

[9]. Proceditur vero hoc ordine: in distributione Exercitiorum primo datur Fundamentum praemissis 5ª, 13 et 20 annotationibus in quibus de obligatione sui erga Deum, de revelanda conscientia, et cogitationibus, de secessu et recollectione animi agitur. Addi etiam posset 4ª ubi de numero et spatio Exercitiorum in communi agitur. Quando autem datur fundamentum, nullum praescribitur certum meditationis spatium, neque hora determinata[8].

[10]. Vespere primi diei posset tradi examen particulare ut illud incipiat practicare die [p. 385] sequenti, super aliquo particulari vitio vel passione vel inclinatione naturali, vel affectu inordinato, ut quisquam noscat suum morbum et incipiat evellere ex campo animae suae, ubi serere debet bonum Exercitiorum semen, malas herbas et spinas quae impediret fructum hunc, extirpando[9].

[11]. Datur praeterea examen generale, ut illud saepius perlegat et comprehendat omnium punctorum cognitionem[10] atque ita disponatur ad confessionem generalem instituendam, nec alia nova meditatio pro die sequenti proponitur, sed solum fundamentum. Ad huc relinquitur melius considerandum.

[12]. Vespere 2ª diei proponitur 3, 11, 12 et 17 annotatio. Mox de utilitate confessionis generalis et communionis aliquid dandum iuxta ea quae in libro Exercitiorum dicuntur fol. 61[11] post examen generale quotidianum. Cuius quidem examinis usus et exercitatio vel prima die cum aliis examinibus vel hoc loco posset commendari, modo breviter et clare explicato.

[13]. Dentur deinde 3ª prima Exercitia primae hebdomadae praescriptis horis pro singulis eorum, proponantur Pª 2ª et 3ª ex de-

---

[8] De Principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[9] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[10] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[11] Debuit dici pag., non folium. In numeratione hodierna quam nos sequimur (n. 44).

cem additionibus [12]. Post prandium vero 3 diei detur 4m et 5 Exercitium de inferno quae hora vesperarum et ante coenam assignantur. [p. 386]

[14]. Vespere 3 diei dentur eadem Exercitia pro die sequenti et aliquae aliae ex decem additionibus vel etiam reliquae omnes septem, et commendetur usus examinis particularis ad istas decem additiones et ad praeludia.

[15]. Videatur annotatio 6a puncto 4o post decimam additionem [13] pag. 94, quae examinatio facienda erit in omnibus sequentibus hebdomadis.

[16]. Si loco meditationis de inferno detur aliqua de morte, iudicio, vel simile iuxta id quod dicitur pag. 83 post 5m Exercitium [14], ponatur 5o loco, nam semper fieri deberent quinque horae meditationis, licet is qui facit, non surgat media nocte, ut dicitur pag. 84 ante decem additiones [15] et pag. 114 puncto 3o post 5am meditationem 2ae hebdomadae [16].

[17]. Repetitiones illae tam frequentes in prima, 2a et reliquis hebdomadis, tantum abest ut sint inutiles, et ut fastidium pascere debeant, ut potius sint necessariae ad finem Exercitiorum et meditationum obtinendum, nimirum in prima hebdomada ad dolorem de peccatis, in 2a ad Christi imitationem etc. Per has enim repetitiones maxime afficitur et movetur voluntas ex perfecta cognitione rei quae tractatur. Praeterea vitantur excursiones intellectus et rerum novarum curiositas, [p. 387] quae solet naturalis esse appetitus [17].

[18]. Non est danda 2a hebdomada ei, qui non est indifferens ad consilia sequenda, nec modus electionis [18]. At facturo electionem detur post confessionem generalem aliquid bene meditandum ut de filio prodigo ante communionem [19].

---

[12] Hae additiones sunt in libro Exercitiorum (nn. 73, 74, 75). Quo tempore additiones exponi possint in Doc. 3 annot. 2.

[13] Locus erronee affertur. Debuit potius dicere annotationem quartam. Designare vult librum Exercitiorum (n. 90), id est annotationem quartam post additiones.

[14] In (n. 71) vulgatae versionis libri Exercitiorum. De his meditationibus in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[15] In libro Exercitiorum (n. 72).

[16] In libro Exercitiorum (n. 129).

[17] Valde similia de repetitione dicuntur a Miró Doc. 22-23 n. 40. De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[18] De animi praeparatione ad electionem necessaria in Doc. 20 annot. 148.

[19] De meditatione filii prodigi in Doc. 1 annot. 13.

[19]. Tempore electionis, quae incipit die 5ª, ut habetur 2ª annotatione [20] pag. 136, requiritur maxima recollectio et unio cum Deo. Dantur vero quotidie unum vel duo misteria vitae Christi, durante electionis tempore [21], nec fieri debet consideratio electionis inter meditandum, sed finita meditatione dum animus est quietus et liber a motibus interioribus.

[20]. Ad hanc hebdomadam pertinent regulae spirituum pro 2ª hebdomada, sicut ad primam, primae [22]. Regulae vero victus, eleemosinarum, scrupulorum, sentiendi cum ecclesia non dantur nisi cum de reformatione status agitur [23].

De loco habitationis

[21]. Locus ubi debeat habitare ille qui exercetur, nisi hic sit ex nostra Societate, posset esse cubiculum remotum in domo aliqua separata, quod commodius esset quam in nostro collegio [24].

[p. 388] De dispositione exercitantis

[22]. Ad faciendam praeparationem confessionis generalis, non accedat nisi perfectis Exercitiis primae hebdomadae [25]. Interim autem se praeparat cessando ab eisdem.

[23]. Dum vero meditatur 2^m^ punctum 2 Exercitii [26], non debet immorari in particulari consideratione peccatorum sed tantum in universali, atque huius rei praemoneatur [27].

[24]. Ante omnia percunctandus est quid praetendat in Exercitiis ut melius dirigi possit [28], ut dicitur annotatione 18, similiter

---

[20] In libro Exercitiorum (n. 163). De varia interpretatione huius loci vide Doc. 21 annot. 56.

[21] De non omittendis meditationibus tempore electionis in Doc. 20 annot. 137.

[22] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[23] De regulis victus in Doc. 20 annot. 187, de annotationibus ad dignoscendos scrupulos in Doc. 26 annot. 85, de regulis sentiendi cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207, de regulis dispensandi eleemosynas in Doc. 26 annot. 84.

[24] De loco Exercitiis faciendis apto in Doc. 1 annot. 9.

[25] De tempore confessionis generalis faciendae in Doc. 3 annot. 12.

[26] In libro Exercitiorum (n. 57).

[27] Similia repetuntur etsi occasione puncti primi (n. 56), non secundi huius meditationis, a Gz. Dávila, Doc. 31 n. 72 ; Cordeses, Doc. 32 n. 27 ; Doc. 26 n. 57 ; Doc. 33, 34, 43 n. 125.

[28] Quanti intersit cognitio finis in Doc. 11 annot. 2.

prout cuique in animo est sese disponere, exercitandus et iuvandus quilibet est.

[25]. Observet tres illas adnotationes 5[m], 17 et 20. Item in singulis hebdomadis proprias additiones et examen particulare super illis. Item ut iuxta 12 et 13 adnotationem potius producatur hora meditationis quam decurtet [29].

[26]. Non habeat secum libros nec legat nisi breviarium vel officium B. V. et Gersonium in prima hebdomada, in secunda autem addatur liber evangeliorum [30].

[27]. Scribat conceptus et meditationes notabiles [31]; iuvat eum occupari in humilibus, verrendo cubiculum [32]. [p. 389]

[28]. Electionem potest facere circa consilia et praecepta. Si consilia eligat, tunc est interrogandus an in religione an extra; si primum in qua et quando. Si eligat praecepta, interrogetur quo in statu [33].

De instructione dantis exercitia.

[29]. P° Legat totum librum Exercitiorum [34], 2° se Deo commendet [35], 3° observet singula in lectione, 4° antequam tradat singulas meditationes, eas secum ruminet aliquandiu; 5° unus tantum sit director qui tradit, ne fiat confusio [36], 6° non ferat secum librum Exercitiorum, quando dat, sed dictet capita memoriter [37], 7° non cogat ad observationem decimae additionis de poenitentia, sed proponat tantum, et liberum relinquat, et petat quomodo circa ea se habeat [38], 8° intelligat a Ministro quomodo circa rationem victus se gerat [39], 9° si bene respondet cum eum

---

[29] De labore proprio eius qui exercetur in Doc. 18 annot. 68.

[30] De libris legendis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[31] De iis quae animo concipiuntur scribendis in Exercitiis in Doc. 21 annot. 23.

[32] De officiis humilibus in Exercitiis in Doc. 20 annot. 146.

[33] De his gradibus servandis in electione facienda in Doc. 1 annot. 25.

[34] De cognitione libri Exercitiorum necessaria Directori in Doc. 1 annot. 15.

[35] Idem consilium datur a testibus allatis in Doc. 18 annot. 64.

[36] Etiam unum Directorem commendat Miró, Doc. 22-23 n. 11.

[37] Idem consilium librum non ferendi invenitur in Doc. 1 annot. 15.

[38] De paenitentia in Doc. 2 annot. 2.

[39] In margine adicitur: «id erat in regulis antiqui [sic] infirmarii». Non

visitat et fructum facit, non immoretur diutius cum illo, si contra, inquirat rationem punctorum diligenter; observationem additionum, consolationes, desolationes, motus spirituum etc. [p. 390] ut dicitur annotatione 6ª, praesertim circa id quod quaeritur [40]. 10° Moneat Ministrum quomodo se debeat genere cum illo, modeste cum silentio, nisi in necessariis, caritative, ut oret pro illo, ut aedificet eum, etc. [41].

25 a-g

De his Documentis deperditis nihil scimus nisi quod indicatur in annotatione allata in Praefatione generali cap. 2 art. 1, p. 19.

En elenchus titulorum quos ex ea annotatione educimus.

Doc. 25 *a* : *Epistola P. Michaelis de* TORRES, *5 martii 1585* : *O* Epistola deperdita.

Doc. 25 *b-f* : *Scripta parvi momenti* signata litteris P, Q, T, V, X.

Doc. 25 *c* seu : Scriptum signatum littera Q Secundum ms. *Bibl. Vitt. Emm. Fond. Ges. n. 1549* fasc. 13, esset Directorium autographum S. Ignatii (Doc. 1).

Doc. 25 *g* : *Nota d'alcuni sopra gli Essercitii* : *CC.*

Doc. 25 h

DIRECTORIUM HISPANICUM

De hoc Documento, sequentia affert annotatio in Praef. Generali cap. 2 art. 1, p. 19 allata : « Breve quoddam Directorium hispanice scriptum sine nomine ».

Ex hoc Directorio in Directorium Variorum (Doc. 33) tres paragraphi transcribuntur. Ut vero, ex aliis nobis notis Directoriis concludere possumus, alia ad verbum, alia vero ad sensum et cum aliorum sententiis commixta sunt desumpta.

Quare ex his locis allatis certo tantum deducere possumus Directorio Hispanico contineri sententias quae dictis in iis « paragraphis » erant saltem similes.

En numeri Doc. 33 quibus in margine, ad indicandum fontem ex quo eductus est apponitur : Directorium Hispanicum.

---

invenitur tamen in regulis antiquis quae usque ad nos pervenerunt. Fortasse agit de regulis ministri, in quibus illi qui Exercitia peregerant, curis infirmarii committebantur MI. *Reg.* 174 n. [37].

[40] De quibus ratio exigenda sit in visitationibus in Doc. 3 annot. 7.

[41] De ministro eorum qui exercentur in Doc. 4 annot. 15.

[16] « Quaecunque vero occasio accipiatur indicandi sunt magni fructus, qui ex his Exercitiis consequi solent, pax, et quies animae, lumen interius, et cognitio ad bonam gubernationem totius vitae quocunque in statu ».

[38] « In hoc loco praeter instructorem debet etiam esse qui ei inserviat, et necessaria ad victum deferat. Hunc autem oportet esse fidelem, discretum, taciturnum, quique sua modestia, et humilitatis, ac devotionis exemplo aedificet. Nihil autem loquetur, nisi de iis, quae ad victum, aut cubiculum, et ministerium suum pertineant, idque paucissimis, omnia semper ad instructorem reiiciendo, quem etiam de singulis certiorem faciet, nec rem ullam ei deferet, etiam postulatus, nisi illo consulto ».

[62] « In primis autem caveat Instructor, ne unquam det ei occasionem suspicandi, quod minus bonam opinionem de se habeat, etiam si non ita se bene gesserit, sed ostendat illi semper se bene sperare, et sua spe etiam illi animum, ac spem addat ».

Haec vero tria modo hic indicato in nullo cognito Directorio inveniuntur.

Doc. 25 i

SCRIPTUM P. ALFONSI ROMÁN

De hoc scripto certiores facti sumus testimonio ex quo notitias praecedentium Directoriorum hausimus.

Ibi legimus : *V. P. Romani.*

Littera V est signum quo hoc scriptum ab aliis Directoriis distinguebatur. Nomine P. Romani sine dubio indicatur P. Alfonsus Román, qui fuit Praepositus provinciae Aragoniae (1566-1569) et quem scimus Romam quasdam de Exercitiis annotationes misisse. En verba quibus ipse P. Román, in litteris ad R. P. Acquaviva die 8 sept. 1585, se eas mittere refert : « El P. Prepósito [de Valencia, P. Doménech] me mostró unos quadernos de Directorios para los Ejercicios. Yo los leí y saqué la substancia dellos, aunque me dió trabajo la letra francesa . . . Yo le dexé escrita la substancia de lo que se me ofrecía. Va con esta por si se havrá perdido y essotro que toca a la confessión general. Bien veo yo mi gran insuficiencia para esto » [1].

Directoria missa ad P. Doménech ea fuerant quae litteris A. B. C. D. signabantur, id est, Directoria PP. Miró, Polanco, Matthieu, et probabiliter Instructio ex qua Doc. 18 educta est, de quibus videre potes toties allatum testimonium in Praef. Generali cap. 2 art. 1, p. 19 allatum.

Nihil aliud de hoc scripto scimus.

---

[1] ARSI. *Hisp. 130*, 298*v*.

26

BREVE DIRECTORIUM

(c. 1580-1590)

I. Textus : *Archiv. Gen. regni Bruxellis.* Fonds : Archives de Jésuites (province) fasc. 1070 n. 7. Apographum quod manu saec. XVI ex archetypo exscriptum videtur. In pagina aversa legitur : *Breve Directorium pro Exercitiis spiritualibus dandis* ». Ibi quoque alia manu scriptum est : *Tit. 17 Cat. D. N. 6.*

II. Typis impressum : CBE n. 15, [ed. facta a Debuchy] Enghien 1908 ; MHSI. *Exerc.* 972-985.

III. Auctores : CBE n. 15, (1908) 1-2 ; MHSI. *Exerc.* 768-770.

IV. De auctore et de natura documenti : Investigationes a nobis factae ad auctorem huius Documenti inveniendum, inutiles omnes fuerunt. Quae vero ex indole ipsius Directorii hauriri possunt, adeo sunt generalia et communia et tot scriptoribus conveniunt, ut nihil inde, non dicam certo concludere, sed ne coniectura quidem suspicari liceat.

Noster enim auctor libentius affectum movet quam mentem illustrat et hac de causa motus animi, colloquia, alia id genus accuratius animadvertit. Ad quae explanationes indolis potius theologicae adiecit. Quae vero de ipsa praxi et ordine Exercitiorum significat satis generalia et communia sunt, et fere omnia ex ipso Exercitiorum libro, vel ex Directorio P. Miró sunt excerpta. Ex his ergo dixerim Documentum hoc esse hominis magis in studio quam in rebus et usu versati.

Ad Directorium conscribendum eandem viam sequi videtur ac Patres De Fabi et González Dávila : Directorium P.is Miró ante oculos ponens in eo annotat tam quae ipse utiliora vel maioris momenti esse iudicat, quam quae sibi displicent vel falsa videntur, ut postea Romae, omnibus iudiciis in unum collectis, aliud perfectius Directorium confici possit.

Magnum tamen discrimen inest inter hoc nostrum Directorium et quae a memoratis illis Patribus sunt scripta, illi enim Patres cum magno usu atque exercitatione essent praediti multa de suo adiecerunt, pauca ex P. Miró sumpserunt. Iudicis potius quam discipuli animo ad Patris Miró opus accesserunt. Noster vero auctor, qui, saltem quantum ex hoc opere suspicari possumus, minus exercitatus erat, non tam iudicium suum de illo Directorio exprimere, quam bona et utilia ex illo seligere et in proprium scriptum transferre intendit.

A nullo, quod sciamus, hoc Directorium commemoratur, neque ad recognitionem Directorii officialis est adhibitum ; quo etiam confirmatur discipuli potius quam celebrati Directoris summarium esse.

Ex his concludi potest scriptionis tempus, quod, si haec sunt vera, vix aliud esse potest, quam quod intercedit inter P. Miró

Directorium et conscriptionem Directorii variorum, id est, inter annos circiter 1580-1590.

V. RATIO EDITIONIS : Transcribimus apographum. Notamus tamen ad imas paginas discrimina inter codicem et editionem factam in C. B. E. a Debuchy.

Textus

Jesus

BREVE DIRECTORIUM AD DANDA UTILITER EXERCITIA SPIRITUALIA SOCIETATIS

[CAP. PRIMUM]

QUAE PARARI DEBENT ANTE EXERCITIA

[1] Expedit imprimis, ut qui traditurus est Exercitia spiritualia, ea non tantum semel diligenter fecerit, verum ut totum librum Exercitiorum etiam perlegerit et probe noverit.

[2] Deinde et annotationes primas 20 familiares et ad manum habeat, materiam vero Exercitiorum, antequam ea tradat, bene ruminatam, praeparatam et per sua puncta seu paragraphos distributam [1].

[3] Quam ad rem magnopere confert ut die immediate praecedente, qua par est diligentia, illud ipsum Exercitium, quod traditurus est, sit meditatus [2].

[4] Alia demum Exercitia ipsum habere expedit ad manum, ut de morte, de effectibus peccati, de iudicio [3], de gloria coelesti, de filio prodigo, et huiusmodi alia [4], quibus et aliis instructionibus et documentis ad eumdem finem comparatis, eum qui exercetur, opportune iuvare et dirigere queat, maxime vero quae pertineant ad eam hebdomadam, in qua versatur.

---

[1] De cognitione libri necessaria Directori in Doc. 1 annot. 15.

[2] His similia in Doc. 22-23 n. 6. De meditatione ante punctorum declarationem facienda in Doc. 18 annot. 63.

[3] De meditationibus mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[4] De meditationibus adiectis libro Exercitiorum in Doc. 25 annot. 4.

[Cap. secundum]

Quae observari debent inter visitandum

[5] Visitandus est qui exercetur semel aut bis diebus singulis [5], quod faciet commodius statim a prandio vel a coena, tum quod ille minus tunc sit occupatus, tum quod illud tempus minus aptum sit meditationi, et tunc consilio et consolatione egere possit [6].

[6] Quando porro invisitur, interrogetur generatim quomodo se habeant rationes eius, deinde speciatim exigatur ratio punctorum singulorum, praecipue vero eorum in quibus maiores affectus et motus animi senserit, et eorum sigillatim, qui in eodem Exercitio imprimis perquirendi erunt, ut de contritione, de lachrymis, de confusione sui, quando de peccatis, de morte, de iudicio, de inferno et caetera, traditum fuit Exercitium; de spe, de fiducia, de gaudio, de consolatione, etc., quando de incarnatione, de nativitate, de resurrectione, de gloria, etc., suscepta fuit meditatio [7].

[7] Si bene et pro voto ei successerit, ipsi congratuletur, et minus diu et paucioribus agat cum ipso; ne multa alia interroget aut declaret, iuxta annotationem secundam ex praedictis 20 [8].

[8] Quod si cerneret eum nimia consolatione et fervore ferri, occurrat tempestive, ne inconsulte ac praecipitanter aliqua se promissione vel voto obstringat, modusque ei adhibeatur opportunis salutaribusque consiliis iuxta 14.am et 15.am annotationum praedictarum [9].

[9] Si non ex animi sententia successissent, iuxta 6am annotationem[10] causas perpendat, ipsasque (quoad eius fieri potest) tollat; ut verbi gratia, si tempus constitutum integrum non servasset, si praescriptam horarum distributionem neglexisset, si Exercitiorum seriem, admonitiones vel instructiones datas recte non observasset; instruatur et animetur suaviter [11] ad ea diligentius et alacrius praestanda, quae praescribuntur.

---

[5] Quoties visitari possit is qui se exercet in Doc. 4 annot. 36.

[6] De tempore his visitationibus aptiore in Doc. 4 annot. 34.

[7] De quibus ratio in visitationibus exigi debeat in Doc. 3 annot. 7.

[8] In libro Exercitiorum (n. 2). Valde his similia in Doc. 22-23 n. 18. De agendis in visitationibus in Doc. 20 annot. 63.

[9] In libro Exercitiorum (nn. 14-15).

[10] In libro Exercitiorum (n. 6).

[10] Explicetur illi etiam sedulo meditandi modus, et succincte, quae in eo mysterio considerari possint, ut sunt causae, modi, effectus, et utilitates seu virtutes, quae in eo nobis proponuntur imitandae. Quod sicubi opere precium fore reputaret, illi subministret etiam quaedam Exercitia faciliora, quibus velut manu ducatur ad graviora.

[11] Illud porro curandum est imprimis Directori, ut quamvis suum tyronem ieiunum et aridum initio compererit, illi tamen nullum prorsus inditium det vel minimae diffidentiae aut displicentiae, quin illum potius erigat et roboret ad perseverantiam, iubeatque eum bene semper sperare [12], nam subinde contingit (ita disponente divina providentia) ut qui initio imbecilles et ieiuni atque aridi conspiciuntur, permagnas in Exercitiorum decursu mentis illustrationes et spirituales consolationes accipiant.

[12] Solet enim nonnumquam Deus suos electos suis initio viribus relinquere, et veluti deserere, ut suam agnoscentes imbecillitatem et paupertatem, magis humilientur; et humiles facti, et oculos habentes ad Deum, sicut servi suos ad manus dominorum suorum, gratia largiore locupletentur.

[13] Consideret insuper si quid ei defuerit vel lumen vel charta aut atramentum, aut aliquid ad victum necessarium. Advertat etiam si sufficienter dormiat, an vero aliqua in re excedat, vel additiones aliquas omittat.

[14] Observet etiam an satis ei temporis ante dederit, ad communicandum secum familiariter de suis rebus omnibus, et an expediat eum monere ut scribat conceptus et motiones animi sui [13].

[15] Moneatur, sive bene sive male ei succedat, quod, etsi certus praescribatur punctorum numerus, ut trium, quatuor vel quinque, liberum tamen sibi est in pauciora vel plura meditationem redigere, prout suo profectui magis convenire intelliget. Ac proinde antequam Exercitium aggrediatur, puncta diligenter consideret et ea pro arbitrio disponat [14].

[16] Ad haec studiose observet, ac postmodum recolat, quae sibi ille dixerit de meditationis suae progressu ac fine, atque ex

53 ministerio *ms.* | 80 est] esse *ms.*

[11] De lenitate Directoris in Doc. 18 annot. 77.

[12] His similia in Doc. 22-23 n. 20.

[13] De consignandis motionibus animi in Exercitiis in Doc. 21 annot. 23.

[14] De labore proprio eius qui exercetur in Doc. 18 annot. 68.

illis discat motus boni angeli, desideria bona, inspirationes sanctas, consolationes spirituales, quas senserit; seu contra, tentationes daemonis, molimina ac versutias eius, animi deiectionem, etc., ut iis perspectis, melius se et tyronem suum dirigere queat, provideque succurrat, sicubi opus erit.

[17] Notandum praeterea est quod, etsi ex mysterio quolibet, quivis affectus elici possit, mysterium tamen unum magis aptum est ad producendum hunc vel illum, quam alium; verbi causa, meditatio seu mysterium transfigurationis, resurrectionis, gloriae paradisi, potius gaudium aut spem, quam tristitiam aut timorem; contra vero mors, iudicium, infernus, potius tristitiam aut timorem, quam laetitiam aut fiduciam ingenerant.

[18] Potest tamen bene exercitatus, et in spiritu provectior, ex meditatione iudicii et inferni magnam laetitiam, magnum amorem et fiduciam, nullo negocio elicere, ut ex paradiso timorem et confusionem; dum nimirum ille secum reputat se commeruisse poenas et locum illum, qui, quem Iudas mortalem prodidit, ac semel 30 nummis vendidit, persaepe immortalem et pro minima re et oblectatione contempserit et vendiderit; se tamen a Deo, licet ingratissimum, non tantum non esse iisdem poenis adiudicatum, sed multis etiam cumulatum gratiis, et circumseptum praesidiis divinis: hic, inquam, magnam erga se Dei misericordiam agnoscens laetatur, spem et amorem in Deum concipit maximum.

[19] Illud autem serio est animadvertendum directori, ne qui exercetur nimium se ipse urgeat; quia etsi non debeat esse iners et desidiosus, sed se excitare, primas tamen partes habet Spiritus Sanctus, cuius est voluntatem excitare, animam ad se trahere, et dulcissimo suae charitatis igne inflammare, quod nonnumquam agit in aliquibus, quos peculiariter elegit, et citius et liberalius, adeo ut anima subito et velut impetu quodam amoris feratur in Deum, ut in eo fixa manens, intueatur ipsum spiritu et mente cum indicibili delectatione attracta, et simul cum eo sine discursu, sine vocis strepitu loquens et tractans in silentio et secreto cordis: adeo ut ab eius aspectu et intuitu, velut quibusdam radiis et sagittis amoris percussa, elangueat, ut de sponsa illa dicitur: «Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo»[15].

[20] Sed hi quos uberibus tantae charitatis suae lactat[16] di-

93 est] esse *ms.* | 105 non [tamen iisdem non] esse *Debuchy, videtur erratum*

[15] Cant. 2, 5.
[16] Os. 2, 14.

vina benignitas, ut paucissimi sunt, sic illis, qui non ita attrahuntur, permitti non debet, ut inter orandum contentione capitis, pectoris, laterum, item intensione abstinentiae, vigiliarum etc., sic elevari conentur, quod id sit et valetudini valde noxium, et animae periculosum, ut quod promanare videatur ex quadam occulta superbia et confidentia sui, qua homo se studio ac marte suo eousque meditando pertingere posse existimat, quousque alii illi peculiari privilegio donati. Doceatur itaque in humilitate se continere, impedimenta maioris illustrationis (quae vitia sunt) tollere; de reliquo ex divina bonitate pendere, contentus ea bonorum coelestium affluentia, qua eum dignabitur.

[CAP. TERTIUM]

PRIMA HEBDOMADA

[21] Imprimis consideret, quae de ratione hebdomadarum, quarta habet annotationum primarum 20 [17]. Deinde annotatio illa quae immediate fundamentum praecedit incipiens: Imprimis etc. [18]; explicetur prudenter primo loco, ut qui exercetur praemonitus, deinceps quae vel fient vel dicentur, omnia in bonam partem usurpet, nihilque velit celatum de iis, quae spiritus sive bonus sive malus suggesserit; quin omnia cum directore libere libenterque communicet, ne diaboli technis decipiatur, iuxta 17^am^ annotationum primarum predictarum [19].

[22] His factis, declaretur quid sit Exercitium spirituale, ex prima annotatione [20], ut explicet utilitatem Exercitiorum, si recte et perseveranter tractentur ac obeantur; nimirum cognitionem sui, dolorem et confusionem de peccatis, rationem ac modum eadem bene confitendi, studium virtutis, vitae emendationem, actionum suarum veram directionem, hominis exterioris et interioris reformationem per Christi Domini exemplum et imitationem [21].

[23] Pars deinde 20^ae^ annotationis illa declaretur, quae magis ei, qui exercetur, conveniat [22].

[17] In libro Exercitiorum (n. 4).

[18] In libro Exercitiorum (n. 22). His valde similia in Doc. 22-23 n. 24.

[19] In libro Exercitiorum (n. 19). De aperienda conscientia Directori in Doc. 10 annot. 14.

[20] In libro Exercitiorum (n. 1).

[21] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[22] In libro Exercitiorum (n. 20). De paenitentia in Doc. 2 annot. 2.

[24] Demum tertia annotatio[23] tradatur iuxta quam explicetur, Exercitia non esse tantum ordinanda ad cognitionem et speculationem, sed ad affectum et actionem voluntatis, id est, charitatem, et virtutis amorem, desiderium et studium, hoc est, ut anima se sentiat magno accensam desiderio placendi et serviendi Deo.

[25] Proinde si se exercens, non constituat pro fine affectus et voluntatis motionem, sed speculationem et conceptus, seu discursus, non orare seu meditari, sed studere reputandus est. Nam cum ad virtutes et gratiam Dei conciliandam meditatio et Exercitium spirituale sit medium quoddam : virtutes autem actionibus comparentur ex imperio voluntatis promanantibus, necesse est, ad finem Exercitiorum consequendum, ut per ea voluntas accendatur desiderio virtutis, ab intellectu cognitae, ut accensa eius obtinendi desiderio, efficaciter et constanter, operetur, donec illam obtinuerit, vel certe auxilium et gratiam ad eam a Deo consequendam.

[26] Hisce bene explicatis, subministretur annotatio 5[a][24] ; tum demum veniatur ad fundamentum. Quod ut utilius tractetur, atque consideretur, dividi poterit in tres partes, videlicet : primo ut ostendatur finis ad quem Deus nos creavit ; secundo, quae media dedit ad eumdem finem consequendum ; tertio, difficultas, quae in bene usurpandis et adhibendis iis mediis accidere solet. Quibus postremum addi potest expositio damni emergentis, quum media non assumuntur debito ordine aut modo[25].

[27] Iacto hoc fundamento, impedimenta quae a consecutione finis vel nos revocant vel retardant (haec sunt peccata omnia), per contritionem et per confusionem sui tollenda sunt[26]. Quam ad rem perfectius obtinendam cum Exercitia primae hebdomadae praecipue ordinata sint[27], examen particulare primo loco ponatur,

177 quum] quin *ms.*

[23] In libro Exercitiorum (n. 3).

[24] In libro Exercitiorum (n. 5).

[25] De Principio et fundamento in Doc. 1 annot. 48.

[26] Fere eadem in Doc. 22-23 n. 27.

[27] Qui sit finis primae hebdomadae, vel saltem quae in hac hebdomada quaeri debeant, indicatur etiam in Doc. 10 n. 16-18, 35-41 ; Hoffaeus, Doc. 17 n. 22 ; Doc. 18 n. 11 ; Mercurianus, Doc. 19 n. 3 et 10 ; Polanco Doc. 20 nn. 41 et 56 ; Nicolai Doc. 21 n. 7 ; Miró Doc. 22-23 nn. 27, 44, 49 ; Cordeses Doc. 32 nn.37, 68, 91 Doc. 33, 34, 43 nn. 99, 134, 139, 140 ; Gagliardi Doc. 45 n. 2. Gz. Dávila, Doc. 31 n. 52 et n. 70 qui proponit

ut nimirum primo considerentur peccata particularia, quae magis premunt, quod fit in morbis corporalibus; quo qui exercetur, hostis importunitatem penitius cognoscens, ei opponere studeat crebros actus iustitiae ac virtutis contrariae donec illum expugnaverit [28].

[28] Director vero saepe vestigando, et animadvertendo, quam fortiter aut debiliter resistat, remedia opportuna et instructiones adhibeat, eumque melius in conflictu roboret ac dirigat.

[29] Accedant postea quatuor additiones, quae in libello Exercitiorum examen illud inmediate sequuntur [29], ad faciliorem cuiusvis vitii extirpationem.

[30] Ad haec adiiciatur examen generalius et quotidianum quinque punctis constans [30].

[31] Postremo ut auferantur radicitus omnes malae herbae conscientiae, et earum fibrae omnes, proponatur examen generalissimum, declareturque diligenter quot et quibus modis peccare et promereri possimus, cogitatione, verbo et opere, ut per illud in cognitionem veniatur peccatorum totius anteactae vitae, quod magnum habet momentum ad meditationes quae secuntur primae hebdomadae melius utiliusque faciendas, et ad confessionem generalem totius vitae instituendam, si Dominus dederit, ut velit [31].

[32] Ad quam ut permoveatur operae precium fuerit ei tradere tria puncta, primum Exercitium inmediate praecedentia [32]; hanc tamen confessionem, neque contexere neque facere debet, nisi sub finem primae hebdomadae, ut habet annotatio unica, tribus illis punctis immediate subiecta [33].

[33] Advertendum est autem, quod dum examina eiusmodi dantur, prima nihilominus et meditatio de fundamento et retinenda

---

191 eaque *ms.* ‖ 205 permoneatur *ms.* ‖ 206 praecedentium *ms.*

---

indicandum esse ante primam meditationem ei qui exercetur qui sit finis huius hebdomadae. Vide etiam hoc ipsum Doc. 31 n. 83; vide etiam quem fructum Gagliardi, Doc. 45 n. 25 in repetitionibus primae hebdomadae percipere intendat.

[28] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[29] In libro Exercitiorum (nn. 27-30).

[30] In libro Exercitiorum (n. 43).

[31] De examine generali in Doc. 4 annot. 50. His valde similia in Doc. 22-23 n. 30.

[32] In libro Exercitiorum (n. 44).

[33] In libro Exercitiorum sub finem n. 44. De tempore aptiore ad confessionem generalem in Doc. 3 annot. 12.

et facienda sit, ut nimirum in his exercitationibus duos circiter dies moretur, hac tamen cautione, ut non habeatur ea ratio distributionis horarum ad meditandum, quae in sequentibus Exercitiis servanda praescribitur [34].

[34] Sub finem secundi diei expediet declarare, ex annotationibus praedictis 20, 12am et 13am, ut doceatur quomodo circa tempus praescriptum se habere debeat; item 16.am [35].

[35] Atque has annotationes ut facilius ad usum deducat, opere precium fuerit, earum saltem summarium (quod in reliquis annotationibus et additionibus fieri potest), illi tradere ad ipsius personam et capacitatem accommodatum, ut illud saepe legat, ac secum ruminet.

[36] Deinde (ut servetur ea ratio temporis, quae in ultimo paragrapho post colloquium Exercitii quinti assignatur sub noctem, si fieri potest, proponatur primum, 2.m et 3.m [36] Exercitium, ut primum media nocte insequente ipse aggrediatur: 2m mane in aurora, vel cum primum surrexerit; 3m. denique ante prandium. A prandio vero detur 4.m et 5.m ut illud hora vesperarum, hoc vero ante coenam faciat.

[37] Moneatur autem is qui se exercet, ut peracto quovis Exercitio, illud ruminet, ac secum repetat, iuxta 5.am additionem, post 5.um Exercitium positam [37], per quartam horae partem.

[38] Doceatur itidem, quod id, quod in oratione semel proposuit, nullo pacto negligere debeat (id enim ingrati animi esset); sed diligenter et magna cum charitate exequi. Cum enim in oratione consilia nostra cum Deo velut communicemus, ut ipsius divinam voluntatem, et quod futurum sit ei gratius, cognoscamus; ubi hoc cognovimus, restat, ut ipsius adiuti gratia (quae bonae voluntati numquam deest), illud postea constanter exequamur, nulli parcentes labori.

[39] Notandum porro est, omne Exercitium constare duobus et saepe tribus praeludiis, pluribus deinde punctis, uno vel pluribus colloquiis.

[40] Praeludia non debent esse sterilis quaedam consideratio seu imaginatio, sed coniunctum habere debent desiderium meditandi, et fructum ex meditatione colligendi.

---

215 Pscribitur *ms.* perscribitur, *Debuchy* ‖ 246 debet *ms.*

---

[34] De Principio et fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[35] In libro Exercitiorum (nn. 20, 12, 13, 16).

[36] In libro Exercitiorum (n. 72). His fere eadem in Doc. 22-23 n. 54.

[37] In libro Exercitiorum (n. 77).

[41] Porro quia multi in compositione loci multum laborant, et vim magnam capiti inferunt, moneantur, qui minus ad eam apti comperiantur, ut revocent sibi in mentem historiam aliquam pictam, quam aliquando in altaribus, vel aliis locis viderint; ut verbi gratia picturam iudicii vel inferni; item passionis Christi etc., exempli causa: meditaturus mysterium orationis Christi in horto et detentionis eiusdem, repraesentet imaginationi pictam imaginem, quam aliquando viderit, in qua vidit Christum in una parte orantem ab apostolis seiunctum; apostolos alibi dormientes; proditorem aliunde cum militibus, facibus et armis in hortum prosilientem, alibi eundem Christum osculantem; deinde Petrum abscindentem Malcho auriculam, et Christum eandem ei restituentem; item alibi milites retrorsum cadentes, postremo Christum capi, ligari etc. Hoc enim praesidio facilius loci compositionem imaginariam conficere poterit, ex qua postea meditationis argumenta depromat [38].

[42] Puncta materiam et substantiam ipsam meditationis futurae continet.

[43] Colloquia adhibentur; quia cum meditantis actiones omnes in orationem resolvantur, haec in Exercitiis nostris ultimum locum obtinet, colloquioque perficitur; praecedentia enim omnia, videlicet discursus intellectus seu cognitio veritatis, affectus timoris, spei, amoris, fiduciae, zeli etc.; item desideria bona et proposita sunt velut dispositio quaedam ad actum istum orandi. Oratio autem rem cognitam vel gratiam seu auxilium ad eam consequendam a Deo postulat et impetrat.

[44] Ergo meditatio dat lumen, affectus exercitat, et calorem, quo movetur et accenditur anima ad orandum; motus enim qui incitat ad orandum, quamvis non sine peculiari auxilio Dei esse possit, a nobis tamen etiam proficisci debet; quamobrem meditationes et Exercitia sumimus, ut ad orandum nos excitemus et disponamus [39].

[45] Post coenam insequentis diei, additiones 10 tradantur, quae in libello Exercitiorum 5.[m] immediate Exercitium sequuntur [40].

---

257 millibus *ms.*

---

[38] De compositione loci in Doc. 22-23 annot. 96.

[39] De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[40] In libro Exercitiorum (nn. 73-86). Quibus diebus additiones exponi possint in Doc. 3 annot. 2.

[46] Examen particulare huc revocetur et adhibeatur; neque hic tantum, sed bis quotidie, ante prandium et post Exercitium vespertinum, ad cognoscendos et notandos defectus in meditatione admissos, ut monet ultima additionum praedictarum 10, paragrapho ultimo [41].

[47] Regulae demum ad motus animae, quos diversi excitant spiritus, discernendos, quae immediate sequuntur meditationem de passione Domini, et ad hanc hebdomadam accommodatae sunt, declarentur, vel etiam ut melius eas memoriae imprimat, et sibi familiares faciat, scriptae tradantur, vel integre, vel earum summarium, ut ei magis conferre director iudicaverit [42].

[48] Ad cuius prudentiam pertinet, instructiones dare capacitati ipsius accommodatas, necnon et explorare diligenter, quo vitio ille magis impugnetur, ut salutaribus armis ipsum contra adversarium instruat, ac ad virtutis contrariae frequentem exercitationem incitet.

[49] Quod si praeter Exercitia data, opere precium duxerit plura subministrare ut de morte, de iudicio, etc., id ipse praestet iuxta §^{m} 2.^{m} positum post 5.^{m} Exercitium [43], ac modum faciendi colloquium, et ut praescriptum fuit in annotatione 17^{a}. Extrahi enim potest haec prima hebdomada longius, adiectis aliis huiusmodi Exercitiis, pro necessitate, capacitate et conditione sese exercentis [44].

[50] Repetitiones Exercitiorum, quae nimiae alicui videri possunt, multum habent momenti, ad profectum spiritualem, quem intendimus. Contingit enim non raro, ut aliqui inter meditandum quadam mentis curiositate, ac rerum materiarumque novitate, sic illiciantur et pascantur, ut discursibus et conceptibus intellectus, ut plurimum sterilibus, contenti maneant, sine affectibus voluntatis, quae causa est, ut meditationes Exercitiaque spiritualia cito fastidiant, et nihil vel parum fructus ex eis referant; quibus incommodis id genus repetitionibus prospicitur [45].

[51] Motus etenim affectus voluntatis ad detestationem peccati

---

308 metitandum *ms.* || 311 effectibus *ms.*

---

[41] In libro Exercitiorum (n. 90). De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[42] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[43] In versione vulgata libri Exercitiorum (n. 72). De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[44] De aliis meditationibus quae addi possunt in Doc. 25 annot. 4.

[45] Similia in Doc. 22-23 n. 40. De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

et ad Deum amandum praecipuus est finis et fructus Exercitiorum [46]: meditatio siquidem est ad instar lignorum, quae igni fomentum subministrant. Nam meditando aliquod punctum de mysteriis vitae, vel passionis Christi Domini, gloriae, amoris Dei erga nos, de reformatione vitae etc., excitatur nescio quis motus efficax in voluntate, si provida et continua mentis agitatione penetrentur puncta meditationis, quo incitamur et inflammamur ad aliquem actum virtutis, videlicet amoris, timoris, spei, fiduciae, compassionis, doloris, imitationis, etc.; in quibus positus et fixus est, ut ante dictum est, finis et scopus meditationis; quod sic tamen capi velim, ut non in solis affectibus et gustu haereatur, verum ut animus eiusmodi gustu et oblectatione inescatus et incitatus, egrediatur ad operationes nascentes ex illis affectibus, hoc est, ad studium virtutis.

[52] Ut vero accendatur facilius affectus, opere precium est ponderare et diligenter estimare, quae ex mysterio proposito intellectus voluntati repraesentat a Deo Optimo et Maximo pro nobis facta: ex aestimatione siquidem nascitur amor. Verbi gratia: quando non pensitamus diligenter nostram vilitatem, vel quae contra Dei voluntatem admisimus, et quae nihilominus divina bonitas pro nobis fecit, et continenter facit, proculdubio incitamur ad ipsum amandum. Quomodo enim non amet ardenter, quem sibi indignissimo cui det vel bonam cogitationem, cernit seipsum, et tot tantaque alia bona ultro dedisse.

[53] Quod dicitur in 9ª additione ut in neminem oculos intendat, etc.,[47] id etiam transferendum est ad quasvis res creatas, nimirum ut non tantum in personas oculos [non] intendant, sed ut neque in alias quasvis res curiose et sine necessitate oculos coniiciant ad oblectationem sensus, dum versatur in meditatione eorum, quae timorem, dolorem ac confusionem potius adferre debeant. Accedit quod dum meditamur res sacras, claudi debet oculus sensus, ut sequatur concupiscentiarum refrenatio; quod enim oculus non videt, cor non cogitat.

[54] Quod ad poenitentiam attinet, de qua in 10ª additione[48], ea subinde mutanda est, ut personae conditio vel eius profectus requirit. Adhibenda porro magna cautio est, ne hic excedatur nimio fervore; provide magister et director sua prudentia omnia attemperare debet.

---

[46] De fine Exercitiorum in Doc. 19 annot. 14.

[47] In libro Exercitiorum (n. 81).

[48] In libro Exercitiorum (n. 10). De paenitentia in Doc. 2 annot. 2.

[55] Advertendum autem est, quod nulla poenitentia debet imponi (debet enim qui exercetur esse liber ad eam faciendam vel omittendam pro sua voluntate et devotione); potest tamen ei insinuari quod multum proderit, si quam sua sponte et libenter (non tamen inscio directore) susceperit in remissionem peccatorum, et ad compatiendum et condolendum cum Christo crucifixo.

[56] Hanc ad rem et ad maius humilitatis argumentum etiam iuvare poterit ab Exercitiis nonnihil subinde cessare mentalibus, quae sine valetudinis iactura continuari nequeunt, ut quisque etiam qui delicate vixerit, et multorum obsequiis usus sit, dum in eo secessu versatur, cubiculum suum verrat, mensam sternat, accepta refectione mappas complicet, lectulum componat, etc. Eiusmodi enim humiliatio, quae ex pio affectu nascitur, gratissima Deo est, et ad gratiae et virtutis augmentum animam mirifice disponit[49].

[57] Ceterum quod dicitur in primo puncto secundi Exercitii[50], ut ad multitudinem peccatorum considerandam discurratur per loca, officia etc., id sic accipiendum est, ut id genere potius quam sigillatim agatur. Non enim ad dolorem excitandum expedit tam subtiliter, et exacte singula expendere, quam quae gravissima sunt totius vitae peccata sibi ob oculos in genere proponere, ne qui infirmus adhuc et imbecillis est, minutatim peccata praeterita obversans, pro confusione distractionem et oblectationem potius, vel certe perturbationem aliquam patiatur.

[58] Absoluto 5° Exercitio[51] et aliis, quae forte eis fuissent adiecta, ad dolorem et contritionem magis excitandam, si ante de confessione generali faciendi sermonem iniecisset, moneatur tempus esse modo opportunum, ut se componat ad eam[52]; si nullam eius mentionem fecisset, provocetur ad eam iubeaturque repetere puncta seu emolumenta confessionis generalis ante ei proposita[53]; verum ut eam fructuosius faciat et aeque libere ac minori cum verecundia cum suo postea instructore tractet, praestare videtur ut alio po-

---

350 gnre *ms.*, generali *Debuchy*, generatim *Exerc.*

---

[49] Alia etiam Documenta commendant ut qui exercetur rebus humilibus aliquando operam det. Ita Doc. 3 n. 16; Doc. 22-23 nn. 22 et 46; Hoffaeus Doc. 17 n. 67.

[50] In libro Exercitiorum (n. 56). Quae sequuntur, paucis mutatis, inveniuntur in Doc. 22-23 n. 47. De hac re vide etiam Doc. 25 annot. 27.

[51] Id est, meditatione inferni (n. 65).

[52] De tempore ad confessionem generalem faciendam in Doc. 3 annot. 12.

[53] Id est utilitates confessionis generalis indicatae in libro Exercitiorum (n. 44).

tius utatur confessario, quam ipso instructore; quod si tamen multum urgeret, ut id officii sibi ipse praestaret, minime tum illud esset ipsi denegandum[54].

[59] Dum vacat huic concinnandae confessioni generali[55], non debet in ullis aliis Exercitiis occupari, sed omnibus meditationibus et reliquis occupationibus supersedere, ut se prorsus tradat bene instituendae praedictae confessioni, et hoc quidem per diem integrum, vel etiam per duos, si opus est, ut illam plenius et perfectius absolvat.

[60] Qui absoluta confessione generali exoptat ulterius in Exercitiis progredi, sumpta sancta communione, vel facto sacro, si sacerdos est, expedit ut a laboribus usque ad vesperam cesset, nisi forte, ne sit omnino ociosus, ei aliquid tradendum putabitur, leviter suaviterque meditandum, ut de filio prodigo vel de praeceptis Dei vere et ex perfecto amore servandis[56].

[CAP. QUARTUM]

HEBDOMADA 2ª.

[61] Eodem die quo confessionem generalem absolvit, sesquihora ante refectionem corporis vespertinam tradatur Exercitium 2ae hebdomadae de regno Iesu Christi[57], ut illud faciat una hora ante coenam, qua finita (nisi propter imbecillitatem, vel praeteritos labores differendum esset usque ad noctem insequentis diei) dabitur illi meditatio de incarnatione pro media nocte; deinde 2ª de nativitate diluculo facienda; 3ª denique quam faciat hora nona, vel paulo ante.

[62] A prandio vero tradatur 4ª, quae repetitionem praedictarum continet, quam faciet hora circiter 2ª. Postremo 5ª quam faciat sesquihora ante coenam, ut habet 2us §.us quinque annotationum, quae immediate sequuntur 5am meditationem huius primae diei[58], quas diligenter eum legere ac observare oportet, qui Exercitia tradit, antequam 2am hebdomadam exordiatur, praesertim vero §.um quartum[59], de mutatione 10 additionum, quae mutan-

[54] De sacerdote cum quo confessio generalis fieri potest in Doc. 1 annot. 3.

[55] Fere eadem in Doc. 22-23 n. 48.

[56] De meditatione filii prodigi in Doc. 1 annot. 13.

[57] De regno Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[58] In libro Exercitiorum (n. 128).

[59] In libro Exercitiorum (n. 130).

dae veniunt pro varietate Exercitiorum ; facile autem erit prudenti directori, singulis Exercitiis ex his proprias additiones contexere et applicare.

[63] Similiter evolvat diligenter tres annotationes, quae post 12 diei contemplationem de gestis in die palmarum positae sunt in libello Exercitiorum immediate ante tres modos humilitatis[60], ut ex eis doceatur quae et tradere et declarare suo quaeque loco debeat, et maiorem lucem ad ea Exercitia bene tradenda obtineat. Ex eis enim omnibus perfecta ratio tradendi ea, quae ad 2^am^ et insequentes hebdomadas pertinent, consequetur.

[64] Meminerit etiam ut in prima hebdomada, sic in hac et sequentibus examen particulare esse suggerendum, ut qui se exercet, notet defectus admissos circa usum Exercitiorum, annotationum, additionumque, ut est notatum immediate ante secundam hebdomadam[61], et in 1^a^ annotatione immediate 2^am^ contemplationem 3^ae^ hebdomadae sequentem[62].

[65] Advertat per totam hanc hebdomadam singulas contemplationes sive Exercitia constare debere oratione praeparatoria, tribus praeludiis pro diversitate rerum variandis, ut habet annotatio unica post 3^tium^ praeludium Exercitii primae diei 2^ae^ hebdomadae[63] ; item tribus colloquiis, quibus vel singulas personas Sanctissimae Trinitatis affectuosis verbis (Verbum tamen sub humana natura considerando), vel loco alicuius personae divinae B. Virginem, vel aliquam personam praecipuam, quae in meditatione versabatur, interpellem, petendo pro affectu, quem in me sensero, auxilium ad vere imitationem Domini mei Iesu Christi consectandum. In fine omnium, Pater noster[64].

[66] Notandum praeterea est, meditationibus, quae eiusmodi praeludia et colloquia affixa non habent in libello, esse adhibenda ex praecedentibus primae diei, mutatis mutandis, pro ratione et exigentia mysterii, ut notatur in annotatione subiecta meditationi 5^ae^ diei[65] ; ad cuius formulam et praescriptum 6^tae^, 7^mae^ et 8^vae^ et reliquarum dierum meditationes sunt usurpandae et repetendae.

[67] Meminerit director monere, ut examen particulare bis de

---

[60] In libro Exercitiorum (nn. 162-164).

[61] In libro Exercitiorum (n. 90).

[62] In libro Exercitiorum (n. 207).

[63] In libro Exercitiorum (n. 105).

[64] De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[65] In libro Exercitiorum (n. 159).

more adhibeatur, ad notandos defectus, qui occurrerint in meditationibus eius diei, et observatione additionum[66].

[68] Sed et illud notandum est, quod cuiusvis Exercitii ex sequentibus proponi et fieri possit repetitio, praesertim si magnam, qui exercetur, in eo senserit consolationem, vel alium bonum affectum; sin mediocrem vel parvum, duorum simul vel plurium Exercitiorum repetitio fiat, pro spe fructus maioris vel minoris consecuturi[67]. Sed hae possunt etiam contemplationes seu Exercitia transferri, vel commutari, ut magis opere precium director duxerit, quemadmodum et quaedam omitti ob eandem causam et finem, ut 18ª et 19ª annotationum praescribunt; et primum notandum post 12ᵐ diem huius hebdomadae[68].

[69] Circa electionem notandum est, non esse tradendas regulas de modo bene eligendi, ei, qui nollet determinare de statu vitae suae; sicut nec illi qui non esset indifferens ad sequenda consilia vel praescripta, nec plene resignatus in manibus Domini, paratusque facere, quod magis ipsi placere putabit[69].

[70] Religiosis itaque, sive illi nostri ordinis sint, sive alterius, non debent proponi modi faciendae electionis, qui iam vitae statum certum, Deo vocante, nacti sunt, sed reliqua Exercitia accurate, quo consideratis Dei erga se beneficiis, et ut eius benignitate erepti sunt e periculis vitae saecularis, maiorem de sua vocatione concipiant laetitiam, et in ea magis magisque firmentur, Deo gratias continenter agentes.

[71] Declarentur praeterea eis diligenter tres gradus humilitatis[70], tres modi orandi[71], tam his, de quibus iam proxime diximus, quam caeteris aliis; item regulae discernendorum spirituum, quae ad 2ᵃᵐ hebdomadam pertinent, numero 8[72].

[72] Ei autem qui electionem facturus esset, tempore ipso electionis poterit nihilominus tradi unum vel alterum mysterium

---

[66] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[67] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[68] In libro Exercitiorum (n. 162).

[69] De praeparatione necessaria ad electionem faciendam in Doc. 20 annot. 148, de libertate concedenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

[70] De modis humilitatis in Doc. 20 annot. 146.

[71] De tribus modis orandi vide Miró Doc. 22-23 n. 146; De Fabi Doc. 25 n. 5; Gz. Dávila Doc. 31 n. 173; Cordeses Doc. 32 nn. 152, 155-157; Gagliardi, Doc. 44 n. 5; Doc. 33, 34, 43 n. 256. De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25, de secundo in Doc. 18 annot. 41 et de tertio in Doc. 20 annot. 200.

[72] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

vitae Christi, ut meditetur ac repetat eodem die, sed eiusmodi sit, quod faciat ad maiorem ipsius directionem, in hoc negotio electionis[73].

[73] Res autem, quae ad deliberandum de suo statu alicui proponuntur, esse possunt huiusmodi: primo consiliane an praecepta tantum sint ei sequenda; 2° si consilia eligit, eane extra religionem an in religione potius servare debeat; 3°, si in religione servanda decernat, in qua facilius eadem servare se posse existimet; 4°, quando et quomodo in illam ingrediatur: ac rursus si eligit servare praecepta tantum, quo in statu illa servare debeat, aut in quo vivendi modo etc[74].

[74] Caeterum, quamquam ante dictum sit, quod quo die de electione tractatur etiam unum vel alterum mysterium vitae Christi meditandum suscipi possit, vel aliquid eiusmodi; advertendum est tamen, non esse expendendos illos modos eligendi, quo tempore vacatur meditationi, sed peracto Exercitio et cum animus est iam omnino sedatus et quietus, tunc, inquam, proprium tempus eiusmodi electionis modos versandi et ponderandi[75]. Quare diligenter procurandum est, ut meditationes suo tempore fiant, et tales sint, quae animum eius consolentur, et ad bene eligendum disponant ac corroborent, ut dicitur in annotatione de tempore triplici, ad electiones recte faciendas magis opportuno, in libello Exercitiorum proxime ante priorem modum bonae electionis[76].

[75] Quoniam vero in 2° §° de eodem tempore recte faciendi electionem dicitur[77], quod vocatio cognoscitur per experientiam, consolationem et desolationem[78], non erit abs re, illi bene declarare in quo consistant haec duo. Est igitur consolatio alacritas quaedam spiritualis, amor et spes rerum supernarum, desiderium fervens serviendi Deo, fiducia magna in divina bonitate, et omnis denique animi motus relinquens animam quietam, serenam et con-

[73] De meditationibus quae tempore electionis proponi possunt in Doc. 20 annot. 137.

[74] De progressu servando in proponenda materia lectionis in Doc. 1 annot. 25.

[75] Fere eadem in Doc. 22-23 n. 80.

[76] In libro Exercitiorum (n. 177).

[77] In libro Exercitiorum (n. 176).

[78] Hoc modo scripta: « consolationem et desolationem » inveniuntur haec verba in versione prima correcta; ex quo videtur posse concludi nostrum auctorem hanc versionem usurpasse. Ceterae omnes versiones, non exclusa ipsa versione prima ante correctionem, habent, non secus atque autographum, « consolationum et desolationum ».

solatam, atque adeo inflammatam in amore Creatoris sui, ut nihil, iam nisi propter ipsum diligere velit, ut dicitur in 3ª regula primae hebdomadae de discernendis spiritibus[79].

[76] Desolatio contra, est tristitia quaedam animae insidens, diffidentia, inquietudo, torpor, defectus amoris, siccitas affectus, et mentis obscuritas, ut ibidem 4ª habet regula[80].

[77] Esset porro bonum, tempore electionis, uno die Deo Optimo Maximo partem unam rei quae proponitur, atque alio aliam repraesentare, et velut cum ipso ex animo consilia conferre, atque observare dein in quam Deus partem, per huiusmodi modos electionis clarius divinae suae voluntatis signum praebeat, sicut pincerna offerens varias dapes et fercula principi, observat quod ex iis magis ei placeat ut postea eadem illi parari curet[81].

[78] Regulae discernendorum spirituum 2ae hebdomadae ei qui agit de electione statim post priorem modum recte eligendi tradi debent, ut ad bene eligendum iuvetur, nec non ut et contra alia incommoda quae occurrere subinde possint, probe instructus sit[82].

[79] Regulae ad victum temperandum factae[83], item regulae servandae in distribuendis eleemosynis[84], annotationes de scrupulis[85],

---

523 curet *lect. dubia, fortasse* curat

---

[79] In libro Exercitiorum (n. 316). De consolatione in Doc. 1 annot. 10.

[80] In libro Exercitiorum (n. 317). De desolatione in Doc. 1 annot. 11.

[81] De hac similitudine in Doc. 1 annot. 25.

[82] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[83] De regulis ad victum temperandum in Doc. 20 annot. 187.

[84] Regulas dispensandi eleemosynas Polanco Doc. 20 n. 14 dicit posse proponi si Directori videbuntur necessariae vel valde opportunae ; in n. vero 43 eiusdem Doc. 20 affirmatur eas sub finem Exercitiorum exponi posse. Miró Doc. 22-23 n. 92 indicat communiter has regulas non esse tradendas, sed tunc solum cum ratione personae opus erit ; generatim sub finem secundae hebdomadae, cum de statu vitae reformando agitur. De Fabi Doc. 25 n. 20 affirmat eas exponendas non esse nisi cum de reformatione status agitur ; Gz. Dávila Doc. 31 n. 176 generaliter indicat habendam esse rationem personarum ; Cordeses Doc. 32 nn. 6 et 34 inaicat has regulas tradendas esse si qui exercetur eis egerit. Doc. 33, 34, 43 n. 270 dicunt tantum has regulas tradendas esse eis qui locupletes sunt.

[85] De his regulis omnia Directoria allata in annot. praecedenti in eisdem locis eadem dicunt ac de regulis dispensandi eleemosynas. Polanco, Doc. 20 n. 110 solus addit non esse cur proponantur hae annotationes de scrupulis, si is qui exercetur scrupulis non agitatur. Similia afferunt Doc. 33, 34, 43 n. 270.

et quae denique iuvant ut recte cum Ecclesia sentiamus[86], communiter non debent dari ei qui exercetur; dari tamen possunt, si res postulat, maxime quando agitur de statu vitae reformando, in fine 2ae hebdomadae. Nam hae regulae ad hoc tendunt; proinde qui Exercitia tradit, hisce etiam regulis et annotationibus debet esse instructus, ut in rebus particularibus occurrentibus melius consulere possit.

[Cap. quintum]

Tertia hebdomada

[80] In 3ª hebdomada eadem ratio visitandi eum qui exercetur, tradendi Exercitia et ea meditandi, servanda est, quae in 2ª servata fuit, ut videlicet prima contemplatio fiat media nocte, 2ª in aurora, ut item adhibeantur repetitiones duae, una circa missam, altera circa horam vesperarum, ac denique applicatio sensuum, circa coenam, praemissis atque subiectis ubique oratione praeparatoria, tribus praeludiis oblatae materiae convenientibus, et uno vel pluribus colloquiis, ut notatur immediate post secundam contemplationem eiusdem hebdomadae § 1°,[87] qui tum diligenter est considerandus antequam haec 3ª hebdomada inchoëtur.

[81] Ad haec quomodo debet contrahere, vel extrahere hanc tertiam hebdomadam expendat, quid duae annotationes immediate post diem 7am in libello positae praescribant[88].

[Cap. sextum]

Quarta hebdomada

[82] In hac hebdomada ratio procedendi dirigentis et meditantis est eadem, quae in 3ª hebdomada, mutatis mutandis in praeludiis, punctis et colloquiis; nimirum ut considerentur in punctis tribus primis (nam duo reliqua puncta ad formulam quarti et quinti primi Exercitii huius hebdomadae erunt comparanda), personae,

547 tum *add. in marg.* cum

[86] De regulis ad sentiendum cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207.

[87] In libro Exercitiorum (n. 204).

[88] In libro Exercitiorum (n. 209).

earum verba et opera, ut notatur in primo puncto primae contemplationis et in 1°. § annotationum[89], quae eidem primae meditationi subiicientur, quae omnes accurate legendae et expendendae sunt Directori, antequam quartam hanc hebdomadam aggrediatur.

[83] Meditationes autem singulorum dierum accipiendae sunt, ex serie apparitionum, quae post resurrectionem Christi factae sunt, quae notantur in libelli parte, quae mysteria vitae Christi Domini continet, immediate post mysterium sepulturae[90], quibus addi potest meditatio de ascensione, quae est ultima.

[84] Contemplatio ad amorem spiritualem in nobis excitandum, tradi potest, vel in hac, vel in tertia, vel etiam in 2ª hebdomada pro necessitate meditantis et prudentia directoris[91], quemadmodum et modi orandi, cum regulis et annotationibus[92].

Haec sufficiant pro directione eius qui dat Exercitia.

Ad maiorem Dei gloriam.

Iesus

27

PRAXIS ET ORDO AD EXERCITIA SPIRITUALIA COMMUNICANDA

Praefatio.

I. TEXTUS : *Archiv. Pont. Univ. Greg. F. C. n. 1139.* Documenta varia transcripta a P. Horatio Torsellini. Folia numerata non sunt, sed prima paragraphus a nobis allata responderet si folia numerata essent, p. 250-251 et reliquae duae paragraphi p. 139-140.

II. Ineditum.

III. DE AUCTORE DOCUMENTI : Nihil certum licet asserere, neque probabili coniectura consequi. His de praxi et ordine ad Exercitia communicanda iungimus ea quae Torsellini alia parte codicis « De utilitatibus Exercitiorum » exscripsit, nam initio nostri Documenti ad ea sese refert. His complentur quae initio de praxi indicata sunt, scilicet, commendatio ut explicentur Exercitiorum utilitates simul ac Principium et Fundamentum traditur.

IV. RATIO EDITIONIS : Edimus unicum textum. Quae nos *italis litteris* edimus, subductanea a Torsellini sunt scripta.

[89] In libro Exercitiorum (nn. 222, 226).

[90] In libro Exercitiorum (nn. 299-311).

[91] Quo tempore contemplatio ad obtinendum amorem proponi possit in Doc. 20 annot. 196.

[92] De modis orandi in hoc ipso Doc. 26 annot. 71.

Textus

[250] PRAXIS ET ORDO AD EXERCITIA SPIRITUALIA COMMUNICANDA

[1] *Primo* loco dantur utilitates Exercitiorum[1] cum principio sive fundamento eorum[2].

2° *Additiones* quae a prandio et a coena legi debent donec sint infixae memoriae[3].

3° *Primum* Exercitium cum additionibus vel paulo post.

4° *Secundum* Exercitium.

5° *Tertium* Exercitium, scilicet, repetitio primi et 2 et post.

6° *Modum* discernendi peccata.

7° *Quartum* Exercitium, id est repetitio tertii.

8° *Exercitium* quintum de morte.

9° *Sextum* Exercitium de particulari Iudiciorum.

10° *Septimum* Exercitium Iudicium universale[4].

11° *Octavum* Exercitium de Inferno.

[2] *Nota pro prima* hac hebdomada quam dum dantur meditationes de morte, iudicio, inferno, horis vacuis debet legi Cartusianus de 4^or^ novissimis[5].

[3] *In secunda vero* hebdomada legant Novum Testamentum[6], quia de Vita mortali Christi meditantur.

[4] *In tertia autem*, ubi de passione est meditatio, legere possent Taulerum vel alium de passione[7].

[5] *Iis qui tantum* meditaturi sunt de prima hebdomada vel parum aliquid ex 2ª, dari posset secundus et tertius modus orandi[8]

---

[1] Agit sine dubio de iis utilitatibus, quas ipse antea transcripserat et quas nos hic de causa in secundo paragrapho huius documenti edimus. De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[2] Aliis in locis Directoriorum, hoc excepto, haec consideratio appellatur semper principium *et* fundamentum, non principium *sive* fundamentum, de quo videri potest Doc. 1 annot. 18.

[3] De additionibus et tempore eas proponendi in Doc. 3 annot. 2.

[4] De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11. et. Doc. 20 *bis* annot. 6.

[5] S. DIONYSII CARTHUSIANI, *De quatuor hominis novissimis liber*. Vide alios auctores qui hunc librum etiam commendant in Doc. 18 annot. 99.

[6] Alii auctores qui idem consilium praebent in Doc. 18 annot. 99.

[7] Vide de hac re Doc. 18 annot. 99.

[8] De secundo modo orandi in Doc. 18 annot. 41 et de tertio in Doc. 20 annot. 200. In libro Exercitiorum inveniuntur (nn. 249-260).

qui in impressis Exercitiis habetur sub finem hebdomadae etc.

[6] *Pro oratione praeparatoria*[9] rudiores poterunt recitari Pater, Ave, Credo; Actiones nostras.

[7] *Dantur autem singula* Exercitia describenda sumenti[10], sine confusione tamen, ita ut nullum detur, donec quod illùd procedit sit iam expletum; ac proinde sub vesperum describet, postea vero, accedat qui Exercitia dat, et explicet omnia puncta et singula verba ac si haerent lectiunculam quandam, et quasi manuducat tangens loca e quibus ille possit maiorem fructum elicere, admonendo ut in illis magis haereat etc[11].

[8] *Absoluta meditatione* unius horae colligant fructum spiritualem paucis scripto[12], v. g. consolationes[13], desolationes[14], lachrymas in prima hebdomada, in 2ª gaudium, in 3ª compassiones etc. et quibus in locis aut punctis huiusmodi motus fuerint intensiores, in repetitionibus[15] vero nisi quid sentiant maioris [sic!] motus etc. non erit necesse iterum scribere.

[251] [9] *Diligenter sunt* examinandi iuvenes praesertim, quomodo se habuerint in meditatione, quo in loco habuerint maiorem sensum spiritualem et qualem ut elicere possis [sic!], an per integram horam meditetur etc.

[10] *Nisi petant poenitentias*, proponendae sunt (habito tamen iudicio et ratione personarum) quando sunt commoti etc[16].

[11] *Debent autem memoriter* accipere singula praeludia et puncta rerum etsi non verba, antequam meditentur, si tamen aliquando erit necesse, eo quod non recordentur, uti poterunt scripto[17].

[12] Cum praeludio ad electionem faciendam, detur Exercitium de vocatione Apostolorum.

[13] Quando porrigitur de tempore triplici ad electiones recte faciendas, detur Exercitium de miraculo in nuptiis.

---

25 sub *corr. ex* in ‖ 33 e *corr. ex* in ‖ 34 ad *verbi* admonendo *corr. ex* ut ‖ 43 qualem *del* q. | elicere *corr. ex* elecere | per *sup. lin.* ‖ 49-50 scripto *corr. ex* accipere

---

[9] De oratione praeparatoria in libro Exercitiorum (n. 46) Cf. Doc. 34 annot. 9.

[10] De tradendis scriptis in Exercitiis in Doc. 3 annot. 6.

[11] Cf. annotationem secundam et additionem quartam (nn. 2, 76).

[12] De scribendo Exercitiorum tempore in Doc. 21 annot. 23.

[13] De consolatione in Doc. 1 annot. 10.

[14] De desolatione in Doc. 1 annot. 11.

[15] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[16] De paenitentia in Doc. 2 annot. 2.

[17] De punctis scriptis praebendis in Doc. 3 annot. 6.

[14] Cum priori modo bonae electionis [18], detur Exercitium de fugatis negociatoribus a templo.

[15 Cum posteriori modo bene eligendi [19], detur Exercitium de octo beatitudinibus.

[p. 138] Utilitates exercitiorum [20]

[16] *Unio cum Deo.* Quae habetur per amorem, qui habetur per cognitionem de Deo, quae habetur per assiduam meditationem, ut ait Sanctus Bonaventura [21].

Intelligere Deum.

Illuminatio intellectus hominis et animae.

Totius vitae et peccatorum praeteritorum clara cognitio.

---

55 de *del.* al

---

[18] Agitur de priore modo tertii temporis (nn. 178-183).

[19] Designat posteriorem modum tertii temporis (nn. 184-188).

[20] De fructibus Exercitiorum in annotatione 1 huius documenti et in Dec. 5 annot. 7. Utile erit adicere hic quae in *Inst. 188*, 10*v* et in cod. *Domenici* f. 204*v* de fructibus Exercitiorum indicatur.

Fructus exercitiorem spiritualium.

Ad dona Dei excipienda 3ª necessaria sunt : animus generosus, media sive instrumenta convenientia, cooperatio nostra ; haec omnia per Exercitia.

Instrumenta efficacia : oratio, usus sacramentorum penitentiae et eucharistiae, castigatio corporis per abstinentiam vel alias afflictiones, ratio ad conscientiam examinandam, spiritus varios discernendos, electiones recte secundum Deum faciendas, bona dispensanda, scrupulos animae dignoscendos, recte cum ecclesia sentiendum ; et haec omnia in Exercitiis docentur.

Cooperatio nostra et conatus noster quomodo adhibendi ; docere primo, removenti impedimenta, quae ab hominibus et negociis possent accidere, dum eligitur, locus idoneus, etc. ; sic fides, spes, humilitas, labor, industria, diligentia, vires et potentiae animi.

Anima a peccatis purgatur, illuminatur ad mysteria nostrae redemptionis et Patris aeterni attributa cognoscenda, et ad vitae statum eligendum, qui ad finem beatitudinis nostrae et gloriae Dei nos ducat, et ad discernendos spiritus auxiliatores et adversarios nostros instruere, demum ad Dei amorem in nobis accendendum et ad recte operandum ex sincero dilectionis Dei amorem perficere.

[21] S. Bonaventura. Similia his variis in locis affirmat, v gr : *De triplici via* cap, 1 nn. 18, 19, *Opera* vol. 8º, Quarachi, 1898, p. 7 *Regulae noviciorum. Opera* vol. 8º p. 477, *Sent. lib.* 4º, Dist. 49 A. IV, *Opera* vol. 4º Quarachi 1889.

Modus serviendi Deo.
Discretio spirituum bonorum et malorum.
Cautela in posterum vivendi Deo et fuga peccatorum.
Cognitio vitae christianae.
Virtutum acquisitio.
Cognitio sui.
Recollectio spiritus et vitae nostrae.
Dolor de peccatis si bene fiant Exercitia.
Praeparatio ad veram vitae emendationem.
Gratitudo erga Deum.
Contemptus vanitatis mundanae.
[139] *Timor Domini* et tremor.
Humilitatis acquisitio, quae est omnium virtutum fundamentum.
Reformatio interioris hominis.
Desiderium perfectionis christianae.
Ratio sequendi Christum in hac vita.

QUAERENDA IN EXERCITIIS ET A DEO IMPETRANDA [22]

[17] *Cognitio perfecta* peccatorum, quantum fieri potest.
[18] *Perfecta detestatio* peccatorum ita ut in toto mundo nihil magis detestemur quam peccata.
[19] *Perfecta de iis contritio*, poenitentia, fletus, lachrymae protendentes per filialem timorem et amorem, ex consideratione multitudinis, gravitatis, enormitatis, et foeditatis ipsorum, et ex consideratione gravissimae offensae Dei; et ex consideratione amarissimae passionis Iesu, quam meis peccatis conculcavi, et nihili feci; et ex consideratione [140] infinitae bonitatis Sanctissimae Trinitatis, quae tot innumeris beneficiis me ornavit; quae omnia propter peccata mea sprevi, et me illis indignissimum feci. Et ex consideratione tantae amissionis, quam propter peccata mea amisi vitam aeternam, Dei gratiam, Angelorum erga me amorem [23], Sanctorum intercessionem; filiationem Dei, et factus sum aeternae gehennae mancipium.
[20] *Propositum semper sanctum*, ac firmum vitae novae, et veram emendationem omnium.
[21] *Acquisitio omnium virtutum*, quia per contraria illarum vitia peccavimus.

[22] De fine intento in Exercitiis in Doc. 19 annot. 14.
[23] De devotione erga angelos in Doc. 18 annot. 58.

28

ANNOTATIONES P. IOSEPHI BLONDO
(1587)

Praefatio.

I. Textus : *Archiv. Prov. Tol..S. I., 499* (2). Transcriptio facta saeculo XVI, ut prima pagina demonstrat, sive ex libro iam typis impresso, sive saltem ex manuscripto ad editionem praeparato. Titulum enim sequentem exhibet noster codex : *Essercitii spirituali del P. Ignatio. Accommodati per huomini di nostra Compagnia con altri aggionti conforme alla mente del medesimo. Per il R. P. Giuseppe Blondo, Provinciale de Milano de la stessa Compagnia di Gesù. In Milano, Per Pacifico Pontio 1587.*

II. Typis impressum : Editum Mediolani anno 1587. Cf. praeter testimonium codicis, et P^is^ S. Goncalves (J. Wicki, *Auszüge aus den Briefen der Jesuitengeneräle* AHSI. 22 (1953) 137). Sommervogel, I, 1546. Sed ego nullum exemplar huius libri invenire potui.

III. De natura documenti : In paragraphis quas edimus — praefatione ad meditationes - tradit P. Blondo normas de modo Exercitia faciendi. In his iterum iterumque repetit principium de interpretandis Exercitiorum verbis duce spiritus, et secundum hunc spiritum omnia accommodandi ; et hac regula accommodationis ductus, non pauca mutat vel nova adiungit [1].

---

[1] P. Iosephus Blondo (etiam Blondi, Biondi, Blond aliquando appellatus), natus Agrigenti (in Sicilia) die 6 iulii 1537, ingressus est in Societatem Messanae a. 1553 circiter. Hac in civitate graecis et latinis litteris excultus, easdem Calatabellotae (1559), Panormi, Bibonae tradidit. Singulari contionandi facultate praeditus, a. 1563 vix ad sacerdotium Panormi evectus, Cataniae quadragesimali tempore sacras contiones quotidie, plurimum plaudente frequentissimo populo, habuit. Patre Bobadilla flagitante, quem multis excursionibus comitatus est, quocum intime devinctus erat, ad Catacensis (Catanzaro) collegii initia (1563) suis contionibus fulcienda destinatus est. Deinde S. Franciscus de Borja decrevit ut Siciliae munere magistri noviciorum fungeretur et verbum Dei sua eloquentia manifestum faceret (BM. 473). Videtur tamen eum curam noviciorum non sumpsisse. Contra vero plures pagos et civitates contionando peragravit (Nocera, Salerno, Conza, Potenza, Cosenza etc.) A. 1567 usque in urbem Neapolim se contulit. Mense decembri eiusdem anni reversus est Catacum (Catanzaro), a. sequenti (1568) contionatus est Messanae. Postea nominatus est rector collegii Catacensis (1568-1576). Dum hoc officio fungebatur, contionari non desiit. Ita petit Nicastrum tempore quadragesimae a. 1575 et Neapolim saltem a mense oct. 1570 usque ad mensem

Haec quidem Patri Miró minime placebant, qui ita depravari methodum Sti. Ignatii iudicabat. Quare ad spiritum purum Exercitiorum atque integram in eis Sti. Ignatii mentem defendendam et ad hos errores coercendos apologiam scripsit [2]). Nullum in ea auctorem nominat, sed meditationes omnes quas indicat eodem ordine et numero meditationibus nostri auctoris respondent. Non ergo dubitari potest, quod ille hunc nostrum auctorem — fortasse simul cum aliis — in animo habuerit cum suum Memoriale scripsit. Sine dubio P. Miró nomen P.[is] Blondo indicare non ausus est, quia agebatur de uno ex praecipuis Patribus, qui publica munera Rectoris, Visitatoris, Provincialis per totam fere vitam sustinuerat. Aliqua principia in hac praefatione memorata iam P. De Fabi in suo Directorio exposuerat et postea P. Ceccotti repetit ; ut dicendum sit hos Patres simul cum P. Gagliardi, multa inter se communia habere, neminem tamen principium accommodationis tam late distendisse sicut noster auctor. De his omnibus copiose agimus in volumine 2° nostrae Historiae Exercitiorum, praesertim pp. 321-334. Auctor fortasse sumpsit aliquas ex his notionibus ex spiritu inquieto P. Bobadilla, cui in missionibus socius fuit.

IV. Ratio editionis : Edimus eam praefationis partem in qua normae de modo Exercitia tradendi exponuntur. Transcribimus unum manuscriptum, quod cognoscimus.

Textus

[1] Perchè gli Essercitii del P. Ignatio, che contengono pienamente il modo perfetto di far' oratione, et di formar l'interiore d'ogn'uno, stanno per il più su l'universale, et commummente sono applicati per secolari che si trovano in peccato, o che hanno a mutare stato, o riformare la vita, con l'esperienza si è provato, 5

---

aprilem 1571. Lustravit etiam dioecesim Salernitanam. Cataco transiit primum ad Neapolitanum (1576-1579), exinde ad Lauretanum (1579-1582) collegium gubernandum. Quo munere perfunctus, coram R. P. Acquaviva professionem solemnem nuncupavit et nominatus est Praepositus Provinciae Mediolanensis (1582-1587). A. 1591 invenitur Tusculi (Frascati) ex qua civitate ad visitandam provinciam Neapolitanam (1591-1593) se contulit. Scimus eum a. 1594 Senis (Siena) fuisse. Tandem a. 1595 in Siciliam revertens iniit officium Provincialis (1595-1598), donec gravissimo morbo tentatus, Neapolim delatus, in huius civitatis domo professa die 25 iunii 1598 exstinctus est. P. Salmeron de eo scripserat tam magnum fructum suis contionibus fecisse ut videretur alius S. Paulus (ES. 2, 166) cf. ARSI. *Nap. 4, 5* ; *Sic. 59*, Aguilera 1, 373-375.

[2] Eam habes apud MHSI. *Exerc.* 684-698.

che per esser più utili per li nostri della Compagnia [1], importa

[1] Visum est utile apponere indicem meditationum quas explanat :
Il fondamento degli Essercitii.
Primo essercitio della nobiltà et eccellenza dell'anima.
Secondo e. della vocatione.
Avvertenze sopra l'exame generale per li Nostri.
Exxame (!) per la confessione generale de' Nostri.
Essame per l'emendatione di uno particolare difetto.
Terzo essercitio della ingratitudine et tepidità nel servitio di Dio.
Quarto e. delli peccati commesi in religione.
Quinto e. repetitione prima.
Sesto e. repetitione seconda.
Settimo e. dell'Essame de' mali habiti della vita passata.
Ottavo e. della morte.
Nono e. del giudicio particolare.
Decimo e. del giudicio universale.
Undecimo e. dell'inferno.
Duodecimo e. dell'amore di Dio
Decimoterzo e. del paradiso.
Decimoquarto e. dell'annichilatione.
Decimoquinto e. della spropriatione.
Decimo sesto e. della perfetta spropriatione.
Decimo settimo e. della oblatione.
Decimo nono e. della dedicatione o vero consecratione.
Vigesimo e. delli divini beneficii.
Essercitio del Regno di Christo.
Repetitione dell'e. del Regno di Christo.
Essercitio sopra l'Incarnatione.
Essercitio sopra la Natività di Christo.
Essercitio nel quale si repetono le due precedenti meditationi.
Contemplatione per via d'applicatione de sensi alle precedenti meditationi.
Essercitio delli due Stendardi.
Meditatione delle tre classi de religiosi.
Tre gradi della perfettione religiosa.
Preludio per fare la elettione per uno della Compagnia.
De tre tempi atti per fare bene la elettione per quelli della Compagnia.
Essercitio dello studio di caminare a maggiore perfettione.
Essercitio sopra l'havere affettione interna al nostro instituto.
E. sopra i varii gradi e stati della Compagnia.
E. sopra lo stimare più le solide virtù che le dottrine o altri talenti.
Primo e. dell'obedienza.
E. secondo dell'obedienza.
Terzo e. dell'obedienza, delli gradi di essa.

molto applicarli, et accommodarli allo stato loro [2], conforme alla mente et idea del P. Ignatio, come si è fatto in questi Essercitii non escludendo però di darli nella medesima forma, a chi n'havesse bisogno o divotione.

[2] Per questo si sono formati tutti questi Essercitii col medesimo ordine del P. Ignatio [3], aggiungendovi alcune cose propie per li nostri. Et oltre a ciò, perchè egli dice, che bisognando, si [2] aggiungano altri Essercitii [4], però si ne sono fatti alcuni di nuovo, proprii per lo instituto, per potersi dare conforme al bisogno d'ogn'uno.

Della forma et ordine di questi Essercitii.

[3] Perchè questi Essercitii sono formati secondo le tre vie pretese et accenate dal P. Ignatio, cioè purgativa, illuminativa et unitiva, cominciando dalla via purgativa (la quale ha da essere molto differente nelli nostri da quella de' secolari) nel fondamento si è aggiunto il fine del nostro Istituto, co' proprii mezzi et indifferenza che nè nostri si ricerca [5].

[4] Il primo et secondo Essercitio da darsi, se parerà bene, sono come corollarii del fondamento: cioè il primo della nobilltà del-

---

Quarto e. delle conditioni dell'obedienza
E. sopra il tenere scoperta la sua consciencia.
E. sopra l'havere a caro che si scuoprano i difetti al Superiore et palessarsi l'un l'altro con debito amore.
E. sopra il pigliare di buona voglia le penitenze etiam senza colpa.
E. del zelo delle anime.
E. del riconoscere in ogn'uno la imagine di Dio.
E. dell'amore fraterno tra quelli della Compagnia.
E. sopra l'affaticarsi volontieri ogn'uno nel suo mistiero.
E. sopra la modestia per l'edificatione de prossimi.
E. della povertà.
E. del Santissimo Sacramento.
E. sopra il lavare de' piedi agli apostoli.
E. sopra l'entrare nell'Horto et agonia di Christo.
Modo primo di orare per li Nostri sopra le regole.
Il fine.

[2] De accommodatione in Doc. 4 annot. 61. De Exercitiis iesuitarum in Doc. 17 annot. 5.

[3] De methodo a Sto. Ignatio in Exercitiis adhibita in Doc. 4 annot. 57.

[4] Hoc dicitur non in autographo sed in versione vulgata post (n. 71).

[5] De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 48.

l'anima[6] quanto alla creatione, et il secondo della vocatione, quanto al fine del nostro instituto.

[5] Il terzo della tepidezza et ingratitudine etc. si è posto conforme al primo del P. Ignatio del peccato dell'angelo. Così parimente il quarto, quinto et sesto, corrispondenti al secondo, terzo et quarto.

[6] Il settimo de' mali habiti etc. serve di perfetta purga interiore et dispositione per la confessione generale de' nostri: per lo [3] che ancora si è fatto un'essame generale con alcune avertenze per chi n'havesse di bisogno, da darsi co'l terzo Essercitio, o quando meglio parerà. Et questo ad imitatione di quello del P. Ignatio posto nel libro degli Essercitii.

[7] Seguono poi quelli de' nuovissimi, cioè morte, giudicio particolare, universale et inferno. Dopo quali, si sono aggiunte due, del paradiso e dell'amor di Dio, per purgare il soverchio timor servile, che si fosse conceputo negli Essercitii passati.

[8] Et perchè per la perfetta purga interiore di quelli della Compagnia non basta la sopradetta da' peccati et mali habiti, si è aggiunto il 14 dell'annichilatione et perfetta sommessione, per togliere dell'anima ogni macchia di propria stima, facendola entrare in bassissimo sentimento di se stessa innanzi a Dio, et il 15 et 16 della spropriatione et annegatione, per istaccarla da ogni affetto disordinato di cosa creata.

[9] Et per lo medesimo fine, a perfetta annegatione et staccamento dell'anima, etiam di se medesima, si mettono gli Essercitii della oblatione, donatione, consecratione[8].

[10] Finalmente per compimento della via purgativa, acciò l'huomo non abusi più, come prima, de' beneficii di Dio, et per dispositione alla via illuminativa, siegue per ultimo l'essercitio de divini beneficii.

[11] Gli Essercitii de l'electione si sono accommodati... per fine d'una piena emmendatione et riforma interiore per uno de' nostri, conforme allo spirito del nostro Instituto, come si può vedere in questi Essercitii accommodati.

---

[6] De hac et sequentibus meditationibus quas Blondo addit vide Doc. 25 annot. 4.

[7] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[8] Hae meditationes de oblatione, donatione et consecratione invenimus etiam apud P. Ceccotti. Cf. ut tantum typis impressa afferam, *Apparatum ad meditationes vitae D. N. Jesu Christi Exercitiis S. P. Ignatii accommodatum*, Romae 1631, 435-442.

[9] De electione iesuitarum in Doc. 11 annot. 21.

[12] La materia di questa riforma interiore da farsi, come si è detto, per via di elettione, sono le mali inclinationi, passioni, mali habiti et difetti principali, tentationi, massime vehementi, le virtù, le divine inspirationi, i ministerii della nostra Compagnia, come predicare, confessare, orare etc. et tutte le altre attioni, che avessero bisogno di riforma, come mangiare, dormire, studiare etc [10].

[13] Et questa materia ci somministrano principalmente il 7° Essercitio della via purgativa de' mali habiti, l'essercitio et repetione del Regno di Christo, delli due stendardi, et delli 3 gradi della perfettione [11].

[14] Il modo di venire all'elettione nelle sudette materie è, (quanto alle male inclinationi, passioni, habiti et difetti) che trovatisi molti mezi nell'oratione o fuori di quella per l'emendazione, se n'eleggano quelli che sono più proportionati et efficaci, come si sogliono da un buon medico per la sanità corporale eleggere i migliori rimedi di molti, che gli occorrono. Quanto alle tentationi, i modi più convenienti per resistere et superarle. Quanto alle virtù, i mezi per ac[6]quistarle. Quanto a i ministerii, il modo d'essercitarli più fruttuosamente. Quanto alle altre azioni, per farle più perfettamente.

[p. 7] AVVERTENZE PIÙ PARTICOLARI NEL DARSI QUESTI ESSERCITII.

[15] Il modo per dar fruttuosamente questi Esserci-[8]tii ha da esser cavato dalle annotationi, additioni, notandi et altre regole de gli Essercitii del P. Ignatio [12], applicandole et accommo[dan]dole a' nostri, come si è fatto degli stessi Essercitii.

[16] Et se bene è difficile pienamente racoglierlo, le cose però più comuni et principali sono le seguenti.

[17] Primo, si procuri d'instruir l'essercitante conforme alla capacità di lui, con eccitarli desiderio grande della perfettione, alla quale è chiamato, et a levar tutti gli impedimenti, et abbrac ciar efficacemente i mezi per quella, con l'indrizzo di chi dà gli Essercitii.

[18] Secondo, che intenda, che il ritiratamento della camera, silentio et tutto il resto, che nelle additioni et altri notandi si pre-

85 et *sup. lin.* ‖ 86 et accommole *sup. lin.*

[10] De reformatione in Doc. 19 annot. 5.

[11] Agitur de quadam accommodatione trium modorum humilitatis (nn. 164-167). De his modis in Doc. 20 annot. 146.

[12] De methodis meditationis in Doc. 14 annot. 12.

[13] De methodo Sti. Ignatii in Doc. 4 annot. 57.

scrive [14], non solo s'hà da osservare quanto all'esteriore, et secondo la lettera ; ma anchora et principalmente quanto all'interiore et fine che in quelli pretende il P. Ignatio, come il raccoglimento ai [sic !] spirito, nel ritirarsi in camera, et così de gli altri.

[19] Terzo, che sappia pienamente tutto quello che appartiene all'oratione, cioè gli apparecchi precedenti, notati nelle additioni, oratione preparatoria, preludii, ponti, colloquii, et gli atti dell'intelletto et volontà, che nell'oratione s'essercitano, et il modo di farli bene, inculcandogli particolarmente che vada all'oratione spogliato d'ogni inordinato affetto di sentimenti, lumi et gusti spirituali, con piena rassegnatione nel divino beneplacito [15]. [9]

[20] Per colui che dà gli Essercitii, habbiasi particolar occhio, che seguitando con essattione l'ordine et le regole de gli Essercitii del P. Ignatio, non però si leghi talmente a quelle, che secondo che giudicherà in Domino convenire, non possa, conforme alla dispositione et capacità delle persone, variarle, et moderarle ; et similmente sminuire o aggiunger ponti a' suddetti Essercitii ; et li ponti in quelli stringere o dilatare, havendo riguardo al fine d'essi Essercitii ; come fa il prudente medico in dare la dosa delle medicine [16].

[21] Et perchè communemente si truovano gradi di persone, cioè molto capaci, mediocri, sterili, et incapaci [17], ai mediocri conviene aggiungere una breve dichiaratione, come si tocca nella seconda annotatione [18]. A gli sterili dilatarsi più con qualche essempio. A gli incapaci dar pochi ponti, con una facile, ma breve dichiaratione. Havendo in tutti questi per mira l'indrizzar l'anima, a saper da sè con maggior gusto et fruto interno discorrere con propria inventione sopra i ponti propostigli, et trattare immediatamente con Dio, come si cava della seconda annotatione de gli Essercitii, et dalla quintadecima [19].

[22] Quanto alle regole et altri indrizzi per far bene oratione, contenuti nelle annotationi et additioni et altri luoghi de gli Essercitii del P. Ignatio, alli primi nè conviene inculcar loro quello, che già sanno, [10] nè obligarsi a cosa tanto prefissa, havendo essi

[14] In libro Exercitiorum paesertim in (nn. 20, 78-81, 130, 206, 229).

[15] De oratione in Exercitiis in Doc. 14 annot. 12.

[16] Iterum de accommodatione loquitur, de qua videri potest in Doc. 4 annot. 61.

[17] De vario genere eorum qui exercentur in Doc. 17 annot. 1.

[18] In libro Exercitiorum (n. 2). De modo puncta declarandi in Doc. 4 annot. 33.

[19] In libro Exercitiorum (nn. 2, 15).

già l'habito di far bene oratione. Alli secondi sono più necesarii, perciochè causano loro più raccoglimento, et la virtù loro mediocre con questo aggiuto si fa più forte. Alli terzi convengono più essattamente, perciochè servono di mezo eficace per isvegliarli. Gli ultimi per non esser atti a tanta essattione, non par che riesca legarli a tutte quelle regole [20].

[23] Quelli avisi, che havrà da dare a ciascuno, si è provato che importa molto non darli tutti insieme, come se cava dalla decimanona annotatione [21]; ma a poco a poco, secondo l'ocasione, et la dispositione, che nel pigliar il conto dell'oratione scoprirà nell'essercitante. Nel che si vedrà consister buona parte del frutto che si pretende, quando si fa bene.

[24] Quello che dà gli Essercitii, deve esser molto accorto in scoprire i varii movimenti della gratia, per seguitarli et promoverli [22]; come fa il medico corporale con i moti della natura dell'infermo, poichè Iddio altri guida per amore, altri per timore, verbi gratia se nel meditar la morte alcuno s'aiutasse più per via di speranza, che di timore, colui che lo guida deve seguitar questo movimento, et non si curar del timore, al quale pare indrizzato quell'Essercitio; et così de gli altri.

[25] Circa la via purgativa s'ha d'avertire, che sono tre sorti d'anime, ch'hanno bisogno di purgarsi [11] spiritualmente: alcune molto, alcune non tanto, altre poco. A quelle ch'havessero molto bisogno (come alcuni, che fosero visuti trascuratamente invecchiati nelle passioni, et mali habiti) riesce dar tutti gli Essercitii di questa via purgativa, conforme alla necessità loro. All'altre, come quelle che non hanno diffetti tanto notabili, doppo il Fondamento et i due primi Essercitii, dar il terzo et quarto leggiermente, et poi il settimo, lasciato l'ottavo, nono, decimo, undicesimo [23]. Et appresso dar gli altri secondo l'ordine. Alle terze, come sarebbono alcuni usciti frescamente dal Novitiato, o di natura buona, et timide, et simili, passar dal secondo al settimo de' mali habiti, et da questo a quello del paradiso [24], et così di mano in mano.

---

[20] De variis methodis orationis in Exercitiis in Doc. 14 annot. 12.

[21] In libro Exercitiorum (n. 19).

[22] De officio Directoris in Doc. 22-23 annot. 38.

[23] Significat Exercitia quae ipse postea proponit. Tertium Exercitium agit de animo ingrato et de tepore, quartum de peccatis commissis in religione, quintum et sextum sunt repetitiones, septimum de malis habitibus vitae anteactae, octavum de morte, nonum de iudicio particulari, decimum de iudicio universali, undecimum de inferno. Cf. annot. 1 huius Doc. 28.

[24] In Exercitiis P.is Blondo: exercitium decimum tertium.

[26] Quanto all'Essercitio de' mali habiti [25] s'esperimenta che giova il premere in quello, et farlo ripetere quanto bisognerà. Perciochè oltra che serve alla confessione generale, suggerisce anchora materia particolarmente per l'elettione, come s'è detto di sopra [26]. Si osserva anchora in questo tempo, che trovandosi alcune passioni vehementi, et difetti invecchiati et pericolosi nel essercitante; se gli dia l'essame particolare accommodato per li nostri [27], o per l'oratione della mattina, mettendolo in forma d'Essercitio, o nel tempo delli due essami, et non aspettar sino all'ultimo nel tempo dell'elettione.

[27] Quanto all'Essercitio dell'annichilatione [28], che [12] è in questa via di somma importanza, nel meditar le sue miserie et peccati conosciuti ne gli altri Essercitii, s'ha d'haver l'occhio non tanto al dolore et compontione, quanto al formar basso concetto et sentimento di sè, et cavar di qui lume et amore de la divina Maestà.

[28] Quanto al secondo Essercitio della spropriatione [29], s'avertirà a non darlo a persone che non sono capaci, perciochè altrimenti potria fomentar la tepidezza.

[29] A quelli che non fossero atti per li sudetti Essercitii, per disporli, si potrebbe dare il primo modo d'orare accommodato per li nostri [30], et farli così apparecchiare per la confessione generale, procurando poi d'aiutarli con tutti i sudetti Essercitii, o alcuni di quelli, nel modo che si è detto con gli incapaci.

[30] In torno alla via illuminativa, dandosi l'Essercitio del Regno di Christo [31], in luogo di leggere il Gersone [32], o il nuovo testamento, riesce con molto frutto far leggere all'hora all'essercitante il Sommario delle Constitutioni et le Regole communi, con nuovo spirito, riflessione et osservatione delle inspirationi che il Signore gli manderà, et sentimenti particolari circa l'Instituto, et lume di quel che per lo passato circa la vocatione haverà mancato;

---

[25] Id est Exercitium propositum a P. Blondo in prima hebdomada septimo loco.

[26] Supra in hoc Doc. 28 n. 11.

[27] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[28] In Exercitiis Pis. Blondo: exercitium decimum quartum.

[29] In Exercitiis Pis. Blondo: exercitium decimum quintum.

[30] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

[31] De regno Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[32] Notus liber de imitatione Christi nunc magis communiter «Kempis» appellatus. De libris in Exercitiis legendis in Doc. 18 annot. 99.

et considerarle, come leggi et disciplina di quella militia del Regno di Christo, alla quale egli è chiamato [13].

[31] Circa quello che tocca alla riforma interiore sopradetta per via di elettione, si osservi prima, che si l'essercitante non è risoluto di aspirar da dovero al terzo grado di perfettione delli tre che stanno nel proprio Essercitio [33], poco gli giova tentare la sua riforma per via d'eletione, come quello che non è capace per all'hora; ma che o bisogna disporlo più, overo procurar la sua piena emmendatione per altra via, come per lo essame particolare d'un difetto, documenti, ammonitioni o altro.

[32] Secondo, che alle persone, le quali se bene sono atte a far elettione, sono però nel quarto grado de gli incapaci detto di sopra [34], giova servirsi delli quatro ponti del secondo modo di eleggere [35].

[33] Terzo che a quelli, a' quali meglio riesce l'oratione per via d'affetto, che di molto discorso, conferisce più far la elettione per via del secondo tempo [36].

[34] Quarto che bene spesso anchora tutti tre i tempi concorrono insieme, et si danno l'un l'altro aiuto, per far meglio l'elettione.

[35] Per chiarezza del secondo tempo d'eleggere et per lo profitto dell'essercitante, importa molto haver piena notitia de' movimenti de' varii spiriti in quelli della Compagnia. Perchè giova molto applicar le regole de P. Ignatio del discernimento de' varii spiriti [37], convenienti alla via purgativa, et illuminativa, come si è fatto di tutto il resto de [14] gli Essercitii; di modo che, si come il P. Ignatio scuopre in quella, prima i movimenti del buono et malo spirito, et poi il modo di portarsi con gli uni et con gli altri; così conviene per li nostri dichiarar parimente i movimenti che sogliono esser nelli nostri da varii spiriti.

[36] Onde come il P. Ignatio nella prima regola per la via purgativa [38] mette gli effetti et del demonio et dell'angelo buono con i peccatori; così ne' nostri si vede quei simili moti che l'uno e l'altro spirito fa con i tepidi et imperfetti, come a dire: Il demonio

---

[33] Exercitium proprium de hac re in Exercitiis P. [18] Blondo, quod nihil aliud est nisi accomodatio trium modorum humilitatis.

[34] In hoc Doc. 28 n. 21.

[35] In libro Exercitiorum (nn. 184-187).

[36] De electione secundi temporis in Doc. 20 annot. 160.

[37] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[38] In libro Exercitiorum (n. 314).

mettendo sodisfattione del viver politico et mala libertà, tenebre ancho et confusioni, disgusti, tedio. Al contrario il buono spirito opposti sentimenti.

[37] Et si come il P. Ignatio mette varii movimenti de i medesimi spiriti in quelli che si risolvono di lasciar il peccato et vanno etiamdio di bene in meglio; così faccia delli nostri incipienti, proficienti et perfetti; alli quali il malo spirito aggrandisce la difficoltà della via di Dio, mette dubbio di non poterla durare diffidenza per le sue imperfettioni, desiderio inordinato di gusti et sentimenti spirituali, di mutatione d'officio, di ritiramento, d'immoderato zelo dell'anime, etc.

[38] Nelle quali cose si scuoprano bene inganni del demonio, et si dia il modo di superarli. Et il simile sia detto delle varie illu-[15]sioni dell'intelletto, che possono occorrere nella via di Dio.

[39] Finalmente si esperimenta, che il modo, che mette il P. Ignatio nella decimanona annotatione [39] di dar gli Essercitii ad huomini occupati d'un'hora d'oratione, con li due essami, riesce molto bene in questi Essercitii, massime in quelli, che non hanno o particolar bisogno, o divotione di farli ritiratamente, et con più hore d'oratione. Perciochè a questo modo, oltra che è più soave, vengono abbracciati da tutti volontieri, nè s'impedisce l'oratione et le occupationi ordinarie; anzi si avezzano i nostri a congiunger con l'operatione la divotione anchora, et col durar più tempo, si frequenta più la communicatione col superiore et Padre spirituale dell'interiore; et si piglia pieno indrizzo d'oratione, et di virtù per tutta la vita [40].

[40] Et a questi tali, in luogo di ritiramento in camera, gli consegli un particolar raccoglimento interiore; del [41] servirsi delle tenebre, o luce, etc., l'avezzarsi a mirar Dio in tutte le creature, et per quelle inalzarsi a lui; dell'astenersi dal riso, etc. [42], l'osservanza essatta delle regole della modestia, et della custodia de' sensi; del far più hore d'oratione, farsi famigliare l'uso delle orationi giaculatorie, et la frequente memoria fra 'l giorno de' sentimenti havuti nell'oratione della mattina; dell'uso delle mortifi-

---

[39] In libro Exercitiorum (n. 19).

[40] Etiam Ceccotti hanc agendi rationem proponit iesuitis qui aliis occupationibus spiritualibus distinentur et iam antea Exercitia fecerant. Cf. Manresa 11 (1935) 354, 4°.

[41] Intelligitur hic et infra: «in luogo del . . .» Significat additionem septimam (n. 79).

[42] Agitur de modo exsequendi additionem octavam (n. 80).

catio-[16]ni et penitenze esterne, gli atti frequenti delle solide virtù, et della mortificatione interiore, non escludendo l'esteriore con l'indrizzo di chi da gli Essercitii. 265

[41] Per quelli che sono debboli di testa, et non possono continuare un'hora d'oratione, si prova che riesce molto bene il dar loro gli stessi ponti, acciò fra il giorno vi pensino, quanto più spesso possono; al modo che il P. Ignatio dice doversi fare nella meditatione delli tre gradi d'humiltà, et del settimo giorno della 270 terza settimana [43], et come si fa in qualche negotio, che ci è molto a cuore.

Doc. 29

OBSERVATIONES P.is RIPALDA

(c. 1582-1585)

Praefatio.

I. TEXTUS: *Archiv. antiquae Prov. Cast. ms. 37*, 8-1-26 nunc Oniae (Oña). Ioannes Poveda, annis circiter 1582-1585 scholasticus in noviciatu Villagarciensi (prope Vallisoletum), antiquae Provinciae Castellanae in hoc codice inter multa quae in exhortationibus audierat vel in libris legerat transcripsit has observationes P.is Ripalda.

II. Ineditum.

III. DE NATURA DOCUMENTI: In hoc scripto P. Ripalda [1] praecipuas libri Exercitiorum annotationes in epitomen cogit. Nihil ergo in eo invenitur, quod tritum non sit et iis qui Exercitiorum librum cognoscunt satis notum.

Nobis tamen visum est utile hoc scriptum edere, cum quia in

---

[43] In libro Exercitiorum (nn. 164, 208). De iis qui initio Societatis Exercitia ita fecerunt cf. IPARRAGUIRRE, *Historia* 2, pp. 276-280.

[1] P. Hieronymus Ripalda natus est Terulii (Teruel, in Aragonia) anno circiter 1537. Cum decimum quintum aetatis annum ageret, anno 1551 Compluti exemplis et verbis P.is Villanueva motus, etiamsi pater eius obsisteret, in Societatem est ingressus. Iam in ipso tirocinio famam spiritualis viri est adeptus, quam per totam vitam ad mortem usque servavit. Primum, magno omnium plausu, contionibus operam dedit. Dein Romum Procurator a Provinciae Castellanae congregatione est missus. Postea collegia plura regere incepit. Fuit enim rector Vallisoleti, Burgis (1577), Salmanticae. Inde Villagarciam fuit translatus, ubi (1590-1591) collegio simul ac tirocinio praefuit. Denique in provinciam Toletanam fuit destinatus, ubi spiritualibus ministeriis obeundis ac libris scribendis se impendit. Mortuus est Toleti die 21 aprilis 1618. *Cast. 38*, 240*r*, *Cast. 14*, 3*r*, 160*r*., CASTRO, lib. 3 cap. 10, 55*v*-56*v*.

nullo alio antiquo Documento summarium adeo breve et clarum omnium annotationum et additionum libri Sti. Ignatii invenimus, tum praesertim quia ostendit quanti ille faceret ipsum ignatianum textum ipsasque eius etiam minores indicationes. Quod quidem magis opportunum videbatur cum alia Documenta edere debuerimus, ut quae a Patre De Fabi et Blondo scripta sunt, in quibus ita spiritus et quasi anima Exercitiorum verbis effertur, ut textus ipse et materia obscurata remaneant ac fere dispareant. Ripalda vero demonstrat textum Sti. Ignatii esse non solum materiae indicem, sed etiam ipsius elementi formalis seu methodi Exercitiorum summarium.

Non secus atque in suo celebratissimo catechismo paucis totam theologiam complexus est, in his observationibus omnes Sti. Ignatii annotationes comprehendit quae vere intersunt. In utroque Documento eadem vi synthetica praeditus statim apparet. Notandum tamen est eum hic partes magistri agere qui librum scriptum interpretatur et clariorem breviter reddere conatur, non adeo ducis, qui — ut in aliis Directoriis fit — condicionibus in quibus anima forte versatur, normas libri accommodet.

IV. Ratio editionis : Edimus textum unicum.

Textus

[91v] Prólogo de las observaciones o prácticas que el P. Gerónimo de Ripalda hizo sobre el libro de los Exercicios de Nro. P. Ignacio de buena memoria.

Púsose aquí apartado porque se trasladó mucho después que los puntos se escrivieron.

[1] Dos cosas hay en el libro de los Exercicios y modos de oración mental que nos dió Nro. P. Ignatio. La una es como forma, la otra como materia. De manera que en este libro de los Exercicios ay material y formal. La materia es lo que se a de meditar como son los Exercicios de la primera semana de peccados, muerte, etc. y los de la segunda y tercera de la vida y muerte de Jesús Nuestro Señor y los de la cuarta de la resurrección, o beneficios divinos, artículos y mandamientos.

[2] La forma, o lo formal, son las obras, observaciones y modo que se a de tener nel meditar, lo cual enseña Nuestro Bienaventurado Padre Ignacio en las anotaciones antes de los Exercicios, y en las adiciones y en muchas reglas para discernir espíritus, para escrúpulos, para la templanza en el comer y dar limosna y en otras notaciones entre los mismos Exercicios [1].

[1] De methodis orationis in Exercitiis in Doc. 14 annot. 12.

[3] Pero reduciendo estas observaciones o documentos a artes o práctica de meditar, de manera que todos los documentos y adiciones son como propias y señaladas para cuatro partes, una para antes de el Exercicio o meditación, otras para el tiempo en que se hace el Exercicio o meditación, otras para después de acabada, otras son como extrínsecas, pero annexas a los mismos Exercicios. Todo lo cual es como se sigue brevemente puesto [92*r*].

Documentos acerca de los Exercicios espirituales sacados de los mismos Exercicios por el P. Hierónimo de Ripalda. De los Exercicios impressos en Burgos año de 1574 por Phelipe de Junta.

Primera parte. Para antes de comenzar el Exercicio:

[4] 1. El ánimo liberal con que ha de entrar a hacello sin ocuparse en otra cosa, ofreciéndose todo al Señor para lo que Su Majestad quisiere. Anotación 5ª.

[5] 2. La elección de el Exercicio y prevención de parte de noche, a juicio de el que le guía, sin mezclar otro, anotación 17, 18, 19 annot. p. 113 [2] et addit. 1 pag. 84.

[6] 3. Recuerdo de el Exercicio luego por la mañana, addic. 2 pag. 85 y modo de imaginarse como reo ante el Juez, annot. 5 pag. 117.

[7] 4. Elevación de el ánimo un paso u dos antes de el lugar de el Exercicio considerando al Señor presente, y hacerle reverencia interior y exterior, add. 3 pag. 86 annot. 5 pag. 117.

[8] 5. Oración preparatoria con que se pide gracia al Señor para enderezar todas las cosas y todas nuestras potencias y obras a maior gloria divina in Exercicio primo peccatorum [3], se pone pag. 63.

[9] 6. Representación imaginaria de los lugares, actiones, personas, contenidas en el Exercicio ibidem et in Exercitio incarnationis [4] pag. 108.

[10] 7. Petición de affecto de dolor o gozo conforme al Exercicio, en el Exercicio primero [5] pag. 65.

[11] 8. Caución de no admitir otra manera de affectos dife-

[2] Ut ipse Ripalde in titulo indicat, hic et infra numeri paginarum reiciunt ad editionem Exercitiorum factam Burgis anno 1574.

[3] In libro Exercitiorum (n. 46).

[4] In libro Exercitiorum (nn. 47, 103).

[5] In libro Exercitiorum (n. 48).

rentes, aunque buenos en lo ordinario, add. 6 pag. 88, annot. primera, pag. 113, annot. 11.

[12] Nótese que las tres primeras observaciones o puntos de la primera parte, son precisamente para antes de entrar en oración; los demás puntos sirven para después de entrado, pero para antes de comenzar los puntos del Exercicio que se ha de meditar, y por eso decimos que son para antes de la oración.

[13] *Segunda parte, para el tiempo de la oración o Exercicio.*

[14] 1. Discurso por los punctos de el Exercicio prevenido, Exercitio primo peccatorum [6] pag. 66, con aplicación de las tres potencias.

[15] 2. Exercítese la memoria, acordándose de la historia [92*v*] o cosas contenidas en los punctos. Ibidem.

[16] 3. El entendimiento discurriendo, entendiendo, ponderando, comparando, colligiendo, o infiriendo unas cosas de otras, ibidem.

[17] 4. La voluntad, instigándome, moviéndome, usando de varios affectos, ibidem.

[18] 5. Applicación de sentidos interiores de oir, oler, ver, gustar, tocar spiritualmente, Exercitio primo hebdomadae secundae [7], pag. 111, et quinto Exercitio hebdomadae primae [8], pag. 80.

[19] 6. Reflexión a mí, y applicación a menudo en cada punto para sacar fructo de enseñanza, consuelo o moción, Exercitio de incarnatione, in singulis punctis [9] pag. 101.

[20] 7. Parar en el puncto o paso donde sinctiere devoción sin pasar adelante, add. 4 pag. 87.

[21] 8. Acabar siempre el Exercicio con colloquio hablando con Nuestro Señor, como suele un amigo con otro, al modo que se platica, Exercicio primero [10] pag. 70.

[22] 9. Advertir tener reverencia maior en las operaciones de la voluntad, cuando con el Señor hablamos mental o vocalmente, o con sus santos, annot. 3ª pag. 22.

[23] 10. Ir siempre procurando inclinarse a los affectos contra-

---

[6] In libro Exercitiorum (n. 50).

[7] In libro Exercitiorum (nn. 121-126). De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

[8] In libro Exercitiorum (nn. 66-70).

[9] In libro Exercitiorum (nn. 106-108).

[10] In libro Exercitiorum (n. 54).

rios de aquellos a que se siente viciosamente inclinado, annot. 16 pag. 33.

[24] 11. Durar en el Exercicio una hora, antes más que menos, ora aya devoción, ora no la aya, annot. 12, 13.

[25] 12. Hacer repetición sobre unos mismos Exercicios, ponderando más aquellos mismos punctos, que más le han hecho fuerza y consolado, Exercicio 3 y 4 hebdomadae primae [11], pag. 77 y 79 [93*r*].

[26] 13. El modo de ir ponderando cada uno de los mandamientos, peccados, potencias y sentidos [12] pag. 185.

[27] 14. El modo de despertar en nosotros el amor espiritual [13], pag. 180.

[28] 15. Tener en el Exercicio la composición exterior de cuerpo que más me aiude, add. 4 pag. 87.

[29] *Tercera parte. Después de acabados los Exercicios.*

[30] 1. Hacer reflexión de cómo le ha ido en él, bien o mal, dando gracias por el bien y confundiéndose y pidiendo perdón por lo malo, con propósito de emendarse, add. 7ª, 5, pag. 87.

[31] 2. Dar quenta de todas sus cosas interiores al que le da los Exercicios, y aiudarse de los avisos que él le diere, annot. 6, 7 y 8 et regula 13 spirituum agnoscendorum [14], pag. 249.

[32] 3. Quando no sintiere en sí conmociones ningunas spirituales, examinar muy por menudo como aguardando el tiempo, y additiones todas, annot. 6, pag. 24.

[33] 4. Traer durante el tiempo de los Exercicios el examen particular sobre ellos, add. ultima [15] pag. 94 y pag. 134.

[34] 5. Advertir que con ímpetu de fervor, no haga temerariamente voto sin consulta, ni penitencia extraordinaria, annot. 14, pag. 30.

[35] 6. También advierta que en tiempo de desconsuelo no innove nada en propósitos o mudanza de estado, de lo que tenía asentado en el tiempo de el consuelo, regl. spirituum, 5 [16], pag. 242, antes deve augmentar la oración y meditación contra lo que le dicta el desconsuelo, reg. 6 [17] pag. 243. [93*v*]

[11] In libro Exercitiorum (nn. 62, 64).

[12] In libro Exercitiorum (n. 238).

[13] In libro Exercitiorum (n. 230).

[14] In libro Exercitiorum (n. 326).

[15] In libro Exercitiorum (n. 90).

[16] In libro Exercitiorum (n. 318).

[17] In libro Exercitiorum (n. 319).

[36] *Cuarta parte. Cosas extrínsecas, pero annexas a los Exercicios.*

[37] 1. Tener distribución de semanas, días y horas de Exercicios y de comer, y dormir, y todas occupaciones, annot. 4 y 12, item pag. 83 Exercicio 5[18] y modo de acortar y alargar Exercicios[19], pag. 165.

[38] 2. Tomar lugar quieto y apartado con vacación de negocios y de amigos, annot. 20, pag. 39.

[39] 3. Privarme de luz add. 7, freno de conversaciones, add. 9 pag. 89.

[40] 4. Evitar palabras que exerciten risa grandemente conviene, add. 8 pag. 89.

[41] 5. Aiudarme de penitencias exteriores en comer, vestir, disciplinas, vigilias[20], add. 10 pag. 89.

[42] 6. Mudar quando no halla la moción que busca, la manera de penitencias[21], pag. 93 y remitir Exercicios[22], pag. 118.

[43] 7. Aiudarse de lección de libros devotos[23], pag. 101.

[44] 8. Los modos de rezar o orar vocalmente[24], pag. 190.

[45] 9. El modo de averse en los scrúpulos[25], pag. 263.

[46] 10. Reglas para discernir varios spiritus[26], pag. 238.

[47] 11. Para bien hablar y sentir[27], pag. 268.

[48] 12. De la templanza en el comer[28], pag. 167.

[49] Están todas estas cuatro partes bien corregidas[29].

---

[18] In libro Exercitiorum (n. 72).

[19] In libro Exercitiorum (n. 209).

[20] De paenitentia exteriore in Doc. 2 anot. 2.

[21] In libro Exercitiorum (n. 89).

[22] In libro Exercitiorum (n. 133).

[23] De lectione librorum in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[24] De modis orandi in Doc. 26 annot. 71.

[25] De normis dignoscendi scrupulos in Doc. 26 annot 85.

[26] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[27] Id est, de regulis ad sentiendum cum Ecclesia. De his in Doc. 20 annot. 207.

[28] De regulis victus in Doc. 20 annot. 187.

[29] Significat se manuscriptum originale post transcriptionem iterum contulisse ut videret num omnia fuerint accurate exscripta. Quod clarius apparet ex annotatione quam ipse Poveda alii documento f. 163*v* apposuit : « No está corregido si se trasladó bien, pero pocos yerros creo ay ».

Doc. 30

VARIA DE EXERCITIIS

(c. 1585-1590)

Praefatio.

I. TEXTUS : *Archiv. Univ. Greg. F. C. n. 1055* p. 390-391. In quibusdam miscellaneis spiritualibus P.is Hieronymi Bencio, praeter alia multa ab hoc Patre annis circ. 1585-1590 transcripta, hoc Documentum post Directorium P.is De Fabi invenitur. Hunc habet titulum generalem : *Varia Documenta circa Exercitia.*

II. Ineditum.

III. DE NATURA ET AUCTORE DOCUMENTI : P. Bencio in suo codice, in quo varia spiritualia collegit, nonnulla de Exercitiis transcripsit. Inter quae, in pp. 379-382 Directorium brevius P. Miró, in sequenti pagina 383, nulla distinctione facta a praecedenti scriptione, alterum Directorium P.is De Fabi, pp. 383-390, et in eadem pagina 390, solo titulo interiecto eiusdem magnitudinis et formae qua tituli capitum Directorii P.is De Fabi distinguuntur, vel etiam qua titulus huius Directorii P.is De Fabi a praecedenti Directorio P.is Miró separatur adiungit haec « Varia » quae hic nos referimus.

Ex modo ipso transcribendi hoc Documentum quod nuper descripsimus, nihil impediret quominus haec Patri De Fabi ascriberentur, nam, ut dixi, non maior distinctio fit inter ea et Directorium Patris De Fabi, quam inter capita ipsius Directorii. Sed neque id obstat quin haec alii auctori tribuamus, nam P. Bencio eodem modo capita ac diversa Documenta dividere solet. Ergo ex parte externa codicis nullum argumentum certum in alterutram partem afferri potest. Quare argumenta aliunde sunt quaerenda.

Nomen illud « Documenti », quo has annotationes Bencio inscripsit, saepe in suo Directorio usurpat P. De Fabi. Ita caput tertium sui Directorii in tria « documenta » dividit. Id ergo indicio esse potest ad hoc scriptum Patri De Fabi tribuendum.

Sed in contrarium alia, eaque graviora, opponuntur. Nam hic Pater, ordinis et accuratae divisionis amator, suum Directorium in quatuor partes distribuit, quarum summarium initio indicat. Ibi enim dicit esse agendum « de numero Exercitiorum, de ordine, de loco, de dispositione suscipientis et de instructione tradentis », quae omnia capitibus Directorii plane respondent. Videtur ergo tractatu de instructione tradentis, quae est ultima pars Directorii P.is De Fabi et huic Documento proxime antecedit, Fabianam operam absolvi.

Nihil aliud de nostro Documenti auctore dici potest, cum scriptum tam breve et simplex sit, quod nullum indicium praebeat ex quo aliquid haurire liceat. Fortasse est pagina soluta quam P. Bencio invenit in Curia Patris Generalis, ubi per multos annos laboravit, fortasse est pars alius Directorii longioris. Etsi ergo hoc Documentum

annis 1585-1590 a P. Bencio transcriptum est, probabiliter antea — et fortasse multo antea — fuit compositum, sed non ante annum 1576, nam Exercitiorum editio huius anni commemoratur.

Quidquid sit, utile nobis erit lucem colligere quam ex his indicationibus haurire possumus.

Textus.

[p. 390] Varia documenta circa Exercitia.

[1] Praemonitio illa ante Fundamentum [1] vel posita est ut ea quae tam a discipulo iuxta 12 et 17 annotationem et 13 regulam [2] de discretione spirituum quam a magistro proponuntur, in bonam partem accipiantur, vel propter suspicionem, quae tempore P. Ignatii orta erat circa nostros, haeresis scilicet illuminatorum consurrexerat [3], ne statim ex his quae docebant secundum Exercitia, opinio illa excitaretur in animo auditoris.

[2] Colloquia tam vocaliter quam mentaliter fieri possunt, ut videtur indicari regula prima post 2um modum orandi [4] pag. 192 et annotatione 3^a^ [5] p. 22.

[3] Non est necessarium omnia puncta eodem modo quo sunt in libro meditari, ut dicitur pag. 87 et pag. 177 notatione 3^a^ post primam meditationem 1^ae^ hebdomadae [6], sed in pauciora vel plura reduci possent [p. 391] arbitrio meditantis, dummodo ab initio certa et determinata sibi praefiniat.

[4] Nec necessarium est semper fieri quinque horas orationis, seu quinque Exercitia, nam 2^a^ notatione 4^ae^ hebdomadae [7] p. 176 dicitur in 4^a^ hebdomada convenientius fieri 4^a^ quam in aliis hebdomadis. Unde sequitur posse in aliis etiam fieri quatuor, licet non tam convenienter. Ideo dicitur notatione 2^a^, tertiae hebdomadae expressius p. 161 [8], posse vel quinque, vel pauciora, habita

---

[1] In libro Exercitiorum (n. 22). De hoc « supponendo » in Doc. 31 annot. 92.

[2] In libro Exercitiorum (nn. 12, 17, 326).

[3] De factione illuminatorum et de pugnis eius occasione in Exercitia factis, locuti sumus longe lateque in *Historia de los Ejercicios* I cap. 3 pp. 83-100.

[4] In libro Exercitiorum (n. 253). Memorat hic et in aliis locis editionem Exercitiorum factam Romae anno 1576. De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[5] In libro Exercitiorum (n. 3).

[6] In libro Exercitiorum (nn. 76, 228).

[7] In libro Exercitiorum (n. 227). De meditatione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[8] In libro Exercitiorum (n. 205).

aetatis, complexionis et dispositionis ratione, dari Exercitia. Item immediate ante decem additiones [9] p. 84.

[5] Quintum Exercitium 2ae et 3ae hebdomadae de applicatione sensuum imaginativorum [10] eo tendit, ut fortius imprimantur animae meditationes eo die factae, admotis sensuum officiis, ut clare dicitur adnotatione 2a 4ae hebdomadae [11] pag. 177.

[6] Primae hebdomadae Exercitia videntur sibi postulare bonum dierum numerum, ut patet ex notatione 3a post additiones decem [12]. Habet enim eo in loco unum genus poenitentiae assumendum per triduum, deinde tantumdem intermittendum, et alias subinde [p. 392] poenitentias resumendas [13], p. 93.

[7] Prima duo Exercitia primae hebdomadae de 3 peccatis et de processu peccatorum, videntur posse dividi in partes, ita ut assignetur uni horae unum Exercitium illis punctis. Legatur p. 38 annotatione 19 et regula 2a spirituum 2ae hebdomadae [14].

Doc. 31

ANNOTATIONES P. AEGIDII GONZÁLEZ DÁVILA — BB.

(c. 1587)

Praefatio.

TEXTUS I_1^2: *Bibl. Naz. Roma, Fondo Ges. 1594 n. 6.* Apographum saeculi XVI. Continet amplius triginta emendata manu ipsius P.is González Dávila [1]. In fine legitur scripta ab ipso P. Gz. Dávila haec

[9] In libro Exercitiorum (n. 72).

[10] Applicationes sensuum de quibus in libro Exercitiorum (nn. 121, 204). De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

[11] In libro Exercitiorum (n. 227).

[12] In libro Exercitiorum (n. 89).

[13] De paenitentia in Doc. 2 annot. 2.

[14] In libro Exercitiorum (n. 330).

[1] P. Aegidius (Gil) González Dávila natus in oppido Burujón, prope Toletum, anno 1532, Compluti studuit rethoricae, graecae linguae et philosophiae, in qua Doctorem Fr. Sánchez magistrum habuit. Mense februario anni 1551 in Societatem est ingressus. Finita theologia, Conchae (Cuenca) universam philosophiam docuit. Sub finem anni 1558 sacris est initiatus et minister Toletanae domus nominatus. Anno 1562 P. Nadal qui Hispaniam visitandi causa nomine P.is Generalis lustrabat, eum, qui tunc Compluti inveniebatur, socium sibi adiunxit. Finita visitatione iterum Complutum rediit,

notatio : « De los Ex^{os} para n. p. », id est : « De los Exercicios para Nuestro Padre [General] ». Alia manu adiungitur : « Quae P. Aegidius e Boethica provincia usque misit circa usum Exercitiorum, visis quae ex Urbe ad ipsum fuerant transmissa ». In sinistra parte leguntur litterae « BB », quibus annotationes hae distinguebatur a ceteris, quae ad Directorium Variorum conficiendum adhibitae sunt. In dextera parte alia manu supra lineam et postea deletum scriptum est : « P. Egid. ». Titulus alia manu appositus : *Annotationes pro Directorio ex Provincia Betica missae a R. P. Egidio González*. Documentum scriptum est a duobus amanuensibus, quorum alter partem latinam, alter vero hispanam scripsit. In involucro manu recentiore haec annotata sunt : « Questo è un manoscritto prezioso assai. È opera del P. Egidio Gonzales, che a contributo assai alla formazione del Direttorio che abbiamo ».

II. Typis impressum : MHSI. *Exerc.* 898-935.

III. Auctores : MHSI. *Exerc.* 763-765, Rouquette , 402-403; Iparraguirre, *Historia* 2 pp. 439-445.

III. De natura documenti : Hoc Directorium, unum ex praecipuis totius voluminis tam propter gravitatem auctoris, quam propter multa et magna quae in eo tractantur, in duas partes inter se valde diversas dividitur.

In prima parte P. Gz. Dávila in Directoria sibi missa observationes facit, indicans quae sibi in eis non satisfaciebant. In secunda vero positive atque ex ordine Directoris viam animo percurrit suisque et aliorum animadversionibus methodum indicat quae sibi aptissima videtur.

Multa ex hoc Documento in Directorium officiale sunt translata et merito quidem. Sollerter enim et industrie multa quae in aliis Directoriis sparsa inveniebantur, González Dávila in unum collegit. Ita-

---

ubi primum theologiam docuit, postea iam anno 1561 Rector collegii constitutus est. Dum hoc munere fungeretur anno 1565 pro Praeposito Provinciae qui in Comitiis Generalibus Societatis versabatur, provinciam Toletanam administravit, et annis 1567-1568 ad visitandam primum Aragoniensem provinciam, deinde Castellanam missus est. Postea constitutus est Provincialis Provinciae Castellanae (1568-1573). Anno 1573 in itinere Gallico, cum ad Congregationem Generalem se conferret, ab haereticis una cum sociis interceptus est. Tandem liberatus, Romam pervenit, ubi Assistens Hispaniae est electus. Expleto munere Assistentis (1581), rexit primum Provinciam Toletanam (1581-1585), deinde Baeticam (1585-1588). Rediit postea in Castellam quam denuo una cum Toletana provincia Visitator perlustravit. His peractis collegio Complutensi est destinatus ; sed non licuit ei ibi diu manere, nam anno 1593 Romam ad Generalia Comitia iterum est accitus in quibus tam pro bono communi Societatis quam pro Exercitiorum Directorio, ut in praefatione generali diximus, multum laboravit. Tandem Matritum missus est ut sua prudentia tueretur negotia iesuitarum quae in aula regia plurimum agitabantur. Ibi a Deo evocatus est die 15 ianuarii anni 1596. Cf. ARSI. *Tol. 12, Vitae 149* ff. 121-124*v*.

que hoc Directorium quasi primus gradus et fundamentum laborum commissionis ad Directorium officiale elaborandum considerari debet.

IV. RATIO EDITIONIS: Edimus apographum, scribentes *litteris italicis* quae Gz. Dávila propria manu adiunxit.

Textus.

ANNOTATIONES PRO DIRECTORIO EX PROBINCIA BETICA MISSAE A R. P. EGIDIO GONZALEZ

[1] QUAE VIDETUR ANNOTANDA CIRCA DIRECTORIA EXERCITIORUM HOC ORDINE PROPONENTUR.

Principio dicam quid in universum de his Directoriis censeam. 2° loco, quid in singulis annotatione dignum visum sit, quid in hoc aut in illo notandum corrigendumve. Postremo breviter indicabo quo ordine Directorium Exercitiorum conscribi placeret, ut plenam et absolutam haberemus hanc tractationem, et quid in his Directoriis seligendum, quid ab uno aut ab altero authore copiosius traditum sit.

[2] Directorium A, a Patre Polanco compositum [1], reliquis praeponerem propter orationis perspicuitatem, doctrinae methodum, et quod copiosius et multo uberius ea tradat, quae ad hanc institutionem necessaria sunt. Manca caetera sunt et mutila, si cum hoc uno conferantur. At vero Summarium Exercitiorum [2], quod in fine huius Directorii positum est, omnino retinerem ad nostrorum usum, qui Exercitia tradituri sunt; nam quod in 2ª annotatione libri Exercitiorum scriptum quidem est, sed hactenus non observatum, author in hoc compendio praestitit, ut habeat ad manum instructor, quod scripto relinquat ei, qui exercetur. Apud nostros enim Exercitia scripta eo modo hactenus relinquuntur, quo a Patre nostro edita in libro Exercitiorum circumferuntur.

[3] Directorium B [3], 2° loco positum, incerti authoris, multa quidem continet notatu digna et in usum operariorum nostrorum valde utilia; opus tamen non videtur absolutum; quae enim spectant ad orandi et meditandi modos, et ad Exercitia 1ªᵉ, 2ªᵉ et 3ªᵉ. hebdomadae, ab authore praetermissa sunt, ut ipse testatur numero 488 et 489; quae vero sequuntur usque ad numerum 493

---

[1] In nostra editione, Doc. 20.

[2] Agit de nostro Documento 20 *bis*.

[3] Vide quae de hoc Directorio dicimus in Doc. 19 *a*.

nullam prorsus habent connexionem cum praecedentibus. Rursus, a numero 493 usque ad numerum 504, ex priori Directorio in hunc locum nullo servato ordine, transposita sunt; et numero 495 incipit caput 7^m, cum nulla fuerit antea capitum distinctio; et numero 505, tota illa tractatio [1*v*] de electione, ex abrupto, vix integra periodo absoluta, desinit. Conferendus est locus ille cum priori Directorio, numero 83. Quare crediderim haec ab aliquo assuta, ab authore vero huius Directorii omnino praetermissa.

[4] Numero 506. Aliud Directorium[4] et ab alio authore compositum videtur, et quidem non ante multos annos. Numero enim 518 citatur P. Everardus generalis, quae vero hic in summam contracta brevissime annotantur, in aliis multo plenius tradita sunt.

[5] Numero 539. Aliud Directorium est, ut titulus ipse indicat[5]; pauca quaedam habet quae excipi possunt, et ad hanc institutionem conferent; caetera in aliis copiosius traduntur.

[6] Numero 570. Dictata a Patre nostro sanctae memoriae, quae P. Victoria[6] excepisse et uberiori orationis stilo digesisse videtur, in meliorem ordinem disposita, suis locis reponerem, ubi de trahendis alliciendisque ad Exercitia hominibus, et illorum dispositione qui exercentur agendum est.

[7] Numero 579. Epistolam illam Patris nostri[7] retinerem, aut integram, quod magis probarem, aut in summam redactam; ut testatum nostris sit quanti sint facienda Exercitia.

[8] Quae certo constat Patris nostri Ignatii esse[8], a numero 581 usque ad numerum 601, ea sub eius nomine in Directorio, et quantum fieri possit, servata orationis gravitate, suis quaeque locis reponenda sunt; haec enim [2*r*] apud nostros, ut par est, multum ponderis et aestimationis perpetuo sunt habitura.

[9] Numero 605 usque ad numerum 625[9] non quidem sunt P. Ignatii, ut manifeste colligitur ex numero 623. Sunt tamen a

---

31 [493 494, 504] 405 *sed falso cf. lin. 146*

---

[4] Ignoramus quodnam Directorium designare intendat. Ex paucissimis quae de eo animadvertit, aliquid certum concludi vix potest.

[5] Credimus agi de Instructione illa cuius summarium est Doc. 12. Vide praefationem Doc. 12.

[6] Agit de primis novem numeris Documenti 4.

[7] Nota epistola a S. Ignatio Venetiis die 16 nov. 1536 ad suum confessarium P. Miona scripta. Vide eam in MHSI. *Mon. Ign., Epp.* I, 112-113.

[8] Agit de Doc. 1, 2 et 3.

[9] Reicit ad nn. 10 usque ad 30 Documenti quarti.

P. Victoria excepta, Patre eodem dictante, et praesenti institutioni admodum utilia futura sunt.

[10] Directorium C a P. Mirone ante nonnullos annos editum est [10], de quo ego semper iudicavi, quod non contineret plenam institutionem, quae Directorio satis futura sit in usum nostrorum, quanquam a multis receptum, et usu pene quotidiano nostrorum probatum sit.

[11] Directorium D, postremo loco positum [11], ex prioribus consarcinatum est; brevem tamen et perutilem satisque digestam continet institutionem.

[12] Haec sunt, quae de his Directoriis generatim dixisse satis sit: nunc sigillatim examinanda sunt, ut 2°. loco proposui.

Annotationes in Directorium A [P. Polanco, Doc. 20].

[13] Pauca hic censura et annotatione digna visa sunt:

Numero 54 [12]. Illud est observandum, tardiores et negligentiores incitandos esse ad poenitentiam aliquam externam, quae non solum ad sumendam vindictam de peccatis et ad satisfactionem, necessaria est, sed ad parandam contritionem et consequendum dolorem de anteactae vitae offensis mirum in modum animum hominis disponit.

[14] Numero 66. Quae dicuntur de applicatione sensuum ex Bonaventura, abstractiora sunt a communi hominum sensu, et curiosa magis quam quae oporteret communiter tradi harum rerum rudibus et inexpertis; eiusmodi sunt fere qui ad Exercicia facienda accedunt: pro his tamen, qui exercitatos habent sen-

68 confarcinatum

[10] Doc. 22-23. Dicit «editum» fuisse, non quod typis fuerit impressum nam usque ad nostrum saeculum illud Directorium, numquam, quantum scimus, ita editum fuit, sed quia complura exemplaria huius Directorii, ope scribarum multiplicata, in Societatem universam missa sunt. Servamus adhuc tria exemplaria huius «editionis» in *Fondo al Gesù Ms. nn. 12-14*, quae omnino inter se similia sunt atque eodem tempore unum post aliud videntur conscripta.

[11] Directorium a P. Matthieu scriptum. Quae de eo scimus in Doc. 20 a.

[12] Hic et ceteri numeri huius paragraphi Annotationum in Directorium A, respondent numeris in Directorio Patris Polanco positis. Suis locis transcribimus quae nunc Gz. Dávila animadvertit. Quare hic nihil aliud adiungimus. Ibi in numeris allatis textus integer et opportunae annotationes videri possunt. Eadem dicas de aliis Directoriis, quae Gz. Dávila commentatur.

sus, satis fuerit indicare locum apud Bonaventuram. Quod vero multi prorsus usum hunc [2*v*] applicandi sensus in meditatione ignorent, aut infructuosius praestent, opere praecium erit, si haec dilucide magis, et accommodatius ad vulgarem hominum praxim declarentur.

[15] Numero 76. Vitam mediam et communem vocat viam praeceptorum. Sensum probo, locutionem non admodum, cum in observatione praeceptorum sita sit omnis christianae vitae perfectio.

[16] Ibidem. Si Deo magis illa placerent, etc. agit autem de sequendis consiliis Christi, quae absque ullo dubio placent magis, quia meliora et perfectiora; qui enim non nubit, teste Paulo, melius facit [13]. Sed multi impedimenta habent, quibus ad ea sequenda, quamvis alioqui animo parato, retardentur.

[17] Numero 78. Non dicerem in aequilibrio, sed ut ad consilia potius anima perpenderet, quod ipsum docuit Pater noster Ignatius.

[18] Numero 82. Quod simpliciter est melius, non unicuique melius est, sed contrarium docet S. Thomas 2^a 2^{ae}, q. ultima, articulo ultimo.

Quare haec iuxta illius doctrinam corrigenda viderentur.

[19] Numero 91. Persentiscere [a] etc. Vocabulum hoc multi in iudicium vocant. Et quidem si iuxta sanam doctrinam explicetur, nihil periculi est; sed quoniam eo modo dicendi, qui in Hispania aut illuminati, aut derelicti vocati sunt, abutuntur, explicarem potius P. N. Ignatii mentem, quam ea voce sine distinctione uterer.

Annotationes in Directorium B [cf. Doc. 18 *a*].

[20] Numero 365 [14]. Quae dicuntur in commendatione Exercitiorum, quod, in tractatu de electione, inaudita quaedam et stupenda doceantur; [3*r*] et num. 371 et 372 [15], quod Christus dederit illo ordine P. N. Ignatio Exercicia; et quod ea valde similia sint divinis Scripturis, etc.; tollerem omnino, ne aliqui cogantur in nostris desiderare modestiam in earum rerum commendatione.

[21] Numero 381, 386 [16]. Placent quidem illa, quae de divisione

---

100 animae

---

[13] I Cor. 7, 38.

[14] In Doc. 19 n. 9.

[15] In Doc. 18 nn. 2 et 3.

[16] In Doc. 18 nn. 13 et 18.

Exercitiorum secundum triplicem viam, purgativam, illuminativam et unitivam *traduntur*, quae consentanea maxime sunt iis, quae P. N. Ignatius in annotationibus docuit; distinctius tamen et copiosius haec explicanda sunt, ut nostri, instructi magis, accedere possint ad Exercitia tradenda.

[22] Numero 119[17]. Corrigerem quae hic dicuntur de instituendis religiosis, nam, etsi ii aliquando orationi mentali dediti non sint, alia tamen ratione et peculiari modo, quam saeculares, instituendi et tractandi sunt.

[23] Numero 124[18]. Non probarem modum eligendi, qui in negotiorum tractatione et deliberatione valde commendandus est, at inter duas virtutes, aut inter duos gradus humilitatis, tantum consultationis adhiberi non consulerem[19].

[24] Numero 126[19]. Rarissime liber Exercitiorum communicari debet, et iis tantum qui iam Exercitia omnia spiritualia exactissime fecerint, et eo libro ad maiorem profectum uti posse viderentur.

[25] A numero 128 usque ad *433*[20] omittenda censerem, quae de instituendis nostris in Exercitiis spiritualibus *traduntur*. Ea potius ad constitutiones et regulas magistri novitiorum remitterem [3*v*].

[26] Numero 179[21]. Ut commendatum maxime oportet, vitam in conspectu Domini semper instituere, ita non facile probarem quae hic docemur de praesentia Dei corporali quadam imagine; ea enim meditandi ratio vehementer laedit caput, et eo nomine ab huius vitae spiritualis magistris reprehenditur; et praeterea illusioni et daemonum praestigiis facilem aditum parat.

[27] A numero 493 usque ad 504[22]. Ex P. Polanco, uti supra annotavimus, mutuata sunt, et in hunc locum transposita sine ullo delectu et ordine.

[28] Numero 578[23]. Magna cum circunspectione et rarissime istae visitationes, etiam nostrorum, permittendae sunt.

---

[17] In Doc. 18 n. 47.

[18] In Doc. 18 n. 52.

[19] In Doc. 18 n. 54.

[20] In Doc. 18 nn. 56-61.

[21] In Doc. 18 n. 107.

[22] In Doc. 20 cap. 7. Scimus n. 495 respondere initio capitis septimi Doc. 20, id est Directorii Patris Polanco. Cetera non possunt indicari, cum ipse P. Gz. Dávila dicat ea sine ullo ordine esse transposita.

[23] In Doc. 4 n. 8.

[29] Numero 612[24]. Frequentius eos invisendos qui exercentur, et caetera omnia Directoria praescribunt, et antiqua iam olim Patrum consuetudine et usu pene quotidiano nostrorum confirmatur.

[30] Numero 616[25]. Quod in illis verbis qui potest capere capiat, aliquando praeceptum contineatur absolute necessarium, et falsum existimo et indigere censura; et quae hic traduntur de electione, multo melius in aliis Directoriis tractata sunt.

ANNOTATIONES IN DIRECTORIUM C [1] [P. MIRÓ, Doc. 22-23].

[31] Numero 635[26]. Non probo, omnia quae in Constitutionibus dicuntur de Exercitiis spiritualibus, in unum locum coacervare; sed ea suis locis, servato rerum ordine, disponenda sunt.

[32] Numero 673[27]. Consulerem uti aliquando repetitione alicuius ex meditationibus iam factis eo tempore, quo parandae confessioni generali vacat, eum, qui exercetur, potissimum si diutius in ea re [4r] immorandum sit, ne arida sit et ieiuna examinatio vitae anteactae et peccatorum discussio.

[33] Numero 675[28]. Si meditatione de filio prodigo utendum est aliquando, multo opportunius, et tempore ipso accommodate magis, ante peractam confessionem peccatorum ea utemur.

ANNOTATIONES IN DIRECTORIUM D [P. MATTHIEU, cf. Doc. 25 *a*] [29].

[34] Si quis videtur ad religionis statum capessendum ineptus admodum propter naturae infirmitatem, et alia impedimenta, quae tam facile superari non posse videantur, ad eum statum non esset ullo modo incitandus. Experimur enim conceptum illum fervorem postea refrigescere, et naturae illa impedimenta ac difficultates multum negotii iis hominibus facessere; ac proinde, successu temporis aut religionis desertores sunt, aut in ea cum suo et aliorum detrimento perseverant. Quanquam enim facile sit in oculis Domini subito honestare pauperem [30], haec tamen, quae diximus, frequentius contingere videmus; nisi vocatio Dei ea esset, ut sperare pos-

[24] In Doc. 4 n. 17.
[25] In Doc. 4 n. 21.
[26] In Doc. 22-23 n. 2.
[27] In Doc. 22-23 n. 48.
[28] In Doc. 22-23 n. 50.
[29] Paucissima quae de hoc Directorio scimus, vide in Doc. 20 *a*.
[30] Cf. Eccli. 11, 23.

simus omnes difficultates uberiori quodam auxilio gratiae superandas [31].

[35] In iis Directoriis oporteret explicare loca, quae in libro Exercitiorum Patris nostri paulo obscuriora sunt, et quae nonnulli non admodum aequi censores, in iudicium vocare voluerunt, ut eorum nostri reddere rationem possint, si quando opus sit. Satis quidem est testimonium Sedis Apostolicae, ut Exercitia omnia et quoad singulas partes quam commendatissima sint unicuique fideli; sed omnibus debitores sumus sapientibus et insipientibus [32].

[36] NUNC AGGREDI OPORTET ID QUOD POSTREMO LOCO PROPOSITUM EST, NEMPE QUO ORDINE, QUIBUS DE REBUS, DIRECTORIUM CONSCRIBENDUM SIT, UT PLENAM ET SUIS NUMERIS ABSOLUTAM HABEANT NOSTRI HUIUSMODI TRACTATIONEM.

[37] In proemio igitur agendum erit, cur necesse fuerit Directorium [4v] Exercitiorum conscribere in usum nostrorum, atque eae potissimum sunt rationes.

[38] Prima Congregatio, inter alia quae iudicavit necessaria ad iuvandos nostros operarios, proposuit ut conficeretur Directorium Exercitiorum tradendorum, titulo 6, decreto 28; et hoc officii generali Praeposito commissum est. [33].

[39] In usum Directorii extant nonulla praecepta a P. N. Ignatio tradita, partim manu ipsius conscripta, partim illo dictante excepta [34], quae, quamvis non potuerit absolvere, quid tamen de necessitate huius Directorii iudicaverit testatum reliquit.

[40] Usus Exercitiorum tradendorum alicubi rarissimus est [35]; sicubi vero retentus, minori cum fructu traduntur; et hoc armorum spiritualium genus, quod initio Societatis tantopere profuit, minus efficax, minus fructuosum est, quod desit nostris dexteritas in eo tractando. 4. p. Const. c. 8, § 5.

[41] Quotusquisque ex nostris rationem horum Exercitiorum reddere potest? Plerique neque regulas, neque annotationes Exercitiorum, vel a primo limine salutarunt; orandi meditandique modi, non ex regulis Exercitiorum, sed aliunde irrepsere, et parum tuti, et peculiari vocationi Societatis minus accommodati.

---

[31] In nullo Directorio invenimus quae hic scribit Gz. Dávila.

[32] Cf. Rom. 1, 14.

[33] De historia huius decreti in Historia Exercitiorum vol. 2 pp. 118-420.

[34] Quae inveniuntur in Doc. 1-4.

[35] Alia eaque acerbiora de praxi Exercitiorum illius temporis videre potes in Doc. 24 annot. 1.

[12] Operarii praeterea nostri, in proximorum salute iuvanda, qui unicus scopus Societatis nostrae praefixus est, minori cum fructu versantur, nulla alia ratione, quam quod, hac spirituali institutione [5r] destituti, ad haec ministeria tractanda, quasi illotis manibus accedunt ; quare operae precium existimarem, si hoc Directorium, non solum in usum nostrorum, qui Exercitia tradituri sunt, sed ad iuvandos praeterea omnes operarios nostros in quocumque ministerio Societatis versentur, sive concionentur, sive confessiones audiant, sive rudes et ignaros doceant, editum credatur. Vide numero 2, 359-360 [36].

[13] Post proëmium sequuntur quaedam uti Prolegomena ad reliqua.

1°. Quid sint Exercitia spiritualia, et quare hoc nomine vocentur, ut in 1ª annotatione libri Exercitiorum habes, et in Directoriis, numero 378°, 379°, 507°, 540° [37]. Ergo nomine Exercitiorum spiritualium actiones mentis nostrae spirituales intelliguntur, ad tollendas affectiones inordinatas et quaerendam et amplectendam voluntatem Dei institutae, non quidem illae momentaneae, sed frequentes, ut merito Exercitii nomine dignae sint [38]. Unde in historiis ecclesiasticis, et decretis conciliorum ; qui vitam spiritualem a vulgari hominum vita separatam instituebant, exercitatores, aut agentes vitam exercitatricem, vocatos accepimus [39], et in Scripturis, in hoc sensu, frequens est huius vocis significatio, ut in psalmo : exercebar et scopebam spiritum meum [40], etc.

[14] 2.° Quanta sit horum Exercitiorum utilitas, et quanti aestimanda, in primis ex testimoniis Sedis Apostolicae, in approba-

---

[36] N. 2 invenitur in Doc. 20 n. 2, et nn. 359-360 in Doc. 19 nn. 3 et 4.

[37] N. 378 et 379 non sunt nisi Doc. 18 n. 12. N. 507 videtur pertinuisse ad Directorium amissum. N. 540 credimus esse Doc. 12 n. 2 vel, ut pressius loquamur, numerum congruentem amissae Instructionis cuius summarium est Doc. 12.

[38] Vide definitionem Exercitiorum spiritualium in libro Exercitiorum (n. 1).

[39] Apud Clementem Alexandrinum, Paedagogi, l. 1, c. 7 (PG. 8, 320), primo, ut videtur, occurrit verbum ὁ ἀσκητής. Tertullianus : « Est aliquis inter exercitatos conversatus », *De Praescriptionibus*, c. 14 (PL. 2, 32). Eusebius Caesariensis, *Historia Ecclesiastica*, l. II, c. XVII laudat christianorum primi saeculi « exercitationes » sive ἀσκήσεις (PG. 20, 181 et 183).

[40] Ps. 76, 7.

tione Pauli III [41], quae praemittitur Exercitiorum libro. Rursus quanti ea aestimaverit P. Ignatius, ex epistola eius ad Patrem Miona [42], et quantum ipse P. Ignatius, in initio conversionis his Exercitiis adiutus, profecerit: esse praeterea unum ex mediis Societatis ad salutem animarum, Const. p. 4, c. 8, § 5, et p. 7, c. 4. § 8. Imo vero ex hoc uno ad reliqua peculiarem vim efficiendi, et quasi vitam et spiritum pervenire, testimonio [5*v*] esse possunt primi Patres Societatis, et alii fere omnes ex nostris, qui, per haec spiritualia Exercitia et spiritum Domini et beneficium vocationis acceperunt. Testes etiam sunt omnium ordinum et statuum homines, ecclesiastici, viri religiosi et saeculares, qui, his Exercitiis adiuti, ad insignem reformationem et vitae mutationem pervenerunt. Vide numero 2 et 360, 370 usque ad 376; et 544 usque ad 546 et 656.

[45] 3.° Quae vero sit ratio peculiaris, quod in spiritualibus Exercitiis tantum profectum homines experiantur, vide numero 4 usque ad 8 [43]; quod in iis Exercitiis optime anima disponitur cum divino auxilio ad magna dona Dei accipienda; quod a peccatis et vitiis purgetur per confessionem totius anteactae vitae; quod ad Christi mediatoris beneficia cognoscenda illuminetur, exciteturque ad vitae illius exemplar imitandum, et ad instituendam eam vitae rationem, quae Deo magis placitura credatur; quod praeterea mediis valde convenientibus et a Deo ad hunc finem consequendum institutis haec omnia obtinere studeat, oratione scilicet et meditatione, usu debito sacramentorum, castigatione corporis, et aliis pietatis operibus. Demum, quod strenue divinae providentiae cooperetur, relictis prorsus iis, quae ab ea re animum avocare possent, soli animae suae saluti vacando. Adde his humilitatem et resignationem eius, qui exercetur, instructoris etiam industriam et providentiam. Vide in annotatione 20 libri Exercitiorum tres rationes huius utilitatis. Vide in Directoriis numero [6*v*] 360, 373, 365, 366, 548 usque ad 552 [44].

---

[41] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7 ubi invenies Directoria quae simillima his affirmant.

[42] En convenientiam horum numerorum:

N. 2: Doc. 20 n. 2.

N. 360: Doc. 19 n. 4.

N. 370-376: Doc. 18 nn. 2-10.

N. 544-546: Instructio ex qua excerpti sunt nn. 4-6 Doc. 12.

N. 656: Praefatio Doc. 22-23.

[43] Doc. 20 nn. 4-8. De causis fructus Exercitiorum in Doc. 20 annot. 8.

[44] N. 360: Doc. 19 n. 4.

N. 373: Doc. 18 n. 7.

[46] 4.° Quomodo ad haec Exercitia invitandi alliciendique homines sint, ex iis quae excepit P. Victoria, dictante P. N. Ignatio numero 570 usque ad 573 [45]. Cavendum in universum ne inviti accedant, sed ultronei, et quidem eo animo, ut et Deo magis placere, et animae saluti melius vacare possint. Paulatim vero ad hanc animi dispositionem pertrahendi sunt, partim colloquiis familiaribus, partim in confessionis sacramento; atque hic efficacius, et cum spe foelicioris eventus, operam suam locare quisque poterit.

[47] 5°. Quo animo quis ad Exercicia facienda accedere debeat [46], ex 5ª annotatione libri Exercitiorum, magno scilicet, generoso et liberali, ut se suaque omnia Creatori Domino nostro offerat et committat; ut sit liber et expeditus ab omnibus aliis negotiis, huic uni totus incumbens, ut eleemosinis et aliis pietatis operibus et orationibus, confessione et communione, si in usu habeat, ad hoc se praeparare studeat, et placare faciem Domini [47], ut in re tanti momenti propitium habeat divinum numen; ut magni faciat Exercitia et eis velit iuvari; ut obediat instructori et magistro suo, nihil eorum praetermittens, quae ei praescribuntur, ut cor habeat apertum nihil omnino celans; sic enim securius et certius poterit dirigi. Demum, ut firma sit et constanti capitis valetudine.

[48] 6.° De diversis hominum generibus, quibus haec Exercicia [6v] tradi possunt [48], quod caput magnam habet connexionem cum praecedenti; nec enim passim nec omnibus tradenda sunt. Const., p. 4, c. 8, numero 5 et 71. Ut sit firma iam et adulta aetate qui exercetur, capaci iudicio et ingenio, ne oleum et operam perdamus. Magnus enim delectus habendus est, ne Exercitia in contemptum veniant, utendumque dono discretionis, ne super arenam aedificium construamus. Vide numero 10 usque ad 19 [49]. Et in Directorio B, numero 388 usque ad 424 [50], 135 usque ad 445 [51], diligentissime haec omnia discussa et tractata sunt, quae debent omnibus operariis

---

NN. 365-366 : Doc. 19 nn. 9, 10.

NN. 548-552 : Numeri instructionis amissae ex quibus emanant Doc. 12 nn. 10-14, etsi in his numeris videntur omnia vel fere omnia quae in congruentibus numeris illius Instructionis dicebantur esse transcripta.

[45] Doc. 4 nn. 1-3.

[46] De animi dispositione ad Exercitia facienda in Doc. 12 annot. 14.

[47] Cf. 1 Reg. 13, 12.

[48] De vario genere eorum qui exercentur in Doc. 17 annot. 1.

[49] Doc. 20 nn. 10-19.

[50] Doc. 18 nn. 20-52.

[51] Doc. 18 nn. 63-73.

nostris esse quam commendatissima, habent enim hic ad manum quomodo unumquenque iuxta captum, iuxta aetatis, conditionis et talenti mensuram, ad perfectiorem in vita christiana profectum adducere possunt. Vide praeterea numero 555 usque ad 559 [52], et 745 usque ad 744 [*sic*] [53].

[49] 7°. Qualis debeat esse instructor et quomodo paratus [54], ex constitutione, p. 4, c. 8, § 5, ut prius Exercitia in se expertus fuerit; et ibidem, littera E, ut conferat cum aliquo magis experto suum procedendi modum, et initio ea tradat iis, in quibus minor iactura esse possit. Vide praeterea in annotationibus Exercitiorum, 2ª, 6ª, 7ª, 15ª, 17ª, 20ª. Perspectum habeat diligentissime totum librum Exerciciorum P. Ignatii, regulas omnes et annotationes [55] [7r]. Sit potius suavis quam austerus [56]. Nulli det occasionem suspicandi quod minus bonam habeat opinionem de eo qui exercetur, etiam si non ita se bene gesserit, quin potius det illi animum, oret pro eo et curet ab aliis, admonito superiore, orationes fieri et sacrificia [57]. Naturam, ingenium, conditionem illius qui exercetur, perspectam habeat, ut illi se accommodet, et illius difficultatibus plenius satisfaciat [58], totus denique in eo sit ut cooperari possit divinae motioni et providentiae, ea omnia, quae impedimento esse possunt, quantum in se fuerit, removendo. Vide in Directoriis, numero 27, 30 usque ad 33; 452 usque ad 455; 462 usque ad 465 [59].

[50] 8.° De loco, in quo fieri debeant Exercicia [60] et quae sint observanda ei qui ministrat [61]. Locus esse debeat, quam fieri possit, separatus, ex 20 annotatione libri Exercitiorum, et ex documentis Patris nostri num. 573 [62], 575. Nihil aliud ministrare oportet ei

[52] Doc. 12 nn. 17-22.

[53] Nescimus cuinam Directorio hi numeri respondeant.

[54] De institutione Directoris in Doc. 7 annot. 39.

[55] De cognitione libri Exercitiorum Directori necessaria in Doc. 1 annot. 15.

[56] De benigna Directoris indole in Doc. 18 annot. 77. Simillima his quae statim adiungit inveniuntur in Doc. 22-23 n. 20.

[57] De hoc subsidio orationum in Doc. 18 annot. 64.

[58] De accommodatione Directoris in Doc. 4 annot. 61.

[59] NN. 27-33 in Doc. 20 nn. 27-33.
NN. 452-455 in Doc. 18 nn. 80-83.
NN. 462-465 in Doc. 18 nn. 90-93.

[60] De loco Exercitiorum in Doc. 4 annot. 9.

[61] De ministro eorum qui exercentur in Doc. 4 annot. 15.

[62] Ni fallimur, irrepsit error in scribendum hunc numerum 573, qui, ut videtur, positus est pro 571, id est Doc. 4 n. 4. Nam in n. 573, qui respondet n. 3 sermo est de modo invitandi ad Exercitia, in N. vero 4, de loco Exercitiorum. Numerus 575 est n. 5 Doc. 4.

qui exercetur, sive in prandio, sive ad coenam, nisi quod, expresse rogatus, voluerit; quam rem severe admodum praecipit Pater noster numero 576 et 577 [63]. De nulla alia re cum eo agat, nisi de his quae ad ministerium et eius obsequium spectant; et nisi instructor aliud praeceperit, cubiculum mundum et caetera praeparata habeat. Semel quotidie referat instructori, quantum comederit is qui exercetur, et si quid alius persenserit, de quo instructorem certiorem oporteat fieri. Humilitate et modestia et morum gravitate illum aedificet, et pro eo quotidie oret; si quid vero voluerit ab eo rogare, modeste ad magistrum et instructorem remittet. Vide numero [7v] 650, 651, 672, 673, 713. [64].

[51] 9°. De divisione Exercitiorum in 4^or^ hebdomadas, et quod hae quatuor hebdomadae triplici viae, purgativae, illuminativae et unitivae, respondeant, habes in quarta decima annotatione Exercitiorum[65].

[52] 1ª. hebdomada viae purgativae, cuius scopus est discussio anteactae vitae, purgatio a peccatis cum debita satisfactione [66]. 2ª et 3ª illuminativae, etenim imitationem habent vitae et doctrinae Domini nostri, electionem eiusmodo vitae, quae Deo sit magis placitura; quae omnia passionis mysteriis multum confirmantur [67]. 4ª de resurrectione, et de aliis quae illic traduntur, viae unitivae; harum enim rerum meditatione mens humana vehementer accenditur amore aeternae patriae, ut cupiat iam dissolvi et esse cum Christo [68]: numero 41, 381 usque ad 386, 5 8, 665, 678, 721[69].

[53] Tempus vero harum quatuor hebdomadarum triginta die-

---

[63] Doc. 4 nn. 6, 7.

[64] N. 650, 651: Doc. 22-23 n. 22.

N. 673: Doc. 22-23 nn. 45-46.

N 713. Ignoramus ad quod Directorium hic numerus pertineat.

[65] De tribus viis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 12.

[66] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[67] De fine secundae hebdomadae infra in hoc Doc. 31 annot. 137; de fine tertiae hebdomadae in Doc. 18 annot. 17.

[68] Phil. 1, 23. De fine quartae hebdomadae in Doc. 18 annot. 18.

[69] N. 41 Doc. 20 n. 41.

NN. 381-386: Doc. 18 nn. 13-18.

N. 5 8: fortasse significare vult n. 548 id est Doc. 12 n. 10, ubi de tribus viis sermo est, sed in illo loco viae alio sensu intelliguntur.

N. 665 pertinet ad Doc. 22-23, sed non apparet clare cuinam numero huius Documenti respondeat. Credimus agi de n. 39.

N. 678: Doc. 22-23 n. 62.

N. 721: Ignoramus cuinam Directorio hic numerus respondeat.

bus paulo plus minusve ordinarie absolvitur ; atque haec mensura temporis, ne quis existimet ad superstitionem spectare, horum triginta dierum spacium (quod inique aliquos interpretatos video)[70] pro instructoris prudentia, aut brevior aut longior esse poterit ; et in universum, et quoad singulas partes Exercitiorum, quas hebdomadas vocamus, nec tam brevi tempore absolutam quandam sanctitatem iis qui exercentur promittimus, quod in his diebus culmen [8r] perfectionis christianae consecuturi sint, viam tantum aperimus, qua et homo possit se ipsum agnoscere, et cum auxilio divinae gratiae eam vitam instituere, quae illum recte ad beatitudinem aeternam, ad quam consequendam creatus est, perducat[71].

[54] 10. De modo dandi singula Exercitia, cum in genere et exacte dantur ; de reliquis satis dicitur in annotatione 18 et 19 libri Exercitiorum. Cum vero exacte dantur, semel saltem quotidie invisendus est qui exercetur, et bis in 1ª hebdomada, saepius vero raro ; et tunc cum opus esse iudicaverit[72], numero.

[55] Tempus vero ad hoc magis opportunum videtur esse a prandio et a coena[73], tunc enim agitari solet animus magis motionibus ; vacat enim, et ad meditandum orandumque parum aptus est. 611.

[56] Cum visitat, hilarem vultum praeseferat Instructor, paternae cuiusdam gravitatis non immemor[74], nec ferat secum librum Exercitiorum[75], memoriter et fideliter referat historiam meditandi, punctis praecipuis obiter praecursis[76], et scripta ea relinquat ex summario Patris Polanco[77], iuxta annotationem 2.ᵃᵐ, nisi is qui exercetur ea scripto accipere maluerit ; rarissimus tamen huius rei usus est, nec sine causa gravis momenti permitti deberet[78]. Verum est quod cum parum expertis, et in initio Exercitiorum excur-

370 numero *nullus numerus add.* ‖ 379 2ᵃᵐ 21

[70] Inter alios qui hanc accusationem in Exercitia conflarunt, fuit Pedroche. Cf. MHSI *Chron. Pol.* 3, 507 et Ipparraguirre, *Historia* 1, cap. 3.

[71] De fine Exercitiorum in Doc. 19 annot. 14.

[72] Quoties invisendus sit is qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

[73] De tempore aptiore ad visitandum in Doc. 4 annot. 33.

[74] De comitate propria Directoris in Doc. 18 annot. 77.

[75] Idem consilium librum Exercitiorum non ferendi in Doc. 1 annot. 14.

[76] De punctis meditationis in Doc. 4 annot. 33.

[77] Hoc summarium habes in Doc. 20 *bis*.

[78] De scriptis tradendis in Doc. 3 annot. 6.

siones aliquas indicare oporteret, et aperire quasi viam ad meditandum, ne aliqui rudes laedere caput cogantur. Numero 641, 604, 609, 613, 455, 432[79].

[57] Atque illud admonere Instructorem necessarium est, ut gravi semper oratione utatur, et brevi et ad rem ipsam accommodata, ut prius quae dicturus sit meditetur[80], et Deo in oratione commendet; sic enim fiet ut animus auditoris [8*v*] incalescat, et ad orandum magis disponatur. Contrarium accidet, si effluat oratio, et sine praemeditatione et sine spiritu verba profundat *instructor*.

[58] Rogandus est quomodo se gesserit, quid senserit, quid dubii occurrerit, an observet omnia quae ei praescribuntur iuxta 6[am] annotationem et 7[am]. Curet vero semper animum illius confirmare, ut in posterum strenue se gerat [81]. Vide numero 35, 454, 465, 587, 645, 646, 717 [82].

[59] Is vero, qui exercetur, multa sinceritate, nihil celando eorum quae in animo habet, Instructori omnia aperiat, ut melius dirigi possit et institui, iuxta 17[am] annotationem et 13[am] de discernendis spiritibus [83], magnumque momentum in hac una re positum esse sibi persuadeat. Longanimis vero sit; etsi distractiones et ariditatem patiatur, Dominum expectet, viriliter agat [84]. Tempore I[ae] hebdomadae lectione alicuius libri pii, qualis est de imitatione Christi, et confessionum divi Augustini, iuvari interdum poterit[85].

---

[79] N. 641: Doc. 22-23 n. 12.

N. 604: Fortasse sit n. 606, id est Doc. 4 n. 11, nam n. 604, id est Doc. 1 n. 22, de gradibus electionis agit.

N. 609, 613: Doc. 4 nn. 14, 18.

N. 455, 432: Doc. 18 nn. 83, 60.

[80] Oportere meditari ante punctorum expositionem in Doc. 18 annot. 63.

[81] De quibus in visitatione sit quaerendum in Doc. 3 annot. 7 et Doc. 20 annot. 63.

[82] N. 35: Doc. 20 n. 35.

N. 454, 465: Doc. 18 n. 82, 93.

N. 587: Doc. 1 n. 7 sed suspicamur errorem irrepsisse pro n. 585 id est Doc. 1 n. 5.

N. 645, 646: Doc. 22-23 nn. 17, 18.

N. 717: Nescimus cuinam Directorio hic numerus respondeat.

[83] In libro Exercitiorum (n. 326). De aperienda conscientia directori in Doc. 10 annot. 14.

[84] Ps. 26, 14.

[85] De libris legendis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

Vide annotationem ultimam 2ae meditationis 2ae hebdomadae[86] in Directoriis, numero 34, 461, 642[87].

[60] Illud vero in universum dicendum est, annotationes, regulas et demum totum ordinem dandi Exercitia, ut in libro Exercitiorum traditur, exactissime observari debere. Et P. N. Ignatius docuit, si haec recte fiant, multum utilitatis, sin vero praetermittantur, parum fructus et emolumenti ex his meditationibus provenire[88].

[61] De distributione vero temporis et horarum in meditationibus quotidie faciendis, consule annotationes quinti Exercitii[89], et in Directorio primo, numero 51 et 52[90]. Illud ego non probarem, ut semper uno et eodem die quinque Exercitia absolvantur; periculum enim est ne tantarum rerum multitudine obruatur animus. Contingetetiam plerunque aridam esse et ieiunam illam meditationem, si repetitionibus tantum quibusdam tot dies in posterum animus distineatur. Adde multorum gravissimorum [9r] Patrum praxim, qui in Exercitiis tradendis P. Ignatio magistro usi sunt; ii enim aut unum aut duo Exercitia, quinque quatuorve horarum spatio, uno die percurrenda, tradere soliti sunt, iuxta eorum, qui exercentur, variam dispositionem; quidam enim foecundiori intellectu puncta omnia unius meditationis vix una aut altera hora percurrunt. Alii aliis tardiores, alii promptiores sunt ad consequendum id quod quaerunt. Ergo prudentiae Instructoris relinquendum hoc esset, quod ipsum congruere videtur iis, quae Pater noster in libro Exercitiorum annotavit[91].

ATQUE HAEC UTI PRAELUDIA AD EXERCITIA IPSA SATIS SINT: NUNC QUID IN SINGULIS ANNOTATIONE EXPLICATIONEVE DIGNUM VISUM SIT PROPONEMUS.

[62] Annotatio illa, quae Fundamento praeponitur[92], et in ca-

[86] In libro Exercitiorum (n. 100).

[87] N. 34: Doc. 20 n. 34.
N. 461: Doc. 18 n. 89.
N. 642: Doc. 22-23 n. 14.

[88] Haec Sti. Ignatii dicta in Doc. 4 n. 28. De methodo ignatiana in Doc. 4 annot. 57.

[89] In libro Exercitiorum (n. 72).

[90] Doc. 20 nn. 51, 52.

[91] De duabus rationibus tradendi Exercitia primae hebdomadae in Doc. 2 annot. 3.

[92] In libro Exercitiorum (n. 22). De hac Annotatione vide etiam quae dicuntur in Doc. 22-23 n. 24; Doc. 30 n. 1; Doc. 33, 34, 43 n. 102.

pite omnium meditationum praefixa est, omittenda hoc tempore omnino, aut saltem magna ex parte videretur. Initio enim Societatis necessaria visa est, cum Patres nostri et Exercitia haec non essent apud homines tantae authoritatis et existimationis, ut tam facile in omnibus fides tuto adhibenda crederetur; et propterea opportunum fuit hac admonitione animum illius, qui exercetur, praemunire; et praeterea ut nihil celaret eorum, quae aut bonus aut malus spiritus illi suggesisset, sed omnia confidenter aperiret. Nunc vero, cum per Christi gratiam Exercitia haec tantam apud homines authoritatem sibi conciliarint, si haec annotatio uti scripta est, nullo adhibito temperamento, proponatur, id unum efficiemus, ut animos illorum, qui ad nos Exercitia facturi accedunt, suspicione et formidine plenos reddamus. Vide numero 31, 658[93].

[63] In primo congressu Fundamentum per puncta, ut habes In summario P. Polanco, proponetur[94]. Addi poterunt nonnullae excursiones ad meditandum, ut in 1.° et 2.° puncto, proposito fine ad quem homo creatus est, meditari [9v] poterit quantum ab eo scopo in anteacta vita aberraverit; quo studia sua direxerit; quot creaturis abusus sit, quae illi adiumento futurae erant ad sui ultimi finis consecutionem; ut iam incipiat turpitudinem vitae suae et deformitatem agnoscere, et agnitam odio habere; et ad illam rectitudinem, quae in una charitate sita est aspirare; cupiditates pravas tollere, affectus inordinatos moderari; ut ad eam indifferentiam et resignationem, quae in 3.° et 4.° puncto traditur, gradum sibi parare possit. Atqui in hac una meditatione, huius spiritualis aedificii basis posita est. Hic enim nobis proponitur finis praecepti, nempe charitas de puro corde, et conscientia non ficta[95], ut nihil charitati divinae praeferamus, nihil sit in animo quod eam retardare et impedire possit, ut demum modus diligendi Deum sit sine modo: reliquis omnibus ipsa lex charitatis mensuram praescribat et modum; et, omnem solicitudinem nostram in Dominum proiicientes, quia ipsi est cura de nobis[96], nunquam fluctuemus; vera pace et animi tranquillitate perfruamur. Sed quoniam quae hic dicuntur de indifferentia ex schola Pyrronis ad nos devenisse

---

23 quod

---

[93] N. 31: Doc. 20 n. 31.
N. 658: Doc. 22-23 n. 24.
[94] In Doc. 20 *bis* n. 1. De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 48.
[95] I Tim. 1, 5.
[96] I Petr. 5, 7.

quidam iniqui censores perperam interpretati sunt[97], declaranda sunt, maxime si cum hominibus doctis agamus, iuxta doctrinam Sti. Thomae, 1 2[ae], q. 13, ar. 3; et 2, 2[ae], q. 83, ar. 5 et 6, admonendus est is, qui exercetur, quanto altius hoc fundamentum iecerit, tanto futurum firmius aedificium; multumque momenti hic situm esse docuit P. Ignatius annotatione 15.ª et 16.ª

[61] Examen particulare in 2.° congressu traditur[98], cuius examinis interim dum fiunt Exercitia usus est ad tollendos defectus, qui circa additiones et regulas Exercitiorum solent obrepere, ut habes in ultima additione, 1.ª hebdomada[99]. Per totam tamen vitam huius examinis frequentissimus [10r] usus futurus est cum summa utilitate coniunctus, et inter alia media, ad consequendam animi puritatem, hoc unum maxime efficax est et praesentaneum; docet id Cassianus, collatione 4[100], et Bernardus frequenter[101], et alii qui ad vitam spiritualem instituendam documenta perscripserunt; quin vero et philosophi ipsi, solo rationis ductu, ad frangendas domandasque animorum cupiditates, maximas utilitates in hoc examine deprehenderunt contineri[102]; quare, licet hoc tempore Exercitiorum de usu illius tam multa docendi tempus opportunum non sit, in fine, cum praecepta recte vivendi tradenda sunt, de hoc examine uberius et copiosius agi poterit. Adverte postremo in illis lineis, quas succedente hebdomada magis contrahi[103] vides, nullam superstitionem esse, sed eas tantum indices

[97] Pedroche, qui indifferentiam hanc reprehenderat, Pyrrhonem non memorat. *Chron. Pol.* 3, 511. Pyrrhon (360-270 a. Chr.) philosophus graecus et antiquioris scholae scepticae parens, hoc docuisse fertur: «Homo sapiens et animi tranquillitate florens nihil curat nisi virtutem; cetera omnia ei indifferentia (ἀδιάφορα) sunt.».

[98] De examine particulari in Doc. 1 annot. 49.

[99] In libro Exercitiorum (n. 90).

[100] Cassianus Collat. 5ª cap. 11 (PL. 49, 629).

[101] De *Consideratione* lib. 2° cap. 7 n. 15, *Sermo 58 in Cantica* n. 12 (PL. 182, 750, 751; 183, 1061). Possunt addi etiam *Tractatus de ordine vitae et morum institutione* cap. 11 n. 34 (PL. 184, 580-581), *Epistola ad Fratres de Monte Dei* lib. 1 cap. 8 n. 22 et lib. 2 cap. 2 n. 6 (PL. 184, 322, 325, 326, 342), nam haec duo opera tempore Patris Gz. Dávila Sto. Bernardo tribuebantur.

[102] Pythagoram examen conscientiae vespertinum commendasse narrat S. Hieronymus, *Apologia adversus libros Rufini*, lib. 3 n. 39 (PL. 23, 507). Ad iracundiam tollendam examen nocturnum commendavit L. Annaeus Seneca (De ira lib. 3, cap. 36), propositum ad certum tempus Plutarchus **περὶ ἀοργησίας** n. 16.

[103] Contrahuntur quidem in vulgatae versionis editione prima, minime

esse memoris cuiusdam animi et diligentis in extirpatione cuiuscunque vitii, numero 46, 47[104].

[65] Animadverte praeterea circa examen generale[105], quotidianum illud esse, et in illorum usum tantum conscriptum, qui iam diu vitam spiritualem instituerunt; hae enim species peccatorum, quae circa cogitationes et verba accidunt, de quibus hic diffuse traditur, frequentiores esse solent iis hominibus; et ex uno iurandi modo per creaturas exemplum sumere licebit[106], quae admodum utilia futura sunt ad confessiones, quae singulis mensibus aut octavo quoque die fiunt.

[66] At vero, ad confessionem generalem totius anteactae vitae recte parandam, aliunde documenta petenda sunt; nam quae hic traduntur[107] paucissima sunt, si hunc scopum spectes; nec tam digesta et speciatim tradita et explicata quantum huic operi sunt necessaria: ut cum agitur de peccatis quae cogitatione contingunt[108] praetermissa [10*v*] fere sunt quae de delectatione morosa apud authores sunt; cum vero agitur de peccatis circa opus[109], generatim tantum praecepta dari vides; itaque non fuit ea mens authoris, tam brevi tractatione ea omnia comprehendere, quae ad cognitionem peccatorum per totam vitam humanam contingunt, sed tantum pios iam animos admonere eorum peccatorum, quae in quotidiano usu sunt.

[67] Ad hanc rem confirmandam illud etiam argumento erit, quod author tam solicite et diligenter admonet, cum reduci ad iussa superiorum docet, cum diplomata seu iussa pontificum promulgantur[110]. Consulerem ego in fine Exercitiorum huius examinis generalis, quemadmodum antea dixi de particulari, utilitatis ex-

---

in Autographo. In ceteris editionibus magna varietas est. Immo in nonnullis plane omittuntur.

[104] In Doc. 20 nn. 46, 47.

[105] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

[106] Cf. librum Exercitiorum (nn. 38, 39).

[107] In libro Exercitiorum (nn. 32-44).

[108] In libro Exercitiorum (nn. 33-37).

[109] In libro Exercitiorum (n. 42).

[110] In libro Exercitiorum (n. 42). Locus aliquantulum obscurus. Fortasse auctor dicere vult Ignatium piis praesertim hominibus scripsisse quae de examine dicit, idque ex eo intelligi, quod animadvertit de iussis seu diplomatis, quibus Summi Pontifices christianos homines variis occasionibus ad sacramenta saepius sumenda hortantur, quandoquidem pii tantum homines solent frequentare sacramenta.

plicari debere, et usum ad purgationem animae et peccatorum confessionem.

[68] Interim dum haec exponuntur, quae explicatione, non meditatione, indigent, perseverare debet is, qui exercetur, in meditatione fundamenti [111].

[69] Quae de confessione generali hic habes [112], et de praeparatione ad communionem, utilia quidem maxime sunt; non tamen in hoc loco tradenda, sed in fine Exercitiorum 1ae hebdomadae, cum Instructor modum parandi se ad confessionem generalem docebit [113].

[70] Nunc vero ante priorem meditationem quis sit scopus huius 1ae hebdomadae dicendum est [114], nempe purgatio peccatorum, cum vera animi contritione et dolore, et proposito melioris vitae, et satisfactione debita, ut cognoscat homo et doleat aberrasse se a vero scopo et fine, propter quem creatus est, et redire in viam, qua recta ad Deum tenditur, tota animi contentione conetur [11r].

[71] In hoc primo Exercitio meditandi secundum tres animae potentias, omnia sunt sigillatim explicanda, quae sequentibus Exercitiis usui futura sunt [115]. Hic enim traditur modus meditandi et orandi, quem oportet semper retinere, ut cum fructu et sine capitis detrimento in his Exercitiis versemur. Est autem modus hic naturae humanae maxime consentaneus, quae discursu utitur et ratione; ratione vero et discursu movetur animus et excitatur affectus, iuxta illud: in meditatione mea exardescet ignis [116]. In primis igitur docendum est quare vocetur meditatio trium potentiarum, et quod in reliquis Exercitiis his potentiis semper utendum sit, maiorque habenda cura affectus et interioris gustus, quam abundantiae scientiae, ut habetur in 2.a annotatione; et quod in 3.a, ne si nimium excursionibus propriis indulgeamus, contingat in affectu ariditas, et tepescat ille calor, qui in meditatione exardescit. 2.° Dicendum erit quo modo animus se colligere ad orandum et parare ad agendum cum Deo debet. 3.° Quid sit compositio loci [117], quis eius rei usus; is certe, ne vagetur in incertum animus, sed habeat ubi vires suas colligat, quae hinc atque illinc

[111] De meditatione Principii et Fundamenti in Doc. 4 annot. 48.

[112] In libro Exercitiorum (n. 44).

[113] De praeparatione ad confessionem generalem in Doc. 3 annot. 12.

[114] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[115] De methodis orationis in Doc. 14 annot. 12.

[116] Ps. 38, 4.

[117] De compositione loci in Doc. 22-23 annot. 96.

dispersae sunt, ut atten*ta oratio* sit; ut, si quando animus alio divertet, habeat ad manum quo se iterum facile colligat; multi vero in hac una re et diutius *et* sine fructu immorantur; et quod vehementi attentione laedant caput, ad alia peragenda, propter quae instituta est compositio loci, inepti redduntur. 4.° Quid sit petitio, in qua solet proponi ante oculos finis illius meditationis pro*pri*us. 5.° Quid meditatio, quomodo in ea discurrendum, quid colloquium, quando eo [11*v*] utendum, et si quae sunt alia; quae omnia, non sunt uno et eodem congressu explicanda, sed paulatim successu temporis instillanda sunt. Addi solent nonnulla hic de foeditate et gravitate peccati pro his qui minus valent ingenio et harum rerum usu.

[72] In 2.° Exercitio in 1.° puncto advertere oportet ne is, qui exercetur, admodum subtili et exactae discussioni conscientiae vacet, discurrendo sigillatim per singula loca, negotia et personas; hoc enim postea fiet cum se parabit ad confessionem generalem. Nunc satis est graviora peccata et quae confussionem maiorem ingerere poterunt, ante oculos proponere, et in genere tantum, ne si in particularium consideratione haereat animus, voluptatum praeteritarum recordatione inficiatur.

[73] Usus harum repetitionum [119], quas habes in 3.° Exercitio et 4.°, summopere commendandus est. Saepe enim fit, ut primo novitate rerum et curiositate tantum intellectus pascatur, exiguusque admodum sit voluntatis interior gustus; postea vero, cum cessat magna ex parte speculatio et curiositas intellectus, liberior locus est spiritualibus et internis affectionibus; quare, in his repetitionibus excursiones intellectus vitandae sunt; sed percursis et quasi ruminatis iis, quae primo meditari contigerit, immorandum potius interno gustui, quo voluntas pascitur; idcirco plura hic colloquia vides, quam in prioribus Exercitiis. Rursus, frequenter contingit ut, si in quibusdam ariditatem primo experti [12*r*] simus; in his repetitionibus uberrimum et largissimum fontem divinae consolationis inveniamus; perseveranti enim et pulsanti aperit Dominus ostium misericordiae. Vide num. *362*, *666*, *667* [120].

---

141 1°] 2°

---

[118] In libro Exercitiorum (n. 56). Idem consilium repetitur in Doc. 25 annot. 27.

[119] De repetitione in Doc. 19 annot. 9.

[120] N. 362: Doc. 19 n. 6.

NN. 666, 667: Doc. 22-23 nn. 40, 41.

[74] Colloquium 2. ad Christum ut mediatorem [121], ut impetret a Patre, pro rudioribus et minus eruditis explicandum est; et cum mediator [122] sit et advocatus apud Patrem [123], non dubitabimus eum orare ut interpellet pro nobis [124]. Numero 51 [125].

[75] In 5.° Exercicio applicatio illa sensuum facilis est, et multum confert ad meditandum qui cruciatus sint apud inferos; ex qua meditatione concipit animus horrorem adversus peccata. Possent adiungi huic meditationi quae de consideratione aeternae poenae habentur in summario Patris Polanco [126].

[76] Rarissime omittendas iudicarem meditationes iudicii et mortis [127]. Multum enim momenti habent, ut avocetur animus ab inordinato amore rerum harum visibilium; facile enim contemnit omnia qui se existimat moriturum. Et in his meditationibus timorem sanctum Domini concipit homo, ut pariat spiritum salutis, iuxta illud: Memorare novissima tua et in aeternum non peccabis [128].

[77] Quando opportunius declarabuntur additiones, habes in Directoriis [129]. De decima, dixi superius quantum externa poenitentia necessaria sit, et quantum conferat ad consequendum internum dolorem de peccatis; quantus vero huius rei usus fuerit, exempla primorum Patrum, qui haec Exercitia fecerunt, ostendunt, et antiqua illa regula nostra, ut post Exercitia, qui ea fecissent, inter debiles connumerarentur, et sub cura praefecti infirmorum constituerentur [130]. Vide numero 675 [131].

[78] Finitis meditationibus, incipit se parare ad confessionem generalem [12*b*]. Quae vero emolumenta consequantur, si haec recte fiat, habes in libro Exercitiorum post examen generale [132];

---

[121] In libro Exercitiorum (n. 63).

[122] I Tim. 2, 5; Hebr. 8, 6; 9, 15; 12, 24.

[123] I Io. 2, 1.

[124] Rom. 8, 34, Hebr. 7, 25.

[125] Doc. 20 n. 51.

[126] In Doc. 20 *bis*, octavum Exercitium.

[127] De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[128] Eccli. 7, 40.

[129] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[130] Regulae Ministri n. 37: « Tutti quelli che haveranno fatto li Essercitii staranno in mani de l'enfermario depoi per otto o vero dieci giorni » - MHSI. *Reg.* 174.

[131] N. 675. Sine dubio error irrepsit pro n. 672, id est Doc. 22-23 n. 45.

[132] In libro Exercitiorum (n. 44).

quod si nulla alia essent, illud certe satis esse debet, quod frequentius experimur, aut sine praevio diligenti examine, aut sine debito dolore, nullo vel satis infirmo proposito melioris vitae, confessiones fieri; ac propterea ad consequendam pacem conscientiae multum prodest, si quis, quam diligentissime fieri possit, semel saltem ad hanc confessionem generalem se praeparet, ut recogitet in amaritudine animae suae [133] anteactae vitae scelera et delicta.

[79] Cavendum vero est ne in hac discussione in scrupulos nimios et permolestos, et in anxietatem animi incidat *qui exercetur*, ita ut memoria praeteritorum peccatorum et reliquiae (ut ita dixerim) confessionis pacato et tranquillo animo illum esse nunquam patiantur; neve contra, ita negligenter vitam examinet, ut in posterum nunquam quieta animi pace perfruatur, quasi is qui sibi in negotio tanti momenti nunquam satisfecerit; ergo instruendus est is qui exercetur, quanta diligentia hic se gerat, ut sibi persuasum postea sit omnem necessariam diligentiam in hoc negotio se adhibuisse, ex qua una re, vera pax animi et tranquillitas conscientiae pendet. Indicare viam et methodum quandam oportet discutiendi et examinandi acta omnia, ne multitudine obrutus animus confundatur, magnumque negotium facessere solet numerus peccatorum; iuvandus ergo est, ut certa aliqua ratione comprehendi possint.

[80] Ex Directorio Patris Polanco [134], aut ex aliis authoribus, habere poterit documenta Instructor ad hanc rem.

[81] Pater noster Ignatius inter alia hoc observandum tradidit, melius esse ab alio quam ab Instructore ipso, si fieri possit, accipi confessionem generalem [135] [13*r*].

[82] *Ad communionem praeparandus est, ut cum reverentia, timore, fide et delectatione accedat, et aliqua pia meditatione praemuniendus* [136] [13*v* purum].

[14*r*] De la 2.ª semana.

[83] El fin que se ha pretendido en la primera semana ha sido conoscer que hemos herrado el camino, sin atinar al que nos avía

---

190 debet *corr. ex* deberet

[133] Is. 38, 15.

[134] Significat *Breve Directorium ad Confessarii ac confitentis munus*, de quo in Doc. 4 annot. 60.

[135] Dicit hoc S. Ignatius in Doc. 1 n. 4. Vide quantopere oporteat confessionem generalem cum alio ac directore facere in Doc. 1 annot. 3.

[136] De communione in Doc. 17 annot. 7.

de llevar al fin para el qual fuimos criados, y por consiguiente dolernos deste avuso con un gran desseo de seguir el camino de la justicia y de la verdad. El de esta segunda semana [137] es proponernos a Cristo Nuestro Señor, camino verdadero (como él dize) «ego sum via, veritas et vita»; et «nemo venit ad Patrem nisi per me» [138] único dechado propuesto a los hombres por el Padre eterno, a cuya ymitación emmendemos y compongamos nuestras costumbres estragadas, y endereçemos nuestros passos por el camino de la paz [139]. Siendo, pues, la vida de Cristo perfectíssima para sacar della labor de todas virtudes, en esto nos devemos esforçar, en disponernos para su ymitación. Quanto más cerca nos llegáremos, más lo estaremos de nuestro último fin y más dichosos seremos; y quanto nuestra vida más conforme, tanto será más perfecta.

[84] Por esta causa, esta segunda semana corresponde a la vía illuminativa, porque Cristo es sol de justicia [140], «qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum» [141]. Y a esso vino: a dar luz a los que están sentados en las tinieblas y sombras de la muerte [142], y la palabra de Dios y ley, cuya práctica está en Cristo, es luz y lumbre, según aquello: «praeceptum Domini lucidum, illuminans oculos» [143]. Y para que no aya cosa que nos ciegue y haga cerrar los ojos, se han de aver quitado las demasías de nuestras afficiones, para que no nos ympidan de conoscer lo mejor ni nos entibien o detengan de seguirlo y ymitarlo.

[85] La disposición que pide nuestro Padre en los que han de hazer los Exercicios de esta semana [144] exactamente es, que muestren mucho fervor y desseo de passar adelante para determinar del estado de su vida; y si en esto los viéssemos algo tibios, aunque quieran passar adelante, no se les deve permitir; y es mejor dilatarlo por un mes o dos [145], porque este negocio, si se emprende sin

---

[137] Quae hic de fine secundae hebdomadae dicuntur repetuntur in Doc. 33, 34, 43 n. 141. Cf. etiam supra hoc Doc. 31 n. 52; Pereyra Doc. 10 n. 56; Doc. 18 n. 15, Mercurianus Doc. 19 n. 3; Polanco Doc. 20 n. 41; Nicolai Doc. 21 n. 9; Cordeses Doc. 32 nn. 92, 93.

[138] Io. 14, 6.

[139] Lc. 1, 79.

[140] Mal. 4, 2.

[141] Io. 1, 9.

[142] Lc. 1, 79.

[143] Ps. 18, 9.

[144] Stus. Ignatius haec indicat in Doc. 1 n. 14. De animi dispositione ad Exercitia facienda in Doc. 12 annot. 14.

[145] De interruptione Exercitiorum in Doc. 1 annot. 12.

fervor de spíritu, no se puede salir con él y tendrá sucesos ruynes y engañosos. Pide mucho caudal y grande ánimo, el qual viene del augmento de la devoción. Es verdad que si viéssemos algunos, que no ay que esperar más dellos, porque tienen hecha electión ymmutable, o por otra razón, se les puede ayudar con meditaciones algunas de 2ª y 3ª semanas, encaminándoles a agradar más al Señor en lo que tienen entre manos. A los demás mejor es dexarlos con hambre, y que sepan que aun les queda algo por hazer, que ponellos en cosa, para la qual aun no tienen disposición. Y acontece que con la experiencia que ven en esse tiempo que se les da de dilación, descubren más su necesidad, y [14*v*] vienen con más saçón a tratar deste negocio.

[86] Sirven para esta semana las reglas de discreción de spíritus que están al fin [146], quando se ha de tratar de electión. Lo que se deve mudar en las addiciones se enseña al fin del quinto Exercicio [147]; y al fin del primero [148] se advierte que podemos ayudarnos de algún libro pío, como de vidas de sanctos, de el De imitatione Christi, del Evangelio [149], advirtiendo de no passar adelante del Exercicio que voy meditando.

[87] Acabada *pues* la confessión general, el día que comulgare el exercitante se deve dexar reposar sin darle atarea ordinaria de Exercicios; mas se puede entretener con alguna fácil meditación acomodada a aquel tiempo [150]. El orden de los Exercicios desta segunda semana, y cómo se deven de distribuir, está puesto en *el* libro de los Exercicios [151], y assí no ay aquí cosa ninguna que notar.

[88] La 1.ª meditación es del reyno de Cristo [152], *y* fundamento de todo este tratado y una suma de la vida y obras del Señor y la empresa que traxo del Padre eterno; aquel: *opus* illius coram eo [153], opus dedisti mihi ut facerem; que es: clarificavi te super terram,

---

33 él *corr. ex* ello ‖ 42 ven *corr. ex* veen ‖ 56-57 el libro *corr. ex* los libros ‖ 61 opus *corr. ex* locus

[146] De regulis discretionis spirituum quae in libro Exercitiorum (nn. 313-336) inveniuntur in Doc. 22-23 n. 83.

[147] In libro Exercitiorum (n. 130).

[148] In libro Exercitiorum (n. 100).

[149] De lectione librorum piorum in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[150] Vide meditationes quae huic diei assignantur in Doc. 1 annot. 13.

[151] In libro Exercitiorum (nn. 132-134, 158-161).

[152] De regno Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[153] Is. 62, 11.

manifestavi nomen tuum hominibus[154]. Y llama a los hombres a que le ayuden en esta ympresa, cada qual en su grado; donde se vee la diversidad de grados y de vidas en la imitación del Señor. La disposición que se pide a nuestro exercitante es, que de su parte vaya a lo que es más perfecto, si para ello el Señor le diere caudal; de lo qual se colige manifiestamente que ya desde aquí se prepare el ánimo a la elección, y que a esso se encamine esta meditación con las demás que se siguen[155].

[89] Hase de advertir que esta meditación del reyno de Cristo (como prohemio) no entra en cuenta con las demás; y assí se pone por la meditación del primer día la de la encarnación, y por segunda se pone la de la navidad, con dos repeticiones, y la particular desta segunda semana, que es la de los sentidos.

[90] Lo 2.º, nuestro Padre desde esta meditación de la encarnación hasta el misterio del domingo de ramos cuenta 12 días; porque en entrando en elecciones, no se dan tantos misterios a meditar; y también en el Exercicio de las vanderas y otros preámbulos a la elección se va detiniendo el tiempo. Verdad es que algunos misterios, como de los pastores, circuncisión, visitación, los dexa al alvedrío del que da los Exercicios,[156] como se dixo en la 1.ª semana en los de la muerte y juyzio.

[91] Lo 3.º, cinco horas se señalan de oración cada día: dos mysterios [15r] y tres repeticiones; mas si fuessen quatro horas no más, por no cansar tanto al exercitante, se debría de dar una repetición sola, y que la de la applicación a los sentidos nunca se dexasse.

[92] Las meditaciones de la encarnación y natividad se deven declarar en particular, porque a la forma dellas van todas las demás. Enséñase aquí una fácil manera de discurrir en estos misterios por personas, palabras y hechos, explicando las causas y circunstancias del hecho, etc.[157]. A los rudos se deve dar algún apuntamiento, y donde hallaren mantenimiento, hagan presa.

[93] En la composición de lugar haga cuenta el que medita que se halla presente a todo[158]: assí lo dize Buenaventura in prohe-

---

[154] Io. 17, 4 et 6.

[155] De animi dispositione et praeparatione ad electionem in Doc. 20 annot. 148.

[156] Cf. librum Exercitiorum (n. 162).

[157] In libro Exercitiorum (nn. 102-109). De methodis orationis in Exercitiis in Doc. 14 n. 12.

[158] De compositione loci in Doc. 22-23 n. 96.

mio *libri* de Vita Christi: «Tu, si ex iis fructum sumere cupis, ita te presentem exhibeas iis, quae per Dominum nostrum Iesum Christum dicta et facta narrantur, ac si tuis oculis ea videres et tuis auribus audires, toto mentis affectu, diligenter, delectabiliter, et morose, omnibus aliis curis et solicitudinibus tuis omissis»[159].

[94] Por lo qual la applicación de los sentidos[160], que es el quinto Exercicio, es muy útil y conveniente en esta materia, si se haze llana y sencillamente; porque sutilezas en estas materias tienen mucha mezcla de curiosidad, que causa sequedad; y quanto más atención se suele poner en estos sentidos anagógicos, tanto se suele perder de fruto en la meditación.

[95] El uso destos sentidos es fácil, en la vista imaginaria, en el oyr palabras, rumores, en el tocar, besar pies, los lugares donde estuvo Cristo Nuestro Sénor; y desto se deve usar con reverencia, sin tener atrevimiento descortés, principalmente con gente tierna, no se mezclen affectos humanos a bueltas de spíritu. El olfacto refiere nuestro Padre al oler la fragancia que tiene el alma de los bienes de Dios, y el gusto al gustar su dulçura. Sancto Thomás ad Philip. 2º, lect.ª 2.ª, applica estos sentidos al trato del Verbo encarnado, ver su luz, oyr su sabiduría, oler las gracias de su mansedumbre, trahe me post te[161] etc., gustar la dulçura de su piedad, tocar su virtud para ser salvos.

[96] S. Buenaventura en el Itinerario, cap. 4[162], trata desto más levantadamente. Ver dize que es acto de la fee que nos haze las cosas sobrenaturales presentes. Oyr es el propio acto de la fee que es creer: in auditu auris obedivit mihi[163], que es entender y creer con affecto; que son las dos orejas del alma, entendimiento y voluntad. Oler pertenesce a la esperança. Tocar es la unión que haze el amor: osculetur me osculo oris sui[164]; et 1.ª Joan., 1.º: quod audivimus, quod vidimus, et manus nostrae contrectaverunt de Verbo vitae[165]. Gustar es de la charidad: [15*v*] gustate et vi-

---

[159] Textus in Prooemio Meditationum Vitae Christi. Hae celebratissimae *Meditationes Vitae Christi*, non a S. Bonaventura, sed ab ignoto franciscano itálo (ex Etruria) ineunte saeculo XIV, sunt scriptae. Cf. *Dict. de spir.* I, col. 1848-1851.

[160] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

[161] Cant. 1, 3.

[162] S. Bonaventura, *Opera omnia* ed. Quaracchi, 5, 306.

[163] Ps. 17, 45.

[164] Cant. 1, 1.

[165] I Io. 1, 1.

dete [166]; gustaverunt et illuminati sunt [167]; *saboreado* el paladar de los gustos eternos, ne sapiamus terrena [168]. Señal es de vida spiritual uso de sentidos spirituales. Véase también San Buenaventura «De septem itineribus», itinere 4, dist. 2, et itinere 6 [169].

[97] La summa de los mysterios de la vida de Cristo Nuestro Señor, que está a la postre deve de servir y ayudar mucho, advirtiendo las palabras de la Scriptura que allí se entrexeren [170], no sólo para la materia de la oración, mas para que sean como despertadores entre dia. Deve el alma que se exercita en esta 2ª semana procurar de alcançar familiaridad con el Verbo eterno *encarnado*, acompañándole, oyéndole, sirviéndole, reverenciándole como a su señor, hermano mayor y todo su bien.

[98] Bastará visitar una vez al exercitante, si no es al tiempo de la elección: entonces suele aver desconsuelos y tristezas, que piden más freqüentes visitas [171].

[99] De la elección.

[100] No ay cosa más difícil en todos los Exercicios que saber bien governar este negocio de elección, ni donde sea menester más destreza y más discreción spiritual, por ser este tiempo sujeto a diversas mociones del ánimo, y a vezes a engaños, que el hombre echa mano de lo malo con especie de bien. Es tiempo de parto, donde ay tristezas involuntarias que suelen ahogar; y si no ay luz del cielo y prudencia de arriba, corre peligro, si no se haze officio de buena partera, que no venga a luz todo lo que se ha trabajado, que se mal logre todo con ruyn succeso.

[101] Nuestro Padre se persuadió ser esta cosa de tanto momento, que no sólo en los Exercicios declaró a la larga lo que en

---

128 saboreado el *corr. ex* sabor del

---

[166] Ps. 33, 9.

[167] Hebr. 6, 4.

[168] Phil. 3, 19.

[169] Opusculum *De septem itineribus aeternitatis* scriptum non est a S. Bonaventura, sed a Fr. Rodulpho de Biberach O. F. Min. qui saeculo XVI floruit. Ed. in *S. Bonaventurae Opuscula* II 181-186 vel in ed. Quaracchi, *Opera omnia* 10, p. 23 n. 29. Cf. *Dict. de spir.* I col. 1854 n. 29.

[170] Verbum archaicum hispanum «entrexerir». Nunc diceremus: «entretejer».

[171] Quoties invisendus sit is qui se exercet in Doc. 4 annot. 36.

esto se puede dezir, mas en su Directorio [172] trató gravemente desto y de lo demás *se contentó con* dex*ar* anotado un poco; todo es advertirnos qué preparación ha de tener quien huviere de elegir: que sea con madureza y sazón; cómo se ha de aver quien elige; quán apartado ha de estar de todo affecto malo; como lo significan aquellas palabras del Directorio de nuestro Padre [173]: entrando en los tiempos de elección especialmente se encierre, sin querer ver ni sentir cosa que no sea de arriba, lo qual se declarará en su lugar.

[102] Pues para tratar desta materia de tanto momento por orden, se dirá: lo primero quién ha de ser admitido a la elección; lo 2.º cómo se abrá en ella; lo 3.º de qué cosas ha de ser la elección; 4.º cómo se abrá el que la da; 5.º qué tiempos ay della; y lo último, de lo particular de [16*r*] esta materia y orden y otros avisos.

[103] Claro está que no son todos para elección de estado, pues los que tienen ya estado determinado, como el casado y religioso, no pueden tratar desto, mas deven ser ayudados para que en el estado, que ya no pueden ni deven mudar, busquen lo más perfecto y agraden más a Nuestro Señor.

[104] Y a los que no tienen aún estado determinado no se deven de dar a todos indiferen*temente* [174], como se vee en la 7 parte, c. 4, lit. F. Deven de ser estos, personas de quien se espere mucho servicio de Nuestro Señor, y que no han de deshonrrar el camino de la virtud; y assí los que tienen passiones indómitas, o *h*ábitos malos, *como los inconstantes y de natural muelle y affeminado*; de que no se espera tanta enmienda, de ordinario no deven ser admitidos, pues aun las constituciones apostólicas a semejantes enseñan no se les dé el baptismo sin una larga y grande probación: Non enim est facilis vitae humanae mutatio [175], y assí lo enseña la experiencia quotidiana; y de aquí vemos que San Gregorio no admitía a professión de religión a la gente militar, si no precediessen primero

34 indiferentemente *corr. ex* indifferencia ‖ 38 como — affeminado *in marg.* ‖ 39 *in marg. manu P. Gz. Dávila* Vid. Basil. interrogatione 10ª in fusius explicata

[172] In Doc. 1 nn. 6-12 et 17-23.

[173] in Doc. 1 n. 6.

[174] De animi dispositione ad electionem in Doc. 20 annot. 148.

[175] χρόνῳ δοκιμαζέσθωσαν. Δυσέκνιπτος γὰρ ἡ κακία . . . Ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι τρία ἔτη κατηχείσθω. . *Constitutiones apostolicae*, l. 8, c. 22 (PG., 1, 1132).

tres años de probación [176]. Verdad es que podía aver tales prendas de una tan particular vocación, que supliesse todo lo dicho.

[105] Y sea regla general [177], que ninguno se admita a la elección, sin que él la pida y dessee, y que se persuada le conviene tratar deste negocio; de manera que la elección no se ha de dar a quien no la quisiere; porque, aun aviendo voluntad, se veen tantas dificultades, quánto más si ella falta; y por codicia de alcançar lo menor, perdemos lo mayor y lo que estava ya ganado.

[106] También se debe advertir que el que viene a elegir no trayga otro cuidado ni negocio que le divierta; que la voz del Señor es delicada y para oyrla pide toda atención.

[107] Hase de procurar (como nuestro Padre dize) [178] que venga el tal en el 3.º grado de humildad, o por lo menos en el segundo, para lo qual sirven los Exercicios de las vanderas y de los binarios: y quien no ha llegado a este segundo grado de humildad, no está para elegir, y es mejor que espere y se madure con otros medios y meditaciones. Véase la 16 annotación de las primeras.

[108] De manera que esta es la conclusión: que el que viene a elegir ha de traer el ánimo libre de todo desseo desordenado, y ynclinado a sólo lo que dél Dios quisiere; y si fuere posible, aparexado de su parte a seguir antes los consejos que solos los preceptos, advirtiendo lo que nuestro Padre dize [179]: que son menester más señales para solos los preceptos que para los consejos; porque esto 2.º es más seguro de suyo. Y esto baste para quanto al primer punto [16*v*].

[109] Quanto a lo 2.º, cómo se ha de aver el que elige en todo este tiempo, no se puede dezir cosa de más encarecimiento que las palabras que de nuestro Padre citamos [180], y está claro que aquí no buscamos revelaciones ni alumbramientos, y aquel sentir no dize certidumbre de evidencia. Es frasi de Escriptura y de santos; declárase por ella una noticia experimental que en esta materia no haze evidencia, por la semejança que ay entre los actos naturales y los de la gracia, como lo anota sancto Thomás, 1ª 2ªe, q.ae 112, ar. 5, ad 1.

---

67 son *corr. ex* solos

---

[176] S. Gregorius Magnus, *Epist., Lib. VIII* ep. 5ª (PL. 77, 910).

[177] De libertate habenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

[178] In Doc. 1 n. 17.

[179] In Doc. 1 n. 9. Vide in eodem Doc. 1 annot. 8.

[180] In Doc. 1 nn. 17-23.

[110] Lo que aquí, pues, se pide es: lo 1.º que el que elige esté todo en este negocio, recogida toda su ánima en él, sin divertirse a otra cosa. Lo 2.º, que en el deliberar no admita razones o motivos que no sean de arriba, quiero dezir, que sepan a carne y sangre; todo ha de salir de aquel principio, que es el desseo de sola la gloria divina. Este es caudal verdadero para edificar la torre de la *parábola* del Evangelio [181], esta es la satisfacción que el ánima tiene para fiar mucho de Dios, que no la dexará engañarse; que pues le busca de todo coraçón, le hallará. Y no se puede creer otra cosa de aquella divina bondad, que no recoxa a quien tan de veras le busca pues se haze encontradizo a los que no le buscan.

[111] Y si en los otros tiempos de Exercicios se pide claridad, mucho más en este, donde con sinceridad se ha de comunicar lo que el spíritu bueno o malo representa; porque es fácil en negocio proprio ser engañado, y donde el amor propio es tan sophístico y haze razones tan aparentes, que concluye. Con esta claridad se camina en este negocio con paz y satisfacción, poniéndose los medios que se pueden, ayudándose de principios de fee y los que nos enseña la Yglesia, de razón humana, de consulta, encomendarlo todo a Dios de veras, que parece no falta nada de lo que se puede pedir de nuestra parte.

[112] Vengamos aora al 3.º puncto que es lo que se ha de elegir. Claro está que ha de ser cosa buena, y que tenga desto testimonio y abono en la Yglesia, aora sea estado de vida, aora sea negocio. Y quanto toca al estado de vida, la 1ª cosa que se ha [de] deliberar es, si se ha de seguir el camino de solos preceptos, que llama san Dionysio Areopagita media vida y común [182], o el de consejos. Lo 2.º: y si consejos, si fuera de religión o en ella: porque, aunque la religión sea estado de consejos, puede uno fuera della ser casto y ser pobre, etc.; que quizá no tiene uno condición para comunidad. Lo 3.º: si en religión, en quál; si me combida el Señor a más retiramiento, o a más ymitación suya en la ganancia de las almas. Y lo postrero [17*r*], el quándo se abrá esto de executar. Y advierte

---

82 deliberar *corr. ex* deliverar ‖ 83 arriba *corr. ex* arriva ‖ 85-86 parábola *corr. ex* palabra

---

[181] Lc. 14, 28-30.

[182] Vitam monachorum appellat ἐνιαίαν ζωήν (singularem vitam), vitam reliquorum fidelium μέσην ζοήν. (*De Ecclesiastica Hierarchia* c. 6, §§ 2-3. Contempl. §§ 2, 4, 5; (PG. 3, 532-536).

nuestro Padre[183] que se vaya en esto por orden, *b*ocado por *b*ocado, no todo junto, que nos ahogaremos; y el ánimo del hombre que es apocado, si le cargan mucho en junto, dará con todo en el suelo. Vaya, pues, el exercitante offreciendo a Dios, como se fuere determinando, un día consejos, otro día religión, otro día en esta, otro luego.

[113] Dévese de advertir en la elección de religiones, no se eche mano de alguna estragada; ya se sabe lo que Cayetano dexó escripto en la 2.ª 2.ae desto[184]. Y para saber quál religión sea más perfecta, siga la doctrina de sancto Tomás[185]. Y se deven de mirar las partes y talento del que elige, para más servicio de Nuestro Señor.

[114] En los negocios otros, como en tomar un officio o otro, que son de cosas mudables, se debe hombre[186] ayudar destas mismas reglas, tomando dellas lo que *b*asta para la qualidad del negocio: y la medida es mirar por la honrra de Dios, sin tener qüenta con comodidades propias. Que la yntención sea recta; cor rectum coram Domino[187], que tantas vezes encomienda la Scriptura[188]. Que mire a solo Dios; no se abata a lo de acá.

[115] Quanto a lo 4.º, el officio del que da los Exercicios, en este particular, es cooperar a la moción divina, yr tras ella y disponer para ella, quitando impedimentos de engaños y yerros, y afficiones desordenadas. Que el que elige vaya camino derecho; no deve de movelle a una parte ni a otra, como se dize en la quinta décima anotación de las primeras: que aunque esto sea lícito de sí, es mucho mejor *en* los Exercicios dexar que se las aya Dios a solas con su criatura, y que sin tercero se concluya este negocio[189].

---

113 bocado por bocado *corr. ex* vocado por vocado ‖ 121 *in marg. manu P. Gz. Dávila* q. 189, art. 9 ad 2m ‖ 126 basta *corr. ex* vasta

---

[183] Vide textum Sti. Ignatii in Doc. 1 n. 9.

[184] En textus Caietani: « Inducere ad vitam conventualium est actus ex suo genere malus, quoniam inducitur quis ad vitam reprehensibilem » *Angelici Doctoris S. Thomae Aquinatis Summa Theologica cum Commentariis Thomae de Vio Card. Cajetani*, Roma 1773 VI, p. 832.

[185] Hanc doctrinam potissimum tradit S. Thomas in 2ª 2ae q. 188 maxime in art. 6º.

[186] Archaicus loquendi modus in lingua hispana. Nunc diceretur « uno ». Vide Bello-Cuervo, *Gramática castellana* n. 860.

[187] Act. 8, 21.

[188] Ita v. g.: 3 Reg. 3, 6; Ps. 7, 11; 31, 11; 35, 11; 63, 11; 93, 15 etc.

[189] De libertate concedenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

[116] La razón desto es, que la elección de cosa de tanto momento, como es estado de vida, no deve apoyar sobre persuasión o yndución humana, sino en voluntad de Dios: que se persuada el alma que Dios quiso servirse de ella en tal estado. Et omnis plantatio, quam non plantavit Pater celestis, erradicabitur[190]. Y en las tentaciones y dificultades que han de *succeder* en tal estado, poco alibio se halla en el amigo que nos truxo a él, si no se mira el cielo y se acuerda el alma: Dios es quien aquí me truxo; esse me tiene y me tendrá de su mano.

[117] De donde se colige que el que da los Exercicios deve también de estar a su modo indiferente para hazer fielmente lo que e han fiado; sólo ha de mirar a lo que Dios quiere, y no poner lnada de su propio spíritu. Persuádase que aquello será seguro y sin peligro lo que rematare según reglas de sana elección; sea él diligente en ayudar y sobrellevar al que Nuestro Señor ha fiado de su cuydado y lealtad [17*v*].

[118] Vele para descubrir los engaños y paralogismos del demonio; que de falsos principios no se puede colegir sino falsa conclusión. Advierta que aconteçe entrar con buena disposición en la elección el que la ha de hazer, y al tiempo del remate della se atraviesa alguna afición desordenada, que le lleva tras sí y le haze echar mano de lo que menos le conviene.

[119] Siguese lo 5.°; que es declarar los tres tiempos y maneras de sana elección, como están en el libro de los Exercicios. Del primer tiempo[191] ay poco que dezir, por ser cosa extraordinaria *y* no caer debaxo de regla; ni se deve pedir a Dios semejante modo de elegir. Es verdad que leemos y vemos algunas vocaciones con tantas prendas de Dios y tanta satisfacción del alma, que parece no le queda por donde entrar en duda[192].

[120] El 2.° modo es más ordinario, que es por inspiraciones y mociones ynternas, con las quales destrava Nuestro Señor a los hombres del mundo, y los trae para sí[193]. Dévese de declarar primeramente qué cosa sea consuelo y disconsuelo, como está en las reglas primeras de discreción de spíritu, desde la 3 hasta la

143 plantavit *corr. ex* plantabitur ‖ 144 succeder *corr. ex* poner

[190] Mt. 15, 13.

[191] De primo tempore electionis in Doc. 32 annot. 95.

[192] Aliqua exempla electionis factae hoc primo tempore apud Iparraguirre, *Historia* 1, 205-207.

[193] De secundo tempore electionis in Doc. 20 annot. 160.

11 [194] y en los Directorios, números 591 y 600 [195]. Esta visita de Nuestro Señor es quando el alma se halla con aliento y esfuerço, facilitada para el trato con Dios, para salir con obras arduas y difíciles por su amor, y se halla como aliviada del peso deste cuerpo. Vide Cas., coll. 4, c. 2 [196].

[121] Esta consolación no es *h*ábito, mas es como una passión espiritual dada sobrenaturalmente, cuya condición es, que, quando está presente, los actos de virtud se hazen con sabor, gusto, ynflamación del affecto, y aquello no se puede pegar a otro: nemo novit, nisi qui accipit [197]. Está llena desto toda la Scriptura, que no ay necessidad de traer testimonios. También haze esta consolación que las obras de la carne sean desabridas, con mucho más effecto que los *h*ábitos. Vide Sant Bonaventura de Proces. relig., c. 18 [198].

[122] Veamos aora el uso y plática desto, para saber quál de las partes del que consulta agrada más a Dios. Pues en tiempo de las meditaciones, quando el alma está consolada, proponga aquellas cosas, y mire a quál más, de las que delibera, le ynclina la consolación y la tranquilidad del alma que se sigue; y al contrario, el tiempo del disconsuelo a qué parte le mueve más, qué turbación y pusilanimidad le causa.

[123] En estos tiempos contrarios, siendo el alma movida a effectos contrarios, ha de persuadirse que son y nascen de principios *y* de spíritus contrarios; y es propio del spíritu malo acometer al tiempo del discon-[18*r*] suelo con pusilanimidad, y del spíritu bueno con alegría, que cada uno da de lo que tiene, como se vee en las reglas postreras de discreción de spíritus, que sirve para este tiempo, y sin ellas andará a ciegas el que enseña.

[124] La 2.ª manera de prática se entiende por aquella se-

178 hábito *prius* ábito ‖ 185 hábitos *prius* ábitos ‖ 199 spiritus *prius* spíritu

[194] In libro Exercitiorum (nn. 316-324). De consolatione in Doc. 1 annot. 10 et de desolatione in Doc. 1 annot. 11.

[195] N. 591: Doc. 1 n. 11.

N. 600: Doc. 1 n. 18.

[196] Cassianus, *Collationes* 4ª cap. 2 (PL. 49, 585).

[197] Apoc. 2, 17.

[198] Opus *De processu religionis* vel *De septem processibus religionis* cum nomine quidem S. Bonaventurae a. 1517 editum est, quod tamen non ab eo, sed a Fr. Davide ab Augusta (von Augsburg) qui S. Bonaventurae aequalis erat (m. 1272), conscriptum erat. Editum est tamquam pars tertia operis Davidis *De exterioris et interioris hominis compositione*, Paris, 1899, in qua editione cap. 18 exstat p. 197-198.

mejança que pone nuestro Padre en su Directorio [199], del que presenta a su señor un manjar para saber qué gusto le haze; assí el alma, con profunda humildad y con ferviente amor, offrezca al Señor, aora una, aora otra cosa, en diversos tiempos para que vea cómo el Señor recibe aquella oblación y qué gusto le haze: Domine, quid me vis facere [200].

[125] Vea también el alma, si Spiritus Sanctus promitit illi tantum pecuniae spiritualis, quantum necese sit ad aedificandam hanc turim evangelicae perfectionis [201]. Si le facilita los trabajos como Augustino dezia de sí en la materia de la castidad [202].

[126] La diferencia que ay entre estas dos maneras que hemos propuesto, es que en la primera entramos como yndiferentes a ver a qué nos ynclinan las mociones diferentes del alma; en esta 2.ª entramos como determinados, mirando qué cosa se recibe de Nuestro Señor con mejor rostro y con señales de más contento.

[127] Los yndicios que puede aver para satisfacción nuestra, los tenemos en las mismas reglas postreras de nuestro Padre; y San Buenaventura trata a la larga dellos en el lugar citado [203], y Gersón en el libro de probatione spirituum [204].

[128] Deve examinarse el dexo destas mociones del alma, a qué dexan inclinados nuestros coraçones; que por ay se conoscen quáles sean sus principios. También si perseveran sienpre en mover a bien; porque el demonio, aunque al principio haga del disimulado, no le puede durar mucho tiempo, que no descubra sus yntentos. Y deste examen dezirse ha un poco dél más abaxo.

[129] Quando por esta vía queda el alma con paz entera y satisfacción, se puede passar adelante. Quando no fuesse bastante esta satisfacción, succede el 3.º modo de elección [205], el qual, aunque no es tan excelente como el passado, por no ser de principio tan alto, mas es más seguro de ordinario, y suele conservar y assentar el 2.º modo dicho, y aun ser confirmado dél, como veremos [206].

---

215 se recibe *corr. ex* se ha de recibir

---

[199] In Doc. 1 n. 21. Vide idem Doc. 1 annot. 24.

[200] Act. 9, 6.

[201] Lc. 14, 28-30.

[202] *Confessionum* lib. 10 cap. 30 (PL. 32, 796).

[203] Vide supra annot. 198.

[204] Gerson, *Opera omnia* 1706, tom. I, col. 37-43.

[205] De tertio tempore electionis in Doc. 1 annot. 23.

[206] De comparatione secundi cum tertio tempore electionis in Doc. 1 annot. 168.

[130] Pídese para este 3.º modo tranquilidad del ánima; que en tiempo de turbación no ay que elegir. Está escripto, Ecclesiastici, 2.º: [18*v*] Ne festines in tempore obductionis [207]. Y si no hubiesse esta tranquilidad, mejor será passar adelante en las meditaciones, hasta que venga el tiempo sereno y se amanse la tempestad. En el agua turbia no se acierta a ver cosa distinctamente. Presupónese que ha de estar el alma purgada de peccados para hallar y entender la voluntad de Dios: no se le diga lo del propheta Isaías: me scire volunt et vias meas, quasi gens quae iudicium fecerit etc. [208].

[131] Pues, aviendo tranquilidad, se deven de proponer los convinientes y vnconvinientes de una parte y otra, entre lo que se delibera, y es bien escrebirlos para ponderarlos más [209]. Y es de advertir que todas las razones o convenientes, que se representan y mueven a la elección, deven de salir de aquel principio que diximos del amor de Dios.

[132] Con esto se prosiga con aquellos quatro modos que están en los Exercicios, vnvocando primero la gracia del Señor, poniéndome en sus manos con desseo de topar con su sancta voluntad. Quanto la cosa fuere de más momento, tanto se ha de caminar con más madureza.

[133] Restan de notar algunas cosas cerca destas dos maneras de elección para que quede la materia más declarada. Y quanto al 2.º modo, clara cosa es que, si el alma se certificase si es aquella cosa vnspiración o moción de Dios, no avría que esperar a más consultas; porque aun Aristóteles dixo, como cita santo Thomás, 1ª 2ªe, q.ª 68, art. 1: Quod illis qui moventur secundum instinctum divinum non expedit consiliari secundum rationem humanam; moventur enim a meliori principio quam sit ratio humana [210].

[134] Llama moción de Dios quando de parte del hombre no ay

---

241 et *corr. ex* per

---

[207] Eccli. 2, 2.

[208] Is. 58, 2.

[209] De scribendis in Exercitiis in Doc. 21 annot. 23.

[210] Τί οὖν ἂν κρεῖττον καὶ ἐπιστήμης εἶποι πλὴν θεός; ... καὶ διὰ τοῦτο οἱ πάλαι ἔλεγον, εὐτυχεῖς καλοῦνται οἷ ἂν ὁρμήσωσι κατορθοῦν ἄλογοι ὄντες, καὶ βουλεύεσθαι οὐ συμφέρει αὐτοῖς· ἔχουσι γὰρ ἀρχὴν τοιαύτην ἡ κρεῖττον τοῦ νοῦ καὶ βουλεύσεως. *Ethica ad Eudemum*, l. 7, c. 14. (In ed. Imm. Bekker ann. 1831, 1248 a 28-32).

disposición ninguna que preceda ; y esta señal nos enseña nuestro
265 Padre, para ser una moción de Dios, en las segundas reglas de discretione spirituum, en la 2.ª y 8. Mas, porque el ángel *de* Sathanás se transfigura en ángel de luz y vende moneda falsa por buena, se deve andar aquí con mucho tiento y con diligente examen.

[135] Sea pues un presupuesto en esta materia de mucha ym-
270 portancia, que governarse el hombre solamente a carga cerrada por movimientos y sentimientos interiores, es muy peligroso y principio de todas las illusiones y alumbramientos, con que el demonio ha hecho una grande guerra a la Yglesia de Dios. Y esta gente, aunque al principio entra engañada, después, aunque se
275 descubra la malicia, tienen ya metidas tantas prendas, que no saben bolver atrás. Y como toman estas cosas con capa de Dios, son tan tenazes [19*r*], que tienen cerrada la puerta a ser desengañados.

[136] San Joán nos dize en su canónica : nolite credere omni
280 spiritui, et probate spiritus an ex Deo sint [211]. No es todo oro lo que reluze. Y San Pablo a los de Thesalónica dize : spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere, omnia probate, quod bonum est tenete [212]. No se deve todo condenar, ni lo aprovéys ni ymprovéys todo a bulto, mas examinaldo [213] primero.

285 [137] A este propósito trae este lugar de San Pablo Jelasio papa, d. 15, c. Sancta romana [214]. Véase Casiano en la primera coll. c. 20, que cita aquel dicho de Cristo Nuestro Señor, que no *hall*amos [en] los Evangelios, mas le refieren muchos Padres antiguos : Estote probabiles trapezitae [215], que son los que tienen por officio

---

287 hallamos *corr. ex* ayamos

[211] I Io. 4, 1.

[212] I Thes. 5, 20.

[213] Forma archaica hispana pro « examinadlo ». Cf. Bello-Cuervo, *Gramática castellana* n. 615.

[214] Significatur epistola decretalis « De recipiendis et non recipiendis libris » (PL. 59, 156-164) partim ex antiquioribus documentis Romanorum Pontificum, praesertim Hormisdae, excerpta, probabilius vero in Gallia meridionali saeculo VI ineunte contexta. Cf. E. von Dobschütz, *Texte und Untersuchungen zur Geschicnte der altchristlichen Literatur* 38, 1, 1912 ; E. Schwartz *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche*, Giessen 29 (1930) 161-168. Epistolam invenies in Corpore Iuris Canonici, Decreti prima parte, Dist. 15 cap. 3, quod incipit « Sancta Romana Ecclesia ».

[215] Cassianus, *Collatio prima* cap. 20 (PL. 49, 510-511), ubi, in anno-

discernir la buena moneda de la falsa. No seamos engañados en la calidad del metal, en el peso, o en el cuño: mírese el principio, medio y fin de la moción ynterior, para que se sepa a qué auctor se ha de referir. Por donde vemos las muchas reglas que nuestro Padre dexó escriptas para este effecto.

[138] La prueba y examen ha de ser con luz [216], porque: omne quod manifestatur, lumen est; omne quod arguitur, a luce manifestatur [217]. Y hablava San Pablo de los gnósticos, que son como los alumbrados antiguos. Esta luz es la palabra de Dios, la Yglesia y público magisterio que Dios tiene en ella, y la razón humana; todo es Dios y lo uno no puede contrariar a lo otro: Non enim est Deus dissensionis, sed pacis [218]. Dévese pues la inspiración examinar por estos tres principios que hemos dicho.

[139] Y es señal muy cierta [219] de ser spíritu malo quando no quiere ser descubierto y ama las tinieblas, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius [220]; y es señal de ser spíritu de Dios querer ser descubierto, como lo enseña nuestro Padre en sus reglas [221]; porque Dios es luz [222] y ama la luz.

[140] A essa causa está dicho que el 3.º modo de elegir es más seguro, porque haze la razón su officio, apoyada con la fee y doctrina de la Yglesia; y al fin da al hombre lo que puede de su parte, y aplica todo su caudal para conoscer todo lo que Dios quiere. Y si con estas razones entra la experiencia que el hombre tiene de su flaqueza, que su salvación corre peligro y riesgo en el mundo, va el negocio más firme y más seguro.

[141] Y quando estas razones se confirman con algunas prendas de las que diximos del segundo modo, de paz, tranquilidad, consuelo y gusto, queda el alma con toda satisfacción [223]. Y al fin combiene mucho mirar el motivo con que uno entra en religión, que sea motivo

---

tatione *d*, auctores antiqui qui sententiam illam retulerunt. Origenes, Clemens Alexandrinus, S. Hieronymus etc. commemorantur). Cf. A. Resch, *Agrapha ausserkanonische Schriftfragmente*, pp. 112-233 ubi sexaginta et novem textus huius sententiae a Patribus allati, adducuntur. Cf. etiam. I. Vogels, *Biblische Zeitschrift* 8 (1910) 390.

[216] Translata fuerunt haec in Doc. 33, 34, 43 n. 203.

[217] Eph. 5, 13.

[218] 1 Cor. 14, 33.

[219] Haec transcripta sunt in Doc. 33, 34, 43 n. 204.

[220] 1 Io. 3, 20.

[221] In libro Exercitiorum (n. 326).

[222] 1 Io. 1, 5.

[223] Haec transcripta sunt in Doc. 33, 34, 43 nn. 205-206.

de perfecta renu[n]ciación, que es todo el caudal para este edificio, como lo enseña sancto Thomás [19*v*] en el postrer artículo de la 2ª 2ae.

[142] Si aconteciesse diversidad entre *el* segundo y tercero modo de elegir, que en la una parte se ynclina a uno y en la otra a otro, véase quál es de más peso, quál motivo va mejor encaminado, quál es el más o menos débil, y según esto se puede hazer la determinación [224]. Vale mucho para este tiempo de electiones el libro de San Augustín de las Confessiones.

[143] Mas veamos agora cómo es de tanta ymportancia elegir estado [225]. Lo 1.º, si el hombre de razón está obligado a poner fin conveniente a ella en todas sus obras ; si el cristiano deve de mirar que se pueda encaminar todo *quanto hace* a fin sobrenatural, y esto se deve de hazer en cada obra por sí ; quánto más se deve esto de mirar en la elección de estado, tras la qual van otras muchas obras que, si el fin del estado es vicioso, lo será todo lo que a él se consigue.

[144] Lo 2.º, claro está que en la Yglesia de Dios ay diversos grados y diversas vocaciones ; no todos ojos ni manos en el cuerpo ; no todos prophetas [226]. A la grandeza de la casa de Dios pertenesce que aya muchos officiales diferentes, y *con* esta variedad está hermoseada ; y hazer este repartimiento y división pertenesce al spíritu de Dios : Idem spiritus, idem Dominus [227] ; y dize : posuit, dedit etc. [228]. Y de David dize el mismo apóstol en los Actos, que, después que huvo acabado aquello en lo qual Dios le quiso emplear, murió [229] ; dando a entender que a cada uno da Dios su empresa en que se emplee. De aquí se vee quán gran cosa es no ympedir el hombre que haga Dios dél aquello de que él más se sirve ; porque aunque *a* nadie falta Dios *en lo* necessario para salvarse, mas otros buenos *b*ocados, ayudas de costa *y* favores particulares, da Dios a gente que le grangea su voluntad tomando estado a su gusto.

[145] Lo 3.º puédese también ver esto en la pena que merece

347 en lo *corr. ex* no es ‖ 348 bocados *corr. ex* vocados

[224] De comparatione secundi cum tertio tempore electionis in Doc. 20 annot. 168.

[225] Multa ex his translata sunt in Doc. 33, 34, 13 nn. 162-166.

[226] 1 Cor. 12, 29 ; Eph. 4, 11 ; 1 Cor. 12, 12-21.

[227] 1 Cor. 12, 28.

[228] Eph. 4, 11.

[229] Act. 13, 36.

quien resiste a la voluntad de Dios. Prover. 1 [230]. Vocavi et renuistis, etc. Ego quoque in interitu vestro ridebo. Y los males que dixo Cristo Nuestro Señor que avían de venir a Jherusalem, eo quod non cognoverit tempus visitationis suae [231]. No es posible que estas almas tengan paz huyendo de Dios, como está escripto: Quis resistit Deo et pacem habet? [232]. Siempre que entraren en lo ynterior del coraçón les darán garrote; y ay dellos quando pierden estos remordimientos! que es señal de dureza de coraçón y de sentido réprobo.

[146] 4.° ¿Qué [20r] cosa tan propia a la criatura, y al vasallaje que se deve, que tomar estado por la mano de su señor y padre, como haze el buen hijo? Al fin solemos dezir: este no era para este estado, en otro no tuviera tantas dificultades para salvarse; y nuestro Padre dice en la 2 parte, c. 1, § 1: Dimiti oportet eos, qui successu temporis deprehenduntur quod haec non sit eorum vocatio. Que, aunque no es consequentia cierta: faltó, luego no tuvo vocación de Dios; pues faltó Judas elegido por mano de Cristo; mas quiere dezir nuestro Padre que el tiempo descubre que éste no entró por la puerta, sino por alguna impresión y humano motivo, y que entró sin hazer ensayo en sus fuerças, y assi cayó con ello.

[147] Las demás cosas que se deven de elegir, que son, qué religión tomará y quándo, se deven de tratar por la misma orden y por el mismo examen. Cerca del quándo, suele aver particular dificultad, porque el hombre anda redimiendo el tiempo por huyr este trago amargo, y busca razones para dar largas a Dios, y Dios no quiere esso de los suyos: nescit enim tarda molimina Sancti Spiritus gratia [233]. Vemos la promptitud de los patriarchas: Adsum, presto sum [234]. De Nuestra Señora dize el Evangelio: Cum festinatione [235]; de los apóstoles: festinantes [236].

[148] Lo que san Augustín dize de sí, 8 lib. Confes [237], que él anduvo también con esta demanda muchos días, aquella razón es concluyente: si en algún tiempo, ¿por qué no agora? y si no aora,

---

[230] Prov. 1, 24, 26.

[231] Lc. 19, 44.

[232] Iob 9, 4.

[233] S. Ambrosius in Lc. lib. 2 (PL. 15, 1649).

[234] Gen. 22, 1: 31, 11; 16, 2. Cf. Ex. 3, 4.

[235] Lc. 1, 39.

[236] Lc. 2, 16, sed evangelista de pastoribus non de apostolis haec dicit.

[237] S. Augustinus, *Confessiones* lib. 8. (PL. 32, 762).

quizá nunca. Aora que tengo la moción de Dios fresca, y el aliento suyo, y el empellón que me dan, es tiempo de saltar este varranco; que si después me resfrío y me entomezco[238], quedarme he braçeando con mi denuedo sin aver quien me dé el embión[239] que es menester para este salto. Ay dos epístolas de San Bernardo para los que dilatan la execución de sus propósitos y vocación[240].

[149] Hase de notar en todos estos trances que no ahoguemos al que haze la election; no dalle siempre garrote[241]; es menester que respire alguna vez, y no esté siempre tan congojado, ut *absorbe*atur, qui eiusmodi est, tristitia[242]; porque una vez el coraçón caydo, es dificultoso de alentarle.

[150] Resta dezir de lo postrero[243]; quanto al modo de proponer de estas elections, se guarde el horden de los Exercicios. Dévese de procurar desde el principio de la segunda semana yncitalle a lo [20*v*] que es más perfecto en la ymitación de la vida de Cristo Nuestro Señor, y que esté ynflamado el ánimo en ser agradescido a quien tanto hizo por nosotros.

[151] Comiénçase la election el quarto o quinto día en el Exercicio del templo, donde començó Nuestro Señor a dar exemplo de obediencia: et erat subditus illis[244]. Dasse junto con la elección algunos puntos de la vida de Cristo nuestro Señor, los que más a propósito fueren *según* la disposición del que elige. El número de los días y Exercicios será según como se fuere ayudando.

[152] Prepárase el alma para la election con el Exercicio de las dos vanderas, con el de los binarios, de los tres grados de humildad. Si le biere asido [a] alguna cosa al que elige, le haga ynclinar al affecto contrario, por andar más a las derechas; y dévesele declarar el preludio de la election, que es casi el fundamento que se pone al principio de los Exercicios[245].

392-393 absorb *del. et iterum rescriptum a P. Gz. Dávila* ‖ 394 alentarle *corr. ex* levantarle ‖ 405 según *corr. ex* sobre ‖ 410 affecto] affento

---

[238] Archaicum verbum hispanum pro « entumezco ».

[239] Archaicum verbum hispanicum de quo *Diccionario de la lengua*, Madrid 1732 haec dicit: « Golpe dado con fuerza y violencia para arrojar desí alguna cosa ».

[240] S. Bernardus Epist. 105, 107, 412 (PL. 182, 240, 242, 620).

[241] Haec transierunt in Doc. 33, 34, 43 n. 226. De libertate concedenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

[242] 2 Cor. 2, 6.

[243] Haec transierunt in Doc. 33, 34, 43, n. 208.

[244] Lc. 2, 51. Quo tempore electio incipi debeat in Doc. 20 annot. 132.

[245] Haec translata sunt in Doc. 33, 34, 43 nn. 215-216.

[153] Adviertan no haga el que elige voto con algún fervor, como se dize en la 14 anotación; mas si el que elige es de edad y condición no sospechosa de liviandad, y la electión ha procedido con mucha madureza, no se le deve de prohivir [246].

[154] La doctrina que nuestro Padre tiene puesta al fin deste tratado de elections [247] es de grandíssima importancia para gente que tiene ya estado, o no parece que deven de mudar sus desiignios: porque con ella se reforman muchos abusos, los quales si no son pecado, son a lo menos principios de mucho mal.

[155] Y házesse con esta doctrina que los hombres casados y padres de familias, aunque estén en el siglo, traten de perfección en su modo, a lo qual les hemos de convidar según nuestra vocación.

[156] Si nuestros ministerios fuessen acompañados con esta doctrina y ynstitución que tenemos en este libro, se vería mucho más aprovechamiento en los que tratan con nosotros. Y esto vaste de la segunda semana.

De la 3.ª semana [248].

[157] En esta 3.ª semana se confirma y assienta la electión de la buena vida, que se ha *hecho* en la passada, y el propósito determinado de servir a Nuestro Señor con más veras, sacado del dechado de la vida de Cristo Nuestro Señor, porque en este último remate resplandecen y dan muestra de sí sus virtudes con mayor excelentia y nos con-[21*r*]bidan con mayor fuerça a su imitación [249].

[158] Está aquí encerrado un gran thesoro de la vida cristiana, y assí vemos a los sanctos tan exercitados en este trato, donde se halla todo: y todos sus libros que nos dexaron escriptos para nuestra instrución nos convidan a ello.

[159] Por lo qual se deve procurar que el que haze Exercicios sea muy instruydo en saber tratar con fructo estos mysterios, los quales debrían de ser mantenimiento hordinario del alma por toda la vida.

[160] El horden del discurso destas meditaciones es como en la passada, mirando las personas, dichos y hechos; y para algunos

3 hecho *corr. ex* dicho

[246] Haec paulo amplificata in Doc. 33, 34, 43 n. 228.

[247] In libro Exercitiorum (n. 189).

[248] Multa ex hoc capite transierunt in Doc. 33, 34, 43 nn. 240-252.

[249] De fine tertiae hebdomadae in Doc. 18 annot. 17.

no tan exercitados es bien abrilles más el camino en esta materia por aquellos punctos que en ella comúnmente se suelen enseñar, que es ver quién padesce, y qué, y de quién, y por quién [250].

[161] En la composición de lugar el que medita se debe hazer como presente al mysterio, y como si aquello fuesse por él sólo [251] a la forma que el apóstol dezía, hablando de Cristo Nuestro Señor: qui dilexit me, et tradidit se pro me [252]. Y conforme aquello que refiere Dionysio Areopagita al fin de la epístola 8, en el remate de la visión de Carpo, discípulo del apóstol: Paratus sum pro iis iterum mori [253]; en que se descubre la infinita charidad del Señor.

[162] Ha de entrar el alma en esta consideración, mirándose a sí como causa de tanto dolor, ignominia y tormento; *y* que todo el bien que tiene y el aver sido prevenida y librada del mal, es por aquellos merescimientos. Et quia cum lacrimis et clamore valido orans exauditus est pro sua reverentia [254]. Allí tenía el Señor presentes nuestros peccados y ingratitud.

[163] Aunque el affecto de la compassión es de mucha estima, y se debe pedir, dessear y buscar, y quando se nos diere recebillo con hazimiento de gracias; mas juntamente conviene buscar otros affectos, que son de mucho momento en la vida spiritual, como se collige del 3.º puncto de la primera meditación [255].

[164] Lo 1.º, se debe de buscar estima y peso de lo que es la offensa de Dios y lo que es hazer un peccador amistad con Dios. Pues para effectuar esta reconciliación, la sabiduría de Dios dió por bien empleado tal medio, como se nos pone en la passión.

[165] Lo 2.º, véese aquí lo que Dios aborresce y castiga el pecado; *pues* peccados agenos, puestos sobre las espaldas de Cristo, cor-[21*v*]dero de Dios sin mancilla [256], hazen tal sentimiento e impressión, ¿qué harán sobre espaldas propias *y* de los que somos hijos de padres traydores y traemos la sentencia arrastrando? Si in ligno viridi, quid fiet in arido? [257].

[166] De aquí se saca yndignación contra el peccado, y aquel ánimo que dezía el propheta: Iniquitatem odio habui, et abomi-

---

[250] De punctis explananda in Doc. 4 annot. 33.
[251] De compositione loci in Doc. 22-23 annot. 96.
[252] Gal. 2, 20.
[253] Pseudodionysius Epist. 8 (PG. 3, 1100).
[254] Hebr. 5, 7.
[255] In libro Exercitiorum (n. 194).
[256] 1 Petr. 1, 19.
[257] Lc. 23, 31.

natus sum[258]; de aquí zelo de las ánimas que tanto costaron, et ut concipiamus misericordiam, horrore plenam, adversus peccata, que dezía Basilio[259]; y aquel coraçón de David: vidi praevaricantes et tabescebam, et defectio tenuit me[260], etc.

[167] Lo 3.º la bondad de Dios y sabiduría, que tal medio supo hallar para enternescer los coraçones duros de los hombres: commendat Deus caritatem suam in nobis, quoniam, cum inimici essemus[261], etc.; y lo de San Joán: Sic Deus dilexit mundum, etc.[262].

[168] Lo 4, aquí se alienta nuestra esperança y se quitan los desmayos de coraçón de gente ruin y pusilánime. Qui enim propio Filio suo non pepercit[263] etc. Último, nos animamos a la ymitación; tanto Dios por mí, tan a costa suya, ¿qué yo por Dios? Principalmente si se añade aquel conoscimiento; ¿tanto yo hasta aquí contra Dios? Lo que San Pablo nos propone que ymitemos en Cristo: exinanivit, humiliavit, factus obediens, etc.[264].

[169] Algunas palabras de la Scriptura, como de los Psalmos y de Isaías quando hablan de Cristo Nuestro Señor en este mysterio, y los evangelistas en esta historia, en las quales se nos propone aquel coraçón del Señor en medio de la tempestad de su sanctíssima passión, nos serán para entre día como despertadores para hazer compañía a Christo crucifícado, y que podamos dezir: amor meus crucifixus est.

[170] Lo demás que toca a esta semana está en el libro de los Exercicios clara y distinctamente en el número y progreso de las meditaciones, y lo que se debe de mudar en las addiciones para esta semana[265], y assí no ay aquí que repetir ni añadir otra cosa alguna.

De la 4.ª semana.

[171] Esta quarta semana corresponde a la vía unitiva de amor y desseo de la eternidad, donde se nos propone el premio de [22*r*]

---

[258] Ps. 118, 163.

[259] S. Basilius, *Homilia in Ps. 33* n. 3 et *Homilia in Ps. 114* n. 3 (PG. 29 329-332 489).

[260] Ps. 118, 158 et 53.

[261] Rom. 5, 8.

[262] Io. 3, 16.

[263] Rom. 8, 32.

[264] Phil. 2, 7-8.

[265] In libro Exercitiorum (nn. 204-209).

Cristo resucitado [266], y se pueden añadir aquí algunos discursos para meditar la gloria y el galardón que esperan los justos, cuyas prendas vemos en estos misterios de la gloriosa resurrección : conresuscitavit et consedere nos fecit, dize el apóstol [267].

[172] El Exercicio del amor de Dios suelen algunos poner al principio de la 2ª semana, por parescer*les* que dispone algo a la elección ; mas su lugar es el que tiene en esta semana, que toda es de alegría y amor, y consideraciones que dispiertan el gusto de lo celestial ; si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt sapite [268]; et nostra conversatio in celis est, unde fit, ut terrena non sapiamus [269].

[173] De los modos de orar ay poca enseñança, siendo ellos tan útiles [270], y el primero encomienda mucho nuestro Padre, parte 7, c. 4, lit. F. [271], y quiere que sea muy universal el uso dél y de los exámenes : Quilibet enim bona voluntate praeditus, ad haec idoneus est, y en la 18 anotación de las primeras le pone nuestro Padre para ynstrucción y ayuda de gente ruda, y debiera ser a los nuestros muy familiar ; y se sabe que el Padre Francisco Xavier le usava con sus penitentes, con notable fruto y ayuda de sus almas, y les dava por penitencia lo hiziessen a la mañana una vez y a la tarde otra [272].

[174] Tiene facilidad este modo de orar, y en él ay trato con Dios, y meditación de la ley divina, tanto encomendado de la Escriptura, y ayuda para cumplirla. Puede aquí aver oración vocal o mental, según que más se ayudare el que lo usa. Puede también servir a gente más provecta, como se vee en los Directorios, número 103 [273].

[175] Los otros dos modos [274] sirven mucho para que la oración

---

96 le *corr. ex* que

[266] De fine quartae hebdomadae in Doc. 18 annot. 18.

[267] Eph. 2, 6.

[268] Col. 3, 1.

[269] Phil. 3, 20, 19.

[270] De modis orandi in Doc. 26 annot. 71.

[271] Ut notum est, hic locus pertinet ad Constitutiones S. I. [n. 649]. De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

[272] In Doc. 33, 34, 43 n. 262 eadem repetuntur. Quae hic de S. Francisco Xavier dicuntur, nonnullis explicatis, referuntur etiam in litteris P. Bernardini Rossignoli ad P. Philippum Rinaldi datis Romae die 21 augusti 1599 ARSI, *Rom. 162*, fol. 70*r*. Cf. etiam MHSI. *Epp. Xav.* I, 451, II, 94.

[273] Doc. 20 n. 103, sed revera nn. 104-105.

[274] De secundo modo orandi in Doc. 18 annot. 41 et de tertio modo orandi in Doc. 20 annot. 200.

vocal sea con atención y devoción, y se cumpla lo del apóstol: orabo spiritu, orabo et mente [275]. Y esta doctrina es muy útil a los que tienen obligación a oras canónicas y otras oraciones vocales [276].

[176] Las reglas de templarse en la comida [277], del distribuir limosnas [278], pueden servir según la disposición, necesidad y desseo de ayudarse del exercitante. Las que tratan del sentir con la Yglesia [279] son muy necessarias aora para los operarios y que tratan la palabra de Dios; porque todas [22*v*] son derechamente contra el sentir y hablar de los herejes de nuestro tiempo, en el qual se vee quánto se debe hablar con sobriedad y cumplir aquel precepto del apóstol a su discípulo: formam habe sanorum verborum [280].

[177] Acabados los Exercicios se deve de dar instrución para llevar adelante lo començado y proseguir el camino en que aora ha puesto los pies, encomendándole el uso de la oración, examen, freqüencia de sacramentos, lección de libros spirituales con fructo [281]. Lo que toca a estos medios se debe de declarar más en particular que al principio de los Exercicios se hizo, como queda advertido en su lugar. Véanse los Directorios número 704, 705, 756, 757 [282], y sobre todo, ut curent bonis operibus praeesse según el estado de cada uno.

Doc. 32

DIRECTORIUM EXERCITIORUM P. CORDESES

Praefatio.

I. TEXTUS: *Arch. Prov. Tol. S. I. 1389.* Autographum P.is Cordeses [1], ut probabile videtur.

---

[275] 1 Cor. 14, 15.

[276] Haec etiam in Doc. 33, 34, 43 n. 267.

[277] De regulis victum ordinandi in Doc. 20 annot. 187.

[278] De regulis dispensandi eleemosynas in Doc. 26 annot. 84.

[279] De regulis sentiendi cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207.

[280] 2 Tim. 1, 13.

[281] De modis ad perseverandum aptioribus in Doc. 18 annot. 92.

[282] N. 704, 705: Doc. 22-23 nn. 135-141.

N. 756, 757: Ignoramus cuinam Directorio haec respondeant. Fortasse Doc. 17 nn. 15, 16.

[1] Antonius Cordeses «vir multae orationis» et «expertus spirituum discretione» (*Vitae 24*, 1580) natus erat in oppido Olot (provinciae Gerundensis, in Hispania) anno 1518. Postquam duobus annis utrique iuri civili et cano-

II. Typis impressum : MHSI. *Exerc.* 949-971.

III. Auctores : MHSI. *Exerc.* 766-768 ; A. Yanguas e Ig. Iparraguirre *Antonio Cordeses, autor del Directorio Granatense*, Manr. 22 (1950) 351-367.

IV. De Auctore directorii : In dissertatione libelli periodici « Manresa » supra memorata de hac quaestione egimus. Sufficiat hic ex illa dissertatione praecipuas conclusiones colligere.

Imprimis, satis probabile dici debet documentum in hoc codice manu ipsius P. Cordeses esse scriptum.

Addendum est, quod fortasse maiorem vim facit, hoc Directorium nihil aliud esse nisi summarium aliorum scriptorum eiusdem P.[18] Cordeses, ita ut quae eius magis propria sunt, in hoc scripto eaque saepe, fere iisdem verbis inveniantur.

Hoc quidem luce clarius apparet perscrutanti caput quartum huius Directorii, in quo P. Cordeses suas proprias notiones copiosius exponit. Etenim in hoc capite id unum perfecit, ut quae in Tractatu de oratione mentali generaliter scripserat, ea Exercitiis spiritualibus accommodaret, ita ut non tantum aliquae locutiones eaedem in utroque libro inveniantur, sed etiam rerum summa, explanatio, connexio similia sint. Cum quidem in Tractatu de oratione fusius argumenta explicet, adiectis probationibus ex Sacra Scriptura et Sanctis Patribus, hic autem orationem contrahat, non semper eisdem verbis utitur. Sed tam constans, continua et per tot paginas protracta similitudo eumdem utriusque Documenti auctorem prodit. In pag. 359-366 commemoratae dissertationis totum caput quartum Directorii cum locis parallelis Tractatus de oratione transcribitur. Sufficiat hic exempli vel confirmationis gratia ultimos numeros afferre, ubi videbitur initio quidem quomodo quae copiosius in Tractatu de ora-

---

nico studuit, et sine dubio simul cum patre notarii officium exercuit, ingressus est in Societatem Gandiae die 11 octobris 1547. In Universitate Gandiensi creatus est magister artium et doctor in theologia, immo ibi per annum theologiam legit. Ab anno 1553 universitatem rexit usque ad annum 1560. Anno 1555 curam Gandiensis collegii non dimittens, gubernavit etiam collegium Valentinum. Anno 1560 nominatus est Praepositus Provinciae Aragoniae, et exeunte anno 1564 missus est in Provinciam Lusitaniae, volebat enim P. Generalis eum ad illam gubernandam praeparare. Quare primum, socius Patris Miró, Viceprovincialis, deinde ineunte 1566 Superintendens collegii Conimbricensis factus est. Mutato vero Superiorum consilio in Hispaniam est reversus et iterum (1568-1573) provinciam Aragoniae gubernavit. Dum hoc munere fungeretur (1571) S. Alfonsum Rodríguez, refragantibus consultoribus, Societati ascripsit, dicens se velle sanctum in Societatem admittere. Post congregationem generalem anni 1573, cui interfuit, missus est in Provinciam Toletanam Praepositus Provincialis (1573-1579). Ex hac Provincia in Domum Professam Hispalensem se contulit, in qua primum Praepositus bis fuit (1579-1590 et 1593-1596 ?), postea praefectus rerum spiritualium et confessarius. Tandem obiit Hispali die 16 maii 1601. Cf. ARSI, *Baet. 8.*

tione dicuntur, ea pressius et summatim in Directorio indicentur, in fine vero quomodo fere omnia iisdem verbis transcribantur.

Directorium

[76] Y por tanto, *deve el que quiere ir a la perfectión*

a) bolver después de hechos *todos los Exercicios desta primera semmana.*

b) insistir en la contritión del coraçón.

c) y *obras poenitenciales exteriores.*

d) desta manera, quando Dios le influye mucho sentimiento de sus peccados y *lo compunge, persevere en la penitencia mientras dura el tal influxo, ahunque sea por muchos años.*

Porque hazer Dios en él tan profundo cimiento de penitencia, es señal que quiere levantar en él el edificio de la vida espiritual.

[77] *El remate de esta tal penitencia suele ser una grande paz*

Tr. de la vida purgativa c. 1.

[6] « Por lo cual, *si quiere caminar para la perfección*, le es necesario insistir en purgar, limpiar y purificar su alma de las sobredichas reliquias del pecado » [f. 217*v*].

[29] a) « *deve* todos los días por la mañana tener un rato de meditación sobre sus pecados *por alguno de los puntos arriba puestos* » [f. 219*v*] i. e. Exercitia primae hebdomadae (cf. n. 16-23).

b) « los medios para purgar. . . el primero es la penitencia, segundo la mortificación ». [f. 217*v*]. Poenitentia, prout distinguitur a mortificatione arcte connectitur pro P. Cordeses cum contritione, ut elucet ex locis parallelis v. gr. : « porque la parte más principal de la penitencia es la conpuctión del corazón ». Tr. vida purg. n. 29, [f. 219*v*].

[31] c) « debe añadir a lo dicho *obras penitenciales exteriores* de disciplinas, o cilicios, o ayunos, o dormir en cama dura, o no beber vino o no vestir camisa u otras semejantes . . . » [f. 220*r*].

[34] d) « Quanto tiempo haia de durar la penitencia, no se puede dar regla cierta. . . A unos *compunge* Dios mucho, *influiéndoles* mucho sentimiento de sus peccados. Estos deben *perseverar en la penitencia, mientras dure el tal influxo ahunque sea por muchos años* ». [f. 220*r*].

«*Porque hazer Dios en ellos tan profundo cimiento de penitencia, es señal que quiere levantar en ellos el edificio de la vida espiritual muy alto* » . . . . [f.220*r*].

« *El remate de esta tal peni-*

y serenidad de su conscientia, y una extraordinaria confiança del perdón de sus peccados.

Estos tales, quando Dios les muda el espiritu y sentimiento en otra cosa, seguramente pueden seguir el llamamiento de Dios.

[78] e) Si empero Dios no le influye el tal sentimento, *pero dáselo algunas vezes por medio destos Exercicios o de otros, y otras se lo niega, deve, según parecer de S. Bonaventura, insistir en la penitencia por dos o tres meses, antes de passar a la vida illuminativa,* que es por los Exercicios de la 2ª y 3ª semanas.

tencia suele ser una grande paz y serenidad de sus consciencias y una extraordinaria confiança del perdón de sus peccados . . .

[35] *Estos tales quando Dios les muda el espiritu y sentimiento en otra cosa, seguramente pueden seguir el llamamiento divino* ». [f. 220*r*].

[36] e) « Otros no son tan favorecidos de Dios que reciban el influxo tan continuo, *pero dáseles algunas veces por de la oración* o de la palabra de Dios o de la lición o de otro *exercitio*, y *otras veces se lo niega . . . Estos, dice S. Bonaventura que deven insistir en la penitencia por dos o tres meses antes de pasar a la via illuminativa.* [f. 220*vr*].

Animadvertendum est quae ex aliis libris in Directorio transcribuntur, ea esse quae mentis Patris Cordeses propria censebantur, quae ab ipso Patre usquequaque propagata sunt, quae eum quosdam iesuitas de doctrina ab instituto Societatis Iesus nonnihil aliena suspectum reddebant. In his vero exponendis ita propris suis vocabulis ac locutionibus utitur ut ipsa loquendi ratione facile ab omnibus aliis auctoribus distingui possit ; Pater enim Cordeses eadem verba eosdemque dicendi modos saepenumero repetebat, nonnulla vero iisdem semper vocabulis scribere solebat.

V. De natura documenti : Hoc Directorium naturam propriam ab aliis huius generis documentis alienam ostendit. Potius enim quam Exercitia explanare vel Directorium simpliciter conscribere, videtur auctor occasionem aut sibi oblatam aut a se quaesitam arripere ut suam doctrinam de vita spirituali exponat.

Nam hoc Documentum duabus quasi viis, valde inter se diversis, progreditur. Primum ratio uniuscuiusque hebdomadae explicatur. In his vero expositionibus P. Cordeses non sua sed Patris Polanco sensa exprimit, quem, brevius singula complectens in toto fere Directorio sequitur.

Nec mirum si hanc viam secutus sit. Debebat enim Exercitia in eiusmodi Documento explicare. Ipse vero, quantum scimus, in Exercitiis dirigendis minus versatus erat. Egebat ergo magistro. Adde has de Exercitiis quaestiones sua non interesse, nisi quatenus sibi ansam dabant ad propria exponenda.

Quod vero magister non P. Miró, cuius Directorium auctoritate fere officiali gaudebat, sed P. Polanco electus fuerit, aliud argumentum est, idque non parvae efficacitatis, ad paternitatem cordesianam probandam. Modus enim cogitandi P.[is] Miró de vita spirituali et de oratione a modo P.[is] Cordeses valde discrepabat. Immo P. Miró sua-

sit Patri Francisco de Borja ut contra modum orationis P.is Cordeses verba faceret. Quare Documentum in quo hunc suum modum omnibus explicare P. Cordeses intendebat, non poterat Patris Miró sententiis fulciri.

Paragraphi in quibus a Polanco pendent, apparent ex sequenti elencho numerorum utriusque Directorii in quibus eadem exponuntur:

Cordeses	Polanco	Cordeses	Polanco	Cordeses	Polanco
n. 6	11	n. 63	56	136	67-70
7-9	15	81	62	137	70-71
9	17	86	65	139	88
10	19	87	66	140	87
15	41	88	69	143	95
17	35	124	77	144	97
21	45	127	84	145	98
23	50	128	79	146	98
27	60	130-131	82	151	102
32	31	132	85	152	102
34	53	133	76	157	105
35	54	134	83	159	112
36	40	135	63-66		

Postquam vero his explicationibus viam sibi straverat, in reliquis capitibus, quae « Observationes » inscribuntur, exponit quomodo in Exercitiis sua doctrina de vita spirituali in effectum adduci possit. Nisi haec ante oculos ponatur, multa quae in hoc Documento explicantur, insolita ac longe petita videri possunt. Eiusmodi quidem illa sunt ad Exercitia explicanda, non vero ad P. Cordeses modum orationis et vitae spiritualis exponendum.

VI. Ratio editionis: Edimus textum unicum. Aliqua verba quae in ms. subducta linea, scripta sunt, nos *typis italicis* imprimimus.

Textus

†

[3] Directorio de los exercitios spirituales de la compañía de jesus para endreçar assì al que los da como al que los haze

de los que dan los exercitios y de los que los pueden hazer.

Cap. 1.

[1] Por los Exercitios spirituales de la Compañía entendemos aquellas meditationes spirituales que compuso nuestro Padre maes-

tre Ignatio de Loyola, primero fundador della, los quales usan los de la Compañía para su aprovechamiento spiritul y los comunican a otros de fuera para el mismo fin. Para enseñarse el hombre en ellos, tiene necessidad de maestro y guía, en tanto, que dizen algunos sanctos que es meior no entrar el hombre en la vía del spíritu, que entrar en ella sin guía.

[2] El que da los Exercicios a otros, devría de tener la unctión del Spíritu Santo, que es la enseñança del Spíritu Santo en ellos para sí, y para otros; y discretión de spíritus, o uso dellos; esto es: larga experientia de meditar en ellos, y de tractar ánimas, y ia que le falte el tal don, deve a lo menos tener bien estudiado y decorado el modo que ha de tener en darlos con alguna experientia en ellos, y encomendar lo demás a Dios, que es el principal maestre desta obra; y assi deve muy de coraçón rogar a Dios se digne de supplir lo que a él le falta [1].

[3] Los Exercicios no se han de dar de una misma manera a todos, porque los que los piden se dividen en 4 classes [2]. La 1ª classe es de aquellos que no tienen aptitud para oración mental, o porque tienen poco juyzio, o poca salud, o están tan occupados que las occupationes no les dan lugar para ello [3].

[4] En la mesma están aquellos que ahunque tienen buen iuyzio y salud, y están libres de las occupationes, no quieren darse a oración mental; pero todavía dessean todos estos reformar sus vidas y que se les dé alguna instrución en la vida spiritual con que meior se salven.

[5] La instrución que a estos se les puede dar está en 4 cosas. La 1ª es que hagan una confessión general de toda la vida passada, no como cosa[1] ne[ce]ssaria al que hizo buenas confessiones, sino ad bene esse, por los grandes provechos spirituales que en ella hay. La 2ª es que se les dé instrución de examinar cada día sus consciencias. La 3ª mostrarles de examinarse generalmente para bien confessarse, por el modo de orar sobre los mandamientos de Dios y sinco sentidos [4]. La 4ª instruírlos a que freqüenten los sanctos sa-

---

33 meior *sup. lin.*

---

[1] De qualitatibus directoris generatim in Polanco Doc. 20 annot. 54; de necessitate librum Exercitiorum bene cognoscendi in Doc. 1 annot. 15, de petendis aliorum precibus in Doc. 18 annot. 63.

[2] De qualitatibus eorum qui exercentur in Doc. 4 annot. 1. Hic sequitur potius Polanco Doc. 20 cap. 2 nn. 10-19.

[3] De his vide annotationes 18 et 19 Exercitiorum (nn. 18, 19).

[4] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

cramentos de la confessión y comunión cada 8 ó cada 15 días [5]. A estos talés es muy bueno declararles los mandamientos, peccados mortales y obras de misericordia.

[6] La 2ª classe es de aquellos que tienen buen entendimiento y iuyzio para tomar los Exercicios, de manera que si los hiziessen complidamente, se podría sperar dellos mucho fruto. Pero sólo quieren aiudarse algo dellos, quanto es menester para purificar su ánima y para reformar su vida; y a éstos basta darles la 1ª semmana hasta hazer la confessión general, pero dénsela con exactión, con sus additiones y reglas de discernir los spíritus de la 1ª semmana, a la manera que se tiene quando se dan todos exactamente [6]. 2º. Se les pueden declarar y enseñar los tres modos de orar. 3º. Persuádaseles la freqüentia de los sacramentos. 4.º Si le paresciere conveniente, los puede instruír en el modo de distribuir las limosnas y de discernir los scrúpulos, si tuvieren necessidad dello [7].

[7] La 3ª classe es de aquellos que tienen aptitud para la oración, pero las occupationes o la falta de salud no les dan lugar para vaccar a ellos complidamente sino en parte, y todavía dessean hazerlos como mejor pudieren [8]. A éstos se les pueden dar los Exercicios vacando a ellos una hora cada día por la mañana, desta manera: que 1º se les dé el fundamento en que rumien un día o dos. 2º. Sean enseñados en los exámenes de conscientia. 3º. Déseles el 1º Exercitio de la 1.ª semana en que mediten por 3 días, y declárenseles las primeras seis additiones [9].

[8] Tras esse déseles el 2º por otros tantos días con declaratión de las otras additiones. Después el del infierno por otros tantos días, y si le paresciere al que da los Exercicios, que el exercitante se ha de aprovechar de los Exercicios de la muerte y del iuyzio, déselos por la orden que los otros tres sobredichos [10]. El 3º y 4º Exercicios no se los ha de dar, porque no son sino repetitiones de los dos primeros, y [11] en su lugar es que mediten un mesmo Exercicio

---

56 *in marg.* Anno[tatio] 19

---

[5] De communione frequenti in Doc. 17 annot. 7.

[6] De regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 n. 83.

[7] De regulis eleemosynas dispensandi in Doc. 26 annot. 84 et de regulis dignoscendi scrupulos in Doc. 26 annot. 85.

[8] Cf. de his in annotatione 19 Exercitiorum (n. 19).

[9] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[10] De meditationibus mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[11] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

por dos o tres días. Lo que toca a las reglas de discernir los varios spiritus de la 1ª semmana, se dexa a la discretión del que [5] da los Exercicios. [12].

[9] Hará su confessión general. [13]. Después passarán a los Exercicios de la 2ª semmana y se los dará de la mesma manera que los de la 1ª, con declaración de sus additiones y otras cosas convenientes, meditando en cada uno de los Exercicios por dos o tres días, y después los de la 3ª y 4ª semmanas. Y si quisiere hazer las elecciones y se dispusiere como conviene para ellas [14], éssas se le han de dar mientras anda en la 2ª semana. Y si el tal quisiesse dar cada día más que una hora a la meditatión, más en breve podría acabar los Exercicios.

[10] La 4ª classe es de los que pueden hazer y quieren hazer complidamente los Exercicios para aprovecharse dellos todo lo possible. A éstos se les darán de la manera que aquí se dirá.

[11] Para induzir a otros a que hagan los Exercicios, díganseles frutos o effectos dellos [15], que son, el 1º reformar la vida, la qual reformatión consiste en hazer penitencia de los peccados y mortificar los vicios, specialmente la afición desordenada de las cosas terrenas, y plantar las virtudes en el ánima; 2º, enseñarse en la oración mental y trato con Dios, en lo qual consiste la vida spiritual; 3º se le puede dezir que innumerables hombres se han aprovechado dellos notabilíssimamente, y se hizieron grandes ministros del servicio divino; 4º que están aprobados por la Sede Apostólica.

[12] Lo 1º que se ha de hazer con los que quieren hazer los Exercicios.

Cap. 2º.

[13] Determinado uno de querer hazer los Exercicios, procúrese que se recoja en una celda apartada, y apartado él por el tiempo que duraren los Exercicios de toda conversatión y trato que lo dis-

---

84 *in marg.* Anno[tatio] 20

---

[12] De regulis discretionis spirituum vide annot. 6 et Doc. 22-23 annot. 83.

[13] De confessione generali in Doc. 3 annot. 12.

[14] De animi dispositione ad electiones faciendas in Doc. 20 annot. 148.

[15] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7 et de inducendis hominibus ad Exercitia in Doc. 4 annot. 7.

trayga dellos [16]. Porque quanto más apartado estuviere de estorvos y cuydados, tanto más libre y aparejado se hallará para vacar a Dios y a la salud de su ánima, y tanto más se aprovechará. La tal celda se ha de procurar que sea tal, que della pueda salir a oir missa, o dezirla, si fuera sacerdote, sin topar con personas que lo estorven [17].

[14] Recogido ia el exercitante repitanle 1.º los frutos que ha de coger de hazer los Exercicios [18] [6].

[15] 2º Avíselo que los Exercicios le han de durar 4 semanas poco más o menos. Pero nota aquí que ahunque los Exercicios que aquí se enseñan se dividen en 4 semmanas, no se entiende que las semanas han de ser precisamente de 7 ho 8 días; pero entonces y no antes se ha de acabar cada semmana, quando el que se exercita ha ia hallado lo que pretiende en aquella semmana; como es la 1ª semmana después de haver tenido mucho conoscimiento y contrition de sus peccados; la 2ª, quando de las meditationes de la vida de Christo huviere sacado notable fruto, y huviere concebido el modo que dende adelante ha de tener en bien meditar en la vida de Christo, y assí a la medida del fin que se pretiende en cada semmana (consideradas también las otras circunstantias) se han de dar en cada una dellas más o menos Exercicios, y se han de detener más o menos días [19].

[16] 3.º Adviértale el recogimiento que ha de tener por los días que los hiziere, y el trabajo que ha de passar en ellos; porque assí se anime para la perseverantia, y no se llame [a] engaño, quando succediere el trabajo, como han hecho algunos y desistido dellos. Adviértale también mucho lo que está en la 5ª annotatión [20].

[17]. 4º Avíselo que le ha de dar cuenta de quanto passare por su ánima en este tiempo de los Exercicios, esto es, de los conceptos, illustraciones, inflammationes, consolationes, desconsolationes, poenitentias y tentationes; porque no caya en algún error callando las tales cosas, y que pueda ser instruído como conviene [21].

[18] 5.º Hágale saber que en la 1ª semana no ha de tener li-

12 *in marg.* Anno. 20 in principio et circa finem ‖ 16 *in marg.* Anno. 4

[16] De loco Exercitiis aptiore in Doc. 4 annot. 9.

[17] Colliguntur hic dicta in annotatione vigesima Exercitiorum, quam ipse Cordeses bis in margine commemorat.

[18] Vide supra annot. 15.

[19] Cf. annotationem quartam (n. 4), quam in margine Cordeses affert.

[20] In libro Exercitiorum (n. 5).

[21] De labore proprio eius qui exercetur in Doc. 18 annot. 68.

bro alguno spiritual en que lea ; porque ha menester bien el tiempo para los Exercicios y para las otras cosas que ha de hazer y conviene que se applique todo en limpiar su conscientia, y assí sólo le dexe el breviario o horas y el rosario en que ha de rezar ; tinta, papel y pluma ha de tener encima de la mesa, y una imagen devota, y si possible fuere sea de la passión [22]. Missa podrá dezir si fuere sacerdote o oirla, si hay commodidad para ello [23], y ahún podría oyr algunos otros officios, como se dize en la annotación 20 [24].

Observationes acerca de la primera semana.

Cap. 3º.

[19] En el primero día le ha de practicar el último fin de la vida [7] humana, para que considere en él por algunos ratos ; y propóngaselo por punctos breves, porque mejor lo encomiende a la memoria, y mejor lo pueda condiderar [25].

[20] Los punctos son estos : 1, el hombre ha sido criado para conoscer, amar y servir a Dios, y con esto venir a posseherlo y a gozar del mesmo ; 2, todas las cosas han sido criadas para aiudarle a alcançar esse mesmo fin ; 3, y assí en tanto las ha de querer y usar dellas, en quanto le ayudan para el mesmo fin, y abstenerse dellas en quanto lo impiden ; 1, y se ha de poner indifferente a las que de sí son indifferentes, de manera que no ha de querer más salud que enfermedad, ni riquezas que pobreza, ni honras que desprecios, ni larga vida que corta, sino aquellas que más nos aiudan.

[21] Y sea amonestado que estienda la consideratión a mirar cómo hasta aquí se ha havido acerca deste fin y de los medios, y cómo es razón que se haya dende adelante, y que procure de assentar la dicha indifferentia en su ánima.

[22] Para el 2.º día le platique los exámenes particular y general [26], y haga que los aprenda bien y que los platique el dicho 2.º

---

47 en *del.* e ‖ 2 *in marg.* Anno. in fine Exercitii regni Christi fol. 101 [*Hoc et reliqua fol. respondent ed. Burgis, anno 1574*] ‖ 7 *in marg.* fol. 43 ‖ 20 *in marg.* 2º día. fol. 45, fol. 50

---

[22] De rebus quae in cubiculo haberi possunt vel habebantur apud Ipar-raguirre, *Las casas de ejercicios*, 329-334.

[23] De missa sive celebranda sive audienda in Doc. 4 annot. 10.

[24] In libro Exercitiorum (n. 20).

[25] De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 48. In hoc capite tertio multa ex Directorio P. Polanco sumit. Vide ea in Doc. 20 nn. 45-60.

[26] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49, de examine generali in Doc. 4 annot. 50.

día; porque son cosas de mucho momento, y que han de durar toda la vida.

[23] Las utilidades de la confessión general se han de declarar de palabra, quando se tracta de que se apareje para hazer la tal confessión [27].

[24] Los cinco Exercicios se han de hazer todos en un mesmo día, y los mesmos todos los otros días desta semmana, pero non se han de proponer todos juntos, porque no se confunda la memoria dellos, sino cada uno por sí; y propóngaselos desta manera [28].

[25] El 2.º día por la tarde proponga y declárele el 1º. que se llama de las 3 potentias con las cinco additiones primeras, [29], contándole fideliter, si fuere necessario, las historias de los 3 punctos, y repítaselo 2ª vez y haga que él mismo lo repita después, porque e quede bien en la memoria, y ahun déxeselo en scripto [30]. Este Exercicio ha de hazer el día siguiente, que es el 3º, no a la media noche, sino por la mañana, en estando levantado.

[26] Tras essa meditación visítelo y propóngale y declárele de la mesma manera el 2.º, que es de los peccados con las 4 additiones siguientes, que son 6, 7, 8, 9, para que lo haga antes de comer, y déxeselo también en scrito.

[27] Sea advertido que quando meditare no menudee mucho en el 1.º puncto sus peccados [31], que esso hará quando se aparejare para confessarse generalmente, y que para meditar basta representarse la multitud y graveza dellos en general a carga cerrada, y si descendiere en particular, sea de aquellos que mayor confusión y dolor le han de causar.

[28] Tras esso visítelo otra vez después de comer entre dos y tres; [32]; y propóngale el 3.º Exercicio, que es repetitión de los dos, para que lo haga de 3 a 4.

[29] Tras esso visitelo otra vez y proponga y declárele el Exercicio del infierno de la mesma manera que los otros, para que lo haga antes de cenar. Desta manera se le imprimirán bien y con distinc-

31 *in marg.* fol. 72 ‖ 36 *in marg.* 3º día

[27] De utilitate confessionis generalis in Doc. 4 annot. 52.

[28] Quo modo Exercitia primae hebdomadae tradi possint in Doc. 2 annot. 3.

[29] Quibus diebus additiones proponi possint in Doc. 3 annot. 2.

[30] De punctis scripto tradendis in Doc. 3 annot. 6.

[31] Agit de primo puncto Exercitii secundi (n. 56). Idem consilium repetunt testes allati Doc. 25 annot. 27.

[32] Quoties invisendus sit is qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

tión y claridad, y será señor dellos, para hazerlos con perfectión los días siguientes.

[30] El 4 día hará los mesmos Exercitios por cinco horas: el 1.º de las potentias, a la media noche; el 2º, de los peccados, en levantándose; la 1ª repetitión de los dos, antes de comer; la 2ª repetitión, a hora de vísperas. La del infierno, antes de cenar; y de la misma manera en todos los otros días desta semana.

[31] El que da los Exercicios advierta que Dios es el principal author de la oración mental y el que illustra el entendimiento y mueve la voluntad y el que da sentimiento de los peccados, y el que compunge el ánima y la avergüença de los peccados; y por tanto no ha de pensar que él por sus industrias y diligentias ha de imprimir en el exercitante essas cosas, pero deve haverse como un coadiutor de la divina gracia, y assí le proporná los Exercicios *simplemente sin alargar los punctos*, ni ponderarlos más de aquello que es menester para hazer camino a la meditación; porque assi se da más lugar a la enseñança divina que si se los estendiesse y ponderasse; y el exercitante gusta más de lo que de nuevo se offresce [33]. [9].

[32] Todavía en el alargar y declarar en breve los punctos, deve acommodarse al exercitante, esto es, a su ingenio y costumbres, porque con los intelligentes deve haverse breve y eruditamente, y con los de débil ingenio y poco versados en las cosas spirituales, deve estenderse más y ahún, si le paresce, le puede apuntar algunos conceptos que prossiga, y con todos se deve haver ordenadamente [34].

[33] Desde el 4 día visítelo una vez cada día [35], y essa vez pídale cuenta muy en particular del modo del meditar que tiene, y si se haze fuerça en la cabeça o en los pechos, y de cómo haze las additiones, de las illustrationes, motiones, penitentias, etc., que ha tenido; y si vee que procede bien, alábeselo; y si mal, procure de saber las causas, para endreçarlo como conviene [36].

[34] Tráygale cada vez que lo visita algo de nuevo [37] o de los 4

---

56 *in marg.* 4º día ‖ 68 *in marg.* Anno. 2 ‖ 82 *in marg.* Anno. 6 Observe también la 7 annotación y las 8, 9, 10

---

[33] De punctis breviter exponendis in Doc. 4 annot. 33.

[34] Praeter ea quae in annotatione praecedenti de punctis breviter declarandis indicavimus, vide de accommodatione facienda in Doc. 4 annot. 61.

[35] Quoties invisendus sit is qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

[36] De materia tractanda in visitationibus in Doc. 20 annot. 63. De reddenda ratione in Doc. 3 annot. 7.

[37] Vide alios testes qui eadem repetunt in Doc. 3 annot. 5.

notables, que están puestos después de la 10 additión, [38], o de las 14 reglas de discernir las motiones de la 1ª semmana [39], o de los scrúpulos [40], si tiene necessidad dellas, pero no le dexe en scrito más de los Exercicios y additiones [41].

[35] Si el exercitante se inclinare a hazer penitencia exterior, alábeselo, y ahun deve inclinarlo a ella ; y assí acerca del comer y bever no le den más de lo que pidiere, si ia no excediesse en más o en menos ; porque entonces se deve hazer con él lo que la discreta charidad pide. Si pidiere algún cilicio o disciplina, dénsela ; y si no la pide, demándele si la quiere, porque algunos la querrían, y no la osan pedir de vergüença [42].

[36] Si el exercitante [es] muy devoto y ferviente, sea amonestado que no haga voto alguno en aquel tiempo, maiormente si se entiende que es hombre arroiado o poco constante, y denle la razón dello, porque ahunque los votos son buenos y sanctos, se han de hazer con mucha consideración, porque sean más agradables a Dios, y se guarden después mejor.

[37] Si el exercitante hallare lo que pretiende, que es la contrición [43], no es caso de mudarle los cinco Exercicios, sino que los continúe mientras se hallare bien en ellos. *Pero si se hallare con mucha* sequedad, y que la continuatión de unos mesmos Exercitios le da fastidio, y todavía viere que ahún es necessario insistir en la contrición [80], puédele mudar la meditación del infierno en la de la muerte, o del iuyzio, y ahun, si le paresciesse, la 1ª meditatión en la que se sigue, con los mesmos preámbulos y colloquios de la 1ª, mutatis mutandis.

[38] Meditatión de Peccados [44]

1. Que Dios castigó muchíssimo a David por el adulterio y homicidio que cometió. 2. Reg. 12.

---

98 *in marg.* Anno. 4 *sic* (!) *pro Annot. 14* ‖ 109 *in marg.* Habes istud in quadam annotatione post 5° Exercitium, fol. 83 [*In versione vulgata post n. 71*]

---

[38] In Exercitiis (nn. 87-90).

[39] De regulis discretionis spirituum primae hebdomadae in Doc. 22-23 annot. 83.

[40] De regulis dignoscendi scrupulos in Doc. 26 annot. 85.

[41] De scripto punctis tradendis in Doc. 3 annot. 6.

[42] Similia de paenitentia dicuntur in Doc. 2 annot. 2.

[43] De iis quae in prima hebdomada quaerere debet qui exercetur in Doc. 26 annot. 27.

[44] Cf. meditationes similes quas proponit Cordeses in *Tratato de la vía purgativa* cap. 3°, Apud Yanguas, *Obras espirituales*, pp. 114-115.

2. Que Dios por los peccados destruyó el mundo con el diluvio universal.

3. Que castigó estrañamente a su unigénito Hijo por los peccados del mundo.

[39] Podrá también mudarle la 2ª meditación en la que se sigue, conservados los mismos preámbulos de la 2ª, mutatis mutandis.

[40] Otra meditatión de peccados

1. Considera los grandes daños que en ti ha hecho el peccado, porque por él perdistes la amistad de Dios, la gracia, virtudes y dones y el derecho a la bienaventuranza eterna ; y que quedastes reo del infierno.

2. Considera la ingratitud que has tenido a Dios, tras tantos beneficios como te ha hecho.

3. Considera que por el peccado te bolviste como una bestia irrational, pues dexada la razón, te governaste por el appetito sensual.

[41] Meditación de la muerte

[42] La preparatión, esto es la oración preparatoria, es la ordinaria.

[43] El 1.º preámbulo es la compositión del lugar, que aquí es hazerme presente a la hora de la muerte, considerándome estar en una cama desauziado ia sin confiança alguna de vivir.

[44] El 2º será pedir a Nuestro Señor me dé gracia para sentir y gustar mientras vivo lo que en aquella hora se siente, para que assi obre y viva, como al tiempo de la muerte querría haver vivido y obrado [11] .

[45] 1.º puncto. Considera las agonías y pressuras que en aquella hora el hombre passa por haverse de apartar el ánima del cuerpo, y por el gran temor que entonces tiene de su condennatión eterna y de parecer delante de quien tanto a deservido.

[46] 2. Que los demonios, que en este mundo le hazían la misericordia de Dios tan grande, en aquella hora se la estrechan, trayéndole delante que Dios es iusto y que ninguna cosa dexa sin castigo.

[47] 3. Considera lo que en aquella hora querrías haver hecho, y lo poco que en aquel puncto el hombre puede, quán enagenados tiene los sentidos, y quán obscurescido tiene el entendimiento para convertirse a Dios y pedirle misericordia, y cómo desseará entonces una hora de vida para hazer poenitentia.

[48] 4. Considera qual quedará tu cuerpo después de muerto, y cómo será enterrado, y dentro de poco podrido.

[49] 5. Considera el riguroso iuyzio de Dios, por el qual has de passar, diziendo S. Pedro: «Si el iusto apenas se salvará, el impio y peccador ¿cómo parecerá delante de Dios? [45]. Y que tras esse iuyzio tu ánima ha de ser deputada para la gloria aeterna o para las penas eternas del infierno.

[50] El colloquio será pedir a Nuestro Señor gracia para tener todo lo deste mundo en nada, sino su servicio, y para que siempre viva tan aparejada en este mundo que mi ánima se salve; y acabar con un Pater noster y con un Ave Maria.

[51] Meditatión del iuyzio

[52] La oración preparatoria es la ordinaria.

[53] El 1 preámbulo es la compositión del lugar, que es aquí el valle de Iosaphat, iuntados en él todos los hombres buenos y malos, y Christo con toda su corte.

[54] El 2.º el demandar de la gratia.

[55] El primero puncto es considerar la resurrectión general, y que los buenos resuscitarán con los cuerpos dotados de los dotes gloriosos, y los malos con los cuerpos pesados, feos y abominables. Considera el temor en que estarán de verse en el iuyzio, sabiendo quán mal les ha de ir en él [12].

[56] 2. Que en estar en el iuyzio, han de ser apartados los malos de los buenos, para nunca más iuntarse, y que tras esso han de ser abiertos los libros de todos, y que todos verán los hechos de todos; según aquello de S. Hierónimo: «Cunctaque cunctorum cunctis arcana patebunt» [46]. Mira pues la confusión y vergüença en que se verán los malos. Tras essos se dará la sentencia a los buenos y a los malos.

[57] 3. Considera que luego se exequtará la sentencia, porque la tierra se abrirá y tragará los malos para penar en cuerpo y ánima en el infierno aeternalmente, y los buenos se subirán al cielo para tener allí gloria aeterna.

[58] El colloquio será como en la meditación de la muerte.

---

[45] 1 Petr. 4, 18.

[46] Non Hieronymus, sed S. Beda Venerabilis haec scripsit. In huius enim «Hymno de die Iudicii» est ille versus (PL. 94, 635 D), unde translatus est in «Meditationes piissimae de cognitione humanae condicionis» cap. 2, quod opus S. Bernardo tribuebatur (PL. 184, 488).

[59] El tener 5 Exercicios cada día, no es tan necessario que en algunos no basten 4, quando el exercitante es viejo o débil, y entonces se puede dexar el de la media noche [47], de manera que el 1.° sea después de levantado; el 2.° de los peccados, antes de comer; el 3.°, que es repetitión de los dos, a hora de vísperas; el 4.°, que es el del infierno, antes de cenar. Pero si el exercitante es de buenas fuerças, no deve dispensar con él, a lo menos en esta 1ª semmana, que no haga todos los cinco.

[60] En la 2ª y 3ª semmanas puede haver remissión en algunos días en que no haga sino 4, porque no se canse demasiado, y dexar de levantarse aquellos días a la media noche [48].

[61] En la 4ª semmana, de ordinario bastan 4 Exercicios con todos, como en la 1ª han de ser cinco de ordinario.

[62] El prepararse a la confessión general puede ser desde el 3.° día en adelante, en los tiempos que hay entre meditación y meditación, o quando va ia al cabo de la 1ª semmana, no dexando el meditar sino perseverando en las mesmas meditaciones, o a lo menos en parte dellas hasta estar ia del todo preparado [49].

[63] La confessión comúnmente conviene que la haga con otro que con el que le da los Exercicios, ahunque si tiene mucha devotión con él o no hay otro con quien la haga, la podrá hazer con el mesmo [50].

[64] Otras observationes sobre los mesmos exercicios de la 1ª semmana.

Cap. 4. [51].

[65] Para maior intelligencia de los dichos Exercicios, sepas que la materia que en todos ellos se medita es que el peccado es gravíssimo mal. Esta conclusión se prueva en el 1.° Exercicio por

---

188 *in marg.* Habes istud in annotatione post 5m Exercitium, fol. 83. Annot. 3 post 5m Exercitium 2ae hebdomandae, fol. 114.

---

[47] De meditatione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[48] Cf. librum Exercitiorum (n. 129).

[49] Quo tempore confessio generalis fieri possit et quomodo illa praeparanda sit in Doc. 3 annot. 12.

[50] De sacerdote cum quo confessio generalis fieri possit in Doc. 1 annot. 3.

[51] Hoc totum caput fere nihil aliud est nisi summarium seu relatio earum opinionum quas P. Cordeses in aliis suis operibus explanat. De hac quaestione videas Yanguas-Iparraguirre, *Antonio Cordeses* 359-366.

tres punctos, que son tres medios o tres effectos o males que ha causado y causa : el uno en los ángeles, que por un peccado se perdieron y quedaron deputados en el infierno ; [13] el 2.° en todo el género humano que por el peccado de nuestros 1os padres Adam y Eva, quedó enemigo de Dios y subiecto a mil miserias y males ; el 3.° en aquellos particulares que por un solo peccado están damnados en el infierno eternalmente.

[66] En el 2° Exercicio se prueva la mesma conclussión por 3 medios : el 1° está en el 2° puncto, el 2° en el 3° puncto, el 3° en el 4 puncto [52].

En el 3° Exercicio, que es del infierno, se prueva la mesma conclusión por 5 medios o effectos, que están en los 5 punctos [53].

[67] La obra del meditar no es del entendimiento speculativo, que no pretende más que conoscer, sino del entendimiento práctico, que tiene por fin mover la voluntad a alguna afición o de temor o de dolor, o de dolor o de sperança, o de amor o otra semejante.

[68] Y assí en esta 1ª semana el fin principal que con las meditaciones ha de pretender el exercitante, es mover la voluntad a dolor y afflicción de sus peccados, o por otras palabras, compungir su ánima y durar en essa compunctión por algunos días para purificar y limpiar su ánima de los peccados ; y assí prepararla para las semmanas siguientes [54]. Y assí en hallar la tal compunctión, deve parar en ella y no passar a la meditación de los otros punctos que quedan, por no interrumpir la compunctión.

[69] De lo dicho verás que la meditación del entendimiento no es pura consideración, sino consideración, ponderación, estima y iuyzio [55] de la malicia y graveza de los peccados, a fin de compungirse dellos. Con esta tal consideración se illustra el entendimiento del exercitante y se le inflamma la voluntad en el bien.

[70] *Y assí el fin de los Exercicios* y de toda oración mental, y ahun de toda la vida spiritual, es tener el hombre illustrado su entendimiento en las cosas de la fee y inflammada la voluntad, de manera que la illustración del entendimiento es el fin pró-

---

11 quedó] quede ‖ 19 *in marg.* Annot. 3

---

[53] In libro Exercitiorum (nn. 57-59).

[53] In libro Exercitiorum (nn. 66-70).

[54] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[55] Haec tria verba sive substantive, sive verbali modo solet CORDESES simul coniungere. Vide hoc ipso Doc. nn. 71, 72, 112, 113, 149. Cf. YANGUAS-IPARRAGUIRRE, *Antonio Cordeses* 357 annot. 20.

ximo de las meditaciones, y la inflammatión es el fin más alto y assí más principal.

[71] En los Exercicios se alcançan los dichos fines en una de dos maneras. La una es por infusión divina. Esta es el sentimiento vivo de la graveza y abominatión del peccado, que suele dar Dios. Este sentimiento no es otra cosa sino un conoscimiento experimental y affectivo de grande ponderación, estima y iuyzio de la graveza del peccado acompañada de grande admiratión; de donde nasce grande compunctión de la voluntad con grande gusto y consolatión, el qual sentimiento no está en nuestra mano tenerlo, antes a las vezes quando lo desseamos y procuramos, nos es negado, y somos dexados en mucha sequedad; y otras vezes quando [14] no pensamos en él ni lo procuramos, nos lo da Dios con mucha affluentia, y a las vezes dura mucho y otras dura poco. Es, pues, infuso de la mano de Dios. El modo de haverlo es pedirlo a Dios con mucha humildad; para esto es el 2º preámbulo [56].

[72] La 2.ª manera para alcançar los dichos fines, es por nuestra industria y trabajo [57]; y es que quando Dios no quiere darnos el dicho sentimiento, procuramos nosotros de considerar, ponderar, estimar y iuzgar la graveza del peccado por sus punctos, a fin de mover nuestra voluntad a contrition.

[73] Esta obra no va acompañada de admiración, suavidad y consolatión, ni es de tanto fruto como la 1ª, pero todavía es de mucho provecho; y assí devemos perseverar en ella, porque el provecho della es como el crescer del niño de leche, al qual da la madre cada día sus pechos, y trabaja con él y ningun día vee que cresce, pero al cabo del año se lo halla crescido, de lo qual se huelga [58].

[74] Con todo que esta obra salle de nuestras fuerças y industria, no entiendas que las fuerças han de ser corporales; y que el meditar ha de ser con fuerças de cabeça, o de sienes, o del pecho, como quien estruia una naranja [59], pero han de ser del entendimiento, de attentión y discurso, que requieren el cuerpo quieto y

---

44 *in marg.* Annot. 2ª in fine

---

[56] Cf. librum Exercitiorum (n. 18).

[57] Deo tamen opem nobis etiam non sentientibus ferente, quod auctor animadvertit n. 112, 113.

[58] Hanc similitudinem usurpat Cordeses in aliis suis scriptis. Cf. Yanguas-Iparraguirre, *Antonio Cordeses*, 358 annot. 21.

[59] Etiam hanc similitudinem alias repetit. Cf. Yanguas-Iparraguirre, 358 annot. 23.

sossegado ... « Anima nostra (según dize el philósopho) sedendo et quiescendo fit sapiens »[60].

[75] No piense nadie que con 7 ó 8 días de contrición ia queda purificada y sanctificada su ánima, desechada[s] della todas las reliquias del peccado; que ahunque a algunos ha acontescido esso por la grandeza de su contrición o del amor que tuvieron a Dios, como a la Magdalena, pero a pocos acontesce esso. Y de aquí es que muchos continuaron por mucho tiempo la penitencia, como Santa María Egiptiana por 17 años, S. Hierónimo por 4 años[61], S. Hilarión y otros muchos por mucho tiempo.

[76] Y por tanto, deve el que quiere ir a la perfectión, bolver después de hechos todos los Exercicios a los Exercicios desta primera semmana, y insistir en la contrition del coraçón y obras poenitentiales exteriores; desta manera, quando Dios le influye mucho sentimiento de sus peccados y lo compunge, persevere en la penitencia mientras dura el tal influxo, ahunque sea por muchos años. Porque hazer Dios en él tan profundo cimiento de penitencia, es señal que quiere levantar en él el edificio de la vida espiritual.

[77] El remate de esta tal penitencia suele ser una grande paz y serenidad de su conscientia y una extraordinaria confiança del perdón de sus peccados. Estos tales, quando Dios les muda el spiritu y sentimiento en otra cosa, seguramente pueden seguir el llamamiento de Dios.

[78] [15] Si empero Dios no le influye el tal sentimiento, pero dáselo algunas vezes por medio destos Exercicios o de otros, y otras se lo niega, deve según parecer de S. Bonaventura[62], insistir en la penitencia por dos o tres meses, antes de passar a la vida illuminativa, que es por los Exercicios de la 2ª y 3ª semanas.

---

[60] Locus hic exstat in Paraphrasi Aristotelis a Themistio scripta saeculo IV post Christum. Dicit enim: Τῷ ἠρεμίζεσθαι καὶ καθίστασθαι τὴν ψυχήν, ἐπιστήμων γίνεται καὶ φρόνιμος: (*Aristoteles graece ex recensione* Emmanuelis Bekker, ed. Academia regia borussica, I. Berolini, 1831, 247b). Aristoteles ipse ita scripsit: Τῷ γὰρ ἠρεμῆσαι καὶ στῆναι τὴν διάνοιαν ἐπίστασθαι καὶ φρονεῖν λέγομεν... τῷ γὰρ καθίστασθαι ἐκ τῆς φυσικῆς ταραχῆς φρόνιμόν τι γίνεται καὶ ἐπιστῆμον (Ibid.). At cum in permultos codices graecos themistiana sententia pro aristotelica irrepserit: et versio « antiqua » et auctores non pauci illam Aristoteli tribuerunt.

[61] Cordeses etiam in tractatu de Vita purgativa eosdem annos paenitentiae S. Hieronymi et Mariae Magdalenae tribuit, cf. Yanguas-Iparraguirre, 358 annot. 24.

[62] Videtur hic intelligendus esse textus *Theologiae mysticae* ab Hugo de Palma scriptus. Cf. Yanguas, *Obras espirituales del P. Cordeses*, p. 122 annot. 1.

[79] S. Agostín aconseia que todos los días de la vida el siervo de Dios haga alguna penitencia de sus peccados, y assí la hazía él; de manera que en la enfermedad de que morió se hizo poner fixados en la pared delante de sí los 7 psalmos penitentiales para rezar y meditar en ellos [63].

[80] Observationes sobre los exercicios de la 2ª semana.

Cap. 5º [64].

[81] Hecha la confessión general, haviendo de passar adelante, mientras respira algún tanto el que se exercita, propóngasele la meditatión del reyno de Christo, la qual hará dos vezes en el día, la una por la mañana y la otra por la tarde[65].

[82] Aquel mesmo día por la tarde, propóngale el Exercicio de la encarnatión, para hazerlo a la media noche, y el del nascimiento, para hazerlo por la mañana después de levantado. El 3º ha de hazer antes de comer; el 4.º después de comer, a hora de vísperas; el 5º, que es la applicatión de los sentidos, hará antes de cenar, y de la mesma manera en los otros días siguientes, observadas diligentemente las additiones y notables que para la 2ª semmana están puestas [66].

[83] En el meditar de la vida de Christo, las meditationes de la encarnatión y nascimiento puestas en el primero de la 2ª semana, son exemplares de todas las demás [3], de manera que en todos los misterios y actos de Christo, el primero puncto es ver las personas del misterio; el 2.º, oír lo que hablan; el 3.º, ver lo que hazen.

[84] Y no te turbe que en la división de la vida de Christo los punctos parescen estar puestos de otra manera, esto es, por pedaços de la historia, porque la tal división no se hizo sino para meior recapacitar la historia en el 1.º preámbulo; pero la meditación es por los punctos de las dos primeras, como está dicho; ahunque si Dios visita al exercitante y le influye sentimiento de las cosas meditadas, no tiene por qué constreñirse a ir por los punctos de ver, oír, etc, sino seguir la guía del Spíritu Sancto [16].

---

[63] Haec narrat S. Possidius, Augustini amicus et discipulus, in huius vita cap. 31 (PL. 32, 63).

[64] Praecipua huius capitis sumpta sunt ex Polanco Doc. 20 cap. 6 nn. 61-72.

[65] De meditatione regni Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[66] In libro Exercitiorum (nn. 127-134).

[85] En el meditar la vida de Christo, si el que medita procede bien y fructuosamente, no se le añada ni quite nada a las meditationes; pero si fuesse corto de iuyzio, de manera que tuviesse necessidad de maior manuductión, sea enseñado que después de haver meditado el 3.º puncto [67], que es de lo que las personas de la historia hazen, buelva los ojos a considerar las causas dessos hechos, como sería la bondad y charidad de Dios o de Christo, o nuestra salvatión; porque esto le abrirá el camino a tener la meditación más estendida y más fructuosa.

[86] Acerca de traher los sinco sentidos sobre las cosas meditadas, nota que esto se puede entender de dos maneras. La una de los sentidos imaginarios[68], y esto conviene a los poco exercitados en meditar y contemplar, quales commúnmente son los a quienes se dan los Exercicios; y esta manera ninguna difficultad tiene, porque ninguna difficultad hay en imaginar que se veen las personas de la historia, y que se oie lo que allí hablan, o decentemente podrían hablar; y que besamos y adoramos los pies de Christo o sus pisadas, o sus ropas. El olfacto y el gusto en este modo se pueden dexar, porque no se pueden applicar a esto, como los otros sentidos.

[87] La 2ª manera es, de los sentidos mentales spirituales; la qual conviene a los exercitados en la contemplación. Estos sentidos spirituales, según San Bonaventura en el 4 cap. de su Itinerario de la mente a Dios [69], son la misma mente, en quanto con ella contemplamos el resplandor de Christo, no corpóreo, sino spiritual. La mesma es el oído, en quanto con ella oímos sus inspirationes. La mesma el olfacto, en quanto con ella olemos la fama, virtudes y dones de Christo, iuxta illud: «Christi bonus odor sumus». [70] La mesma el gusto, en quanto con ella gustamos la suavidad de Dios, iuxta illud: «Gustate et videte quam suavis est Dominus» [71]. La mesma el tacto, en quanto con ella nos unimos con Dios iuxta illud: «Mihi adherere Deo bonum est» [72].

[88] En esta semana no es necessario visitarlo más de una vez

---

48 mentales *sup. del.* rationales ‖ 49-50 estos — spirituales *in marg.*

---

[67] In libro Exercitiorum (n. 108).
[68] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.
[69] S. BONAVENTURA, *Itinerarium mentis ad Deum* cap. 4.
[70] 2 Cor. 2, 15.
[71] Ps. 33, 9.
[72] Ps. 72, 28.

cada día, si ia no es en tiempo de las electiones; porque entonces se ha de visitar dos vezes cada día[73].

[89] Las reglas de la templança, ahunque están puestas en la 3ª semmana[74], se le pueden practicar en esta 2ª, o quando pareciere mejor. Lo mesmo se entiende de las reglas de los scrúpulos[75], y de las de la distribution de los bienes[76], y de sentir con la Iglesia católica[77]; y destas 4 cosas en general se dize que no se han de proponer a todos, sino a los que tienen necessidad dellas, o a lo menos les han de ser de mucho provecho [17].

[90] Observationes sobre los mesmos exercitios de la 2ª semmana.

Cap. 6º.

[91] Como la 1.ª semmana nos enseña y exercita en la vía purgativa, que es tener por fin purgar y purificarnos de la horrura de nuestros peccados[79], assí la 2ª y 3ª semanas nos enseñan y exercitan en la vía illuminativa.

[92] Ponernos los Exercicios de la 2ª semmana en la vida illuminativa, es tener por fin alumbrar nuestro entendimiento con la lumbre de la estima y iuycio de las cosas de la fee, esto es, de cada una en lo que es razón; y inflammar nuestra voluntad poniéndola en el affecto de las mismas cosas de la fee que a cada una se deve; esto es, en amar las buenas y aborrescer las malas, cada una en el grado que se le deve.[80].

[93] El conoscimiento y affecto de las cosas de la fee que en estas 2ª y 3ª semanas se pretende, no es de todas ellas por un igual; pero 1º y por sí es de Dios criador, salvador y glorificador nuestro, a fin de le amar, glorificar y servir; y segundariamente es de los medios con que vamos a Dios, quales son Iesu Christo, Dios y hom-

---

[73] Quoties debeat invisi is qui exercitatur in Doc. 4. annot. 36.

[74] Loquitur de regulis victus, de quibus in Doc. 20 annot. 187.

[75] De regulis dignoscendi scrupulos in Doc. 26 annot. 85.

[76] De regulis dispensandi eleemosynas in Doc. 26 annot. 84.

[77] De regulis ad sentiendum cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207.

[78] Etiam multa quae in hoc capite et in sequenti Cordeses dicit, ex aliis eius operibus praesertim ex *Tractatu de oratione* et *de vita purgativa*, sunt excerpta.

[79] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[80] De fine secundae hebdomadae in Doc. 31 annot. 137.

bre verdadero, las virtudes y dones del Spíritu Sancto, los sacramentos, las Scripturas, etc.

[94] El conoscimiento de Dios experimental que en esta 2ª semmana se pretende es de 3 cosas: la 1ª son sus attributtos; esto es, la potentia, sapientia, bondad, iusticia, misericordia, charidad, etc.

[95] La 2ª son las propriedades personales; como es: que es trino y uno, que es Padre, Hijo y Spíritu Sancto; que embía o es embiado.

[96] La 3ª, es el modo con que se comunica a sus criaturas, como es que es la 1ª, causa de todas las cosas; que crió todo este mundo; que lo govierna y conserva; que predestinó los scogidos; que es salvador; que es glorificador; que por las Scripturas y por la Iglesia nos revela sus cosas y nos promete sus bienes y nos amenaza con castigos y nos encamina por el bien.

[97] De Jesu Christo se han de conoscer principalmente 4 cosas. *La 1ª, que es Dios* verdadero, igual en todo y por todo al Padre eterno.

[98] 2ª *Son seis excellencias* y grandezas en quanto hombre, quales son: ser salvador; summo sacerdote: medianero entre Dios y los hombres; rey y señor de todo el universo; y cabeça de la Iglesia; legislador; juez universal; sposo de la Iglesia, lleno di gracia, virtudes y sabiduría, de cuya plenitud recebimos todos gracia por gracia [80a]; nuestra iustitia y sanctificación; cordero de Dios etc.

[99] La 3ª *es los* grandes y estupendos beneficios que dél havemos recebido, quales son: havernos redemido; havernos comprado la bienaventuranza eterna; haver [18] instituído los 7 sacramentos, por medio de los quales se nos comunica la vida spiritual; havernos dado tan grandes exemplos de virtud; havernos dado la luz de la ley evangélica etc.

[100] *La 4ª es la perfectión de* su vida santisima para imitarla, esto es: su limpieza de todo peccado, sus virtudes heroicas, y finalmente su perfectión altíssima.

[101] De las virtudes y dones se han de conoscer sus obras, sus excellencias y valor, quánto agradan a Dios, etc.

[102] De los sacramentos su sanctidad, su virtud y valor, sus effectos, etc.

---

22 experimental *add. in marg.* El conoscimiento de Dios que en los Exercicios de la vida de Christo se pretende ‖ 35 *in marg.* El conoscimiento de Christo que en los Exercicios de la vida del mismo Christo se pretende ‖ 54 *in marg.* el conoscimiento de las virtudes ‖ 56 *in marg.* de los sacramentos

---

80ª Io. 1, 16.

[103] De las Scripturas su verdad, su sanctidad, su resplandor, etc.

[104] Cómo por la meditatión de la vida de Christo se viene al conoscimiento de Dios y de las otras cosas de la fee.

Cap. 7.

[105] El conoscimiento de Dios, ahunque se puede haver por la meditatión de las criaturas y por la vida de los sanctos, y por la de las Scripturas divinas, pero el 1°. y más principal medio de todos es la meditación de la vida, muerte y passión de Iesu Christo, porque es camino, verdad y vida [81].

[106] En Él y por Él, esto es, por sus misterios, vida y milagros, entendemos specialmente todo lo sobrenatural, como es el misterio de la Santísima Trinidad; que Dios es salvador y que tanta charidad [tiene] a los hombres que les dió a su unigénito Hijo, para que con su muerte y passión los redimiesse del poder del demonio; que les dará todo lo que le pidieren por el mismo Iesu Christo. Y por Christo entendemos también todo lo que es notorio de Dios naturalmente, que son los attributtos de Dios, esto es, su potencia, sapiencia, bondad, charidad, misericordia, iusticia, etc.

[107] *El conoscimiento de Iesu Christo* Dios y hombre verdadero, ahunque se puede haver por las Scripturas y por el sentir de la Iglesia cathólica romana, principalmente se ha por las palabras y obras del mismo Christo.

[108] El conoscimiento de las virtudes y dones, ahunque se puede haver por la doctrina de los authores y por los effectos de las mesmas; pero principalmente se ha por la meditación de la vida, doctrina, muerte y passión del mismo Christo.

[109] El conoscimiento de los 7 sacramentos, ahunque se puede haver por la doctrina, authores y por la determinación de la Iglesia; pero principalmente se ha por la meditación de la doctrina, vida y muerte de Christo.

[110] El conoscimiento de las Scripturas, ahunque se puede haver por la doctrina de los sanctos y por la declaración de la Iglesia; pero principalmente [19] se ha por la meditación de la vida, muerte y passión de Christo. Ipse enim aperuit librum clausum sigillis 7[82].

[111] De lo dicho verás que en las meditaciones de la vida,

---

[81] Io. 14, 6.

[82] Apoc. 5, 1; 8, 1.

muerte y passión de Christo, ahora meditemos las palabras, ahora los hechos, siempre Christo es el medio por el qual venimos al conoscimiento de las cinco cosas sobredichas que son: Dios, el mesmo Christo, las virtudes y dones, sacramentos y Scripturas. Y assi en toda meditatión havemos de tener ojo a las dichas cinco cosas.

[112] Y acuérdote, como arriba en las observationes de la 1ª semmana se dixo, [83], que este conoscimiento práctico, que por las tales meditationes se alcança, es de dos maneras: el uno infuso de la mano de Dios, que es un vivo sentimiento de las cosas meditadas, acompañado de mucha consolación; y por otras palabras, es un conoscimiento experimental y affectivo que infunde Dios, quando quiere, a los que están aparejados; el otro es acquisito, de ponderación, estima y iuyzio de las cosas meditadas.

[113] El 1º es el que 1º y principalmente se ha de pretender, pero si Dios no se lo diere, ha de insistir con su trabajo y industria, y con el favor de Dios, en el 2º, ponderando, estimando y juzgando las cosas meditadas, a fin de las tener y estimar y amar en lo que es razón.

[114] Observationes acerca de las elections.

Cap. 8.

[115] La 1ª y más principal election que el hombre puede hazer, es quando duda si servirá a Dios y attenderá a su salvatión en el estado común que es de la observantia de los mandamientos de Dios, o en la vía de la perfectión, que es de pocos, la qual consiste en abraçar los consejos de Christo.

[116] Tras esta es que después de haver elegido el estado de la vía de la perfectión, está en duda si esse estado de la perfectión lo terná en la religión o fuera della, id est, en celibado o clericato.

[117] Elegida religión, la otra es si tomará religión de la vida contemplativa o de la vida mixta [84].

[118] Si huviesse elegido el estado común, que es de la observantia de los mandamientos, tras esso es elegir si casado o clérigo. Y si casado, tras esso es elegir si será con officio o administración o sin él; y si clérigo, si será con beneficio o sin él [20].

[119] Esta división es para luz del que da los Exercicios, y no para que al principio se proponga todo iuntamente al exercitante.

[120] 3º dia. El tiempo de començar de tractar de las elections

[83] Supra in n. 71.

[84] De his gradibus in materia electionis exponenda in Doc. 1 annot. 25.

es el 3° día [85], en que se medita 1° que el Niño Iesú estava subiecto a sus padres Ioseph y María. 2° Que dexados sus padres, se fué al templo. Porque en lo 1° dió Christo exemplo de la vida común en estar subiecto a sus padres, y en lo 2° lo dió del 2° estado, que es de los consejos evangélicos, en dexar a sus padres y irse al templo[86]; y por tanto deve el que da los Exercicios saber del exercitante, si quiere hazer las elections, y si no las quiere hazer, o no conviniesse que las hiziesse, porque quiçá no es idóneo para el estado de la perfectión, haga que prosigua los Exercicios y déle la meditatión del baptismo y las que se siguen [87].

[121] 4 día. Si empero las quiere hazer y es idóneo para ellas, instrúyalo en que meditando en la vida de Christo, comience a mirar en qué género de vida querrá Dios más servirse dél, sin determinarse a cosa alguna. Tras esso se siguen para el 4 día las meditaciones de las dos vanderas y de las 3 differentias de hombres, que van encaminando a lo mesmo, y en las mesmas se aprende la disposición que ha de tener cada uno para salir perfecto en qualquier de los estados para el qual Dios lo llamare [88].

[122] Para hazer buena electión, necessario es a qualquier que 1° esté libre de affectiones desordenadas de amor, odio, tristeza, alegría, sperança, temor, ira, y otra qualquier; porque no es possibile hazer buena electión el que no está libre de passiones y no tiene el ánimo quieto, tranquillo y reposado [90].

[123] 2.°, es necessario, como se dize en el notable después de las 3 differencias de hombres [91], que venga a ponerse muy [in]-differente para abraçar qualquier de los estados a que Dios lo llamare. Esta indifferentia deve pedir a Dios muy de coraçón, como cosa importantíssima.

[124] 5.° día. El 5.° día, después de haver meditado la partida de Christo de Nazareth al río Iordán y el Baptismo, propóngale los 3 modos de humildad, para que medite sobre ellos por dos o

---

20 que[2] *sup. lin.*

---

[85] De initio electionis in Doc. 20 annot. 132.

[86] Cf. librum Exercitiorum (n. 135).

[87] In libro Exercitiorum (nn. 273 ss.).

[88] Cf. librum Exercitiorum (n. 135).

[89] De meditatione duorum vexillorum in Doc. 22-23 annot. 93 et de meditatione trium classium in Doc. 22-23 annot. 101.

[90] De animi dispositione necessaria ad electionem faciendam in Doc. 20 annot. 148.

[91] In libro Exercitiorum (n. 157).

tres vezes[92]; y al fin dellos haga los colloquios de las dos vanderas, y procure siempre de venir a la perfecta indifferentia.

[125] 6 día. 1. El 6º día, ultra de los Exercicios, declárele el preludio para hazer buena electión [93], que es que *el hombre a sido criado* para conoscer, amar y servir a Dios y con esto salvar su ánima.

2. Y que por tanto sólo ha de elegir lo que le ha de aiudar para el dicho fin. Porque el medio se ha de proportionar al fin, y no el fin al medio.

[126] 3. Y de aquí se vee quánto hierra el que 1º se casa o toma beneficio, y después se determina de servir a Dios en este estado; porque del medio haze fin, y del fin medio, y no quiere ir derecho a Dios, sino que Dios venga a él; haviéndolo de hazer al contrario, que es 1º proponer de servir a Dios y después elegir matrimonio o beneficio o otra cosa que entendiere que le ha de aiudar para servir a Dios.

[127] Guárdese el que da los Exercicios de inclinarlo más a una parte que a otra, porque no es su officio esse, sino aparejar la criatura poniéndola en indifferentia para que sea enseñada del Criador o por inspiración y motión del affecto, o por discurso del entendimiento; y dexe a Dios todo el negocio de la vocatión, el qual sólo lo puede conservar y perfectionar en ella [94].

[128] Si viere que el exercitante no se ha puesto en la indifferentia que conviene, ni haze lo que es en sí para ponerse en ella, no hay por qué ir adelante en las electiones; porque no hará el tal desta manera buena electión; y assí passe adelante en los Exercicios de la 2ª semmana, y si tanto durasse, en los de la 3ª semmana, entre tanto que la alcança de Nuestro Señor.

[129] Haviéndose puesto indifferente andando adelante en los Exercitios, declárele el 1º tiempo de las electiones, pero obiter[95] Y luego el 2.º explícitamente, y póngalo en que busque la voluntad de Dios, por experientia de consolaciones y desolationes; pero

---

56 sólo *sup. lin.* ‖ 66 *in marg.* Anno. 15 ‖ 79 *in marg.* 1ª tiempo, 2º tiempo

---

[92] De tribus modis humilitatis in Doc. 20 annot. 146.

[93] In libro Exercitiorum (n. 169). In his quae sequuntur Cordeses suo modo repetit quae S. Ignatius in hoc loco Exercitiorum dixerat.

[94] De libertate concedenda in electione in Doc. 1 annot. 18.

[95] De hoc primo tempore electionis in libro Exercitiorum (n. 175). Gz. Dávila Doc. 31 n. 119 indicat parum esse dicendum, cum de re extraordinaria agatur, neque hunc modum esse a Deo petendum. In Doc. 33, 34, 43, n. 187 fere eadem repetuntur.

declárele bien qué es consolación. Todo esto de palabra y no por scrito [96].

[130] El modo de elegir en 2° tiempo es este: que siendo la election del estado de la vida, puesto delante de Dios en oración, se proponga delante de sus ojos la vía de los consejos de Christo, sin discernir con razones a una parte ni otra, y spere para ver si sentirá en sí algunos movimientos de consolación o desconsolación acerca della. Porque suele Dios a los tales algunas vezes illustrar y dar sentimiento, que esse estado es el que les conviene y no otro, y inflammarles la voluntad a él, o consolarlos en la imaginación que toman esse estado; o por el contrario desconsolar y turbarlos. Después haga otro tanto acerca del estado común de los mandamientos de Dios.

[131] Y no es necessario para esto particular Exercicio, porque lo puede hazer en el tiempo de sus Exercicios o de otra qualquier oración; y ahun fuera de los Exercicios si sintiesse algunos movimientos, examínelo el que da los Exercicios por las reglas de discernir los varios spíritus proprias de la 2ª semmana; [22] y que haga que otras vezes haga lo mesmo, para ver si perseveran los mesmos movimientos, o vernán otros; y si veen que son de buen spíritu y que perseveran y elige la vía de la perfectión, tiene por donde aprovarle la electión. Y de ahí puede passar de la mesma manera a la 2ª, como es si seguirá los consejos en religión o fuera della; y de essa a la 3ª, si en vida contemplativa o mixta etc.

[132] Si el exercitante concluyesse bien el negocio de las elecciones por el 2° tiempo, puede concluír y no passar a las elecciones del 3° tiempo, porque va endreçado por mejor luz que la de la razón humana [97].

[133] Y si elegiesse la vida común de los mandamientos, declárele que para determinarse en essa son menester maiores señales de la voluntad de Dios, que para la de los consejos[98], y haver dicho Él mismo que difícilmente se salvarán los ricos [99], y porque la vida de los consejos es en sí sin duda, más perfecta y más segura.

[134] Si de la dicha manera no se hizo la electión, porque o no

86 *in marg. rep.* de los consejos ‖ 98 examínelo *add. et del.* s

[96] De secundo tempore electionis in Doc. 20 annot. 160.

[97] De discrimine inter secundum et tertium tempus electionis in Doc. 20 annot. 168.

[98] Requiri etiam maiora signa ad mandatorum quam ad consiliorum viam dicunt testes quoque allati in Doc. 1 annot. 8.

[99] Mt. 19, 23-24; Mc. 10, 25; Lc. 18, 24-25.

sintió en sí motión notable, o si la sintió, está en duda si es de Dios, pásselo al 3º tiempo; porque los modos del tal tiempo disponen para la illustratión divina; y ahun digo que ahunque la tuviesse hecha por el 2º tiempo, si quiere, puede examinarla por el 3º tiempo para maior certidumbre [100].

[135] En el 3º tiempo el 1º principio es que el hombre proponga delante de sí el último fin, porque de ahí ha de inquirir y determinar, quál medio es más conveniente para alcançar el fin, si el estado común o la vía de la perfectión. Y declárele así el 1º como el 2º deste tiempo; [101]; porque concluída la electión por el 1º modo, en el qual se determina una hora, la examine por el 2º en otra hora; y si saliere la mesma conclusión del uno y del otro, grande señal es que la electión es buena.

[136] En este 3º tiempo, quando el exercitante anda en las elections, harto es que haga un Exercitio de los de Christo con una repetitión; porque el resto del tiempo es necessario para las elections [102].

[137] Sea amonestado que ponga en scrito las razones que por una parte y por otra ha tenido, para comparar entre sí en el 5º puncto [103], para ver quáles pesan más, esto es, quál de las cosas entre las quales es la electión, es más conveniente para alcançar el fin y quál tiene más inconvenientes.

[138] Si de la electión del 3º tiempo saliesse lo mesmo que de la del 2º tiempo, grande argumento es que la electión es de Dios [23].

Si en el 2º tiempo no salió electión, y después de hecha la electión en el 3º tiempo, el exercitante sintiesse tales illustrationes o motiones o consolationes, con que se confirmasse su electión, entendiéndose que las tales motiones son de Dios, grande argumento es que la electión fué conforme a la voluntad de Dios.

[139] Si acontesciesse elegir en el 3º tiempo lo contrario de lo que se eligió en 2º tiempo [104], examínense diligentemente por las re-

---

121 *in marg.* 3º tiempo ‖ 137 más *del. ex parte ms, sed retinendum videtur*

---

[100] De tertio tempore electionis in Doc. 1 annot. 23. Quae hic Cordeses indicat ex POLANCO Doc. 20 nn. 83-87 sumpta sunt.

[101] Primus modus huius tertii temporis in libro Exercitiorum (nn. 178-183) et secundus modus in nn. 184-187.

[102] De numero meditationum quae fieri possunt tempore electionis in Doc. 20 annot. 137.

[103] In libro Exercitiorum (n. 182).

[104] Quid faciendum sit, si tertio tempore aliquid diversum eligitur ab eo quod secundo tempore electum erat, indicatur in Doc. 20 annot. 168.

glas de discernir los spíritus y por la recta razón y sana doctrina, las electiones assí del 2º tiempo como del 3º tiempo y el peso de los motivos; y si se viesse que la razón favoresce la elección del 3º tiempo, deve seguir essa por la maior seguridad que hay en ella; y por el contrario, si se viesse que las razones del 3º tiempo son débiles y que los motivos del 2.º tiempo son del buen spíritu, y la recta razón no les repugna, entonces la elección del 2º tiempo ha de ser preferida a la del 3º, y si estuviesse la cosa en duda deve hazer la elección de nuevo.

[140] Qualquier cosa que eligiere, ahora sea en el 2º ahora en el 3.º tiempo, amonéstelo que mientras duran los Exercicios no haga voto sobre ello, maiormente si es hombre ligero y sospechoso de inconstante.

[141] Si empero fuesse hombre de edad, maduro y constante, y quisiesse confirmar su elección con voto para deffenderse de las oppugnationes del demonio y del mundo y de la carne; no puede, ni deve el que da los Exercitios prohibírselo, como no deve por razón alguna induzirlo a ello.

[142] Observationes sobre los exercicios de la 3ª semmana.

Cap. 9.

[143] Ahunque es verdad que se dize en el 3º preámbulo que lo que por estas meditationes se ha de pretender y buscar, es dolor de sus peccados y confusión de que por sus peccados el supremo Señor se expuso a tantos tormentos[106], no por esso se excluyen los otros affectos santos que nascen de la misma meditatión, como son compassión a Christo, propósito de la obediencia, fortaleza, patientia, humildad, mansedumbre y otras virtudes que resplandescen en essa passión, desseo de imitar a Christo en padescer por la honra y gloria de Dios y por la salud de los próximos, sperança y charidad y otros semejantes affectos.

[144] De las 4 additiones, que están tras el 2º Exercitio[107], sola la 3.ª se ha de dar en scrito; la otras sólo se declaren de palabra.

[145] Las reglas de la templança que están al fin desta semana[108],

---

12 affectos *add.* de ‖ 13 Exercitio. Sola

---

[105] De votis faciendis vel non faciendis in Exercitiis in Doc. 20 annot. 172.

[106] In libro Exercitiorum (n. 193).

[107] In libro Exercitiorum (nn. 204-207). De punctis scripto dandis in Doc. 3 annot. 6.

[108] Agit de regulis victus, de quibus in Doc. 20 annot. 187.

no se den en scrito, sino declárense de palabra, y no todas iuntas, sino un día unas y otro día otras, según la discretión dictare; porque no todos tienen una mesma disposición para la abstinencia; que unos son más robustos de cuerpo y tienen necessidad de comer más que otros, y assí mire bien el que da los Exercicios a quién y cómo declara la 1 regla y cómo usa della, porque no haga alguna demasía.

[146] El tiempo de declarar las tales reglas no sólo es la 3ª semana; pero ahun la 1ª y 2ª se pueden proponer algunas dellas, si el que da los Exercicios viere que el exercitante tiene necessidad dellas.

En esta empero se declaren todas, si antes no se havían declarado; porque hay menos documentos que declarar en esta semmana que en las otras passadas, y conviene que siempre le trayga alguna cosa de nuevo quando lo visita.

[147] Observationes sobre los exercicios de la 4ª semmana.

Cap. 10.

[148] Con los Exercicios de la resurrectión se cuentan los de la Ascensión y venida del Spíritu Sancto.

[149] Todos los Exercicios de la vida, muerte y passión y resurrectión pertenescen a la vida illuminativa[110]. El fruto que de los Exercicios de la vida illuminativa se coge, es que perseverando el hombre en ellos, de día en día va ganando nueva luz de conoscimiento práctico de ponderación, estima y iuyzio de todas las cosas de la fee, assí primarias como secundarias; pero principalmente de las primarias, con la qual va tiniendo a cada una en su grado, en aquella estima que es razón; y por la tal estima, el amor o aborrescimiento que a cada una se le deve en su grado; con la qual se perfectiona en la fee intensiva y extensivamente, y en la speranza y charidad: intensivamente, porque va cresciendo de día en día acerca de unas mismas cosas; extensivamente, porque se va estendiendo acerca de otras cosas de la fee de las quales no havía ahún ganado el conoscimiento práctico.

[150] Y ahunque el tal conoscimiento actual no dura continuamente, antes cessa muchas vezes, o por comer, o por dormir o por divertirse a otras cosas, no dexa el ánima de quedar illustrada en hábito, el qual hábito después lo inclina y actúa a menudo a se-

[110] Iterum in hoc capite Cordeses ex aliis suis operibus sententias sumit;

mejantes actos, y [125] maiormente lo actúa si con el hábito tiene solicitud de actuarse a menudo ; y de ahí viene a que lo más del tiempo está actuado en el sobredicho conoscimiento, y ahun a que quasi siempre y comúnmente, quando se actúa se halla con maior luz de ponderatión y estima de las cosas ; de manera que si buelve sobre sus peccados, se halla con maior conoscimiento de la graveza dellos y con maior aborrescimiento ; si sobre el infierno o la muerte, con maior sentimiento y temor, si sobre las cosas terrenas, con maior desprecio dellas ; si sobre las virtudes o dones o buenas obras, con maior estima ; si sobre las cosas divinas, con más alto iuyzio dellas ; si a Dios, lo halla más ensalçado en su ánima ; y esto es estar el ánima illustrada o alumbrada, en lo qual va cresciendo cada día a la manera de la luz de la mañana.

[151] El Exercicio del amor [111] pertenesce a esta 4 semmana y se puede proponer después de entrados en ella un día o dos, y exercitarse iuntamente con los de la resurrectión ; de manera que a los Exercicios de la resurrectión se dé una hora y al del amor las demás ; y si paresciere hazerlo por si, acábense los de la resurrectión 1° en dos o tres días, y después éntrese en el del amor.

[152] Por quanto los 4 punctos del amor son faecundissimos, el que terná harto de uno dellos para una hora de meditación, puede vacar en las otras horas que se siguen, pero hágase el colloquio al fin de cada meditación. En este se puede insistir por los días que paresciere con que quede tiempo para los 3 modos de orar.

[153] El Exercicio del amor pertenesce a la vida unitiva ; porque ahunque nos unimos con Dios por la fee iuxta illud « Desponsabo te mihi in fide » [112], y por la sperança ; próximamente nos unimos con Dios por el amor y charidad, ca por ella lo abraçamos en el coraçón y lo possehemos y nos transformamos en él iuxta illud Ioannis. « Deus charitas est, et qui manet in charitate in Deo manet et Deus in eo » [113] ; ahunque es menester aspirar a la perfecta unión por la perfecta charidad que es ardiente y violenta.

---

[110] De tribus viis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 12.

[111] De contemplatione ad obtinendum amorem in Doc. 20 annot. 195. Quo tempore ea proponenda sit in Doc. 20 annot. 196.

[112] Os. 2, 20.

[113] 1 Io. 4, 16.

[154] OBSERVATIONES SOBRE LOS 3 MODOS DE ORAR [114].

CAP. 11.

[155] El 3° modo de orar es más fácil, y este es más para los simples que los otros modos [115].

[156] El 1° modo de orar es modo de examinar la conscientia sobre los mandamientos de Dios y de la Iglesia y peccados mortales y obras de misericordia, etc., para después bien confessarse de sus peccados. Y no entiendas que dentro de una hora has de fenescer siempre todo este examen. Porque acabada la hora puedes dexarlo en donde te hallares, añadiendo el colloquio al fin, y en la siguiente oración prosseguir el examen de donde le dexastes [116].

[157] Si alguno está tan exercitado y tan apto para meditar que pueda ahondar más en esta oratión, después de la addition y oración preparatoria podría considerar sobre cada mandamiento: 1° quán sancto y bueno sea; 2° quán útil a los que lo guardan; 3° cómo lo ha guardado él; y assí de precepto, en precepto, y acabar con el colloquio, en donde pida a Dios perdón de las faltas, etc.

OBSERVATIÓN ACERCA DE LAS REGLAS DE SENTIR CON LA IGLESIA CATHÓLICA.

CAP. 12.

[158] Estas reglas están acommodadas para sentir con la Iglesia cathólica romana contra los ereges deste tiempo, y son más necessarias para aquellos que viven entre hereges y conversan con ellos, que para los que solamente conversan con cathólicos [117].

Finis

Omnia iuditio Ecclesiae catholice romane submissa sunto.

---

[114] De tribus modis orandi in Doc. 26 annot. 71.
[115] De tertio modo orandi in Doc. 20 annot. 200.
[116] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.
[117] De regulis ad sentiendum cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207.

33, 34, 43

DIRECTORIA CONSCRIPTA IUSSU ET AUCTORITATE R. P. CL. ACQUAVIVA

(1591-1599)

Praefatio

PRAENOTANDA

Tria Directoria simul edimus quo melius inter se conferri possint, et facilius ac clarius appareat in quibusnam illa conveniant, in quibus vero discrepent.

Ut enucleatius in Praefatione generali diximus, tres gradus distinguuntur in ultima elaboratione Directorii facti tempore R. P. Acquaviva.

1) Ex omnibus antiquis Directoriis ea seligens quae utiliora et meliora sibi videbantur, quae fuerunt Directoria PP. Polanco, Aegidii Gz. Dávila, Miró ac Mercuriani et alia duo auctorum nobis ignotorum, atque ex his singulis id excerpens quod opportunius iudicabat, R. P. Acquaviva quoddam scriptum conflavit, quod propter originem « *Directorium variorum* » appellatum est.

2) Antequam vero hoc scriptum Societati mitteret, R. P. Generalis id PP. Assistentibus et fortasse aliis examinandum dedit. Attentis horum Patrum animadversionibus pauca mutavit atque alia aliter ordinavit, et tandem aliquando illud in publicum dedit. Hoc Documentum ex anno editionis vocamus Directorium a. 1591.

3) Hoc vero Directorium in provincias missum est, non ut statim ad effectum adduceretur, sed potius ut usu atque experientia cognosceretur quid emendandum vel tollendum, quid vero conservandum in eo esset. Ex pluribus partibus Societatis observationes Romam profluerunt, ad quas aestimandas Commissio instituta est anno 1593 in Congregatione Generali quinta. Tandem P. Acquaviva, postquam sine dubio huius Commissionis pronuntiata ipse examinavit, anno 1599 edere iussit Directorium definitivum seu officiale, quod vim obligandi in tota Societate haberet. Re quidem vera hoc Directorium — excepta ratione numerandi capita ac distinguendi paragraphos et aliis quibusdam rebus minutis — a Directorio 1591 vix discrepat.

His via nobis aperta est ad ea notanda quae uniuscuiusque Directorii editionem et codices spectant.

I. DIRECTORIUM VARIORUM (versus 1590) (Doc. 33).

I - TEXTUS : 1. *Archiv. Pont. Univ. Greg. F. C. n. 777.* Transcriptio saec. XVI facta a scriba Curiae P. Generalis. Non pauca habet correcta alia manu eiusdem temporis.

2. *Archiv. di Stato Rom. ms. 85.* Apographum saec. XIX. Praebet textum correctum codicis praecedentis, offert ergo nobis statum ultimum et definitivum huius Directorii.

II - TYPIS IMPRESSUM : MHSI *Exerc.* 1002-1078 in textu notantur ea in quibus convenit cum Directorio anni 1591 ; in ima pagina ea in quibus ab eo discrepat.

III - AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 210, 773 ; ROUQUETTE, 403 ; IPARRAGUIRRE, *Historia* 2 433, 444-445.

II. DIRECTORIUM EDITUM ANNO 1591 (Doc. 34).

I - TEXTUS : Nullum manuscriptum invenire potuimus.

II - TYPIS IMPRESSUM :

1) Romae anno 1591. Editio missa ad superiores, ut si quis usu edoctus aliquid vel addi vel aptius dici posse iudicaret, id ad P. Generalem deferret. « Typis excussum mittitur ad evitandam operam et impensam describendi tot exemplaria ».
2) Ingolstadii ex officina Typographica Davidis Sartorii, 1592.
3) Cracoviae, Typis N. Lobii, 1592.
4) Tolosae ex typographia sub signo nominis Iesu, 1593.
5) Valentiae, apud Philippum Mey, 1599. Sine dubio editiones 2-5 ideo factae sunt quod exemplaria editionis 1ae ex Urbe missa omnium necessitati non sufficiebant. Transcribunt editionem romanam experiendi causa in Provincias missam.
6) Parisiis, apud Sebastianum Huré, Via Iacobaeà, sub signo Cordis Boni, 1619.
7) Parisiis, apud Ioannem Fouët, Via Iacobaeà, sub signo Rosarii, 1619.
8) MHSI. *Exerc.* 1002-1078.

III - AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 773-774 ; BOHR, *Das Direktorium* ; BERNARD, *Essai historique* 251-253 ; ROUQUETTE, 403-405 ; IPARRAGUIRRE, *Historia* 2, 446, 449, 450-463.

III. DIRECTORIUM DEFINITIVE APPROBATUM (1599) (Doc. 43).

I - TEXTUS : Nullum manuscriptum invenire potuimus.

II - TYPIS IMPRESSUM :

A] *Editiones latinae*

1) Florentiae 1599 Apud Philippum Iunctam. Editio princeps.
In fine addit : Ego Virgilius Ceparius Rector Collegii Florentini Societatis Iesu legi hoc directorium

Exercitiorum P. Ignatii, et nihil in eo reperi contra fidem aut bonos mores. Florentiae die 1. Septembris 1599.

Imprimatur Florentiae: die 2. Septembris 1599. Alexander Caccia Vicarius Florentinus.

2) 1600, Antverpiae, Ex Officina Ioach. Trognaesii.
3) 1602, Cracoviae.
4) 1603, Florentiae, Apud Philippum Iunctam.
5) 1605, Mussiponti (Pont-à-Mousson in Gallia), in Collegio Societatis Iesu per Melchiorem Bernardum Universitatis Typographum.
6) 1606, Romae, in Collegio Romano Societatis Iesu.
7) 1607, Cracoviae, in Officina Nicolai Lob.
8) 1615, Romae in Collegio Romano eiusdem Societatis.
9) 1626, Mediolani, apud Io. Bapt. Bid.
10) 1635, Antverpiae, apud Ioannem Mevrsium. Editio genuina. Re vera in publicum edita 1638 [1].
11) 1635, Antverpiae, apud Ioannem Meursium. Quamquam scribitur nomen loci et typographi prioris editionis, reapse est editio clandestina a bibliopolis protestantibus excusa in Hollandia, textus vero editi nullatenus sunt adulterati [2].
12) 1644, Parisiis, e Typographia Regia.
13) 1645, Ingolstadii.
14) 1694, Ingolstadii.
15) 1696, Antverpiae, Typis Henrici Thieullier in appendice pp. 1-90 sine typographi nomine, operis *Exercitia Spiritualia S. P. Ignatii Loyolae cum sensu eorum explanato a P. Ignatio Diertins S. I.* Editio quinta . . . in pag. [2] *Directorium ad Exercitia Spiritualia S. P. N. Ignatii. Quod in his Explanationibus toties allegatum, totum recusum pariterque compactum invenietur ad ipsarum calcem pro maiori utentium commoditate.*
16) 1702, Antverpiae. Nova impressio clandestina editionis 11) in Germania a protestantibus facta.
17) 1705, Pragae in vol. 2 pp. 310-356 operis « *Institutum Societatis Iesu* ». Typis Universitatis Carolo - Ferdinandeae in collegio S. I. ad S. Clementem.
18) 1709, Antverpiae. Nova impressio editionis 16).
19) 1721, Tyrnaviae [Tyrnaw, in Hungaria], Typis et sumptibus academicae Societatis Iesu Typographiae.
20) 1757, Pragae in secunda editione Instituti Societatis Iesu, secundo vol. pp. 431-472.
21) 1784, Petraebixariae [Pietrabissara prov. Genova]

---

[1] Cf. Letters and Notices 38 (1923) 13-14.

[2] De hac duplici editione, eiusque historia agit E. PORTILLO, *Estudios Eclesiásticos* (Madrid) 2 (1923) 296-314; 3 (1924) 19-37, 167-180.

Omnia sunt paria editioni 20) atque eadem denuo excussa. Directorium in pp. 431-472 vol. secundi. Descriptio accuratissima libri in MHSI *Exerc*, pp. 731-732.

22) 1829, Avenione in vol. 3 pp. 175-342 operis. *Exercitia spiritualia S. P. Ignatii Loyolae, Directorium in Exercitia, Industriae ad curandos animi morbos*, Ex Typographia Francisci Seguin.

23) 1834, Avenione, in Thesauro spirituali S. I. pp. 193-372, Ex Typographia F. Seguin.

24) 1838, Augustae Taurinorum in vol. 1 pp. 417-539 operis *Exercitia spiritualia S. P. Ignatii Loyolae, cum sensu eorumdem explanato et Directorium, additis tribus appendicibus, auctore P. Ignatio Diertins.*

25) 1838, Lugduni et Parisiis pp. 195-296 operis *Exercitia spiritualia secundum normam Sti. Ignatii de Loyola a R. P. Nouet. Editio nova, aucta et complectens Exercitia spiritualia S. P. Ignatii de Loyola cum notis R. P. Roothaan, nunc Superioris Generalis Societatis Iesu, Directorium in Exercitia.*

26) 1845, Lugduni et Parisiis idem ac n. 25).

27) 1845, Avenione, in pp. 193-372 Thesauri spiritualis S. I. Ex Typographia F. Seguin.

28) 1850, Lugduni et Parisiis idem ac n. 25).

29) 1857, Sancti Germani in Laya [St. Germain-en-Laye, in Gallia] in pp. 193-372 Thesauri spiritualis S. I. ex typographia Beau.

30) 1858, Lutetiae Parisiorum in pp. 193-372 Thesauri sp. S. I., sumptibus Julien, Lanierd, Cosnard et Sociorum.

31) 1858, Lugduni et Parisiis in nova editione operis P. Nouet memoratae ad n. 25).

32) 1867, Lugduni et Parisiis idem ac n. 25).

33) 1870, Roma in vol. 2° pp. 419-465 operis *Institutum Societatis Iesu. Editio novissima*, volumen secundum typis Civilitatis Catholicae.

34) 1874, Roehampton in pp. 305-472 Thesauri sp. S. I. Ex typ. domus probationis.

35) 1876, Roehampton idem ac. n. 34).

36) 1882, Roehampton idem ac. n. 34).

37) 1882, Brugis in pp. 349-447 Thesauri sp. S. I. Sumptibus et Typis Societatis S. Augustini, Desclée de Brouwer et Soc.

38) 1887, Bilbao in pp. 238-348 Thesauri sp. S. I. In Typographia Sanctissimi Cordis Iesu.

39) 1888, Lugduni et Parisiis idem ac n. 25).

40) 1893, Florentiae in vol. 3 pp. 503-552 operis *Institutum Societatis Iesu, volumen tertium, Regulae, Ratio Studiorum, Ordinationes, Instructiones, Industriae, Exercitia, Directorium.* Ex typographia a SS. Conceptione.

41) 1897, Brugis idem ac n. 37).
42) 1911, Ratisbonae in opere *Exercitia spiritualia S. P. Ignatii de Loyola. Versio Litteralis ex Autographo hispanico notis illustrata. Auctore R. P. Ioanne Roothaan, Praeposito Generali Societatis Iesu.* Sumptibus et typis Friderici Pustet.
43) 1912, Brugis idem ac n. 37).
44) 1919, Matriti in pp. 1111-1178 Mon. Hist. S. I. *Exercitia spiritualia Sti. Ignatii de Loyola et eorum directoria.* (= *Exerc.*).
45) 1928, Brugis idem ac n. 37).
46) 1929, Rochampton in pp. 247-321 Thesauri sp. S. I. Ex typ. domus probationis.
47) 1932, Idem ac n. 37, sed pp. 246-321.
48) 1935, Santander in pp. 119-206 Thesauri sp. S. I.
49) 1948, [Città del Vaticano] in pp. 253-357 Thesauri sp. S. I. Typis Polyglottis Vaticanis.
50) 1950, Santander idem ac n. 47).
51) 1953, Roma Apud Curiam Praepositi Gen. S. I. in pp. 336-443 Thesauri sp. S. I.

B] *Versio gallica.*
52) *Les vrais Exercices spirituels. Ensemble la Guide ou Directoire,* Paris 1619.

C] *Versio anglica.*
53) *Directory to the Spiritual Exercises of Our Holy Father Ignatius,* London 1925.

D] *Versio itala* (excerpta).
54) in pp. 173-210 operis *Tesoro spirituale dei Fratelli Coadiutori* [cura P. Angeli Ronco], Roma 1949.

III - Auctores : MHSI. *Exerc.* 774-776 ; Bohr, *Das Direktorium* ; Bernard, *Essai historique,* 253-256 ; Rouquette, 405-408 ; Iparraguirre, *Historia* 2 cap. 15 praesertim pp. 445-461.

IV - Ratio Editionis : Tria Directoria una simul edimus : in pagina sinistra coniunctim Doc. 33 et 34, in pagina vero dextra Doc. 43. Doc. 33 edimus ex cod. 2 (R) indicando autem in apparatu critico omnes correctiones quas fecit alius ab eo qui textum transcripsit et, quoties textus primus non est ita obliteratus ut legi non possit, etiam primam lectionem. Corrector etiam notas scribae sua manu explicavit scribendo integrum verbum. Omnia quae super lineam inveniuntur, scripta sunt a correctore, nisi aliud in apparatu indicetur. Contra vero quae in margine exstant, ab ipso scriba ni contrarium dicatur, sunt scripta.

In Doc. autem 34 et 43 edimus editiones principes, id est quae anno 1591 Romae et anno 1599 Florentiae factae sunt.

Aliud vero ab alio ita distinguimus.

Ea quae in utroque Doc. 33 et 34 exstant, typis usitatis seu romanis imprimimus.

Quae tantum in Doc. 33 sunt, ea *litteris italicis* notamus.

Quae tantum in Doc. 34, ea interiectis spatiis distinguimus.

Cum alterum Directorium ab altero discrepat, in sinistra parte paginae ea quae ad Doc. 34, in dextra vero *litteris italicis* ea quae ad Doc. 33 pertinet ex aequo collocamus.

In editione Doc. 43 id tantum animadvertendum est quod quae in Doc. 34 aut desunt aut nonnihil mutata inveniuntur, ea *litteris italicis* exscribimus.

Textus.

Iamdudum est cum Reverendus P. N. Praepositus Generalis Claudius Aquaviva Directorium hoc moliebatur, idque iusserat cum omni cura, et diligentia confici. Nunc igitur confectum, accurate etiam recognitum, cum tota Societate communicari mandavit, meque haec duo insuper addere voluit. Primum, optare se ut adiuncta hac luce Directorii, eo studiosius incumbant nostri ad fruendum hoc divinum beneficium, ut certe appellare possumus Exercitia, et non solum ea ipsi in se libentius frequentent, sed alios etiam ad ea inducant, et excitent. Alterum est, quod si alicui ex usu, atque experientia quidpiam occurrerit, quod vel addi vel commodius dici posse videatur, id per suos Superiores ad eius Paternitatem deferant, quo multorum iu-[1]diciis cognitis suprema manus huic operi imponi possit. Nunc enim typis excusum mittitur, ad evitandam operam, et impensam describendi tot exemplaria, quot necessaria erant. Est autem optandum ut res talis et tam utilis quam perfectissime absolvatur. Datum Romae die V. Aprilis M.D.XCI.

Mandato R. P. N. Generalis

Iacobus Ximenez Secretarius.

PROOEMIUM

DE DIGNITATE ET UTILITATE EXERCITIORUM ET DE NECESSITATE DIRECTORII

[1] Inter alia instrumenta, quae Deus pro sua bonitate, ac clementia, Societati nostrae, tum ad propriam, tum ad proximorum salutem, perfectionemque procurandam largiri dignatus est, non postremum locum habent spiritualia Exercitia [1].

[2] Haec enim sunt spiritualia quaedam documenta, quae ut in huius libri praefatione [2] dicitur, non tam ex libris, quam ex unctione Spiritus sancti, et ex interna experientia, et usu [3], noster in Christo Pater Ignatius composuit. Haec sunt lumina, quae ei

---

7 non postremum *sup. lin., prius* sine dubio, vel praecipuum *G* ‖ 8 enim *del.* nihil aliud *G* | sunt *del.* quam *G*

---

[1] Exercitia esse arma Societatis propria in Doc. 18 annot. 10. De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[2] In praefatione editionis primae vulgatae versionis Exercitiorum impressae Romae 1548. Eam videas in MHSI. *Exerc.* 218.

Textus.

Directorium Exercitiorum spiritualium ante aliquot annos typis excusum eo consilio ad Provincias missum fuit, ut antequam suprema manus operi imponeretur, usus atque experientia docerent, an aliquid addi, aut detrahi, vel etiam commodius dici posse videretur: atque in hunc finem omnes monuimus, ut si alicui tale quidpiam occurreret per suos superiores ad R.P.N. Generalem Romam mitteret; cum autem quaedam a nonnullis observata, ac Romam transmissa fuissent, iis omnibus in quinta Congregatione Generali a Deputatis Patribus ad Directorium recognoscendum diligenter, atque exacte discussis, iterumque a R.P.N. Patribusque Assistentibus accurate perpensis, ad hunc tandem modum Directorium accommodari posse visum est: speramusque laborem hunc non solum probatum iri, sed etiam iis qui spiritualia Exercitia tradituri sunt valde utilem fore. Reliquum est, ut hac occasione nostri (ut plenius ad Provinciales communibus literis scriptum est) in posterum ad Exercitia spiritualia frequentanda studiosius incumbant, et aliis etiam maiori cum utilitate tradere studeant.

Datum Romae Calendis Octobris 1599.

Mandato R.P.N. Generalis.

Iacobus Dominicus Secretarius.

PROOEMIUM

De dignitate et utilitate Exercitiorum, et de necessitate Directorii.

1. **Instrumenta salutis.** Inter alia instrumenta, quae Deus, pro sua bonitate ac clementia, Societati nostrae, tum ad propriam, tum ad proximorum salutem perfectionemque procurandam largiri dignatus est, non postremum locum habent spiritualia Exercitia [1].

2. **Documenta ex unctione Spiritus sancti.** Haec enim sunt spiritualia quaedam documenta, quae, ut in huius libri praefatione [2] dicitur, non tam ex libris, quam ex unctione Spiritus sancti, et ex interna experientia et usu [3], noster in Christo Pater Ignatius

[1] *in marg.* Const. p. 4 c. 8 § 5[840], p. 7 c. 4 § 8 [648]

[2] Quadrantini Doc. 35 n. 50 addendum proponit: « tractandorum animorum edoctus », ut in praefatione libri Exercitiorum.

Dominus in ipso primo conversionis fervore inspiravit, ac deinde in omni progressu eius virtutis, et sanctitatis semper confirmavit.

[3] Quemadmodum igitur Dominus Deus ideam totam Societatis nostrae, tum exteriorem, tum etiam quae ad interiorem virtutum formam pertineret, ei tanquam capiti, et fundatori communicavit, ita etiam, cum oratio, et commu-[2]nicatio cum Deo sit tanti momenti, ut magna ex parte religiosa observantia, ac spiritualis profectus ex ea pendeat, plurimum referebat habere hanc methodum, et directionem ad orationem faciendam ab eodem Capite nostro, quam nos quoque omnes sequeremur, et prae oculis semper habere conaremur.

[4] Atque haec causa est, cur ipse P. N. Ignatius in omni sermone, ut accepimus, et vero praxi ipsa tantopere nostris commendare soleret usum horum Exercitiorum; ac in Constitutionibus quoque tam crebro eorum mentionem faciat, et praesertim parte 4. c. 8. § 5. [4] ubi dicitur, omnes operam dare debere, ut in hoc armorum spiritualium genere tractando, quod tantopere conferre cernitur ad Dei obsequium, dexteritatem habeant. Extat etiam eius epistola ad Sacerdotem quemdam Mionam nomine, qui Parisiis fuerat eius Confessarius, in qua satis manifeste ostendit, quid ille sentiret de his Exercitiis [5]. Monet enim eum atque etiam instanter rogat, ut ea faciat diligenter, et si fecerit, promittit ei magnam utilitatem spiritualem, tum in se ipso, tum ad alios quamplurimos iuvandos, idque verbis valde gravibus, et significantibus.

20-21 oratio — nostro *sup. lin., prius* orandi methodus, totaque ratio tractandi et conversandi cum Deo tanti momenti sit, ut ex ea fere omnis observantia talis instituti pendeant, oportuit ut huius etiam idea eidem communicaret *G* ‖ 30 quendam *del.* lusitanum *G* ‖ 31 fuerat eius *sup. lin., prius G* ‖ 31-35 in qua — significantibus *sup. lin., prius* quam hic inserere visum est operae precium, ut aperte constet quod eius fuerit iudicium ac sensus in hac re. Magno, inquit, desiderio teneor cognoscendi quomodo res vestrae habeant. Nec mirum cum tantum vobis debeamus in rebus spiritualibus, quantum filius spirituali suo Patri. Ac cum vestro in me amori, et charitati nihil aliud habeam in hac vita quod respondere possim, hac una re satisfacere vellem, ut meo suasu mensem unum in spiritualibus Exercitiis poneretis, eo magistro et duce, quem ego designarem. Et si alias facturos hoc vos receperetis, peto tamen, ut si iam praestitistis, certiorem me faciatis de sucessu, sin vero adhuc non praestitistis, obsecro vos per amorem et reverentiam Iesu Christi, et per eius acerbissimam passionem et mortem quam pro nobis pertulit, ac si vos umquam [umquam *sup. lin., prius* tamquam] poenituerit nullam recuso poenam, illamque praesertim ut me deinceps pro deceptore habeatis eorum maxime hominum, quibus maxime debeo. Iterum igitur atque iterum, et quoties possum vos obsecro, idque per Dei ac Domini nostri obsequium, ut hoc quod dixi faciatis, ne divina eius Maiestas a me ipso post hanc vitam rationem exigat quod vobis non indicarim et omnibus viribus commendarim totum illud quo ego nihil melius in hac vita scire aut intelligere possum, tum ad proprium cuiusque profectum, tum ad iuvandos alios multos, ut etiam si propter alterum non magnam necessitatem sentiatis, tamen in altero facile perspecturi sitis, quantae vobis utilitati futurum sit. Haec ipse *G*

composuit. Haec sunt lumina, quae ei Dominus in ipso primo conversionis fervore inspiravit, ac deinde in omni progressu eius virtutis et sanctitatis semper confirmavit.

3. **Necessaria ad bene orandum directio**. Quemadmodum igitur Dominus Deus ideam totam Societatis nostrae, tum exteriorem, tum etiam quae ad interiorem virtutum formam pertineret, ei tamquam Capiti et Fundatori communicavit ; ita etiam cum oratio et communicatio cum Deo sit tanti momenti, ut magna ex parte religiosa observantia, ac spiritualis profectus ex ea pendeat ; plurimum referebat habere hanc methodum et directionem ad orationem faciendam ab eodem Capite nostro, quam nos quoque omnes sequeremur, et prae oculis semper habere conaremur.

4. **Usus Exercitiorum magnopere a S. P. N. commendatus**. Atque haec causa est, cur ipse P. N. Ignatius in omni sermone, ut accepimus, et vero praxi ipsa tantopere Nostris commendare soleret usum horum Exercitiorum : ac in Constitutionibus quoque tam crebro eorum[4] mentionem faciat, et praesertim Parte IV, cap. VIII, § 5. ubi dicitur, omnes operam dare debere, ut in hoc armorum spiritualium genere tractando, quod tantopere conferre cernitur ad Dei obsequium, dexteritatem habeant. Exstat etiam eius epistola ad sacerdotem quemdam, Mionam nomine, qui Parisiis fuerat eius confessarius, in quo [sic] satis manifeste ostendit, quid ille sentiret de his Exercitiis[5]. Monet enim eum, atque etiam instanter rogat, ut ea faciat diligenter : et si fecerit, promittit ei magnam utilitatem spiritualem, tum in se ipso, tum ad alios quam plurimos iuvandos ; idque verbis valde gravibus, et significantibus.

34 quo] qua *in nova ed. Dir. a.* 1893

[4] Const. S. I. [n. 408].

[5] Epistola haec scripta Venetiis die 16 novembris 1536 edita est in MHSI. *Mon. Ign.* 1, 111-113. THEOBOLSKI Doc. 36 n. 2 desiderat « ut ponatur tota epistola (et si forte non exstat latina, sed conversa) ... Efficaciter enim potest persuadere Exercitia apertis gravibusque rationibus ». Commissioni placuit hoc consilium, sed eius desiderio non est satisfactum.

[5] Idem vero testimonium dederunt alii et plurimi, *propemodum innumerabiles* et quidem insignes viri, et doctrina, et virtute, et rerum humanarum experientia, ac praecipue etiam spiritualium peritia, qui cum haec Exercitia re ipsa experti essent, ita ea probarunt, ut illorum usu maiorem quam sperare ausi essent, suarum animarum fructum se consequutos esse tum verbo, tum scripto libenter praedicarent [6].

[6] Sed prae omnibus est auctoritas Sedis Apostolicae, [3] quae diligenti examine doctorum virorum praemisso haec Exercitia approbavit anno M.D.XLVIII ut pietate, et sanctitate plena (haec enim sunt eius verba)[7], et ad aedificationem spiritualemque f i d e l i u m profectum valde utilia.

[7] Postremo est etiam ipsa experientia ingentis, ac prope incredibilis utilitatis, quae ex his Exercitiis faciendis subsequi solet[8]. Primum enim plurimi ex nostris, praesertim primis temporibus, hoc modo spiritum vocationis acceperunt, ut vere dici possit Societatem nostram hoc maxime medio, et i n i t i o coaluisse, et postea incrementum accepisse. Deinde plurimi etiam alii relicto mundo alios religiosos ordines ingressi sunt, multi iam ingressi, egregie reformati sunt, nec singuli tantum, sed saepe integra Coenobia. Cumplures etiam in saeculo ipso cum ita vitiis addicti essent, ut nullo modo neque cohortationibus, neque concionibus avelli possent, hoc uno sese converterunt, et ad meliorem vitam constanter ducendam revocarunt. Denique negari non potest, quin valde magnus fructus in omni hominum genere, et statu, et conditione effectus sit, et ubi eorum usus magis viget, ibi etiam multo maior morum reformatio cernitur.

[8] Nec debet aliquis mirari quod tanti effectus consequantur et quidem non admodum longo tempore; addo etiam, non adeo magno labore. Nam cum Dei voluntas sit sanctificatio nostra, ut ait Apostolus[9], et ideo bonitas illa immensa semper parata sit sua dona effundere super creaturam suam, sine dubio si ipsamet non poneret impedimentum, sed potius seipsam disponeret, facile, ac

---

36 vero *add. del.* his Exercitiis *G* ‖ 40-43 ita — praedicarent *sup. lin., prius* ita ea probarunt, ut tum demum lucem videre caepisse sibi videretur, idque omnibus, tum voce, tum scripto contestari ac praedicare non desisteretur *G* ‖ 52 vere *sup. lin., prius* vel ‖ 60-61 negari — fructus *sup. lin., prius* fere infinitus est fructus qui *G*

---

[6] Testimonia nonnullorum potes videre apud Iparraguire, *Historia* 1, 21, 223.

[7] In Brevi pontificio Pauli III, « Pastoralis Officii ». Cf. Marín, *Enchi-*

5. **Ab aliis eorum commendatio**. Idem vero testimonium dederunt alii, et plurimi, et quidem insignes viri, et doctrina, et virtute, et rerum humanarum experientia, ac praecipue etiam spiritualium peritia : qui cum haec Exercitia re ipsa experti essent, ita ea probarunt, ut illorum usu, maiorem quam sperare ausi essent, suarum animarum fructum se consecutos esse, tum verbo, tum scripto libenter praedicarent [6].

6. **Auctoritate Pontificia approbata**. Sed prae omnibus est auctoritas Sedis Apostolicae, quae, diligenti examine doctorum virorum praemisso, haec Exercitia approbavit anno M. D. XLVIII. ut pietate et sanctitate plena (haec enim sunt eius verba) [7] et ad aedificationem spiritualemque fidelium profectum valde utilia.

7. **Utilitas eorum maxima, multorum experientia comprobata**. Postremo est etiam ipsa experientia ingentis ac prope incredibilis utilitatis, quae ex his Exercitiis faciendis subsequi solet [8]. Primum enim plurimi ex Nostris, praesertim primus temporibus, hoc modo spiritum vocationis acceperunt, ut vere dici possit, Societatem nostram hoc maxime medio et initio coaluisse, et postea incrementum accepisse. Deinde plurimi etiam alii, relicto mundo, alios religiosos ordines ingressi sunt ; multi iam ingressi, egregie reformati sunt ; nec singuli tantum, sed saepe integra coenobia. Complures etiam in saeculo ipso cum ita vitiis addicti essent, ut nullo modo neque cohortationibus, neque concionibus avelli possent, hoc uno sese converterunt, et ad meliorem vitam constanter ducendam revocarunt. Denique negari non potest, quin valde magnus fructus in omni hominum genere, et statu, et conditione effectus sit ; et ubi eorum usus magis viget, ibi etiam multo maior morum reformatio cernitur.

8. **Exercitiorum praecipui fructus**. Nec debet aliquis mirari, quod tanti effectus consequantur, et quidem non admodum longo tempore, addo etiam, non adeo magno labore. Nam cum Dei voluntas sit sanctificatio nostra, ut ait Apostolus[9], et ideo Bonitas illa immensa semper parata sit sua dona effundere super creaturam suam, sine dubio, si ipsamet non poneret impedimen-

---

47 *in marg.* Ex bulla Pauli 3 ‖ 71 *in marg.* 1 Thess. 4, 3

---

ridion Exercitiorum. De approbatione pontificia Exercitiorum in Doc. 18 annot. 8.

[8] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[9] I Thess. 4, 3.

brevi magnas a Deo gratias con-[4]sequeretur. Hoc igitur faciunt haec Exercitia, et sane valde efficaciter, ut animam disponant ad haec dona accipienda. Primum enim removent eam ab omni aliarum rerum, ac negotiorum occupatione, et quasi ad solitudinem quandam ducunt, ut et Deus ad eius cor loquatur [10], et ipsa faciat quod dicitur in Psalmo : Vacate, et videte quoniam ego sum Deus [11]. Deinde vero posito statim ante oculos ultimo hominis fine, nempe aeterna beatitudine ostendunt primum quantum hactenus aberraverit, et ita peccatorum dolorem, et odium ingenerant, deinde virtutum pulchritudinem aperiunt et Christi Domini exemplo ad eius imitationem accendunt. Denique etiam modum tradunt totius vitae ex Dei regula, ac voluntate reformandae, sive status ipse mutandus sit, sive non mutandus, verum in melius corrigendus [12].

[9] Cum ergo horum Exercitiorum tantae sint utilitates, tantique fructus, facile apparet, quam eorum usus nostris omnibus commendatus esse debeat, si praesertim illud addamus, quod cum humilitate cognoscere possumus, et certe etiam debemus, hoc totum quodcumque est, nempe peculiarem hanc instructionem, ac modum meditandi, et peculiaria haec documenta tam utilia, tamque solida esse praeclarum quoddam donum, ac munus a Deo datum Societati nostrae [13]. Quare cum id Deus nobis donarit, et ideo donarit, ut uteremur, non est dubium quin hoc ipsum excitare omnes debeat, ut avidius utamur, nec talem thesaurum absconditum, et quasi defossum inutiliter teneamus.

[10] Verum quam

utilis *necessarius*

est hic Exercitiorum usus, quem dicimus, tam etiam est necessarium ali-[5]quam methodum habere in iis tradendis : tum quia non omnes eandem peritiam, aut dexteritatem habere possunt, tum quia non omnia hoc Exercitiorum spiritualium libro *scripto* comprehendi potuerant, et ideo sunt in eo aliqua paulo obscuriora, quod ad praxim attinet, tum denique etiam, ut servetur a nostris omnibus uniformitas, et non suo quisque ingenio, et placito Exercitia interpretetur, ex qua [re] novi ac varii subinde modi introducerentur.

---

70 magnas — consequeretur *sup. lin., prius* omnibus bonis coelestibus ditaretur *G* ‖ 73-74 solitudinem quandam *sup. lin., prius* desertum quoddam *G* ‖ 83-84 corrigendus *del.* Quare haec sine dubio plena et perfecta est dispositio ad Dei gratiam abundanter et copiose accipiendam *G* ‖ 88 nempe *sup. lin., prius* esse proprium quoddam donum ac munus datum a Deo Societati nostrae, nempe quod attinet ad hanc *G* — 90-91 esse — nostrae *in marg., prius in textu* quae hoc libro continentur *G* ‖ 91-92 et — donarit *sup. lin. G*

tum, sed potius se ipsam disponeret, facile ac brevi, magnas a Deo gratias consequeretur. Hoc igitur faciunt haec Exercitia, et sane valde efficaciter, ut animam disponant ad haec dona accipienda. Primum enim removent eam ab omni aliarum rerum ac negotiorum occupatione, et quasi ad solitudinem quamdam ducunt, ut et Deus ad eius cor loquatur [10], et ipsa faciat quod dicitur in Psalmo : Vacate, et videte, quoniam ego sum Deus [11]. Deinde vero posito statim ante oculos ultimo hominis fine, nempe aeterna beatitudine, ostendunt primum, quantum hactenus aberraverit, et ita peccatorum dolorem, et odium ingenerant, deinde virtutum pulchritudinem aperiunt, et Christi Domini exemplo ad eius imitationem accendunt. Denique etiam modum tradunt totius vitae ex Dei regula ac voluntate reformandae, sive status ipse mutandus sit, sive non mutandus, verum in melius corrigendus [12].

9. **Nostris eorum usus commendatur**. Cum ergo horum Exercitiorum tantae sint utilitates, tantique fructus, facile apparet, quam eorum usus Nostris omnibus commendatus esse debeat ; si praesertim illud addamus, quod cum humilitate cognoscere possumus, et certe etiam debemus, hoc totum quodcumque est, nempe peculiarem hanc instructionem, ac modum meditandi, et peculiaria haec documenta tam utilia, tamque solida, esse praeclarum quoddam donum ac munus a Deo datum Societati nostrae [13]. Quare cum id Deus nobis donarit, et ideo donarit ut uteremur, non est dubium, quin hoc ipsum excitare omnes debeat, ut avidius utamur, nec talem thesaurum absconditum, et quasi defossum inutiliter teneamus.

10. **Methodus necessaria in Exercitiis tradendis**. Verum quam utilis est hic Exercitiorum usus, quem dicimus, tam etiam est necessarium aliquam methodum habere in iis tradendis : tum quia non omnes eamdem peritiam aut dexteritatem habere possunt, tum quia non omnia hoc Exercitiorum spiritualium libro comprehendi potuerant, (et ideo sunt in eo aliqua paulo obscuriora, quod ad praxim attinet), tum denique etiam, ut servetur a Nostris omnibus uniformitas, et non suo quisque ingenio et placito Exercitia interpretetur, ex qua [re] novi ac varii subinde modi introducerentur.

80 *in marg.* Psal 45,11 ‖ 108 re *in ed. a* 1893

[10] Os. 2, 14.

[11] Ps. 45, 11.

[12] Haec omnia fusius explicat POLANCO Doc. 20 nn. 4-8. De causis fructus Exercitiorum in Doc. 20 annot. 8.

[13] Cf. Doc. 18 annot. 10.

[11] Has igitur ob causas Congregatio prima generalis inter alia, quae necessaria iudicavit ad proximos iuvandos, et nostros operarios dirigendos hoc etiam constituit tit. 6 decret. 28[14] ut conficeretur Directorium tradendorum Exercitiorum, eiusque rei curam Generali Praeposito commendavit.

[12] In quo cum aliqui Patres diligenter laborassent[15], *Quod cum tunc effectum esset, et deinceps etiam alii in hoc genere laborassent,*

vel pro sua devotione, vel Superiorum iussu, visum est P. N. Claudio Aquavivae,

tum hunc eorum laborem, tum etiam quae nonnulli alii adumbraverant, quibusdam antiquioribus Patribus in Societate mittere, *omnia ista Directoria committere quibusdam ex antiquioribus Patribus in Societate, magisque in ea re versatis,*

ut ea viderent, et iudicium de iis ferrent, et praeterea si quid occurreret, quod addi posset, id scriptis mandarent. Ex quorum omnium sententiis, ac iudiciis

ea quae ad nostrum propositum accommodatiora visa sunt, in hoc Directorium selecta, et suis locis digesta sunt, *hoc deinde praesens Directorium quasi centonis more concinnatum est,*

ad Dei Domini gloriam, et Societatis nostrae, proximorumque spiritualem profectum [6].

Cap. I

Quomodo inducendi sint homines ad exercitia.

[13] Dicitur in nostris Constitutionibus cum Exercitiorum ratio redditur, non solum id agi debere, ut aliis satisfiat, sed etiam ut in aliis desiderium excitetur, ut eisdem iuvari velint[1]. Ex quo apparet oportere hoc esse nostris propositum, ut quotquot possunt, ad agenda Exercitia impellant[2]; quoniam cum charitas, et zelus animarum nos movere debeat, ad desiderandam, et procurandam earum salutem,

---

111 esset *sup. lin., prius* est *G* ‖ 3 P. 4 c. 8 lit. E [409] *in marg. omnes codd. utriusque Dir.*

---

[14] Vide Iparraguire, *Historia* 2, 319-320.

[15] Vide Praefationem generalem pp. 21-23 et Iparraguirre, *Historia* 2, cap. 15 nn. 3-5 pp. 439-449.

11. **Congregationis primae generalis auctoritate Directorium confectum**. Has igitur ob causas Congregatio prima generalis inter alia, quae necessaria iudicavit ad proximos iuvandos, et nostros operarios dirigendos, hoc etiam constituit Tit. 6. Decr. 28. [14] ut conficeretur Directorium tradendorum Exercitiorum, eiusque rei curam Generali Praeposito commendavit.

12. **Antiquioribus Patribus discutiendum datur**. In quo cum aliqui Patres diligenter laborassent [15], vel pro sua devotione, vel Superiorum iussu, visum est P. N. Claudio Aquavivae, tum hunc eorum laborem, tum etiam quae nonnulli alii adumbraverant, quibusdam antiquioribus Patribus in Societate mittere, ut ea viderent, et iudicium de iis ferrent, et praeterea si quid occurreret, quod addi posset, in scriptis mandarent. Ex quorum omnium sententiis ac iudiciis, ea quae ad nostrum propositum accommodatiora visa sunt, in hoc Directorium selecta, et suis locis digesta sunt, ad Dei Domini gloriam, et Societatis nostrae, proximorumque spiritualem profectum.

CAP. I

QUOMODO INDUCENDI SINT HOMINES AD EXERCITIA.

[13] 1. **In aliis exercitandum desiderium**. Dicitur in nostris Constitutionibus, cum Exercitiorum ratio redditur, non solum id agi debere, ut aliis satisfiat ; sed etiam ut in aliis desiderium excitetur, ut eisdem iuvari velint [1]. Ex quo apparet, oportere hoc esse Nostris propositum, ut quotquot possunt ad agenda Exercitia *suaviter inducant* [2] : quoniam cum charitas et zelus animarum nos movere debeat ad desiderandam et procurandam earum salutem

4 *in marg.* p. 4 c. 8 litt. E [409]

[1] Const. P. IV cap. 8 litt. E [n. 409].

[2] Patri THEOBOLSKI Doc. 36 n. 3 haec vox « impellant », non placebat. Secundum eum, non omnes, sed idonei tantum sunt impellendi, immo ne rogantes quidem omnes sunt admittendi. In Doc. 43 n. 13, deleto hoc verbo « impellant », positum est « suaviter inducant ».

et perfectionem eadem etiam impellere debet ad eam rem, *et omnem, quae possit perfectionem, multo magis id fieri debet in ea re,* quae adeo apta, et adeo efficax est ad illud utrumque in eis operandum.

[11] Est tamen opus prudentia, ut id discrete, et modeste fiat, nempe tempore et loco convenienti, sine molestia, aut offensione, et nominatim cavendo, ne suspicio praebeatur, quod ad religiosum statum *ad religionem* trahere velimus. Hunc autem modum prudentem, et cautum invitandi ad Exercitia suggeret sua cuique prudentia, et Spiritus Sancti unctio quae ut in aliis, ita in hoc diriget, et iuvabit suos operarios [3].

[15] Pater noster Ignatius ita sentiebat, et monebat optimum modum esse in confessione non importune, atque ex abrupto, sed aliqua commoda occasione, vel e re nata, vel dextre accersita: aut etiam extra confessionem, cum cernitur aliquis non adeo conten-[7]tus statu suo, sive propter aliquem scrupulum intrinsecum, sive propter molestiam extrinsecam, ut si non bene ei succedant negotia, vel si non bene a suis tractetur, vel ob aliam similem causam. Interdum etiam optima est commoditas ex ipsis vitiis, aut lapsibus alicuius, cum praesertim aliquo Dei lumine afflatus ea cognoscit, et dolet, et cupit emendationem. Tunc enim saepe opportunum est proponere ei hoc quasi remedium eius infirmitatis.

[16] Quaecunque vero occasio accipiatur, indicandi sunt magni fructus, qui ex his Exercitiis consequi solent, pax, et quies animae, lumen interius, et cognitio ad bonam gubernationem totius vitae quocunque in statu [4].

[17] Iuvat etiam proponere aliqua exempla aliquorum, qui ea fecerint cum fructu, ita ut postea valde contenti fuerint, ipsaque morum mutatione testati sint quantum in eis profecerint, et ad hoc etiam confert indicare consolationes spirituales, et gustus, quos habuerunt, nimirum ne labore deterreantur. Verum in his exemplis commemorandis abstinendum esset ab iis, qui religionem ingressi sunt (vel certe hoc postremum tacendum) et ii potius narrandi, qui in melius mutati in saeculo manserunt, quoniam facile fieri potest, ut quem hortari volumus, idem sibi timeat, et ideo refugiat Exercitia [5].

---

15 tamen] enim *R* Mir. [Doc. 22-23 Praefatio] *in marg. G, R* ‖ 21 et *sup. lin. G* ‖ 23 [Arch. Doc. 4 n. 3] *in marg. G, R* ‖ 28 si *add.* bene *del G* ‖ bene *sup. lin. G* ‖ 34 Hisp. *in marg. G, R*

---

[3] De modis adducendi homines ad Exercitia in Doc. 4 annot. 7.

et perfectionem, eadem etiam impellere debet ad eam rem, quae adeo apta, et adeo efficax est ad illud utrumque in eis operandum.

[14] 2. **Discrete et modeste fiat**. Est tamen opus prudentia, ut id discrete, et modeste fiat, nempe tempore et loco convenienti, sine molestia, aut offensione; et nominatim cavendo, ne suspicio praebeatur, quod ad religiosum statum trahere velimus. Hunc autem modum prudentem et cautum invitandi ad Exercitia, suggeret sua cuique prudentia, et Spiritus Sancti unctio, quae ut in aliis, ita in hoc diriget et iuvabit suos operarios [3].

[15] 3. **Quinam modus tenendus**. Pater noster Ignatius ita sentiebat et monebat, optimum modum esse in confessione, non importune, atque ex abrupto, sed aliqua commoda occasione, vel e re nata, vel dextre accersita: aut etiam extra confessionem, cum cernitur aliquis non adeo contentus statu suo, sive propter aliquem scrupulum intrinsecum, sive propter molestiam extrinsecam, ut si non bene ei succedant negotia, vel si non bene a suis tractetur, vel ob aliam similem causam. Interdum etiam optima est commoditas ex ipsis vitiis aut lapsibus alicuius, cum praesertim aliquo Dei lumine afflatus ea cognoscit, et dolet, et cupit emendationem. Tunc enim saepe opportunum est, proponere ei hoc quasi remedium eius infirmitatis.

[16] 4. **Exercitiorum fructus indicandi**. Quaecumque vero occasio accipiatur, indicandi sunt magni fructus, qui ex his Exercitiis consequi solent, pax, et quies animae, lumen interius, et cognitio ad bonam gubernationem totius vitae, quocumque in statu [4].

[17] 5. **Exempla eorum qui fecerunt proponenda**. Iuvat etiam, proponere aliqua exempla aliquorum, qui ea fecerint cum fructu, ita ut postea valde contenti fuerint; ipsaque morum mutatione testati sint, quantum in eis profecerint; et ad hoc etiam confert indicare consolationes spirituales, et gustus, quos habuerunt, nimirum ne labore deterreantur. Verum in his exemplis commemorandis abstinendum esset ab iis, qui religionem ingressi sunt (vel certe hoc postremum tacendum) et ii potius narrandi, qui in melius mutati in saeculo manserunt, quoniam facile fieri potest, ut quem hortari volumus, idem sibi timeat, et ideo refugiat Exercitia [5].

[3] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

[5] Fere eadem in Doc. 4 n. 3.

[18] Immo vero haec ipsa opinio eripienda esset hominibus, ut putent solis religiosis, aut iis, qui religiosi fieri volunt, convenire Exercitia. Nam cum omnes egeant [8] gratia Dei non solum religiosi[6], sed etiam *et quidem fortasse magis etiam* saeculares propter *saeculares, quo maiora sunt* pericula in quibus assidue vivunt, ideo ipsi quoque debent ea adiumenta quaerere, ex quibus ad hanc gratiam hauriendam quam maxime disponantur.

[19] Notandum est tamen si loquamur de integris, et plenis Exercitiis eam fuisse P. Ignatii sententiam, ut non omnibus passim darentur, sed selectis tantum, et qui habiles ad maiora viderentur. Quod ita esse aperte videmus ex quadam instructione, quae conscripta dicitur ipso dictante, quae sic habet[7]. Non mihi videtur expedire quemquam hortari ad facienda Exercitia, nisi has conditiones, vel saltem praecipuas habeat. Primo ut eiusmodi sit, qui sperari possit valde utilis futurus domui Dei, si ad eius obsequium vocatus fuerit, secundo si nondum habeat eiusmodi talenta iam acquisita artium, ac scientiarum, quae hoc praeseferunt, saltem ut eius aetatis, atque ingenii sit, ut ad ea aliquando pervenire posse videatur, tertio ut liberum sit ei de se ipso statuere, etiam quoad statum perfectionis amplectendum, si Deo placeret eum vocare : quarto ut speciem, habitumque corporis honestum ac decentem habeat : quinto ut non ita alicui rei sit addictus, ut ab ea difficulter videatur posse dimoveri, et ad eam aequalitatem perduci, quae requiritur ad hoc negocium animae cum Deo recte tractandum. Ac quanto magis quisque dubius est de vitae suae rationibus, et cupidus sciendi quid facere de-[9]beat de sua persona, et denique quanto aptior ad Ecclesiam iuvandam, *religionem et nominatim ad Societatem nostram,*

tanto etiam magis, simpliciter loquendo, idoneus erit ad Exercitia facienda. Qui vero has conditiones non haberent, vel qui matrimonio iuncti fuerint, aut alioquin inhabiles, non debent iis tradi Exercitia omnia, maxime si alii aptiores ea peterent, vel nostri aliis occupationibus distinerentur. Possent tamen dari eis aliquae meditationes primae hebdomadae, idque si fieri possit, in ipsis eorum domibus, hortando eos, ut in aliqua remotiori

---

57 Arch. [Doc. 4 n. 1] *in marg. G, R* ‖ 79 habeant *G*

---

[6] Quae dicit hic Directorium de Exercitiorum necessitate quam religiosi

[18] 6. **Omnibus necessaria**. Imo vero haec ipsa opinio eripienda esset hominibus, ut putent solis religiosis, aut iis qui religiosi fieri volunt, convenire Exercitia. Nam cum omnes egeant gratia Dei, non solum religiosi [6], sed etiam saeculares, propter pericula in quibus assidue vivunt, ideo ipsi quoque debent ea adiumenta quaerere, ex quibus ad hanc gratiam hauriendam quam maxime disponantur.

[19] 7. **Qualis mens S. P. N. et quibus danda Exercitia**. Notandum est tamen, si loquamur de integris et plenis Exercitiis, eam fuisse P. Ignatii sententiam, ut non omnibus passim darentur, sed selectis tantum, et qui habiles ad maiora viderentur. Quod ita esse aperte videmus ex quadam instructione, quae conscripta dicitur ipso dictante, quae sic habet.[7] Non mihi videtur expedire quemquam hortari ad facienda Exercitia, nisi has conditiones, vel saltem praecipuas habeat. Primo, ut eiusmodi sit, qui sperari possit valde utilis futurus domui Dei, si ad eius obsequium vocatus fuerit. Secundo, si nondum habeat eiusmodi talenta iam acquisita artium ac scientiarum, quae hoc prae se ferunt, saltem ut eius aetatis atque ingenii sit, ut ad ea aliquando pervenire posse videatur. Tertio, ut liberum sit ei de se ipso statuere, etiam quoad statum perfectionis amplectendum, si Deo placeret eum vocare. Quarto, *ut ad spiritualia affectus videatur*, habitumque corporis honestum ac decentem habeat. Quinto, ut non ita alicui rei sit addictus, ut ab ea difficulter videatur posse dimoveri, et ad eam aequalitatem perduci, quae, requiritur ad hoc negotium animae cum Deo recte tractandum ; ac quanto magis quisque dubius est de vitae suae rationibus, et cupidus sciendi, quid facere debeat de sua persona et denique quanto aptior ad Ecclesiam iuvandam, tanto etiam magis, simpliciter loquendo, idoneus erit ad Exercitia facienda. Qui vero has conditiones non haberent, vel qui matrimonio iuncti fuerint, aut alioquin inhabiles, non debent iis tradi Exercitia omnia, maxime si alii aptiores ea peterent, vel Nostri aliis occupationibus distinerentur. Possent tamen dari eis aliquae meditationes primae Hebdomadae, idque si fieri possit, in ipsis eorum domibus, hortando eos, ut in aliqua remotiori domus

---

habent, non placuerunt Doc. 41 n. 12. Poterit enim — aiebat — id multis esse odiosum, ut si reformatores monasteriorum esse velimus.

[7] Doc. 4 n. 1 ubi quae sequuntur invenies. De Exercitiis integris non nisi paucis tradendis in Doc. 5 annot. 6.

domus parte se colligant, unde non nisi ad missam, et Vesperas egrediantur[8], aut quando ad meditationes accipiendas veniunt, hisque addi poterunt, si ita videatur, aliqua Exercitia, ut triplex modus orandi, et similia. Haec Pater Ignatius, quae eadem licet paulo brevius habentur etiam in Const. p. 7 c. 4 lit. F [9].

Cap. II

Quomodo dispositus esse debeat, qui ad Exercitia facienda accedit.

[20] Qui ad Exercitia agenda aggreditur primo eniti debet, ut intelligat quanta sit res, quam aggreditur, nempe quae non solum ad animam pertineat, sed ita pertineat, ut si modo ea diligenter praestet, quae debet, iacturus sit fundamenta spiritualis sui profectus, quae deinde tota eius vita usui futura sint. Ex quo intelligat quantam alacritatem et diligentiam, et fortitudinem etiam ad tantum opus, tantumque negocium afferre debeat. Itaque statuat [10] ipse secum viriliter agere, et omnia impedimenta divinae gratiae reiicere, et omnes animi sui vires intendere, ut huic gratiae cooperetur, et se ad eam recipiendam quam poterit optime disponat [10].

[21] Hanc ob causam ab omnibus aliis negociis domesticis prius se expediat, vel certe ea aliis interim committat, ac toto tempore omne sibi amicorum ac familiarium, immo etiam nunciorum, aut litterarum commercium interdicat [11]. Haec enim mentem implere solent variis cogitationibus, quae deinde magnopere distrahunt, et conceptum, si quis est, fervorem restinguunt. Immo vero omnem etiam aliam cogitationem de quavis alia re excludere curet, perinde ac si nullum aliud negocium in hoc mundo haberet [12].

[22] Habeat deinde magnam spem in Domini bonitate, et liberalitate [13], qui cum etiam errantes requirat, et fugientes sequatur, multo magis qui ad se bono animo accedunt recipiet, et

---

16 ea certe *transp. G* | toto *add.* hoc *G* || 21-22 excludere curet] excludat *G*

---

[8] De loco aptiore ad Exercitia in Doc. 4 annot. 9.

[9] Const. [n. 649].

[10] De animi dispositione ad Exercitia facienda in Doc. 12 annot. 14.

[11] Theobolski Doc. 36 n. 5 hoc addendum proponit, ut antequam Exer-

parte se colligant, unde non nisi ad Missam et Vesperas egrediantur [8], aut quando ad meditationes accipiendas veniunt. Hisque addi poterunt, si ita videatur, aliqua Exercitia, ut triplex modus orandi, et similia. Haec P. Ignatius; quae eadem, licet paulo brevius, habentur etiam in Const. Part. VII, cap. 4 lit. F. [9].

CAP. II

QUOMODO DISPOSITUS ESSE DEBEAT, QUI AD EXERCITIA FACIENDA ACCEDIT.

[20] 1 **Exercitia aggressurus, eorum necessitatem intelligat**. Qui ad Exercitia agenda aggreditur, primo eniti debet, ut intelligat quanta sit res, quam aggreditur; nempe quae non solum ad animam pertineat, sed ita pertineat, ut si modo ea diligenter praestet quae debet, iacturus sit fundamenta spiritualis sui profectus, quae deinde tota eius vita usui futura sint. Ex quo intelligat, quantam alacritatem, et diligentiam, et fortitudinem etiam, ad tantum opus, tantumque negotium afferre debeat. Itaque statuat ipse secum viriliter agere, et omnia impedimenta Divinae gratiae reiicere, et omnes animi sui vires intendere, ut huic gratiae cooperetur, et se ad eam recipiendam quam poterit optime disponat [10].

[21] 2. **A curis et negotiis segregatio**. Hanc ob causam ab omnibus aliis negotiis domesticis prius se expediat, vel certe ea aliis interim committat, ac toto tempore omne sibi amicorum ac familiarium, immo etiam nuntiorum aut litterarum commercium interdicat [11]. Haec enim mentem implere solent variis cogitationibus, quae deinde magnopere distrahunt, et conceptum, si quis est, fervorem restinguunt. Immo vero omnem etiam aliam cogitationem de quavis alia re excludere curet, perinde ac si nullum aliud negotium in hoc mundo haberet [12].

[22] 3. **Cum spe aggrediatur**. Habeat deinde magnam spem in Domini bonitate et liberalitate [13], qui cum etiam errantes requirat, et fugientes sequatur, multo magis qui ad se bono animo

---

10 *in marg.* Annot. 5 ex 20 — 16 *in marg.* Annot. 20

citia incipiant, includendi, quantum possunt, etiam foris disponantur, ingressi autem cubicula Exercitiorum, ad dimidiam diem, precando et legendo disponantur». Desideriis vero huius Patris non est obsecundatum.

12 De solitudine interna in Doc. 11 annot. 4.

13 Cf. POLANCO Doc. 20 n. 21.

complectetur. Quare confidat *certissime* in illa infinita clementia, quae cum pium illud desiderium dederit, dabit etiam gratiam, ac vires exequendi bene, ac fructuose, siquidem eius voluntas est sanctificatio nostra [14].

[23] Inter caetera vero ita etiam animo constitutus esse debet ut libenter et avide Exercitia haec aggrediatur non tam, ut spirituali dulcedine fruatur, quam ut Dei voluntatem de se intelligat, suumque affectum a terrenis omnibus avellat, et eum in suo Creatore collocet. Illud vero maxime necessarium, ut praeter hoc desi-[11]derium proficiendi in spiritu sit etiam bene resignatus in beneplacito Dei [15], in iis in quibus adhuc liber est, itaque animo paratus sit, ut quicquid a Deo cognoverit faciendum esse, omnino exequi decreverit.

[24] Quare non debet quisquam deliberationem aliquam secum afferre, a qua dimoveri nolit. Deinde non debet etiam modum ac terminum ipse ponere Dei donis, ita ut usque ad quosdam limites se illuminari, ac iuvari velit, non autem amplius. Nam praeterquam quod valde indecens est, ut creatura hoc modo agat cum suo Creatore, valde etiam sibi ipsi nocet, primum quia seipsum privat illis maioribus donis, quae Deus fortasse daturus erat ; deinde quia illa ipsa illiberalitas, et restrictio et ingratitudo in Deum, meretur ut ne ea quidem accipiat, quae vellet accipere. Quare debet potius animi sinum dilatare, ut quam maxime possit sese cum Deo coniungere et quam maxime ab eo ditari, et locupletari thesauris istis caelestibus desideret. Atque haec quidem observanda sunt ei erga Deum.

[25] Erga eum vero qui daturus est Exercitia [16], ita se gerere debet, ut eum accipiat, ut magistrum et ducem huius itineris dubii, et periculosi ; et ideo etiam si alioqui prudens sit, vel doctus, et in rebus agendis exercitatus, tamen pro hoc tempore non confidat suae prudentiae, vel doctrinae, sed totum sese committat huic suo duci, ac quemadmodum ait Apostolus : Stultus fiat, ut sit sapiens [17], illudque Beati Petri monitum [12] exequatur, sicut modo geniti infantes sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem [18].

---

29 ac] et *G* | 47 ipsa *sup. lin. G*

---

[14] I Thess. 4, 3.

[15] Cf. Doc. 4 n. 12 et Polanco Doc. 20 n. 23.

[16] Theobolski Doc. 36 n. 4 desiderat ut in hoc loco et in aliis paragraphis, ubi « novum caput » incipit, « nova linea inchoetur ». « Hoc enim accidit lectori gratius, iuvatque inventionem et memoriam ». In margine huius ani-

accedunt recipiet, et complectetur. Quare confidat in illa infinita clementia, quae cum pium illud desiderium dederit, dabit etiam gratiam ac vires exequendi bene ac fructuose : siquidem eius voluntas est sanctificatio nostra [14].

[23] 4. **Qualis finis**. Inter caetera vero, ita etiam animo constitutus esse debet, ut libenter et avide Exercitia haec aggrediatur, non tam ut spirituali dulcedine fruatur, quam ut Dei voluntatem de se intelligat, suumque affectum a terrenis omnibus avellat, et eum in suo Creatore collocet. Illud vero maxime necessarium, ut praeter hoc desiderium proficiendi in spiritu, sit etiam bene resignatus in beneplacito Dei [15], in iis in quibus adhuc liber est : itaque animo paratus sit, ut quidquid a Deo cognoverit faciendum esse, omnino exequi decreverit.

[24] 5. **Quomodo aggrediatur Exercitia**. Quare non debet quisquam deliberationem aliquam secum afferre, a qua dimoveri nolit. Deinde non debet etiam modum ac terminum ipse ponere Dei donis, ita ut usque ad quosdam limites se illuminari ac iuvari velit, non autem amplius. Nam praeterquam quod valde indecens est, ut creatura hoc modo agat cum suo Creatore, valde etiam sibi ipsi nocet : primum, quia se ipsum privat illis maioribus donis, quae Deus fortasse daturus erat ; deinde quia illa ipsa illiberalitas, et restrictio, et ingratitudo in Deum meretur ut ne ea quidem accipiat, quae vellet accipere. Quare debet potius animi sinum dilatare, ut quam maxime possit sese cum Deo coniungere, et quam maxime ab eo ditari et locupletari thesauris istis coelestibus desideret. Atque haec quidem observanda sunt ei erga Deum.

[25] 6. **Qualiter se gerat circa dantem Exercitia**. Erga eum vero qui daturus est Exercitia [16], ita se gerere debet, ut eum accipiat ut Magistrum et ducem huius itineris dubii et periculosi : et ideo etiamsi alioqui prudens sit, vel doctus, et in rebus agendis exercitatus, tamen pro hoc tempore non confidat suae prudentiae, vel doctrinae, sed totum sese committat huic suo duci, ac quemadmodum ait Apostolus : Stultus fiat, ut sit sapiens [17] ; illudque Beati Petri monitum exequatur : Sicut modo geniti infantes, sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem [18]. Itaque

60 *in marg.* 1 Cor. 3, 18 ‖ 61 *in marg.* 1 Petr. 2, 2

madversionis scriptum fuit : « Placet ». Doc. 43 dividit in plura capita paragraphos secundum desiderium P. Theobolski.

[17] 1 Cor. 3, 18.

[18] 1 Petr. 2, 2.

Itaque Instructorem suum ita intueatur, tanquam Dei instrumentum ad hoc sibi missum, *ut angelum Dei de coelo missum, sola caritate eum movente,* ut eum dirigat, et perducat per eam viam, quae ad vitam ducit. Quam ob causam cum omni reverentia, et alacritate, et confidentia excipere debebit, quae ei proponet *nihil suspiciose aut in sinistram partem interpretando nihilve timendo* [19].

[26] Praeterea nihil eum celet, nihil dissimulet, sed sincere totum cor suum ei patefaciat, et candide referat quomodo singulae meditationes successerint, quas in eis, vel extra eas reliquo tempore consolationes, desolationes, lumina, vel bona desideria senserit [20]. Denique obediat ei in omnibus perfecte, neque alias meditationes, aut alium ordinem teneat quam ille praescripserit, idemque in poenitentiis, et corporis castigationibus; et in summa hoc sibi persuadeat, quo diligentius, et exactius illius ductum sequetur, eo aptiorem fore ad Dei gratiam largius accipiendam, quia illa humilitas, et illa simplicitas valde Deo placet, et cum talibus est eius sermocinatio [21]. Haec igitur necessaria quidem sunt, ut plenior fructus eliciatur.

[27] Sed tamen si is, qui tradit Exercitia timeret, ne si omnia proponat exercitanti, fortasse eum deterrerent, ac retraherent, melius esset, vel aliqua tantum horum proponere ab initio, vel non admodum exaggerare, sed si postea cum gustu spirituali eum affici viderit, magisque capacem [13] ad haec portanda, tunc eum paulatim excitare ad Exercitia peragenda cum omni perfectione [22].

[28] Sunt etiam alia, de quibus monendus est qui facit Exercitia, sed quia haec continentur in annotationibus, vel regulis scriptis in libro Exercitiorum, non est, quod hic repetantur. Hoc tamen de iis addendum, debere eum omnem diligentiam ponere in eis observandis, quoniam quo diligentior in hoc fuerit, eo citius, et uberius inveniet fructum spiritualem, qui quaeritur [23].

67 ei *add.* hic *G* | 70 patefaciet *G* || 78 et¹] atque *G* 81 Mir. [Doc. 22-23 n. 8] *in marg. G* 85 capacem *add.* esse *G*

[19] Cf. librum Exercitiorum (n. 22).

[20] De conscientia sincere aperienda directori in Doc. 10 annot. 14.

Instructorem suum ita intueatur, tamquam Dei instrumentum ad hoc sibi missum, ut eum dirigat, et perducat per eam viam, quae ad vitam ducit. Quam ob causam cum omni reverentia, et alacritate, et confidentia excipere debebit, quae ei proponet [19].

[26] 7. **Nihil celandum**. Praeterea nihil eum celet, nihil dissimulet, sed sincere totum cor suum ei patefaciat, et candide referat, quomodo singulae meditationes successerint, quas in eis, vel extra eas reliquo tempore consolationes, desolationes, lumina, vel bona desideria senserit [20]. Denique obediat ei in omnibus perfecte, neque alias meditationes, aut alium ordinem teneat, quam ille praescripserit; idemque in poenitentiis, et corporis castigationibus: et in summa hoc sibi persuadeat, quo diligentius et exactius illius ductum sequetur, eo aptiorem fore ad Dei gratiam largius accipiendam; quia illa humilitas, et illa simplicitas valde Deo placet, et cum talibus est eius sermocinatio [21]. Haec igitur necessaria quidem sunt, ut plenior fructus eliciatur.

[27] 8. **Quae proponenda facienti Exercitia**. Sed tamen si is qui tradit Exercitia timeret, ne si omnia proponat *Exercitia facturo*, fortasse eum deterrerent ac retraherent; melius esset, vel aliqua tantum horum proponere ab initio, vel non admodum exaggerare: sed si postea cum gustu spirituali eum affici viderit, magisque capacem ad haec portanda, tunc eum paulatim excitare ad Exercitia peragenda cum omni perfectione [22].

CAP. III

DE QUIBUS MONENDUS SIT EXERCITIA INGREDIENS, ET DE TEMPORE MEDITANDI.

[28] 1. **Exacta observatio**. Sunt etiam alia, de quibus monendus est qui facit Exercitia; sed quia haec continentur in annotationibus, vel regulis scriptis in libro Exercitiorum, non est, quod hic repetantur. Hoc tamen de iis addendum, debere eum omnem diligentiam ponere in eis observandis: quoniam quo diligentior in hoc fuerit, eo citius, et uberius inveniet fructum spiritualem, qui quaeritur [23].

[21] Prov. 3, 32.

[22] De officio directoris in Doc. 22-23 annot. 38.

[23] De methodo ignatiana servanda in Doc. 4 annot. 57.

[29] Illud etiam in particulari attingi potest, non debere eum legere nisi scripta, quae ei traduntur[24], nec libros habere in cubiculo, ut occasio legendi praecidatur, praeter Breviarium, si Sacerdos sit, aut Officium Beatae Virginis, si tamen instructori videbitur, posset in prima hebdomada legere librum Gersonis de imitatione Christi[25], in secunda aliquid ex Evangeliis, et Sanctorum vita, ut dicitur in annotationibus post primam meditationem secundae hebdomadae[26]. Sed has vitas sanctorum oporteret esse selectas, et valde accommodatas ei, qui facit Exercitia, ut si esset uxoratus, oporteret ei tradere vitam alicuius qui sancte vixisset in saeculo, similiter in religiosis, et in aliis similibus[27]. Quare is labor, et diligentia esse deberet instructoris in idoneis seligendis.

[30] Porro in Evangeliis non debet legere nisi illud mysterium quod eadem ora, vel die est meditaturus [14], ut habetur in primo notabili post quintam contemplationem secundae hebdomadae[28].

[31] Tamen si post factam meditationem taedio affici videretur[29], ac potius tempus perdere, posset etiam, ut dictum est, addi aliquis alius liber, ut prima hebdomada, Dionysius Carthusianus de quatuor novissimis, Confessiones sancti Augustini, aut similes; hoc advertendo, ut non solum boni, et utiles sint, verum etiam apti, et opportuni ad gignendum illum affectum, qui eo tempore in Exercitiis quaeritur, ut contritionem, vel timorem vel Dei amorem. Quin etiam monendus est, et docendus ut ipsam lectionem dirigat ad meditationem, nimirum non legendo cursim aviditate sciendi, et videndi nova, sed immorando, et perpendendo accurate ea quae legit, et intrando in eosdem affectus.

[32] Quod de legendo dicitur, idem de scribendo dicendum. Nihil enim aliud scribi debet praeter ea quae pertinent ad orationem, nempe puncta aliqua quae Dominus communicaverit in meditatione, vel etiam extra meditationem, quae tamen brevissime

93 Mir. [Doc. 22-23 n. 14] *in marg. G, R* ‖ 104 et] ac *G* ‖ 106 meditaturus est *transp. G* ‖ 108 factam] actam *G* ‖ 109 ut dictum est *sup. lin. G*

[24] De libris legendis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[25] Patri QUADRANTINI, Doc. 35 n. 46 non placet in prima hebdomada Imitationem Christi legi. Idem iudicat Doc. 38 n. 1.

[26] In libro Exercitiorum (n. 100).

[27] Provincia Neapolitana Doc. 37 n. 3 suadet ut colligantur selectae vitae sanctorum quae eis qui exercentur accommodari possint. Doc. 38 n. 2

[29] 2. **Quos libros habeat et legat**. Illud etiam in particulari attingi potest, non debere eum legere nisi scripta, quae ei traduntur [24], nec libros habere in cubiculo, ut occasio legendi praecidatur, praeter Breviarium, si sacerdos sit, aut Officium B. Virginis. Si tamen Instructori videbitur, posset in prima hebdomada legere librum Gersonis de Imitatione Christi [25], in secunda aliquid ex Evangeliis et Sanctorum vita, ut dicitur in Annotationibus post primam meditationem secundae hebdomadae [26]. Sed has vitas Sanctorum oporteret esse selectas, et valde accommodatas ei qui facit Exercitia; ut si esset uxoratus, oporteret ei tradere vitam alicuius, qui sancte vixisset in saeculo: similiter in religiosis, et in aliis similibus [27]. Quare is labor et diligentia esse deberet Instructoris in idoneis seligendis.

[30] 3. **Quae mysteria legenda**. Porro in Evangeliis non debet legere nisi illud mysterium, quod eadem hora vel die est meditaturus, ut habetur in primo Notabili post quintam contemplationem 2. Hebdomadae [28].

[31] 4. **Qui libri si taedium surrepat**. Tamen si post factam meditationem taedio affici videretur [29], ac potius tempus perdere; posset etiam, ut dictum est, addi aliquis alius liber, ut, prima Hebdomada, Dionysius Carthusianus de quatuor novissimis, Confessiones S. Augustini, aut similes; hoc advertendo, ut non solum boni et utiles sint, verum etiam apti et opportuni ad gignendum illum affectum, qui eo tempore in Exercitiis quaeritur, ut contritionem, vel timorem vel Dei amorem. Quin etiam monendus est et docendus, ut ipsam lectionem dirigat ad meditationem, nimirum non legendo cursim, aviditate sciendi et videndi nova, sed immorando, et perpendendo accurate ea quae legit, et intrando in eosdem affectus.

[32] 5. **Quae scribenda**. Quod de legendo dicitur, idem de scribendo dicendum. Nihil enim aliud scribi debet praeter ea, quae pertinent ad orationem, nempe puncta aliqua, quae Dominus communicaverit in meditatione, vel etiam extra meditationem: quae tamen brevissime notanda sunt, non diffuse per modum

---

optat ut in Directorio significentur vitae sanctorum quae aptae sint uxoratis, sacerdotibus, religiosis, ceteris.

[24] In libro Exercitiorum (n. 127).

[25] Ad taedium vitandum desiderat Prov. Neapolitana Doc. 37 n. 4 ut hic commendentur officia manualia. Deputatio Directorii Doc. 42 n. 2 iudicavit standum esse prudentiae Directoris.

notanda sunt, non diffuse per modum sermonis [30]. Haec autem puncta possunt esse duplicis generis, vel practica quae pertinent ad agendum, ut sunt desideria quaedam, aut firmae deliberationes faciendi aliquid, vel quae pertinent ad cognoscendum, ut sunt quaedam veritates, aut lumina circa aliquam materiam, ut alicuius virtutis v. g. humilitatis, contemptus mundi, patientiae etc. vel etiam in [15] aliqua materia meditationis, ut incarnationis, vel passionis Domini, et similia eiusmodi, praesertim quae sint quasi axiomata quaedam, et viam aperiant ad bene percipiendas, et meditandas illas materias.

[33] Sed illud cavendum ne, vel legendi, vel scribendi dulcedine ita se quispiam distineri sinat, ut tempus eripiatur meditationi, aut etiam praeparationi ad meditationem. Semper enim aliquanto ante meditationem debet omnia relinquere, et omnino suam cogitationem convertere ad puncta illius Exercitii quod iam instat. Addo etiam, cavendum hoc quoque ne nimis legendo, aut scribendo defatigetur animus, et quasi vires eius exhauriantur, oportet enim salvam semper relinqui meditationem, et caetera omnia huic uni servire [31].

[34] Qui Exercitia exacte facere volunt, viresque idoneas habent, iis quinque horae meditandi quotidie praescribi solent, prima circa mediam noctem, quod tempus propter quietem, ac profundum silentium valde aptum est meditationi; secunda sub auroram, tertia paulo ante prandium, quarta post meridiem, quinta sub Vesperam, et post uniuscuiusque horae meditationem quadrans etiam ad examen praecedentis meditationis [32].

[35] Cum aliis, qui debilioris sunt valetudinis, vel tam exactum modum servare non possunt, dispensari poterit de hora mediae noctis, ita ut quatuor [33] horae maneant, aut etiam pauciores, si instructor ita expedire iudicave-[16]rit. Ut vero plures sint quam quinque, raro continget ut expediat. Nam cum nimis continuantur haec Exercitia mentis, ita retundi solet, ut obtusior etiam reddatur intellectus, et voluntas minus efficax [34].

125 aut | vel *sup. lin., prius* quae *G* | 130 eiusmodi *del. G* | 134 quispiam *sup. lin., prius* quisnam *G* | sinat *del.* sinat *G* || 138 quoque hoc *transp. G* | 142 Exer. [videtur Doc. 18 nn. 96-98] *in marg. G, R* || 155 minus *sup. lin. G*

[30] De scribendis tempore Exercitiorum in Doc. 21 annot. 23. Prov. Neapolitana timens ne qui exercetur nimis scribat, proponit in Directorio imperandum esse ut, quae ille annotet, Directori ostendat.

[31] Quae facere debeat qui exercetur in Doc. 18 annot. 68.

[32] Cf. librum Exercitiorum (n. 72).

[33] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 2 proponit haec ita emendari ut loco verbi

sermonis [30]. Haec autem puncta possunt esse duplicis generis : vel practica, quae pertinent ad agendum, ut sunt desideria quaedam, aut firmae deliberationes faciendi aliquid ; vel quae pertinent ad cognoscendum, ut sunt quaedam veritates, aut lumina circa aliquam materiam, ut alicuius virtutis, v. g. humilitatis, contemptus mundi, patientiae, etc., vel etiam in aliqua materia meditationis, ut Incarnationis, vel Passionis Domini, et similia ; eiusmodi praesertim, quae sint quasi axiomata quaedam, et viam aperiant ad bene percipiendas et meditandas illas materias.

[33] 6. **Lectionis et scriptionis moderatio**. Sed illud cavendum, ne vel legendi, vel scribendi dulcedine ita se quispiam distineri sinat, ut tempus eripiatur meditationi, aut etiam praeparationi ad meditationem. Semper enim aliquanto ante meditationem debet omnia relinquere, et omnino suam cogitationem convertere ad puncta illius Exercitii, quod iam instat. Addo etiam, cavendum hoc quoque, ne nimis legendo, aut scribendo defatigetur animus, et quasi vires eius exhauriantur : oportet enim salvam semper relinqui meditationem, et caetera omnia huic uni servire [31].

[34] 7. **Quot horis orandum**. Qui Exercitia exacte facere volunt, viresque idoneas habent, iis quinque horae meditandi quotidie praescribi solent : prima, circa mediam noctem, quod tempus propter quietem, ac profundum silentium valde aptum est meditationi ; secunda, sub auroram ; tertia, paulo ante prandium ; quarta, post meridiem ; quinta, sub vesperam : et post uniuscuiusque horae meditationem quadrans etiam ad examen praecedentis meditationis [32].

[35] 8. **Quibuscum dispensandum**. Cum aliis, qui debilioris sunt valetudinis, vel tam exactum modum servare non possunt, dispensari poterit de hora mediae noctis, ita *tamen* ut *quinque* [33] horae maneant, aut etiam pauciores, si Instructor ita expedire iudicaverit. Ut vero plures sint quam quinque, raro continget ut expediat. Nam cum nimis continuantur haec Exercitia mentis, ita retundi solet, ut obtusior etiam reddatur intellectus, et voluntas minus efficax [34].

---

149 *in marg.* Ex 2. hebd. notab. 2 et 3. post Exercitia primae dici, pag. 95 et ex 3. hebd. post 2. contempl. notab. 2.

« quatuor », ponatur « quinque tamen horae maneant, vel quatuor ». Emendatio admissa in Directorio.

[34] De oratione nocturna in Doc. 20 annot. 107. Thilobolski, Doc. 36 n. 7 volebat ut prooemium et haec duo capita seorsim imprimerentúr et cum iis qui exerceantur communicarentur.

Cap. III

De loco Exercitiis idoneo, et de quibusdam particularibus.

[36] Locus ad facienda Exercitia non est dubium quin debeat esse remotus ab hominum concursu, et aspectu etiam maxime familiarium [35]. Ita enim monet Pater N. Ignatius annotatione ultima, ubi etiam tres eius rei commemorat utilitates [36].

Quare si exercitans [37] alibi, tam commode, et tam fructuose non potest, et Superiori ita videatur, poterit excipi domi nostrae, sed in aliquo cubiculo, quod sit quam maxime separatum ab aliis cubiculis et officinis domesticis, ut quam minime videat vel audiat quae a nostris fiunt [38].

[37] Quod vero ad expensas attinet, cum ille in domum nostram venerit, consulatur superior : ad cuius prudentiam pertinebit, ita omnia moderari, ut si ille aliquid obtulerit pro victu, neque occasione domus non gravandae minuatur fructus ac numerus eorum, qui Exercitia facere possunt, neque contra aliquid fiat quod sordidum videatur, et avaritiae speciem praeseferat [39].

At si ipse pecuniam dare voluerit ad suos sumptus, non erit prohibendus, cum satis sit nobis si pro officio nostro spiritualia praebeamus. Tunc autem debent nostri servare rationes accepti et expensi, ut discedenti reddantur, ac si quid superfuerit, restituatur ;

[38] In hoc loco praeter Instructorem debet etiam esse qui ei inserviat, et necessaria ad victum [40] [17] deferat. Hunc autem oportet esse fidelem, discretum, taciturnum, quique sua modestia, et humilitatis, ac devotionis exemplo aedificet. Nihil autem loquetur, nisi de iis, quae ad victum, aut cubiculum, et ministerium suum

---

7 Mir. [Doc. 22-23 n. 9] *in marg. G, R* | tam^{a} *om. G* ‖ 12 Arch. [Doc. 4 n. 5] *in marg. G, R* ‖ 25 Hisp. *in marg. G, R* ‖ 26 autem *prius* tamen *G*

---

[35] De loco ad Exercitia aptiore in Doc. 4 annot. 9.

[36] In libro Exercitiorum (n. 20).

[37] Quadrantini, Doc. 35 n. 56 significat hoc verbum « exercitans » potius denotare eum qui exercet alium, quam eum qui exercetur, et hac de causa exoptat ut idem alio vocabulo significetur ; quod quidem ita effectum est ut numquam in Doc. 43 hoc verbum « exercitans » legatur, sed ad eum significandum, « Exercitia suscepturus » vel similis loquendi modus adhibeatur.

CAP. IV

DE LOCO EXERCITIIS IDONEO, ET DE QUIBUSDAM PARTICULARIBUS.

[36] 1. **Locus Exercitiorum**. Locus ad facienda Exercitia non est dubium, quin debeat esse remotus ab hominum concursu, et aspectu etiam, maxime familiarium [35]. Ita enim monet Pater N. Ignatius Annotatione ultima, ubi etiam tres eius rei commemorat utilitates [36]. Quare si *Exercitia suscepturus* [37] alibi tam commode et tam fructuose non potest, et Superiori ita videatur, poterit excipi domi nostrae, sed in aliquo cubiculo, quod sit quam maxime separatum ab aliis cubiculis et officinis domesticis, ut quam minime videat vel audiat, quae a Nostris fiunt [38].

[37] 2. **Expensae a quibus faciendae**. Quod vero ad expensas attinet, cum ille in domum nostram venerit, consulatur Superior: ad cuius prudentiam pertinebit, ita omnia moderari, ut *neque domus nimium gravetur, neque contra* occasione domus non gravandae minuatur numerus eorum, qui Exercitia facere possunt. *Videntur autem communiter nec recusandae, si offerantur, praesertim a ditioribus, nec si non offerantur, requirendae. Absit vero semper, quidquid in eo genere sordidum aut indecorum videri possit* [39].

[38] 3. **Qualis is qui inserviat exercitanti**. In hoc loco praeter Instructorem debet etiam esse qui ei inserviat, et necessaria ad victum [40] deferat. Hunc autem oportet esse fidelem, discretum, taciturnum, quique sua modestia, et humilitatis ac devotionis exemplo aedificet. Nihil autem loquetur, nisi de iis, quae ad vic-

---

[38] THEOBOLSKI, Doc. 36 n. 6 desiderat ut addatur in singulis collegiis praeparanda esse cubicula, eaque iuxta templum, ad eos apte excipiendos qui se exercere voluerint. Commissio respondit: «bene», sed in Directorio nihil est additum.

[39] De impensis factis in Exercitiis in Doc. 1 annot. 13.

[40] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 53 ait posse in hoc loco addi: «et ad usum quotidianum» - «cum praeter victum, alia quoque necessaria sint eis, qui in Exercitiis versantur».

pertineant, idque paucissimis, omnia semper ad Instructorem reliciendo, quem etiam de singulis certiorem faciet, nec rem ullam ei deferet, etiam postulatus, nisi illo consulto [41].

[39] Componet lectum, et cubiculum verret opportuno tempore, quod fere erit tempore missae. Caetera etiam quae opus erit, munda, et apta afferet, praeseferendo semper magnam charitatem et diligentiam : atque inter alia meminerit etiam pro ipso orare quotidie [42].

[40] Aliquando etiam profuit huic ministerio eum deputare, qui notus, aut familiaris esset exercitanti, idque iuvat non solum ad consolationem quamdam ipsius, sed etiam ad profectum spiritualem, quoniam aliqui interdum confidentius se aperiunt amicis huiusmodi, quam ipsi Instructori, si eum nunquam antea norant. Sed hoc totum pendere debet ex iudicio eius, qui tradit Exercitia, ut videat quatenus hic progredi debeat, quid loqui, et quomodo. Debet enim uti eo tamquam instrumento suo iuxta id quod intelliget convenire ad maiorem utilitatem exercitantis.

[41] Quod ad victum attinet, quaerendum est ab eo quid sibi parari velit, idque ei afferendum, quod ille petierit [43].

[42] Praeter hunc qui ei ministrat, ut plurimum [18] non debet ab aliis visitari. Nam de saecularibus quidem nulla est dubitatio, nisi aliqua necessitas urgeret. Ex nostris autem aliquis mitti posset, cum vel qui facit Exercitia, id peteret ab Instructore, vel Instructor etiam illo non petente ita iudicaret ad eius consolationem vel profectum [44].

[43] Quicumque autem eat, cavere debet, ut nullus nisi utilis sermo habeatur, ac de rebus spiritualibus, nulla tamen significatione quod eum ad hunc vel illum vitae statum impellere velit, praesertim vero ad Societatem. Nam praeterquam quod vocatio debet esse libera et a Deo venire, ipsi etiam qui in hac deliberatione versantur, si id intelligant, aut suspicentur, eo magis retrahi solent, et contra, ut experientia saepe ostendit, eo magis incitari, cum in nostris nullam talem cupiditatem animadvertunt [45].

38 eum *om. G* ‖ 39 iuvat *post corr. G*

[41] De ministro eorum qui exercentur in Doc. 4 annot. 15.

[42] De precibus effundendis pro eo qui se exercet in Doc. 18 annot. 64.

[43] Doc. 41 n. 5 proponit addendum « nisi ipse esset victu nostro conten-

tum, aut cubiculum, et ministerium suum pertineant, idque paucissimis, omnia semper ad Instructorem reiiciendo, quem etiam de singulis certiorem faciet, nec rem ullam ei deferet, etiam postulatus, nisi illo consulto[43].

[39] 4. **Lectum componet, etc**. Componet lectum, et cubiculum verret opportuno tempore, quod fere erit tempore Missae. Caetera etiam, quae opus erit, munda et apta afferet, prae se ferendo semper magnam charitatem, et diligentiam : atque inter alia meminerit etiam pro ipso orare quotidie[42].

[40] 5. **Interdum notus deputandus**. Aliquando etiam profuit huic ministerio eum deputare, qui notus aut familiaris esset exercitanti, idque iuvat non solum ad consolationem quandam ipsius, sed etiam ad profectum spiritualem, quoniam aliqui interdum confidentius se aperiunt amicis huiusmodi, quam ipsi Instructori, si eum numquam antea norant. Sed hoc totum pendere debet ex iudicio eius, qui tradit Exercitia, ut videat quatenus hic progredi debeat, quid loqui, et quomodo. Debet enim uti eo tamquam instrumento suo, iuxta id quod intelliget convenire ad maiorem utilitatem exercitantis.

[41] 6. **De victu**. Quod ad victum attinet, quaerendum est ab eo, quid sibi parari velit, idque ei afferendum, quod ille petierit[43].

[42] 7. **An et a quibus visitandus**. Praeter hunc qui ei ministrat, ut plurimum non debet ab aliis visitari. Nam de saecularibus quidem nulla est dubitatio : nisi aliqua necessitas urgeret. Ex Nostris autem aliquis mitti posset, cum vel qui facit Exercitia, id peteret ab Instructore, vel Instructor, etiam illo non petente, ita iudicaret, ad eius consolationem vel profectum[44].

[43] 8. **Qui sermones miscendi**. Quicumque autem eat, cavere debet, ut nullus nisi utilis sermo habeatur, ac de rebus spiritualibus, nulla tamen significatione, quod eum ad hunc vel illum vitae statum impellere velit, praesertim vero ad Societatem. Nam praeterquam quod vocatio debet esse libera, et a Deo venire, ipsi etiam qui in hac deliberatione versantur, si id intelligant, aut suspicentur, eo magis retrahi solent : et contra, ut experientia saepe ostendit, eo magis incitari, cum in Nostris nullam talem cupiditatem animadvertunt[45].

---

tus ». QUADRANTINI, Doc. 35 n. 55 quaerit num id quaerendum sit etiam a iesuitis. De victu cf. Doc. 2 annot. 1.

[44] A quibus invisi possint ii qui exercentur in Doc. 4 annot. 16.

[45] De libertate concedenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

Cap. IV

Qualis esse, et quid facere debeat qui Exercitia tradit.

[44] Quod ad illum attinet, qui Exercitia traditurus est, illud primum a P. N. Ignatio 4. par. c. 8. § 5. praecipitur[46], ut prius ea in se ipso sit expertus, ut rationem eorum reddere possit, et dexteritatem in iis tradendis habere. Quod ut facilius assequatur (ut ibidem dicitur in declaratione) prius quibusdam tradere deberet, in quibus minor esset iactura, si quid erretur, ut verbi gratia, Iunioribus, aut iis, qui non ingressuri sunt electionem de vitae [19] statu. Deinde etiam proderit conferre suum modum procedendi cum aliquo magis exercitato, bene annotando quid magis vel minus convenire deprehenderit. Itaque hoc primum et praecipuum esse debet, ut sit bene versatus in rebus spiritualibus et nominatim in his Exercitiis[47].

[45] Praeterea sit prudens, et discretus, parcus, et moderatus, consideratus in sermone[48]. Sit etiam suavis, potius quam austerus, maxime cum iis, qui tentationes, vel etiam desolationes, aut ariditates, et taedia patiuntur[49], quos consolari, animare, et erigere debet opportunis consiliis et precibus tum suis, tum aliorum[50]. Expedit etiam ut *si fieri potest sit notus et* gratus ei sit, qui facit Exercitia, quoniam hoc modo magis ei confidet, seque magis aperiet.

[46] Porro in agendo cum ipso meminerit auctoritatem quandam semper retinere, servata quadam maturitate, et gravitate, eoque etiam magis, quo is qui in Exercitiis versatur, maior ipse fuerit. Hoc enim valde expedit ad eius spiritualem profectum, ut locum et personam Magistri, ut vere est, tueatur. Et si haec auctoritas temperata esse debet humilitate religiosa, quae eluceat in omnibus eius dictis, et factis; ita ut ne vestigium quidem illius vanitatis conspiciatur; sed in hoc Christum imitari debet, qui cum forma esset omnis modestiae, tamen, sicut scriptum est, loquebatur tamquam potestatem habens[51]. Itaque cum omni libertate officium suum exequi debebit, tum docendo, tum monendo, [20]

23 ipso *sup. lin.*, *prius* passo *G*

[46] Const. [n. 408]. Directorem debere prius Exercitia experiri, dicitur a testibus allegatis in Doc. 5 annot. 17.

[47] De institutione Directoris in Doc. 7 annot. 39.

[48] De qualitatibus Directoris in genere in Doc. 20 annot. 54.

CAP. V

QUALIS ESSE, ET QUID FACERE DEBEAT, QUI EXERCITIA TRADIT.

[44] 1. **Qualis sit Exercitiorum magister**. Quod ad illum attinet, qui Exercitia traditurus est, illud primum a P. N. Ignatio IV. part. cap. 8. § 5. praecipitur [46], ut prius ea in se ipso sit expertus, ut rationem eorum reddere possit, et dexteritatem in iis tradendis habere. Quod ut facilius assequatur (ut ibidem dicitur in declaratione) prius quibusdam tradere deberet, in quibus minor esset iactura, si quid erretur, ut verbi gratia, iunioribus, aut iis, qui non ingressuri sunt electionem de vitae statu. Deinde etiam proderit conferre suum modum procedendi cum aliquo magis exercitato, bene adnotando quid magis vel minus convenire deprehenderit. Itaque hoc primum et praecipuum esse debet, ut sit bene versatus in rebus spiritualibus, et nominatim in his Exercitiis [47].

[45] 2. **Eius partes**. Praeterea sit prudens, et discretus, parcus, et moderatus, consideratus in sermone [48]. Sit etiam suavis potius, quam austerus, maxime cum iis, qui tentationes, vel etiam desolationes, aut ariditates, et taedia patiuntur [49], quos consolari, animare, et erigere debet opportunis consiliis, et precibus tum suis, tum aliorum [50]. Expedit etiam ut gratus ei sit, qui facit Exercitia, quoniam hoc modo magis ei confidet, seque magis aperiet.

[46] 3. **Auctoritas cum maturitate servanda**. Porro in agendo cum ipso meminerit auctoritatem quamdam semper retinere, servata quadam maturitate, et gravitate, eoque etiam magis, quo is qui in Exercitiis versatur, maior ipse fuerit. Hoc enim valde expedit ad eius spiritualem profectum, ut locum, et personam Magistri, ut vere est, tueatur. Etsi haec auctoritas temperata esse debet humilitate religiosa, quae eluceat in omnibus eius dictis et factis; ita ut ne vestigium quidem ullius vanitatis conspiciatur. Sed in hoc Christum imitari debet, qui cum forma esset omnis modestiae, tamen, sicut scriptum est: Loquebatur tamquam potestatem habens [51]. Itaque cum omni libertate offi-

18 *in marg.* Annot. 7. ex 20 ‖ 33 *in marg.* Matt. VII, 29; Marc. I, 22

[49] De benignitate Directoris in Doc. 18 annot. 77.

[50] De precibus effundendis pro eo qui exercetur in Doc. 18 annot. 64.

[51] Mt. 7, 29, Mc. 1, 22. Cf. Doc. 4 nn. 13, 18.

tum dirigendo, ubi quippiam curvum, aut distortum esse viderit [52].

[47] Caveat cum bonum aliquem effectum viderit in iis, qui se exercent, quicquam suae industriae, aut peritiae tribuere, cum hi omnes effectus gratiae sint a solo Deo, et consilia extrinsecus adhibita praeterquam quod si bona sunt, ab eodem Deo sunt, tantam vim habeant, et tantum operentur, quantum concurrit *Deus* et cooperatur

Deus. *ipse*

Ex altera tamen parte multum confidat in Domino, et ab eo speret certum auxilium tum sibi, tum ei qui facit Exercitia.

[48] Illud autem valde observandum, ut nihil de suo apponat, sed cum eiusmodi consilia debeant ex divina inspiratione suscipi, caveat ne indiscreto zelo conetur aliquid ei suadere, sed sinat Deum, de sua creatura disponere iuxta placitum bonitatis suae. *in anima ad hunc vel illum statum impellenda, sed sit merus exsequutor divinae voluntatis, eumque sinat agere de sua creatura quod de ea decrevit ante constitutionem mundi, nec eam pro sua inclinatione in ullam partem inflectat.*

Quod ut melius et facilius in opere praestet, servet se in animo plane indifferentem, et in nihil aliud eius voluntas feratur, nisi ut sanctissimum Dei beneplacitum in anima illa plene, et perfecte compleatur [53], et ipse tantum in eo laboret, ut qui se exercet, id investigare sciat, et sciat se a demonis deceptionibus expedire, quibus homines retardare solet.

[49] Curet etiam perspectum habere eum qui facit Exercitia non tantum quoad statum et conditionem, si nobilis sit, vel plebeius, doctus vel indoctus etc., sed etiam quoad peculiares quasdam partes, ut si simplex, vel prudens sit, si provectus in rebus spiritualibus, an adhuc [21] rudis ac novus, si intelligens et capax, an vero hebetior et tardior. Nam cum diversis diverso modo agendum est, ut rudioribus sunt res explicatius proponendae, aliis autem brevius etc. [54].

[50] Illud autem in primis necessarium ut, qui Exercitia traditurus est totum librum Exercitiorum perlegerit, eumque prae

---

34 curvum *sup. lin., prius* curvatum *G* ‖ 54 anima *G* ‖ 57 ut *sup. lin. G* ‖ 64 ac] et *G* ‖ 66 ut] et *G*

---

[52] De officio Directoris in Doc. 22-23 annot. 38.

cium suum exequi debebit, tum docendo, tum monendo, tum dirigendo, ubi quippiam curvum aut distortum esse viderit[52].

[47] 4. **Deo referendum, si quid fructus**. Caveat, cum bonum aliquem effectum viderit in iis, qui se exercent, quidquam quae industriae aut peritiae tribuere, cum hi omnes effectus gratiae sint a solo Deo ; et consilia extrinsecus adhibita praeterquam quod si bona sunt, ab eodem Deo sunt, tantam vim habeant, et tantum operentur, quantum concurrit et cooperatur Deus. Ex altera tamen parte multum confidat in Domino, et ab eo speret certum auxilium tum sibi, tum ei qui facit Exercitia.

[48] 5. **Sinat Deum de sua creatura disponere**. Illud autem valde observandum, ut nihil de suo apponat, sed cum eiusmodi consilia debeant ex Divina inspiratione suscipi, caveat ne indiscreto zelo conetur aliquid ei suadere, sed sinat Deum de sua creatura disponere, iuxta placitum bonitatis suae. Quod ut melius et facilius in opere praestet, servet se in animo plane indifferentem, et in nihil aliud eius voluntas feratur, nisi ut sanctissimum Dei beneplacitum in anima illa plene et perfecte compleatur[53] : et ipse tantum in eo laboret, ut qui se exercet, id investigare sciat, et sciat se a daemonis deceptionibus expedire, quibus homines retardare solet.

[49] 6. **Perspecta sit conditio Exercitia facientis**. Curet etiam perspectum habere eum, qui facit Exercitia, non tantum quoad statum et conditionem, si nobilis sit, vel plebeus ; doctus, vel indoctus, etc., sed etiam quoad peculiares quasdam partes, ut si simplex, vel prudens sit ; si provectus in rebus spiritualibus, an adhuc rudis ac novus ; si intelligens et capax, an vero hebetior et tardior. Nam cum diversis diverso modo agendum est, ut rudioribus sunt res explicatius proponendae, aliis autem brevius, etc.[54]

[50] 7. **Perspectum habeat librum Exercitiorum**. Illud autem in primis necessarium, ut qui Exercitia traditurus est,

49 *in mary*. Annot. 15. ex 20.

[53] De libertate in electione et de indifferentia Directoris quod ad vitam futuram eius qui exercetur in Doc. 4 annot. 18.

[54] De accommodatione in Doc. 4 annot. 61.

manibus habeat, et praesertim annotationes et regulas. Neque sufficit cursim ea videre, sed omnia accurate, immo singulas pene voces expendere oportet, quoniam quaedam sunt in iis brevissime dicta, quae magnum pondus habent, et ignorata aut praeterita damnum afferunt. Itaque tum antea accurate ea vidisse oportebit, tum vero in dandis Exercitiis relegenda erunt accuratius, praesertim quae pertinent ad illud tempus, in quo tum versatur exercitans [55].

[51] Iuvabit etiam ut singula Exercitia, antequam ea tradat aliquantulum ipse meditetur, si fieri poterit, ut melius imprimat alteri [56].

[52] Coeptis Exercitiis sit diligens, in visitando suis temporibus exercitante. Videtur autem expedire, ut quotidie semel eum adeat, neque tamen saepius, nisi aliqua occurreret necessitas, idque prima praesertim hebdomada, in qua talis necessitas facilius contingere potest [57].

[53] Immo cum aliquibus hominibus gravibus, et bene introductis in spiritu, et devotione, posset etiam aliquando esse utilius ut aliquis dies omitteretur. De tempore autem eum visitandi, videat ipse quod sit commodius et aptius. Ex natura qui-[22]dem sua videtur matutinum, quia tunc animus est magis dispositus ad res percipiendas et penetrandas. Quamquam sub vesperam solet esse maior necessitas, quia tunc interdum magis crescunt tentationes et

78 Mir. [Doc. 22-23 n. 6] *in marg. G, R*

[55] De cognitione libri Exercitiorum in Doc. 1 annot. 15.

[56] De meditandis Exercitiis antequam exponantur in Doc. 18 annot. 63.

[57] Quoties hae visitationes fieri debeant in Doc. 4 annot. 36. Doc. 37 n. 7 iudicat directorem invisere debere eum qui exercetur semper ac ei novum Exercitium proponit. Doc. 42 n. 5 indicat omnes per se initio bis quotidie esse visitandos et ita S. Ignatium fecisse. Doc. 38 n. 3 iudicat nimis parum esse

totum librum Exercitiorum perlegerit, eumque prae manibus habeat, et praesertim annotationes et regulas. Neque sufficit cursim ea videre, sed omnia accurate, immo singulas pene voces expendere oportet, quoniam quaedam sunt in iis brevissime dicta, quae magnum pondus habent, et ignorata aut praeterita damnum afferunt. Itaque tum antea accurate ea vidisse oportebit, tum vero in dandis Exercitiis relegenda erunt accuratius, praesertim quae pertinent ad illud tempus, in quo tum versatur *ille qui suscipit* [33].

[51] 8. **Prius ipse meditetur**. Iuvabit etiam ut singula Exercitia, antequam ea tradat, aliquantulum ipse meditetur, si fieri poterit, ut melius imprimat alteri [34].

CAP. VI

DE VISITANDO EO QUI EXERCETUR.

[52] 1. **Quoties visitandus**. Coeptis Exercitiis sit diligens in visitando suis temporibus *eo qui exercetur*. Videtur autem expedire, ut quotidie semel eum adeat, neque tamen saepius, nisi aliqua occurreret necessitas, *ut aliquando accidit prima hebdomada propter rei novitatem, aut secunda propter difficultatem electionis* [35].

[53] 2. **Quando non visitandus**. Immo cum aliquibus hominibus gravibus, et bene introductis in spiritu et devotione, posset etiam aliquando esse utilius, ut aliquis dies omitteretur. De tempore autem eum visitandi, videat ipse quod sit commodius et aptius. Ex natura quidem sua videtur matutinum, quia tunc animus est magis dispositus ad res percipiendas et penetrandas. Quamquam sub vesperam solet esse maior necessitas, quia tunc interdum magis crescunt tentationes et desolationes, quia animus est minus aptus ad contemplandum, et ideo interdum incidit in morositatem quamdam, et magis est expositus tentationibus [36].

---

semel visitare eum qui se exercet, nam tunc deberent multae Exercitiorum chartae simul dari, unde oriretur tentatio inspiciendi chartas posteriorum meditationum ».

[36] De tempore opportuniore visitationibus faciendis in Doc. 4 annot. 34. Doc. 41 n. 11 vult ut declaretur quo tempore meditationes proponi debeant et utrum omnes simul an singillatim quatuor meditationes quotidianae exponendae sint.

desolationes, quia animus est minus aptus ad contemplandum, et ideo interdum incidit in morositatem quandam, et magis est expositus tentationibus[58].

[54] Videat etiam Instructor, an aliquando ex peculiari causa expediat, ut statim a prandio, vel a coena ipse, vel aliquis alius maturus, et discretus ab eo designandus cum exercitante maneat ad honestam recreationem[59].

Hoc autem prima praesertim hebdomada bis saltem in die facere debet, vel etiam frequentius si opus erit. Commodum autem tempus videtur paulo post prandium et coenam ut plurimum, quia tempus illud minime aptum est meditationi, et ideo solet saepe esse magis expositum tentationibus et magis eget recreatione et refocillatione conversationis.

[55] Igitur quodcunque tempus elegerit ad eum invisendum, cum ad ipsum venerit,

Hoc igitur tempore vel alio quo eum invisendum iudicaverit;

interrogabit quomodo se habuerit ab ea hora, qua illum postremo vidit, et praesertim in meditatione, nimirum quem modum tenuit in meditando, quos mentis discursus, quas voluntatis motiones habuerit, quas consolationes senserit, et in quibus punctis[60].

[56] Si bene procedit, et consolationibus abundat, non valde laudare oportet, ne sibi complaceat, sed primum doceat quomodo solidum fructum ex illis consolationibus elicere debeat. Nam si nihil aliud fiat, abeunte illo suavi sensu, qui fere non diu durare solet, nullus fructus remaneret. Quare instruendus est ut eas consolationes dirigat ad morum emendationem, vitaeque totius institutionem, quia ut scriptum est, non auditores legis, sed factores iustificantur[61]. Atque hic etiam mo-[23]nendus est, ut breviter in scripto ponat notabiliores consolationes, et lumina[62], quoniam proderunt multum alio tempore, cum ea non habebit[63].

---

102 Mir. [Doc.22-23 n. 17] *in marg. G, R* ‖ 113 Mir. [Doc. 22-23 n. 19] *in marg manu correct. G* ‖ 124 instituendus *G*

[59] De hac honesta recreatione in Doc. 17 annot. 36.

[60] Doc. 41 n. 10 vult ut declaretur num director debeat interrogare eum qui exercetur notaveritne quidquam post singula Exercitia, sicuti iubetur in n. 32. De iis quae sunt quaerenda in Doc. 3 annot. 7.

[54] 3. **An quis pro recreatione designandus**. Videat etiam Instructor, an aliquando ex peculiari causa expediat, ut statim a prandio vel a coena ipse, vel aliquis alius maturus et discretus, ab eo designandus, cum *eo qui est in Exercitiis*, maneat ad honestam recreationem[59].

CAP. VII

DE EXIGENDA RATIONE MEDITATIONIS.

[55] 1. **Quomodo interrogandus**. Igitur quodcumque tempus elegerit ad eum invisendum, cum ad ipsum venerit, interrogabit, quomodo se habuerit ab ea hora, qua illum postremo vidit, et praesertim in meditatione, nimirum quem modum tenuit in meditando, quos mentis discursus, quas voluntatis motiones habuerit, quas consolationes senserit, et in quibus punctis[60].

[56] 2. **Quid si consolationes abundent**. Si bene procedit, et consolationibus abundat, non valde laudare oportet, ne sibi complaceat, sed primum doceat quomodo solidum fructum ex illis consolationibus elicere debeat[61]. Nam si nihil aliud fiat, abeunte illo suavi sensu, qui fere non diu durare solet, nullus fructus remaneret. Quare instruendus est, ut eas consolationes dirigat ad morum emendationem, vitaeque totius institutionem ; quia, ut scriptum est: Non auditores legis sed factores iustificantur. Atque hic etiam monendus est, ut breviter in scripto ponat notabiliores consolationes, et lumina, *desideria quoque et firmas deliberationes faciendi aliquid*[62], quoniam proderunt multum alio tempore, cum ea non habebit[63].

---

116 Rom. II, 13 *in marg.* | 117 Annot., 20 *in marg.*

---

[61] Rom. 2, 13. Similia annotat MIRÓ, Doc. 22-23 n. 19.

[62] Verba quae in Doc. 43 sequuntur: « desideria quoque et firmas deliberationes faciendi aliquid » addita sunt consilio P. QUADRANTINI, qui id indicat in Doc. 35 n. 57.

[63] De scribendis tempore Exercitiorum in Doc. 21 annot. 23.

[57] Deinde vero praeparet illum ad tempus desolationis, et ariditatis, quae solent frequenter contingere, ne deinde cum contigerit, imparatus sit. Atque hoc tempore cum res bene succedit, non oportet diu cum ipso remanere, sed sinendum ut creator cum creatura sua, et haec vicissim cum illo transigat, nisi necessarium videretur ad eum vel dirigendum, vel etiam recreandum si nimis absorptus esset cogitationibus illis.

[58] Contra vero si exercitans aridus sit, et desolatus, aut distractus in meditando, percunctari debet, quomodo se gesserit in meditatione, et nominatim quomodo observarit additiones, et si in aliqua remissum invenerit, moneat, et instruat.

[59] Aperiat etiam ei viam ad meditationem, attingendo et quasi indicando aliquos conceptus, quos deinde ipse cogitatione prosequatur.

[60] Hortetur ad patientiam, et longanimitatem, ne se obrui sinat taedio, ac propter molestiam et laborem, avertatur ab oratione, quia si fortiter cum spe ac fiducia perseveret pulsare ad ostium misericordiae divinae, non poterit non aperire iuxta illud : Si moram fecerit, expecta eum, quia veniet, et non tardabit[64].

[61] Moneat etiam optimum remedium consequendi a Deo devotionem esse, ut humilietur sub potenti manu Dei[65] et se subiiciat, ac [21] resignet eius divinae voluntati, saepe enim illa displicentia et amaritudo non tam venit ex fervore, quam ex tacita quadam superbia qua homo confidit in sua diligentia, vel quia in eo etiam vellet excellere, aut ex amore proprio quia amat consolationem. Quare hoc omnino observandum est, ut cum fecerit quod in se est, caetera permittat divinae voluntati, et charitati, et confidat, quod illa ipsa ariditas ideo permittitur a Deo, quia sibi sic expedit. Et hic ipse affectus humilitatis, et subiectionis erga Deum saepe magis efficax est, ut concedat gratiam bene orandi.

[62] In primis autem caveat Instructor, ne unquam det ei occasionem suspicandi, quod minus bonam opinionem de se habeat,

---

160 Hisp. *in marg. G, R.*

---

[64] Habac. 2, 3.

[57] 3. **Disponendus pro tempore desolationis**. Deinde vero praeparet illum ad tempus desolationis et ariditatis, quae solent frequenter contingere, ne deinde cum contigerit, imparatus sit. Atque hoc tempore cum res bene succedit, non oportet diu cum ipso remanere, sed sinendum, ut Creator cum creatura sua, et haec vicissim cum illo transigat ; nisi necessarium videretur ad eum vel dirigendum, vel etiam recreandum, si nimis absorptus esset cogitationibus illis.

[58] 4. **Quid cum abundat desolatio**. Contra vero si exercitans aridus sit, et desolatus, aut distractus in meditando, percunctari debet, quomodo se gesserit in meditatione, et nominatim quomodo observarit Additiones, et, si in aliqua remissum invenerit, moneat et instruat.

[59] 5. **Viam meditationis aperiat**. Aperiat etiam ei viam ad meditationem, attingendo et quasi indicando aliquos conceptus, quos deinde ipse cogitatione prosequatur.

[60] 6. **Ad quae hortandus**. Hortetur ad patientiam et longanimitatem, ne se obrui sinat taedio, ac propter molestiam et laborem avertatur ab oratione : quia si fortiter cum spe ac fiducia perseveret pulsare ad ostium misericordiae Divinae, non poterit non aperire, iuxta illud : Si moram fecerit, exspecta eum, quia veniet, et non tardabit [64].

[61] 7. **Modus consequendi devotionem**. Moneat etiam optimum remedium consequendi a Deo devotionem esse, ut humilietur sub potenti manu Dei [65], et se subiiciat, ac resignet eius Divinae voluntati : saepe enim illa displicentia, et amaritudo non tam venit ex fervore, quam ex tacita quadam superbia, qua homo confidit in sua diligentia ; vel quia in eo etiam vellet excellere ; aut ex amore proprio, qui amat consolationem. Quare hoc omnino observandum est, ut cum fecerit quod in se est, cetera permittat Divinae voluntati et charitati, et confidat, quod illa ipsa ariditas ideo permittitur a Deo, quia sibi sic expedit. Et hic ipse affectus humilitatis, et subiectionis erga Deum, saepe magis efficax est, ut concedat gratiam bene orandi.

[62] 8. **Nulla detur suspicandi occasio**. In primis autem caveat Instructor, ne unquam det ei occasionem suspicandi, quod minus bonam opinionem de se habeat, etiamsi non ita se bene

---

131 *in marg.* Annot. 6 ex 20 ‖ 139 *in marg.* Annot. 13. ex 20 ‖ 141 *in marg.* Habac. 2, 3 ‖ 145 *in marg.* Annot. 7. ex 20. Reg. 8. ad motus anim. discernendos.

---

[64] Cf. 1 Petr. 5, 6.

etiam si non ita se bene gesserit[66], sed ostendat illi semper se bene sperare, et sua spe etiam illi animum ac spem addat.

[63] In proponendis punctis meditationum non oportebit ea valde exaggerare aut etiam ita enucleare, ut qui meditatur, ipse nihil novi per se invenire possit, aut certe aegre. Experientia enim docet magis omnes delectari et moveri etiam iis, quae per se inveniunt, et ideo satis erit quasi digito indicare venam, quam deinde sibi quisque effodiat. Si tamen essent aliqui parum capaces, iis possent paulo magis declarari[67].

[64] Ipsae autem meditationes dari solent in scriptis[68], ne fatigetur memoria exercitantis, quod solet impedire devotionem, cum vires omnes sint integrae reservandae intellectui, et voluntati [25].

[65] Denique inter alia quae Instructor attendere debet, est etiam illud ne exercitans caput laedat nimia attentione orandi[69]. Est enim magnum huius periculum, tum tempore desolationis, quo anima magis conniti solet, quasi adverso flumine, tum etiam consolationis cum se totam dat propitiis ventis. Quare non sufficit monere de moderatione servanda ; nam cum ii qui Exercitia faciunt, ut plurimum sint rudes et novi in meditando, non ita possunt cognoscere, quid sibi nociturum est ; sed oportet interrogare quem modum servent in elevanda mente in Deum, et in ea retinenda in Deo, et nominatim in compositione loci, ac si appareat eos sibi vim facere, docendi sunt de modo, ac ratione cogitandi suaviter de divinis, primo quia alioquin durari non potest, et impeditur meditatio, deinde etiam quia solidus fructus consistit in cognitione illarum veritatum, et voluntatis motione ; quae procedunt ex lumine intimo, non autem in hac attentione violenta, aut in coactitiis illis lachrymis, quas merito irridet Cassianus[70]. Postremo quia hoc negotium orationis etiam si nostram quoque cooperationem exigat, maiori tamen ex parte pendet a Deo, et

166 aegre *corr.ex* aegerrime *G* ‖ 178 conniti *corr. ex* conari *G*

[66] Etsi in margine nihil indicatur, haec habentur apud Miró, Doc. 22-23 n. 20.

gesserit[66]: sed ostendat illi semper se bene sperare, et sua spe etiam illi animum ac spem addat.

CAP. VIII

DE PROPONENDA MEDITATIONE

[63] 1. **Quomodo proponenda puncta meditationis**. In proponendis punctis meditationum non oportebit ea valde exaggerare, aut etiam ita enucleare, ut qui meditatur, ipse nihil novi per se invenire possit, aut certe aegre. Experientia enim docet, magis omnes delectari, et moveri etiam iis, quae per se inveniunt, et ideo satis erit, quasi digito indicare venam, quam deinde sibi quisque effodiat. Si tamen essent aliqui parum capaces, iis possent paulo magis declarari[67].

[64] 2. **Meditationes dentur scriptae**. Ipsae autem meditationes dari solent in scriptis[68], ne fatigetur memoria exercitantis, quod solet impedire devotionem, cum vires omnes sint integrae reservandae intellectui et voluntati.

[65] 3. **Praecavenda capitis laesio**. Denique inter alia, quae Instructor attendere debet, est etiam illud, ne *qui exercetur*, caput laedat nimia attentione orandi[69]. Est enim magnum huius periculum, tum tempore desolationis, quo anima magis conniti solet, quasi adverso flumine; tum etiam consolationis, cum se totam dat propitiis ventis. Quare non sufficit monere de moderatione servanda: nam cum ii qui Exercitia faciunt, ut plurimum sint rudes et novi in meditando, non ita possunt cognoscere, quid sibi nociturum est; sed oportet interrogare, quem modum servent in elevanda mente in Deum, et in ea retinenda in Deo, et nominatim in compositione loci; ac si appareat eos sibi vim facere, docendi sunt de modo ac ratione cogitandi suaviter de Divinis: primo quia alioquin durari non potest, et impeditur meditatio; deinde etiam quia solidus fructus consistit in cognitione illarum veritatum, et voluntatis motione, quae procedunt ex lumine intimo, non autem in hac attentione violenta, aut in coactitiis illis lachrymis, quas merito irridet Cassianus[70]; postremo quia hoc ne-

[67] De punctis tradendis in Doc. 4 annot. 33.

[68] De scriptis communicandis in Doc. 3 annot. 6.

[69] Similia habet MIRÓ, Doc. 22-23 n. 18.

[70] CASSIANUS, *Collatio IX*, quae est prima abbatis Isaac, *de Oratione* cap. 29 (PL. 49, 806-807).

est donum Dei. Quare ad hoc potius se anima disponere debet per humilitatem, et puritatem, quam confidere in sua praeparatione et industria.

[66] Reliqua quae in universum monendus esset Instructor fere continentur in libro Exercitio-[26]rum, partim in meditationibus ipsis, partim in annotationibus, partim etiam in regulis illis discernendi spiritus, quae sunt valde utiles, et quasi lucem praeferunt in omni hoc itinere spirituali, tum prima hebdomada, tum omnibus sequentibus. Et ideo iterum repetendum quod supra attigimus[71] debere hunc librum admodum familiarem esse Instructori, eiusque memoriam renovandam eo tempore, quo Exercitia traduntur, quia quoties eum leget, toties novum lumen, et intelligentiam hauriet.

[67] In quo etiam admonendus est, etiam si ex una parte omnem eius ordinem, ac methodum, et particularia documenta exacte servare debeat, et quo exactius servabit, eo magis concurret Dominus[72], tamen ex altera parte multa permitti eius prudentiae, pro varietate, vel personarum, quae faciunt Exercitia[73], vel spirituum, quibus agitantur, ut vel ista Exercitia moderari, vel etiam aliqua alia praesenti earum necessitati opportuna praescribere possit, ut aperte dicitur Annotationibus 17 et 18 ex primis, et alibi[74].

Cap. V

De variis hominum generibus, quibus dari possunt Exercitia.

[68] Quibus Exercitia dari possunt in universum in duas classes dividi posse videntur[75]. Alii enim sunt, qui omnes illas conditiones habent, quas capite primo diximus requiri, ut integra Exercitia peragant, et de his nihil hic in parti-[27]culari dicendum

---

203 quo *sup. lin. G* ‖ 208 debet *G* ‖ 4 illas *corr. ex* illius *G* ‖ 5 diximus *sup. lin., prius* dixi *G*

---

[71] Supra in hoc Doc. 33 n. 50. De cognitione libri Exercitiorum in Doc. 1 annot. 15.

[72] De methodo ignatiana servanda in Doc. 4 annot. 57.

[73] Quadrantini, Doc. 35 n. 3 desiderat ut hic indicetur quot hominibus

gotium orationis etiamsi nostram quoque cooperationem exigat, maiori tamen ex parte pendet a Deo, et est donum Dei : quare ad hoc potius se anima disponere debet per humilitatem, et puritatem, quam confidere in sua praeparatione, et industria.

[66] 4. **De quibus in universum monendus Instructor.** Reliqua quae in universum monendus esset Instructor, fere continentur in libro Exercitiorum, partim in meditationibus ipsis, partim in annotationibus, partim etiam in regulis illis discernendi spiritus, quae sunt valde utiles, et quasi lucem praeferunt in omni hoc itinere spirituali, tum prima hebdomada, tum omnibus sequentibus. Et ideo iterum repetendum quod supra attigimus [71], debere hunc librum admodum familiarem esse Instructori, eiusque memoriam renovandam eo tempore, quo Exercitia traduntur, quia quoties eum leget, toties novum lumen et intelligentiam hauriet.

[67] 5. **Quando mutare liceat ordinem ac methodum.** In quo etiam admonendus est, etiamsi ex una parte omnem eius ordinem, ac methodum, et particularia documenta exacte servare debeat, et quo exactius servabit, eo magis concurret Dominus [72] ; tamen ex altera parte multa permitti eius prudentiae, pro varietate vel personarum quae faciunt Exercitia [73], vel spirituum quibus agitantur, ut vel ista Exercitia moderari, vel etiam aliqua alia praesenti earum necessitati opportuna praescribere possit, ut aperte dicitur annotationibus 17 et 18. ex primis, et alibi [74].

CAP. IX

DE VARIIS HOMINUM GENERIBUS, QUIBUS DARI POSSUNT EXERCITIA.

[68] 1. **Duae classes Exercitantium. Prima.** Quibus Exercitia dari possunt, in universum in duas classes dividi posse videtur [75]. Alii enim sunt, qui omnes illas conditiones habent, quas cap. 1. diximus requiri, ut integra Exercitia peragant ; et de his

---

210 *in marg.* Ex 5. Exercitio 1. hebdomadae extremo

unus instructor eodem tempore Exercitia tradere possit. Nihil vero est indicatum.

[74] In libro Exercitiorum (nn. 17, 18). THEOBOLSKI, Doc. 36 n. 10 proponit in hoc capite apponere paradigma de modo recte utendi tribus animae potentiis.

[75] De vario genere eorum qui exercentur in Doc. 17 annot. 1.

nihil hic est : ad eos enim pertinent omnia quae toto hoc Directorio dicentur, maxime si de totius vitae statu deliberare velint.

[69] Alii igitur sunt, quibus non sunt tradenda plena Exercitia, vel quia iam in statu sunt, ut *religiosi vel* matrimonio vincti, et alii quibus ob alias causas non expedit dari electionem, vel quia propter negocia publica, aliasve occupationes, tempus aut locum non habent, ut sunt Magistratus, et quidam aliquando nobiles aut patresfamilias et similes, vel quia non aliam utilitatem quaerunt ex Exercitiis, quam ut generalem Confessionem faciant, et ad reliquam vitam bene dirigendam instruantur, vel quia non admodum capaces sunt, ut sunt rudes, et illiterati, qui tamen iuvandi sunt iuxta eorum captum.

[70] Igitur quod attinet ad religiosos (non agimus hic de nostris, quia de his separatim agemus Capite sequenti) si antea nullum mentalis orationis usum habuerunt, eadem est ratio, quod ad eos instruendos attinet, quae alterius cuiusvis saecularis, maxime si antea laxiorem et liberiorem vitam duxissent. Tunc enim diligenter exercendi essent prima hebdomada, ut habeant cognitionem, et contritionem suorum peccatorum, tum quae in saeculo, tum quae in religione commisissent, quia hoc est fundamentum ad reformationem et correctionem totius vitae. Si vero antea etiam dediti fuissent orationi mentali et devotioni, tunc prima hebdomada brevius percurri poterit, ut diligen-[28]tius immorentur in meditatione vitae Christi[76].

[71] Illud vero in prima hebdomada, et deinceps praecipue curandum erit, ut in sua vocatione confirmentur, et sibi persuadeant hanc viam sibi constitutam esse ad beatitudinem consequendam, ut regulas sui ordinis plurimi faciant, et eas quam diligentissime observent, et ad suum institutum quam maxime afficiantur, ut causas intelligant, quare adhuc minus profecerint, et ad hunc finem meditationes et examina dirigant, quod ab initio explicandum erit, et deinde semper continuandum.

[72] Denique etiam ut zelum concipiant iuvandi alios sive proximos iuxta suum institutum, sive etiam fratres eiusdem instituti, et exemplo et opere[77].

---

8 de totius *post corr. G* ‖ 9 Archiv. [videtur Doc. 18 nn. 47, 48, 51, 52 sed hoc Dir. alias appellatur Ever.] *in marg. G, R* ‖ 10 vincti] iuncti *G*

[76] Quae hic et in nn. 73 et 74 dicuntur similiter, etsi pressius dicta, in-

in particulari dicendum est : ad eos enim pertinent omnia, quae toto hoc Directorio dicentur, maxime si de totius vitae statu deliberare velint.

[69] 2. **Secunda**. Alii igitur sunt, quibus non sunt tradenda plena Exercitia, vel quia iam in statu sunt, ut matrimonio vincti, et alii, quibus ob alias causas non expedit dari electionem ; vel quia propter negotia publica, aliasve occupationes tempus aut locum non habent, ut sunt magistratus, et quidam aliquando nobiles, aut patresfamilias, et similes ; vel quia non aliam utilitatem quaerunt ex Exercitiis, quam ut generalem confessionem faciant, et ad reliquam vitam bene dirigendam instruantur ; vel quia non admodum capaces sunt, ut sunt rudes, et illitterati, qui tamen iuvandi sunt iuxta eorum captum.

[70] 3. **Quomodo si sint religiosi**. Igitur quod attinet ad religiosos, (non agimus hic de Nostris, quia de his separatim agemus capite sequenti) si antea nullum mentalis orationis usum habuerunt, eadem est ratio quod ad eos instruendos attinet, quae alterius cuiusvis saecularis, maxime si antea laxiorem et liberiorem vitam duxissent. Tunc enim diligenter exercendi essent prima Hebdomada, ut habeant cognitionem et contritionem suorum peccatorum, tum quae in saeculo, tum quae in religione commisissent, quia hoc est fundamentum ad reformationem et correctionem totius vitae. Si vero antea etiam dediti fuissent orationi mentali et devotioni, tunc prima Hebdomada brevius percurri poterit, ut diligentius immorentur in meditatione vitae Christi [76].

[71] 4. **Finis religiosorum in Exercitiis**. Illud vero in prima hebdomada et deinceps praecipue curandum erit, ut in sua vocatione confirmentur, et sibi persuadeant, hanc viam sibi constitutam esse ad beatitudinem consequendam, ut regulas sui ordinis plurimi faciant, et eas quam diligentissime observent, et ad suum Institutum quam maxime afficiantur ; ut causas intelligant, quare adhuc minus profecerint, et ad hunc finem meditationes et examina dirigant : quod ab initio explicandum erit, et deinde semper continuandum.

[72] 5. **Zelus proximos iuvandi**. Denique etiam ut zelum concipiant iuvandi alios, sive proximos iuxta suum Institutum, sive etiam fratres eiusdem Instituti, et exemplo et opere [77].

---

veniuntur in Doc. 18 nn. 47, 48, 51, 52. De Exercitiis religiosorum in Doc. 18 annot. 38.

[77] THEOBOLSKI, Doc. 36 n. 11 optat in hoc loco uberiorem finium Exercitiorum declarationem.

[73] Electio status non est eis danda, sed tamen iuvabit tradere regulas et instructiones eius, ut possint deinde alios iuvare, vel etiam de rebus occurrentibus deliberare eodem modo, quo infra dicetur de hominibus Societatis.

[74] Quin etiam finitis Exercitiis posset eis communicari liber, si ipsi cuperent, et eo bene usuri viderentur[78], et denique doceri etiam possent de modo tradendi aliis Exercitia.

[75] Ceterum sciant nostri vix fructuosius operam poni posse, quam cum religiosis, quoniam non in ipsis tantum fructus ille residet, sed ordinarie manat ad alios, primum quidem ad eorum fratres, qui ipsorum exemplo iuvari possunt, deinde etiam ad saeculares quorum animas illi tractant. Et ideo licet omnibus religiosis utilia semper sunt Exerci-[29]tia, tamen iis maxime a quibus, vel ratione officii, vel alterius eiusmodi causae utilitas in alios derivari potest, ut sunt Magistri Novitiorum, Superiores, Baccalaurei, Concionatores, et alii eiusmodi. Quo fiet saepe, ut uno reformato alii multi reformentur: idque commodius est quam ut nos ipsi id per nos praestemus, ne videamur velle esse aliarum religionum reformatores, quod solet esse odiosum.

[76] Si sint coniugati aut patresfamilias [79], dirigenda erunt Exercitia ad eum finem, ut iuxta divina praecepta familiam regant, liberos et servos instruant, praeterea ut redditibus et facultatibus iuste ac pie et sobrie utantur, et eleemosynas faciant pro viribus suis, neque excedant in sumptibus, aliaque similia de quibus agitur in libro Exercitiorum, *p. 152*[80] in fine secundae heb-

74 in — hebdomadae *om. G*

[78] Vide quae THEOBOLSKI, Doc. 36 n. 8 de libro Exercitiorum describendo quaerit. Commissio respondit hoc prudenter et erga paucos fieri posse. In Doc. 43 additum est librum communicari posse cum delectu et spe fructus nec sine facultate Provincialis. De propagatione libri Exercitiorum vide Doc 18 annot. 3.

[73] 6. **Quid de electione**. Electio status non est eis danda, sed tamen iuvabit tradere regulas et instructiones eius, ut possint deinde alios iuvare, vel etiam de rebus occurrentibus deliberare eodem modo, quo infra dicetur de hominibus Societatis.

[74] 7. **An liber communicandus**. Quin etiam finitis Exercitiis posset eis *magno tum cum delectu, et spe fructus, nec sine facultate Provincialis*, communicari liber, si ipsi cuperent, et eo bene usuri viderentur [78] : et denique doceri etiam possent de modo tradendi aliis Exercitia.

[75] 8. **Magna utilitas Exercitiorum in religiosis**. Ceterum sciant Nostri, vix fructuosius operam poni posse, quam cum religiosis, quoniam non in ipsis tantum fructus ille residet, sed ordinarie manat ad alios ; primum quidem ad eorum fratres, qui ipsorum exemplo iuvari possunt, deinde etiam ad saeculares, quorum animas illi tractant. Et ideo licet omnibus religiosis utilia semper sunt Exercitia, tamen iis maxime, a quibus vel ratione officii, vel alterius eiusmodi causae, utilitas in alios derivari potest, ut sunt Magistri Novitiorum, Superiores, Baccalaurei, Concionatore[s] et alii eiusmodi. Quo fiet saepe, ut, uno reformato, alii multi reformentur : idque commodius est, quam ut nos ipsi id per nos praestemus, ne videamur velle esse aliarum religionum reformatores, quod solet esse odiosum.

[76] 9. **Quid si sint coniugati**. Si sint coniugati, aut patresfamilias [79], dirigenda erunt Exercitia ad eum finem, ut iuxta Divina praecepta familiam regant, liberos et servos instruant ; praeterea ut redditibus et facultatibus iuste, ac pie, et sobrie utantur ; et eleemosynas faciant pro viribus suis, neque excedant in sumptibus, aliaque similia, de quibus agitur in libro Exercitiorum in fine se-

49 tum *Sic, sed edd. sequent. habent* tamen

[78] Hic ordo non placet P. QUADRANTINI, Doc. 35 n. 58. Ille mavult ut Directorium primum de ecclesiasticis, deinde de magnatibus et coniugatis, tum de illiteratis agat.

[80] Commemorat editionem Exercitiorum Burgis factam anno 1571. Significatur n. 189.

domadae. Hi autem effectus, quos diximus plerumque solent in anima consequi ex meditationibus ipsis quanquam alterius materiae : quoniam cum vere timor, vel amor Dei ingeneratus fuerit, facile etiam reliqua vita tota reformatur. Sed tamen si Instructori videretur propriam aliquam directionem de his dare, vel extra orationem, vel in ipsa oratione per aliquam meditationem posset etiam hoc fieri, quod idem intelligimus de aliis quoque hominum generibus, de quibus statim dicemus.

[77] Si sint Ecclesiastici, ita erunt instituendi in Exercitiis, ut cognoscant quantam virtutem exigat ille status, eamque acquirere cupiant, et [30] doleant, si non hactenus habuerint. Quare ita dirigendi sunt, ut vitia et pravos affectus exuere decernant, et contrariis se virtutibus ornare, quae Ecclesiastico homini necessariae sunt, ut semper meminerint, se divino cultui, et Ecclesiae ministerio dicatos, et consecratos esse, ideoque munus suum implere satagant, ut etiam beneficiorum proventus recte dispensare, et in eos usus, quos oportet, erogare studeant, denique ut etiam zelum Dei habeant, et pro animarum salute iuxta vires et talentum et officium, elaborent.

[78] Si sint Magnates, aut Magistratum aliquem gerant, iis quoque debebunt sua praecepta, et documenta tradi, ut iustitiam administrent, ut avaritiam et superbiam fugiant, ut pauperes sublevent, ut se Dei ministros in illo opere esse sentiant, ut semper Dei timorem atque honorem omnibus rebus proponant, et alia, quae Instructor sua prudentia per se videre poterit, et ad ea dirigere eum quem instruit.

[79] Quod si eiusmodi homines propter publica negocia, quae gerunt, vel ob alias honestas causas non poterunt omnino vacare Exercitiis, oportebit accipere, quod possunt, ut scilicet aliquas saltem horas quotidie meditationi tribuant. Et tunc etiam poterunt manere in domo sua, ita ut Instructor adeat ad ipsos suis temporibus ; quod
aliquando melius esse posset, *plerumque melius est* quam ut ipsi domum nostram veniant ad Instructorem, praesertim cum sunt personae illustriores, quia [31] sic facilius res celatur[81].

[80] Illud tamen longe utilius si possent in aliquod praedium, aut coenobium sece-

101 huiusmodi *G*

[81] Doc. 41 n. 14 vult ut in hoc loco explicetur quoties et quibus tempori-

cundae hebdomadae. Hi autem effectus, quos diximus, plerumque solent in anima consequi ex meditationibus ipsis quamquam alterius materiae : quoniam cum vere timor vel amor Dei ingeneratus fuerit, facile etiam reliqua vita tota reformatur. Sed tamen si Instructori videretur propriam aliquam directionem de his dare, vel extra orationem, vel in ipsa oratione per aliquam meditationem, posset etiam hoc fieri. Quod idem intelligimus de aliis quoque hominum generibus, de quibus statim dicemus.

[77] 10. **Quid si sint Ecclesiastici**. Si sint Ecclesiastici, ita erunt instituendi in Exercitiis, ut cognoscant quantam virtutem exigat ille status, eamque acquirere cupiant, et doleant si non hactenus habuerint. Quare ita dirigendi sunt, ut vitia et pravos affectus exuere decernant, et contrariis se virtutibus ornare, quae ecclesiastico homini necessaria[e] sunt : ut semper meminerit, se Divino cultui, et Ecclesiae ministerio dicatos et consecratos esse, ideoque munus suum implere satagant ; ut etiam beneficiorum proventus recte dispensare, et in eos usus, quod oportet, erogare studeant ; denique ut etiam zelum Dei habeant, et pro animarum salute iuxta vires, et talentum, et officium elaborent.

[78] 11. **Quid si sint magnates viri**. Si sint magnates, aut magistratum aliquem gerant, iis quoque debebunt sua praecepta et documenta tradi, ut iustitiam administrent, ut avaritiam et superbiam fugiant, ut pauperes sublevent, ut se Dei ministros in illo opere esse sentiant, ut semper Dei timorem atque honorem omnibus rebus proponant, et alia, quae Instructor sua prudentia per se videre poterit, et ad ea dirigere eum, quem instruit.

[79] 12. **Quid de valde occupatis**. Quod si eiusmodi homines, propter publica negotia quae gerunt, vel ob alias honestas causas, non poterunt omnino vacare Exercitiis : oportebit accipere quod possunt, ut scilicet aliquas saltem horas quotidie meditationi tribuant. Et tunc etiam poterunt manere in domo sua, ita ut Instructor adeat ad ipsos suis temporibus : quod aliquando melius esse posset, quam ut ipsi domum nostram veniant ad Instructorem, praesertim cum sunt personae illustriores ; quia sic facilius res celatur [81].

[80] 13. **Locus remotus pro Exercitiis**. Illud tamen longe utilius, si possent in aliquod praedium, aut coenobium secedere,

---

76 *in marg.* Annot. 13. ex 20 ‖ 102 *in marg.* Annot. 19. ex 20.

---

bus instructor debeat domus eorum qui Exercitia faciunt, adire. De locis ad Exercitia facienda accommodatis in Doc. 4 annot. 9.

dere, ut fecit P. N. Ignatius in monte Cassinate[82]. In ipsis autem Exercitiis ita procedendum erit, ut res ac tempus postulabit. Nam si minus temporis spatium quotidie impendant meditationi, eo magis proroganda erit prima hebdomada, et confessio generalis, et reliqua. Si vero plures horas meditando insumant, poterunt ista omnia celerius expediri, ut magis vel minus accedatur ad consuetam formam Exercitiorum.

[81] His autem electiones non sunt dandae, nisi forte deliberare vellent de officio, vel dignitate aliqua suscipienda vel deponenda, aut etiam de vitae statu ii, quibus integrum est[83]. Monendi autem sunt, ut saltem horis illis, quibus meditationi vacant, ab omnibus aliarum rerum cogitationibus se expediant, quantum fieri potest.

[82] Si sint rudes et illiterati, non erit multum temporis cum eis insumendum, nec tradenda sunt eis integra Exercitia, sed servandus est modus, qui indicatur in annotatione 18 ex viginti[84].

[83] Ad hoc autem caput pertinent etiam feminae[85], quarum aliquae interdum expetunt Exercitia, atque ideo cum iis idem modus servari debet, qui cum rudibus, nisi esset aliqua tam bono iudicio, et ita capax rerum spiritualium, tantumque ocii domi haberet, ut exacte omnia, aut maiorem partem facere possit, tunc enim nihil impediret etiam haec fieri; sed cum utroque genere illud observari [32] deberet, quod prudentiae est, ut ipsae in ecclesiam nostram veniant ad accipiendas meditationes et ita caute procedatur, ne ulla suspicio aut scandalum sequatur: quam etiam ob causam fortasse expediet, ut non dentur meditationes in scriptis, sed voce, ne homines existiment aliquas esse epistolas. Quod si scripto utendum erit, fiat omnino discrete[86].

Cap. VI	Caput VI
De modo tradendi nostris Exercitia[87].	De modo tradendi Exercitia nostris
[84] Quod ad nostros attinet, primum quidem iis, qui So-	[84] *Quod ad nostros attinet, si numquam ante fecerunt Exer-*

132 posset *G* ‖ 133 hoc *G*

[82] Cum Exercitia Dr.i Petro Ortiz tradidit. Cf. Iparraguirre, *Historia* 1, 284.

[83] In quibus causis electiones non sint proponendae in Doc. 18 annot. 42.

ut fecit P. N. Ignatius in monte Cassinate [82]. In ipsis autem Exercitiis ita procedendum erit, ut res ac tempus postulabit. Nam si minus temporis spatium quotidie impendant meditationi, eo magis proroganda erit prima Hebdomada, et confessio generalis, et reliqua. Si vero plures horas meditando insumant, poterunt ista omnia celerius expediri, ut magis vel minus accedatur ad consuetam formam Exercitiorum.

[81] 14. **His quando electiones dandae**. His autem electiones non sunt dandae, nisi forte deliberare vellet de officio vel dignitate aliqua suscipienda, vel deponenda, aut etiam de vitae statu ii, quibus integrum est [83]. Monendi autem sunt, ut saltem horis illis, quibus meditationi vacant, ab omnibus aliarum rerum cogitationibus se expediant, quantum fieri potest.

[82] 15. **De rudibus et illitteratis**. Si sint rudes et illitterati, non erit multum temporis cum eis insumendum, nec tradenda sunt eis integra Exercitia, sed servandus est modus, qui indicatur in annotatione 18. ex viginti [84].

[83] 16. **De feminis**. Ad hoc autem caput pertinent etiam feminae [85], quarum aliquae interdum expetunt Exercitia, atque ideo cum iis idem modus servari debet, qui cum rudibus, nisi esset aliqua tam bono iudicio, et ita capax rerum spiritualium, tantumque otii domi haberet, ut exacte omnia, aut maiorem partem facere possit; tunc enim nihil impediret etiam haec fieri. *Sed* illud observari deberet, quod prudentiae est, ut ipsae in ecclesiam nostram veniant ad accipiendas meditationes; et ita caute procedatur, ne ulla suspicio aut scandalum sequatur. Quam etiam ob causam fortasse expediet, ut non dentur meditationes in scriptis, sed voce, ne homines existiment aliquas esse epistolas. Quod si scripto utendum erit, fiat omnino discrete [86].

CAP. X

DE MODO TRADENDI NOSTRIS EXERCITIA [87].

[84] 1. **Pro Societatem ingredientibus**. Quod ad Nostros attinet, primum quidem iis, qui Societatem ingrediuntur, omnino

---

108 *in marg.* Annot. 20 ‖ 118 iis *aliae edd.*

---

[82] In libro Exercitiorum (n. 18). De Exercitiis rudium in Doc. 17 annot. 2.

[85] De Exercitiis mulierum in Doc. 5 annotationibus 12 et 13.

[86] De scriptis dandis in Exercitiis in Doc. 3 annot. 6.

[87] De Exercitiis iesuitarum in Doc. 17 annot. 5.

cietatem ingrediuntur, omnino debent dari Exercitia omnia integra[88], et iuxta formam in libro praescriptam[89]. Cum enim hoc sit unum ex experimentis, quod N. P. Ignatius requirit[90], requiritur, etiam ut fiant plane, ut iacent, excepta tamen electione.

[85] Praeterea in progressu temporis cum contigerit, ut se colligant ad facienda Exercitia, debebunt haec ipsa aliquoties, ut bis, vel ter, facere, si non integre, saltem ea quae sunt primae hebdomadae, et aliquot meditationes ex sequentibus ut de regno Christi, Incarnatione, tentatione Domini, Institutione sanctissimi Sacramenti, Passione, et illa, quae est de amore excitando, prout opportunum fuerit, et tempus concesserit[91].

[86] Quod propterea faciendum est, quia cum deinde Exercitia aliis daturi sint, omnino oportet, ut ipsi ea prius bene nota, et perspecta sibi fecerint[92]. Quam etiam [33] ob causam oportet, ut praeter meditationes bene intelligant, ac teneant usum quarundam regularum, et annotationum, v. g. annotationes viginti initio libri Exercitia, *ut novitii qui tum primum Societatem nostram ingrediuntur, debent iis dari plane ut iacent in libro Exercitiorum et eius annotationibus, nulla facta mutatione, excepta tamen electione, ut dicetur infra. Alii autem provectiores in Societate in duplici genere etiam possunt; quidam enim recipiunt se ad colligendam mentem et renovandum spiritum orationis, ad augendam devotionem et denique ad eiusmodi spirituales affectus. Alii praeter hoc habent etiam causam aliquam particularem cur egeant Exercitiis, cum v. g. si antea negligenter et tepide et libere vixissent, et parvam curam habuissent sui profectus spiritualis, aut si eo tempore patiantur tentationem in vocatione aut aliam aliquam vehementem animi perturbationem.*

Igitur his utrisque hoc commune est, quod debent uti his Exercitiis P. N. Ignatii ut ab ipso scripta sunt, licet sint communia etiam saecularibus. Nam cum omnes sustineamus duplicem personam, unam ut christiani, alteram ut religiosi, et religiosi Societatis, et ex utraque consequantur suae obligatio-

22 cum] ut *G* ‖ 33 licet *del.* etiam *G*

[88] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 4 indicat hic agi de « nostris litteratis tantummodo, non de simplicibus coadiutoribus ». Hi vero — ex eius sententia — non minus indigent ut recte et secundum communem Societatis modum informentur.

[89] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 5 desiderat ut declaretur num hoc verbo « prae-

debent dari Exercitia omnia integra[88], et iuxta formam in libro praescriptam[89]. Cum enim hoc sit unum ex experimentis, quod N. P. Ignatius requirit[90], requiritur etiam, ut fiant plane ut iacent, excepta tamen electione, *idque singulas meditationes singulis pagellis descriptas quotidie afferendo : neque enim liber ipse dari debet hac prima vice.*

[85] 2. **Pro iam provectis**. Praeterea in progressu temporis, cum contigerit ut se colligant ad facienda Exercitia, debebunt haec ipsa aliquoties, ut bis vel ter facere, si non integre, saltem ea quae sunt primae Hebdomadae, et aliquot meditationes ex sequentibus, ut de regno Christi, Incarnatione, Tentatione Domini, Institutione sanctissimi Sacramenti, Passione, et illa quae est de amore excitando, prout opportunum fuerit, et tempus concesserit[91].

[86] 3. **Causa Nostros exercendi in Exercitiis**. Quod propterea faciendum est, quia cum deinde Exercitia aliis daturi sint, omnino oportet, ut ipsi ea prius bene nota et perspecta sibi fecerint[92]. Quam etiam ob causam oportet, ut praeter meditationes bene intelligant ac teneant usum quarumdam regularum, et annotationum, v. g. annotationes viginti initio libri Exercitiorum positas, examina, additiones decem[93] in fine primae hebdomadae, regulas electionum, *discretionis spirituum*, et alia eiusmodi. Et ideo legere debebunt librum, et bene intelligere, ac, de quo dubitabunt, quaerere ab eo, qui eis tradit Exercitia.

---

6 *in marg.* Examen c. 4 § 10 [65] ‖ 21 *in marg.* Const. p. 4 c. 8 § 5 [408]

scriptam » comprehendatur etiam meditatio nocturna. Commissioni vero id non placuit.

[90] Cf. Constitutiones, Exam. c. 4 n. 10 [n. 65].

[91] Doc. 41 n. 15 vult ut declaretur quibus temporibus Exercitia repeti debeant. De eiusmodi repetitione Exercitiorum et de iis quae in hac re praescripta sunt vide IPARRAGUIRRE, *Historia*, 2, cap. 9 pp. 292-320.

[92] Idem praescribitur in Const. P. 4° c. 8 n. 5 [n. 408].

[93] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 59 proposuit « decem » pro « decimas » scribi, quod quidem factum est. Sed iam in Directorio variorum ita legebatur.

tiorum positas, examina, additiones decem[93] in fine primae hebdomadae, regulas electionum, et alia eiusmodi; et ideo legere debebunt librum, et bene intelligere, ac de quo dubitabunt, quaerere ab eo, qui eis tradit Exercitia.

[87] Ceterum postquam ea, ut dictum est, aliquando fecerint, et repetierint, reliquo deinde tempore dum nondum ita exercitati erunt in usu meditationum, etsi in quotidianis meditationibus potest quisque pro sua devotione, vel necessitate ea meditari, quae Dominus suggesserit, ex Evangelio, Scripturis, vel alia (re tamen pro securiore directione, ac utilitate maiore cum Praefecto rerum spiritualium, aut cum Superiore communicata) tamen cum agitur de tempore aliquo certo meditationibus, et secessioni tribuendo, quod nos communiter Exercitiorum vocabulo appellamus, quia fere expedit ab aliqua purgatione inchoare, convenit ut aliqua Exercitia purgativa non praetermittant[94], ut de morte, et de peccatis, praesertim reflectendo ad ea, quae in religione admiserint.

[88] Neque tamen expedit dare in scriptis Exercitia ista accommodata religioso statui[95],

nes, sine dubio debemus utrasque diligenter considerare; nec ideo illas oblivisci quia cum aliis communes sunt. In eo autem quod ad proprium statum pertinet, debet deinde quisque eadem sibi applicare, accommodando eas non solum statui religioso, sed etiam praesenti suae dispositioni.

[88] *Nec expedit dari in scriptis istas meditationes ita accommodatas, quia ut etiam di-*

42 aliis *add. etiam G*

[94] De repetendis meditationibus viae purgativae cum Exercitia iterantur in Doc. 45 annot. 19.

[87] 4. **Quid post repetitiones**. Ceterum postquam ea, ut dictum est, aliquando fecerint, et repetierint, reliquo deinde tempore dum nondum ita exercitati erunt in usu meditationum, etsi in quotidianis meditationibus potest quisque pro sua devotione vel necessitate ea meditari, quae Dominus suggesserit, ex Evangelio, Scripturis, vel alia (re tamen pro securiore directione, ac utilitate maiore, cum Praefecto rerum spiritualium, aut cum Superiore communicata), tamen cum agitur de tempore aliquo certo meditationibus et secessioni tribuendo, quod nos communiter Exercitiorum vocabulo appellamus, quia fere expedit ab aliqua purgatione inchoare, convenit ut aliqua Exercitia purgativa non praetermittant[94], ut de morte, et de peccatis, praesertim reflectendo ad ea quae in religione admiserint.

[88] 5. **Ne dentur alia Exercitia scripta**. Neque tamen expedit dare in scriptis Exercitia ista accommodata religioso statui[95], ut Exercitia P. N. Ignatii integra, ut sunt, conserventur,

31 meditationum. Et si *sed vid. corrigendum ut faciunt posteriores edd.*

[94] De scriptis dandis in Exercitiis in Doc. 3 annot. 6.

ut Exercitia P. N. Ignatii integra, ut sunt, conserventur, nulla re addita, vel transformata, ac praeterea quia etiam ipsi maiorem sine dubio gustum, et mo-[34]tum sentient ex iis, quae ipsimet invenerint, quam quae ab alio ita minute enucleata acceperint[96]. Sed tamen Instructor potest aliquam instructionem, aut lucem dare, et tanquam in via ponere ; monendo exercitantem, ut ipse sibi applicare consuescat, ut v. g. in fundamento, postquam cogitaverit finem hominis, actuet hunc finem in eo statu, in quo nunc est, ut quoniam iam non potest esse indifferens ad divitias, et paupertatem, applicet hanc indifferentiam ad eas materias, quae occurrunt in Societate, et sic de aliis[97].

citur in libro Exercitiorum, maiorem quisque gustum et motum sentit ex iis quae ipsemet invenit, quam quae ab alio ita minute enucleata accipit [96].

Quod si in omnibus locum habent, multo magis in religiosis, quos putandum est, ut plurimum, esse magis instructos in rebus spiritualibus et habituros a Domino maiorem influxum gratiae ; praesertim etiam cum res ipsa non sit adeo recondita et difficilis.

Debet igitur Instructor tantummodo luce aliqua ac directione exercitantem iuvare, et quasi in via ponere, monendo eum ut sibi ipsi applicare consuescat, v. g. in fundamento docendo eum, ut postquam cogitaverit finem quem habet communem cum omnibus hominibus ut sunt creaturae rationales cum ipse quoque sit creatura rationalis, hunc ipsum finem applicet et actuet in eo statu in quo nunc est, nempe quod eadem obligatio et multo maior durat tendendi ad finem illum ; et quoniam non potest iam indifferens esse ad divitias et paupertatem, applicet hanc indifferentiam ad ministeria et actiones quae sunt in Societate, et sic de aliis, quae deinde in dandis Exercitiis interdum uno verbo in memoriam

89 et] ac *G* ‖ 94 monendo *post corr. G*

[96] Cf. librum Exercitiorum (n. 2).

nulla re addita vel transformata ; ac praeterea quia etiam ipsi maiorem sine dubio gustum et motum sentient ex iis, quae ipsimet invenerint, quam quae ab alio ita minute enucleata acceperint [96]. Sed tamen instructor potest aliquam instructionem aut lucem dare, et tamquam in via ponere ; monendo *eum qui exercetur*, ut ipse sibi applicare consuescat ; ut v. g. in Fundamento, postquam cogitaverit finem hominis, actuet hunc finem in eo statu, in quo nunc est, ut quoniam iam non potest esse indifferens ad divitias et paupertatem, applicet hanc indifferentiam ad eas materias quae occurrunt in Societate ; et sic de aliis [97].

[97] De accommodatione Exercitiorum in Doc. 4 annot. 61.

[89] Notandum est etiam primam hebdomadam debere in nostris si semel exacte Exercitia fecerint, ordinarie satis brevi tempore expediri, ita ut etiam interdum minori spatio quam tridui, vel etiam aliquando bidui expediri possit, si ita videatur[98], ut gradus fiat ad secundam hebdomadam, in qua ut plurimum diutius immorandum est. Quare hoc potissimum ex Institutoris iudicio pendere debebit, qui si viderit aliquem maiore purgatione indigere, poterit, et debebit eum diutius in ea retinere, ante omnia conando, ut eum inducat ad desideran-dam sui ipsius reformationem perfectam.

rediget, caetera relinquens ipsius industriae et divinae unctioni quam diximus.

[89] *Possunt etiam et debent dari Exercitia quae pertinent ad animam purgandam, ut de morte, de iudicio, de peccatis etiam in saeculo commissis, quia haec omnia suos habebunt effectus proportionatos statui cuiusque*[98]. *Nam e. g. meditatio peccatorum in saeculo praeterquam quod etiam in homine perfecto gignit contritionem, sed altiori modo quam initio conversionis, potest etiam dirigi ad alios affectus, ut profundioris humilitatis et gratitudinis in Deum, qui ex illo statu eum eripuit, ut etiam obligationis, quae praeterea manet serviendi Deo, et patiendi omnia dura et adversa pro satisfactione; denique etiam laborandi in proximis ad profligandum tam magnum malum tamque inimicum Deo. Similiter meditatio mortis aut iudicii aut inferni, propter timorem qui ipse quoque est bonus affectus et a sanctis valde quaesitus, potest etiam dirigi ad alios meliores et altiores affectus, ut ad avellendum animum ab omnibus terrenis, ad cognoscendam humanam miseriam, ad augendum zelum animarum, ut eripiantur a tanto malo, et similes.*

Notandum tamen quod pri-

---

119 purgandam *post corr. G* ‖ 130 profundioris *corr. ex* profunditatis *G* ‖ 131 et | ut *G* ‖ 141 propter timorem *om. ed. MHSI*

[89] 6. **Exercitia primae hebdomadae cum Nostris.** Notandum est etiam, primam Hebdomadam debere in Nostris, si semel exacte Exercitia fecerint, ordinarie satis brevi tempore expediri, ita ut etiam interdum minori spatio quam tridui, vel etiam aliquando bidui expediri possit, si ita videatur [98], ut gradus fiat ad secundam hebdomadam, in qua, ut plurimum, diutius immorandum est. Quare hoc potissimum ex Institutoris iudicio pendere debebit; qui si viderit aliquem maiore purgatione indigere, poterit et debebit eum diutius in ea retinere, ante omnia conando, ut eum inducat ad desiderandam sui ipsius reformationem perfectam.

61 *in marg.* Annot. 4. ex 20.

[98] De prima hebdomada repetenda in Doc. 45 annot. 19 et de ea brevi finienda in Doc. 17 annot. 63.

[90] Materia autem circa quam haec reformatio versari debet, haec fere est, passiones non bene domitae, mali habitus, perversae inclinationes, ut ad honorem, et aestimationem propriam, vel propriam voluntatem, ad corporis commoditates etc. Tentationes ab extrinseco prove-[35]nientes, praesertim vehementes, et crebrae, deinde etiam ministeria Societatis, ut concionari, audire confessiones, habere scholam ; denique omnes actiones, quas aliquis componere, et ordinare velit, ut comedere, dormire, studere, agere cum externis, vel cum nostris, et alia[99].

mum illud genus quod diximus eorum qui bene et ordinate in religione vixerunt et Exercitiis augmentum tantum devotionis quaerunt, debent citius expediri ex prima hebdomada, quia eorum statui sunt magis proportionatae aliae hebdomadae, in quibus anima per Christi meditationem magis crescit in eius amore et desiderio profectuque virtutum. Qui autem in posteriore illo gradu esset, nempe si negligentius se gessisset in sua vocatione, is diutius et accuratius exercendus esset in sui purgatione et ante omnia inducendus ad desiderandam perfectam sui ipsius reformationem.

[90] *Materia autem huius reformationis haec fere est : passiones non bene domitae, mali habitus, perversae inclinationes, sive ex natura sive ex usu, tentationes quae ab intrinseco procedunt, maxime vehementes et crebrae ; deinde etiam ministeria Societatis ut concionari, audire confessiones, habere scholam et similia ; denique omnes actiones quas aliquis componere et ordinare velit, ut comedere, dormire, studere, agere cum externis vel cum nostris et reliqua huiusmodi*[99].

178 deinde *add.* deinde *G*

[90] 7. **Materia reformationis quae**? Materia autem, circa quam haec reformatio versari debet, haec fere est, passiones non bene domitae, mali habitus, perversae inclinationes, ut ad honorem et aestimationem propriam, vel propriam voluntatem, ad corporis commoditates, etc., tentationes ab extrinseco provenientes, praesertim vehementes et crebrae ; deinde etiam ministeria Societatis, ut concionari, audire confessiones, habere scholam ; denique omnes actiones, quas aliquis componere et ordinare velit, ut comedere, dormire, studere, agere cum externis, vel cum Nostris, et alia[99].

[99] De reformatione in Doc. 19 annot. 5.

[91] Quare hoc primum curari debet in eo, qui facit Exercitia, ut quam maximam sui ipsius acquirat cognitionem, percurrendo tempus ante actum, et occupationes, vel officia, et in iis perpendendo tum multitudinem defectuum suorum, tum etiam gravitatem, ratione status et obligationis, tum denique etiam considerando causas et origines, et radices eorum vitiorum.

[92] Ad quam etiam reformationem valde utile est, ut in fine primae hebdomadae fiat confessio generalis de toto tempore religionis, non quidem semper quoties Exercitia repetuntur, sed cum aliquis peculiariter motus a Deo vellet instituere novam vitam, seque perfectius reformare. Hoc enim usu compertum est magnopere multis profuisse, et valde iuvisse ad cognitionem sui et emendationem [100].

[91] *Quare hoc primum curari debet in eo qui facit Exercitia, ut quam maximam acquirat cognitionem sui ipsius et suorum defectuum, quod quidem consequetur perpendendo vitam anteactam in illa tepiditate et percurrendo tempus et occupationes vel officia quae gessit, et alia eiusmodi quae possint ei repraesentare memoriam defectuum et peccatorum.*

Porro una cum multitudine considerare etiam debet gravitatem, maxime perpensa obligatione sua ex statu et professione. Deinde etiam inquirere debet causas et origines ac radices eorum vitiorum, ut eas ex se tollat. Denique optimum et utilissimum est ad hanc reformationem ut in fine primae hebdomadae fiat confessio generalis de toto tempore religionis. Hoc enim usu compertum est, multis magnopere profuisse et initium attulisse melioris vitae.

Illud vero omnibus nostris qui Exercitia faciunt, commune est, ut in meditatione vitae Christi, quae reliquas hebdomadas complectitur, omni studio conetur acquirere maius lumen ac desiderium solidarum virtutum ex eius exemplo et imitatione, ut obedientiae, charitatis, zeli animarum, praesertim autem contemptum sui et sufferentiam iniuriarum, quod adeo commendat P. N. Ignatius, ut eum appellet praetiosum perfectionis gra-

[91] 8. **Sui cognitio in primis necessaria**. Quare hoc primum curari debet in eo, qui facit Exercitia, ut quam maximam sui ipsius acquirat cognitionem, percurrendo tempus ante actum, et occupationes, vel officia; et in iis perpendendo tum multitudinem defectuum suorum, tum etiam gravitatem ratione status et obligationis, tum denique etiam considerando causas et origines, et radices eorum vitiorum.

[92] 9. **Pro spirituali reformatione confessio generatis utilis**. Ad quam etiam reformationem valde utile est, ut in fine primae Hebdomadae fiat confessio generalis de toto tempore religionis, non quidem semper, quoties Exercitia repetuntur, sed cum aliquis peculiariter motus a Deo vellet instituere novam vitam, seque perfectius reformare. Hoc enim usu compertum est magnopere multis profuisse, et valde iuvisse ad cognitionem sui, et emendationem [100].

[100] De confessione generali in Doc. 3 annot. 12.

dum[99a], *eiusque meminit et in examine et in meditatione de regno Christi et de duobus vexillis et in tribus modis humilitatis, et ideo hunc affectum ut in primis elucet in Christi vita et morte, ita in primis gignendus et imbibendus est a nostris qui Exercitia faciunt, et ab Instructore eo dirigendi.*

Et in summa hic omnium scopus esse debet, primum ut concipiant desiderium eius perfectionis quae possit esse maxima, siquidem ad hoc vocati sunt tum ex communi vocatione religiosa, tum ex peculiari Societatis nostrae natura, cui Deus tam altum finem dedit; deinde quia non sufficit desiderium solum, debent etiam excitari et inflammari ad tollenda ex se omnia impedimenta huius perfectionis et amplectenda omnia media ac rationes perveniendi ad eam.

Postremo etiam curandum est, ut potissimum tertia et quarta hebdomada eo dirigatur ut anima quam maximum Dei amorem concipiat, cum hoc ipsum nobis Constitutiones commendent, ut potius amore moveamur quam poenarum timore.

Hic autem amor talis esse debet, ut non consistat in solo gustu et contemplatione, sed hominem impellat ex abundantia quadam ad operandam salutem

---

231 in *sup. lin., prius* de G^c ‖ 258 ut *corr. ex* ad anima ac G

270

[93] Quod si viderit Instructor eum qui exercetur, hac ratione iuvandum ad eum finem consequendum, qui intenditur, poterit etiam aliquas meditationes statui cuiusque vel necessitati praesenti accommodatas addere, ut de beneficio vocationis, de tribus votis, de causis cur vota renovantur, et de ipsa formula votorum nostrorum [36] de divinis beneficiis, de periculo tepiditatis, et huiusmodi [101]. Interdum etiam ex Summario Constitutionum praesertim ex praecipuis regulis, quibus religiosa fere perfectio continetur, ut 11 et 17 et similes [102]; et in universum eae sint materiae, quae ad timorem et amorem Dei, ad sui ipsius odium, virtutis studium, rerum visibilium contemptum, aeternarum desiderium, atque charitatis ardorem augendum pertinent.

[94] Ad faciliorem etiam introductionem eorum, quibus vel non est facultas, vel non vacat per se invenire, poterit via aperiri ad mysteria vitae et passionis Domini, si nonnullae veritates Theologicae proponantur

proximorum, ut omnes pariter ament eamdem bonitatem, hoc enim est proprium vocationis nostrae.

[93] *Praeter haec Exercitia P. N. Ignatii possent etiam dari aliqua alia magis propria et particularia, ut de beneficio vocationis religiosae, de obedientia et aliis virtutibus, de dignitate et pulchritudine animae rationalis, et similia.*

---

[101] Doc. 38 n. 6 affirmat fore valde utile ut aliqua puncta vel saltem modi seu formulae harum meditationum indicentur, ne quis proprium spiritum sequutus, minus provide se gerat. Deputatio respondit id quidem in-

[93] 10. **Quando aliae meditationes addendae**. Quod si viderit Instructor, eum qui exercetur, hac ratione iuvandum ad eum finem consequendum, qui intenditur, poterit etiam aliquas meditationes statui cuiusque vel necessitati praesenti accommodatas addere, ut de beneficio vocationis, de tribus votis, de causis cur vota renovantur, et de ipsa formula votorum Nostrorum, de divinis beneficiis, de periculo tepiditatis, et huiusmodi[101]. Interdum etiam ex Summario Constitutionum, praesertim ex praecipuis regulis, quibus religiosa fere perfectio continetur, ut 11, et 17, et similes[102]; et in universum eae sint materiae, quae ad timorem et amorem Dei, ad sui ipsius odium, virtutis studium, rerum visibilium contemptum, aeternarum desiderium, atque charitatis ardorem augendum pertinent.

[94] 11. **Modus meditandi pro parum instructis**. Ad faciliorem etiam introductionem eorum, quibus vel non est facultas, vel non vacat per se invenire, poterit via aperiri ad mysteria vitae et passionis Domini, si nonnullae veritates theologicae proponantur, v. g. cum de Incarnatione agitur, si causae eius et fructus explicentur; aut cum de Passione, si causae acerbitatis

---

structorem facere posse, has vero meditationes non debere «Exercitia» appellari. De meditationibus additis libro Exercitiorum in Doc. 25 annot. 4.

[102] Vide has Regulas in MHSI. *Regulae S. I.* pp. 546-555.

v. g. cum de Incarnatione agitur, si causae eius, et fructus explicentur; aut cum de passione, si causae acerbitatis eius: si etiam insinuentur modi eam meditandi, v. g. ad compatiendum, ad imitandum, ad admirationem, et sic de aliis[103].

[95] Postremo qui sunt iam provectiores in rebus spiritualibus, et meditando magis exercitati, de quibus par. 6 c. 3 § 1,[104] iis si interdum ad spiritum colligendum, et fervorem hauriendum se recipiunt, vel ad aliquod opus aggrediendum, ut missionem, aut aliquid eiusmodi, cum nec eadem sit omnium dispositio nec una mensura, non videtur quicquam praescribendum circa materiam, sed possunt ea meditari, quae sibi utilia putaverint ad eum finem consequendum, quem intendunt. Credendum est enim quod ex notitia quam ex Exercitiis Patris N. Ignatii antea iam habebant, et ex unctione spiritus adiuti, inoffenso pede, immo magna cum utilitate per hanc viam current.

[96] Quod attinet ad electionem status, ea non est nostris danda in Exercitiis[105]. De electione autem negocii, aut actionis alicuius consultare non est proprium Exercitiorum; sed po-

[95] *Et hoc praesertim si ita contingeret, ut aliquis ad Exercitia se reciperet ob peculiarem aliquam causam; tunc enim possent addi aliqua Exercitia convenientia illi causae, ut si suscipienda esset ei aliqua gubernatio in Societate possent addi talia, quae eum aptarent ad illud officium, et similiter si iturus esset ad aliquam missionem, ut disponeretur ad patiendum et ad ferventem zelum animarum etc.*

Hoc tamen semper observandum, ut ordinarie ac praecipue utamur Exercitiis ipsius P. N. Ignatii, haec vero quae addenda videbuntur, dentur quasi additamenta quaedam suis locis prout instructor indicabit.

[96] *Electio ordinarie nostris in Exercitiis non est danda; potest tamen contingere ut interdum dari eam expedial, ut si aliquis vacillaret in vocatione aut vehementi agitatione agitaretur,*

331 vero *sup. lin., pvius* tamen *G* ‖ 343 agitatione] tentatione *G*

[103] De punctis exponendis in Doc. 4 annot. 33.

eius : si etiam insinuentur modi eam meditandi, v. g. ad compatiendum, ad imitandum, ad admirationem, et sic de aliis [103].

[95] 12. **Quid cum provectioribus**. Postremo qui sunt iam provectiores in rebus spiritualibus, et meditando magis exercitati, de quibus Parte VI cap. III. § 1 [104] iis, si interdum ad spiritum colligendum, et fervorem hauriendum se recipiunt, vel ad aliquod opus aggrediendum, ut missionem, aut aliquid eiusmodi, cum nec eadem sit omnium dispositio, nec una mensura, non videtur quidquam praescribendum circa materiam : sed possunt ea meditari, quae sibi utilia putaverint ad eum finem consequendum, quem intendunt. Credendum est enim, quod ex notitia, quam ex Exercitiis Patris N. Ignatii antea iam habebant, et ex unctione Spiritus adiuti, inoffenso pede, immo magna cum utilitate per hanc viam current.

[96] 13. **Electio Nostris minime danda**. Quod attinet ad electionem status, ea non est Nostris danda in Exercitiis [105]. De electione autem negotii aut actionis alicuius consultare non est proprium Exercitiorum ; sed potest fieri etiam extra Exercitia omni tempore et occasione : et ideo in hac etiam diligenter instruendi sunt Nostri, ut sciant bene uti regulis eligendi ad inda-

[104] Const. [n. 582].

[105] De electione non proponenda in Doc. 18 annot. 42.

test fieri etiam extra Exercitia omni tempore et occasione, et ideo in hac etiam diligenter instruendi sunt nostri, ut sciant bene uti regulis eligendi ad indagandam Dei voluntatem et beneplacitum, ut cum Superiores debent statuere de re aliqua dubia, maxime si non possint cum suis consultare, ut dicitur 16 regula Provincialis[106], et denique in rebus omnibus, quas coram Deo constituere ac definire oporteat, semper admodum iuvat illa praxis, quae in eligendo praescribitur, de qua infra prolixius agemus, et inde peti poterunt, quae nostros iuvare possint ad intelligendam Dei voluntatem in omni eiusmodi re, iuxta cuiusque rei qualitatem.

ita ut ad eum stabiliendum iudicaretur expedire, non quidem ut denuo tamquam de re integra deliberaret, sed ut clarius videret, id quod ante elegit quantum sit consentaneum voluntati Dei et suae saluti, et in eo confirmetur.

De electione autem negocii aut actionis alicuius consultare non est proprium Exercitiorum, sed potest fieri etiam extra Exercitia omni tempore et occasione ; et ideo in hoc etiam instruendi sunt nostri ut sciant bene uti regulis bene eligendi ad indagandam Dei voluntatem et beneplacitum.

Materia autem huius electionis non videtur esse debere inter duas virtutes aut inter duos modos consequendi aliquam virtutem. In his enim superflua videtur tanta consultatio, sed in aliis multis, ut cum superiores debent statuere de re aliqua dubia, maxime si non possint consultare cum suis, ut dicitur regula 16 provincialis ; aut cum subditi ipsi aliquid proponere debent superiori circa personam suam, ut habeant rectam illam intentionem et indifferentiam quam iubet regula 46 Summarii ; iuvat actuare aliquas regulas ex illis quae dantur in electione. Imo etiam

357 etiam *add.* diligenter *G* ‖ 362 Aeg. [Doc. 31 nn. 23,25] *in marg. G, R* ‖ 371 dicitur] legitur *G*

[106] « Si quando aliquid occurrerit, de quo non liceat cum Consultoribus

gandam Dei voluntatem, et beneplacitum, ut cum Superiores debent statuere de re aliqua dubia, maxime si non possint cum suis consultare, ut dicitur 16 regula Provincialis[106]; et denique in rebus omnibus, quas coram Deo constituere ac definire oporteat, semper admodum iuvat illa praxis, quae in eligendo praescribitur, de qua infra prolixius agemus, et inde peti poterunt, quae Nostros iuvare possint ad intelligendam Dei voluntatem in omni eiusmodi re, iuxta cuiusque rei qualitatem.

agere, poterit, iuxta primum et secundum modum in Exercitiis ad electionem faciendam traditum, quid agendum sit deliberare». *Regulae Societatis Iesu*, Roma 1590, p. 18.

in electionibus personarum quae fiunt per suffragia, ut procuratorum et Assistentium et ipsius Praepositi Generalis, et denique in rebus omnibus, quae coram Deo constituere ac definire oporteat, semper admodum iuvat illa praxis quae in eligendo praescribitur, de qua infra prolixius agemus, et inde peti poterunt quae nostros iuvare possint ad intelligendam Dei voluntatem in omni eiusmodi re et iuxta cuiusque rei qualitatem.

Cap. VII

De prima hebdomada in universum.

[97] Omnia haec Exercitia a Patre N. Ignatio in quatuor hebdomadas distributa sunt, quae quidem hebdomadae non tam numero dierum, quam materiae genere distinguuntur, et ideo non necesse est, ut septem, vel octo dierum [38] circulus in singulis consumatur, sed sufficit ut illi affectus, vel fructus inveniantur, qui in unaquaque exquiruntur[107].

[98] Prima continet considerationem peccatorum, ut eorum foeditatem cognoscamus, vereque detestemur cum dolore, et satisfactione convenienti. Secunda proponit vitam Christi ad excitandum in nobis desiderium, ac studium eam imitandi, quam imitationem, ut melius perficiamus, proponitur etiam modus eligendi vel vitae statum, qui sit maxime ex voluntate Dei, vel si iam eligi non possit, dantur quaedam monita, ad eum in quo quisque sit, reformandum. Tertia continet passionem Christi, qua miseratio, dolor, confusio generatur, et illud imitationis desiderium una cum Dei amore vehementius inflammatur. Quarta demum est de Resurrectione Christi, eiusque gloriosis apparitionibus, et de benefi-

---

387 quas *G* ‖ 7 ille *G* ‖ vel] et *G* ‖ 8 exquiritur *G* ‖ 12 quam *add.* etiam *G* ‖ 14 vel[1] *sup. lin., prius* eum *G* ‖ 16 miseratio *add.* fletus *G*

CAP. XI

DE PRIMA HEBDOMADA IN UNIVERSUM.

[97] 1. **Exercitia in quatuor hebdomadas distributa**. Omnia haec Exercitia a Patre N. Ignatio in quatuor hebdomadas distributa sunt. Quae quidem hebdomadae non tam numero dierum, quam materiae genere distinguuntur : et ideo non necesse est, ut septem, vel octo dierum circulus in singulis consumatur ; sed sufficit ut illi affectus vel fructus inveniantur, qui in unaquaque exquiruntur [107].

[98] 2. **Quid singulae hebdomadae contineant**. Prima continet considerationem peccatorum, ut eorum foeditatem cognoscamus, vereque detestemur, cum dolore et satisfactione convenienti. Secunda proponit vitam Christi, ad excitandum in nobis desiderium ac studium eam imitandi : quam imitationem ut melius perficiamus, proponitur etiam modus eligendi vel vitae statum, qui sit maxime ex voluntate Dei vel si iam eligi non possit, dantur quaedam monita ad eum, in quo quisque sit, reformandum. Tertia continet passionem Christi, qua miseratio, dolor, confusio generatur, et illud imitationis desiderium una cum Dei amore vehementius inflammatur. Quarta demum est de resurrectione

3 *in marg.* Annot. 4. ex 20.

[107] Cf. annotationem quartam (n. 4).

ciis divinis, et similibus, quae pertinent ad Dei amorem in nobis excitandum.

[99] Igitur in hac prima hebdomada proponuntur media, quae ad animam purgandam per contritionem, et confessionem pertinent, et ad veram poenitentiam in nobis gignendam iuvare possunt. Quare huc omnia dirigere debet, qui facit Exercitia, ut peccati malitiam,

suamque *ut suam*

abiectionem, et vilitatem agnoscat, eamque ex animo intime sentiat [108]. Quam ob causam expediret, ut hoc tempore si sacerdos sit, ex hoc spiritu humilitatis abstineat a quotidiana celebratione, nisi devotio, aut profectus spiri-[39]tualis, aut aliqua obligatio ad id impellat, ut postea generali confessione peracta, maiori cum praeparatione, fiducia ac reverentia ad sacrificium altaris redeat [109].

[100] Notandum etiam hanc primam hebdomadam esse fundamentum ac basim caeterarum, et ideo nunquam praetermitti debere. Unde etiam si quis alia Exercitia huius hebdomadae, aut etiam omnia integre fecisset, et denuo ea repetere vellet, tamen hinc incipiendum esset, quamvis brevius expediri posset [110].

[101] Igitur postquam aliquis in eum locum venerit, ubi Exercitiis vacaturus est, ea ipsa nocte [111] debet Instructor ad eum adire, et priusquam tradat fundamentum, debet ei explicare aliquas ex annotationibus, nempe primam, et quintam [112], et ex decimaseptima illam admonitionem de animo aperiendo [113], item ex vigesima id quod dicitur de utilitate secessus in loco separato. Quod etiam opportunitatem ei dabit, ut moneat

quatuor annotationes ex 20, nempe primam et quintam et decimam septimam et vigesimam, in quibus velut in universum docetur, quid sint Exercitia, et quomodo aggredienda sint [111]. *Quare hic locus erit ut Instructor moneat exercitantem de iis de quibus*

---

22 Miró [Doc. 22-23 n. 49] *in marg. G, R* ‖ 40 Miró [Doc. 22-23 n. 25] *in marg. G, R*

---

[108] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[109] De missa non celebranda in prima hebdomada in Doc. 20 annot. 41.

[110] De prima hebdomada repetenda in Doc. 45 annot. 19.

[111] Hoc verbum « nocte » mutatum est in verbum « die » in Doc. 43 suadente QUADRANTINI, Doc. 35 n. 60.

Christi, eiusque gloriosis apparitionibus, et de beneficiis Divinis, et similibus, quae pertinent ad Dei amorem in nobis excitandum.

[99] 3. **In 1. hebdomada sunt media animae purgandae**. Igitur in hac prima hebdomada proponuntur media, quae ad animam purgandam per contritionem [et] confessionem pertinent, et ad veram poenitentiam in nobis gignendam iuvare possunt. Quare huc omnia dirigere debet, qui facit Exercitia, ut peccati malitiam, suamque abiectionem, et vilitatem agnoscat, eamque ex animo intime sentiat [108]. Quam ob causam expediret, ut hoc tempore, si sacerdos sit, ex hoc spiritu humilitatis abstineat a quotidiana celebratione nisi devotio, aut profectus spiritualis, aut aliqua obligatio ad id impellat, ut postea generali confessione peracta, maiori cum praeparatione, fiducia, ac reverentia ad Sacrificium altaris redeat [109].

[100] 4. **Hebdomada prima cum sit basis caeterarum, numquam omittenda**. Notandum etiam, hanc primam hebdomadam esse fundamentum ac basim ceterarum, et ideo numquam praetermitti debere. Unde etiam si quis alia Exercitia huius hebdomadae, aut etiam omnia integra fecisset, et denuo ea repetere vellet, tamen hinc incipiendum esset, quamvis brevius : expediri posset. [110]

[101] 5. **Quid ante Exercitia faciendum**. Igitur postquam aliquis in eum locum venerit, ubi Exercitiis vacaturus est, ea ipsa *die* [111] debet Instructor ad eum adire, et priusquam tradat Fundamentum, debet ei explicare aliquas ex annotationibus, nempe primam, et quintam [112], et ex decima septima illam admonitionem de animo aperiendo [113], item ex vigesima id, quod dicitur de utilitate secessus in loco separato. Quod etiam opportunitatem ei dabit, ut *eum moneat* de iis, quae supra cap. 2. diximus, eum esse mo-

---

25 et *ed. a.* 1893

---

[112] In libro Exercitiorum (nn. 1, 5, 17, 20). QUADRANTINI, Doc. 35 n. 7 ex dictis in libro Exercitiorum iudicat explicandas etiam hic esse ab instructore annotationes 12 et 13. Nihil tamen in Directorio officiali immutatum est. Quo ordine annotationes sint tradendae in Doc. 4 annot. 43.

[113] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 8 opinatur annotationem decimam septimam contrarium dicere : alterius cogitationes et peccata non esse ab instructore inquirenda. Quamquam Commissioni visum est opportunum ut explicaretur sensus huius annotationis, nihil tamen immutatum est.

exercitantem de iis, quae supra cap. 2 diximus eum esse monendum [114], cum ea tamen dexteritate, quam ibi diximus [115], nempe ut non omnia simul, sed quantum prudentia dictabit.

[102] Annotatio autem illa ante fundamentum, quae incipit, « In primis » [116], expediet magis hoc tempore, ut non proponatur ita in genere, quando quis incipit Exercitia, sed in discursu Exercitiorum, si quid dubium, vel obscurum occurrat, aut ob aliquam Exercitantis [40] diffidentiam, videatur opportunum, tunc ei explicari poterit.

supra diximus esse monendum, ea tamen dexteritate et prudentia, qua ibi diximus.

[102] *Annotatio autem illa, quae Fundamento proponitur, de interpretando omnia in bonam partem etc., omittenda est hoc tempore omnino aut saltem magna ex parte. Initio Societatis visa est necessaria cum Patres nostri et haec ipsa Exercitia nondum tantam auctoritatem apud homines consequuta erant. Nunc autem cum haec ratio cessarit, vix aliud efficeretur hac admonitione nisi quod exercitantes aliquam fortasse suspicionem conciperent.*

Cap. VIII

De Fundamento.

[103] Primus ingressus in hanc primam hebdomadam fit per considerationem ultimi finis, quae consideratio ideo dicitur Fundamentum, quia est basis totius aedificii moralis, et spiritualis [117].

[104] Potest autem dividi in tres partes, primo in finem propter quem homo creatus est ; secundo in media ad consequendum hunc finem ; tertium in difficultatem eligendi hoc vel illud medium, cum ignoremus quid magis aptum sit ad huius finis consecutionem,

62 Aeg. [Doc. 31 n. 62] *in marg. G. R* ‖ 67 initio *add.* enim *G* ‖ 5 Polan. [Doc. 20 n. 45] *in marg. G, R* ‖ Arch. [Doc. 4 n. 21 in fine] *in marg. G, R*

[114] Haec dicta sunt in his Doc. 33-34, 43 nn. 27-33. Theobolski, Doc. 36 n. 13 opinatur haec omnia aptiorem locum habere in capite 1us ubi « Instructor

nendum [114], cum ea tamen dexteritate, quam ibi diximus [115], nempe ut non omnia simul, sed quantum prudentia dictabit.

[102] 6. **De 1. Annotatione ante Fundamentum**. Annotatio autem illa ante Fundamentum, quae incipit, In primis [116], expediet magis hoc tempore, ut non proponatur ita in genere, quando quis incipit Exercitia, sed in discursu Exercitiorum, si quid dubium, vel obscurum occurrat, aut ob aliquam *eius qui exercetur* diffidentiam, videatur opportunum, tunc ei explicari poterit.

CAP. XII

DE FUNDAMENTO.

[103] 1. **De consideratione ultimi finis sive fundamenti**. Primus ingressus in hanc primam hebdomadam fit per considerationem ultimi finis : quae consideratio ideo dicitur Fundamentum, quia est basis totius aedificii moralis et spiritualis [117].

[104] 2. **Dividi potest in tres partes**. Potest autem dividi in tres partes, primo in finem, propter quem homo creatus est ; secundo in media ad consequendum hunc finem ; tertio in difficultatem eligendi hoc vel illud medium, cum ignoremus quid

instruitur .. Etsi Commissioni hoc consilium placuit, nihil est immutatum.

[115] Supra in his Doc. 33, 34, 43 n. 27.

[116] In libro Exercitiorum (n. 22). De hac annotatione in Doc. 31 annot. 92.

[117] De Principio et Fundamento in Doc. 1 annot. 18.

omnis autem error in hac parte non possit esse non damnosus et periculosus. Ex quo nascetur etiam quartum, ut homo ponat se in illa omnimoda indifferentia, et aequilibrio.

[105] Haec autem indifferentia est maximi momenti, et admonendus est exercitans, quanto altius hoc fundamentum iecerit, tanto firmius futurum aedificium ; idque etiam indicavit Pater N. Ignatius annotatione decima quinta, et decimasexta ex viginti[118].

[106] In danda hac meditatione maxime, quia nonnullis cum nondum assueverint orationi videri potest aridior, addi poterunt aliquae excursiones ad meditandum, ut in eo quod dicitur creatum esse hominem, potest simul cogitari a Deo esse creatum de nihilo, et simul quot, et quanta in creatione habuerit, et praeterea quomodo semper ab illo in esse conservetur.

[107] Sed horum consideratio non tam dirigenda est ad gratitudinem, ut fit cum considerantur beneficia Dei, verum ad scopum huius fundamenti, nempe, quod illa omnia a Deo data sint, ut perveniremus ad illum ultimum finem. Unde etiam potest homo in hac meditatione reflectere cogitationem ad se ipsum, quomodo hactenus habuerit se ad finem, et ad media, quantum aberraverit, quod creaturis abusus sit, quae illi adiumento esse debuerunt, ut iam quasi in generali iaciat fundamenta ad cognoscendam deformitatem vitae suae, quod postea uberius, et magis particulariter faciet in meditatione peccatorum.

[108] In meditatione huius Fundamenti liber Exercitiorum non praescribit certas horas, ut fit in Exercitiis sequentibus, sed ut facili initio inchoëmus, unusquisque pro viribus, et pro devotione sua ad id tempus sibi assumat : vel si opus sit, Instructor ei praescribat.

[109] Debet autem curare ut cognitio huius veritatis, quae in fundamento tractatur, quam maxime menti infigatur, quoniam ut fundamentum fabricae totam ipsam sustinet, ita haec veritas influit in omnia Exercitia, et praesertim in ipsam electionem status, quae tota fere hinc pendet, et ideo quo melius haec meditatio successerit, eo etiam melius reliqua succedunt[119].

---

13 Aeg. [Doc. 31 n. 63 in fine] *in marg. G, R* ‖ 17 Aeg. [Doc. 31 n. 63 initio] *in marg. G, R* ‖ 20 Ever. [videtur Doc. 19 n. 2] *in marg. G, corr. ex* Aeg. *R* ‖ 26 Pol. [Doc. 20 n. 45] *in marg. G, R* ‖ 28 Aeg. [Doc. 31 n. 63] *in marg. G* ‖ 29 debuerant *G* ‖ 33 Mir. [Doc. 22-23 n. 32] *in marg. G, R* ‖ 38 curari *corr. ex* curare *G*

magis aptum sit ad huius finis consecutionem : omnis autem error in hac parte non possit esse non damnosus et periculosus. Ex quo nascetur etiam quartum, ut homo ponat se in illa omnimoda indifferentia et aequilibrio.

[105] 3. **Indifferentia magni momenti**. Haec autem indifferentia est maximi momenti ; et admonendus est *qui se exercet*, quanto altius hoc fundamentum iecerit, tanto firmius futurum aedificium : idque etiam indicavit Pater N. Ignatius annotatione decima quinta, et decima sexta ex viginti [118].

[106] 4. **Meditatio Fundamenti ne videatur aridior, iuvanda**. In danda hac meditatione, maxime quia nonnullis, cum nondum assueverint orationi, videri potest aridior, addi poterunt aliquae excursiones ad meditandum, ut in eo quod dicitur creatum esse hominem, potest simul cogitari, a Deo esse creatum de nihilo, et simul quot, et quanta in creatione habuerit, et praeterea quomodo semper ab illo in esse conservetur.

[107] 5. **Quis scopus huius meditationis**. Sed horum consideratio non tam dirigenda est ad gratitudinem, ut fit cum considerantur beneficia Dei, verum ad scopum huius Fundamenti, nempe quod illa omnia a Deo data sint, ut perveniremus ad illum ultimum finem. Unde etiam potest homo in hac meditatione reflectere cogitationem ad se ipsum, quomodo hactenus habuerit se ad finem et ad media, quantum aberraverit, quot creaturis abusus sit, quae illi adiumento esse debuerunt ; ut iam quasi in generali iaciat fundamenta ad cognoscendam deformitatem vitae suae, quod postea uberius et magis particulariter faciet in meditatione peccatorum.

[108] 6. **Tempus huius meditationis quale**. In meditatione huius Fundamenti liber Exercitiorum non praescribit certas horas, ut fit in Exercitiis sequentibus : sed ut facili initio inchoemus, unusquisque pro viribus et pro devotione sua ad id tempus sibi assumat ; vel si opus sit, Instructor ei praescribat.

[109] 7. **Firmiter animo haereat haec meditatio**. Debet autem curare, ut cognitio huius veritatis, quae in Fundamento tractatur, quam maxime menti infigatur : quoniam ut fundamentum fabricae totam ipsam sustinet, ita haec veritas influit in omnia Exercitia, et praesertim in ipsam electionem status, quae tota fere hinc pendet. Et ideo quo melius haec meditatio successerit, eo etiam melius reliqua succedunt [119].

---

[118] In libro Exercitiorum (nn. 15, 16).

[119] THEOBOLSKI, Doc. 36 n. 14 volebat ut adderetur in Principio et fundamento consumendas esse tres vel quatuor horas.

Cap. IX

[12] De duplici examine.

[110] Dum durat meditatio fundamenti debet Instructor exercitantem aliquoties visitare [120], et semper ei aliquid novi in scriptis afferre [121], quia sic videtur quodammodo levari taedium, et melius etiam percipi quae singula proponuntur.

[111] Igitur in primo congressu post datum Fundamentum datur examen particulare, in quo tradendo significandum est ei, in quovis homine unum, aut alterum vitium sive peccatum esse solere praecipuum, et quod in eo sit quasi causa et radix aliorum [122].

[112] Et licet in aliquo plura essent praecipua, expedire tamen, ut unum deligatur, ad quod extirpandum toti incumbamus, ut eo superato ad aliud, et aliud deinceps peculiarem hunc conatum et studium transferamus.

[113] Huic igitur rei servit examen particulare, cuius usus, etsi post peracta Exercitia esse debet toto vitae tempore, nunc tamen inchoatur, tum ut aliqua eius peritia acquiratur, tum etiam quia hoc examine uti oportet circa Exercitia, et eorum additiones [123].

[114] Est autem multum commendandus huius examinis usus propter magnam eius utilitatem, praesertim ad consequendam animi puritatem, ut docet Cassianus Colla. 5 *et S.* Bernardus saepe [124]. Itaque in fine Exercitiorum cum discedenti dantur praecepta vitae bene instituendae, hoc in primis inculcandum est. Additiones autem illae quat-[43]tuor [125] dictandae ne sint, an verbo tantum explicandae prudentiae Instructoris relinquatur [126].

[115] Deinde eadem die et sequenti datur examen generale, et quo- *dantur alia duo examina, nempe*

8 Pol. [Doc. 20 n. 46] *in marg. G, R* ‖ 16 Mir. [Doc. 22-23 n. 29] *in marg. G, R* | servit *corr. ex* fecerit *et add.* hoc *G* ‖ 21 Aeg. [Doc. 31 n. 64] *in marg. G, R* ‖ 23 5]4 *G* | et S. *om. R* ‖ 25 Pol. [Doc. 20 n. 47] *in marg. G, R*

[120] Quoties invisi debeat is qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

[121] Aliquid novi semper a directore afferendum esse repetunt Monumenta allata in Doc. 3 annot. 5.

[122] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

CAP. XIII

DE DUPLICI EXAMINE.

[110] 1. **Quid faciendum Instructori tempore huius meditationis.** Dum durat meditatio Fundamenti, debet Instructor exercitantem aliquoties visitare [120], et semper ei aliquid novi in scriptis afferre [121], quia sic videtur quodammodo levari taedium, et melius etiam percipi, quae singula proponuntur.

[111] 2. **Examen particulare quando dandum.** Igitur in primo congressu post datum Fundamentum datur examen particulare, in quo tradendo significandum est, ei in quovis homine unum aut alterum vitium, sive peccatum esse solere praecipuum, et quod in eo sit quasi causa et radix aliorum [122].

[112] 3. **Vitiorum extirpatio.** Et licet in aliquo plura essent praecipua, expedire tamen, ut unum deligatur, ad quod extirpandum toti incumbamus, ut eo superato ad aliud, et aliud deinceps, peculiarem hunc conatum et studium transferamus.

[113] 4. **Perutile examen particulare.** Huic igitur rei serviet examen particulare, cuius usus, etsi post peracta Exercitia esse debet toto vitae tempore, nunc tamen inchoatur, tum ut aliqua eius peritia acquiratur, tum etiam quia hoc examine uti oportet circa Exercitia, et eorum Additiones [123].

[114] 5. **Huius examinis usus commendandus.** Est autem multum commendandus huius examinis usus, propter magnam eius utilitatem, praesertim ad consequendam animi puritatem, ut docet Cassianus Collatione 4 et 5, Bernardus saepe [124]. Itaque in fine Exercitiorum, cum discedenti dantur praecepta vitae bene instituendae, hoc in primis inculcandum est. Additiones autem illae quatuor [125] dictandae ne sint, an verbo tantum explicandae, prudentiae Instructoris relinquatur [126].

[115] 6. **Quando, et quomodo dandum examen generale.** Deinde eadem die et sequenti datur examen generale, et quoti-

---

25 *in marg.* Cassianus Collat. 5 cap. 14

[123] Doc. 41 n. 23 vult ut declaretur quando et in qua materia adhibendum sit examen particulare in Exercitiis.

[124] Vide horum auctorum libros in Doc. 31 annotationibus 100 et 101.

[125] Agit de additionibus examinis particularis. In libro Exercitiorum (nn. 27-30).

[126] Vide Doc. 35 n. 9 quae QUADRANTINI volebat ut in hoc loco illae additiones explicarentur.

tidianum [127]. Non autem datur *quod in libro Exercitiorum appellatur generale et alterum quotidianum. Non autem dantur* per modum meditationis, sed instructionis cuiusdam, et ut homo incipiat aperire oculos ad cognoscenda peccata vitae praeteritae [128].

[116] Quod vero attinet ad examen generale non est dubium, quin aliae etiam multae sint peccatorum species, quae hic [129] non ponuntur, sed vel hic ea tantum peccata attinguntur, quae frequentius accidunt, reliqua autem peti possunt ab aliis auctoribus, qui ex professo de hoc agunt, vel hoc examen pro iis tantum conscriptum est qui iam paulo magis spirituales sunt, et ab aliis gravioribus peccatis abstinent, in haec autem frequentius incidere solent. Itaque non fuit mens P. N. Ignatii tam brevi tractatione omnia peccata comprehendere, sed tantum, ut dictum est, pios animos admonere de iis quae frequentiora sunt.

[117] Porro examen quotidianum, quod *Tertium porro examen quod quotidianum est et* quinque puncta complectitur, dictetur prout iacet. Ad illud autem faciendum iuvat illa lux, quam praebet examen generale per illam distinctionem peccatorum, quae fiunt cogitatione, locutione, et opere. *Confessio generalis etsi in libro Exercitiorum hoc loco ponatur, facienda tamen est in fine primae hebdomadae, et ideo de ea agemus illo loco* [130].

Cap. X

De Exercitiis primae hebdomadae.

[118] Circa ordinem tradendi Exercitia sequendus est is qui ponitur in ipso libro Exer[44]-citiorum [131], nempe ut prima *Circa ordinem tradendi Exercitia huius primae hebdomadae, licet aliqui ita Exercitiorum librum intelligant* [131], *ut omnia*

30 Mir. [Doc. 22-23 n. 30] *in marg. G, R* ‖ 36 Pol.] Doc. 20 n. 48] *in marg. manu correct. G, R* ‖ 40 Aeg. [Doc. 31 nn. 65-66] *in marg. manu correct. G, R* ‖ 46 Pol. [Doc. 20 n. 49] *manu correct. G* ‖ 52 Aeg. [Doc. 31 n. 69] *in marg. G, R* ‖ 4 Aeg. [Doc. 31 n. 61] *in marg. G,R*

[127] Vide quae observat Quadrantini, Doc. 35 n. 9 a.

[128] De examine generali in Doc. 4 annot. 50. Quadrantini, Doc. 35 n. 65

dianum [127]. Non autem datur per modum meditationis, sed instructionis cuiusdam, et ut homo incipiat aperire oculos ad cognoscenda peccata vitae praeteritae [128].

[116] 7. **Aliunde petendae species peccatorum**. Quod vero attinet ad examen generale, non est dubium, quin aliae etiam multae sint peccatorum species, quae hic [129] non ponuntur; sed vel hic ea tantum peccata attinguntur, quae frequentius accidunt [130]: reliqua autem peti possunt ab aliis auctoribus, qui ex professo de hoc agunt; vel hoc examen pro iis tantum conscriptum est, qui iam paulo magis spirituales sunt, et ab aliis gravioribus peccatis abstinent, in haec autem frequentius incidere solent. Itaque non fuit mens P. N. Ignatii tam brevi tractatione omnia peccata comprehendere, sed tantum, ut dictum est, pios animos admonere de iis, quae frequentiora sunt.

[117] 8. **Examen quotidianum**. Porro examen quotidianum, quod quinque puncta complectitur, dictetur prout iacet. Ad illud autem faciendum iuvat illa lux, quam praebet examen generale per illam distinctionem peccatorum, quae fiunt, cogitatione, locutione, et opere.

CAP. XIV

DE PRIMO EXERCITIO PRIMAE HEBDOMADAE.

[118] 1. **Quis ordo in tradendis Exercitiis**. Circa ordinem tradendi Exercitia, sequendus est is, qui ponitur in ipso libro Exercitiorum [131], nempe ut prima hora fiat Exercitium trium poten-

---

volebat ut adderentur haec verba: «et a quibus sibi deinceps cavere debeat».

[129] Id est, in libro Exercitiorum (nn. 33-42).

[130] Quo tempore confessio generalis sit facienda in Doc. 3 annot. 12.

[131] In libro Exercitiorum (n. 72). De duobus modis proponendi Exercitia primi diei in Doc. 2 annot. 3. Provincia Neapolitana Doc. 37 n. 13 affirmat hanc rationem tradendi omnia quinque Exercitia uno eodemque die esse nimis arduam et contra illius temporis usum. Commissio decrevit dubium P. Generali proponere cum rationibus allatis, sed nihil est immutatum.

hora fiat Exercitium trium potentiarum, secunda autem peccatorum : tertia vero et quarta repetitiones utriusque, si autem addatur etiam quinta hora, fiat de inferno. Sin fiant tantum quattuor horae, hoc Exercitium de inferno differendum erit in diem sequentem, quo eodem die possunt dari etiam alia Exercitia de morte, de iudicio, cum suis repetitionibus. Tertio die proponenda erit eadem materia, sed cum aliquibus novis punctis [132], ut in materia peccati, proponendo effectus quos facit in animo, aut aliquid eiusmodi, sic enim tollitur taedium, et materiae profundius penetrantur.

uno die tradenda et facienda sint, melius tamen videtur et commodius, ut unum vel duo singulis diebus suo ordine fiant, ita ut uno absoluto pergatur ad aliud et sic deinceps. Sic enim melius penetrantur materiae insistendo in singulis quam percurrendo ; et periculum est ne obruatur animus tantarum rerum multitudine ; propterea sequentibus diebus, quibus repetendae sunt semper eaedem meditationes, facile continget satietas et ariditas. Et cum ut dicitur in libro Exercitiorum, non expediat exercitantem scire quid sequenti die sit meditaturus, difficile videtur et incommodum, ut Instructor toties eum uno die adire possit. Denique multi gravissimi Patres, qui in Exercitiis tradendis ipso P. N. Ignatio magistro usi fuerant, ita hoc intelligere, ita etiam practicare consueverant. Quare cum alii aliis tardiores vel celeriores, alii foecundiores vel aridiores sint, videtur tota res permittenda prudentiae Instructoris ut ipse melius iudicarit.

[119] Porro primum Exercitium illud est, quod appellatur trium potentiarum, non quia in aliis etiam non exerceantur hae tres potentiae ; sed voluit P. N. Ignatius in hoc quasi aditu et principio omnium Exercitiorum, viam monstrare, quae in meditando tenenda est, nempe, ut per memoriam adiuvaretur ratio ad discurrendum, sive ratiocinandum ; per discursum autem excita-

24 die] Exercitio *G* ‖ 38 Aeg. [Doc. 31 n. 71] *in marg. G. R*

[132] Provincia Neapolitana Doc. 37 n. 14 iudicat hoc esse contra n. 88

tiarum ; secunda autem peccatorum ; tertia vero, et quarta repetitiones utriusque : si autem addatur etiam quinta hora, fiat de Inferno. Sin fiant tantum quatuor horae, hoc Exercitium de Inferno differendum erit in diem sequentem : quo eodem die possunt dari etiam alia Exercitia de morte, de iudicio, cum suis repetitionibus. Tertio die proponenda erit eadem materia, sed cum aliquibus novis punctis [132], ut in materia peccati, proponendo effectus, quos facit in animo, aut aliquid eiusmodi ; sic enim tollitur taedium, et materiae profundius penetrantur.

119 2. **Primum Exercitium trium potentiarum.** Porro primum Exercitium illud est, quod appellatur trium potentiarum, non quia in aliis etiam non exerceantur hae tres potentiae : sed voluit P. N. Ignatius in hoc quasi aditu et principio omnium Exercitiorum viam monstrare, quae in meditando tenenda est, nempe, ut per memoriam adiuvaretur ratio ad discurrendum sive ratiocinandum ; per discursum autem exercitaretur voluntas et affec-

---

huius Directorii, ubi indicatur nullam debere addi vel transformari meditationem.

retur voluntas et affectus, idque actuare voluit in materia peccati, quae prima occurrebat ad meditandum.

[120] Itaque in hoc primo Exercitio sunt singillatim explicanda exercitanti omnia, quae in sequentibus Exercitiis futura sunt usui, qui scilicet modus servandus, ut cum attentione et sine capitis laesione perseverari possit, et quomodo se animus colligere, collectumque tenere debeat, et quod licet adhiben-[45]dus sit intellectus ad cogitandum, maior tamen habenda est cura affectus et interioris gustus, quam ut multi conceptus quantumvis pulchri et acuti formentur, et alia eiusmodi.

[121] Hic etiam declaranda sunt praeludia, quorum usus praescribitur in omnibus Exercitiis, et in primis quid sit compositio loci, quae nihil aliud est, quam fingere sibi, et quasi videre oculis imaginationis locum illum, in quo res, quam meditamur, gesta est, ut stabulum in quo Christus natus est, aut coenaculum grande stratum, in quo Apostolorum pedes lavit, aut montem in quo passus est [133].

[122] Hac enim loci compositione valde iuvamur ad attentionem, *Ad haec autem loca commodius et facilius sibi fingenda, iuval adhibere species seu imagines similium locorum quae alias vidimus, ut alicuius stabuli aut aulae aut montis, addendo aut detrahendo quae oportet. Potest autem hoc dupliciter fieri: vel quasi transferendo nos ad locum ubi res gesta est, vel quasi transferendo rem gestam ad locum ubi nos sumus. Utroque enim modo efficitur quod hac compositione loci quaeritur, ut quasi nos praesentes constituamus illi mysterio aut actioni, quam meditamur, quod valde confert* ad attentionem et motionem animae, quae hoc modo quasi alligata phantasia rei illi certae alligatur ipsa quoque quodammodo ne evage-

56 est aliud *transp. G* ‖ 63 seu] aut *G* ‖ 67 Mir. [Doc. 22-23 n. 66] *in marg. G, R* ‖ 70-71 ubi – locum *in marg. manu correct. G*

[133] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 10 desiderat ut clarius exponatur quomodo

tus : idque actuare voluit in materia peccati, quae prima occurrebat ad meditandum.

[120] 3. **Quid in primo Exercitio explicandum**. Itaque in hoc primo Exercitio sunt sigillatim explicanda *Exercitia sumenti*, omnia quae in sequentibus Exercitiis futura sunt usui, quis scilicet modus servandus, ut cum attentione, et sine capitis laesione perseverari possit, et quomodo se animus colligere, collectumque tenere debeat ; et quod, licet adhibendus sit intellectus ad cogitandum, maior tamen habenda est cura affectus, et interioris gustus, quam ut multi conceptus, quantumvis pulchri et acuti formentur, et alia eiusmodi.

[121] 4. **Praeludia quaenam sint declaranda**. Hic etiam declaranda sunt praeludia, quorum usus praescribitur in omnibus Exercitiis ; et in primis quid sit compositio loci, quae nihil aliud est, quam fingere sibi, et quasi videre oculis imaginationis locum illum, in quo res, quam meditamur, gesta est : ut stabulum in quo Christus natus est, aut coenaculum grande stratum, in quo Apostolorum pedes lavit, aut montem in quo passus est [133].

[122] 5. **Ad quid iuvet loci compositio**. Hac enim loci compositione valde iuvamur ad attentionem et motionem animae, quae hoc modo quasi alligata phantasia rei illi et certae, alligatur ipsa quoque quodammodo ne evagetur ; aut si quando divertat, habet ad manum, quo se facile colligat, et revocet in situm illum suum, in quo se ab initio composuit. Unde S. Bonaventura in prooemio de Vita Christi : Tu, inquit, si fructum ex his sumere cupis, ita te praesentem exhibeas his, quae per Dominum Iesum Christum dicta et facta narrantur, ac si tuis oculis ea videres et tuis auribus audires toto mentis affectu diligenter, delectabiliter et morose, omnibus aliis curis et solicitudinibus tuis omissis [134].

---

facienda sit loci compositio propter plura loca quae miscentur in una contemplatione, et explicat varios modos quibus alii et alii auctores compositionem loci fingunt. Commissio vero iudicavit Directorium rem explicare quantum satis est. Idem QUADRANTINI, Doc. 35 n. 11 petit ut propter simpliciores magis declaretur quo pacto sit eiusmodi locus mente effingendus. Nihil vero in Directorio officiali immutatum fuit. In n. 12 idem Pater vult ut explicetur utrum tantum locus an etiam personae in compositione loci sint animo effingendae. De compositione loci in Doc. 22-23 annot. 96.

tur, aut si quando divertat, habet ad manum, quo se facile colligat, et revocet in situm illum suum, in quo se ab initio composuit. Unde S. Bonaventura in Prooemio de vita Christi: Tu inquit si fructum ex his sumere cupis, ita te praesentem exhibeas iis, quae per D. N. Iesum Christum dicta et facta narrantur, ac si tuis oculis ea videres, et tuis auribus audires toto mentis affectu diligenter, delectabiliter, et morose omnibus aliis curis et solicitudinibus tuis omissis [134].

[123] Atque hoc quidem locum habet in meditatione rerum corporearum: nam in rebus incorporeis, ut est peccatum, et similia, alia quaedam est instituenda compositio loci, de qua dicitur satis clare in libro Exercitiorum [46] *pag. 64* [135] in Exercitio trium potentiarum.

[124] Denique in hac loci repraesentatione vitandum est diligenter, ne nimis in ea fabricanda immoremur, vel nimiam vim capiti faciamus, quia non consistit in ea fructus praecipuus meditationis, sed est tantum via et instrumentum ad ipsum fructum. Nec est dubium, quin aliqui maiorem in hac re habeant facilitatem, in quibus videlicet acrior est vis potentiae imaginativae. Alii vero quibus hoc difficilius est, non ita laborare debent, ut caput obtundant, quo ipsam meditationem impedirent.

[125] In secundo Exercitio, in primo puncto [138] monendus est exercitans, ne descendat ad examinanda peccata sigillatim, ut fieri solet, cum quis se ad confessionem parat. Hoc enim postea facturus est extra meditationem: sed hoc tempore in genere tantum proponat sibi sua peccata, eorumque multitudinem et magnitudinem, ut concipiat confusionem et dolorem. Ad hoc autem confert percurrere loca, negotia et personas, ut hic dicitur.

[126] Tertium et quartum Exercitium constat ex repetitione

82 Aeg. [Doc. 31 n. 93] *in marg.* (*R, in marg. manu correct. G*) ‖ 95 Aeg. [Doc. 31 n. 71] *in marg. R, in marg. manu correct. G* ‖ 100 Aeg. [Doc. 31 n. 72] *in marg. R, in marg. manu correct. G* ‖ 102 parat *ante* ad *transp. G* ‖ 106 dicetur *G* ‖ 107 Aeg. [Doc. 31 n. 73] *in marg. R, in marg. manu correct. G*

[134] PSEUDO-BONAVENTURA, *Meditationes vitae Dni. Jesu Christi*. Hae ce-

[123] 6. **In quo locum habeat**. Atque hoc quidem locum habet in meditatione rerum corporearum ; nam in rebus incorporeis, ut est peccatum, et similia, alia quaedam est instituenda compositio loci, de qua dicitur satis clare in libro Exercitiorum, in Exercitio trium potentiarum.

[124] 7. **Quid in compositione loci vitandum**. Denique in hac loci repraesentatione vitandum est diligenter, ne nimis in ea fabricanda immoremur, vel nimiam vim capiti faciamus ; quia non consistit in ea fructus praecipuus meditationis, sed est tantum via et instrumentum ad ipsum fructum. Nec est dubium, quin aliqui maiorem in hac re habeant facilitatem, in quibus videlicet acrior est vis potentiae imaginativae. Alii vero, quibus hoc difficilius est, non ita laborare debent, ut caput obtundant, quo ipsam meditationem impedirent.

CAP. XV

DE ALIIS EXERCITIIS PRIMAE HEBDOMADAE.

[125] 1. **In secundo Exercitio de quo monendus exercitans**. In secundo Exercitio, in primo puncto [136] monendus est exercitans, ne descendat ad examinanda peccata sigillatim, ut fieri solet cum quis se ad confessionem parat ; hoc enim postea facturus est extra meditationem : sed hoc tempore in genere tantum proponat sibi sua peccata, eorumque multitudinem et magnitudinem, ut concipiat confusionem et dolorem. Ad hoc autem confert percurrere loca, negotia, et personas, ut hic dicitur.

[126] 2. **Quis usus repetitionum Exercitiorum**. Tertium et

---

lebratissimae Meditationes Vitae Christi, non a S. Bonaventura, sed a quodam ignoto franciscano italo (ex Etruria) ineunte saeculo XIV, sunt scriptae. Cf. *Dict. de spir.* I col. 1848-1851.

[135] Editionis Exercitiorum factae Burgis anno 1574 (n. 47).

[136] In libro Exercitiorum (n. 56). Non detineri eo tempore in examinandis peccatis commendant etiam testes indicati in Doc. 25 annot. 27.

primi et secundi[137]. Harum autem repetitionum usus est valde utilis. Saepe enim fit, ut cum eiusmodi materiae primum cogitantur, intellectus pascatur illa rerum novitate ac curiositate quadam, postea vero cum speculationem moderamur, magis aperitur via internis affectibus, in quibus potissimum consistit fructus. Quare in his repetitionibus vitandi sunt longi discur-[47]sus, sed tantum proponere sibi oportet, et quasi percurrere, quae prius meditati sumus, et in iis immorandum voluntate et affectu, et haec etiam est causa, cur plura hic colloquia sint, quam in prioribus Exercitiis[138].

[127] Quod autem dicitur in libro Exercitiorum in III Exercitio primae hebdomadae[139], repetitionem hanc faciendam de iis, in quibus antea maiorem consolationem aut desolationem senserimus, ita intelligendum est, ut praecipue repeti debeant ea, quae lumen aut fervorem attulerunt, sed etiam expedit illa puncta repetere, in quibus ariditatem sensimus, quia saepe contingit, ut deinde in ipsis maiorem consolationis copiam sentiamus. Immo etiam bis repeti potest idem si magna sentitur consolatio, aut alius bonus et spiritualis affectus, et hoc potissimum in prima hebdomada.

[128] Praeter quinque haec Exercitia P. N. Ignatii possunt addi alia, ut in fine quinti Exercitii dicitur[140], ut de aliis peccati poenis, de morte, de iudicio, vel de aliis cruciatibus Inferni, et quidem haec rarissime omittenda videntur, quia multum habent momenti, ut avocetur animus ab inordinato amore rerum harum visibilium, et in his meditationibus concipit anima timorem sanctum Domini, ut pariat spiritum salutis[141].

[129] In fine cuiuslibet Exercitii semper fieri debet colloquium, ut in libro Exercitiorum praescribitur, nec tamen prohibetur, quin iuxta cuiusque devotionem etiam in principio, et in [48] medio alia colloquia et petitiones fieri possint, immo etiam aliquando expedit. Proprius tamen locus est in fine, cum anima ex

---

112 internis *sup. lin., prius* caeteris *G* ‖ 113 longi *corr. ex* longe *G* ‖ 118 Mir. [Doc. 22-23 n. 41] *in marg. G, R* ‖ 118-119 in² — hebdomadae *om. G* ‖ 120 in *om. G* ‖ 125 Arch. [videtur Doc. 18 n. 100] *in marg. G, R* ‖ 128 Mir. [Doc. 22-23 n. 44] *in marg. G, R* ‖ 130 Aeg. [Doc. 31 n. 76] *in marg. G,* ‖ 135 Mir. [Doc. 22-23 n. 42] *in marg. G, R* ‖ 138 Arch. [suspicamur errorem irrepsisse pro Mir. Doc. 22-23 n. 42] *in marg. G, R*

---

[137] Occasione horum Exercitiorum petit QUADRANTINI, Doc. 35 n. 16 ut in Directorio integra ponatur oratio Animà Christi, quae in eorum secundo

quartum Exercitium constat ex repetitione primi et secundi [137]. Harum autem repetitionum usus est valde utilis; saepe enim fit, ut cum eiusmodi materiae primum cogitantur, intellectus pascatur illa rerum novitate, ac curiositate quadam; postea vero cum speculationem moderamur, magis aperitur via internis affectibus, in quibus potissimum consistit fructus. Quare in his repetitionibus vitandi sunt longi discursus, sed tantum proponere sibi oportet, et quasi percurrere, quae prius meditati sumus, et in iis immorandum voluntate et affectu: et haec etiam est causa, cur plura hic colloquia sint, quam in prioribus Exercitiis [138].

[127] 3. **Intelligentia tertii Exercitii primae hebdomadae.** Quod autem dicitur in libro Exercitiorum in 3.° Exercitio 1.ae hebdomadae [139], repetitionem hanc faciendam de iis, in quibus antea maiorem consolationem aut desolationem senserimus: ita intelligendum est, ut praecipue repeti debeant ea, quae lumen aut fervorem attulerunt; sed etiam expedit illa puncta repetere, in quibus ariditatem sensimus: quia saepe contingit, ut deinde in ipsis maiorem consolationis copiam sentiamus. Immo etiam bis repeti potest idem, si magna sentitur consolatio, aut alius bonus et spiritualis affectus, et hoc potissimum in prima hebdomada.

[128] 4. **Praeter quinque, alia possunt addi.** Praeter quinque haec Exercitia P. N. Ignatii, possunt addi alia, ut in fine quinti Exercitii dicitur [140], ut de aliis peccati poenis, de morte, de iudicio, vel de aliis cruciatibus inferni: et quidem haec rarissime omittenda videntur, quia multum habent momenti, ut avocetur animus ab inordinato amore rerum harum visibilium; et in his meditationibus concipit anima timorem sanctum Domini, ut pariat spiritum salutis [141].

[129] 5. **Quando facienda colloquia.** In fine cuiuslibet Exercitii semper fieri debet colloquium, ut in libro Exercitiorum praescribitur: nec tamen prohibetur, quin iuxta cuiusque devotionem etiam in principio, et in medio alia colloquia, et petitiones fieri possint; immo etiam aliquando expedit. Proprius tamen locus

---

colloquio indicatur recitanda. Commissioni vero opportunum visum non est. Cf. de hac oratione Doc. 20 annot. 91.

[138] De repetitionibus in Doc. 19 annot. 9.

[139] In libro Exercitiorum (n. 140).

[140] In versione vulgata post n. 72.

[141] De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6. De aliis meditationibus quae adici possunt in Doc. 25 annot. 1. Doc. 38 n. 7 indicat opere pretium fore solida et brevia puncta de his superaddendis meditationibus conscribi.

meditatione magis elevatam se sentit. Illa enim sunt aptissima colloquia, quae formantur ex affectu interiori varia, ut ipse affectus varius est [142].

[130] Interdum enim homo agit cum Deo, ut filius cum patre, interdum ut servus cum Domino, modo ut amicus cum amico, modo etiam ut reus cum Iudice, aliquando etiam petens aliquod donum, aliquando gratias agens de beneficiis acceptis, alias accusando se ipsum, alias communicando cum eo familiariter [143].

[131] In quo notandum quod dicitur in tertia annotatione ex viginti [144], haec colloquia, quando fiunt cum Deo, aut cum sanctis requirere maiorem reverentiam, quam ipsas meditationes et speculationes. In particulari vero colloquium secundum [145] ad Christum ut impetret a Patre, explicandum erit rudioribus, hoc intelligi, non ut est Deus, sed ut homo mediator [146] et advocatus [147], ut interpellet pro nobis [148].

[132] Additiones quae in libro Exercitiorum ponuntur in fine primae hebdomadae [149], dandae sunt

pridie quam incipiantur Exercitia [150], *eo die quo incipiuntur Exercitia*

nempe meditatio, quae dicitur trium potentiarum, et reliquae, quia in iis agitur de multis, quae adiuvant meditationem. Decima tamen additio posset differri in sequentem diem, quia non est adeo necessarium, ut detur illo die. *sub vesperam aut omnes aut bona pars earum.*

Deinde sequentibus diebus dandae sunt reliquae additiones [151].

[19] et regulae de discernendis spiritibus, quae conveniunt primae hebdomadae,

et quae convenire videbuntur *quae cum dantur, dilucide sunt*

---

140 sunt *add.* optima et *G* ‖ 143 homo *sup. lin. manu correct. G* ‖ 151 Aeg. [Doc. 31 n. 74] *in marg. G. R.* ‖ 155 Mir. [Doc. 22-23 n. 39] *in marg. G, R* 159 meditatio *sup. lin., manu correct. G* ‖ 166 dandae sunt *om. G*

---

[142] De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[143] Fere eadem in Libro Exercitiorum (n. 54).

[144] In libro Exercitiorum (n. 3).

[145] In libro Exercitiorum (n. 63).

[146] Patri QUADRANTINI, Doc. 35 n. 17 securius videbatur colloquia ita

est in fine, cum anima ex meditatione magis elevatam se sentit : illa enim sunt aptissima colloquia, quae formantur ex affectu interiori varia, ut ipse affectus varius est [142].

[130] 6. **Varii modi agendi cum Deo.** Interdum enim homo agit cum Deo, ut filius cum patre ; interdum, ut servus cum domino ; modo, ut amicus cum amico ; modo etiam, ut reus cum iudice ; aliquando etiam petens aliquod donum ; aliquando gratias agens de beneficiis acceptis ; alias accusando se ipsum ; alias communicando cum eo familiariter [143].

[131] 7. **Intelligentia tertiae Annotationis ex 20.** In quo notandum, quod dicitur in tertia Annotatione ex viginti [144], haec colloquia, quando fiunt cum Deo, aut cum Sanctis, requirere maiorem reverentiam, quam ipsas meditationes et speculationes. In particulari vero colloquium secundum [145] ad Christum ut impetret a Patre, explicandum erit rudioribus, hoc intelligi, non ut est Deus, sed ut homo mediator [146] et advocatus [147], ut interpellet pro nobis [148].

[132] 8. **Additiones primae Hebdomadae quando dandae.** Additiones, quae in libro Exercitiorum ponuntur in fine primae hebdomadae [149], dandae sunt pridie quam incipiantur Exercitia [150], nempe meditatio, quae dicitur trium potentiarum, et reliquae quia in iis agitur de multis, quae adiuvant meditationem. Decima tamen additio posset differri in sequentem diem, quia non est adeo necessarium ut detur illo die. Deinde sequentibus diebus dandae sunt reliquae additiones [151], et regulae de discernendis spiritibus, quae conveniunt primae hebdomadae, et quae convenire

112 *in marg.* Ex I. Exercitio primae hebdomadae

ad Christum dirigere, non ut ille oret pro nobis Patrem, sed ut ipse nobis gratiam largiatur. De hac re cf. etiam Doc. 20 annot. 51.

[145] In libro Exercitiorum (nn. 73-89).

[146] 1 Tim. 2, 5 ; Hebr. 8, 6 ; 9, 15 ; 12, 24.

[147] 1 Io. 2, 1.

[150] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 18 iudicat hoc esse corrigendum, nam ex eius sententia — additiones omnes debent proponi pridie quam incipiant Exercitia, ut dicebatur in Directorio variorum. Commissio notavit locum ad corrigendum, sed nihil est immutatum.

[151] Quibus diebus explicandae sint additiones in Doc. 3 annot. 2. QUADRANTINI, Doc. 35 n. 18 quaerit quae sint hae « reliquae » additiones. Commissio notavit locum ad corrigendum, sed nihil est immutatum. Idem in n. 16 proponit additionem tertiam magis declarari.

exercitanti, quas tamen non erit semper necesse scripto dare [152], sed id Instructoris iudicio permittitur. *explicandae.*

[133] Hae additiones curandum est, ut exacte serventur, quia ex ipsis valde pendet fructus spiritualis Exercitiorum, quamquam ex altera parte caveri etiam debet omnis excessus, et habenda est ratio personarum, et complexionum, ut si qui essent natura melancholici, non debent nimium coarctari, immo potius dilatandus est eis animus, et idem de personis imbecillioris valetudinis et insuetis ad hos labores, et ideo opus est prudentia et discretione [153]. Experientia enim ostendit quibusdam profuisse quod eis concederetur aliqua laxitas in his regulis servandis, aliis autem profuit severitas et rigor, semper tamen mixtus suavitate [154].

Cap XI

De Confessione generali.

[134] Sive exercitans versetur in primis quinque Exercitiis, sive alia adiungantur, cum iam id satis consecutus videbitur, quod in hac hebdomada ut finis proponitur, nimirum cognitionem intimam peccatorum, et veram contritionem [155], et ad id serio conatus, et divinae gratiae cooperatus, tam per Exercitia, quam per additiones iudicabitur, moneri debet, ut se ad generalem confessionem disponat [156],

et nisi In-[50]structori nimium fatigatus videatur, poterit adhuc pergere in meditando per unam aut alteram horam aliquid quod ad compunctionem peccatorum faciat, vel si id magis expedire iudicetur, aliquid legendo ad eum finem.

non omittendo interim Exercitia consueta vel partem eorum, reliquum vero tempus quod ab his superest tribuendo peccatis recogitandis, vel si ipsi videbitur etiam scribendis.

---

171 Arch. [Doc. 4 n. 30] *in marg. G, R* ‖ 178 coarctari *post* corr. *G* ‖ 3 Pol. [Doc. 20 n. 56] *in marg. G, R* ‖ 6 serio *corr. ex* serius *G* ‖ 14 vel] et *G*

---

[152] De iis quae scripto dari possunt in Doc. 3 annot. 6.

videbuntur exercitanti : quas tamen non erit semper necesse scripto dare [152], sed id Instructoris iudicio permittitur.

[133] 9. **Additiones exacte servandae**. Hae Additiones curandum est ut exacte serventur, quia ex ipsis valde pendet fructus spiritualis Exercitiorum : quamquam ex altera parte caveri etiam debet omnis excessus, et habenda est ratio personarum et complexionum, ut si qui essent natura melancholici, non debent nimium coarctari, immo potius dilatandus est eis animus ; et idem de personis imbecillioris valetudinis, et insuetis ad hos labores : et ideo opus est prudentia et discretione [153]. Experientia enim ostendit, quibusdam profuisse, quod eis concederetur aliqua laxitas in his regulis servandis ; aliis autem profuit severitas et rigor, semper tamen mixtus suavitate [154].

Cap. XVI

De confessione generali.

[134] 1. **Quando ad generalem confessionem excitandus**. Sive *qui se exercet* versetur in primis quinque Exercitiis, sive alia adiungantur, cum iam id satis consecutus videbitur, quod in hac hebdomada ut finis proponitur, nimirum cognitionem intimam peccatorum, et veram contritionem [155] ; et ad id serio conatus, et divinae gratiae cooperatus, tam per Exercitia, quam per additiones iudicabitur, moneri debet, ut se ad generalem confessionem disponat [156]. Et nisi Instructori nimium fatigatus videatur, poterit adhuc pergere in meditando per unam, aut alteram horam, aliquid quod ad compunctionem peccatorum faciat, vel, si id magis expedire iudicetur, aliquid legendo ad eum finem.

---

[152] De accommodatione Exercitiorum in Doc. 1 annot. 61.

[153] De benignitate Directoris in Doc. 18 annot. 77. Theobolski, Doc. 36 n. 16 praeoptat ut haec omnia in capite quarto ponantur. Etsi hoc Commissioni placuit, nihil immutatum est. Idem Doc. 36 n. 17 volebat etiam ut apponerentur novae meditationes de morte et de iudicio.

[155] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[156] De tempore ad confessionem generalem aptiore in Doc. 3 annot. 12.

[135] Ut autem hoc diligentius et accuratius faciat, indicandum est ei quantae sint utilitates huius confessionis generalis, de quibus utilitatibus agitur in ipso libro Exercitiorum post examen generale[157]. Quod si nulla alia esset, hoc certe satis esse deberet, quod experimur homines plerumque, aut sine examine sufficienti, aut sine debito dolore, nullo vel valde infirmo melioris vitae proposito ad confessionem accedere, ac propterea ad consequendam pacem conscientiae, et ad tollendos scrupulos, qui si non antea, saltem in puncto mortis animam excruciare, et in periculum salutis aeternae adducere solent, multum prodest, semel se ab omnibus anteactae vitae peccatis abluere.

[136] Quam etiam ob causam, etsi cavendum est a nimia anxietate in facienda hac confessione, ita ne semper deinde maneant scrupuli ac reliquiae, ut quibusdam contingit, tamen ex altera parte studendum et conandum est, ut ita diligenter, atque accurate fiat, ut postea secura esse possit anima se fecisse quod in se erat; nam sine hoc numquam frui poterit illa pace animi et tranquillitate conscientiae, quam diximus. Ideo praeter proprium studium, et diligentiam exercitantis iuvandus est etiam ali-[51]qua via, et methodo, nempe Directorio aliquo ad bene confitendum, cuiusmodi iam multa extant bona, et apta, si opus fuerit, et pro cuiusque indigentia.

[137] Aliquando etiam, praesertim insignioribus hominibus, proderit dare legendam Summam Navarri, ubi agit de statibus[158], ut attente considerent, quae si nostri per se proponerent, fortasse non tantam iis fidem haberent, et possent putare eos esse nimios in urgendis conscientiis.

[138] Hanc generalem confessionem, ut plurimum magis expedit non fieri ei qui tradit Exercitia: si tamen exercitans ei con-

18 Aeg. [Doc. 31 n. 78] *in marg. G. R.* ‖ 47 [Doc. 20 n. 56] *in marg. G. R.*

[157] In libro Exercitiorum (n. 44). De utilitatibus confessionis generalis in Doc. 4 annot. 52.

[158] Martinus ab Azpilcueta (1492-1586) natus in oppido Barasoain (in Navarra) e patria «Navarrus» vocatus, notus scriptor et magister iuris canonici in Universitatibus Cadurcensi (Cahors), Tolosana, Salmanticensi, Conim-

[135] 2. **Indicandae utilitates confessionis generalis**. Ut autem hoc diligentius et accuratius faciat, indicandum est ei quantae sint utilitates huius confessionis generalis, de quibus utilitatibus agitur in ipso libro Exercitiorum post examen generale [157]. Quod si nulla alia esset, hoc certe satis esse deberet, quod experimur homines plerumque, aut sine examine sufficienti, aut sine debito dolore, nullo vel valde infirmo melioris vitae proposito ad confessionem accedere, ac propterea ad consequendam pacem conscientiae, et ad tollendos scrupulos, qui, si non antea, saltem in puncto mortis animam excruciare, et in periculum salutis aeternae adducere solent, multum prodest, semel se ab omnibus anteactae vitae peccatis abluere.

[136] 3. **Quae diligentia servanda in huiusmodi confessione**. Quam etiam ob causam, etsi cavendum est a nimia anxietate in facienda hac confessione, *ne* semper deinde maneant scrupuli ac reliquiae, ut quibusdam contingit ; tamen ex altera parte studendum et conandum est, ut ita diligenter atque accurate fiat, ut postea secura esse possit anima, se fecisse quod in se erat : nam sine hoc numquam frui poterit illa pace animi, et tranquillitate conscientiae, quam diximus. Ideo, praeter proprium studium et diligentiam *ipsius qui Exercitia suscipit*, iuvandus est etiam aliqua via et methodo, nempe directorio aliquo ad bene confitendum, cuiusmodi iam multa exstant bona et apta, si opus fuerit, et pro cuiusque indigentia.

[137] 4. **Quibus Navarri Summa legenda**. Aliquando etiam, praesertim insignioribus hominibus, proderit dare legendam Summam Navarri, ubi agit de statibus [158], ut attente considerent, quae ad suum statum pertinent. Sic enim melius videbunt in quibus defecerint, quae si Nostri per se proponerent, fortasse non tantam iis fidem haberent, et possent putare eos esse nimios in urgendis conscientiis.

[138] 5. **Cui facienda confessio generalis**. Hanc generalem confessionem, ut plurimum, magis expedit non fieri ei qui tradit

censi, Sti. Francisci Xaverii cognatus (MHSI. *Epp. Xav.* I, 2, annot. 18) mortuus Romae. In cap. 25 *Enchiridii sive Manualis confessariorum et paenitentium* agit de peccatis variorum statuum. Hoc opus latine primum Romae anno 1588 editum est, sed saltem ante annum 1554 in oppido Medina del Campo hispanice divulgatum erat hoc titulo : *Manual de confesores y penitentes, compuesto antes por un religioso de la orden de San Francisco y después visto por Martín de Azpilcueta, navarro*. Cf. CALVERAS, «Los Confesionales y los Ejercicios», AHSI 17 (1948) 53* ; MHSI. Doc. Ind. III, 157, 202.

fiteri mallet pro sua devotione vel sacerdotum penuria, aut aliae causae ita exigerent, nihil impediret quin etiam ipsi fieri posset [159].

Cap. XII

De fine primae hebdomadae.

[139] Quoniam, ut supra dictum est [160], Exercitiorum hebdomadae non dierum spatio definiuntur, sed ex effectu, qui in eis praetenditur, ideo huius primae hebdomadae tempus vel contrahi, vel prorogari potert, prout citius, vel tardius quisque contritionem, devotionem, vel meditandi modum assecutus fuerit. Alii enim celerius, alii serius eo perveniunt. Illud tamen notandum. eos homines, qui multum proficiunt in via spiritus, et qui iam ab aliquo tem-[52]pore Sacramenta frequentant, aut qui multum cupiunt statuere de modo vitae suae, in quo magis Deo domino servire possint, non esse diu detinendos in hac prima hebdomada. Immo si fieri possit, quatuor, aut quinque diebus absolvere eam debent. Contra vero faciendum in iis, qui non ita dispositi sunt. Hi enim ut peccata sua defleant, et ut peccati turpitudinem, ac foeditatem agnoscant, debent diutius in his exerceri [161].

[140] Qui absolutis Exercitiis primae hebdomadae ad reliqua progressurus est, postquam generaliter confessus fuerit, et communionem sumpserit, saltem per unum diem vacare debet ab illo labore tam intenso meditandi [162]. Interim tamen posset in mente versare parabolam illam filii prodigi, applicando eam ad se ipsum, aut aliquid eiusmodi. Porro ad communionem est ita etiam disponendus, ut ad eam accedat cum reverentia et fide et gustu, et ob eam causam danda est ei aliqua meditatio ad hoc apta [163].

---

3 Arch. [Doc. 4 n. 19] *in marg. G, R* ‖ 7 vel] et *G* ‖ 17 Mir. [Doc. 22-23 n. 50] *in marg. G, R* ‖ 21 parabolam — prodigi] meditationem de filio prodigo *G* ‖ 22 Aeg. [Doc. 31 n. 82] *in marg. G, R* ‖ 22-23 etiam ita disponendus est *transp. G*

---

[159] De confessario in Exercitiis in Doc. 1 annot. 3.

[160] Supra in his Doc. 33, 34, 13 n. 97. Cf. librum Exercitiorum (n. 4).

Exercitia : si tamen *qui suscipit*, ei confiteri mallet pro sua devotione, vel sacerdotum penuria, aut aliae causae ita exigerent, nihil impediret quin etiam ipsi fieri posset [159].

CAP. XVII

DE FINE PRIMAE HEBDOMADAE.

139 1. **Primae Hebdomadae tempus quando contrahendum, aut prorogandum**. Quoniam, ut supra dictum est [160], Exercitiorum hebdomadae non dierum spatio definiuntur, sed ex effectu, qui in eis praetenditur ; ideo huius primae Hebdomadae tempus vel contrahi, vel prorogari poterit, prout citius vel tardius quisque contritionem, devotionem, vel meditandi modum assecutus fuerit. Alii enim celerius, alii serius eo perveniunt. Illud tamen notandum, eos homines, qui multum proficiunt in via spiritus, et qui iam ab aliquo tempore sacramenta frequentant, aut qui multum cupiunt statuere de modo vitae suae, in quo magis Deo Domino servire possint, non esse diu detinendos in hac prima hebdomada. Immo si fieri possit, quatuor aut quinque diebus absolvere eam debent. Contra vero faciendum in iis, qui non ita dispositi sunt. Hi enim ut peccata sua defleant, et ut peccati turpitudinem ac foeditatem agnoscant, debent diutius in his exerceri [161], *mutando subinde rationem victus somnique, et alia genera paenitentiae, ut habetur in Exercitiis, Notabili tertio post Additiones primae hebdomadae* [161a].

140 2. Qui absolutis Exercitiis primae hebdomadae ad reliqua progressurus est, postquam generaliter confessus fuerit, et communionem sumpserit, saltem per unum diem vacare debet ab illo labore tam intenso meditandi [162]. Interim tamen posset in mente versare parabolam illam filii prodigi, applicando eam ad seipsum, aut aliquid eiusmodi. Porro ad communionem est ita etiam disponendus, ut ad eam accedat cum reverentia, et fide, et gustu, et ob eam causam danda est ei aliqua meditatio ad hoc apta [163].

---

5 *in marg.* Annot. 4. ex 20.

[161] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 18*a* vult ut significetur quibus meditationibus sint occupandi ii qui ultra quinque dies in prima hebdomada versentur.

[161a] In libro Exercitiorum (n. 129).

[162] De hac die quietis in Doc. 1 annot. 13.

[163] De communione in Doc. 17 annot. 7.

Cap. XIII

De secunda hebdomada, et primo de fine qui in ea praetenditur.

[141] Finis, et scopus, qui Exercitiis omnibus primae hebdomadae praefixus est, hic praecipue est cognoscere quod erravimus ab ea via, quae nos ducere debebat ad ultimum illum finem, cuius causa creati sumus, et consequenter dolere de tali et tanto errore, et concipere intensum desiderium redeundi in illam viam, et in ea semper [53] perseverandi [164].

[142] In hac autem secunda hebdomada finis est proponere sibi Christum dominum, ac Salvatorem nostrum [165], ut veram viam, iuxta illud, quod ipse dixit : Ego sum via, veritas, et vita, et Nemo venit ad Patrem nisi per me [166]. Ipse enim est exemplar a Patre hominibus propositum, cuius imitatione emendemus et componamus mores nostros corruptos, et dirigamus pedes nostros in viam pacis [167]. Quare cum Christi vita sit perfectissima, et ipsa idea virtutis et sanctitatis, sequitur, ut quo vita nostra propius ad eam imitatione accesserit, ipsa quoque perfectior sit, immo et propius accedat ad ultimum finem suum, ideoque eo etiam felicior sit.

[143] Propter hanc causam haec secunda hebdomada respondet viae illuminativae [168], quia Christus est sol iustitiae [169], qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum [170], et ad hoc venit, ut illuminaret sedentes in tenebris et umbra mortis [171], et quoniam peccata et pravae affectiones obtenebrant animam, eamque impediunt et retrahunt a Christi imitatione, ideo haec prius eradicanda ex corde erant primis illis Exercitiis et meditationibus.

[144] Dispositio quam P. N. Ignatius requirebat in iis, qui

4 Aeg. [Doc. 31 n. 83] *in marg. G, R* ‖ 19 propius *corr. ex* proprius *G, R* ‖ 27 erant] fuerant *G* ‖ 29 Aeg. [Doc. 31 n. 84] *in marg. G, R*

[164] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[165] De fine secundae hebdomadae in Doc. 31 annot 137.

[166] Io. 14, 6.

[167] Lc. 1. 79.

CAP. XVIII

DE SECUNDA HEBDOMADA : ET PRIMO DE FINE, QUI IN EA PRAETENDITUR.

[141] 1. **Scopus Exercitiorum Primae hebdomadae**. Finis et scopus, qui Exercitiis omnibus primae Hebdomadae praefixus est, hic praecipue est, cognoscere quod erravimus ab ea via, quae nos ducere debebat ad ultimum illum finem, cuius causa creati sumus ; et consequenter dolere de tali et tanto errore, et concipere intensum desiderium redeundi in illam viam, et in ea semper perseverandi [164].

[142] 2. **Finis secundae**. In hac autem secunda Hebdomada finis est, proponere sibi Christum Dominum ac Salvatorem nostrum [165], ut veram viam, iuxta illud, quod ipse dixit : Ego sum via, veritas, et vita ; et : Nemo venit ad Patrem nisi per me [166].

Ipse enim est exemplar a Patre hominibus propositum, cuius imitatione emendemus et componamus mores nostros corruptos, et dirigamus pedes nostros in viam pacis [167]. Quare cum Christi vita sit perfectissima, et ipsa idea virtutis et sanctitatis ; sequitur, ut quo vita nostra propius ad eam imitatione accesserit, ipsa quoque perfectior sit, immo et propius accedat ad ultimum finem suum, ideoque eo etiam felicior sit.

[143] 3. **Secunda hebdomada respondet viae illuminativae**. Propter hanc causam haec secunda hebdomada respondet viae illuminativae [168], quia Christus est sol iustitiae [169], qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum [170] ; et ad hoc venit, ut illuminaret sedentes in tenebris, et umbra mortis [171], et quoniam peccata, et pravae affectiones obtenebrant animam, eamque impediunt, et retrahunt a Christi imitatione, ideo haec prius eradicanda ex corde erant primis illis Exercitiis et meditationibus.

[144] 4. **Quaenam dispositio in facientibus haec Exercitia requirebatur a P. N.** Dispositio quam P. N. Ignatius requirebat

---

14 *in marg.* Ioa. 14. 6

---

[168] De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

[169] Malach. 4. 2.

[170] Io. 1. 9.

[171] Lc. 1. 79. Cf. Is. 9. 2 ; 42. 7 ; Mt. 4. 6.

facturi essent Exercitia huius hebdomadae [172] est, ut ostendant fervorem ac desiderium progrediendi ulterius ad deliberandum de statu vitae. Quare qui hoc nollet vel tepide vellet, etiam si cuperet progredi in meditationibus, melius esset eum differre ad unum aut alterum [54] mensem. Hoc enim negotium eiusmodi est, ut nisi cum fervore spiritus suscipiatur, non possit habere bonum successum, requirit enim magnum et fortem et constantem animum, qui ex augmento devotionis proveniat.

[145] Verum est quod si quis esset, a quo nihil magnum sperari posset,

quia non esset admodum capax, vel impeditus esset statu matrimonii, posset pro eus captu, aliquid addi de sequentibus hebdomadis, ut dirigatur in statu, in quo est ad bene vivendum in eo [173].

vel quia iam esset in statu immutabili vel ob alias causas, tunc nihil impediret dari ei meditationes secundae et tertiae hebdomadae, dirigendo eum ut in statu in quo est conetur placere Deo.

[146] Ceteros autem melius est relinquere cum fame, ut sciant adhuc sibi restare aliquid quod faciant. Contingit enim saepe ut hac dilatione, experientia ipsa apertius eis detegat suas necessitates et infirmitates; quod facit, ut deinde ardentiores et magis dispositi redeant.

Cap. XIV

De Exercitiis secundae hebdomadae.

[147] Primum Exercitium *Prima meditatio* in hac secunda hebdomada est de Regno Christi [174], quod tamen non computatur inter meditationes, quia prima est de incarnatione Domini. Est igitur quasi fundamentum quoddam, aut prooemium totius huius tractatus, et summa ac compendium vitae et operum Christi Domini in eo negotio, quod ei commiserat Pater, de quo Esaias, Opus illius coram eo [175]; et ipse Dominus: Opus quod dedisti mihi, ut facerem [176]. Et statim [55] addit, quidnam id

30 huius *add.* secundae *G* | 37 perveniat *G* | 38-40 a — esset *sup. lin. G* | 3 Aeg. [Doc. 31 n. 88] *in marg. G, R* || 5 meditationes] Exercitia *G* prima] primum Exercitium *G*

[172] Haec de Sto. Ignatio in Doc. 1 n. 14, quae inveniuntur transcripta etiam a GZ. Dávila Doc. 31 n. 85, unde haec paragraphus pendet. De animi dispositione ad Exercitia facienda in Doc. 12 annot. 14.

in iis, qui facturi essent Exercitia huius hebdomadae [172], est, ut ostendant fervorem, ac desiderium progrediendi ulterius ad deliberandum de statu vitae. Quare qui hoc nollet, vel tepide vellet, etiamsi cuperet progredi in meditationibus, melius esset cum differre ad unum aut alterum mensem. Hoc enim negotium eiusmodi est, ut nisi cum fervore spiritus suscipiatur, non possit habere bonum successum : requirit enim magnum, et fortem, et constantem animum, qui ex augmento devotionis proveniat.

[145] 5. **Quando quis non est admodum capax**. Verum est, quod si quis esset, a quo nihil magnum sperari posset, quia non esset admodum capax, vel impeditus esset statu matrimonii, posset pro eius captu, aliquid addi de sequentibus hebdomadis, ut dirigatur in statu, in quo est, ad bene vivendum in eo [173].

[146] 6. **Cum fame relinquendi**. Ceteros autem melius est relinquere cum fame, ut sciant adhuc sibi restare aliquid, quod faciant. Contingit enim saepe, ut hac dilatione experientia ipsa apertius eis detegat suas necessitates et infirmitates : quod facit, ut deinde ardentiores et magis dispositi redeant.

CAP. XIX

DE PRIMIS QUATUOR EXERCITIIS SECUNDAE HEBDOMADAE.

[147] 1. **Primum Exercitium secundae hebdomadae quid sit**. Primum Exercitium in hac secunda Hebdomada, est de Regno Christi [174], quod tamen non computatur inter meditationes, quia prima est de Incarnatione Domini. Est igitur quasi fundamentum quoddam, aut prooemium totius huius tractatus, et summa ac compendium vitae et operum Christi Domini, in eo negotio, quod ei commiserat Pater, de quo Isaias : Opus illius coram eo [175]. Et ipse Dominus : Opus quod dedisti mihi, ut facerem [176]. Et statim

9 Esa. 62, 11 ‖ 10 Ioan. 17, 4, 6

[173] Cf. MIRÓ, Doc. 22-23 post n. 49 [41].
[174] De regno Christi in Doc. 22-23 annot. 92.
[175] Is. 62, 11.
[176] Io. 17, 4.

esset, Clarificavi te super terram [177], manifestavi nomen tuum hominibus [178]. Vocat autem omnes homines in societatem tanti et tam gloriosi operis, unumquemque iuxta suum gradum. Ex quo iam incipit apparere diversitas graduum in imitatione Christi.

[118] Dispositio autem quae requiritur in anima eius qui facit Exercitia, haec est, ut quantum est ex sua parte tendat in id quod perfectius est, si Dominus dederit gratiam, et vires [179]. Unde aperte colligitur ex hoc iam loco animam incipere praeparari, et disponi ad electionem status, quae postea suo loco expressius proponetur. Sic enim mirabili quodam artificio Spiritus Sancti hic anima excitatur ad perfectionem, ut deinde hanc eandem perfectionem eliciat, et indaget in omnibus sequentibus meditationibus, Incarnationis, Nativitatis et aliarum [180], et ita perfectionis semina, quae hic sparguntur, per illas deinde meditationes latenter crescant et promoveantur, donec in tempore electionis suum fructum ferant. Atque hoc bene notandum est Instructori pro sua directione, non quod de hoc monere debeat exercitantem, sed potius sinat res ipsas per se in eius anima operari, vimque suam exercere.

[119] Neque hoc tamen impedit, quin haec meditatio, sicut etiam quae deinde sequetur de duobus vexillis, tradi possit etiam iis qui non sunt facturi electionem, quoniam etiam hi ea iuvari possunt : siquidem in genere tantum agunt de iis, quae ad maiorem Dei [56] gloriam ab unoquoque fieri possunt in Dei obsequio pro cuiusque capacitate [181].

[150] In hac secunda hebdomada notandum est, addi hic unum praeludium. Nam cum in prima hebdomada, primum praeludium sit constitutio loci, hic ante constitutionem loci ponitur quaedam repraesentatio historiae, seu mysterii quod meditandum occurrit [183]. Hoc au-

[150] *Haec autem meditatio bis facienda est, ut annotatur in ipso libro Exercitiorum* [182].

Circa ordinem quo dari debent haec Exercitia nihil occurrit notandum, quia in libro Exercitiorum traditur ita clare, ut non sit opus interpretatione aut additione. Illud tantum indican-

30 Mir. [Doc. 22-23 n. 64] *in marg. G. R* · 36 Pol. [Doc. 20 n. 76] *in marg. G. R* · 39 Aeg. [Doc. 31 n. 87] *in marg. G. R* · 14 Pol. [Doc. 20 n. 67] *in marg. G. R*

[177] Io. 17, 4.

[178] Io. 17, 6.

[179] De animi dispositione ad Exercitia facienda in Doc. 12 annot. 14.

addit quidnam id esset : Clarificavi te super terram [177] : Manifestavi nomen tuum hominibus [178]. Vocat autem omnes homines in societatem tanti et tam gloriosi operis, unumquemque iuxta suum gradum. Ex quo iam incipit apparere diversitas graduum in imitatione Christi.

[148] 2. **Quae dispositio necessaria**. Dispositio autem, quae requiritur in anima eius, qui facit Exercitia, haec est, ut quantum est ex sua parte, tendat in id, quod perfectius est, si Dominus dederit gratiam et vires [179]. Unde aperte colligitur ex hoc iam loco, animam incipere praeparari et disponi ad electionem status, quae postea suo loco expressius proponetur. Sic enim mirabili quodam artificio Spiritus Sancti hic anima excitatur ad perfectionem, ut deinde hanc eamdem perfectionem eliciat et indaget in omnibus sequentibus meditationibus, Incarnationis, Nativitatis, et aliarum [180], et ita perfectionis semina, quae hic sparguntur, per illas deinde meditationes latenter crescant et promoveantur, donec in tempore electionis suum fructum ferant. Atque hoc bene notandum est Instructori pro sua directione, non quod de hoc monere debeat exercitantem, sed potius sinat res ipsas per se in eius anima operari, vimque suam exercere.

[149] 3. **Cui danda haec meditatio**. Neque hoc tamen impedit, quin haec meditatio, sicut etiam quae deinde sequetur de duobus Vexillis, tradi possit etiam iis, qui non sunt facturi electionem, quoniam etiam hi ea iuvari possunt : siquidem in genere tantum agunt de iis, quae ad maiorem Dei gloriam ab unoquoque fieri possunt in Dei obsequio pro cuiusque capacitate [181].

[150] 4. **Quare in secunda hebdomada addatur unum praeludium**. In hac secunda hebdomada notandum est, addi hic unum praeludium. Nam cum in prima hebdomada primum praeludium sit constitutio loci, hic ante constitutionem loci ponitur quaedam repraesentatio historiae, seu mysterii quod meditandum occurrit [182]. Hoc autem non ita intelligendum est, ut tunc immorari debeamus in meditando illo mysterio : sic enim nihil differret praeludium a meditatione ; sed ita est accipiendum, ut in primo illo praeludio proponatur historia generatim, et quasi tota in com-

---

[179] Cf. quae occasione horum Exercitiorum proponit QUADRANTINI, Doc. 35 nn. 19 et 20.

[181] De meditatione duorum vexillorum in Doc. 22-23 annot. 93 et de occasionibus quibus electio proponi non potest vel non debet in Doc. 18 annot. 12.

[182] In libro Exercitiorum (n. 99).

[183] In libro Exercitiorum (n. 102).

lem non ita intelligendum est, ut tunc immorari debeamus in meditando illo mysterio. Sic enim nihil differret praeludium a meditatione, sed ita est accipiendum, ut in primo illo praeludio proponatur historia generatim, et quasi tota in communi, ut sciatur materia, de qua tunc cogitandum est, et anima incipiat in ea actuari et ad eam elevari, deinde vero in ipsa meditatione incipiat in singulis eius partibus immorari, easque ponderare et penetrare. Ut cum quis coniicit oculos in tabulam aliquam pictam, in qua sit varietas rerum pictarum, prius unico intuitu omnia confuse cernit, et scit quid in ea tabula contineatur, postea vero figit oculos in singulis particularibus rebus, quae ibi pictae sunt, easque sigillatim melius et accuratius perpendit.

[151] Quod autem attinet ad puncta harum meditationum, sumenda erunt in fine libelli Exercitiorum, ubi mysteria vitae Christi ordine posita sunt distincta fere singula tribus punctis [184], etsi simplicioribus, qui ea non legerint, aut legere non possint in Evangeliis, explicatius [57] tradi oportebit addita brevi declaratione ut dicitur secunda Annotatione ex viginti [185]. Unde quod in medi-

dum, cum traditur primum Exercitium, scilicet Incarnationis, declaratis praeludiis admonendum esse exercitantem, eumdem modum tenendum esse in reliquis omnibus Exercitiis etiam reliquarum hebdomadarum, tum in praeludiis, mutata tamen materia, tum in oratione praeparatoria, et sic in sequentibus deinde mysteriis satis erit, puncta ipsa, quae meditanda sunt, proponere et monere, ut forma primi diei retineatur.

[151] *Porro in proponenda materia meditationis is fere modus servandus erit, qui ponitur in fine libelli Exercitiorum, ubi ordine posita sunt omnia ferme mysteria vitae Christi tribus punctis singula distincta* [184]. *Qui autem ea non legerint per se in Evangeliis, et praesertim simplicioribus, explicatius tradi oportebit, expositis praecipuis punctis cuiusque mysterii et addita brevi declaratione, ut dici-*

70 Mir. [Doc. 22-23 n. 65] *in marg. G, R* ‖ 71 meditationis *G*

[184] In libro Exercitiorum (nn. 261-312).

muni, ut sciatur materia, de qua tunc cogitandum est, et anima incipiat in ea actuari, et ad eam elevari, deinde vero in ipsa meditatione incipiat in singulis eius partibus immorari, easque ponderare et penetrare. Ut cum quis coniicit oculos in tabulam aliquam pictam, in qua sit varietas rerum pictarum, prius unico intuitu omnia confuse cernit, et scit quid in ea tabula contineatur; postea vero figit oculos in singulis particularibus rebus, quae ibi pictae sunt, easque sigillatim melius et accuratius perpendit.

[151] 5. **Unde sumenda puncta harum meditationum.** Quod autem attinet ad puncta harum meditationum, sumenda erunt in fine libelli Exercitiorum, ubi mysteria vitae Christi ordine posita sunt, distincta fere singula tribus punctis[184]: etsi simplicioribus, qui ea non legerint, aut legere non possint in Evangeliis, explicatius tradi oportebit, addita brevi declaratione, ut dicitur 2ª. Annotatione ex viginti[185]. Unde, quod in meditatione Incarnationis et Nativitatis etiam dicitur de contemplandis personis[186], et earum verbis et operibus, intelligi debet, referendo ad illam, quam diximus distributionem, quae in fine libri ponitur, nempe cogitando haec in singulis punctis[187], ut occurrunt ordine suo; non autem quod necessarium sit omnes prius personas totius mysterii, deinde omnia verba eiusdem, ac demum opera separatim meditari; hoc enim, praesertim in quibusdam meditationibus, pareret confusionem.

[185] In libro Exercitiorum (n. 2).

tatione Incarnationis et Nativitatis etiam dicitur de contemplandis personis[186] et earum verbis et operibus, intelligi debet, referendo ad illam, quam diximus distributionem quae in fine libri ponitur, nempe cogitando haec in singulis punctis[187], ut occurrunt ordine suo, non autem quod necessarium sit omnes personas totius mysterii, deinde omnia verba eiusdem, ac demum opera separatim meditari : hoc enim praesertim in quibusdam meditationibus pareret confusionem.

[152] Quare hoc tantum voluit P. Ignatius regulam dare in singulis punctis[187a], quo meditantis intentio ferri debeat, primum quidem in ipsas personas, quae in illo puncto occurrant, tum ad verba, si prius verba, vel ad facta, si prius occurrant facta. Et ita absoluto uno puncto transeatur ad aliud, eundem ordinem in eo servando.

[153] Caeterum etsi hic tantum mentio fit de his tribus, non tamen prohibetur quin ut dicitur in tertio Notabili quartae hebdomadae[188], possint etiam addi alia puncta, ut v. g. cogitationes et affectus personarum interiores, tum etiam virtutes, et praeterea modus et

tur in secunda annotatione ex viginti[185].

Quod autem in meditatione incarnationis dicitur, contemplandas esse personas et earum verba atque opera ; intelligendum idem est etiam in reliquis meditationibus esse faciendum. Quod tamen non ita accipiendum est ut prius omnes personae, deinde omnia dicta, postremo omnia facta separatim expendantur ; sic enim confunderentur puncta meditationis, sed demonstratum est quo in singulis punctis[187] *dirigi debeat meditantis intentio, ut nempe cogitet personas et dicta et actiones, quae occurrunt in uno puncto, deinde transeat ad aliud, et idem in eo faciat.*

[153] *Neque tantum prohibetur quin, ut dicitur in tertio notabili quartae hebdomadae*[188], *possint etiam addi alia puncta, ut v. g. cogitationes et affectus personarum interiores, tum etiam virtutes, et praeterea modus et finis mysteriorum quae occurrunt, causae item et effectus, tem-*

89 est idem *transp. G* ‖ 96 meditationis *corr. ex* meditationum *R*, meditationum *G* | 102-103 idem — faciat *corr. ex* deinde ipse ad aliud *G*, *R* | 110 tantum *sic pro* tamen *R*, tn *G* ‖ Mir. [Doc. 22-23 n. 67] *in marg. G*, *R*

[186] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 26 vult ut declaretur qua ratione personae

[152] **6. Cur meditatio in punctis**. Quare hoc tantum voluit P. Ignatius, regulam dare in singulis punctis[188], quo meditantis intentio ferri debeat, primum quidem in ipsas personas, quae in illo puncto occurrant, tum ad verba, si prius verba, vel ad facta, si prius occurrant facta. Et ita absoluto uno puncto transeatur ad aliud, eumdem ordinem in eo servando.

[153] 7. **Alia praeterea addi possunt puncta**. Ceterum etsi hic tantum mentio fit de his tribus, non tamen prohibetur, *quin* possint etiam addi alia puncta, ut v. g., cogitationes, et affectus personarum interiores, tum etiam virtutes, et praeterea modus et finis mysteriorum, quae occurrunt, causa item, et effectus, tempus, et reliquae circumstantiae, ut fecundior sit meditatio, et maior eius fructus.

---

debeant considerari, utrum secundum exteriores rerum condiciones, an etiam secundum interiorem animi dispositionem.

[187] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 25 proponit substituere vocabulum «meditationibus» pro vocabulo «punctis».

[187a] Hoc etiam in loco, vult QUADRANTINI, Doc. 35 n. 25 ut pro vocabulo «punctis» ponatur vocabulum «meditationibus».

[188] In libro Exercitiorum (n. 228).

finis mysteriorum, quae occurrunt, causa item et effectus, tempus et reliquae circunstantiae, ut foecundior sit meditatio et maior eius fructus.

[154] Exercitium quintum, quod est applicatio sensuum[189], est facile valde[190] et utile, imaginando [58] nos videre[190a], et audire verba aut strepitum si qui fit, vel tangere aut osculari, sive loca, sive personas, quod tamen fieri debet cum omni reverentia et modestia ac timore. Olfactum P. N. Ignatius refert ad odorandam fragrantiam animae ex donis Dei, et gustum ad gustandum eius dulcedinem, quod utrumque significat praesentiam quandam rei, vel personarum quas meditamur, cum gustu et amore earum tenero.

pus et reliquae circumstantiae, ut foecundior sit meditatio et maior eius fructus.

[154] *Exercitium quintum, quod est applicatio sensum*[189], *est valde facile et utile, imaginando nos videre et audire verba aut strepitum, si quid fit, vel tangere aut osculari sive personas sive loca, quod tamen fieri debet cum omni reverentia et modestia ac timore. Olfactum P. N. Ignatius refert ad odorandam fragrantiam animae ex donis Dei, et gustum ad gustandum eius dulcedinem, quod utrumque significat praesentiam quamdam rei vel personarum, quas meditamur, cum gustu et amore earum tenero. Sunt etiam qui haec applicent ad sensus intellectuales iuxta doctrinam S. Bonaventurae in itinerario mentis in Deum cap. 4, ita ut videre sit actus fidei, quae res supernaturales facit nobis esse praesentes ; audire sit alter actus fidei, in quam facit nos credere et assentiri, iuxta illud : In auditu auris obedivit mihi, hoc autem est intelligere et credere cum affectu, quae sunt binae aures animae, nempe intellectus et voluntas. Olfacere pertinet ad spem ; tangere est unio quam facit amor*

124 Acg. [Doc. 31 n. 95] *in marg. G, R* ‖ 129-130 sive loca, sive personas *transp. G*

[189] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot 116.

[190] Contrarium opinatur Doc. 38 n. 9, quod dicit « in nullo Exercitio tan-

CAP. XX

DE QUINTO EXERCITIO SECUNDAE HEBDOMADAE, QUOD EST APPLICATIO SENSUUM.

[154] 1. **De quinto Exercitio, videlicet de applicatione sensuum.** Exercitium quintum, quod est applicatio sensuum [189], est facile valde, et utile imaginando nos videre *personas* [190], et audire verba, aut strepitum si qui fit, vel tangere, aut osculari sive loca, sive personas; quod tamen fieri debet cum omni reverentia, et modestia, ac timore. Olfactum P. N. Ignatius refert ad odorandam fragrantiam animae ex donis Dei et gustum ad gustandam eius dulcedinem, quod utrumque significat praesentiam quamdam rei, vel personarum, quas meditamur, cum gustu et amore earum tenero.

tum esse periculi laedendi organa capitis, quam in isto ». Quare censet monendum fortasse esse Directorem ut advigilet ne qui exercetur nimium fatiget imaginationis organum.

[190a] Verbum « personas » quod in Directorio officiali legitur, additum est P[18] Quadrantini consilio. Cf. Doc. 35 n. 67.

iuxta illud: *Osculetur me osculo oris sui, gustare est charitatis, quae facit ut non sapiamus terrena, sed quae sursum sunt, ut ait S. Paulus. Atque hic usus et exercitatio sensuum spiritualium est signum spiritualis vitae. Caeterum licet haec applicatio huiusmodi sensuum ita exerceri possit et a viris spiritualibus approbetur, melius est tamen adhibere illam priorem applicationem, quae planior et expressior est. Hae enim subtilitates in his materiis habent admixtam curiositatem, nec generant in anima effectus solidos. Immo vero generant ariditatem, et quo maior attentio in eis ponitur, eo magis perditur de fructu meditationis. Quod idem dicendum est de omnibus sensibus anagogicis, qui sunt magis apti ad concionandum quam ad meditandum; et ideo melius est eos declinare, et haec via est magis consentanea Exercitiis P. N. Ignatii, quae, ut videmus, semper inhaerent in rebus solidioribus, ut sunt actiones vel personae et alia eiusmodi.*

[155] Quod autem hic dicitur facta meditatione Incarnationis et Nativitatis, faciendam deinde separatim hanc applicationem sensuum, intelligendum est idem deinceps fieri debere in reliquis meditationibus vitae Christi, et si non magnopere refert, ut fiat semper in meditatione separata: sed potest etiam fieri in eadem meditatione, diverso tamen tempore, et hoc praesertim in quibusdam Exercitiis, in quibus non adeo locum habet haec applicatio sensuum ut unam horam occupet.

---

171 vero *sup. lin., prius* vobis *G* ‖ 185 dicitur hic *transp. G* ‖ 188-189 semper fiat *transp. G*

[155] 2. **Intelligentia illius Notandi post meditationem de Incarnatione et Nativitate faciendam esse applicationem sensuum**. Quod autem hic dicitur, facta meditatione Incarnationis et Nativitatis, faciendam deinde separatim hanc applicationem sensuum, intelligendum est idem deinceps fieri debere in reliquis meditationibus vitae Christi. *Quod non ita accipiendum est, quasi hanc applicationem debeamus habere seiunctam ab omni materia meditationis, sed ut praecipuus scopus circa mysterii considerationem sit sensuum applicatio.*

[156] Differt autem applicatio ista sensuum a meditatione, quoniam meditatio est magis intellectualis, et magis versatur in ratiocinatione, et omnino est altior[191]. Discurrit enim per causas illorum mysteriorum et effecta, et in eis investigat attributa Dei, ut bonitatem, sapientiam, charitatem, et reliqua. At vero applicatio non discurrit, sed tantum inhaeret in illis sensibilibus, ut in aspectu, et auditu, et reliquis eiusmodi, quibus fruitur, et delectatur cum profectu spirituali.

[157] Est autem eius duplex utilitas ; interdum enim cum anima non potest profun-[59]diora speculari, dum in his immoratur paulatim disponitur, et elevatur ad illa altiora. Interdum autem contra, anima iam impinguata et fervens devotione ex cognitione illorum mysteriorum altiorum, descendens deinde ad haec sensibilia, in omnibus invenit pastum et consolationem et fructum ex abundantia amoris, qui facit ut minima quaeque ac vel ipsi nutus magnifiant, et materiam amoris et consolationis praebeant.

[158] In mysteriis Christi tradendis debet Instructor ea desumere ex ipso libro Exercitiorum, in fine, ubi, ut dictum est[192], descripta sunt cum suis punctis. Quare qui magis versati sunt in meditando, iis satis erit dictare, vel dare in scriptis puncta[193], ut ibi habentur, admonendo, ut semper eandem formam teneant, quam prima die. Cum aliis autem minus versatis oportebit ad particularia magis descendere, accommodando praeludia ad materiam, et introducendo eos, ut sciant sibi proponere personas cum suis circumstantiis, tum earum verba et facta etc.

[159] Si qui se exercet, fatigatus videatur, immo etiamsi non adeo fatigatus sit, tamen ut melius durare possit, expedit, ut detur illi[194] aliqua relaxatio in horis meditandi, et tunc omitti po-

198 inhaeret tantum *transp. G* ‖ 199 et[1] *om. G* ‖ 208 nutus *sup. lin.*, prius vultus *G* ‖ 210 Pol. [Doc. 20 n. 70] *in marg. G, R* ‖ 217 sibi proponere transp. *G* ‖ 219 Pol. [Doc. 20 n. 63] *in marg. G*

[191] Provinciae Neapolitanae Doc. 37 n. 15 non vibebatur hic modus considerandi applicationem sensuum consentaneus menti Sti. Ignatii. De hac re in Doc. 20 annot. 116.

[156] 3. **In quo differt applicatio sensuum a meditatione.** Differt autem applicatio ista sensuum a meditatione, quoniam meditatio est magis intellectualis, et magis versatur in ratiocinatione, et omnino est altior [191] : discurrit enim per causas illorum mysteriorum, et effecta, et in eis investigat attributa Dei, ut bonitatem, sapientiam, charitatem, et reliqua. At vero applicatio non discurrit, sed tantum inhaeret in illis sensibilibus, ut in aspectu, et auditu, et reliquis eiusmodi, quibus fruitur et delectatur cum profectu spirituali.

[157] 4. **Eius duplex utilitas.** Est autem eius duplex utilitas : interdum enim cum anima non potest profundiora speculari, dum in his immoratur, paulatim disponitur et elevatur ad illa altiora ; interdum autem contra, anima iam impinguata, et fervens devotione ex cognitione illorum mysteriorum altiorum, descendens deinde ad haec sensibilia, in omnibus invenit pastum, et consolationem, et fructum ex abundantia amoris, qui facit, ut minima quaeque, ac vel ipsi nutus magnifiant, et materiam amoris et consolationis praebeant.

[158] 5. **Unde sumenda Christi mysteria.** In mysteriis Christi tradendis debet Instructor ea desumere ex ipso libro Exercitiorum in fine, ubi, ut dictum est [192], descripta sunt cum suis punctis. Quare qui magis versati sunt in meditando, iis satis erit dictare, vel dare in scriptis puncta [193], ut ibi habentur, admonendo ut semper eamdem formam teneant, quam prima die. Cum aliis autem minus versatis oportebit ad particularia magis descendere, accommodando praeludia ad materiam, et introducendo eos, ut sciant sibi proponere personas cum suis circumstantiis, tum earum verba, et facta, etc.

Cap. XXI

De meditationum horis, lectione spirituali, et eo qui exercetur visitando.

[159] 1. **Exercitanti quando danda relaxatio.** Si qui se exercet, fatigatus videatur, immo etiamsi non adeo fatigatus sit, tamen ut melius durare possit, expedit, ut detur illi [194] aliqua rela-

134 *in marg.* Ex notabili unico in die secundo 2. hebdomadae

[192] Supra hoc Doc. 33 n. 151.

[193] De dandis scriptis in Exercitiis in Doc. 3 annot. 6.

[194] Quadrantini, Doc. 35 n. 30 post haec verba « detur illi », addendum proponit « nonnumquam ».

terit meditatio, quae fit media nocte, et retineri aliae quattuor horae [195].

[160] Potest etiam in hac hebdomada et sequentibus post absolutas meditationes reliquo tempore legi aliquis liber, sed eiusmodi, qui pieta-[60]tem potius nutriat, quam intellectum novitatibus exerceat [196], ut sunt aliqua ex operibus S. Bernardi, vel Gerson de imitatione Christi, vel Granata [197]. Si vero liber hic contineret aliquem tractatum de Christi mysteriis, non expediret, ut ea legerentur, de quibus postea faciendae sunt meditationes, sed de quibus iam factae sunt, vel quae eo die sunt faciendae.

[161] Quod attinet ad visitandum eum, qui exercetur, semel saltem esset visitandus in die, excepto tempore electionis, quo tempore solent incidere frequentiores desolationes et perplexitates, quae crebriorem visitationem requirunt [198].

Cap. XV

De electione.

[162] In omnibus Exercitiis nullus est difficilior locus, aut qui maiorem dexteritatem et discretionem spiritualem requirat, quam electionis, quoniam hoc tempus expositum est diversis motibus animi et saepe etiam erroribus, cum homo non solum a malo vincatur [199], sed plerumque etiam boni et recti imagine fallatur.

Denique est partus quidam et quidem supernaturalis, in quo insunt angustiae et dolores et tristitiae involuntariae, quae interdum parientem et foetum vexant, ipsum praefocare solent, nisi praesto sit fidelis et prudens obstetrix, et ante omnia lux de coelo et virtus et cognitio desuper veniens.

[163] In hac ergo materia illud ante omnia intelligendum videtur, et ante oculos tenendum, quanti referat eligere statum vitae. Nam si homo, ut rationalis, debet omnibus suis actionibus ponere

---

232 Aeg. [Doc. 31 n. 54] *in marg. G, R* ‖ 232-233 semel — visitandus] sufficiet semel *G* ‖ 3 Aeg. [Doc. 31 n. 100] *in marg. G, R* ‖ 10 vexant *del. G*

---

[195] De hora nocturna orationis in Doc. 20 annot. 107. Quadrantini, Doc. 35 n. 30 proposuit ultima verba ita mutare: « retineri tamen quinque aut quatuor horae prout Instructori videbitur ».

xatio in horis meditandi : et tunc omitti poterit meditatio, quae fit media nocte, et retineri aliae quatuor horae [195].

[160] 2. **De lectione in secunda Hebdomada**. Potest etiam in hac hebdomada, et sequentibus, post absolutas meditationes reliquo tempore legi aliquis liber, sed eiusmodi, qui pietatem potius nutriat, quam intellectum novitatibus exerceat [196], ut sunt aliqua ex operibus S. Bernardi, vel Gerson de Imitatione Christi, vel Granata [197]. Si vero liber hic contineret aliquem tractatum de Christi mysteriis, non expediret, ut ea legerentur, de quibus postea faciendae sunt meditationes, sed de quibus iam factae sunt, vel quae eo die sunt faciendae.

[161] 3. **Quando visitandus qui exercetur**. Quod attinet ad visitandum eum, qui exercetur, semel saltem esset visitandus in die, excepto tempore electionis, quo tempore solent incidere frequentiores desolationes et perplexitates, quae crebriorem visitationem requirunt.

Cap. XXII

De electione, quanti momenti sit, et quis ordo in hac materia servandus.

[162] 1. **Electionis difficultas**. In omnibus Exercitiis nullus est difficilior locus, aut qui maiorem dexteritatem et discretionem spiritualem requirat, quam electionis : quoniam hoc tempus expositum est diversis motibus animi, et saepe etiam erroribus, cum homo non solum a malo vincatur [198], sed plerumque etiam boni et recti imagine fallatur.

[163] 2. **Attendenda electionis necessitas et gravitas**. In hac ergo materia illud ante omnia intelligendum videtur, et ante oculos tenendum, quanti referat eligere statum vitae. Nam si

144 *in marg.* Ex Notabili 1. secundae hebdomadae post meditationes primae diei.

[196] De libris legendis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[197] Significat P. Ludovicum de Granada O. P. de quo in Doc. 18 annot. 100.

[198] De invisendo eo qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

[195] Cf. Rom. 12, 21.

finem congruentem rationi, Christianus autem debet omnia opera sua dirigere ad finem supernaturalem : si haec ergo in singulis actibus fieri debent, quanto magis in capien-[61]do statu, ex quo scilicet consequuntur fere omnia opera vitae nostrae, ita ut si finis ipsius status sit vitiosus, ea etiam quae ad finem consequuntur oporteat esse vitiosa.

[164] Deinde ut in corpore animantis plura sunt membra, neque omnia membra sunt oculus, aut omnia pedes, ut ait S. Paulus [200], ita in hoc corpore Ecclesiae oportet esse varios gradus et status. Huius autem divisionis, et partitionis auctor est Spiritus Sanctus, ad quem pertinet singulis suum locum tribuere. Unde Apostolus eodem loco : divisiones gratiarum sunt, idem autem spiritus et divisiones ministeriorum sunt, idem autem dominus, et divisiones operationum, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus [201]. Ex quo constat, ut famuli a suo domino suo quisque operi ac muneri destinantur ; sic homines a Deo ; ac proinde non debere hominem impedire in se ipso id quod Deus in eo et de eo agere vult, sed oportere ut ei fideliter serviat in quacunque re eius maiestas voluerit.

[165] Accedit etiam propria utilitas, eaque magna, quoniam pertinet ad salutem aeternam. Nam etsi Deus nemini negat auxilium necessarium ad salutem, tamen non est dubium, quin iis multo abundantius gratiam suam et lumen atque opem communicet, qui non se in aliquem vitae statum ex libito suo intruserunt, sed eum elegerunt, quem praemissa diligenti consideratione putarunt esse iuxta divinum beneplacitum.

Unde de iis qui Dei voluntati resistunt, dicitur Prov. primo : vocavi et renuistis, despexistis omne consilium meum [202] ; *quibus deinde addit divina sapientia : ego quoque in interitu vestro ridebo* [203]. *Et ipse Dominus ideo legitur flevisse super Ierusalem* [204], *eiusque subversionem praedixisse, ob eam causam, quia non cognovisset tempus visitationis suae* [205]. *Dicitur etiam in Iob : quis restitit ei, et pacem habuit* [206].

Ex quo intelligitur non posse fieri ut qui a facie Dei sui fugiat, fruatur animae tranquillitate et pace, sed potius non angatur per-

41 putarunt esse *om. G* ‖ 49 fugiat *del.* ut *G*

[200] 1 Cor. 12, 12. Cf. Rom. 12, 4.

[201] 1 Cor. 12, 4-6. Editio Directorii a. 1893 legit « divisiones ministratio-

homo, ut rationalis, debet omnibus suis actionibus ponere finem congruentem rationi. Christianus autem debet omnia opera sua dirigere ad finem supernaturalem ; si haec ergo in singulis actibus fieri debent, quando magis in capiendo statu, ex quo scilicet consequuntur fere omnia opera vitae nostrae, ita ut, si finis ipsius status sit vitiosus, ea etiam quae ad finem consequuntur, oporteat esse vitiosa.

[164] 3. **Indifferentia ad electionem**. Deinde, ut in corpore animantis plura sunt membra, neque omnia membra sunt oculus, aut omnia pedes, ut ait S. Paulus [200] ; ita in hoc corpore Ecclesiae oportet esse varios gradus et status. Huius autem divisionis et partitionis auctor est Spiritus sanctus, ad quem pertinet singulis suum locum tribuere. Unde Apostolus eodem loco : Divisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus : et divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus : et divisiones operationum, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus [201]. Ex quo constat, ut famuli a suo domino, suo quisque operi ac muneri destinantur ; sic homines a Deo : ac proinde non debere hominem impedire in seipso id, quod Deus in eo et de eo agere vult ; sed oportere, ut ei fideliter serviat, in quacumque re eius Maiestas voluerit.

[165] 4. **Utilitas talis electionis**. Accedit etiam propria utilitas, eaque magna, quoniam pertinet ad salutem aeternam. Nam etsi Deus nemini negat auxilium necessarium ad salutem, tamen non est dubium, quin iis multo abundantius gratiam suam, et lumen, atque opem communicet, qui non se in aliquem vitae statum ex libito suo intruserunt, sed eum elegerunt, quem praemissa diligenti consideratione putarunt esse iuxta Divinum beneplacitum.

---

22 *in marg.* Primae Cor. 13 *sed falso, recte aliae edd.* XII | 27 *in marg.* Cor. XII. 4, 5, 6

---

num » sequens Vulgatam clementinam. Editio princeps, quam transcribimus, habet eodem modo ac Erasmus : « ministeriorum » *Novi Testamenti editio postrema* per D. Erasmum Roterodanum, Basileae, 1523 f. E 2*v*.

[200] Prov. 1, 24.

[203] Prov. 1, 26.

[204] Lc. 19, 41.

[205] Lc. 19, 44.

[206] Iob 9, 4.

petuis scrupulis et stimulis, quos et ita assidue sentire malum est, et peius non sentire, quia indicium est animi obdurati.

[166] Denique si nos in tanta re nostro iudicio, ac [62] placito gubernare velimus, facile in maximos et maxime perniciosos errores incidemus, si vero Dei voluntatem executi fuerimus, ille ut Pater et creator noster, nihil de nobis statuet, quod nobis utile et salutare non sit, immo vero etiam aptum et accommodatum nobis, quoniam ipse noscit figmentum nostrum [207].

[167] Haec igitur et alia in hanc sententiam non solum Instructori utilia erunt, ut in hoc negotio magnum studium adhibeat, sed multo magis ei, qui facit Exercitia, ut videat quo animo aggredi debeat rem adeo necessariam.

[168] Igitur, ut in hoc tractando aliquis ordo servetur, primo dicemus quales esse debeant, qui ad electionem admittuntur, secundo quales ii qui eos dirigunt; tertio quae sint res, de quibus est electio: quarto quae in ea regulae servandae, quinto quis sit ordo et praxis electionis faciendae.

[169] Circa primum, apertum est non omnes esse admittendos ad electionem status. Qui enim iam tenent statum determinatum, ut coniugati, aut religiosi, non debent de hoc agere, sed tantum iuvari debent, ut in suo quisque statu ad perfectionem tendat pro mensura gratiae, quam ei Dominus Deus concedat. Qui autem adhuc statum non habent, non tamen omnibus indifferenter dari debet electio, ut habetur in septima parte Const. c. 4 lit. F [208] ubi dicitur quod non nisi paucis, iisque huiusmodi, ut ex eorum profectu non vulgaris ad Dei gloriam fructus speretur. Igitur, qui vel incapaces essent huius perfectionis, aut quos constet habere passiones quasdam indomitas, aut malos habitus[63], qui videantur incorribigiles, non essent admittendi, nisi tam certa signa essent peculiaris cuiusdam gratiae, ut haec omnia suppleret [209].

51 sentire *del.* et *G*

[207] Ps. 102, 14.

[166] 5. **Dei, non autem nostra sequenda voluntas**. Denique si nos in tanta re nostro iudicio ac placito gubernare velimus, facile in maximos et maxime perniciosos errores incidemus : si vero Dei voluntatem executi fuerimus, ille, ut Pater et Creator noster, nihil de nobis statuet, quod nobis utile et salutare non sit, immo vero etiam aptum et accommodatum nobis ; quoniam ipse noscit figmentum nostrum [207].

[167] 6. **Haec omnia suggerenda**. Haec igitur et alia in hanc sententiam non solum Instructori utilia erunt, ut in hoc negotio magnum studium adhibeat ; sed multo magis ei, qui facit Exercitia, ut videat quo animo aggredi debeat rem adeo necessariam.

[168] 7. **Partitio sequentium capitum**. Igitur, ut in hoc tractando aliquis ordo servetur, primo dicemus quales esse debeant, qui ad electionem admittuntur ; secundo, quales ii qui eos dirigunt ; tertio, quae sint res, de quibus est electio ; quarto, quae in ea regulae servandae ; quinto, quis sit ordo, et praxis electionis faciendae.

CAP. XXIII

QUALES ESSE DEBEANT, QUI AD ELECTIONEM ADMITTUNTUR.

[169] 1. **Quinam ad electionem admittendi**. Circa primum, apertum est, non omnes esse admittendos ad electionem status. Qui enim iam tenent statum determinatum, ut coniugati, aut religiosi, non debent de hoc agere, sed tantum iuvari debent ut in suo quisque statu ad perfectionem tendat pro mensura gratiae, quam ei Dominus Deus concedat. Qui autem adhuc statum non habent, non tamen omnibus indifferenter dari debet electio, ut habetur in septima parte Constitutionum cap. IV, litt. F., [208] ubi dicitur, quod non nisi paucis, iisque huiusmodi, ut ex eorum profectu non vulgaris ad Dei gloriam fructus speretur. Igitur qui vel incapaces essent huius perfectionis, *cuiusmodi sunt leves natura et inconstantes, quos in primis explorare oportebit, nec ullo modo admittere ad electionem* ; aut quos constet habere passiones

[208] Const. S. I. [n. 649].

[207] De iis quibus electio non est proponenda in Doc. 18 annot. 42.

[170] Secundo praeter naturam, et mores aptos, requiritur etiam, ut ille cui datur electio, eam ipse desideret, et petat [210]. Et hoc omnino necessarium est, et nullo modo alioquin dari debet, multo autem minus ingeri et obtrudi non cupienti. Nam praeterquam quod qui sic affectus est, omnia quae ei dicentur, cum suspicione accipiet, et ideo iis iuvari non poterit, est etiam ea causa, quod in electione facienda multae et magnae incidunt difficultates, etiam cum voluntas bona, et fervens est; quare multo erunt maiores, cum voluntas languet, et ideo nunquam eas superare poterit.

[171] Tertio

valde expedit, *omnino necessarium est*
ut qui ingreditur electionem,
studeat esse *sit*

liber ab omni affectu inordinato, et plane ad omnia indifferens, ad hoc vero unum inclinatus, ut sanctum Dei beneplacitum sequatur, quodcumque illud esse cognoverit. Quare si cerneretur eum nimis propendere ad divitias, minus autem ad paupertatem, non esset bene dispositus, nec sperandus esset bonus exitus in electione. Ille enim affectus aversus a via perfectiori, et ad imperfectiorem conversus intellectum traheret ad excogitandas rationes tali affectui consentaneas. Ac cum, [64] ut dici solet, quicquid recipitur, recipiatur ad modum recipientis, facile fieret ut existimaret illam esse Dei voluntatem, quae est ipsius voluntas. Oportet igitur ut perveniat ad tertium gradum humilitatis, qui ponitur in libro Exercitiorum [211], aut saltem ad secundum, cui comparando serviunt meditationes de vexillis, et de tribus classibus et aliae, de quibus infra dicetur [212], et ideo esset in iis meditationibus diutius retinendus, ut paulatim disponatur, ad hoc aequilibrium animi, partim conando propria diligentia, partim id a Deo petendo ferventibus orationibus. Quod si ad hanc resignationem et indifferentiam non pervenerit, tota tractatio de modo eligendi relinquenda est, et tunc si ita expedire videbitur, procedendum in reliquis Exercitiis faciendis, ut si fieri potest, per ea ad maiorem maturitatem perducatur, vel post breve tempus finis eis imponendus.

---

84 *corr.* obtrudi *ex* obtundi *G* ‖ 85 ei *corr. ex* eis *G* ‖ 86 est *sup. lin., prius* vel *G* ‖ 91 Pol. [Doc. 20 n. 78] *in marg. G, R* ‖ 104 Aeg. [Doc. 31 n. 107] *in marg. G, R* ‖ 111 Mir. [Doc. 22-23 n. 78] *in marg. G,R*

quasdam indomitas, aut malos habitus, qui videantur incorrigibiles, non essent admittendi, nisi tam certa signa essent peculiaris cuiusdam gratiae, ut haec omnia suppleret [209].

[170] 2. **Necessarium est desiderium et petitio**. Secundo, praeter naturam et mores aptos, requiritur etiam ut ille, cui datur electio, eam ipse desideret et petat [210]. Et hoc omnino necessarium est ; et nullo modo alioquin dari debet, multo autem minus ingeri et obtrudi non cupienti. Nam praeterquam quod, qui sic affectus est, omnia quae ei dicentur, cum suspicione accipiet, et ideo iis iuvari non poterit ; est etiam ea causa, quod in electione facienda multae et magnae incidunt difficultates, etiam cum voluntas bona et fervens est : quare multo erunt maiores, cum voluntas languet, et ideo numquam eas superare poterit.

[171] 3. **Electurus sit ab omni affectu liber**. Tertio valde expedit, ut qui ingreditur electionem, studeat esse liber ab omni affectu inordinato, et plane ad omnia indifferens : ad hoc vero unum inclinatus, ut sanctum Dei beneplacitum sequatur, quodcumque illud esse cognoverit. Quare si cerneretur eum nimis propendere ad divitias, minus autem ad paupertatem, non esset bene dispositus, nec sperandus esset bonus exitus in electione. Ille enim affectus aversus a via perfectiori, et ad imperfectiorem conversus, intellectum traheret ad excogitandas rationes tali affectui consentaneas. Ac cum, ut dici solet, quidquid recipitur, recipiatur ad modum recipientis, facile fieret, ut existimaret illam esse Dei voluntatem, quae est ipsius voluntas. Oportet igitur ut perveniat ad tertium gradum humilitatis, qui ponitur in libro Exercitiorum [211], aut saltem ad secundum, cui comparando serviunt meditationes de vexillis, et de tribus classibus, et aliae, de quibus infra dicetur [212] : et ideo esset in iis meditationibus diutius retinendus, ut paulatim disponatur ad hoc aequilibrium animi, partim conando propria diligentia partim id a Deo petendo ferventibus orationibus. Quod si ad hanc resignationem et indifferentiam non pervenerit, tota tractatio de modo eligendi relinquenda est. Et tunc, si ita expedire videbitur, procedendum in reliquis Exercitiis faciendis, ut, si fieri potest, per ea ad maiorem maturitatem perducatur, vel post breve tempus finis eis imponendus.

[209] De animi dispositione necessaria ad electionem faciendam in Doc. annot. 148.

[211] In libro Exercitiorum (n. 167).

[212] Infra in his Doc. 33, 34, 43 nn. 210-215.

[172] Quarto omnium optima est illa dispositio ut non modo non magis propendeat ad terrena retinenda, sed quoad fieri potest, voluntatem suam semper inflectere conetur ad id quod perfectius est [213]. Nam licet re ipsa non id electurus sit, quia fortasse Deus non eum vocet ad talem statum, tamen nihil ei nocebit, immo plurimum proderit tale desiderium; ac proinde in his Exercitiis semper proponitur via perfectior, tamquam magis optanda, et a Deo petenda. In quo valde notanda est sententia quaedam P. N. Ignatii, quae inventa est in quodam eius scri-[65]pto [214], ubi ita ait, debere Instructorem ita disponere eum, qui est in Exercitiis, ut omnino resignatus sit, tam ad consilia sequenda, quam ad praecepta, immo vero quantum in ipso est magis inclinatus sit ad consilia, si id maius Dei obsequium fuerit: et addit maiora utique signa requiri ad statuendum quod ea sit Dei voluntas, ut quis in eo statu maneat, in quo satis sit servare praecepta, quam ut viam consiliorum ingrediatur, quia Dominus tam aperte ad consilia exhortatus est [215], at vero in illo statu magna ostendit esse pericula.

Dei signa requiri ad praecepta quam ad consilia, quia ad haec Christus Dominus tam aperte hortatus est; contra vero in possidendis divitiis magnam ostendit esse difficultatem.

[173] Ultima est ea dispositio, quam idem P. Ignatius eodem loco praecipit [216], nempe ut qui facit electionem, colligat se totum intra se, et toto tempore quo durat haec deliberatio, claudat sensus, claudat animam omnibus aliis rebus, nihilque velit videre, aut audire quod non de sursum sit [217]. Quibus verbis duo indicantur: primum ut anima non sinat se distrahi ad alias cogitationes, sed hoc unum agat, et huic uni intenta sit, ceteris omnibus negociis a se reiectis. Alterum est, ut in hac deliberatione non admittat rationes, quae non sint e caelo, id est nullas admittat, quae sapiant carnem, et sanguinem [218], aut aliquid humanum, ac terrenum, quia omnia manare debent ex uno illo principio, quod est desiderium gloriae Dei, et exequendi eius voluntatem. Hic enim est verus ille sumptus ad aedificandum turrim.

---

117 Mir. [Doc. 22-23 n. 73] *in marg. G, R* ‖ 124 Arch. [Doc. 1 nn. 8, 9] *in marg. G, R* ‖ 139 ea *post corr. G* ‖ 143 Aeg. [Doc. 31 n. 110] *in marg. G, R* ‖ 145-146 omnibus *del.* a se *G* 147 nullas] quae *G*

---

[213] Haec animi inclinatio tendendi ad id quod perfectius est commendatur in Doc. 22-23 annot. 104.

[214] Doc. 1 nn. 8, 9.

[172] 4. **Quaenam optima dispositio ad electionem**. Quarto omnium optima est illa dispositio, ut non modo non magis propendeat ad terrena retinenda, sed quoad fieri potest, voluntatem suam semper inflectere conetur ad id, quod perfectius est [213]. Nam licet re ipsa non id electurus sit, quia fortasse Deus eum non vocet ad talem statum, tamen nihil ei nocebit, immo plurimum proderit tale desiderium ; ac proinde in his Exercitiis semper proponitur via perfectior, tamquam magis optanda, et a Deo petenda. In quo valde notanda est sententia quaedam P. N. Ignatii, quae inventa est in quodam eius scripto [214], ubi ita ait : Debere Instructorem ita disponere eum qui est in Exercitiis, ut omnino resignatus sit, tam ad consilia sequenda, quam ad praecepta ; immo vero, quantum in ipso est, magis inclinatus sit ad consilia, si id maius Dei obsequium fuerit. Et addit : Maiora utique signa requiri ad statuendum, quod ea sit Dei voluntas, ut quis in eo statu maneat, in quo satis sit servare praecepta ; quam ut viam consiliorum ingrediatur : quia Dominus tam aperte ad consilia exhortatus est [215] ; at vero in illo statu magna ostendit esse pericula.

[173] 5. **Ultima dispositio ad electionem**. Ultima est ea dispositio, quam idem P. Ignatius eodem loco praecipit [216], nempe ut qui facit electionem colligat se totum intra se, et toto tempore quo durat haec deliberatio, claudat sensus, claudat animum omnibus aliis rebus, nihilque velit videre, aut audire, quod non de sursum sit [217]. Quibus verbis duo indicantur : primum, ut anima non sinat se distrahi ad alias cogitationes, sed hoc unum agat, et huic uni intenta sit, ceteris omnibus negotiis a se reiectis. Alterum est, ut in hac deliberatione non admittat rationes, quae non sint e coelo, id est, nullas admittat, quae sapiant carnem et sanguinem [218], aut aliquid humanum ac terrenum, quia omnia manare debent ex uno illo principio, quod est desiderium gloriae Dei, et exsequendi eius voluntatem. Hic enim est verus ille sumptus ad

136 *in marg.* Annot. 16. ex 20.

[215] Mt. 5, 48 ; 19, 21.

[216] In Doc. 1 n. 6.

[217] De secessu interiore in Doc. 20 annot. 152.

[218] Mt. 16, 17 ; 1 Cor. 15, 50 ; Gal. 1, 16 ; Eph. 6, 12.

de qua est in Evangelio [219], et hoc magnam animae fiduciam [66] affert, quod Deus non sinet eam decipi, quia cum eum in toto corde, et in veritate quaerat, nunquam se Deus ab ea avertet, cuius scilicet tanta est bonitas, et amor in suam creaturam, ut etiam occurrat saepe non quaerentibus [220]. Quod licet ita sit, et ea sit perfecta electio, ad quam solius Dei amor impellit, tamen si praecipuus quidem esset amor Dei, sed praeter illum aliquid etiam accederet quod eodem inclinaret, modo non repugnans Dei legi, ac voluntati, et ex sua natura bonum, ut puta consolatio propria, et quies spiritualis, ratio valetudinis, aut aliquid eiusmodi, non propterea improbanda esset electio. Haec tamen oporteret semper minus esse praecipua, et minus praecipue movere, et haec ipsa ad Dei amorem referri.

[174] Circa secundum, officium eius qui tradit Exercitia in hoc particulari negocio [221], est cooperari motioni divinae, eamque non praeire, sed sequi, et ad hoc disponere animam eius qui facit Exercitia, removendo impedimenta, nempe errores, dolos, affectiones, atque inclinationes inordinatas. Non debet eum movere vel ad unam, vel ad aliam partem ut dicitur in 15 annotatione ex prioribus [222]. Etsi enim ex natura sua licitum est, ac meritorium etiam, hortari ad perfectiora, tamen ut eiusmodi deliberationes solidius fiant, et sine ulla humana persuasione, multo melius est permittere, ut solus Deus cum sua Creatura tractet, nec aliquis [67] tertius intercedat: et hoc maxime in Exercitiis, ubi se anima ad hoc ipsum disponit. Ratio huius est, quia electio tantae rei, ut est status vitae non debet niti persuasione, aut inductione humana, sed sola Dei voluntate; alioqui metuendum esset illud, quod Dominus dixit, Omnis plantatio quam non plantavit Pater meus caelestis eradicabitur [223]. Et cum in eiusmodi via per se ardua, et deinde Dae-

156 Pol. [Doc. 20 n. 91] *in marg. G, R* ‖ 165 Aeg. [Doc. 31 n. 115] *in marg. G, R* ‖ 168 errores *add.* et *G* | dolos *add.* et *G* ‖ 179 alioqui] et praeterea considerandum est et *G* | esset] est *G* ‖ 181-182 et³ — exposita *om. R*

[219] Lc. 14, 28.

[220] Cf. Is. 65, 1.

aedificandam turrim, de qua est in Evangelio [219]; et hoc magnam animae fiduciam affert, quod Deus non sinet eam decipi: quia, cum eum in toto corde et in veritate quaerat, numquam se Deus ab ea avertet, cuius scilicet tanta est bonitas, et amor in suam creaturam, ut etiam occurrat saepe non quaerentibus [220]. Quod licet ita sit, et ea sit perfecta electio, ad quam solius Dei amor impellit; tamen si praecipuus quidem esset amor Dei, sed praeter illum aliquid etiam accederet, quod eodem inclinaret, modo non repugnans Dei legi ac voluntati, et ex sua natura bonum, ut puta consolatio propria, et quies spiritualis, ratio valetudinis, aut aliquid eiusmodi, non propterea improbanda esset electio. Haec tamen oporteret semper minus esse praecipua, et minus praecipue movere, et haec ipsa ad Dei amorem referri.

CAP. XXIV

QUALIS ESSE DEBEAT, QUI DIRIGIT ELECTURUM.

[174] 1. **Officium dirigentis electurum**. Circa secundum, officium eius qui tradit Exercitia, in hoc particulari negotio [221] est cooperari motioni Divinae, eamque non praeire, sed sequi; et ad hoc disponere animam eius qui facit Exercitia, removendo impedimenta, nempe errores, dolos, affectiones, atque inclinationes inordinatas. Non debet eum movere vel ad unam, vel ad aliam partem, ut dicitur in 15.ª Annotatione ex prioribus [222]. Etsi enim ex natura sua licitum est, ac meritorium etiam, hortari ad perfectiora; tamen ut eiusmodi deliberationes solidius fiant, et sine ulla humana persuasione, multo melius est permittere, ut solus Deus cum sua creatura tractet, nec aliquis tertius intercedat: et hoc maxime in Exercitiis, ubi se anima ad hoc ipsum disponit. Ratio huius est, quia electio tantae rei, ut est status vitae, non debet niti persuasione aut inductione humana, sed sola Dei voluntate; alioqui metuendum esset illud, quod Dominus dixit: Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus coelestis, eradicabitur [223]. Et cum in eiusmodi via per se ardua, et deinde dae-

178 *in marg.* Matth. 15, 13

[223] De officio Directoris generatim in Doc. 22-23 annot. 38.

[222] In libro Exercitiorum (n. 15). De libertate concedenda in electione in Doc. 4 annot. 18.

[221] Mt. 15, 13.

monum invidiae exposita sine dubio secuturae sint multae tentationes, ac difficultates, non potest ullum auxilium, ac sublevatio expectari ab homine qui nos induxit, nisi levemus oculos nostros in coelum, et dicere possimus, Dominus solus Dux meus fuit [224], quoniam

iuxta Apostolum sperandum est, eum qui dedit velle, daturum etiam perficere [225], et confirmaturum usque in finem.

ut ait apostolus, pertinet ad eum qui dedit velle, ut det etiam perficere [225] et confirmet.

[175] Ex quo colligitur eum qui dirigit in hac electione debere ipsum quoque suo modo indifferentem esse, ut fideliter peragat opus, quod ei commissum, et creditum est, idque tantum respiciat, et cupiat ut Dei voluntas et beneplacitum compleatur, nihil apponens de suo spiritu proprio.

Hoc enim est immittere falcem in messem Dei, et praeterea posset aliquando praebere materiam tentationum exercitanti, quia maneret semper aperta daemoni haec porta, suggerendi quod hominis instinctu ad religionem inductus esset [226].

Nam etsi potest proximo suo cupere maius bonum, quod charitatis est, tamen quia regula huius boni est Dei voluntas, quam ignorat circa illum particularem hominem, ideo totum negotium ipsius Dei providentiae permittendum est.

Persuadeat autem sibi illud tutum fore, ac sine periculo quod indagaverit iuxta regulas sanae electionis. Tan-[68]tum diligens sit in sublevando ac dirigendo quem Dominus eius curae ac fidei commisit.

[176] Vigilet in detegendis fraudibus et paralogismis Daemonis, quoniam ex falsis principiis,

qualia ille suggeret, sequetur non nisi falsa conclusio.

non potest sequi,

[177] Animadvertat etiam contingere saepe ut quis ingrediatur in electionem cum optima dispositione, et tamen in ipso articulo eligendi insurgat in ipso aliquis sinister affectus [227], qui omnia perturbet, et suffocet bonum semen, et ideo cautus sit, et industrius ad haec omnia tum providenda, tum praecavenda.

---

194 et¹] ac *G* ‖ 196-197 maius bonum cupere *transp. G* ‖ 204 Aeg. [Doc. 34 n. 117] *in marg. G, R* ‖ 208 in *sup. lin. G* ‖ 216 providenda] praecidenda *R*

---

[224] Deut. 32, 12.

[225] Phil. 2, 13.

monum invidiae exposita, sine dubio secuturae sint multae tentationes ac difficultates; non potest ullum auxilium ac sublevatio exspectari ab homine, qui nos induxit, nisi levemus oculos nostros in coelum, et dicere possimus: Dominus solus dux meus fuit [224]; quoniam iuxta Apostolum sperandum est, Eum qui dedit velle, daturum etiam perficere [225], et confirmaturum usque in finem.

175] 2. **Indifferentia etiam dirigentis electurum**. Ex quo colligitur, eum qui dirigit in hac electione, debere ipsum quoque suo modo indifferentem esse, ut fideliter peragat opus, quod ei commissum et creditum est; idque tantum respiciat et cupiat, ut Dei voluntas et beneplacitum compleatur, nihil apponens de suo spiritu proprio: hoc enim est immittere falcem in messem Dei. Et praeterea posset aliquando praebere materiam tentationum exercitanti, quia maneret semper aperta daemoni haec porta, suggerendi quod hominis instinctu ad religionem inductus esset [226]. Persuadeat autem sibi, illud tutum fore, ac sine periculo, quod indagaverit iuxta regulas sanae electionis. Tantum diligens sit in sublevando ac dirigendo, quem Dominus eius curae ac fidei commisit.

176] 3. **Eiusdem vigilantia**. Vigilet in detegendis fraudibus, et paralogismis daemonis, quoniam ex falsis principiis, qualia ille suggeret, sequetur non nisi falsa conclusio.

177] 4. **Ut debet ingredi in electionem**. Animadvertat etiam, contingere saepe, ut quis ingrediatur in electionem cum optima dispositione, et tamen in ipso articulo eligendi insurgat in ipso aliquis sinister affectus [227], qui omnia perturbet, et suffocet bonum semen: et ideo cautus sit et industrius ad haec omnia tum providenda, tum praecavenda.

---

178 *in marg.* Philip. 2, 13 | 187 *in marg.* Annot. 15. ex 20.

---

[226] Etsi in margine nihil apponitur, hic locus excerptus est ex Doc. 4 n. 8.

[227] N. 176 et n. 177 usque ad haec verba inveniuntur in GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 118.

[178] Circa tertium, illud certum est rem omnem, quae sub electionem cadat oportere esse bonam [228], sive sit negocium aliquod particulare, sive status totius vitae.

[179] Electio autem status versatur circa duo : sitne manendum in praeceptis, an progrediendum ad consilia [229].

[180] Si consilia sequenda, num in Religione, an extra eam. Quanquam enim vix iam extra religionem servari possunt, tamen potest esse talis natura, ut non sit valde idonea ad communitatem vitae, et obedientiam, et tamen possit servare paupertatem et castitatem.

[181] Tertio si in Religione, restat etiam in particulari quis ordo eligendus, quia alios vocat Dominus ad maiorem solitudinem, alios ad iuvandos proximos, et ipsa naturalis complexio vel corporis, vel etiam animae alia alii instituto aptior est.

[182] Quarto electa peculiari religione, deliberatur etiam de tempore, et de modo id exe-[69]quendi.

[183] In eligenda hac autem vel illa religione, cavendum est. primo ne eligatur aliqua iam corrupta, vel in qua non vigeat observantia, secundo inter illas ipsas in quibus viget observantia. praeferenda est ea, cuius institutum sit perfectius, in quo diiudicando est optima doctrina sancti Thomae 2. 2. quaest. 188 art. 6, et habenda est maxime ratio personae, non solum iuxta vires et propensionem, sed etiam iuxta dotes, et talenta, quae habet. propter maius Dei obsequium.

[184] In tempore autem exequendi divinam vocationem est interdum peculiaris difficultas, quoniam in his, quae repugnant sensui, solet humana infirmitas procrastinare quantum potest. et causas morarum innectere, seque ipsam decipere, quaerendo rationes differendi. Quare optimum est, hanc ipsam difficultatem profligare in Exercitiis, et cogitare quod ait Sanctus Ambrosius.

---

218 Aeg. [Doc. 31 n. 112] *in marg. G, R* ‖ 220 Arch. [Doc. 1 n. 22 et Doc. 2 n. 4] *in marg. G, R* | sitne *post corr. G* ‖ 223 Aeg. [Doc. 31 n. 112] *in marg. G, R* ‖ 230 instituto *corr. ex* institutae *G, R* ‖ 233 autem hac *transp. G* ‖ 237 optima est *transp. G* | 2 — 6 *om.* G ‖ 238 maxime *om. G* ‖ 238-239 et propensionem *om. G* ‖ 244 causas *sup. lin., prius* casus *G* ‖ 245 differendi *corr. ex* disserendi *G*

CAP. XXV

QUAE SINT RES, DE QUIBUS EST ELECTIO.

[178] 1. **Electio sit de re bona**. Circa tertium, illud certum est, rem omnem, quae sub electionem cadat, oportere esse bonam [228], sive sit negotium aliquod particulare, sive status totius vitae.

[179] 2. **Electio status**. Electio autem status versatur circa duo, sitne manendum in praeceptis, an progrediendum ad consilia [229].

[180] 3. **Si consilia sequenda, quid agendum**. Si consilia sequenda, num in religione, an extra eam. Quamquam enim vix iam extra religionem servari possunt, tamen potest esse talis natura, ut non sit valde idonea ad communitatem vitae, et obedientiam, et tamen possit servare paupertatem et castitatem.

[181] 4. **Si in religionem ingrediendum, quaenam eligenda**. Tertio, si in religione, restat etiam in particulari, quis ordo eligendus ; quia alios vocat Dominus ad maiorem solitudinem, alios ad iuvandos proximos, et ipsa naturalis complexio vel corporis vel etiam animae alia alii Instituto aptior est.

[182] 5. **Temporis electio**. Quarto electa peculiari religione, deliberatur etiam de tempore et de modo id exsequendi.

[183] 6. **Quid cavendum in electione religionis**. In eligenda hac autem vel illa religione, cavendum est primo, ne eligatur aliqua iam corrupta, vel in qua non vigeat observantia. Secundo, inter illas ipsas, in quibus viget observantia, praeferenda est ea, cuius Institutum sit perfectius : in quo diiudicando est optima doctrina S. Thomae 21. 2, quaest. 188, art. 6, et habenda est maxime ratio personae, non solum iuxta vires et propensionem, sed etiam iuxta dotes et talenta, quae habet propter maius Dei obsequium.

[184] 7. **Difficultas vocationem exsequendi**. In tempore autem exsequendi divinam vocationem est interdum peculiaris difficultas ; quoniam in his, quae repugnant sensui, solet humana infirmitas procrastinari quantum potest, et causas morarum innectere, seque ipsam decipere, quaerendo rationes differendi. Quare optimum est, hanc ipsam difficultatem profligare in Exercitiis,

---

[228] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 69 volebat ut adderentur verba quae in libro Exercitiorum (n. 170) his sequuntur : « aut certe non malam, nec nisi consonam Institutis orthodoxae matris Ecclesiae ». Commissio id approbavit, sed verba illa non sunt inducta.

[229] De gradibus in electione in Doc. 1 annot. 25.

Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia [230]. Imitanda est etiam promptitudo Apostolorum, relictis statim retibus, et patre [231] : valetque illa ratio, Si aliquando, cur non modo ? et si non modo, fortasse nunquam. Nunc enim recens est Dei motio, et eius auxilium, postea vero facile fieri potest, et fit quotidie, ut refrigescat hic spiritus, et sic multo difficilius erit resistere pugnae carnis, et diaboli. Et haec de electione consiliorum.

[185] Si quis vero eligat servare praecepta, restat adhuc consultandum, in quo statu, aut in qua ratione vivendi ea ser-[70]vet, quae singula discutienda sunt, ut eo melius, et cum maiori luce vita instituatur.

[186] Denique in aliis particularibus negociis, ut in suscipienda aliqua re, vel non suscipienda, utendum est his iisdem regulis, sumendo scilicet eam partem ipsarum quae sufficit pro qualitate rei. Modus autem, seu regula etiam in his omnibus particularibus actionibus, est omnia metiri ex Dei honore, nullo habito respectu ad proprias commoditates, maxime temporales, ut intentio semper in Deum recta sit, nec inflectatur ob aliquid terrenum.

[187] Circa quartum declaranda sunt tantum tria tempora electionis faciendae, quae habentur in libro Exercitiorum [232] : nam his bene cognitis, nihil fere aliud desiderari posse videtur.

Sed de primo modo pauca sunt dicenda, cum scilicet adeo clare constat de Dei voluntate, ut ne dubitari quidem de ea possit, pro cuius exemplo ponitur vocatio Matthaei, et Pauli [233]. Et quamvis iam non contingant eiusmodi vocationes ita miraculosae, tamen et legimus, et videmus quasdam, quae quodammodo ad eas videntur accedere tanta claritate, et satisfactione spiritus, tamque certa illustratione divinae voluntatis, ut ne in has quidem videatur cadere posse dubitatio [234].

---

249 valetque] valet *R*, valetque *prius* valet *G* ‖ 254 Mir. [Doc. 22-23 n. 81] *in marg. G*, *R* ‖ 258 Aeg. [Doc. 31 n. 114] praecipue *in marg. G* ‖ 260 ipsarum *sup. lin., manu correct. G* ‖ 268 Aeg. [Doc. 31 n. 119] *in marg. G*, *R* ‖ 274 his G

---

[230] Stus. Ambrosius, *In Lucam* lib. 2 (PL. 15, 1560).

et cogitare quod ait S. Ambrosius : Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia [230]. Imitanda est etiam promptitudo Apostolorum, relictis statim retibus et patre [231], valetque illa ratio : Si aliquando, cur non modo ? et si non modo, fortasse numquam. Nunc enim recens est Dei motio, et eius auxilium, postea vero facile fieri potest, et fit quotidie, ut refrigescat hic spiritus, et sic multo difficilius erit resistere pugnae carnis et diaboli. Et haec de electione consiliorum.

[185] 8. **Quid si eligat servare praecepta.** Si quis vero eligat servare praecepta, restat adhuc consultandum, in quo statu, aut in qua ratione vivendi ea servet : quae singula discutienda sunt, ut eo melius, et cum maiori luce vita instituatur.

[186] 9. **In aliis particularibus utendum iisdem regulis.** Denique in aliis particularibus negotiis, ut in suscipienda aliqua re, vel non suscipienda, utendum est his iisdem regulis, sumendo scilicet eam partem ipsarum, quae sufficit pro qualitate rei. Modus autem, seu regula, etiam in his omnibus particularibus actionibus, est omnia metiri ex Dei honore, nullo habito respectu ad proprias commoditates, maxime temporales, ut intentio semper in Deum recta sit, nec inflectatur ob aliquid terrenum.

Cap. XXVI

De tempore triplici ad electionem recte faciendam.

[187] 1. **Tria tempora electionis.** Circa quartum, declaranda sunt tantum tria tempora electionis faciendae, quae habentur in libro Exercitiorum [232] : nam his bene cognitis, nihil fere aliud desiderari posse videtur. *Tempora autem dicuntur, quia cum tales anima motiones sentit, quales ibi describuntur, tunc aptum est tempus et opportunum electioni.* Ac de primo *quidem tempore* pauca sunt dicenda, cum scilicet adeo clare constat de Dei voluntate, ut ne dubitari quidem de ea possit, pro cuius exemplo ponitur vocatio Matthaei, et Pauli [233]. Et quamvis iam non contingant eiusmodi vocationes ita miraculosae, tamen et legimus et videmus quasdam, quae quodammodo ad eas videntur accedere, tanta cla-

[231] Mt. 4, 22 ; Cf. Mc. 1, 19-20.

[232] In libro Exercitiorum (nn. 175-177).

[233] In libro Exercitiorum n. 175. Vocatio Sti. Matthaei apud Mt. 9, 9; Mc. 2, 14 ; Lc. 5, 27-28 et Sti. Pauli in Act. 9, 1-19 ; 22, 3-16.

[234] De primo tempore electionis in Doc. 32 annot. 95.

Sed hic modus nimis extraordinarius est, nec cadit sub regulam : et ideo nec a Deo petendus, aut expectandus est, et ob hanc etiam causam, cum tam rarus sit, non multum est in eo insistendum, et [71] tantum obiter declarandus ei qui facit Exercitia.

[188] Secundus igitur modus est magis ordinarius per inspirationes, et motiones internas in voluntate, easque tam efficaces, ut sine ullo intellectus discursu, aut fere nullo, voluntas feratur ad Dei servitutem, et ad perfectionem [235].

[189] Tertius modus procedit per viam intellectus, nempe ratiocinando, et ponderando rationes pro una, et pro altera parte, et demum eligendo id quod, omnibus perpensis, melius iudicatur.

[190] Itaque etiamsi hae duae potentiae animae ita coniunctae sint, ut una sine altera in eligendo operari non possit, est tamen haec differentia, quod in priori modo voluntas praecedit, intellectus vero sequitur, et ab ea trahitur sine ullo suo discursu, aut cunctatione, in posteriori autem praecedit intellectus ipse, tamque multas rationes voluntati proponit, ut eam extimulet, et impellat in eam partem, quam iudicat meliorem. Et quidem hoc supposito, quod motio illa sit immediate a Deo, sine dubio hic modus excellentior est, et altior, quia etiam Aristoteles, ut refert S. Thomas [236] ita ait illis qui moventur secundum instinctum divinum, non expedire consiliari secundum rationem humanam, quia moventur a meliori principio, quam sit humana ratio. Sed posterior via nempe per ratiocinationem, et discursum, est secutior, et tutior [237].

280 Pol. [Doc. 20 n. 85] *in marg. G, R* | 293 Aeg. [Doc. 31 n. 133] *in marg. G, R* | 294-295 est *ante* sine *transp. G*

[235] De secundo modo electionis in Doc. 20 annot. 160.

ritate et satisfactione spiritus, tamque certa illustratione divinae voluntatis, ut ne in has quidem videatur cadere posse dubitatio [234]. Sed haec vocatio nimis extraordinaria est, nec cadit sub regulam, et ideo nec a Deo petenda, aut exspectanda est : et ob hanc etiam causam, cum tam raro accidat, non multum est in huius primi temporis consideratione insistendum, et obiter dumtaxat declarandum ei, qui facit Exercitia.

[188] 2. **Secundum tempus magis ordinarium**. Secundum igitur *tempus* est magis ordinarium ; *cum scilicet animus inspirationibus et motionibus internis agitur, iisque tam efficacibus*, ut sine ullo intellectus discursu, aut fere nullo, voluntas feratur ad Dei servitutem et ad perfectionem [235].

[189] 3. **Tertium tempus**. Tertium *tempus est, cum* intellectus ratiocinando, et ponderando rationes pro una et altera parte, *veritatem clarius aspicit, et veluti lumen voluntati praefert, ut voluntas id demum eligat*, quod omnibus perpensis melius *fuerit iudicatum*.

CAP. XXVII

COMPARATIO SECUNDI TEMPORIS FACIENDAE ELECTIONIS

[190] 1. **Differentia voluntatis et intellectus in electione**. Itaque etiamsi hae duae potentiae animae ita coniunctae sint, ut una sine altera in eligendo operari non possit ; est tamen haec differentia, quod in *primo et secundo tempore* voluntas praecedit, intellectus vero sequitur, et ab ea trahitur sine ullo suo discursu, aut cunctatione ; in *tertio* autem praecedit intellectus ipse, tamque multas rationes voluntati proponit, ut eam exstimulet, et impellat in eam partem, quam iudicat meliorem. Et quidem hoc supposito, quod motio illa sit immediate a Deo, sine *dubio* excellentior *via* est et altior, *cum voluntas divinitus illustrata praecedit ac trahit intellectum* : quia etiam Aristoteles, ut refert S. Thomas [236], ita ait : Illis qui moventur secundum instinctum divinum, non expedire consiliari secundum rationem humanam, quia moventur a meliori principio, quam sit humana ratio. Sed posterior via, nempe per ratiocinationem et discursum, est securior et tutior [237].

---

[236] Vide textum Aristotelis in Doc. 31 annot. 210 ex quo Documento hic locus excerptus est.

[237] De discrimine inter secundum et tertium tempus electionis in Doc. 20 annot. 168.

[191] Pro notitia autem prioris declarandum est exercenti se quid sit consolatio, et quid desolatio de qua utraque agitur in tertia, et quar-[72]ta regula discernendi spiritus [238].

[192] Haec autem consolatio non est habitus, sed veluti spiritualis passio data supernaturaliter, cuius natura est, ut dum praesens est, facile exerceantur actus virtutis, immo cum delectatione et gustu, et cum inflammatione affectus : contra vero facit, ut opera carnis desipiant, et insuavia videantur. Eius partes, vel modi varii sunt, ut pax, et quies quaedam interior, gaudium spirituale, lumen, et clarior cognitio rerum divinarum, lachrymae, mentis elevatio in Deum, spes in Deo fixa, sensus rerum aeternarum, conversio ad coelestia, calor sancti amoris, et si qui sunt similes alii effectus, vel affectus, qui sunt omnes a spiritu bono [239].

[193] Desolatio contra est tristitia, perturbatio animi, spes in rebus, vel personis humanis, amor rerum inferiorum, ariditas, depressio, et evagatio mentis in res huius mundi, quae sunt omnia a spiritu malo [240].

[194] Hoc igitur posito ad cognoscendum utra ex duabus partibus, de quibus consultatur, magis placeat Deo, debet homo in se ipso notare, et animadvertere, quando sentit consolationem, ad quam partem eum inclinet consolatio, et tranquillitas animae, et contra desolatio cum eam sentit, ad quam partem eum magis inclinet. Et cum his temporibus contrariis videat se moveri ad contrarios effectus, debet pro certo habere, nasci id ex principiis contrariis. Proprium enim est spiritus mali, invadere animam tempore desolationis, eamque obruere pusillanimitate, et tristitia, et torpore ; contra vero proprium est boni [73] spiritus, afferre animae laetitiam, et tempore laetitiae cum ea tractare, et in eam influere. Uterque enim dat ex eo quod habet, et quo abundat, ut constat ex regulis discretionis spirituum p r a e s e r t i m q u a e h u i c s e c u n d a e h e b d o m a d a e c o n v e n i u n t, quae valde opportunae sunt hoc tempore et sine illis fere ambulabitur in tenebris.

[195] Est etiam alter modus, et praxis huius rei, quam ponit P. N. Ignatius [241] illa similitudine eius qui praesentat Principi suo

---

308 Pol. [Doc. 20 n. 81] *in marg. G, R* ‖ 312 si *sup. lin. post corr. G* ‖ 318 Acg. [Doc. 31 n. 128] *in marg. G, R* | utra *corr. ex* una *G* | 323 moveri *corr. ex* moverit *G* ‖ 326 eamque *corr. ex* eique *G* ‖ 327 spiritus *add.* et *G*

[191] 2. **Quid in primo et secundo tempore**. Pro notitia autem *primi et secundi temporis, quando scilicet, ut dictum est, anima afflatu divino permovetur*, declarandum est exercenti se, quid sit consolatio, et quid desolatio, de qua utraque agitur in tertia et quarta regula discernendi spiritus [238].

[192] 3. **Quid sit consolatio**. Haec autem consolatio non est habitus, sed veluti spiritualis passio data supernaturaliter, cuius natura est, ut, dum praesens est, facile exerceantur actus virtutis, immo cum delectatione et gustu, et cum inflammatione affectus : contra vero facit, ut opera carnis desipiant, et insuavia videantur. Eius partes vel modi varii sunt, ut pax et quies quaedam interior, gaudium spirituale, lumen, et clarior cognitio rerum divinarum, lachrymae, mentis elevatio in Deum, spes in Deo fixa, sensus rerum aeternarum, conversio ad coelestia, calor sancti amoris, et si qui sunt similes alii effectus vel affectus, qui sunt omnes a spiritu bono [239].

[193] 4. **Quid desolatio**. Desolatio contra est tristitia, perturbatio animi, spes in rebus vel personis humanis, amor rerum inferiorum, ariditas, depressio, et evagatio mentis in res huius mundi, quae sunt omnia a spiritu malo [240].

[194] 5. **Quae observanda in his temporibus electionem faciuro**. Hoc igitur posito, ad cognoscendum, utra ex duabus partibus, de quibus consultatur, magis placeat Deo, debet homo in se ipso notare, et animadvertere, quando sentit consolationem, ad quam partem eum inclinet consolatio, et tranquillitas animae : et contra desolatio, cum eam sentit, ad quam partem eum magis inclinet. Et cum his temporibus contrariis videat se moveri ad contrarios effectus, debet pro certo habere, nasci id ex principiis contrariis. Proprium enim est spiritus mali, invadere animam tempore desolationis, eamque obruere pusillanimitate, et tristitia, et torpore : contra vero proprium est boni spiritus, afferre animae laetitiam, et tempore laetitiae cum ea tractare, et in eam influere. Uterque enim dat ex eo quod habet, et quo abundat, ut constat ex regulis discretionis spirituum, praesertim quae huic secundae hebdomadae conveniunt, quae valde opportunae sunt hoc tempore, et sine illis fere ambulabitur in tenebris.

[195] 6. **Similitudo P. N. Ignatii**. Est etiam *altera quaedam*

[238] In libro Exercitiorum (nn. 316, 317). De consolatione in Doc. 1 annot. 10 et de desolatione in eodem Doc. 1 annot. 11.

[239] De consolatione in Doc. 1 annot. 10.

[240] De desolatione in Doc. 1 annot. 11.

[241] In Doc. 1 n. 21.

genus aliquod cibi, ut exploret quam ei arrideat. Sic anima cum profunda humilitate, et ferventi amore, ac desiderio gratificandi Deo, offerat ei diversis temporibus modo unam, modo alteram rem, observans quaenam ex illis a Deo magis accipiatur, et admittatur, dicens semper, Domine quid me vis facere ?[242] Quod non solum ore, aut leviori mentis affectu, sed toto corde, et multis cordibus, si tot haberet, ei dicendum et sentiendum est.

[196] Porro inter alia indicia divinae voluntatis vocantis ad statum perfectiorem, illud est optimum, si anima sentit sibi promitti tantum pecuniae spiritualis, quantum necesse sit ad aedificandam hanc turrim Evangelicae perfectionis[243], id est si sentit labores huius vitae, qui aliis ita graves videntur, et ipsimet antea ita videri solebant, nunc leviores, et faciliores reddi, sic, ut voluntaria paupertas, vel abnegatio propriae voluntatis, vel castitatis observantia, et reliquarum virtutum exercitatio, iam [74] non adeo gravis ei videatur, ut de se ipso scribit S. Augustinus in libris Confessionum[244]. Secundum est indicium si hae cogitationes pergunt semper movere ad bonum. Satanas enim, licet ab initio dissimulet, in progressu tamen non potest diu se celare, quin incipiat deprodere suum venenum[245].

[197] Denique de eiusmodi signis boni vel mali spiritus, optime et valde dilucide agitur in regulis discretionis spirituum posterioribus libri Exercitiorum, agit etiam Gerson in libro de probatione spirituum[246], et Bonaventura de processu religionis cap. 18[247].

[198] Atque haec hactenus de secundo modo electionis, in quo si ita constet de divina voluntate, ut anima plane confirmetur, et stabiliatur, nec desideret maiorem certitudinem, potest hic conquiescere, sin vero non sufficiat, poterit progredi ad tertium modum[248].

---

341 et *del.* a *G* ‖ 351 ei *post. corr. G* | S *corr. ex* D *G* ‖ 354 in *om. G* | celare *post corr. G* ‖ 358 in libro *G* ‖ 361 haec *om. G*

---

[242] Act. 9, 6.

[243] Lc. 14, 28.

[244] Lib. 12 cap. 30 (PL. 32, 795).

[245] Quae hic in nn. 196 et 197 inveniuntur, etsi nihil in margine indicetur, sumpta sunt ex Doc. 31 nn. 200-203.

praxis huius rei, quam ponit P. N. Ignatius [241] illa similitudine eius, qui praesentat Principi suo genus aliquod cibi, ut exploret quam ei arrideat. Sic anima cum profunda humilitate, et ferventi amore, ac desiderio gratificandi Deo, offerat ei diversis temporibus modo unam, modo alteram rem, observans quaenam ex illis a Deo magis accipiatur et admittatur, dicens semper : Domine, quid me vis facere [242] ? Quod non solum ore, aut leviori mentis affectu, sed toto corde, et multis cordibus, si tot haberet, ei dicendum, et sentiendum est.

[196] 7. **Optimum signum Dei vocantis ad perfectionem.** Porro inter alia indicia Divinae voluntatis vocantis ad statum perfectiorem, illud est optimum, si anima sentit sibi promitti tantum pecuniae spiritualis, quantum necesse sit ad aedificandam hanc turrim Evangelicae perfectionis [243] ; id est, si sentit labores huius vitae, qui aliis ita graves videntur, et ipsimet antea ita videri solebant, nunc leviores et faciliores reddi, sic ut voluntaria paupertas, vel abnegatio propriae voluntatis, vel castitatis observantia, et reliquarum virtutum exercitatio, iam non adeo gravis ei videatur, ut de se ipso scribit S. Augustinus in libris Confessionum [244]. Secundum est indicium, si hae cogitationes pergunt semper movere ad bonum. Satanas enim, licet ab initio dissimulet, in progressu tamen non potest diu se celare, quin incipiat depromere suum venenum [245].

[197] 8. **De signis boni et mali spiritus.** Denique de eiusmodi signis boni vel mali spiritus optime et valde dilucide agitur in regulis discretionis spirituum posterioribus libri Exercitiorum : agit etiam Gerson in libro de Probatione spirituum [246], et Bonaventura de Processu relig. cap. 18 [247].

[198] 9. **Quando ad tertium tempus progrediendum.** Atque haec hactenus de *primo et* secundo *tempore* electionis : in quo si ita constet de Divina voluntate, ut anima plane confirmetur et stabiliatur, nec desideret maiorem certitudinem, potest hic conquiescere : sin vero non sufficiat, poterit progredi ad tertium *tempus* [248].

---

[246] Gerson, *Opera omnia* 1706, 1 col. 37-43.

[247] Opus *De processione religionis* vel *De septem processibus religionis* cum nomine quidem S. Bonaventurae a. 1517 editum, sed a Fr. Davide ab Augusta (von Augsburg) m. 1272 conscriptum. Iterum editum tamquam tertius liber operis a Davide compositi *De exterioris et interioris hominis compositione*, Paris 1899 in qua editione cap. 18 exstat in pp. 197-198.

[248] De tertio tempore electionis in Doc. 1 annot. 23.

[199] Hic autem bipertitus est, nam in prima parte sunt sex illa puncta, in secunda quattuor [249]. Si ergo in priori non fiat electio, veniendum est ad posteriorem, qui est ultimus modus, qui in hac materia tradi possit.

[200] Pro hoc autem modo, sicut etiam omni tempore, quo durat electio, requiritur tranquillitas animae, quoniam tempore turbationis non est locus electionis, cum scriptum sit Eccles. 2. Ne festines in tempore obductionis, quare qui hanc tranquillitatem in se non sentiret, satius esset ut progrediatur in meditationibus donec tempestas deferveat, et redeat serenitas, quoniam dum turbida est aqua, [75] nihil in ea perspici potest.

[201] Supposita ergo hac tranquillitate, proponenda sunt ex una parte commoda, ex altera parte incommoda provenientia ex ea re, de qua agitur, et singula bene aestimanda, et examinanda, ut videatur quaenam praeponderent.

[202] Tantum *Tamen* illud observandum, et actuandum hic, quod supra attigimus, nempe has rationes, quae ad deliberationem adhibentur, debere omnes proficisci ex illo principio divini obsequii, nec admittendos esse in hac consultatione respectus humanos, aut terrenas cogitationes.

[203] Notandum est etiam quod hic tertius modus non solum tunc adhibendus est, cum in secundo modo nihil conclusum est, sed etiam si facta sit electio confert ad eam magis confirmandam, et stabiliendam. Si enim anima certa esset, quod illa motio secundi modi esset a Deo, sine dubio nihil ei esset amplius requirendum, sed quia Angelus satanae transfigurat se aliquando in Angelum lucis [250], ideo haec generalis regula esse debet, valde periculosum esse, cum homo vult se gubernare tantum per motus voluntatis,

---

366 Arch. [Doc. 1 nn. 19, 20] *in marg. G, R* ‖ 371 durat *corr. ex* dat *G* ‖ 372 cum *sup. lin., prius* sicut *G* ‖ 373 obductionis *post corr. G* ‖ Pol. [Doc. 20 n. 89] *in marg. G, R* ‖ 375 deferveat *corr. G* ‖ 377 Aeg. [Doc. 31 n. 131] *in marg. G, R* ‖ 378 commoda *add.* et *G* ‖ parte *om. G* ‖ 382 attigimus *sup. lin., prius* egimus *G*

CAP. XXVIII

DE MODO PRIORE ET POSTERIORE BONAE ELECTIONIS FACIENDAE

[199] 1. **Quot modis tempus tertium distinguatur.** *Tertium tempus in libello Exercitiorum duobus modis distinguitur, qui vocantur modus prior, et modus posterior bonae electionis : prior sex punctis, posterior quatuor regulis continetur* [249]. Si ergo in priori non fiat electio, veniendum est ad posteriorem, qui est ultimus modus, qui in hac materia tradi possit.

[200] 2. **Quid in his modis eligendi requiratur.** Pro *his* autem *duobus modis* bene eligendi, sicut etiam omni tempore quo durat electio, requiritur tranquillitas animae, quoniam tempore turbationis non est locus electionis ; cum scriptum sit Eccles. 2. Ne festines in tempore obductionis, quare qui hanc tranquillitatem in se non sentiret, satius esset ut progrediatur in meditationibus, donec tempestas deferveat, et redeat serenitas, quoniam dum turbida est aqua, nihil in ea perspici potest.

[201] 3. **Posita animi tranquillitate quid faciendum.** Supposita ergo hac tranquillitate, proponenda sunt ex una parte commoda, ex altera parte incommoda provenientia ex ea re, de qua agitur, et singula bene aestimanda et examinanda, ut videatur quaenam praeponderent.

[202] 4. **Rationes unde petendae.** Tantum illud observandum, et actuandum hic, quod supra attigimus, nempe has rationes, quae ad deliberationem adhibentur, debere omnes proficisci ex illo principio Divini obsequii ; nec admittendos esse in hac consultatione respectus humanos, aut terrenas cogitationes.

[203] 5. **Electio tertii temporis alias confirmat.** Notandum est etiam, quod *hi duo modi quibus tertium tempus distinguitur, non solum tunc adhibendi sunt*, cum in secundo tempore nihil conclusum est ; sed etiam si facta sit electio, confert ad eam magis confirmandam et stabiliendam. Si enim anima certa esset, quod illa motio secundi *temporis* esset a Deo, sine dubio nihil ei esset amplius requirendum : sed quia Angelus satanae transfigurat se aliquando in angelum lucis [250], ideo haec generalis regula esse debet,

410 *in marg.* secunda cor. 11

[249] Significat sex puncta quae inveniuntur in libro Exercitiorum (nn. 178-183) et quatuor puncta quae leguntur in (nn. 184-187).

[250] 2 Cor. 11, 14.

et sensus quosdam interiores, non adhibendo considerationem debitam [251]. Et ideo probatio et examen fieri debet per lumen, quia, ut dicit Apostolus, omne quod manifestatur lumen est [252]. Hoc autem lumen post lumen fidei est etiam ipsa humana ratio, a d i u t a t a m e n, e t i l l u m i n a t a l u m i n e f i d e i, quae ipsa quoque a Deo est, et non potest unum repugnare alteri, quia ne-[76]cessarium est ut verum vero consonum sit.

[204] Itaque hoc etiam signum est spiritus mali, quando refugit hoc examen, quia amat tenebras, et non vult venire ad lucem, ut non arguantur opera eius [253]. Hanc igitur ob causam hic modus eligendi securior est, quia ratio fide illuminata, et Ecclesiae catholicae doctrina instructa suo officio fungitur, et cum totas vires suas, et quicquid potest exponat in inquirenda Dei voluntate, fideliter facit quod in ipsa est.

[205] Si vero ad has rationes adiungatur, etiam experientia quam quis habeat suae infirmitatis, ut manifeste sentiat salutem suam in saeculo exponi magno discrimini, non est dubium, quin securius etiam res procedat.

[206] Quod si praeterea rationes istae confirmentur per aliqua signa secundi modi quae superius diximus [254], nempe pacis, consolationis, aut gustus, tum vero anima maiorem etiam satisfactionem, et
claritatem *certitudinem*
accipit.

[207] Quaeret aliquis quid faciendum sit, si forte contingat, ut secundo tempore in aliquam rem inclinemur, tertio vero tempore in alteram ei contrariam, vel dissimilem [255]. Respondemus esse diligenter rem examinandam per regulas discernendi spiritus, et per rectam rationem, et aestimandum pondus rerum moventium utroque modo. Quod si constaret clare quod ratio astipulatur electioni tertii temporis, securius est eam sequi, quia non est certum an motio illa secundi temporis sit a [77] Deo, et tunc ma-

399 et] nec *G* ‖ 401 mali spiritus *transp. G* ‖ 418 Pol. [Doc. 20 n. 88] *in marg. G, R*

[251] Cf. GZ. DÁVILA, Doc. 31 nn. 134, 135.

[252] Eph. 5, 13.

[253] Io. 3, 20. Cf. librum Exercitiorum (n. 326) et GZ. DÁVILA, Doc. 31 n. 139 et 141 ubi inveniuntur quae hic exstant in nn. 204-206.

valde periculosum esse, cum homo vult se gubernare tantum per motus voluntatis, et sensus quosdam interiores, non adhibendo considerationem debitam [251]. Et ideo probatio et examen fieri debet per lumen; quia, ut dicit Apostolus: Omne quod manifestatur, lumen est [252]. Hoc autem lumen post lumen fidei est etiam ipsa humana ratio, adiuta tamen et illuminata lumine fidei, quae ipsa quoque a Deo est: et non potest unum repugnare alteri, quia necessarium est, ut verum vero consonum sit.

[204] 6. **Aliud signum mali spiritus**. Itaque hoc etiam signum est spiritus mali, quando refugit hoc examen, quia amat tenebras, et non vult venire ad lucem, ut non arguantur opera eius [253]. Hanc igitur ob causam hic modus eligendi securior est, quia ratio fide illuminata, et Ecclesiae Catholicae doctrina instructa suo officio fungitur; et cum totas vires suae, et quidquid potest, exponat in inquirenda Dei voluntate, fideliter facit, quod in ipsa est.

[205] 7. **Experientia suae infirmitatis**. Si vero ad has rationes adiungatur etiam experientia, quam quis habeat suae infirmitatis, ut manifeste sentiat salutem suam in saeculo exponi magno discrimini, non est dubium, quin securius etiam res procedat.

[206] 8. **Maius animae lumen**. Quod si praeterea rationes istae confirmentur per aliqua signa secundi *temporis*, quae superius diximus, nempe pacis, consolationis [254], aut gustus, tum vero anima maiorem etiam satisfactionem et claritatem accipit.

[207] 9. **Quid si secundo tempore fit inclinatio**. Quaeret aliquis, quid faciendum sit, si forte contingat, ut secundo tempore in aliquam rem inclinemur, tertio vero tempore in alteram ei contrariam vel dissimilem [255]. Respondemus esse diligenter rem examinandam per regulas discernendi spiritus, et per rectam rationem, et aestimandum pondus rerum moventium utroque modo. Quod si constaret clare, quod ratio astipulatur electioni tertii temporis, securius est eam sequi, quia non est certum, an motio illa secundi

420 *in marg.* Ex reg. 13. ad motus animae discernendos ‖ 421 *in marg.* Ioan. III. 13 *sed falso, in aliis edd.* 20

[254] Supra n. 194.

[255] Quid faciendum sit si forte in contrarias partes secundo et tertio tempore inclinemus in Doc. 20 annot. 173.

xime cum ratio aliud suadet. Contra vero si rationes, quae tertio tempore movent, essent debiles, motiones autem secundi temporis bene examinatae iuxta regulas videntur esse a Deo, et recta ratio eis non repugnat, tota electio secundi temporis est praeferenda; licet enim prius clare non constaret per eam de Dei voluntate tamen rebus melius agitatis, et discussis, accedente rationis testimonio, potest fieri ut constet.

[208] Restat nunc ultimum, nempe tota praxis, et ordo proponendi electionem et manuducendi eum, qui facit Exercitia. In primis igitur hoc valde notandum est, quod etiam supra indicavimus, iam tum ab initio huius secundae hebdomadae incipere disponi animam per meditationem illam de Regno Christi, quae mentem erigit a terrenis et fluxis ad Salvatoris imitationem desiderandam, quae quidem dispositio alenda est semper deinceps in eo qui se exercet [256], excitando eum, et dirigendo ad id quod perfectius est [257] per reliquas meditationes, ut Nativitatis, Circuncisionis, et alias, in quibus ita instruendus est, ut concipiat desiderium assimilandi se filio Dei, et praeterea quam maximam possit erga eum gratitudinem, qui tanta nobis dedit, et tanta pro nobis fecit.

[209] Deinde quarto, vel quinto die [258] inchoantur meditationes electionis per illud Exercitium pueri Iesu, cum remansit in templo, in quo ut [78] dicitur in libro Exercitiorum [259], coepit dare exemplum huius Evangelicae perfectionis, quando patre putativo et naturali matre relictis voluit occupari in iis quae Aeterni Patris essent.

---

429 tota *sup. lin., prius* sola *G* ‖ 433 Aeg. [*Doc.* 31 n. 150] *in marg. G. R* ‖ 447 remansit *sup. lin., prius* errasset *G*

---

[256] De regno Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

temporis sit a Deo, et tunc maxime cum ratio aliud suadet. Contra vero si rationes, quae tertio tempore movent, essent debiles, motiones autem secundi temporis bene examinatae iuxta regulas videntur esse a Deo, et recta ratio eis non repugnat, tota electio secundi temporis est praeferenda : licet enim prius clare non constaret per eam de Dei voluntate, tamen rebus melius agitatis et discussis, accedente rationis testimonio potest fieri ut constet.

Cap. XXIX

De praxi et ordine electionis.

[208] 1. **Praxis electionis.** Restat nunc ultimum, nempe tota praxis, et ordo proponendi electionem, et manuducendi eum, qui facit Exercitia. In primis igitur hoc valde notandum est, quod etiam supra indicamus, iam tum ab initio huius secundae hebdomadae incipere disponi animam per meditationem illam de Regno Christi, quae mentem erigit a terrenis et fluxis ad Salvatoris imitationem desiderandam : quae quidem dispositio alenda est semper deinceps in eo, qui se exercet [256], excitando eum, et dirigendo ad id quod perfectius est [257] per reliquas meditationes, ut Nativitatis, Circumcisionis, et alias, in quibus ita instruendus est, ut concipiat desiderium assimilandi se Filio Dei, et praeterea quam maximam possit erga eum gratitudinem, qui tanta nobis dedit, et tanta pro nobis fecit. *In hac autem contemplatione de Regno Christi, existimandum non est verba illa: Attestans coram infinita bonitate tua, etc. voti vim habere, cum Annotatione 14.ª ex 20, sit peculiaris admonitio, ne quis vacans Exercitiis voto se facile obstringat.*

[209] 2. **Quarta vel quinta die inchoanda meditatio electionis.** Deinde quarto vel quinto die [258] inchoantur meditationes electionis per illud Exercitium pueri Iesu, cum remansit in templo, in quo, ut dicitur in libro Exercitiorum [259], coepit dare exemplum huius evangelicae perfectionis, quando, patre putativo et naturali matre relictis, voluit occupari in iis quae Aeterni Patris essent.

---

474 *in marg.* praeludio circa electionem statuum

---

[257] De hac animi dispositione ad id quod est perfectissimum in Doc. 22-23 annot. 104.

[258] Quo die electio incipi debeat in Doc. 20 annot. 132.

[259] In libro Exercitiorum (n. 135).

[210] Igitur ad disponendam animam electioni faciendae, post hanc meditationem datur primo Exercitium duorum vexillorum [260], deinde eodem die meditatio de tribus hominum classibus, quae ad hoc tendit, ut iuxta eas exercitans se examinet, et cognoscat affectum suum erga res mundanas ; et si in prima, vel secunda classe se deprehenderit, conetur sibi vim facere, ut se transferat in tertiam.

[211] Ad maiorem autem intelligentiam harum trium classium, notandum est hoc in omnibus supponi, modum illum, quo pecunia illa acquisita est, non esse illicitum, ita ut obliget ad restitutionem. Nam alioquin non posset homo indifferens esse ad eam retinendam, vel relinquendam ; quod tamen dicitur in tertia classe [261].

[212] Est ergo hic modus, ut quando v. g. aliquis ex nimio studio lucri, vel ex aliquo alio affectu humano et vitioso negociatur.

Secundo notandum primam et secundam classem ita inter se differre, quod utraque habet quidem voluntatem quandam infirmam et remissam exuendi affectum ad rem illam, sed prima classis nulla unquam adhibet media, nec cogitat de mediis, secunda vero aliquid amplius facit, quia adhibet quidem aliqua media, sed quae ipsi placent, non autem iuxta Dei voluntatem, ac beneplacitum, et ideo [79] videtur sibi parata omnia alia facere, praeter illud, ut privetur re illa quam amat, tertia porro ad hoc etiam parata est, si Deo ita placeat, idque tantum inquirit an placeat.

[213] Et sic patet totam hanc meditationem eo tendere ut ostendat animae quam turpe, et perversum sit, si non solum exuere nolit inordinatas cupiditates, sed si velit quidem eas exuere, sed eo modo velit, quo ipsi libeat, et se non resignat in manibus Dei. Ex quo apparet illam esse voluntatem admodum debilem, quia vere vult, et non vult.

[214] Unde quia res haec tanti momenti est, praesertim ad disponendam animam electioni iam vicinae, posset etiam exercitans ad maiorem claritatem, praeter hanc similitudinem trium mercatorum effingere sibi alias similitudines, eiusdem tenoris, ut v. g. si essent tres aegroti, qui sanari quidem omnes cupiunt, sed primus nolit adhibere medicinas ullas propter earum amaritudinem, nec abscissionem propter dolorem ; secundus velit quidem

---

456 Mir. [Doc. 22-23 n. 71] *in marg. G, R* 461 esse *post. corr. G* | 473 ideo *add. et del.* nec *G* | 484 praeter hanc *post corr. G*

[210] 3. **Exercitans disponendus ad electionem**. Igitur ad disponendam animam electioni faciendae, post hanc meditationem datur primo Exercitium duorum Vexillorum [260], deinde eodem die meditatio de tribus hominum classibus, quae ad hoc tendit ; ut iuxta eas, *qui in Exercitiis est*, se examinet, et cognoscat affectum suum erga res mundanas : et si in prima, vel secunda classe se deprehenderit, conetur sibi vim facere, ut se transferat in tertiam.

[211] 4. **Pro intelligentia maiori trium classium**. Ad maiorem autem intelligentiam harum trium classium, notandum est, hoc in omnibus supponi, modum illum, quo pecunia illa acquisita est, non esse illicitum, ita ut obliget ad restitutionem. Nam alioquin non posset homo indifferens esse ad eam retinendam, vel relinquendam, quod tamen dicitur in tertia classe [261].

[212] 5. **Alia notanda**. Est ergo hic modus, ut quando v. g. aliquis ex nimio studio lucri, vel ex aliquo alio affectu humano, et vitioso negociatur. Secundo notandum, primam et secundam classem ita inter se differre, quod utraque habet quidem voluntatem quamdam infirmam et remissam exuendi affectum ad rem illam, sed prima classis nulla umquam adhibet media, nec cogitat de mediis ; secunda vero aliquid amplius facit, quia adhibet quidem aliqua media, sed quae ipsi placent, non autem iuxta Dei voluntatem ac beneplacitum ; et ideo videtur sibi parata omnia alia facere, praeter illud, ut privetur re illa quam amat. Tertia porro ad hoc etiam parata est, si Deo ita placeat, idque tantum inquirit an placeat.

[213] 6. **Finis meditationis trium classium**. Et sic patet, totam hanc meditationem eo tendere, ut ostendat animae quam turpe et perversum sit, si non solum exuere nolit inordinatas cupiditates, sed si velit quidem eas exuere, sed eo modo velit, quo ipsi libeat, et se non resignat in manibus Dei. Ex quo apparet, illam esse voluntatem admodum debilem, quia vere vult et non vult.

[214] 7. **Aliae quoque similitudines effingendae**. Unde quia res haec tanti momenti est, praesertim ad disponendam animam electioni iam vicinae, posset etiam *qui Exercitia sumit*, ad maiorem claritatem, praeter hanc similitudinem trium mercatorum, effingere sibi alias similitudines eiusdem tenoris, ut v. g. si essent tres aegroti, qui sanari quidem omnes cupiunt, sed primus nolit adhibere medicinas ullas propter earum amaritudinem, nec abscis-

---

[260] De Exercitio duorum vexillorum in Doc. 22-23 annot. 93.

[261] In libro Exercitiorum (n. 155).

adhibere, sed quas ipse probet, ac iudicet, non eas quae aptae sunt eius morbo, ut v. g. si nollet abstinere a vino, aut similibus, tertius denique se totum medico permittat, ut et dietam imperet, et urat, et secet ipsa etiam membra si opus sit.

[215] Porro simul cum his duabus meditationibus, quas diximus, nempe de duobus vexillis, et de tribus classibus, vel si ita melius videatur sequenti die, post meditationem de transitu Christi a Nazareth, et de eius baptismo, pro-[80]ponuntur exercitanti tres gradus humilitatis [262], ut quemadmodum dicitur in libro Exercitiorum, toto die eos animo verset [263]: simul unum, vel duo mysteria vitae Christi eodem die sicut in reliquis diebus meditanda sunt [264]. Nam hi tres modi non dantur pro certa hora alicuius meditationis, cum non contineant nisi unum punctum praecipuum, scilicet desiderium attingendi tertium illum gradum humilitatis, quod toto die mente revolvendum est extra meditationem ; immo etiam in meditatione opportuno tempore, adhibito triplici illo colloquio de vexillis, ut ibidem dicitur [265].

[216] His peractis accedendum iam propius est ad electionem, et in primis declarandum praeludium electionum [266], quod fere coincidit cum Fundamento posito ante Exercitia, et ideo, qui bene illud meditatus fuerit, nullam in hoc habebit difficultatem.

[217] Interim Instructor exploret voluntatem exercentis se, an habeat indifferentiam de cuius necessitate supra locuti sumus [267], et si magis propendere ad imperfectiorem statum animadverterit, explicet ei illud notabile, quod est in Exercitiis post tres classes [268], ut scilicet qui sentit affectum repugnantem paupertati reali, petat a Deo, ut ipsum potius inclinet in illam partem. Cuius

491 ut et *corr. ex* et ut *G* ‖ 497 Mir. [Doc. 22-23 n. 76] *in marg. manu correct. G* ‖ 506 Aeg. [Doc. 31 n. 152] *in marg. G, R* ‖ 510 Pol. [Doc. 20 n. 78] *in marg. R, in marg. manu correct. G,*

[262] De tribus modis humilitatis in Doc. 20 annot. 146.

[263] In libro Exercitiorum (n. 164).

sionem propter dolorem ; secundus velit quidem adhibere, sed quas ipse probet ac iudicet, non eas quae aptae sunt eius morbo, ut v. g. si nollet abstinere a vino, aut similibus ; tertius denique se totum medico permittat, ut et diaetam imperet, et urat, et secet ipsa etiam membra, si opus sit.

[215] 8. **Quandonam electionem facturo proponantur tres gradus humilitatis.** Porro simul cum his duabus meditationibus, quas diximus, nempe de duobus vexillis, et de tribus classibus, vel, si ita melius videatur, sequenti die, post meditationem de transitu Christi a Nazareth, et de eius baptismo, proponuntur *electionem facturo* tres gradus humilitatis [262], ut, quemadmodum dicitur in libro Exercitiorum, toto die eos animo verset [263] : simul tamen unum, vel duo mysteria vitae Christi eodem die, sicut in reliquis diebus, meditanda sunt [264]. Nam hi tres *gradus* non dantur pro certa hora alicuius meditationis, cum non contineant nisi unum punctum praecipuum, scilicet desiderium attingendi tertium illum gradum humilitatis, quod toto die mente revolvendum est extra meditationem, immo etiam in meditatione opportuno tempore, ahibito triplici illo colloquio de vexillis, ut ibidem dicitur [265].

CAP. XXX

DE IPSA ELECTIONE IUXTA RATIONEM SECUNDI TEMPORIS

[216] 1. **Praeludium ele[illegible]declarandum.** His peractis accedendum iam propius est ad electionem, et in primis declarandum praeludium electionum [266], quod fere coincidit cum fundamento posito ante Exercitia : et ideo, qui bene illud meditatus fuerit, nullam in hoc habebit difficultatem.

[217] 2. **Exploranda exercentis voluntas.** Interim Instructor exploret voluntatem exercentis se, an habeat indifferentiam, de cuius necessitate supra locuti sumus [267] : et si magis propendere ad imperfectiorem statum animadverterit, explicet ei illud notabile, quod est in Exercitiis post tres classes [268], ut scilicet qui sentit affectum repugnantem paupertati reali, petat a Deo, ut ipsum

---

[264] De non omittendis meditationibus tempore electionum in Doc. 20 annot. 137.

[265] In libro Exercitiorum (n. 168).

[266] In libro Exercitiorum (n. 169).

[267] Supra in his Doc. 33, 34, 43 n. 171.

[268] In libro Exercitiorum (n. 157).

ratio est, quia virga incurva flectenda est in contrariam partem, ut deinde manens in medio, fiat recta : quod praesertim locum habet in hac materia, cum illa pars sit securior, et hoc nihil impe-[81] diat vel Dei voluntatem, vel libertatem nostram. Hoc ergo supposito pergendum est in meditationibus mysteriorum Christi, quae sunt in libro Exercitiorum, et simul vacandum electioni, ad quam dirigendam, dandi sunt tres illi modi recte eligendi voce vel scripto [269], ut magis videbitur Instructori.

[218] Electio autem ita peragenda est, non ut exercitans meditetur tres illos modos toto tempore meditationis, sed post peractam unamquamque meditationem, vel in aliqua eius parte, cum animus iam quietus est, tunc tempus proprium est agendi, et ratiocinandi circa rem propositam. Et ideo diligenter curandum est, ut meditationes, quemadmodum diximus [270], de Christi vita diligenter fiant suo tempore. Nam si quis omissis suis meditationibus vellet se totum dare cogitationi de electione status, non bene faceret, idque ei damnum afferret, quia per meditationes anima corroboratur, et illuminatur, et elevatur a terrenis, unde fit aptior ad Dei voluntatem, et cognoscendam, et amplectendam, et ad superanda omnia impedimenta ; et contra si cessaret a meditando obscurior fieret, et infirmior [271].

[219] Quare, ut dictum est, dandum est suum tempus meditationi divinarum rerum, quae pro varietate mysteriorum occurrunt, et suum deinde tempus electioni, ne si anima tota occupetur in hoc negocio, haec una cogitatio exsugat, et exhauriat quodammodo succum et florem devotionis, et ita reddatur languidior [82].

[220] Quod si adhuc magis in particulari quaeratur quomodo hoc faciendum sit, dicendum, quod si in secundo modo eligendi versetur, debet qui deliberat sine ulla sua ratiocinatione, aut discursu adhibito, dum facit meditationem, aut colloquia, et in summa dum constitutus est ante Deum, proponere oculis mentis suae viam consiliorum, et observare an sentiat in anima sua motus aliquos consolationis, aut desolationis. Deinde proponere sibi viam mandatorum ; et hoc idem circa eam observare.

---

524 Mir. [Doc. 22-23 n. 80] *in marg. G, R* ‖ 530 fiant *post corr. G* ‖ 538 pro *sup. lin., manu correct. G* ‖ 543 Pol. [Doc. 20 n. 82] *in marg. R, in marg. manu correct. G*

---

[269] De scriptis dandis in Doc. 3 annot. 6.

[270] Supra in his Doc. 32, 34. 43 n. 215.

potius inclinet in illam partem. Cuius ratio est, quia virga incurva flectenda est in contrariam partem, ut deinde manens in medio, fiat recta : quod praesertim locum habet in hac materia, cum illa pars sit securior, et hoc nihil impediat vel Dei voluntatem vel libertatem nostram. Hoc ergo supposito, pergendum est in meditationibus mysteriorum Christi, quae sunt in libro Exercitiorum, et simul vacandum electioni ; ad quam dirigendam, danda sunt *tria illa tempora* recte eligendi, voce vel scripto [269], ut magis vidébitur Instructori.

218 3. **Quomodo electio peragenda**. Electio autem ita peragenda est, non ut *electurus* meditetur *tria illa tempora* toto tempore meditationis, sed post peractam unamquamque meditationem, vel in aliqua eius parte, cum animus iam quietus est, tunc tempus propium est agendi, et ratiocinandi circa rem propositam. Et ideo diligenter curandum est, ut meditationes, quemadmodum diximus [270], de Christi vita diligenter fiant suo tempore. Nam si quis omissis suis meditationibus vellet se totum dare cogitationi de electione status, non bene faceret ; idque ei damnum afferret ; quia per meditationes anima corroboratur, et illuminatur, et elevatur a terrenis, unde fit aptior ad Dei voluntatem et cognoscendam, et amplectendam, et ad superanda omnia impedimenta : et contra, si cessaret a meditando, obscurior fieret et infirmior [271].

219 4. **Miscenda electioni meditatio**. Quare ut dictum est, dandum est suum tempus meditationi Divinarum rerum, quae pro varietate mysteriorum occurrunt ; et suum deinde tempus electioni, ne si anima tota occupetur in hoc negotio, haec una cogitatio exsugat et exhauriat quodammodo succum et florem devotionis, et ita reddatur languidior.

220 5. **Peculiaris modus in electione tenendus**. Quod si adhuc magis in particulari quaeratur, quomodo hoc faciendum sit, dicendum, quod si in secundo *tempore* eligendi versetur, debet qui deliberat sine ulla sua ratiocinatione, aut discursu adhibito, dum facit meditationem, aut colloquia, et in summa, dum constitutus est ante Deum, proponere oculis mentis suae viam consiliorum, et observare an sentiat in anima sua motus aliquos consolationis, aut desolationis. Deinde proponere sibi viam mandatorum ; et hoc idem circa eam observare.

---

560 *in marg.* Ex 3. tempore bonae electionis

---

[271] De non omittendis meditationibus tempore electionis in Doc. 20 annot. 137.

[221] Nec est ad hoc necessaria particularis meditatio, ut paulo ante dictum est, sed sufficit hoc facere dum versatur in meditationibus, et orationibus consuetis. Et hoc idem faciat extra tempus meditationis proponendo hoc modo dicto, et observando motus praedictos; nihil discurrendo per se, sed tantum audiendo vocem Domini, et se ad eam audiendam, et ad motum illum accipiendum disponendo quantum poterit; maxime renovando saepe resignationem, et desiderium cognoscendi divinum beneplacitum, et hoc semper curando, ut cesset omnis propria voluntas, aut inclinatio.

[222] Cum autem venerit Instructor, exigat ab eo rationem huiusmodi motionum [272], et si boni vel mali spiritus signa deprehendat, utatur regulis de discernendis spiritibus, sed iis praecipue, quae secundae hebdomadae conveniunt, et declaret ei, quantum satis esse iudicabit ad ipsum dirigendum, vel erigendum si opus fuerit [273]. Et si bene procedere hac via vide-[83]bit alia meditatione proposita hortetur, ut eandem viam teneat circa electionem propositam, ut experiatur an durent eaedem motiones, an aliae contrariae succedant, quod si contrariae occurrerint, conetur discernere per praedictas regulas, quae sint bonae, quae malae.

[223] Si hoc modo secundi temporis non conficitur electio, quia qui exercetur nullam notatu dignam motionem in se sentit, vel sentit in utramque partem, adhibendi sunt modi tertii temporis, prior, et posterior, qui ei declarandi erunt, ut cum priori modo aliquid constituerit, idem deinde expendat posteriori, et si idem resultet ex utroque, id bonum signum est bonae electionis.

[224] Hoc autem tertio tempore poterit dari una tantum meditatio ex iis, quae secunda hebdomada proponuntur cum sua repetitione [274], ut reliquum tempus impendatur electioni, idque videtur innui in libro Exercitiorum per exemplum contemplationis bap-

564 declaret *corr. ex* deberet *G* — 579 Mir. [Doc. 22-23 n. 74] *in marg. G, R* — 580 innui *corr. ex* inesse *G*

[272] De exigenda ratione ab eo qui exercetur in Doc. 3 annot. 7.

[221] 6. **Non est necessaria particularis meditatio.** Nec est ad hoc necessaria particularis meditatio, ut paulo ante dictum est, sed sufficit hoc facere dum versatur in meditationibus et orationibus consuetis. Et hoc idem faciat extra tempus meditationis, proponendo hoc modo dicto, et observando motus praedictos; nihil discurrendo per se, sed tantum audiendo vocem Domini, et se ad eam audiendam, et ad motum illum accipiendum disponendo, quantum poterit; maxime renovando saepe resignationem, et desiderium cognoscendi divinum beneplacitum, et hoc semper curando, ut cesset omnis propria voluntas, aut inclinatio.

[222] 7. **Exigenda ratio motionum exercitantis.** Cum autem venerit Instructor, exigat ab eo rationem huiusmodi motionum[272]: et si boni vel mali spiritus signa deprehendat, utatur regulis de discernendis spiritibus, sed iis praecipue quae secundae Hebdomadae conveniunt: et declaret ei quantum satis esse iudicabit ad ipsum dirigendum vel erigendum si opus fuerit[273]. Et si bene procedere hac via videbit, alia meditatione proposita hortetur, ut eamdem viam teneat circa electionem propositam, ut experiatur an durent eaedem motiones, an aliae contrariae succedant: quod si contrariae occurrerint, conetur discernere per praedictas regulas, quae sint bonae, quae malae.

Cap. XXXI

De electione iuxta priorem et posteriorem modum.

[223] 1. **Quid si hoc tempore non conficitur electio.** Si hoc *secundo tempore* non conficitur electio, quia qui exercetur nullam notatu dignam motionem in se sentit, vel sentit in utramque partem: adhibendi sunt modi tertii temporis, prior et posterior, qui ei declarandi erunt, ut cum priori modo aliquid constituerit, idem deinde expendat posteriori; et si idem resultet ex utroque, id bonum signum est bonae electionis.

[224] 2. **Una detur meditatio tertio tempore.** Hoc autem tertio tempore poterit dari una tantum meditatio ex iis, quae secunda hebdomada proponuntur cum sua repetitione[274], ut reliquum tempus impendatur electioni. Idque videtur innui in libro

---

[273] De declarandis regulis discretionis spirituum in Doc. 22-23 annot. 83.

[274] De meditationibus tempore electionis in Doc. 20 annot. 137.

tismi, quae ponitur quinta die [275]. Quanquam cum hoc non praecipiatur, credi potest, quod permittitur Instructori, ut unam vel duas in die det meditationes, ut viderit exercitanti magis profuturum, pro difficultate quam sentiat, et prout indigeat tempore ad faciendam hanc discussionem.

[225] Monendus etiam erit, ut notet scripto rationes, quae se offerunt pro utraque parte, idque seorsim. Nam rationes omnes cuiusque partis simul collectae magis veritatem ostendunt, et maiorem vim habent [84] ad movendum. Has vero cum Instructore conferre debebit, ut ab eo melius dirigi possit.

[226] Porro illud etiam cavendum Instructori, ne in hoc negocio per se tam difficili, et laborioso, nimis obruat exercitantem, nec semper eum stimulet, et fatiget, quin potius sinendus est aliquando respirare [276], ne semper affligatur, aut absorbeatur tristitia, aut taedio et desperatione abiiciat se ipsum, quod tunc maxime metuendum est, cum praeter propriam infirmitatem, et repugnantiam carnis, accedunt etiam daemonum impugnationes. Difficile est enim relevare eiusmodi cor, cum semel conciderit.

[227] Immo vero etiam si quis cerneretur minus prompte respondere divinae voluntati, nec se vincere, ut deberet, sustinendus tamen patienter esset, et expectandum, ut paulatim, et quasi pedetentim superet obices illi oppositos; et in hoc etiam imitandus mos divinae bonitatis, cui cooperamur, quae omnia suaviter disponit et longanimiter expectat animae moras in veniendo ad eum.

[228] Denique hoc etiam advertendum, quicquid eliget secundo, vel tertio tempore, ne votum ullum emittat, ut dicitur annotatione decima quarta [277], et praesertim in secundo tempore. Saepe enim in illo calore, vel consolatione fiunt vota, quae deinde displicent, et hoc praesertim servandum cum iis, qui natura sunt ferventi, et praecipiti, vel parum stabili. Sed tamen si electio facta esset maturo consilio, ut cum ma-[85]gna claritate, et indiciis haud obscuris divinae vocationis, praesertim si aetas, aut natura hominis non esset suspecta, et hic suam electionem voto firmare

---

586 Pol. [Doc. 20 n. 83] *in marg. G, R* ‖ 591 Aeg. [Doc. 31 n. 149] *in marg. G, R* ‖ 594 affligatur *corr. ex* obligatur *G* ‖ 605 Pol. [Doc. 20 n. 87] *in marg. G, R*

Exercitiorum per exemplum contemplationis Baptismi, quae ponitur quinta die [275]. Quamquam, cum hoc non praecipiatur, credi potest quod permittitur Instructori, ut unam vel duas in die det meditationes, ut viderit exercitanti magis profuturum, pro difficultate quam sentiat, et prout indigeat tempore ad faciendam hanc discussionem.

[225] 3. **Notet scripto rationes**. Monendus etiam erit, ut notet scripto rationes, quae se offerunt pro utraque parte, idque seorsim. Nam rationes omnes cuiusque partis simul collectae magis veritatem ostendunt, et maiorem vim habent ad movendum. Hac vero cum Instructore conferre debebit, ut ab eo melius dirigi possit.

[226] 4. **Non obruendus exercitantis animus**. Porro illud etiam cavendum Instructori, ne in hoc negotio per se tam difficili et laborioso nimis obruat exercitantem, nec semper eum stimulet et fatiget : quin potius sinendus est aliquando respirare [276], ne semper affligatur, aut absorbeatur tristitia, aut taedio et desperatione abiiciat se ipsum, quod tunc maxime metuendum est, cum praeter propriam infirmitatem et repugnantiam carnis, accedunt etiam daemonum impugnationes : difficile est enim relevare eiusmodi cor, cum semel conciderit.

[227] 5. **Ut sustinendus qui non prompte vocationi divinae respondet**. Immo vero etiam si quis cerneretur minus promte respondere divinae voluntati, nec se vincere ut deberet, sustinendus tamen patienter esset, et exspectandum, ut paulatim et quasi pedetentim superet obices illi oppositos ; et in hoc etiam imitandus mos divinae bonitatis, cui cooperamur, quae omnia suaviter disponit, et longanimiter exspectat animae moras in veniendo ad eum.

[228] 6. **Tempore electionis nullum votum emittendum**. Denique hoc etiam advertendum, quidquid eliget secundo vel tertio tempore ne votum ullum emittat, ut dicitur annotatione decima quarta [277], et praesertim in secundo tempore. Saepe enim in illo calore vel consolatione fiunt vota, quae deinde displicent. Et hoc praesertim servandum cum iis, qui natura sunt ferventi, et praecipiti, vel parum stabili. Sed tamen si electio facta esset maturo consilio, ut cum magna claritate, et indiciis haud obscuris divinae vocationis, praesertim si aetas, aut natura hominis non

[275] In libro Exercitiorum (n. 158).

[276] De benignitate Directoris in Doc. 18 annot. 77.

[277] In libro Exercitiorum (n. 14).

cuperet, ut se melius muniret contra oppugnationes carnis, et mundi, et Satanae, non potest Instructor, nec debet eius devotionem impedire, sicut nec ad id ulla ratione impellere [278].

[229] Ultimum est in hac electione id quod in libello Exercitiorum ponitur in ultimo puncto [279], ut homo post conclusam electionem ad orationem se conferat. Quo tempore si senserit mentem suam confirmari in electione iam facta, sentiendo in se motiones aliquas, vel illustrationes desuper immissas, ita ut Deus approbare videatur quod factum est, et promittere vires ad exequendum, id est optimum indicium, et haberi debet tanquam sigillum totius electionis.

[230] Si vero motiones, vel affectus, vel illustrationes intellectus eiusmodi essent, quae infirmarent electionem factam, et examinatae iuxta regulas supra positas, viderentur a malo spiritu, vel saltem essent dubiae, non est mutanda electio.

[231] Si autem clare appareret esse a bono spiritu, signum est discursum non fuisse bonum, et electionem denuo faciendam.

[232] Quod si in hac oratione nihil in utramvis partem notabile accideret, nec in affectu, nec in intellectu, et voluntas eligentis in suo proposito perseverat, non est electio in dubium reva[86]canda, sed ita putandum est voluisse Deum per discursum rationis voluntatem suam inveniri.

[233] Caeterum illud quoque interdum contingere solet, ut exercitans hallucinetur in electione facienda, et licet Deus illum

---

617 Pol. [Doc. 20 n. 90] *in marg. G, R* ‖ 622 est factum *transp. G* ‖ 627 positas] dictas *G*

esset suspecta, et hic suam electionem voto firmare cuperet, ut se melius muniret contra oppugnationes carnis, et mundi, et Satanae ; non potest Instructor, nec debet eius devotionem impedire, sicut nec ad id ulla ratione impellere [278].

CAP. XXXII

DE ORATIONE POST FACTAM ELECTIONEM.

[229] 1. **Quid post electionem factam peragendum**. Ultimum est in hac electione id quod in libello Exercitiorum ponitur in ultimo puncto [279], ut homo post conclusam electionem ad orationem se conferat. Quo tempore si senserit mentem suam confirmari in electione iam facta, sentiendo in se motiones aliquas, vel illustrationes desuper immissas, ita ut Deus approbare videatur quod factum est, et promittere vires ad exsequendum ; id est optimum indicium, et haberi debet tamquam sigillum totius electionis.

[230] 2. **Quid cum electio a malo spiritu tentatur**. Si vero motiones, vel affectus, vel illustrationes intellectus eiusmodi essent, quae infirmarent electionem factam : et examinatae iuxta regulas supra positas, viderentur a malo spiritu, vel saltem essent dubiae, non est mutanda electio.

[231] 3. **Quid si sit a bono spiritu**. Si autem clare appareret esse a bono spiritu, signum est discursum non fuisse bonum, et electionem denuo faciendam.

[232] 4. **Quid si in oratione nihil notabile acciderit**. Quod si in hac oratione nihil in utramvis partem notabile accideret, nec in affectu, nec in intellectu, et voluntas eligentis in suo proposito perseverat ; non est electio in dubium revocanda, sed ita putandum est voluisse Deum per discursum rationis voluntatem suam inveniri.

CAP. XXXIII

QUID AGENDUM INSTRUCTORI, CUM SENTIT EUM, QUI ELECTIONEM FACIT, HALLUCINARI.

[233] 1. **Quid cum exercens hallucinatur**. Ceterum illud quoque interdum contingere solet, ut *Exercitia sumens* halluci-

[278] De votis faciendis in electione in Doc. 20 annot. 172.

[279] In libro Exercitiorum (n. 183). Quae in nn. 229-232 dicuntur, fere eadem inveniuntur in POLANCO, Doc. 20 n. 90.

vocet ad vitam perfectiorem, ipse tamen vel propter daemonis deceptionem, vel propter propriam infirmitatem imperfectiorem eligat, idque a Spiritu sancto esse putet, nec ab eo dimoveri possit.

[234] Tunc igitur prudentiae est, ut Instructor non multum reluctetur, quod frustra faceret, sed neque ex altera parte confirmet electionem factam, ac potius ostendat sibi non valde satisfecisse, sed sperare quod progressu temporis Dominus ei clarius indicabit voluntatem suam, et sic eum relinquat aliquantum dubium et incertum de tali electione, deinde etiam instruat quomodo disponere se debeat, ne aditum claudat divinae luci.

[235] Saepe enim experientia monstravit quosdam, qui in ipso conflictu Exercitiorum succubuerant, deinde extra Exercitia commodius veritatem agnovisse, idque ex iisdem principiis, quae hauserant in ipsis Exercitiis, sive quia daemon acrius oppugnat in illo articulo electionis, sive quod natura ipsa praesertim in iis qui timidiores sunt, et pusillanimes, ut in illa quasi agonia quodammodo opprimitur, et suffocatur, ita cum deinde quodammodo respirat, est melius disposita ad ratiocinandum, et perci-[87]piendum lumen Dei, sive denique, quia experientia deinde cognoverunt se non eam vitam posse in saeculo tenere, quam fortasse in Exercitiis vel ipsi sibi finxerant, vel eis daemon persuaserat.

Cap. XVI

De iis qui iam statum habent.

[236] Post tractationem de electione ponitur a nostro Patre methodus quaedam de emendatione, seu reformatione vitae[280]: quae doctrina maximi momenti est pro iis, qui iam sunt in statu immutabili, vel saltem quos Deus non vocat ad mutationem status. Per hanc enim reformationem tolluntur multi abusus, qui etiam si non sint peccata, saltem sunt origo multorum malorum.

[237] Hac vero doctrina id agitur, ut multi qui iam uxorem et familiam habent, licet in saeculo maneant, suo tamen modo per-

---

643-644 satisfecisse *sup. lin. G* ‖ 652 natura] anima *R*, *na G* ‖ 656 deinde *sup. lin. G* ‖ 658 vel ipsi *sup. lin. G* | vel^{s} — persuaserat *add. manu correct. G* ‖ 3 Aeg. [Doc. 31 n. 154] *in marg. G R*

netur in electione facienda : et licet Deus illum vocet ad vitam perfectiorem, ipse tamen vel propter daemonis deceptionem, vel propter propriam infirmitatem, imperfectiorem eligat, idque a Spiritu Sancto esse putet, nec ab eo dimoveri possit.

[234] 2. **Erigendus est**. Tunc igitur prudentiae est, ut Instructor non multum reluctetur (quod frustra faceret), sed neque ex altera parte confirmet electionem factam, ac potius ostendat sibi non valde satisfecisse, sed sperare quod progressu temporis Dominus ei clarius indicabit voluntatem suam, et sic eum relinquat aliquantum dubium, et incertum de tali electione, deinde etiam instruat quomodo disponere se debeat, ne aditum claudat divinae luci.

[235] 3. **Multi extra Exercitia veritatem agnoverunt**. Saepe enim experientia monstravit, quosdam, qui in ipso conflictu Exercitiorum succubuerant, deinde extra Exercitia commodius veritatem agnovisse, idque ex iisdem principiis, quae hauserant in ipsis Exercitiis ; sive quia daemon acrius oppugnat in illo articulo electionis : sive quod natura ipsa praesertim in iis qui timidiores sunt et pusillanimes ut in illa quasi agonia quodammodo opprimitur et suffocatur, ita cum deinde quodammodo respirat, est melius disposita ad ratiocinandum, et percipiendum lumen Dei, sive denique, quia experientia deinde cognoverunt, se non eam vitam posse in saeculo tenere, quam fortasse in Exercitiis vel ipsi sibi finxerant, vel eis daemon persuaserat.

Cap. XXXIV

De iis, qui iam statum habent.

[236] 1. **Methodus reformationis vitae**. Post tractationem de electione, ponitur a Nostro Patre methodus quaedam de emendatione seu reformatione vitae [280] : quae doctrina maximi momenti est pro iis, qui iam sunt in statu immutabili, vel saltem quos Deus non vocat ad mutationem status. Per hanc enim reformationem tolluntur multi abusus, qui, etiamsi non sint peccata, saltem sunt origo multorum malorum.

[237] 2. **Fructus huius doctrinae**. Hac vero doctrina id agitur, ut multi, qui iam uxorem et familiam habent, licet in saeculo

[280] In libro Exercitiorum (n. 189). De reformatione vitae in Doc. 19 annot. 5.

fectionem sectentur, ad quam nos quoque invitare, et perducere eos debemus ex vocatione nostra ; itaque passim iubent Constitutiones nostrae. Nec est dubium quin si proximos iuvare conaremur, ac dirigere ad hanc formulam, quae hic expressa est, valde insignis fructus sequeretur. Itaque hoc omnibus operariis Societatis valde commendatum esse deberet.

[238] Cum his igitur hunc modum tenere oportet, ut praeter Exercitia ordinaria de mys-[88]teriis vitae Christi, dentur etiam illa de duobus vexillis, et tribus hominum classibus, immo etiam praeludium electionum. Haec enim licet non adeo necessaria sint, ut iis qui de toto vitae statu deliberaturi sunt, non potest tamen dubitari, quin valde sint utilia, ut animentur ad eam perfectionem, cuius ipsorum saltem status ac conditio est capax.

[239] Ceterum secundus modus eligendi non valde ad hoc negocium pertinet, sed potius tertius modus, eiusque membrum utrumque. Res autem instituenda ita est, ut singula puncta discutiantur v. g. de familia, vel de expensis, et post deliberationem factam de uno puncto, transeatur ad aliud, in singulis autem maius vel minus tempus insumatur, ut fuerit negocii gravitas, vel difficultas. Aliquando enim una hora, aut etiam plures in uno puncto insumendae erunt, aliquando autem plura puncta in una hora concludentur.

Cap. XVII

De tertia hebdomada.

[240] In tertia hebdomada stabilitur, et confirmatur electio vitae melioris iam facta, et voluntas serviendi Deo, proposito tanto, et tali exemplo, nempe passione Domini et Salvatoris nostri[281]. In ea enim omnes eius virtutes multo insignius, atque excellentius elucent, et efficacius nos invitant ad sui imitationem. Itaque magnus hic thesaurus reconditus est, unde videmus san-[89]ctos omnes in hac potissimum parte se exercuisse, ut apparet ex libris, quos scriptos reliquerunt. Et ideo in hoc etiam opor-

---

17 Pol. [Doc. 20 n. 92] *in marg. G, R* ‖ 28 aliud alterum *G* ‖ 29 maius *post corr. G* ‖ 3 Aeg. [Doc. 31 n. 157] *in marg. G, R* ‖ 5 et[3] ac *G*

maneant, suo tamen modo perfectionem sectentur, ad quam nos quoque invitare et perducere eos debemus ex vocatione nostra, itaque passim iubent Constitutiones nostrae. Nec est dubium, quin si proximos iuvare conaremur ac dirigere ad hanc formulam quae hic expressa est, valde insignis fructus sequeretur. Itaque hoc omnibus operariis Societatis valde commendatum esse deberet.

[238] 3. **Quis modus tenendus in iuvandis firmum statum habentibus**. Cum his igitur hunc modum tenere oportet, ut praeter Exercitia ordinaria de mysteriis vitae Christi, dentur etiam illa de duobus Vexillis, et tribus hominum Classibus, immo etiam Praeludium electionum. Haec enim licet non adeo necessaria sint, ut iis qui de toto vitae statu deliberaturi sunt, non potest tamen dubitari quin valde sint utilia, ut animentur ad eam perfectionem, cuius ipsorum saltem status ac conditio est capax.

[239] 4. **Tertius modus eligendi iis utilior**. Ceterum secundus modus eligendi non valde ad hoc negocium pertinet, sed potius tertius modus, eiusque membrum utrumque. Res autem instituenda ita est, ut singula puncta discutiantur, v. g. de familia, vel de expensis; et post deliberationem factam de uno puncto, transeatur ad aliud: in singulis autem maius vel minus tempus insumatur, ut fuerit negotii gravitas, vel difficultas. Aliquando enim una hora, aut etiam plures in uno puncto insumendae erunt, aliquando autem plura puncta in una hora concludentur.

CAP. XXXV

DE TERTIA HEBDOMADA.

[240] 1. **In tertia Hebdomada stabilitur vitae melioris electio**. In tertia Hebdomada stabilitur, et confirmatur electio vitae melioris iam facta, et voluntas serviendi Deo, proposito tanto et tali exemplo, nempe passione Domini et Salvatoris nostri [281]. In ea enim omnes eius virtutes multo insignius atque excellentius elucent, et efficacius nos invitant ad sui imitationem Itaque magnus hic thesaurus reconditus est, unde videmus sanctos omnes in hac potissimum parte se exercuisse, ut apparet ex libris

[281] De fine tertiae hebdomadae in Doc. 18 annot. 17. Fere totum hoc caput, ut indicatur in margine, sumptum est ex GZ. DÁVILA, Doc. 31 nn. 157-170.

tet exercitantem diligenter instrui, quoniam hic esse deberet ordinarius animae cibus.

[241] Ordo et discursus harum meditationum est idem, qui in praeterita hebdomada, n e m p e i n t u e n d o p e r s o n a s, d i c t a e t o p e r a [282]. Debet tamen iis praesertim qui non adeo sunt exercitati, aperiri via in hac materia per illa puncta, quae communiter tradi solent, quis patiatur, quid patiatur, a quibus, et propter quos [283].

[242] In compositione loci [284] debet qui meditatur ita se constituere, quasi praesens esset mysterio illi dum ageretur, et quidem ac si gestum esset propter se solum iuxta formam illam Apostoli, Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me [285]. Itaque debet anima ita se respicere, quasi ipsa causa fuerit tantorum dolorum, et ignominiarum, quas Dei filius perpessus est, deinde videre, quidquid bonorum spiritualium, quidquid gratiae, et quod ab aeternis malis liberata sit, quod aeterna bona se consecuturam speret, haec omnia ex Christi meritis sibi provenisse. Immo etiam considerare Christum dum illa pateretur, habuisse ante oculos et nos, et nostra peccata in particulari omnia, et pro iis orasse, eorumque remissionem, et gratiam nobis impetrasse.

[243] Quamquam autem affectus compassionis est valde bonus, debetque et peti cum instantia [90] et desiderari cum humilitate, et excipi cum gratia, debent tamen simul etiam curari alii affectus, qui sunt utiliores ad profectum nostrum spiritualem.

[244] Primus autem est, quanta res sit offendere Deum, quando ad satisfaciendum ei divina sapientia dignum putavit adhibere ipsum filii sui sanguinem, et vitam, ex quo etiam nascitur summum odium peccati, quod praesertim ab illa iustitia tam severis poenis vindicetur, quia si hoc in viridi, quid in arido [286]?

[245] Secundo cognoscenda, et veneranda est bonitas, et sa-

14-15 nempe — opera *etiam in G* ‖ 25 quidquid — spiritualium *sup. lin. manu scribae G* ‖ 29-30 eorumque et eorum *G* ‖ 30 impetrasse nobis *transp. G* ‖ 35 Aeg. [Doc. 31 nn. 163-165] *in marg. G, R* | est *sup. lin. G*

---

[282] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 70 volebat ut post haec verba, adderetur: «Praeterquam quod tria alia puncta addi debeant: quemadmodum in principio tertiae hebdomadae libri Exercitiorum (nn. 195-197) habetur».

[283] QUADRANTINI, Doc 35 nn. 31-33 petit ut declaretur utrum sequendus

quos scriptos reliquerunt. Et ideo in hoc etiam oportet *meditantem* diligenter instrui, quoniam hic esse deberet ordinarius animae cibus.

[241] 2. **Idem ordo harum meditationum, qui in secunda Hebdomada**. Ordo et discursus harum meditationum est idem, qui in praeterita hebdomada, nempe intuendo personas, dicta, et opera [282]. Debet tamen, iis praesertim qui non adeo sunt exercitati, aperiri via in hac materia per illa puncta, quae communiter tradi solent, quis patiatur, quid patiatur, a quibus, et propter quos [283].

[242] 3. **Quomodo in compositione loci quis se statuat**. In compositione loci [284] debet qui meditatur, ita se constituere, quasi praesens esset mysterio illi dum ageretur ; et quidem ac si gestum esset propter se solum, iuxta formam illam Apostoli : Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me [285]. Itaque debet anima ita se respicere, quasi ipsa causa fuerit tantorum dolorum, et ignominiarum, quas Dei Filius perpessus est ; deinde videre quidquid bonorum spiritualium, quidquid gratiae, et quod ab aeternis malis liberata sit, quod aeterna bona se consecuturam speret, haec omnia ex Christi meritis sibi provenisse. Immo etiam considerare Christum, dum illa pateretur, habuisse ante oculos et nos et nostra peccata in particulari omnia, et pro iis orasse, eorumque remissionem, et gratiam nobis impetrasse.

[243] 4. **Affectus curandi**. Quamquam autem affectus compassionis est valde bonus, debetque et peti cum instantia, et desiderari cum humilitate, et excipi cum gratia ; debent tamen simul etiam curari alii affectus, qui sunt utiliores ad profectum nostrum spiritualem.

[244] 5. **Primus, odium peccati**. Primus autem est, quanta res sit offendere Deum, quando ad satisfaciendum ei divina sapientia dignum putavit adhibere ipsum Filii sui sanguinem et vitam, ex quo etiam nascitur summum odium peccati, quod praesertim ab illa iustitia tam severis poenis vindicetur, quia si hoc in viridi, quid in arido ? [286].

[245] 6. **Secundus, cognitio Dei bonitatis**. Secundo cognos-

---

24 *in marg.* Gal. II, 20

---

sit is ordo mysteriorum passionis Christi, qui est in libro Exercitiorum, an potius ordo chronologicus, cum S. Ignatius aliquorum mysteriorum d spositionem mutet.

[284] De compositione loci in Doc. 22-23 annot. 96.

[285] Gal. 2, 20.

[286] Lc. 23, 31.

pientia Dei infinita, quae tam aptum medium invenit, ut hominum corda amore suo liquefacta ad se attraheret, iuxta Apostolum, Commendat Deus charitatem suam in nobis quoniam cum inimici essemus etc[287].

[246] Tertio hic etiam confirmatur spes nostra[288], quia ut ait S. Augustinus, qui dedit quod plus est, nempe unigeniti sui sanguinem, dabit et gloriam aeternam, quae minus est sine dubio[289]. Et ideo hic Christi sanguis tenendus est ut arrha, et pignus tum divini amoris, tum futurae beatitudinis.

[247] Quarto et omnium maxime, inflammatur amor in Deum considerátione tantae bonitatis, et tanti beneficii nobis dati, et dati tali modo.

[248] Quinto sic etiam animantur omnes ad perfectam imitationem, ut ait S. Petrus, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius[290]. Turpe enim esset, et intolerabile, cum ille ut nos pro nostra ipsorum salute doceret, non dedignatus sit tam humilia [91] perpeti, si nos quorum salus agitur recusemus.

[249] Denique potest etiam et debet concipi magnus zelus animarum, quas videlicet Deus tanti aestimavit, et tanto affectu amavit, et tam magno pretio emit.

[250] Iuvat etiam habere in promptu hac hebdomada aliquas sententias Sacrae Scripturae ad Domini passionem pertinentes ex psalmis, vel ex prophetis, et maxime ex Isaia, vel etiam ex Evangeliis, aut ex epistolis Pauli, quae vel magnitudinem dolorum, ac cruciatu[u]m Christi Domini indicent, vel eius bonitatem, aut effectus mirabiles in hominum reparatione, quae extra meditationem valde proderunt ad cor excitandum, et etiam ad tollendam nescio quam satietatem, quae subrepere solet ex continuatione earundem rerum. Haec autem loca Scripturae poterit Instructor colligere, vel ab alio iam collecta suppeditare. Sunt enim multa, et passim occurrunt.

13 in nobis *om. G* ‖ 48 arrha *sup. lin., prius* area *G* ‖ 50 maxime *sup. lin. G* ‖ 57 si *sup. lin. G* ‖ 58 recusaremus *G* ‖ 62 Aeg. [Doc. 31 n. 169] *in marg. G, R* ‖ meditationem *del.* per *G*

[287] Rom. 5, 8.

[288] Non placet QUADRANTINI, Doc. 35 n. 42 excitari affectum spei in tertia hebdomada. Hic enim affectus « cum sit de gloria, videtur ei esse iucundus » et ad movendam laetitiam spiritualem accommodatus, cum liber Exercitiorum (n. 206) praecipiat eiusmodi affectus defugere.

cenda et veneranda est bonitas et sapientia Dei infinita, quae tam aptum medium invenit, ut hominum corda amore suo liquefacta ad se attraheret, iuxta Apostolum : Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum inimici essemus, etc. [287].

[246] 7. **Tertius, spei confirmatio**. Tertio, hic etiam confirmatur spes nostra [288], quia, ut ait S. Augustinus : Qui dedit quod plus est, nempe Unigeniti sui sanguinem, dabit et gloriam aeternam, quae minus est sine dubio [289]. Et ideo hic Christi sanguis tenendus est ut arrha et pignus tum Divini amoris, tum futurae beatitudinis.

[247] 8. **Quartus, amor in Deum**. Quarto, et omnium maxime, inflammatur amor in Deum, consideratione tantae bonitatis, et tanti beneficii nobis dati, et dati tali modo.

[248] 9. **Quintus, inflammatio ad imitationem Christi**. Quinto, sic etiam animantur omnes ad perfectam imitationem, ut ait S. Petrus : Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius [290]. Turpe enim esset, et intolerabile, cum ille, ut nos pro nostra ipsorum salute doceret, non dedignatus sit tam humilia perpeti ; si nos, quorum salus agitur, recusemus.

[249] 10. **Sextus, zelus animarum**. Denique potest etiam et debet concipi magnus zelus animarum, quas videlicet Deus tanti aestimavit, et tanto affectu amavit, et tam magno pretio emit.

[250] 11. **Usurpandae aptae sententiae e Scriptura**. Iuvat etiam habere in promptu hac Hebdomada aliquas sententias Sacrae Scripturae ad Domini passionem pertinentes, ex Psalmis, vel ex Prophetis, et maxime ex Isaia, vel etiam ex Evangeliis, aut ex epistolis Pauli ; quae vel magnitudinem dolorum ac cruciatuum Christi Domini indicent, vel eius bonitatem, aut effectus mirabiles in hominum reparatione ; quae extra meditationem valde proderunt ad cor excitandum, et etiam ad tollendam nescio quam satietatem, quae subrepere solet ex continuatione earumdem rerum. Haec autem loca Scripturae poterit Instructor colligere, vel ab alio iam collecta suppeditare : sunt enim multa, et passim occurrunt.

---

[288] *in marg.* Rom. V, 8 — [289] *in marg.* I. Pet. 2, 21.

---

[289] S. Augustinus haec et quae sequuntur de sanguine Christi, aeternae beatitudinis pignore, compluries enarravit : *De civitate Dei* l. 22, c. 24 PL. 41, 792 ; *Enarratio in Ps. 148* n. 8 PL. 37, 1941-1942 ; *Sermo 334* n. 2 PL. 38, 1468-1469.

[290] I Petr. 2, 21.

[251] Cetera quae ad hanc hebdomadam pertinent, scripta sunt in libro Exercitiorum clare et distincte in meditationibus, et additionibus. In particulari autem quae in fine huius hebdomadae traduntur de regulis ad victum temperandum [291], non est quod scripta dentur [292], sed verbo tantum explicentur, tum ob alias causas, tum quia non omnibus eodem modo proponendae sunt, sed adhibita discretione pro cuiusque complexione, et viribus tam corporis, quam animi.

[252] Notandum etiam quod hae regulae non solum proponi debent hac hebdomada, sed antea etiam aliquo opportuno [92] tempore saltem, si tamen prius factum non est, hic declarentur. Fortasse enim in hunc locum dilatae sunt, ne prioribus hebdomadis nimis onerarentur is qui in Exercitiis versatur tot documentis extra ipsas meditationes. In hac autem hebdomada multo pauciora sunt eiusmodi documenta, et sic magis vacabit Instructori ea explicare. Expedit enim ut semper aliquid novi afferat [293], cum invisit exercitantem.

Cap. XVIII

De quarta hebdomada.

[253] Quarta hebdomada videtur respondere *respondet* viae unitivae [294]: tota enim exercetur in amore Dei, et desiderio aeternitatis [295], cuius tanquam exemplar proponitur resurrectio Christi [296], eaque gaudia, quae etiam in hoc mundo eam consecuta sunt. Possent etiam hic addi aliquae meditationes de gloria Paradisi, et de futura iustorum felicitate [297], cuius pignus accepimus in hoc mysterio resurrectionis Christi, quia iuxta Apostolum, Deus nos etiam conresuscitavit, et consedere fecit cum illo [298]. Quare eo magis excitari debemus ad contemnenda terrena, et

75 Pol. [Doc. 20 n. 98] *in marg. G, R* ‖ 83 non factum *transp. G* ‖ 84 delatae *G* ‖ 3 Aeg. [Doc. 31 n. 171] *in marg. G, R*

[291] De regulis ad victum temperandum in Doc. 20 annot. 187.

[292] De scriptis dandis in Doc. 3 annot. 6.

[293] A Directore aliquid novi semper afferendum esse indicatur etiam in Doc. 3. annot. 5.

[294] De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

[295] De fine quartae hebdomadae in Doc. 18 annot. 18.

[251] 12. **Cetera quaerenda ex libello Exercitiorum. Regulae victus**. Cetera, quae ad hanc Hebdomadam pertinent, scripta sunt in libro Exercitiorum clare et distincte in meditationibus, et additionibus. In particulari autem quae in fine huius hebdomadae traduntur de regulis ad victum temperandum [291], non est quod scripta dentur [292], sed verbo tantum explicentur, tum ob alias causas, tum quia non omnibus eodem modo proponendae sunt, sed adhibita discretione pro cuiusque complexione, et viribus tam corporis quam animi.

[252] 13. **Quando eae proponendae**. Notandum etiam, quod hae regulae non solum proponi debent hac hebdomada, sed antea etiam aliquo opportuno tempore : saltem, si tamen prius factum non est, hic declarentur. Fortasse enim in hunc locum dilatae sunt, ne prioribus Hebdomadis nimis oneraretur is qui in Exercitiis versatur, tot documentis extra ipsas meditationes. In hac autem hebdomada, multo pauciora sunt eiusmodi documenta, et sic magis vacabit Instructori ea explicare. Expedit enim ut semper aliquid novi afferat [293], cum *illum, cui tradit Exercitia*, invisit.

Cap. XXXVI

De quarta hebdomada.

[253] 1. **Quarta hebdomada respondet viae unitivae** Quarta hebdomada videtur respondere viae unitivae [294] : tota enim exercetur in amore Dei, et desiderio aeternitatis [295], cuius tamquam exemplar proponitur resurrectio Christi [296], eaque gaudia, quae etiam in hoc mundo eam consecuta sunt. Possent etiam hic addi aliquae meditationes de gloria paradisi, et de futura iustorum felicitate [297], cuius pignus accepimus in hoc mysterio resurrectionis Christi, quia iuxta Apostolum, Deus nos etiam conresuscitavit, et consedere fecit cum illo [298]. Quare eo magis excitari debemus ad contemnenda terrena, et coelestia appetenda,

11 *in marg.* Ephes II, 6

[296] Vide desiderata Quadrantini Doc. 35 nn. 34-41 de rebus quae ex eius sententia explicandae sunt in quibusdam apparitionibus Iesu Christi.

[297] Prov. Neapolitana Doc. 37 n. 16 ad pleniorem aequabilitatem obtinendam, volebat ut conscriberentur et a P. Generali approbarentur puncta earum meditationum, quae, ut hic indicatur, possunt addi. Similia petit Doc. 38 n. 10.

[298] Eph. 2, 6.

caelestia appetenda iuxta illud eiusdem. Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite, quae sursum sunt sapite etc. [299].

[254] Exercitium de amore Dei est [300] valde aptum ad amorem nostrum in Deum excitandum, et continet quattuor puncta foecundissima, et quae [93] magnam materiam suppeditant ad meditandum. Potest autem duobus modis fieri,

primo iisdem diebus cum aliis mysteriis resurrectionis, *primo coniunctim cum aliis mysteriis*,

ita ut secundo die postquam coepta sint mysteria resurrectionis incipiatur etiam haec meditatio de amando Deo, eique quotidie una aut altera hora tribuatur distincta a meditatione illorum mysteriorum. Alter modus est, ut absolvantur prius omnia illa mysteria, et deinde integer dies, aut duo dies huic uni meditationi assignentur.

[255] Est autem bene notandum, et declarandum exercitanti, quod in eo dicitur [301], amorem magis pendere ex operibus, quam ex verbis, et consistere in mutua quadam facultatum, et omnium rerum communicatione. Per hoc enim intelligere debet non sufficere sibi teneriorem quendam affectum, quem in se sentiat, neque eo contentum esse debere. Verum est enim quod ait S. Gregorius, Probatio amoris, exhibitio est operis, et amor ubi est, magna operatur, et ubi operari renuit, amor non est [302]. Nec aliud occurrit circa hanc quartam hebdomadam.

Cap. XIX

De tribus Modis orandi.

[256] Post Exercitia adduntur aliqua documenta aptissima et valde utilia profectui spirituali [303]. Primo autem loco ponuntur tres modi orandi, non ut

omnes qui iam Exercitia peregerint in eis exerceantur, nam *qui iam Exercitia peregit in eis exerceatur; hoc enim ge-*

---

16 Pol. [Doc. 20 n. 102] *in marg. G, R* ‖ 21 resurrectionis *etiam in G* 24 aut] vel *G* ‖ 25 prius *om. G* ‖ 3 aptissima *corr. ex* apta *G*

---

[299] Col. 3, 1.

[300] De contemplatione ad amandum Deum in Doc. 20 annot. 195.

iuxta illud eiusdem : Si consurrexistis cum Christo, quae sursum sunt quaerite ; quae sursum sunt sapite, etc. [299].

[254] 2. **Exercitium de amore Dei.** Exercitium de amore Dei est [300] valde aptum ad amorem nostrum in Deum exercitandum, et continet quatuor puncta foecundissima, et quae magnam materiam suppeditant ad meditandum. Potest autem duobus modis fieri, primo iisdem diebus cum aliis mysteriis Resurrectionis, ita ut secundo die postquam coepta sint mysteria resurrectionis, incipiatur etiam haec meditatio de amando Deo ; eique quotidie una aut altera hora tribuatur, distincta a meditatione illorum mysteriorum. Alter modus est, ut absolvantur prius omnia illa mysteria, et deinde integer dies, aut duo dies huic uni meditationi assignentur.

[255] 3. **Quid advertendum hanc meditationem facienti.** Est autem bene notandum et declarandum *hanc meditationem aggredienti*, quod in eo dicitur [301], amorem magis pendere ex operibus, quam ex verbis, et consistere in mutua quadam facultatum et omnium rerum communicatione. Per hoc enim intelligere debet, non sufficere sibi teneriorem quemdam affectum, quem in se sentiat, neque eo contentum esse debere. Verum est enim quod ait S. Gregorius : Probatio amoris, exhibitio est operis ; et Amor ubi est, magna operatur ; et ubi operari renuit, amor non est [302]. Nec aliud occurrit circa hanc quartam hebdomadam.

CAP. XXXVII

DE TRIBUS MODIS ORANDI.

[256] 1. **Documenta utilia.** Post Exercitia adduntur aliqua documenta aptissima et valde utilia profectui spiritualia [303]. Primo autem loco ponuntur tres modi orandi, non ut omnes qui iam Exercitia peregerint, in eis exerceantur (nam hoc non necessarium est) sed ponuntur ad complementum doctrinae, et propter

14 *in marg.* Coloss. III, 1 — 28 eo] ea *aliae edd.*

[301] In libro Exercitiorum (nn. 230, 231).

[302] S. GREGORIUS, *Hom. 30 in Evangel.* PL. 87, 1120-1121.

[303] De tribus modis orandi in Doc. 26 annot. 71.

hoc non necessarium est, sed ponuntur ad complementum doctrinae, et propter rudiores, et minus capaces, qui scilicet non ita possunt habere perpetuos discursus in oratione, ut diutius haereant in una materia. Unde in Const. part. 7 cap. 4, l. F. [304] dicitur Exercitia plena non nisi paucis, primam hebdomadam cum his tribus modis orandi, pluribus communicari posse [305].

nus orationis est aliquanto imperfectius meditatione et oratione de qua hactenus est actum

[257] Primus ergo modus [306] est discurrendo circa praecepta Dei aut Ecclesiae [307], et circa septem peccata capitalia, et tres potentias animae, et quinque sensus, et hoc non tam speculative, quam practice v. g. cogitando in praeceptis quomodo male ea servaverit, et proponendo in posterum melius servare, et sic de reliquis [308].

[258] Si vero hae materiae paulo altius elevandae essent et exercitans capacior esset, hic modus praescribi posset. In praeceptis consideretur primo praeceptum ipsum in se, quam sit bonum et iustum, et sancium. Secundo quam utilis eius observantia. Tertio quomodo antea observatum sit, et si bene sit observatum agendo gratias Deo, sin contra, dolendo, et petendo veniam. Quarto proponendo in posterum perfectam, et exactam observantiam, et petendo ad hoc gratiam per coloquium. Quo finito si non expleta sit hora, transeatur ad aliud praeceptum eodem ordine.

[259] In peccatis primo videndo singula, quam mala sint, et quam iuste prohibita. Secundo quantum noceant si non fugiantur. Tertio quomodo adhuc fugerit, vel in [95] posterum decreverit fugere.

[260] In potentiis, et sensibus cogitari potest primo quam nobiles, et quam nobis utiles sint singulae, ut v. g. intellectus, et deinceps aliae. Secundo ad quem finem datae. Tertio quomodo iis usus sit Christus, vel Beatissima Virgo [309]. Quarto quomodo nos usi simus, et dolendo quod male etc. Et idem de aliis poten-

---

11 Pol. [Doc. 20 n. 104] *in marg. G, R* ‖ 17 Pol. [Doc. 20 n. 105] *in marg. G, R*

---

[304] Const. S. I. (n. 649).

[305] Provincia Neapolitana Doc. 37 n. 17 quaerit num et quomodo coadiutores docendi sint hos modos orandi, et num omnia Exercitia eis tradenda sint. Vide responsum in Doc. 42 n. 11.

[306] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

rudiores et minus capaces, qui scilicet non ita possunt habere perpetuos discursus in oratione, ut diutius haereant in una materia. Unde in Constit. part. VII c. IV lit. F.[304] dicitur, Exercitia plena non nisi paucis; primam hebdomadam cum his tribus modis orandi, pluribus communicari posse[305].

[257] 2. **Primus modus: Discurrere circa praecepta Dei etc.** Primus ergo modus[306] est, discurrendo circa praecepta Dei aut Ecclesiae[307], et circa septem peccata capitalia, et tres potentias animae, et quinque sensus: et hoc non tam speculative, quam practice, v. g. cogitando in praeceptis quomodo male ea servaverit, et proponendo in posterum melius servare, et sic de reliquis[308].

[258] 3. **Primus modus, pro capacioribus.** Si vero hae materiae paulo altius elevandae essent, et exercitans capacior esset, hic modus praescribi posset. In praeceptis consideretur primo praeceptum ipsum in se, quam sit bonum, et iustum, et sanctum. Secundo, quam utilis eius observantia. Tertio, quomodo antea observatum sit; et si bene sit observatum, agendo gratias Deo; sin contra, dolendo et petendo veniam. Quarto, proponendo in posterum perfectam et exactam observantiam, et petendo ad hoc gratiam per colloquium. Quo finito, si non expleta sit hora, transeatur ad aliud praeceptum eodem ordine.

[259] 4. **Circa peccata.** In peccatis primo videndo singula, quam mala sint, et quam iuste prohibita. Secundo, quantum noceant, si non fugiantur. Tertio, quomodo adhuc fugerit, vel in posterum decreverit fugere.

[260] 5. **Circa sensus.** In potentiis, et sensibus, cogitari potest, primo, quam nobiles, et quam nobis utiles sint singulae, ut v. g. intellectus, et deinceps aliae. Secundo, ad quem finem datae. Tertio, quomodo iis usus sit Christus, vel Beatissima Virgo[309] Quarto, quomodo nos usi simus, et dolendo quod male, etc. Et

---

[307] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 44 quaerit num magis expediat nostros, omissis praeceptis, Ecclesiae praesertim, applicare hunc modum orandi ad praescripta regularum nostrarum. Commissioni hoc placuit, sed in Directorio nihil est innovatum. De auctoribus qui regulis haec applicaverunt in Doc. 35 annot. 74.

[308] Doc. 38 n. 6 desiderabat ut fierent formulae de primo modo orandi, ne suo quisque spiritu duceretur.

[309] De Beata Maria Virgine in Doc. 18 annot. 98.

tiis, et sensibus sigillatim, et inter alia etiam de facultate loquendi, de virtute motiva, et similibus.

[261] Est tamen advertendum, dum cogitamus, quomodo usi simus his potentiis, vel in meditandis praeceptis, quam male ea servaverimus, et maxime in meditandis peccatis, non ita debere institui meditationem, quasi examinare velimus conscientiam, ut fit, cum nos praeparamus ad confessionem vel etiam velimus de industria elicere contritionem. Hoc enim pertinet ad primam hebdomadam. Sed hic principalis intentio est cogitare ipsas materias, ex occasione autem fit reflexio ad nos ipsos, et ideo in generali tantum debet fieri haec reflexio, non multum descendendo ad particularia peccata.

[262] Hoc orandi genus dicitur P. Franciscus Xaverius [310] commendare solitus omnibus animabus quas tractabat, ita ut etiam poenitentiae loco iniungere soleret, ut mane et vespere aliquod tempus huic impenderent.

[263] Quamvis autem in libro Exercitiorum dicatur tanto spatio esse immorandum, quo oratio dominica ter recitari possit [311], tamen si quis in aliquo gustum inveniret, [96] vel utilitatem aliquam spiritualem, deberet ibi haerere diutius, etiamsi non posset absolvere omnia praecepta: iuxta id quod dicitur in quarta additione ad finem primae hebdomadae [312].

[264] In secundo modo orandi [313] notandum est, cum una vox non facit sensum, plures debere coniungi, ut Qui es in caelis, aut Sanctificetur nomen tuum. Aliae sunt voces, quae solae praebent materiam meditationis, ut Pater, vel Noster.

[265] Quod autem hic dicitur de his orationibus, idem intelligendum est de aliquibus scripturae locis, ac praesertim psalmis, e quibus aliqui eligi possunt, vel psalmi toti, vel eorum versiculi, qui uberrime pascunt et intellectum, et affectum.

[266] Notandum est etiam, cum qui facit Exercitia bene procedit in hoc orandi modo, ita ut eum satis tenere videatur, non esse necessarium, ut multum in eo procedat, quia sufficit, ut dicerit modum, quo deinde in posterum uti sciat. Quod idem in-

53 Aeg. [Doc. 31 n. 173] *in marg. G, R* ‖ 57 Pol. [Doc. 20 n. 104] *in marg. G, R* ‖ 61-62 iuxta hebdomadae *om. G.* ‖ 63 Pol. [Doc. 20 n. 106] *in marg. G, R*

[310] Cf. Doc. 31 annot. 272.

idem de aliis potentiis, et sensibus sigillatim, et inter alia etiam de facultate loquendi, de virtute motiva, et similibus.

[261] 6. **Quid advertendum in hoc modo**. Est tamen advertendum, dum cogitamus, quomodo usi simus his potentiis; vel in meditandis praeceptis, quam male ea servaverimus, et maxime in meditandis peccatis, non ita debere institui meditationem, quasi examinare velimus conscientiam, ut fit cum nos praeparamus ad confessionem, vel etiam velimus de industria elicere contritionem; hoc enim pertinet ad primam hebdomadam. Sed hic principalis intentio est cogitare ipsas materias, ex occasione autem fit reflexio ad nos ipsos: et ideo in generali tantum debet fieri haec reflexio, non multum descendendo ad particularia peccata.

[262] 7. **Hoc genus orandi a S. Xaverio commendatum**. Hoc orandi genus dicitur P. Franciscus Xaverius [310] commendare solitus omnibus animabus, quas tractabat, ita ut etiam poenitentiae loco iniungere soleret, ut mane et vespere aliquod tempus huic impenderent.

[263] 8. **Quamdiu immorandum in his meditationibus**. Quamvis autem in libro Exercitiorum dicatur, tanto spatio esse immorandum, quo oratio Dominica ter recitari possit [311]; tamen si quis in aliquo gustum inveniret, vel utilitatem aliquam spiritualem, deberet ibi haerere diutius, etiam si non posset absolvere omnia praecepta, iuxta id quod dicitur in quarta additione ad finem primae hebdomadae [312].

[264] 9. **Quid in secundo modo orandi notandum**. In secundo modo orandi [313] notandum est, cum una vox non facit sensum, plures debere coniungi, ut Qui es in coelis, aut Sanctificetur nomen tuum. Aliae sunt voces, quae solae praebent materiam meditationis, ut Pater, vel Noster.

[265] 10. **Orationes aliae**. Quod autem hic dicitur de his orationibus, idem intelligendum est de aliquibus Scripturae locis, ac praesertim psalmis, e quibus aliqui eligi possunt, vel psalmi toti, vel eorum versiculi, qui uberrime pascunt et intellectum, et affectum.

[266] 11. **Quandiu in modis orandi persistendum**. Notandum est etiam, cum qui facit Exercitia, bene procedit in hoc orandi modo, ita ut eum satis tenere videatur, non esse necessarium, ut multum in eo procedat, quia sufficit, ut didicerit modum, quo

[311] In libro Exercitiorum (n. 241).

[312] In libro Exercitiorum (n. 76).

[313] De secundo modo orandi in Doc. 18 annot. 11.

telligendum est de primo modo, nisi quod cum ille habeat aliquanto maiorem varietatem, utile erit ut faciat unum Exercitium circa praecepta, aliud circa peccata, aliud circa potentias animae, aliud circa sensus etc.

[267] Tertius modus orandi[314] ita intelligendus est, ut in considerandis singulis vocibus alicuius orationis tantum tempus insumamus, quantum communiter una respiratio durare solet. Quod si quis pro sua devotione amplius morari vellet poterit quidem, sed tunc potius ad [97] secundum orandi modum pertinebit, quam ad hunc tertium. Iuvat autem hic modus, ut assuescamus facere orationem vocalem cum attentione et devotione debita, ut servemus illud Apostoli, Orabo spiritu, orabo et mente[315]. Quare hoc Exercitium est valde utile eis, qui obligati sunt ad horas canonicas, vel ad alias orationes

vocales *mentales*

[268] Quamvis autem hi tres modi orandi hic tradantur, non existimandum est excludi alios modos, quos Spiritus Sanctus docere solet, et quos viri in spiritu exercitati secundum experientiam, et secundum rationem, et doctrinam sanam habere solent, vel quos quisque sibi utiles ad suum profectum ipso usu deprehenderit[316].

Quod idem etiam de nostris ipsis intelligendum est, accedente tamen semper approbatione, et consensu Superioris, vel Praefecti spiritualis quibus quisque patefacere modum debet, quem in orando tenet, eoque magis si paulum discedat ab ordinario modo[317].

Quod quidem de aliis externis intelligendum est. Nam nostris semper commendandum est, ut nunquam recedant ab hac regia via Exercitiorum, primum quia solida et secura est, deinde propter uniformitatem, quae maxime in omnibus rebus inter nostros custodiri debet[317].

Ceterum tres hi modi non solum alius aliis aptior erit pro personarum varietate, sed etiam persona eadem pro varia dispositione animi, vel corporis aptior erit modo ad unum modo ad alium,

---

79 Mir. [Doc. 22-23 n. 134] *in marg. G, R* ‖ 89 vocales] mentales *omnia Dir. et codd., sed sensus exigit* vocales, *sicuti est in Doc.* 31 *n.* 175 *ex quo pendet. Direct. ed. anno* 1893 *habet* vocales ‖ 90 Pol. [Doc. 20 n. 108] *in marg. G, R* ‖ 91 modos *corr. G* ‖ 98 commendandum *corr. ex* commonendum *G*

---

[314] De tertio modo orandi in Doc. 20 annot. 200.

[315] 1 Cor. 14, 15.

[316] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 45 credit esse fortasse opportunum adiungi

deinde in posterum uti sciat. Quod idem intelligendum est de primo modo, nisi quod cum ille habeat aliquanto maiorem varietatem, utile erit ut faciat unum Exercitium circa praecepta, aliud circa peccata, aliud circa potentias animae, aliud circa sensus, etc.

[267] 12. **Tertius modus orandi**. Tertius modus orandi [314] ita intelligendus est, ut in considerandis singulis vocibus alicuius orationis tantum tempus insumamus, quantum communiter una respiratio durare solet. Quod si quis pro sua devotione amplius morari vellet, poterit quidem; sed tunc potius ad secundum orandi modum pertinebit quam ad hunc tertium. Iuvat autem hic modus, ut assuescamus facere orationem vocalem cum attentione, et devotione debita, ut servemus illud Apostoli: Orabo spiritu, orabo et mente [315]. Quare hoc Exercitium est valde utile eis, qui obligati sunt ad horas canonicas, vel ad alias orationes [vocales].

[268] 13. **Non excluduntur alii modi orandi**. Quamvis autem hi tres modi orandi hic tradantur, non existimandum est excludi alios modos, quos Spiritus sanctus docere solet, et quos viri in spiritu exercitati secundum experientiam, et secundum rationem, et doctrinam sanam habere solent; vel quos quisque sibi utiles ad suum profectum ipso usu deprehenderit [316]. Quod idem etiam de Nostris ipsis intelligendum est, accedente tamen semper approbatione et consensu Superioris, vel Praefecti spiritualis, quibus quisque patefacere modum debet, quem in orando tenet, eoque magis si paulum discedat ab ordinario modo [317]. Ceterum tres hi modi, non solum alius aliis aptior erit pro personarum varietate; sed etiam persona eadem, pro varia dispositione animi vel corporis, aptior erit modo ad unum, modo ad alium, ut v. g. cum aliquis est fatigatus, vel male habet, non erit bene dispositus ad longiorem meditationem, et mentis excursum, et tunc magis iuvabitur secundo, vel tertio modo. Quod intelligendum est non solum in hac quarta hebdomada, sed reliquo omni tempore.

89 *in marg.* primae Cor. 14 . 90 orationes *add.* mentales *sed falso. Aliae edd. habent* vocales.

exempla talium modorum, qui concedi possint, ne in tanta ingeniorum varietate erretur in excogitandis novis et multiplicibus orandi modis.

[317] De methodis orationis secundum Exercitia in Doc. 14 annot. 12.

ut v. g. cum aliquis est fatigatus vel male habet, non erit bene dispositus ad longiorem meditationem, et mentis excursum, et tunc magis iuvabitur secundo vel tertio modo, Quod intelligendum est non solum in hac quarta hebdomada, sed reliquo omni tempore. [98]

Cap. XX

De Regulis tradendis.

[269] Regulae quae additae sunt in fine Exercitiorum, non ideo positae sunt, ut omnibus proponantur, sed ut quisque eguerit, vel etiam desideraverit pro sua devotione.

[270] Quare illae quae agunt de distributione eleemosynarum non debebunt dari nisi iis, qui locupletes sunt, et qui solent, aut possunt eleemosynas facere [318]. Similiter quae agunt de scrupulis, non est cur dentur iis, qui nullis scrupulis agitantur [319].

[271] Illae item quae ad catholicam doctrinam pertinent, iis potissimum tradendae sunt, qui in locis, vel cum personis suspectis versantur, quamquam omnibus etiam operariis, et iis qui verbum Dei tractant, utiles sint, quia directe pugnant contra sensa, et dicta haereticorum nostri temporis [320].

Cap. XXI

Brevis explicatio nonnullorum, quae in Directorio de tribus viis attinguntur.

[272] Quoniam in hoc Directorio, et in Exercitiis tradendis fit mentio viae purgativae, illuminativae, et unitivae, et quod his respondent ordine suo hae quattuor hebdomadae, ideo visum est pro maiori notitia huius rei aliquid addere [321]. Non enim hoc ita accipiendum est, ut intelligatur aliquis peracta prima hebdo-

---

3 Aeg. [Doc. 31 n. 176] *in marg. G. R* 5 10 Pol. [Doc. 20 n. 112] *in marg. G. R* 12 Aeg. [Doc. 31 n. 176] *in marg. G. R* 13 sint] possunt esse *G* 14-86 *Caput integrum deest in Doc. 33*

CAP. XXXVIII

DE REGULIS TRADENDIS.

269 1. **Cur positae regulae in fine Exercitiorum.** Regulae, quae additae sunt in fine Exercitiorum, non ideo positae sunt, ut omnibus proponantur; sed ut quisque eguerit, vel etiam desideraverit pro sua devotione.

270 2. **De eleemosynarum distributione.** Quare illae, quae agunt de distributione eleemosynarum, non debebunt dari nisi iis qui locupletes sunt, et qui solent aut possunt eleemosynas facere [318]. Similiter quae agunt de scrupulis, non est cur dentur iis, qui nullis scrupulis agitantur [319].

271 3. **Regulae ad Catholicam doctrinam pertinentes.** Illae item, quae ad Catholicam doctrinam pertinent, *quamvis ad omnium pietatem confirmandam et fovendam valent; iis tamen potissimum*, qui in locis vel cum personis suspectis versantur; *secundo loco* omnibus etiam operariis, et iis qui verbum Dei tractant, *tradendae sunt*; quia directe pugnant contra sensa et dicta haereticorum nostri temporis [320].

CAP. XXXIX

BREVIS EXPLICATIO NONNULLORUM, QUAE IN DIRECTORIO DE TRIBUS VIIS ATTINGUNTUR.

272 1. **De viis purgativa, illuminativa, et unitiva.** Quoniam in hoc Directorio, et in Exercitiis tradendis fit mentio viae purgativae, illuminativae, et unitivae; et quod his respondent ordine suo hae quatuor hebdomadae; ideo visum est pro maiori notitia huius rei aliquid addere [321]. Non enim hoc ita accipiendum

[318] De regulis dispensandi eleemosynas in Doc. 26 annot. 84.

[319] De regulis dignoscendi scrupulos in Doc. 26 annot. 85.

[320] De regulis sentiendi cum Ecclesia in Doc. 20 annot. 207.

[321] De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

mada perfecte, et plene purgatus, per-[99]acta autem secunda et tertia perfecte illuminatus: et denique absoluta etiam quarta [322] pervenisse ad plenam unionem cum Deo. Haec enim omnia indigent diuturno tempore, studio, et exercitatione in extirpandis vitiis, in passionibus edomandis, et in virtutibus acquirendis.

[273] Verum hoc indicatur, primam hebdomadam proportione quadam respondere viae purgativae: quoniam in ea nihil aliud agitur, quam ut peccata praeterita recogitentur et ponderentur, et concipiatur de eis quam maximus dolor et contritio. et timor aeternae poenae, ex quibus fiat, ut animus abstrahatur ab amore omnis rei terrenae, et fundetur in odio, et detestatione peccati. Quae omnia pertinent ad purgationem animae.

[274] Similiter in secunda et tertia hebdomada, considerando exemplum Domini Salvatoris tum in vita, tum in passione, et omnes virtutes, quae in eo tanquam in idea fulserunt, nos quoque discimus, in quo consistat salus, et perfectio hominis, et quae via sit ad aeternam beatitudinem consequendam. Et praeterea, cum anima purgata fuerit, fit habilis et apta ad recipiendas illustrationes divinas, et illapsum, et influxum illius interni luminis. simulque gignitur in anima vigor quidam eiiciens omnem concupiscentiam, eamque ferventem faciens ad patiendam paupertatem, contemptum, et omnem asperitatem, et excutiens omnem negligentiam, et disponens ad exequenda bona opera [100] vigilanter et strenue.

[275] Denique in quarta hebdomada primum ob resurrectionem et Ascensionem Domini, in qua simul etiam meditari possumus futuram nostram gloriam, quoniam, ut ait Paulus, si Christus resurrexit, et nos resurgemus [323]: deinde vero ex meditatione ad amorem in nobis excitandum, quae multiplex est, et varia puncta ac materias complectitur, efficitur, ut anima uniatur Deo per amorem, qui concipitur meditando bonitatem Dei, et eius beneficia, et quantum nostra causa egerit, atque pertulerit; tum etiam per desiderium coelestis gloriae, per considerationem praesentiae Dei in omni re et in omni loco, gaudendo de eius perfectionibus, et optando placere ei soli, idque propter ipsum solum

[322] Prov. Neapolitana Doc. 37 n. 18 iudicat etiam in tertia hebdomada nonnulla ad viam unitivam pertinere. Idem censet Commissio in sua responsione.

est, ut intelligatur aliquis, peracta prima hebdomada, perfecte et plene purgatus; peracta autem secunda et tertia, perfecte illuminatus; et denique absoluta etiam quarta [322], pervenisse ad plenam unionem cum Deo. Haec enim omnia indigent diuturno tempore, studio, et exercitatione in extirpandis vitiis, in passionibus edomandis, et in virtutibus acquirendis.

[273] 2. **Prima Hebdomada respondet viae purgativae.** Verum hoc indicatur, primam hebdomadam proportione quadam respondere viae purgativae: quoniam in ea nihil aliud agitur, quam ut peccata praeterita recogitentur et ponderentur, et concipiatur de eis quam maximus dolor et contritio, et timor aeternae poenae; ex quibus fiat, ut animus abstrahatur ab amore omnis rei terrenae, et fundetur in odio, et detestatione peccati. Quae omnia pertinent ad purgationem animae.

[274] 3. **Secunda et tertia hebdomada partim purgativae, partim illuminativae.** Similiter in secunda et tertia hebdomada, considerando exemplum Domini Salvatoris tum in vita, tum in passione, et omnes virtutes, quae in eo tamquam in idea fulserunt, nos quoque discimus, in quo consistat salus et perfectio hominis, et quae via sit ad aeternam beatitudinem consequendam. Et praeterea, cum anima purgata fuerit, fit habilis et apta ad recipiendas illustrationes divinas, et illapsum, et influxum illius interni luminis; simulque gignitur in anima vigor quidam eiiciens omnem concupiscentiam, eamque ferventem faciens ad patiendam paupertatem, contemptum et omnem asperitatem, et excutiens omnem negligentiam; et disponens ad exequenda bona opera vigilanter et strenue.

[275] 4. **Quarta hebdomada respondet unitivae.** Denique in quarta hebdomada primum ob resurrectionem et ascensionem Domini, in qua simul etiam meditari possumus futuram nostram gloriam, quoniam, ut ait Paulus, si Christus resurrexit, et nos resurgemus [323]; deinde vero ex meditatione ad amorem in nobis excitandum, quae multiplex est, et varia puncta ac materias complectitur, efficitur, ut anima uniatur Deo per amorem, qui concipitur meditando bonitatem Dei, et eius beneficia, et quantum nostra causa egerit atque pertulerit; tum etiam per desiderium coelestis gloriae, per considerationem praesentiae Dei in omni re et in omni loco, gaudendo de eius perfectionibus, et optando placere ei soli, idque propter ipsum solum, et nunc eum laudando,

[323] Hoc S. Paulus copiose exponit 1 Cor. 15, 12-22.

et nunc eum laudando, nunc magnificando, nunc admirando eius altitudinem; et aliis similibus, quae ut ante diximus, respondent viae unitivae.

[276] Haec igitur est ratio duplex, cur dicatur has quattuor hebdomadas respondere his tribus viis, primum propter materias, quae in earum quaque tractantur, pertinentes ad has vias; et quia in eis iaciuntur initia singularum, quae deinde oportet prosequi cum tempore, et cum studio, si velimus ad aliquam earum perfectionem pervenire. Deinde etiam quia discitur modus ac methodus, quam deinde servare debemus in prosequenda unaquaque harum viarum.

[277] Ex his ergo sequitur, quod etiam si quis [101] aliquem gustum, aut specimen huius viae unitivae in quarta hebdomada habuit, non propterea debet assidue in ea haerere, sed debet redire ad priores vias, et sese diu et ordinarie continere tum in passionum mortificatione, tum in virtutum exercitatione, et in aliis eiusmodi studiis consentaneis utrique viae: etsi nihil impedit, immo etiam saepe evenit ut dum aliquis versatur in una via, sentiat interdum aliquos affectus pertinentes ad aliam viam nec sunt reiiciendi, modo ut dictum est, non exerceantur ordinarie ante tempus.

[278 Hoc enim negocium non ex spatio temporis, sed ex mensura profectus pendet. Nam si quis temere aspirare vellet ad illam viam unitivam, esset magna confusio, quae impediret omnino profectum spiritualem: et insuper etiam esset res exposita periculis et illusionibus. Faceret enim perinde ac si quis ex infima schola transire vellet ad primam non transeundo per medias: aut si ex infimis gradibus scalarum saltu traiicere vellet ad summos, relictis iis, qui sunt interiecti. Sic igitur antequam aliquis exerceat se ex professo in via hac, quam diximus, unitiva, oportet ut bene purgatus sit Exercitiis viae purgativae, et deinde etiam bene profecerit in via illuminativa. Ex huius enim defectu provenit, ut multi non ambulantes, sed saltantes in via Domini post multum tempus diversosque labores, vacui virtutibus inveniantur, impatientes, et iracundi, et cum aliis e-[102]iusmodi imperfectionibus.

[279] Immo hic gradus ad altiorem viam non tam ex electione nostra, et voluntate, ac conatu pendet, quam ex directione Spiritus Sancti, cuius mos est ascensiones istas in anima disponere, ut eat de virtute in virtutem [324]: in quo tamen ad certiorem di-

[324] Ps. 83, 6, 8.

nunc magnificando, nunc admirando eius altitudinem, et aliis similibus, quae, ut ante diximus, respondent viae unitivae.

276 5. **Ratio duplex cur hae quatuor hebdomadae respondere dicantur tribus viis.** Haec igitur est ratio duplex, cur dicatur has quatuor hebdomadas respondere his tribus viis: primum propter materias, quae in earum quaque tractantur, pertinentes ad has vias; et quia in eis iaciuntur initia singularum, quae deinde oportet prosequi cum tempore, et cum studio, si velimus ad aliquam earum perfectionem pervenire. Deinde etiam quia discitur modus ac methodus, quam deinde servare debemus in prosequenda unaquaque harum viarum.

277 6. **An semper in una permanendum, an ad priores redeundum.** Ex his ergo sequitur, quod etiam si quis aliquem gustum, aut specimen huius viae unitivae in quarta hebdomada habuit, non propterea debet assidue in ea haerere, sed debet redire ad priores vias, et sese diu et ordinarie continere tum in passionum mortificatione, tum in virtutum exercitatione, et in aliis eiusmodi studiis consentaneis utrique viae: etsi nihil impedit, immo etiam saepe evenit, ut dum aliquis versatur in una via, sentiat interdum aliquos affectus pertinentes ad aliam viam; nec sunt reiiciendi, modo ut dictum est, non exerceantur ordinarie ante tempus.

278 7. **Unde pendet mensura fructus.** Hoc enim negotium non ex spatio temporis, sed ex mensura profectus pendet. Nam si quis temere aspirare vellet ad illam viam unitivam, esset magna confusio, quae impediret omnino profectum spiritualem; et insuper etiam esset res exposita periculis et illusionibus. Faceret enim perinde ac si quis ex infima schola transire vellet ad primam, non transeundo per medias; aut si ex infimis gradibus scalarum saltu traiicere vellet ad summos, relictis iis qui sunt interiecti. Sic igitur antequam aliquis exerceat se ex professo in via hac, quam diximus, unitiva, oportet ut bene purgatus sit exercitiis viae purgativae, et deinde etiam bene profecerit in via illuminativa. Ex huius enim defectu provenit, ut multi non ambulantes, sed saltantes in via Domini, post multum tempus, diversosque labores vacui virtutibus inveniantur, impatientes, et iracundi, et cum aliis eiusmodi imperfectionibus.

279 8. **Pendet ex electione Spiritus Sancti.** Immo hic gradus ad altiorem viam non tam ex electione nostra, et voluntate, ac conatu pendet, quam ex directione Spiritus Sancti, cuius mos est ascensiones istas in anima disponere, ut eat de virtute in virtutem[324]: in quo tamen ad certiorem directionem, et ad prae-

rectionem, et ad praecavendos errores, qui contingere possunt, consulendus est pater spiritualis qui animam gubernat, et cum eius consilio in omnibus procedendum.

Cap. XXII

Quae commendanda sunt ei, qui absolvit Exercitia [225].

[280] Ut qui ex loco calido ad locum frigidum egreditur, facile fieri potest, ut cito frigefiat, nisi diligentem curam adhibeat retinendi calorem, ita qui Exercitiis peractis redit ad communem vitam, et conversationem, nihil est facilius, quam ut fervorem, ac lumen conceptum brevissimo tempore perdat, praesertim quia quicquid boni acquisivit, nondum est confirmatum per modum habitus, sed est tamquam passio quaedam, quae facile remittitur, vel etiam tota amittitur. Quod cum contingit omnis fructus, et omnis labor Exercitiorum evanescit.

[281] Quare hoc primum commendandum est ei, qui Exercitia absolvit, ut magni aestimet hoc principium, et quasi fundamentum vitae bonae et spiritualis, quod per Dei gratiam iecit in Exercitiis, idque a Deo acci-[103]piat tamquam beneficium, et quidem maximum, et omnia lumina, omnem cognitionem, quam in Exercitiis acquisivit, credat sibi a Domino Deo donata peculiari quodam amore, et ut talia ea conservare, et tueri studeat. Praeterea timorem concipiat, ne si deinceps non vixerit, ut intellexerit esse vivendum, gravius a Deo puniatur ob ingratitudinem, et quia scienti bonum, et non facienti [226], maius iudicium est ipsi.

[282] Secundo loco intelligat se adhuc nihil aliud fecisse, nisi quod bonum semen in eius anima a Deo seminatum est. Unde nisi hoc semen foveatur, et excolatur, et ad maturitatem perducatur, ut det fructum in tempore suo [227], per se quidem aut nihil, aut parum est. Itaque hoc primum cavere debet, ne eiusmodi semen, vel a volucribus, id est a Daemonibus rapiatur, vel a spinis suffocetur, nempe a cogitationibus, et cupiditatibus terrenis et vitiosis [228], ideoque non solum peccata, sed etiam eorum occa-

---

1 XXII] XXI *G*, *R* || 6 est *om. G* || 23 a Deo seminatum est in eius anima *transp. G* || 23-24 a Deo seminatum est in eius anima. Unde nisi semen *in marg. manu correctoris* ; in semen a Deo seminatum est in anima *ant. correct. G*.

cavendos errores qui contingere possunt, consulendus est Pater spiritualis, qui animam gubernat, et cum eius consilio in omnibus procedendum.

CAP. XL

QUAE COMMEMORANDA SUNT EI, QUI ABSOLVIT EXERCITIA [325].

[280] 1. **Monita cum ab Exercitiis prodierit**. Ut qui ex loco calido ad locum frigidum egreditur, facile fieri potest, ut cito frigefiat, nisi diligentem curam adhibeat retinendi calorem; ita qui Exercitiis peractis redit ad communem vitam et conversationem, nihil est facilius, quam ut fervorem ac lumen conceptum brevissimo tempore perdat; praesertim quia quidquid boni acquisivit, nondum est confirmatum per modum habitus, sed est tamquam passio quaedam, quae facile remittitur, vel etiam tota amittitur. Quod cum contingit, omnis fructus et omnis labor Exercitiorum evanescit.

[281] 2. **Quid ei primum commendandum**. Quare hoc primum commendandum est ei, qui Exercitia absolvit, ut magni aestimet hoc principium et quasi fundamentum vitae bonae et spiritualis, quod per Dei gratiam iecit in Exercitiis; idque a Deo accipiat tamquam beneficium, et quidem maximum: et omnia lumina, omnem cognitionem quam in Exercitiis acquisivit, credat sibi a Domino Deo donata peculiari quodam amore, et ut talia ea conservare et tueri studeat. Praeterea timorem concipiat, ne si deinceps non vixerit, ut intellexerit esse vivendum, gravius a Deo puniatur ob ingratitudinem; et quia scienti bonum, et non facienti [326], maius iudicium est ipsi.

[282] 3. **Quid secundo loco**. Secundo loco intelligat, se adhuc aliud nihil fecisse, nisi quod bonum semen in eius anima a Deo seminatum est. Unde nisi hoc semen foveatur, et excolatur, et ad maturitatem perducatur, ut det fructum in tempore suo [327], per se quidem aut nihil, aut parum est. Itaque hoc primum cavere debet, ne eiusmodi semen, vel a volucribus, id est, a daemonibus rapiatur, vel a spinis suffocetur, nempe a cogitationibus et cupiditatibus terrenis et vitiosis [328], ideoque non solum peccata, sed

[325] De perseverantia post Exercitia in Doc. 18 annot. 92.

[326] Iac. 4, 17.

[327] Mt. 21, 41.

[328] Mt. 13, 3-22; Mc. 4, 3-19; Lc. 8, 5-14.

siones evitet, et illa praesertim ad quae ante Exercitia inclinatus fuit, nam contra haec potissimum se armare debet, quia facillime recidere potest.

[283] Tertio hortandus est ad conservandam, et alendam devotionem iam conceptam piis et spiritualibus exercitationibus, inter quas haec potissimum commendari poterunt. Primo ut conservet usum meditandi quotidie per dimidiam horam, aut etiam integram, si fieri poterit. Secundo ut singulis diebus faciat examen conscientiae, per quar-[104]tam horae partem. Tertio ut octavo quoque die confiteatur, et communicet [329]. Quarto eligat aliquem Confessarium stabilem, eumque accipiat ut ducem huius spiritualis itineris, et cum eo tractet omnia, quae ad suam animam pertinent. Quinto legat saepe pios libros, et habeat bonorum hominum conversationem, malorum autem fugiat summopere. Sexto curet proficere quotidie in virtutibus, praesertim in humilitate, patentia, et charitate. Et in summa nitatur ipse quoque ad eam summam perfectionem, quam in suo statu, et iuxta mensuram divinae gratiae acquirere poterit.

[284] Haec autem sunt fere generalia monita, quae omnibus dari poterunt. Alia sunt deinde quae iuxta cuiusque professionem aut statum, aut particularem indigentiam addi poterunt : immo haec ipsa augeri, et intendi ex maiori aliquorum devotione, et progressu spirituali ; quod facile advertet bonus et prudens Instructor, adiutus gratia, et lumine Domini et Salvatoris nostri Dei, cui sit gloria, et honor in saecula.

AMEN.

---

35 Mir. [Doc. 22-23 n. 149 ‖ 40 confessorem *G* ‖ 41 animam salutem *R in marg. G. R* ‖ 52 augeri *corr. ex* augere G

etiam earum [sic] occasiones evitet, et illa praesertim, ad quae ante Exercitia inclinatus fuit : nam contra haec potissimum se armare debet, quia facillime recidere potest.

[283] 4. **Ad quid tertio hortandus.** Tertio hortandus est ad conservandam et alendam devotionem iam conceptam, piis et spiritualibus exercitationibus ; inter quas haec potissimum commendari poterunt. Primo, ut conservet usum meditandi quotidie per dimidiam horam, aut etiam integram, si fieri poterit. Secundo, ut singulis diebus faciat examen conscientiae per quartam horae partem. Tertio, ut octavo quoque die confiteatur et communicet [329]. Quarto, eligat aliquem confessarium stabilem, eumque accipiat ut ducem huius spiritualis itineris, et cum eo tractet omnia, quae ad suam animam pertinent. Quinto, legat saepe pios libros, et habeat bonorum hominum conversationem, malorum autem fugiat summopere. Sexto, curet proficere quotidie in virtutibus, praesertim in humilitate, patientia, et charitate. Et in summa, nitatur ipse quoque ad eam summam perfectionem, quam in suo statu, et iuxta mensuram divinae gratiae acquirere poterit.

[284] 5. **Praeter generalia monita, sunt alia peculiaria.** Haec autem sunt fere generalia monita, quae omnibus dari poterunt. Alia sunt deinde, quae iuxta cuiusque professionem aut statum, aut particularem indigentiam addi poterunt ; immo haec ipsa augeri et intendi ex maiori aliquorum devotione et progressu spirituali, quod facile advertet bonus et prudens Instructor, adiutus gratia et lumine Domini et Salvatoris nostri Dei : cui sit gloria et honor in saecula. Amen.

---

32 earum] eorum *aliae edd.*

---

[329] De communione in Doc. 17 annot. 7.

PARS QUINTA

OBSERVATIONES FACTAE IN DIRECTORIUM ANNI 1591 ET ALIAE INSTRUCTIONES

35

NOTATA P. FABIANI QUADRANTINI IN DIRECTORIUM EXERCITIORUM

(intra aa. 1591-1593)

Praefatio

I. TEXTUS : *Bibliot. Naz. Roma Fond. Ges. 1353* n. 15. Autographum P. Quadrantini [1] cum annotationibus in margine factis a Patre nobis ignoto, ex commissione Directorii conficiendi. Etsi enim in involucro quo documentum tegitur scriptum est has annotationes a P. Polanco esse conscriptas, hic tamen Pater ante quindecim annos, anno 1576, vita functus erat. In eodem involucro manu recentiore, medio iam saeculo XIX, ut videtur, scriptum est : *Questa è copia di un manoscritto che contiene molte cose circa il Direttorio degli esercizi, notate dal P. Fabiano Quadrantino.*

Queste note del P. Fabiano Quadrantino. Vi sono le risposte del P. Polanco in margine ; e queste risposte sono scritte veramente in modo che si stenta assai a leggerle.

Si trova in margine segnata ad alcuni dubbi la lettera O ; questa significa, per quanto pare, « Optime[2] », et è la risposta del P. Polanco[3] ».

II. TYPIS IMPRESSUM : MHSI *Exerc.* 1079-1091.

---

[1] P. Fabianus QUADRANTINI natus erat in oppido Stargard, in Borussia, e lutheranis ruthenis parentibus, anno 1544. Cum annum 24 aetatis ageret, catholicam religionem amplexus est. Anno 1569 Cardinali Hosio favente, Romam pervenit, ubi in Collegio Germanico-hungarico a mense martio 1570 usque ad annum 1574 studuit, quo anno, iam canonicus Braunsbergensis creatus, in patriam reversus est. Capellani Cardinalis Hosii munus obiit usque ad annum 1588 quo in Societatem Iesu cooptatus est. Noviciatu nondum absoluto egit substitutum Magistri noviciorum ad S. Stephani. Anno 1590 in eadem domo probationis fuit minister et contionator ordinarius germanorum. Postea operam dedit praesertim contionibus et confessionibus. Orator egregius, fuit Annae, reginae Poloniae, a confessionibus et contionibus. Mortuus est anno 1605. Cum ergo has annotationes Romam misit, non amplius quinque annos in Societate transegerat.

[2] Significat potius « Omittendum », vel aliquid simile.

[3] Non Patris Polanco, iam anno 1576 defuncto, sed alius a Commissione deputati, hae observationes sunt.

III. Auctores : MHSI. *Exerc.* 773-774 ; Iparraguirre, *Historia* 2 cap. 15 pp. 451-452.

IV. De natura Documenti : Ut patet ex ipso titulo, non refertur in hoc Documento Directorium, sed annotata in Directorium Roma missum anno 1591. Ideo initio ea ex hoc Directorio transcribuntur in quibus aliquid animadvertendum Patri Quadrantini videbatur, postea vero de singulis eius iudicium consignatur. Quae quidem de sequentibus Documentis dici etiam debent.

V. Ratio editionis : Edimus autographum. *Litteris vero italicis*, intra virgulas « » inclusis ea referimus quae P. Quadrantini ex Directorio Romae recognito ad litteram sumit. *Litteris etiam italicis*, sed anteposita parva lineola huius formae — ea imprimimus quae commissionis nomine Pater nobis ignotus annotavit. In uncis unius anguli ea inserimus quae in manuscripto obliterata inveniuntur.

Numerus quem in uncis inserimus post numeros a Quadrantini allatos, significat — ut in annotatione prima dicimus — numerum Directorii a. 1591 [Doc. 34].

Textus

Notata in Directorio Exercitiorum

[1] Pag. 15, v. 27, [35] [1] dicitur : « *Cum aliis, qui debilioris sunt valetudinis, vel tam exactum modum servare non possunt, dispensari poterit de hora mediae noctis, ita ut quatuor horae maneant, vel pauciores etc.* ».

[2] Recte haec quidem, quantum ad dispensationem de hora mediae noctis attinet. At, quia P. Ignatius in tertia nota secundae hebdomadae [2] praescribit ut etiam senes et valetudinarii, vel viribus per primam hebdomadam attriti, quinque tamen contemplationes per diem peragant, incipiendo ab aurora ; et vult ut illi ipsi non quotidie, sed aliquoties duntaxat, a media nocte liberi sint, etiam in secunda et tertia hebdomada ; et in secunda nota tertiae hebdomadae [3] dicit : Habita aetatis, complexionis corporalis ac dispositionis totius ratione, vel quinque vel pauciora Exercitia diebus singulis impleantur ; et in secunda nota quartae hebdomadae [4] dicit : Convenire magis quartae hebdomadae quam

[1] In omnibus numeris hoc verbum Pag. sive P. refert paginam Directorii Exercitiorum Roma anno 1591 ad provincias missi, quam paginam etiam in nostra editione intra textum consignamus. Numerus in uncis insertus significat numerum singulis paragraphis a nobis in hac editione antepositum.

[2] In libro Exercitiorum (n. 129).

[3] In libro Exercitiorum (n. 205).

[4] In libro Exercitiorum (n. 227).

praecedentibus, ut quatuor duntaxat fiant Exercitia etc. : eas ob causas videtur in Directorio haec mitigatio adhibenda, ut haec vox « quinque » addatur, et ut dicatur sic : « Dispensari poterit de hora mediae noctis, ita ut quinque tamen horae maneant, vel quatuor aut etiam pauciores » etc., cum ut sit uniformitas cum libro Exercitiorum, tum ut occasio non detur quintam horam relinquendi penitus, si media nocte non surgatur[5]. — *Admittitur correctio*

[3] P. 26, in fine capitis quarti [67], posset declarari [1v] quot personis unus Instructor, uno eodemque tempore, Exercitia tradere possit aut debeat ; is praesertim, qui gravioribus occupationibus domesticis sit impeditus. Et an expediat ut talis Exercitia det quatuor, quinque, aut pluribus hominibus uno tempore — *O.*

[4] P. 32, cap. 5[6], [84] recte agitur de modo tradendi nostris Exercitia[7]. At ibidem agi videtur de nostris literatis tantummodo, non etiam de simplicibus coadiutoribus[8], qui non minus indigent ut recte et secundum communem Societatis modum informentur, in examine particulari praesertim, quomodo illud facere debeant, cum libellos non habeant, in quibus lineas ducant, in mysteriis quoque rosarii uniformiter considerandis et orandis[9], et aliis.

[5] P. 32, v. 10 [85], ubi dicitur : « *iis, qui Societatem ingrediuntur, omnino debere dari Exercitia omnia integra et iuxta formam in libro praescriptam* », declarandum videtur an etiam iuxta tempus in libro praescriptum, id est media nocte — *O.*

Experientia enim docuit omnes, etiam robustiores, quotquot media nocte surrexerunt, in ipsa statim prima hebdomada, post exactos duos vel tres Exercitiorum dies, aut dolorem aut fatigationem capitis contraxisse, ita ut continuare Exercitia tali modo nequierint. Etiam de eo, qui eos noctu excitet, est difficultas[10].

[6] P. 35, v. 27, [93] dicitur Instructorem posse « *aliquas alias meditationes*, praeter eas quae in libro Exercitiorum continentur, *statui cuiusque vel* [2r] *necessitati* accommodatas, addere, *ut de*

18-19 haec[3] — ut *in marg. eadem manu.*

[5] De oratione nocturna in Doc. 20 annot. 107. Vide responsum integrum, in Doc. 42 n. 15.

[6] In Dir. 34 non vero in cap. 5, ut dicit QUADRANTINI, sed in cap 6, de hoc agitur.

[7] De Exercitiis iesuitarum in Doc. 17 annot. 5.

[8] De Exercitiis coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[9] De rosario seu corona in honorem Beatae Mariae Virginis recitando in Doc. 17 annot. 51.

[10] De meditatione nocturna vide locum iam allatum supra annot. 5, Doc. 20 annot. 107.

tribus votis, de causis cur vota renoventur etc.»[11]. At quia tales meditationes non ubique ad manus habentur, forte non fieret abs re, si, vel in fine Directorii, vel in fine libri Exercitiorum, totae ponerentur. Quod idem faciendum videtur de aliis quoque meditationibus, non expresse positis, quarum mentio fit in fine colloquii quinti Exercitii primae hebdomadae, in libro Exercitiorum[12], et in Directorio, p. 47, v. 18 [128], ut esset apud omnes uniformitas.

[7] P. 39, v. 16 [101], dicitur ut « *Instructor* in primo congressu explicet ei, qui facit Exercitia, *primam et quintam et decimam septimam annotationem* ». At in libro Exercitiorum praecipitur, ut duodecima quoque et decima tertia explicentur, quibus et tertia adiungi potest, quandoquidem eae omnes Exercitia sumentis personam concernunt[13] — *O.*

[8] P. 39, v. 18 [101], dicitur « esse admonendus is, qui Exercitia sit facturus, *de animo aperiendo* secundum annotationem decimam septimam ». Rectissime hoc quidem. At annotatio illa videtur contrarium dicere, nempe ut Instructor non debeat inquirere aut scire velle proprias alterius cogitationes et peccata. Dicitur enim ibi, inquirere ac scire nolens etc. Nisi forte sit vitium typographi, et pro « nolens » sit « volens » legendum ; quamquam in omnibus exemplaribus quae hic habemus, Romae et Viennae impressis, vocabulum « nolens » habetur[14].

Instructor debet scire omnia quae pertinent ad Exercitia. — *In Directorio hoc loco est explicandus sensus annotationis 17.*

[9] P. 42, v. 21 [114]. Videtur explicandum quomodo examen particulare circa additiones et Exercitia institui debeat, cum examen particulare circa unam peccati speciem versetur, additiones [2*v*] vero et Exercitia plures in se diversorum generum negligentis continere possint[15]. — *Inobservantia in universum omnium Exercitiorum et additionum habeatur pro uno extirpando.*

---

[11] De addendis meditationibus, quae in libro Exercitiorum non inveniuntur in Doc. 25 annot. 4.

[12] In versione vulgata post n. 71.

[13] De commercio inter eum qui exercetur et eius Directorem in Doc. 10 annot. 14.

[14] Nullum vitium typographi irrepserat in memoratis editionibus. Nam S. Ignatius diligenter distinguit cogitationes et peccata eius qui se exercet a motibus et cogitationibus, quae extrinsecus ei a spiritibus variis ingeruntur, et affirmat priora illa posse, haec vero postrema nullo modo debere Exercitiorum moderatorem ignorare. Vide responsum integrum Commissionis in Doc. 42 n. 16.

[15] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[9a] P. 13, v. 3 [115], ⟨ dicitur quod *eodem die* (videlicet quo durat meditatio fundamenti) *et sequenti, datur examen generale et quotidianum.* Et p. 18, v. 23 [132], dicitur : *Additiones, quae in libro Exercitiorum ponuntur in fine primae hebdomadae, dandae sunt pridie quam incipiatur* primum Exercitium de peccatis, quod *trium potentiarum* vocatur [16]. Videtur igitur sequi inter diem, quo durat meditatio fundamenti, et inter diem, quo incipi debent Exercitia de peccatis, unum tertium diem intermedium esse debere, quo nulla meditatio fiat, sed tantummodo examen generale et additiones primae hebdomadae legantur : quod videtur inconveniens ut toto uno die nulla sit meditatio. Aut certe declarandum est, quid illo intermedio die praeterea fieri debeat [17] ⟩.

[10] P. 15, v. 5, [121] ubi de compositione loci in meditationibus agitur [18], clarius exponendum videtur quomodo proprie facienda sit loci compositio propter diversitatem componentium loca. Aliqui enim locum sibi fingunt in Palaestina aut circa Hierosolymam, ubi res gesta est. Et hoc in omnibus fere contemplationibus trium ultimarum hebdomadarum videtur velle P. Ignatius. Alii locum sibi cognitum et visum imaginantur. Alii locum faciunt ibi, ubi meditantur. Alii templum accipiunt pro loco, aut sacellum aliquod. Alii in corde suo vel in capite locum sibi faciunt. Alii alium modum sequuntur. Et forte, quot sunt capita, tot fere modi diversi inveniuntur. — *Directorium bene habet* [3r].

[11] Ibidem. [121] Nec minus declarandum videtur, propter simpliciores, quo pacto sit effingendus locus, si speculationi subsit res incorporea, eo quod unicus tantum aut alter modus in libro Exercitiorum invenitur. Ut si quis velit meditari de humilitate, de obedientia, de caritate, de castitate etc., quem locum sibi fomare debeat. — *Videatur an aliquid addendum.*

[12] Ibidem [121]. Etiam declarandum videtur in compositione loci nudusne locus sit effingendus, an vero etiam personae in loco existentes, et ad idem mysterium pertinentes, cum uterque actus ad vim imaginativam pertineat ; nam hoc docetur in primo Exercitio primae hebdomadae, ubi de loci compositione ex professo agitur [19], atque etiam in meditatione de duobus vexillis [20]. Illud vero praxis ipsa ostendere videtur, quae datur in omnibus

[16] Quo tempore additiones proponi debeant in Doc. 3 annot. 2.

[17] Tota paragraphus 9a deleta est in originali idem ac aliae inclusae signis ⟨ ⟩.

[18] De compositione loci in Doc. 22-23 n. 96.

[19] In libro Exercitiorum (n. 47).

[20] In libro Exercitiorum (n. 138).

contemplationibus 2ae, 3ae et 4ae hebdomadarum, in quibus solius loci, sine ulla significatione personarum fit mentio. Idem quoque in Directorio, p. 45, v. 10, [121] docetur. — *O.*

[13] P. 45, v. 10 [121], dicitur quod in materia de nativitate Christi aut coenae Domini, ad compositionem loci faciendam. « imaginari debeamus *stabulum, in quo Christus natus est, aut coenaculum grande stratum* etc. ». At in libro Exercitiorum dicitur [21], quod non haec tantum,sed iter etiam ad illa loca, aestimata eius longitudine, obliquitate, lenitate vel asperitate passim occurrente. cum caeteris, quae inesse possint circumstantiis, repraesentare in imaginatione debeamus. Idem dicitur in aliis quoque contemplationibus. In meditatione vero incarnationis Christi etiam additur. ut universae terrae ambitus obtutui nostro interiori obiiciatur [3*v*].

[14] P. 46, v. 22 [126], ubi de repetitionibus meditationum agitur [22], explicandum videtur utrum prima repetitio debeat esse primae meditationis, et secunda secundae, an vero utraque unius aut utriusque. — *Est textus clarus in libro Exercitiorum.*

Similiter de sensuum applicatione [23] clarius docendum videtur. quomodo una sensuum applicatio ad duas diversas unius diei materias consideratas fieri debeat, v. g. ad materiam de incarnatione Christi et ad materiam de nativitate, cum illa gesta sit in Nazareth, haec in Bethlehem ; illa alias personas, verba et opera, haec item alias contineat.

[15] Ibidem. Ubi agitur de tertio et quarto Exercitio primae hebdomadae ; quia dicitur in libro Exercitiorum, ut in secundo colloquio subdatur oratio, quae incipit Anima Christi etc. [24]. Et quia haec oratio in paucis Exercitiorum libris tota invenitur, atque etiam multae Societatis personae eam non habent, expediret fortasse eam integram ponere in aliquo loco, aut Directorii, aut libri Exercitiorum, ne tam devota oratio, nostraeque Societatis propria. cum tempore elabatur. — *O.*

[16] P. 48, v. 23 [132], ubi de additionibus primae hebdomadae agitur [25], videtur tertia additio magis declaranda : utrum in cogitatione divinae praesentiae necessarium sit solum Christum cogitare praesentem, quemadmodum additio illa videtur innuere, an vero possit quis etiam Sanctissimam Trinitatem, B. Virginem, pa-

[21] In libro Exercitiorum (n. 112).

[22] De repetitione in Doc. 19 annot. 9.

[23] De applicatione sensuum in Doc 20 annot. 116.

[24] In libro Exercitiorum (n. 63)). De hac oratione cf. Doc. 20 annot. 91.

[25] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

tronos, totam denique coelestem curiam animo intueri tanquam praesentem : et haec ipsa coniunctimne, an divisim, in meditationibus praesertim generum diversorum.

[17] P. 48, v. 18 [131]. De eo, quod ponitur aliquoties in colloquiis Exercitiorum [26] orandum esse Christum, [4r] ut oret pro nobis Deum Patrem etc. ; salvo semper meliore iudicio, securius videtur, ut colloquia dirigantur ad personam Christi, ut ipse nobis gratiam largiatur. Cum quod in nullis, quod sciam, aut Ecclesiae aut Sacrarum Literarum, aut sanctorum Patrum orationibus ad Christum directis, ita oretur, ut ipse oret pro nobis ; tum quod sit in quaestione apud multos, an Christus in coelis per modum orantis aut supplicantis intercedat pro nobis, tum quod S. Thomas, cuius doctrina est laudata ab Ecclesia, 3 p., q. 57, art. 6, aperte dicat, super illa verba Hebr. 7 : Christus intravit coelum « ad interpellandum pro nobis » [27] ; ipsam repraesentationem Christi ex natura humana, quam in coelum intulit, esse quandam interpellationem pro nobis ; ut ex quo Deus humanam naturam sic exaltavit in Christo, et eorum misereatur, pro quibus Filius Dei humanam naturam assumpsit, tum quod nescio quid inaequalitatis inter personam Christi, quae Deus est, et personam aeterni Patris, hoc modo orandi innuatur ; tum denique quod nihil plus tribuatur Christo in modo orandi, quam coeteris sanctis aut puris hominibus. — *Hispanice habetur « alcanze » [28], quod est « adipisci » et videatur annotatio P. Natalis.*

[18] P. 48, v. ult. [132], dicitur : « *Sequentibus diebus dandae sunt reliquae additiones* etc. » [29]. Quae illae ? Nam reliquae additiones, ut ibidem paulo superius dicitur, « dandae sunt pridie quam incipiantur Exercitia » [30]. Et in libro Exercitiorum, ultra decimam, nullae aliae additiones inveniuntur, quae quidem ad primam hebdomadam pertineant. Sed nec in fine libri eiusdem inter regulas de discernendis spiritibus, et alias, ulla aliarum additionum fit mentio. — *Notetur locus tanquam indigens correctione.*

[18ª] P. 52, v. 6 [139]. ⟨Dicitur quosdam diutius debere exerceri in prima hebdomada, id est, ultra quinque dies, cum autem in libro Exercitiorum pro duobus et in Directorio, p. 44 [118] pro tribus tantummodo diebus Exercitia praescribantur ; decla-

[26] In libro Exercitiorum (nn. 63, 147). De colloquiis in Doc. 17 annot. 12.

[27] Hebr. 7, 25.

[28] In libro Exercitiorum (nn. 63, 147). Cf. de hac re quae dicit POLANCO, Doc. 20 n. 51.

[29] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[30] In eodem n. 132 Directorii 33.

randum videtur quid aliis diebus fieri debeat iis, qui diutius sunt in prima hebdomada detinendi, aut quibus meditationibus sint occupandi〉 [4*v*].

[19] P. 54, cap. 11 [147]. Quandoquidem liber Exercitiorum quaedam ponit quae apocrypha sunt, aut certe non indubitatae fidei, cuiusmodi est in contemplatione de nativitate Domini quod B. Virgo ancillulam [31] habuerit ; magis vero conforme sit paupertati ipsius, si sine ancillula aut famula fuisse dicatur, cum nec Christus ipse in omni vita sua famulum habuisse sciatur ; videtur in Directorio declarandum, utrum huiusmodi dicta accipienda sint ut certa et in meditationibus usurpanda, an vero relinqui possint. — *Bene habet liber Exercitiorum.*

[20] P. 55, v. 18 [148], posset declarari utrum, in primo puncto meditationis de incarnatione [32], illa speculatio quae ponitur in libro Exercitiorum de albis et nigris hominibus, de ridentibus et plorantibus, de nascentibus et morientibus etc., necessario adhibenda sit, an vero variari aut etiam omitti possit. — *Bene habet.*

[21] Ibidem. In mysterio de conversione Magdalenae liber Exercitiorum in dubium vocat, utrum historia evangelica de muliere peccatrice, Luc. 7, sit accipienda de S. Maria Magdalena, sorore Marthae, an de aliqua alia persona [33] ; cum tamen et Ecclesia evangelium illud tunc legat tanquam de Magdalena scriptum, et communis opinio tacitusque [5*r*] omnium, atque etiam Ecclesiae totius, consensus sit (non obstante eo, quod aliqui ve-

[31] In libro Exercitiorum (n. 111). Sine dubio haec de ancilla sumpsit S. Ignatius ex libro inscripto «Flos sanctorum », quem Loyolae legerat, ubi dicitur : « Llevavan ... su moço e su moça » Cf. Textum in MHSI. *Exerc.* 65-66. De quibusdam imaginibus in quibus effingebatur Beata Maria Virgo vide in MHSI *Exerc.* 65 annot. 1. Vide responsum integrum Deputatorum ad hanc quaestionem in Doc. 42 n. 17.

[32] In libro Exercitiorum (n. 106).

[33] S. Ignatius in autographo opinionem sequitur eorum qui mulierem hanc peccatricem, eandem esse opinatur atque eam, quae in aliis evangelii locis Maria Magdalena vocatur et quae alibi Maria soror Marthae et Lazari esse dicitur (n. 282). In versione vero vulgata, Pater Polanco, Ignatio sine dubio consentiente, rationem aliquam putavit habendam esse eorum qui aliter sentiunt, et hac de causa loco vocis « Magdalena » in autographo adhibitae, haec verba scripsit : « Mulier quae fuerat in civitate peccatrix (sive Maria Magdalena soror Marthae fuerit, sive alia) ». Commissio Directorii conficiendi Doc. 42 n. 18, respondet P.i Quadrantini hanc locutionem, qua in dubium vocatur, num Maria Magdalena eadem fuerit cum aliis Mariis, non esse in autographo.

terum et paucissimi modernorum contrarium senserint), atque etiam efficacissimis argumentis evinci possit eam historiam de S. Magdalena esse. Videtur declarari debere in Directorio quomodo illa verba libri Exercitiorum « sive Maria Magdalena soror Marthae fuerit, sive alia deferens alabastrinum vas » etc. accipienda sint, cum praesertim in Exercitiis omnia secundum communiorem et securiorem sententiam, quae praesertim Ecclesiae totius authoritate nitatur, tradenda sint. — *Non est in hispanico.*

[22] P. 57, v. 3 [151]. Salvo semper meliore iudicio illa declaratio, quae datur in Directorio, cap. 14, « *de contemplandis personis* et earum verbis atque operibus in singulis punctis etc. », videtur pugnare cum forma tradita in Exercitiis a P. Ignatio, in quibus expressissime praescribit meditandi modum a quo ordinarie non sit recedendum, nempe, ut in primo puncto personae, in secundo verba, in tertio opera considerentur [34], quem quidem modum ipse non tantum in meditatione incarnationis et nativitatis, ut in Directorio innuitur, sed in omnibus et singulis omnino contemplationibus 2ae, 3ae et 4ae, hebdomadarum, ad unguem servari velle videtur. Quin et distributionem illam punctorum in applicatione sensuum [35] similiter servandam esse praescribit, ut in primo puncto fiat personarum tantummodo, in secundo verborum contemplatio aut visio. Similiter in 1ª nota hebdomadae quartae [36] clarissime dicit, modum a se praescriptum in omnibus Exercitiis servari debere.

[23] Nam quod ad distributionem pun-[5v]ctorum attinet, quae in fine libri Exercitiorum ponitur [37], illa mysteriorum vitae et passionis Christi tantummodo distributio est, ex qua deinceps puncta contemplationis formentur, non confuse, sed ordine, ut personarum praecedat consideratio, sequatur verborum, subsequatur tandem operum aut rerum gestarum, in punctis diversis, id quod satis clare ostendit annotatio 2ª ex viginti : quae quidem distributio, cum sit ad mentem P. Ignatii, tantum abest ut confusionem pariat, ut magnam etiam lucem contemplanti adferat.

[24] Nec videtur P. Ignatii mens ista fuisse, ut regulam duntaxat daret quo meditantis intentio ferretur in singulis punctis, ut in eorum quolibet primum personae, si prius personae occurrant,

---

[34] In libro Exercitiorum (nn. 106-108).

[35] In libro Exercitiorum (nn. 122-123).

[36] In libro Exercitiorum (n. 226).

[37] Indicare vult mysteria vitae Christi quae inveniuntur in extremo libro Exercitiorum (nn. 261-312).

deinde verba, si verba, postea facta, si facta considerarentur: cum nullam ea de re annotationem ponat; alia vero omnia, etiam minus necessaria, minutim ac pene scrupulose sit persecutus. Quod si distributio punctorum, quam ponit ipse, pareret confusionem, ipse procul dubio in aliquo vitae, aut passionis aut resurrectionis Christi mysterio eam notasset [38].

[25] His de causis videtur in Directorii p. 57, v. 8 [151], pro eo quod dicitur « *in singulis punctis* » poni debere: « in singulis meditationibus ». Similiter v. 14 eiusdem paginae [152], ubi denuo dicitur « *in singulis punctis* » legi debere: « in singulis meditationibus ». Porro, v. 16 [152], ubi dicitur « *in illo puncto* » poni posse videtur « in illa meditatione », ut, hac modificatione adhibita, nec quicquam [6r] decedat formae meditandi in libro Exercitiorum praescriptae, et Directorium tamen suum etiam intentum habeat. Quanquam illa verba, posita v. 18 [152] « *Et ita absoluto uno puncto, transeatur ad aliud, eundem ordinem in eo servando* », expungi debebunt. — *Directorium intellexit melius P. Ignatium quam annotator; nam P. Ignatius in meditatione de incarnatione non ponit puncta, sed ea ponit in fine; et in meditatione de incarnatione ponit formam meditandi pro singulis punctis.*

[26] P. 57, v. 4 [151], ubi agitur « *de contemplandis personis* in primo meditationis puncto », declarandum videtur, qua ratione personae sint considerandae; utrum secundum exteriores tantummodo circumstantias, mores, gestus, proprietates, quae oculis corporis obiiciuntur; quod innuere videtur P. Ignatius in primo puncto primae meditationis secundae hebdomadae [39], atque etiam Directorium in fine huius paginae [153], quando cogitationes et affectus personarum interiores, tum etiam virtutes, ad distincta puncta refert; an vero personae etiam secundum interiorem mentis dispositionem et qualitatem, debeant considerari.

[27] Quod quidem multo verisimilius videtur, cum meditatio ab applicatione sensuum plurimum differat, et mere sit intellectualis; haec vero, secundum vim imaginativam, exteriores tantummodo circumstantias consideret, quemadmodum in primo puncto quintae contemplationis secundae hebdomadae [40] dicitur

[38] Id est, in serie mysteriorum vitae Christi, quam S. Ignatius inserit (n. 262), indicat puncta meditanda. Cum vero idem S. Ignatius primum Exercitium secundae hebdomadae (nn. 106-108) describit, non puncta, sed rationem tantum meditandi in singulis punctis proponit.

[39] In libro Exercitiorum (n. 106).

[40] In libro Exercitiorum (n. 122).

Porro, si personae considerandae sunt etiam secundum interiorem mentis dispositionem et qualitatem; quare v. 21 eiusdem paginae [153] « *cogitationes et affectus personarum interiores, tum etiam virtutes* », ad distincta puncta referuntur ?

[28] P. 58, v. 14 [154], ubi agitur « de applicatione sensuum [41] », salvo etiam meliore iudicio, discedi videtur a modo, quem praescribit P. Ignatius, qui expresse in omnibus omnium dierum, non tantum secundae, sed tertiae et quartae hebdomadae ultimam horam [6*v*] meditationum attribuit sensuum applicationi. Immo in notato quod ponitur post argumentum primae et secundae contemplationis secundi diei secundae hebdomadae [42], praescribit ut potius una repetitio omittatur, quam ut sensuum applicatio debeat relinqui. In secundo vero notato post contemplationem primam hebdomadae quartae [43], concedit ut ambae repetitiones omittantur; at vero sensuum applicationem hora praefixa omitti non concedit, immo vult ut semper fiat, ad imprimendas fortius animae contemplationes tres, eo die factas. — *Bene monet.*

[29] P. 57, v. 27 [153], dicitur « contemplationem causarum et effectuum, modi quoque et finis alicuius mysterii vitae Christi, referri debere ad distinctum punctum a contemplatione personarum, verborum et operum ». At in libro Exercitiorum, in tertio puncto contemplationis de nativitate Christi [44], docetur haec ipsa omnia in eodem tertio puncto considerari debere; id quod de caeteris quoque omnibus contemplationibus intelligendum esse facile colligitur. — *Examinabitur an tollenda sint illa verba.*

[30] P. 59, v. 23 [159], repetitur id, quod superius, p. 15, v. 27 [35] dictum fuerat, nempe « ut omittatur meditatio, quae fit media nocte, et retineantur tantum quatuor horae, non tantum a fatigatis, verum etiam a non fatigatis ». Id vero non esse omnino conforme cum libro Exercitiorum, iam ante notatum est [45]. Quamobrem, post illa verba « *ut detur illi* » addenda videtur haec vox, « nonnumquam ». Et loco illorum verborum « retineri aliae quatuor horae », poni possent « retineri tamen quinque aut quatuor horae prout Instructori videbitur ».

[30ª] ⟨P. 57, v. penult. [154], declarandum videtur, applicatio

[41] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

[42] In libro Exercitiorum (n. 133).

[43] In libro Exercitiorum (n. 227).

[44] In libro Exercitiorum (n. 116).

[45] In n. 2 huius Doc. 35. De meditatione nocturna vide Doc. 20 annot. 107, locus allatus in annot. 5 huius Documenti.

sensuum post duas diversarum materiarum [7*r*] contemplationes, quo pacto fieri debeat. Utrum[46]⟩.

[31] P. 88, cap. 17 [240], ubi de mysteriis passionis Christi agitur, videtur declarandum, an idem ordo mysteriorum passionis Christi necessario sit servandus, qui in libro Exercitiorum praescribitur. Nam historia de Barabba manumisso et Christo condemnato[47], praemittitur historiae missionis Christi ad Herodem, cum tamen D. Lucas aperte[48], et caeteri evangelistae haud obscure testentur, illam secutam. — *Examinetur.*

[32] Ibidem [240]. Etiam quintum verbum Christi in cruce prolatum, « Sitio »[49] praemittitur illis verbis : « Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti ? »[50] ; cum tamen Matthaeus, Marcus et Ioannes, satis manifeste testentur fuisse secutum[51]. — *Non est « deinde » in hispano.*

[33] Ibidem. Similiter in libro Exercitiorum videntur[52] contemplationes, decima, undecima et duodecima die faciendae in secunda hebdomada[53], esse transpositae, ita ut decima, non praecedere sequentes, sed sequi debeat, quandoquidem historia ipsa post eas gesta sit, quod etiam testatur idem Exercitiorum liber in mysteriis vitae Christi[54]. — *Bene monet ; examinetur.*

[34] P. 92, cap. 18 [253], ubi de mysteriis resurrectionis dominicae agitur, videtur declarandum quo pacto accipiendum sit quod in libro Exercitiorum in quarta hebdomada, de apparitione Christi facta Beatissimae Virgini dicitur : « ut pie et verisimiliter credendum est »[55] ; nam doctrina Ecclesiae et communis omnium rem

[46] Sic desinit imperfecta sententia.

[47] In libro Exercitiorum (nn. 293, 294). Vide responsum Deputatorum in Doc. 42 n. 19.

[48] Praesertim in cap. 23, 24 et 25.

[49] Io. 19, 28.

[50] Mt. 27, 46 ; Mc. 15, 34.

[51] Cf. Mt. 27, 48 ; Mc. 15, 36 ; Io. 19, 28-30. Vide integrum responsum Deputatorum in Doc. 42 n. 20.

[52] Cf. librum Exercitiorum (n. 297).

[53] In libro Exercitiorum (n. 161).

[54] S. Ignatius decimo die contemplandum proponit quomodo Christus docuit in templo, ex Lc. 19, 47, quod quidem evenit post triumphalem Christi ingressum in urbem Hierosolymam, dum ea quae contemplanda die undecimo et duodecimo tradit, id est, Lazari resurrectio et res gestae die palmarum, aliquot diebus antea acciderint. In mysteriis vitae Christi (nn. 285, 287, 288) chronologicum eventuum ordinem retinuit. Vide integrum responsum Deputatorum in Doc. 42 n. 21.

[55] In versione vulgata (n. 219). In autographo vero, ut monet Commis-

non facit verisimilem tantum, sed certam. — *In Autographo non sunt.*

[35] Et in eodem libro Exercitiorum in mysteriis vitae Christi, ubi de eadem apparitione agitur[56], dicitur Scripturam illud nobis relinquere pro certo, tanquam intellectum habentibus, ne alioqui iure audiamus illud : « adhuc et vos sine intellectu estis ? »[57]. [7v] Id autem, quod verisimile tantum est, non est omni ex parte certum.

[36] Ad haec, in eodem libro Exercitiorum quod Christus Iosepho ab Arimathia apparuit[58], dicitur esse verisimile et creditu pium : et sic non plus affirmatur de apparitione Beatissimae Virgini facta, quam quae Iosepho. Accedit quod Sancti Patres quoque rem ut indubitatam affirment ; tametsi ex recentioribus aliquibus pauci verisimilem tantum ducant, quorum vestigiis non videtur inhaerendum contra receptam Ecclesiae sententiam.

[37] Ibidem. [253] Historia de apparitione Christi, Iosepho ab Arimathia facta, declarandum est an necessario in Exercitiis sit adhibenda, cum sit apocrypha (nam quod in Hagiographis de ea legatur, ut in libro Exercitiorum dicitur[59], ignoro), et non approbata ab Ecclesia. Videntur enim Exercitia de rebus certissimis esse debere. — *Accommodetur ex autographo*[60].

[38] Ibidem. Apparitio Christi Patribus in limbo facta non videtur in apparitione decima tertia inter apparitiones post resurrectionem factas numeranda[61], cum ipsa et resurrectionem praecesserit, et iam semel posita fuerit in prima contemplatione de resurrectione Christi[62]. — *Autographum.*

[39] Ibidem [253]. In quarta apparitione Christi, in libro Exer-

---

sio, haec locutio non invenitur, sed ex modo quo de ea in mysteriis (n. 299) loquitur, clare demonstratur persuasissimum esse Sto. Ignatio rem ita se habuisse.

[56] In libro Exercitiorum (n. 299).

[57] Mt. 15, 16.

[58] In libro Exercitiorum (n. 310).

[59] In libro Exercitiorum (n. 310). Sine dubio his verbis « en la vida de los santos » significat librum cui titulus « Flos Sanctorum », quem Loyolae legerat et in quo de hac apparitione sermo fit. Cf. MHSI. *Exerc.* 68.

[60] Huius responsi sensus elucet ex integris verbis quae exstant in Doc. 42 n. 23.

[61] Sicuti habet liber Exercitiorum (n. 311).

[62] In libro Exercitiorum (n. 219). Vide responsum integrum Deputatorum in Doc. 42 n. 24.

citiorum[63], satis manifeste innuitur Christum apparuisse Petro antequam Magdalenae apparuerit. Et quod Petrus cucurrerit ad monumentum, audita ex mulieribus Christi resurrectione, postquam ipsae eum in via redeuntes a monumento, vidissent, ut habetur in apparitione tertia[64]. Et quod Christus Petro tunc apparuerit, quando, a Magdalena caeterisque mulieribus admonitus, cum Ioanne diluculo cucurrit ad monumentum[65]. Quae omnia non videntur consona verbis Evangelii. — *O.* [8*r*]

[40] Ibidem [253]. Decima apparitio Christi in libro Exercitiorum non videtur esse seiungenda a nona[66], cum utraque una eademque fuerit secundum multos ; quod et verba Evangelii satis testantur (quidam autem dubitaverunt[67]) quae ad apostolos referri nequeunt. Ipsi enim in prima apparitione crediderunt et gavisi sunt, solo Thoma absente, qui et ipse paulo post credidit. — *O.*

[41] Ibidem [253]. Declarandum videtur an omnes tredecim apparitiones semper dandae sint necessario iis, qui sunt in Exercitiis. Videntur enim plerique taedio affici, iuniores praesertim, quin et maiores. — *O. Dicatur aliquid in Directorio.*

[42] P. 90, v. 6 [246], agitur « de affectu spei in nobis excitando in tertia hebdomada », qui quidem affectus, cum sit de gloria, videtur esse iucundus et ciens laeticiam spiritualem. At liber Exercitiorum in tertia notatione tertiae hebdomadae[68], praecipit ut tales affectus suffugiantur, potius quam quaerantur in tertia hebdomada, ponitque exemplum de gloria, et in quarta notatione quartae hebdomadae[69] dicit cogitationem de gloria pertinere ad hebdomadam quartam. Denique etiam affectus amoris divini, in se optimus et perfectissimus, tamen ad quartam hebdomadam magis proprie pertinere videtur, ut in libro Exercitiorum satis perspicue innuitur. — *O.*

[43] P. 93, v. 2 [254], dicitur « *Exercitium de amore Dei*[70] fieri

---

[63] In libro Exercitiorum (n. 302).

[64] In libro Exercitiorum (n. 301).

[65] Haec habentur in libro Exercitiorum (n. 302).

[66] Id est, apparitio coram quingentis fratribus simul, de qua Stus. Paulus in 1 Cor. 15, 6 et Stus. Ignatius decimo loco (n. 308) et apparitio coram discipulis quam narrat Stus. Matthaeus 28, 16-20 et Stus. Ignatius loco nono collocat (n. 307).

[67] Mt. 28, 17.

[68] In libro Exercitiorum (n. 206).

[69] In libro Exercitiorum (n. 229).

[70] De contemplatione ad obtinendum amorem in Doc. 20 annot. 195.

posse *iisdem diebus cum aliis mysteriis resurrectionis* etc. ». At id videtur esse non secundum quod dicitur in prima nota quartae hebdomadae, ubi sic dicitur : « Servatis ubique iisdem formulis et modis, sicuti per totam hebdomadam tertiam factum est »[71]. Et paulo inferius : « Pari etiam ratione circa repetitiones et sensuum operationes » etc[72]. Et ibidem in secunda nota dicitur[73], ut quartum Exercitium fiat ante coenam, admotis sensuum officiis ad imprimendas fortius animae [8*v*] contemplationes tres, eo die factas. Loquitur autem ibi de mysteriis resurrectionis et ascensionis. At quomodo potest applicatio sensuum fieri ad exercitia diversarum materiarum, scilicet resurrectionis et amoris Dei ? Cum praesertim contemplatio de amore Dei nullam habeat sensuum applicationem. — *Non solum est contra annotationem, sed etiam contra praxim.*

[44] P. 94, v. 9 [257], ubi agitur « de primo modo orandi, *discurrendo circa praecepta Dei* et *Ecclesiae* », videndum est an non magis expediret nostros, omissis praeceptis, Ecclesiae praesertim applicare hunc modum orandi ad praecepta regularum nostrarum[74]. — *Fiat.*

[45] P. 97, v. 9 [268], ubi dicitur, « praeter tres orandi modos a P. Ignatio positos, non excludi *alios modos, quos Spiritus Sanctus docere solet* etc., » expediret fortasse adiungere exempla talium modorum, qui praesertim concedi possent, ne in tanta ingeniorum varietate erretur in excogitandis novis et multiplicibus orandi modis. — *O.*

[46] P. 13, v. 19 [29], dicitur, « *in prima hebdomada* legi posse

[71] In libro Exercitiorum (n. 226).

[72] In libro Exercitiorum (n. 226).

[73] In libro Exercitiorum (n. 227).

[74] Revera quidam Patres, ut Ceccotti, ita fecerunt. Vide Ceccotti, *Apparatus ad Meditationes Vitae D. N. Iesu Christi Exercitiis S. P. Ignatii accommodatus*, Romae 1631 p. 455. « Methodus examinandi regulas . . . iuxta primum orandi modum » et Blondo suis Annotationibus ultimum Exercitium proponit « Modo primo di orare per li Nostri, sopra le regole ». In libro magni aestimando, ad scholasticos collegii romani scripto, cui titulus : *Compendium Institutionum spiritualium quae privatim Nostris a Praefecto Rerum Spiritualium traduntur, singulae singulis vicibus* in quo titulo clare codicis natura elucet, exstant « Animadversiones in Regulas iuxta primum orandi modum ex libro Exercitiorum B. P. N. Ignatii ad certa virtutum capita redactas, pro triplici progressus via, ad suae vitae reformationem ». *Arch. Pont. Univ. Greg. F. C. n.* 1899, 72-73. Etiam in *Arch. Univ. Greg. F. C. n. 1701* f. 206*r* prostat quaedam « Formola o modo di meditare le Regole ».

librum Gersonis de imitatione Christi »[75]. At in libro Exercitiorum in fine contemplationis regni Christi dicitur[76], id in secunda hebdomada et sequentibus fieri posse, cum in eis proponatur vita Christi ad excitandum in nobis desiderium ac studium eum imitandi. Liber autem ille peculiariter tractat de imitatione Christi.

[47] Praeter haec, alia quoque notata sunt a me ; sed veritus sum ne haec ipsa nimis multa viderentur atque superflua. [9*r*]

[48] NOTATA ALIA MINORIS FORTASSE MOMENTI.

[49] P. I, [1-12], Totum Directorii prooemium requirere videtur stylum emendatiorem, qualis nimirum in ipso Directorii corpore, et Exercitiorum libro cernitur.

[50] P. I, v. 10 [2], ad illa verba : « *Interna experientia et usu* » haec addenda videntur : « tractandorum animorum edoctus » quemadmodum in praefatione libri Exercitiorum adduntur[77] ; cum ut sit uniformitas, tum ne illa vox « usu » ad internum tantummodo P. Ignatii usum referatur.

[51] P. 13, v. 17 [29]. Liber de imitatione Christi vocatur « Gerson », cum constet non esse Gersonis, sed Thomae Kempisii. Idem fit p. 60, v. 3 [160].

[52] P. 16, v. 4 [36]. Ad illa verba « *annotatione ultima* » videtur addendum : de « viginti » vel « de primis » cum variae caeteroqui annotationes in libro Exercitiorum sparsim legantur.

[53] P. 16, v. ult. [38], ad illa verba « *Necessaria ad victum* » possent addi « et ad usum quotidianum » cum praeter victum, alia quoque necessaria sint iis, qui in Exercitiis versantur, ut etiam innuitur p. 17, v. 4 et 5 [38].

[54] P. 17, v. 12 [39], pro « *Quae opus erit* » videtur ponendum « quae opus erunt ».

[55] P. 17, v. penult. [41], ubi « de victu Exercitia facientis agitur, ut ei afferatur *quod ille petierit* »[78], quaeri potest an idem nostris quoque fieri debeat.

[56] P. 16, v. 11, [36], pro illa dictione, « *Exercitans* » commodius dici posse videtur, « Exercitia faciens » [9*v*] vel « qui exercitatur », aut « est in Exercitiis » ; propterea quod dictio « exerci-

---

[75] De libris legendis in Exercitiis in Doc. 18 annot. 99.

[76] In libro Exercitiorum (n. 100).

[77] In praefatione primae editionis vulgatae versionis Exercitiorum, scripta vel saltem recognita a P. Polanco, quam videre potes in MHSI. *Exerc.* 218.

[78] De victu in Exercitiis in Doc. 2 annot. 1.

lans » magis significat eum qui exercet alterum, quam qui exercetur. Qua de causa in libro Exercitiorum nunquam haec vox « exercitans » in illa significatione legitur ; sed vel « is qui suscipit Exercitia », vel « se exercens », vel « qui se exercet », vel « qui recipit Exercitia », vel « sumens Exercitia », vel « qui exercetur », vel « qui exercitatur » etc. Pari modo aliis quoque in locis Directorii valde multis haec vox « exercitans » abusive poni videtur. — *Placet*[79].

[57] P. 23, v. 2 [56], post illa verba « *consolationes et lumina* » videtur addi debere : « Desideria quoque et firmas deliberationes faciendi aliquid » quemadmodum p. 14, v. 26 [32], dicitur. — *Bene.*

[58] P. 29, v. 10 [76], ubi de coniugatis agitur, videtur ordo immutandus, ut post religiosos non statim de coniugatis, sed primo de ecclesiasticis, deinceps de magnatibus, tum demum de coniugatis, ad extremum de illiteratis agatur. — *O.*

[59] P. 33, v. 5, [86] pro « *Additiones decimas* », videtur legendum « Additiones decem » ad eum modum quo paulo superius, v. 3 [86], dicitur : « *Annotationes viginti* » non « vigesimas ». - *Bene.*

[60] P. 39, v. 13 [101], pro verbis « *ea ipsa nocte* » videtur ponendum « Eo ipso die » vel « eo die ante noctem ». Quomodo enim Instructor debet in nocte accedere eum, qui facit Exercitia, et non potius die ? Nisi forte hyems sit. — *Bene.*

[61] P. 39, v. 16 [101], ad illa verba « *Ex annotationibus* » videtur addendum « Primis », vel « quae in principio libri Exercitiorum ponuntur » ut sic clarior sensus.

[62] P. 39, v. 18, [101] pro « *Ex viginti* » videtur ponendum « Ex vigesima ». — *Bene* [10*r*].

[63] P. 43, v. 21 [117]. Cum in libro Exercitiorum particulare examen vocetur quotidianum, generale vero non ita vocetur, sed id, quod in Directorio vocatur quotidianum, in libro Exercitiorum vocetur modus generalis confessionis : qui fit quod in Directorio, contrario modo, generale vocetur quotidianum, particulare vero non ? Cum non minus particulare, quam generale, quotidie fieri debeat, quemadmodum etiam in Directorio innuitur, p. 42, v. 18 [113].

---

[79] In editione officiali Directorii mutata est vox « exercitans » in alias, secundum desideria P.is Quadrantini. Hoc unum monitum huius scripti Commissio in correctione Directorii admisit, nam etsi alia multa iudicaret bona et consideratione digna, postea non est mutatus textus secundum ea quae ibi a P. Quadrantini desiderabantur.

[64] P. 42, v. 18 [113], ante illa verba « *Toto vitae tempore* » videtur addenda haec vox « Quotidie », ut sit clarior sensus, et ob causam paulo ante dictam. — *O.*

[65] P. 43, v. 1 [115], post illa verba « *Ad cognoscenda peccata vitae praeteritae* » adiicienda videntur haec : « et a quibus sibi deinceps cavere debeat », ⟨vel haec pro illis ponenda⟩ propterea quod generale examen, cuius ibi fit mentio, non eo fine detur, ut inde fiat examen praeteritorum peccatorum. — *O.*

[66] P. 43, v. 21 [117], dicitur « *examen quotidianum* dictari debere *prout iacet* ». Recte hoc quidem. Sed cum homo multa peccata possit committere post examen nocturnum usque ad tempus quo surgitur, quare illud totum tempus nocturnum examini non subiicitur ? Sed dicitur « Per horas singulas, ex quo surreximus, vestigando »[80]. — *O.*

[67] P. 58, v. 1 [154], ad illud verbum « *videre* », videtur addenda haec vox, « personas », ut sit melior sensus, ne illud, « videre » ad verba referatur. — *Bene.*

[68] P. 60, v. 2 [160], ubi nominantur libri, qui legi possunt in Exercitiis secundae hebdomadae, post illa verba « *Ut sunt* » videtur addi debere « Codex aliquis evangelicus, Sanctorum vita », horum enim expresse mentio fit in libro Exercitiorum, in secunda hebdomada, in fine contemplationis de regno Christi[81], atque etiam in Directorio, p. 13, v. 20 [29]. — *O.* [10*v*].

[69] P. 68, v. 12 [178], ubi de electione agitur, dicitur : « *Rem omnem, quae sub electionem cadat, oportere esse bonam* » ; in libro vero Exercitiorum additur : « Aut certe, non malam, nec nisi consonam institutis orthodoxae matris Ecclesiae »[82]. Fortasse non abs re fieret, si adderentur ista propter uniformitatem. — *Bene.*

[70] P. 89, v. 8 [241], post verba « *Personas, dicta et opera* », videntur addenda haec : « Praeterquam quod tria alia puncta addi debeant : quemadmodum in principio tertiae hebdomadae libri Exercitiorum habetur » quandoquidem contemplationes tertiae hebdomadae sex puncta continent[83]. — *O.*

Fabianus Quadrantinus.

---

[80] Cf. librum Exercitiorum (n. 25).

[81] In libro Exercitiorum (n. 100).

[82] In libro Exercitiorum (n. 170).

[83] Cf. librum Exercitiorum (nn. 195-197).

36

DESIDERATA IN DIRECTORIO A P. ALBERTO THEOBOLSKI

Praefatio

I. TEXTUS : *Bibliot Naz. Roma. Fond. Ges. 1594* n. 10. Duo exemplaria quorum alterum, ut videtur autographum, alterum certe apographum ac recentius. Initio huius transcriptionis eadem manus sic animadvertit : « Vide Alegambe [1] qui habet compendium de rebus P. Alberti Theobolcii ». In involucro scriptum est : « *Questo manoscritto contiene alcune osservazioni sul Direttorio, del P. Alberto Theobolcio* » [2].

II. TYPIS IMPRESSUM. MHSI. *Exerc.* 1091-1093.

III. AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 773, 775 ; IPARRAGUIRRE, *Historia* 2, cap. 15 pp. 453-454.

IV. NATURA DOCUMENTI : Nihil memoratu dignum dicendum videtur, cum natura Documenti primo aspectu appareat. Agit enim auctor de iis quae in Directorio desideraverat, quare ea tantum annotat, de quibus aliquid animadvertendum iudicat.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus antiquius manuscriptum (A), indicato unico loco in quo discrepat alter textus (B). Intra virgulas « » *litteris italicis* scripta inserimus ea quae auctor noster ex Directorio recognito transcribit. Etiam *litteris italicis*, sed anteposita parva lineola huius formae —, edimus quae Deputatio Directorii conficiendi in margine annotavit.

---

[1] Significat ALEGAMBE Philippum, *Bibliotheca Scriptorum Societatis Iesu*, Antverpiae 1643 ubi p. 10 vita P. Theobolski brevi describitur.

[2] Albertus THEOBOLSKI, sic eius nomen, etsi in antiquis catalogis fere semper latino more Theobolcius nominatur, natus in Ujazd in finibus Silesiae et minoris Poloniae anno 1535. Studuit Viennae litteris humanioribus ibique dedit nomen Societati die 4 aprilis 1561. Studiis peractis docuit humanitatem, rhetoricam, graecas litteras in pluribus collegiis Austriae et Poloniae, uti Viennae, Pultoviae, Posnaniae, Braunsbergae. Contionatus est crebro Vilnae, Pultoviae et amplius sex menses in cathedrali Ecclesia Posnaniensi. Egit etiam Posnaniae praefectum studiorum per sex annos. Fuit denique Magister noviciorum per tres annos, Pater spiritualis et consultor rectorum per multos annos. Obiit die 20 decembris anni 1611. Cf. ARSI *Pol.* 7, 61*v* et 163*v* ; 8, 68*v*.

Textus

[1] P. Albertus Theobolcius haec pauca desiderat in Directorio Exercitiorum.

[2] In prooemio ut ponatur tota epistola (et si forte non extat latina, sed conversa) sanctae memoriae P. N. Ignatii ad suum confessarium Mionam [1], quam etiam P. Possevinus habebat. Efficaciter enim potest persuadere Exercitia apertis gravibusque rationibus. — *Placet* [2].

[3] In primo capite [13] dicitur « ut nostri, *quotquot possunt, ad agenda Exercitia impellant* ». Ambiguum est illud (quotquot possunt), ad nostrosne, an ad eos, qui sunt impellendi, referatur. Nam si ad impellendos referatur, experientia didicimus non omnes esse ad Exercitia [2] impellendos, sed idoneos dumtaxat. Imo ne rogantes quidem omnes admittendos, nisi singularis vitae emendandae propositum in eis appareat. Itaque non nisi idoneos, id est, qui magnum fructum ex eis sint probabiliter capturi. Alioquin diffamabuntur nostra Exercitia, saltem apud minus cautos : quamquam iam fere est responsum ex A. R. P. N. Ignatio.

[4] In capite 2, et in aliis cupit adhiberi meliorem rerum distinctionem ; ut ubicumque novum caput incipit, ibi nova linea inchoëtur, verbi gratia, in hoc secundo capite : « *Erga eum vero qui daturus est Exercitia* etc. » sit nova linea. Hoc enim accidit lectori gratius, iuvatque inventionem et memoriam. — *Placet.*

[5] Optarem praeterea ibidem [21], contineri hoc praeceptum includendi, quantum possunt, etiam foris disponantur [3] ; ingressi autem cubicula Exercitiorum, ad dimidiam diem, precando et legendo disponantur, antequam eis proponatur Exercitiorum Fundamentum. — *O.* [3]

---

8 quotquot *add.* pnt. *A* ; videtur esse hoc verbum « prudenter », sed forte est bis scriptum hoc verbum « possunt » *in marg. B.*

---

[1] Edita in MHSI. Mon. Ign. 1, 111-113. Possevino in sua Autobiographia haec de se refert : « Verum tamen dum evolvit scripta Societatis, varia a Bto. Ignatio dictata de spiritualibus Exercitiis invenit ». *Opp. NN. 336, 87r.* Quae tunc invenit Possevino, videntur ea esse quae in codicem *Inst. 118* transcribere iussit ; in iis certe in f. 1*r* invenitur haec epistola ad P. Miona scripta.

[2] Etiam post hanc approbationem, non est addita epistola.

[3] De animi dispositione ad Exercitia facienda in Doc. 12 annot. 14.

[6] In 3 capite [36] desiderat in singulis collegiis cubicula, idque prope templum, ad exercitantes apte excipiendos [1]. — *Bene.*

[7] Quae in prooemio continentur et duobus primis capitibus, optat seorsim imprimi et cum exercitandis communicari.

[8] An etiam ipsis petentibus possint eis concedi Exercitia, quae fecerunt, describi [2]. Quia saepe urgent et clanculum sibi ea describunt, hoc cupit resolvi, quamquam videtur constare ex capite quinto [71] eis posse concedi prudenter. *Cum prudentia et paucis.*

[9] In 4 capite [48] « prohibetur Instructor *aliquid* exercitanti *suadere* », cum tamen id saepe necessarium sit, verbi gratia, praelatus dives, dum vivit, non vult sua, relictis sibi necessariis, in pios usus conferre, cum tamen plerumque usuveniat ut, post mortem eius, contra eiusdem voluntatem multa disponantur. Sed, si id intelligatur de consilio, tamquam de suo, aut temere, solutum mihi est, alioquin non.

[10] In eodem capite desiderat paradigma utendi recte tribus animae potentiis apponi.

[11] In 5° capite [71], optarem uberiorem apponi finium Exercitiorum declarationem [6].

[12] In 6° capite [88], prohibetur dari Exercitia religiosis nostris accommodata [7], cum id accidat saepe gratum et utile, tamque in [4] maiori speciei, quam generis lumine.

[13] In capite 7, fol. 39 [101], quae afferuntur, de quibus Instructor exercitantem monere debet, aptiorem locum et magis proprium mihi habere videntur cap. 4. Nam ibi Instructor instruitur. — *Bene.*

[14] In capite 8 utile videtur addere : ut in Fundamento, tres quatuorve horae insumantur [8] ; quia permagni refert etc. — ⟨*Bene*⟩.

[15] In cap. 10 [118] praeponitur Exercitium de inferno, Exercitio de morte contra ordinem naturae sive temporis. Sed, ut puto, non contra ordinem prudentiae et connexionis, tanquam poena cum peccatis. Utile etiam esset addere in margine : Vide pag. 17 [128], quia ibi aliquid dicitur de peccatis. — *O.*

[16] Quae habentur in fine huius capitis [133], ea videntur

---

[1] De loco ad Exercitia facienda in Doc. 1 annot. 9.

[2] De communicandis meditationibus scriptis in Exercitiis in Doc. 3 annot. 6.

[6] De fine Exercitiorum in Doc. 19 annot. 11.

[7] De accommodandis Exercitiis in Doc. 4 annot. 61.

[8] De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 18.

ponenda in capite quarto, quia sunt instructiones Instructoris, aut saltem in margine notari : Vide. — *Bene.*

[17] In eodem capite bonum esset apponere Exercitia de morte et de iudicio nova[9].

[18] In 15 capite, fol. 74 [199], fit mentio sex punctorum et quatuor ; utile esset ea puncta clarius explicare quaenam sint. — *O.*

[19] Fol. 77 [208] dicitur : « *Restat nunc* alterum etc, »[10], cum sit quintum ex propositis.

[20] Optarem etiam annotari in margine loca Scripturae et Patrum, et sententias tales diverso charactere scribi.

[21] Item, melius distingui etiam per cola[11] quorum nullum hic video.

[22] Alioquin libellus et exoptatus, et perutilis omnibus sacerdotibus, immo et necessarius.

L. D.

37

AVVERTIMENTI SOPRA IL DIRETTORIO DEGLI ESSERCITII

(1591-1593)

Praefatio

I. Textus : *Bibliot. Naz. Roma, Fond. Ges.* 1594 n. 12. Manuscriptum saeculi XVI ignotae manus. In involucro haec sunt scripta : *Questi sono due foglie che contengono N. 18 avertimenti o dubi intorno un Direttorio di Esercizi proposto ad esaminarsi prima che si formasse il Direttorio che abbiamo.*

Vi sono in margine le risposte di carattere difficile a capirsi, e che dev'essere d'uno dei Padri contemporanei a S. Ignazio, come si può capire dalle risposte stesse, dalle quali si hanno alcune notizie importanti, come al n. 7, 12, 16.

Ad alcuni numeri in luogo di risposta c'è la lettera O, pare che dica optime[1]. *Ad altri numeri nulla si risponde.*

---

[9] De meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

[10] Ita quidem dicebat textus, sed in « erratis » iam emendatum erat sic : « Restat nunc ultimum ».

[11] Iuxta hoc verbum in margine, in altero codice, explicationis causa, appositum est vocabulum hoc modo : cola (membra).

[1] Sed ut p. 755[5] indicavimus, potius significat « Omittendum » vel aliquid meliis.

Confrontato il carattere, si trova che le risposte sono del P. Polano [2].

II. TYPIS IMPRESSUM : MHSI. *Exerc.* 1093-1097.

III. AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 775.

IV. DE AUCTORE HUIUS DOCUMENTI : Ut iam P. Codina indicabat [3], certum est hoc Documentum e Provincia Neapolitana S. I. provenire. Hoc enim aperte colligitur ex iudicio deputatorum ad Directorium recognoscendum. Iis enim quae ex hoc monumento afferunt addunt semper : « Petit Provincia Neapolitana », vel quid simile. Cf. Doc. 42 nn. 1-5, 8. Immo ex hoc modo referendi concludi forsitan possit Documentum esse nomine totius provinciae exaratum. Occasionem potuit praebere Congregatio provincialis anno 1590 habita, sed in ea nihil de hac re actum est[4].

Fungebatur munere Praepositi Provincialis P. Antonius Lisio, de cuius sollicitudine erga Exercitia nihil novimus memoratu dignum. Anno 1594 die 24 novembris ei suffectus est in munere Praepositi Provincialis S. Robertus Bellarmino ; sed probabile videtur — etsi certum dici nequeat — hoc Documentum iam ante illum annum confectum fuisse.

Inter Patres qui tunc in Provincia Neapolitana versabantur et de Exercitiis bene meriti sunt, numerabantur PP. Petrus Antonius Spinelli, Lucas Pinelli, Nicolaus Orlandini, Iosephus Blondo ; attamen valde difficile scitu est, non dicam quisnam ex eis, sed etiam utrum ex eis an ex aliis illius Provinciae Patribus, auctor huius Documenti fuerit.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus textum unicum. Imprimimus *litteris italicis* anteposita lineola parva huius formae — ea quae deputati ad Directorium conficiendum in margine annotaverunt.

Textus

AVVERTIMENTI SOPRA IL DIRETTORIO DEGLI ESSERCITII

1. Questo Direttorio, parlando in generale, si nota che ha poco ordine, perchè gli avisi et precetti che dà non hanno altra distintione et ordine tra sè, eccetto quello di 22 capi. Donde ne nasce prima, che dopo haverli la persona più volte letti e riletti, non se

[2] Ut indicamus in Praefatione Doc. 35 non Patris Polanco, qui iam anno 1576 mortuus erat, sed alius Patris a Commissione deputati, hae observationes sunt.

[3] MHSI. *Exerc.* 775.

[4] In congregatione provinciali Neapoli anno 1590 habita hoc tantum valde dissimile de Exercitiis decretum est, « ut quotannis absque ulla obligatione opportuno tempore nostri ad aliquot dies ad eadem Exercitia suaviter inducerentur », ARSI. *Congr.* 44, 30*r*, ex quo saltem apparet amor erga Exercitia qui in provincia vigebat.

ne può con tutto ciò ben ricordare ; secondo che perciò è necessario ripeter più volte l'istesse cose, et esser molto diffuso. Ma perchè è cosa forse difficile ridurlo a miglior ordine, ci occorre un'ottimo rimedio, et è, che ridotto in maggior brevità, si stampasse il Direttorio insieme col testo degli Essercitii a modo di comento : perchè così non occorrerebbe nè tante volte ripeter le stesse cose, nè moltiplicar parole soverchie, havendo all'incontro l'aiuto del testo. — *O.*

2. Venendo al particolare, par che sia necessario per maggior facilità e di chi dà gli Essercitii, e di chi li riceve, metter insieme con ogni brevità et chiarezza tutto quello che tocca in universale alla prattica della meditatione [1], come dell'oration preparatoria, de preludii, de punti, del colloquio etc., acciò con questa abozzatura se ne potesse formare qualche concetto, almeno in universale, tutto unito insieme ; perchè uno che comincia l'apprenderà molto meglio, che se in ogni occasione se li debba dare un'aviso, hor circa li preludi, hor circa li punti, hor circa li colloquii et simili altre cose, come stanno adesso sparsi nel Direttorio ; et [2] supposto questo concetto in universale, si potrebbe poi con brevità et facilità conforme alla varietà della materia, dare quelli avisi in particolare che si ricercano, li quali forse non si posson così ben capire, non essendosi prima ben appresso il modo in universale in tutte le parti dell'oratione. — *Fiat.*

3. Nel cap. 2°, pag. 13 [29], si dice che nella 2ª settimana si può dare a legger le vite de santi selette [2]. Queste vite scelte non si trovano raccolte tutte insieme, e mentre si dà a legger quel che fa a proposito dell'esercitante, può facilmente ancora legger quel che è poco a proposito. Et però si desideraria che se ne facesse una raccolta per simil uso. — *O.*

4. Nell'istesso luogo [31], dove si tratta come si ha da trattenere quel che fa gli Essercitii, fuor del tempo della meditatione, sarebbe bene far mentione ancora di qualche trattenimento manuale, come et qui et in Roma talvolta si prattica, et è cosa usata da santi Padri. Et in vero l'esperienza dimostra che molti hanno bisogno d'interromper la continuità dell'essercitio mentale con qualche distrattion corporale [3]. — *Videatur Directorium.*

5. Nell'istesso capo, pag. 14 [32], s'avisa che non si lasci scriver molto l'essercitante [4] ; et con tutto ciò se li dà licenza che

[1] De methodo meditationis in Exercitiis in Doc. 14 annot. 12.

[2] De libris legendis in Exercitiis in Doc. 18 annot 99.

[3] De hac mentis relaxatione quaesita in Doc. 42 n. 2 indicatur standum esse prudentiae Directoris.

[4] De iis quae Exercitiorum tempore scribi possunt in Doc. 21 annot. 23.

possa notare li desiderii havuti nell'oratione, li propositi, li lumi et sentimenti, et cose simili, il che non tutti sanno fare con quella brevità che si ricerca, anzi alcuni vi spendano il tempo et le forze mentali, che poi non sono boni per seguire l'altre meditationi. Per questo si dovrebbe avvertire in particolare, che l'Istruttore stesso vedesse quel che si nota. — *Videatur Directorium* [3].

6. Nella pag. 15 [34], si dice che chi ha bone forze può far cinque hore di Essercitii, et tra queste ve n'è una a mezza notte[5]. Quest'hora della notte non si prattica mai, et farne fare ancor quatro hore per molti giorni non riesce, perchè proviamo che quelli che son molti robusti non la posson durare, e perdono talmente la testa, ch'è necessario poi farle stare molt'altri giorni senza far oratione. — *Servetur Directorium.*

7. Nel cap. 4, pag. 21 [52], si dà per conseglio non visitar l'essercitante più che una volta il giorno[6]. Questo par che non basti; ma si dovrebbe fare ogni volta che si dà novo Essercitio, acciò non vi sia confusione d'una meditatione con l'altra. — *Omnes, praesertim initio, per se visitandi bis; et ita in prima hebdomada faciebat P. Ignatius, et saepius etiam in materia electionum. Ex praedicta instructione.*

8. Nella pag. 22 [53] si dice che il tempo della mattina par più commodo per visitar l'essercitante. Ma meglio riesce quel che si prattica adesso, ch'è dopo pranso o la sera, perchè la mattina sogliono stare gl'essercitanti[7] per ordinario occupati, parte in meditar le lor materie assegnateli, parte in udir la messa et in altre occupationi proprie. Oltre di questo, l'Instruttore per lo più non ha tanta commodità di poterlo far la mattina[7]. — *A prandio et ante cubitum* [prius coenam *nisi aliud videatur Instructori.*

9. Nel capo 6, pag. 32 [81], si dice che a quelli che entrano nella Compagnia bisogna dar gl'Essercitii tutti intieri. Qui bisognerebbe toccar due punti molto necessarii. Prima, se convien dargli tutti intieri nel principio a qualsivoglia, perchè s'è più volte dubitato, et ancora si dubita se fusse meglio differirli mentre il novitio pigli più prattica della religione. Et questo a noi ci riesce molto meglio et con maggior frutto[8] [4]. Secondo, sarebbe anco

---

[5] De meditatione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[6] Quoties invisendus sit is qui se exercet in Doc. 1 annot. 36.

[7] De tempore aptiore ad invisendum eum qui exercetur in Doc. 1 annot. 34.

[8] De Exercitiis iesuitarum et de variis opinionibus quoad tempus aptius ad mensem Exercitiorum incipiendum vide in nostra *Historia de los Ejercicios*, 2 cap. 8 n. 11 pp. 273-275.

espediente, accennar qualche cosa per quelli che non posson farli tutti seguitamente, come molti giovanetti, ai quali per le poche forze è necessario ben spesso dividerli et farglili fare in due volte. — *Ad deputatos pro novitiis*[9].

10. Nella pag. 34 [89], si vieta il passar dalla prima settimana alla seconda et terza, se quel che fa gli Essercitii della prima ha bisogno di maggior purga. Ma che diremo di quelli che debbon fare gli Essercitii per esperimento? Perchè questi tali, supposto che non siano giudicati atti per passar all'altre settimane, non si posson trattener un mese nella prima. — *O.*

11. Nel capo 7°, pag. 38 [99]; si dice che sarebbe espediente che quel che fa gli essercitii, s'è sacerdote, s'astenesse talvolta, per riverenza, dal celebrare[10]. Qui bisognerebbe dichiarare, se s'intende de forastieri soli, o pur anco de nostri; perchè, se questo abbraccia ancor i nostri, par che non si possa fare senza qualche maraviglia e nota degli altri. — *O.*

12. Nel capo 9°, pag. 42 [110], suppone il Direttorio che il fondamento habbi da durare due o tre giorni, ne quali vuole che si diano insieme i due essami[11]. Ma questo è contro ogni prattica, nè par sia cosa da riuscire, essendo massime questa una materia più tosto arida per molti, che feconda. — *P. Ignatius fundamento dabat duos dies. Distinguatur per puncta; sciatur summum momentum positum in intelligentia et penetratione fundamenti*[12].

13. Nel capo 10, pag. 44 [118], si dice che nella prima hora si dia il primo Essercitio della prima settimana, et nella seconda il secondo, et nella terza et quarta la repetitione dell'uno e dell'altro[13]. Questo [5] par che sia troppo cibo per volta, et la prattica è in contrario, che è di dare un'Essercitio per due o tre hore;

---

[9] De interruptione Exercitiorum in Doc. 1 annot. 12. Scimus R. P. Claudium Acquaviva, voluntati Congregationis Generalis quintae, anno 1593 habitae, obsecundantem, ut in actis manuscriptis Congregationis asseritur, instituisse, « peculiarem Deputationem pro noviciis admittendis et instituendis, huicque deputationi assignasse hos Patres: Alphonsum Rodriguez, Ioannem Dominicum Candelam, Fabium de Fabiis, Bernardinum Rossignolum, Bartholomaeum Riccium, Petrum Maiorium » ARSI *Congr. I*, f. 212.

[10] De omittenda celebratione missae in prima hebdomada in Doc. 20 annot. 41.

[11] De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[12] Responsum Commissionis plenius refertur in Doc. 42 n. 8.

[13] De duabus rationibus Exercitia primae hebdomadae tradendi in Doc. 2 annot. 3.

et riesce bene. *Proponatur dubium P. N. Generali cum rationibus.*

14. Nell'istesso luogo [118] si dice che il terzo giorno s'ha da proporre l'istessa materia, cioè delli peccati etc., sed cum aliquibus novis punctis [14]. Se questi punti s'hanno da dare in scritto, par contro quello che s'ordina nel capo 6°, che non s'alterino gli Essercitii del P. Ignatio: « *nulla re* (inquit) *addita vel transformata* ». [88] Se non s'hanno da dare in scritto, non si posson ben tener a mente. Et perciò questo ha bisogno di qualche dichiaratione [15].

15. Nel capo 11, pag. 58 [156], si fa paragone del discorrer sopra li punti con l'application de sensi [16], et si dice che « meditatio *est altior* ». Pare che il N. P. Ignatio senta altrimenti, il quale parla dell'applicatione de sensi, come si fusse una spetie di contemplatione; perchè nel terzo notabile della quarta settimana [17], dice che l'applicatione de sensi serve ad fortius imprimendas animae contemplationes. Oltre di questo vuole che dal risguardare, ascoltare, etc. sempre se ne tragga qualche frutto, reflectendo ad se [18], il che non può esser senza discorso, et così non v'interviene solo il senso. 3° Si serve delli sensi del gusto et odorato, applicati proportionalmente a cose spirituali, il che non si può fare con l'istessi sensi. Pare dunque che il nostro Padre ci accenni che l'applicatione de sensi è qualche cosa più alta del discorso della meditatione, et che è quasi una [6] spetie, come s'è detto, di contemplatione, di cui è proprio star fisso nell'ogetto che si contempla, gustando, odorando, etc. — *S. Thomas in ep. S. Bonaventura. P. Achilles* [19]. *An sit altior meditatio.*

16. Nel capo 18, pag. 92 [253], si dice che alla quarta settimana si potrebbono aggiunger alcune meditationi della gloria del paradiso e della felicità futura de giusti, etc. [20], et in altri luoghi di

[14] De meditationibus addendis in Exercitiis in Doc. 25 annot. 4.

[15] Ad hanc quaestionem nihil respondetur a Commissione deputatorum.

[16] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

[17] In libro Exercitiorum (n. 227). Non in tertio, sed in secundo notabili quartae hebdomadae hoc dicitur.

[18] In libro Exercitiorum (nn. 122-125).

[19] Textum Sti. Thomae in Phil. 2, lect. 2, affert Gz. Dávila, Doc. 31 n. 95. Textus S. Bonaventurae invenitur in *Itinerario mentis in Deum* cap. 1. Transcribitur a Polanco, Doc. 20 n. 66. P. Achilles Gagliardi agit de hac re in *Commentariis seu Explanationibus in Exercitia*, Brugis 1882, 22-24.

[20] De meditationibus adiungendis vide locum memoratum in annot. 14, id est Doc. 25 annot. 4.

questo Direttorio [21] si fa mentione d'alcun'altre meditationi, che s'havrebbon da aggiungere come della morte, del giuditio, della parabola del figliol prodigo, et altre simili. Per questo sarebbe bene per maggior uniformità si facessero li punti di dette meditationi, et s'autenticassero dal nostro Padre. — *A tempore P. Ignatii è fatta della morte, dicono dal Pietro Ortiz*[22]. *Dell'inferno l'ha fatta P. Polanco* [23]. *Consulantur Exercitia P. Polanci* [24].

17. Nel capo 19°, pag. 94 [256], si dice che gli Essercitii pieni et intieri, secondo le Constitutioni a pochi si debban dare, et che agli altri più rozzi si posson dar solo quelli della prima settimana, cum tribus modis orandi. Qui può esser dubio che cosa s'habbi da fare con li Coaiutori [25] et altre persone simili, per farli finir il mese del lor esperimento ; perchè non si posson trattener tanto tempo ne soli Essercitii della prima settimana, cum tribus modis orandi. Pare ancora che per li coaiutori bisognerebbe insegnare qualche modo più facile, del quale fussero capaci, perchè di tali poco se ne tratta nel Direttorio, essendo che le cose, che qui si dicono per i più rozzi, manco convengono a molti coaiutori. — *Coadiutores igitur non faciunt unum mensem Exercitiorum* ; *et doceri debent modum orandi. Et spectat ad deputatos pro novitiis.*

18. Nel capo 21, pag. 99 [272], et nel capo 18, pag. 92 [253], si dice che la quarta settimana a proportione risponde alla via unitiva [26] [7]. Qui pare che vi sia qualche cosa da dichiarare o moderare per conto della 3ª settimana, che contiene la meditatione della passione, la quale comincia dalla cena, dove fu instituito il sacramento dell'eucharistia, ch'è sacramento d'unione ; et perchè altrimenti nostro Signore non ci havrebbe lasciato in vita sua essempio della via unitiva. — *Potest etiam tertia hebdomada pertinere ad viam unitivam.*

---

[21] Doc. 34 nn. 87, 118, 128, 140.

[22] Haec meditatio mortis ea esse videtur quae inseritur a Polanco, Doc. 20 *bis* in Summario Exercitiorum quae scripto communicari possunt. Doctor Petrus Ortiz, hispanus, Caroli V imperatoris orator apud Romanum Pontificem in causa divortii Henrici, regis Angliae cum regina Catherina. Ineunte anno 1538 Exercitia spiritualia per dies 40 duce Ignatio in Monte Cassino peregit. Compluti obiit anno 1548. Cf. MHSI, MI, F Narr.1, 1 44 annot. 18.

[23] Ignoramus de qua meditatione agatur, nam Polanco, Doc. 20 *bis* n. 8 tantum affert meditationem libri Exercitiorum.

[24] Agitur de Summario Exercitiorum id est de Doc. 20 *bis*.

[25] De Exercitiis coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[26] De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

38

DUBIA CIRCA DIRECTORIUM EXERCITIORUM SPIRITUALIUM P. N. IGNATII

(1591-1593)

Praefatio

I. TEXTUS : *Bibliot. Naz. Roma. Fond. Ges. 1594* n. 14, ff. 1-3 Codex saeculo XVI vergente scriptus manu nobis ignota. In involucro recentiore appositum est : « *Questo manoscritto contiene alcuni dubbi circa il Direttorio degli Esercizi de S. P. Ignazio.*

Si vedono in margine alcune risposte, una delle quali è sicuramente del P. Polanco »[1].

II. TYPIS IMPRESSUM : Ed. MHSI. *Exerc.* 1098-1099.

III. DE AUCTORE : Nihil de auctore invenimus, neque coniectura aliquid probabile assequi possumus.

IV. RATIO EDITIONIS : Edimus textum unicum. *Litteris italicis* imprimimus responsa Commissionis Deputatorum ad Directorium conficiendum, anteposita lineola huius formae —.

Textus

DUBIA CIRCA DIRECTORIUM EXERCITIORUM SPIRITUALIUM P. N. IGNATII

[1] Pag. 13. [29] Pro prima hebdomada assignatur lectio libelli « De imitatione Christi »[1]. At is non videtur adeo commodus pro affectibus in ea excitandis, quam pro affectibus hebdomadae secundae, nisi forte pauca capita sub finem primi libri. — *Bene habet Directorium.*

[2] Ibidem. [29] Pro secunda hebdomada Instructori imponitur cura seligendi sanctorum vitas, quae unicuique conveniunt exercitanti secundum statum suum. Optandum esset ut breviter insinuarentur vitae aliquot sanctorum pro uxoratis, aliquot pro sacerdotibus secularibus, aliquot pro religiosis etc.

[3] Pag. 21. [52] Semel in die visitare exercitantem[2], ordinarie nimis parum videtur ; nam tunc deberent multae Exercitiorum chartae simul dari ; unde oriretur tentatio inspiciendi chartas pos-

[1] Ut dictum est, non Patris Polanco, anno 1576 iam vita functi, sed alius Patris, nobis ignoti e Commissione, haec annotata sunt.

[1] De libris legendis in Doc. 18 annot. 99.

[2] Quoties invisendus sit is qui exercetur in Doc. 1 annot. 36.

teriorium meditationum [3]; et hinc persuasio quod in posterioribus melius esset meditaturus, quam in prioribus, et idcirco ex his fructum quaerere negligerent.

[4] Rursus, [53] cum media nocte, vel in aurora, vel in utroque sit inchoanda nova materia, eaque reliquis diei temporibus per repetitiones et applicationem sensuum ruminanda ; commodius ad visitandum tempus videretur [vespertinum], si unica tantum visitatio facienda[4]. Nam si matutino tempore materia pro sequenti die explicetur, forsan eius memoria et repraesentatio impediet [2] bonum successum Exercitiorum pro praesenti die assignatorum. Imo videtur non esse conforme P. N. Ignatii menti, qui prohibet legere quicquam de mysterio sequenti [5], quo die meditatio de praecedenti instituitur. At vero si hic sermo sit de aliqua visitatione praeter eam, in qua materia explicanda est, nulla est difficultas.

[5] Pag. 31. [80] Dicitur hic, quod P. N. Ignatius secesserit in montem Cassinatem. Existimo insinuari id, de quo cap. 12, l. 2, vitae ipsius[6], ubi narratur quod D. Ortizius eo, ob Exercitia spiritualia, secesserit etc.

[6] Pag. 35, 36. [93] Monetur Instructor quod potest meditationes, statui vel necessitati praesenti cuiusque accommodatas, addere in prima hebdomada, ut de beneficio vocationis, de tribus votis etc.[7]. Esset valde utile si aliqua puncta, vel saltem modi, seu formulae convenientes pro eiusmodi meditationibus formandis indicarentur ; quemadmodum circa primum modum orandi (pag. 94 et 95) [258-260] et quemadmodum hic (pag. 36) [94] circa meditationes de incarnatione et passione Domini fit ; ne quisque proprio spiritu faciat, forte minus provide. — *Instructor faciat, meditationibus separatis, nec vocentur Exercitia.*

[7] Pag. 47. [128] Commendatur hic ut addantur in prima hebdomada Exercitia de aliis peccati poenis etc. Operae pretium videretur, si formarentur solida et brevia puncta de aliis peccati poenis, de morte, de iudicio, de aliis inferni cruciatibus, nam diversa in diversis locis, eaque satis prolixe, habentur[8].

---

[3] Tentatio quia esset contra praescripta in annotatione 11.

[4] De tempore aptiore ad visitationes faciendas in Doc. 4 annot. 34.

[5] In libro Exercitiorum (n. 127).

[6] Significatur *Vita Ignatii Loiolae*, auctore Petro de Ribadeneyra, primum Neapoli latine, anno 1572, deinde Matriti hispanice, anno 1583, postea variis locis saepius edita.

[7] De meditationibus quae addi possunt in Doc. 25 annot. 4.

[8] Alii similia petierunt. Vide Doc. 25 annot. 4.

[8] Pag. 52. [140] Similiter utile esset ut similia meditationis puncta darentur de filio prodigo[9]. Item puncta aliqua quorum [3] meditatio sit dispositiva ad sacram communionem. Quia in fine capitis 12 [140] commendatur ut istae meditationes fiant.

[9] Pag. 57, 58. [154] Asseritur hic quod applicatio sensuum sit valde facilis[10]. Verum experientia docet quod in nullo Exercitio tantum sit periculum laedendi organa capitis, quam in isto; etiamsi iuxta mentem Directorii, atque adeo P. N. Ignatii, sollicite explicetur quomodo sit procedendum. Proinde forsan commode moneretur Director, ut advigilet ne exercitans nimium fatiget imaginationis organum, quando in isto versatur Exercitio.

[10] Pag. 92. Initio capitis 18 [253] dicitur quod in quarta hebdomada possint addi aliquae meditationes de gloria paradisi et de futura iustorum foelicitate etc. Desiderandum, ut harum quoque meditationum puncta solida formarentur, ut ubique esset conformitas.

39

IN DIRECTORIUM EXERCITIORUM

(c. annis 1591-1593)

Praefatio

I. TEXTUS: *Bibliot. Naz. Roma, Fond. Ges. 1594* n. 14 fol. 4 Manuscriptum exeuntis saec. XVI.

II. TYPIS IMPRESSUM: Ed. MHSI. *Exerc.* 1100.

III. RATIO EDITIONIS: Edimus textum unicum.

Textus

IN DIRECTORIUM EXERCITIORUM

1 Pag. 2 [4], ubi dicit Mionam, addendum esset: qui postea in Societatem ingressus est.

2 Pag. 8. [19] Addi posset: Id confirmatur ex annotatione 18. Ea quae habentur in cap. 1, 2 et 3, in §[os] distribui commodius esset.

3 Pag. 25. [65] Citatur Cassianus. Ponatur locus Cassiani.

---

[9] De meditatione filii prodigi in Doc. 1 annot. 13.

[10] De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

4 Pag. 42. [114] Citatur Bernardus. Ponatur etiam locus Bernardi. Et Cassianus non recte citatur in Collat. 4 et 5, [114] nisi addatur caput.

5 Index copiosus Directorii desideratur.

6 Praxis etiam usu perfacilis desideratur.

7 Exercitiorum puncta in italicam linguam etiam imprimenda pro coadiutoribus [1].

8 In libro Exercitiorum, ubi agitur de peccatis cogitationis et delectationis morosae [2], explicari posset quomodo dignoscetur sitne mortalis vel venialis culpa.

9 In peccatis operis [3] explicandum quomodo intelligatur transgredi quis rectorum sanctiones.

10 Directorium imprimendum in eadem parva forma, ut Exercitiorum liber.

40

OBSERVATA CIRCA DIRECTORIUM EXERCITIORUM P. GASPARIS SAWICKI

(c. annis 1591-1593)

Praefatio

I. Textus : *Bibliot. Naz. Rom. Fond. Ges. 1594* n. 15. Autographum P. Gasparis Sawicki [1]. In aversa manuscripti pagina legitur : « *Observata circa Directorium Exercitiorum et dubia quaedam*

[1] De Exercitiis coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[2] In libro Exercitiorum (n. 35).

[3] In libro Exercitiorum (n. 42).

[1] P. Gaspar Sawicki, e parentibus nobilibus natus est Vilnae anno 1552. Postquam philosophiae studuit, ingressus est in Societatem Romae die 16 septembris 1575. Finito tirocinio, theologiae scholasticae positivae et quaestionibus cum haereticis controversis operam dedit. Missus in Poloniam, primum Jaroslaviae munere praefecti studiorum et contionatoris, postea Vilnae officio lectoris controversiarum functus est. Collegii Calissiensis rector constitutus, post sexdecim menses translatus est ad gubernandam residentiam Gedanensem ex qua post solos sex menses transiit in Domum Probationis Cracoviensem ; eam rexit annos novem, post quos Domui Professae eiusdem civitatis annos quinque praefuit. Socius Provincialis fuit per annum. Saepe magnas legationes obiit apud regni proceres. Quondam cum eiusmodi consilio in Russiam missus esset, ab haereticis detentus per tres annos in carcere mansit. Mortuus est die 19 ianuarii 1620 inter haereticos prope Francofor-

circa ipsa Exercitia spiritualia, occasione Directorii oborta. Domus Probationis Soc. Iesu. Cracovia ad S. Stephanum ».

In involucro manus posterior scripsit : « *Questo manoscritto contiene certe osservazioni circa il Direttorio degli Esercizi e alcuni dubbi circa gli Esercizi medesimi inserti all'occasione di formarsi il Direttorio* ».

II. TYPIS IMPRESSUM : Ed. MHSI. *Exerc.* 1100-1102.

III. AUCTORES : MHSI. *Exerc.* 775, IPARRAGUIRRE, *Historia* 2 cap. 15 pp. 454-455.

IV. DE AUCTORE : Etsi in prima Directoriorum editione hoc Documentum ignoti auctoris vel potius domus Cracoviensis esse dicitur, nullum dubium est quin exaratum sit a P. Sawicki, qui eo tempore munere rectoris illius domus fungebatur. Nam totum Documentum eius manu scriptum est, cum cetera huius domus Documenta, ut litterae annuae et catalogi semper ab amanuensi sint transcripta. Non solum ergo auctor documenti est P. Sawicki, sed ille id conscribit non rector domus sed privatus Pater in Exercitiis versatus, qui de hac re aliquid vult animadvertere.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus autographum.

Textus

OBSERVATA CIRCA DIRECTORIUM EXERCITIORUM

1. Videtur desiderari modus aliquis peculiaris Exercitiorum spiritualium, quae dari solent ac debent fratribus nostris coadiutoribus temporalibus [1] ; quoniam ex una parte, ut illis Exercitia integra tradantur, communiter non sunt capaces, ex alia parte status illorum religiosus videtur aliquid amplius requirere, quam quorumvis aliorum simplicium ac rudium conditio.

2. Requiri videntur meditationes uniformes de illis materiis [2], quarum fit mentio, tum in libello P. N. Ignatii [3], tum in ipso Directorii pag. 47 et 56 [128, 151], [2] ut eadem modo eodem ab omnibus tradantur ad instar eorum, quorum P. N. Ignatius non modo certum modum meditandi, sed ipsa puncta meditationis certa praescripsit in suo Exercitiorum libello.

3. Expediret forte dubia nonnulla, quae, in separata charta

---

tum ad Oderam, dum Roma e Congregatione Procuratorum in Poloniam rediret. Scripsit non contemnenda opuscula contra haereticos et viros politicos. Cf. ARSI *Pol. 8*, 68*r*, *Vitae 149*, 386*r*-387*r*.

[1] De Exercitiis coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[2] Vide alios testes qui etiam formulas harum meditationum desiderabant in Doc. 25 annot. 4.

[3] In versione vulgata libri Exercitiorum post n. 71.

adnotata, una cum his punctis in urbem mittuntur, in ipso Directorii libello explicare ; quia passim occurrere possunt.

4. Loca illa Scripturae insigniora, quorum mentio fit pag. 91 [250] Directorii Exercitiorum, commodius fortasse ad uniformitatem retinendam, ipsi Directorio insererentur, quam a variis varia colligerentur[4].

[3] DUBIA QUAEDAM, CIRCA EXERCITA SPIRITUALIA OCCASIONE DIRECTORII EXERCITIORUM OCCURRENTIA

[5] 1. An ea quae dicuntur pag. 8 et 9 [19] Directorii Exercitiorum, intelligi debent etiam de nostris fratribus coadiutoribus simplicioribus[5], an vero tantum de externis. Nam regula 28 Magistri novitiorum exigit[6] ut omnibus nostris exacte tradantur, suo ordine, Exercitia omnia. At non omnes videntur capaces omnium.

[6] 2. An ea, quae cap. 6 Directorii Exercitiorum, seu pag. 33, [88] dicuntur, ita accipienda sunt, ut nihil prorsus in scriptis[7] tradi posse intelligatur, praeter Exercitia P. N. Ignatii, cum insinuari videatur contrarium in eodem capite, pag. 35 [93], et difficile videatur aliquid verbo tenus tantum proponi [4] utiliter exercitanti posse.

[7] 3. An novitiis, iam in probatione prima vel secunda versantibus, sed fluctuantibus in vocationis proposito, electio tradi formaliter et integre debeat, et quis modus hac in parte tenendus[8].

[8] 4. Utrum Fundamenti Exercitiorum repetitio aliqua dari debeat ordinarie, an vero satis sit illud semel expendisse[9].

[9] 5. Cum experientia in istis partibus doceat, communiter

---

[4] Ipse P. Sawicki reliquit fere perfectum Indicem Biblicum omnium materiarum, mortuus vero est antequam eum in publicum edere potuisset ARSI *Vitae 149*, 386*v*.

[5] Vide annot. primam et locum ibi allatum, id est Doc. 7 annot. 25.

[6] Agitur de regulis magistri noviciorum approbatis a R. P. Acquaviva et promulgatis in editione Regularum anni 1590. Ita se habebat in hac editione memorata, regula 28 : « Exercitia spiritualia primum singulis, eo quo procedunt ordine, praescripto tempore atque exacte tradantur, secundum uniuscuiusque dispositionem et captum, iuxta Regulas libri Exercitiorum, praetermissis tamen his quae ad electiones spectat, ut inde, praeter alia, certam, ac nostro Instituto consentaneam mente et voce orandi rationem habeant, quam in posterum servare debeant ».

[7] De punctis scripto tradendis in Doc. 3 annot. 6.

[8] De electione iesuitis proponenda in Doc. 16 annot. 21.

[9] De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 48.

melius et utilius fieri Exercitia spiritualia a novitiis post unum vel alterum ab ingressu mensem, quam si illa statim initio faciant (dum adhuc rudes et rerum spiritualium incapaces sunt), sicut videtur regula 23 Magistri novitiorum, petitur a R.P.N. ut dignetur declarare suam hac in parte sententiam, et regulae supradictae intentionem et scopum, quando commodius huiusmodi Exercitia tradi possint et debeant [10].

41

CIRCA DIRECTORIUM EXERCITIORUM

(c. | annis 1591-1593)

Praefatio

I. TEXTUS : Nullum manuscriptum invenire potuimus. Secundum P. Codina (MHSI. *Exerc.* 1102) inveniretur « in capsa quadam . . . in qua sunt libri Exercitiorum », sed omnes inquisitiones ad hanc capsam inveniendam, inutiles evaserunt.

II. TYPIS IMPRESSUM : MHSI. *Exerc.* 1102-1105.

III. AUCTORES : PARRAGUIRRE, *Historia* 2 cap. 15, 455-456.

IV. DE AUCTORE : Ex ipso Documento nihil concludere licet ; extra Documentum vero nihil invenire potuimus, quod nobis lucem in hac quaestione afferat.

V. RATIO EDITIONIS : Edimus textum ex editione a P. Codina factam. *Litteris italicis* ac parva lineola huius formae — anteposita distinguimus ea quae Commissio Deputatorum ad Directorium conficiendum respondit.

Textus

CIRCA DIRECTORIUM EXERCITIORUM

1. An quae in secundo capite dicuntur proponenda sint exercitanti antequam ingrediatur cubiculum vel post. Si post, indiget medio vel integro die ad se hoc modo disponendum.

2. Optandum ut abrogetur modus alicubi introductus accipiendi solutionem victus ab exercitantibus [1] (quamquam in magnatibus tolerari possit hic usus, de quo pag. 17, cap. 3) [41]. < ubi frequentes sunt qui exercentur, habenda ratio solutionis, et fiat aequalis solutio et exacta > Ne plus accipiatur.

---

[10] De tempore aptiore ad Exercitia noviciis tradenda, pro varietate opinionum, cf. Doc. 37 annot. 8.

[1] De victu in Exercitiis in Doc. 2 annot. 1.

3. Bonum esset ut Instructor exercitantis ministranti illius orenus explicet vel in scriptis det, quae pag. 17 [38] dicuntur [2]. — *O.*

4. Ex eadem pag. [39] apparet quod deberet esse missa particularis pro exercitante, quod alicubi non servatur, sed cum domesticis audiunt sacrum [3]. — *Fiat, si potest.*

5. Pag. 17, linea penultima [41], posset addi : nisi ipse esset victu nostro contentus. — *O.*

6. Quod dicitur pag. 17, [39] de lecto exercitantis componendo a ministrante, multi nollent ut nostri hoc faciant, multis forte non expedit ut fiat. Multi non habent lectos, vel miseros. Explicandum esset, num monendi sint exercitantes ut lectos secum ferant, vel ex collegio subministrari debeant [4]. — *O.*

7. Pag. 19, [41] declarandum esset an ille concedendus sit exercitanti pro Instructore, quem ille cupit aut petit ; quia forte aliquando non esset ille tam aptus sicut alii, qui tamen exercitanti minus grati erunt. — *O.*

8. Declarandum an mitti debet aliquis quotidie fere ad recreationem cum exercitante, ut aliquando factum est, et quo tempore, ac quoties mittendus esset qui mittitur [5]. — *O.*

9. Quod dicitur de visitatione, pag. 21 [52], aliqui putant esse opus frequentiori visitatione, utpote post singula Exercitia, ne res alioquin degeneret in nimiam melancholiam et taedium [6]. — *O.*

10. Pag. 14 [32], iubetur exercitans notare puncta aliqua [7]. Declarandum igitur pag. 22 [55] an petendum quidnam notarit post singula Exercitia ; nisi enim petatur, experientia docuit negligenter Exercitia fieri. — *O.*

11. Cum visitandus sit semel in die, ut dicitur pag. 21 et 22 [53], et nihilominus quatuor horis ordinarie debet meditari, declarandum quo tempore, et an simul vel seorsim omnes quatuor meditationes dandae sint, et quomodo una visitatione omnium quatuor Exercitiorum totius diei puncta proponere et explicare, ut dicitur pag. 24 [63]. — *O.*

---

[2] De ministro eorum qui exercentur in Doc. 4 annot. 15.

[3] De missa eorum qui se exercent in Doc. 4 annot. 10.

[4] Non pauci eo tempore, etsi nobis nunc hoc mirum videatur, lectos secum afferre debebant. De hac re, vide quae dicimus in *Historia de los Ejercicios* 2 pp. 241-242.

[5] Qui possint invisere eum qui exercetur in Doc. 4 annot. 16.

[6] Quoties invisendus sit is qui se exercet in Doc. 4 annot. 36.

[7] De scribendis tempore Exercitiorum in Doc. 21 annot. 23.

12. Quod dicitur, cap. 1 [18], de introducendis monachis ad Exercitia, res possit videri multis odiosa, ne videamur esse vel reformatores monachorum[8]. Sunt etiam aliqui in ea sententia, non facile inducendos alios in Exercitia, praesertim studiosos, ne videamur illos velle capere, sed tantum eos qui sponte et ardenter petunt. — *O.*

13. Quod dicitur pag. 28 [74], de instituendis aliis in modo tradendi Exercitia, experientia aliqua docuit rem non succedere, et hanc gratiam esse quasi propriam Societatis, nec aliis facile communicandam. — *O.*

14. Pag. 30 [79], explicandum esset quoties et quibus temporibus Instructor debet adire domos eorum, qui domi faciunt Exercitia. — *O.*

15. Item, quod dicitur cap. 6, pag. 32 [85], de Exercitiis bis vel ter a nostris faciendis, bonum est ut saepius faciant, et declaretur quibus temporibus fieri debeant[9]. — *O.*

16. An fratres cum faciunt Exercitia debent habere librum Exercitiorum et quaerere ea, quae pag. 33 [86] dicuntur quaerenda ab Instructore, an vero ad sacerdotes tantum hoc pertinet[10]. — *Patres nisi non habent librum.*

17. Utrum nostri, cum volunt se recolligere, possint soli per se facere Exercitia sine Instructore, ut alicubi fieri dicitur, ita tamen ut finitis Exercitiis, Pater aliquis exigat fructum et rationem Exercitiorum[11]. — *Fiat.*

18. Pag. 33 [88], dicitur non esse danda in scriptis Exercitia accomodata religioso statui[12], cum pag. 35 [93] dicatur id fieri posse. — *O.*

19. Pag. 34 [89], vult ut Exercitia primae hebdomadae minori spatio quam tridui expediantur a nostris, cum tamen externis, qui nunquam antea fecerunt Exercitia, tantum temporis detur, imo ex libris Exercitiorum omnia Exercitia primae hebdomadae deberent una die peragi. — *O.*

20. Nostri semper cum faciunt Exercitia, debent facere talem confessionem generalem qualis praescribitur pag. 35 ? [92]. — *O.*

21. Num idem modus quoad Fundamentum, examen generale,

---

[8] De Exercitiis religiosorum in Doc. 18 annot. 38.

[9] De Exercitiis iesuitarum in Doc. 17 annot. 5.

[10] Quam restricte usus libri Exercitiorum eo tempore permitteretur in Doc. 18 annot. 3.

[11] De non adhibendo Directore in Exercitiis in Doc. 18 annot. 50.

[12] De accommodandis Exercitiis in Doc. 4 annot. 61.

particulare et quotidianum, servandus cum nostris, cum secundo tertiove faciunt Exercitia, qui praescribitur cap. 8, 9 et 10. — *Ita.*

22. Pag. 42, [110] dicitur exercitantem visitandum aliquoties dum meditatur fundamentum. Ante vero dictum est ut semel in die visitetur: et quid est illud, aliquid novi, quod semper in scriptis afferri debet dum durat meditatio fundamenti: num nova Exercitia, vel novae instructiones, vel novae explicationes fundamenti [13].

23. Declarandum, pag. 52, [113] quo tempore uti debet examine particulari, et circa quid dum est in Exercitiis [14]. — *Tractetur.*

24. Explicandum, pag. 43, [117] an examen quotidianum sit in Exercitiis faciendum simul cum examine particulari: an vero alio tempore.

25. Declarandum pag. 52, cap. 9 [110], quod in fundamento et examinibus debet unus dies consumi [15]; hoc enim colligitur ex initio cap. 10. [118]

26. Quod dicitur de additionibus [16], pag. 48 [132], bonum est ponere cap. 9, cum debent praecedere.

27. Cap. 10 vel 4 explicandum esset an permittendum exercitantibus ut describant Exercitia, quae in chartis dantur, et secum auferant [17].

28. Circa pag. 43 [116], quaeritur, utrum examen generale [18] sit dandum illis, qui alias fecerunt Exercitia et generaliter sunt confessi, et an tales adducendi sunt ad confessionem generalem denuo faciendam.

29. Pag. 44 [118] apparet primam hebdomadam Exercitiorum totam perfici tribus diebus. Quid ergo reliquis diebus faciendum. Num eadem Exercitia denuo repetenda et eodem ordine quo prius. — *Repetatur.*

30. Si citius non monentur de confessione generali, quam dicitur cap. 11, pag. 49 [134], multi dies elabentur antequam con-

---

85 *52 sic pro* 42

[13] De quibus agendum sit in visitatione in Doc. 20 annot. 63. Etiam de novis rebus afferendis in visitationibus loquuntur testes commemorati in Doc. 3 annot. 5.

[14] De examine particulari in Doc. 4 annot. 49.

[15] Vide quae his respondet Iudicium Deputatorum in Doc. 42 n. 8.

[16] De additionibus in Doc. 3 annot. 2.

[17] De describendis meditationibus seu punctis in Doc. 3 annot. 6. De constricto usu libri Exercitiorum in Doc. 18 annot. 3.

[18] De examine generali in Doc. 4 annot. 50.

fiteantur generaliter, ut experientia docuit [19], nam grandiores vix duobus interdum diebus se possunt parare. — *O.*

31. Bonum esset ut eadem essent ubique Exercitia, de quibus dicitur pag. 50 [134], propter conformitatem tenendam.

32. Bonum esset nominare aliqua certa et meliora Directoria [20] ex melioribus de quibus mentio fit pag. 51 [136].

33. Quomodo potest prorogari prima hebdomada, nisi repetendo eadem Exercitia aliquoties; vel nova dando; ideo esset hoc plenius declarandum [21].

34. Ex illis quinque membris, quae habentur pag. 62, cap. 15 [168], bonum esset facere quinque distincta capita propter confusionem vitandam et servandum meliorem methodum.

35. Num regulae de spiritibus [22], de quibus agitur pag. 73 [194] sint dandae illis qui non eligunt statum.

36. Pag. 68, linea 12 [177], videtur deesse aliquid.

37. Loca Scripturae, de quibus pag. 91 [250], essent colligenda, ut essemus uniformes in iis tradendis.

38. Bonum est ut in prima hebdomada aliqua fiat mentio de modis orandi dandi exercitantibus [23], de quibus fit mentio pag. 94 [275].

41 a

RESPONSA MEDIOLANO MISSA

Deputati pro Exercitiis respondentes primae quaestioni a Provincia Neapolitana propositae dicebant: [Doc. 42 n. 1].

. . . . « Videndam explicationem allatam Mediolano ».

Ex quo conici posse videtur in hoc Documento explicationem adhiberi ad id quod quaerebatur, id est ad rationem meditandi « videlicet orationis praeparatoriae, praeludiorum, punctorum et colloquiorum ».

---

[19] De tempore apto ad confessionem generalem in Doc. 3 annot. 12.

[20] Significat Directoria ad generalem confessionem parandam. De Directorio scripto a P. Polanco, quod principem locum tenebat inter omnia eiusmodi opera a Iesuitis conscripta, in Doc. 4 annot. 60.

[21] Quae nn. 19 et 29 quaerit, valde cum hac quaestione connexa sunt.

[22] De his regulis discretionis spirituum vide in Doc. 22-23 annot. 83.

[23] De modis orandi in Doc. 26 annot. 71.

41 b

ANNOTATA MISSA E PROVINCIA GERMANIAE SUPERIORIS

(anno 1597)

De hoc amisso Documento ea tantum quae sequuntur scimus ex Actis Congregationis Provincialis Germaniae Superioris, servatis in ARSI, *Congr.* 47, 293*v*. Ad secundum caput haec legimus : « 2° Diu desideratur atque a multis petitur aliquod ut extaret Exercitiorum spiritualium Directorium per quod homines Societatis facilius atque utilius Exercitia peragerent, neque nondum videtur huic rei adeo in Societate necessariae sufficienter prospectum. Rogatur itaque R. P. N. ut sive prius Directorium recognitum, sive aliquid aliud in eo genere tutum atque accuratum ad nos trasmittat. Et quaedam quae quibusdam Patribus super hac re occurrebant, ea Congregatio a certis quibusdam deputatis Patribus colligenda curavit, quae ex Procuratore cognoscere licebit ».

42

IUDICIUM DEPUTATORUM AD DIRECTORIUM CONFICIENDUM

(circiter 1595-1598)

Praefatio

I. Textus : Eadem dicere debemus, quae de Doc. 41 indicavimus, nam Documentum secundum Pem. Codina (MHSI. *Exerc.* 1105) in eadem capsa, nobis ignara, inveniretur.

Refert P. Codina (MHSI. *Exerc.* 1110) verba quae statim exscribimus ad modum inscriptionis praeposita esse codici, quae, ipsius textus initio, paucis mutatis, postea repetuntur.

« † De deputatione Patrum congregatorum pro Directorio Exercitiorum.

Primo. Quaesitum est utrum Directorium sit totum percurrendum prius ; et responsum est, ita faciendum.

2°. Coeperunt legi, quae allata sunt circa Directorium, et primo quae ex provincia neapolitana ; et responsio affixa est margini singulorum capitum propositorum ».

II. Typis impressum : MHSI. *Exerc.* 1105-1110.

III. Auctores : MHSI. *Exerc.* 775, Iparraguirre, *Historia* 2 cap. 15 pp. 456-458.

IV. De natura Documenti : In Congregatione generali quinta,

anno 1593 Romae coacta, Patri Acquaviva commissum est, ut aliquos Patres Directorio recognoscendo designaret. P. Generalis decem Patres constituit, quorum nomina in Praefatione generali referimus, ut praeside P. Aegidio González Dávila, ea quae ex provinciis allata erant, diligenter expenderent, de iisque iudicium ferrent. Hoc iudicium nostrum Documentum exhibet. Sed de his copiosius in Praefatione Generali a nobis actum est.

V. RATIO EDITIONIS: Typis imprimimus iterum textum a P. Codina in MHSI. editum.

Textus

†

IN DEPUTATIONE PRO EXERCITIIS, PRAEFECTO P. AEGIDIO GONZALEZ.

Primo. Visum est omnibus ut percurre[re]tur ab omnibus liber Directorii [1].

2° Visum est ut in librum ipsum Directorii romani insererentur, ea, quae ad materiam Directorii faciunt, si quae huiusmodi haberentur allata ex Provinciis, qualia sunt quae Mediolano missa sunt [2], servato nomine et ordine eiusdem Directorii quoad fieri posset.

3° Ut reviderentur etiam Directoria, quae sunt in romano archivio ex quibus romanum hoc confectum constat [3], ut constaret quorum in primis haberi ratio deberet ex his, quae se examinanda offerebant in Directorio eodem.

4° Coeperunt legi quae a diversis in romano Directorio notata sunt, aut desiderabantur.

IUDICIUM DEPUTATORUM PRO EXERCITIIS CIRCA EA QUAE ALLATA SUNT EX PROVINCIIS PRO DIRECTORIO

[1] Provincia neapolitana [4] petit, ut universe et breviter initio explicetur praxis meditationis, videlicet orationis praeparatoriae, praeludiorum, punctorum et colloquiorum etc., ut ex eo initio

[1] Id est, Directorium anno 1591 Romae typis excusum et experimenti causa in provincias missum, quod in nostra editione est Doc. 34.

[2] Nescimus, de quo Documento agatur.

[3] Vide in Praefatione generali cap. 2 art. 1 pp. 18, 19 elenchum horum Directoriorum.

[4] Agit de Doc 37 in quo sunt primi duodecim numeri huius monumenti.

formetur conceptus saltem rudis ab exercitante, qui etiam hoc modo eam multo facilius intelliget, quam si per partes et interrupte traderetur[5].

Responsum est ita debere fieri, et videndam explicationem allatam Mediolano, et inserendam.

[2] Eadem provincia quaerit an opere manuum detinendus sit interdiu exercitans[6].

Responsum est, standum esse Directorio, cap. 2°, et relinquendum prudentiae pro qualitate personarum.

[3] Eadem etiam monet ut occurratur nimiae scriptioni aliquorum exercitantium, qui fuse nimis suos etiam conceptus explicant scripto[7].

Responsum est, sat bene consultum per Directorium, cap. 2°.

[4] Quaesivit eadem etiam de contrahendo spatio quinque horarum Exercitiorum[8].

Responsum est, standum Directorio, ibid.

[5] Quaesitum ab eadem de visitando exercitante, et quibus vicibus, cum cap. 4 Directorii unam vicem sufficere indicetur[9].

Responsum est, omnes, sed praesertim inexpertos, visitandos bis, et ita in prima hebdomada faciebat P. Ignatius, et saepius etiam in materia electionis. Denique hoc relinquendum prudentiae Instructoris.

[6] Quaesitum de tempore visitationis, quia Directorium commendat matutinum, ibid.[10].

Responsum est, tempus oportunius videri a prandio et ante cubitum, nisi aliud videatur Instructori.

[7] Circa cap. 6 Directorii quaesitum est ut Exercitia nostris novitiis non dentur omnia simul et in initio[11].

Responsum est hoc pertinere ad Deputationem pro novitiis[12], qui dixerunt se id iam proposuisse.

[8] Circa cap. 9^m eadem provincia proposuit tamquam dignum consideratione an in meditatione fundamenti debeant poni plures

[5] Doc. 37 n. 2. De methodo meditationis in Exercitiis in Doc. 14 annot. 12

[6] Doc. 37 n. 4. Vide de hac manuum interruptione in Doc. 33, 34, 43 annot. 29.

[7] Doc. 37 n. 5. De iis quae Exercitiorum tempore scribi possunt in Doc. 21 annot. 23.

[8] Doc. 37 n. 6. De meditatione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[9] Doc. 37 n. 7. Quoties invisendus sit is qui exercetur in Doc. 4 annot. 36.

[10] Doc. 37 n. 8. De tempore aptiore ad invisendum eum qui se exercet in Doc. 4 annot. 34.

[11] Doc. 37 n. 9.

[12] De hac commissione cf. Doc. 37 annot. 9.

dies, quod supponit Directorium ; nam hoc videtur esse contra usum, et plerisque exercitantibus est infructuosum, quibus steriIis est materia fundamenti [13].

Responsum est, hoc in primis intelligi maxime oportere, summum momentum ad consequendum Exercitiorum finem positum esse in intelligentia exquisita omnimodaque penetratione fundamenti ; ob idque P. Ignatium solitum fuisse in eius consideratione duos dies ponere ; ac idcirco utilissimum esse si totum fundamentum distingueretur per brevissima puncta, itaque distinctum daretur exercitanti.

[9] Circa cap. X^m quaesitum est de praxi illa dandi eodem die plura Exercitia : primum videlicet primae hebdomadae pro prima hora, secundum pro secunda, utriusque repetitionem pro 3^a et 4^a, et sic deinceps ; nam id plerisque videbatur onerosum exercitantibus, et vero etiam infructuosum : utilius autem si iuberetur sistere exercitans in primo Exercitio tandiu, quandiu consequutus esset optatum finem, et deinde pergeret ad ulteriora, et post Exercitia ad repetiones [14].

R^o Ad P. N. Generalem.

[10] Circa cap. X^m, quia dicitur alicubi in libro Exercitiorum [15] addi posse ad Exercitia alias aliquas meditationes, ut in fine quartae hebdomadae de gloria paradisi, et alias alibi, ut de morte etc., quaesitum est a multis [16] ut hae formulae fierent, ne liceret cuique pro suo arbitratu eas formare.

Responsum est, meditationem de morte iam inde a P. Ignatii tempore esse conscriptam : et tribuitur D. Petro Ortiz, meditationem de iudicio opus esse P.^is Polanci, et ex eius Directorio petendam [17].

[11] Circa cap. 19^m quaesitum est, quomodo nos gerere debeamus cum nostris coadiutoribus novitiis, et an debeant dari illis omnia Exercitia, ut habetur in regulis Magistri novitiorum et in experimentis, an solum Exercitia primae hebdomadae cum tribus

---

[13] Doc. 37 n. 12. De Principio et Fundamento in Doc. 1 annot. 48.

[14] Doc. 37 n. 13. De duobus modis exponendi primam hebdomadam in Doc. 2 annot. 3.

[15] In vulgata versione post n. 71.

[16] Praeter Doc. 37 n. 16, cui Commissio proprie respondet, similia proposuerunt QUADRANTINI, Doc. 35 n. 6, THEOBOLSKI, Doc. 36 n. 17, SAWICKI Doc. 40 n. 2. De novis meditationibus addendis vide in Doc. 25 annot. 1.

[17] Vide de meditatione mortis et iudicii in Doc. 3 annot. 11 et Doc. 20 *bis* annot. 6.

modis orandi, quod hic praescribitur faciendum cum rudioribus [18].

Responsum, hoc pertinere ad deputationem pro novitiis : et certum est coadiutoribus ordinarie non danda Exercitia per mensem integrum, sed tantum Exercitia primae hebdomadae cum modis orandi, et secundum Constitutiones modus recitandi rosarium [19].

[12] Circa cap. 21 et 18, quia ibi videtur ad viam unitivam reduci sola 4ª hebdomada Exercitiorum, quaesitum est cur non etiam tertia, quae incipit a sacramento eucharistiae, quod est unionis, et pergit in passione [20].

Responsum est, etiam tertiam suo modo ad viam illam pertinere, quamvis magis proprium hoc sit quartae.

[13] Quaesitum est a quodam rectore [21] de textu secundi notandi, quod est ante tres gradus humilitatis [22], nam in fine est valde obscurus et videtur nihil dicere ; et in editione viennensi est in eodem notando tertii die, quod non est in romana [23].

Responsum est, ex Autographo P. N. Ignatii illud « tertii diei » male additum esse in editione viennensi, et debere expungi, quia non est in Autographo, et est contra sensum intentum. 2° Verba illa ultima ex eodem Autographo facere hunc sensum, ut scilicet discussio electionum, aut materia, ut ait Autographum, inchoëtur a meditatione discessus Christi e Nazareth Iordanem versus, quae meditatio est asignata 5ae diei : hispanice enim habet « tomando inclusive che [sic !] es del quinto dia » [24] id est, accipiendo meditationem scilicet quae est quintae diei, non inchoando exclusive ab ea, sed inclusive. Et quod additur in Autographo et non est in latino « según che se declara lo sieguente » [25] vult dicere illam discussionem faciendam eo ordine qui postea traditur.

[14] A multis [26] quaesitum est ut meditationes illae, quarum

---

91 4ª] 5ª *ms.*

[18] Doc. 37 n. 17. De Exercitiis coadiutorum in Doc. 7 annot. 25.

[19] De rosario recitando in Doc. 17 annot. 51.

[20] Doc. 37 n. 18. De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

[21] De Fabi, Doc. 24 n. 52.

[22] In libro Exercitiorum n. 163.

[23] Agitur, ut patet ex responsione Commissionis, de discrepantia Romanae editionis Exercitiorum anni 1548 et Viennensis anni 1576.

[24] Vera lectio autographi : « tomando inclusive, que es el quinto dia » (n. 163).

[25] Vera lectio autographi : « según que se declara en lo siguiente » (n. 163).

[26] Ab eisdem qui petierunt formulas novarum meditationum, quos habes in annotatione 16 huius Doc. 42.

fit mentio in Directorio, diciturque eas posse interseri quibusdam locis, ut votis etc., conficerentur.

Responsum est remittendam rem Instructori, et non debere illa vocari Exercitia.

[15] Ab alio quodam Patre [27] propositum est ut in Directorio, pag. 15, versu 27 [n. 35], ubi dicitur cum quibusdam posse dispensari de hora mediae noctis, ita ut quattuor horae maneant etc., adderentur ista : dispensari poterit de hora mediae noctis ita ut quinque tamen horae maneant vel quattuor etc. Id. pag. 59, v. 23 [159], Directorii.

Responsum, placere addi illa, quia est conforme tertiae adnotationi secundae hebdomadae [28], ubi P. Ignatius vult in simili casu retineri interdiu quinque horas : ex qua occasione consultum est Autographum illius annotationis, et visum est vacare in latino particulam illam « tantum » et post copulam « et » quae est ante verbum «applicatione sensuum » posse addi unum «postea », nam hispanice est « et después », scilicet copula cum « después » quae magis distinguit illas quinque horas.

[16] Quaesitum ab eodem [29] de sensu annotationis 17, in qua dicitur, scire nolens cogitationes et peccata ; et tamen certior actus de cogitationibus.

Responsum est, in Directorio posse clarius, pag. 39 [n. 101], explicari rem hanc. Nam certum est P. Ignatium non probasse ut qui dat Exercitia audiat confessionem eius qui accipit ordinarie, et tamen volebat ut fieret certior, non de cogitationibus aperiendis confessario, sed de cogitationibus ad Exercitia pertinentibus, et praesertim quae a vario spiritu immittuntur, ut possit dirigere [30].

[17] Quaesitum est ab eodem [31], utrum deberet expungi ex libro Exercitiorum in contemplatione de nativitate, quod B. Virgo ancillulam habuerit tamquam apocriphum, et repugnans paupertati.

Responsum est, in libro Exercitiorum haberi « ut pie meditari licet », quae verba sunt de manu ipsius P. Ignatii in Autographo, ac ideo bene habet liber, et nihil immutandum.

---

129 et *sic sed autogr. habet hispanice* y

[27] QUADRANTINI, Doc. 35 n. 1. De oratione nocturna in Doc. 20 annot. 107.

[28] In libro Exercitiorum (n. 129). Observationes quae sequuntur agunt de hac annotatione.

[29] Doc. 35 n. 8.

[30] De aperienda conscientia Directori in Doc. 10 annot. 14.

[31] Doc. 35 n. 19.

[18] Quaesitum ab eodem [32], an illa verba, in meditatione de Mariae Magdalenae conversione « sive Maria Magdalena soror Marthae fuerit sive alia » sint retinenda, cum evangelista teneat esse eandem Magdalenam sororem Marthae.

Responsum, in Autographo hispano illa verba non haberi.

[19] Quaesitum ab eodem [33], an sit retinendum in Exercitiis, ut habetur, punctum de Barrabba dimisso et Domino condemnato ante historiam missionis Christi ad Herodem, cum secutum sit in Evangelio eamdem missionem.

Responsum est, ordinem Exercitiorum, tamquam a P. Ignatio institutum, esse venerandum. Hoc tamen quaesitum postea considerandum melius.

[20] Quaesitum ab eodem [34] utrum verbum « sitio », quod est unum ex septem a Domino in cruce prolatis, sit relinquendum quarto loco, ut ponitur in libro Exercitiorum, an vero reponendum quinto loco, ut significant evangelistae esse ponendum.

Responsum, enumerari a P. Ignatio illa septem verba, ut sciatur quae fuerit, non quo prorsus ordine collocanda sint ; et notatum est quod vox illa « deinde » quae est in editione ante « sitio », non est in hispanico textu ; et ideo si quod est erratum, error est interpretis latini, et ideo tollenda.

[21] Quaesitum ab eodem [35] cur in 2ª hebdomada contemplatio de praedicatione Christi in templo ponatur decima die, cum secuta sit post contemplationem XI^{ae} et 12 ^{ae} diei, et sic collocetur in libro Exercitiorum in ordine mysteriorum.

Responsum est, id esse dignum consideratione, propterea quod certum sit ex Autographo ita esse a P. Ignatio collocatam illam historiam, ut cadat in decimam diem 2^{ae} hebdomadae etc.

[22] Quaesitum ab eodem [36], utrum illa verba quae sunt in libro Exercitiorum 4 hebdomadae de apparitione facta B. Virgini « ut pie et verisimiliter credendum est » [37] sint relinquenda, cum videantur pugnare cum illis, quae habentur infra in mysteriis vitae Christi, ubi dicitur hoc pro certo habendum.

Responsum est illa verba non esse in Autographo hispano.

---

[32] Doc. 35 n. 21.
[33] Doc. 35 n. 31.
[34] Doc. 35 n. 32.
[35] Doc. 35 n. 33.
[36] Doc. 35 n. 34.
[37] In versione vulgata (n. 219).

[23] Quaesitum est ab eodem [38] de apparitione facta Ioseph ab Arimathia, ut dicitur in agiographis.

Responsum, illam apparitionem poni a P. Ignatio, illud autem in agiographis non, sed ita « como piamente se medita, y se lee en la vida de los Santos » [39], et sunt verba manu propria a P. N. Ignatio ibi posita.

[24] Quaesitum ab eodem [40] cur apparitio patribus in limbo ponatur inter apparitiones post resurrectionem, ut habetur apparitione 13.

Responsum est poni cum illo addito, quod apparuerit iisdem, quorum animabus in limbo apparuerat, postquam resumpserit corpus ; illud « resumpto corpore » ponendum ex autographo in fine secundi puncti illius apparitionis [41], tollendum autem a tertio puncto, ubi nunc in editione latina.

44

MODUS TRADENDI EXERCITIA SPIRITUALIA IIS QUI SUNT DE SOCIETATE EOSQUE IN CULTU INTERIORE PROMOVENDI A P. ACHILLE GAGLIARDI

Praefatio

I. Textus : *Archiv. Pont. Univ. Greg. F. C. n. 409*, 150*r*-154r.

II. Typis impressum : Ineditum.

III. Auctores : Iparraguirre, *Historia*, 2 pp. 278-280, et 288-290.

IV. De Scriptis P^is^. Gagliardi circa Exercitia : In aliis locis plura P. Gagliardi [1] et quidem utilissima et pulcherrima scripsit.

[38] Doc. 35 n. 37.

[39] In libro Exercitiorum (n. 310).

[40] Doc. 35 n. 38.

[41] In libro Exercitiorum (n. 311). E Deputatorum sententia hic numerus in tria puncta dividitur, quae incipiunt verbo : « Apparuit », vel « apparebat ». Deputatio indicat non debere scribi, ut fit in versione vulgata : « Apparuit etiam patribus in limbo, quoad animam, et postquam inde educti sunt. Denique, resumpto corpore, apparebat passim ... » sed ita : « ... postquam inde educti sunt ... resumpto corpore. Apparebat passim ... ».

[1] Achilles Gagliardi natus Patavii anno 1537 vel 1538, ingressus est in Societatem Romae die 29 septembris anni 1559. Anno 1561 theologiae in Collegio Romano studuit. In eodem collegio docuit ethicam (1563-64), logicam (1564-65), physicam (1565-66), metaphysicam (1566-67), theologiam dog-

Sed fere in omnibus his sive sensum libri Exercitiorum explicare intendit, sive meditationes ipsas explanat, de ipsa vero Exercitiorum methodo non agit. Verum est in Commentario in Exercitia quaedam esse de peritia adhibenda in intelligendo libro, sed ea omnia et alia id genus quae in suis scriptis inveniuntur, obiter dicta sunt et cum aliis rebus commixta. Quare illa in hoc opere nostra non intersunt. Liceat tamen ut tractatio nostra perfectior evadat, praecipua eius opera de Exercitiis indicare.

1) Opus eius de Exercitiis praecipuum pluribus titulis nominatur. In aliis manuscriptis appellatur *Instructio Exercitiorum*, in aliis : *In libellum Exercitiorum*, in editione facta Brugis anno 1882 : *Commentarii seu Explanationes in Exercitia spiritualia.*

De hoc opere plura manuscripta exstant, quae vel totum vel partem huius operis continent ipso saeculo XVI facta et fere omnia ab ipso P. Gagliardi emendata. Ita in *Archiv. Pont. Univ. Greg. F. C.* nn. 409, 869 (pars minima), 931, 1480 ; in *Bibliot. Naz. Roma, Fond. Ges. n. 1439*, in *Archiv. Prov. Tol.* (Madrid) n. 1778.

Sed horum manuscriptorum textus in non paucis variant, immo saepe, in uno loco tres vel quatuor correctiones manu ipsius P. Gagliardi inductae apparent. Ille enim Pater numquam suis rebus contentus, semper vetera corrigere et perficere, nova addere volebat. Hac de causa sine dubio etsi plurima scripsit, nihil in publicum edere potuit. Quae enim sunt edita, ut indicavi, saeculo praeterito sunt typis impressa.

2) In manuscriptis indicatis et praeterea in *Archiv. Pont. Univ. Greg. F. C.* n. 1480 (tantum ex parte) simul cum eis quae de doctrina agunt, inveniuntur explanationes meditationum Principii et fundamenti ac primae hebdomadae.

3) Aliud opus scripsit maximi quidem meriti, quod editum est Neapoli anno 1851 sub titulo *S. P. Ignatii de Loyola de discretione*

---

maticam (1567-68). Hoc anno doctor in theologia factus, rector collegii Taurinensis (31 martio 1568) est constitutus. Anno 1573 Taurini mansit contionator sub rectore Carolo Farao. Die 8 septembris anni 1575 professionem solemnem emisit. Annis 1577-1579 iterum in Collegium Romanum venit Praefectus studiorum (1577-1578) et professor theologiae scholasticae. Postea Patavii (1579-1580) theologiam etiam docuit. A Sto. Carolo Borromeo, qui eum ab anno 1572 desiderabat, accitus Mediolanum exeunte anno 1580 se contulit, ubi contionibus et confessionibus operam dedit. Annis 1584-1594 praeterea Praepositi domus munere functus est. Mense decembri Cremonam profectus est (AHSI. 14 (1945) 41-44) ubi per aliquot menses suis scriptis perficiendis et laboribus spiritualibus occupatus fuit. Ex hac urbe in Brixiensem domum pervenit anno 1595, et post quatuor annos domus professae Venetianae Praepositus (1599-1606) fuit. Anno vero 1600 electus est ut nomine Provinciae congregationi procuratorum Romae interesset. Tandem anno 1606 missus Mutinam, ibi in Domino quievit die 6 iulii anni 1607. Cf. VILLER. RAM 12 (1931) 50 annot. 5. Quae ab his in hac nostra vitae summa differunt, correcta sunt praesertim ex ARSI, *Ven. 36, 37.*

spirituum regulae explanatae. In eo, ut manifestum est, illas regulas declarat. Huius operis alia manuscripta non invenimus.

4) Exstat denique magnum opus P. Gagliardi *De interiori disciplina*, ad quod ipse in aliis suis scriptis saepe reicit legentem. In eo non de Exercitiis, sed de tota vita spirituali agit, quam in tres gradus vitae purgativae, illuminativae et unitivae dividit. In hoc libro omnia quae perfectionem et vitam spiritualem spectant tractare volebat, et hac de causa, de non paucis disserit quae cum Exercitiis sunt connexa. Sed, pro dolor, etsi servamus indicem totius operis, eius prima pars tantum usque adhuc inveniri potuit. Haec cum indice totius operis invenitur in ARSI *Opp. NN. 304*. Quae cum Exercitiis magis congruunt ea sunt quae in Libro secundo de peccato mortali continentur, ubi, praeter alia, per septem integra capita de peccato angelorum agit, et quae in quarta parte libri tertii de discretione spirituum.

5) Infra in documento 45 transcribimus aliam instructionem P.is Gagliardi ad novicios, in qua multa huic similia inveniuntur, sed tot tantasque variationes introduxit, tot sententias mutavit, et perpolivit, ut eum in aliud quodam modo novum Documentum formaverit.

V. Ratio editionis : Edimus textum unicum.

Textus

[1] [150] Ad Exercitia spiritualia cum recessu facienda [novicius] est promovendus ; quae quoniam experientia compertum est non expedire ut simul omnia fiant [1], et nihilominus in regulis [2] et Examine [3] tanquam primum inter sex experimenta praescribitur, ut sine exceptione omnes omnia perficiant exacte, videtur valde commodum singulis sex mensibus biennii probationis cum ex Instituto innovatur examen Novitiorum Exercitia spiritualia iterare, ut sic utiliter ac commode ad finem usque omnium Exercitiorum perveniat.

[2] Semper autem cum de novo repetuntur Exercitia, incipiendum est a Fundamento [4], cui addenda est propria vocatio, ut scilicet meditetur se a Deo creatum in finem, qualem in Fundamento proponit Pater Ignatius. Tum praeterea esse a Deo vocatum ad Institutum Societatis, ut saluti et perfectioni suae ac proximorum incumbat, iuxta ea quae in Summario Constitutio-

[1] Ut clarius apparet ex sequenti instructione Doc. 45, Gagliardi defendebat opinionem eorum qui Exercitia per integrum continuum mensem peragere nimis arduum noviciis et eorum capacitati excedens esse iudicabant. De qua re videas Iparraguirre, *Historia* 2, pp. 281-284 et 288-290.

[2] In regula 28 magistri noviciorum, in ed. Regularum facta anno 1590.

[3] Examen cap. 4 n. 10 [n. 65].

[4] De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 48.

num, regulis et votis nostris iam antea est meditatus, cum primum ad secundam probationem est admissus.

[3] Post Fundamentum, prima hebdomada spacio duorum aut trium dierum est percurrenda, quae ut accommodetur Novitiis, tota applicanda est [150*v*] iisdem regulis, ac Instituto; expeditque propterea valde ut ex Summario, examine, regulis, et similibus, quilibet per se colligat virtutes et actus earum, ad quas est vocatus, et vitia, passiones ac defectus, quos esse vitandos Institutum praescribit[5]; tum per examen et Exercitia primae hebdomadae perpendat, quam grave sit declinare a recta via perfectionis eiusdem Instituti, tam in peccato mortali, quam veniali.

[4] Et descendendo ad singula, examinet in quibus potissimum ipse offendat ac deficiat; quae sint remedia, qui actus, quae diligentia ac cura sit adhibenda, ut plene in omnibus emendetur. Inde facile examen generale formare poterit, et generalem confessionem semestrem instituere, terminando in ea primam hebdomadam et viam purgativam[6].

[5] In 2ª deinde hebdomada exacte est exercendus, accommodando Exercitium de Regno Christi, nostro Instituto, cui mire quadrat[7]. Tum aliud de duobus vexillis ad proprias tentationes ac remedia referéndo[8], miscendo meditationem et contemplationem misteriorum ordine quo in libello habentur[9].

[6] Et quamvis in regulis dicatur [151*r*] praetermissis his, quae ad electiones spectant[10]; id intelligendum est quoad electionem status, vel negotiorum. Nam aperte P. Ignatius praescribit ut iisdem regulis electionis utamur ad emendationem vitae ac morum, quibus utuntur alii ad electionem status[11].

[7] Immo certum est, et nos experientia didicimus, progressum spiritualem in virtutibus et emendationem vitiorum, in quo Novitiorum studium totum est collocandum pendere quam maxime

38 *in marg.* reg. 28.

[5] De accommodatione in Doc. 4 annot. 61, et de repetenda prima hebdomada cum Exercitia iterantur in Doc. 45 annot. 19.

[6] P. Gagliardi omnia in tribus viis includebat. Magnum eius opus de *Doctrina interiori* nihil aliud continet nisi harum trium viarum explanationem. De tribus viis in Doc. 18 annot. 12.

[7] De regno Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[8] De duobus vexillis in Doc. 22-23 annot. 93.

[9] De meditationibus proponendis tempore electionis in Doc. 20 annot. 137.

[10] In Regula 28 magistri noviciorum in editione Regularum facta anno 1590.

[11] Cf. librum Exercitiorum (n. 189).

a frequenti ac familiari usu regularum electionis, de quo in nostris commentariis [12].

[8] Modus autem facillimus omnium est, ex iisdem regulis ac Instituto nostro, virtutes proprias eius et earum actus ac media, ut diximus, diligenter ac ordinate etiam in scriptis prae manibus habere ; tum ad Christi imitationem superatis tentationibus circa easdem, et omnes et singulas pro varietate spirituum et personarum electionis regulas et actius exercere, et iisdem uti in quotidianis nostris actionibus, ministeriis, et commertiis ad emendationem morum et progressum in bono ; quod proculdubio multorum annorum spatium requirit.

[9] Propterea [151*v*] cum spacio decem aut quindecim dierum secundam hebdomadam persolverit, et diligenter electionis modum ac regulas ad vitae emendationem accommodaverit, poterit ad convictum communem reduci ; ita tamen ut Exercitiorum cursum nunquam praetermittat, meditando mane misteria Christi, ut eas imitetur virtutes, quae in eis proponuntur ; vesperi autem, propria vitia, passiones, defectus, cum remediis ac mortificatione earum, seu virtutes, et maxime proprias Instituti iam collectas ex eo cum mediis ad eas consequendas pro captu personarum ; interdiu vero per examina reflexionem exercendo in opera quotidiana, ut emendet, et easdem solidarum virtutum ratione ac circumstantiis informet [13]. De his autem omnibus in commentariis libelli Exercitiorum, et in nostra disciplina agitur [14].

[10] Singulis autem sex mensibus eadem repetendo Exercitia, mutet materiam et purgationis illorum defectuum, quibus tunc est obnoxius et illuminationis virtutum, ac emendationis vitiorum, cum continuo progressu [15]. Et hoc ordine suaviter et [152] magna cum utilitate quattuor integras hebdomadas libelli poterit per intervalla persolvere, et in via etiam unitiva materia quae in contemplatione divini amoris a Patre Ignatio praescribitur, exerceri [16].

---

[12] Cf. opus commemoratum in pp. 802-03 : *S. P. Ignatii de Loyola de discretione spirituum regulae explanatae*.

[13] De hac methodo inserendi Exercitia in vitam communem noviciorum vide IPARRAGUIRRE, *Historia* 2 cap. 8 n. 13 pp. 276-280.

[14] Significat suum opus *De interiori disciplina* ubi in libro VI-IX agit de progressu in gratia, de mortificatione passionum et de virtutibus, sed de his omnibus, ut in Praefatione indicamus index rerum tantum remanet.

[15] Haec omnia copiosius explanat idem Gagliardi in Doc. 45. De repetenda via purgativa cum Exercitia iterantur in Doc. 45 annot. 19.

[16] Haec omnia de via unitiva proposuerat tractare ipse P. Gagliardi in suo magno opere *De interiori disciplina*, ut ex indice constat. Nescimus num

[11] Erit autem prudentiae Magistri Novitiorum et charitatis officium se singulorum capacitati, et naturae et influxibus, ac motibus gratiae ita accommodare, ut singulos ad perfectionem semper promoveat. Hoc autem, peritia, experientia et unctio docebunt. [17].

De scholasticis

[12] Rectorum officium est, semina in Novitiis iacta in biennii probatione cum inde ad collegia transferuntur diligentissime colere, ne remissione orationis ac spiritualium exercitationum quae est necessaria ut studiis dent operam, et studiorum ipsorum, ac scientiarum tumore inflati, in taepiditatem spiritus morbum difficillimum et fere incurabilem incidant.

[13] Exercitiorum spiritualium continua praxis est omnium optimum remedium, et haec duplex est in se, unica autem quoad fructum [18]. Cum enim singulis sex mensibus renovanda sint vota post primam eorumdem emissionem, tunc optima offert [152*v*] se occasio recessus per aliquot dies, vel saltem per horam cum dimidia singulis diebus, ut per Exercitia primae hebdomadae purgentur bis in anno, examen faciant generale et confessionem, et sic spiritu renoventur, eodem prorsus ordine, quo iam diximus de Novitiis [19], accommodando materiam purgationis propriis defectibus, quos tunc maiores ac difficilliores in seipsis sentiunt, renovando similiter mirabilem disciplinam emendationis vitae ac studii virtutum per regulas electionis in via illuminativa, vel si expedire videbitur, exercendo se in via unitiva divini amoris.

[14] 2ª vero praxis est continua etiam dum student, tam in meditatione quam in quotidianis actionibus ; semper enim potest et debet qui est ex Societate in Exercitiis spiritualibus Patris Ignatii exerceri.

[15] Modus autem libelli hic esse videtur, ut a tempore Adventus usque ad Quinquagesimam meditentur omnia Christi misteria ab eius conceptione, Nativitate, et Infantia, usque ad coenam exclusive. 2ª Tota Quadragesima versentur in passione. 3ª In aliis omnibus usque ad Pentecosten ; sic enim conformitate quadam

---

sua desideria exsequutus sit. Saltem de hac parte nihil servatur praeter indicem. De contemplatione ad obtinendum amorem in Doc. 20 annotationibus 195 et 196.

[17] De accommodatione in Doc. 4 annot. 61.

[18] De hoc Exercitiorum spiritualium continuo usu cf. annot. 13 huius Documenti.

[19] In nn. 2-9.

cum Ecclesia singulis annis percurrent omnia Christi misteria, et totum Evangelium. [153*r*]. 4° In toto intervallo a Pentecoste usque ad Adventum poterunt meditari Evangelia currentia et festa Sanctorum, vel aliquid aliud cum maiorum consilio [20].

[16] Haec autem meditatio tota habetur in libello Exercitiorum, debetque fieri modo, quo a Patre Ignatio praescribitur utilissimo et altissimo in Exercitio Regni Christi, et in aliis, ac in Contemplatione divini amoris, et aliis notandis ac regulis libelli, de quibus in nostris commentariis [21].

[17] Interdiu vero utantur bis examine quotidianorum defectuum, ut habetur in regulis examine generali ad emendationem semel in mense, vel circiter accommodato praesenti illorum statui ac necessitati. Examine etiam singulorum defectuum, ut emendentur ; vel passionum, ut mortificent, singulis scilicet hebdomadis, vel circiter mutata materia. In ipsis autem actionibus, continuo utantur studio mortificationis, et procurent Deum in omnibus quaerere et invenire.

[18] Eadem prorsus ratio videtur ineunda cum operariis et sacerdotibus, et etiam professis, secundum subiectam materiam defectuum suorum, virtutum quibus indigent et ministeriorum in quibus versantur. Purgatio autem in [153*v*] professis saltem semel in anno fieri deberet, cum scilicet tenentur reddere rationem propriae conscientiae et confessionem generalem annuam instituere.

[19] Rectorum, Praepositorum, Provincialium, immo et Generalis eadem est ratio, at materia eorum ut et purgentur in ea, et illuminentur ac Deo uniantur, deberet esse ea, in qua quicquid ad eorum officium in Constitutionibus et Instituto pertinent continetur, et praescribitur in 3ª, 4ª et 5ª parte Constitutionum et 10ª et in propriis Regulis, tum in undecima pro Generali, et in omnibus Constitutionibus.

[20] Fundamentum igitur Exercitiorum faciant cum additione vocationis, et officii suiad omnia, quae ad illud recte obeundum praescribuntur ; nam vocati sunt ad hoc [22]. Et purgare se debent a defectibus, quos committunt circa officium proprium ; et illuminari virtutibus, quos eorum status exigit, et in ministeriis sui reginiminis uniri Deo.

---

[20] De meditatione Exercitiorum per annum vide IPARRAGUIRRE, *Historia* 2 cap. 9 n. 1.

[21] In libro qui inscribitur *Commentarii seu Explanationes in Exercitia* Brugis 1882.

[22] De Principio et Fundamento in Doc. 4 annot. 48.

[21] Utinam sapiant et intelligant nostri, et libellum Exercitiorum, continuamque eius praxim in semetipsis, tamquam unicum ac efficacissimum instrumentum perfectionis quam nostrum Institutum requirit a [154*v*] nobis semper adhibeant. Hinc enim unde Societas sumpsit initium, pendet proculdubio progressus eius [23]; quem nobis Dominus intercessione B. P. Ignatii, et sua miseratione concedat. Amen.

45

DE CURA INTERIORE NOVICIORUM P. ACH. GAGLIARDI

Praefatio.

I. TEXTUS : *Bibliot. Naz. Roma, Fond. Ges. n. 1439* (4).

II. TYPIS IMPRESSUM : Ineditum.

III. DE NATURA DOCUMENTI : Vide quae in praecedenti Doc. 44 dicta sunt, nam haec Instructio nihil aliud est nisi ulterior explanatio quarundam quaestionum, quae in illa tractabantur, praesertim vero quomodo Exercitia in noviciatu iteranda sint. Quamobrem omnia quae ibi diximus huic Documento pro re applicari possunt.

Documentum agit de cura interiore noviciorum, ut ipse titulus significat. Quare multa de vita spirituali generatim disserit, quae nostra non intersunt, et hac de causa hic omittimus ; servamus tamen numerorum ordinem, qui in codice exstat.

IV. RATIO EDITIONIS : Edimus textum unicum.

Textus

PRO NOVITIIS PRIMI ET SECUNDI ANNI.

De cura interiori novitiorum.

[1] [1*r*] In prima probatione edocentur brevissime de modo orandi, nisi iam sint instructi. (Pro materia orationis paucis illis diebus ante ingressum in Exercitia spiritualia dantur sex meditationes de vocatione a peccato ad gratiam et a saeculo ad religionem, vel aliud simile pro devotione, vel prout iudicaverit dirigens) [1*v*].

[2] [. . . .] 4. Ingrediuntur primam hebdomadam Exercitiorum, quae datur illis eo modo quo habetur in libello P. Ignatii. Ad eorum autem explicationem quam P. Ignatius ipsemet praescribit.

[23] De fructibus Exercitiorum in Doc. 5 annot. 7.

adduntur aliqua puncta seu meditationes de gravitate peccati, de morte, iudicio, gratia etc. [1].

[3] 5. Scopus autem huius hebdomadae est inducere [2*r*] contritionem peccatorum, ut sit bene dispositus ad confessionem generalem eorum. Tum praeterea poenitentiam habitualem et compunctionem continuam eorumdem peccatorum, quae unicum est vitae spiritualis fundamentum, zelum similiter animarum et odium peccati cum desiderio efficaci eas liberandi ab omni peccato. Aestimationem denique maximam gratiae divinae iustificantis, cum submissione maxima et totali dependentia ab ea [2].

De secunda probatione.

[4] 6. In hac probatione secunda, duobus mensibus aut circiter detinentur, antequam reliqua Exercitia P. Ignatii illis dentur completa [. . .] [2*v*]

[5] 7. Toto autem hoc tempore quoad orationem primo omnium, instruuntur plenius ac fusius in actibus omnibus et singulis orandi, cum debito eorum ordine a primo usque ad ultimum. Expedit autem plurimum ut per aliquos dies pro materia orationis dentur ipsi actus, ut illis facile assuescant, et stilum integrum orationis habeant familiarem. [. . .] [3*r*].

[6] 11. Post haec instruendi sunt in variis modis orandi incipiendo a facilioribus usque ad summum pro capacitate tamen singulorum [3]. Et primo omnium tradi debent illis modi orandi qui continentur in tertio modo orandi P. Ignatii, qui sunt omnium facillimi, vocales scilicet cum aliqua mixtione mentali [4].

[7] 12. Primus horum in hoc tertio modo orandi est pure vocalis sine ulla intelligentia eius quod legitur vel recitatur, qui modus communis est omnibus qui tenentur recitare divinum officium [5] [3*v*].

[8] 13. Secundus vero praeter recitationem iam dictam continet meditationem, sed levem et facillimam, alicuius alterius mysterii, sicut est recitatio Rosarii [. . .] [6].

---

[1] De meditationibus quae in libro Exercitiorum non inveniuntur, in Doc. 25 annot. 4. In margine additur: « Ex compendio cultus interioris ».

[2] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[3] De methodis orationis in libro Exercitiorum in Doc. 14 annot. 12.

[4] De tribus modis orandi in Doc. 26 annot. 71.

[5] De primo modo orandi in Doc. 18 annot. 25.

[6] De secundo modo orandi in Doc. 18 annot. 41 et de corona Beatae Mariae Virginis in Doc. 17 annot. 51.

[9] 14. Tertius praeter recitationem addit intelligentiam eius quod recitatur, et hic est proprie tertius modus P. Ignatii[7].

[10] 15. Post hos sequitur quartus, qui est secundus P. Ignatii[8]. [4*r*]

[11] 16. Est primus P. Ignatii qui pure mentalis est et aliis altior, sed pro materia assumit ea quae faciliora et communiora sunt, quorum fere omnes etiam idiotae capaces sunt[9] [. . .] [5*r*].

[12] 19. His peractis post duos menses aut circiter aggrediuntur iterum Exercitia spiritualia P. Ignatii cum recessu in cubiculo.

[13] 20. Et primo primam hebdomadam brevissimo spatio trium aut quatuor dierum ad summum, in qua quoad peccata gravia praetenditur solum compunctio habitualis ac odium peccati in communi et zelus quoad proximum : reliqua vero omittuntur, nisi alias necessaria esset repetitio aut renovatio.

[14] 21. Tum adduntur meditationes contra tepiditatem et post has meditationes de pravis habitibus in communi et in particulari cum suo examine[10], ut in lucem claram veniant eorum, in quibus magis in usu quotidiano offendunt et egent efficacibus remediis. [. . .]

[15] 23. Post haec autem aggrediuntur secundam hebdomadam in qua incipiendo a Regno Christi danda sunt illis Exercitia P. Ignatii ad verbum.

[16] 24. Simul autem addenda est explicatio in singulis [5*v*] maior vel minor pro capacitate cuiusque, ut per eam disponantur ad resolutiones illas faciendas efficaciter, quae singulae requirunt, imitandi scilicet Christum etc.

[17] 25. Debentque inter alia Exercitia praecipua, scilicet, de Regno, de Vexillis, Tribus classibus et gradibus humilitatis immisceri aliquot mysteria vitae Christi, ut in libello.

[18] 26. Tum vero sequitur praeludium quod valde ponderandum est, et electio emendandi vitam et mores circa pravos habitus etc., eo modo quo in explicatione electionis habetur.

[19] 27. Quoad modum autem orandi instruendi sunt [. . . . .] in plena et perfecta meditatione quam ipsemet P. Ignatius docet in ipsismet Exercitiis et vocat exercitationem trium potentiarum [. . .] [11].

---

[7] De tertio modo orandi in Doc. 20 annot. 200.

[8] De secundo modo orandi cf. locum allatum in annot. 6[a] huius Doc. 45.

[9] De primo modo orandi vide supra annot. 5[am] huius Doc. 45.

[10] De meditationibus libro Sti. Ignatii adiectis in Doc. 25 annot. 4.

[11] In libro Exercitiorum (n. 45).

[20] 28. Tum in applicatione quinque sensuum, et habetur in secunda hebdomada Exercitiorum [12].

[21] 29. Quod si non sunt capaces, sistant in uno ex aliis [6r] modis orandi iam dictis, magis illis accommodato. [. . .]

[22] 30. His peractis, cum recessu qui, ut plurimum, durat spatio quindecim vel circiter dierum, permittuntur per integrum mensem repetere ex se tempore orationis ordinariae omnia Exercitia a primo usque ad finem eis data, ne scilicet nimium fatigentur si nova darentur, et ut melius imprimantur iam facta.

[23] 31. Hoc eodem tempore exercentur in quarto gradu, scilicet in extirpatione malorum habituum percurrendo singulos [13]: assumendo singulis hebdomadis aut circiter unum aut alterum, et de eo in oratione inmiscendo meditationem, et interdiu faciendo actus oppositos cum suo examine. Et hoc modo pergant spatio duorum mensium aut circiter.

Quo tempore, scilicet [6v] post primum mensem repetitionis Exercitiorum, poterunt in oratione meditari mysteria vitae Christi quae sequuntur in secunda hebdomada usque ad finem, eo modo quo alia superiora [. . .]

[24] 33. Post haec omnia, ut possint perficere Exercitia omnia P. Ignatii usque ad quartam hebdomadam, iterum spatio quindecim dierum aut circiter secedunt in cubiculum, pro more.

[25] 34. Tum autem prima hebdomada brevissime illis tradenda est spatio scilicet duorum aut trium dierum ad summum. Et tota accommodanda est contra amorem proprium et passionum, sensualitatis, iudicii et voluntatis excessus seu defectus, ut mortificationis necessitas et praestantia imprimatur [14].

[26] 35. Examen etiam hic eidem materiae accommodari debet, tum in communi, tum in singulis passionibus [7r].

[27] 36. Secunda hebdomada post primam similiter repetenda est: incipiendo ab Exercitio Regni Christi cum aliis quatuor, applicando ea eidem materiae mortificationis, sicut factum est de malis habitibus.

[28] 37. Expedit autem in medio singulorum Exercitiorum immiscere mysteria quae sequuntur immediate in vita Christi, ut sic totum ordinate percurrat, eo modo quo diximus in aliis mysteriis.

[12] In libro Exercitiorum (n. 121). De applicatione sensuum in Doc. 20 annot. 116.

[13] Significat gradus in quos dividit cultum vel vitam spiritualem in suo opere *De interiori disciplina*.

[14] De fine primae hebdomadae in Doc. 26 annot. 27.

[29] 38. Tum veniunt ad electionem, in qua quoad praeludium eius de fine etc. divinae gloriae ponderanda sunt, quae in propria instructione traduntur [15].

[30] 39. Electio vero ipsa, et in communi et in singulis materiis quae ibi habentur, pro opportunitate et capacitate singulorum facienda est, totaque posita in victoria sui generosa, superando affectus et impetus quoscumque passionum et difficultates imminentes, necnon et daemonis suggestiones : possuntque in ipsa electione mysteria Christi immisceri [7*v*] vel omitti ad libitum [16].

[31] 40. Pergant deinde imitando mysteria quartae hebdomadae usque ad contemplationem divini amoris, qua debet illis breviter explicari ut incipiant aliquo modo gustare viam virtutis et operari omnia in Deo.

[32] 41. Peractis omnibus Exercitiis P. Ignatii, in oratione quotidiana ordinaria possunt meditari mysteria vitae Christi, vel Evangelia quae tunc leguntur cum festivitatibus occurrentibus et mysteriis, vel si quid aliud expedire videbitur, promovendo semper ad altiorem perfectionem orandi pro singulorum capacitate, ut habetur in instructione.

[33] 42. Exerceri autem debent continuo et per aliquot menses et annos etiam, si opus sit, in continuo studio mortificationis singulis hebdomadis, aut circiter in una passione cum suo examine, donec vere proficiant et disponantur ad solidas virtutes [8*r*].

De 2° anno probationis.

[34] Promovendi sunt in primis in materia orationis iuxta institutionem pro cuiusque aptitudine. Poteritque iterum illis dari materia Religionis, Votorum, Instituti, fusius ut maiorem habeant lucem et affectum erga Institutum.

[35] Quod si in mortificatione eum fecerint progressum ut iudicentur apti ad studium virtutum, expedit tunc post unum aut alterum mensem secundi anni dari illis Exercitia studio virtutum accommodata. Sin minus, pergendum erit in Exercitio mortificationis, quousque incipiant assuescere perfectae victoriae suarum passionum. Et tunc poterunt iterum dari Exercitia circa eandem mortificationem, ut in ea [8*v*] magis conformentur.

[36] Cum autem studium virtutum aggrediuntur, tunc pro more danda sunt illis Exercitia cum recessu. Prima quidem heb-

[15] In libro Exercitiorum (n. 169).

[16] De contemplationibus tempore electionis faciendis in Doc. 20 annot. 137.

domada brevissime ad purgationem eorum defectuum quibus eo tempore detinentur. In 2ª autem diligenter sunt exercendi cum maxime accommodetur virtuti, viae scilicet illuminativae.

[37] Et in exercitio Regni Christi ponderandum erit, quomodo Christus per actus virtutum regnaverit, et nobis ad eius imitationem suscipiendum sit acriter studium earumdem virtutum quarum excellentia cum earum motivis erit ponderanda [17].

[38] Similiter et in mysteriis, si quae miscebuntur, et in aliis quatuor Exercitiis faciendum erit. Electio autem diligenter applicanda est virtutibus in communi et singulis suo ordine. Et post (r)recessum, et oratio in eadem materia et studium earumdem virtutum continuandum erit, quod non solum multorum annorum, sed etiam totius [9r] vitae spatium requirit.

[39] Transactis autem sex mensibus aut circiter, poterunt dari Exercitia spiritualia ultima vice in hunc finem potissimum, ut incipiant melius degustare in via unitiva, quae etiam nostro Instituto est accommodata, quia suavis est Dominus [18].

[40] Praemissa igitur via purgativa, in prima hebdomada brevissime [19], secunda applicanda est tota perfectae caritati, nam et per hanc Christus potissimum regnavit et nos in illo regnamus, per eamdem expugnamus daemonem et vincimus.

[41] Electio autem serviendi Deo in perfecta caritate et unione illius facienda est cum regulis et modis eius. Est enim omnium nobilissima et perfectissima, ut ex se patet.

[42] Mysteria autem poterunt misceri quaecumque, ponderando in eis Christi caritatem erga nos et nostram erga illum. At potissimum quadrant viae unitivae consensu omnium mysteria Eucharistiae et passionis, cum aliis quae sequuntur [8v].

---

[17] De regno Christi in Doc. 22-23 annot. 92.

[18] Ps. 33,9.

[19] Praemitti oportere meditationes primae hebdomadae seu viae purgativae cum Exercitia repetuntur supra indicavit iam hoc Doc. 45 n. 12 et ipse GAGLIARDI, Doc. 44 n. 3, 10; MIRÓ, Doc. 22-23 n. 51; Doc. 33, 34, 43 affirmant etiam oportere aliqua Exercitia purgativa non praetermittere. Eadem in n. 89 asserunt hanc primae hebdomadae repetitionem brevi expediendam esse, interdum brevius quam triduo vel etiam aliquando, biduo; sed si qui exercetur indigeat maiore purificatione, eum a Directore in illa ditius retinendum esse. Eadem Doc. in n. 100 idem repetunt, quia haec prima hebdomada — aiunt — est basis et fundamentum ceterarum et ideo numquam praetermitti debet. Attamen eadem Doc. 33, 34, 44 n. 95 provectioribus in rebus spiritualibus plenam libertatem relinquunt, ut ea quae sibi utiliora videantur meditari possint.

[43] Peracta autem electione et 2ª hebdomada, primo omnium danda sunt per modum meditationis duo prima notanda ante contemplationem de divino amore [20], et haec separatim unum post aliud, interponendo aliquot mysteria, ut in illis eadem notanda maturius penetrentur. Et haec debent esse mysteria passionis et alia quae sequuntur. Licet non repugnet aliquando alia quaecumque mysteria Christi immiscere, praesertim si eo tempore occurrant, ut in solemnitatibus ordinariis.

[44] Tum eodem ordine sequuntur quattuor puncta eiusdem contemplationis, immiscendo similiter inter illa, ac si essent quatuor distincta Exercitia, aliquot mysteria ad libitum in quibus eadem puncta ponderentur [21]. Et hoc ordine 3ª et 4ª hebdomada Exercitiorum compleri poterunt spatio 15 dierum circiter.

[45] Post recessum deinde poterunt vel pergere in studio virtutum modo iam notato : et tunc semel aut [10r] bis in hebdomada, hoc studio intermisso, posset eis dari modus quotidianus uniendi se cum Deo per mutuam caritatem, modo qui in contemplatione divini amoris continetur. Vel si visum fuerit expedire posset simul in studio virtutum, si iam diu in eo essent exercitati et valde profecissent, promoveri continuo in eadem via unitiva ; dando illis ad meditandum Canticum Canticorum.

[46] Denique hoc eodem ordine quem a principio usque ad finem hic notavimus, debent tota vita exerceri, cum augmento continuo et promotione ad maius bonum pro capacitate singulorum, quod et in quotidiana oratione faciendum est, dando et materiam altiorem de Deo, de divinis beneficiis, de Passione etc. et altiores modos orandi et contemplandi, ut habetur in instructione.

45a

INSTRUCTIO P. IULII MANCINELLI

De hoc deperdito documento nihil scimus praeter titulum scripti indicatum in ARSI, *Vitae 41*, p. 35, inter nomina aliorum operum huius Patris :

Istruttione per dare gl'Essercitii spirituali della Compagnia.

---

[20] In libro Exercitiorum (nn. 232, 233).

[21] De contemplatione ad obtinendum amorem in Doc. 20 annot. 195.

INDEX PERSONARUM, RERUM, LOCORUM

Signa compendiaria in indice adhibita : *Contempl.* : Contemplatio — *Dir.* : Director Exercitiorum — *Ex.* : Exercitia Spiritualia Sti.Ignatii — *Exerc.* : Exercitans, sive qui se exercet his Exercitiis — *Hebd.* : Hebdomada Exercitiorum Sti.Ignatii — *Stus.* : Sanctus.

A

Abad, C., S. I., scriptor, 113 [3].

Abstinentia cf. paenitentia.

Accommodatio, loci paralleli 105[61] ; officium Directoris 169 650 ; ad ingenium exercitantis 499, ad qualitates exercitantium 286 287 357 361, ad dispositiones 295-296, ad corporis constitutionem 433, ad adiuncta 143 217 [1] 382-383 634-635, ad finem vocationis uniuscuiusque 361 791, ad tempus concessum 353 ; punctorum ad singulos 374 470 540, ad rudes 497-498 680-681 ; addenda punctis explicatio pro ingenio exercitantium 810 ; instructionum 450 ; in modo monendi 471 ; in modis meditandi 185 740-741 ; in additionibus 280 660 ; in Exercitiis iesuitarum 465-467 775, noviciorum S. I., 804 806 ; in electione 720-721 ; in hora nocturna 353 (cf. nocturna oratio) in materia meditationum 353-354 ; in meditationibus quae adduntur 634 757 ; materia nimis extenditur ab aliquibus 465 (cf. addere, additio) 193 586 587.

Acquaviva, Claudius, S. I., iampridem Directorium facere volebat 568 569 ; labores suscepti in conscribendo Directorio, 17-26 576 577 ; edit Directorium officiale 26 ; textus 562 ss., Meritum laborum eius 26 ; commendat librum Marci Maruli 358 ; exhortatio 57 ; ordinationes 39 ; Meditationes ex., 12 [2] 432 [4] ; — 31 270 301 [116] 344 465 [1] 780 [9] 788 [6].

Adamus de Drybourgh 201 [45].

Addere meditationes ex., loci paralleli 432 [4] ; 85 432 467 656 657 797, si exerc. non invenit quod desiderat 85 ; sint accommodatae statui exercitantis 634 757-758 ; conficiantur hae meditationes 799 ; desideratur uniformitas in his meditationibus 787 793 ; definiatur in Directorio quae meditationes addi possint 758 ; in Exercitiis iesuitarum 632-633 810.

Additiones, loci paralleli 82 [2] : dentur 449, dandae pridie quam incipiant Ex., 658 659 759 ; vespere primi diei 171 ; aliquae cum principio et fundamento 429 ; post primum Exercitium peccatorum 154 155 ; die quinto post coenam 390, sex primae initio 535, variis temporibus 261 383 761 ; accurate servandae 105 660 661 ; ex additionum observantia pendet multum fructus 660 661 ; habeatur ratio personarum 280 660 ; secun-

dum iudicium Directoris 233 ; quomodo exponendae occupatis 251 ; religiosis 252 ; modus eas tradendi 294-295 ; declarentur diligentius cum exerc. non proficit 83 ; debent esse infixae memoriae 460 ; Summa additionum 333-334, textus Patris Valentino 205-206 ; inquiratur ab exerc. diligenter quomodo eas observet, si non invenit quod vult 85 134 358 377-378 438 540 604-605 ; variationes in 2ª hebdomada 303 338 404 407 409 453 454 508 536 548 ; — 235 305 476 771 792 ; Add. 1ª 434, 2ª 183 257-258 434-435, 3ª 434 435, magis declaranda in Dir. 760, 5ª cf. *Examen meditationis*, 9ª 451, 10ª cf. *paenitentia*.

Adorno, Franciscus, S. I., et scripta S. Caroli Borromeo 30.

Aegyptum fuga, in contemplatione, 159 238 407.

Affectio, avellere aff. terrenas et in Creatore eas collocare est finis Ex., 584-585 ; eas conformare cognitioni est fructus Ex., 360 ; Dir. quaerat quas affectiones exerc. habeat, 161 164 ; sunt impedimentum ad Exerc. facienda 90 ; inclinet exerc. ad affectiones contrarias 479 ; inordinatae adversus consilia sunt impedimentum electionis 307 315 396 ; necessario exuendae ad electionem faciendam 315 316 554 ; — 134.

Affectus, sunt excitandi 193 ; quae sunt ponderanda ut facilius excitentur 451 ; eis utendum magis quam intellectu et voluntate 155 178 181 ; fovendi magis quam abundantia scientiae 178 451 503 ; maior diligentia in eis habenda 652 653 ; aff. varii qui possunt excitari 319-320 451 728-729 ; alia mysteria aptiora ad alios aff., 444 ; quatenus miscendi vari aff., 354 ; in aff. consistit potissimum fructus 656-657 ; Ex. sunt etiam ordinata ad aff., 446 ; in repetitionibus aperitur via internis aff., 656 657 ; iis qui amant aff. potius praebenda electio secundi temporis, 473.

Agazzari, Alfonsus, S. I., 58.

Aguilera, Emmanuel, S. I., scriptor, 465 [1].

Alcalá, oppidum, visitatio facta a P. González Dávila 39 ; collegium Complutense S. I. 113 [3] — 141 [1] 176 [7] 483 [1].

Aldama, Antonius Mª de, S. I., scriptor 37.

Alegambe, Philippus, scriptor 773 [1].

Alvarez, Balthasar, S. I., 46.

Alvarez de Paz, Iacobus, S. I., 302 [116].

Ambrosius, Sanctus, 523 [233] 698 699.

Amor, pars consolationis (cf. consolatio) ; spiritus amoris est proprius Societatis Iesu 202 ; in offerenda Deo electione 518 ; in applicatione sensuum 510 ; — *Amor Dei*, petendus maximo affectu 160 ; eius cognitio 159 ; est fons affectionis, rectae in electione 318 519 692 693 ; ei possunt addi alia 432 ; quam maxime quaerendus in 3ª et 4ª hebd., 630 ; quaerendus in passionis meditatione 730 731 ; debet impellere ad amorem proximi 632 ; credat exerc. omnia lumina donata esse a Deo peculiari amore 748 749 ; Ex. debent fieri ex amore Dei 96.

Anagni, oppidum, 223 [10], 359 [27].

Andreas apost. Stus., contemplatio de eius vocatione 340 406 408.

Androzzi, Fulvius, S. I., 110.

Angeli, eorum motus in iis qui tepide agunt 474 ; eorum amor amittitur per peccatum 463 ; eorum devotio in pueris 255 ; iuvat ad perseverandum 188 263 416 ; — 138 197 207.

« Anima Christi », 294 [91] ; non semper

necessario proponenda 294 ; expediret ut poneretur integre in Exercitiis vel Directorio 760.
Anna, regina Poloniae, 755 [1].
Annas, contemplatio de actis in eius domo 409.
Annihilatio, Exercitium 466 [1] 468 472.
Annotationes, debent declarari 103 250 285 ; possunt monstrari 70 71 ; scripto relinquendae 374 ; quo ordine tradendae 100-101 ; debent observari accurate 499 586 587 ; a Directore cognoscendae 178 372 ; a Directore familiares et ad manus habeantur 441 ; bene intellegendae a iesuitis 619 620 ; Annot. 1ª 187 227 245 380 390 422 640 641 758 ; 2ª 287 374 377 384 394 430 442 470 495 497 503 ; 3ª 227 288 385 426 434 446 503 ; 4ª 224 260-261 327 411 433 434 445 625 639 664 665 ; 5ª 149 151 187 227 380 390 434 437 446 494 537 583 640 641 758 ; 6ª 378 425 438 442 495 605 ; 7ª 227 495 605 ; 8ª 227 383 430 ; 9ª 227 290 383 ; 10ª 227 290 392 432 ; 11ª 227 434 ; 12ª 227 382 438 448 482 758 ; 13ª 227 382 434 438 448 605 615 758 ; 14ª (cf. Vota) ; 15ª 149 226 377 442 470 495 501 515 692 693 694 695 ; 16ª 149 151 227 448 501 513 ; 17ª 187 227 379 380 390 425 434 438 482 495 608 609 640 641 758 799 ; 18ª 126 130 143 176, 187 280 371 383 616 617 785 ; 19ª 126 176 187 220[4] 280 371 424 433 437 438 455 471 497 615 ; 20ª 126 187 278 284 295 371 380 390 424 425 434 437 438 445 448 474 493 495 538 617 640 641 — 476 489 608 609 770 771.
Antonio, Franciscus, S. I., scriptor 39.
Anvers, oppidum, 564.
Aperire conscientiam Directori, loci paralleli 145 [14] ; exinde pendet fructus 145 ; nihil celandum Directorem 96 498 ; Dir. moneat exercitantem de aperienda consc. 537 ; quaerenda sinceritas conscientiae 177-178 288-289 ; exerc. referat omnia 258 ; quae debeat communicare 145 ; debet ap. consc. praesertim in elect., 514 ; celare conscientiam est indicium mali spiritus 521 ; aperienda conscientia Superiori et Directori Spirituali 474 ; — 116 176-177 479 586 587 758 799.
Apologia Exercitiorum P. Nadal 132.
Apostoli, a Christo vocati, contempl., 159 238 406 408 461 ; apparitio Christi coram apostolis 768.
Apparitio Christi coram Matre sua, 800 ; pro certa habenda 766 767 ; coram Iosepho ab Arimathaea 767 801 ; coram patribus in limbo 767 801 ; coram S. Petro 768 ; coram Maria Magdalena 768 ; coram apostolis 768 ; — 411 459.
Applicatio sensuum, loci paralleli 301 [116] ; interpretationes de sensibus intellectualibus et imaginariis 300-303 510 549 676-678 ; tendentia magis abstracta 487-488 ; in quo differat a meditatione 680 681 764 ; negatur meditationem esse excellentiorem 781 ; fit melius in mysteriis vitae Christi 171 ; modus 395 ; in occupatis 251 ; utilis si fiat simpliciter 510 ; periculum laedendi caput 785 ; de peccatis 213 ; docendi de ea novicii 811 ; — 237 238 336 404-412 458 466 [1] 478 483 548 760 763 765 769.
Approbatio pontificia Exercitiorum, 244[8] 275 294[91] 369 493 536 572 573 ; est sufficiens testimonium ut Exercitia sint commendatissima 491.
Arana, Marius, S. I., 37.
Aragón, Petrus, 176[7].

Aragonia, Congregatio Prov., 39.
Archinto, Philippus, Vicarius Romae 116 [12].
Arequipa, oppidum 168 [1].
Arias, Franciscus, S. I., 46.
Ariditas, quomodo iuvandus qui ea laborat, 596 597 604 605 650 ; praeparandus ad eam exerc., 604 605 ; est pars desolationis cf. *desolatio*.
Aristoteles, 147 [30 31] 307 [140] 519 [210] 517 [60] 700 701.
Ascensio Christi, contempl., 223 413 459 769.
Assumptio Btae. Mariae V., contempl. 255 ; in coadiutoribus 253-254.
Attentio in meditatione, 185 ; variae eius species 201 ; violenta nihil prodest 652 653.
Augsburg, David ab, 517 [198] 705 [247].
Autore, S., script., 358 [26].
Augustinus, Stus., suadet ut cotidie fiat paenitentia 548 ; eius liber Confessionum legendus in Exercitiis 264 [99] 375 498 523 [237] 588 589 ; hic liber est valde aptus ad electionem 522 ; — 148 [24] 157 [45] 197 [24] 518 [202] 704 705 731 [289].
Avignon, oppidum 565.
Avila, Ioannes de, Btus., 64.
Azpilcueta, Martinus, vita 662 [158] ; eius Enchiridion Confessariorum iuvat ad confessionem parandam 662 663.

B

Bader, Georgius, S. I., 352.
Baetica provincia S. I., 40.
Balma, Hugo de, 146 [17].
Baptismus Christi, contempl., 159 238 306-308 338 397 405 554 720 721 ; repetitio 408.
Barabbas latro, 766 800.
Barcelona, oppidum, in eius collegium afferuntur scripta romana de Exercitiis 20.
Basilius, Stus., 527 [259].
Beatitudines, contempl., 238 252 341 406 408 462 ; in religiosis 252.
Beda Venerabilis, Stus., 543 [46].
Beguiriztain, Iustus, S. I., 222 [7].
Bekker, scriptor, 519 [210] 547 [69].
Bellarmino, Robertus, Stus., 777 ; eius liber de Doctrina Christiana 58.
Bello et Cuervo, scriptores, 515 [198].
Belluno, oppidum 205 [1].
Bencio, Hieronymus, S. I., 186 365 430 431 481 482.
Beneficia Dei, in Exercitiis iesuitarum 632 ; contempl. accommodata pueris 255 ; amorem accendunt 344 ; perspicere eorum magnitudinem et multitudinem iuvat ad perseverandum 415.
Benignitas directoris, loci paralleli 259 [77] ; sit potius suavis quam austerus 495 596 ; hilarem vultum prae se ferat 173 497 ; debet animum exercitantis erigere et consolari 596 ; magno caritatis affectu eum dirigat 376 ; incitet suaviter 442 ; nullum signum diffidentiae det 443 ; patienter sustineat eum qui non prompte divinae voluntati respondet 720-721 ; erga turbatos 361 ; non reprehendat sed benevolum se praebeat 259.
Bernard, Paul, S. I., scriptor, 32.
Bernard-Maitre, Henricus, S. I., scriptor, 68 273 367 563 566.
Bernardus, Stus., in Exercitiis eius opera legenda 264 [99] 300 682 683 ; de examine particulari 501 [101] ; de dilatione in exsequenda vocatione Dei 524 [240] 646 647 760 786.
Biberach, Rod., O. F. Min., 511 [169].
Bid, Iohann. Bapt., typographus, 564.
Bibona, oppidum, 464 [1].
Bilbao, oppidum, 88 [2] 565.
Binarii cf. *Classium trium hominum Exercitium*.
Blondo, Iosephus, S. I., vita 464 [1] ;

textus Directorii 464-475 ; socius Commissionis ad Dir. recognoscendum 25 ; eius normae de Exercitiis tradendis 28 ; Commentarium de Exercitiis 12[2] ; — 35 432[4] 476 769[24] 777.

Bobadilla, Nicolaus, S. I., eius excursiones apostolicae 464[1] ; — 465.

Bohr, Ios., S. I., scriptor 32 34 68 88 563 566.

Bologna, oppidum 88[2] 179[1] 273[1].

Bonaventura, Stus., de sensibus intellectualibus et imaginariis 487-488, 510-511 519[69] ; — 146 195[21] 196 198[31] 246[12] 302 359[30 35] 462[21] 509 517[198] 518 547 654[134] 676 704 705 781[19].

Bonitas Dei, tanta est ut occurrat saepe non quaerentibus 692-693 ; imitanda ei qui longanimiter exspectat animae moras, 720-721; elucet in passione Christi 527 728 729 ; obiectum affectus in passionis meditatione 728 729 ; habeat exerc. in ea magnam spem 583 584 ; gustanda in applicatione sensuum 549.

Borja, Franciscus de, Stus., constituit Commissionem ad Directorium conficendum 15-16 ; eius Ordinationes 39 ; Scripta 46 ; Exhortatio 64 ; Meditationes 52 ; — 127 273[1] 366[1] 464[1] 533.

Borromeo, Carolus, Stus., 802[1] ; eius Regulae de Exercitiis tradendis 30.

Bouvier, Petrus, S. I., scriptor 31 68.

Brandão, Antonius, 195[16].

Braunsberger, Otto, S. I., scriptor, 134[1] 351[1] 755[1] 773[2].

Brescia, oppidum, 205[1] ; collegium brixiense 802[1].

Breviarium, devotius recitandum 134.

Broet, Pascasius, S. I., vita 268[8] ; servat methodum Sti. Ignatii in Exercitiis tradendis 268 ; Ferrarae 88[2] — 135.

Bruges, oppidum, 565 566 802.

Brünn, oppidum, 352.

Bruno, Ioannes, S. I., 58.

Bruxelles, oppidum, archiva 43-47 — 351 440.

Buck, Iosephus de, S. I., scriptor, 352.

Burgos, oppidum 88[2] 272[1] ; editio Exercitiorum anno 1574 facta 477 613[80] 655[135].

Burujón, oppidum in Hispania 483[1].

C

Caelestinus III Pont. Max. 223[10] 359[27].

Caelum, addenda meditatio de caelo 140 528 732 733 744 745 781 785 797 ; meditatio caeli pueros allicit plus quam inferni 255 ; Dir. habeat ad manum hanc meditationem 441 ; intueri Deum in caelo iuvat ad perseverandum 262 ; — 138 442 444 466[1] 468.

Calatabellota, oppidum 464[1].

Calisz, oppidum 786[1].

Calveras, Iosephus, S. I., scriptor 428[43] 663[158].

Campano, Ioannes Paulus, S. I., Modus et ratio tradendi Ex., 45.

Caccia, Alexander, 564.

Cahors, oppidum, Universitas Cadurcensis 662[158].

Caietanus 151[30] 515.

Caiphas, contempl. de gestis in eius domo 490.

Canae miraculum, contempl. facienda cum proponitur electio 461.

Candela, Ioannes Dominicus, S. I., socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25 780[9].

Canisius, Petrus, Stus., vita 133[1] ; Directorium Exercitiorum, textus 133-134 ; — 14 46 89[2].

Cantica Canticorum, quatenus consideranda in meditatione a noviciis 814.

Carafa, Carolus, Card., 114[5].

Caritas, perfectio in caritate 203 ; videat exerc., quomodo usus sit caritate 149 ; curandum ut exerc. proficiat in ea 417 ; per eam exercentur gustus et tactus spiritualis 302 303 510 676 678 ; per eam iungimur Deo 560 ; affectus caritatis in tertia hebd., 558 ; exercere eius opera est praxis paenitentiae 262 ; — 148.
Carminata, Ioannes Bta., S. I., 57.
Carolus V, imperator, 782.
Carthago, oppidum 138.
Cassianus, scriptor asceticus, de examine particulari 501 [100] — 517 [196] 520 [215] 607 [70] 646 647 785.
Castiglione, oppidum, Castillionense Collegium 205 [1].
Castitas, commendatur post Exercitia 263 ; possunt proponi meditationes de ea 432.
Castro, Christophorus de, S. I., scriptor, 52 141 [1] 475 [1].
Catania, oppidum 464 [1].
Catanzaro, Catacense Collegium 464 [1].
Ceccotti, Ioannes Bta. S. I., scriptor, eius meditationes 432 [4], Commentarium de Exercitiis 12 [2], Directorium editum a P. Watrigant 31 ; opinionibus similis est Patri Blondo 465 — 246 [12], 468 474 [40] 769 [74].
Cepari, Virgilius, S. I., 563.
Chuquiabo, oppidum 168 [1].
Cicero 365 [57].
Cilicium, Dir. indicet opportunitatem utendi cilicio 155 ; expedit dare cil. exercitanti 296 ; dandum vel offerendum 541 ; latenter relinquendum in cubiculo 170.
Circumcisio Domini, contempl., committitur iudicio Directoris 509 ; quomodo exponenda 164-165 ; concipitur in ea desiderium assimilandi se Filio Dei 710 711 ; — 158 159.
Claritas conscientiae cf. *Aperire conscientiam*.
Classium trium hominum Exercitium, loci paralleli 396 [101], finis 396 712 713 ; quomodo homines trium classium inter se differant 712 713 ; eius expositio 163-164 ; tradatur quarto die 405 ; repetendum hoc exercitium cum adest affectus inordinatus 310 ; iuvat ad electionem praeparandam 524 ; ad reformationem vitae 318, ad modos humilitatis comparandos 513 · 688 689 ; possunt effingi aliae similitudines 712-713 ; — 238 307 340 425 494-495 554 810.
Clemens Alexandrinus, scriptor, 492 [59].
Coadiutores temporales S. I., eorum Exercitia 221 797-798 782 ; quomodo eis tradenda Ex., 253-254 ; desideratur modus peculiaris coadiutoribus accommodatus 787 ; dentur eis Ex. accommodate ad eorum captum 128 371 757 ; doceantur modum simpliciorem meditandi 782 ; an danda sint eis integra Ex., 788 ; imprimantur Ex. italice ad coadiutores iuvandos 786.
Codacio (Codazzo), Petrus, S. I., vita 116 [11] ; eius paenitentia in Exercitiis 116.
Codina, Arthurus, S. I., scriptor, editor Exercitiorum in MHSI, 31 33 34 35 88 271 777 789 794 795.
Cognitio Dei, fructus Exercitiorum 144-145 ; cogn. amoris Dei 159 ; qualem Iesu Christi cognitionem habere debeamus 157 (cf. Finis secundae hebdomadae) ; — cogn. rerum supernaturalium 552 ; — Cognitio sui, quod remedium ex ea proveniat 146 147 ; est finis meditationis peccatorum 150-151 ; et fructus Exercitiorum 463 ; exercitans considerationе sui quaerat cognitionem suae miseriae 184 628 629 ; est necessaria iesuitis 628-629 ; quaerenda ab omnibus 640

641 ; modi eam consequendi 147-148. (Cf. Finis hebdomadae primae). — Cognitio peccatorum, a Deo impetranda 463 ; magni est momenti 447 ; est fundamentum reformandae vitae 610 611.

Coimbra, oppidum 121 122 125 244[8] 365 [1].

Colonna, Marcus Antonius, comitem sibi adiunxit Patrem Vitoria in expeditione cypriaca 89 [2].

Collegia, in aedificandis novis collegiis assignetur locus appositus ad Ex. 131 ; penuria collegiorum ratio intermissi usus Exercitiorum 73 [12] ; cf. *Loca ad Exercitia facienda.*

Colloquia, loci paralleli 223 [10] ; sunt lingua cordis 198 ; desideratur ut Dir. ea explicet initio 795 ; varii modi ea faciendi 658 659 ; exempla colloquiorum 159-160 ; sensus gratitudinis 160 ; traditionis sui 160 ; gratiarum actionis 160 ; admonendus exerc. ut in colloquiis maiorem reverentiam habeat 288 658 659 ; proprius eorum locus est in fine orationis 364 658 659 ; possunt fieri etiam ineunte et media oratione 425 656 657 ; expedit ut interdum ita fiant 385 ; quomodo in iis se habere debeat exerc., 385 ; possunt fieri sive voce sive mente 482 ; fiant plura in repetitionibus 504 ; tardioribus aperiunt viam ad orationem mentalem 223 ; sunt remedia depellendi distractiones 184 ; gratiae in eis petendae 193 ; coll. post tres classes hominum 307 ; coll. in 4[a] hebd. 322 ; coll. de Iesu Christi mediatore apud Patrem 761 ; — 134 137 150 195 303 426 478 505 560 778 793.

Colonia, cf. Köln.

Communio, loci paralleli 221[7] ; fiat ante Exercitia, si exerc. saepius eam accipit 96 373 494 ; ita ardentiore animo Ex. aggredietur 373 ; ante eam praeparandus exerc., 363 506 664 665 ; quibus punctis ad eam disponatur 664 665 785, indicatis eius utilitatibus 235 434 503 ; comm. in Exercitiis 223 237 281 283 389 508 ; exerc. doceatur de modo eam accipiendi 249, singillatim rudiores 220, valetudinarii 250 ; post Ex. commendetur eius frequens usus ad perseverandum 188 220 221 222 234 ; comm. hebdomadalis 249 280 418 535 750 751 ; iuvat ad Dei dona accipienda 462 [20] ; — 124 156 391 406 409 411 435 453 ; Cf. *Eucharistia.*

Compassio, affectus tertiae hebdomadae 526 558.

Compositio loci, loci paralleli 394[26] ; est tantum via et instrumentum ad fructum meditationis 654 655 ; exerc. se constituat quasi adesset mysterio 728 729 ; exponendus in Directorio modus animo fingendi loca 759 ; num effingendae etiam personae 759 ; explicetur in Exercitiis 652 653 ; iuvat ad attentionem et motionem animi 652 653 ; ne exerc. nimiam vim in ea sibi inferat 376 ; ne caput laedat 606 607 654 655 ; multi in ea plurimum laborant 449 ; subsidia ad eam facilius concipiendam 449 ; in Exercitio peccatorum 424, in tertia hebd. 526 728 729 : — 137 477 503 504 509.

Compunctio, datur a Deo 540 ; aliquibus diebus habenda ad purificationem animae 545 ; meditatione obtinetur 547 ; magna et diuturna est fundamentum magnae sanctitatis 547.

Confessarius, alius a Directore eligendus, loci paralleli 70 [3] 71 187 297 452 453 506 544 662 663 ; id maxime refert 388 ; exerc. eligat

confessarium quem malit 237 ; confessarius accommodet remedia ad spiritus necessitatem 128 ; quomodo per Ex. animas dirigere possit 429 ; habet occasionem movendi paenitentes ad Ex. 428 ; potest dare pueris quaedam Ex. per modum paenitentiae 254-255 ; Conf. stabilis iuvat ad perseverandum 750 751.

Confessio, valet ad homines ad Ex. trahendos 91 428 494 578 579 ; est praeparatio Exercitiorum 91 100 254 ; potest fieri ante Fundamentum si exerc. saepius confitetur 96 373 494. — Praeparatio confessionis generalis, loci paralleli 86 [12] 228 233 236 297 425 436 505-506 544 660 661 792 793 ; ostendendae eius utilitates, loci paralleli 103[82] 235 293 384 434 447 452 503 539 662 663 ; tempus praeparationis 86 387 452 ; eo tempore intermittantur alia Exercitia 86 104 388, cum ea misceantur aliquae meditationes 490 660 661 ; conf. diligenter paranda 506 662 663 ; num facienda ab iis qui alias Ex. peregerunt 792 ; modus eam faciendi explicandus rudibus 240 249, valetudinariis 250 ; facienda a iesuitis in experimento Exercitiorum 124, in aliis Exercitiis 791 804 ; ad praeparationem exerc. iuvetur Directoriis peculiaribus 428[43] 502 503 662 663 793[50]. Meditatio malorum habituum iuvat ad praeparationem 472. — Fructus confessionis generalis : universe 120 354 ; confert pacem animae 506 ; purgat a peccatis totius vitae 493 ; utilis est ad reformationem 628 629 ; ad Dei dona accipienda 462 [50] ; — 108 112 221 222 223 237 247 250 254 281 283 389 435 447 468 508 534 535 536 539 548 664 665 809. — Confessio frequens valet ad perseverandum 188 220 221 234 249 ; confessio hebdomadalis post Ex. 249 280 418 535 750 751 ; — 139 156 202 278 391 406 409 411 640 641.

Congregatio Generalis S. I., 1[a], decretum de Directorio Exercitiorum conficiendo 15 275 370[5] 491 576 577 ; 2[a] iubet Patrem Nadal scribere instructionem de consuetudinibus Societatis 127 ; iterat mandatum de Directorio conficiendo 15 ; 5[a], 430[56] 795.

Coniugati, eorum Exercitia 612 613 ; quo consilio Ex. eis dentur 612 613 ; quid si peculiari directione egeant 614 615 ; non tradatur eis electio 395.

Conscientia cf. *Aperire conscientiam.*

Consilia evangelica, Christus est eorum exemplar 554 ; placent magis quia meliora et perfectiora 488, et securiora 556 ; ingressurus electionem sit saltem indifferens ad consilia et praecepta 70 71 455 ; exerc. pro sua parte magis inclinet ad consilia 70 71 72 73 690 691 ; inclinatio ad cons. est melior dispositio ad electionem 307 ; minora signa requiruntur ad consilia quam ad praecepta sequenda 72 73 306 396 513 556 690 691 ; exerc. proponat sibi in meditatione viam consiliorum 310 ; faciat electionem de consiliis 76 77 116 437 553 556 ; offerat Deo alternis vicibus consilia et praecepta 76 77 402 ; cons. possunt servari in mundo 696 697 ; quid faciendum si consilia eligantur 696 697.

Consolatio, loci paralleli 72 [10] ; definitio 76 77 311 400 456-457 517 606 607 702 703 ; Dir. eam declaret 76 77 187 311 400 516-517 555-556 702 703 ; per eam Deus inmediatius suam voluntatem manifestat

314 ; per eam quaerenda vocatio Dei 76 77 ; in repetitionibus est uberrimus eius fons 258 504 ; anima fervens eam invenit in applicatione sensuum 680 681 ; dirigenda ad morum emendationem 602 603 ; consolationes exercitantium cognoscendae a Directore 444 ; aperiendae Directori 537 586 587 ; earum ratio quaerenda a Directore 70 71 438 ; exerc. persistat in consolatione 185 ; scribat consolationes notabiles 378 461 602 603 ; in eam non est contendendum tamquam in finem 96 ; exerc. tempore consolationis ne emittat vota cf. *Vota* ; — 771.

Constantinopolis, oppidum 138.

Constitutiones S. I., quatenus colligenda quae in eis de Exercitiis inveniuntur 421 422.

Contemplatio ad amorem, loci paralleli 322 [195] ; pertinet ad vitam unitivam 560 ; duobus modis distribui potest 734 735 ; methodus 763 ; momentum 560 ; apud P. Nadal 132 ; in noviciorum Exercitiis 805 814 — Quo tempore tradi possit, loci paralleli 323 [196] 320-321 768 769 ; post confessionem, si non sequuntur alia 391 ; in secunda vel in tertia hebd. 459. — 160 195 220 221 222 252 344 406 408 411 413 433 528 807.

Contemptus sui, imbibendus in Exercitiis a iesuitis 628 630.

Contritio, finis primae hebdomadae (cf. Finis) ; in ea insistendum 547 ; ad eam paenitentia externa disponit 487 ; petenda a Deo 134 463 ; Dir. de ea interroget 85 134 442 ; est fundamentum emendandae vitae 610 611 ; — 139 224 297 452 640 641.

Conversatio (colloquium), valet ad praeparationem Exercitiorum 91 ; quid in ea quaereret et quid evitaret S. Ignatius 112 ; modus conversandi cum exercitante 226.

Conza, oppidum 464 [1].

Cooperatio gratiae, ab initio Exercitiorum 285 ; quaerenda in exercitante a Directore 286 ; quomodo cooperandum 278-279 462 [20] ; Providentia Dei exigit ut diligenter cooperemur 287.

Cordeses, Antonius, S. I., vita 529 [1] ; Directorium 529-560 ; Epistola Patris Mercuriani 51 ; conceditur ei ut videat documenta de Exercitiis 21 ; scribit Directorium 21 ; sumit multa ex Directorio Patris Polanco 532-533 — 12 123.

Côrdoba, oppidum 39 168 [1].

Côrdoba Antonius de, S. I., 168 [1].

Cor Iesu et S. Petrus Canisius 134 [1].

Corona B. M. V. cf. *Rosarium*.

Coronatio Btae. M. V., contempl. in Exercitiis coadiutorum S. I. 254 ; in Exercitiis puerorum 255.

Cosenza, oppidum 464 [1].

Cosnard, typogr., 565.

Cracovia, oppidum 563 564 ; Observata collegii Cracoviensis cf. *Sawicki*.

Creatio hominis, 148.

Creaturae, factae a Deo 148 207 ; earum usus 149 206 ; quomodo per eas ad Deum ascendendum 474 ; quomodo vocandae in colloquiis ut Deum collaudent 160 ; videndum quomodo eis usi simus 149.

Cremona, oppidum 802 [1].

Cubiculum, in eo quae res sint oporteat 538 ; qui libri 374-375 ; in omnibus collegiis sint cubicula ad Ex., 775 ; quatenus everrenda ab exercitantibus cf. *Humilia officia*.

D

Daemon, eius exercitus 162 ; quod odium habeat in Christum 162 ; pec-

cavit tantum semel 208 ; eius invidia 207 ; oppugnat Ecclesiam 520 ; gignit confusionem 517 ; a peccatore recipitur 151 ; eius signa 708 709 ; transfigurat se in angelum lucis 520 ; conatur ut exerc. minuat tempus orationis 227 ; eius effectus in tepidis 473-474 ; eius tentationes 444, in electione 694 695 722 723 724 725, in hora mortis 214 542 543 ; eius suggestiones 812 ; indicium eius est celare res 521 ; invadit tempore desolationis 702 703 ; — Dir. exercitantem praedoceat de futura eius oppugnatione 154 ; detegat eius fraudes in electione 516 ; communicatio cum Directore est remedium contra eius tentationes 96 145 445 ; caveat exerc. ne post Ex. exceptum semen ab eo suffocetur 748 749 ; — 139.

Dalmases, Candidus de, S. I., scriptor, 37 47 [1] 52.

Danzig, oppidum, Gedanensis domus S. I., 786 [1].

David, rex et propheta, peccator 541, vocatus a Deo 162.

Debuchy, Paulus, S. I., 440 441 444.

Defectus in Exercitiis tradendis, loci paralleli 420 [1], 114 [7] 125-126 360-361 ; quidam usus rarissimus 491 492 ; ignoratio methodi 491 492 ; quid de electione ad vitam religiosam proponenda, antequam Christi consilia exerc. elegerit 116 ; ratio defectuum est ignoratio Directorum 142.

Delattre, Petrus, S. I., 37.

Deputati ad Directorium conficiendum, Iudicium ab eis prolatum 794-801 ; nomina 25 ; labor ab eis perfectus 25 795.

Desertum, tentationes Iesu Christi in deserto, contempl., 405 407 ; repetitio 408.

Desiderium proficiendi, dispositio quaerenda in exercitante 372.

Desolatio, definitio 72 76 77 457 702 703 ; per eam investiganda voluntas Dei 76 77 ; declaratur exercitanti 187 311 400 ; Dir. exercitantem ad eam praeparet 604 605 ; de ea interroget 70 71 438 604 605 ; exerc. scribat desolationes 461, eas Directori aperiat 537 586 587 ; non est quaerenda 96 ; augeri solet post meridiem 98.

Deus, eius est diligere 183 ; ipse est ultimus finis omnium 183 ; considerandus ut Pater 198 ; ipse solus eligit suos 95 ; eius beneficia 149 ; ab eo omnia bona derivantur 415 ; qua benignitate agat erga electos 444-445 ; multa communicare solet 170 ; vocat ad perfectiora 164 ; donat specialia auxilia illis qui eius voluntatem faciunt 522 ; semper paratus ad dona effundenda 572 573 ; magis paratus ad sua dona infundenda quam sol ad radios suos 415 ; diligit nos plus quam nos ipsi 415 ; quae dona infusione divina concedat 546 ; omnia donat exercitanti peculiari amore 748 749 ; eius communicatio cum anima 150 ; omnia inefficacia sunt sine eius auxilio 364 ; de eius beneficiis 814 ; eius voluntas regulat omnem voluntatem 163 ; est praecipuus auctor orationis, qui illustrat, movet, compungit 540 ; initio videtur deserere electos 443 ; summe odit peccatum 384 526 ; confert sensum abominationis peccati 546 ; errantes sequitur, sed multo magis accipit eos qui ad se accedunt 584 585. — Attributa Dei, varia 144 145 199 ; eorum consideratio 138 ; investigantur in meditatione 680 681 ; est Creator 148 550 ; Bonus 526-527 et passim ; Sapiens 526-527 ;

Salvator 550 551 ; est lux et amat lucem 521 ; quod magisterium exerceat per Ecclesiam 521. — *Officia Directoris erga Deum*, Dir. est idoneum instrumentum Dei 153 170 586 587 ; quaerat solum eius gloriam 153 ; habeat in eo fiduciam 153-154 ; ab eo omnia recipit 170 ; familiariter cum eo agat 170 ; omnem vim suae actionis ab eo exspectet 598 599 (cf. orare). — *Officia exercitantis erga Deum* 148 ; exerc. pendet ex divina Bonitate 445 ; cogitet in oratione Deum esse patrem 416 ; cognitio Dei est fructus Exercitiorum 144-145 ; melior cognitio Dei obtinetur ex consideratione vitae Iesu Christi 552 ; cognitio amoris Dei est fons amoris 159 ; intelligenda voluntas Dei 169 ; voluntas exercitantis perfecte subiciatur voluntati Dei 183 ; exerc. se Deo totum offerat 181 ; offerat electionem 704 705 ; Dei filiatio amittitur per peccatum 463 ; quomodo animo concipiendus Deus praesens 184 ; De praesentia in anima 215-216 ; Deus adest, si perseveratur humiliter 261 ; cogitandum de bonitate Dei 451 ; nulla pax ei qui Deo resistit 523 ; plena gratitudo erga beneficia Dei 524 ; tria necessaria ad Dei dona excipienda 462 [20] ; fiducia habenda cum Deus confert sensum paenitentiae 547 ; modus se disponendi ad Dei dona accipienda 493 ; quomodo ascendendum ad Deum per creaturas 474 ; curet exerc. in omnibus Deum quaerere 807 ; agenda omnia in Deo 812 ; videndus Deus in omnibus rebus 195 ; quid sit reficere amicitiam cum Deo 526 ; peccator amittit amicitiam Dei 542 ; quaerenda a Deo detestatio perfecta peccati 463 ; peccator est offensor maiestatis Dei 151 ; Deus voluit per Ex. egregia dona elargiri 375 ; — Deus dedit S. Ignatio Ex. spiritualia 174 ; omnes actus qui circa Deum versantur, sunt Ex. sp. 245.

Devotio, modus eam assequendi 604 605 ; exerc. ne se oneret multitudine devotionum 222 ; renovatio devotionis 222 ; devotio erga sanctos et angelos iuvat ad perseverandum 188 ; devotio iam concepta post Ex. piis exercitationibus est alenda 750 751.

Dictatio, puncta prout iacent sufficiunt magis versatis in rebus spiritualibus 302 ; dictanda puncta electionis tertii temporis 315 ; iuvat dictare puncta 125 ; Dir. dictet capita memoriter 437 ; magis versatis sufficit dictare mysteria Christi 680 681 ; nihil dictetur de reformatione 318 ; quae dictanda sint in tertia hebdomada 320.

Diertins, Ignatius, S. I., scriptor 564 565.

Dionysius, Areopagita, scriptor, 514 526.

Dionysius, Carthusianus (Rickjel), quatenus legendus in Exercitiis 264[89] 460 588 589 ; — 223 246[14] 358[26] 359[28].

Director Exercitiorum, eum habere oportet 390 ; necessarius est 137 175 375 376 ; ratio necessitatis 491 ; maximi interest 142 ; iesuitae utantur Directore 254 ; quatenus Ex. fieri possint sine Directore 230 791 ; habeatur Directorum delectus 131. — *Qualis esse debeat Dir.*, loci paralleli 286[54] ; generatim 495 534 596-597 ; sit tantum unus 187 373 437 ; sciat se esse indignum instrumentum Dei 153 170 586 587 ; recognoscat se virtutibus destitutum 287 ; considerandus ut angelus 170 180 ; ut coadiutor divinae gratiae 540 ; est viva vox Dei 175 ; conci-

liet et servet auctoritatem apud exercitantem 97 286 600 ; sit ei gratus 286 790 ; sit familiaris cum Deo 170 ; diligens 289 ; prudens 278 ; verus dux electionis 167 ; ad Ex. dirigenda apti eligantur 130. — *Praeparatio Directoris*, loci paralleli 131 [39] ; praeparationis momentum 131 ; modus 153 495 ; in primis opus est Ex. fecisse 110 [17] 154 187 258 370 441 ; dein oportet cognoscere bene librum Exercitiorum, loci paralleli 75 [15] 187 359 372 596 597 ; eum penitus pernoscat 258 ; annotationes bene discat 441 ; instructus sit variis Exercitiorum regulis 458 ; legat documenta P. Ignatii 169 ; si non est multum exercitatus, det tantum Ex. primae hebdomadae 109 ; necessarium est ut iesuitae se praeparent ad Ex. danda 245 254 370 ; eo consilio conferant cum expertis 370-371 ; possunt docere religiosos modum Ex. dirigendi 253. — *Officium Directoris*, loci paralleli 376 [38] 256-257 437-438 ; modus tractandi exercitantem 99 ; initio eum adeat 640 641 ; desideret spiritualem eius profectum 286 372 ; cognoscat eius indolem et motus 143 287 444 600 601 ; discernat spiritus 76 77 ; singula indoli exercitantis accommodet 169 (cf. Accommodatio) ; consideret quae ei desint 443 ; de quibus eum edocere vel monere debeat 155-156 159 173-174 287 ; agat cum unoquoque singillatim 373 ; in quibus et quomodo dirigere et instruere debeat 290 ; intellegat quomodo se habeat exerc. in victus ratione 87 ; roboret, dirigat, instruat et animet 442 443 447 ; semper animum addat 378 498 ; ad quae debeat hortari 604 605 ; saepe animadvertat quomodo exerc. resistat 447 ; remedia afferat 447 ; respondeat quaesitis 94 ; quae ipse quaerere debeat 152-153 161 ; ne nimium exercitantem urgeat 444 ; praecaveat ne exerc. caput laedat 606 607 ; ante puncta diligenter consideret Exercitium proponendum 256 ; meditetur ante puncta tradenda, loci paralleli 256[48] ; quae dicet, optime praeparet 97 600 601 ; breviter puncta tradat, loci paralleli 97 [33] 138 ; melius est puncta memoriter declarare 288 ; aperiat viam meditationis 604 605 ; explicet modum meditandi 443 ; videat quomodo exerc. se habuerit in modis orandi 326 ; eum hortetur ut recollectionem et communicationem cum Deo quaerat 169-170 ; doceat remedium contra distractiones 155-156 ; regulet lectionem 226 ; exercitanti tradat vitas sanctorum accommodatas 588 589 ; explicet sensum eorum quae scripto sunt tradita 461 ; quomodo agat cum tentatis 361 ; non det occasionem ut exerc. suspicetur 378 604 605 ; ostendat semper se bene sperare 606 607 ; semper animum addat 378 498 ; metiatur tempus possibilitate exercitantis 232 ; committitur eius prudentiae interruptio 796 ; multa committuntur eius prudentiae 425 ; Deo acceptos referat fructus 598 599 ; omnia recipiat ut a Deo accepta 170 ; diffidat sibi et fidat Deo 153-154 170 ; — *Director in electione*, Officium generatim 515-516 692-695 716-719 ; ne inclinet ad alterutram partem 314 692-693 ; sequatur motionem Dei, non praeeat 692 693 ; sit indifferens 694 695 ; disponat suum officium ut exerc. a Creatore doceatur 314 ; advertat motus gratiae 471 ; sinat Deum de sua creatura disponere 598-

599 ; quando possit aliquid suadere 775 ; invigilet fraudibus daemonis 694-695 ; quid si immisceatur aliquid non rectum, vel si alucinatur exerc. 314 722-725 cf. *Benignitas Directoris*.

Director spiritualis, consulendus in viis spiritus 748 749 ; procedendum secundum eius consilia 748 749 ; habere directorem iuvat ad perseverandum 418.

Directorium Exercitiorum, utile ad iuvandos omnes operarios spirituales 492 ; S. Ignatius tradit normas de Exercitiis 13-14 ; normae aliorum Patrum antiquorum 14 ; Commissio Congregationis Generalis primae 14-15 ; acta a R. P. Laïnez 15 ; a S. Francisco de Borja 15 ; sub R. P. Mercuriano 15-17 ; a PP. Polanco et Miró 16-17 ; a R. P. Acquaviva 17-26 ; qui totam rem ex integro reficere constituit 17-18 ; antiquas normas iterum examinat 18 ; iubet antiquos Patres scribere quae sibi in mentem occurrant 18 ; mittit eis scripta recognoscenda 18-20 ; Scripta adhibita ad Directorium conficiendum 18-19 21 ; colliguntur scripta Romam missa 20 ; his examinatis instar centonis conficitur Directorium 21-22 ; ex hoc conficitur Directorium quod editur anno 1591 21-22 562 ; Fontes Directorii 22 ; adiuncta conscriptionis 22 576 ; mittitur ad provincias 22 568 576 ; septies editur 31 563 ; natura et scopus Directorii 23 ; observationes factae 23-25 ; natura praecipuarum observationum 24 ; recognitio et promulgatio Directorii officialis 25-26 ; Commissio ad Directorium recognoscendum 25 ; Directorium officiale 26 ; paulum differt a Directorio anni 1591 26 ; — *Alia Directoria* 27-28 ; Normae traditae ad Ex. iesuitarum 28 ; Editiones Directoriorum 30-37 ; editio MHSI 32-34 ; editio nostra 35-37 ; quid addamus praecedenti editioni 35-37 ; Defectus notati in Directorio 777-778 ; Notata de stilo Directorii 770.

Directorium ad confessiones audiendas cf. *Confessio*.

Discretionis spirituum, regulae, cf. *regulae*.

Dispositio exercitantis, loci paralleli 177 [14] 177-178 436-437 ; Necesse est habere rectam dispositionem 137 ; Dispositio opportuna ad dona capienda, removenda impedimenta 493 ; ad gratiam 415 ; ad orandum 498 ; ad excipiendas inspirationes Spiritus Sancti 312 ; Directoris est exercitantem disponere ut a Creatore doceatur 314 ; exerc. disponitur ad Ex. lectione et precibus 774 ; — Dispositio apta ad ingredienda Ex., 96 100 495 584 585 ; ad Ex. primae hebdomadae 87 ; ad Ex. secundae hebdomadae 507 668 669 ; ad electionem 70 71 400 512-513 ; si exerc. sentit affectum repugnantem paupertati reali, in hanc potius inclinet 716 717 ; quo magis dispositus est exerc., eo magis iuvatur 144 ; — *Dispositiones variae* : exerc. totum animum ad Deum convertat 380 ; ne constituat terminos desideriis Dei 584 585 ; se committat in manus Dei 99-100 285 (cf. resignatio) ; confidat Dei bonitati 285 ; habeat desiderium proficiendi 372 584 585 ; contendat ad id quod est perfectum 509 670 671 ; intellegat suam necessitatem 582 583 ; curet habere promptiorem et ardentiorem animum 373 ; et magnam spem 584 585 ; det operam singulis meditationibus 380 ; sit diligens 177 181 183 ; humilis

144 (cf. humilitas) ; — dispositiones non rectae 360 ; inviti parum aut nihil proficiunt 372 ; qui non sunt recte dispositi, cum fame reliquantur 670 671.

Distractiones, earum causae 156 ; sentiuntur initio a multis 178 ; modus in eis habendus 178 183-184 ; patienter sustinendae 197 ; Dir. det remedia contra eas 155-156 ; exercitantem de eis interroget 358 — 424.

Distributio (temporis partitio), eius necessitas 137 ; varietas 224 228-239 ; — 223 499.

Dobschutz von, scriptor 520 [314].

Doctrina christiana, Dir. eius summam memoriter teneat 417 ; meditari eam quis potest iuxta tres modos orandi 417.

Doménech, Hieronymus, vita 113[4] 179 [1] ; Directoria 178-186 ; eminet in Exercitiis primae hebdomadae tradendis 179 [1] ; accipit a R. P. Acquaviva scripta de Exercitiis 20 ; tradit scripta haec Patri Román 20 ; meditationes Patris Doménech 64 ; — 14 346 439.

Dominici Sancti, Fratres, 175 ; Ioannes de la Peña 176[7] ; Mancius de Corpore Christi 175[7] ; cf. Thomas Pedroche.

Dueñas, oppidum 114[5].

Duhr, Bernardus, S. I., 217 [1].

Dumeige, Gervasius, S. I., 37.

E

Ecclesia, est lux 521 ; militans et triumphans 162 ; per eam Deus revelat sua mysteria 551 ; Iesus Christus est eius sponsus 551 ; per eam possumus habere cognitionem Iesu Christi 552 ; quomodo iuvemur eius principiis 514 ; quatenus sentiendum cum ea 462 [20] ; eius doctrina fulciuntur rationes electionis 521 : quidquid eligitur debet considerari bonum ab ea 514 ; variae vocationes in Eccl. 522 ; exponenda rudioribus eius praecepta 249 ; quomodo meditari possit exerc. eius praecepta cf. *modi orandi* ; oppugnatur a daemone 520.

Ecclesia (Templum), est locus aptus ad Ex. tradenda mulieribus 106 108-109 112 177 372 ; cubicula ad Ex. destinata sint prope ecclesiam 775.

Ecclesiastici, qualia Ex. eis danda 614 615.

Editiones Directoriorum 30-37 563-566.

Electio, quanti sit momenti ad salvationem animae 152 ; res omnium difficillima 511 682 683 ; Ex. utiliora sunt iis qui nondum statum vitae elegerunt 114 ; qui dubii sunt de sua electione, multum Exercitiis iuvari possunt 137 ; ad electionem ordinantur praecedentia in Exercitiis 152 ; tantum nitendum rationibus supranaturalibus 514 516 ; Ex. continent omnia quae de hac re dici possunt 269 ; momentum electionis 522-523 682-683 ; electionem recte facere iuvat ad Dei dona excipienda 462 [20]. — *Condiciones ad electionem faciendam* : loci paralleli 309 [148], quinam ad electionem admittendi 512-513 686-687 : non detur nisi illis qui eam desiderant 398 688-689 ; optio detur, loci paralleli 95 [18] ; necessaria est indifferentia 76 77 142 435 455 682 683, quae est fundamentum electionis 142, a qua pendet bona el., 152 ; necessaria est plena voluntatis resignatio 74 75 309 ; vel potius inclinatio ad consilia 309 ; affectus adversus consilia impossibilem reddit electionem 309 ; exerc. liber sit

ab omni affectu inordinato 688 689 ; optima dispositio est tendere ad id quod est perfectum 690 691 ; opus est maxima recollectione et segregatione 70 71 187 225 310 436 513 ; animus sit quietus 398 403 436 456 519 706 707 ; fervens ac fortis 507 508 ; non improbandus exerc. si misceat quod non repugnet Dei voluntati 318 692 693 ; in eligens facit quod in se est, potest optimam Deo reddere rationem 314. — *Quibus non danda est electio*, loci paralleli 252[43] ; quibus nihil dandum 171 ; ei qui non sit indifferens 435 455 ; eis de quibus non multum speratur 176 250 512 ; a Sto. Ignatio rarius dabatur 112 ; non detur coniugatis 177 395, religiosis 177 232 252 395 455 612 613, monialibus 130, personis nimium occupatis 283-284, iesuitis, loci paralleli 171[21] 110 130 634 635 788[6], iis qui deliberatum habent ingredi S. I. 124 129 ; de electione tradenda noviciis 788 812 ; de iis qui antea electionem fecerunt 78 ; modus regulas accommodandi ad alias electiones 110 396 468 635 636 ; el. potest fieri de modo proficiendi in virtutibus 130 252 813, iesuitae docendi sunt omnia quae de electione dicuntur 252 ; uti licet regulis electionis ad emendationem vitae 804 ; dilatio in exsequenda electione 524 ; non detur nisi ei qui 12 saltem diebus fuerit in Exercitiis 224. — *Praxis et ordo electionis*, tempus incipiendi, loci paralleli 305[133], 159 430 553 554 710 711 ; Praeludium electionis est fere principium et fundamentum electionis 524 714 715 ; non dictandum sed verbo explicandum 306. 307 ; declaretur 341 405 555, quid si affectum inordinatum habeat exerc., 310 ; el. praeparatur exercitio regni Christi 670 671 ; modus proponendi electionem 311-318, 524-525 710 711 714 715 ; Officium Directoris in genere 515 516 ; ante omnia proponat utrum consilia an praecepta sequenda 81 ; maius pondus necessarium ad praecepta quam ad consilia, loci paralleli 72[8] ; declaret primam partem electionis 72 73 ; quae Dir. observare debeat 315-318 ; non relinquendae contemplationes vitae Christi, loci paralleli 307[137] ; quaenam mysteria contemplanda tempore electionis 397 ; 456 ; materia electionis gradatim proponenda, loci paralleli 78[25] 399 456 514-515 553 696 697 ; variae res de quibus el. fieri possit 399 ; quid agendum Directori si immisceatur aliquid non rectum 314 ; proponatur valde diligenter 172 ; exigenda ratio electionis 400 ; saepius exerc. visitandus 511 682 683 779 796. — *Tria tempora electionis* 400-404 516-519 ; inter se iuvantur 473 ; electio primi temporis, loci paralleli 555[95] ; electio secundi temporis, loci paralleli 312[160] ; 714-719 ; modus eam proponendi 312-313 714-715 ; si Deus primo tempore non movet, insistat exerc. in secundo 76-77 ; iis qui amant affectus in oratione, melius est dare electionem secundi temporis 473 ; quid si constet de certitudine motionis Dei 519-520 ; si exerc. remanet dubius, potest applicare tertium tempus 314 ; quando praeferendum secundum tempus et quando tertium 314 ; quid si eligantur contraria secundo et tertio tempore 314 ; electio tertii temporis, loci paralleli 77[23] 718-723 ; adhibeatur cum secundo tempore non sit facta electio 76 77 313 ;

modus eam adhibendi 313-314 718 719 ; puncta sunt dictanda 317 ; exerc. annotet scripto rationes in utramque partem 720-721 ; si non habet tranquillitatem, detineatur aliis meditationibus 316 ; offerendum Deo utrumque extremum ut appareat quid magis ei placeat 76 77 457 ; comparatio secundi et tertii temporis electionis, loci paralleli 314 [168] — Observationes de electione 553-558 ; — 220 267.

Eleemosinae, ut a coniugatis fiant, tractetur in Exercitiis 612 613 ; cf. *Regulae*.

Emmaus, apparitio Iesu Christi, contemplatio 412.

Emmerich, oppidum 218 [1].

Emendatio, ad eam obtinendam considerentur pravae propensiones 358 ; ex singulis Exercitiis aliquod propositum ad eam eliciatur 358.

Emptor, exerc. tradat ei pecuniam pro prandio 93 373.

Enghien, oppidum, collegium angiense 219 ; Collectio Bibliothecae Exercitiorum 31.

Estrada, Franciscus 114[5] ; contiones 266 [1].

Eucharistia, contempl., 56, 216-217 319 409 467 [1] ; proponenda iesuitis 618 619 ; compositio loci 760 ; potissimum accommodatur viae unitivae 813 cf. *Communio*.

Eusebius a Caesarea, scriptor, 492 [29].

Evangelium, loci paralleli 263 [99] ; legendum in Exercitiis 300 359 375 437 460 508 588 589 772.

Ezquerra, Alfonsus, S. I., scriptor 52.

Examen conscientiae, iuvat ad Dei dona excipienda 462 [20] ; ad auferendas radicibus omnes malas herbas 447 ; ad praecavenda peccata futura 772 ; bene intellegatur a iesuitis 619-620. — *Examen generale*, loci paralleli 103[50] ; eius necessitas 212-213 ; ad multos plures quam ad Ex., 371; quomodo exponendum 213 293 ; quae iuvant ad id bene faciendum 382 ; exponatur primo vel secundo die 171 381-382 390 434 646 647 ; exponatur rudibus 220 280, pueris 255, impeditis negotiis 220 282, iesuitis cum repetunt Ex., 791, accommodetur noviciis cum repetunt Ex., 811 ; facientibus Ex. primae hebdomadae 81 ; num dandum iis qui alias Ex. fecerunt 792 ; num simul cum examine particulari faciendum 792 ; quaerat Dir. ab exercitante quomodo faciat examen 358 ; explicandae utilitates examinis 502 503 ; fiat cotidie post Ex., ut auxilium perseverantiae 87 91 249 263 434 529 538 539 750 751 — 82 108 112 121 134 144 150 187 221 233 234 236 249 250 267 279 421 424 425 466 [1] 468 534 759 772 804 807. — *Examen meditationis*, loci paralleli 258[70], commendandum peculiari cura 290 ; de modo adhibendi Principium et fundamentum 381 ; de additionibus 309; quaerat Dir. cum visitat exercitantem quomodo faciat Ex., 83 ; expedit ut exerc. deambulet cum examen facit 260 ; — 170 258 383 448 454 455 461 479. — *Examen particulare*, loci paralleli 102[49] ; bene discendum 538 ; valde utile 213 381 538 646 647 ; proponatur primo die 390 434 446 447 ; modus proponendi 292-293 ; suggerendum etiam in secunda et sequentibus hebdomadis 454 ; eius usus in Exercitiis 501 792 ; fiat cotidie 390 405 407 412 450 ; detur iis quibus datur prima hebd. 81, rudibus 220 280, impeditis negotiis 220 282, iesuitis 472 792, coadiutoribus 757; iuvat ad perseverandum per to-

tam vitam 381 415 416 501 502 538 539 646 647 ; — 82 112 134 150 187 248 259 329 330 424 427 434 758 771.

Excellentia Exercitiorum, sunt donum Dei 574 575, valde efficacia ad salutem et perfectionem 578 579 808 ; arma ad profectum animarum 370 ; optimum remedium ad evitandam remissionem animae 806 ; remedium infirmitatis animae 578 579 ; continent modum perfectum orandi 465 ; magnam auctoritatem apud omnes sibi conciliarunt 500 ; sunt plena pietate et sanctitate 242 ; tutissima et certa quia approbata a Summo Pontifice 242 243 ; sunt thesaurus 574 575 ; per ea perfecte paramur ad Dei dona capienda 370 ; — 72 92 131 242-245 492 493 573.

Exercitans, cuicumque aliqua Ex. dari possunt 137 ; quibus possint dari omnia Ex., 106 371 580 581 ; qualis oportet sit exerc., loci paralleli 90 [1] 176 ; qualitates indicatae a Sto. Ignatio 580 581 ; variae exercitantium classes, loci paralleli 219 [1] 219-221 248 ss., 280-284 534-536 ; quae Ex. unicuique classi danda 361 ; quibus dari possint integra vel non integra Ex., 608-609 ; dispositio exercitantium (cf. dispositio) ; in Exercitiis iacitur spirituale vitae fundamentum 582 583. — *Opera ponenda ab exercitante*, loci paralleli 257[88] ; quid generatim facere debeat 182-184 226 498 499 ; res per se ipsum considereat 97 ; nulli parcat labori 448 ; ne nimis tamen se urgeat 444 ; Exruminet ac secum repetat 448 ; agat solum cum Directore 259 376 ; referat omnia Directori 87 96 177 585 235 258 584 585 758 ; oboediat Directori 87 ; optet perfectissima 509 670 671. — Plures exercitantes simul, loci paralleli 223 [22] 206 ; oportet indicare in Directorio quot personae uno eodemque tempore exercendae 157 cf. *Simul*.

Exercitia, quid sint 144 180 245 492 568-571 ; assimilantur SS. Scripturis 243 429 ; non solum religiosis sed etiam saecularibus sunt necessaria 580 581. Cf. Accommodatio, Additiones, Annotationes, Approbatio pontificia, Colloquia, Compositio loci, Director, Dispositio, Electio, Examen, Excellentia Exercitiorum, Fructus, Hebdomada, Ignatius de Loyola, Indifferentia, Liber Exercitiorum, Meditatio, Methodus, Modi orandi, Oratio, Puncta meditationis, Reformatio vitae, Regulae Exercitiorum, Repetitio, Rudiores, Scripta, Decessus, Tempus Exercitiis impendendum, Visitatio.

Expensae solvendae in Exercitiis, loci paralleli 93 [13] ; modi varii expensas solvendi 93 125 224 225 373 592 593 ; cur solvi debeant 125 130 ; quando non opus sit eas exigere 130 — 789.

Experimentum mensis Exercitiorum, ab omnibus noviciis S. I. fieri debet 123-124 128 ; tempus et modus 121 124 ; expedit ut initio noviciatus fiat 371 ; non potest mutari in alia experimenta 124 128 ; quatenus eximi quis possit 124 ; finis experimenti 121 122 129 ; — 192 103.

F

Fabi, Fabius de, S. I. Vita 419[1] ; Eius Directorii Exercitiorum textus 419-438 ; opinionibus similis est Patris Blondo 485 ; De quodam Directorio quod ei potest tribui 481 ; Monita ei a R. P. Mercuriano

data 266-269 ; socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25 ; annotationes quasdam fecit 168 ; quaerit a P. Ruiz rationem exercitiorum 169 — 14 19 28 34 40 41 42 51 178 476 780[9].
Fabritio, Iosephus, S. I., eius Explicatio doctrinae christianae 58.
Farao, Carolus, S. I., 802[1].
Favre (Faber, Fabro), Petrus, Btus., S. I. 113[1] ; tradit Ex. Sto Petro Canisio 133[1] ; eius paenitentia in Exercitiis 115 ; servat methodum ignatianam sincere 268 ; — 179[1] 193 266[1] 294[91] 431.
Fazio, Iulius, S. I., 41.
Ferrara, oppidum 88[2].
Ferrer, Vicentius, Stus., 175[6].
Fides, per eam iungimur Deo 560 ; illuminat intellectum et inflammat voluntatem 550 ; quomodo crescat in via illuminativa 559 ; eius actus in applicatione sensuum 510 676 ; fulcit rationes tertii temporis electionis 521 ; est pars consolationis 72 73 (Cf. Consolatio, definitio) examinandum quomodo ea usi simus 149.
Fiducia in Deo, Directoris 153 154 170 ; multum confidat in Deo 598 599 ; ut in Patre 198. — Fiducia in Deo, exercitantis, ut in fonte omnium bonorum 287 ; in Dei clementia et liberalitate 584 585 ; in sapientia divina ad egregia dona capienda 375 ; exerc. ne fidat suae industriae sed bonorum donatori 456 ; habere fiduciam in Deo est dispositio exercitantis 285; est elementum consolationis 456 (cf. Consolatio, definitio) ; qui actus fidei excitetur in meditatione 451 ; exerc. habeat fiduciam etiam cum aridum se sentit 604 605 ; electurus credat Deum non passurum se decipi 692 693.
Filii prodigi, meditatio cf. *Prodigi filii*.
Finis Exercitiorum, generatim, loci paralleli 269[14] 134 169 193 370 429 545-546 ; in religiosis 455 ; eo metiendum tempus 537 ; ab eo non discendendum 425 ; praesertim in electione 522 ; qui finis non debeat intendi 96 ; pericula ex ignorato fine 421 425. — Indicandus est exercitanti finis Exercitiorum, loci paralleli 169[2] ; 193, 235, 285, 503. Finis primae hebdomadae, loci paralleli 446[27] 146 147 157 187 193 244 291 297 354 380 386 388 435 446[27] 496 503 506-507 537 541 550 638 660 661 666 667 808-811. — Finis hebdomadae secundae 157 291 355 507 537 666 667. Finis hebdomandae tertiae 194 247 291 317 355. Finis hebdomadae quartae 194 195 291 355 356. — Finis meditationum, unusquisque exerc. habet suum finem 183 364 ; intellegat eum exerc., 183 ; Finem ultimum in omnibus rebus considerare iuvat ad perseverandum 262 263.
Firenze, oppidum 273[1] 563 564.
Fischer, scriptor 359[30].
Flagellum, ostendendum quam sit conveniens 155 ; dandum vel offerendum 541; latenter relinquendum in cubiculo 170 296 ; — 154.
Fouet, Ioannes, typographus 563.
Fouqueray, Henricus, S. I., 268[8].
Franco, Antonius, S. I., scriptor, 123[7].
Frankfurt a. d. Oder, oppidum 786[1].
Frascati, oppidum 465[1].
Freiburg, oppidum in Helvetia 134[1] 218.
Frías, oppidum in Hispania 89[3].
Fructus Exercitiorum, loci paralleli 107[7] 96 ; intellegat exerc. percipiendum sibi esse fructum 183 ;

non pendet ex diuturnitate temporis sed ex mensura profectus 746 747 ; pendet multum ex communicatione cum Directore 145 ; eo copiosior fructus quo maius desiderium proficiendi habeat exerc., 372 ; maiorem habeat sui deditionem 97 ; quo diligentior sit in Exercitiis 586 587 ; parum fructus capiet exerc., si parvi pendat annotationes 499, vel additiones 660 661 ; quibus utiliora fiunt Ex., 114 ; fructus sunt indicandi exercitanti 439 445 536 537, ut trahatur ad Ex., 578 579 ; Dir. Deo fructum acceptum referat 598 599. — *Quinam sint fructus*, generatim 110 120 142 154 174 244 268 275 462-463 495 536 572 573 ; magni fructus percepti primis Societatis temporibus 428 429 ; in religiosis 612 613, maiores quam sperare ausi sunt 572 573 ; in Exercitiis sementis tantum est facta 748 749 ; evanescunt fructus, si non consulitur perseverantiae 748 749 — singillatim, pax quae remanet 92 439 578 579, lumen, cognitio voluntatis Dei 144 179 439 578 579 ; solutio dubiorum et perplexitatum 140 ; cognitio Dei et hominis 144 ; fervor 174, remedium ad spiritus iacturam 128 ; mutationes morum 578 579 ; motus voluntatis ad detestandum peccatum et ad Deum amandum 450 451 ; affectus conformati cognitioni 360 ; potentiae et sensus renovata 181 ; dispositio ad excipiendam gratiam efficacissimam 369 ; plurimae vocationes ad Societatem Iesu 107 174 244 493 ; fundatio Societatis Iesu 369 ; multi iesuitae acceperunt spiritum Societatis per Ex. 108 ; Exercitiis demonstratur num exerc. iesuita sit aptus ad orationem 122 ; excitantur vocationes ad plures alias religiones 572 573 ; Ex. iuvant ad homines lucrandos ad divinum servitium 108 ; insignes fiunt reformationes 493. — *Causae fructus*, loci paralleli 276[8] ; 120 174-176 493 572 573 ; fructus est effectus gratiae a solo Deo datae 598 599 ; Ex. disponunt efficaciter ad dona divina remotione impedimentorum 574 575 ; concurrunt Deus, homo, lectio, meditatio 174-176 ; latet in Exercitiis vis quaedam, quia fundantur in Sacra Scriptura et sanctorum doctrina 429 ; Divina Sapientia cooperari voluit cum Exercitiis ad egregia dona elargienda 375 ; — 131 133 269.

Fructus meditationum Exercitiorum, varii 185; consistunt maxime in actibus voluntatis 186, deducendi ex considerationibus 197 ; apparent in operibus 198 ; conandum semper aliquem fructum capere ex mysteriis vitae Christi 395.

Frusius (des Freux), Andreas, S. I., 126 [22].

Fuga in Aegyptum, contempl. 404 405.

Fundamentum cf. *Principium et Fundamentum*.

G

Gagliardi, Achilles, S. I., vita 801 [1]; eius Directorii Exercitiorum textus 801-814 ; eius consuetudo cum Sto. Carolo Borromaeo 30 ; eius Scripta 57 61 ; scripta de Exercitiis 801-802 12 [2] 28; — 11 52 302 [116] 781 [19].

Gagliardi, Ludovicus, S. I., 58 ; socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25.

Gallia, 113 [1] 119 [1].

Gandia, oppidum 365 [1] 530 [1].
García Goldáraz, Carolus, S. I., 37.
Gelasius, Pont. Max. 520.
Generositas (magnanimitas), est dispositio ad Ex., 494 584 585 ; in Exercitiis 277 — 134 477.
Germania, 113 [1] 119 [1] 134 [1] ; provincia Germaniae Superioris, Observationes Romam missae in Directorium 24.
Germanicum collegium, Ex. simul tradita eius alumnis 373 [22].
Gerson, Ioannes 518 [204] 705 [246], dicitur auctor libri de Imitatione Christi 178 300 375 437 588 589 682 683 ; negatur esse auctorem libri de imitatione Christi 770.
Ghiselbert, editor, 201 [43].
Girgenti, oppidum 464 [1].
Gloria Dei, ratio agendi 262 ; omnia debent manare ex desiderio gloriae Dei 690 691 ; haec ratio agendi affert magnam fiduciam animae 692 693.
Gonçalves da Câmara, Ludovicus, S. I., Excerpta ex eius Memoriali 113-116 33 68.
González Dávila, Aegidius, S. I., vita 483 [1] ; eius Directorii textus 483-529 ; socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25 ; visitat collegium complutense 39 ; visitat provinciam Toletanam 39 ; accipit a P. Acquaviva scripta de Exercitiis 19 ; varia de eius Directorio 19 20 31 62 562, — 173 241.
Granada, Ludovicus, O. P., quatenus legendi eius libri in Exercitiis 264 [99] 261 682 683.
Gratia Dei, Deus eam dat singulis 155, humilibus 376 ; non negat bonae voluntati 448 ; Motus animi, illustratio et consolatio sunt effectus gratiae 314 ; fructus est effectus gratiae a solo Deo datae 598 599 ; Consilia vim tantum habent quanta a Deo datur 598 599 ; Dir. est coadiutor gratiae 540 ; Gratia religionis est magnum auxilium 153-154. — *Cooperatio gratiae*, loci paralleli 177 [14] ; orandus Deus ut adiuvet sua gratia 362 519 ; Dir. et exerc. sedulo cooperentur cum gratia 286 ; admoneat Dir. exercitantem ut omnia experiatur ad gratiam obtinendam 287 ; eo aptior est exerc. ad gratiam accipiendam, quo diligentius ductum Dei sequatur 586-587 ; Facienti quod in se est, non denegatur gr., 382 ; de communi lege gr. confertur iuxta hominis conatum vel dispositionem 381 ; confidat in Dei clementia, quae cum pium desiderium dederit, dabit etiam gratiam 584 585 ; per Dei gratiam iaciuntur fundamenta spiritualia 748 749; exerc. se disponat ad gratiam Dei operis pietatis 285 ; Ex. disponunt efficacissime ad gratiam Dei excipiendam 274 369 ; ad Dei gratiam merendam iuvat multum humilitas 288 452 ; aestimatio maxima gratiae in Exercitiis noviciorum 809; meditatio peculiaris gratiae 809 ; privatio gratiae in peccatore 151 ; tollenda impedimenta divinae gratiae 276 582 583 ; — 135.
Gregoriana Universitas Pontifitia, archivum 33.
Gregorius Magnus, Stus., 324 [194] 512 513 [176] 735 [302].
Gregorius XIII, Pont. Max., 346 [1].
Gugney-aux-Aulx, oppidum 346 [1].
Guigo, carthusianus, scriptor 175 [5].
Gustus spiritualis, qui actus ad eum pertineant 364 ; consideranda dulcedo Dei 395 cf. *Applicatio sensuum*.

H

Habitus, meditatio de habitibus pravis 466 [1] 468 ; in Exercitiis novi-

ciorum 810 ; repetatur si opportunum videatur 472 ; iuvat ad confessionem generalem 472 ; — 471 [23].
Haeretici, Ex. quatenus eis tradenda 132.
Hall, oppidum in Austria, 119 [1].
Hansteen Knudseen, Ivar, scriptor 351 [1].
Hebdomada prima, qui eam possint facere, loci paralleli 106 [3] ; quae contineat 106 293-294 361 390-392 638 ; pertinet ad viam purgativam 392 496 624 640 641 744 745 ; semper praemittenda, loci paralleli 813 [19] ; est basis ceterarum 640 641 ; quibus est danda 91 281, quibus quadrat praecipue 202 ; ad multos extendatur 108 110 371 580 581 ; facilius quam aliae danda 124 129 ; impeditis negotiis 220 ; parum capacibus 109 220 ; mulieribus 109 130 ; valetudinariis 250 ; iis qui non apti sunt ad religionem 110 ; religiosis 610 611 ; iesuitis 618 619 808 809 ; coadiutoribus 253 ; quibus Stus. Ignatius eam daret 112 ; — *Variae observationes*, 538-548, Numerus dierum in ea impendendus 761-762 791; postulat sat multos dies 483 ; potest contrahi vel prorogari 260 450 664 665 ; quibus longior vel brevior convenit 99 ; brevior his qui proficiunt in via spiritus 664 665, religiosis orationi deditis 252, iesuitis vel aliis cum repetunt Ex.' 254 389 409 624 625 811 ; brevior etiam cum Ex. fuerunt interrupta 411 ; applicare potest tota regulis S. I. cum proponitur noviciis 804 ; non indicetur in ea indifferentiam ordinari ad electionem 152 ; exercitantes primae tantum hebdomadae domi non excipiantur 131 ; in ea legantur libri clamantes paenitentiam 358 ; dispositio eorum quibus tradenda tantum est prima hebdomada 87 ; tradebatur optime a P. Estrada 113-114 146-156 204 221 224 616 617. — *Hebdomada secunda*, pertinet ad viam illuminativam 392 496 507 744 745 ; eius materia et ordo 392-404 638 639 ; duae rationes impendendi duos primos dies 299 [111] ; detur tantum iis de quibus multum speratur 110, et sint indifferentes 135 ; pendet multum a dispositione exercitantis 159 ; quid si exerc. de fervore remittat 404 ; exerceantur accurate in hac hebd. novicii 804 ; applicari potest caritati perfectae in Exercitiis noviciorum 813 — 496 548-553. — *Hebdomada tertia*, pertinet ad viam illuminativam et unitivam 496 782 798 ; eius materia et ordo, loci paralleli 247 [17] 317-319 340-341 458 638-639 ; in ea stabilitur et confirmatur electio 525 726 727 ; eo dirigitur ut anima quam maximum Dei amorem concipiat 630 ; qui affectus quaerendi 526 728 729 ; varietas horum affectuum 558 ; affert secum tristitiam 403 ; quid de iis qui decreverunt Societatem Iesu ingredi 356 — 409-411 496 548-553. 555. — *Hebdomada quarta*, loci paralleli 247 [18] ; pertinet ad viam unitivam 496 527 732 733 744 745 ; eius materia et ordo 341-342 411-413 ; addendae aliae contemplationes 781-782 ; plures observationes 559-560 — 319-320 409-411 458-459 496 527-528 812 cf. *Finis hebdomadarum*.
Hebdomadae quattuor, in quo differant 132 ; non separantur adaequate 248 ; earum partes variae et finis 291.
Helmi, Caesar, S. I., 109.
Helyar, Ioannes, 294 [91].
Henricus III, rex Galliae 346 [1].
Hernández, Bartholomaeus, S. I., 39.

Hernández, Eusebius, S. I., scriptor 73 [12].
Herodes Antipas illusor Christi patientis, contemplatio, 410 766 800 ; repetitio contemplationis 410.
Herp, Henricus, O. F. M., scriptor 64.
Hieronymitani Patres, 175 176[7].
Hieronymus, Stus., 543[48] ; paenitentia Sti. Hieronymi 547.
Hilarius, Stus, quid de paenitentia sentiret 547.
Hispania, modus dandi in ea Ex. initio bonus 114 ; consuetudo faciendi Ex. in domibus iesuitarum 125 ; — 113 [1].
Hoffaeus, Paulus, S. I., vita 218 [1] ; Directorium 218-238 ; ed. eius Directorii a P. Watrigant 31 ; — 27.
Horarum liber 538.
Horatius, 365[57].
Hormisdas, Pont. Max., 520 [214].
Hosius, ep., 755 [1].
Humilia officia, loci paralleli 452[49] ; quatenus deceat ut fiant in Exercitiis 87 387 ; fiant a exercitantibus 187 437 ; compositio lecti 790 ; verritio cubiculi exercitantis 87 187 231 437 452 ; sunt gratissima Deo et mirifice disponunt ad augmentum gratiae 452.
Humilitas, virtus quae iuvat ad dispositionem exercitantis 144 ; definitio Sti. Thomae 144 ; iuvat ad Dei bona obtinenda 288 493 ; ad consequendam devotionem 604 605; Deo perplacet 175 ; Ratio Dei habendi erga humiles 443 ; oratio humiliantis se penetrat caelos 416 ; est optima dispositio ad meditationem 416 ; Humilitas Christi 165-166 ; — *Director et humilitas*, Auctoritas Directoris sit temperata humilitate 596 597 ; curet ut proficiat exerc. in humilitate 417 ; potest addere aliqua de humilitate 432 ; doceat exercitantem humiliter se gerere 445. — *Humilitas exercitantis*, defectus exercitantis in hac re 360 ; Humilitas erga Directorem 584 585 ; in offerenda Deo electione 518 ; curet proficere post Ex. in humilitate 750 751 ; Humilitatis acquisitio est fructus Exercitiorum 463. — Minister curet aedificare exercitantes exemplo humilitatis 378 439.
Humilitatis modi, loci paralleli 308[146] — 159 239 308-310 341 397-398 ; ratio eos proponendi 714 715 ; per totum diem considerandi 405 408 ; quaedam eorum expositio 165-166 ; a Polanco expositi 341 ; declarentur diligentius 455 ; parant animum ad electionem 524 688 689 ; quando proponendi 308 405 408 554 714 715 ; possunt proponi forma meditationis 239 ; considerentur bis vel ter 554 ; repetendi cum adest affectio inordinata 310 ; possunt dari religiosis 252 ; cum de reformatione agitur 318 ; accommodati ad modos perfectionis 469 ; in Exercitiis iesuitarum 630. — *Secundus modus*, qui eum non habet, ne faciat electionem 76 77 513. — *Tertius modus*, 78, in electione curandum ut exerc. ad eum accedat 74 75 ; oportet ut electurus ad eum veniat 688 689 ; — 475 524 810.
Huré, Sebastianus, typographus, 563.
Hymni, eos meditari secundum modos orandi, iuvat ad perseverandum 417.

I

Iacobus, Stus., apostolus, apparitio Christi coram eo 413.
Iaculatoriae orationes, 188 197 222 ; familiaris usus 474 ; iuvat ad perseverandum, saepe eis uti 262 415.
Iaroslavia, 786 [1].
Ieiunium, 139, ostendere quam conveniens sit 155 ; primorum iesuitarum 115.

Iesuitae, necesse ut faciant Ex. loci paralleli 221 [5], 123-124 129 130 132 ; qui ingrediuntur faciant integre 130 618 619 ; dentur Ex. eis qui ea nondum fecerunt 130 131 ; semper debent se Exercitiis exercere 806 ; modus 806-807 ; tempus quo eis dantur Ex., 129 ; quomodo distribuenda eorum Ex. 229-230 ; rationes cur debeant Ex. facere 124 129 618 619 ; provecti faciant Ex. aliquoties 618 619 ; ipsi legant librum et sumant quod sibi prodest 254 ; varia de Exercitiis iesuitarum 791 ; multum proficiant mysteriis vitae Christi et eis diligenter exerceantur 254 ; Notanda de mense Exercitiorum 779-780. — De electione proponenda, loci paralleli 171 [21] ; multum viguit initio usus paenitentiae in his Exercitiis 386 ; accommodetur methodus iesuitis 469 775 ; defectus in Exercitiis tradendis iesuitis 114 [7] ; scholasticis bene inculcanda colloquia 223. — *Iesuitae directores Exercitiorum* ; sciant dare Ex., 245 ; discant dare Ex., 392 618 619 ; de instituendis iesuitis in Exercitiis 489 ; — 221 224 253-254. — Cf. *Director, Liber Exercitiorum*.

Iesus Christus, est via ad Patrem 157 552 ; Summus Sacerdos 551 ; exemplar perfectissimum 158 507 ; lux 666 667 ; humanitas Iesu Christi est porta divinitatis 197 ; eius vita est ratio omnium perfectissima 393 ; splendor Iesu Christi considerandus in applicatione sensuum 549 ; quomodo sit mediator apud Patrem, explicandum rudioribus 294 505 658 659 ; dubia Patris Quadrantini de hac re 761 ; humilitas Iesu Christi 166 ; incipit vocare homines 162. — *Exercitans erga Iesum Christum*, quae de I. Ch. sint ei cognoscenda 551 ; quo propinquior Iesu Christo, eo propinquior ultimo fini 507 ; petat perfectum amorem servitii Iesu Christi 194 ; conetur consequi compassionem Christi in tertia hebdomada 194 ; peccator iterum crucifigit Iesum Christum 208 ; ad perfectionem dirigimur exemplo vitae Iesu Christi 267 392 510 ; affectus et motus animi erga I. Ch., 451 ; videnda humanitas Iesu Christi in Exercitio praesentiae Dei 261-263 ; illuminandus et excitandus exerc. ad imitationem vitae Iesu Christi 493 ; maxime ad contemptum sui 628 630, ad desiderium solidarum virtutum 628 ; contempletur I. Ch. pluribus figuris 197 ; consideret in modis orandi quomodo usus sit Iesus Christus sensibus 736 737 ; examinet exerc. quomodo usus sit sanguine Iesu Christi 149, quomodo intellectu 324 ; cognitio Iesus Christi haberi potest diversis modis 552 ; semper aliquem fructum elicere conetur 395. — *Contemplatio vitae Iesu Christi* : generatim contemplanda sunt eius vita et mysteria indicata sub finem libri Exercitiorum 139 157-166 171 193 222 223 304 511 548-549 672 673 680 681 763 764 810 811 813 ; modus generalis ea considerandi 199 ; industriae ad meditandum 305 ; attendat exerc. ad personam et actiones Iesu Christi 199 ; consideranda eius divinitas 140 ; mysteria Iesu Christi possunt tradi explicatius 394 ; peritis tradantur ex ipso evangelio 394 ; dentur occupatis 220 251 283 ; aliqua valetudinariis 250 ; diligentius religiosis 252 ; noviciis 253 ; magis versatis sufficit ea dictare 680 681 ; cum aliis descendendum ad particularia 680 681 ; qui ordo servandus sit 424 ; tempore

electionis 307 [137] 424 436 557 716 717 814 ; iesuitae eis multum proficiant et diligenter exerceantur 254; ea post Ex. meditari iuvat ad perseverandum 416 417 ; in oratione cotidiana 812. — *Contemplationes particulares* : infantia Iesu Christi 806 ; eius vita occulta 238 304, in templo remanet ibique invenitur 238 304 710 711, e Nazareth ad Iordanem proficiscitur 554 ; baptismus Christi 407 ; in deserto 405 407, super mare ambulat 406 ; parabola de daemone expulso, contemplanda post confessionem generalem 354 355, triumphans Ierusalem ingreditur 408 ; passio Christi 409-411 558 728 729 ; Iesus Christus gloriosus 195 ; quando corpus mansit seiunctum ab anima 410 ; Apparitiones 766-768. Cf. *Imitatio Christi*.

Ignatius de Loyola, Stus., auctor Exercitiorum 570 571 ; a Deo accepit Ex., 174 ; Christus dedit ei Ex., 242 ; tradit Ex. Patri Villanueva 141 ; Dri. Ortiz 616 617 782 [22] 784 ; observat in se omnes regulas Exercitiorum 114 ; servavit methodum sincere 268 ; multum commendat usum Exercitiorum 570 571 ; considerabat confessionem esse optimum modum inducendi homines ad Ex., 578 579 ; volebat ut singulis hebdomadis sibi de Exercitiis scriberetur 106 108 ; quibus daret omnia Ex., 111 ; quibus tantum Ex. primae hebdomadae 112 ; docet inclinare magis ad consilia 488 ; dicebat in Exercitiis non proficere eum qui stabilitam methodum non servat 187 ; quid docuerit de observantia annotationum 499 ; quod momentum tribuerit Principio et Fundamento 501 ; duos dies impendebat in Principio et Fundamento 780 797 ; visitabat exercitantem bis in prima hebdomada et saepius in electione 779 796 ; adibat ecclesiam ad deliberandum 115 ; eius ars in colloquiis cum mulieribus 112 ; fuit apostolus frequentis communionis 221. — *Directoria Sti. Ignatii*, textus 67-116 ; Stus. Ignatius tradidit normas de Exercitiis 13 486 ; voluit facere Directorium 116 ; id inchoavit sed non absolvit 275 ; descripsit tantum magis necessaria 425 ; docebat filios modum tradendi Ex., 88 ; docuit Patrem Vitoria 113 [3] ; quid ipse desideraret facere 111 ; oportet colligere quae ipse de Exercitiis tradidit 421 ; — 31 491 506.

Illuminati, iesuitae in suspicione illuminismi erant 482 ; abutuntur verbo persentiscere 488.

Illuminativa via cf. *Via*.

Imaginatio, eius momentum in praeludiis 196 ; in distractionibus orationis 156 197 ; Dir. moneat exercitantem de non nimis defatiganda imaginatione in applicatione sensuum 785 ; Ex. accommodata eis qui debilitati sunt imaginatione 252-253 ; imaginatio odorum potest deducere ad sensus internos exercendos 395 ; pueri non possunt conservare diutius firmam imaginationem 253.

Imagines devotae, in cubiculo 538 ; pueri eas habeant in cubiculis coram oculis 253.

Imitatio Iesu Christi, plures eius gradus 670 671 ; venit ex amore Christi 157 ; desiderium imitandi includitur in amore 159 ; hoc desiderium accenditur contemplatione passionis 527 780 781 ; est morum emendatio 666 667 ; Dir. quaerat quae desideria habeat exerc. imitationis Christi 161 ; Christus est imitandus in quolibet statu vitae 267 393 507 553 666 667 ; Chri-

stus imitandus in usu sensuum et potentiarum 324 345 736 737 ; imitatio virtutum Christi 158 ; imitari Christum in ferendis iniuriis et omnibus adversis 337. Cf. *Iesus Christus*.

Imitatio Christi liber, loci paralleli 264[89] ; legendus in Exercitiis 178 375 682 683 770 ; etiam in prima hebdomada 437 498 783 ; iesuitae loco imitationis Christi possunt legere regulas 472 ; — 194[13] 223 230 359 508 588 589. Cf. *Gerson*, *Kempis*.

Incarnatio D. N. Iesu Christi, contemplatio, possunt explicari eius causae et fructus 633 634 ; compositio loci 760 ; summarium contemplationis 337 ; tria puncta 394-395 ; de primo puncto 762 ; modus applicandi sensus 760 ; danda iesuitis 618 619 ; — 158 160 171 237 299[111] 303 306 404 407 442 453 466[1] 509 548 590 591 670 671 672 673 678 679 763 784.

Inclinatio, contraria quomodo vincitur 152 307-308 ; agendum contra inclinationes terrenas 716 717 ; curandum ut cesset omnis inordinata inclinatio 718 719. Cf. *Affectio*.

Indifferentia, explicatio 149-150 ; declaranda 500-501 ; petenda a Deo cum sit res maximi momenti 554 644 645 ; est fundamentum electionis 142 152 ; multum iuvat 156 ; Exerc. contendat semper ad perfectam indifferentiam 555 ; in id solum voluntas feratur, ut compleatur perfecta Dei voluntas 598 599 ; non indicetur in prima hebd. indifferentiam ad electionem ordinari 152 ; si exerc. non est indifferens, ne faciat electionem 76 77 398 455 555 688 689 ; exerc. curet luctare, si habet affectiones contrarias 152 307-308 ; meditatio trium classium est experimentum indifferentiae 164 ; revocandi ad indifferentiam ii qui non bene elegerunt 356 ; quaerat Dir. quomodo se gerant exerc. in indifferentia 153 161 ; observet Dir. num exerc. habeat indifferentiam ante electionem 309 315 714 715 ; Indiffer. Directoris in electione 172 516 694 695 ; periculum ne Dir. non sit indifferens 355 ; apud P. Nadal 132 ; — 151-152 200 422 426 538.

Inducere alios ad Exercitia, loci paralleli 92[7] ; modi varii 91-92 576-581 ; indicare fructus 536 578-579 ; proponet exempla eorum qui Ex. fecerunt 578 579 ; indicare quam consolationem alii habuerint 578 579 ; aptissima opportunitas est confessio 578-579 ; opera eorum qui ant ea Ex. experti sunt 572 573; inducantur tantum idonei 774 ; cavendum ne accedant inviti 494 774 ; inducendi religiosi 791 ; melius est nullum alium inducere, sed ut veniant sponte qui ardenter petant 791.

Infernus, meditatio 249 330-331 ; puncta Patris Polanco 782 ; descriptio inferni 139 ; in hac meditatione concipit anima horrorem peccatorum 505 ; in ea probatur peccatum esse gravissimum malum 545 ; potest dirigi ad altiores affectus 624 ; conscribenda brevia puncta de inferni cruciatibus 784 ; in meditatione iesuitarum 624 ; ordo eam proponendi 775 ; proponatur tertio die 236 435 539 ; quarto die 540, quinto die ante coenam 390 ; scholares non percipiunt multum utilitatis generatim ex hoc Exercitio 234 ; minus allicit quam exercitium caeli et mortis 255 ; — 223 425 444 452 460 466[1] 471[23] 535 541 560 650 651 656 657.

Infideles, possunt eis accommodari Ex., 132.
Infirmarius, post Ex. constituebantur exercitantes sub cura infirmarii 386-387 437 [39].
Ingolstadt, oppidum 134 [1] 219 [1] 563 564.
Innocentius III, Pont. Max., liber de Contemptu mundi legendus in Exercitiis 223 [10] 358 359 [27].
Innsbruck, oppidum 134 [1].
Intellectus, eius officium in meditatione 155 ; modus eum exercendi in meditatione 478.
Intentio pura, habeat eam Dir., 153 ; in omnibus eam habere iuvat ad perseverandum 415.
Interruptio Exercitiorum, loci paralleli 73 [12] ; quando debeant interrumpi 87 100 ; causae : incapacitas exercitantis 121, inoboedientia 87 375, insufficiens indifferentia 76 77 398 455 555, defectus fervoris ad electionem 507 508 ; in experimento noviciatus 780 803 805 ; interruptio laborum mentalium ope officiorum manualium 796, humilium 296 (cf. Humilia officia), relaxationis causa 778, — 780[9].
Iniuria, desiderium iniuriarum 78 ; imitandus Christus in ferendis iniuriis 337.
Ioannes III, Pont. Max. 351 [1].
Iordanis, fluvius, transitus Christi e Nazareth ad Iordanem, contemplatio, 238 340 405 407 554 798.
Ioseph, Stus., 165 203 ; venit in Bethlehem 337 338 ; Iesus subditus Ioseph 554.
Iosephus ab Arimathaea, apparitio Iesu Christi coram eo 767 801.
Italia, 113 [1].
Iudas, traditor 444, fefellit electus manu Dei 523.
Iudicium, meditatio, loci paralleli 334[6] ; Summarium meditationis 334 543-544 ; conscribenda brevia puncta 784 ; scripta sunt a P. Polanco 797 ; iudicii descriptio 139 ; Dir. habeat semper ad manum hanc meditationem 441 ; iuvat ad timorem incutiendum 432 ; ad avocandum animum ab inordinato amore rerum visibilium 505 ; potest dirigi ad altiores affectus 624 ; qui affectus erui ex ea possint 444 ; detur occupatis prout directori videbitur 251 283 ; pueros allicit magis quam meditatio inferni 255 ; in Exercitiis iesuitarum 624 ; in prima probatione noviciorum 809 ; tradatur 85 776 782 ; tertio die 236 ; sexto die post prandium 391 ; potest dari si exerc. fastidium sentit 296 541 ; si eget adhuc contritione 296 ; si credit Dir. conveniens 450 ; sed si iam invenit exerc. quod volebat, non est opus eam dare 386 ; rarissime omittenda 505 656 657 ; si datur, ponatur quinto loco 435 ; fructus huius meditationis 656 657 ; — 99 223 442 460 466 [1] 468 471 [23] 509 535 650 651.
Iulien, typogr., 565.
Iuncta Philippus, typogr., 477 563 564.

K

Kempis, Thomas cf. Imitatio Christi, liber.
Knydsen, scriptor, 351 [1].
Köln, oppidum 133 [1] 134 [1] 220 [1] 359 [24].
Kostka, Stanislaus, Stus., 168 [1].

L

Labor in Exercitiis, curandum ne sit nimius 540 ; minus fructuosus est quam Dei dona 546 ; labore quaeritur finis Exercitiorum 546.
Lacrimae, sunt pars consolationis 72 73 76 77 702 703 (cf. consolatio) ; ne

vim faciat exerc. ad eas habendas 184 ; coacticiae nihil prosunt 607 608 ; petendae a Deo 463 ; lacr. de peccatis 134 331 ; Dir. interrogat exercitantem de eis 442 ; exerc. scribat de eis 461 ; — 224 311 526.
Landsberg, oppidum 219 [1].
Lanierd, typogr., 565.
La Palma, Ludovicus de, S.I., scriptor, 116 [300] ; adhibet excerpta ex Directorio Sti. Ignatii 31.
La Puente, Ludovicus de, S.I., scriptor 302 [116] ; eius scripta 46.
Laynez, Iacobus, Praep. Gen. S. I., tradit Ex. Patri Polanco 273 [1] ; est probabilis auctor Directorii Vitae Mixtae 135 ; eius labores pro Directorio Exercitiorum 15 ; eius Ordinationes 39 ; — 64 168 [1] 179 [1].
Lazarus, vitae restitutus, contempl., 74 [18] 762 [33] 766 [54] ; quando facienda 408 ; apta est ad quiescendum post confessionem generalem 428.
Lectio librorum, loci paralleli 263 [99] ; ea disponantur homines ad Ex., 774 ; eius vis et momentum 175 ; est remedium ad spiritus iacturam 128 ; legantur ea quae ad meditationem iuvant 364 ; exerc. ea tantum legat quae scripto sibi traduntur 588 589 ; quales sint oportet libri legendi 588 589 ; legantur libri qui pietatem potius quam intellectum nutriant 682 683 ; quatenus habenda lectio communis cum plures simul faciunt 225 ; ne tempus meditationis eripiat lectio 590 591 ; ne exerc. nimis defatigetur lectione 590 591 ; nullus liber legendus detur exercitanti inconsulto Directore 226 ; lectio librorum generatim 178 223 231 358-359 374-375 437 480 498-499 508 783 ; in prima hebdomada nulli legantur 537-538 ; non convenit multum legere in prima hebdomada 295 ; in secunda hebdomada 300.
Legere libros pios iuvat ad perseverandum 188 261-263 418 529 750 751.
Lectus, ab exercitante sternendus 87 ; detur exercitanti, si ab eo non afferatur 93 ; sternatur a ministro exercitantis 96 594 595 ; huius usus difficultates 790 ; sternatur ab ipso exercitante 87.
Ledesma, Iacobus de, S. I., scriptor, eius Adhortationes 64.
Leerno, Philippus, S. I., 105.
Leturia, Petrus de, S. I., scriptor, 37 358 [25].
Liber Exercitiorum, a Directore diligenter cognoscendus 75 [15] 359 372 ; quae notanda ad perfectam intelligentiam 422 ; ex eius lectione parum fructus nisi antea Ex. fuerint facta 243 ; non sufficit intellegere litteram, sed necessaria est cognitio materiae 430 ; loca obscura debent elucidari 421 ; sunt in eo aliqua apocrypha 762 ; ex aliis libris quaedam sumantur 430 ; non omnia ad litteram servanda 422 ; quoties legitur, toties novum lumen hauritur 608 609 ; *Director et liber Exercitiorum*, cognoscat eum diligenter, loci paralleli 75 [15] ; totum perlegerit 372 437 441 600 601 ; probe eum perspectum habeat 258 441 495 ; prae manibus eum habeat 304 372 600 601 ; habeat eum valde familiarem et tritum 304 608 609 ; eum ne afferat secum, loci paralleli 75 [14] 74 75 97 373 437 ; sed potius memoriter teneat 373 ; singulas paene voces expendat 600 601 ; — *Iesuitae et liber Exercitiorum*, eum legant et bene intellegant 254 392 619 620 ; adhibeant eum semper 808 ; familiarissime eo utantur 418 ; eum ne dent illis qui prima vice exercentur

418 ; sed finitis Exercitiis 392 ; liber necessarius est sacerdotibus iesuitis 776 ; sumant quod sibi ex eo prodest 254 ; de libro habendo a iesuitis 791 ; — *Propagatio libri*, loci paralleli 243 [1] ; rarissime tradendus 489 ; potest tradi externis 392 ; religiosis post Exercitia 253 612 613 ; non debet concedi externis 418 ; non vulgo relinquendus 243 ; iis tantum qui Ex. accuratissime fecerunt 489.

Libertas, in electione relinquenda 172 399 400 515 692 693 ; Dir. ad neutram partem inclinet 555 ; qui exercitantem visitat ne eum impellat ad aliquem vitae statum 594 595.

Lippomano, Aloisius, 359 [32].

Lisboa, oppidum, 123[7] 141 [1].

Lisio, Antonius, S. I., 777.

Litaniae recitandae, 229 233.

Litterati, 111 ; eorum Ex., 220.

Liturgica officia fieri possunt ab exercitante 538. Cf. *Vesperae*.

Loarte, Gaspar, S. I., 108.

Lob, Nicolaus, typogr., 564.

Locus aptus Exercitiis faciendis, 92[9] 372 ; quando collegia sint accommodata 92 93 108 125 130 436 592 593 ; pro iis qui Ex. integre faciunt 109 ; si adest consuetudo 131 ; ne tollatur consuetudo quae in Hispania viget 125 ; cubicula sint inter se quam separata 70 71 91 92 93 259 436 495 536 537 580 581 592 593 614 615 ; condiciones solitudinis 285-286 ; in domibus Societatis, si fieri potest, ne faciant Ex. externi 130 ; Ex. fieri possunt in cubiculis alicuius amici 125 ; in ipsius exercitantis domo, si agitur de Exercitiis primae hebdomadae 580 581 ; a mulieribus in ecclesia (cf. ecclesia) ; quid si minus absolute dentur Ex., 176.

Lodi, oppidum in Italia 116.

Longobardi, Nicolaus, epistolae 58.

López, Valentinus, S. I., 39.

Loqui, minister cum exercitante tantum de rebus sui officii loquatur 93-94 ; prudenter tempore electionis 95 [18] ; ii qui domi sunt, ne loquantur cum exercitante sine venia Directoris 94 ; de quibus non oporteat loqui cum exercitante 95.

Loreto, oppidum, collegium Lauretanum 464 [1].

Louvain, oppidum 114[5], Universitas, 266 [1].

Loyola, oppidum, contionatur ibi P. Vitoria, 89 [2].

Lugo, Ioannes de, S. I., 64.

Lukács, Ladislaus, S. I., 37.

Lusitania, 111 116 119 [1].

Lyon, oppidum 346 [1] 565.

M

Madrid, 484 [1] 566 784[6] 802 ; archiva matritensia 46-47 ; collegium matritense 141 [1].

Maggio, Laurentius, S. I., Ex. facit 89 ; socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25.

Magister noviciorum, Ex. accommodet indoli noviciorum 806 ; eius regulae 788[6] 789 ; nomina magistrorum cf. Fabi Fabius de, Pereyra Eduardus, Plaza Ioannes, Ruiz Alfonsus, Valentino Antonius.

Magistratus, qualia Ex. eis danda 614 615 ; quomodo proponenda eis electio 616 617.

Magnates viri, qualia Ex. eis danda 614 615.

Maior, Petrus, S. I., socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25 780[9].

Marulus, Marcus, 358 [25].

Manareo, Oliverius, S. I., 44 266 [1].

Mancinelli, Iulius, S. I., eius Directorium Exercitiorum 30 814.

Mancius de Corpore Christi, O. P., 175[7].
Mancovius, Ludovicus, S. I., 51.
Manualia officia, ad interrumpenda Ex. relaxationis causa, 778 796 ; exercenda in silentio 221. Cf. *Humilia officia*.
Marcourt, oppidum in Belgio, 268 [1].
Maréchal, Iosephus, S. I., 300 [115].
Maria Virgo, loci paralleli 263[98] ; attracta a Christo 217 ; pauper 167 ; magis congruit cum eius paupertate dicere eam non habuisse ancillam, 762 799 ; Iesus ei subditus 554 ; depositio Christi in eius ulnis 249 262 ; quid egerit post mortem Christi 410 ; eius solitudo, desolatio et afflictio 411 ; Christum resurrectum videt 411 766 767 800 ; eius assumptio et coronatio contemplanda in Exercitiis coadiutorum 254 ; quomodo usa fuerit potentiis vel sensibus, meditandum primo orandi modo 324 736 737 ; meditationes de ea 55 ; colloquia cum ea 193 322. — *Devotio erga B. Mariam Virginem* 263 ; horae Btae. Mariae recitandae in Exercitiis 374 437 588 589 ; modus recitandi coronam 57 58 ; impetrari oportet a Deo imitationem Mariae 345 ; devotio erga Btam. Mariam post Ex. iuvat ad perseverandum 263 416 ; — 165 166 203 760.
Maria Magdalena, contempl. de eius conversione 75 [13] 762 ; de Christo ei post resurrectionem viso 411 768 ; quam paenitentiam fecerit 547 ; num fuerit eadem ac soror Marthae et mulier peccatrix 762 [33] ; — 800.
Marín, Canutus Hilarius, S. I., scriptor, 30 [37] 244[7] 275 [3] 369 [1] 572[7].
Martinengo, Hieronymus, S. I., Ex. facit 115 [8].
Martini, Angelus, S. I., scriptor, 136 273 [1].
Mascarenhas, Eleonor, 141 [1].
Mateos, Franciscus, S. I., scriptor, 37 168 [1].
Matthieu, Claudius, S. I., vita 346 [1] ; eius Directorium 346-347 ; quaedam spectantia hoc Directorium 19 27 29 34 346-347 ; iudicium Patris González Dávila de eius Directorio 487 ; Annotationis Patris González Dávila ad hoc Directorium 490-491 ; — 439.
Medina del Campo, oppidum in Hispania, 663 [158].
Meditatio, methodus meditandi, loci paralleli 187 [12] ; necessitas methodi 185 ; doceatur exerc. modum meditandi 54 269 443 570 571 652 653 ; doceantur novicii 809 ; instructio detur singillatim in primo exercitio 503-504 ; rudibus 220 ; in ariditate praecipue erudiendus exerc., 261 ; de methodo generatim 134 258 265 ; animadvertenda de modo meditandi 364 470-471 ; — *Processus meditationis*, quae consideranda sint ante meditationem 183 ; se sistat exerc. ante thronum Dei 183 ; habeat fiduciam, laetitiam, resignationem 184 ; ne inferat memoriae vim 184 ; ne permittatur contentio et intensio nimia 445 ; ne laedat caput 606 607 ; ducatur a Spiritu Sancto 184 ; desiderium meditandi debet esse iam in praeludiis 448 ; Praeludia declaranda 652 653, cf. *Compositio loci* ; praeludium de recogitanda historia in secunda hebdomada 670 671 ; Dir. aperiat viam meditationis punctorum expositione 498 604 605 cf. *puncta* ; consideret causas factorum, si alias non invenit quod quaerit 549 ; de distributione punctorum 763-764 ; qua ratione sint personae considerandae 764 ; curandum ut anima quietem reperiat

227 ; situs corporis 260 ; custodia oculorum in meditatione 451 ; caveatur a curiositate 170 ; quas partes habeat meditatio 454 ; moneatur exerc. ne nimis speculetur 155 ; ut magis affectibus indulgeat 155 (cf. affectus) ; duo impedimenta meditationis 155-156 ; meditatio est actus proprius intellectus practici, non speculativi 545 ; non consistit in pulchris cogitationibus 193 ; varii fructus ex ea percipiuntur 185 277-278 ; finiatur oratione et devotione 198 ; cf. *colloquium* ; differt ab oratione 449 ; animum excitat et disponit ad orationem 195 449 (cf. oratio); valet ad Dei dona obtinenda 474 ; ad ipsam vitam agendam 474 ; animam corroborat, illuminat et elevat 716 717 ; exerc. referat Directori suam rationem meditationis 145. — *Methodi meditationis*, Ex. continent modum perfectum orandi 465 ; methodus trium potentiarum 150 ; detur secundo die et discatur eius usus 171 652 653 ; (cf. potentiae tres) ; qui methodus sit aptus iis qui capite laborant 475 ; subsidia ad iuvandos parum capaces 633 634 ; quomodo meditari possint parum eruditi 632 633 ; methodus levis et facillima est secundus orandi modus 809 ; improbatur sententia dicentium meditationem esse excellentiorem applicatione sensuum 781 cf. *Applicatio sensuum, Memoria, Methodus ignatiana, Modi orandi, Oratio, Voluntas.* — *Exercitans et meditatio* ; nullas alias meditationes faciat praeter commendatas a Directore 372 586 587 ; potest eas transferre vel commutare 455 ; lectionem dirigat ad meditandum 588 589 ; caveat ne lectio vel scriptio tempus eripiant meditationi 590 591 ; sciat cetera huic uni rei esse ordinanda 590 591 ; cogitet tantum de materiis meditationum quas facit 380 ; permaneat horam integram 382 ; nullam meditationem facile relinquat nisi experientia sit contraria 382 ; quid de exercitantibus qui ad meditandum fere sunt inepti 220 ; exerc. debet scire omnia quae ad meditationem referuntur 470 (cf. Distractiones, Exercitans, nocturna oratio). — *Meditatio post Exercitia*, commendanda ad perseverandum 263 529 750 751 ; cotidie saltem per dimidium horae 249 417 ; quid de consueta iesuitarum meditatione 806-807 ; — 778.

Memoria, exercenda in meditatione 478 ; ne fatigetur 606 607.

Mendoza, Antonius, S. I., 39.

Mendoza, Iacobus, S. I., 39.

Mercurianus, Everardus, Praep. Gen., S. I., vita 266 [1] ; eius Directorii textus 266-269 ; aliud Directorium probabiliter ab eo scriptum 240-265 ; rationes cur hoc ei tribuendum videatur 240-241 ; Directoria facta eius tempore 15-17 ; de Directorio ab eo conscripto 16 19 30 39 51 265 ; committit Patri Miró curam Directorii conficiendi 186 ; quatenus eius Directorium adhibitum sit ad Directorium officiale conficiendum 22 564 ; eius scripta 42-43 ; eius exhortatio anno 1574 habita 55 ; Epistola ab eo missa ad P. Cordeses 51 ; iubet Patrem Polanco Ex. facere 275 ; — 34 273 [1] 351 [1] 366 [1] 486.

Messina, oppidum 119 [1] 134 [1] 464 [1] ; P. Vitoria, rector collegii messanensis 89.

Methodus ignatiana, loci paralleli 104[57] ; 137 193 256-257 497 ; ars huius methodi 164 ; necessitas methodi 574 575 ; consistit in om-

nium nexu 361 ; educenda ex annotationibus et additionibus 469 ; non facile intellegitur 142 ; debet servari simpliciter 268, integre 757, 781 788[a] ; servetur methodus generatim 187 193 ; in electione 523 ; in 3[a] hebdomada 527 ; ad amussim 106 109 788 ; quo accuratius servetur, eo magis concurret Deus 608 609 ; non debet Dir. eam mutare ad suum arbitrium 375 ; Stus. Ignatius animadvertebat magni interesse ordinem Exercitiorum servare 375 ; methodus debet temperari et accommodari 608 609 ; ordo non ita alligatus, ut non possit mutari 425. Cf. *Accommodatio* ; puncta quam maxime libro Exercitiorum accommodanda 74 75 ; sequenda methodus, sed non nimis stricte 470 ; danda Ex. noviciis ad verbum 810 ; pericula recedendi a methodo 421 ; Dir. curet bene intellegere methodum 363. — *Methodus ignatiana in meditatione*, 195 476-479 ; multiplex 176-177 ; optandum ut Dir. eam doceat initio explicite 795-796 ; exponenda 364 ; necessitas methodi 185 ; non excluduntur alii modi orandi 740 741 ; de aliis modis orandi 769 ; methodus meditandi non ex Exercitiis, sed aliunde accepta 491 ; iesuitae habeant meditationem iuxta Ex., 418 ; habeant hanc methodum ordinarie et praecipue 634 ; doceantur hanc methodum ii qui sunt in prima probatione, nisi eam iam norint 808 ; methodus Exercitiorum in vita ordinaria noviciorum 805 ; libertas ea utendi cum approbatione superiorum 740 741.

Meursius, Ioannes, typogr., 563 564.

Miari, Candidus, S. I., vita 205.

Milano, oppidum, 464 564 ; Responsa Mediolano Romam missa 24 793 795.

Minister exercitantium, oportet praeter Directorem esse ministrum 439 ; qualis esse debeat 439 592 593 ; quid facere debeat 225 495-496 ; certiorem faciat Directorem de omnibus 439 594 595 ; moneat Directorem de eo quod exerc. manducaverit 94 ; nihil Directore inconsulto faciat 439 ; a Directore intellegat quomodo se gerere debeat 378 438 ; quaerat ab exercitante post prandium quid ad proximas epulas velit 87 ; eos apponat cibos quos exerc. petierit 93 290 387 541 594 595 ; de silentio ab eo servando 94 594 595 ; loquatur cum exercitante tantum de rebus ad suum officium pertinentibus 93-94 ; cubiculum componat et exercitanti serviat 94 378 594 595 ; curet exemplo esse exercitanti 94 ; oret pro eo 94.

Miona, Emmanuel, S. I., Sto. Ignatio fuit a confessionibus 241 271 486[7] 493 570 571 572 573 774 785 ; textus epistolae a Sto. Ignatio ad eum missae 570.

Mirandola, oppidum, Mirandulanum collegium 205 [1].

Miró, Didacus, S. I., vita 365 [1] ; Directoria, textus 365-418 ; Summa Directorii, textus 186-188 ; quid senserit de decreto Congregationis Generalis primae circa Directorium 15 ; socius Commissionis a S. Francisco de Borja institutae 15 ; adiuvat Patrem Mercurianum 16 ; amat traditiones 16 ; adversatur commentatoribus Exercitiorum nimis liberis 464 ; accipit a P. Acquaviva scripta de Exercitiis 20 ; de eius Directorio 16-17 20 49-50 56 59 61 62 ; iudicium Patris González Dávila de eius Directorio 487 ; annotationes huius Patris in eius Directorium 490 ; eius Directorium mittitur ad P. Polanco 19 ; eo Di-

rectorio usus est Pater De Fabi 420 ; eius Directorium adhibitum est ad conficiendum Directorium officiale 22 562 ; multa ex eius Directorio inveniuntur in Directorio Brevi 440 ; eius Schedulae seu formulae meditationis 18 29 123.
Misericordiae opera, declaranda rudibus 249 ; ea facere iuvat ad perseverandum 264 418.
Missa, in Exercitiis, loci paralleli 92[10], exerc. habeat facultatem exeundi ad missam 92 285 537 582 583 ; exerc. potest audire missam 176, 228 230-231 232 297 ; plures exercitantes possunt audire missam simul 225 ; missa specialis dici potest pro exercitantibus 790 ; de missa celebranda vel omittenda in prima hebdomada, loci paralleli 283[41] ; 283 388 428 538 640 641 780 ; explicanda mysteria et caerimoniae 230-231 ; explicandus rudibus modus audiendi missam 220 ; — 91 260 378 453 458.
Modena, oppidum, 204 205[1] 802[1] ; archivum 47-49.
Modestiae regulae 234.
Modi orandi, loci paralleli 455 [71] ; aliquis eorum proponatur 87 ; declarentur diligentius 455 ; ponuntur ad complendam doctrinam et ut rudiores haereant diutius in una materia 736 737 ; possunt cum pluribus communicari 736 737 ; cum multis 110 ; cum impeditis negotiis 220 ; cum mulieribus 109 ; accommodantur varietati hominum 185 ; dandi pro necessitate exercitantis et prudentia directoris 459 ; qui sint aptiores pro varia exercitantis dispositione 740 741 ; proponendi coadiutoribus 782 ; noviciis coadiutoribus 798 ; in eis instituendi novicii incipiendo a modis facilioribus 809 ; observationes in tres modos 561 ; quae sint trium modorum communia 186 ; fiat aliqua eorum mentio in prima hebdomada 793 ; modi varii 809-810 ; modi excellentiores orandi 814 ; — 91 106 108 114 199 202 222 267 413-414 433 480 528-529 534 535 560 582 583 769. — *Modus primus orandi*, loci paralleli 249[25] ; descriptio 414 561 ; methodus 736 737 ; in eo habetur communicatio cum Deo 528 ; praecipue proponatur hic modus 87 ; multo pluribus proponi potest quam Ex., 371 ; rudibus 220 249 280 ; videtur accommodatus esse simplicioribus 323 ; quilibet praeditus bona voluntate ad hunc modum est idoneus 371 ; detur etiam iis qui faciunt tantum primam hebdomadam 81 ; quae formula possit adhiberi 323-325 ; quamdiu in eo immorandum 324 738 739 ; sufficit ut exerc. discat modum, quo deinde utatur 740 741 ; prodest ut exerc. faciat varia Ex. de variis materiis 740 741 ; accommodatus est iesuitis 472 ; in Exercitiis coadiutorum 253 ; tradatur accommodatus regulis S. I., 467[1] ; — 231 232 342-343 413 784. — *Modus secundus orandi*, loci paralleli 252[41] ; quid contineat 809 ; methodus sequenda 738 739 ; non multum temporis in eo impendendum 738 ; sufficit ut exerc. discat modum, quo deinde utatur 740 741 ; dandus religiosis 252 ; animadvertenda 414 ; — 325 343 413 460 482 528-529 810. — *Modus tertius orandi*, loci paralleli 326[200] ; methodus 325-326 740 741 ; utilis est exercitantibus primae hebdomadae 279 ; proponatur iis quibus datur prima hebdomada 460 ; simplicibus 561 ; utilis est iis qui officio divino obligantur 529 ; facillimus omnium

809 ; facilior 561 ; tradatur noviciis ante omnes alios 809 ; — 345-346 413 460 528-529.
Monachino, Vincentius, S. I., 37.
Moniales cf. *religiosae*.
Monte Cassino, oppidum, Stus. Ignatius in Monte Cassino 782 [22] 784.
Montoya, Ludovicus, S. I., 58.
Morales, Sebastianus, S. I., sacerdos ordinatur in collegio Romano 58.
Mors, eius meditatio in Exercitiis, loci paralleli 85 [11] ; addi potest, 386 ; addatur 85 782 797 ; quando possit proponi 99 ; ordo eam proponendi 775 ; tradatur tertio die 236 ; quinto die 391 ; si datur, ponatur quinto loco 435 ; detur, si exerc. fastidio afficiatur, et nihilominus egeat contritione 296 ; si aridus est exerc. 541 ; non est opus eam dare si exerc. iam invenit quod quaerit 386 ; proponatur novum exercitium 776 ; potest dari si Directori videatur opportunum 450 ; rarissime omittenda 505 656 657 ; fit a tempore Sti. Ignatii 782 797 ; addicitur nomini Doctoris Ortiz 782 797 ; Dir. habeat eam ad manum 441 ; conscribantur brevia eius puncta 784 ; Summa punctorum 334 542-543 ; quatenus proponenda occupatis 251 283 ; allicit pueros magis quam meditatio inferni 255 ; quae affectuum varietas possit ex ea erui 444 ; perpendat Dir. qui affectus magis iuvent exercitantes 471 ; timor incutitur 432 ; avocatur animus ab inordinato amore rerum visibilium 505 ; consideratio mortis 138 ; consideratio triplex 139 ; in Exercitiis primae probationis 809 ; in Exercitiis iesuitarum 620 621 624 ; potest dirigi ad altiores affectus 624 ; fructus huius meditationis 656-657 ; — 212-215 468 471 [23] 476 509 535 560 650 651.
Mortificatio cf. *paenitentia*.
Motio, Deus immediatius suam voluntatem ostendit per gratiae effectus, quam per discursus 311 ; examinandum initium, medium et finis motionum 521 ; persistat exerc. in motionibus 185 ; maior motio esse solet cum nondum est electus status vitae 114 ; periculosum est gubernari caece motionibus 520 ; exerc. magis agitatur motionibus post prandium et coenam 497 ; Dir. cognoscat motiones exercitantis 444 ; de eis inquirat 438 ; exigat ab exercitante earum rationem, praesertim si non invenit quod quaerit 377 378 438 540 ; exerc. observet motiones suas 312 ; moneatur exerc. ut scribat suas motiones 85 (cf. *scribere*) ; de motionibus iesuitarum 473-474.
Moyses, 162 218.
Mulieres, modus agendi cum eis 112 ; earum levitas 112 ; quomodo Stus. Ignatius cum eis loqueretur 112 ; — *Exercitia mulierum* 106 108-109 255-256 ; modus ea dandi 177 256 ; idem modus ac in rudiorum Exercitiis 616 617 ; materia exponenda, locus parallelus 109 [13] ; dentur eis fere Ex. primae hebdomadae 130 ; possunt facere Ex. primae hebdomadae 108 ; sufficit eis prima hebdomada 109 ; nihil detur scripto 256 ; locus ad earum Ex. aptus, loci paralleli 108 [18] ; — cf. *Ecclesia*.
München, oppidum 134 [1] 219 ; archivum 16 ; collegium Monacense 218 [1].
Mundi cognitio, petenda in colloquiis 193.
Münster, oppidum 218 [1].
Murmuratio, eius occasio vitanda in modo agendi cum mulieribus 112.

N

Nadal, Hieronymus, S. I., vita 119 [1]; eius excerpta de Exercitiis, textus 119-133; varii eius scriptorum codices 126-127; eius scripta de Exercitiis 132-133; Visitator Hispaniae 483 [1]; eius instructiones variae 40 41-42 123; fortasse auctor est cuiusdam instructionis 172-173; eius exhortationes 40 42 46 120; urgebat in visitationibus formationem Directorum 245 [10]; eius Responsiones ad dubia 39; eius Rosarium vitae Christi 56 ss. — 33 246 [12] 317 [177].

Napoli, oppidum, Annotata in Directorium a provincia neapolitana S. I., textus 777-782; Provincia Neapolitana S. I., 24 777 [4] 795, — 89 [2] 419 [1] 464 [1] 784 [6] 802.

Nativitas D. N. I. Christi, contempl. 158 171 237 255 299 [111] 303 306 404 407 442 453 466 [1] 509 548 670 671 672 673 678 679 763 765 806; eius Puncta 337-338; exerc. in ea desideret similem esse Filii Dei 710 711; Compositio loci 760.

Natura, consideratio naturae 139.

Nazareth, contempl. rerum ibi gestarum a Christo 306 308 337 340 554 714 715 760 798.

Nicolai, Laurentius, S. I., vita 351 [1]; eius Responsiones, textus 351-365; qua occasione eas conscripserit 352-353; — 27.

Nicolau, Michael, S. I., scriptor 119 121 123 127 133 244 [3].

Nocera, oppidum 464 [1].

Nocturna meditatio, loci paralleli 298 [107]; non fit hoc tempore 193 294 779; praxis indicata a P. Nicolai 353; expedit aliquando eam in secunda hebdomada omittere 393; non necessario semper facienda 482-483; saltem aliquando potest omitti 544; cum quibus sit dispensandum 590 591 799; omitti potest cum Ex. relaxantur 682 683; curandum ne penitus omittatur 756 757; difficultas eam faciendi 757; fiat cum Ex. integre dantur 382; fiet cum fit Exercitium peccatorum 82; secunda et tertia nocte 82 83; — 435 509 650 651.

Novellaria, oppidum 191 205 [1]; Domus probationis 47 49.

Novicii, eorum Ex., 253; causae cur debeant facere Ex., 133; tempus ea faciendi 789 796; quamdiu debent detineri ante Ex., 809; num debeant omnia Ex. simul et initio noviciatus facere 796; modus faciendi Ex. temporibus interiectis 803-806; num sit electio eis proponenda 788 cf. *experimentum*.

Novissima, ea considerare iuvat ad perseverandum 415.

O

Oboedientia, 148 263 466 [1]; est vitae spiritualis fundamentum 263; necessaria est exercitanti 87 375 586 587.

Ocaña, Ocaniense collegium 141 [1].

Occupationibus distenti, eorum Ex., loci paralleli, 220 [4]; 250-251 282-284; non proponantur eis electiones 616 617.

Officium parvum, id cotidie recitare iuvat ad perseverandum 417. Cf. *Horae B. Mariae Virginis*.

Olmutz, oppidum 351 [1] 352.

Olot, oppidum in Hispania 529 [1].

Oña, oppidum in Hispania, archivum Oniense, 46 475.

Oñate, oppidum in Hispania 89 [2].

Operarii S. I., proponantur eis regulae sentiendi cum Ecclesia 742 743; ratio meditandi Ex. per annum 807;

Oratio, valet ad Dei dona excipienda 462 [20] 493 ; eius excellentia atque efficacia 175 ; iuvat ad malas inclinationes tollendas 122 ; est remedium malorum hominis 147 ; etsi exigat cooperationem, est donum Dei 608 609 ; in ea nostra consilia cum Deo quodammodo communicamus 448 ; motus ad orationem incitantes non possunt esse sine peculiari auxilio Dei 449 ; iuvat ad sui cognitionem 147 ; orandus Deus praesertim in re difficiliore 363 ; exerc. in oratione permaneat reverenter, attente, devote 183 ; quid debeat petere exerc. initio orationis 96 ; promoveatur magis ac magis perfecta oratio pro singulorum capacitate 812 ; disponantur homines ad Ex. per orationem 96 774 ; disponatur exerc. ad orandum 498 ; oratio sub finem meditationis 200 ; est effectus meditationis 195 ; quorsum fiat oratio 199 ; oratio est fructus Exercitiorum 536 ; in iesuitis 788[6] ; dentur Ex. iesuitis ut discant modum orationis 124 ; Dir. oret pro exercitante, loci paralleli 256[64] 95-96 438 496 498 534 600 601 ; oret pro exercitante toto Exercitiorum tempore 287 ; Minister oret pro exercitante 94 225 594 595 ; oret cotidie 378-379 ; oratio pro iesuitis apud P. Nadal 132-133. — *Oratio mentalis*, an semper debeat esse mentalis 426 ; potest esse in primo modo orandi 528 ; valde commendatur iesuitis 418 ; quomodo agendum cum religiosis non deditis orationi mentali 251 ; et quomodo cum deditis 252 ; — 220. — *Vocalis oratio*, modi orandi valent ut oratio voc. fiat attentius 528-529 ; post Ex., 249 417 ; in pueris 255 ; ex abundantia devotionis potest prorumpere oratio vocalis 426 ; meditari possunt religiosi orationes vocales 252 ; — 220 cf. *Rosarium*.

Oratio praeparatoria ante meditationem, 137 150 183 195 477 778 793 ; in ea renovatur principium et fundamentum 250 [33] ; optandum ut initio explicetur oratio praeparatoria 795.

Origenes, scriptor 56.

Orlandini, Nicolaus, S. I., scriptor 777.

Ortiz, Petrus, Dr., Ex. fecit duce Sto. Ignatio 616[62] 782 [25] 784 ; dicitur auctor meditationis de morte 782 797.

Oslo, oppidum 351 [1].

P

Padova, oppidum 136 205 [1] 241 265 273 [1] 801 [1].

Paenitentia, loci paralleli 80 [2] ; fructus paenitentiae 206 547 ; iuvat ad Dei dona excipienda 462 [20] 493 ; mens ea disponitur ut a Deo illuminetur et perficiatur 386 ; expedit ut sit voluntaria et ad uniuscuiusque naturae accommodata 386 ; desideret exerc. eam facere 155 ; incipientes ponunt in ea quasi omnem perfectionem 204. — Actio Directoris, explicet eius utilitates 155 296 ; declaret quid sit 80 390 ; proponat, si non petunt exercitantes 461 ; non cogat ad eam, sed proponat, et liberum exercitantem relinquat 187 437 ; non imponenda, sed insinuari potest 451 ; ne exigat ut exerc. faciat omnia indicata in decima additione 386 ; provide eam accommodet 451 ; nihil dicere de paenitentia tentatis 361 ; aliquid tamen est praescribendum 261 ; offerat instrumenta paenitentiae 80 296 541 ; latenter ea relinquat in

cubiculo 170 ; quaerat rationem de paenitentia 386 540 ; manifestanda directori 289 537 ; laudet exercitantem cum facit 541 ; si exerc. eam omittit, eum excitet vel ei offerat instrumenta paenitentiae 296 541 ; negligentes excitandi 170 487 ; modum mutet, si exerc. non inveniat quod quaerit 261 378 665 ; observet Dir. an exerc. in aliqua re excedat 143 ; ferventiores interrogandi et reprimendi 170 ; ne fiant temere paenitentiae extraordinariae 179 ; ne permittatur intensio nimia 445 ; minister moneat Directorem, si exerc. facit nimiam paen., 225 ; exerc. oboediat Directori in paenitentia 586 587 ; initio Societatis viguit multum paenitentia 115 386 505 ; ad paenitentiam referentur regulae de victu 428 ; desiderium paenitentiae est fructus meditationis peccatorum 151 ; facere paenitentiam iuvat ad perseverandum 151 416 ; fiat aliquid paenitentiae cotidie 548 ; exerceantur iesuitae per aliquot annos in continuo mortificationis studio 812 ; — 278 434 467 [1] 474 475 480 483 811.

Palencia, oppidum 114 [5].

Palermo, oppidum 464 [1].

Palma de Mallorca, oppidum 119 [1].

Palma, Hugo, 197 [33].

Palmarum dominica, contempl. eo die gestorum 406 408.

Palmio, Benedictus, S. I., 49 64 191.

Panamá, 168 [1].

Paris, oppidum 113 [1] 174 179 [1] 222 [7] 365 [1] 563 564 ; Universitas 266 [1] 272.

Parma, oppidum 113 [4] 179 [1].

Partitio temporis, 259-260 ; varietur pro cuiusque dispositione 297-298.

Passio Christi, contempl. loci paralleli 171 [19] 409 411 ; habet vim extraordinariam 525 ; virtutes Christi insignius atque excellentius in ea elucent 726 727 ; auget omnes virtutes 247, quasdam praesertim 527 ; colligitur ex ea magnus fructus 171 ; deberet esse nutrimentum ordinarium animae 525 ; est thesaurus christianae vitae 525 ; confirmat electionem 525 726 727 ; potest exponi causa acerbitatis 633 634 ; possunt insinuari modi eam meditandi 633 634 ; exerc. incipit in ea assuescere perfectae victoriae passionum 812 ; quo ordine proponenda sint eius mysteria 526 766 ; quomodo consideranda rudibus 249, pueris 255 ; considerare in ea peccata inducit ad contritionem 463 ; potissimum quadrat viae unitivae 247 798 ; quomodo contemplanda 409-411 558-559 726-732 ; passio tota uno die repetenda 410 ; affectus varii ex ea educendi 319-321 728 729 ; sententiae Sacrae Scripturae ad illam pertinentes iuvant in tertia hebdomada 526 527 ; proponenda est iesuitis 618 619 ; in Exercitiis noviciorum 811 ; meditari aliquid ex ea cotidie, iuvat ad perseverandum 188 415 ; imago passionis Christi habenda in cubiculis 538 ; — 194 223 240 460 467 [1] 476 590 591 784 806.

Pastores in Bethlehem Iesum adorant, contempl. 158 162-163 408 ; committenda iudicio Directoris 509 ; in Exercitiis coadiutorum 253 ; puerorum 255.

« Pater Noster », oratio, est veluti lingua Christi 200 ; eius excellentia, 200 ; considerationes 200-201.

Patientia, curandum ut exerc. profectum in ea faciat 417 ; possunt proponi considerationes de ea 432 ; comparanda praesertim ut adiumentum ad perseverandum 263 417.

Patres Sancti, loca ex eorum scriptis distinctius in Directorio ponantur 776.

Paulus, Stus., eius conversionis contempl., 75 [13] ; eius vocatio est exemplum primi temporis electionis 698 699 ; de passione Christi in eius epistolis 527 729 730 ; Christum post resurrectionem videt 413 ; quomodo applicandi sensus ad hanc apparitionem 413.

Paulus III, Pont. Max., approbat Ex., 244[8] ; 369 [1] 572[7].

Paupertas, eius excellentia 166-167 ; status pauperum est similior statui Christi 167 ; Christus elegit pauperes iuxta se 162 ; petenda paupertas in colloquiis 396 ; movendum ad paupertatem 112 ; propter paupertatem domorum debent exercitantes impensas solvere 125 ; proponenda aliqua Ex. de paupertate 432 ; paupertas eligenda est ex amore Christi 341.

Pavone, Franciscus, S. I., 63.

Pax, est pars consolationis 72 73 702 703 (cf. *consolatio, definitio*) ; apti sunt ut ad Ex. invitentur qui eam quaerunt 91 ; requiritur ad electionem tertii temporis 706 707 ; ut obtineatur, facere quisque debet quod in se est 662 663 ; est fructus Exercitiorum 578 579.

Peccatum, eius malitia et foeditas 151 210-211 504 ; quomodo possit explicari eius malitia 384 ; cognoscitur ex passione Christi 526 728 729 ; est quaedam perduellio contra dominium Dei 151 ; peccator quod ad se attinet, vult tollere esse Dei 151 ; vellet peccator ut Deus non esset Deus 151 ; peccator est inimicus Dei 151 542 ; eiecit Deum de sua anima 151 ; pro sua parte Deum facit creaturam 151 ; peccatum est impedimentum quod revocat ab obtinendo fine 446 ; efficit hominem similem bestiis 542 ; impedit cognitionem voluntatis Dei 519 ; est malum omnium gravissimum 526 ; crimen ingrati animi 526 ; — Deus odit peccatum 526 ; Deus indignatur peccatum 526 527 ; mala provenientia ex peccatis 463 542 544 545 ; quid mereatur peccator 151 ; in principio et fundamento exerc. iaciat fundamentum ad cognoscendam deformitatem peccati 644 645 ; *Peccatorum Exercitia*, 187 207-208 223 267 442 460 468 476 535 759 ; Summa punctorum 330-332 541-542 ; aliae meditationes de peccatis, de poena peccati 251 282-283 335-336 784 ; quandonam proponenda haec meditatio 82 235 382 390 434 448 ; Dir. habeat ad manum meditationem de effectibus peccati 441 ; duplex modus proponendi has meditationes, sive singulis diebus omnes simul repetitas, sive per dies ex ordine distributas, loci paralleli 80 [3] ; 499 539 650 780[9] 797 ; possunt dividi meditationes in partes 483 ; finis huius considerationis est cognitio sui et odium peccati 104 150 193 ; fructus est desiderium paenitentiae 151 ; in meditatione peccatorum ne examinentur singillatim singula peccata commissa 138 298 387 436 452 504 506 539 654 655 738 739 ; magna tamen diligentia adhibenda est 506 ; in Exercitiis iesuitarum considerentur peccata etiam in saeculo commissa 624 ; sed praesertim commissa in religione 620 621 ; examen peccatorum quomodo faciendum a noviciis 804 ; quomodo proponendae sint hae meditationes occupatis 250-251 282 ; proponatur quibus modis possit peccari 447 ; species pecca-

torum petantur ab aliis auctoribus 648 649 ; in examine generali attinguntur quae frequentius occurrunt 293 648 649 ; de peccatis cogitationis et delectationis morosae 786 ; quomodo meditandum peccatis primo modo orandi 324 345 479 736 737. — *Effectus meditationum peccatorum*, cognitio malitiae peccati 174 247 267 560 ; petenda in colloquiis haec cognitio 193 463 ; sentienda ex animo malitia peccati 640 641 ; comparandus sensus malitiae peccatorum 546 ; Deus dat sensum et verecundiam peccati 540 ; confusio de peccatis quaerenda in tertia hebdomada 558 ; compunctio de peccatis 809 ; detestatio peccati 152 ; odium peccati 202 203 728 729 ; paenitentia suscepta ad remissionem peccatorum 452 (cf. *paenitentia*) ; lacrimae de peccatis 224 ; interrogandus exerc. num quaerat dolorem de peccatis 134 ; interrogandus de contritione 85 ; vitanda occasio peccati post Ex., 750 751 ; — 138 139 468.

Pecunia, exerc. tradat pecuniam emptori 93 ; salutem animae difficiliorem facit 396.

Pedroche, Thomas, O. P., 126 [22] 132 317 [177].

Pelletier, Ioannes, S. I., 107.

Peña, Ioannes, O. P., 176[7].

Pereyra, Eduardus, S. I., vita 141 [1] : Directorium, textus 141-157 ; indoles Directorii 141-142 ; — 19 60.

Perger, A., scriptor, 351 [1].

Perfectio, signa virorum perfectorum 205 ; desiderium perfectionis 111 ; concipiet exerc. desiderium quam maximae perfectionis 630 ; contendat ad id quod est perfectius 397 509 670 671 ; animum inflectat ad id quod est perfectissimum 396 670 671 ; animus excitatur ad perfectionem mirabili artificio Spiritus Sancti 670 671 ; voluntas inclinet ad partem perfectiorem 396 ; exerc. debet expellere a se omnes imperfectiones 630 ; quam grave sit declinare a recta via perfectionis 804 ; quaeratur perfectio in omni statu ad quem Deus vocet 554 ; religiosi quaerant quae perfectiora sunt 512. — *Quaerere perfectionem in meditationibus Exercitiorum*, facultas determinandi de statu perfectionis, condicio ad Ex. integra 90 ; qui quaerit perfectionem, redeat ad primam hebdomadam 547 ; exerc. indaget perfectionem in omnibus meditationibus 670 671 ; perfectionis semina quae sparguntur in meditatione regni Christi, crescant per alias meditationes 670 671 ; imitandum id quod est perfectius in vita Christi 393 524 ; Christus fuit exemplar evangelicae perfectionis 551 710 711 ; exerc. incipit disponi ad electionem appetendo id quod est perfectius 710 711 ; optimum in electione est contendere ad perfectiora 313 690 691 ; proponatur semper via perfectior tamquam optabilior et a Deo petenda 690 691 ; perfectio in oratione et operatione est finis quartae hebdomadae 194 ; exerc. nitatur post Ex. quam maximam perfectionem acquirere 750 751 ; Dir. hortetur ut exerc. Deo perfecte serviat 164 ; observet num in electione sit exerc. dispositus ad perfectiorem vitam 400.

Perseverantia, normae ad eam obtinendam, loci paralleli 261[93] ; habenda de ea instructio 529 ; Monita ad perseverandum 188 261-265 415-418 529 748 749 ; semen seminatum in Exercitiis debet foveri et excoli 748 749.

Personae, qua ratione sint considerandae 672 673 674 764.
Peru, visitatio facta a P. Plaza 39 ; provincia peruana S. I., 168 [1].
Petitio, quid sit 504 ; quae debeat petere exerc. initio 96 ; petenda a Deo salus animae 382.
Petrus Stus., apostolus, contempl. gestorum ab eo in horto Gethsemani 449 ; meditatio conversionis Sti. Petri 75 [13] ; venit in sepulcrum Christi 411 412 ; Christum resurrectum videt 768 — 601.
Piacenza, oppidum in Italia 205 [1].
Pietrabissara, oppidum in Italia, 564.
Pilatus, contempl. de actis coram eo 409 ; repetitio 410.
Pinelli, Lucas, S. I., 777.
Pistoia, oppidum 273 [1].
Plasencia, oppidum in Hispania 113 [3].
Plaza, Ioannes M[a], S. I. 168 [1] ; Visitator provinciae peruanae 39.
Plinius, 213 [14].
Plutarchus, 501 [102].
Poisy, oppidum 273 [1].
Polanco, Ioannes Alfonsus de, S. I., vita 272 [1] ; eius Directorium, textus 272-328 ; eius Summarium Exercitiorum, textus 328-346 ; eius scientia theologica 136 ; socius Commissionis pro Exercitiis a S. Francisco de Borja institutae 15 ; conscribit meditationem inferni 782 ; facit compendia punctorum 18 ; annotat normas de Exercitiis 79 ; est fortasse auctor Directorii Vitae Mixtae 135 ; — *Directorium Exercitiorum* mittitur ad P. González Dávila 19 ; quid de eo iudicaret Pater González Dávila 485 ; quas Annotationes idem Pater fecerit in hoc Directorium 487-488 ; quatenus adhibitum est ad Directorium officiale conficiendum 22, 562 ; traditum est Patri Codina a P. Watrigant ut typis ederetur 31 ; ex eo multa sumit P. Cordeses 532-533 ; 11 [1] 12 59 ; — Summarium Exercitiorum 497 500 505 ; Summarium italice 257[67]. — *Directorium ad Confessarios*, 104[40] 359 [29] 506 ; — 81 204 241 489.
Pont-à-Mousson, oppidum 564.
Porres, Franciscus, S. I., 38 39.
Portillo, Henricus del, S. I., 564 [2].
Possevino, Antonius, S. I., codex eius iussu scriptus 41 ; scribit vitam P. Mercuriani 266 [1] ; — 42 43 270 273[1] 351 [1] 352 774 [1].
Potentiae animae, methodus meditandi exercendo potentias animae, 324-325, 479 650 651 ; explicanda 503-504 652 653 ; exponenda initio Exercitiorum 658 659 ; quomodo instruendi novicii in earum usu 810 ; in primo modo orandi examinandum quomodo eis usi simus 738 739 ; apponatur paradigma uberius ad potentiarum meditationem 775.
Potenza, oppidum 464 [1].
Poveda, Ioannes, S. I., 46 475.
Poznan (Posnania) regio, 773 [2].
Praecepta Dei, perfectio omni svitae christianae consistit in eorum observantia 488 ; de eorum observantia 428 ; meditatio de eis servandis 453 ; modus orandi de eis 324 344 414 479 561 736 737 769 ; Dir. ea exponat 535 ; rudibus 249 ; coadiutoribus 253 ; necessaria sunt maiora signa ad ea quam ad consilia sequenda 72 73 308 396 513 556 ; exerc. proponat sibi eorum viam 437 ; si exerc. ea eligit, interrogetur in quo statu 437 698 699 ; uno die offerat secundo electionis tempore praecepta et alio die consilia 402.
Praedicatio, normae Sti. Ignatii de praedicatione 111.
Praeludia meditationis, eorum processus 196 ; ne nimis in eis insistatur 197 ; quo animo fieri debeant 448

449 ; non debet esse sterilis quaedam consideratio 448 ; exerc. debet habere coniunctim desideria 448 ; declaranda initio 652 653. — Cf. *Compositio loci*.

Praemonstratenses, 201[45].

Praga, oppidum 134[1] 218[1] 351[1] 564 ; P. Vitoria, rector collegii 89[2].

Praeparatio, ad Exercitia per confessiones 100 ; per bona opera 494 ; eorum qui non sunt bene dispositi 91 ; ad Ex. secundae hebdomadae 87. — Praeparatio Directoris, loci paralleli 131[39] cf. *Director*.

Praesentatio Christi in templo, contempl. 404 405 407.

Praesentia Dei, quomodo Deus imaginandus 184 ; pericula imaginationis corporalis 184 489 ; assuescat exerc. cogitare se agere omnia in conspectu Dei 361 ; consuetudo habendi praesentiam Dei 199 ; Praesentia Dei in quarta hebdomada 194-195 ; meditationes de praesentia Dei 215-216 ; Praesentia Dei iuvat ad perseverandum 188 261-262 415 ; quomodo obtinenda 261-262 ; Praesentia Christi habenda in meditatione 429 ; meditatio de praesentia eucharistica 216-217 (cf. Eucharistia).

« Praesuppositum », loci paralleli 499[92] ratio huius considerationis 379-380 500 ; quando explicanda 642 643 ; omittenda videtur 499-500 ; — 445 482.

Prandium, in Exercitiis 71 ; habere rationem prandii multum confert 87 ; quaeratur ab exerc. quid manducare velit 79 ; exerc. post prandium iudicet et petat quid in proximis epulis velit 87 ; tradatur exercitanti id tantum et totum quod petierit 93 ; exerc. tradat pecuniam emptori pro prandio 93 373 ; quatenus iesuitis exercitantibus prandium sumendum sit in cubiculo 230 ; num invitandi ad prandium communitatis ii qui Ex. finiunt 225.

Prati, oppidum 133.

Prima hebdomada cf. *Hebdomadae*.

Principium et fundamentum, loci paralleli 102[48] ; scopus 644 645 ; est basis totius aedificii spiritualis 292 380 500 642 643 ; influit in omnia Ex., 644 645 ; proponitur in eo caritas seu finis praecepti 500 ; est fundamentum electionis 142 ; interdum ex solo pr. et fund. totum emendatur 268 ; debet infigi quam maxime in mente 644 645. — *Declaratio* principii et fundamenti, ante hoc exerc. exponendum potest confiteri et communionem sumere, si id frequentius faciat 96 ; proponatur ante omnia reliqua 82 170-171 380 ; primo die 390 ; postquam explicatae sunt annotationes 187 ; dum examina explicantur 447-448 ; incipiatur semper a princ. et fund. cum repetuntur Ex., 803. — *Modus id declarandi*, 101, explicatio 148-150 ; brevis summa 267 329 ; utilissimum est distinguere considerationem per puncta 797 ; proponantur puncta brevia 538 ; potest dividi in tres partes 134 446 642 643 ; addi possunt excursiones ad meditandum 644 645 500 ; quae sint consideranda 434 ; exerc. accommodet finem ad statum in quo est 622 623 807 ; in Exercitiis iesuitarum adiungatur finis propriae vocationis 467 ; accommodatio Patris Valentino 208 ; apud P. Nadal 132 ; examinetur modus utendi principio et fundamento 381 ; exerc. secum consideret quomodo hactenus se habuerit ad finem et media 292 644 645 ; modus id declarandi occupatis 250 282 ; pueris 255 ; iesui-

tis qui repetunt Ex., 791 ; dentur simul aliquae additiones 429 ; exerc. eo tempore visitandus 792 ; repetatur semel saltem 171 390 ; tradi potest eis qui electionem non faciunt 394 ; quamdiu in eo inmorandum 100 503 780 796-797 ; insumantur tres vel quattuor horae 775 ; nullum praescribitur certum tempus 434 ; consideretur per diem integrum 150 234 ; per unum vel duos dies 535 ; per duos circiter dies 447-448 ; — 200 235 248 292 421 460 466 [1] 471 759.

Prodigi filii parabola, loci paralleli 74 [13] ; Dir. habeat ad manum eam meditationem 441 ; utilitas proponendi hanc meditationem 785 ; opportunius proponitur ante confessionem generalem 490 ; ante communionem 435 ; post confessionem ut in mente versetur per diem 391 ; die quietis post primam hebdomadam 453 664 665 ; exerc. applicet ad se parabolam 389 ; — 147 407 409 428 782.

Propositum, firmum a Deo quaerendum in Exercitiis 463 ; pr. meditationis debet diligenter exsequi 448.

Providentia Dei 500 ; nihil de nobis statuet quod nobis utile non sit 686 687 cf. *Deus*.

Psalmi, considerari possunt secundo modo orandi 325 738 739 ; praecipue a religiosis 252 ; recitare cotidie psalmos paenitentiales iuvat ad perseverandum 417 — 548.

Pueri, Ex. puerorum 254-255 ; quae eis sint tradenda 255 ; methodus sequenda 255.

Pultowsk, oppidum 773 [2].

Puncta meditationis, modus ea proponendi, loci paralleli 84[6] 160 ; Dir. antequam tradat puncta, secum ea ruminet 437 ; meditetur antequam tradat puncta, loci paralleli 256[63] 441 498 ; utilitas praeparandi puncta, 184 ; puncta sint quam maxime libro Exercitiorum accommodanda 74 75 ; Dir. habeat materiam per puncta distributam 441 ; quoties novum Exercitium datur 235 ; oportet ea dictare 288 ; magis exercitato sufficit dictare puncta vitae Christi quae sunt in fine libri Ex., 304 ; ore fusius explicanda 125 ; Dir. aperiat viam ad meditationem 498 604 605 ; dentur ad eam mensuram qua via meditationis aperiatur 287 540 ; quasi digito indicetur vena 606 607 ; indicentur aliqui conceptus quos deinde exerc. prosequatur cogitatione 604 605 ; indicentur mysteria, causae, modi, effectus, virtutes 443 ; curetur brevitas, loci paralleli 97 [33] 373 374 384 ; quam brevissima sint oportet 295 ; augenda vel minuenda pro dispositione exercitantis 470 ; accommodanda singulis 374 ; in extensione 540 ; copiosius exponenda rudibus 227 ; et iis qui non sunt assueti 227 ; brevius ingeniosis 226-227 ; nec nimis breviter et ieiune nec nimis declarata 287 ; cum minus exercitatis descendendum ad particularia 304 ; non necesse ut eo modo exponantur quo sunt in libro 482 ; industriae ad varietatem obtinendam 354 ; ad pauciora vel plura reduci possunt 482 ; dentur nova ut tollatur taedium et materiae profundius penetrentur 650 651 ; Dir. conscribat brevia puncta de meditationibus quas addit 784 785 ; repetantur, si opus est, ut memoriae fixa maneant 539 ; Dictanda eorum substantia 74 75 ; relinquenda de scripto 74 75 291 374 539 ; brevitas curanda in punctis scriptis 74 75 257 ; notentur breviter 170. — Dir. moneat ut

exerc. consuescat sibi applicare puncta 622 623 ; exigat rationem punctorum 80 187 442 443 ; exerc. percipiat bene puncta ut in memoria insideant et celerrime occurrant in meditatione 182 ; puncta affectibus dilatanda 178 ; — 138 478 778.

Pura intentio, in omnibus actionibus habenda 200 ; meditatio de puritate intentionis in tertia hebdomada 355.

Purgativa via, quomodo intelligatur 246 ; in prima hebdomada 813 ; exerc. debet se purgare etiam defectibus in suo officio commissis 807 ; in Exercitiis scholasticorum 806. Cf. *Via*.

Purgatorium, meditatio in prima hebdomada 236.

Puritas commendatur 263 ; ea et humilitas disponunt ad orationem 608 609.

Pyrrhon, 501 [97].

Pythagoras 501 [102].

Q

Quadrantini, Fabius, S. I., vita 755 [1] ; Notata in eius Directorium, textus 755-772 ; — 24 60.

Qualitates directoris, loci paralleli 286[54]. Cf. *Director*.

Qualitates exercitantis 90 [1] ; qualitates indicatae a Sto. Ignatio 580 581 ; qualitates requisitae 106[6] 107-110.

Quies, dies quietis in Exercitiis 74 75 ; quid eo die meditandum loci paralleli 74 [13] 508 ; quies inter primam et secundam hebdomadam 74 75 389 428 453 664 665.

Quito, oppidum 168 [1].

R

Ratio, eam exigat Dir. ab exercitante 256-257 357-358 376 ; de quibus rebus 358 376 498 ; de actis eo die 309 ; de motionibus internis 312 377 378 438 540 ; praesertim de meditatione 602 603 606 607 ; de paenitentia 386 540 ; — Ratio reddenda Directori 287 313-314.

Ratti, Achilles, 30 [37].

Recreatio, quatenus alii ad exercitantem mittendi recreationis causa 362 602 603 790 ; recreatio communis iesuitarum 225 ; recreatio silentio transacta 229 [38]. Cf. *relaxatio*.

Reformatio vitae, loci paralleli 267[5] ; modus eam faciendi 316 724 725 : ad eam utilis est confessio generalis 628 629 ; dispositio ad eam faciendam 473 ; materia reformationis 626 627 ; extenditur ad quascumque actiones quas ordinare exerc. velit 626 627 ; proponenda electionem non facturis 318 426 724 725 ; utilius fit tertio modo electionis 726 727 ; operariis S. I. commendatur 726 727 ; eius fructus 724 725 ; eligantur media utilia ad reformationem 469 ; reformationes insignes factae in Exercitiis 493 ; — 361 469.

Regensburg (Ratisbona), oppidum 566.

Regnum Christi, contempl. loci paralleli 393[92] ; est velut fundamentum meditationum de vita Christi 393 409 668 669 ; est summa vitae Christi et eius missionis 508-509 668 669 ; sparguntur in ea semina perfectionis 670 671 ; mentem erigit a terrenis 710 711 ; in ea incipit anima disponi ad electionem 509 670 671 710 711 ; proponatur iis tantum qui electionem sunt facturi 269 ; tradi potest etiam iis qui electionem non faciunt 393-394 670-671 ; ostendit varios gradus in imitatione Christi 670 671 ; fiat his 548 ; in Exercitiis iesuitarum

618 619 630 ; accommodanda instituto S. I., cui optime quadrat 804 ; quomodo possit applicari cum novicii Ex. repetunt 811 813 ; — 160 161 162 171 238 298 299 306 336-337 404 407 422 453 466[1] 469 472 807 810.

Regulae Exercitiorum, generatim, optime observatae sunt a Sto. Ignatio 114 ; proponantur pro exercitantis necessitate 742 743. — *Regulae discretionis spirituum*, loci paralleli 391[88] ; sunt valde utiles 608 609 ; lucem praeferunt in hoc itinere spirituali 608 609 ; Dir. eas legat diligenter 359 ; iesuitae bene eas intellegant 619-620 ; Commentarium Patris Gagliardi 802-803 Dir. examinet per eas electionem 315 557 558 ; praesertim cum contraria eliguntur in secundo et in tertio tempore 316 ; eis utatur Dir. ad motiones examinandas 312 317 ; proponendae sunt 83 383 ; possunt dari 103 ; quo tempore sunt tradendae, loci paralleli 83[4] ; sequentibus diebus 658 659 ; declarentur vel scripto tradantur 450 ; quibus temporibus declarari possint 391 429 ; proponantur cum necessitas id postulet 236 427 541 ; explicentur eae quibus exerc. indiget 297 ; prout opportunum Directori videbitur 238 283 ; prout discretio dictavit et tempus feret 281 ; proponantur capacioribus 171 ; religiosis 252 ; — 140 187 202 261 281 295 476 479 480 516 517 704 705 793. — Regulae primae hebdomadae 381 535 ; Regulae secundae hebdomadae 436 455 457 508 ; secundum has examinetur secundum tempus electionis 556 ; dentur ante praeambulum electionis 398 ; exponantur quinto die 405 408 ; — *Regulae victus*, loci paralleli 320[187] ; tradi debent 457 ; explicentur adhibita discretione 320-321 558-559 732 733 ; prout discretio dictabit et tempus feret 281 ; proponantur opportuno tempore 732 733 ; communiter non proponendae 403-404 ; tradi poterunt quando opus erit ratione personae 403-404 550 ; cum opportunum videbitur 292 ; pro dispositione exercitantis 529 ; exponantur cum agitur de reformatione 436 ; — 428 476 480. — *Notae ad dignoscendos scrupulos*, loci paralleli 457[85] ; explicandae prout discretio dictabit et tempus feret 281 ; communiter non proponendae 403-404 ; tradi poterunt quando opus erit ratione personae 403-404 ; si eis egeat exerc., 541 ; cum opportunum videbitur 292 535 ; cum de reformatione agitur 436 ; — 295 326-327 476 480. — *Regulae pro distribuendis eleemosynis*, loci paralleli 457[84] ; exponendae prout discretio dictabit et tempus feret 281 ; communiter non explicandae 403-404 ; tradi poterunt quando opus erit ratione personae 403-404 ; cum eis eget exerc., 550 ; pro dispositione exercitantis 529 ; cum opportunum videbitur Directori 292 535 ; proponantur locupletibus 742 743 ; cum de reformatione agitur 436 ; — 476. — *Regulae ad sentiendum cum Ecclesia*, loci paralleli 327[207] ; exponendae prout discretio dictabit et tempus feret 281 ; communiter non explicandae 403-404 458 ; tradi poterunt quando ratione personae opus erit 403-404 ; cum exerc. eis eget 550 ; pro dispositione exercitantis 529 ; cum opportunum Directori videbitur 292 ; aptiores sunt iis qui inter haereticos vivunt 561 ; sunt valde necessariae operariis

S. I., 529 742 743 ; proponantur iis qui versantur cum personis suspectis 742 743 ; merito commendandae, nammultum iuvant 327-328 ; — 126 221[7] 248 480.

Regulae Societatis Iesu, meditatio de regulis S. I. in Exercitiis iesuitarum 632 633 ; iesuitae legant regulas in Exercitiis 472 ; applicatio modorum orandi 769 ; nonnulli ita fecerunt 769[74] ; ex his educunt iesuitae modum proprium perfectionis 805 ; — 804.

Relaxatio in Exercitiis, quaerenda operibus manualibus 778 796 (cf. manualia officia) ; si exerc. fatigatur, concedatur ei aliquid relaxationis 680 681.

Religio, normae habendae in electione religionum 515 ; aliis aliae sunt aptiores 696 697 ; ea est eligenda in qua vigeat observantia 515 696 697 ; non loquendum de religione amplectenda, donec exerc. non elegerit consilia 116 ; examinandae causae electionis 521-522 ; ne detur exercitanti locus suspicandi de impulsu ad religionem 578 579 ; meditatio de religione, apta est noviciis 812 ; inepti non incitandi ad statum religiosum 346 490 ; extra Ex. licet movere ad statum religiosum amplectendum 515 692 693 ; Exercitiorum tempore melius est ut id Deo suggerendum relinquatur 515 692 693 ; exempla afferri possunt eorum qui fecerunt Exercitia et non ingressi sunt in religionem 92.

Religiosae, Exercitia monialium, potest eis tradi plus quam prima hebdomada 130 ; fortasse possunt dari eis Ex. plene 256 ; Ex. primae hebdomadae eis coniunctim tradi possunt 373 ; ne eis dentur Ex. sine consensu superiorum 129.

Religiosi, eorum Ex., loci paralleli 251[38] ; finis horum Exercitiorum 455 ; curandum ut dent operam perfectioni 177 ; utilissime coluntur Exercitiis 251-253 610 611 ; multi per Ex. maximos progressus spirituales fecerunt 275 ; instituendi aliter ac saeculares 489 ; ne tradatur eis electio 177 395 455 512 612 613 ; in vocatione confirmandi 610 611 ; accommodentur eis Ex., 357 422 ; doceantur modum dandi Ex., 253 ; liber Exercitiorum eis communicari potest post Ex., 253 612 613 ; — 251 489 791.

Repetitio Exercitiorum a iesuitis 791 792 ; methodus Patris Gagliardi 803 ss. ; quomodo repetenda Ex. in vita ordinaria noviciorum 811.

Repetitio meditationum, loci paralleli 268[9] ; est valde utilis 268 435 450 656 657 ; necessaria ad finem Exercitiorum 435 ; multum iuvat ad profectum spiritus 384-385 ; explicandae eius utilitates exercitanti si taedio afficiatur propter crebras repetitiones 354 ; quid monendum si exerc. taedio afficiatur 391 ; ratio eam faciendi 384-385 450 656 657 ; indicandae eius necessitates et fructus spirituales 427 ; quomodo fiat 260 ; videat Dir. num expediat eam facere 294-295 ; Repetitio principii et fundamenti 788 ; meditationum de peccatis 207 211-212 390 540 ; meditationum primae hebdomadae 390-391 ; secundae et tertiae hebdomadae 320 ; punctorum 230 ; — 104 251 425 466[1] 479 504 509 650 651 760.

Resch, A., scriptor 521[215].

Resignatio (deditio sui), omnimoda in manus Dei habenda 181 279 ;

resignatio voluntatis propriae 101 ; in beneplacitum Dei 581 585 ; in manus Dei est condicio fructus 97 ; quam turpe sit non se resignare in manus Dei 712 713 ; proponenda meditatio de ea 493 ; eius necessitas 99-100 ; Exercitans eam habeat ante meditationem 183 ; est dispositio quaerenda in Exercitiis 177 372 ; exerc. ad orationem eat cum plena resignatione 470 ; Dir invisens videat num exerc. acceserit vel pervenerit ad eam 310 ; exhortetur exercitantem ad resignationem perfectam 310 ; exerc. resignetur in manus Dei ad quamcumque viam, quasi sit in aequilibrio 309 ; si non est plene resignatus in manus Dei, ne tradatur ei electio 398 455 688 689 ; in electione renovet saepe resignationem 718 719 ; — 500.

Resurrectio D.N.I. Christi, contempl. 223 323 442 444 476 769 801 ; in Exercitiis coadiutorum 253.

Revelatio, ne quaerantur revelationes in electione 513.

Ribadeneyra, Petrus de, S. I., 39 179 784[6].

Ricci, Bartholomaeus, S. I., socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25 ; — 780[9].

Rickjel, Dionysius cf. Dionysius Carthusianus.

Ripalda, Hieronymus, S. I., vita 475[1], Observationes Patris Ripalda, textus, 475-480 ; — 46.

Rodrigues, Simon, S. I., Ex. fecit Parisiis 115 ; — 123[7].

Rodríguez, Alfonsus, Stus., 530[1].

Rodríguez, Alfonsus, S. I., 780[9] ; socius Commissionis ad Directorium recognoscendum 25.

Roehampton, pagus, 565 566.

Roger, Petrus, S. I., 218 219.

Roma, editio Exercitiorum a. 1576 facta 482[4] ; collegium Germanicum 218[1] ; passim.

Román, Alfonsus, S. I., eius annotationes in Ex., 19 439 ; videt scripta romana de Exercitiis 20.

Ronco, Angelus, S. I., 566.

Rosarium Btae. Mariae Virginis, loci paralleli 231[51] ; recitandum in Exercitiis 233 ; sit in cubiculis exercitantium 538 ; explicentur eius mysteria 231 ; considerentur eius mysteria 232 ; in Exercitiis rudiorum 249 ; eius mysteria consideranda uno modo a coadiutoribus 757 ; in Exercitiis coadiutorum 254 798 ; consideranda secundo orandi modo 809 ; rosarium recitare cotidie post Ex. iuvat ad perseverandum 188 249 417.

Rossignoli, Bernardinus, S. I., 528[272] 780[9].

Rouquette, Robertus S. I., scriptor, 35 68 88 273 484 563 566.

Rudiores, eorum Ex., loci paralleli 220[2] 248-249 534 798 ; quomodo tradenda eis Ex., 120[2] ; fusius exponenda puncta rudioribus 227 540 ; magis necesse habent manuduci in meditationibus 549 ; debent eis dari aliqua scripta 509 ; in modis orandi possunt diutius haerere in una materia 736 737 ; explicetur quomodo Christus impetret a Patre 658 659 ; aperienda eis via ad passionem Christi contemplandam 728 729 ; eis exponi possunt tres modi orandi 736 737 ; quae de eis dicuntur, conveniunt coadiutoribus 782.

Ruiz, Alfonsus, S. I., vita 168[1] ; eius normae de exercitiis, textus 169-174 ; socius Commissionis a S. F. de Borja institutae 15.

Ruzafa, oppidum in Hispania, 365[1].

S

Saa, Emmanuel, S. I., 119.
Sacramenta, eorum cognitio 552 ; eorum usus iuvat ad Dei dona obtinenda 493 ; examinandum quomodo usus sim eis 149 ; commendanda Sacramenta post Ex., 529 et cf. Communio, Confessio ; — 121 551.
Salamanca, oppidum, 366 [1] 464 [1] 475 [1] 662 [158].
Salerno, oppidum 464 [1].
Salmerón, Alfonsus, S. I., vita 113 [2] ; 465 [1].
Salomon, peccator 207 212.
Sánchez, Franciscus, S. I., 483 [1].
Santander, oppidum 566.
Sancti, attracti a Christo 218 ; eorum intercessio amittitur per peccatum 463 ; vis Exercitiorum partim in eo consistit quod fundantur in eorum doctrina 429 ; legendae eorum vitae in Exercitiis 588 589 772 ; in Exercitiis puerorum 255 ; sint selectae et accommodatae 588 589 ; oportet facere collectionem vitarum 778 ; oportet indicare in Directorio aliquas sanctorum vitas pro statuum varietate 783 ; — Devotio sanctorum iuvat ad perseverandum 188 263 416 ; consideranda eorum exempla 416 ; devotio sanctorum quorum reliquiae sint in loco 416-417 ; colat suum quisque sanctum patronum 416.
Sardinia, P. Vitoria Visitator Sardiniae 89 [2].
Sartorii, typogr., 563.
Savonarola, excerpta ex eius scriptis 57.
Sawicki, Gaspar, S. I., vita 786 [1] ; eius Annotationes in Ex., textus 786-789 ; — 34 64.
Scandala, eorum damna 112.
Scholastici S. I., Exercitia eis accommodata 221 224 ; quomodo danda eis Ex. secundum P. Gagliardi 806-808 ; quatenus Ex. simul eis tradenda 373 [22].
Schwartz, E., scriptor 520 [214].
Scripta, quatenus danda exercitanti, loci paralleli 84 [8] ; 374 461 775 790 796 ; consideret Dir. num oporteat monere exercitantem ut scribat 443 ; moneat exercitantem ut scribat conceptus 85 ; quatenus danda quaedam scripta de consensu superioris 362 ; rudibus 424 ; nihil tradere oportet scriptum in Exercitiis 116 541 ; — *Puncta scripto tradita*, loci paralleli 75 [17] ; 291 374 424 539 606 607 646 647 : sint brevia 125 257 ; sufficit dare in scriptis puncta mysteriorum vitae Christi 680 681 ; dari possunt scripta puncta in auxilium meditationis 193 ; ne tradantur feminis meditationes scriptae 256 616 617 ; ne dentur scripta Ex. accommodata religiosis 620 621 ; ne dentur scriptae regulae victus 558-559 ; tradantur puncta exscripta ex Summario Patris Polanco 497 ; regulae discretionis spirituum scriptae tradi possunt si Directori videatur 450 ; nihil aliud scriptum detur praeter Ex. et additiones 295 ; dari scriptum potest summarium annotationum 448 ; notanda de tradendis scriptis 788 ; num permittendum ut exerc. transcribat quae sibi scripta dantur 792. — *Scriptio exercitantis*, loci paralleli 358 [23] ; 231 778 779 ; scribere potest puncta Exercitiorum 177 790 ; praestat ut ipse scribat puncta quam ut scripta accipiat 288 ; scribat summam Exercitiorum 97 ; rerum capita ne excidant e memoria 251 ; proposita, lumina, affectus 358 588 589 ; conceptus et meditationes notabi-

les 437 ; consolationes notabiles 378 602 603 ; quae inter meditandum placuerunt 228 ; haec omnia breviter 588 589 602 603 ; suas devotiones 234 ; electionem tertio tempore scriptam faciat 313 519 557 720 721 ; ne scriptione eripiat tempus meditationi 590 591 ; ne nimis defatigetur 590 591.

Scriptura Sacra, vis Exercitiorum exinde provenit quod fundantur in Scriptura 429 ; aliquae similitudines inter Ex. et Sacram Scripturam 243 ; cognitio Sacrae Scripturae 552 ; ruminatio Sacrae Scripturae 188 ; Dir. habeat summas collectas ex Sacra Scriptura 354 788 793 ; loca Scripturae in Directorio distincte ponantur 776 ; habendae in promptu sententiae excerptae ex Sacra Scriptura ad passionem 730 731 ; consideranda Scriptura secundo et tertio modo orandi 417 738 739 ; legere Sacram Scripturam iuvat ad perseverandum 418 ; — 551 552.

Scrupuli, iuvant ad Dei dona accipienda 462 [20] ; cavendum ne in eos incidat exerc. propter reliquias peccatorum 506 662 663 ; modus eos deponendi 326-327.

Secessus in Exercitiis, necessarius est 137 ; eum quaerat exerc. pro viribus 183 ; omnia deponat et relinquat 170 ; omnia negotia 285 ; amicos et litteras 582 583 ; reiciat cogitationes alienas 582 583 ; observandus praecipue sec. internus 469-470 ; praesertim ab occupatis 616 617 ; sec. iesuitarum qui faciunt Ex. secundum annotationem 19am 474 ; fructus ex secessu 176 227-228 ; indicet Dir., si libet, rationes 286 ; maior sec. necessarius tempore electionis, loci paralleli 310 [152] 70 71 400 436 513 514 690 691 ; locus sit separatus 91 131 372 480 494 ; secessus in cubiculis exercitantium 92-93 ; Ex. sine secessu 116 ; — 125-126 208 380 536 537.

Seguin, Franciscus 565.

Seneca, L. Annaeus 501 [102].

Sensus corporis, modus orandi de eis 324-325 345 736 737 ; exponendi rudibus 249 ; eorum custodia 474.

Severin, Antonius, S. I., scriptor 266[1].

Sermo Christi in monte cf. Beatitudines octo.

Servitium Dei, curandum ut anima se sentiat accensam desiderio servitii Dei 446 ; magni interest non impedire quominus Deus faciat id quod pertinet ad suum servitium 522.

Sevilla, oppidum 168 [1] 530 [1].

Sicilia, 89 [2] 179 [1].

Siena, oppidum 273 [1] 465 [1].

Sigüenza, Ioannes, S. I., 39.

Silentium, in Exercitiis, loci paralleli 229 [39] ; quaerat Dir. quomodo exerc. id servet 152 ; id servet Minister cum exercitantibus 94 378 438 439 594 595 ; silentium in exercitiis corporalibus 221 ; in recreatione 229 [36].

Simul cum aliis Exercitia facere, quomodo inceptum est Ex. pluribus personis iunctim dari 373 [22] ; Ex. tradita sunt simul monialibus 373 ; scholasticis iesuitis 373 [22] ; alumnis Collegii Germanici 373 [22] ; lectio communis cum Ex. a pluribus simul fiunt 225.

Sinthern, P., scriptor, 34.

Sixtus V, P.M., 346 [1].

Societas Iesu et Exercitia, Ex. sunt ministerium valde proprium S. I., 108 110 ; est primarium eius ministerium 131 274 ; magni momenti 142 ; unum instrumentum Societatis 267 568 569 ; Ex. singulari Dei dono Societati concessa 275 574

575 ; arma propria Societatis 245 [10] Deus concurrit cum iesuitis in Exercitiis 174 ; per haec Societas initium habuit 174 369 ; ex Exercitiis pervenit Societati vita et spiritus ad alia ministeria 493 ; multi vocati ad Societatem per Ex., 107 174 ; aptis ad Societatem S. Ignatius daret Ex., 111 ; quo aptior quisque est ad Societatem, eo aptior ad Ex. facienda 90-91 ; qua ratione finis Societatis per Ex. possit quaeri 428 ; quid ostendant Ex. operariis Societatis 429 ; Ex. de variis gradibus Societatis 466 [1] ; meditatio de instituto Societatis tradenda noviciis 812 ; ad vocationem Societatis cognoscendam, expedit facere Ex., 371 ; ne trahantur exercitantes ad Societatem 94-95 595 ; ne fiat sermo de Societate cum exercitantibus 94 ; Minister exercitantium ne facile respondeat de rebus Societatis 226 ; regulae sentiendi cum Ecclesia valde necessariae sunt operariis Societatis Iesu 529 ; — *Religiosi Societatis Iesu* et Exercitia, Societatem ingredientes Ex. faciant 371 617 618 619 ; noviciis detur meditatio de Instituto Societatis 812 ; quomodo doceat P. Gagliardi Ex. eis tradere 803-806 (cf. novicii) ; iidem faciant Ex. ante vota biennii 371 ; quomodo illa facere debeant 253-254 ; ne tradatur eis electio, loci paralleli 171 [21] ; 110 130 634 635 788 [8] ; quomodo facienda ab eis Ex. sine Directore 254 791 ; habeant librum Exercitiorum (cf. Liber Exercitiorum) ; discant dare Ex., 254 392 ; quid sibi curandum in Exercitiis faciendis 617-638 ; initio Societatis multam paenitentiam exercitantes iesuitae fecerunt 115 386 505 ; operarii examinent sua ministeria cum agitur de reformatione 469 626 726 727 ; quid ostendant Ex. operariis Societatis 429 ; — *Varia*, Perfectio instituti Societatis 203 ; exerc. desideret perfectionem quam maximam 630 ; Societas cooperari vult cum Deo in animis ei subiciendis 203 ; spiritus proprius Societatis est spiritus amoris 202.

Sodoma, punita ob peccata 207.

Sola, Iosephus, S. I., scriptor 113 [1].

Sommervogel, Carolus, S. I., 105 359 [29] 464.

Sousa, Michael, S. I., vita 123 [7] ; — 122.

Spavacino, Fr., S. I., 51.

Spes, iungimur cum Deo per spem 560 ; habenda spes initio Exercitiorum 582 583 ; spes est pars consolationis 73 76 77 148 (cf. Consolatio, definitio) ; examinandum quomodo usus sim spe 149 ; spes et applicatio sensuum 510 676 ; affectus in passione Christi 527 558 730 731 ; — 148 ; spes fovenda in desolatione 604 605.

Spinelli, Petrus, S. I., 777.

Spiritus bonus, discretio spirituum est fructus Exercitiorum 462 [20] 463 ; spiritus sunt probandi 520 ; spiritus mali signum est luminis exstinctio 521 ; Spiritus Sanctus primas partes habet 444 ; quomodo operetur 444 ; ascensus ad altiorem viam non tam ex nostro conatu, quam ex directione Spiritus Sancti pendet 746 747 ; videtur operari in animum per Ex., 174 ; apparet multiplex eius operatio 204 ; exerc. ducatur ad eum in ipsa meditatione 184 ; solet edocere varios modos orandi 326 740 741 769 ; cum inspirat, relinquantur puncta 185 548 ; percipiatur in meditatione fructus ad quem ipse invitat 185 ; exerc. persistat in meditatione sub

eius influxu 184-185 ; videtur operari in animo per Ex., 174 ; suggerit modum prudentem 578 579 ; eius unctione adiuti multum currerent 635 ; Dir. debet habere eius unctionem 534 ; Anima excitatur ad perfectionem mirabili eius artificio 670 671 ; eius dona 72 73 135 551 ; eius dona sunt fundamentum consolationis 311 ; Dir. disponat exercitantem ad excipiendam eius motionem per experientiam consolationis 401 ; exerc. se disponat ad excipiendam eius inspirationem 312 ; peccator agit contra eius inspirationem 208 ; eius motus discernendi sunt 724 725 ; contemplanda eius missio 140.

Status vitae duplex, communis et perfectus 78 79 311 312 399 514 696 697 ; in omnibus statibus potest quis consequi perfectionem 101 ; perfectissimus est qui proxime ad Christum accedit 393 507 666 667 ; non eligitur inconsultis parentibus, ergo eo minus inconsulto Deo 523 ; momentum electionis status exinde colligitur quod ex statu consequantur fere omnia opera 684 685 ; Spiritus Sanctus est auctor variorum statuum 684 685.

Stephanus, Stus., 120.

Strasburgo, oppidum, 134 [1].

Suárez, Franciscus, S. I., 302 [116].

Subditus Iesus parentibus, contempl., 405 407 553.

Suecia, natio, 351 [1].

Superior, videbit quando et quibus Ex. dari debeant 129 130 ; determinet utrum omnia an aliqua tantum Ex. sint tradenda 124 ; videbit proprietates methodi Exercitiorum 129 ; accommodet subsidia ad spiritus necessitatem 128 ; omnia ei subiciantur 130 ; cum eo conferendum de rebus animae 417 620 740 741 ; quandonam uti debeat regulis electionis 636.

Surin, Ioannes Iosephus, scriptor, 302 [116].

Surius, scriptor, editor operum Tauleri, 359 [31].

Suspicio, vitanda in modo agendi cum mulieribus 112.

T

Tacchi Venturi, Petrus, S. I., scriptor 116 [31-32] ; 222[7] 273 [1].

Taulerus, quatenus legenda eius scripta in Exercitiis 264[99] 160 ; 359[31].

Templum, praesentatio Christi in templo, contempl., 166 ; Iesus manet in templo cum doctoribus, contempl., 159 306 407 408 ; contempl. praedicationis Christi in templo 800.

Tempus in Exercitiis impendendum 137 259 355 360 496 497 ; in Exercitiis iesuitarum 124 ; potest protrahi vel contrahi 140 496 497 537 ; tempus aptum ad danda Ex., 427 ; tempus meditationi tribuendum 171 227 298 ; — Tempus aptius ad visitandum exercitantem cf. *Visitatio*; Temporis distributio in Exercitiis 259-260 297-298. *Tempora electionis tria* 405 516-519 698 699 702 703. — *Tempus primum*, loci paralleli 555[95] 516 700 701 ; exponatur obiter 555. — *Tempus secundum*, loci paralleli 312 [160] 456-457 516-517 555 556 700 701 ; quid faciendum hoc tempore 702 703 ; modus faciendi electionem hoc tempore 716 717 ; sufficit electionem facere dum exerc. versatur in meditationibus consuetis 718 719 ; Dir. exigat ab exercitante rationem motionum 718 719 ; est excellentius quam tertium tempus 401 ;

518 ; signa secundi temporis possunt confirmare electionem tertii temporis 708 709 ; quid, si sit discrepantia inter secundum et tertium tempus 402 522 557 558 708 709. — *Tempus tertium*, loci paralleli 77 [23] 517-519 700 701 ; (cf. consolatio) duobus modis tradi potest 406 706 707 ; est securius quam secundum tempus 521 ; non adeo excellens ut secundum 401 518 ; debet adhiberi cum manet dubium in secundo 401 ; adhibeatur si non fit electio secundo tempore 708 709 718 719 ; communiter electio debet fieri tertio tempore 401 ; melius si conveniat cum electione secundi temporis 521 ; exigit tranquillitatem 519 706 707 ; quomodo adhibendum 557-558 ; proponantur commoda et incommoda 706 707 ; confirmatur electione aliis temporibus facta 708 709 ; annotentur rationes scripto 313 519 557 720 721. Cf. *Electio*.

Tendilla, oppidum in Hispania, 176 [7].

Tentatio, cognoscat Dir. tentationes exercitantis 444 ; quaerat ab eo quas habeat 152 ; exerc. eas Directori aperiat 537 ; maior motio spirituum est in tentationibus 114 ; augeri solent post meridiem 98 600 602 ; modus agendi cum tentatis 361 — Tentationes Iesu Christi in deserto, contempl., 238 340 ; danda iesuitis 618 619.

Tepiditas, meditatio addenda in Exercitiis iesuitarum 632 633 810.

Tertullianus, scriptor, 492 [39].

Teruel, oppidum, 475 [1].

Teschitel, Iosephus, S. I., archivarius, 37.

Themistius, scriptor, 547 [60].

Theobolski, Albertus, S. I., vita 773 [2] ; Observationes in Directorium, textus 773-776 ; — 24 63.

Thieullier, Henricus, typographus 564.

Thomas, Stus,, apostolus, Christum post resurrectionem videt, contempl., 412.

Thomas Aquinas, Stus., O. P., 147, 154 311 510 513 519 522 696 697 700 701 761 781 [19] ; eius doctrina 143 ; eius definitio humilitatis 144.

Tiberiadis mare, apparitiones Christi ad Tiberiadem, contempl. 412 ; repetitio 413.

Timor, spiritus timoris 202 ; possunt addi meditationes ad timorem Dei excutiendum 432 ; Timor Dei parit spiritum salutis 505 656 657.

Toledo, oppidum, 58 475 [1] ; toletana domus S. I. 141 [1] 483 [1] ; toletana provincia S. I., 39.

Toledo, Franciscus, S. I., 64.

Tolosa, oppidum 563 ; Universitas Tolosana 662 [158].

Torino, oppidum 565 ; Taurinense collegium 802 [1].

Torres, Franciscus, S. I., 57.

Torres, Michael, S. I., eius epistola de Exercitiis 19 21 29 438.

Torsellini, Horatius, S. I. 58-59 273 328 549.

Tournai, oppidum 44 266 [1].

Tranquillitas, necessaria est ad electionem 398 403 436 456 519 706 707.

Transfiguratio D. N. I. Christi, contempl., 444.

Trapezitae, 520-521.

Trento, oppidum 134 [1] ; Tridentinum Concilium 113 [2].

Trigoso, Petrus, S. I. 46.

Trinitas sanctissima, contemplanda et laudanda, 140 ; exerc. Trinitatem animo concipiat creantem nunc animam suam 207 ; invocanda ut fructum capiamus 180 ; animam ornat innumeris beneficiis 463 ; cum ea colloquendum affectuosis verbis 454.

Tristitia, est pars desolationis 76 77 (cf. *Desolatio*).
Trognaesii, Ioach., typogr., 561.
Tyrnaw, oppidum, 89 [2] 564.

U

Ujazd, oppidum 773 [2].
Unio cum Deo, eam quaerat operarius spiritualis in ministeriis 807 ; quomodo coniungamur cum Deo 560 ; est fructus Exercitiorum 462.
Unitiva via cf. *Via*.

V

Valencia, oppidum 39 113 [4] 179 [1] 365 [1] 563 ; collegium valentinum 530 [1].
Valentino, Antonius, S. I., vita 191 [1] ; Informatio, textus 191 ; — 204 ; quo tempore scripserit 191-192 ; — 12 29 35 49.
Valetudinarii, eorum Ex., 220 [3] 250.
Valladolid, oppidum, 475 [1].
Valle, Antonius del, S. I., scriptor, 34 68 81 88.
Vaz de Melo, S. I., 366 [1].
Vázquez, Gabriel, S. I., 46.
Venezia, oppidum, 191 222 [7] 486 [7] 571 802 [1].
Vesperae, loci paralleli 231 [49] ; officium liturgicum, sit facilitas adeundi ad vesperas 92 582 583 ; exerc. eat in templum vicinum ad vesperas, si Directori videbitur 231 233 234 ; eat si libet 285 ; — 297.
Vexillorum meditatio, loci paralleli 393 [88] ; expositio 166-167 ; Summa punctorum 339-340 ; quando tradenda 238 405 ; est repetenda 405 407 ; fiat cum de reformatione agitur 318 ; tradi potest etiam iis qui electionem non faciunt 306 393-394 670 671 ; parat electionem 524 712 713 ; compositio loci 759 ; referatur ad suas cuiusque tentationes 804 ; hac meditatione incitatur exerc. ad perfectionem sui status 726 727 ; prodest ut veniatur ad gradus humilitatis 513 ; ad tertium humilitatis gradum 688 689 ; in Exercitiis iesuitarum 630 ; in Exercitiis coadiutorum 253 ; — 159 238 306 307 466 [1] 469 509 554 810.
Via spiritualis triplex, loci paralleli 246 [12] 146 147 467 489 496 ; explicatio triarum viarum 742 743 ; tres viae inter se miscentur 248 ; debent mutuo compleri 746 747 ; Opus P. Gagliardi de tribus viis 803. — *Via purgativa*, quid sit 246 550 ; congruit cum prima hebdomada 550 744 745. — *Illuminativa via*, quid sit 550 ; exponitur 247 ; quas virtutes exigat 807 ; congruit cum secunda hebdomada 550 ; quomodo conveniat cum hebdomada secunda et tertia 744 745 ; fructus 559 560 ; — 507 666 667 813. *Unitiva via*, congruit cum quarta hebdomada 247 744 745 782 798 ; ad eam etiam pertinet tertia hebdomada 247 798 ; oportet in Exercitiis antea transire per alias 746 747 ; mensura seu progressus in ea pendent ex electione Spiritus Sancti 746 747 ; Contemplatio ad amorem ad eam pertinet 171 ; exerceantur in ea novicii 803 ; scholastici 806 ; Ex. applicata viae unitivae 813. ; modus huius applicationis 813-814 ; appellatur via perfectiva 246 ; — 527 560.
Victus in Exercitiis, loci paralleli 79 [1] ; minister deferat id ipsum quod exerc. petierit 93 290 387 541 594 595 ; si exerc. non invenit quod quaerit, videatur num debeat mutare rationem victus 378 ; quanti intersit ratio victus in Exercitiis 224 386 ; victus sobrius multum confert ad mentis elevationem 386 ;

Dir. intellegat quomodo se gerat exerc. in victu 387 437 443 ; num iesuitis dandus etiam victus quem petierint 770 ; num externi debeant esse contenti cibo iesuitarum 790 ; — 286 789 cf. *Expensae*, *Prandium*.
Vienna (Wien), oppidum 89[2] 134[1] 218[1] 773[2] ; editio Exercitiorum anno 1576 facta 758 796 798 ; collegium Viennense 218[1].
Villagarcia de Campos, oppidum in Hispania, 46 475[1].
Vilna (Wilna), oppidum 351[1] 773[2] 786[1].
Villanueva, Franciscus, S. I., vita 113[3] ; facit Ex. duce Sto. Ignatio 141 ; — 175[7] 176[7] 475[1].
Villaret, oppidum in Sabaudia, 113[1].
Viller, Marcellus, S. I., 802[1].
Virtus, Iesus Christus est ipsa virtutis forma 666 667 ; imitandae eius virtutes 158 ; cognitio virtutis acquirenda praecipue per vitam Iesu Christi 552 ; possunt considerari virtutes personarum in mysteriis vitae Iesu Christi 674 675 ; petendae virtutes quibus magis egeam 160 ; proponenda exempla virtutum pueris 255 ; addenda meditatio de virtutibus 355 432 ; de virtutibus peculiaribus iesuitarum in eorum Exercitiis 356. — Curandum ut voluntas accendatur desiderio virtutum 446 ; actus virtutum excitantur motibus efficacibus in voluntate 451 ; necesse est comparare virtutes 446 ; continua mortificatio disponit ad solidas virtutes 812 ; potest proponi religiosis electio inter duas virtutes 252 ; acquisitio virtutum quaerenda in Exercitiis 463 ; curandum crescere in virtutibus post Ex., 263 417 750 751 ; Acquisitio virtutum est fructus Exercitiorum 463 ; novicii incipiant gustare viam virtutum 812 ; proponenda noviciis Ex. virtutibus accommodata 812-813: — 148 551 560;
Visitatio exercitantis, quoties debeat invisi, loci paralleli 98[36] ; nonnumquam 239 ; pro iudicio Directoris 509 ; saepius 187 490 497 796 ; semel in die 539 540 549 550 ; saltem semel in die 682 683 ; videtur parum semel in die 783 ; bis in die 258 ; Stus. Ignatius visitabat bis in die in prima hebdomada et saepius in electione 779 796 ; aliquoties dum exerc. considerat Principium et Fundamentum 646-647 ; tempore electionis crebrius 682 683 ; saepius, si eget 600 601 ; bis in electione 550 ; aliquando iuvat omittere visitationem 600 601 ; animadvertenda de frequentia visitandi 779 790 ; — 362 376 442 ; initio secundae hebdomadae 303-304 ; in tertia hebdomada 458. — *Tempus aptum ad* visitandum, loci paralleli 98[34] 187 362 376 442-445 497 600 601 779 784 790 796. - *Quid faciendum in visitatione*, loci paralleli 289[63] ; si exerc. procedit bene, Dir. diu ne maneat 85 377 438 442 ; si exerc. non invenit quod quaerit, interrogetur diligentius 85 377-378 438 442 ; videat Dir. num exerc. ad resignationem accedat 310 ; de quibus agendum est generatim 94 152-153 296 376 497 594 595 ; quid, si exerc. consolatione abundet 604 605 ; quid si desolatione afficiatur 604 605 ; Dir. exigat rationem punctorum, loci paralleli 85[7] ; 187 540 ; aliquid novi semper afferendum, loci paralleli 83[5] ; 295 384 540 541 559 ; quid sit illud novum quod debeat afferri 792. — *Visitationes aliorum* loci paralleli 94[16] ; magna cum circumspectione et raro sunt permittendae 489 ; — 94.

Visitatio Bmae. Mariae Virginis, contempl., 408.
Vitelleschi, Mutius, Praep. Gen. S. I., 57 111.
Vitoria, Ioannes Alfonsus de, S. I., vita 88 *; Directorium, textus, 88-105 ; tradit Ex. Laurentio Maggio 88-89 ; — 13-14 50 241 486 487 491.
Vocalis oratio cf. *Oratio*.
Vocatio, qui loquuntur cum exercitante cum ad nullam vocationem trahant 94 95 ; ratio cur attrahi non debet exerc. ad vocationem determinatam 95 ; periculum loquendi de vocatione, cum exerc. non est praeparatus 112 357 ; consilia Sti. Ignatii ad comparandas vocationes 110 ; Ex. optimum medium sunt ad vocationes comparandas 110 ; multae vocationes ad plures religiones fuerunt fructus Exercitiorum 187 244 429 572 573 ; vocatio primorum iesuitarum fuit fructus Exercitiorum 369 ; plurimae vocationes ad Societatem Iesu 244 274 493 ; finis Exercitiorum is est, ut religiosi firmentur in sua vocatione 455 ; signa vocationis ad statum perfectionis 704 705 ; prompte exsequenda vocatio 522 698 699 ; vocatio amitti potest 522 ; adiuvet Dir. exercitantem cum hic obsistit vocationi exsequendae 163 ; indicet damna non exsequendi vocationem 163 ; quid evenerit theologo qui resistebat vocationi 143 ; exercitanti inepto ad vocationem detur tantum prima hebd., 110 ; addatur meditatio de vocatione 466 [1] 632 633 784 803.
Vocatio apostolorum, contempl., 162 406 ; vocationes quaedam similes vocationi apostolorum 516 699 700. — Vocatio Moysis, 162, Davidis 162, Sauli 163.
Voluntas Dei, est regula et norma nostrae voluntatis 163 ; fundamentum electionis 516 ; immediatius quam per discursus manifestatur per motionem 314 ; et per gratiae effectus 401 ; cupiat exerc. sentire voluntatem Dei secundo tempore electionis 400-401 ; observandum in quam partem Deus signa suae voluntatis praebeat 457 ; investiganda voluntas Dei in modum eius qui cum Deo sua consilia communicat 148 ; Deus concedit auxilia specialia eis qui suam voluntatem faciunt 552 ; postquam exerc. fecerit quod est in se, fidat ceterum voluntati Dei 604 605 ; meditatione exerc. fit aptior ad Dei voluntatem cognoscendam et amplectendam 716 717 ; finis Exercitiorum est intellegere voluntatem Dei 584 585 ; omnia debent manare ex desiderio exsequendi voluntatem Dei 690 691 ; omnia tentanda ad voluntatem Dei agnoscendam 401 ; exerc. exsequatur voluntatem Dei, nulli parcens labori 448 ; nihil intendat exerc. praeterquam quod vol. Dei perficiatur 598 599 ; electio non debet niti persuasione humana, sed sola Dei voluntate 95 692 693 ; oret minister ut adimpleat exerc. voluntatem Dei 94 ; maiora signa voluntatis Dei necessaria sunt ad sequenda praecepta quam consilia (Cf. *consilia*) ; quam poenam mereatur qui resistit voluntati Dei 523 ; patienter sustinendus qui non prompte respondet voluntati Dei 720 721 ; — 686 687.
Voluntas hominis, Deus est qui eam movet 540 ; exercenda in meditatione praecipue 186 478 540 545 ; voluntas in electione 700 701 ; eius plena resignatio in electione 74 75 ; necesse est ut accendatur desiderio virtutis 446 ; inflammatur fide re-

rum illuminatarum 550 ; eius excessus vel defectus 811 ; — 546.
Vota religionis, ne ea faciat exerc. inconsiderate, praesertim si natura praeceps sit, loci paralleli 316 [172] ; 227 290 316 403 426 442 496 525 541 558 711 722 723 ; sed prudenter fieri possunt 227 316 403 525 558 722 723 ; meditatio de votis addenda in quibusdam Exercitiis 758 784 799 812 ; faciant Ex. novicii ante vota emittenda 371 ; de Exercitiis in renovatione votorum 806.

W

Waillet, oppidum in Belgia, 266 [1].
Watrigant, Henricus, S. I., editor Exercitiorum, 31 32 219 266 [1].
Wicki, Iosephus, S. I., scriptor, 37.
Wien, oppidum, cf. *Vienna*.
Worms, oppidum, 89 [2].
Würzburg, (Herbipolis), oppidum, 134 [1].

X

Xavier, Franciscus, Stus., eius paenitentia in Exercitiis 115 ; adhibebat et commendabat primum modum orandi 528 [272] 738 739 ; quos libros secum portasset 358 ; — 123 [7] 168 [1] 663 [158].
Ximénez, Didacus, S. I., 41 67 81 88 419 [1].

Y

Yanguas, Aurelius, S. I., 530 541 [44] 544 [51] 545 [55] 546 [58 59] 547 [61 62].

Z

Zacchaeus, contempl., 75 [13].
Zameza, Iosephus, S. I., scriptor, 37.
Zelus animarum, ardentem zelum habeat Dir., 154 ; qui eum habet, propaget Ex. omni modo 369 ; excitandus in Exercitiis 628 ; ecclesiastici excitandi ad zelum in Exercitiis 614 615 ; in Exercitiis religiosorum 610 611, noviciorum 810, primae probationis 809 ; est affectus quaerendus in tertia hebdomada 730 731 ; est fructus passionis Christi 527 ; addatur meditatio qua exerc. disponatur ad zelum 634.
Zerbolt de Zutphen, Gerardus, 359 [34].

ADDENDA ET CORRIGENDA

pag. 1 lin. 31	Quadrimestraes	*lege* Quadrimestres
» 54 lin. 21	58v	*lege* 57v
» 86 annot. 12 lin. 9	n. 31	*lege* n. 24
» 99 lin. 59	loren	*lege* lloren
» 102 annot. 49	n. 41	*lege* n. 34
» 113 lin. 17	tambipn	*lege* también
» 168 annot. 1	Granota	*lege* Granata
» 195 annot. 20		*omittatur*
» 224 annot. 18	abertaten	*lege* libertatem
» 283 annot. 41	n. 45	*lege* n. 38
» 353 lin. 5	indie	*lege* in die
» 354 lin. 50	ent	*lege* est[5]
365 annot. 57	ismplicius	*lege* simplicius
» 372 lin. 81	dispenatur	*lege* dispenantur
» 372 lin. 86	is est qui	*lege* is qui
» 394 lin. 41	gulatribus	*lege* gularibus
» 438 lin. 147	genere	*lege* gerere
» 451 annot. 48	(n. 10)	*lege* (n. 82)
» 469 lin. 94	ritiratamento	*lege* ritiramento
496 lin. 335	alius	*lege* aliud
» 534 lin. 10	spiritul	*lege* spiritual
» 538 lin. 7	condiderar	*lege* considerar
» 539 lin. 35	e	*lege* le
» 616 annot. 83	causis	*lege* casibus
» 630 *Adde annot. 99[a]*: Examen cap. 4 n. 46 103 MHSI. Const. III, 29		
» 659 Nota 149 respondet 147 et nota 147, 149		
» 689 lin. 88	affectus	*lege* affectu.

DATE DUE

GAYLORD

PRINTED IN U.S.A.

BX3701 .M8L93 v.2
Monumenta Ignatiana ex autographis vel
Princeton Theological Seminary-Speer Library
1 1012 00049 5897